

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ
ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ
16Α

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΤΙΣ ΠΡΑΞΕΙΣ
(Ὁμιλίαι ΚΔ' – ΜΔ')

ΚΕΙΜΕΝΟ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ – ΣΧΟΛΙΑ
Ἄπο τόν
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟ Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗ
Θεολόγο

Ἐπόπται

ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητής Πανεπιστημίου
ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΣΗΣ, Καθηγητής Πανεπιστημίου

Ἐπιμελητής ἐκδόσεως

ΕΛΕΥΘ. Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, π. Θεολογίας

ΕΠΕ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

	Σελίς
ΟΜΙΛΙΑ ΚΔ' (Πράξ. 10, 44 - 11, 18)	8—43
ΟΜΙΛΙΑ ΚΕ' (Πράξ. 11, 19 - 30)	44—73
ΟΜΙΛΙΑ ΚΣ' (Πράξ. 12, 1 - 17)	74—105
ΟΜΙΛΙΑ ΚΖ' (Πράξ. 12, 18 - 13, 3)	106—129
ΟΜΙΛΙΑ ΚΗ' (Πράξ. 13, 4 - 15)	130—149
ΟΜΙΛΙΑ ΚΘ' (Πράξ. 13, 16 - 41)	150—183
ΟΜΙΛΙΑ Λ' (Πράξ. 13, 42 - 14, 13)	184—213
ΟΜΙΛΙΑ ΛΑ' (Πράξ. 14, 14 - 28)	214—243
ΟΜΙΛΙΑ ΛΒ' (Πράξ. 14, 28 - 15, 12)	244—265
ΟΜΙΛΙΑ ΛΓ' (Πράξ. 15, 13 - 34)	266—297
ΟΜΙΛΙΑ ΛΔ' (Πράξ. 15, 35 - 16, 12)	298—331
ΟΜΙΛΙΑ ΛΕ' (Πράξ. 16, 13 - 24)	332—355
ΟΜΙΛΙΑ ΛΣ' (Πράξ. 16, 25 - 40)	356—379
ΟΜΙΛΙΑ ΛΖ' (Πράξ. 17, 1 - 15)	380—408
ΟΜΙΛΙΑ ΛΗ' (Πράξ. 17, 16 - 31)	406—441
ΟΜΙΛΙΑ ΛΘ' (Πράξ. 17, 32 - 18, 17)	442—469
ΟΜΙΛΙΑ Μ' (Πράξ. 18, 18 - 19, 7)	470—499
ΟΜΙΛΙΑ ΜΑ' (Πράξ. 19, 8 - 19, 20)	500—537
ΟΜΙΛΙΑ ΜΒ' (Πράξ. 19, 21 - 41)	538—569
ΟΜΙΛΙΑ Μ' (Πράξ. 20, 1 - 17)	570—591
ΟΜΙΛΙΑ ΜΔ' (Πράξ. 20, 1 - 31)	592—621
ΕΤΡΕΤΗΡΙΑ	623—639
1. Εύρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς	623—631
2. Εύρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	632—639

ΚΕΙΜΕΝΟ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

⋮

ΟΜΙΛΙΑ ΚΔ'
(Πράξ. 10, 44 - 11, 18)

5 "Ἐτι λαλοῦντος τοῦ Πέτρου τὰ ρήματα ταῦτα, ἔ-
πεσε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκού-
οντας τὸν λόγον. Καὶ ἐξέστησαν οἱ ἐκ περιτο-
μῆς πιστοί, ὅσοι συνῆλθον τῷ Πέτρῳ, ὅτι καὶ
ἐπὶ τὰ ἔθνη ἡ δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκ-
κέχυται· ἤκουον γὰρ αὐτῶν λαλούντων γλώσ-
σαις, καὶ μεγαλυνόντων τὸν Θεόν.

1. Θεά τοῦ Θεοῦ τὴν οἰκονομίαν. Οὐκ ἀφῆκεν ἀπαρ-
τισθῆναι τὸν λόγον, οὐδὲ ἐκ προστάγματος Πέτρου γε-
10 νέσθαι τὸ βάπτισμα· ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν διάνοιαν αὐτῶν
ἔδειξαν θαυμαστὴν οὔσαν, καὶ τῆς διδασκαλίας ἀρχὴ
γέγονε καὶ ἐπίστευσαν, ὅτι πάντως τὸ βάπτισμα ἄφε-
σίς ἐστιν ἁμαρτημάτων, τότε ἐπῆλθε τὸ Πνεῦμα. Τοῦ-
το δὲ γίνεται, προοικονομοῦντος ἀπολογίαν μεγάλην τῷ
15 Πέτρῳ τοῦ Θεοῦ. Οὐχ ἀπλῶς δὲ τὸ Πνεῦμα λαμβάνου-
σιν, ἀλλὰ γλώσσας ἐλάλουν, ὅπερ καὶ ἐξέπληττε τοὺς
συνελθόντας. Τί δήποτε δὲ οὕτως οἰκονομεῖται τὸ πρᾶ-
γμα; Διὰ τοὺς Ἰουδαίους· καὶ γὰρ πάνυ ἀπεχθῶς εἶ-
χον πρὸς αὐτό. Διὸ πανταχοῦ τοῦ Θεοῦ τὸ πᾶν γίνεται.
20 Καὶ ὁ Πέτρος σχεδὸν ἀπλῶς πάρεστι παιδευόμενος, ὅτι

ΟΜΙΛΙΑ ΚΔ΄ (Πράξ. 10, 44 - 11, 18)

«Ἐνῶ μιλοῦσε ἀκόμα ὁ Πέτρος καὶ ἔλεγε τὰ λόγια αὐτὰ ἦρθε τὸ ἅγιο Πνεῦμα σ' ὄλους ἐκείνους ποὺ ἄκουαν τὸ λόγο του. Καὶ κυριεύθηκαν ἀπὸ ἐκπληξῆ οἱ ἐξ Ἰουδαίων πιστοὶ ποὺ εἶχαν λάβει τὴν περιτομὴ καὶ εἶχαν ἔρθει μαζί μὲ τὸν Πέτρο στὴν Ἰόππη, διότι ἡ δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶχε ἐκχυθεῖ πλούσια καὶ στοὺς ἐξ ἐθνικῶν πιστοὺς ποὺ δὲν εἶχαν περιτμηθεῖ διότι ἄκουαν αὐτοὺς νὰ μιλοῦν γλῶσσες ποὺ δὲν τις γνώριζαν προηγουμένως καὶ νὰ δοξολογοῦν τὸ Θεό»¹.

1. Πρόσεχε τὴν οἰκονομία τοῦ Θεοῦ. Δὲν ἄφησε νὰ τελειώσει ὁ λόγος τοῦ Πέτρου, οὔτε κατόπιν ἐντολῆς αὐτοῦ νὰ τελεσθεῖ τὸ βάπτισμα, ἀλλ' ὅταν αὐτοὶ ποὺ ἄκουαν τὸν λόγο τοῦ Πέτρου ἔδειξαν ὅτι ἡ διάνοιά τους ἦταν ἔτοιμη ν' ἀποδεχεῖ τὸ κήρυγμα καὶ ἔγινε ἔτσι ἡ ἀρχὴ τῆς διδασκαλίας, ἀφοῦ πίστεψαν αὐτοὶ ὅτι ὅπωςδήποτε τὸ βάπτισμα παρέχει ἄφεση ἁμαρτιῶν, τότε ἦρθε σ' αὐτοὺς τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Αὐτὸ γίνεται ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἐτοίμαζε γιὰ τὸν Πέτρο σπουδαία ἀπολογία. Καὶ δὲν λαμβάνουν ἀπλῶς τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ μιλοῦν ξένες γλῶσσες, γεγονός ποὺ προξένησε ἐκπληξῆ σ' ὄλους ἐκείνους ποὺ συγκεντρώθηκαν ἐκεῖ. Καὶ γιὰ ποῖο λόγο ρυθμίζεται τὸ θέμα αὐτὸ ἔτσι; Ἐξ αἰτίας τῶν Ἰουδαίων, οἱ ὁποῖοι ὑπερβολικὰ μισοῦσαν καὶ ἀπέφευγαν νὰ ἔρχονται σὲ σχέση μὲ τοὺς Ἐθνικοὺς γι' αὐτὸ παντοῦ τὸ πᾶν γίνεται ἀπὸ τὸ Θεό. Ὁ Πέτρος κατὰ κάποιον τρόπο βρί-

δεῖ λοιπὸν αὐτοὺς ἄψασθαι τῶν ἔθνῶν· καὶ ὅτι δι' αὐ-
 τῶν δεῖ γενέσθαι τοῦτο. Καὶ μὴ θαυμάσης· ὅπου γὰρ
 μετὰ τοσαῦτα καὶ ἐν Καισαρείᾳ καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις
 ἀμφισβήτησις γίνεται, τί οὐκ ἂν ἐγεγόνει, εἰ μὴ ταῦ-
 5 τα παρηκολούθησε; Διὰ τοῦτο καὶ μεθ' ὑπερβολῆς ταῦ-
 τα γίνεται.

“Ορα δὲ πῶς καὶ ὁ Πέτρος, λαβὼν ἀφορμὴν, ἀπο-
 λογεῖται. “Οτι δὲ μετὰ τὴν ἀφορμὴν ἀποκρίνεται, ἄ-
 κουε τοῦ Εὐαγγελιστοῦ διηγουμένου καὶ λέγοντος· «Τό-
 10 τε ἀπεκρίθη ὁ Πέτρος· Μὴ τι τὸ ὕδωρ κωλύσαι δύνα-
 ταί τις τοῦ μὴ βαπτισθῆναι τούτους, οἵτινες τὸ Πνεῦ-
 μα τὸ ἅγιον ἔλαβον ὡς καὶ ἡμεῖς;». Εἶδες ποῦ τὸ πρᾶ-
 γμα ἀνήνεγκε, καὶ πῶς ὠδινεν ἐξενεγκεῖν τοῦτο; Οὕ-
 τω πάλαι τῆς γνώμης ταύτης ἦν. «Μὴ τι τὸ ὕδωρ»,
 15 φησί, «κωλύσαι δύναται τις;». Σχεδὸν γὰρ ὡσπερ ἐ-
 πεμβαίνοντός ἐστι τοῖς κωλύουσι καὶ λέγουσιν ὅτι οὐ
 χρὴ τοῦτο γενέσθαι. Τὸ πᾶν γέγονε, φησί, τὸ ἀναγκαι-
 ότερον γέγονε, τὸ βάπτισμα, ὃ καὶ ἡμεῖς ἐβαπτίσθημεν.

«Προσέταξέ τε αὐτοὺς βαπτισθῆναι ἐν τῷ ὀνόμα-
 20 τι Ἰησοῦ Χριστοῦ». Μετὰ τὸ ἀπολογήσασθαι, τότε αὐ-
 τοῖς προσέταξε βαπτισθῆναι, παιδεύων αὐτοὺς διὰ τῶν
 πραγμάτων· τοσοῦτον ἀπεχθῶς εἶχον οἱ Ἰουδαῖοι. Διὰ
 τοῦτο πρότερον ἀπολογεῖται, καίτοι τῶν πραγμάτων
 βοῶντων, καὶ τότε προσέταξε.

25 Τότε ἠρώτησαν αὐτὸν ἐπιμεῖναι ἡμέρας τινάς». Ἐν-
 τεῦθεν εἰκότως θαρρεῖ λοιπὸν καὶ ἐπιμένει.

2. Πράξ. 10, 47

3. Πράξ. 10, 48

4. Πράξ. 10, 48

σκεται ἀπλῶς καὶ μόνο παρῶν διδασκόμενος ὅτι πρέπει πλέον οἱ Ἰουδαῖοι νὰ ρθοῦν σέ ἐπαφή μὲ τοὺς ἐθνικοὺς καὶ ὅτι αὐτὸ πρέπει νὰ γίνει μέσω τῶν Ἀποστόλων. Καὶ μὴ ἀπορήσεις· διότι τῇ στιγμῇ ποὺ δημιουργεῖται ἀμφισβήτηση γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ μετὰ τὰ τόσα ἐκεῖνα γεγονότα ποὺ συνέβηκαν καὶ στὴν Καισάρεια καὶ στὰ Ἱεροσόλυμα, τί θὰ ἦταν δυνατό νὰ μὴ συμβεῖ, ἐὰν δὲν συνέβαιναν ὅλα αὐτὰ τὰ γεγονότα; Γι' αὐτὸ καὶ αὐτὰ γίνονται κατὰ τρόπο ὑπερβολικό.

Πρόσεχε δὲ πῶς ὁ Πέτρος ἀπολογεῖται ἀφοῦ ἔλαβε ἀφορμὴ. Τὸ ὅτι δὲ ἀποκρίνεται μετὰ τὴν ἀφορμὴ ποὺ ἔλαβε, ἄκουε τὸν Εὐαγγελιστὴ ποὺ διηγεῖται τὸ γεγονὸς καὶ λέγει· «Τότε ἀποκρίθηκε ὁ Πέτρος· Μήπως μπορεῖ κάποιος νὰ ἐμποδίσει τὸ νερὸ γιὰ νὰ μὴ βαπτισθοῦν μέσα σ' αὐτὸ αὐτοὶ ἐδῶ ποὺ ἔλαβαν τὸ ἅγιο Πνεῦμα ὅπως τὸ λάβαμε καὶ ἐμεῖς;»². Εἶδες ποῦ μετέφερε τὸ πράγμα καὶ πῶς δίσταζε καὶ στενοχωροῦνταν νὰ δώσει ἐντολὴ νὰ γίνει αὐτό; τόσο πολὺ δεμένη ἦταν ἡ γνώμη του μ' αὐτὸ ἀπὸ πολὺ παλιά. «Μήπως», λέγει, «μπορεῖ κάποιος νὰ ἐμποδίσει τὸ νερό;». Σχεδὸν δηλαδὴ εἶναι σὰν νὰ ἐπεμβαίνει πρὸς ἐκείνους ποὺ ἐμποδίζουν καὶ λέγουν ὅτι δὲν πρέπει νὰ γίνει αὐτό. Τὸ πᾶν, λέγει, ἔχει γίνει, τὸ ἀναγκαιότερο ἔγινε, τὸ βάπτισμα δηλαδὴ, μὲ τὸ ὁποῖο καὶ ἐμεῖς βαπτισθήκαμε.

«Καὶ ἔδωσε ἐντολὴ νὰ βαπτισθοῦν αὐτοὶ στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»³. Ἀφοῦ ἀπολογήθηκε πρῶτα, τότε ἔδωσε ἐντολὴ σ' αὐτοὺς νὰ βαπτισθοῦν, διδάσκοντας αὐτοὺς μὲ τὰ ἴδια τὰ πράγματα· τόσο μεγάλο μίσος ἔτρεφαν οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς. Γι' αὐτὸ προηγουμένως ἀπολογεῖται, ἂν καὶ τὰ πράγματα μιλοῦσαν ἀπὸ μόνα τους, καὶ μετὰ ἔδωσε ἐντολὴ γιὰ νὰ βαπτισθοῦν.

«Τότε τὸν παρακάλεσαν νὰ μείνει μερικὲς ἡμέρες μαζί τους»⁴. Ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τοῦ πράγματος πολὺ εὐλογα παίρνει θάρρος πλέον καὶ μένει κοντὰ τους.

«Ἦκουσαν δὲ οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ ἀδελφοί, οἱ ὄντες κατὰ τὴν Ἰουδαίαν, ὅτι καὶ τὰ ἔθνη ἐδέξαντο τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅτε ἀνέβη Πέτρος εἰς Ἱεροσόλυμα, διεκρίνοντο πρὸς αὐτὸν οἱ ἐκ περιτομῆς, λέγοντες ὅτι πρὸς ἄνδρας, ἀκροβυστίαν ἔχοντας, εἰσῆλθες, καὶ συνέφαγες αὐτοῖς». Μετὸ τοσαῦτα «Διεκρίνοντο οἱ ἐκ περιτομῆς», οὐχ οἱ Ἀπόστολοι. Τί ἐστι, «Διεκρίνοντο»; Ἐσκανδαλίζοντο, φησὶν, οὐ μικρῶς. Καὶ θέα, τί προβάλλονται. Οὐ λέγουσι, Ἐπιτίμησις; ἀλλὰ «Διὰ τί συνέφαγες;». Ὁ δὲ Πέτρος οὐ πρὸς τοῦτο ἴσταται τὸ ψυχρὸν, (ψυχρὸν γὰρ ὄντως ἦν), ἀλλὰ πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέγα, λέγων ὅτι, «εἰ Πνεύματος μετέλαβον καὶ αὐτοί, πῶς τούτου μεταδοῦναι οὐκ ἦν; Πῶς οὖν ἐπὶ τῶν Σαμαρειτῶν τοῦτο οὐ γέγονεν, ἀλλὰ τοῦναντίον;» καὶ γὰρ οὐ μόνον πρὸ τοῦ βαπτίσματος οὐκ ἐγένετο, ἀλλ' οὐδὲ μετὰ τὸ βάπτισμα, καὶ οὐκ ἠγανάκτησαν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀκούσαντες ἔπεμψαν ἐπὶ τοῦτο αὐτό. Ἄλλ' οὐδὲ ἐνταῦθα τοῦτο ἐγκαλοῦσιν, (ἤδεισαν γὰρ ὅτι θείας χάριτος ἦν), ἀλλὰ «Διὰ τί», φασί, «συνέφαγες;». Ἄλλως δὲ πολὺ καὶ ἄπειρον τὸ διάφορον Σαμαρειτῶν καὶ ἐθνῶν ἢ καὶ οἰκονομικῶς γίνεται τὸ ἐγκληθῆναι αὐτόν, ἵν' οὗτοι μάθωσιν· οὐ γὰρ ἂν ἀπλῶς Πέτρος εἶπεν.

“Ορα δὲ αὐτοῦ τὸ ἄτυφον καὶ ἀκενόδοξον· «Ἀρξάμενος» γὰρ, φησὶ, «Πέτρος ἐξετίθετο αὐτοῖς καθεξῆς, λέγων Ἐγὼ ἤμην ἐν πόλει Ἰόππη προσευχόμενος». Καὶ οὐ λέγει διὰ τί, οὐδὲ ἐπὶ ποία προφάσει.

5. Πράξ. 8, 14

6. Πράξ. 11, 4-5

«Ἐκουσαν δὲ οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ ἀδελφοὶ ποῦ διέμεναν σὲ διάφορα μέρη τῆς Ἰουδαίας, ὅτι καὶ οἱ ἐθνικοὶ δέχθησαν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅταν ἀνέβηκε ὁ Πέτρος εἰς τὸ Ἱεροσόλυμα, οἱ ἐξ Ἰουδαίων πιστοί, ποῦ εἶχαν περιτμηθεῖ προηγουμένως, διετύπωσαν ἀμφιβολίας πρὸς αὐτόν, λέγοντάς του, εἰσῆλθες εἰς τὴν οἰκίαν ἀνθρώπων ποῦ εἶχαν ἀκροβυστία καὶ ἔφαγες μαζί μ' αὐτούς»⁵. Μετὰ ἀπὸ τόσα θαύματα «σκανδαλίζονταν οἱ ἐκ περιτομῆς πιστοί», ὄχι οἱ Ἀπόστολοι. Τί σημαίνει, «Διεκρίνοντο»; Σκανδαλίζονταν, λέγει, ὄχι λίγο. Καὶ πρόσεχε τί προβάλλουν. Δὲν λένε, Ἰαὶ κήρυξες σ' αὐτούς τὸ εὐαγγέλιον; ἀλλὰ «Ἰαὶ ἔφαγες μαζί τους;». Ὁ δὲ Πέτρος δὲν ἀπολογεῖται γι' αὐτὸ τὸ ἀσήμαντο (διότι πράγματι ἦταν ἀσήμαντο), ἀλλ' ἀναφέρεται σ' ἐκεῖνο τὸ σπουδαῖο, λέγοντας· «Ἐὰν ἔλαβαν καὶ αὐτοὶ ἅγιον Πνεῦμα, πῶς δὲν ἔπρεπε νὰ μεταδοθεῖ σ' αὐτούς καὶ τὸ βάπτισμα; Πῶς δηλαδὴ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν Σαμαρειτῶν δὲν προέκυψε αὐτὸ τὸ θέμα, ἀλλὰ συνέβηκε ἐντελῶς τὸ ἀντίθετον;»· καθόσον ὄχι μόνο πρὶν ἀπὸ τὸ βάπτισμα δὲν συνέβηκε αὐτό, ἀλλ' οὔτε μετὰ τὸ βάπτισμα, καὶ δὲν ἀγανάκτησαν, ἀλλὰ μᾶλλον, ὅταν ἄκουσαν τὸ κήρυγμα, ἔστειλαν ἀνθρώπους καὶ κάλεσαν τοὺς Ἀποστόλους γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ σκοπὸν. Ἄλλ' οὔτε ἐδῶ κατηγοροῦν αὐτὸ (διότι γινώριζαν ὅτι ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς θείας χάριτος), ἀλλὰ λένε, «Ἰαὶ ἔφαγες μαζί μ' αὐτούς;». Ἄλλωστε δὲ εἶναι μεγάλη καὶ ἄπειρη ἡ διαφορὰ μεταξὺ Σαμαρειτῶν καὶ ἐθνικῶν· ἢ κατ' οἰκονομίαν ἐπιτρέπεται νὰ κατηγορηθεῖ αὐτός, γιὰ νὰ μάθουν αὐτοὶ· διότι δὲν θὰ ἦταν δυνατόν ὁ Πέτρος νὰ μιλήσει ἂν δὲν δημιουργοῦνταν τὸ θέμα αὐτό.

Ἄλλὰ πρόσεχε τὴν ταπεινοφροσύνην καὶ μετριοφροσύνην αὐτοῦ· διότι, λέγει, «Ἄρχισε ὁ Πέτρος νὰ ἐκθέτει σ' αὐτούς μὲ τὴν σειράν τὰ γεγονότα, λέγοντας· Βρισκόμουν ἐγὼ εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἰόππης καὶ προσευχόμενος»⁶. Καὶ δὲν λέγει γιὰ τὴν οἰκονομίαν, οὔτε καὶ γιὰ ποιά αἰτία.

«Καὶ εἶδον ἐν ἑκστάσει ὄραμα, καταβαῖνόν τι σκεῦ-
 ος ὡς ὀθόνην μεγάλην τέσσαρσιν ἀρχαῖς καθιεμένην ἐκ
 τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἦλθεν ἄχρις ἐμοῦ· εἰς ἣν ἀτενίσας κα-
 τενόουν, καὶ εἶδον τὰ τετράποδα τῆς γῆς, καὶ τὰ θηρία,
 5 καὶ τὰ ἔρπετά, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ἤκουσα δὲ
 φωνῆς λεγούσης μοι Ἀναστάς, Πέτρε, θῦσον καὶ φά-
 γε». Τί διὰ τούτων εἰπεῖν βούλεται; Ἰκανὸν ἦν, φησί,
 καὶ τοῦτο πείσαι, τὸ θεάσασθαι τὴν ὀθόνην· πλὴν ἀλλὰ
 καὶ φωνὴ προσετέθη.

10 «Εἶπον δέ· Μηδαμῶς, Κύριε· ὅτι πᾶν κοινὸν ἢ ἀκά-
 θαρτον οὐδέποτε εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα μου». Ὁρᾷς;
 Τὸ ἐμὸν ἐποίησα, φησὶν· εἶπον ὅτι οὐδέποτε ἔφαγον.
 Τοῦτο πρὸς ὃ ἔλεγον ἐκεῖνοι, ὅτι «Εἰσῆλθες καὶ συνέφα-
 γες αὐτοῖς». Τοῦτο δὲ πρὸς Κορνήλιον οὐ λέγει· οὐ
 15 γὰρ ἦν ἀνάγκη.

Ἀπεκρίθη δέ μοι ἐκ δευτέρου φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρα-
 νοῦ· Ἄ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου. Τοῦτο δὲ ἐ-
 γένετο ἐπὶ τρεῖς, καὶ πάλιν ἀνεσπάσθη ἅπαντα εἰς τὸν
 οὐρανόν. Καὶ ἰδοὺ ἐξαυτῆς τρεῖς ἄνδρες ἐπέστησαν ἐ-
 20 πὶ τὴν οἰκίαν, ἐν ἧ ἦμην, ἀπεσταλμένοι ἀπὸ Καισαρεί-
 ας πρὸς με». Ἄπερ ἀναγκαῖα ἦν διηγεῖται, τὰ ἄλλα
 δὲ σιωπᾷ· μᾶλλον δὲ διὰ τούτων καὶ αὐτὰ κατασκευά-
 ζει. Καὶ ὄρα πῶς ἀπολογεῖται, καὶ οὐκ ἀξιοῖ τῷ τοῦ
 διδασκάλου ἀξιώματι κεχρηῆσθαι· ἦδει γὰρ ὅτι, ὅσω ἐ-
 25 πικρικέστερον φθέγγεται, τοσούτῳ μᾶλλον αὐτοὺς χει-
 ροῦται.

«Οὐδέποτε εἰσῆλθε», φησὶν, «εἰς τὸ στόμά μου κοι-
 νὸν ἢ ἀκάθαρτον». Οὕτως οἰκονομίας πᾶσα ἦν ἡ ἀπο-
 λογία.

7. Πράξ. 11, 5· 7

8. Πράξ. 11, 8.

9. Πράξ. 11, 2

10. Πράξ. 11, 9· 11.

11. Πράξ. 10, 8

«Καὶ ἀφοῦ περιέπεσα σὲ ἕκστασι εἶδα ὄραμα, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο εἶδα ἓνα σκεῦος νὰ κατεβαίνει ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, ποῦ ἔμοιαζε μὲ μεγάλο σεντόνι καὶ κρατοῦνταν ἀπὸ τὰ τέσσερα ἄκρα του, καὶ ἦρθε μέχρι σὲ μένα. Ἔρριξα τὸ βλέμμα μου σ' αὐτὸ καὶ τὸ πρόσεχα καὶ εἶδα τὰ τετράποδα τῆς γῆς καὶ τὰ θηρία καὶ τὰ ἔρπετά καὶ τὰ πτηνὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἄκουσα φωνὴν ποῦ μοῦ ἔλεγε· Σήκω, Πέτρε, σφάξε καὶ φάγε»⁷. Τί θέλει νὰ πεῖ μὲ τὰ λόγια αὐτά; Ἰκανὸ ἦταν, λέγει, καὶ αὐτὸ νὰ μὲ πείσει, τὸ ὅτι δηλαδὴ εἶδα τὸ σεντόνι· πλὴν ὅμως προστέθηκε καὶ φωνή.

«Καὶ εἶπα ἐγώ· Μὲ κανένα τρόπο δὲν θὰ φάγω, Κύριε· διότι ποτὲ δὲν ἔβαλα στὸ στόμα μου ὁποιοδήποτε μολυσμένο ἢ ἀκάθαρτο φαγητό»⁸. Βλέπεις; Ἐκανα, λέγει, ἐκεῖνο ποῦ ὄφειλα νὰ κάνω· εἶπα ὅτι ποτὲ δὲν ἔφαγα. Αὐτὸ λέγεται καὶ σὰν ἀπάντησι πρὸς ἐκεῖνο ποῦ ἔλεγον ἐκεῖνοι, ὅτι δηλαδὴ «Εἰσηλθες στὰ σπίτια τους καὶ ἔφαγες μαζί μ' αὐτούς»⁹. Αὐτὸ ὅμως δὲν τὸ λέγει στὸν Κορνήλιο· διότι δὲν ὑπῆρχε ἀνάγκη.

«Ἀποκρίθηκε δὲ σὲ μένα ἡ φωνὴ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ γιὰ δεύτερη φορὰ καὶ εἶπε· Ἐκεῖνα ποῦ ὁ Θεὸς καθάρισε, σὺ μὴ θεωρεῖς αὐτὰ ἀκάθαρτα. Αὐτὸ δὲ ἔγινε τρεῖς φορές καὶ πάλι ἀνυψώθηκαν ὅλα πρὸς τὸν οὐρανὸ. Καὶ νὰ τὴν ἴδια ἀκριβῶς στιγμὴ παρουσιάσθηκαν στὴν οἰκία ποῦ διέμενα τρεῖς ἄνδρες, ποῦ εἶχαν σταλεῖ πρὸς ἐμένα ἀπὸ τὴν Καισάρεια»¹⁰. Ἐκεῖνα ποῦ ἦταν ἀναγκαῖα τὰ διηγεῖται, ἐνῶ τὰ ἄλλα τὰ ἀποσιωπᾷ· μᾶλλον δὲ μὲ ἐκεῖνα καὶ αὐτὰ τὰ ἀποκαλύπτει. Καὶ πρόσεχε πῶς ἀπολογεῖται καὶ δὲν ἔχει τὴν ἀξίωσι νὰ χρησιμοποιοῦσιν τὸ ἀξίωμα τοῦ δασκάλου· διότι γινώριζε, ὅτι, μὲ ὅσο μεγαλύτερη ἐπιείκεια ὁμιλεῖ, τόσο περισσότερο πείθει αὐτούς.

«Οὐδέποτε», λέγει, «εἰσηλθε στὸ στόμα μου φαγητό μολυσμένο ἢ ἀκάθαρτο»¹¹. Ὁλη δηλαδὴ ἡ ἀπολογία τοῦ ἦταν ἔργο τῆς θείας οἰκονομίας.

«Καὶ ἰδοὺ ἐξαυτῆς τρεῖς ἄνδρες ἐπέστησαν ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἐν ἧ ἤμην. Εἶπε δέ μοι τὸ Πνεῦμα συνελθεῖν αὐτοῖς μηδὲν διακρινόμενον». Ὁρᾷς ὅτι Πνεύματος ἡ νομοθεσία;

5 2. «Ἦλθον δὲ σὺν ἐμοὶ καὶ οἱ ἕξ ἀδελφοὶ οὗτοι». Τί γένοιτ' ἂν ταπεινότερον Πέτρου, ὃς ἀπὸ ταύτης καὶ τῶν ἀδελφῶν τὴν μαρτυρίαν προβάλλεται;

«Συνῆλθον δέ μοι ἕξ ἀδελφοί, καὶ εἰσήλθομεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀνδρός. Ἐπήγγειλε δὲ ἡμῖν, πῶς εἶδε
10 τὸν ἄγγελον ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ σταθέντα καὶ εἰπόντα αὐτῷ Ἐπίσκοπον εἰς Ἰόππην ἄνδρας, καὶ μετάπεμψαι Σίμωνα, τὸν ἐπικαλούμενον Πέτρον, ὃς λαλήσει ρήματα πρὸς σέ, ἐν οἷς σωθήσῃ σὺ καὶ πᾶς ὁ οἶκος σου». Καὶ οὐκ εἶπε τὰ παρὰ τοῦ ἀγγέλου ρηθέντα τῷ Κορνηλίῳ,
15 «Αἱ εὐχαὶ σου καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἀνέβησαν εἰς μνημόσυνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ», ἵνα μὴ προστῆ αὐτοῖς. ἀλλὰ, ἅπερ οὐδὲν εἶχον μέγα· «Λαλήσει ρήματα πρὸς σέ, ἐν οἷς σωθήσῃ σὺ καὶ πᾶς ὁ οἶκος σου». Ὁρᾷς πῶς δι' ὅπερ ἔφθην ἐπείγεται; Καὶ οὐδὲν λέγει περὶ τῆς ἐπιεικειᾶς τοῦ ἀνδρός. Τοῦ Πνεύματος τοίνυν πέμψαντος,
20 τοῦ Θεοῦ κελεύσαντος, διὰ τοῦ ἀγγέλου ἐκεῖθεν καλέσαντος, ἐντεῦθεν ὠθοῦντος, λύνοντος τὴν διαφορὰν τῶν πραγμάτων, τί ποιῆσαι ἔδει; Ἄλλ' οὐ λέγει τούτων οὐδέν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ὑστέρου ἰσχυρίζεται, ὃ καὶ κατ' αὐτὸ ἀναμφισβήτητον ἦν μαρτύριον. Καὶ διὰ τί, φησί, μὴ τοῦτο γέγονε μόνον; Ἐκ περιουσίας παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἵνα δειχθῆ καὶ ἡ ἀρχὴ οὐ παρὰ τοῦ Ἀποστόλου. Εἰ δὲ αὐτόματος ἀπῆλθεν, οὐδενὸς τούτων γενομένου, πάννυ

12. Πράξ. 11, 11 - 12

13. Πράξ. 11, 12

14. Πράξ. 11, 12 - 14

15. Πράξ. 10, 4

«Καὶ νᾶ, τὴν ἴδια ἀκριβῶς στιγμὴ παρουσιάσθησαν, στὴν οἰκία ποῦ διέμενα, τρεῖς ἄνδρες. Καὶ εἶπε σ' ἐμένα τὸ Πνεῦμα ν' ἀκολουθήσω αὐτοὺς χωρὶς καμιά ἀμφιβολία»¹². Βλέπεις ὅτι ἡ νομοθεσία εἶναι ἔργο τοῦ Πνεύματος;

2. «Ἦρθαν δὲ μαζί μου καὶ οἱ ἔξι αὐτοὶ ἀδελφοὶ ποῦ εἶναι ἐδῶ παρόντες»¹³. Τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξη ταπεινότερο ἀπὸ τὸν Πέτρο, ὁ ὁποῖος ἐξ αἰτίας τῆς ταπεινοφροσύνης του προβάλλει καὶ τὴ μαρτυρία τῶν ἀδελφῶν;

«Ἦρθαν δὲ μαζί μου καὶ οἱ ἔξι ἀδελφοὶ, καὶ εἰσήλθαμε στὴν οἰκία τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου ποῦ μὲ προσκάλεσε. Αὐτὸς μᾶς διηγήθηκε, πῶς εἶδε τὸν ἄγγελο στὴν οἰκία του, ὁ ὁποῖος στάθηκε μπροστά του καὶ τοῦ εἶπε· Στείλε ἀνθρώπους στὴν Ἰόππη καὶ κάλεσε νὰ ρθεῖ ἐδῶ ὁ Σίμων, ποῦ ἐπονομάζεται Πέτρος, ὁ ὁποῖος θὰ σοῦ πεῖ λόγια, μὲ τὰ ὁποῖα θὰ σωθεῖς ἐσὺ καὶ ὅλοι οἱ δικοί σου»¹⁴. Καὶ δὲν εἶπε τὰ ὅσα λέχθηκαν ἀπὸ τὸν ἄγγελο στὸν Κορνήλιο, «Οἱ προσευχῆς σου καὶ οἱ ἐλεημοσύνες σου ἀνέβηκαν εὐπρόσδεκτες πρὸς τὸ Θεὸ γιὰ ν' ἀποτελοῦν διαρκῆ ὑπενθύμιση ἐνώπιον αὐτοῦ»¹⁵, γιὰ νὰ μὴ τοὺς δυσᾶρεστήσει, ἀλλ' εἶπε ἐκεῖνα ποῦ δὲν εἶχαν τίποτε τὸ σπουδαῖο· «Θὰ σοῦ πεῖ λόγια, μὲ τὰ ὁποῖα θὰ σωθεῖς ἐσὺ καὶ ὅλοι οἱ δικοί σου». Πρόσεχε πῶς βιάζεται γιὰ ἐκεῖνο ποῦ προανέφερα. Καὶ δὲν λέγει τίποτε γιὰ τὴν καλωσύνη τοῦ ἀνθρώπου. Ἐφόσον λοιπὸν τὸ Πνεῦμα τὸν ἔστειλε, ὁ Θεὸς ἔδωσε τὴν ἐντολή, μέσω τοῦ ἀγγέλου τὸν κάλεσε ἀπὸ ἐκεῖ, ἀπὸ ἐδῶ ποῦ βρίσκεται τὸν προτρέπει, λύνοντας τὴ διαφορά τῶν ἀπόψεων, τί ἔπρεπε νὰ κάνει; Ὅμως δὲν λέγει τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ τὰ ἐπιβεβαιώνει ἀπὸ τὰ ἐπόμενα, πράγμα ποῦ καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἀποτελοῦσε ἀναμφισβήτητη ἀπόδειξη. Καὶ γιατί, λέγει, δὲν ἔγινε μόνο αὐτό; Ἐξ αἰτίας τῆς ἰδιαίτερης φροντίδας τοῦ Θεοῦ, γιὰ ν' ἀποδειχθεῖ ὅτι καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ κηρύγματος στοὺς ἐθνικοὺς δὲν ἔγινε ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο. Ἐὰν δὲ μόνος του πήγαινε, χωρὶς νὰ συνέβαινε τίποτε ἀπὸ αὐτά, θὰ δυσᾶ-

ἂν ἐπλήγησαν ὥστε ἄνωθεν αὐτῶν τὴν διάνοιαν οἰκειοῖ, λέγων πρὸς αὐτούς· «Οἴτινες τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔλαβον ὡς καὶ ἡμεῖς».

Καὶ πάλιν· «Ἐν δὲ τῷ ἄρξασθαι με λαλεῖν, ἐπέπεσε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπ' αὐτούς, ὡσπερ καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἐν ἀρχῇ». Καὶ οὐκ ἀρκεῖται τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ῥήματος ἀναμιμήσκει τοῦ Κυρίου· «Ἐμνήσθην δὲ τοῦ ῥήματος Κυρίου ὡς ἔλεγεν· Ἰωάννης δὲ ἐβάπτισεν ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ». Ὡστε οὐδὲν καινότερον γέγονεν, ἀλλ' ὅπερ προεῖπεν. Ἄλλ' οὐκ ἔδει βαπτίσαι, φησὶν· ἀπήρτιστο γὰρ τὸ βάπτισμα, τοῦ Πνεύματος αὐτοῖς ἐπιπεπτωκότος. Διὰ τοῦτο οὐ λέγει, Ἐκέλευσα πρότερον αὐτοὺς βαπτισθῆναι, ἀλλὰ τί; «Μή τι τὸ ὕδωρ κωλύσαι δύναται τις, τοῦ μὴ βαπτισθῆναι τούτους;», ἐκ τούτου δεικνὺς ἑαυτὸν οὐδὲν ποιήσαντα. Ὅπερ τοίνυν ἐσχῆκαμεν ἡμεῖς, ἔλαβον ἐκεῖνοι.

«Εἰ οὖν τὴν ἴσην δωρεάν», φησὶν, «ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεός, ὡς καὶ ἡμῖν, πιστεύσασιν ἐπὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν, ἐγὼ τίς ἤμην δυνατὸς κωλύσαι τὸν Θεόν;». Ἰνα ἐκ περιουσίας αὐτῶν ἐμφράξῃ τὰ στόματα, διὰ τοῦτο προσέθηκε, «Τὴν ἴσην δωρεάν». Ὁρᾷς πῶς οὐκ ἀφήσιν αὐτοὺς ἔλαττον ἔχειν πιστεύσαντας ἅπαξ; «Τὴν ἴσην δωρεάν ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεός ὡς καὶ ἡμῖν, πιστεύσασιν ἐπὶ τὸν Κύριον» ὥστε αὐτὸς καθαίρει αὐτούς. Καὶ οὐ λέγει, Ὑμῖν, ἀλλ' «ἡμῖν», λεαίνων καὶ ταύτη τὸν λόγον. Τί τοίνυν ἀναξιοπαθεῖτε, ὅταν ἡμεῖς αὐτοὺς κοινωνοὺς λέγωμεν;

«Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα, ἠσύχασαν, καὶ ἐδόξασαν τὸν Θεόν, λέγοντες· Ἄρα γε καὶ τοῖς ἔθνεσιν ὁ Θεός

16. Πράξ. 10, 47

17. Πράξ. 11, 15

18. Πράξ. 11, 16· Ματθ. 3, 11· καὶ Πράξ. 1, 5.

19. Πράξ. 10, 47

20. Πράξ. 11, 17

νασχετοῦσαν πάρα πολύ. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ λοιπὸν ἐξοικειώ-
νει τὴ σκέψη τους, λέγοντας πρὸς αὐτούς· «Οἱ ὅποιοι
ἔλαβαν τὸ ἅγιο Πνεῦμα ὅπως καὶ ἡμεῖς»¹⁶.

Στὴ συνέχεια δὲ λέγει· «Ὅταν δὲ ἐγὼ ἄρχισα νὰ
ὀμιλῶ γιὰ τὸ Χριστὸ, κατέβηκε ἐπάνω τους τὸ ἅγιο Πνεῦ-
μα, ὅπως ἀκριβῶς καὶ σ' ἐμᾶς στὴν ἀρχὴ»¹⁷. Καὶ δὲν ἀρ-
κεῖται σ' αὐτό, ἀλλὰ τοὺς ὑπενθυμίζει καὶ τὰ λόγια τοῦ
Κυρίου· «Θυμήθηκα δὲ τὰ λόγια τοῦ Κυρίου ποὺ ἔλεγε·
Ὁ μὲν Ἰωάννης βάπτισε μὲ νερὸ, σεῖς ὅμως θὰ βαπτι-
σθεῖτε μὲ ἅγιο Πνεῦμα»¹⁸. Ὡστε τίποτε τὸ καινούργιο δὲν
συνέβηκε, ἀλλ' ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ προεῖπε ὁ Κύριος.
Ὅμως, λέγει, δὲν ἔπρεπε νὰ βαπτίσει· διότι εἶχε γίνει τὸ
βάπτισμα, ἐφόσον κατέβηκε τὸ Πνεῦμα σ' αὐτούς. Γι' αὐ-
τὸ δὲν λέγει, Ὡς ἔδωσα ἐντολὴ προηγουμένως νὰ βαπτι-
σθοῦν, ἀλλὰ τί; «Μήπως μπορεῖ κάποιος νὰ ἐμποδίσει τὸ
νερὸ γιὰ νὰ μὴ βαπτισθοῦν αὐτοί;»¹⁹, δείχνοντάς μὲ αὐτὸ
ὅτι αὐτὸς τίποτε δὲν ἔκανε. Ἐκεῖνο δηλαδὴ ποὺ λάβαμε
ἡμεῖς, τὸ ἔλαβαν καὶ ἐκεῖνοι.

«Ἐὰν λοιπὸν», λέγει, «ἔδωσε ὁ Θεὸς σ' αὐτούς τὴν
ἴδια δωρεά, ὅπως καὶ σ' ἐμᾶς, ἐπειδὴ πίστεψαν στὸν Κύ-
ριο τὸν Ἰησοῦ, ἐγὼ ποιὸς ἤμουν ποὺ νὰ μπορούσᾶ νὰ
ἐμποδίσω τὸ Θεό;». Μὲ σκοπὸ νὰ κλείσει κατὰ τὸν πλέον
δυνατὸ τρόπο τὰ στόματα αὐτῶν, γι' αὐτὸ πρόσθεσε,
«Τὴν ἴδια δωρεά». Βλέπεις πῶς δὲν ἀφήνει αὐτούς, ἐφό-
σον πίστεψαν, νὰ ἔχουν λιγότερα; «Τὴν ἴδια δωρεά ἔδω-
σε σ' αὐτούς ὁ Θεός, ὅπως καὶ σ' ἐμᾶς, ἐπειδὴ πίστεψαν
στὸν Κύριο»²⁰. ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς δηλαδὴ καθαρίζει αὐτούς.
Καὶ δὲν λέγει, ὅπως σὲ σᾶς, ἀλλὰ «ὅπως σ' ἐμᾶς», μα-
λακώνοντας καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὸν λόγο. Γιατὶ λοι-
πὸν ἀγανακτεῖτε, ὅταν ἡμεῖς λέμε ὅτι αὐτοὶ ἔλαβαν τὸ ἴδιο
Πνεῦμα;

«Ὅταν τὰ ἄκουσαν αὐτὰ ἡσύχασαν καὶ δόξασαν τὸ
Θεό, λέγοντας· Ὡστε λοιπὸν ὁ Θεὸς καὶ στοὺς ἐθνικοὺς

τὴν μετάνοιαν ἔδωκεν εἰς ζωὴν». Ὁρᾷς πῶς ἀπὸ τῆς
 δημηγορίας τοῦ Πέτρου τὸ πᾶν γέγονε καλῶς, ἀπαγγεί-
 λαντος τὰ γεγενημένα; Διὸ καὶ ἐδόξαζον τὸν Θεόν, ὅτι
 τὴν μετάνοιαν καὶ αὐτοῖς ἔδωκεν οὕτως ἐταπεινώθη-
 5 σαν ἀπὸ τούτων τῶν λόγων. Ἐντεῦθεν ἀνεώχθη ἡ θύ-
 ρα πρὸς τὰ ἔθνη λοιπόν. Ἴδωμεν δέ, εἰ δοκεῖ, ἄνωθεν
 τὰ εἰρημένα.

Οὐκ εἶπεν ὅτι ἡ διεκρίθη Πέτρος ἀλλ' «οἱ ἐκ περι-
 τομῆς», ἐπεὶ αὐτὸς ἤδει τὸ κατασκευαζόμενον. Καὶ μὴν
 10 ἐκεῖνο ἐχρῆν θαυμάσαι, πῶς καὶ αὐτοὶ ἐπίστευσαν. Ὁ-
 τε μὲν οὖν ἤκουσαν ὅτι ἐπίστευσαν, οὐδὲν ἔπαθον, ἀλλ'
 ὅτε ὁ Θεὸς ἐχαρίσατο τὸ Πνεῦμα, ὅτε ὁ Πέτρος ἐξετί-
 θει τὴν ἑαυτοῦ ἔκστασιν, λέγων· Ὁ Θεὸς ἔδειξέ μοι
 μηδένα κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον λέγειν ἄνθρωπον'. Οὕτως
 15 ἄνωθεν ἤδει τοῦτο· διὸ καὶ προκατασκευάζει τὸν λόγον
 τὸν ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν, δεικνύς ὅτι οὐδὲ ἔθνη λοιπὸν ἦν,
 τῆς πίστεως παραγενομένης. Οὐδὲν θαυμαστὸν τοίνυν,
 εἰ πρὸ τοῦ βαπτίσματος τὸ Πνεῦμα ἔλαβον· καὶ ἐφ' ἡ-
 μῶν τοῦτο γέγονεν. Ἐνταῦθα δεικνυσιν ὁ Πέτρος ὅτι
 20 οὐδὲ ὡς οἱ λοιποὶ ἐβαπτίσθησαν, ἀλλὰ πολλῶ βέλτιον.
 Διὰ τοῦτο δὲ οὕτως ἐκ περιουσίας οἰκονομεῖται, ἵνα μη-
 δὲν ἔχωσι λέγειν, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἴσους αὐτοῖς νομίσωσι.

«Καὶ ἠρώτησαν αὐτόν», φησὶν, «ἐπιμεῖναι». Ὁρᾷς
 πῶς οὐκ οἰκείως πρὸς αὐτὸν διέκειντο; εἶδες τὸν ζῆ-
 25 λον, οἷον εἶχον ὑπὲρ τοῦ νόμου; Οὐ το ἀξίωμα Πέτρου
 ἠδέσθησαν, οὐ τὰ γενόμενα σημεῖα, οὐ τὸ κατόρθωμα,

21. Πράξ. 11, 18

22. Πράξ. 10, 48

ἔδωσε τὴ μετάνοια, γιὰ νὰ λάβουν τὴν αἰώνια ζωὴ»²¹. Βλέπεις πῶς ἀπὸ τὴν ὁμιλία τοῦ Πέτρου, μὲ τὴν ὁποία γνωστοποίησε σ' αὐτοὺς τὰ συμβάντα ὅλα τελείωσαν καλά; Γι' αὐτὸ καὶ δόξαζαν τὸ Θεό, διότι ἔδωσε σ' αὐτοὺς τὴ μετάνοια· τόσο πολὺ ταπεινώθηκαν ἀπὸ τὰ λόγια αὐτά. Ἐκτὸς ἐδῶ πλέον ἀνοίχθηκε ἡ θύρα πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς. Ἄς ἐξετάσουμε δέ, ἂν τὸ θεωρεῖτε ὀρθό, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ ὅσα λέχθησαν.

Δὲν εἶπε ὅτι εἶχε ἀμφιβολίες ὁ Πέτρος, ἀλλὰ «οἱ πιστοὶ ποὺ εἶχαν λάβει προηγουμένως τὴν περιτομὴν», διότι ὁ ἴδιος γνώριζε ἐκεῖνο ποὺ προετοιμαζόταν ἀπὸ τὸ Θεό. Καὶ ὅμως ἐκεῖνο ἔπρεπε νὰ θαυμάσουν, τὸ πῶς καὶ αὐτοὶ πίστεψαν. Ὅταν δηλαδὴ ἄκουσαν ὅτι πίστεψαν, τίποτε δὲν ἔπαθαν, ἀλλ' ἔπαθαν ὅταν ἄκουσαν ὅτι ὁ Θεὸς τοὺς χάρισε τὸ Πνεῦμα, ὅταν ὁ Πέτρος τοὺς διηγόταν τὴν ἔκστασή του, λέγοντας: Ὁ Θεὸς μου φανέρωσε νὰ μὴ θεωρῶ κανένα ἄνθρωπο μολυσμένο ἢ ἀκάθαρτο. Ὅστε λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸ γνώριζε αὐτὸ· γι' αὐτὸ καὶ προετοιμάζει τὸ λόγο ὑπὲρ τῶν ἐθνικῶν, γιὰ νὰ δείξει ὅτι δὲν ὑπῆρχαν στὸ ἐξῆς πλέον ἐθνικοί, ἐφόσον κυριάρχησε ἡ πίστη. Καθόλου λοιπὸν ἀξιοθαύμαστο δὲν εἶναι, ἐὰν ἔλαβαν τὸ Πνεῦμα πρὶν ἀπὸ τὸ βάπτισμα· τὸ ἴδιο συνέβηκε καὶ στὴ δική μας περίπτωσι. Μὲ αὐτὰ δείχνει ὁ Πέτρος, ὅτι δὲν βαπτίσθηκαν ὅπως οἱ ὑπόλοιποι πιστοί, ἀλλὰ κατὰ τρόπο πολὺ πιὸ ἀνώτερο. Γι' αὐτὸ δὲ καὶ ρυθμίζεται αὐτὸ μὲ ἓναν τόσο δυναμικὸ τρόπο, ὥστε νὰ μὴ μποροῦν νὰ λένε τίποτε, ἀλλ' ἔστω καὶ ἔτσι νὰ θεωροῦν τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς ἴσους μὲ αὐτοὺς.

«Καὶ τὸν παρακάλεσαν», λέγει, «νὰ παραμείνει μαζί τους»²². Βλέπεις πῶς δὲν ἦταν φιλικὲς οἱ διαθέσεις τους πρὸς αὐτόν; εἶδες τὸ ζῆλο ποὺ ἔτρεφαν γιὰ τὸ νόμο; Δὲν σεβάσθηκαν τὸ ἀξίωμα τοῦ Πέτρου, οὔτε ἔδωσαν σημασίαν στὰ θαύματα ποὺ συνέβηκαν, οὔτε στὸ κατόρθωμα

ὅσον ἦν τὸ δέξασθαι τὸν λόγον, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν μικρῶν ἐκείνων διεκρίνοντο· εἰ γὰρ μηδὲν τούτων ἦν, οὐκ ἤρκει τὸ κατόρθωμα. Ἄλλ' οὐκ ἀπολογεῖται οὕτω Πέτρος· συνετὸς γὰρ ἦν· μᾶλλον δὲ οὐ τῆς συνέσεως αὐτοῦ ἦν, ἀλλὰ τοῦ Πνεύματος τὰ ρήματα. Καὶ δείκνυσι διὰ τῆς ἀπολογίας ἑαυτὸν μὲν οὐδαμοῦ αἴτιον, πανταχοῦ δὲ τὸν Θεόν. Καὶ μονονουχὶ πρὸς αὐτοὺς τοῦτο λέγει· Ἔν ἐκστάσει με γενέσθαι αὐτὸς ἐποίησεν (ἐγὼ γὰρ ἀπλῶς προσευχόμενος ἤμην)· τὸ σκεῦος αὐτὸς ἔδειξεν· ἐγὼ ἀντεῖπον· πάλιν αὐτὸς εἶπε, καὶ οὐδὲ οὕτως ἤκουσα· τὸ Πνεῦμα ἐκέλευσεν ἀπελθεῖν, καὶ ὅμως ἀπελθὼν οὐκ ἐπέδραμον· εἶπον ὅτι ὁ Θεὸς ἔπεμψε, καὶ μετὰ ταῦτα οὐδὲ οὕτως ἐβάπτισα, ἀλλὰ πάλιν ὁ Θεὸς τὸ πᾶν εἰργάσατο. Ἄρα Θεὸς αὐτοὺς ἐβάπτισεν, οὐκ ἐγώ'. Καὶ οὐκ εἶπε, Ἐν τούτων γεγονότων ἀπάντων, οὐκ ἔδει τὸ ὕδωρ προσθεῖναι λοιπόν;', ἀλλὰ, ὡς οὐδενὸς λείποντος. «Ἐγὼ τίς ἤμην», φησὶ «κωλύσαι τὸν Θεόν;». Βαβαί, οἷα ἡ ἀπολογία! οὐ γὰρ εἶπε, Ἐν ταῦτα οὖν εἰδότες ἠσυχάζετε', ἀλλὰ τί; Δέχεται αὐτῶν τὴν ὁρμήν, καὶ ἐγκαλοῦσιν ἀπολογεῖται, «Τίς ἤμην δυνατὸς κωλύσαι τὸν Θεόν;», λέγων (σφόδρα ἐντρεπτικῶς καὶ βαρέως χρησάμενος τῇ ἀπολογίᾳ). Οὐκ ἠδυνάμην κωλύσαι. Ὅθεν λοιπὸν φοβηθέντες ἠσύχασαν, καὶ ἐδόξαζον τὸν Θεόν.

3. Οὕτω καὶ ἡμᾶς χρὴ ἐν τοῖς τῶν πλησίον ἀγαθοῖς δοξάζειν τὸν Θεόν, ἀλλ' οὐκ ἐπηρεάζειν, καθάπερ οἱ πολλοὶ τῶν νεοφωτίστων ἐπηρεάζουσιν, ὅταν ἄλλους ἴδωσι φωτισθέντας καὶ εὐθύς ἀπιόντας. Δοξάζειν δεῖ

τὸ νὰ δεχθοῦν οἱ ἔθνικοὶ τὸν θεῖο λόγο, ἀλλὰ πρόβαλλαν ἀμφιβολίες γιὰ ἐκεῖνα τὰ τόσο ἀσήμαντα· διότι, ἐὰν δὲν ὑπῆρχε τίποτε ἀπὸ αὐτά, δὲν θὰ ἐπαρκοῦσε νὰ γίνεи τὸ κατόρθωμα. Ὅμως δὲν ἀπολογεῖται ἔτσι ὁ Πέτρος· διότι ἦταν συνετός· ἢ καλύτερα δὲν ἦταν αὐτὸ ἀποτέλεσμα τῆς συνέσεώς του, ἀλλὰ τὰ λόγια αὐτὰ ἀνήκαν στὸ Πνεῦμα. Καὶ μὲ τὴν ἀπολογία του αὐτὴ δείχνει ὅτι αὐτὸς μὲν δὲν εἶναι αἴτιος γιὰ τίποτε, ἀλλὰ παντοῦ ὁ αἴτιος εἶναι ὁ Θεός. Καὶ σχεδὸν εἶναι σὰν νὰ λέγει πρὸς αὐτούς. Ἄυτὸς μὲ ἔκανε νὰ περιέλθω σὲ ἔκσταση (διότι ἐγὼ ἀπλῶς προσευχόμενος)· αὐτὸς ἔδειξε τὸ σκεῦος· ἐγὼ ἀπάντησα σ' ἐκεῖνα πού μοῦ εἶπε· πάλι αὐτὸς μοῦ εἶπε, καὶ οὔτε ἔτσι ἄκουσα· τὸ Πνεῦμα μὲ διέταξε νὰ μεταβῶ ἐδῶ, καὶ ὅμως δὲν ἀναχώρησα γιὰ ἐδῶ μὲ ὅλη μου τὴν προθυμία· εἶπα ὅτι ὁ Θεὸς μὲ ἔστειλε, καὶ μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ οὔτε καὶ ἔτσι βάπτισα, ἀλλὰ καὶ πάλι τὸ πᾶν τὸ ἔκανε ὁ Θεός. Ἐπομένως ὁ Θεὸς βάπτισε αὐτούς καὶ ὄχι ἐγώ'. Καὶ δὲν εἶπε, Ἐπομένως ἔγιναν ὅλα αὐτά, δὲν ἔπρεπε νὰ προστεθεῖ στὴ συνέχεια καὶ τὸ νερό;', ἀλλὰ, σὰν νὰ μὴ ἔλειπε τίποτε, λέγει· «Ἐγὼ ποιὸς ἤμουν νὰ ἐμποδίσω τὸ Θεό;». Πῶ πῶ τί εἶδος ἀπολογίας! διότι δὲν εἶπε, Ἐπομένως τὰ μάθατε αὐτὰ ἡσυχάζετε', ἀλλὰ τί; Δέχεται τὴν ἐπίθεση αὐτῶν καὶ ἀπολογεῖται πού τὸν κατηγοροῦν, λέγοντας· «Ποιὸς ἤμουν ἐγὼ πού μπορούσα νὰ ἐμποδίσω τὸ Θεό;» (χρησιμοποιώντας τὴν ἀπολογία κατὰ τρόπο ἐπιτιμητικὸ καὶ βαρύν). Δὲν μπορούσα νὰ τὸν ἐμποδίσω. Ἐξ αἰτίας αὐτοῦ λοιπὸν ἐπειδὴ φοβήθηκαν ἡσύχασαν καὶ δόξαζαν τὸ Θεό.

3. Ἐτσι καὶ ἐμεῖς πρέπει νὰ δοξάζομε τὸ Θεὸ γιὰ τὰ ἀγαθὰ τῶν συνανθρώπων μας, καὶ νὰ μὴ φερόμαστε προσβλητικά, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει πολλοὶ ἀπὸ τοὺς νεοφώτιστους νὰ κακολογοῦν ὅταν δοῦν ἄλλους πού ἔλαβαν τὸ βάπτισμα, καὶ ἔφυγαν ἀπὸ τὴ ζωὴ. Πρέπει νὰ δο-

τὸν Θεόν, καὶ ὅτι μένειν οὐ συγχωρεῖ. "Ὡστε καὶ σύ, ἐ-
 5 ἂν θέλῃς, μείζονα ἔλαβες δωρεάν, οὐ κατὰ τὸ φῶτισμα
 λέγω (ἢ γὰρ αὐτὴ ἐστὶ καὶ ἐκείνου καὶ σοῦ), ἀλλὰ κατὰ
 τὸ λαβεῖν προθεσμίαν εὐδοκίμησεως. Ἐκεῖνος ἐνεδύσα-
 10 το τὴν στολὴν καὶ οὐκ ἀφέθη ἐμπομπεῦσαι ἐν αὐτῇ, σοὶ
 πολλὴν ἔδωκεν ἐξουσίαν ὁ Θεὸς χρήσασθαι τοῖς ὅπλοις
 εἰς δέον, καὶ λαβεῖν αὐτῶν ἐντεῦθεν τὴν πειρᾶν· ἐκεῖ-
 νος ἄπεισι, τῆς πίστεως μόνον ἔχων τὸν μισθόν, σὺ ἔ-
 στηκας ἐν τῷ σταδίῳ τῶν ἔργων, δυνάμενος λαβεῖν πολ-
 15 λὰς τὰς ἀμοιβάς, καὶ τοσοῦτον ἐκείνου φανῆναι λαμ-
 πρότερος, ὅσον ὁ ἥλιος τοῦ μικροτάτου ἀστέρος, ὅσον
 ὁ στρατηγὸς τοῦ ἐσχάτου στρατιώτου, μᾶλλον δὲ ὅσον
 ὁ βασιλεύς. Σαυτὸν τοίνυν αἰτιῶ, μᾶλλον δὲ μὴ αἰτιῶ,
 ἀλλὰ διόρθου αἰεὶ (οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ αἰτιᾶσθαι), ἔξεστιν
 20 ἀναμαχέσασθαι. Κατεβλήθης; δεινὰ ἔπαθες; Ἀνάστη-
 θι, ἀνάκτησαι σαυτὸν ἔτι ἐν τῷ σταδίῳ ἕστηκας, ἔτι
 τὸ θέατρον συνέστηκεν. Οὐχ ὄρας πόσοι καταπαλαισθέν-
 τες, ὕστερον ἀνεμαχέσαντο; Μόνον μὴ ἐκὼν καταπέσης.

Μακαρίζεις τὸν ἀπελθόντα; Πολλῶ μᾶλλον μακάρι-
 20 σον σαυτὸν. Ἀφέθη ἁμαρτημάτων ἐκεῖνος; Ἀλλά, ἐὰν
 θέλῃς σύ, οὐ μόνον τὰ ἁμαρτήματα ἀπονίψη, ἀλλὰ καὶ
 κατορθώματα ἔξεις, ὅπερ ἐπ' ἐκείνου οὐ δυνατόν· ἔνε-
 στιν ἡμᾶς ἀνακαλέσασθαι ἑαυτούς. Μεγάλα τῆς μετα-
 νοίας τὰ φάρμακα μηδεὶς ἀπογινωσκέτω ἑαυτοῦ. Ἐκεῖ-
 25 νος ὄντως ἀπογνώσεως ἄξιος, ὁ ἀπογινώσκων ἑαυτοῦ·
 ἐκεῖνος οὐκ ἔτι σωτηρίας ἔχει ἐλπίδας. Οὐ τὸ εἰς βᾶ-

Ξάζομε τὸ Θεὸ καὶ γιὰ τὸ ὅτι δὲν μᾶς ἀφήνει νὰ μένομε μακριὰ ἀπὸ τὴν πίστη καὶ τὰ ἔργα αὐτῆς. Ὡστε καὶ σύ, ἂν θέλεις, μπορείς νὰ λάβεις μεγαλύτερη δωρεά, ὄχι ὡς πρὸς τὸ βάπτισμα (διότι ἡ δωρεά αὐτὴ εἶναι καὶ ἐκείνου καὶ δική σου), ἀλλὰ ὡς πρὸς τὸ ὅτι ἔλαβες προθεσμία γιὰ εὐδοκίμηση. Ἐκεῖνος φόρεσε τὴ στολή καὶ δὲν τοῦ ἐπιτράπηκε νὰ ὑπερηφανευθεῖ γι' αὐτήν, σὲ σένα ἔδωσε ὁ Θεὸς μεγάλη ἐξουσία στὸ νὰ χρησιμοποιήσεις ὅπως πρέπει τὰ ὄπλα καὶ νὰ δοκιμάσεις αὐτὰ ἀπὸ ἐδῶ ἀκόμα. Ἐκεῖνος ἀναχωρεῖ, ἔχοντας μόνο τὸ μισθὸ τῆς πίστεως, σὺ στέκεσαι μέσα στὸ στάδιο τῶν ἔργων, καὶ μπορείς νὰ λάβεις πολλές ἀμοιβές, καὶ ν' ἀποδειχθεῖς τόσο λαμπρότερος ἀπὸ ἐκεῖνον, ὅσο λαμπρότερος εἶναι ὁ ἥλιος ἀπὸ τὸ πιὸ μικρὸ ἀστέρι, ὅσο ὁ στρατηγὸς ἀπὸ τὸν τελευταῖο στρατιώτη, ἢ καλύτερα ὅσο ὁ βασιλιάς. Τὸν ἑαυτὸ σου λοιπὸν κατηγορεῖ, ἢ καλύτερα μὴ τὸν κατηγορεῖς, ἀλλὰ διόρθωνέ τον πάντοτε (διότι δὲν ἀρκεῖ τὸ νὰ τὸν κατηγορεῖς), καὶ μπορείς νὰ μάχεσαι συνέχεια. Καταβλήθηκες; ἔπαθες κακά; Σήκω καὶ προσπάθησε νὰ ἐπανεύρεις τὸν ἑαυτὸ σου· ἀκόμα στέκεσαι μέσα στὸ στάδιο, ἀκόμα οἱ θεατὲς βρίσκονται μέσα στὸ στάδιο. Δὲν βλέπεις πόσοι κατὰ τὴν πάλη, ἐνῶ νικήθηκαν στὴν ἀρχή, ὕστερα ἀγωνίσθηκαν καὶ πάλι καὶ νίκησαν; Μόνο μὴ πέσεις μὲ τὴ θέλησή σου.

Μακαρίζεις ἐκεῖνον ποὺ ἔφυγε; Πολὺ περισσότερο μακάρισε τὸν ἑαυτὸ σου. Συγχωρήθηκαν τὰ ἁμαρτήματα ἐκείνου; Ὅμως, ἂν θέλεις σύ, ὄχι μόνο θ' ἀποπλύνεις τὰ ἁμαρτήματά σου, ἀλλὰ καὶ κατορθώματα θὰ ἐπιτύχεις, πράγμα ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸ σ' ἐκεῖνον· μπορούμε μόνοι μας νὰ ἐπαναφέρομε τὸν ἑαυτὸ μας στὸ σωστὸ δρόμο. Εἶναι μεγάλα τὰ φάρμακα τῆς μετάνοιας· κανένας νὰ μὴ χάνει τὴν ἐλπίδα του. Ἄξιος ἀπογνώσεως εἶναι ἐκεῖνος πραγματι, ἐκεῖνος ποὺ ἀπελπίζεται γιὰ τὸν ἑαυτὸ του· ἐ-

θος κακῶν ἐλθεῖν δεινόν, ἀλλὰ τὸ κείσθαι μετὰ τὸ ἐλθεῖν· οὐ τὸ εἰς βάθος κακῶν ἐλθεῖν ἀσεβές, ἀλλὰ τὸ καταφρονῆσαι μετὰ τὸ ἐλθεῖν. Δι' ὃ ὀφείλεις μεριμνᾶν, εἰπέ μοι, μᾶλλον καταφρονεῖς; Τραύματα τοσαῦτα ἔχων,
 5 ἀνέπεσες; Οὐδέν ἐστι ψυχῆς ἀνίατον τραῦμα, ἀλλ' ἐπὶ μὲν σώματος πολλὰ τοιαῦτα, ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐδέν· καὶ ὑπὲρ ἐκείνων μὲν οὐ διαλιμπάνομεν κάμνοντες, ὑπὲρ δὲ τούτων ραθυμοῦμεν. Οὐχ ὄρας τὸν ληστήν πῶς ἐν βραχεῖ χρόνῳ κατώρθωσεν; οὐχ ὄρας τοὺς μάρτυρας
 10 πῶς ἐν βραχεῖ τὸ πᾶν ἤνυσαν; Ἄλλ' οὐκ ἔστιν ἄρτι μαρτυρίου καιρός; Ἄλλ' ἀγώνων ἐστὶ καιρός, ὃ πολλακίς εἶπον, εἰ βουλοίμεθα· «Οἱ γὰρ θέλοντες», φησὶν, «εὐσεβῶς ζῆν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, διωχθήσονται».

Οἱ εὐσεβῶς ζῶντες αἰεὶ διώκονται, κἂν μὴ παρὰ
 15 ἀνθρώπων, ἀλλὰ παρὰ δαιμόνων, ὃς δὴ καὶ χαλεπώτερος ἐστὶ διωγμὸς. Καὶ πρῶτον ὑπ' αὐτῆς μάλιστα τῆς ἀνέσεως τοῦτον ὑπομένουσιν οἱ μὴ νήφοντες. Ἡ μικρὸν οἶει διωγμὸν τὸ ἐν ἀνέσει εἶναι; Τοῦτο πάντων ἐστὶ βαρύτερον, τοῦτο καὶ διωγμοῦ χειρόν· καθάπερ γὰρ
 20 ρεῦμα ἐπιρρέον ἢ ἄνεσις χαυνοῖ τὴν ψυχὴν, καὶ ὅπερ ἐστὶ θέρος καὶ χειμῶν, τοῦτο διωγμὸς καὶ ἄνεσις. Ἴνα δὲ μάθης ἐκ περιουσίας ὅτι χειρῶν οὗτος ὁ διωγμὸς,

κεῖνος δὲν ἔχει πλέον ἐλπίδες γιὰ σωτηρία. Δὲν εἶναι κακὸ τὸ νὰ φθάσει κανεὶς στὸ βάθος τῶν κακῶν, ἀλλὰ, ὅταν καταντήσῃ σ' αὐτὰ, τὸ νὰ παραμένῃ σ' αὐτὴ τὴν κατάστασιν. Δὲν εἶναι ἀσέβεια τὸ νὰ περιπέσῃ κανεὶς στὸ βάθος τῶν κακῶν, ἀλλὰ τὸ νὰ δείξῃ ἀδιαφορία μετὰ τὴν πτώσιν του μέσα σ' αὐτὰ. Πές μου, γι' αὐτὸ ποῦ ὀφείλεις νὰ φροντίζεις ἰδιαίτερα, σὺ δείχνεις τελεία ἀδιαφορία; Ἐνῶ ἔχεις τόσα πολλὰ τραύματα, ἔχασες τὴν ἐλπίδα γιὰ θεραπείαν; Κανένα τραῦμα τῆς ψυχῆς δὲν εἶναι ἀθεράπευτο, ἀλλὰ στὴν μὲν περίπτωση τοῦ σώματος ὑπάρχουν πολλὰ ἀθεράπευτα τραύματα, στὴν περίπτωση ὅμως τῆς ψυχῆς κανένα· καὶ γιὰ τὰ μὲν τραύματα τοῦ σώματος δὲν σταματοῦμε νὰ κοπιᾶζομε ὥστε νὰ θεραπεύσομε αὐτὰ, ἐνῶ γιὰ τὰ τραύματα τῆς ψυχῆς δείχνομε πλήρη ἀδιαφορία. Δὲν βλέπεις τὸν ληστὴ πῶς μέσα σὲ σύντομο χρόνον κατάρθωσε νὰ σωθεῖ; δὲν βλέπεις τοὺς μάρτυρες πῶς μέσα σὲ σύντομο χρόνον κατὸρθωσαν τὸ πᾶν; Ἄλλὰ δὲν εἶναι τώρα καιρὸς μαρτυρίου; Ὅμως, πράγμα ποῦ πολλές φορές εἶπα, εἶναι καιρὸς ἀγώνων ἂν θὰ θέλαμε· διότι λέγει «Ἐκεῖνοι ποῦ θέλουν νὰ ζοῦν μὲ εὐσέβεια στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, θὰ διωχθοῦν»²³.

Ἐκεῖνοι ποῦ ζοῦν μὲ εὐσέβεια πάντοτε διώκονται, ἂν ὄχι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ὅπως δὴποτε ἀπὸ τοὺς δαίμονες, ποῦ θέβαια εἶναι καὶ φοβερότερος διωγμὸς. Καὶ πρῶτα τὸν διωγμὸ αὐτὸ τὸν ὑπομένουν ἀπὸ τὴν ἴδια πρό πάντων τὴν ἄνεσιν ἐκεῖνοι ποῦ δὲν εἶναι προσεκτικοί. Ἡ μήπως νομίζεις ὅτι εἶναι μικρὸς διωγμὸς τὸ νὰ ζεῖς μέσα στὴν ἄνεσιν; Αὐτὸ εἶναι βαρύτερο ἀπὸ ὅλα, αὐτὸ εἶναι χειρότερο καὶ ἀπὸ τὸν διωγμὸ· διότι ἡ ἄνεσιν, σὰν ἀκριβῶς ρεῦμα ποῦ κυλάει, ἀποχαυνώνει τὴν ψυχὴν, καὶ ἐκείνη ἡ σχέση ποῦ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸ θέρος καὶ τὸ χειμῶνα, αὐτὴ ὑπάρχει καὶ ἀνάμεσα στὸ διωγμὸ καὶ τὴν ἄνεσιν. Καὶ γιὰ νὰ γνωρίσεις καλύτερα, ὅτι αὐτὸς ὁ διω-

σκοπέει ἐντεῦθεν. Ὑπνον καταχεῖ τῇ ψυχῇ, χάσμην πολλήν καὶ ραθυμίαν ἐμποιεῖ, τὰ πάθη διεγείρει πάντοθεν, ὀπλίζει τύφον, ὀπλίζει ἡδονήν, ὀπλίζει θυμόν, βασκανίαν, κενοδοξίαν, ζῆλον. Ἄλλ' ἐν διωγμῶ τούτων οὐδὲν
 5 ἐνοχλεῖν δύναται, ἀλλ' ὁ φόβος ἐπείσελθών, καθάπερ τινὶ μάστιγι σφόδρα κύνα ὑλακτοῦντα πλήξας, ταῦτα πάντα τὰ πάθη οὐδὲ γρυῖξαι ἐᾷ. Τίς ἐν διωγμῶ κενοδοξῆσαι δύναται; τίς ἐν ἡδονῇ γενέσθαι; Οὐδεὶς· ἀλλὰ τρόμος πολὺς καὶ φόβος, πολλήν τὴν γαλήνην ἐργασό-
 10 μενος, εὐδιον τὸν λιμένα παρασκευάζων, τὴν ψυχὴν εὐλαβῆ ποιῶν.

Ἦκουσά ποτε πατέρων τῶν ἡμετέρων λεγόντων (ἐφ' ἡμῶν γὰρ μὴ γένοιτο! κελευόμεθα γὰρ μὴ αἰτεῖν πειρασμόν), ὅτι κατὰ τὸν διωγμὸν τὸν παλαιὸν ἦν ἰδεῖν
 15 ὄντως Χριστιανούς ἄνδρας· οὐδεὶς γὰρ χρημάτων ἐφρόντιζεν, οὐδεὶς γυναικός, οὐδεὶς παίδων, οὐδεὶς οἰκίας, οὐδεὶς πατρίδος, μία πᾶσιν ἦν σπουδὴ, τὴν ψυχὴν περισῶσαι ἑαυτῶν. Οἱ μὲν ἐν μνήμασι καὶ τάφοις, οἱ δὲ ἐν ἐρημίαις ἐκρύπτοντο· οὐ μόνον δὲ ἄνδρες, ἀλλὰ
 20 καὶ γυναῖκες ἀπαλαὶ καὶ τρυφεραὶ τότε ἐκρύπτοντο, διηνεκεῖ μαχόμεναι λιμῶ. Ἐννόησον οὖν, εἴ τις πολυτελείας, εἴ τις τρυφῆς ἐπεισηλθεν ἂν ποτε πόθος γυναικί, παρὰ λάρνακι κρυπτομένη, καὶ περιμενούσῃ τὴν θεραπευαίνίδα ὅπως ἔλθῃ κομίζουσα δεῖπνον, καὶ φοβουμένη
 25 νη μή πως ἄλῶ, καὶ καθάπερ ἐν καμίνῳ τῷ τάφῳ κειμένη· ἄρα γὰρ ἐνθυμήσεται ὅτι γέγονέ ποτε τρυφή, ὅτι κόσμος ὅλως ἐστίν;

γμός είναι χειρότερος, πρόσεξε τὰ ἐξῆς. Ὕπνο προξενεῖ στήν ψυχή, δημιουργεῖ μεγάλο χασμουρητό καί ὀκνηρία, διεγείρει ἀπό παντοῦ τὰ πάθη, ὀπλίζει τήν ὑπερηφάνεια, ὀπλίζει τήν ἡδονή, ὀπλίζει τόν θυμό, τόν φθόνο, τήν κενοδοξία, τόν ζῆλο. Ὅμως κατὰ τήν περίοδο διωγμοῦ τίποτε ἀπό ὅλα αὐτά δέν μπορεῖ νά ἐνοχλήσει, ἀλλά, ἐπερχόμενος ὁ φόβος, καί ἐπιφέροντας, σάν ἀκριβῶς μέ κάποιο μαστίγιο, φοβερό πληγμα στό σκύλο που γαυγίζει, δέν ἀφήνει ὅλα αὐτά τὰ πάθη οὔτε κἀν νά κάνουν τήν ἐμφάνισή τους. Ποιός, ὅταν διώκεται, μπορεῖ νά δείξει κενοδοξία; Ποιός μπορεῖ νά αἰσθανθεῖ ἡδονή; Κανένας, ἀλλά τόν κυριεύει πολὺς τρόμος καί φόβος, πού δημιουργεῖ πολλή γαλήνη, πού καθιστᾶ γαλήνιο τὸ λιμάνι καί κάμει εὐλαβή τήν ψυχή.

Ἄκουσα κάποτε πατέρες μας νά λένε (εὐχομαι βέβαια σ' ἐμᾶς νά μὴ συμβεῖ! διότι λάβαμε ἐντολή νά μὴ ζητοῦμε πειρασμό), ὅτι κατὰ τόν διωγμὸ τόν παλιὸ μποροῦσε νά δεῖ κανένας ἀληθινούς ἄνδρες χριστιανούς· διότι κανένας δέν φρόντιζε γιὰ χρήματα, κανένας γιὰ γυναίκα, κανένας γιὰ παιδιά, κανένας γιὰ οἰκία, κανένας γιὰ πατρίδα, ἀλλὰ μία ἦταν ἡ φροντίδα ὅλων, νά σώσουν τήν ψυχή τους. Ἄλλοι μὲν κρύβονταν μέσα σὲ μνήματα καί τάφους, ἄλλοι δὲ στίς ἐρημιές· ὄχι δὲ μόνο ἄνδρες, ἀλλὰ καί γυναῖκες ἀπαλές καί τρυφερές κρύβονταν τότε, πολεμούμενες ἀπὸ διαρκή πείνα. Σκέψου λοιπὸν, ἂν κάποτε συνέβηκε γυναῖκα νά πόθησε κάποιο εἶδος πολυτέλειας ἢ ἀπολαυστικῆς ζωῆς, νά εἶναι τώρα κρυμμένη δίπλα στή λάρνακα καί νά περιμένει τήν ὑπηρέτρια νά ρθει καί νά τῆς φέρει τὸ δεῖπνο τῆς, νά φοβᾶται μήπως συλληφθεῖ, καί νά θρίσκει μέσα στὸν τάφο σάν ἀκριβῶς νά θρίσκει μέσα σὲ καμίνι· ἄραγε λοιπὸν θὰ σκεφθεῖ ὅτι ὑπῆρξε κάποτε ζωὴ μὲ ἀπολαύσεις καί γενικὰ ὅτι ὑπάρχει κόσμος;

Ὁρᾶς ὅτι νῦν ἐστὶ μᾶλλον ὁ διωγμός, καθάπερ θηρίων τῶν παθῶν ἐπιτιθεμένων ἡμῖν πάντοθεν; Νῦν ἔστιν ὁ χαλεπὸς διωγμός, ταύτη τε, καὶ ὅτι οὐδὲ νομίζεται εἶναι διωγμός· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἔχει τὸ χαλεπὸν οὐ-
 5 τος ὁ πόλεμος, ὃς εἰρήνη νομίζεται, ἵνα μὴ ὀπλιζώμεθα κατ' αὐτοῦ, μηδὲ διαναστῶμεν· οὐδεὶς δέδοικεν, οὐδεὶς τρέμει. Εἰ δὲ ἀπιστεῖτε, τοὺς Ἑλληνας ἐρωτήσατε, τοὺς διώκοντας, πότε τὰ τῶν Χριστιανῶν ἀκριβέστερα, πό-
 10 τε δοκιμώτεροι πάντες; Εἰς ὀλίγον μὲν περιειστήκει τό-
 τε τὸ πλῆθος, εἰς πολὺν δὲ ἀρετῆς πλοῦτον ἦν· τί γὰρ ὄφελος, εἰπέ μοι, πολὺν εἶναι χόρτον, παρὸν λίθους εἶ-
 ναι τιμίους; Οὐκ ἐν τῷ πλήθει τοῦ ἀριθμοῦ, ἀλλ' ἐν τῇ
 δοκιμότητι τῆς ἀρετῆς τὸ πλῆθος ἐστίν.

Ὁ Ἡλίας εἷς ἦν, ἀλλ' ὁ κόσμος οὐκ ἦν αὐτοῦ ἀντά-
 15 ξιος· καὶ μὴν ὁ κόσμος μυριάδες εἰσὶν, ἀλλ' οὐκ εἰσὶ
 μυριάδες, ὅταν μηδὲ πρὸς τὸν ἕνα ἐξισῶνται. «Κρείσ-
 σων εἷς, ποιῶν τὸ θέλημα Κυρίου, ἢ μύριοι παράνομοι».
 Τοῦτο καὶ τις σοφὸς αἰνιττόμενος οὕτω πῶς φησι «Μὴ
 ἐπιθύμει πλῆθος τέκνων ἀχρήστων». Οὗτοι καὶ βλα-
 20 σφημίαν προστρέβονται τῷ Θεῷ μᾶλλον, ἢ εἰ μὴ ἦσαν
 Χριστιανοί. Τί μοι δεῖ πλῆθους; Τροφή πλείων τῷ πυ-
 ρί. Τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ σώματος γνοίης ἄν, ὅτι βελτίων
 σύμμετρος τροφή μετὰ ὑγιείας, ἢ τρυφή μετὰ κακώ-
 σεως. Αὕτη πλείων ἐκείνης ἢ τροφή· τοῦτο τροφή, ἐ-
 25 κείνη νόσος. Τοῦτο καὶ ἐν πολέμῳ ἴδοι τις ἄν, βέλτιον

24. Σοφ. Σειρ. 16, 3.

25. Πρόκειται γιὰ τὸν ἴδιο. Σοφ. Σειρ. 16, 1.

Βλέπεις ὅτι τώρα συμβαίνει ὁ μεγαλύτερος διωγμός, τώρα πού τὰ πάθη μᾶς ἐπιτίθενται ἀπὸ παντοῦ σὰν ἀκριβῶς θηρία; Τώρα ὑπάρχει ὁ φοβερός διωγμός, καὶ γιὰ τοὺς λόγους πού ἀναφέρθηκαν, καὶ γιὰ τὸ λόγο ὅτι δὲν θεωρεῖται ὅτι εἶναι διωγμός· καθόσον ὁ πόλεμος αὐτὸς ἔχει καὶ αὐτὸ τὸ φοβερό, ὅτι δηλαδὴ θεωρεῖται εἰρήνη, ὥστε νὰ μὴ ὀπλιζόμεστε οὔτε καὶ νὰ ἐξεγειρόμαστε ἐναντίον του· κανένας δὲν φοβᾶται, κανένας δὲν τρέμει. "Αν δὲ ἀμφιβάλλετε, ρωτῆστε τοὺς ἐθνικούς, πού καταδιώκουν τοὺς Χριστιανούς, πότε τὰ πράγματα τῶν χριστιανῶν ἦταν ὑψηλότερα, πότε ὅλοι τους παρουσίασαν μεγαλύτερη πνευματικὴ πρόοδο; Λίγο μὲν ἦταν τότε τὸ πλῆθος τῶν χριστιανῶν, διακρινόταν ὅμως γιὰ τὸν μεγάλο πλοῦτο τῆς ἀρετῆς του. Διότι πές μου· ποῖό τὸ ὄφελος νὰ ὑπάρχει πολὺ χόρτο, ἀφοῦ εἶναι δυνατὸ νὰ ὑπάρχουν πολύτιμοι λίθοι; Τὸ πλῆθος δὲν ὑπάρχει στὸ πλῆθος τῶν ἀριθμῶν, ἀλλὰ στὴν εὐδοκίμηση καὶ πρόοδο τῆς ἀρετῆς.

Ὁ Ἥλιος ἦταν ἓνας, ἀλλ' ὁ κόσμος δὲν ἦταν ἀντάξιος αὐτοῦ· καὶ βέβαια ὁ κόσμος εἶναι μυριάδες ἄνθρωποι, ἀλλὰ δὲν εἶναι αὐτοὶ μυριάδες, ὅταν δὲν μπορούν νὰ ἐξισωθοῦν οὔτε μὲ τὸν ἓνα. «Εἶναι προτιμότερος ἓνας πού ἐκτελεῖ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου, παρά ἀμέτρητοι παράνομοι»²⁴. Αὐτὸ ὑπονοώντας καὶ κάποιος σοφὸς λέγει τὸ ἕξῃς· «Μὴ ἐπιθυμεῖς πλῆθος τέκνων ἀχρήστων»²⁵. Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι βλασφημοῦν περισσότερο ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, παρά ἂν δὲν ἦταν χριστιανοί. Τί μοῦ χρειάζεται τὸ πλῆθος; Ἀποτελεῖ αὐτὸ περισσότερη τροφή γιὰ τὸ πῦρ τῆς κολάσεως. Αὐτὸ θὰ μπορούσες νὰ τὸ διαπιστώσεις καὶ ἀπὸ τὸ σῶμα, ὅτι δηλαδὴ εἶναι προτιμότερη ἢ μέτρια τροφή καὶ νὰ ὑπάρχει μαζί μ' αὐτὴν καὶ ὑγεία, παρά πλοῦσια καὶ ἀπολαυστικὴ τροφή μαζί μὲ κάκωση τοῦ σώματος. Ἡ πρώτη τροφή εἶναι περισσότερη καὶ καλύτερη ἀπὸ τὴ δεύ-

εἶναι δέκα ἐμπείρους καὶ γενναίους ἄνδρας, ἢ μυρίους ἀπείρους. Οὗτοι πρὸς τῷ μηδὲν ἐργάσασθαι καὶ τοὺς ἐργαζομένους ἐγκόπτουσι. Τοῦτο καὶ ἐπὶ πλοίου εὗροι 5 τις ἄν, βέλτιον εἶναι δύο ναύτας ἐμπείρους, ἢ μυρίον πλήθος ἀπείρων· οὗτοι γὰρ τὸ πλοῖον καὶ καταδύσουσι.

4. Ταῦτα λέγω, οὐχὶ πρὸς τὸ πλήθος ὑμῶν ἀπεχθῶς ἔχων, ἀλλὰ βουλόμενος πάντας εἶναι δοκίμους, καὶ μὴ 10 τῷ πλήθει θαρρεῖν. Πολλῷ πλείους εἰσὶν οἱ εἰς τὴν γέννησαν εἰσιόντες, ἀλλὰ μείζων αὐτῆς ἐστὶν ἡ βασιλεία, καὶ ὀλίγους ἔχη. Ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης ἦν τὸ πλήθος τοῦ λαοῦ, ἀλλ' εἰς ἔσωσεν αὐτούς. Εἰς ἦν ὁ Μωϋ- 15 σῆς, καὶ πάντων μείζονα ἴσχυσεν· εἰς ἦν ὁ Ἰησοῦς, καὶ τῶν ἑξακοσίων χιλιάδων πλέον ἠδυνήθη. Μὴ τοῦτο σπουδάζωμεν, ὅπως πολλοὶ γένοιτο μόνον, ἀλλὰ πρὸ τούτου, ὅπως δόκιμοι· ὅταν τοῦτο κατασκευασθῆ, τότε 20 κἀκεῖνο. Οὐδεὶς οἰκίαν εὐρύχωρον πρῶτον βούλεται ποιῆσαι, ἀλλὰ πρῶτον ἰσχυρὰν καὶ δόκιμον, καὶ τότε εὐρύχωρον· οὐδεὶς βάλλει θεμέλια, ἵνα καταγελασθῆ. Πρῶτον τοῦτο ζητῶμεν, καὶ τότε ἐκεῖνο. Τούτου ὄντος, εὐ- 25 κολον κἀκεῖνο ἔσται· ἐκείνου δὲ οὐκ ὄντος, τοῦτο καὶ ἢ, οὐδὲν ὄφελος. Ὅντων μὲν γὰρ τῶν δυναμένων ἐν Ἐκκλησίᾳ λάμπαι, ταχέως ἔσται καὶ πλήθος· τούτων δὲ οὐκ ὄντων, τὸ πλήθος οὐδέποτε ἔσται δόκιμον.

τερη· αὐτὴ εἶναι τροφή, ἐνῶ ἐκείνη νόσος. Αὐτὸ θὰ μποροῦσε κανένας νὰ δεῖ νὰ συμβαίνει καὶ στὸν πόλεμο· προτιμότερο δηλαδὴ εἶναι νὰ ὑπάρχουν δέκα ἐμπειροπόλεμοι καὶ γενναῖοι ἄνδρες, παρὰ ἀμέτρητοι χωρὶς πολεμικὴ πείρα. Αὐτοὶ μὴ μπορώντας νὰ κάνουν τίποτε, ἐμποδίζουν καὶ ἐκείνους ποὺ κάνουν. Αὐτὸ θὰ μποροῦσε κανένας νὰ δεῖ νὰ συμβαίνει καὶ σὲ πλοῖο, ὅτι δηλαδὴ εἶναι προτιμότερο νὰ ὑπάρχουν δύο ναῦτες ἐμπειροί, παρὰ ἀμέτρητο πλῆθος χωρὶς πείρα· διότι αὐτοὶ καὶ θὰ καταβυθίσουν τὸ πλοῖο.

4. Αὐτὰ τὰ λέγω, ὄχι ἐπειδὴ τρέφω ἐχθρικότητα πρὸς ἐσᾶς τὸ πλῆθος, ἀλλ' ἐπειδὴ θέλω ὅλοι νὰ εἴστε ἄξιοι καὶ σπουδαῖοι καὶ νὰ μὴ στηρίζεσθε στὸ πλῆθος. Πολὺ περισσότεροί εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ εἰσέρχονται στὴ γέεννα, ἀλλ' ὅμως εἶναι ἀνώτερη ἢ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ ἂν ἀκόμα ἔχει λιγότερους. Σὰν τὴν ἄμμο τῆς θάλασσας ἦταν τὸ πλῆθος τοῦ ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, ἀλλ' ὅμως ἓνας ἔσωσε αὐτούς. Ἐνας ἦταν ὁ Μωυσῆς, καὶ κατόρθωσε νὰ κάνει περισσότερα ἀπὸ ὅλους· ἓνας ἦταν ὁ Ἰησοῦς, καὶ κατόρθωσε νὰ ἐπιτύχει περισσότερα ἀπὸ τίς ἑξακόσιες χιλιάδες. Ἄς μὴ φροντίζομε αὐτό, τὸ πῶς δηλαδὴ θὰ μπορούσαν νὰ γίνουν οἱ πιστοὶ μόνο πολλοί, ἀλλὰ πρὶν ἀπ' αὐτό, τὸ πῶς θὰ μπορούσαν νὰ γίνουν γνήσιοι· ὅταν κατορθωθεῖ αὐτό, τότε θὰ ἐπιτευχθεῖ καὶ ἐκεῖνο. Κανένας δὲν ἐπιθυμεῖ καὶ δὲν ἐπιχειρεῖ νὰ κατασκευάσει πρῶτα οἰκία εὐρύχωρη, ἀλλὰ πρῶτα ἰσχυρὴ καὶ κατάλληλη, καὶ μετὰ εὐρύχωρη· κανένας δὲν βάζει θεμέλια, γιὰ νὰ καταγελασθεῖ. Πρῶτα αὐτὸ ἐπιδιώκομε, καὶ μετὰ ἐκεῖνο. Ὅταν γίνει αὐτό, εὐκόλα θὰ γίνει καὶ ἐκεῖνο· ἂν ὅμως δὲν ὑπάρχει αὐτό, καὶ ἂν ἀκόμα ὑπάρχει αὐτό, δὲν ὑπάρχει κανένα ὄφελος. Διότι, ὅταν ὑπάρχουν ἐκεῖνοι ποὺ μπορούν νὰ χαρίσουν λαμπρότητα στὴν ἐκκλησία, γρήγορα θὰ γίνει καὶ τὸ πλῆθος· ὅταν ὅμως δὲν ὑπάρχουν αὐτοί, τὸ πλῆθος ποτέ δὲν θὰ εἶναι γνήσιο.

Πόσους οἴεσθε ἐν τῇ πόλει τῇ ἡμετέρα εἶναι τοὺς σωζομένους; Ἐπαχθὲς μὲν ἔστιν, ὃ μέλλω λέγειν, ἐρῶ δὲ ὁμῶς. Οὐκ ἔστιν ἐν τισαύταις μυριάσιν ἑκατὸν εὐρεῖν τοὺς σωζομένους· ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τούτων ἀμφισβη-
5 τῶ. Πόση γάρ, εἶπέ μοι, κακία ἐν τοῖς νέοις; πόση ραθυμία ἐν τοῖς γεγηρακόσιν; Οὐδεὶς ὡς χρὴ ἐπιμέλειαν ἔχει τοῦ παιδὸς τοῦ ἑαυτοῦ· οὐδεὶς ἔχει ζῆλον πρὸς πρεσβύτην ἰδὼν μιμήσασθαι. Τὰ ἀρχέτυπα ἠφάνισται· διὰ τοῦτο οὐδὲ οἱ νέοι γίνονται θαυμαστοί. Μή μοι ἐκεῖνο
10 λέγε, ὅτι 'πολυχλοῦμεν'. Τοῦτο ψυχρῶν ἀνθρώπων ἐστὶ· καὶ ἐπὶ μὲν ἀνθρώπων εἰκότως ἂν τοῦτο λέγοιτο, ἐπὶ δὲ Θεοῦ, τοῦ οὐ δεομένου ἡμῶν, οὐκ ἔτι. Ὅτι δὲ καὶ ἐκεῖ ψυχρὸν ἐστὶ τὸ ρῆμα, ἀκουσον. Ὁ πολλοὺς ἔχων οἰκέτας, ἂν διεφθαρμένους αὐτοὺς ἔχη, ὅσα πεί-
15 σεται δεινά! Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ μηδένα ἔχοντος τοῦτο δοκεῖ εἶναι τὸ δεινόν, ὅτι οὐχ ὑπηρετεῖται, ἐπὶ δὲ τοῦ τοὺς πονηροὺς ἔχοντος, καὶ ἑαυτὸν προσαπόλλυσι μετ' ἐκείνων, καὶ μείζων ἢ ζημία· τοῦ γὰρ ἑαυτῷ διακονεῖν πολλῷ χαλεπώτερον τὸ καὶ ἑτέροις πυκτεύειν καὶ πόλεμον
20 ἀναδέχεσθαι.

Ταῦτα λέγω, ἵνα μή τις τὴν Ἐκκλησίαν θαυμάζη διὰ τὸ πλῆθος, ἀλλ' ἵνα σπουδάζωμεν αὐτὸ δόκιμον ἐργάσασθαι· ἵνα ἕκαστος τοῦ οἰκείου προνοῇ μέλους, οὐχὶ τῶν φίλων, οὐδὲ τῶν συγγενῶν, ὅπερ αἰεὶ λέγω, οὐ-
25 δὲ τῶν γειτόνων, ἀλλὰ καὶ ὥστε τοὺς ξένους ἐφέλκεσθαι. Οἶον, εὐχὴ γίνεται, κείνται πάντες νέοι ψυχροὶ καὶ γέροντες· καθάρματα μᾶλλον ἢ νέοι, γελῶντες, ἀ-

Πόσοι νομίζετε ὅτι ὑπάρχουν στήν πόλη πού εἶναι ἄξιοι σωτηρίας; Εἶναι βαρῦ μὲν αὐτό πού πρόκειται νά πῶ, ἀλλ' ὅμως θά τό πῶ. Δέν εἶναι δυνατό νά βρεῖ κανένας μέσα σέ τόσες μυριάδες ἑκατό ἄξιους σωτηρίας, ἀλλά καί γι' αὐτούς ἀκόμα ἔχω ἀμφιβολίες. Διότι πές μου, πόση κακία ὑπάρχει στούς νέους; πόση ἀδιαφορία στούς γέροντες; Κανένας δέν φροντίζει ὅπως πρέπει γιά τὸ παιδί του· κανένας δέν ἔχει τὸ ζῆλο νά προσέξει γέροντα καί νά τὸν μιμηθεῖ. Τὰ πρότυπα μιμήσεως ἐξαφανίστηκαν· γι' αὐτὸ οὔτε οἱ νέοι γίνονται θαυμαστοί. Μή μου πείς ἐκεῖνο, ὅτι δηλαδή εἴμαστε μεγάλο πλῆθος'. Αὐτὰ εἶναι λόγια ψυχρῶν ἀνθρώπων· καί γιά μὲν τοὺς ἀνθρώπους πολὺ σωστὰ θά μπορούσε αὐτὸ νά λέγεται, γιά τὸ Θεὸ ὅμως, πού δέν ἔχει τὴν ἀνάγκη μας, ὅπωςδήποτε ὄχι. Τὸ ὅτι δὲ αὐτὰ τὰ λεγόμενα καί γιά τοὺς ἀνθρώπους εἶναι λόγια ψυχρά, ἄκουσε. Ἐκεῖνος πού ἔχει πολλοὺς δούλους, πόσα κακὰ θά πάθει, ἂν αὐτοὶ εἶναι διεφθαρμένοι; Καί γιά ἐκεῖνον μὲν πού δέν ἔχει κανένα δούλο αὐτὸ θεωρεῖται ὅτι εἶναι τὸ κακό, τὸ ὅτι δέν ὑπηρετεῖται, στήν περίπτωση ὅμως ἐκείνου πού ἔχει κακοὺς δούλους, καί τὸν ἑαυτὸ του καταστρέφει μαζί μὲ ἐκείνους καί ἡ Ζημιὰ εἶναι μεγαλύτερη· διότι ἀπὸ τὸ νά ὑπηρετεῖ κανένας τὸν ἑαυτὸ του εἶναι πολὺ χειρότερο τὸ νά βρίσκεται σὲ μάχη καί πόλεμο ἐναντίον ἄλλων.

Αὐτὰ τὰ λέγω, γιά νά μὴ θαυμάζει κανένας τὴν ἐκκλησία γιά τὸ πλῆθος της, ἀλλὰ γιά νά φροντίζομε νά καταστήσομε αὐτὸ γνήσιο καί ἄξιο, γιά νά φροντίζει ὁ καθένας γιά τὸ δικό του μέλος, ὄχι γιά τοὺς φίλους του, οὔτε τοὺς συγγενεῖς του, πράγμα πού πάντοτε λέγω, οὔτε γιά τοὺς γείτονές του, ἀλλὰ καί μὲ σκοπὸ νά προσελκύσει τοὺς ξένους. Γιά παράδειγμα, γίνεται προσευχή, στέκονται ὅλοι, νέοι καί γέροντες, ἀδιάφοροι· πολὺ περισ-

νακαγχάζοντες, διαλεγόμενοι (καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἤκου-
 σα γινόμενον), καὶ ἀλλήλους σκώπτοντες, ἐπὶ γόνατα
 κείμενοι· σὺ παρέστηκας ὁ νέος ἢ ὁ πρεσβύτης, ἐπίπλη-
 ξον, ἂν ἴδης, ἐγκάλεσον σφοδρότερον, οὐκ ἐνεχόμενον,
 5 τὸν διάκονον κάλεσον, ἀπειλήσον, τὰ παρὰ σαυτοῦ ποι-
 ησον· καὶ εἰάν τολμήσῃ τι εἰς σέ ἐργάσασθαι, πάντως
 πολλοὺς ἔξεις τοὺς συναιρομένους· τίς γὰρ οὕτως ἀλό-
 γιστος, ὡς, ἰδὼν σε ἐγκαλοῦντα ὑπὲρ τοιούτων κἀκεί-
 νους ἐγκαλουμένους, μὴ τῆς σῆς γενέσθαι μερίδος;
 10 Ἐπελθε λαβὼν τὸν μισθὸν ἀπὸ τῆς εὐχῆς. Ἐν οἰκίᾳ
 δεσποτικῇ τούτους εὐνουστέρους τῶν δούλων κρίνομεν,
 ὅσοι περ ἂν μηδὲν παρορῶσιν ἀτάκτως κείμενον σκεῦ-
 ος. Εἰπέ δὴ μοι, ἂν ἴδης ἐν οἰκίᾳ τὸ ἀργύρεον σκεῦος
 ἔξω ἐρριμμένον, κἂν μὴ ἦς ἐπιτεταγμένος, ἄρ' οὐ λή-
 15 ψῃ τοῦτο, καὶ εἰσοίσεις ἐν τῇ οἰκίᾳ; ἂν ἱμάτιον ἀπλῶς
 ἐρριμμένον, κἂν μὴ ἔχῃς τὴν φροντίδα, κἂν ἐχθρὸς ἦς
 τοῦ προστεταχότος, διὰ τὴν εἰς τὸν δεσπότην εὐνοίαν οὐ
 θήσεις τοῦτο καλῶς; Οὕτω καὶ νῦν. Σκευὴ ταῦτά ἐ-
 στιν· ἂν ἴδης ἀτάκτως κείμενα, μεταρρυθμίσον· ἐμοὶ
 20 πρόσελθε, οὐ παραιτοῦμαι· ἐμοὶ εἰπέ, δῆλον κατάστη-
 σον· οὐ δύναμαι πάντα ὄρᾶν, σύγγνωτε.

Ὅρατε ὅση κακία τὴν οἰκουμένην κατέχει. Μὴ τι
 ἀπλῶς ἔλεγον ὅτι πλῆθὸς ἐσμεν χάρτου, πέλαγος ἀτα-
 κτον; Οὐ λέγω ὅτι ἐκεῖνοι τοιαῦτα ποιοῦσιν, ἀλλ' ὅτι
 25 τοσοῦτος ὕπνος καταχεῖται τῶν εἰσιόντων, ὥστε μηδὲ

σότερο ανάξιοι και απόβλητοι είναι οι γέροντες, παρά οι νέοι, διότι, ἐνῶ είναι γονατισμένοι, γελοῦν, χαχανίζουν, συζητοῦν (καθόσον ἄκουσα ὅτι και αὐτό γίνεται), και περιπαίζουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο· εἶσαι παρῶν ἐσὺ ὁ νέος ἢ ὁ γέροντας, ἂν δεῖς κάποιον νὰ τὸ κάνει αὐτὸ ἐπίπληξέ τον, ἔλεγξέ τον πολὺ αὐστηρά, μὴ τὸν ἀνέχεσαι, κάλεσε τὸν διάκονο, ἀπειλήσέ τον, κάνε ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπὸ σένα· και ἂν τολμήσει νὰ σοῦ κάνει κάτι, ὁπωςδήποτε θὰ ἔχεις πολλοὺς ὑποστηριχτές σου· διότι ποιὸς θὰ εἶναι τόσο ἀπερίσκεπτος, ὥστε, βλέποντάς σε νὰ ἐλέγχεις γιὰ τέτοια πράγματα και νὰ κατηγοροῦνται και ἐκεῖνοι, δὲν θὰ ταχθεῖ μὲ τὸ μέρος σου; Ἀναχώρησε ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, λαμβάνοντας τὸν μισθὸ ἀπὸ τὴν προσευχή. Σὲ δεσποτική οἰκία θεωροῦμε περισσότερο ἀγαπητοὺς ἀπὸ τοὺς δούλους ἐκείνους ποὺ δὲν ἀφήνουν ἀδιάφοροι κανένα ἀπὸ τὰ ἀντικείμενα μὴ βρισκόμενο στὴ θέση του. Πές μου σὲ παρακαλῶ, ἂν δεῖς σὲ κάποια οἰκία πεταμένο ἔξω τὸ ἀργυρένιο σκεῦος, και ἂν ἀκόμα δὲν ἔλαβες ἐντολή, ἄραγε δὲν θὰ τὸ πάρεις και θὰ τὸ μεταφέρεις μέσα στὴν οἰκία; ἂν δεῖς ἕνα ἔνδυμα πεταμένο στὴν τύχη, και ἂν ἀκόμα δὲν εἶσαι ὑπεύθυνος γι' αὐτό, και ἂν ἀκόμα εἶσαι ἐχθρὸς ἐκείνου ποὺ εἶναι ὑπεύθυνος γι' αὐτό, δὲν θὰ φροντίσεις γι' αὐτὸ ὅπως πρέπει ἐξ αἰτίας τῆς εὐνοιάς σου ἀπέναντι στὸν κύριό σου; "Ἔτσι και τώρα ἐνέργησε. Σκευὴ εἶναι αὐτά· ἂν τὰ δεῖς νὰ βρίσκονται σὲ ἀκαταστασία, τακτοποίησέ τα ὅπως πρέπει· ἔλα σ' ἐμένα και δὲν θ' ἀρνηθῶ· πές το σ' ἐμένα, φανέρωσέ το σ' ἐμένα· δὲν μπορῶ ὅλα νὰ τὰ βλέπω, συγχωρήστε με.

Βλέπετε πόση κακία κυριαρχεῖ στὴν οἰκουμένη. Μήπως δὲν εἶχα δίκιο ποὺ ἔλεγα ὅτι εἴμαστε πληθος χόρτου και πέλαγος ἄτακτο; Δὲν λέγω ὅτι ἐκεῖνοι διαπράττουν τέτοιου εἴδους πράγματα, ἀλλ' ὅτι τόσο μεγάλη ἀδιαφορία κυριαρχεῖ σ' αὐτοὺς ποὺ εἰσέρχονται ἐδῶ, ὥστε οὔτε

ταῦτα διορθοῦν. Πάλιν ἑτέρους ὁρῶ διαλεγομένους ἐστῶ-
 τας, τῆς εὐχῆς γινομένης· οἱ δὲ ἐπιεικέστεροι αὐτῶν,
 οὐδὲ τῆς εὐχῆς γινομένης μόνον, ἀλλὰ καὶ εὐλογοῦντος
 τοῦ ἱερέως. Ὡς τῆς τόλμης! πότε ἔσται σωτηρία; πῶς
 5 δυνησόμεθα τὸν Θεὸν ἐξιλεώσασθαι; Εἰς παιδιὰν ἂν ἀ-
 πέλθης, ὄψει πάντας εὐρύθμους χορεύοντας, καὶ οὐδὲν
 παρημελημένον. Ὡς οὖν ἐν λύρα παναρμονίῳ καὶ ποι-
 κίλως ἐσκευασμένη μία τις εὔηχος συμφωνία ἀποτελεῖ-
 ται ἐκ τῆς καθ' ἕκαστον εὐταξίας τῶν συγκειμένων, οὐ-
 10 τω δὴ καὶ ἐνταῦθα μίαν ἐξ ἀπάντων σύμφωνον ἁρμο-
 νίαν προσῆκεν ἀποτελεῖσθαι· μία γὰρ γεγόναμεν Ἐκ-
 κλησία, μιᾶς κεφαλῆς συναρμολογούμενα μέλη τελοῦ-
 μεν, ἐν οἷς πάντες κατέστημεν σῶμα· ἂν ἀμεληθῇ τὸ τυ-
 χόν, τὸ πᾶν ἠμέληται καὶ διέφθαρται. Οὕτω τῇ τῶν
 15 πολλῶν εὐταξία ἢ τοῦ ἐνὸς ἀταξία λυμαίνεται. Καὶ τὸ
 δὴ φοβερόν, ὅτι ἐνταῦθα οὐχὶ παιδιὰν οὐδὲ χορείαν ἔρ-
 χη χορεύσων, καὶ ἔστηκας ἄτακτος. Οὐκ οἶδας ὅτι με-
 τὰ ἀγγέλων ἔστηκας; μετ' ἐκείνων ἄδεις, μετ' ἐκείνων
 ὑμνεῖς, καὶ ἔστηκας γελῶν; Ὅτι γὰρ σκηπτὸς οὐκ ἀ-
 20 φίεται, οὐκ ἐπ' ἐκείνους μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐφ' ἡμᾶς, οὐ
 θαυμαστόν; ἄξια γὰρ σκηπτοῦ ταῦτα. Πάρεστιν ὁ βα-
 σιλεύς, θεωρεῖ τὸ στρατόπεδον, σὺ δὲ ὑπὸ ταῖς ἐκείνων
 ὄψεσιν ἔστηκας γελῶν, ἢ τὸν γελῶντα περιορῶν;

Ἄλλὰ μέχρι τίνος ἐγκαλοῦμεν; μέχρι τίνος μεμφό-
 25 μεθα; Οὐ γὰρ ὡς λυμεῶνας, οὐ γὰρ ὡς φθορέας, οὐ
 γὰρ ὡς ἐξώλεις καὶ διεφθαρμένους τοὺς τοιοῦτους, καὶ
 μυρίων γέμοντας κακῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀπελαύνεσθαι
 ἔδει; Πότε οὗτοι φείσονται γέλωτος, οἱ ἐν ᾧρᾳ φρίκης

αὐτὰ νὰ διορθῶνουν. Ἐπίσης βλέπω ἄλλους νὰ στέκονται καὶ νὰ συζητοῦν τὴν ὥρα ποὺ γίνεται ἡ προσευχή, ἐνῶ οἱ περισσότεροὶ ἀδιάφοροὶ ἀπὸ αὐτοῦς, τὸ κάμνουν αὐτὸ ὄχι μόνο ὅταν γίνεται ἡ προσευχή, ἀλλὰ καὶ ὅταν εὐλογεῖ ὁ ἱερεὺς. Πῶ, πῶ μέγεθος τόλμης! πότε θὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ σωτηρία; πῶς θὰ μπορέσομε νὰ ἐπιτύχομε τὴν εὐσπλαχνία τοῦ Θεοῦ; Ἄν πᾶς σὲ παιδικὸ χορὸ, θὰ δεῖς ὄλους νὰ χορεύουν μὲ ρυθμὸ καὶ τίποτε νὰ μὴ παραμελοῦν. Ὅπως λοιπὸν σὲ λύρα παναρμόνια καὶ ρυθμισμένη μὲ κατάλληλο τρόπο δημιουργεῖται μιὰ ἀρμονικὴ συμφωνία ἀπὸ τὴν κατάλληλη ρύθμιση ὄλων τῶν χορδῶν ἀπὸ τις ὁποῖες ἀπαρτίζεται, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ ἔπρεπε νὰ ἐπικρατεῖ ἀπὸ ὄλους μιὰ ἀρμονικὴ συμφωνία· διότι μιὰ ἐκκλησία ἔχομε γίνεῖ, μιᾶς κεφαλῆς συναρμολογούμενα μέλη εἴμαστε, ἓνα σῶμα γίναμε ὅλοι· ἂν παραμεληθεῖ τὸ παραμικρὸ, τὸ πᾶν παραμελεῖται καὶ καταστρέφεται. Ἐτσι τὴν εὐταξία τῶν πολλῶν τὴν καταστρέφει ἡ ἀταξία τοῦ ἑνός. Καὶ τὸ φοβερὸ βέβαια εἶναι, ὅτι ἐδῶ δὲν ἔρχεσαι γιὰ νὰ λάβεις μέρος σὲ παιδικὸ παιχνίδι ἢ χορὸ, καὶ ὁμως στέκεσαι ἄτακτος. Δὲν γνωρίζεις ὅτι στέκεσαι μαζὶ μὲ ἀγγέλους; μαζὶ μὲ ἐκείνους ψάλλεις, μαζὶ μὲ ἐκείνους ὑμνεῖς, καὶ στέκεσαι γελώντας; Δὲν εἶναι λοιπὸν ἄξιο θαυμασμοῦ τὸ ὅτι δὲν ρίχνεται κεραυνός, ὄχι μόνο ἐναντίον ἐκείνων, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον μας; διότι αὐτὰ εἶναι ἄξια γιὰ κεραυνό. Εἶναι παρῶν ὁ βασιλιάς, ἐπιθεωρεῖ τὸ στρατό, σὺ ὁμως στέκεσαι κάτω ἀπὸ τὰ βλέμματα ἐκείνων γελώντας, ἢ ἀδιαφορεῖς γιὰ ἐκείνον ποὺ γελᾷ;

Ἄλλὰ μέχρι πότε θὰ κατηγοροῦμε; μέχρι πότε θὰ μεμφόμαστε; Δὲν ἔπρεπε λοιπὸν τοὺς ἀνθρώπους αὐτοῦ τοῦ εἴδους νὰ τοὺς ἀπομακρύνομε ἀπὸ τὴν ἐκκλησία σὰν καταστροφεῖς, σὰν διαφθορεῖς, σὰν ἀνθρώπους ποὺ σκορποῦν τὸν ὄλεθρο, σὰν διεφθαρμένους καὶ γεμάτους ἀπὸ ἀμέτρητα κακά; Πότε αὐτοὶ θὰ σταματήσουν τὰ γέλια,

γελῶντες; πότε ἀφέξονται φλυαρίας, οἱ ἐν τῷ καιρῷ
 τῆς εὐλογίας διαλεγόμενοι; οὐ τοὺς παρόντας αἰδοῦν-
 ται; οὐ γὰρ τὸν Θεὸν δεδοίκασιν; οὐ γὰρ ἀρκεῖ ἡμῖν ἡ
 κατὰ διάνοιαν ραθυμία, οὐδὲ ὅτι εὐχόμενοι ἐλλαχοῦ ρεμ-
 5 βόμεθα, ἀλλὰ καὶ γέλωτα ἐπεισάγομεν καὶ πολὺν τὸν
 καγχασμόν· μὴ γὰρ θέατρον ἐστὶ τὰ ἐνταῦθα; Ἄλλ', οἶ-
 μαι, τὰ θεάτρα τοῦτο ποιεῖ, δυσηγίους τοὺς πολλοὺς ἡ-
 μῖν καθίστησιν καὶ ἀρρύθμους. Ἄπερ οἰκοδομοῦμεν ἐν-
 ταῦθα, ἐκεῖ καταστρέφεται· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ
 10 καὶ ἑτέρας ἀκαθαρσίας ἀνάγκη αὐτοὺς ἀναπεπληθῆσθαι.
 Καὶ ταυτὸν γίνεται, οἷον ἂν, εἴ τις χωρίον ἐθέλει καθᾶ-
 ραι, πηγῆς ἄνωθεν ὑπερκειμένης βόρβορον ἀφιεΐσης· ὅ-
 σον γὰρ ἂν καθάρης, πάλιν ἕτερον ἐπιρρεῖ. Τοῦτο καὶ
 ἐνταῦθα γίνεται· ὅταν γὰρ καθάρωμεν ἀπὸ τῶν θεάτρων
 15 εἰσιόντας, ἀκαθαρσίαν ἐπιφέροντας, ἀπελθόντας πάλιν
 ἐκεῖ, μείζονα δέχονται τὴν ἀκαθαρσίαν, ὡς ἐπίτηδες
 διὰ τοῦτο ζῶντες, ἵνα κόπους ἡμῖν παρέχωσι, καὶ ἔρ-
 χονται πάλιν πολλὴν κόπρον βαστάζοντες ἐν τοῖς ἡθε-
 20 σιν, ἐν τοῖς κινήμασιν, ἐν τοῖς ῥήμασιν, ἐν τῷ γέλωτι,
 ἐν τῇ ραθυμίᾳ. Ἐἵτα πάλιν ἡμεῖς σκάπτομεν ἄνωθεν, ὡς
 ἐπίτηδες διὰ τοῦτο σκάπτοντες, ἵνα καθαροὺς αὐτοὺς
 πέμπαντες πάλιν ἴδωμεν συναγαγόντας τὸν βόρβορον
 διὰ τοῦτο παραδίδωμι ὑμᾶς τῷ Θεῷ.
 25 Ἐντεῦθεν ἤδη καὶ διαμαρτύρομαι ὑμῖν τοῖς ὑγιαίνου-
 σιν, ὅτι κρῖμα ὑμῖν ἔσται καὶ κατάκριμα, εἴ τις ἀτα-
 κτοῦντα, εἴ τις διαλεγόμενον μάλιστα ἐν ἐκείνῳ τῷ
 καιρῷ, μὴ καταμηνύσει, μηδὲ ἐπιστρέψει βέλτιον εὐ-

αὐτοὶ ποὺ σὲ ὥρα φρίκης γελοῦν; πότε θ' ἀποφύγουν τὴν φλυαρία, αὐτοὶ ποὺ τὴν ὥρα τῆς εὐλογίας συζητοῦν; Δέν σέβονται τοὺς παρόντες; δέν φοβοῦνται τὸ Θεό; δέν μᾶς ἀρκεῖ ἡ πνευματικὴ ἀδιαφορία, οὔτε τὸ ὅτι, ἐνῶ προσευχόμαστε, περιφέρεται ἀλλοῦ ἢ σκέψη μας, ἀλλὰ καὶ γέλωτα προσθέτομε καὶ πολὺ καγχασμό; μήπως εἶναι θέατρο τὰ ὅσα γίνονται ἐδῶ στὸ ναό; Ἀλλά, νομίζω, τὰ θέατρα ἔχουν σὰν ἔργο αὐτό, τὸ νὰ κάμνουν τοὺς περισσοτέρους ἀπὸ ἐμᾶς ἀνυπάκοους καὶ ἄτακτους. Ἐκεῖνα ποὺ οἰκοδομοῦμε ἐδῶ, καταστρέφονται ἐκεῖ καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλ' αὐτοὶ κατ' ἀνάγκη γεμίζουν καὶ ἀπὸ ἄλλη ἀκαθαρσία. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς συμβαίνει, ὅπως θὰ συνέβαινε ἐὰν κάποιος ἤθελε νὰ καθαρῖσει κάποιον χῶρον, ἐνῶ ἐπάνω ἀπ' αὐτὸν ὑπάρχει πηγὴ ἀπὸ τὴν ὁποία τρέχει βοῦρκος· διότι, ὅσο καὶ ἂν τὸν καθαρῖσεις, πάλι ἄλλος βοῦρκος τρέχει ἀπ' αὐτήν. Αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐδῶ· διότι ὅταν καθαρῖσομε ἐκείνους ποὺ εἰσέρχονται ἀπὸ τὰ θέατρα ἐδῶ, φέροντας μαζὶ τοὺς ἀκαθαρσία, ἐπιστρέφοντας αὐτοὶ πάλι ἐκεῖ, δέχονται μεγαλύτερη ἀκαθαρσία, σὰν νὰ ζοῦν ἐπίτηδες γι' αὐτό, γιὰ νὰ μᾶς προξενοῦν κόπους, καὶ ἔρχονται πάλι μεταφέροντας πολλὴ κοπριά στὰ ἦθη τους, στὰ κινήματά τους, στὰ λόγια τους, στὰ γέλια τους καὶ στὴν ἀδιαφορία τους. Στὴ συνέχεια πάλι μεις σκάβομε ἀπὸ τὴν ἀρχή, σὰν νὰ σκάβομε ἐπίτηδες γι' αὐτό, ὥστε, ἀφοῦ τοὺς στείλομε καθαρούς νὰ τοὺς δοῦμε καὶ πάλι νὰ συγκεντρῶνουν τὸ βοῦρκο· γι' αὐτὸ σᾶς παραδίδω στὸ Θεό.

Καὶ τώρα λοιπὸν ἐπιβεβαιώνω ἐσᾶς τοὺς ὑγιεῖς, ὅτι θὰ καταστεῖτε ἄξιοι κατακρίσεως καὶ καταδίκης, ἐὰν συμβεῖ κάποιος, βλέποντας κάποιον νὰ ἀτακτεῖ ἢ νὰ συζητᾷ ἰδίως κατὰ τὴν ὥρα ἐκείνη τῆς προσευχῆς, δέν τὸν ἀναφέρει, οὔτε τὸν ἐπαναφέρει στὴν τάξην· αὐτὸ εἶναι προτιμότερο ἀπὸ τὴν προσευχή. "Ἄφησε τὴν προσευχή σου

χῆς τοῦτο. Ἐφες σου τὴν εὐχὴν, καὶ κείνω ἐπιτίμησον. Οὕτω καὶ κείνον ὠφελήσεις, καὶ σὺ κερδανεῖς· οὕτω καὶ δυνασόμεθα ἅπαντες σωθῆναι καὶ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἐπιτυχεῖν, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀπολαῦσαι χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

καὶ ἐπιτίμησε ἐκεῖνον. Ἔτσι καὶ ἐκεῖνον θὰ ὠφελήσεις, καὶ οὐ θὰ ὠφεληθεῖς· ἔτσι καὶ θὰ μπορέσουμε ὅλοι νὰ σωθοῦμε καὶ νὰ ἐπιτύχομε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τὴν ὁποία εὐχομαι ὅλοι μας ν' ἀπολαύσουμε μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Κ Ε'

(Πράθ. 11, 19 - 30)

«Οἱ μὲν οὖν διασπαρέντες ἀπὸ τῆς θλίψεως, τῆς γενομένης ἐπὶ Στεφάνῳ, διῆλθον ἕως Φοινίκης καὶ Κύπρου καὶ Ἀντιοχείας, μηδενὶ λαλοῦντες τὸν λόγον, εἰ μὴ μόνον Ἰουδαίοις».

- 5 1. Οὐ μικρὸν ὁ διωγμὸς κατώρθωσεν εἰς τὸν λόγον· «Τοῖς γὰρ ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ», φησὶν, «εἰς ἀγαθόν». Οὐκ ἄν, εἴ γε ἐπίτηδες ἐσπούδασαν στῆσαι τὴν Ἐκκλησίαν, ἄλλο τι ἐποίησαν, ἢ τοῦτο λέγω δὲ τὸ διασπεῖραι τοὺς διδασκάλους. Καὶ ὅρα ποῦ τὸ κή-
10 ρυγμα ἐξετάθη. «Διῆλθον», φησὶν, «ἕως Φοινίκης καὶ Κύπρου καὶ Ἀντιοχείας, μηδενὶ λαλοῦντες τὸν λόγον, εἰ μὴ μόνον Ἰουδαίοις». Ὅρας ὅτι οἰκονομικῶς πάντα γέγονε τὰ περὶ Κορνήλιον; Τοῦτο δὲ καὶ εἰς ἀπολογίαὶν τοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰς κατηγορίαν τῶν Ἰουδαίων ἐστίν.
15 Ὅτε γοῦν Στέφανος ἀνηρέθη, ὅτε Παῦλος δις ἐκινδύνευσεν, ὅτε οἱ Ἀπόστολοι ἐμαστίχθησαν, ὅτε πολλάκις ἠλάθησαν, τότε τὰ ἔθνη ἐδέχθη, τότε Σαμαρεῖται. Ὅ καὶ Παῦλος βοᾷ, λέγων· «Ἑμῖν ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· ἐπειδὴ δὲ ἀπωθεῖσθε

1. Πράξ. 11, 19.

2. Ρωμ. 8, 28

3. Πράξ. 7, 58 - 60

4. Πράξ. 21, 27 - 31 καὶ 23, 12 - 35

5. Πράξ. 5, 40

6. Πράξ. 13, 46

Ο Μ Ι Λ Ι Α Κ Ε'

(Πράξ. 12, 1 - 17)

«Ἐκεῖνοι λοιπὸν ποὺ ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐξ αἰτίας τοῦ διωγμοῦ τοῦ Στεφάνου, καὶ διασκορπίσθηκαν ἐκτὸς τῆς Ἰουδαίας, ἔφθασαν μέχρι τὴν Φοινίκη, τὴν Κύπρο καὶ τὴν Ἀντιόχεια, καὶ δὲν κήρυτταν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ σὲ κανένα ἄλλον, παρὰ μόνο στοὺς Ἰουδαίους»¹.

1. Δὲν συνέβαλε λίγο ὁ διωγμὸς στὴ διάδοση τοῦ θείου λόγου· διότι λέγει, «Σ' ἐκείνους ποὺ ἀγαποῦν τὸ Θεὸ ὅλα συμβάλλουν γιὰ ἀγαθὸ ἀποτέλεσμα»². Δὲν θὰ μπορούσαν τίποτε ἄλλο νὰ κάνουν, ἐὰν φρόντιζαν ἐπίτηδες νὰ στερεώσουν τὴν Ἐκκλησία, παρὰ αὐτό, ἐννοῶ δηλαδὴ τὸ νὰ διασκορπίσουν σ' ὅλα τὰ μέρη τοὺς δασκάλους. Καὶ πρόσεχε ποῦ ἐπεκτάθηκε τὸ κήρυγμα. «Ἐφθασαν», λέγει, «μέχρι τὴν Φοινίκη, τὴν Κύπρο καὶ τὴν Ἀντιόχεια, καὶ δὲν κήρυτταν σὲ κανένα ἄλλο τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, παρὰ μόνο στοὺς Ἰουδαίους». Βλέπεις ὅτι κατὰ θεία οἰκονομία ἐγίναν ὅλα ἐκεῖνα τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Κορνήλιο; Αὐτὸ δὲ ἀποτελεῖ καὶ ἀπαλογία γιὰ τὸν Χριστὸ καὶ κατηγορία γιὰ τοὺς Ἰουδαίους. Ὅταν λοιπὸν θανατώθηκε ὁ Στέφανος³, ὅταν ὁ Παῦλος κινδύνεψε δύο φορές⁴, ὅταν οἱ Ἀπόστολοι μαστιγώθηκαν⁵, ὅταν πολλὲς φορές διώχθηκαν, τότε τὰ ἔθνη δέχθηκαν τὸ κήρυγμα, τότε καὶ οἱ Σαμαρεῖτες. Αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος βροντοφωνάζει, λέγοντας· «Πρὸς σὰς ἀνάγκη ἦταν νὰ κηρυχθεῖ πρῶτα ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ· ἐπειδὴ ὅμως τὸν ἀπορρίπτετε καὶ δὲν τὸν δέχεσθε καὶ δὲν θεωρεῖτε ἄξιους τοὺς ἑαυτοὺς σας γι' αὐτόν, γι' αὐτὸ στρεφόμεστε πρὸς τοὺς ἐθνικούς»⁶.

αὐτόν, καὶ οὐκ ἀξιόους κρίνετε ἑαυτούς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη». Περιήρισαν οὖν καὶ ἔθνεσι διαλεγόμενοι.

Ἦσαν δέ τινες ἐξ αὐτῶν ἄνδρες Κύπριοι καὶ Κυρηναῖοι, οἵτινες, ἐλθόντες εἰς Ἀντιόχειαν, ἐλάλουν πρὸς 5 τοὺς Ἑλληνιστάς, εὐαγγελιζόμενοι τὸν Κύριον Ἰησοῦν. Καὶ ἦν χεὶρ Κυρίου μετ' αὐτῶν πολὺς τε ἀριθμὸς πιστεύσας ἐπέστρεψεν ἐπὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν». Ὅρα, Ἑλλησιν εὐαγγελίζονται· εἰκὸς γὰρ αὐτούς τε λοιπὸν εἰδέναί Ἑλληνιστί, καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ τοιούτους εἶναι 10 πολλούς.

«Καὶ ἦν χεὶρ Κυρίου», φησί, «μετ' αὐτῶν», τουτέστι, σημεῖα εἰργάζοντο. Ὅρας διὰ τί καὶ νῦν ἡ τῶν σημείων ἀνάγκη γέγονεν, ἵνα πιστεύσωσιν;

«Ἠκούσθη δὲ ὁ λόγος εἰς τὰ ὦτα τῆς Ἐκκλησίας, 15 τῆς οὔσης ἐν Ἱεροσολύμοις, τὰ περὶ αὐτῶν, καὶ ἐξαπέστειλαν Βαρνάβαν διελθεῖν ἕως Ἀντιοχείας». Τί δήποτε, τοιαύτης πόλεως δεχομένης τὸν λόγον, οὐκ ἦλθον αὐτοί, ἀλλὰ Βαρνάβαν πέμπουσι; Διὰ τοὺς Ἰουδαίους. Πλὴν οὐ μικρὸν δὴ τι οἰκονομεῖται καὶ οὕτω τὸ τὸν 20 Παῦλον ἐνταῦθα παραγενέσθαι· οὐδὲ ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα οἰκονομικῶς αὐτὸν ἀποστρέφονται, ἵνα μὴ κατακλεισθῇ ἐν Ἱεροσολύμοις ἡ φωνὴ τοῦ κηρύγματος, ἡ σάλπιγξ τῶν οὐρανῶν. Εἶδες πῶς πανταχοῦ ταῖς κακίαις αὐτῶν εἰς δέον, καὶ ὡσπερ ἐβούλετο ἄνωθεν, ἀπε- 25 χρήσατο ὁ Χριστός, καὶ τῷ μίσει τῷ πρὸς τὸν Παῦλον εἰς οἰκοδομὴν τῆς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν Ἐκκλησίας; Ἄλλ' ἴδε καὶ τοῦτον τὸν ἅγιον, τὸν Βαρνάβαν λέγω, πῶς οὐ τὸ αὐτοῦ εἶδεν, ἀλλ' ἔδραμεν εἰς Ταρσόν.

7. Πράξ. 11, 20 - 21.

8. Πράξ. 11, 22

Γύριζαν λοιπὸν ἀπὸ τόπο σὲ τόπο κηρύσσοντας τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ στοὺς ἐθνικούς.

«Υπῆρχαν δὲ μερικοὶ ἄνδρες ἀπ' αὐτοὺς καταγόμενοι ἀπὸ τὴν Κύπρον καὶ τὴν Κυρήνη, πού, ὅταν ἦρθαν στὴν Ἀντιόχεια, δίδασκαν στοὺς Ἰουδαίους πού εἶχαν γεννηθεῖ ἔξω ἀπὸ τὴν Παλαιστίνη, κηρύσσοντας σ' αὐτοὺς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ», Πρόσεχε, ὅτι κηρύσσουν τὸ εὐαγγέλιον στοὺς Ἕλληνας· διότι φυσικὸ ἦταν νὰ γνῶριζαν αὐτοὶ τὰ ἑλληνικά, καὶ νὰ ὑπῆρχαν πολλοὶ τέτοιοι στὴν Ἀντιόχεια.

«Καὶ ἦταν», λέγει, «τὸ χέρι τοῦ Κυρίου, μαζὶ μὲ αὐτούς»· δηλαδῆ, ἐπιτελοῦσε θαύματα. Βλέπεις γιὰ ποιὸ λόγο καὶ τώρα κατέστη ἀναγκαία ἡ ἐπιτέλεσις θαυμάτων, ὥστε νὰ πιστέψουν;

«Ἐφθασε δὲ ἡ εἶδησις σ' αὐτιὰ τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων σχετικὰ μὲ τὴν διάδοσιν τοῦ κηρύγματος στὴν Ἀντιόχεια καὶ ἔστειλαν τὸν Βαρνάβαν νὰ μεταβεῖ στὴν Ἀντιόχεια»⁸. Γιατί τέλος πάντων, ἐνῶ μὴ τέτοια πόλη δέχεται τὸν θεῖον λόγον, δὲν ἦρθαν οἱ ἴδιοι οἱ Ἀπόστολοι, ἀλλὰ στέλνουν τὸν Βαρνάβαν; Ἐξ αἰτίας τῶν Ἰουδαίων. Πλὴν ὅμως τὸ θέμα τακτοποιεῖται πολὺ σπουδαῖα, ὥστε ἔτσι νὰ θρεῖ ἐδῶ ὁ Παῦλος· καὶ ὄχι τυχαῖα, ἀλλ' ἀποστρέφονται αὐτὸν μετὰ ἀπὸ μίαν ὅλως ἰδιαίτην μέριμναν, ὥστε νὰ μὴ παραμείνῃ κλεισμένη μέσα στὰ Ἱεροσόλυμα ἡ φωνὴ τοῦ κηρύγματος, ἡ σάλπιγγα τῶν οὐρανῶν. Εἶδες πῶς παντοῦ χρησιμοποίησε ὁ Χριστὸς τίς κακίας αὐτῶν κατὰ τὸν πρέποντα τρόπο καὶ ὅπως ἀκριβῶς αὐτὸς ἤθελε ἀπὸ τὴν ἀρχή, καὶ τὸ μῖσος αὐτῶν πρὸς τὸν Παῦλον τὸ χρησιμοποίησε γιὰ τὴν οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας τῶν πιστῶν πού προέρχονταν ἀπὸ τοὺς ἐθνικούς; Ἀλλὰ πρόσεξε καὶ αὐτὸν τὸν ἅγιον, ἐννοῶ τὸν Βαρνάβαν, πῶς δὲν ἔδωσε σημασίαν γιὰ τὰ δικά του πράγματα, ἀλλ' ἔτρεξε στὴν Ταρσό.

«Ὁς, παραγενόμενος καὶ ἰδὼν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, ἐχάρη, καὶ παρεκάλει πάντας τῇ προθέσει τῆς καρδίας προσμένειν τῷ Κυρίῳ· ὅτι ἦν ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ πλήρης Πνεύματος ἁγίου καὶ πίστεως. Καὶ προσετέθη ὁ
 5 χλος ἱκανὸς τῷ Κυρίῳ. Ἐξῆλθε δὲ εἰς Ταρσὸν ὁ Βαρνάβας ἀναζητῆσαι Σαῦλον, καὶ εὗρων ἤγαγεν αὐτὸν εἰς Ἀντιόχειαν». Πολὺ χρηστὸς ἦν ὁ ἀνὴρ, καὶ ἀφελής, καὶ τοῦ Παύλου συνήθης· διὸ καὶ ἦλθεν ἐπὶ τὸν ἀθλητήν, ἐπὶ τὸν στρατηγόν, ἐπὶ τὸν μονομάχον, ἐπὶ τὸν λέ-
 10 οντα (οὐκ ἔχω τί εἶπω ὅσα γὰρ ἂν εἶπω, ἐλάττονα τῆς ἀξίας τοῦ Παύλου ἐρῶ)· ἦλθεν ἐπὶ τὸν κύνα τὸν θηρατικόν, τὸν λέοντα ἀναιροῦντα, ἐπὶ τὸν ταῦρον τὸν ἰσχυρόν, ἐπὶ τὴν λαμπάδα τὴν φαιδρᾶν, ἐπὶ τὸ στόμα, τὸ τῇ οἰκουμένην ἀρκοῦν. Ὅντως διὰ τοῦτο ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐ-
 15 χρηματίσθησαν καλεῖσθαι «Χριστιανοί», ὅτι Παῦλος ἐν ταύτῃ τοσοῦτον διέτριψε χρόνον.

«Ἐγένετο δὲ αὐτοῦς ἐνιαυτὸν ὅλον συναχθῆναι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ διδάξαι ὄχλον ἱκανόν, χρηματίσαι τε πρῶτον ἐν Ἀντιοχείᾳ τοὺς μαθητὰς Ἰουδαίους». Οὐ μί-
 20 κρον τῆς πόλεως τὸ ἐγκώμιον. Τοῦτο πρὸς ἅπαντας στήναι δύναται, ὅτι τοῦ στόματος ἐκείνου τοσοῦτον ἀπέλαυσε χρόνον πρώτη τῶν ἄλλων ἀπασῶν ὅθεν καὶ πρῶτως ἐνταῦθα τοῦ ὀνόματος ἠξιώθησαν. Ὁρᾷς εἰς ὅσον ὕψος ἐπῆρε τὴν πόλιν καὶ περιφανεστέραν ἐποίησε; Τοῦτο
 25 Παύλου κατόρθωμα. Ἐνθα τρισχίλιοι, ἔνθα πεντακισχίλιοι ἐπίστευσαν, ἔνθα τοσοῦτον πλῆθος, οὐδὲν τοιοῦτον γέγονεν, ἀλλ' ἔτι τῆς ὁδοῦ μόνον ἤκουον· ἐνταῦθα δὲ «Χριστιανοί» ὠνομάσθησαν.

9. Πράξ. 11, 23 - 25.

10. Πράξ. 11, 26

11. Πράξ. 9, 1 - 2

«Όταν αὐτός ἔφθασε καὶ εἶδε τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, χάρηκε, καὶ προέτρεψε ὅλους νὰ παραμένουν μὲ ὄλη τὴ δύναμη τῆς καρδιάς τους, πιστοὶ στὸν Κύριο, διότι ἦταν ἄνθρωπος καλὸς καὶ γεμάτος ἀπὸ Πνεῦμα ἅγιο καὶ πίστη. Καὶ προστέθηκε ἄρκετὸ πλῆθος στὸν Κύριο. Τότε ὁ Βαρνάβας ἀναχώρησε γιὰ τὴν Ταρσό γιὰ νὰ ἀναζητήσῃ τὸν Σαῦλο, καὶ ὅταν τὸν βρῆκε τὸν ἔφερε στὴν Ἀντιόχεια»⁹. Ὁ Βαρνάβας ἦταν πολὺ καλὸς ἄνθρωπος, ἀπλοϊκὸς καὶ γνωστὸς τοῦ Παύλου· γι' αὐτὸ καὶ ἦρθε πρὸς τὸν ἀθλητὴ, πρὸς τὸν στρατηγὸ, πρὸς τὸν μονομάχο, πρὸς τὸ λεοντάρη (δὲν ἔχω τί νὰ πῶ· διότι ὅσα καὶ ἂν πῶ, λιγότερα θὰ πῶ ἀπὸ αὐτὸ ποὺ ἀξίζει ὁ Παῦλος)· ἦρθε λοιπὸν πρὸς τὸν κυνηγετικὸ σκύλο, ποὺ φόνευε λεοντάρια, πρὸς τὸν ταῦρο τὸν ἰσχυρό, πρὸς τὴ φωτεινὴ λαμπάδα, πρὸς τὸ στόμα ποὺ ἐπαρκοῦσε γιὰ ὄλη τὴν οἰκουμένη. Πράγματι γι' αὐτὸ στὴν Ἀντιόχεια ἔλαβαν οἱ πιστοὶ τὴν τιμητικὴ ὀνομασίαν «χριστιανοί», ἐπειδὴ ὁ Παῦλος διέμεινε σ' αὐτὴν τόσον πολὺ χρόνον.

«Ἐμείναν δὲ στὴν ἐκεῖ ἐκκλησία ἕναν ὀλόκληρον χρόνον καὶ δίδαξαν μέγαλον πλῆθος, καὶ γιὰ πρώτη φορά στὴν Ἀντιόχεια οἱ μαθητὲς αὐτῶν ὀνομάσθησαν τιμητικὰ ἰσχυροὶ»¹⁰. Δὲν εἶναι μικρὸς ὁ ἔπαινος αὐτὸς γιὰ τὴν πόλιν. Αὐτὸς ὁ ἔπαινος μπορεῖ νὰ σταθεῖ ἀπέναντι σ' ὅλους τοὺς ἐπαίνους, διότι πρώτη αὐτὴ ἀπὸ ὅλες τίς ἄλλες πόλεις ἀπόλαυσε ἐπὶ τόσον πολὺ χρόνον τὸ στόμα ἐκείνου· γι' αὐτὸ καὶ πρῶτα ἐδῶ ἀξιῶθησαν οἱ πιστοὶ νὰ λάβουν τὸ ὄνομα αὐτὸ. Βλέπετε σὲ πόσον ὕψος ἀνέβασε τὴν πόλιν καὶ τὴν κατέστησε περισσότερο ἐνδοξήν; Αὐτὸ ἦταν κατόρθωμα τοῦ Παύλου. Ἐκεῖ ποὺ πίστεψαν τρεῖς χιλιάδες, ἐκεῖ ποὺ πίστεψαν πέντε χιλιάδες, ἐκεῖ ποὺ πίστεψε τόσον πολὺ πλῆθος, τίποτε παρόμοιον δὲν συνέβηκε, ἀλλ' ὁ κόμα ἄκουαν νὰ γίνεταί λόγος γιὰ ὁδόν¹¹, ἐνῶ ἐδῶ ὀνομάσθησαν «χριστιανοί».

«Ἐν ταύταις δὲ ταῖς ἡμέραις κατήλθον ἀπὸ Ἱερο-
 σολύμων προφήται εἰς Ἀντιόχειαν». Ἐπεὶ καὶ τὸν τῆς
 ἔλεημοσύνης ἔνταῦθα καρπὸν φυτευθῆναι ἔδει, συμφε-
 ρόντως οἰκονομεῖται τοὺς προφήτας κατελθεῖν. Σὺ δέ
 5 μοι παρατήρει πῶς οὐδεὶς τῶν περιφανῶν καὶ τούτοις
 γίνεται διδάσκαλος· Κυπρίους γὰρ ἔσχον διδασκάλους,
 καὶ Κυρηναίους, καὶ Παῦλον (εἰ καὶ οὗτος ὑπερέβαι-
 νεν αὐτούς), ὡσπερ Παῦλος Βαρνάβαν καὶ Ἀνανίαν
 ἀλλ' οὐδὲν παρὰ τοῦτο ἠλάττωται, ἔσχε δὲ ὁμως καὶ
 10 τὸν Χριστόν.

«Ἀναστὰς δὲ τις ἐξ αὐτῶν, ὀνόματι Ἄγαθος, ἐ-
 σήμανε διὰ τοῦ Πνεύματος λιμὸν μέγαν μέλλειν ἔσεσθαι
 ἐφ' ὅλην τὴν οἰκουμένην ὅστις καὶ ἐγένετο ἐπὶ Κλαυ-
 δίου Καίσαρος». Ἀναγκαίως ἔνταῦθα λιμὸν μέγαν μέλ-
 15 λοντα ἔσεσθαι σημαίνει, ὃς δὴ καὶ ἐγένετο, καθὰ περὶ
 αὐτοῦ προερρήθη. Ἴνα γὰρ μὴ νομίσωσί τινες διὰ τοῦτο
 τὸν λιμὸν γεγονέναι, ὅτι Χριστιανισμὸς εἰσῆλθεν, ὅτι
 δαίμονες ἀπέστησαν, προλέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὃ
 μέλλει συμβαίνειν, ὡσπερ καὶ ὁ Χριστὸς προεῖπε πολ-
 20 λά, καὶ ἐξέβη. Οὐ τοίνυν διὰ τοῦτο, ἐπεὶ ἔδει ἐξ ἀρχῆς
 τοῦτο γενέσθαι, ἀλλὰ διὰ τὰ κακά, τὰ εἰς τοὺς Ἀπο-
 στόλους γεγόμενα ὧν καὶ γενομένων, τέως ἐμακροθύ-
 μει ὁ Θεός, ὡς δὲ ἐνέκειντο, λιμὸς γίνεται, μηνύων τοῖς
 Ἱουδαίοις τὰ ἐσόμενα κακά. Ἀλλά, εἰ καὶ δι' αὐτοὺς
 25 ἦν, διὰ τοὺς ἄλλους ἔδει καὶ ὄντα παύσασθαι· τί γὰρ
 ἠδίκησαν Ἕλληνες, ἵνα καὶ μηδὲν ἀδικήσαντες αὐτοὶ
 τῶν κακῶν μετάσχωσιν; Εἰ δὲ μὴ διὰ τοὺς Ἱουδαίους,
 καὶ εὐδοκιμῆσαι δὴ αὐτοὺς μᾶλλον ἔχρην, ὅτι τὸ αὐ-

12. Πράξ. 11, 27

13. Πράξ. 21, 10

14. Πράξ. 11, 28

«Κατὰ τίς ἡμέρες αὐτές κατέβηκαν ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα στὴν Ἀντιόχεια προφήτες»¹³. Ἐπειδὴ ἔπρεπε ἐδῶ νὰ φυτευθεῖ καὶ ὁ καρπὸς τῆς ἐλεημοσύνης ρυθμίζεται πρὸς ἀποκόμιση ὠφέλειας νὰ κατεβοῦν ἐδῶ οἱ προφῆτες. Σὺ ὅμως σὲ παρακαλῶ πρόσεχε πῶς κανέναν ἀπὸ τοὺς φημισμένους δὲν γίνεται δάσκαλος αὐτῶν· διότι εἶχαν δασκάλους Κυπρίους καὶ Κυρηναίους καὶ τὸν Παῦλο (ἂν καὶ αὐτὸς ὑπερέβαινε αὐτούς), ὅπως ἀκριβῶς ὁ Παῦλος εἶχε τὸν Βαρνάβα καὶ τὸν Ἀνανία· ἀλλὰ δὲν μειονεκτεῖ σὲ τίποτε ὡς πρὸς αὐτό, εἶχε ὅμως καὶ τὸν Χριστό.

«Ἀφοῦ δὲ σηκώθηκε κάποιος ἀπ' αὐτούς, ποῦ ὀνομαζόταν Ἄγαθος, προεῖπε, ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, μεγάλη πείνα¹⁴ ποῦ ἐπρόκειτο νὰ συμβεῖ σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη, ἢ ὁποῖα καὶ συνέβηκε στὶς ἡμέρες τοῦ Καίσαρα Κλαυδίου»¹⁴. Κατ' ἀνάγκη ἐδῶ προλέγει ὅτι πρόκειται νὰ συμβεῖ κάποια μεγάλη πείνα, ἢ ὁποῖα βέβαια καὶ συνέβηκε, ὅπως προλέχθηκε γι' αὐτήν. Γιὰ νὰ μὴ νομίσουν δηλαδὴ μερικοὶ ὅτι γι' αὐτὸ συνέβηκε ἡ πείνα, ἐπειδὴ ἐμφανίσθηκε ὁ Χριστιανισμὸς, ἐπειδὴ ἀπομακρύνθηκαν οἱ δαίμονες, προλέγει τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἐκεῖνο ποῦ πρόκειται νὰ συμβεῖ, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Χριστὸς προεῖπε πολλὰ καὶ συνέβηκαν. Δὲν συνέβηκε βέβαια αὐτὴ γι' αὐτό, ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔπρεπε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ συμβεῖ αὐτή, ἀλλὰ συνέβηκε ἐξ αἰτίας τῶν κακῶν ποῦ συνέβηκαν στοὺς Ἀποστόλους, τὰ ὁποῖα ἂν καὶ ἐγίναν, στὴν ἀρχὴ ἔδειξε ὁ Θεὸς μακροθυμία, ἐπειδὴ ὅμως ἐξακολουθοῦσαν τὴν καταδίωξη, πραγματοποιεῖται ἡ πείνα, προλέγοντας στοὺς Ἰουδαίους τὰ κακὰ ποῦ ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν. Ἀλλὰ, ἂν καὶ ἐξ αἰτίας αὐτῶν συνέβηκε, ἔπρεπε ἐξ αἰτίας τῶν ἄλλων, καὶ ἐνῶ ὑπῆρχε, νὰ σταματήσει· διότι ποῖο ἀδίκημα ἔκαναν οἱ Ἕλληνες, ὥστε καὶ αὐτοὶ νὰ συμμετέχουν στὰ κακὰ ἂν καὶ δὲν διέπραξαν καμιὰ ἀδικία; Ἐὰν δὲ δὲν συνέβηκε ἐξ αἰτίας τῶν Ἰουδαίων, ἔπρεπε βέβαια αὐτοὶ καὶ νὰ

τῶν ἐποίουν, ὅτι ἀνήρουν, ἐκόλαζον, ἐτιμωροῦντο, πάντοθεν ἐδίωκον. Καὶ θεία πότε γίνεται ὁ λιμός· ὅτε καὶ οἱ ἐθνικοὶ λοιπὸν προσεδέχθησαν.

2. Ἄλλά, εἰ διὰ τὰ κακά, φησὶν, ἔδει τούτους ὑπεξαιρεθῆναι. Διὰ τί; εἶπέ μοι οὐχὶ προλαβὼν εἶπεν αὐτοῖς ὁ Χριστός, «Ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔξετε»; Σὺ δέ, ταῦτα λέγων, τάχα καὶ τοῦτο ἔρεῖς, ὅτι ἔδει μηδὲ μαστίζεσθαι. Ἄλλ' ὄρα αὐτοῖς γινόμενον καὶ τὸν λιμὸν σωτηρίας αἴτιον, ἐλεημοσύνης ἀφορμήν, πολλῶν πρόξενον ἀγαθῶν· ὥστε καὶ ὑμῖν γέγονεν ἄν, εἴ γε ἐβούλεσθε, ἀλλ' οὐκ ἠθελήσατε. Προλέγεται δὲ (ὥστε λοιπὸν προπαρασκευασθῆναι πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην), ὅτι δεινὰ ἔπασχον οἱ ἐν Ἱερουσαλήμ· πρὸ δὲ τούτου οὐκ ἐν λιμῷ ἦσαν. Καὶ πέμπεται Βαρνάβας καὶ Παῦλος διακονήσοντες.

«Τῶν δὲ μαθητῶν καθὼς ἠὺπορεῖτό τις». Εἶδες ἅμα πιστεύοντας, καὶ ἅμα καρποφοροῦντας οὐ τοῖς αὐτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς πόρρω; Τοῦτο δοκεῖ μοι ἐνταῦθα λέγειν, ὅπερ ἀλλαχοῦ ὁ Παῦλος φησιν, ὅτι «δεξιὰς ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ Βαρνάβα κοινωνίας, μόνον ἵνα τῶν πτωχῶν μνημονεύωμεν». Τοσοῦτον ὠφέλησεν ὁ λιμός. Καὶ ὄρα αὐτοὺς οὐδὲ ἐν τῇ θλίψει εἰς θρήνους καὶ δάκρυα καταπίπτοντας, καθάπερ ἡμεῖς, ἀλλ' εἰς ἔργον μέγα καὶ ἀγαθὸν ἑαυτοὺς ἐκδιδόντας· μετὰ πλείονος γὰρ ἀδείας ἐκήρυττον τὸν λόγον. Καὶ οὐκ εἶπον, Ἡμεῖς Κυ-

15. Ἰω. 16, 33

16. Πράξ. 11, 29

17. Γαλ. 2, 9·10

εὐημερήσουν περισσότερο, διότι ἔκαμναν ὅ,τι ἐξαρτῶν-
ταν ἀπ' αὐτούς, διότι φόνευαν, ὑπέβαλλαν κολαστήρια,
τιμωροῦσαν, καὶ ἐπέβαλλαν κάθε εἶδους ἐκδιώξεις. Καὶ
πρόσεχε πότε συμβαίνει ἡ πείνα ὅταν καὶ οἱ ἐθνικοὶ
πλέον ἀποδέχθηκαν τὸ κήρυγμα.

2. Ἀλλά, λέγει, ἐὰν συνέβηκε ἐξ αἰτίας τῶν κακῶν,
ἔπρεπε αὐτοὶ νὰ ἐξαιρεθοῦν. Γιατί; πές μου δὲν εἶπε
ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὁ Χριστὸς σ' αὐτούς, «Μέσα στὸν κόσμον
θὰ ἔχετε θλίψη»¹⁵; Σὺ ὅμως, λέγοντας αὐτά, ἴσως νὰ πεῖς
καὶ αὐτό, ὅτι δηλαδὴ ἔπρεπε οὔτε νὰ μαστιγώνονται. Ἀλ-
λὰ πρόσεχε τὸ ὅτι καὶ ἡ πείνα γίνεται αἰτία σωτηρίας γι'
αὐτούς, ἀφορμὴ ἐλεημοσύνης, καὶ πρόξενος πολλῶν ἀ-
γαθῶν βέβαια καὶ σὲ σᾶς θὰ μπορούσε νὰ γίνει, ἐὰν φυ-
σικὰ τὸ θέλατε, ἀλλὰ δὲν τὸ θελήσατε. Προλέγεται δὲ
(μὲ σκοπὸ νὰ προετοιμασθοῦν στὴ συνέχεια γιὰ τὴν ἐ-
λεημοσύνη), διότι ἔπασχαν κακὰ οἱ πιστοὶ τῆς Ἱερουσα-
λήμ· πρὶν δὲ ἀπ' αὐτὸ δὲν ὑπέφεραν ἀπὸ πείνα. Καὶ στέλ-
νονται ὁ Βαρνάβας καὶ ὁ Παῦλος γιὰ νὰ βοηθήσουν.

«Οἱ δὲ μαθητὲς ἀπεφάσισαν νὰ στείλει ὁ καθένας
βοήθεια ἀνάλογα μὲ τὴν οἰκονομικὴ κατάστασή του»¹⁶.
Εἶδες ποῦ συγχρόνως μὲ τὴν πίστη τους παράγουν συγ-
χρόνως καὶ καρποὺς καὶ ὄχι μόνο οἱ δικοί τους ἐκεῖ, ἀλλὰ
καὶ οἱ θρισκόμενοι μακριά; Μοῦ φαίνεται ἐδῶ ὅτι ἐννοεῖ
αὐτὸ ποῦ ἀλλοῦ λέγει ὁ Παῦλος, ὅτι «ἔδωσαν σὲ μένα
καὶ τὸν Βαρνάβαν τὸ δεξί τους χέρι, σὰν ἀπόδειξη ἐπικοι-
νωνίας, ζητώντας μόνο νὰ θυμώμαστε τοὺς φτωχοὺς»¹⁷.
Τόσο πολὺ ὠφέλησε ἡ πείνα. Καὶ πρόσεχε αὐτοὺς ποῦ
δὲν καταφεύγουν κατὰ τὴν ὥρα τῆς θλίψεως σὲ θρήνους
καὶ δάκρυα, ὅπως ἀκριθῶς κάνομε ἐμεῖς, ἀλλὰ παραδί-
δουν τοὺς ἑαυτούς τους σὲ μεγάλο καὶ ἀγαθὸ ἔργο·
διότι μὲ μεγαλύτερη ἀφοβία καὶ ἀσφάλεια κήρυτταν τὸν
θεῖο λόγο. Καὶ δὲν εἶπε, "Ἐμεῖς ποῦ εἴμαστε Κυρηναῖοι
καὶ Κύπριοι ἄς προσπαθήσουμε νὰ τεθοῦμε ἐπὶ κεφαλῆς

ρηναῖοι καὶ Κύπριοι ὄντες, τοιαύτη ἐπιθώμεθα πόλει λαμπρᾷ καὶ μεγάλῃ, ἀλλά, τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ πιστεύοντες, καὶ ἐκεῖνοι ἐπεχείρησαν τῇ διδασκαλίᾳ, καὶ οὗτοι οὐκ ἀπηξίωσαν παρ' ἐκείνων τι μαθεῖν.

5 "Ὅρα διὰ τῶν μικρῶν πάντα κατασκευαζόμενα, τὸ κήρυγμα αὐξανόμενον, τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις πάντων ὁμοίως φροντίζοντας, ὡς μίαν οἰκίαν τὴν οἰκουμένην ἔχοντας. Ἦκουσαν ὅτι Σαμάρεια δέδεκται τὸν λόγον, καὶ ἔπεμψαν Πέτρον καὶ Ἰωάννην ἠκούσαν τὰ εἰς Ἀν-
10 τίοχειαν, καὶ πέμπουσι Βαρνάβαν· πολὺ γὰρ τὸ διάστημα ἦν, καὶ οὐκ ἔδει τοὺς Ἀποστόλους τέως χωρισθῆναι, ἵνα μὴ νομισθῶσιν εἶναι φυγάδες καὶ τοὺς αὐτῶν πεφευγέναι. Τότε δὲ ἀναγκαίως χωρίζονται, ὅτε λοιπὸν ἀνία-
τα ἔχειν ἐδόκει τὰ κατ' αὐτούς, ὅτε λοιπὸν ὁ πόλεμος
15 ἐπέστη, καὶ ἀπολέσθαι ἔδει, ὅτε ἡ ἀπόφασις ἐξηνέχθη· ἐπεὶ, ἕως Παῦλος εἰς Ρώμην μὴ ἀνέβαινεν, ἐκεῖ ἦσαν. Ἐξέρχονται δέ, οὐχὶ τὸν πόλεμον δεδοικότες, πῶς γάρ, οἳ γε πρὸς τοὺς πολεμεῖν μέλλοντας ἀπήεσαν; Καὶ ὁ πό-
λεμος δὲ γίνεται λοιπὸν, τελευτησάντων τῶν Ἀποστό-
20 λων, καὶ πέρας τὸ περὶ αὐτῶν ρηθὲν λαμβάνει· «Ἐφθασεν ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος». Ὅσω ἀσημότεροι οὖν ἦσαν, τοσοῦτω μᾶλλον ἔλαμπεν ἡ χάρις, διὰ μικρῶν ἐργαζομένη μεγάλα. Ἄλλ' ἴδωμεν ἄνωθεν τὰ εἰρημένα.

«Παρεκάλει πάντας» φησί, «προσμένειν τῷ Κυρίῳ·
25 ὅτι ἦν ἀνὴρ ἀγαθός». Ἐμοὶ δοκεῖ ἀγαθὸν νῦν τὸν ἀφελῆ

18. Πράξ. 8, 14

19. Α' Θεσ. 2, 16

20. Πράξ: 11, 23

μιάς τέτοιας λαμπρῆς καὶ μεγάλης πόλεως, ἀλλά, πιστεύοντας στὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκεῖνοι ἐπιδόθηκαν στὴ διδασκαλία, καὶ αὐτοὶ δὲν θεώρησαν ἀνάξιο νὰ μάθουν κάτι ἀπὸ ἐκείνους.

Πρόσεχε πού ὅλα κατορθώνονται μὲ τὰ ταπεινά ἐκεῖνα πράγματα, τὸ κήρυγμα αὐξάνεται, οἱ πιστοὶ τῶν Ἱεροσολύμων φροντίζουν ἐξ ἴσου γιὰ ὄλους, ἔχοντας σὰν μία οἰκία ὅλη τὴν οἰκουμένη. Ἦκουσαν ὅτι ἡ Σαμάρεια δέχθηκε τὸν θεῖο λόγο, καὶ ἔστειλαν τὸν Πέτρο καὶ τὸν Ἰωάννη¹⁸. Ἦκουσαν τὰ ὅσα συνέβηκαν στὴν Ἀντιόχεια, καὶ στέλνουν τὸν Βαρνάβα· διότι ἦταν μεγάλη ἡ ἀπόσταση μέχρι ἐκεῖ καὶ δὲ ἔπρεπε οἱ Ἀπόστολοι στὴν ἀρχὴ ν' ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὴν Ἰουδαία, γιὰ νὰ μὴ νομισθοῦν σὰν φυγάδες καὶ ὅτι τὸ ἔκαναν αὐτὸ ἀποφεύγοντας τοὺς δικούς τους. Τότε χωρίζονται ἀναγκαστικά, ὅταν πλέον φαίνονταν ἀθεράπευτα ὅλα τὰ σχετικὰ μὲ αὐτούς, ὅταν πλέον ὁ πόλεμος κηρύχθηκε ἐναντίον τους καὶ ἔπρεπε νὰ ἐξαφανισθοῦν, ὅταν πάρθηκε ἡ ἀπόφαση· διότι ἐξακολουθοῦσαν νὰ βρίσκονται οἱ Ἀπόστολοι ἐκεῖ, ἐν ὅσω ὁ Παῦλος δὲν ἐπιχειροῦσε νὰ μεταβεῖ στὴ Ρώμη. Ἐξέρχονται δὲ ἀπὸ τὴν Ἰουδαία, ὄχι φοβούμενοι τὸν πόλεμο, διότι πῶς ἦταν δυνατὸ νὰ συμβεῖ αὐτὸ σ' ἐκείνους πού μετέβαιναν πρὸς ἐκείνους πού ἐπρόκειτο νὰ τοὺς πολεμοῦν; Καὶ ὁ πόλεμος δὲ κηρύσσεται ἐναντίον τους τότε πλέον, ὅταν πέθαναν οἱ ἀπόστολοι, καὶ βρίσκει τὴν πραγματοποίησή του ἐκεῖνο πού λέχθηκε γι' αὐτούς «Ἐφθασε ἐπὶ τέλους ἡ ὀργὴ ἐπάνω τους γιὰ νὰ τοὺς ἐξαφανίσει»¹⁹. Ὅσο πιὸ ἄσημοι λοιπὸν ἦταν, τόσο περισσότερο ἔλαμπε ἡ χάρη, πού μὲ ἀσήμαντους ἀνθρώπους ἐπιτελοῦσε μεγάλα κατορθώματα. Ἄλλ' ὡς δοῦμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ.

«Παρότρυνε ὄλους», λέγει, «νὰ παραμένουν πιστοὶ στὸν Κύριο· διότι ἦταν ἄνθρωπος ἀγαθός»²⁰. Ἐμένα μου

λέγειν, τὸν ἄπλαστον, τὸν σφόδρα τῆς τῶν πλησίον ἐπιθυμοῦντα σωτηρίας. Οὐ μόνον δὲ ἦν ἀνὴρ ἀγαθός, ἀλλὰ καὶ «Πλήρης Πνεύματος ἁγίου καὶ πίστεως»· διὸ καὶ τῇ προθέσει τῆς καρδίας παρεκάλει πάντας· του-
 5 τέστι, μετὰ ἐγκωμίου καὶ ἐπαίνου. Καὶ σκόπει πῶς καθάπερ γῆ λιπαρὰ τὸν λόγον ἐδέξατο ἢ πόλις αὕτη, καὶ πολὺν τὸν καρπὸν ἀπεδείξατο. Διὰ τί δὲ τῆς Ταρσοῦ αὐτὸν ἀπέστησεν ὁ Βαρνάβας καὶ ἐνταῦθα ἤγαγεν; Οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ὅτι ἐνταῦθα καὶ ἐλπίδες χρησταί, καὶ μεί-
 10 ζων ἢ πόλις, καὶ πολὺ τὸ πλῆθος. Εἶδες πάντα τὴν χάριν ἐργαζομένην, οὐ Παῦλον, καὶ πῶς διὰ τῶν μικρῶν τὸ πρᾶγμα ἀρχὴν ἔλαβεν, ὅτε δὲ περιφανὲς γέγονε, τότε Βαρνάβαν πέμπουσι; Καὶ διὰ τί μὴ πρὸ τούτου ἔπεμψαν αὐτόν; Πολλὴν τῶν καθ' ἑαυτοὺς πρόνοιαν ἐποιοῦντο.
 15 καὶ οὐκ ἐβούλοντο ἐγκαλεῖν αὐτοῖς Ἰουδαίους, ὅτι προσελάμβανον τὰ ἔθνη· καίτοι διὰ τὸ ἀπαραιτήτως αὐτοῖς ἐπιμίγνυσθαι, ἐπεὶ ἔμελλέ τις ἀμφισβήτησις γίνεσθαι παρ' αὐτῶν, τὰ κατὰ Κορνήλιον προὔλαβε. Τότε γοῦν καὶ λέγουσιν· "Ἰνα ἡμεῖς εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν πε-
 20 ριτομήν'.

Καὶ σκόπει πῶς εὐκαιρῶς ἢ ἀνάγκη τοῦ λιμοῦ εἰσῆγαγε τὴν κοινωνίαν τὴν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν τὴν πρὸς τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις πεμφθειῖσαν· δέχονται γὰρ τὰ παρ' αὐτῶν, οἳ καὶ οὐ, καθάπερ ἡμεῖς ἐν θρήνοις τὰς συμφορὰς
 25 διάγομεν, οὕτω δῆπου καὶ οὗτοι, ἀλλὰ μετὰ πλείονος ἀδειίας διῆγον, ἅτε πόρρω γενόμενοι τῶν κωλυόντων αὐτούς, καὶ ἐν ἀνθρώποις ὄντες οὐ πεφοβημένοι τοὺς Ἰ-

φαίνεται ὅτι ἐδῶ ἀγαθὸ ὀνομάζει τὸν ἀφελή, τὸν ἀπροσποίητο, ἐκείνον ποῦ ἐπιθυμεῖ ὑπερβολικὰ τὴν σωτηρία τοῦ συνανθρώπου του. Δὲν ἦταν δὲ μόνο ἀγαθὸς ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ «γεμάτος ἀπὸ ἁγίου Πνεῦμα καὶ πίστη»· γι' αὐτὸ μὲ ὅλη τὴ δύναμη τῆς καρδιάς του παρότρυνε ὅλους· δηλαδὴ μὲ ἐγκώμιο καὶ ἔπαινο. Καὶ πρόσεχε πῶς ἡ πόλη αὐτὴ δέχθηκε τὸν θεῖο λόγο σὰν γῆ γόνιμη καὶ ἀπέδωσε πολὺ καρπὸ. Γιατί ὁμως ὁ Βαρνάβας ἀπέσπασε τὸν Παῦλο ἀπὸ τὴν Ταρσό καὶ τὸν ὀδήγησε ἐδῶ; Ὁχι στὴν τύχη, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐδῶ καὶ καλὲς ἐλπίδες ὑπῆρχαν καὶ ἡ πόλη ἦταν μεγαλύτερη καὶ τὸ πλῆθος πολὺ. Εἶδες ποῦ ὅλα τὰ ἐπιτελοῦσε ἡ θεία χάρις καὶ ὄχι ὁ Παῦλος, καὶ πῶς μὲ ἀσήμαντους ἀνθρώπους ἄρχισε τὸ ἔργο τοῦ κηρύγματος, ὅταν δὲ ἔγινε περίλαμπρο, τότε στέλνουν τὸν Βαρνάβα; Καὶ γιατί πρὶν ἀπ' αὐτὸ δὲν ἔστειλαν αὐτόν; Ἐδειχναν μεγάλη πρόνοια γιὰ ὅλα τὰ θέματα τὰ σχετικὰ μὲ τοὺς ἑαυτοὺς τους, καὶ δὲν ἤθελαν νὰ τοὺς κατηγοροῦν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι δέχονταν στοὺς κόλπους τους τοὺς ἐθνικούς· ἂν καὶ βέβαια, γιὰ τὸ ὅτι ἦταν ἀναγκαῖα ἡ ἀνάμιξή τους μὲ αὐτούς, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ δημιουργηθεῖ κάποια ἀμφισβήτηση ἀπ' αὐτούς, προηγήθηκαν ὅλα ἐκεῖνα ποῦ συνέβηκαν σχετικὰ μὲ τὸν Κορνῆλιο. Καὶ τότε λοιπὸν λέγουν. Ὡστε ἐμεῖς μὲν νὰ κηρύξομε στοὺς ἐθνικούς, αὐτοὶ δὲ στοὺς Ἰουδαίους'.

Καὶ πρόσεχε πῶς σὲ κατάλληλη στιγμή ἡ ἀνάγκη τῆς πείνας ὀδήγησε στὴν σύσφιγξη τῶν σχέσεων μὲ τοὺς ἐθνικούς μὲ τὴ βοήθεια ποῦ ἔστειλαν αὐτοὶ πρὸς τοὺς πιστοὺς τῶν Ἱεροσολύμων· διότι δέχονται τὰ ὅσα στάλθηκαν ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι βέβαια δὲν ἀντιμετώπιζαν μὲ θρήνους τίς συμφορὲς ὅπως ἀκριβῶς ἐμεῖς, ἀλλὰ ζοῦσαν μὲ μεγαλύτερη ἀσφάλεια, ἐπειδὴ βρίσκονταν μακριὰ ἀπὸ ἐκείνους ποῦ πρόβαλλαν ἐμπόδια, καὶ ζοῦσαν ἀνάμεσα σὲ ἀνθρώπους ποῦ δὲν φοβοῦνταν τοὺς Ἰουδαίους, πράγμα

ουδαίους ὃ καὶ αὐτὸ συνεβάλλετο οὐ μικρόν. Ἐπὶ αὐτὸν καὶ εἰς Κύπρον ἀφίκοντο, ὅπου πολὺ μὲν τὸ ἀδέες, πλείων δὲ ἢ ἀμεριμνία.

«Οὐδενὶ δὲ τὸν λόγον», φησὶν, «εἰ μὴ Ἰουδαίοις ἐλάλουν». Οὐ διὰ τὸν τῶν ἀνθρώπων φόβον, ὃν οὐδὲν ἠγοῦντο, τοῦτο ἐποίουν, ἀλλὰ τὸν νόμον τηροῦντες, καὶ αὐτοὺς ἔτι διαβαστάζοντες.

«Ἦσαν δὲ τινες ἐν Ἀντιοχείᾳ Κύπριοι καὶ Κυρηναῖοι». Οὗτοι μάλιστα οὐκ ἐφρόντιζον Ἰουδαίων. «Οἱ-
10 τινες ἐλάλουν πρὸς τοὺς Ἑλληνιστάς, εὐαγγελιζόμενοι τὸν Κύριον Ἰησοῦν». Ἴσως διὰ τὸ μὴ εἰδέναί τι Ἑβραϊστί, Ἑλληνας αὐτοὺς ἐκάλουν.

«Παραγενόμενος δέ», φησὶ, «Βαρνάβας, καὶ ἰδὼν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ» (οὐχὶ τὴν σπουδὴν τῶν ἀνθρώπων), «παρεκάλει αὐτοὺς προσμένειν τῷ Κυρίῳ». Τάχα τῷ ἐπαινεῖν τὸν ὄχλον καὶ ἀποδέχεσθαι, τούτῳ πλείους ἐπέστρεψε. Καὶ διὰ τί μὴ Παύλῳ γράφουσιν, ἀλλὰ Βαρνάβαν πέμπουσιν; Οὕτω τοῦ ἀνδρὸς ἠδεδσαν τὴν ἀρετὴν· διὸ καὶ μόνον οἰκονομεῖται Βαρνάβαν παραγενέ-
20 σθαι. Ἐπεὶ δὲ καὶ πλῆθος ἦν, καὶ οὐδεὶς ὁ κωλύων, εἰκότως ἐβλάστησεν ἡ πίστις, καὶ μάλιστα, ὅτι οὐδένα ἐνταῦθα ὑπέμειναν πειρασμόν, καὶ ὅτι Παῦλος κηρύττει, καὶ οὐκ ἔτι ἀναγκάζεται φεύγειν. Καλῶς δὲ οὐκ αὐτοὶ περὶ τοῦ λιμοῦ λέγουσιν, ἀλλ' οἱ προφηῆται, ἵνα μὴ φορ-
25 τικοὶ τινες δόξωσι. Καὶ θαυμάζειν ἄξιον πῶς οὐκ ἠγανάκτησαν ὡς ὑπεροφθέντες Ἀντιοχεῖς, ἀλλ' ἀρκοῦνται τοῖς διδασκάλοις· οὕτω πάντες ἔξεον πρὸς τὸν λόγον. Οἱ καὶ οὐδὲ περιέμειναν γενέσθαι τὸν λιμόν, ἀλλὰ πρὸ τούτου ἔπεμψαν «καθὼς ἠὲ ὑπορεῖτό τις».

21. Πράξ. 11, 19

22. Πράξ. 11, 20

23. Πράξ. 11, 29

πού βοηθοῦσε πάρα πολὺ στό κήρυγμα. Ἄλλὰ καί στήν Κύπρο μετέβηκαν, ὅπου ὑπῆρχε καί μεγάλη ἀσφάλεια, καί ἦταν περισσότερη ἢ ἀμεριμνησία.

«Σέ κανένα», λέγει, «δέν κήρυτταν τόν θεῖο λόγο, παρά μόνο στούς Ἰουδαίους»²¹. Δέν τὸ ἔκαμναν αὐτὸ φοβούμενοι τοὺς ἀνθρώπους, διότι τὸν φόβο δέν τὸν σκέφτονταν καθόλου, ἀλλὰ τὸ ἔκαμναν τηρώντας τὸν νόμο καί δείχνοντας ἀκόμη ἀνοχή πρὸς αὐτούς.

«Ἐπῆρχαν δέ στήν Ἀντιόχεια μερικοὶ Κύπριοι καί Κυρηναῖοι». Αὐτοὶ πρὸ πάντων δέν φρόντιζαν γιὰ τοὺς Ἰουδαίους. «Οἱ ὁποῖοι μιλοῦσαν πρὸς Ἑλληνιστές, κηρύσσοντας τὸ εὐαγγέλιο περὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ»²². Ἴσως, ἐπειδὴ δέν γνώριζαν τὰ ἐβραϊκὰ, τοὺς ὀνόμαζαν Ἑλλη-
νες.

«Ὅταν δέ», λέγει, «ἔφθασε ὁ Βαρνάβας καί εἶδε τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ» (ὄχι τὴ φροντίδα τῶν ἀνθρώπων), «παρότρυνε αὐτούς νὰ παραμένουν πιστοὶ στὸν Κύριο». Ἴσως μὲ τὸ νὰ ἐπαινεῖ τὸ πλῆθος καί νὰ τὸ ἀποδέχεται ὅταν ἐπέστρεφε, αὐτὸ νὰ βοήθησε πολλοὺς νὰ ἐπιστρέψουν. Καί γιατί δέν γράφουν στὸν Παῦλο, ἀλλὰ στέλνουν τὸν Βαρνάβα; Δέν γνώριζαν ἀκόμα τὴν ἀρετὴ τοῦ ἀνδραῖ γι' αὐτὸ καί ρυθμίζεται μόνο ὁ Βαρνάβας νὰ μεταβεῖ ἐκεῖ. Ἐπειδὴ δέ καί πλῆθος ὑπῆρχε καί κανένας δέν ἐμπόδιζε, εὐλογα βλάστησε ἡ πίστη, καί κυρίως ἐπειδὴ δέν ὑπέμειναν ἐδῶ κανένα πειρασμὸ καί ἐπειδὴ ὁ Παῦλος κηρύσσει ἐκεῖ καί δέν ἀναγκάζεται πιά νὰ φεύγει. Πολὺ σωστὰ δέ αὐτοὶ δέν κάμνουν λόγο γιὰ τὴν πείνα, ἀλλὰ οἱ προφῆτες, γιὰ νὰ μὴ θεωρηθοῦν ἀνυπόφοροι. Καί εἶναι ἄξιο ἀπορίας πῶς δέν ἀγανάκτησαν, ἀλλ' ἀποδέχονται μὲ προθυμία τοὺς δασκάλους· τόση μεγάλη προθυμία ἔδειχναν ὅλοι γιὰ τὸν θεῖο λόγο. Καί δέν περίμεναν αὐτοὶ νὰ ξαπλωθεῖ ἡ πείνα, ἀλλὰ προτοῦ νὰ συμβεῖ αὐτὴ ἔστειλαν τὴ βοήθειά τους «ὁ καθένας ἀνάλογα μὲ τὴν οικονομικὴ του κατάσταση»²³.

3. Καὶ ὄρα ὅτι ἐν μὲν τοῖς Ἀποστόλοις ἕτεροι τοῦτο ἐπιτρέπονται, ἐνταῦθα δὲ Παῦλος καὶ Βαρνάβας. Οὐ μικρὰ δὲ καὶ τοῦτο οἰκονομία ἦν, ἄλλως δὲ καὶ ἀρχὴ ἦν, καὶ τέως οὐκ ἔδει σκανδαλισθῆναι. Ἀλλὰ νῦν
 5 οὐδεὶς τοῦτο ποιεῖ, καίτοι λιμὸς ἐστὶ χαλεπώτερος ἐκείνου· οὐ γὰρ ἐστὶν ἴσον κοινῇ φέρειν τὴν συμφορὰν, καί, πάντων ἐν ἀφθονίᾳ ὄντων, τοὺς πενεστέρους εἶναι ἐν λιμῷ. Τότε μόνον λιμὸς ἦν, καὶ οἱ δεδωκότες πένητες («καθὼς ἠὔπορεῖτο γὰρ τις αὐτῶν», φησί), νῦν
 10 δὲ λιμὸς διπλοῦς, καθάπερ ἡ ἀφθονία διπλῆ, λιμὸς χαλεπός, λιμὸς οὐ τοῦ λόγον ἀκοῦσαι Κυρίου, ἀλλὰ τοῦ τραφῆναι δι' ἐλεημοσύνης. Τότε καὶ οἱ ἐν Ἰουδαίᾳ πένητες ἀπέλαυσαν, καὶ οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ δόντες τὰ χρήματα, καὶ οὗτοι μᾶλλον ἐκείνων· νυνὶ δὲ καὶ ἡμεῖς καὶ οἱ
 15 πένητες ἐν λιμῷ, οἱ μὲν τῆς ἀναγκαίας ἀποροῦντες τροφῆς, ἡμεῖς δὲ ἐν σπάνει τοῦ ἐλέους ὄντες τοῦ Θεοῦ.

Ταύτης δὲ τῆς τροφῆς οὐδὲν ἀναγκαιότερον γένοιτ' ἂν. Οὐκ ἐστὶν ὑποστῆναι τὰ ἀπὸ τῆς πλησμονῆς κακὰ, οὐκ ἐστὶν εἰς ἀφεδρῶνα προχωρῆσαι τὸ πλεόν ταύτης
 20 τῆς τροφῆς. Οὐδὲν ὠραιότερον, οὐδὲν ὑγιεινότερον ψυχῆς, οὕτω τρεφομένης· πάσης ἀνωτέρα ἔστηκε νόσου, παντὸς λιμοῦ, πάσης ἀνωμαλίας καὶ δυσκρασίας· οὐδεὶς αὐτὴν δυνήσεται ἐλεῖν, ἀλλὰ, καθάπερ ἀδαμάντινον σῶμα οὐ σίδηρος πληῆξαι δύναται, οὐκ ἄλλο οὐδέν, οὕτω καὶ
 25 ψυχὴν, ἀπὸ ἐλεημοσύνης συμπεπηγυῖαν, οὐδὲν ὅλως δυνήσεται ἐλεῖν. Τί γάρ, εἰπέ μοι, ταύτην χειρώσεται

3. Καί πρόσεχε ὅτι στήν περίπτωση μὲν τῶν Ἀποστόλων ἄλλοι ἀναλαμβάνουν τὸ ἔργο αὐτό, ἐνῶ ἐδῶ ὁ Παῦλος καί ὁ Βαρνάβας. Δὲν ἦταν καὶ αὕτη μικρὴ φροντίδα, ἄλλως τε δὲ καὶ ἀρχὴ ἦταν καὶ δὲν ἔπρεπε στήν ἀρχὴ νὰ σκαδαλισθοῦν. Ἀλλὰ σήμερα κανένας δὲν τὸ κάμνει αὐτό, ἂν καὶ βέβαια ὑπάρχει πείνα φοβερότερη ἀπὸ ἐκείνη· διότι δὲν εἶναι τὸ ἴδιο τὸ νὰ ὑπομένουν ὅλοι μαζὶ τὴ συμφορά, καί, ἐνῶ οἱ περισσότεροι ἔχουν μὲ ἀφθονία τὰ ἀγαθὰ, οἱ φτωχότεροι νὰ πεινοῦν. Τότε μόνο πείνα ὑπῆρχε, καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἔδιναν βοήθεια ἦταν φτωχοὶ (διότι, λέγει, «ὁ καθένας ἔδινε ἀνάλογα μὲ τὴν οἰκονομικὴ του κατάσταση»), ἐνῶ τώρα ὑπάρχει διπλὴ πείνα, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ ἀφθονία τῶν ἀγαθῶν εἶναι διπλὴ, πείνα φοβερή, πείνα ὅχι γιὰ ν' ἀκούσει κανένας τὸν λόγο τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ γιὰ νὰ τραφεῖ μὲ ἐλεημοσύνη. Τότε καὶ οἱ φτωχοὶ ποὺ Ζοῦσαν στήν Ἰουδαία ἀπόλαυσαν τὰ ἀγαθὰ, καὶ οἱ Ἀντιοχεῖς ποὺ ἔδωσαν τὰ χρήματα, καὶ περισσότερο αὐτοὶ ἀπὸ ἐκείνους· τώρα ὅμως καὶ ἐμεῖς καὶ οἱ φτωχοὶ Ζοῦμε μέσα στήν πείνα, οἱ μὲν φτωχοὶ στερούμενοι τὴν τροφή, ἐμεῖς δὲ στερούμενοι τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ.

Τίποτε δὲν θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει ἀναγκαιότερο ἀπὸ τὴν τροφή αὕτη. Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ὑποστῆ κανεὶς τὰ κακὰ ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸν χορτασμό, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ καταλήξει τὸ πλεόνασμα τῆς τροφῆς αὐτῆς στὸ ἀποχωρητήριον. Τίποτε δὲν ὑπάρχει ὠραιότερο, τίποτε δὲν ὑπάρχει ὑγιεινότερο ἀπὸ τὴν ψυχὴ ἐκείνη ποὺ τρέφεται μὲ τὴν τροφή αὕτη· στέκεται πάνω ἀπὸ κάθε ἀσθένεια, ἀπὸ κάθε πείνα, ἀπὸ κάθε ἀνωμαλία καὶ δύσκολη κατάσταση· κανένας δὲν θὰ μπορέσει αὐτὴν νὰ τὴν νικήσει, ἀλλὰ, ὅπως ἀκριβῶς ἀδαμάντινο σῶμα δὲν μπορεῖ ὁ σίδηρος νὰ τὸ χεράξει, οὔτε τίποτε ἄλλο, ἔτσι καὶ ψυχὴ, ποὺ ἔχει στερεοποιηθεῖ ἀπὸ τὴν ἐλεημοσύνη, τίποτε ἀπολύτως δὲν θὰ μπορέσει νὰ τὴν καταβάλει. Διότι πῆς μου,

ποτε; Πενία; Οὐκ ἔστιν ἐν γὰρ τοῖς βασιλικοῖς ἀπο-
 κείται ταμείοις. Ἄλλὰ ληστής καὶ τοιχωρῦχος; Ἄλλ'
 ἐκείνους οὐδεὶς διορύξαι τοὺς τοίχους οἴός τε. Ἄλλὰ
 σκώληξ; Ἄλλὰ καὶ ταύτης ἀνώτερος τῆς λύμης οὗτος
 5 ὁ θησαυρός. Ἄλλὰ βασκανία καὶ φθόνος; Ἄλλ' οὐδὲ
 τούτοις ἀλίσκεται. Ἄλλὰ συκοφανταί καὶ ἐπιβουλαί;
 Οὐδὲ τοῦτο ἄσυλος γὰρ ὁ θησαυρός.

Ἄλλ' αἰσχρόν, εἰ ταῦτα ἐπιδείξω μόνα τῇ ἐλεημο-
 σύνη προσόντα, οὐχὶ δὲ καὶ τὰναντία· οὐ γὰρ δὴ βασκα-
 10 νίας ἀπήλλακται μόνον, ἀλλὰ καὶ εὐλογίης ἀπολαύει πολ-
 λῆς καὶ παρὰ τῶν οὐκ εὖ πεπονθότων· ὥσπερ γὰρ οἱ ὤ-
 μοι καὶ ἀπηνεῖς οὐ τοὺς ἠδικημένους ἔχουσιν ἐχθροὺς
 μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς οὐδὲν παθόντας συναλγοῦντας αὐ-
 τοῖς καὶ κατηγοροῦντας, οὕτως οἱ μεγάλα ἐργασάμενοι
 15 καλὰ οὐχὶ τοὺς εὖ πεπονθότας μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς οὐ-
 δὲν παθόντας ἔχουσιν ἐπαινέτας. Τί λέγω βασκανίας;
 Καὶ ἐπιβουλεόντων ἀπήλλακται, καὶ ληστῶν, καὶ τοι-
 χωρῦχων. Οὐ τοῦτο ἔχει μόνον τὸ καλόν, ἀλλ' ἔτι πρὸς τὸ
 μὴ ἐλαττοῦσθαι καὶ αὖξεται καὶ εἰς πλῆθος ἐπιδίδωσι.
 20 Τί τοῦ Ναβουχοδονόσορ γέγονεν αἰσχρότερον; τί δυσει-
 δέστερον; τί παρανομώτερον; Ἄσεβῆς ὁ ἄνθρωπος ἦν,
 μυρία τεκμήρια καὶ σημεῖα εἶδε, καὶ οὐκ ἠθέλησεν ἀνε-
 νεγκεῖν, ἀλλὰ τοὺς τοῦ Θεοῦ δούλους εἰς κᾶμινον ἐνέ-
 βαλεν, εἰ καὶ μετὰ ταῦτα προσεκύνησε. Τί οὖν Προφή-
 25 τῆς; «Βασιλεῦ, ἡ βουλή μου ἀρεσάτω σοι τὰς ἁμαρτίας
 σου ἐν ἐλεημοσύναις λύτρωσον, καὶ τὰς ἀνομίας σου ἐν

τί θὰ μπορέσει ποτέ νὰ νικήσει αὐτήν; Φτώχεια; Δέν εἶναι δυνατό· διότι φυλάσσεται μέσα στά βασιλικά ταμεία. Μήπως ὅμως ληστής καί διαρρήκτης; Ἄλλ' ἐκείνους τοὺς τοίχους κανέναν δέν μπορεῖ νὰ τοὺς διαρρήξει. Μήπως σκώληκας; Ἄλλ' ὁ θησαυρός αὐτός εἶναι ἀνώτερος καί ἀπὸ αὐτὴ τὴν καταστροφή. Μήπως ὅμως ἡ μοχθηρία καί ὁ φθόνος; Ἄλλ' οὔτε ἀπὸ αὐτὰ καταβάλλεται. Ἄλλὰ μήπως συκοφαντίες καί ἐπιβουλές; Οὔτε αὐτό· διότι εἶναι ἀσύλητος ὁ θησαυρός αὐτός.

Ἄλλ' ὅμως εἶναι αἰσχρὸ ἂν παρουσιάσω αὐτὰ μόνο σὰν προσόντα τῆς ἐλεημοσύνης, ὄχι δὲ καί τὰ ἀντίθετα· διότι βέβαια δέν ἀπαλλάχθηκε μόνο ἀπὸ τὸ φθόνο, ἀλλὰ ἀπολαμβάνει καί μεγάλη εὐλογία καί ἀπὸ ἐκείνους πού δέν εὐεργετήθηκαν· ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ οἱ σκληροὶ καί ἀπάνθρωποι δέν ἔχουν ἐχθροὺς μόνο ἐκείνους πού ἔχουν ἀδικήσει, ἀλλὰ συμπάσχουν μαζί μὲ αὐτοὺς καί τοὺς κατηγοροῦν καί ἐκείνοι πού δέν ἔπαθαν κανένα κακό, ἔτσι καί ἐκείνοι πού διέπραξαν μεγάλα κατὰ ἔχουν ἐπαινετὲς ὄχι μόνο ἐκείνους πού εὐεργετήθηκαν, ἀλλὰ καί ἐκείνους πού δέν δέχθηκαν κανένα καλὸ ἀπ' αὐτοὺς. Καί γιατί λέγω ὅτι ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ τὸ φθόνο; Ἀπαλλάχθηκε καί ἀπὸ ἐκείνους πού τὸν ἐπιβουλεύονται, καί ἀπὸ τοὺς ληστὲς καί ἀπὸ τοὺς διαρρηκτες. Καί δέν ἔχει αὐτὸ μόνο τὸ καλὸ, ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι δέν ἐλαττώνεται καί αὐξάνεται καί πληθύνεται. Τί ὑπῆρξε αἰσχροτέρου ἀπὸ τὸν Ναβουχοδονόσορ; τί ἀπρεπέστερο; τί παρανομότερο; Ἄσεβῆς ἦταν ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ἀμέτρητες ἀποδείξεις καί θαύματα εἶδε, καί δέν θέλησε νὰ συνετισθεῖ, ἀλλὰ ἔρριξε στὸ καμίνι τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ, ἂν καί στὴ συνέχεια προσκύνησε τὸ Θεό. Τί λοιπὸν λέγει ὁ προφήτης; «Βασιλιά μου, ὡς φανεῖ ἀρεστὴ καί ὡς γίνει ἀποδεκτὴ ἡ συμβουλή μου· φρόντισε νὰ καθαρῖσεις τίς ἁμαρτίες σου μὲ ἐλεημοσύνας καί τίς ἀνομίες σου μὲ φιλανθρωπικὰς πράξεις πρὸς

οἰκτιρμοῖς πενήτων ἴσως ἔσται συγγνώμη τοῖς παρα-
πτώμασί σου». Τοῦτο οὕτως εἶπεν, οὐκ ἀμφιβάλλον
(σφόδρα γὰρ ἦν πεπεισμένος), ἀλλὰ βουλόμενος αὐτὸν
εἰς μείζονα ἐμβαλεῖν φόβον, καὶ πλείονα ἀνάγκην τοῦ
5 ταῦτα ποιῆσαι· εἰ γὰρ εἶπεν ὁμολογουμένως, ὑπτιώτερος
ἂν ἐγένετο ἐκεῖνος.

Οὕτω καὶ ἡμεῖς τότε μάλιστα ὠθοῦμέν τινας, ὅταν
λέγωμεν, 'Παρακάλεσον τὸν δεῖνα', καὶ μὴ ἐπαγάγωμεν
ὅτι 'πάντως ἀκούσεται', ἀλλ' ὅτι 'ἴσως ἀκούσεται'. ὑπὸ
10 γὰρ τῆς ἀμφισβητήσεως μείζων ὁ φόβος γενόμενος,
μᾶλλον αὐτὸν ὠθεῖ. Διὰ τοῦτο δῆλον αὐτὸ οὐκ ἐποίησε.
Τί λέγεις; τοσοῦτοις ἀσεβήμασιν ἔσται συγγνώμη; Ναί.
Οὐκ ἔστιν ἀμάρτημα, ὃ μὴ δύναται καθαρῖσαι ἐλεημο-
σύνη, ὃ μὴ δύναται σβέσαι· πᾶσα ἁμαρτία κατωτέρα ταύ-
15 τῆς ἔστηκε· φάρμακόν ἐστι πρὸς πᾶν τραῦμα ἐπιτήδει-
ον. Τί τελώνου χεῖρον; Πάσης ἀδικίας ἔστιν ὑπόθεσις·
ἀλλὰ ταύτην πᾶσαν ἀπενίψατο ὁ Ζακχαῖος.

Ὅρα πῶς καὶ ὁ Χριστὸς τοῦτο δείκνυσι, δι' ὧν ἐ-
σπούδασε γλωσσόκομον ἔχειν, καὶ τὰ βαλλόμενα βαστά-
20 ζειν. Καὶ Παῦλος δέ φησι· «Μόνον τῶν πτωχῶν ἵνα μνη-
μονεύωμεν»· καὶ πολὺς πανταχοῦ τῶν Γραφῶν ὑπὲρ τοῦ
πράγματος τούτου ὁ λόγος. «Λύτρον ψυχῆς ἀνδρός»,
φησὶν, «ὁ ἴδιος πλοῦτος»· καὶ ὁ Χριστὸς· «Εἰ θέλεις τέ-
λειος εἶναι, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτω-
25 χοῖς, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι». Τοῦτο τελειότης εἰκό-
τως. Ἐλεημοσύνη δὲ οὐκ ἐν χρήμασι γίνεται μόνον, ἀλ-

24. Δαν. 4, 24

25. Τὸ ὅτι δηλ. θὰ λάβει συγχώρηση ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἂν καταφύγει σὲ
ἔργα ἐλεημοσύνης καὶ φιλανθρωπίας

26. Ἰω. 12, 6

27. Γαλ. 2, 10

28. Παροιμ. 13, 8

29. Ματθ. 19, 21

τούς φτωχούς· ἴσως ἔτσι ὁ Θεὸς συγχωρήσει τὰ παραπτώματά σου»²⁴. Αὐτὸ τὸ εἶπε ἔτσι, ὄχι ἀμφιβάλλοντας (διότι πίστευε ἀπόλυτα σ' αὐτό), ἀλλὰ θέλοντας νὰ προσξενήσει σ' αὐτὸν μεγαλύτερο φόβο καὶ νὰ τὸν ὀδηγήσει σὲ μεγαλύτερη ἀνάγκη γιὰ νὰ πράξει αὐτά· διότι ἂν τὰ ἔλεγε αὐτὰ μὲ φανερὴ βεβαιότητα, θὰ μπορούσε νὰ φανεῖ ἐκεῖνος περισσότερο ἀδιάφορος.

Ἔτσι καὶ ἐμεῖς τότε πρὸ πάντων ἐξαναγκάζομε κάποιους, ὅταν λέμε, 'παρακάλεσε τὸν τάδε', καὶ δὲν προσθέτομε ὅτι 'ὅπωςδήποτε θὰ σὲ ἀκούσει', ἀλλὰ λέμε ὅτι 'ἴσως σὲ ἀκούσει'· διότι, ἐπειδὴ ἐξ αἰτίας τῆς ἀμφιβολίας ὁ φόβος γίνεται μεγαλύτερος, τὸν ἐξαναγκάζει περισσότερο νὰ τὸ κάνει. Γι' αὐτὸ δὲν τὸ φανέρωσε αὐτό²⁵. Τί λέγει; γιὰ τόσα ἀσεβήματα θὰ δοθεῖ συγχώρηση; Ναί. Δὲν ὑπάρχει ἀμάρτημα, ποῦ νὰ μὴ μπορεῖ νὰ τὸ καθαρῶσει ἢ ἐλεημοσύνη, ποῦ νὰ μὴ μπορεῖ νὰ τὸ σβήσῃ· ὅποιαδήποτε ἀμαρτία εἶναι κατώτερη ἀπὸ τὴν ἐλεημοσύνη· αὐτὴ εἶναι φάρμακο κατάλληλο γιὰ κάθε τραῦμα. Τί ὑπάρχει χειρότερο ἀπὸ τὸν τελῶνη; Ἀποτελεῖ ἀφορμὴ ὅποιασδήποτε ἀδικίας· ἀλλ' ὅλη αὐτὴ τὴν ἀδικία τὴν ἔπλυνε καὶ τὴν καθάρισε ὁ Ζακχαῖος.

Πρόσεχε πῶς καὶ ὁ Χριστὸς φανερώνει αὐτό, μὲ τὸ ὅτι φρόντισε καὶ κιβώτιο εἰσφορῶν²⁶ νὰ ἔχει καὶ νὰ φυλάσσει σ' αὐτὸ ἐκεῖνα ποῦ ἔρριχναν μέσα σ' αὐτό. Καὶ ὁ Παῦλος δὲ λέγει· «Μόνο ζήτησαν νὰ ἐνθυμούμαστε τοὺς φτωχοὺς»²⁷· καὶ πολὺς λόγος γίνεται γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ σὲ κάθε μέρος τῶν Γραφῶν. «Ὁ ἴδιος ὁ πλοῦτος», λέγει, «γίνεται σωτηρία τῆς ψυχῆς»²⁸· καὶ ὁ Χριστὸς λέγει· «Ἄν θέλεις νὰ εἶσαι τέλειος, πούλησε τὰ ὑπάρχοντά σου καὶ μοίρασέ τα στοὺς φτωχοὺς, καὶ τότε ἔλα καὶ ἀκολούθησέ με»²⁹. Αὐτὸ πολὺ σωστὰ εἶναι τελειότητα. Ἐλεημοσύνη δὲ γίνεται ὄχι μόνο μὲ χρήματα, ἀλλὰ καὶ μὲ ἔργα καλά. Ἐννοῶ μ' αὐτὸ ποῦ λέγω τὸ ἑξῆς· Μποροῦμε

λά και ἐν πράγμασιν. Οἶον τι λέγω. Ἔστι και προστη-
ναι, ἔστι και χειρα ὀρέξαι· πολλάκις και χρημάτων μει-
ζόνως ἔσωσεν ἢ δια πραγμάτων προστασία.

4. Οὐκοῦν φέρε πάντα κινήσωμεν ἐπὶ τοῦ παρόν-
5 τος τὰ τῆς ἐλεημοσύνης εἶδη. Δύνασαι δια χρημάτων;
Μὴ ὀκνεῖ. Δύνασαι δια προστασίας; Μὴ εἵπης, ἐπειδὴ
χρήματα οὐκ ἔστι, τοῦτο οὐδέν ἐστι· σφόδρα και τοῦτο
μέγα ὡσπερ χρυσίον δεδωκώς, οὕτω διάκεισο. Δύνα-
σαι δια θεραπείας; Και τοῦτο ποιήσον. Οἶον, ἰατρὸς εἶ
10 τὴν ἐπιστήμην; Ἐπιμελήθητι ἀρρωστούντων· και τοῦτο
μέγα. Δύνασαι δια συμβουλῆς; Πολλῶ τοῦτο πάντων
μείζον· αὕτη βελτίων πάντων, ἢ και πλείων, ὅσῳ και
μείζον ἔχει τὸ κέρδος· οὐ γὰρ λιμὸν λύεις, ἀλλὰ θάνατον
χαλεπόν. Τοιαύτης και οἱ Ἀπόστολοι ἐκ περιουσίας ἤ-
15 σαν ἐμπεπλησμένοι· δια τοῦτο τὴν τῶν χρημάτων δια-
νομήν τοῖς μετ' αὐτοὺς ἐνεχείρισαν, αὐτοὶ τὴν δια τῶν
λόγων ἐπιδεικνύμενοι. Ἡ μικρὰν ἐλεημοσύνην οἶει εἶ-
ναι, ψυχὴν ἀπορουμένην, κινδυνεύουσαν περὶ τῶν ἐ-
σχάτων, ὑπὸ πυρώσεως συνεχομένην, δυνηθῆναι ἀπαλ-
20 λάξαι τῆς νόσου; Οἶον, ὄρας φίλον ὑπὸ φιλαργυρίας
κατεχόμενον; Ἐλέησον τὸν ἄνθρωπον. Ἀποπνίγεται;
Σβέσον αὐτοῦ τὸ πῦρ. Τί οὖν, ἂν μὴ πείθεται; Σὺ τὸ
σαυτοῦ ποιήσον, και μὴ κατοκνήσης. Εἶδες αὐτὸν ἐν
δεσμοῖς κατεχόμενον; (δεσμὰ γὰρ ὄντως τὰ χρήματα).
25 Ἄπελθε πρὸς αὐτόν, ἐπίσκεψαι αὐτόν, παραμύθησαι,
πειράθητι τῶν δεσμῶν ἀπολύσαι· ἂν μὴ βούληται, τὴν
αἰτίαν αὐτὸς ὑπομενεῖ.

καὶ νὰ προστατεύσομε κάποιον, μπορούμε καὶ νὰ τὸν βοηθήσομε· πολλές φορές ἡ προστασία μὲ ἔργα ἔσωσε πολὺ περισσότερο καὶ ἀπὸ τὰ χρήματα.

4. Ἐμπρὸς λοιπὸν ἄς ἀναφέρομε τώρα ὅλα τὰ εἶδη τῆς ἐλεημοσύνης. Μπορεῖς νὰ βοηθήσεις μὲ χρήματα; Μὴ διστάζεις. Μπορεῖς μὲ προστασία; Μὴ πείς, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχουν χρήματα, αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε· καὶ αὐτὸ εἶναι πάρα πολὺ σπουδαῖο· σὰν ἀκριβῶς νὰ ἔχεις δώσει χρήματα, ἔτσι νὰ αισθάνεσαι. Μπορεῖς μὲ θεραπεία; Καὶ αὐτὸ κάνε το. Γιὰ παράδειγμα, εἶσαι γιατρὸς ὡς πρὸς τὴν ἐπιστήμη; Φρόντισε ἀσθενεῖς· καὶ αὐτὸ εἶναι σπουδαῖο. Μπορεῖς μὲ συμβουλή; Αὐτὸ εἶναι πολὺ πιο ἀνώτερο ἀπὸ ὅλα· αὕτῃ εἶναι σπουδαιότερη ἀπὸ ὅλα, ἢ καὶ τόσο μεγαλύτερη, ὅσο καὶ μεγαλύτερο εἶναι τὸ κέρδος ποῦ ἔχει· διότι δὲν ἀπαλλάσσεις ἀπὸ πείνα, ἀλλὰ ἀπὸ θάνατο φοβερό. Ἀπὸ αὐτὸ τὸ εἶδος ἐλεημοσύνης ἦταν γεμάτοι μὲ ὑπεραφθονία καὶ οἱ Ἀπόστολοι γι' αὐτὸ τὴ διανομὴ τῶν χρημάτων τὴν ἀνέθεσαν σ' αὐτοὺς ποῦ τοὺς συνόδευσαν, ἐνῶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι πρόσφεραν τὴ βοήθεια μὲ τοὺς λόγους τους. Ἡ νομίζεις ὅτι εἶναι μικρὴ ἐλεημοσύνη, τὸ νὰ μπορέσεις ν' ἀπαλλάξεις ἀπὸ τὴν ἀσθένεια ψυχὴ ποῦ βρίσκεται σὲ δυσχέρεια, ποῦ διατρέχει τὸν μέχρι θανάτου κίνδυνο, καὶ κατακαίγεται ὀλόκληρη; Γιὰ παράδειγμα, βλέπεις φίλο ποῦ εἶναι κυριευμένος ἀπὸ φιλαργυρία; Βοήθησε αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο. Κινδυνεύει νὰ καταστραφῆ ἀπὸ τὸ πάθος του; Σβῆσε τὴ φλόγα αὐτοῦ. Τί λοιπὸν νὰ κάνω ἂν δὲν πείθεται; Σὺ κάνε ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπὸ σένα, καὶ μὴ δεῖξεις ἀδιαφορία. Εἶδες αὐτὸν νὰ συσφίγγεται ἀπὸ δεσμὰ; (διότι δεσμὰ πράγματι εἶναι τὰ χρήματα). Πήγαινε σ' αὐτόν, ἐπισκέψου τον, παρηγόρησέ τον, προσπάθησε νὰ τὸν ἐλευθερώσεις ἀπὸ τὰ δεσμὰ· ἂν δὲν θέλει, αὐτὸς θὰ εἶναι αἴτιος.

Εἶδες γυμνὸν καὶ ξένον; (γυμνὸς γὰρ ὄντως καὶ ξένος ἐστὶ τῶν οὐρανῶν ὁ βίου ὀρθοῦ ἐπιμελούμενος). Λάβε εἰς τὸ καταγώγιον τὸ σόν, περίβαλε ἱμάτια τὰ τῆς ἀρετῆς, δὸς πόλιν τὴν ἐν οὐρανῷ. Τί οὖν, ἂν ἐγὼ γυμνὸς
 5 ᾧ; Καὶ σαυτὸν ἔνδυσον πρῶτον, εἰ οἶδας ὅτι γυμνὸς εἶ πάντως, καὶ ὅτι ἐνδυθῆναι ὀφείλεις οἶδας. Εἰ ταύτης μόνον τῆς γυμνότητος ἐπίστασαι τὸν τρόπον, δυνήσῃ γνῶναι ραδίως καὶ τὴν αὐτῆς καταστολήν. Πόσαι γυμναϊκές σηρικὰ ἱμάτια φοροῦσι, γυμναὶ δὲ ὄντως εἰσὶ
 10 τῶν τῆς ἀρετῆς ἱματίων; Ταύτας οἱ ἄνδρες περιβαλέτωσαν. Ἄλλ' οὐ προσίενται τὰ ἱμάτια ἐκεῖνα, ἀλλὰ ταῦτα βούλονται; Τοῦτο πρῶτον ποιήσον· εἰς τὴν ἐπιθυμίαν αὐτὰς τῶν ἱματίων ἐκείνων κατάστησον, δεῖξον ὅτι γυμναὶ εἰσι, διαλέχθητι περὶ τῆς κρίσεως τῆς μελλού-
 15 σης· εἶπέ· Ἄλλων ἡμῖν ἐκεῖ δεῖ, οὐ τούτων.

Εἰ δὲ ἀνέχοισθέ μου, καὶ ἐγὼ τὴν γυμνότητα δείξω. Ὁ γυμνός, ψύχους μὲν ὄντος, πέπηγε, καὶ τρέμει, καὶ συνεσταλμένος ἕστηκε, συναγαγὼν τοὺς βραχίονας, θέρους δὲ ὄντος, οὐκ ἔτι. Ἄν τοίνυν δείξω καὶ
 20 τοὺς πλουτοῦντας καὶ τὰς πλουτούσας τοσοῦτω μάλιστα γυμνάς, ὅσῳ μάλιστα ἂν περιβάλλωνται, μὴ ἀπεχθάνεσθε. Τί οὖν, εἶπέ μοι, ὅταν τοὺς περὶ γεέννης ἀνακινῶμεν λόγους, καὶ τῶν βασανιστηρίων ἐκείνων, οὐχὶ μᾶλλον τῶν γυμνῶν ἐκείνων πεπήγασιν οὗτοι καὶ τρέ-
 25 μουσιν; οὐχὶ πικρὰ στενάξουσι, καὶ καταδικάζουσιν ἑαυτούς; Τί δαί, ὅταν τῷ δεῖνι προσέρχονται καὶ λέγωσιν, Ἐὕξαι ὑπὲρ ἐμοῦ, οὐχὶ τὰ αὐτὰ ρήματα φθέγγονται ἐκείνοις; Ἄλλὰ νῦν μὲν, ὅσα ἂν εἴπωμεν, οὐπα δῆλη ἢ γυμνότης, ἔσται δὲ ἐκεῖ δῆλη. Πῶς, καὶ τίνι
 30 τρόπῳ; Ὅταν, τῶν σηρικῶν ἱματίων τούτων καὶ τῶν

Εἶδες γυμνὸ καὶ ξένο; (διότι γυμνὸς πράγματι καὶ ξένος τῶν οὐρανῶν εἶναι ἐκεῖνος ποῦ δὲν φροντίζει γιὰ ὀρθὸ τρόπο ζωῆς). Ὁδήγησέ τον στό δικό σου κατάλυμα, ἔνδυσέ τον μέ τὰ ἐνδύματα τῆς ἀρετῆς, δῶσε του τήν πόλη ποῦ βρίσκεται στόν οὐρανό. Τί λοιπόν, λέγει, νά κάνω, ἂν ἐγὼ εἶμαι γυμνός; Ἐνδυσσε καί τόν ἑαυτό σου πρῶτα, ἂν γνωρίζεις ὅτι ὅπωςδήποτε εἶναι γυμνός, καί ἔαν γνωρίζεις ὅτι ὀφείλεις νά ἐνδυθεῖς. Ἐάν γνωρίζεις καλὰ αὐτῆς μόνο τῆς γυμνότητος τόν τρόπο, θά μπορέσεις νά γνωρίσεις εὐκόλα καί τήν καταστολή αὐτῆς. Πόσες γυναῖκες φοροῦν μεταξωτά ἐνδύματα, ἐνῶ πράγματι εἶναι γυμνές ἀπό τὰ ἐνδύματα τῆς ἀρετῆς; Αὐτές ἄς τίς ἐνδύσουν οἱ ἄνδρες. Ὅμως δὲν δέχονται τὰ ἐνδύματα ἐκεῖνα, ἀλλά θέλουν αὐτά τὰ μεταξωτά; Αὐτό πρῶτα κάνε· κάνε τίς νά ἐπιθυμήσουν τὰ ἐνδύματα ἐκεῖνα δείχνοντας ὅτι εἶναι γυμνές, μίλησέ τίς γιὰ τή μέλλουσα κρίση, πές· ἄλλα ἐνδύματα χρειαζόμαστε ἐκεῖ, ὄχι αὐτά'.

Ἄν μέ ἀνέχεσθε θά σᾶς δείξω καί ἐγὼ τή γυμνότητα. Ὁ γυμνός, ὅταν μέν κάνει κρύο, παγώνει καί τρέμει καί στέκεται συνεσταλμένος, μαζεύοντας τοὺς βραχίονές του, ἐνῶ ὅταν εἶναι θέρος, δὲν συμβαίνει αὐτό. Ἄν λοιπόν δείξω ὅτι καί οἱ πλούσιοι καί οἱ πλούσιες, τόσο περισσότερο γυμνές εἶναι, ὅσο περισσότερο ντύνονται, μή δείξετε δυσaréσκεια. Τί λοιπόν, πές μου παρακαλῶ, ὅταν μιλάμε γιὰ τή γέεννα καί τὰ βασανιστήρια ἐκεῖνα, δὲν παγώνουν αὐτοὶ καί δὲν τρέμουν περισσότερο ἀπό τοὺς γυμνοὺς ἐκείνους; δὲν ἀναστενάζουν πικρὰ καί καταδικάζουν τοὺς ἑαυτοὺς τους; Τί δέ, ὅταν πλησιάζουν τόν τάδε καί λένε, ἴπροσευχῆσου γιὰ μένα', δὲν λένε τὰ ἴδια λόγια μέ ἐκείνους; Ἄλλα τώρα μέν, ὅσα καί ἂν ποῦμε, δὲν γίνεται ἀκόμα φανερὴ ἡ γυμνότητα, θά γίνει δέ φανερὴ ἐκεῖ. Πῶς καί μέ ποιὸ τρόπο; Ὅταν, ἀφοῦ καταστραφοῦν τὰ μεταξωτά αὐτά ἐνδύματα καί οἱ πολὺ-

λίθων ἀπωλολότων, ἀπὸ μόνων τῶν τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας ἱματίων ἅπαντες φαίνονται· ὅταν οἱ μὲν πένητες ὧσιν ἠμφιεσμένοι δόξαν πολλήν, οἱ δὲ πλουτοῦντες γυμνοὶ καὶ ἀσχημονοῦντες πρὸς τὰ κολαστήρια σύ-
5 ρωνται.

Τί ἀβρότερον ἦν τοῦ πλουσίου, τοῦ τὴν πορφύραν ἐνδεδυσκομένου; τί δὲ πενέστερον τοῦ Λαζάρου; Τίς οὖν τὰ τῶν ἐπαιτῶν ἐφθέγγετο ῥήματα; τίς δὲ ἐν ἀφθονία ἦν; Εἶπέ μοι, εἴ τις τὴν οἰκίαν περιβάλλοι πολλοῖς
10 τοῖς παραπετάσμασιν, αὐτὸς δὲ ἔνδον κάθηται γυμνός, τί τὸ κέρδος; Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν γυναικῶν γίνεται τὴν μὲν γὰρ οἰκίαν τῆς ψυχῆς, τὸ σῶμα λέγω, πολλοῖς περιβάλλουσιν, ἡ δὲ οἰκοδέσποινα ἔνδον κάθηται γυμνή. Χρήσατέ μοι τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμούς, καὶ ὑποδείξω
15 ὑμῖν τῆς ψυχῆς τὴν γυμνότητα. Τί γάρ ἐστιν ἱμάτιον ψυχῆς; Ἀρετὴ δηλονότι. Τί δὲ γυμνότης; Κακία. Καθάπερ γάρ, εἴ τις ἀποδύσειέ τινα τῶν ἐλευθέρων, αἰσχύνεται, καὶ συστέλλεται, καὶ φεύγει, οὕτω δὴ καὶ ψυχὴ, ἂν θέλωμεν εἰς αὐτὴν ἰδεῖν, ἢ μὴ ταῦτα ἔχουσα
20 τὰ ἱμάτια, ἐρυθριᾶ.

Πόσας οἶει νῦν αἰσχύνεσθαι, καὶ πρὸς αὐτὸ καταδύεσθαι τὸ βάθος, ὥσπερ τι παραπέτασμα καὶ προκάλυμμα ἐπιζητούσας, ἵνα τούτων μὴ ἀκούειν τῶν λόγων; Αἱ δὲ μηδὲν ἑαυταῖς, γάννυνται, χαίρουσιν, ἐναβρύνονται καὶ
25 ἐγκαλλωπίζονται τοῖς λεγομένοις. Ἄκουσον περὶ τῆς μακαρίας Θέκλης. Ἐκείνη, ἵνα Παῦλον ἴδῃ, καὶ τὰ χρυσία ἔδωκεν ἑαυτῆς, σὺ δέ, ἵνα τὸν Χριστὸν ἴδῃς, οὐδὲ ὀβολὸν δίδως, ἀλλὰ θαυμάζεις μὲν τὰ γεγενημένα ὑπ' ἐκείνης, οὐ ζηλοῖς δέ. Οὐκ ἀκούεις πῶς τοὺς ἐλεήμονας

τιμες πέτρες, ὅλοι θὰ φαίνονται μόνο ἀπὸ τὰ ἐνδύματα τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας· ὅταν οἱ μὲν φτωχοὶ θὰ εἶναι ντυμένοι μὲ πολλὴ δόξα, ἐνῶ οἱ πλούσιοι θὰ σύρονται πρὸς τὰ βασανιστήρια γυμνοὶ καὶ γεμάτοι ἀπὸ ἀσχημοσύνη.

Τι ὑπῆρχε λαμπρότερο ἀπὸ τὸν πλούσιο ἐκεῖνο ποῦ φοροῦσε τὴν πορφύρα; τί δὲ φτωχότερο ἀπὸ τὸν Λάζαρο³⁹; Ποιὸς λοιπὸν ἔλεγε τὰ λόγια τῶν ἐπαιτῶν; ποιὸς δὲ βρισκόταν μέσα στὴν ἀφθονία τῶν ἀγαθῶν; Πές μου, ἐὰν κάποιος ἤθελε περιβάλλει τὴν οἰκία του μὲ πολλὰ παραπετάσματα, αὐτὸς δὲ κάθεται μέσα σ' αὐτὴν γυμνός, ποιὸ τὸ κέρδος; Αὐτὸ ἀκριβῶς γίνεται καὶ μὲ τίς γυναῖκες· διότι τὴν μὲν οἰκία τῆς ψυχῆς, ἐννοῶ τὸ σῶμα, τὴν περιβάλλουν μὲ πολλά, ἡ δὲ οἰκοδέσποινα κάθεται μέσα γυμνή. Δῶστε μου τὰ μάτια τῆς ψυχῆς καὶ θὰ σᾶς φανερώσω τὴ γυμνότητα τῆς ψυχῆς. Διότι ποιὸ εἶναι τὸ ἐνδυμα τῆς ψυχῆς; Ἡ ἀρετὴ ἀσφαλῶς. Ποιὰ δὲ εἶναι ἡ γυμνότητα; Ἡ κακία. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ, ἐὰν κάποιος ἤθελε ἐνδύσει κάποιον ἀπὸ τοὺς ἐλεύθερους, αὐτὸς ντρέπεται, συστέλλεται καὶ φεύγει, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡ ψυχὴ, ἂν στρέψουμε τὸ βλέμμα μας πρὸς ἐκείνην ποῦ δὲν ἔχει αὐτὰ τὰ ἐνδύματα, κοκκινίζει ἀπὸ ντροπὴ.

Πόσες νομίζεις τώρα ὅτι ντρέπονται καὶ καταδύονται πολὺ βαθιὰ, ἀναζητώντας κατὰ κάποιο τρόπο κάποιο παραπέτασμα καὶ προκάλυμμα, γιὰ νὰ μὴ ἀκοῦν αὐτὰ τὰ λόγια; Ἐνῶ ἐκεῖνες ποῦ συναισθάνονται ὅτι τίποτε δὲν τίς βαρύνει, ἀγάλλονται, χαίρονται, νιώθουν εὐχαρίστηση καὶ ὑπερηφάνεια γι' αὐτὰ ποῦ λέγονται. Ἐκούσε γιὰ τὴ μακάρια τὴ Θέκλα. Ἐκείνη γιὰ νὰ δεῖ τὸν Παῦλο ἔδωσε καὶ τὰ χρυσαφικά της, ἐνῶ σύ, γιὰ νὰ δεῖς τὸν Χριστό, οὔτε μιὰ δραχμὴ δίνεις, ἀλλὰ θαυμάζεις μὲν ἐκεῖνα ποῦ ἔχουν γίνει ἀπὸ ἐκείνην, δὲν τὴ μιμεῖσαι ὁμῶς. Δὲν ἀκοῦς πῶς

μακαρίζει ὁ Λόγος; «Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες», φησὶν, «ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται». Τί τὸ κέρδος ἀπὸ τῶν πολυτελῶν ἱματίων; μέχρι πότε πρὸς αὐτὴν κεχήναμεν τὴν στολήν;

5 Ἀμφιασώμεθα τὴν δόξαν τοῦ Χριστοῦ, περιβαλλόμεθα τὸ κάλλος ἐκεῖνο, ἵνα καὶ ἐνταῦθα ἐπαινεθῶμεν, καὶ ἐκεῖ τῶν αἰωνίων τύχωμεν ἀγαθῶν χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ,
10 νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ μακαρίζει τοὺς ἐλεήμονες; «Μακάριοι», λέγει, «εἶναι οἱ ἐλεήμονες, διότι αὐτοὶ θὰ ἐλεηθοῦν»²¹. Ποιὸ τὸ κέρδος ἀπὸ τὰ πολυτελῆ ἐνδύματα; μέχρι πότε θὰ καταγοητευόμαστε ἀπὸ αὐτὴ τὴ στολή;

Ἄς ἐνδυθοῦμε τὴ δόξα τοῦ Χριστοῦ, ὥς φορέσουμε τὸ κάλλος ἐκεῖνο, ὥστε καὶ ἐδῶ νὰ λάβομε τὸν ἔπαινο, καὶ ἐκεῖ νὰ τύχομε τὰ αἰώνια ἀγαθὰ μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα, συγχρόνως δὲ καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἄμην.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΣΤ'

(Πράξ. 12, 1 - 17)

«Κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν καιρὸν ἐπέβαλεν Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς τὰς χεῖρας κακῶσαί τινας τῶν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Ἀνεῖλε δὲ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννου μαχαίρα. Καὶ ἰδὼν ὅτι ἀρεστόν ἐστι τοῖς Ἰουδαίοις, προσέθετο συλλαβεῖν καὶ Πέτρον. Ἦσαν δὲ αἱ ἡμέραι τῶν ἀζύμων».

1. Ποῖον ἐκεῖνον λέγει καιρὸν; Πάντως τὸν ἐφεξῆς. Ἄλλ' ἐνταῦθα μὲν οὕτως, ἀλλαχοῦ δὲ ἑτέρως· ὅταν γὰρ ὁ Ματθαῖος λέγη, «Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις παραγί-
10 νεται Ἰωάννης κηρύσσων», οὐ τὰς ἐφεξῆς ἡμέρας δη-
λῶν λέγει, ἀλλ' ἐκείνας, ἐν αἷς ἔμελλε γίνεσθαι ἄπερ
διηγεῖται ἔθος γὰρ τῇ Γραφῇ τούτῳ κεχρηῆσθαι τῷ τρό-
πῳ, καὶ ποτὲ μὲν τὰ ἐξῆς συμβαίνοντα ἀκολούθως ἐκ-
τιθέσθαι, ποτὲ δὲ τὰ ὕστερον συμβαίνειν μέλλοντα ὡς ἐ-
15 φεξῆς ἀπαγγέλλειν. Καλῶς δὲ λέγει ὅτι «Ἡρώδης ὁ
βασιλεὺς»· οὗτος γὰρ οὐκ ἦν ὁ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ. Ἴδου
πειρασμὸς ἕτερος. Καὶ ὄρα, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς εἶπον, πῶς
τὰ πράγματα πλέκεται, πῶς δι' ἀνέσεως καὶ θλίψεως
πάντα ὑφαίνεται. Οὐκ ἔτι Ἰουδαῖοι, οὐδὲ τὸ συνέδρι-
20 ον, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἐπιβάλλει τὰς χεῖρας εἰς τὸ κακῶ-
σαι. Μείζων ἢ ἐξουσία, χαλεπώτερος ὁ πόλεμος, ὅσῳ
καὶ πρὸς χάριν ἐγένετο τοῖς Ἰουδαίοις.

1. Πράξ. 12, 1 - 3

2. Ματθ. 3, 1

ΟΜΙΛΙΑ ΚΣΤ΄

(Πράξ. 12, 1 - 17)

«Κατὰ τὸν καιρὸ ἐκεῖνο ὁ Ἡρώδης ὁ βασιλιάς ἔβαλε χέρι σὲ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς πιστοὺς τῆς Ἐκκλησίας γιὰ νὰ τοὺς κακοποιήσει. Φόνευσε δὲ μὲ μάχαιρα τὸν Ἰάκωβο, τὸν ἀδελφὸ τοῦ Ἰωάννη. Καὶ ἐπειδὴ εἶδε ὅτι ἄρесе αὐτὸ στοὺς Ἰουδαίους, σκέφθηκε νὰ συλλάβει καὶ τὸν Πέτρο. Ἦταν δὲ τότε οἱ ἡμέρες τῆς ἐορτῆς τῶν ἀζύμων»¹.

1. Ποιὸς εἶναι ἐκεῖνος ὁ καιρὸς γιὰ τὸν ὁποῖο ὁμιλεῖ; Ὅπωςδήποτε ἐκεῖνος πού ἀκολουθεῖ. Ἄλλ' ἐδῶ μὲν ἐννοεῖ αὐτό, ἀλλοῦ ὅμως ἐννοεῖ ἄλλο· διότι ὅταν ὁ Ματθαῖος λέγει «Κατὰ τίς ἡμέρες ἐκεῖνες παρουσιάζεται ὁ Ἰωάννης κηρύσσοντας»², δὲν τὸ λέγει γιὰ νὰ δηλώσει τίς ἡμέρες πού ἀκολουθοῦν, ἀλλ' ἐκεῖνες κατὰ τίς ὁποῖες ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν αὐτὰ πού διηγεῖται· διότι συνηθίζει ἡ Γραφή νὰ χρησιμοποιεῖ αὐτὸν τὸν τρόπο, καὶ ἄλλοτε μὲν ἐκεῖνα πού συμβαίνουν νὰ τὰ παρουσιάζει σὰν γεγονότα πού θὰ συμβοῦν ἀργότερα, ἄλλοτε δὲ ἐκεῖνα πού πρόκειται νὰ συμβοῦν ἀργότερα νὰ τὰ παρουσιάζει σὰν γεγονότα πού συμβαίνουν ἀμέσως στῆ συνέχεια. Πολὺ σωστὰ δὲ λέγει ὅτι αὐτὸς ἦταν «ὁ Ἡρώδης βασιλιάς»· διότι αὐτὸς δὲν ὑπῆρχε στὶς ἡμέρες τοῦ Χριστοῦ. Νὰ ἄλλος πειρασμός. Καὶ πρόσεχε, αὐτὸ ἀκριβῶς πού εἶπα στὴν ἀρχή, πῶς τὰ πράγματα περιπλέκονται, πῶς ὅλα ὑφαίνονται μὲ ἄνεση καὶ θλίψη. Δὲν σηκώνουν ἀκόμα ἐναντίον τους χέρι οἱ Ἰουδαῖοι, οὔτε τὸ συνέδριο, ἀλλὰ ὁ βασιλιάς, μὲ σκοπὸ νὰ τοὺς κακοποιήσει. Μεγαλύτερη ἢ ἐξουσία, φοβερότερος ὁ πόλεμος, γίνεται δὲ καὶ πρὸς χάρη τῶν Ἰουδαίων.

«'Ανεΐλε δὲ 'Ιάκωβον τὸν ἀδελφὸν 'Ιωάννου μαχαί-
 5 ρα». 'Απλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν. Εἰ δέ τις ζητοίη, διὰ τί
 συνεχώρησεν ὁ Θεός; ἔροῦμεν ὅτι ὑπὲρ αὐτῶν τούτων
 πρῶτον μὲν, πείθων αὐτοὺς ὅτι καὶ ἀναιρούμενοι κρα-
 5 τοῦσιν, ὅπερ καὶ ἐπὶ Στεφάνου γέγονε, δεύτερον δέ, δι-
 δούς αὐτοῖς μετὰ τὸ ἐμπλήσαι τὸν θυμὸν ἀνενεγκεῖν ἀ-
 πό τῆς μανίας, καὶ τρίτον, δεικνὺς ὅτι κατὰ συγχώρη-
 σιν αὐτοῦ γέγονε τοῦτο.

«'Ιδὼν δὲ ὅτι ἀρεστόν ἐστι τοῖς 'Ιουδαίοις, προσέ-
 10 θετο συλλαβεῖν καὶ Πέτρον». Ὡ τῆς μιαρίας τῆς πολ-
 λῆς! Ὑπὲρ τίνων αὐτοῖς ἐχαρίζετο, φόνους ποιῶν ἀ-
 πλῶς καὶ εἰκῆ;

«Ἦν δὲ ἡμέρα τῶν 'Αζύμων». Πάλιν ἡ περιττὴ τῶν
 'Ιουδαίων ἀκριβολογία· ἀνελεῖν μὲν οὐκ ἐκώλυον, ἐν
 15 δὲ καιρῷ τοιούτῳ τοιαῦτα ἔπραττον.

«Ὅν καὶ πιάσας ἔθετο εἰς φυλακὴν, παραδούς τέσ-
 20 σαρσι τετραδίοις στρατιωτῶν». Καὶ τοῦ θυμοῦ τοῦτο
 ἦν καὶ τοῦ δέους. «'Ανεΐλε», φησὶν, 'Ιάκωβον τὸν ἀδελ-
 φὸν 'Ιωάννου μαχαίρα». Εἶδες αὐτῶν τὴν ἀνδρείαν;
 20 Ἴνα γὰρ μηδεὶς λέγῃ ὅτι διὰ τοῦτο ἀκινδύνως καὶ ἀδε-
 ῶς κατατολμῶσι τοῦ θανάτου, ἅτε ἐξαρπάζοντος αὐ-
 τοὺς τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦτο ἀναιρεθῆναι συγχωρεῖ, καὶ
 τοὺς κορυφαίους μάλιστα, πείθων αὐτοὺς τοὺς ἀναι-
 ροῦντας ὅτι οὐδὲ ταῦτα ἀφίστησιν αὐτοὺς καὶ κωλύει.

«Φόνευσε δὲ μὲ μάχαιρα τὸν Ἰάκωβο, τὸν ἀδελφὸ τοῦ Ἰωάννη». Ἔτσι στήν τύχη καὶ χωρὶς κανένα λόγο. Ἐὰν δὲ κάποιος ἤθελε ρωτήσῃ, γιατί τὸ ἐπέτρεψε ὁ Θεός; θ' ἀπαντήσομε ὅτι τὸ ἐπέτρεψε πρὸς χάρη αὐτῶν τῶν ἰδίων· κατὰ πρῶτο μὲν γιὰ νὰ πείσει αὐτούς ὅτι, καὶ μολονότι φονεύονται, ὑπερισχύουν, πράγμα ποῦ συνέβηκε καὶ στήν περίπτωση τοῦ Στεφάνου· δεύτερο γιὰ νὰ τοὺς δώσει τὴν εὐκαιρία ν' ἀπαλλαχθοῦν ἀπὸ τῆς μανίας, ἀφοῦ ἰκανοποιήσουν τὸ θυμὸ τους· καὶ τρίτο, γιὰ νὰ δείξει ὅτι αὐτὸ συνέβηκε ἐπειδὴ τὸ ἐπέτρεψε αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Θεός.

«Ἐπειδὴ δὲ εἶδε ὅτι αὐτὸ εὐχαρίστησε τοὺς Ἰουδαίους, ἀποφάσισε νὰ συλλάβῃ καὶ τὸν Πέτρο». Πῶ, πῶ μέγεθος μιαιρότητας! Γιὰ ποῖο λόγο ἤθελε νὰ φαίνεται ἀρεστός σ' αὐτούς, πράττοντας φόνους ἔτσι στήν τύχη καὶ χωρὶς κανένα λόγο;

«Ἦταν δὲ ἡ ἡμέρα τῆς ἐορτῆς τῶν Ἀζύμων». Πάλι ἡ περιττὴ ἀκριβολογία τῶν Ἰουδαίων· ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος μὲν δὲν ἐμπόδιζαν νὰ διαπραχθεῖ ὁ φόνος, ἀπὸ τὸ ἄλλο δὲ κατὰ τὸν καιρὸ αὐτὸ τῆς ἐορτῆς διέπρατταν τέτοια πράγματα.

«Ἀφοῦ λοιπὸν τὸν ἔπιασε τὸν ἔβαλε στὴ φυλακὴ, παραδίδοντάς τον σὲ τέσσερις τετράδες στρατιωτῶν γιὰ νὰ τὸν φυλάσσουν»³. Αὐτὸ ἦταν ἀποτέλεσμα καὶ τοῦ θυμοῦ του καὶ τοῦ φόβου του. «Φόνευσε», λέγει, «μὲ μάχαιρα τὸν Ἰάκωβο, τὸν ἀδελφὸ τοῦ Ἰωάννη». Εἶδες τὴν ἀνδρεία αὐτῶν; Διότι γιὰ νὰ μὴ λέγει κανένας, ὅτι γι' αὐτὸ ἀκίνδυνα καὶ ἄφοβα τολμοῦν καὶ δέχονται τὸ θάνατο, ἐπειδὴ τοὺς σώζει ὁ Θεός, γι' αὐτὸ ἐπιτρέπει ὁ Θεός νὰ φονευθοῦν, καὶ μάλιστα τοὺς κορυφαίους ἀπ' αὐτούς, πείθοντας τοὺς ἰδίους τοὺς φονευτές τους, ὅτι οὔτε αὐτὰ ἀπομακρύνουν καὶ ἐμποδίζουν αὐτούς ἀπὸ τὸ θάνατο.

«Ὁ μὲν οὖν Πέτρος ἐτηρεῖτο ἐν τῇ φυλακῇ· προσευ-
χή δὲ ἦν ἐκτενής, γινομένη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας πρὸς
τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτοῦ». Περὶ τὰ καίρια λοιπὸν ἦν ὁ ἀ-
γών· καὶ τὸ ἐκείνον γὰρ ἀναιρεθῆναι περιδεεῖς ἐποίει,
5 καὶ τὸ τοῦτον ἐμβεβλήσθαι.

«Ὅτε δὲ ἔμελλε προάγειν αὐτὸν ὁ Ἡρώδης, τῇ νυ-
κτὶ ἐκείνῃ ἦν ὁ Πέτρος κοιμώμενος μεταξὺ δύο στρα-
τιωτῶν, δεδεμένος ἀλύσει δις· φύλακές τε πρὸ τῆς
θύρας ἐτήρουν τὴν φυλακὴν. Καὶ ἰδὸν ἄγγελος Κυρίου
10 ἐπέστη, καὶ φῶς ἔλαμψεν ἐν τῷ οἰκήματι· πατάξας δὲ
τὴν πλευρὰν τοῦ Πέτρου, ἤγειρεν αὐτόν, λέγων· Ἀνά-
στα ἐν τάχει. Καὶ ἐξέπεσον αὐτοῦ αἱ ἀλύσεις ἐκ τῶν
χειρῶν». «Ὅρα, κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα αὐτὸν ἐξήρπα-
σε. «Καὶ φῶς ἔλαμψεν ἐν τῷ οἰκήματι», ἵνα μὴ νομίση
15 φαντασίαν εἶναι· καὶ τὸ φῶς οὐδεὶς εἶδε πλὴν ἐκείνου·
εἰ γὰρ καὶ τοῦτο ἐγένετο, καὶ ὅμως ἐνόμιζε φαντασίαν
εἶναι διὰ τὸ ἀπροσδόκητον, εἰ μὴ τοῦτο γέγονε, πολλῶ
πλέον οὕτω παρετάττετο πρὸς τὸν θάνατον. Τὸ γοῦν
πολλὰς ἡμέρας ἐκεῖ μείναντα μὴ σωθῆναι, τοῦτο ἐποί-
20 ει. Καὶ διὰ τί, φησὶν, οὐκ ἀφῆκεν αὐτόν εἰς τὰς χεῖρας
ἐμπεσεῖν Ἡρώδου, καὶ τότε ἐξήρπασεν; Ὅτι ἐκεῖνο
μὲν εἰς ἐκπληξιν ἤγαγεν ἄν, τοῦτο δὲ ὑπὲρ αὐτῶν ἐγένε-
το· οὐκ ἂν γὰρ ἐνομίσθησαν ἄνθρωποι εἶναι, εἰ θεοπρε-
πῶς πάντα ἐποίει. Ἐπὶ δὲ τοῦ Στεφάνου τί οὐκ ἐποίη-
25 σεν; οὐχ ὡς ἀγγέλου τὸ πρόσωπον αὐτοῖς ἔδειξε; Τί
δὲ ὅλως ἐνέλιπε καὶ ἐνταῦθα;

«Εἶπέ τε ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτόν· Περίζωσαι καὶ ὑ-

4. Πράξ. 12, 5

5. Πράξ. 12, 6-7

«Ὁ μὲν λοιπὸν Πέτρος φυλασσόταν μέσα στή φυλακή ὅμως προσευχή θερμὴ γινόταν ἀπὸ τοὺς πιστοὺς τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν Θεὸ ὑπὲρ αὐτοῦ»⁴. Ὁ ἀγώνας λοιπὸν ἦταν ἀγώνας πού ὀδηγοῦσε στοὺς θάνατο διότι καὶ τὸ ὅτι φονεύθηκε ὁ Ἰάκωβος τοὺς γέμιζε ἀπὸ φόβο, καὶ τὸ ὅτι ὁ Πέτρος ρίχθηκε στή φυλακή.

«Τῆ νύχτα ὅμως πρὶν ἀπὸ τὴν ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποία ἐπρόκειτο ὁ Ἡρώδης νὰ τὸν ὀδηγήσει στοὺς δικαστήριον, ὁ Πέτρος κοιμόταν ἀνάμεσα σὲ δύο στρατιῶτες, δεμένος μὲ δύο ἀλυσίδες, φύλακες δὲ μπροστὰ ἀπὸ τὴν πόρτα φρουροῦσαν τὴ φυλακή. Καὶ νὰ ξαφνικὰ ἄγγελος Κυρίου ἦρθε καὶ ἔλαμψε φῶς μέσα στοὺς οἶκημα. Ἀφοῦ χτύπησε τὴν πλευρὰ τοῦ Πέτρου, τὸν ξύπνησε καὶ τοῦ εἶπε Ἰάκωβ γρήγορα. Καὶ ἔπεσαν οἱ ἀλυσίδες ἀπὸ τὰ χέρια αὐτοῦ»⁵. Πρόσεχε ὅτι κατὰ τὴν νύχτα ἐκείνη τὸν ἄρπαξε ὁ Θεὸς καὶ τὸν ἔσωσε. «Καὶ φῶς ἔλαμψε μέσα στοὺς οἶκημα», γιὰ νὰ μὴ νομίσει ὅτι ἦταν κάτι πού τὸ φαντάσθηκε καὶ τὸ φῶς κανένας δὲν τὸ εἶδε ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνον διότι ἐάν, μολονότι συνέβηκε αὐτό, καὶ ὅμως νόμιζε ὅτι αὐτὸ εἶναι φαντασία ἐπειδὴ ἦταν ἀπροσδόκητο, ἐάν δὲν εἶχε συμβεῖ αὐτό, πολὺ περισσότερο θὰ τὸ νόμιζε σὰν φαντασία τόσο πολὺ ἔτοιμος ἦταν γιὰ τὸ θάνατο. Τὸ ὅτι δηλαδὴ ἔμεινε ἐκεῖ πολλές ἡμέρες χωρὶς νὰ σωθεῖ, γινόταν αἰτία γιὰ ὅλα αὐτά. Καὶ γιατί, λέγει, δὲν ἐπέτρεψε νὰ πέσει στὰ χέρια τοῦ Ἡρώδη καὶ τότε νὰ τὸν ἄρπαξε ἀπὸ τὰ χέρια του καὶ νὰ τὸν ἔσωζε; Διότι ἐκεῖνο μὲν θὰ προξενοῦσε ἐκπληξη, ἐνῶ αὐτὸ ἔγινε πρὸς ὄφελος αὐτῶν διότι δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ θεωρηθοῦν ὅτι εἶναι ἄνθρωποι, ἐάν ὅλα γίνονταν κατὰ τρόπο θεοπρεπή. Στὴν περίπτωση δὲ τοῦ Στεφάνου τί εἶναι ἐκεῖνο πού δὲν τὸ ἔκανε; δὲν ἔδειξε σ' αὐτοὺς τὸ πρόσωπό του ὑπὸ μορφὴ ἀγγέλου; Τί δὲ ἔλειψε καὶ ἀπὸ ἐδῶ ἐξ ὀλοκλήρου;

«Καὶ εἶπε ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτόν Ζώσου καὶ φόρεσε

πόδησαι τὰ σανδάλιά σου». Πάλιν ἐνταῦθα δείκνυσιν ὅτι οὐ κακουργία γέγονεν· οὐδείς γὰρ ἐπειγόμενος, καὶ διορύξαι βουλόμενος τοσαύτην ποιεῖται σπουδήν, ὥστε καὶ τὰ σανδάλια αὐτοῦ λαβεῖν, ὥστε καὶ ζώσασθαι. Ἐ-
5 ποίησε δὲ οὕτω.

«Καὶ λέγει αὐτῷ· Περιβαλοῦ τὸ ἱμάτιόν σου καὶ ἀκολούθει μοι. Καὶ ἐξελθὼν ἠκολούθει αὐτῷ· καὶ οὐκ ἤδει ὅτι ἀληθές ἐστι τὸ γινόμενον ὑπὸ τοῦ ἁγγέλου· ἐδόκει δὲ ὄραμα βλέπειν. Διελθόντες δὲ πρώτην φυλακὴν
10 καὶ δευτέραν, ἦλθον ἐπὶ τὴν πύλην τὴν σιδηρᾶν, τὴν φέρουσαν εἰς τὴν πόλιν, ἣτις αὐτομάτη ἠνοιχθη αὐτοῖς». Ἴδὸν δεύτερον σημεῖον. «Ὅτε ἀπέστη ὁ ἄγγελος, τότε ἐνόησεν ὁ Πέτρος.

«Καὶ ἐξελθόντες προῆλθον ρύμην μίαν, καὶ εὐθέως
15 ὁ ἄγγελος ἀπ' αὐτοῦ ἀπέστη. Καὶ ὁ Πέτρος, γενόμενος ἐν ἑαυτῷ, εἶπε· Νῦν οἶδα ὅτι ἀληθῶς ἐξαπέστειλεν ὁ Κύριος τὸν ἄγγελον αὐτοῦ, καὶ ἐξείλετό με ἐκ χειρὸς Ἡρώδου καὶ πάσης τῆς προσδοκίας τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων». «Νῦν ἔγνω», φησὶν, οὐ τότε. Διὰ τί δὲ γίνεται τοῦτο, καὶ οὐκ ἔστιν ὁ Πέτρος ἐν αἰσθήσει τῶν
20 γινομένων, καίτοι ἤδη τοιαύτης ἀπολαύσας ἀπαλλαγῆς, ὅτε οἱ πάντες ἀπελύθησαν; Ἀθρόον βούλεται τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτῷ γενέσθαι, καὶ μετὰ τὸ ἀπαλλαγῆναι τότε τὴν αἰσθησὶν λαβεῖν. Τὸ τὰς ἀλύσεις δὲ ἀπὸ τῶν χειρῶν πε-
25 σεῖν, μέγα τεκμήριον τοῦ μὴ φυγεῖν.

«Συνιδὼν τε ἦλθεν ἐπὶ τὴν οἰκίαν Μαρίας τῆς μητρὸς Ἰωάννου, τοῦ ἐπικαλουμένου Μάρκου, οὗ ἦσαν ἱκανοὶ συνηθροισμένοι καὶ προσευχόμενοι. Κρούσαντος δὲ τοῦ Πέτρου τὴν θύραν τοῦ πυλῶνος, προσῆλθε παιδίσκη ὑπακοῦσαι, ὀνόματι Ρόδη· καὶ ἐπιγνοῦσα τὴν φω-

6. Πράξ. 12, 8

7. Πράξ. 12' 8 - 10

8. Πράξ. 12, 10 - 11

τὰ σανδάλιά σου»⁶. Πάλι ἐδῶ δείχνει ὅτι δὲν ἦταν κακουργία αὐτὸ ποῦ συνέβηκε· διότι κανένας ποῦ βιάζεται καὶ θέλει νὰ τρυπήσει τοῖχο δὲν φροντίζει τόσο πολύ, ὥστε καὶ τὰ σανδάλιά του νὰ λάβει καὶ νὰ ζωσθεῖ. Αὐτὸς ὅμως ἐνήργησε ἔτσι.

«Καὶ λέγει σ' αὐτόν· Φόρεσε τὸ ἔνδυμά σου καὶ ἀκολούθητά με· Καὶ βγήκε ἔξω καὶ τὸν ἀκολουθοῦσε· καὶ δὲν γνῶριζε ὅτι εἶναι ἀληθινὸ αὐτὸ ποῦ ἐγίνε ἀπὸ τὸν ἄγγελο· νόμιζε ὅτι βλέπει ὄραμα. Ἄφου πέρασαν τὴν πρώτη φρουρὰ καὶ τὴ δεύτερη, ἔφθασαν στὴν πύλη τῆ σιδερένια, ποῦ ὁδηγεῖ στὴν πόλη, ἡ ὁποία ἀνοίχθηκε γι' αὐτοὺς αὐτόματα»⁷. Νὰ δεύτερο θαῦμα. Ὅταν ἔφυγε ὁ ἄγγελος, τότε ἀντιλήφθηκε ὁ Πέτρος τὰ ὅσα συνέβηκαν.

«Καὶ ἀφου βγήκαν προχώρησαν σ' ἓνα στενὸ δρόμο καὶ ἀμέσως ὁ ἄγγελος ἔφυγε ἀπὸ κοντὰ του. Ὁ δὲ Πέτρος ἀφου συνῆλθε, εἶπε· Τώρα τὸ γνωρίζω πολὺ καλὰ ὅτι ἀληθινὰ ὁ Κύριος ἔστειλε τὸν ἄγγελό του καὶ μὲ ἔσωσε ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Ἡρώδη καὶ ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα ποῦ περίμεναν οἱ Ἰουδαῖοι νὰ συμβοῦν»⁸. «Τώρα γνῶρισα», λέγει, ὄχι τότε· Γιατί δὲ γίνεται αὐτὸ καὶ δὲν συμβαίνει ὥστε ὁ Πέτρος νὰ ἔχει συναίσθηση τῶν ὄσων γίνονται, ἂν καὶ βέβαια ἀπόλαυσε ἤδη τέτοια ἀπαλλαγὴ, τότε ποῦ ἐλευθερώθηκαν ὅλοι μαζί; Θέλει ὁ Θεὸς ἡ ἀπαλλαγὴ του νὰ γίνε κατὰ τρόπο ξαφνικὸ καὶ ἀθόρυβο, καὶ ἀφου ἀπαλλαγεῖ τότε νὰ λάβει συναίσθηση τοῦ γεγονότος. Τὸ ὅτι οἱ ἀλυσίδες ἔπεσαν ἀπὸ τὰ χέρια του, ἦταν μεγάλη ἀπόδειξη τοῦ ὅτι δὲν φυγαδεύθηκε.

«Ἄφου συνῆλθε ἦρθε στὴν οἰκία τῆς Μαρίας τῆς μητέρας τοῦ Ἰωάννη, ποῦ ἐπονομαζόταν Μάρκος, ὅπου ὑπῆρχαν ἀρκετοὶ συγκεντρωμένοι καὶ προσεύχονταν. Ἄφου χτύπησε τὴν ἐξωτερικὴ πόρτα, ἦρθε μία ὑπηρέτρια, ποῦ ὀνομαζόταν Ρόδη, γιὰ ν' ἀκούσει ποῖος εἶναι, καί, ἐπειδὴ γνῶρισε τὴ φωνὴ τοῦ Πέτρου, ἀπὸ τὴ χαρὰ της

νήν τοῦ Πέτρου, ἀπὸ τῆς χαρᾶς οὐκ ἤνοιξε τὸν πυλῶνα». Ὅρα τὸν Πέτρον οὐκ εὐθέως ἀναχωροῦντα, ἀλλὰ πρότερον εὐαγγελιζόμενον τοὺς αὐτοῦ.

«Εἰσδραμοῦσα δὲ ἀπήγγειλεν ἑστάναι τὸν Πέτρον
5 πρὸ τοῦ πυλῶνος. Οἱ δὲ πρὸς αὐτὴν εἶπον· Μαίνη. Ἡ δὲ διῦσχυρίζετο οὕτως ἔχειν». Ὅρα καὶ τὰς παιδίσκας εὐλαθείας γεμούσας. Ἀπὸ τῆς χαρᾶς οὐκ ἤνοιξε τὸν πυλῶνα· ἐκεῖνοι δέ, καὶ τούτου γενομένου, ἀνένευσαν.

«Ἡ μὲν», φησί, «διῦσχυρίζετο οὕτως ἔχειν, οἱ δε
10 ἔλεγον· Ὁ ἄγγελος αὐτοῦ ἐστίν. Ὁ δὲ Πέτρος ἐπέμενε κρούων. Ἀνοιξαντες δὲ εἶδον αὐτόν, καὶ ἐξέστησαν. Κατασείσας δὲ αὐτοῖς τῇ χειρὶ σιγαῖν, διηγήσατο αὐτοῖς, πῶς ὁ Κύριος αὐτὸν ἐξήγαγεν ἐκ τῆς φυλακῆς. Εἶπε δέ· Ἀπαγγείλατε Ἰακώβῳ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς ταῦτα. Καὶ
15 ἐξελθὼν ἐπορεύθη εἰς ἕτερον τόπον». Ἴδωμεν οὖν ἄνωθεν τὴν ἀκολουθίαν τῶν εἰρημένων.

«Κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν», φησὶν, «ἐπέβαλε τὰς
χειρας ὁ βασιλεὺς Ἡρώδης κακῶσαί τινας ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας». Καθάπερ θηρίον ἀπλῶς καὶ ἀλογίστως
20 πᾶσιν ἐπήει. Τοῦτό ἐστιν, ὃ ἔλεγεν ὁ Χριστός· «Τὸ μὲν ποτήριον, ὃ μέλλω πίνειν, πίεσθε, καὶ τὸ βάπτισμα, ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθήσεσθε». «Ἀνεῖλε δέ», φησὶν, «Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννου μαχαίρα». Καὶ πῶς, φησί, τὸν Πέτρον οὐκ εὐθέως ἀνεῖλεν; Εἶπε τὴν αἰτίαν ὁ συγγραφεύς· «ἡμέραι» γάρ, φησὶν, «ἦσαν τῶν
25 Ἀζύμων»· καὶ μᾶλλον αὐτοῦ ἐμπορεῦσαι ἐβούλετο τῇ σφαγῇ. Αὐτοὶ μὲν οὖν ἀπὸ τῆς παραινέσεως τῆς Γαμα-

9. Πράξ. 12, 12 - 14

10. Πράξ. 12, 14 - 15

11. Πράξ. 12, 15 - 17

12. Πράξ. 12, 1

13. Μάρκ. 10, 39

14. Πράξ. 12, 2

15. Πράξ. 12, 3

δὲν ἄνοιξε τὴν ἐξωτερικὴν πόρτα»⁹. Πρόσεχε τὸν Πέτρον ποὺ δὲν φεύγει ἀμέσως, ἀλλὰ προηγουμένως γνωστοποιεῖ τὴ σωτηρίαν τοῦ στοῦς δικούς του.

«Ἄφου δὲ ἔτρεξε μέσα ἀνήγγειλε ὅτι ὁ Πέτρος στέκεται μπροστὰ στὴν ἐξωτερικὴν πόρτα. Οἱ βρισκόμενοι ὅμως μέσα εἶπαν πρὸς αὐτὴν. Δὲν εἶσαι στὰ καλά σου. Ἄλλ' ἐκείνη ἐπέμενε ὅτι ἔτσι ἔχει τὸ πράγμα»¹⁰. Πρόσεχε καὶ τὶς ὑπηρέτριες ποὺ εἶναι γεμάτες ἀπὸ εὐλάβεια. Ἀπὸ τὴν χαρὰ τῆς δὲν ἄνοιξε τὴν ἐξωτερικὴν πόρτα, ἐνῶ ἐκεῖνοι, καὶ ὅταν ἀκόμα ἔγινε αὐτό, δὲν τὸ πίστεψαν.

«Ἡ μὲν ὑπηρέτρια», λέγει, ἐπέμενε ὅτι ἔτσι ἔχει τὸ πράγμα, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἔλεγαν ὅτι ὁ ἀγγελὸς τοῦ εἶναι. Ὁ Πέτρος ὅμως ἐπέμενε νὰ χτυπᾶ τὴν πόρτα. Ἄφου δὲ ἄνοιξαν καὶ τὸν εἶδαν ἔμειναν κατάπληκτοι. Ἄφου τοὺς ἔκανε νεῦμα μὲ τὸ χέρι του νὰ σιωπήσουν, τοὺς διηγήθηκε, πῶς ὁ Κύριος τὸν ἔβγαλε ἀπὸ τὴ φυλακὴ. Εἶπε δὲ Ἄναγγεῖλατε αὐτὰ στὸν Ἰάκωβο καὶ στοὺς ἀδελφούς. Στὴ συνέχεια βγήκε ἔξω καὶ ἀναχώρησε γιὰ ἄλλο τόπο»¹¹. Ἄς δοῦμε λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὴν συνέχεια τῶν ὄσων ἔχουν λεχθεῖ.

2. «Κατ' ἐκεῖνο τὸν καιρό», λέγει, «ὁ βασιλεὺς Ἡρώδης σήκωσε χέρι ἐναντίον ὀρισμένων μελῶν τῆς Ἐκκλησίας γιὰ νὰ τοὺς κακοποιήσῃ»¹². Σὰν ἀκριβῶς θηρίο χωρὶς κανένα λόγο καὶ τελείως ἀπερίσκεπτα ἔκαμνε τὴν ἐπίθεσίν του ἐναντίον ὄλων. Αὐτὸ σημαίνει ἐκεῖνο ποὺ ἔλεγε ὁ Χριστός· «Τὸ μὲν ποτήρι, ποὺ πρόκειται νὰ πιῶ ἐγώ, θὰ τὸ πιεῖτε, καὶ τὸ βάπτισμα, μὲ τὸ ὁποῖο βαπτίζομαι ἐγώ, θὰ βαπτισθεῖτε»¹³.

«Φόνευσε δὲ μὲ μάχαιρα», λέγει, «τὸν Ἰάκωβο τὸν ἀδελφὸ τοῦ Ἰωάννη»¹⁴. Καὶ πῶς, λέγει, δὲν φόνευσε ἀμέσως τὸν Πέτρο; Εἶπε τὴν αἰτία ὁ συγγραφέας. Διότι, λέγει, «Ἦταν οἱ ἡμέρες τῆς ἐορτῆς τῶν Ἀζύμων»¹⁵ καὶ ἤθελε νὰ διαπομπεύσῃ περισσότερο τὴ σφαγὴ αὐτοῦ. Οἱ

- λιήλου ἐπεῖχον λοιπὸν ἑαυτοὺς τῶν φόνων (ἄλλως δὲ οὐδὲ αἰτίας εὗρισκον), δι' ἐτέρων δὲ αὐτὰ κατεσκευάζον. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἕτερος Ἰάκωβος ἦν, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου, διὰ τοῦτο ἐπεσημήνατο, εἰπὼν «Τὸν ἀδελφὸν
- 5 Ἰωάννου». Ὁρᾷς ὅτι τὸ κεφάλαιον ἐν τούτοις ἦν τοῖς τρισί, μάλιστα δὲ Πέτρου καὶ Ἰακώβου; Τοῦτο μάλιστα κατὰ κρισις αὐτῶν ἦν οὐκ ἔτι γὰρ ἀνθρώπινον τὸ κήρυγμα ἐδείκνυτο, καὶ ὄντως ἐκεῖνο ἐπληροῦτο, ὅτι «Ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς».
- 10 «Ἰδὼν δὲ ὅτι ἀρεστὸν ἔστι», φησί, «τοῖς Ἰουδαίοις, προσέθετο συλλαβεῖν καὶ Πέτρον». Ἀρεστὸν φόνος, καὶ φόνος ἄδικος. Πολλὴ ἡ ἄνοια τοῦ Ἡρώδου, ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῶν ταῖς ἀτόποις ὑπηρετεῖτο· δέον γὰρ τοῦναντίον ποιεῖν, καὶ ἐγκόπτειν αὐτῶν τὴν ὁρμὴν, ὃ δὲ
- 15 ἐπέτεινε, καθάπερ τις δῆμιος ὢν τῶν νοσοῦντων, ἀλλ' οὐκ ἰατρός, καίτοι μυρία παραδείγματα ἔχων καὶ τοῦ πάππου καὶ τοῦ πατρὸς Ἡρώδου, καὶ πῶς ἐκεῖνος μὲν διὰ τὴν ἀναίρεσιν τῶν παιδίων μέγιστα ἔπαθε κακά, οὗτος δέ, Ἰωάννην ἀνελὼν, πόλεμον ἡγείρε χαλεπόν.
- 20 «Ὁν καὶ πιάσας», φησὶν, «ἔτετο εἰς φυλακὴν». Ἐφοβεῖτο μὴ διὰ τὸν φόνον τοῦ Ἰακώβου ἀναχωρήσῃ ὁ Πέτρος, καί, βουλόμενος ἔχειν αὐτὸν ἐν ἀσφαλεῖ, ἐνέβαλε τῷ δεσμοτηρίῳ. Ὅσω ἀκριβεστέρα ἡ φρουρά, τοσούτω θαυμασιωτέρα ἢ ἐπίδειξις. Τοῦτο δὲ ἦν ὑπὲρ
- 25 Πέτρον, δοκιμωτέρου μᾶλλον ἐντεῦθεν γενομένου, καὶ τὴν ἀνδρείαν τὴν οἰκείαν ἐπιδεικνύντος.

16. Πράξ. 5, 34 - 39

17. Ψαλμ. 43, 23

18. Πράξ. 12, 3

19. Ματθ. 2, 16 - 18

20. Ματθ. 14, 1 - 12

21. Πράξ. 12, 4

μὲν λοιπὸν Ἰουδαῖοι, ἐξ αἰτίας τῆς συμβουλῆς τοῦ Γαμαλιήλου¹⁶, ἀπεῖχαν στή συνέχεια οἱ ἴδιοι ἀπὸ τοὺς φόνοους (ἄλλωστε δὲ οὔτε αἰτίες ἔβρισκαν), προετοίμαζαν ὁμως αὐτοὺς μέσω ἄλλων. Ἐπειδὴ ὁμως ὑπῆρχε καὶ ἄλλος Ἰακώβος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου, γι' αὐτὸ διευκρίνησε, λέγοντας, «Τὸν ἀδελφὸ τοῦ Ἰωάννη». Βλέπεις ὅτι ἡ ὄλη σπουδαιότητα βρισκόταν σ' αὐτοὺς τοὺς τρεῖς, πρὸ πάντων δὲ μεταξὺ τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Ἰακώβου; Αὐτὸ πρὸ πάντων ἀποτελοῦσε καταδίκη γι' αὐτούς· διότι δὲν παρουσιαζόταν πιά τὸ κήρυγμα ἀνθρώπινο, καὶ ἐκπληρωνόταν πράγματι ἐκεῖνο ποὺ προλέχθηκε, ὅτι δηλαδὴ «θεωρηθήκαμε σὰν πρόβατα ποὺ ὀδηγοῦνται στή σφαγή»¹⁷.

«Ἐπειδὴ δέ», λέγει, «εἶδε ὅτι αὐτὸ ἄρεσε στοὺς Ἰουδαίους, ἀποφάσισε νὰ συλλάβει καὶ τὸν Πέτρο»¹⁸. Ἦταν ἀρεστὸς ὁ φόνος, καὶ μάλιστα φόνος ἄδικος. Μεγάλῃ ἢ παρανοησίᾳ τοῦ Ἡρώδη, καθόσον ἐξυπηρετοῦσε τίς παράλογες ἐπιθυμίες αὐτῶν· διότι ἔπρεπε νὰ κάνει τὸ ἀντίθετο καὶ νὰ σταματήσει τὴν ὁρμὴ αὐτῶν, ἐκεῖνος ὁμως τὴν μεγάλωνε, σὰν ἀκριβῶς νὰ ἦταν κάποιος δῆμιος τῶν ἀσθενῶν, ὅπωςδὴποτε ὁμως ὄχι γιατρός, ἂν καὶ βέβαια εἶχε ἀμέτρητα παραδείγματα καὶ τοῦ παπποῦ του καὶ τοῦ πατέρα του Ἡρώδη, καὶ πῶς ἐκεῖνος μὲν ἔπαθε ἐξ αἰτίας τῆς σφαγῆς τῶν παιδιῶν¹⁹ τὰ πιὸ μεγαλύτερα κακά, ἐνῶ αὐτός, φονεύοντας τὸν Ἰωάννη²⁰, προκάλεσε φοβερὸ πόλεμο.

«Τὸν ὁποῖο», λέγει, «ἄφοῦ τὸν ἔπιασε, τὸν ἔκλεισε στή φυλακή»²¹. Φοβόταν μήπως ὁ Πέτρος φύγει ἐξ αἰτίας τοῦ φόνου τοῦ Ἰακώβου, καί, θέλοντας νὰ τὸν ἔχει μὲ σιγουριά, τὸν ἔκλεισε στή φυλακή. Ὅσο πιὸ προσεκτικὴ εἶναι ἡ φρούρησή του, τόσο περισσότερο θαυμαστὴ εἶναι ἡ ἐπίδειξή. Αὐτὸ δὲ ἦταν ὑπὲρ τοῦ Πέτρου, διότι ἐξ αἰτίας αὐτοῦ σημείωσε μεγαλύτερη πρόοδο στήν ἀρετὴ του καὶ ἔδειξε τὴν ἀνδρεία του.

«Προσευχὴ δὲ ἦν», φησὶν, «ἐκτενὴς γινομένη». Φιλοστοργίας δεῖγμα ἢ προσευχή. Πατέρα πάντες ἐζή-
 5 τουν, πατέρα ἡμερον. «Ἐκτενὴς» φησὶν, «ἦν προσευχὴ
 γινομένη ὑπὲρ αὐτοῦ». Ἀκούσατε πῶς διέκειντο περὶ
 10 μαθεῖν πόσα εἰργάσαντο καὶ ἄκοντες; Ἐκείνους δοκι-
 μωτέρους ἀπέδειξαν, τούτους σπουδαιότερους ἐποίη-
 σαν. Καὶ ὄρα ἐν τῇ ἑορτῇ τοὺς πειρασμοὺς ἐπαγομένους,
 ἵνα δοκιμώτεροι φανῶσιν οὗτοι.

«Ὅτε δὲ ἔμελλεν αὐτὸν προάγειν ὁ Ἡρώδης, φησί,
 15 τῇ νυκτὶ ἐκείνη ἦν ὁ Πέτρος καθεύδων». Ὅρα τὸν
 Πέτρον καθεύδοντα, καὶ οὐκ ὄντα ἐν ἀγωνίᾳ, οὐδὲ ἐν
 φόβῳ. Αὐτῇ τῇ νυκτὶ, ἣ προάγεσθαι ἔμελλεν, ἐκάθευ-
 δε, τὸ πᾶν ρίψας ἐπὶ τὸν Θεόν. Οὐχ ἀπλῶς δὲ ἐκάθευ-
 20 δεν, ἀλλὰ μέσον στρατιωτῶν καὶ δεδεμένος· «μεταξὺ»
 γάρ, φησί, «δύο στρατιωτῶν κοιμώμενος ἦν, δεδεμένος
 ἀλύσει διδύμῳ». Ὅρα πῶς ἀκριβὴς ἡ φυλακή;

Καὶ ἰδοὺ ἄγγελος Κυρίου ἐπέστη», φησί, «λέγων·
 Ἀνάστα ἐν τάχει». Συγκαθεύδοντες ἦσαν οἱ φύλακες·
 διὸ καὶ τῶν γινομένων οὐδὲν ἐπαισθάνονται. Φῶς δὲ
 25 ἔλαμψεν, ὥστε καὶ ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι τὸν Πέτρον, καὶ
 μὴ νομίσαι φαντασίαν εἶναι. Ὡς ἂν δὲ μὴ ραθυμήσῃ,

22. Πράξ. 12, 5

23. Πράξ. 12, 6

24. Πράξ. 12, 7

«Θερμὴ προσευχὴ δὲ γινόταν», λέγει, «ἀπὸ τοὺς πιστοὺς τῆς ἐκκλησίας»²². Ἡ προσευχὴ ἀποτελεῖ δεῖγμα φιλοστοργίας. Ὅλοι ζητοῦσαν Πατέρα καὶ μάλιστα Πατέρα ἡμερο. «Γινόταν λοιπόν», λέγει, «θερμὴ προσευχὴ ὑπὲρ αὐτοῦ». Ἀκοῦστε ποιά ἦταν ἡ συμπεριφορὰ τους ἀπέναντι στοὺς δασκάλους. Δὲν ἐξηγέρθηκαν, δὲν θορυβήθηκαν, ἀλλὰ στράφηκαν πρὸς τὴν προσευχὴ, τὴν πρᾶγματι ἀκαταμάχητη συμμαχία, πρὸς αὐτὴν κατέφυγαν. Δὲν ἔλεγαν, ἔγὼ ὁ ταπεινὸς καὶ ἀσήμαντος προσεύχομαι ὑπὲρ ἐκείνου! Ἐπειδὴ αὐτὸ τὸ ἔκαναν ἀπὸ ἀγάπης, τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν σκέπτονταν. Θέλεις νὰ μάθεις πόσων καλῶν πρόξενοι ἔγιναν οἱ διώκτες τους χωρὶς νὰ τὸ θέλουν; Ἐκείνους μὲν ποὺ καταδίωκταν τοὺς ἔκαναν νὰ εὐδοκιμήσουν περισσότερο στὴν ἀρετὴ, ἐνῶ αὐτοὺς ποὺ τοὺς ἀκολουθοῦσαν τοὺς ἔκαναν σπουδαιότερους. Καὶ πρόσεχε ὅτι οἱ πειρασμοὶ προστίθενται κατὰ τὴν ἐορτὴ, ὥστε νὰ φανοῦν αὐτοὶ περισσότερο ἐνάρετοι.

«Τὴν νύχτα, πρὶν ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ ἐπρόκειτο ὁ Ἡρώδης νὰ τὸν ὀδηγήσει στὴ δικαστήριον, ὁ Πέτρος κοιμόταν»²³. Πρόσεχε τὸν Πέτρο ποὺ κοιμᾶται, καὶ δὲν εἶναι κυριευμένος ἀπὸ ἀγωνία, οὔτε καὶ ἀπὸ φόβο. Τὴν ἴδια τὴν νύχτα, ποὺ ἐπρόκειτο τὴν ἐπομένην ἡμέρα νὰ ὀδηγηθεῖ στὸ δικαστήριον, κοιμόταν, ἀφήνοντας τὸ πᾶν στὸ Θεό. Δὲν κοιμόταν δὲ ἀπλῶς, ἀλλὰ ἀνάμεσα σὲ στρατιῶτες καὶ δεμένος, διότι, λέγει, «κοιμόταν ἀνάμεσα σὲ δύο στρατιῶτες καὶ δεμένος μὲ δύο ἀλυσίδες». Βλέπεις πόσο προσεκτικὴ εἶναι ἡ φρούρηση;

«Καὶ νὰ ξαφνικὰ παρουσιάσθηκε ἄγγελος Κυρίου», λέγει, «λέγοντας Σήκω γρήγορα»²⁴. Μαζὶ του κοιμόνταν καὶ οἱ φύλακες γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἀντιλαμβάνονται τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ γίνονται. Φῶς δὲ ἔλαμψε, ὥστε νὰ τὸ δεῖ καὶ νὰ τὸ ἀκούσει ὁ Πέτρος, καὶ νὰ μὴ νομίσει ὅτι εἶναι κάτι τὸ φανταστικόν. Γιὰ νὰ μὴ ἀργήσει δέ, δέχεται καὶ

καὶ τὴν πλευρὰν πατάσεται. Καὶ οὐχ ἀπλῶς ἀκούει, «'Ανάστα», ἀλλ' «ἐν τάχει», μετὰ προσθήκης οὕτω βαθέως ἐκάθευδεν. «'Εδόκει δὲ ὄραμα βλέπειν», φησί.

- «Διῆλθε δὲ πρώτην καὶ δευτέραν φυλακὴν». Ποῦ
 5 νῦν εἰσι οἱ αἵρετικοί; Πῶς διῆλθεν; εἰπάτωσαν ἡμῖν ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοιεν. Καίτοι διὰ τοῦτο αὐτὸν καὶ ζώσασθαι κελεύει καὶ ὑποδήσασθαι, καὶ τούτῳ πείθων αὐτὸν ὅτι οὐκ ἔστι φάντασμα, καὶ ἵνα ἀποτινάξηται τὸν ὕπνον, καὶ γινῶ ὅτι ἀληθὲς ἔστι. Διὰ τοῦτο καὶ εὐθέως
 10 «'Απέπεσον αὐτοῦ αἱ ἀλύσεις ἀπὸ τῶν χειρῶν», καὶ «'Ανάστα ἐν τάχει», ἀκούει. Οὐ θορυβοῦντος δὲ ἔστι τοῦτο, ἀλλὰ πείθοντος μὴ ἀναβάλλεσθαι. «Καὶ οὐκ ἤδει»; φησὶν, «ὅτι ἀληθὲς ἔστι τὸ γινόμενον διὰ τοῦ ἀγγέλου· ἐδόκει δὲ ὄραμα βλέπειν». Εἰκότως διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῶν γινομένων. Ὅραξ πόσον ἔστιν ὑπερβολὴ σημείου; πῶς ἐκπλήττει τὸν ὄρωντα; πῶς οὐκ ἐφίησι πιστευθῆναι; Εἰ γὰρ Πέτρος ἐδόκει ὄραμα βλέπειν ἐν τοσοῦτῳ χρόνῳ (καίτοι αὐτὸς ζωσάμενος καὶ ὑποδησάμενος), τί ἕτερος μὴ ἔπαθεν ἂν;
 15 20 3. «Διελθόντες δέ», φησί, «πρώτην φυλακὴν καὶ δευτέραν, ἦλθον ἐπὶ τὴν πύλην τὴν σιδηρᾶν καὶ ἐξελθόντες προῆλθον ρύμην μίαν, καὶ εὐθέως ἀπέστη ὁ ἄγγελος ἀπ' αὐτοῦ». Τὰ μέντοι ἔνδον γεγόμενα θαυμασιώτερα ἦν, τοῦτο δὲ λοιπὸν ἀνθρωπινώτερον. Ὅτε οὐδὲν κώλυμα ἦν, τότε ἀπέστη ὁ ἄγγελος· οὐ γὰρ ἂν προῆλθεν ὁ Πέτρος, τοσοῦτων ὄντων κωλυμάτων ὄντως γὰρ, ὄντως ἐκπληξίς ἦν.

25. Πράξ. 12, 9

26. Πράξ. 12, 10

27. Πράξ. 12, 9

28. Πράξ. 12, 10

χτύπημα στήν πλευρά. Και ὄχι ἀπλῶς ἀκούει, «Σήκω», ἀλλὰ καὶ προστίθεται «γρήγορα»· τόσο βαθιὰ κοιμόταν. «Νόμιζε δέ», λέγει, «ὅτι βλέπει ὄραμα»²⁵.

«Πέρασαν δὲ τὴν πρώτη καὶ τὴ δεύτερη φρουρά»²⁶. Ποῦ εἶναι τώρα οἱ αἰρετικοί; Πῶς πέρασε; ἄς μᾶς τὸ ποῦν· ἀλλ' ὅμως δὲν θὰ μπορούσαν. Ἄν καὶ βέβαια γι' αὐτὸ τοῦ δίνει ἐντολὴ καὶ νὰ ζωσθεῖ καὶ νὰ φορέσει τὰ ὑποδήματά του, καὶ μὲ αὐτὸ πείθοντάς τον, ὅτι δὲν ἦταν φαντασία αὐτὸ ποὺ βλέπει, καὶ γιὰ νὰ διώξει ἀπὸ ἐπάνω του τὸν ὕπνο, καὶ ν' ἀντιληφθεῖ ὅτι εἶναι ἀληθινὸ αὐτό. Γι' αὐτὸ καὶ ἀμέσως· «ἔπασαν ἀπὸ τὰ χέρια του οἱ ἀλυσίδες», καὶ ἀκούει τὰ λόγια, «Σήκω γρήγορα». Δὲν θέλει μὲ αὐτὸ νὰ τὸν κάνει ν' ἀνησυχῆσει, ἀλλὰ νὰ τὸν πείσει νὰ μὴ καθυστερεῖ.

«Καὶ δὲν γνώριζε», λέγει, «ὅτι ἦταν ἀληθινὸ αὐτὸ ποὺ γινόταν ἀπὸ τὸν ἄγγελο· νόμιζε ὅτι βλέπει ὄραμα»²⁷. Πολὺ σωστὰ συνέβαινε αὐτό, ἐπειδὴ ἦταν ὑπερβολικὰ καταπληκτικὰ τὰ γεγονότα. Βλέπεις πόσο ὑπερβολικὰ μεγάλο εἶναι τὸ θαῦμα; Πῶς ἐκπλήσσει τὸν θεατὴ; πῶς δὲν τὸν ἀφήνει νὰ πιστέψει; Διότι, ἐὰν ὁ Πέτρος νόμιζε ὅτι βλέπει ὄραμα μέσα σὲ τόσο μεγάλο χρονικὸ διάστημα (ἂν καὶ βέβαια καὶ ζώσθηκε καὶ φόρεσε τὰ ὑποδήματά του), τί θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ μὴ πάθει κάποιος ἄλλος;

3. «Ἄφου δὲ πέρασαν», λέγει, «τὴν πρώτη καὶ τὴ δεύτερη φρουρά, ἦρθαν στὴ σιδερένια πύλη· καί, ἀφουῦ βγῆκαν, προχώρησαν σ' ἓνα στενὸ δρόμο, καὶ ἀμέσως ἐξαφανίσθηκε ὁ ἄγγελος ἀπὸ κοντὰ του»²⁸. Ἐκεῖνα βέβαια ποὺ συνέβηκαν μέσα στὴ φυλακὴ ἦταν περισσότερο ἄξια θαυμασμοῦ, ἐνῶ αὐτὸ ποὺ γίνεται στὴ συνέχεια εἶναι ἀνθρωπινότερο. Ὄταν δὲν ὑπῆρχε κανένα ἐμπόδιο, τότε ἐξαφανίσθηκε ὁ ἄγγελος· διότι δὲν θὰ μπορούσε νὰ προχωρήσει ὁ Πέτρος, ἐφόσον ὑπῆρχαν τόσα ἐμπόδια· πράγματι λοιπὸν ἦταν πραγματικὰ καταπληκτικὸ αὐτό.

«*Νῦν ἔγνω*», φησίν, «ὅτι ἀληθῶς ἀπέστειλεν ὁ Κύριος τὸν ἄγγελον αὐτοῦ, καὶ ἐξείλετό με ἐκ χειρὸς Ἡρώδου καὶ πάσης τῆς προσδοκίας τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων». «*Νῦν*», οὐχὶ τότε, ὅτε ἐν τῷ δεσμῷ ἤμην.

5 «*Συνιδῶν* τε ἦλθεν ἐπὶ τὴν οἰκίαν Μαρίας τῆς μητρὸς Ἰωάννου», φησί. Τί ἐστὶ «*Συνιδῶν*»; Λογισάμενος ὅπου ἐστίν. Ἦ τοίνυν τοῦτο συνεῖδεν, ἢ ὅτι οὐχ ἀπλῶς ἀπελθεῖν δεῖ, ἀλλ' ἀμείξασθαι τὸν εὐεργέτην, ὃ καὶ συνιδῶν ἦλθεν ἐπὶ τὴν οἰκίαν Μαρίας. Τίς ἐστίν
10 οὗτος ὁ Ἰωάννης; Ἴσως ἐκεῖνος, ὃ ἀεὶ αὐτοῖς συνών· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸ παράσημον αὐτοῦ ἔθηκεν. Ὅρα ὅσον ἐστὶν ἀγαθὸν ἢ θλίψις, πόσον εὐχόμενοι ἐν νυκτὶ ἤνυον, πῶς διεγηγερμένους αὐτοὺς εἰργάσατο! Εἶδες τοῦ φόνου Στεφάνου ὅσον τὸ κέρδος; εἶδες τοῦ δεσμω-
15 τηρίου τούτου ὅση ἢ ὠφέλεια; Οὐ γὰρ δὴ, ἐπεξιὼν ὁ Θεὸς τοῖς ἀδικοῦσιν αὐτούς, μέγα δείκνυσι τὸ Εὐαγγέλιον, ἀλλ' ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀδικοῦσιν, οὐδὲν ἐκείνων πασχόντων δεινόν, αὐτὰς καθ' ἑαυτὰς τὰς θλίψεις δείκνυσι μέγα οὔσας, ἵνα μὴ τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτῶν πάν-
20 τως ζητῶμεν, μηδὲ τὴν ἐκδικίαν.

Σκόπει δὲ πῶς καὶ αἱ παιδίσκαι αὐτῶν λοιπὸν ὁμότιμοι αὐτοῖς ἦσαν. «Ἐκ τῆς χαρᾶς», φησίν, «οὐκ ἤνοιξε». Καλῶς καὶ τοῦτο γέγονεν, ἵνα μὴ καὶ ἐκεῖνοι ἐκπλαγῶσιν εὐθέως ἰδόντες, καὶ ἀποστήσωσιν, ἀλλ' ἐγ-
25 γυμνασθῆ αὐτῶν ἡ διάνοια. Καὶ ὅπερ ἔθος ἡμῖν ποιεῖν, εὐρέθη πράττουσα καὶ αὐτὴ· ἵνα γὰρ αὐτὴ τὰ εὐαγγέλια κομίση ἐσπούδαζεν· ὄντως γὰρ εὐαγγέλια ἦν.

Οἱ δὲ εἶπον πρὸς αὐτήν· *Μαίνη*· ἢ δὲ διῶσχυρίζετο

29. Πράξ. 12, 11

30. Πράξ. 12, 12

31. Πράξ. 12, 14

«Τώρα», λέγει, «καταλαβαίνω ὅτι πραγματικά ἔστειλε ὁ Κύριος τὸν ἄγγελό του καὶ μὲ ἔσωσε ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Ἡρώδη καὶ ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα ποὺ περίμενε ὁ λαὸς τῶν Ἰουδαίων νὰ συμβοῦν»²⁹. «Τώρα», ὄχι τότε, ὅταν βρισκόμουν μέσα στὴ φυλακὴ.

«Ἀφοῦ συνῆλθε, μετέβηκε», λέγει, «στὴν οἰκία τῆς Μαρίας τῆς μητέρας τοῦ Ἰωάννη»³⁰. Τί σημαίνει, «Συνιδών»; Σκέφθηκε ποὺ βρίσκεται. Ἡ λοιπὸν αὐτὸ ἀναλογίσθηκε, ἢ ὅτι δὲν πρέπει νὰ φύγει ἔτσι ἀπλά, ἀλλὰ καὶ ν' ἀμείψει τὸν εὐεργέτη, καὶ αὐτὸ σκεπτόμενος ἦρθε στὴν οἰκία τῆς Μαρίας. Ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ Ἰωάννης; Ἴσως ἐκεῖνος, ποὺ πάντοτε συναναστρεφόταν αὐτούς· γι' αὐτὸ βέβαια καὶ ἀνέφερε καὶ τὸ διακριτικὸ ὄνομα αὐτοῦ. Πρόσεχε πόσο μεγάλο ἀγαθὸ εἶναι ἡ θλίψη, πόσο μεγάλα πράγματα κατόρθωναν προσευχόμενοι μέσα στὴ νύχτα, πῶς τοὺς ἔκανε νὰ εἶναι ξάγρυπνοι! Εἶδες πόσο μεγάλο ἦταν τὸ κέρδος ἀπὸ τὸν φόνο τοῦ Στεφάνου; εἶδες πόσο μεγάλη εἶναι ἡ ὠφέλεια ἀπὸ αὐτὴ τὴ φυλακὴ; Διότι βέβαια ὁ Θεὸς δὲν καθιστᾷ μέγα τὸ εὐαγγέλιο τιμωρώντας ἐκείνους ποὺ ἀδικοῦσαν αὐτούς, ἀλλὰ μὲ αὐτοὺς ποὺ τοὺς ἀδικοῦσαν, χωρὶς ἐκεῖνοι νὰ πάθαιναν κανένα κακό, παρουσιάζει αὐτὲς καθ' ἑαυτὲς τίς θλίψεις νὰ εἶναι πολὺ σπουδαῖο πρᾶγμα, ὥστε νὰ μὴ ζητοῦμε ὅπωςδήποτε τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπ' αὐτὲς, οὔτε τὴν ἐκδίκηση.

Πρόσεχε δὲ πῶς καὶ οἱ ὑπηρέτριες αὐτῶν ἦταν πλέον ἰσότιμες μὲ αὐτούς. «Ἀπὸ τὴ χαρὰ της», λέγει, «δὲν ἄνοιξε»³¹. Πολὺ σωστὰ καὶ αὐτὸ ἔγινε ἔτσι, γιὰ νὰ μὴ ἐκπλαγοῦν καὶ ἐκεῖνοι βλέποντάς τον ἀπότομα καὶ ἀπιστήσουν, ἀλλὰ νὰ προετοιμασθεῖ ἡ σκέψη τους. Καὶ ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ συνηθίζομε νὰ κάνομε, αὐτὸ καὶ αὐτὴ βρέθηκε νὰ κάμνει· διότι αὐτὴ φρόντιζε νὰ ἀναγγεῖλει τὴν χαρμόσυνη εἶδηση· διότι πράγματι ἦταν χαρμόσυνη εἶδηση.

«Ἐκεῖνοι δὲ εἶπαν πρὸς αὐτήν· Δὲν εἶσαι στὰ καλά

οὕτως ἔχειν· οἱ δὲ εἶπον ὅτι ᾽Ἄγγελος αὐτοῦ ἐστίν». Ἐκ τούτου ἀληθὲς ὅτι ἕκαστος ἡμῶν ἄγγελον ἔχει. Καὶ πόθεν ἐπῆλθεν αὐτοῖς ἄγγελον εἶναι τότε ὑπονοῆσαι; Ἀπὸ τοῦ καιροῦ τοῦτο ἐπώπτευσαν.

5 «Ὡς δὲ ἐπέμενε κρούων», φησὶν, «ἀνοίξαντες εἶδον αὐτόν, καὶ ἐξέστησαν. Ὁ δέ, κατασείσας τῆ χειρὶ», ἡσυχίαν πολλὴν ἐποίησεν, ὥστε ἀκοῦσαι τὰ παρ' αὐτοῦ. Ποθεινότερος πολλῶ λοιπὸν ἦν τοῖς μαθηταῖς οὐ τῷ σωθῆναι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐπιστῆναι καὶ εὐθέως
10 ἐπελθεῖν. Μανθάνουσι λοιπὸν καὶ οἱ οἰκεῖοι πάντα σαφῶς, μανθάνουσι καὶ οἱ ἀλλότριοι, εἴ γε ἤθελον πιστεῦσαι, ἀλλ' οὐκ ἠθέλησαν. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ γέγονεν.

«Ἀπαγγεῖλατε», φησὶν, «Ἰακώβω καὶ τοῖς ἀδελφοῖς ταῦτα». Ὅρα πῶς οὐκ ἔστι κενόδοξος· οὐ γὰρ εἶπε, Ἐπίπανταχοῦ δῆλα ποιήσατε ταῦτα, ἀλλὰ «τοῖς ἀδελφοῖς».

«Καὶ ἀνεχώρησεν εἰς ἕτερον τόπον»· οὐ γὰρ ἐπείραζε τὸν Θεόν, οὐδὲ εἰς πειρασμοὺς ἐνέβαλλεν ἑαυτόν·
20 ἐπεὶ, ὅτε καὶ τοῦτο ἐκελεύσθησαν, ἐποίησαν· «Εἰσελθόντες» γάρ, φησὶν, «ἐν τῷ ἱερῷ λαλεῖτε τῷ λαῷ». Ἦκουσαν, καὶ εὐθέως ἐπείσθησαν. Τοῦτο δὲ οὐκ εἶπεν ὁ ἄγγελος, ἀλλὰ τῷ σιγῇ ἀποστῆναι καὶ νυκτὸς ἐξαγαγεῖν ἔδωκεν ἐξουσίαν ἀναχωρῆσαι. Καὶ τοῦτο δὲ γίνεται,
25 ἵνα μάθωμεν ὅτι καὶ ἀνθρωπίνως πολλὰ ὠκονόμηται, ὥστε μὴ περιπεσεῖν πάλιν αὐτόν· ἵνα γὰρ μὴ εἴπωσιν ὅτι ὁ ἄγγελος αὐτοῦ ἐστὶ μετὰ τὸ ἀπελθεῖν, πρότερον τοῦτο λέγουσι, καὶ τότε αὐτὸν ὀρῶσιν ἀνατρέποντα τὴν δόξαν ἐκείνην. Ὁ ἄγγελος εἴ ἦν, οὐκ ἂν ἔκρουσε τὴν θύραν, οὐκ ἂν ἀνεχώρησεν εἰς ἕτερον τόπον. Πιστοῦ-

32. Πράξ. 12, 15

33. Πράξ. 12, 16-17

34. Πράξ. 12, 17

35. Πράξ. 5, 20

σου· εκείνη ὁμως ἐπέμενε ὅτι ἔτσι ἔχει τὸ πρᾶγμα· αὐτοὶ ὁμως εἶπαν ὅτι εἶναι ὁ ἄγγελος αὐτοῦ»³³. Ἀπὸ αὐτὸ γίνεται φανερὸ ὅτι ἀληθινὰ ὁ καθένας μας ἔχει ἄγγελο. Καὶ πῶς πέρασε τότε ἀπὸ τῆ σκέψη τους ὥστε νὰ ποῦν ὅτι εἶναι ὁ ἄγγελός του; Ἡ ἴδια ἡ περίσταση τοὺς ἔκανε νὰ σκεφθοῦν αὐτό.

«Ἐπειδὴ ὁμως ἐπέμενε», λέγει, «νὰ χτυπᾶ τὴν πόρτα, ἀφοῦ ἄνοιξαν εἶδαν αὐτὸν καὶ κυριεύθηκαν ἀπὸ ἔκπληξη. Ἐκεῖνος δὲ κινώντας τὸ χέρι του»³⁴, κατέστησε μεγάλη ἡσυχία ὥστε ν' ἀκούσουν τὰ λεγόμενα ἀπ' αὐτόν. Πολὺ περισσότερο λοιπὸν ποθητὸς ἦταν ἀπὸ τοὺς μαθητές, ὄχι μόνο γιὰ τὸ ὅτι σώθηκε, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ ὅτι προσῆλθε ἐκεῖ καὶ μάλιστα εὐθύς ἀμέσως. Μαθαίνουν λοιπὸν ὅλα μὲ λεπτομέρεια καὶ οἱ δικοί του, τὰ μαθαίνουν δὲ καὶ οἱ ξένοι, ἐὰν βέβαια ἤθελαν νὰ πιστέψουν, ἀλλ' ὁμως δὲν θέλησαν. Αὐτὸ συνέβηκε καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Χριστοῦ.

«Ἀναγγεῖλατε αὐτά», λέγει, «στὸν Ἰάκωβο καὶ στοὺς ἀδελφούς»³⁴. Πρόσεχε πῶς δὲν εἶναι ματαιόδοξος· διότι δὲν εἶπε, Ἰγνωστοποιήσατε αὐτὰ παντοῦ σ' ὅλους, ἀλλὰ «Στοὺς ἀδελφούς».

«Καὶ ἀναχώρησε μεταβαίνοντας σὲ ἄλλο τόπο»³⁴. δὲν πείραζε δηλαδὴ τὸ Θεό, οὔτε ἔβαζε σὲ πειρασμοὺς τὸν ἑαυτοῦ· καθόσον ὅταν ἔλαβαν ἐντολὴ καὶ γι' αὐτό, τὸ ἔπραξαν· διότι, λέγει, «Ἀφοῦ εἰσέλθετε στὸ ναό, μιλήστε στὸ λαό»³⁵. Ἦκουσαν καὶ ἀμέσως πείσθησαν. Αὐτὸ δὲν τὸ εἶπε ὁ ἄγγελος, ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ φύγει σιωπηλὰ καὶ νὰ τὸν θγάλει νύχτα μέσα ἀπὸ τὴ φυλακὴ, τοῦ ἔδωσε τὴ δύναμη νὰ ἀναχωρήσει. Καὶ αὐτὸ δὲ γίνεται, γιὰ νὰ μάθομε ὅτι πολλὰ πράγματα ἔχουν διευθετηθεῖ μὲ ἀνθρώπινο τρόπο, ὥστε νὰ μὴ περιπέσει πάλι σὲ δοκιμασίαν· διότι γιὰ νὰ μὴ ποῦν μετὰ τὴν ἀναχώρησή του, ὅτι εἶναι ὁ ἄγγελός του, τὸ λένε αὐτὸ στὴν ἀρχὴ καὶ μετὰ βλέπουν αὐτὸν νὰ ἀνατρέπει τὴ σκέψη ἐκείνη. Ἐὰν ἦταν ὁ ἄγγελος, δὲν θὰ χτυ-

ται δὲ αὐτοὺς καὶ τὸ μὴ ἐν ἡμέρᾳ γενέσθαι. Οἱ μὲν λε-
 λυμένοι ἐν εὐχαῖς ἦσαν, ὁ δὲ δεδεμένος ἐν ὕπνῳ, εἰ ἐ-
 νόμιζεν ἀληθὲς εἶναι τὸ γινόμενον, κἂν ἐξεπλάγη, κἂν
 οὐκ ἐμνημόνευσε· νῦν δέ, ἐν ὄνειρῳ ὄρῳ, ἀτάραχος ἦν.
 5 «Ἦλθον», φησὶν, «ἐπὶ τὴν πύλην τὴν σιδηρᾶν».
 “Οὐρα καὶ πῶς ἰσχυρὰ ἦν. «Διελθόντες δέ», φησί, «πρώ-
 την φυλακὴν καὶ δευτέραν, ἦλθον ἐπὶ τὴν πύλην τὴν
 σιδηρᾶν». Καὶ διὰ τί μὴ δι’ ἑαυτῶν, φησί, τοῦτο γίνε-
 ται; Διὰ τί; “Οτι καὶ τούτῳ τιμᾷ αὐτοὺς ὁ Θεός, τῷ
 10 δι’ ἀγγέλων αὐτοὺς ἐξαρπάζειν. Τί οὖν ἐπὶ Παύλου οὐχ
 οὕτω γέγονεν; Ἐκεῖ δικαίως, ὅτι πιστεῦσαι ἔδει τὸν
 δεσμοφύλακα, ἐνταῦθα δὲ ἀπαλλαγῆναι τὸν Ἀπόστολον
 μόνον· ἄλλως δὲ καὶ διαφόρως ἅπαντα ὁ Θεὸς οἰκονο-
 μεῖ. Ἐκεῖ μὲν Παῦλος ὑμνεῖ, ἐνταῦθα δὲ Πέτρος ἐκά-
 15 θευδε. Μὴ τοίνυν κρύπτωμεν τὰ θαύματα τοῦ Θεοῦ,
 ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ὠφελείας ταῦτα σπουδά-
 ζωμεν ἐκπομπεύειν, καὶ εἰς τὴν τῶν ἄλλων οἰκοδομήν·
 ὥσπερ γάρ ἐστι θαυμαστός ἐλόμενος δεσμευθῆναι, οὐ-
 τῶ θαυμαστότερος μὴ πρότερον ἀναχωρήσας, ἕως ὅτε
 20 τοῖς οἰκείοις πάντα ἀπήγγειλε.

Καὶ εἶπε, φησὶν· «Εἶπατε Ἰακώβῳ καὶ τοῖς ἀδελ-
 φοῖς». Τί δήποτε κελεύει εἰπεῖν; Ἴνα χαρῶσιν, ἵνα μὴ
 μεριμνῶσιν, ἵνα διὰ τούτων ἐκεῖνοι μανθάνωσιν, οὐκ
 αὐτοὶ δι’ ἐκείνων· οὕτω τοῦ ταπεινοτέρου μέρους ἐ-
 25 φρόντιζεν. Οὐδὲν ἄρα θλίψεως συμμέτρου βέλτιον.
 Ποίαν οἶει τὴν ἐκείνων εἶναι τότε ψυχὴν; πόσης ἡδο-
 νῆς γέμειν; Ποῦ νῦν αἱ γυναῖκες, αἱ διὰ πάσης καθεύ-

36. Πράξ. 12, 10

37. Πράξ. 16, 25

38. Πράξ. 12, 17

ποῦσε τὴν πόρτα, δὲν θ' ἀναχωροῦσε γιὰ ἄλλο τόπο. Ἐπιβειώνει δὲ αὐτοὺς καὶ τὸ ὅτι αὐτὸ δὲν συνέβηκε κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἡμέρας. Οἱ μὲν ἐλεύθεροι προσεύχονταν, ὁ δὲ φυλακισμένος κοιμόταν· ἐὰν νόμιζε ὅτι εἶναι ἀληθινὸ αὐτὸ ποῦ γινόταν, καθόλου δὲν θὰ ἐκπλησσόταν, οὔτε καὶ θὰ τὸ ἀνέφερε, ἐνῶ τώρα, σὰν νὰ ἔβλεπε ὄνειρο, ἦταν ἀτάραχος.

«Ἦρθαν», λέγει, «στὴ σιδερένια πύλη». Πρόσεχε καὶ πῶς ἦταν ἰσχυρὴ. «Ἀφοῦ πέρασαν», λέγει, «τὴν πρώτη καὶ δεύτερη φρουρά, ἦρθαν στὴ σιδερένια πύλη»³⁶. Καὶ γιατί, λέγει, αὐτὸ δὲν γίνεται ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἴδιους; Γιατί; Διότι καὶ μ' αὐτὸ τιμᾶ αὐτοὺς ὁ Θεός, τὸ νὰ τοὺς σώζει μὲ τοὺς ἀγγέλους. Γιατί λοιπὸν στὴν περίπτωση τοῦ Παύλου δὲν συνέβηκε τὸ ἴδιο; Ἐκεῖ πολὺ σωστὰ δὲν συνέβηκε, διότι ἔπρεπε νὰ πιστέψει ὁ δεσμοφύλακας, ἐνῶ ἐδῶ νὰ ἐλευθερωθεῖ μόνο ὁ Ἀπόστολος· ἄλλωστε δὲ κατὰ διαφορετικὸ τρόπο τὰ ρυθμίζει ὁ Θεός. Ἐκεῖ μὲν ὁ Παῦλος ἐξυμνεῖ τὸ Θεό³⁷, ἐνῶ ἐδῶ ὁ Πέτρος κοιμόταν. Ἄς μὴ κρύβομε λοιπὸν τὰ θαύματα τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἄς φροντίζομε νὰ διακηρύσσομε αὐτὰ καὶ γιὰ τὴ δική μας ὠφέλεια καὶ γιὰ τὴν οἰκοδομὴ τῶν ἄλλων· διότι ὅπως ἀκριβῶς εἶναι ἀξιοθαύμαστος ποῦ δέχθηκε νὰ φυλακισθεῖ, ἔτσι εἶναι θαυμαστότερος ποῦ δὲν ἀναχώρησε προηγουμένως γιὰ ἄλλο τόπο, προτοῦ νὰ ἀναγγεῖλει ὅλα τὰ συμβάντα στοὺς δικούς του.

Καὶ εἶπε, λέγει· «Νὰ τὰ πεῖτε στὸν Ἰάκωβο καὶ στοὺς ἀδελφούς»³⁸. Γιατί τέλος πάντων παραγγέλλει νὰ τὰ ποῦν; Γιὰ νὰ χαροῦν, γιὰ νὰ μὴ σκέφτονται αὐτό, γιὰ νὰ μαθαίνουν ἐκεῖνοι μέσω αὐτῶν καὶ ὄχι αὐτοὶ μέσω ἐκείνων. Ἐπομένως δὲν ὑπάρχει τίποτε καλύτερο ἀπὸ τὴ θλίψη ποῦ ἔρχεται μὲ μέτρο. Πῶς νομίζεις ὅτι αἰσθανόταν τότε ἡ ψυχὴ ἐκείνων; ἀπὸ πόση ἡδονὴ ἦταν γεμάτη; Ποῦ εἶναι τώρα οἱ γυναῖκες, ποῦ κοιμόνται ὅλη τὴ νύχτα;

δουσαι νυκτός; ποῦ δὲ οἱ ἄνδρες, οἱ μὴδὲ μεταστρεφόμενοι ἐπὶ τῆς κλίνης; Ὁρᾶς νήφουσαν ψυχὴν; Μετὰ γυναικῶν καὶ παίδων καὶ παιδισκῶν τὸν Θεὸν ὕμνουں, καθαρώτεροι τοῦ οὐρανοῦ τῇ θλίψει γενόμενοι. Νῦν δέ,
5 ἂν μικρὸν ἴδωμεν κίνδυνον, ἀναπίπτομεν. Οὐδὲν τῆς ἐκκλησίας ἐκείνης λαμπρότερον ἦν.

Μιμησώμεθα τούτους, ζηλώσωμεν. Οὐ διὰ τοῦτο γέγονεν ἡ νύξ, ἵνα διὰ παντός καθεύδωμεν καὶ ἀργῶμεν. Καὶ τοῦτο μαρτυροῦσιν οἱ χειροτέχναι, ὄνηλάται,
10 οἱ ἔμποροι, ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, ἐκ μέσων ἀνισταμένη νυκτῶν. Ἀνάστηθι καὶ σύ, καὶ ἴδε τῶν ἄστρον τὴν χορείαν, τὴν βαθεῖαν σιγὴν, τὴν ἡσυχίαν τὴν πολλήν· ἐκπλάγηθι τοῦ Δεσπότου σου τὴν οἰκονομίαν. Καθαρωτέρα τότε ἐστὶν ἡ ψυχὴ κουφοτέρα καὶ λεπτοτέρα
15 μᾶλλον ἐστὶ, μετέωρος καὶ κούφη· τὸ σκότος αὐτό, ἡ σιγὴ ἡ πολλὴ εἰς κατάνυξιν ἀγαγεῖν ἱκανά. Ἄν δὲ καὶ τὸν οὐρανὸν ἴδης, τοῖς ἄστροις ὡσπερ τισὶ μυρίοις κατεστιγμένον ὀφθαλμοῖς, πᾶσαν ἡδονὴν καρπώση, ἐννοϊαν λαβὼν εὐθύς τοῦ Δημιουργοῦ. Ἄν ἐννοήσης ὅτι
20 οἱ μεθ' ἡμέραν κρᾶζοντες, γελῶντες, σκιρτῶντες, πηδῶντες, ἀδικοῦντες, πλεονεκτοῦντες ἀπειλοῦντες, μυρία ἐπανατεινόμενοι δεινά, οὗτοι νῦν τῶν νεκρῶν οὐδὲν διαφέρουσι, καταγνώση τῆς ἀνθρωπίνης αὐθαδείας ἀπάσης. Ὑπνος ἐπῆλθε, καὶ τὴν φύσιν ἤλεγξεν· εἰκῶν
25 ἐστὶ θανάτου, εἰκῶν ἐστὶ συντελείας. Ἄν διακύψης εἰς τὸν στενωπὸν, οὐκ ἀκούση οὐδὲ φωνῆς· ἂν ἴδης εἰς τὴν οἰκίαν, πάντα ὄψει καθάπερ ἐν τάφῳ κειμένους. Ταῦ-

πού είναι και οι ἄνδρες, πού δέν στρέφουν τή σκέψη τους πρὸς τὸ Θεό, οὔτε βρισκόμενοι ξαπλωμένοι ἐπάνω στὸ κρεβάτι; Βλέπεις ψυχὴ γεμάτη ἀπὸ ἐπαγρύπνηση; Μαζὶ μὲ τίς γυναῖκες, τὰ παιδιά και τίς ὑπηρέτριες ὑμνοῦσαν τὸ Θεό, ἀφοῦ ἔγιναν μὲ τὴ θλίψη καθαρότεροι ἀπὸ τὸν οὐρανό. Ἐνῶ τώρα, ἂν δοῦμε τὸν παραμικρὸ κίνδυνο, χάνομε τὴν ἐλπίδα μας πρὸς τὸ Θεό. Τίποτε δέν ὑπῆρχε λαμπρότερο ἀπὸ τὴν ἐκκλησία ἐκείνη.

" Ἄς μιμηθοῦμε αὐτούς, ἄς γίνομε ζηλωτές τους. Δέν ἔγινε γι' αὐτὸ ἡ νύχτα, γιὰ νὰ κοιμόμαστε διαρκῶς και νὰ εἶμαστε νωθοί. Καὶ αὐτὸ τὸ ἐπιβεβαιώνουν οἱ χειροτέχνες, οἱ ὄνηγοί, οἱ ἔμποροι, ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, πού σηκώνεται ἀπὸ τὸν ὕπνο μέσα στὴ νύχτα. Σήκω και σὺ και πρόσεξε τὴν κυκλικὴ κίνηση τῶν ἄστρον, τὴ βαθειὰ σιγὴ, τὴν ἡσυχία τὴ μεγάλη· νιώσε ἔκπληξη μὲ τὴν ὄλη φροντίδα τοῦ Κυρίου σου. Καθαρότερη τότε εἶναι ἡ ψυχὴ, εἶναι περισσότερο ἐλαφρότερη και λεπτότερη, μετάρσια και ἀνάλαφρη· τὸ ἴδιο τὸ σκοτάδι και ἡ μεγάλη σιγὴ εἶναι ἱκανὰ νὰ ὀδηγήσουν σὲ κατάνυξη. " Ἄν δὲ προσέξεις και τὸν οὐρανὸ καταστολισμένο μὲ τὰ ἄστρα σὰν ἀκριβῶς μὲ ἀμέτρητους ὀφθαλμούς, θ' ἀποκομίσεις κάθε ἡδονή, φέροντας στὴ σκέψη σου ἀμέσως τὸν Δημιουργό. " Ἄν σκεφθεῖς ὅτι ἐκεῖνοι πού φωνάζουν δυνατὰ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἡμέρας, πού γελοῦν, κάνουν διάφορες κινήσεις, πηδοῦν, ἀδικοῦν, γίνονται πλεονέκτες, ἀπειλοῦν και προξενοῦν ἀμέτρητα κακά, αὐτοὶ τώρα δέν διαφέρουν καθόλου ἀπὸ τοὺς νεκρούς, θ' ἀντιληφθεῖς ὀλόκληρη τὴν ἀνθρώπινη αὐθάδεια. Ἦρθε ὁ ὕπνος και νίκησε τὴ φύση· εἰκόνα εἶναι τοῦ θανάτου, εἰκόνα εἶναι τῆς συντέλειαις. " Ἄν παρατηρήσεις τὸ στενὸ δρόμο, δέν θ' ἀκούσεις οὔτε φωνή· ἂν προσέξεις τὴν οἰκία, θὰ τοὺς δεῖς ὅλους νὰ εἶναι κάτω ξαπλωμένοι σὰν ἀκριβῶς μέσα σὲ τάφο. " Ὅλα αὐτὰ εἶναι

τα πάντα ἱκανά ἐστι διαναστῆσαι ψυχὴν, καὶ εἰς ἔννοιαν συντελείας ἀγαγεῖν.

4. Οὗτος δὴ μοι καὶ πρὸς ἄνδρας καὶ πρὸς γυναῖκας ὁ λόγος. Κάμψον τὰ γόνατα, στέναξον, παρακάλεσον σου τὸν Δεσπότην ἰλεων γενέσθαι μᾶλλον ἐπικάμπεται ἐν νυκτεριναῖς εὐχαῖς, ὅταν τὸν καιρὸν τῆς ἀναπαύσεως σὺ θρήνων ποιῇ καιρὸν. Ἀναμνήσθητι τοῦ βασιλέως οἷα ῥήματα ἔλεγεν· «Ἐκοπίασα ἐν τῷ στεναγμῷ μου, λούσω καθ' ἑκάστην νύκτα τὴν κλίνην μου, ἐν δάκρυσί μου τὴν στρωμνὴν μου βρέξω». Ὅσον ἂν ἦς τρυφηλός, οὐκ εἶ τρυφηλότερος ἐκείνου· ὅσον ἂν ἦς πλούσιος, οὐκ εἶ πλουσιώτερος τοῦ Δαυίδ. Καὶ πάλιν ὁ αὐτός φησι· «Μεσονύκτιον ἐξηγειρόμην τοῦ ἐξομολογεῖσθαί σοι ἐπὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου». 15 Τότε οὐ κενοδοξία παρενοχλεῖ· πῶς γάρ, πάντων καθεδόντων καὶ οὐχ ὀρώντων; τότε οὐ ραθυμία καὶ χάσμη ἐπιτίθεται· πῶς γάρ, ὑπὸ τοσοούτων τῆς ψυχῆς διεγειρομένης; Μετὰ τὰς τοιαύτας παννυχίδας καὶ ὕπνοι ἠδεῖς, καὶ ἀποκαλύψεις θαυμασταί.

20 Τοῦτο ποιήσον καὶ σὺ ὁ ἀνὴρ, μὴ μόνη ἢ γυνή. Ἔστω ἐκκλησία ἢ οἰκία, ἐξ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν συνηστηκυῖα. Μὴ γὰρ ὅτι σὺ μόνος εἶ ὁ ἀνὴρ, μηδὲ ὅτι αὕτη μόνη ἐστὶν ἢ γυνή, νομίσης κώλυμα εἶναι· «Ὅπου γάρ εἰσι δύο εἰς τὸ ἕμὸν ὄνομα», φησί, «συνηγμένοι, ἐκεῖ εἶμι ἐν μέσῳ αὐτῶν». Ὅπου ὁ Χριστὸς μέσος, πολὺ πληθὸς ἐστίν· ὅπου ὁ Χριστὸς, ἀνάγκη καὶ ἀγγέλους εἶναι, ἀνάγκη καὶ ἀρχαγγέλους καὶ τὰς ἄλλας δυνάμεις. Οὐκ ἄρα μόνοι ἐστὲ πάντων ἔχοντες Δεσπότην. Καὶ

39. Ψαλμ. 6, 7

40. Ψαλμ. 118, 62

41. Ματθ. 18, 20

ικανὰ νὰ διεγείρουν τὴν ψυχὴ καὶ νὰ τὴν ὀδηγήσουν σὸ νὰ σκεφθεῖ τὴ συντέλεια.

4. Αὐτὸς ὁ λόγος μου βέβαια ἀπευθύνεται καὶ πρὸς τοὺς ἄνδρες καὶ πρὸς τὶς γυναῖκες. Κάμψε τὰ γόνατά σου, στέναξε, παρακάλεσε τὸν Κύριο νὰ σοῦ δείξει εὐσπλαγχνία· περισσότερο εἰσακούει κατὰ τὴ διάρκεια τῶν νυχτερινῶν προσευχῶν, ὅταν τὸν καιρὸ τῆς ἀναπαύσεως σὺ τὸν μεταβάλλεις σὲ καιρὸ θρήνων. Θυμήσου τὸν βασιλιὰ ποιά λόγια ἔλεγε· «Ἐκόπιασα μὲ τοὺς ἀναστεναγμοὺς μου, θὰ λούσω κάθε νύχτα τὸ κρεβάτι μου μὲ δάκρυα καὶ τὸ στρῶμα μου θὰ τὸ περιβρέξω μὲ τὰ δάκρυά μου»³⁹. Ὁση ἀπολαυστικὴ ζωὴ καὶ ἂν κάμνεις, δὲν κάμνεις πρὸ ἀπολαυστικὴ ζωὴ ἀπὸ ἐκείνον· ὅσο πλούσιος καὶ ἂν εἶσαι, δὲν εἶσαι πλουσιότερος ἀπὸ τὸν Δαυίδ. Καὶ πάλι ὁ ἴδιος λέγει· «Μέσα στὰ μεσάνυχτα σηκωνόμουν γιὰ νὰ ἐξομολογηθῶ μπροστὰ στὴ δικαιοσύνη σου τὰ κρίματά μου»⁴⁰. Τὴν ὥρα ἐκείνη δὲν ἐνοχλεῖ ἡ ματαιοδοξία· διότι πῶς εἶναι αὐτὸ δυνατό, τὴ στιγμὴ πού ὅλοι κοιμοῦνται καὶ δὲν βλέπουν; τὴν ὥρα ἐκείνη δὲν μᾶς ἐπιτίθεται ἡ ἀδιαφορία καὶ τὸ χασμουρητό· διότι πῶς εἶναι αὐτὸ δυνατό, τὴ στιγμὴ πού ἡ ψυχὴ ἀπὸ τόσα πολλὰ διεγείρεται; Μετὰ ἀπὸ τὶς παννυχίδες αὐτοῦ τοῦ εἴδους καὶ ὁ ὕπνος εἶναι γλυκός, καὶ ἀποκαλύψεις γίνονται θαυμαστές.

Αὐτὸ κάνε καὶ σὺ ὁ ἄνδρας, καὶ ὄχι μόνο ἡ γυναῖκα. Ἄς εἶναι ἡ οἰκία ἐκκλησία, ἀποτελουμένη ἀπὸ ἄνδρες καὶ γυναῖκες. Διότι μὴ νομίσεις, ἐπειδὴ εἶσαι μόνος σὺ ὁ ἄνδρας, οὔτε ἐπειδὴ εἶσαι μόνη σὺ ἡ γυναῖκα, ὅτι αὐτὸ ἀποτελεῖ ἐμπόδιο· διότι λέγει· «Ὅπου εἶναι συγκεντρωμένοι δύο σὸ ὄνομά μου, ἐκεῖ ἀνάμεσά τους βρίσκομαι καὶ ἐγώ»⁴¹. Ὅπου ἀνάμεσα βρίσκεται ὁ Χριστός, ἐκεῖ ὑπάρχει πολὺ πλῆθος· ὅπου βρίσκεται ὁ Χριστός ἀνάγκη εἶναι νὰ βρίσκονται ἐκεῖ καὶ ἄγγελοι, ἀνάγκη εἶναι νὰ βρίσκονται καὶ ἀρχάγγελοι κοὶ οἱ ἄλλες δυνάμεις. Ἐπομέ-

πάλιν ἄκουε τοῦ Προφήτου λέγοντος· «Κρείσσων εἷς,
 ποιῶν τὸ θέλημα Κυρίου, ἢ μυριοὶ παράνομοι». Οὐδὲν
 ἀσθενέστερον πολλῶν παρανόμων, οὐδὲν ἰσχυρότερον ἐ-
 νὸς κατὰ νόμον Θεοῦ ζῶντος. Εἴ σοι καὶ παιδία ἐστί,
 5 διανάστησον καὶ τὰ παιδία, καὶ γενέσθω διὰ πάντων ἡ
 οἰκία ἐκκλησία διὰ τῆς νυκτός· ἂν δὲ ἀπαλὰ ᾖ, καὶ μὴ
 φέρῃ τὴν ἀγρυπνίαν, μέχρι μιᾶς εὐχῆς καὶ δευτέρας,
 καὶ κατάπαυσον· μόνον διανάστηθι, μόνον ἐν συνηθείᾳ
 κατάστησον σαυτὸν. Οὐδὲν τοῦ ταμείου βέλτιον ἐκείνου,
 10 τοῦ τοιαύτας εὐχὰς δεχομένου. Ἐκούε τοῦ Προφήτου
 λέγοντος· «Εἴ ἐμνημόνευόν σου ἐπὶ τῆς στρωμνῆς μου,
 ἐν τοῖς ὄρθροις ἐμελέτων εἰς σέ».

Ἄλλὰ κέκμηκα, φησί, μεθ' ἡμέραν πολλά, καὶ οὐ
 δύναμαι. Σκῆψις ταῦτα καὶ πρόφασις· ὅσα γὰρ ἂν κά-
 15 μης, οὐ πονήσεις. ὡς ὁ χαλκοτύπος, σφῦραν οὕτω βα-
 ρεῖαν καταφέρων ἀπὸ πολλοῦ τοῦ ὕψους ἐπὶ τοὺς σπιν-
 θήρας, καὶ τὸν καπνὸν ὄλω δεχόμενος τῷ σώματι, καὶ
 ὅμως τὸ πλεόν ἐκείνος τῆς νυκτός εἰς τοῦτο ἀναλίσκει.
 Ἴστε καὶ γυναῖκες, εἴ ποτε εἰς ἀγρὸν ἡμῖν γέγονεν ἀ-
 20 νάγκη βαδίσαι, ἢ εἰς παννυχίδα προελθεῖν, πῶς δι' ὄ-
 λης τῆς νυκτός ἀγρυπνοῦσι. Καί σοι τοίνυν χαλκεῖον
 ἔστω πνευματικόν, οὐχ ὥστε χύτρας, οὐδὲ λέβητας,
 ἀλλὰ τὴν ψυχὴν κατασκευάσαι τὴν σὴν, ἢ καὶ χαλκο-
 τύπου καὶ χρυσοχοοῦ πολλῶν βελτίων. Τὴν παλαιὰν γε-
 25 νομένην τοῖς ἁμαρτήμασιν εἰσάγαγε εἰς τὸ χωνευτή-
 ριον τῆς ἐξομολογήσεως, τὴν σφῦραν κατένεγκαι ἀπὸ
 πολλοῦ τοῦ ὕψους, τουτέστι, τῶν ρημάτων τὴν κατὰ-
 γνώσιν, ἀναπὸν τὸ πῦρ τοῦ Πνεύματος. Πολλῶ μείζο-

42. Σοφ. Σειράχ 16, 3

43. Ψαλμ. 62, 7

νως δὲν εἶστε μόνοι ἔχοντας τὸν Κύριο τῶν πάντων. Καὶ πάλι ἄκουσε τὸν προφήτη πού λέγει· «Εἶναι προτιμότερος ἓνας, πού ἐκτελεῖ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου, παρὰ ἀμέτρητοι παράνομοι»⁴². Τίποτε ἀσθενέστερο δὲν ὑπάρχει ἀπὸ πολλοὺς παράνομους, οὔτε ἰσχυρότερο ἀπὸ τὸν ἓνα πού ζεῖ σύμφωνα μὲ τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν ἔχεις καὶ παιδιά, σήκωσε καὶ τὰ παιδιά, καὶ ἃς γίνεῖς μὲ ὄλους σας μέσα στὴ νύχτα ἢ οἰκία ἐκκλησία· ἂν δὲ εἶναι τρυφερά καὶ δὲν ἀντέχουν τὴν ἀγρυπνία, ἃς μείνουν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς μιᾶς προσευχῆς καὶ τῆς δεύτερης καὶ ἃς σταματήσουν μετὰ μόνο νὰ σηκωθεῖς, μόνο νὰ συνηθίσεις τὸν ἑαυτὸ σου. Ἦκουε τὸν προφήτη πού λέγει· «Ὅταν σὲ θυμηθῶ τὴ νύχτα ἐνῶ βρίσκομαι στὸ στῶμα μου χωρὶς νὰ σὲ λησμονήσω, σηκώνομαι πολὺ πρῶτὶ καὶ μελετῶ στὴ σκέψη μου τὰ πλούσια ἐλέη σου»⁴³.

Ἄλλὰ, λέγει, κουράσθηκα πολὺ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἡμέρας καὶ δὲν μπορῶ. Αὐτὰ εἶναι δικαιολογία καὶ πρόφαση· διότι ὅσο καὶ ἂν κοπιᾶσεις, δὲν θὰ κουρασθεῖς ὅπως ὁ χαλκουργός, πού ἐπιφέρει ἀπὸ τόσο μεγάλο ὕψος μὲ μιὰ τόσο βαρεῖα σφύρα χτυπήματα στὰ πυρωμένα σίδερα καὶ δέχεται τὸν καπνὸ σ' ὅλο τὸ σῶμα του, καὶ ὅμως ἐκεῖνος καταναλίσκει τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς νύχτας στὸ σκοπὸ αὐτό. Γνωρίζετε ὅτι καὶ οἱ γυναῖκες, ἐὰν κάποτε χρειάσθηκε νὰ μεταβοῦμε σὲ ἀγρὸ ἢ νὰ προσέλθομε σὲ ὀλονύκτια ἀγρυπνία, πῶς ἀγρυπνοῦν καθ' ὅλη τὴ νύχτα. Καὶ σὺ λοιπὸν δημιούργησε πνευματικὸ χαλκουργεῖο, γιὰ νὰ κατασκευάσεις ὄχι χύτρα, οὔτε λέβητες, ἀλλὰ τὴν ψυχὴ σου, ἢ ὁποία εἶναι σπουδαιότερη ἀπὸ τὰ ἔργα καὶ τοῦ χαλκουργοῦ καὶ τοῦ χρυσοχόου. Ὁδήγησε μέσα στὸ χωνευτήρι τῆς ἐξομολογήσεως τὴν ψυχὴ σου πού ἐγίνε παλιὰ ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα, κατέβασε πρὸς αὐτὴν ἀπὸ πολὺ ψηλὰ τὴ σφύρα, δηλαδὴ τὰ λόγια κατηγορίας, ἀναψε τὴ φωτιὰ τοῦ Πνεύματος. Ἦχεις πολὺ πιὸ ἀνώτερη

να τέχνην ἔχεις. Οὐ χρυσᾶ σκεύη ρυθμίζεις, ἀλλὰ τὴν παντὸς χρυσοῦ τιμιωτέραν ψυχὴν, καθάπερ ὁ χαλκεὺς τὸ σκεῦος· οὐ γὰρ σωματικὸν σκεῦος ρυθμίζεις, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν ἀπαλλάττεις τῆς φαντασίας πάσης τῆς βιω-
 5 τικῆς. Παρακείσθω σοι λύχνος, οὐχ οὗτος ὁ καιόμενος, ἀλλ' ὃν ὁ Προφήτης λέγων εἶχε· «Λύχνος γὰρ τοῖς ποσί μου ὁ νόμος σου». Πύρωσον διὰ τῆς εὐχῆς τὴν ψυ-
 χὴν ἃν ἴδης ἱκανῶς ἔχουσαν, ἐξάγαγε, τύπωσον πρὸς ὅπερ ἂν θέλης. Πίστευσόν μοι, οὐχ οὕτω τὸ πῦρ τὸν
 10 ἰὸν ἀποκαθαίρειν εἴωθεν, ὡς εὐχὴ νυκτερινὴ τὸν ἰὸν τῶν ἀμαρτημάτων τῶν ἡμετέρων.

Αἰδεσθῶμεν, εἰ μηδένα ἄλλον, τοὺς νυκτερινοὺς φύλακας. Ἐκεῖνοι δι' ἀνθρώπινον νόμον περιῦασιν, ἐν κρυμῶ βοῶντες μεγάλα, καὶ διὰ τῶν στενωπῶν βαδί-
 15 ζοντες, βρεχόμενοι πολλάκις, πεπηγότες διὰ σὲ καὶ τὴν σωτηρίαν τὴν σὴν, καὶ τὴν τῶν χρημάτων τῶν σῶν φυλακὴν. Ἐκεῖνος ὑπὲρ τῶν χρημάτων σου τοσαύτην ποιεῖται πρόνοιαν, σὺ δὲ οὐδὲ ὑπὲρ τῆς ψυχῆς τῆς σῆς. Καὶ μὴν ἐγὼ οὐκ ἀναγκάζω αἶθριον περιῦέναι, καθάπερ
 20 ἐκεῖνος, οὐδὲ μεγάλα βοᾶν καὶ διαρρήγνυσθαι, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ ταμείῳ ὄν, ἐν αὐτῷ τῷ κοιτῶνι, κάμψον τὰ γόνατα, παρακάλεσον τὸν Δεσπότην. Διὰ τί αὐτὸς ὁ Χριστὸς διεννυκτέρευεν ἐν τῷ ὄρει; οὐχ ἵνα τύπος ἡμῖν γένηται; Τότε ἀναπνεῖ τὰ φυτὰ, ἐν τῇ νυκτὶ λέγων· τότε
 25 καὶ ψυχὴ μάλιστα μᾶλλον ἐκείνων δρόσον δέχεται. Ἄπερ μεθ' ἡμέραν ὁ ἥλιος κατέκαυσε, ταῦτα ἐν τῇ νυκτὶ καταψύχεται. Πάσης δρόσου μᾶλλον τὰ τῆς νυκτὸς δάκρυα καὶ κατὰ τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ κατὰ πάσης φλεγμο-

τέχνη. Δέν κατασκευάζεις χρυσά σκεύη, ἀλλὰ διαμορφώνεις τὴν ψυχὴ σου πού εἶναι πολυτιμότερη ἀπὸ ὅποιοδήποτε χρυσὸ σκεῦος, ὅπως ἀκριβῶς ὁ χαλκουργὸς τὸ σκεῦος· διότι δέν κατασκευάζεις σωματικὸ σκεῦος, ἀλλὰ τὴν ψυχὴ ἀπαλλάσεις ἀπὸ ὅλη τὴν κοσμικὴ φαντασίᾳ. Ἦς βρίσκεται δίπλα σου λυχνάρι, ὄχι αὐτὸ πού καίει, ἀλλ' αὐτὸ πού λέγει ὁ προφήτης ὅτι εἶχε· «Λυχνάρι γιὰ τὰ πόδια μου εἶναι ὁ νόμος σου»⁴⁸. Θέρμανε μὲ τὴν προσευχὴ τὴν ψυχὴ σου· ἂν δεῖς ὅτι θερμάνθηκε ἀρκετά, βγάλε τὴν καὶ δὸς τῆς ὅποια μορφὴ θέλεις. Πίστεψέ με, ὅτι δέν καθαρίζει συνήθως τόσο πολὺ ἢ φωτιὰ τὴ σκουριά, ὅσο ἢ νυχτερινὴ προσευχὴ τὸ δηλητήριον τῶν ἀμαρτημάτων μας.

Ἦς ντραπούμε, ἂν ὄχι κανέναν ἄλλο, τοὺς νυχτερινοὺς φύλακες. Ἐκεῖνοι ἐξ αἰτίας τοῦ ἀνθρώπινου νόμου περιφέρονται μέσα στὸ κρύο, φωνάζοντας δυνατὰ, βαδίζουν μέσα στοὺς στενοὺς δρόμους, βρέχονται πολλές φορές καὶ παγώνουν γιὰ σένα, γιὰ τὴ σωτηρία σου καὶ γιὰ τὴ φύλαξη τῶν χρημάτων σου. Ἐκεῖνος γιὰ τὰ χρήματά σου καταβάλλει τόση φροντίδα, ἐνῶ σὺ δέν φροντίζεις οὔτε γιὰ τὴν ψυχὴ σου. Καὶ βέβαια ἐγὼ δέν σέ ἐξαναγκάζω νὰ περιφέρεσαι ἔξω, ὅπως ἐκεῖνος, οὔτε νὰ φωνάζεις δυνατὰ καὶ νὰ καταπονεῖσαι τόσο πολὺ, ἀλλὰ βρισκόμενος μέσα στὸ γραφεῖο σου, μέσα στὸ δωμάτιό σου, λύγισε τὰ γόνατά σου, παρακάλεσε τὸν Κύριον. Γιατί ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς διανυκτερεύει στὸ ὄρος; δέν τὸ κάνει γιὰ νὰ γίνῃ σ' ἐμᾶς παράδειγμα πρὸς μίμηση; Τότε ἀναπνέουν τὰ φυτὰ, ἐννοῶ κατὰ τὴ διάρκειά τῆς νύχτας· τότε καὶ ἡ ψυχὴ πρὸ πάντων δέχεται τὴ δροσιὰ πολὺ περισσότερο ἀπὸ ἐκεῖνα. Ἐκεῖνα πού κατὰ τὴ διάρκειά τῆς ἡμέρας τὰ κατέκαυσε ὁ ἥλιος, αὐτὰ κατὰ τὴ διάρκειά τῆς νύχτας δροσιζονται. Περισσότερο ἀπὸ ὅποιαδήποτε δροσιὰ τὰ δάκρυα τῆς νύχτας κατεβαίνουν καὶ ἐναντίον τῶν

νῆς καὶ καύσωνος καθίεται, καὶ οὐκ ἀφήσει χαλεπὸν τι παθεῖν. Ἐάν δὲ μὴ τῆς δρόσου ἀπολαύσῃ ἐκείνης, μεθ' ἡμέραν κατακαυθήσεται.

Ἐάν μὴ γένοιτο μηδένα ὑμῶν ὑπέκκαυμα τοῦ πυ-
 5 ρὸς ἐκείνου γενέσθαι, ἀλλὰ, ἀναψύξαντες καὶ τῆς παρὰ
 τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἀπολαύσαντας, οὕτω πάντας ἡ-
 μᾶς ἐλευθερωθῆναι τοῦ φορτίου τῶν ἁμαρτημάτων χάρι-
 τι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
 μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος,
 10 τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄ-
 μῆν.

ἐπιθυμιῶν καὶ ἐναντίον κάθε φλεγμονῆς καὶ καύσωνα, καὶ δὲν ἀφήνουν νὰ πάθουμε κάτι τὸ φοβερό. Ἐὰν ὁμως δὲν ἀπολαύσεις ἐκείνη τὴ δροσιά, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἡμέρας θὰ κατακαεῖς.

Ἄλλ' εὐχομαι κανένας ἀπὸ σᾶς νὰ μὴ συμβεῖ νὰ γίνῃ τροφή καύσεως τοῦ πυρὸς ἐκείνου, ἀλλ', ἀφοῦ δροσιθοῦμε καὶ ἀπολαύσομε τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, ἔτσι ὅλοι μας νὰ ἐλευθερωθοῦμε ἀπὸ τὸ φορτίο τῶν ἁμαρτημάτων μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα, συγχρότως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΖ'

(Πράξ. 12, 18 - 13, 3)

«Γενομένης δὲ ἡμέρας, ἣν τάραχος οὐκ ὀλίγος ἐν τοῖς στρατιώταις, τί ἄρα ὁ Πέτρος ἐγένετο. Ἡρώδης δέ, ἐπιζητήσας αὐτόν, καὶ μὴ εὐρών, ἀνακρίνας τοὺς φύλακας, ἐκέλευσεν ἀπαχθῆναι
5 καὶ κατελθὼν ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Καισάρειαν διέτριβε».

1. Πολλοὶ διαποροῦσι πῶς περιεῖδεν ὁ Θεὸς τότε δι' αὐτόν τοὺς παῖδας ἀναιρουμένους, καὶ νῦν πάλιν τοὺς στρατιώτας διὰ τὸν Πέτρον, καίτοι γε δυνατὸν ἦν
10 αὐτῷ μετὰ τοῦ Πέτρου κἀκείνοις ἐξελέσθαι. Ἄλλά, εἰ καὶ τοὺς στρατιώτας ἐξήγαγεν ὁ ἄγγελος μετὰ τοῦ Πέτρου, ἐνομίσθη ἂν φυγῆς εἶναι τὸ πρᾶγμα. Τί οὖν οὐχ ἑτέρως ὠκονόμησε; φησί· ποία γὰρ βλάβη γέγονε νῦν; Ἄν ἴδωμεν ὅτι οἱ ἀδίκως τι παθόντες καὶ κακῶς οὐδὲν
15 ἐβλάβησαν, οὐ ζητήσομεν ταῦτα. Διὰ τί γὰρ μὴ λέγεις καὶ περὶ Ἰακώβου, διὰ τί αὐτόν οὐκ ἐξείλετο; Ἄλλως δὲ οὐκ ἦν οὐδέπω τῆς κρίσεως ὁ καιρὸς, ὥστε τὸ κατ' ἀξίαν ἀπονεῖμαι ἐκάστῳ. Ἄλλ' οὐδὲ ἐνέβαλλεν αὐτοὺς εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ Πέτρος. Μᾶλλον οὖν αὐτόν ἐλύ-
20 πει τὸ ἐμπαιχθῆναι, ὥσπερ τὸν πάππον αὐτοῦ, ὑπὸ τῶν μάγων ἀπατηθέντα, μᾶλλον ἐποίει διαπρίεσθαι καὶ καταγέλαστον εἶναι. Καλὸν δὲ καὶ αὐτῶν τῶν ρημάτων ἀκοῦσαι τοῦ συγγραφέως.

«Γενομένης», φησὶν, «ἡμέρας, ἣν τάραχος οὐκ ὀλίγος ἐν τοῖς στρατιώταις, τί ἄρα ὁ Πέτρος ἐγένετο.

1. Πράξ. 12, 18 - 19

2. Ματθ. 2, 16 - 18

ΟΜΙΛΙΑ ΚΖ

(Πράξ. 12, 18 - 13, 3)

«Όταν ξημέρωσε ἀνησύχησαν πάρα πολύ οἱ στρατιῶτες γιά τὸ τί ἄραγε νὰ ἔγινε ὁ Πέτρος. Ὁ δὲ Ἡρώδης, ἀφοῦ τὸν ἀναζήτησε καὶ δὲν τὸν βρῆκε, ἀνέκρινε τοὺς φρουροὺς καὶ διέταξε νὰ φονευθοῦν, αὐτὸς δὲ κατέβηκε ἀπὸ τὴν Ἰουδαία καὶ διέμεινε στὴν Καισάρεια»¹.

1. Πολλοὶ ἀποροῦν πῶς ὁ Θεὸς ἀνέχθηκε τότε ἐξ αἰτίας τοῦ ἑαυτοῦ του (τοῦ Χριστοῦ) νὰ φονευθοῦν τὰ παιδιά², καὶ τώρα πάλι τοὺς στρατιῶτες ἐξ αἰτίας τοῦ Πέτρου, ἂν καὶ βέβαια ἦταν δυνατὸ σ' αὐτὸν μαζί μετὸν Πέτρο καὶ ἐκείνους νὰ σώσει. Ἀλλά, ἐὰν ὁ ἄγγελος ἔβγαζε μαζί μετὸν Πέτρο καὶ τοὺς στρατιῶτες, θὰ θεωροῦνταν τὸ πρᾶγμα αὐτὸ φυγὴ. Γιατί λοιπὸν, λέγει, ὁ Θεὸς δὲν τὰ ρύθμισε κατ' ἄλλο τρόπο; Ποιὰ βλάβη λοιπὸν προέκυψε τώρα; Ἄν δοῦμε ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ παθαίνουν κάποιο κακὸ ἄδικα δὲν ὑπέστησαν καμιὰ βλάβη, δὲν θὰ ζητήσουμε αὐτά. Διότι γιατί δὲν λές καὶ γιά τὸν Ἰάκωβο, γιατί δὲν ἔσωσε αὐτόν; Ἄλλωστε δὲ δὲν ἦταν ἀκόμα καιρὸς τῆς κρίσεως, ὥστε ν' ἀποδώσει στὸν καθένα ἐκεῖνο ποὺ ἀξίζει. Ἄλλ' οὔτε παρέδωσε αὐτοὺς σὰ χέρια αὐτοῦ ὁ Πέτρος. Περισσότερο λοιπὸν τὸν στενοχωροῦσε ὁ ἐμπαιγμός, ὅπως ἀκριβῶς τὸν παπποῦ αὐτοῦ, ποὺ ἐξαπατήθηκε ἀπὸ τοὺς μάγους, περισσότερο τὸν ἐξόργιζε καὶ τὸν ἔκαμνε ἀξιο γιά γέλια. Καλὸ εἶναι δὲ ν' ἀκούσουμε τὰ ἴδια τὰ λόγια τοῦ συγγραφέα.

«Όταν», λέγει, «ξημέρωσε ἀνησύχησαν πάρα πολύ οἱ στρατιῶτες, γιά τὸ τί νὰ ἔγινε ἄραγε ὁ Πέτρος. Ὁ δὲ

Ἡρώδης δέ, ἐπιζητήσας αὐτόν, καὶ μὴ εὐρών, ἀνακρί-
 νας τοὺς φύλακας, ἐκέλευσεν ἀπαχθῆναι». Καίτοι ἤ-
 κουσε παρ' αὐτῶν (ἀνέκρινε γάρ), καὶ ὅτι αἱ ἀλύσεις
 ἀφέθησαν, καὶ ὅτι τὰ σανδάλια ἔλαβε, καὶ ὅτι μέχρι τῆς
 5 νυκτὸς ἐκείνης μετ' αὐτῶν ἦν. Ἄλλὰ τί συνέκρουσαν;
 διὰ τί οὖν μὴ καὶ αὐτοὶ ἔφυγον; Καὶ μὴν αὐτὸν ἔδει
 θαυμάσαι, ἔδει καταπλαγῆναι τοῦτο. Λοιπὸν φανερὸν
 γίνεται πᾶσι διὰ τοῦ θανάτου τούτων καὶ τοῦ Θεοῦ τὸ
 θαῦμα, ἢ τε ἐκείνου κακία κατάδηλος. Ἄλλ' ὄρα πῶς
 10 οὔτος ταῦτα οὐ κρύπτει, ἀλλὰ καὶ μέυνηται ἱστορίας,
 ὥστε διδάξαι ἡμᾶς.

Εἰτά φησι· «Καὶ κατελθὼν ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς
 τὴν Καισάρειαν διέτριβεν. Ἦν δὲ ὁ Ἡρώδης θυμομα-
 χῶν Τυρίοις καὶ Σιδωνίοις· ὁμοθυμαδὸν τε παρῆσαν
 15 πρὸς αὐτόν, καὶ πείσαντες Βλάστον τὸν ἐπ' τοῦ κοιτῶ-
 νος τοῦ βασιλέως, ἤτοῦντο εἰρήνην διὰ τὸ διατρέφεσθαι
 αὐτῶν τὴν χώραν ἀπὸ τῆς βασιλικῆς. Τακτῇ δὲ ἡμέρᾳ
 ὁ Ἡρώδης, ἐνδυσάμενος ἐσθῆτα βασιλικήν, καὶ καθί-
 σασ ἐπὶ τοῦ βήματος ἐδημηγόρει πρὸς αὐτούς· ὁ δὲ δῆ-
 20 μος ἐπεφώνει· Θεοῦ φωνὴ καὶ οὐκ ἀνθρώπου. Παρα-
 χρῆμα δὲ αὐτὸν ἐπάταξεν ἄγγελος Κυρίου, ἀνθ' ὧν
 οὐκ ἔδωκε τὴν δόξαν τῷ Θεῷ· καὶ γενόμενος σκωληκό-
 βρωτος ἐξέψυξεν. Ὁ δὲ λόγος τοῦ Θεοῦ ἠῤῥξανε καὶ
 ἐπληθύνετο». Οὐ μικρὸν οὐδὲ τοῦτό ἐστιν. Εὐθέως ἢ
 25 δίκη κατέλαβεν αὐτόν, εἰ καὶ μὴ διὰ Πέτρον, ἀλλὰ διὰ
 τὴν αὐτοῦ μεγαληγορίαν. Καὶ μὴν, εἰ ἐκεῖνοι, φησὶν,
 ἐβόησαν, τί πρὸς τοῦτον; Ὅτι κατελέξατο τὴν φωνήν,
 ὅτι ἄξιον ἑαυτὸν ἐνόμισεν εἶναι τῆς κολακείας. Διὰ τού-
 του ἐκεῖνοι μάλιστα παιδεύονται οἱ κολακεύοντες εἰκῆ.
 Ὅρα πάλιν ἀμφοτέρους μὲν ὄντας ἀξίους τιμωρίας,

3. Πράξ. 12, 18 - 19

4. Πράξ. 12, 20 - 24

Ἡρώδης, ἀφοῦ τὸν ἀναζήτησε καὶ δὲν τὸν βρῆκε, ἀνέκρινε τοὺς φρουροὺς καὶ διέταξε νὰ φονευθοῦν»³. Ἐὰν καὶ ἄκουσε βέβαια ἀπ' αὐτοὺς (διότι τοὺς ἀνέκρινε), καὶ ὅτι οἱ ἀλυσίδες ἀφέθηκαν ἐκεῖ, καὶ ὅτι ἔλαβε μαζί του τὰ σανδάλια, καὶ ὅτι μέχρι τῆ νύχτα ἐκείνη ἦταν μαζί με αὐτοὺς. Ἄλλὰ γιατί τὸν ἀπέκρυσαν; γιατί λοιπὸν δὲν ἔφυγαν καὶ αὐτοί; Καὶ ὅμως ἔπρεπε αὐτὸς νὰ θαυμάσει, ἔπρεπε νὰ ἐκπλαγεῖ με αὐτό. Ὡστε λοιπὸν γίνεται φανερὸ σ' ὅλους με τὸν θάνατο αὐτῶν καὶ τὸ θαῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ κακία ἐκείνου. Ἄλλὰ πρόσεχε πῶς αὐτὸς δὲν τὰ κρύβει αὐτά, ἀλλὰ καὶ μνημονεύει τὴν ἱστορία, γιὰ νὰ μᾶς διδάξει.

Ἐπειτα λέγει· «Ἀφοῦ κατέβηκε ἀπὸ τὴν Ἰουδαία διέμενε στὴν Καισάρεια. Ἄλλ' ὁ Ἡρώδης ἦταν πολὺ ὀργισμένος ἐναντίον τῶν κατοίκων τῆς Τύρου καὶ τῆς Σιδώνας· αὐτοὶ συμφωνώντας ὅλοι μαζί παρουσιάσθηκαν σ' αὐτὸν καί, ἀφοῦ κέρδησαν με τὸ μέρος τοὺς τὸν Βλάστο, τὸν θαλαμηπόλο τοῦ βασιλιᾶ, ζητοῦσαν εἰρήνη, διότι ἡ χώρα τοὺς προμηθευόταν τρόφιμα ἀπὸ τὴ χώρα τοῦ βασιλιᾶ. Μιὰ ὀρισμένη ἡμέρα δὲ ὁ Ἡρώδης, ἀφοῦ φόρεσε βασιλικὴ στολή, κάθισε ἐπάνω στὸ βῆμα καὶ τοὺς μιλοῦσε, ἐνῶ τὸ πλῆθος φώναζε καὶ ἔλεγε· Αὐτὴ εἶναι φωνὴ Θεοῦ καὶ ὄχι ἀνθρώπου. Ἀμέσως δὲ ἄγγελος Κυρίου τὸν πάταξε, διότι δὲν ἔδωσε τὴ δόξα στὸ Θεό, καί, ἀφοῦ κατάντησε νὰ τὸν τρώγουν τὰ σκουλήκια, ξεψύχησε. Ὅμως ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ αὔξανε καὶ διαδιδόταν»⁴. Δὲν εἶναι μικρὸ οὔτε καὶ αὐτό. Ἀμέσως ἡ θεία δίκη τὸν τιμώρησε, ἂν καὶ ὄχι ἐξ αἰτίας τοῦ Πέτρου, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς καυχησιολογίας του. Καὶ ὅμως, λέγει, ἐὰν ἐκεῖνοι φώναζαν καὶ τὸν ἐπευφήμησαν, τί σχέση ἔχει αὐτὸ πρὸς ἐκεῖνον; Διότι ἀποδέχθηκε τὴν ἐπευφημία, διότι θεώρησε τὸν ἑαυτό του ἄξιο τῆς κολακείας. Με αὐτὸ διδάσκονται πρὸ πάντων ἐκεῖνοι ποὺ κολακεύουν χωρὶς λόγο. Πρόσεχε πάλι ποῦ

τοῦτον δὲ κολαζόμενον· οὐ γὰρ ἔστι νῦν τῆς κρίσεως ὁ καιρός, ἀλλὰ τὸν μάλιστα ὑπεύθυνον, τοῦτον κολάζει, ἐκείνους ἀφιεῖς ἐπὶ τούτου κερδάναι. «Καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἠῤῥξανε», φησί, «καὶ ἐπληθύνετο»· τουτέστι, τούτου 5 του γενομένου. Εἶδες Θεοῦ οἰκονομίαν;

«Βαρνάβας δὲ καὶ Σαῦλος ὑπέστρεψαν ἐξ Ἱερουσαλήμ, πληρώσαντες τὴν διακονίαν, συμπαραλαβόντες καὶ Ἰωάννην, τὸν ἐπικληθέντα Μάρκον». «Ἦσαν δέ τινες ἐν Ἀντιοχείᾳ κατὰ τὴν οὖσαν Ἐκκλησίαν προ- 10 φῆται καὶ διδάσκαλοι, ὃ τε Βαρνάβας καὶ Συμεών, ὃ καλούμενος Νίγερ, καὶ Λούκιος ὁ Κυρηναῖος, Μαναὴν τε Ἡρώδου τοῦ τετράρχου σύντροφος, καὶ Σαῦλος». Ἔτι Βαρνάβαν πρῶτον μνημονεύει· οὐπω γὰρ Παῦλος ἦν λαμπρός, οὐπω σημεῖον οὐδὲν εἰργάσατο.

15 «Λειτουργούντων δὲ αὐτῶν τῷ Κυρίῳ καὶ νηστευόντων, εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· Ἐφορίσατε δὴ μοι τὸν Βαρνάβαν καὶ Σαῦλον εἰς τὸ ἔργον, ὃ προσκέκλημαι αὐτούς'. Τότε νηστεύσαντες καὶ προσευξάμενοι, καὶ ἐπιθέντες τὰς χεῖρας αὐτοῖς, ἀπέλυσαν». Τί ἐστι, «Λει- 20 τουργούντων»; Κηρυττόντων. «Ἐφορίσατέ μοι», φησί, «τὸν Βαρνάβαν καὶ Σαῦλον». Τί ἐστιν, «Ἐφορίσατέ μοι»; Εἰς τὸ ἔργον, εἰς τὴν ἀποστολήν. Ὅρα πάλιν ὑπὸ τίνων χειροτονεῖται ὑπὸ Λουκίου τοῦ Κυρηναίου καὶ Μαναὴν, μᾶλλον δὲ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος· ὅσα γὰρ 25 τὰ πρόσωπα ἐλάττονά ἐστι, τοσούτω γυμνοτέρα ἢ τοῦ Θεοῦ φαίνεται χάρις. Χειροτονεῖται λοιπὸν εἰς ἀποστολήν, ὥστε μετ' ἐξουσίας κηρύττειν. Πῶς οὖν αὐτός φησιν, «Οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπων»; Τὸ

5. Πράξ. 12, 25

6. Πράξ. 13, 46

7. Πράξ. 13, 2-3

8. Γαλ. 1, 1

καὶ οἱ δύο μὲν εἶναι ἄξιοι τιμωρίας, ὅμως αὐτὸς τιμωρεῖται· διότι δὲν εἶναι τώρα ὁ καιρὸς τῆς κρίσεως, ἀλλὰ τὸν κυρίως ὑπεύθυνο, αὐτὸν τιμωρεῖ τώρα, ἀφήνοντας ἐκείνους νὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὸ γεγονός αὐτό. «Καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ αὔξανε», λέγει, «καὶ διαδιδόταν»· δηλαδή, ἐξ αἰτίας αὐτοῦ πού ἐγίνε. Εἶδες οἰκονομία Θεοῦ;

«Ὁ Βαρνάβας δὲ καὶ ὁ Σαῦλος, ἀφοῦ ξεπλήρωσαν τὴν ἀποστολή τους, ἐπέστρεψαν ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα, παίρνοντας μαζί τους καὶ τὸν Ἰωάννη, πού μετονομάσθηκε Μάρκος»⁵.

«Υπῆρχαν ὅμως στὴν ἐκκλησία τῆς Ἀντιόχειας μερικοὶ προφῆτες καὶ διδάσκαλοι, ὁ Βαρνάβας, ὁ Συμεών, πού ὀνομαζόταν Νίγερ, ὁ Λούκιος ὁ Κυρηναῖος, ὁ Μαναὴν πού εἶχε συναναστραφεῖ τὸν τετράρχη Ἡρώδη, καὶ ὁ Σαῦλος»⁶. Ἄκόμα ἀναφέρει πρῶτον τὸν Βαρνάβα· διότι ἀκόμα ὁ Παῦλος δὲν ἦταν ξακουστός, οὔτε ἔκανε ἀκόμα κανένα θαῦμα.

«Ἐνῶ δὲ αὐτοὶ ἐκτελοῦσαν τὸ καθῆκον τους πρὸς τὸν Κύριο καὶ νήστευαν, εἶπε τὸ ἅγιο Πνεῦμα· Ἐξχωρίστε μου τὸν Βαρνάβα καὶ τὸν Σαῦλο γιὰ τὸ ἔργο πού τοὺς προσκάλεσα. Τότε, ἀφοῦ νήστευσαν καὶ προσευχήθηκαν καὶ ἔβαλαν τὰ χέρια τους ἐπάνω τους, τοὺς ἄφησαν νὰ φύγουν»⁷. Τί σημαίνει, «Λειτουργούντων»; Σημαίνει ὅτι ἐνῶ κήρυτταν. «Ἐξχωρίστε μου», λέγει, «τὸν Βαρνάβα καὶ τὸν Σαῦλο». Τί σημαίνει, «Ἐξχωρίστε μου»; Σημαίνει νὰ μοῦ τοὺς ξεχωρίσετε γιὰ τὸ ἔργο, γιὰ τὴν ἀποστολή. Πρόσεχε πάλι ἀπὸ ποιὸς γίνεται ἡ χειροτονία· ἀπὸ τὸν Λούκιον τὸν Κυρηναῖο καὶ τὸν Μαναὴν, ἢ καλύτερα ἀπὸ τὸ Πνεῦμα· διότι ὅσο κατώτερα εἶναι τὰ πρόσωπα, τόσο περισσότερο ἀποκαλύπτεται ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ. Χειροτονοῦνται πλέον γιὰ τὴν ἀποστολή, ὥστε μὲ ἐξουσία νὰ κηρύττουν. Πῶς λοιπὸν αὐτὸς λέγει, «Δὲν ἔλαβα τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀποστόλου ἀπὸ ἀνθρώπους, οὔτε μέσω ἀνθρώπων»⁸;

μέν, «οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων», εἶπεν ἵνα δηλώσῃ ὅτι οὐκ ἀνθρωπος αὐτὸν ἐκάλεσεν οὐδὲ προσηγάγετο, τὸ δέ, «δι' ἀνθρώπων», ὅτι οὐχ ὑπὸ τοῦδε ἐπέμφθη, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Πνεύματος· διὸ καὶ οὕτως ἐπήγαγεν· «Οὗτοι μὲν οὖν, 5 ἐκπεμφθέντες ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, κατήλθον εἰς τὴν Σελεύκειαν, ἐκεῖθεν τε ἀπέπλευσαν εἰς τὴν Κύπρον». Ἴδωμεν δὲ ἄνωθεν τὰ εἰρημένα.

2. «Ἡμέρας δὲ γενομένης», φησὶν, ἦν τάραχος οὐκ ὀλίγος διὰ τὸν Πέτρον, καὶ ἀνακρίνας τοὺς φύλακας ἐ- 10 κέλευσεν ἀπαχθῆναι». Οὕτως οὐκ ἤσθετο ὅτι καὶ κολάζειν ἀδίκως ἐπιχειρεῖ. Ἴδου τὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἀναλαμβάνω λόγον. Τὰ δεσμὰ ἦν, οἱ φύλακες ἔνδον, τὸ δεσμωτήριον κεκλεισμένον, οὐδαμοῦ τοῖχος διορωρυγμένος, πάντες τὰ αὐτὰ ἔλεγον, ἀνάρπαστος ὁ ἀνθρωπος γέγο- 15 νε, διὰ τί αὐτοὺς καταδικάζεις; εἰ ἤθελον ἀπολύσαι, πρὸ τούτου ἀπέλυσαν ἄν, ἢ συνεξῆλθον. Ἄλλὰ χρήματα ἔλαβον; Πόθεν ὁ μηδὲ πέννητι δοῦναι ἔχων, τούτοις ἐδίδου; οὐδὲ γὰρ διεθρύβησαν αἱ ἀλύσεις, οὐδὲ λελυμέναι ἦσαν. Ἔδει ἰδεῖν ὅτι θεῖον τὸ πρᾶγμα ἦν καὶ οὐκ 20 ἀνθρώπινον. Εἶτα, ἐπειδὴ ἱστορίας ἔμελλε μεμνηῆσθαι λοιπόν, διὰ τοῦτο καὶ τὰ ὀνόματα τίθησιν, ἵνα δειχθῇ πάντα ἐπαληθεύων. «Καὶ πείσαντες Βλάστον», φησί, «τὸν ἐπὶ τοῦ κοιτῶνος τοῦ βασιλέως, ἤτοῦντο εἰρήνην». Τοῦτο ποιοῦσιν, ἐπειδὴ λιμὸς ἦν.

25 «Τακτῇ δὲ ἡμέρᾳ καθίσας ὁ Ἡρώδης ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐδημηγόρει», φησί. Παραχρῆμα δὲ ἐπάταξεν αὐτὸν ἄγγελος Κυρίου· καὶ γενόμενος σκωληκόβρωτος ἐξέψυξε». Τοῦτο καὶ Ἰώσηπος λέγει, ὅτι μακρᾷ περιέ-

9. Πράξ. 13, 4

10. Πράξ. 12, 18 - 19

11. Πράξ. 12, 20

12. Πράξ. 12, 21

13. Πράξ. 12, 23

Τὸ μὲν, «ὄχι ἀπὸ ἀνθρώπους», τὸ εἶπε γιὰ νὰ δείξει ὅτι δὲν τὸν προσκάλεσε οὔτε τὸν ὁδήγησε στὸ ἄξιωμα τοῦ ἀποστόλου ἄνθρωπος, ἐνῶ τὸ «δι' ἀνθρώπων», τὸ εἶπε γιὰ νὰ δείξει ὅτι δὲν στάλθηκε ἀπὸ αὐτόν, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ Πνεῦμα· γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε τὸ ἐξῆς: «Αὐτοὶ λοιπόν, ποὺ στάλθηκαν ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, κατέβηκαν στὴ Σελεύκεια, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἀναχώρησαν μὲ πλοῖο γιὰ τὴν Κύπρο»⁹. Ἄλλὰ ἃς ἐξετάσουμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ ὅσα λέχθηκαν.

2. «Ὅταν ξημέρωσε», λέγει, «ἀνησύχησαν πάρα πολὺ οἱ στρατιῶτες ἐξ αἰτίας τοῦ Πέτρου, καὶ ἀφοῦ ἀνέκρινε τοὺς φρουροὺς, διέταξε νὰ φονευθοῦν»¹⁰. Τόσο πολὺ δὲν αἰσθανόταν ὅτι ἄδικα ἐπιχειρεῖ νὰ τοὺς τιμωρήσει. Νὰ ἀναλαμβάνω τὸν λόγο νὰ τοὺς ὑπερασπισθῶ. Τὰ δεσμὰ ὑπῆρχαν, οἱ φύλακες ἦταν μέσα, ἡ φυλακὴ ἦταν κλεισμένη, πουθενὰ δὲν ὑπῆρχε τοῖχος τρυπημένος, ὅλοι τὰ ἴδια ἔλεγαν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δηλαδὴ ἄρπάχθηκε ἀπὸ κάποιον, γιατί καταδικάζεις αὐτούς; ἐὰν ἤθελαν νὰ τὸν ἀπολύσουν, θὰ μπορούσαν νὰ τὸν ἀπολύσουν πρὶν ἀπ' αὐτό, ἢ θὰ ἔφευγαν καὶ αὐτοὶ μαζί μὲ αὐτόν. Ἄλλὰ μήπως ἔλαβαν χρήματα; Ἀπὸ ποῦ θὰ ἔδινε σ' αὐτούς ἐκεῖνος ποὺ δὲν εἶχε νὰ δώσει οὔτε σὲ φτωχό; οὔτε βέβαια σπάσθηκαν οἱ ἀλυσίδες, οὔτε λυμένες ἦταν. Ἔπρεπε νὰ καταλάβει ὅτι τὸ πρᾶγμα ἦταν θεία ἐνέργεια καὶ ὄχι ἀνθρώπινη. Ἐπειτὰ, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο πλέον ν' ἀναφέρει ἱστορίες, γι' αὐτὸ ἀναφέρει καὶ τὰ ὀνόματα, γιὰ ν' ἀποδειχθεῖ ὅτι ὅλα εἶναι ἀληθινά. «Καὶ ἀφοῦ», λέγει, «κέρδησαν μὲ τὸ μέρος τους τὸν Βλάσιο, τὸν θαλαμηπόλο τοῦ βασιλιᾶ, ζητοῦσαν εἰρήνη»¹¹. Αὐτὸ τὸ κάνουν ἐπειδὴ ὑπῆρχε πείνα.

«Μία ὀρισμένη δὲ ἡμέρα, ἀφοῦ κάθησε», λέγει, «ὁ Ἡρώδης ἐπάνω στὸ βῆμα, τοὺς μιλοῦσε»¹². «Ἀμέσως δὲ τὸν πάταξε ἄγγελος Κυρίου καί, ἀφοῦ κατάντησε νὰ τὸν τρώγουν τὰ σκουλήκια, ξεψύχησε»¹³. Αὐτὸ τὸ λέγει καὶ ὁ Ἰώσηπος, ὅτι δηλαδὴ περιέπεσε σὲ μακροχρόνια ἀρρώστια.

πεσε νόσω. Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ τοῦτο οὐκ ἤδεσαν, ὁ δὲ Ἄπόστολος αὐτὸ τίθησι. Πλὴν ἀλλὰ καὶ ἡ ἄγνοια ὠφέλει, λογιζομένων αὐτῶν τῷ Ἰακώβου θανάτῳ καὶ τῶν στρατιωτῶν φόνῳ τὸ κατὰ τὸν Ἡρώδη συμβεβη-
 5 κέναι. Ὅρα· ὅτε μὲν τὸν Ἄποστολον ἔσφαξεν, οὐδὲν τοιοῦτον εἰργάσατο, ὅτε δὲ τούτους, λοιπὸν ἐν ἀφασίᾳ ἦν. Ἄτε οὖν ἠπορηκῶς καὶ αἰσχυνόμενος κατηῆλθεν ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Καισάρειαν. Ἐμοὶ δοκεῖ καὶ ἐκείνους ἐπαγαγεῖν βουλόμενος, πρὸς ἀπολογία ἦλθε
 10 τούτων· ὠργίζετο γὰρ ἐκείνοις, τούτους οὕτω θεραπεύων. Ὅρα πῶς κενόδοξος ὁ ἄνθρωπός ἐστι. Μέλλων αὐτοῖς διδόναι τὴν δωρεάν, ἐδημηγόρησεν. Ὁ δὲ Ἰώσηπός φησιν ὅτι καὶ ἐσθῆτα λαμπράν, ἐξ ἀργύρου πεποιημένην, περιέκειτο.

15 Ὅρα καὶ ἐκεῖνοι πῶς κόλακες ἦσαν, καὶ τῶν Ἀποστόλων τὸ φρόνημα· ὃν γὰρ ἔθνος ὀλόκληρον ἐθεράπευσε, τοῦτον οὗτοι διέπτυνον. Πάλιν δὲ γίνεται ἀνάπνευσις αὐτῶν μεγάλη, καὶ μυρία ἀγαθὰ ἐκ τῆς ἐκείνου τιμωρίας. Εἰ δὲ οὗτος, ἀκούσας ὅτι «Φωνὴ Θεοῦ καὶ οὐκ ἀν-
 20 θρώπου», καίτοι γε μηδὲν εἰπών, τοιαῦτα ἔπαθε, πολλῶ μᾶλλον ἢ ὁ Χριστός, εἰ μὴ Θεός ἦν αὐτός, αἰεὶ λέγων ὅτι «Τὰ ρήματα τὰ ἐμὰ οὐκ ἔστιν ἐμὰ», καὶ «Οἱ ὑπηρέται ἂν οἱ ἐμοὶ ἠγωνίζοντο», καὶ ὅσα τοιαῦτα. Ἐκεῖνος δὲ αἰσχυρῶς καὶ ἐλεεινῶς τὸν βίον κατέλυσε, καὶ οὐδὲ φαί-
 25 νεται λοιπόν. Ὅρα δὲ αὐτὸν καὶ ὑπὸ τοῦ Βλάστου ἀναπειθόμενον, καὶ ἄτε δὴ ταλαίπωρον ὄντα εὐκόλως ὀργιζόμενον, καὶ πάλιν καταλλαττόμενον, καὶ πανταχοῦ δοῦλον τῶν δήμων, καὶ οὐδὲν ἐλεύθερον ἔχοντα.

14. Πράξ. 12, 22

15. Ἰω. 14, 10

16. Ἰω. 18, 36

Οἱ μὲν πολλοὶ αὐτὸ δὲν τὸ γινώριζαν, ἀλλ' ὁ Ἀπόστολος ἀναφέρει αὐτό. Πλὴν ὅμως καὶ ἡ ἄγνοια ὠφελοῦσε, σκεπτόμενοι αὐτοὶ ὅτι αὐτὸ ποῦ εἶχε συμβεῖ στὸν Ἡρώδη συνέβηκε ἐξ αἰτίας τοῦ θανάτου τοῦ Ἰακώβου καὶ τοῦ φόβου τῶν στρατιωτῶν. Πρόσεχε· ὅταν μὲν ἔσφαξε τὸν Ἀπόστολο, τίποτε παρόμοιο δὲν συνέβηκε, ὅταν ὅμως φόβησε αὐτούς, κατάντησε στὸ ἐξῆς σὲ ἀφασία. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶχε κυριευθεῖ ἀπὸ ἀπορία καὶ ντρεπόταν κατέβηκε ἀπὸ τὴν Ἰουδαία στὴν Καισάρεια. Ἐγὼ νομίζω θέλοντας νὰ συλλάβει καὶ ἐκείνους, ἦρθε πρὸς ἀπολογία αὐτῶν· διότι ὀργιζόταν ἐναντίον ἐκείνων, ὑπηρετώντας μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ αὐτούς. Πρόσεχε πῶς εἶναι ἄνθρωπος ματαιόδοξος. Μίλησε πρὸς αὐτούς ἐνῶ ἐπρόκειτο νὰ τοὺς προσφέρει τὴ δωρεά. Ὁ δὲ Ἰώσηπος λέγει ὅτι φοροῦσε καὶ λαμπρὴ στολή, κατασκευασμένη ἀπὸ ἄργυρο.

Πρόσεχε καὶ ἐκείνους πόσο κόλακες ἦταν, καθὼς καὶ τὸ φρόνημα τῶν Ἀποστόλων· διότι ἐκείνον ποῦ ὀλοκλήρο ἔθνος τὸν κολάκευε, αὐτὸν αὐτοὶ τὸν περιφρονοῦσαν. Πάλι δὲ ἀκολουθεῖ μεγάλη κατάπαυση τοῦ διωγμοῦ καὶ προκύπτουν ἀμέτρητα ἀγαθὰ ἀπὸ τὴν τιμωρία ἐκείνου. Ἐὰν δὲ αὐτός, ἐπειδὴ ἄκουσε νὰ τοῦ λέγουν, «Φωνὴ Θεοῦ εἶναι αὕτη καὶ ὄχι ἀνθρώπου»⁴, ἂν καὶ βέβαια τίποτε δὲν εἶπε, ἔπαθε τέτοια, πολὺ περισσότερο θὰ τὸ πάθαινε ὁ Χριστός, ἐὰν δὲν ἦταν ὁ ἴδιος Θεός, λέγοντας πάντοτε ὅτι «τὰ δικά μου τὰ λόγια δὲν εἶναι δικά μου»⁵, καὶ «Οἱ ὑπηρέτες μου θὰ ἀγωνίζονταν»⁶, καὶ τόσα παρόμοια. Ἐκεῖνος ὅμως τερμάτισε τὴ ζωὴ του κατὰ τρόπο αἰσχρὸ καὶ ἐλεεινὸ, καὶ δὲν ὑπάρχει πλέον. Πρόσεχε δὲ αὐτὸν ποῦ παρασύρεται καὶ πείθεται ἀπὸ τὸν Βλάστο, καὶ ἐπειδὴ βέβαια εἶναι ταλαίπωρος εὐκόλα ὀργίζεται, καὶ πάλι συμφιλιώνεται, καὶ παντοῦ γίνεται δοῦλος τῶν ἀνθρώπων, χωρὶς νὰ ἔχει τίποτε τὸ ἐλεύθερο.

Σκόπει δὲ καὶ τὴν αὐθεντίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. «Λειτουργούντων δὲ αὐτῶν», φησί, «τῷ Κυρίῳ, καὶ νηστευόντων, εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· Ἐφορίσατε δὴ μοι τὸν Βαρνάβαν καὶ Σαῦλον». Τίς ἂν ἐτόλμησε, μὴ τῆς 5 αὐτῆς ἐξουσίας ὄν, ταῦτα εἰπεῖν; Τοῦτο δὲ γίνεται, ὥστε μὴ εἶναι αὐτοὺς κοινῇ μεθ' ἑαυτῶν. Εἶδεν αὐτοὺς μείζονα δύναμιν ἔχοντας, καὶ πολλοῖς δυναμένους ἀρκέσαι. Πῶς δὲ αὐτοῖς εἶπε; Διὰ προφητῶν ἴσως. Διὰ τοῦτο προλαβὼν εἶπεν ὅτι καὶ προφητῆται ἦσαν καὶ ἐνή- 10 στευον καὶ ἐλειτούργουν, ἵνα μάθῃς ὅτι πολλῆς νήψεως χρεία ἦν. Ἐν Ἀντιοχείᾳ χειροτονεῖται, ἔνθα κηρύττει. Διὰ τί μὴ εἶπε, Ἐφορίσατε τῷ Κυρίῳ, ἀλλ', «ἐμοί»; Δείκνυσιν ὅτι ἐν ἔστι τὸ τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς δυνάμεως.

15 Ὁρᾷς ὅσον ἡ νηστεία μέγα; Δείκνυσιν ὅτι πάντα τὸ Πνεῦμα ἐποίει. Μέγα τι ἡ νηστεία ἀγαθόν, οὐχ ὄρω περιορίζεται. Ὅτε χειροτονεῖν ἔδει, τότε νηστεύουσι καὶ νηστεύουσιν αὐτοῖς εἶπε τὸ Πνεῦμα. Ἡ νηστεία δὲ οὐ τοῦτο μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ τὸ τρυφῆς ἀπέ- 20 χεσθαι νηστείας εἰδός ἐστι. Τοσοῦτον ἐπιτάττω μόνον ἐγὼ μὴ νηστεύσητε, ἀλλὰ τρυφῆς ἀπέχεσθε. Τροφὰς ζητῶμεν, μὴ διαφθοράν· τροφὰς ζητῶμεν, μὴ νόσων ὑποθέσεις, νόσων καὶ ψυχικῶν καὶ σωματικῶν τρυφήν ζητῶμεν, ἡδονὴν ἔχουσαν, μὴν τρυφήν ἀηδίας γέμου- 25 σαν· τοῦτο τρυφή, ἐκεῖνο λύμη· τοῦτο ἡδονή, ἐκεῖνο πόνος· τοῦτο κατὰ φύσιν, ἐκεῖνο παρὰ φύσιν. Εἶπέ γάρ μοι, εἴ τις ἔδωκέ σοι κώνειον πιεῖν, οὐχὶ παρὰ φύσιν ἦν;

Πρόσεχε δὲ καὶ τὴν αὐθεντία τοῦ ἁγίου Πνεύματος. «Ἐνῶ αὐτοί», λέγει, «ἐκτελοῦσαν τὰ καθήκοντά τους πρὸς τὸν Κύριο καὶ νήστευαν, εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο· Ἐχωρίστε μου τὸν Βαρνάβα καὶ τὸν Σαῦλο'». Ποιός θὰ τολμοῦσε νὰ τὰ πει αὐτά, ἂν δὲν εἶχε αὐτὴν τὴν ἐξουσία; Αὐτὸ δὲ γίνεται, γιὰ νὰ μὴ μένουν αὐτοὶ στὸ ἴδιο μέρος μὲ τοὺς ἄλλους. Εἶδε τὸ Πνεῦμα ὅτι αὐτοὶ ἔχουν μεγαλύτερη δύναμη καὶ μποροῦν σὲ πολλοὺς νὰ ἐπαρκέσουν. Πῶς ὅμως τὸ εἶπε σ' αὐτούς; Ἴσως μὲ προφητες. Γι' αὐτὸ καὶ προηγουμένως εἶπε, ὅτι ὑπῆρχαν καὶ προφῆτες ποὺ νήστευαν καὶ ἐκτελοῦσαν ὅλα τὰ καθήκοντά τους πρὸς τὸν Κύριο, γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι χρτιαζόταν μεγάλη ἐπαγρύπνηση καὶ προσευχή. Στὴν Ἀντιόχεια χειροτονεῖται ἐκεῖ ὅπου κηρύττει. Γιατί δὲν εἶπε, Ἐχωρίστε τους γιὰ τὸν Κύριο', ἀλλ' εἶπε «γιὰ ἐμένα»; Δείχνει ὅτι πρόκειται γιὰ τὴν ἴδια ἐξουσία καὶ δύναμη.

Βλέπεις πόσο σπουδαῖο πρᾶγμα εἶναι ἡ νηστεία; Δείχνει ὅτι ὅλα τὰ ἔκαμνε τὸ Πνεῦμα. Εἶναι ἓνα πολὺ μεγάλο ἀγαθὸ ἡ νηστεία καὶ ὅτι δὲν περιορίζεται ἀπὸ σύνορα. Ὅταν ἔπρεπε νὰ τοὺς χειροτονήσουν, τότε νηστεύουν καὶ κατὰ τὸν χρόνο ποὺ νηστεύουν μίλησε πρὸς αὐτούς τὸ Πνεῦμα. Ἡ νηστεία δὲ δὲν εἶναι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ ἀπέχει κανεὶς ἀπὸ τὴν ἀπολαυστικὴ ζωὴ καὶ αὐτὸ εἶναι εἶδος νηστείας. Αὐτὴν τὴν προτροπὴ μόνο σὰς δίνω· μὴ νηστεύσετε δηλαδὴ, ἀλλ' ἀπέχετε ἀπὸ τὴν ἀπολαυστικὴ ζωὴ. Ἄς ἐπιδιώκομε τροφές καὶ ὄχι διαφθορά· ἄς ἐπιζητοῦμε τροφές καὶ ὄχι ἀφορμές ἀσθενειῶν, ἀσθενειῶν καὶ ψυχικῶν καὶ σωματικῶν· ἄς ἐπιδιώκομε τροφή ποὺ παρέχει εὐχαρίστηση, καὶ ὄχι ἀπόλαυση γεμάτη ἀπὸ ἀηδία· αὐτὴ εἶναι ἀπόλαυση, ἐνῶ ἐκείνη καταστροφή· αὐτὸ εἶναι ἡδονή, ἐνῶ ἐκεῖνο πόνος· αὐτὸ εἶναι φυσικὸ ἐπακόλουθο, ἐνῶ ἐκεῖνο ἀντίθετο μὲ τὴ φύση. Διότι πές μου σὲ παρακαλῶ, ἐὰν κάποιος σοῦ

εἶ τις ξύλα καὶ λίθους, οὐκ ἂν ἀπεστράφης; Εἰκότως πα-
 ρὰ φύσιν γὰρ ἔστι. Τοιοῦτον καὶ ἡ τρυφή· καθάπερ γὰρ
 ἐν πόλει, πολιορκίας γενομένης, πολὺς θόρυβος γίνεται
 καὶ τάραχος, τῶν πολεμίων εἰσελθόντων, οὕτως ἐν τῇ
 5 ψυχῇ γίνεται, οἴνου καὶ τρυφῆς ἐπεισελθούσης. «Τίνι
 οὐαί; τίνι θόρυβοι; τίνι ἀηδίαι καὶ λέσχαι; τίνι κρίσις;
 τίνος πελιδνοὶ οἱ ὀφθαλμοί; οὐχὶ τοῖς ἐγχρονίζουσιν ἐν
 οἴνοις;».

Ἄλλὰ γάρ, ὅσα ἂν εἴπωμεν, οὐκ ἀποστήσομεν τοὺς
 10 περὶ τὴν τρυφήν ἀπησχολημένους, ἂν μὴ πρὸς ἕτερον
 ἀντιστήσωμεν τὸ πάθος. Καὶ πρῶτον μὲν πρὸς τὰς γυ-
 ναῖκας ἡμῖν ἔστω ὁ λόγος. Οὐδὲν αἰσχρότερον γυναι-
 κὸς τρυφώσης, οὐδὲν αἰσχρότερον μεθουούσης· ἀμαυροῦ-
 ται αὐτῆς τὸ τῆς ὄψεως ἄνθος, θολοῦται τὸ γαληνὸν καὶ
 15 ἡμερον τῶν ὀφθαλμῶν, οἴονεὶ νεφέλης τινός, ἀκτῖνας
 ὑποδραμούσης ἡλιακάς. Ἄνελεύθερον τὸ πρᾶγμα καὶ
 δουλικόν, καὶ πάσης δυσγενείας ἀνάμεστον. Πῶς ἔστιν
 ἀηδῆς οἴνου ἀποπνέουσα γυνὴ ὀδωδότος, σεσηπότος, ἐ-
 ρευγομένη κρεῶν διεφθορότων χυμόν, βεβαρημένη καὶ
 20 διαναστῆναι μὴ δυναμένη, ἐρυθρὰ οὖσα τοῦ δέοντος πλέ-
 ον, χάσμησ γέμουσα καὶ ἀχλύος πολλῆς; Ἄλλ' οὐκ ἐ-
 κείνη ἡ τρυφῆς ἀπεχομένη τοιαύτη, ἀλλὰ σεμνή καὶ σώ-
 φρων καὶ εὖμορφος· καὶ γὰρ τῷ σώματι πολὺ περιτίθη-
 σι κάλλος τῆς ψυχῆς ἢ κατάστασις. Μὴ γὰρ δὴ νομί-
 25 σης ἀπὸ τῶν σωματικῶν τύπων τοῦτο γίνεσθαι μόνον.

ἔδινε νὰ πιεῖς κώνειο, δὲν θὰ ἦταν ἀντίθετο μὲ τὴ φύση; ἐὰν σοῦ ἔδινε ξύλα καὶ πέτρες, δὲν θὰ τὸν ἀποστρεφόντων; Ἀσφαλῶς ναί· διότι εἶναι κάτι τὸ ἀφύσικο. Τέτοιο πρᾶγμα εἶναι καὶ ἡ ἀπολαυστικὴ ζωὴ· διότι ὅπως σὲ μία πόλη, ποὺ γίνεται πολιορκία, ὑπάρχει πολὺς θόρυβος καὶ ταραχὴ ὅταν εἰσέλθουν οἱ ἐχθροί, τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ στὴν ψυχὴ, ὅταν εἰσέλθουν ἐντὸς αὐτῆς οἶνος καὶ ἀπολαυσιμὰ ὑλικὰ. «Σὲ ποιὸν ταιριάζει τὸ ἀλλοίμονο; σὲ ποιὸν οἱ θόρυβοι; σὲ ποιὸν οἱ ἀηδίες καὶ οἱ φλυαρίες; σὲ ποιὸν τὰ δικαστήρια καὶ οἱ δίκες; τίνος οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι ὠχροί; δὲν εἶναι ἐκείνων ποὺ περνοῦν τὸν καιρὸ τους πίνοντας κρασί;»¹⁸.

Ἄλλ' ὅμως ὅσα καὶ ἂν ποῦμε δὲν θ' ἀπομακρύνουμε ἀπὸ τὶς ὑλικὰς ἀπολαύσεις ἐκείνους ποὺ ἐπιδίδονται σ' αὐτές, ἂν δὲν ἀντιπαραβάλομε τὸ πάθος πρὸς κάποιο ἄλλο. Καὶ πρῶτα ἄς μιλήσομε γιὰ τὶς γυναῖκες. Τίποτε δὲν ὑπάρχει αἰσχρότερο ἀπὸ γυναῖκα ποὺ ἐπιδίδεται σὲ ἀπολαύσεις, τίποτε δὲν ὑπάρχει αἰσχρότερο ἀπὸ γυναῖκα ποὺ παραδίδει τὸν ἑαυτὸ της στὴ μέθη· χάνει τὴν λαμπρότητά της, τὴν ἀνθηρότητα τοῦ προσώπου της, θολώνει ἢ ἠρεμία καὶ ἡμερότητα τῶν ματιῶν της, σὰν κάποιο σύννεφο νὰ πέρασε κάτω ἀπὸ τὶς ἡλιακὰς ἀκτίνες. Αὐτὸ ἀποτελεῖ ἀνελευθερία καὶ δουλικότητα καὶ εἶναι δεῖγμα κάθε κατωτερότητας. Πόσο ἀηδὴς εἶναι ἡ γυναῖκα ἀπὸ τὴν ὁποία βγαίνει ὀσμὴ κρασιοῦ ἀλλοιωμένου καὶ ἀποσυντιθεμένου, ποὺ ρεῦεται καὶ βγαίνει μυρωδιὰ χυμοῦ κρεάτων σάπιων, ποὺ ἔχει βαρυθυμία καὶ δὲν μπορεῖ νὰ σηκωθεῖ, ποὺ εἶναι κόκκινη περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι πρέπει, ποὺ χασμουριέται συνέχεια καὶ εἶναι θολωμένα τὰ μάτια της; Ὅμως δὲν εἶναι τέτοια ἐκείνη ποὺ ἀπέχει ἀπὸ τὶς ὑλικὰς ἀπολαύσεις, ἀλλ' εἶναι σεμνή, γεμάτη ἀπὸ σωφροσύνη καὶ ὁμορφιά· καθόσον ἡ κατάστασις τῆς ψυχῆς προσδίδει πολλὴ ὁμορφιὰ στὸ σῶμα. Διότι

Δὸς εὐμορφον κόρην, τεταραγμένην, λάλον, λοίδορον, μέθυσον, πολυτελῆ, εἰ μὴ πάσης αἰσχυρᾶς δυσειδεστέρα καθέστηκεν; Εἰ δὲ αἰσχύνοιτο, εἰ δὲ σιγῶη, εἰ δὲ ἐρυθριᾶν μανθάνοι, εἰ δὲ φθέγγεσθαι συμμέτρως, εἰ δὲ νηστείαις ἐσχολακέναι, διπλοῦν τὸ κάλλος, πλείων ἢ ὥρα, ποθεινοτέρα ἢ ὄψις, σωφροσύνης γέμουσα καὶ κοσμιότητος.

Βούλει λοιπὸν καὶ περὶ ἀνδρῶν εἰπωμεν; Τί τοῦ μεθύοντος αἰσχυρότερον; Καταγέλαστος οἰκέταις, κατα-
 10 γέλαστος ἐχθροῖς, ἔλεινός παρὰ φίλοις, μυρίας καταγνώσεως ἄξιος, θηρίον ἐστὶ μᾶλλον ἢ ἄνθρωπος· τὸ γὰρ πολλὰ σιτεῖσθαι παρδάλεως καὶ λέοντος καὶ ἄρκτου ἐστίν. Εἰκότως οὐ γὰρ ἔχουσιν ἐκεῖνα ψυχὴν λογικὴν. Καὶ μὴν κακεῖνα, πλέον τοῦ δέοντος καὶ τοῦ μέτρου τοῦ
 15 παρὰ τῆς φύσεως αὐτοῖς ὠρισμένου σιτισθέντα, οἰέφθειρε τὸ πᾶν σῶμα, πόσω οὖν μᾶλλον ἡμεῖς; Διὰ τοῦτο ἡμῖν εἰς μικρὸν συνέστειλε τὴν γαστέρα ὁ Θεός, διὰ τοῦτο ὀλίγον μέτρον ὠρισε τροφῆς, ἵνα παιδεύσῃ ψυχῆς ἐπιμελεῖσθαι.

20 3. Καταμάθωμεν αὐτὴν τὴν κατασκευὴν τὴν ἡμετέραν, καὶ ὀψόμεθα ἐν μόριον ἐν ἡμῖν ταύτην ἔχον τὴν ἐνέργειαν τὸ στόμα γὰρ ἡμῶν καὶ ἡ γλῶττα πρὸς ὕμνους ἀφώρισται, ὁ φάρυγξ πρὸς φωνήν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐνάγκη τῆς φύσεως ἡμᾶς ἐγκατέδησεν, ἵνα μηδὲ ἄκον-
 25 τες ἐμπίπτωμεν εἰς πολλὴν πραγματείαν. Ὡς, εἴ γε ἡ τρυφή πόνους μὴ εἶχε, μηδὲ νόσους καὶ ἀρρωστίας, φο-

μὴ νομίσεις ὅτι ἡ ὀμορφιά προέρχεται μόνο ἀπὸ τὰ σωματικά χαρακτηριστικά. Παρατήρησε μιὰ ὀμορφη κόρη, φλύαρη, ποὺ λέγει βρωμόλογα, ποὺ μεθάει, ἀγαπᾷ τὴν πολυτέλεια, δὲν κατάντησε αὐτὴ ἀσχημότερη ἀπὸ ὀποιαδήποτε ἀσχημὴ γυναίκα; Ἐὰν ὅμως εἶναι ντροπαλή, ἀγαπᾷ τὴ σιωπὴ, ἔμαθε νὰ κοκκινίζει ἀπὸ ντροπὴ, τὰ λόγια τῆς εἶναι μετρημένα, περνᾷ τίς ὥρες τῆς μὲ νηστείες, τότε εἶναι διπλὴ ἡ ὀμορφιά τῆς, μεγαλύτερη ἡ ὠραιότητά τῆς, περισσότερο ποθητὴ ἡ μορφὴ τῆς, εἶναι γεμάτη ἀπὸ σωφροσύνη καὶ κοσμιότητα.

Θέλεις λοιπὸν νὰ μιλήσουμε καὶ γιὰ τοὺς ἄνδρες; Τί ὑπάρχει πιὸ ἀσχημὸ ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ μεθάει; Εἶναι ἀξίος χλευασμοῦ ἀπὸ τοὺς δούλους, ἀξίος χλευασμοῦ ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, ἀξίος περιφρονήσεως ἀπὸ τοὺς φίλους, ἀξίος κατακρίσεως, καὶ εἶναι θηρίο μᾶλλον, παρὰ ἄνθρωπος· διότι ἡ πολυφαγία ἀποτελεῖ γνῶρισμα πάρδαλης, λεονταριοῦ καὶ ἀρκούδας. Καὶ πολὺ σωστά· διότι ἐκεῖνα δὲν ἔχουν ψυχὴ λογικὴ. Καθόσον ἐὰν ἐκεῖνα, ὅταν φᾶνε περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι πρέπει καὶ ἀπὸ τὸ μέτρο ποὺ εἶναι καθορισμένο ἀπὸ τὴ φύση, καταστρέφουν τὸ σῶμα τους, πόσο περισσότερο λοιπὸν δὲν τὸ καταστρέφομε ἐμεῖς; Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς περιόρισε τὴν κοιλιὰ μας μέσα σὲ μικρὰ ὄρια, γι' αὐτὸ ὄρισε νὰ τρῶμε μικρὴ ποσότητα τροφῆς, γιὰ νὰ μᾶς διδάξει νὰ φροντίζομε τὴν ψυχὴ μας.

3. Ἄς γνωρίσουμε καλὰ τὴν ἴδια τὴν κατασκευὴ μας καὶ θὰ διαπιστώσουμε ὅτι ἓνα πολὺ μικρὸ μέρος ἀπὸ τὸ σῶμα μας ἔχει αὐτὴν τὴν ἐνέργεια· διότι τὸ στόμα μας καὶ ἡ γλῶσσα μας ὀρίσθηκαν γιὰ ὕμνους, ἐνῶ ὁ φάρυγγας γιὰ φωνή. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς φύσεως μᾶς περιόρισε μέσα σὲ ὄρια, ὥστε νὰ μὴ παραφορτωνόμαστε, χωρὶς νὰ τὸ θέλομε, μὲ περιττὰς ἀνάγκες. Γιὰ παράδειγμα, ἂν ἡ τρυφηλὴ ζωὴ δὲν εἶχε κόπους, οὔτε ἀσθένει-

ρητὸν ἦν, νῦν δέ σοι τέθεικεν ὀροθέσια τῆς φύσεως, ἵ-
να μηδὲ βουλόμενος ὑπερβαίνης. Οὐχ ἡδονὴν ζητεῖς, ἀ-
γαπητέ; Τοῦτο παρὰ τῆς αὐταρκείας εὐρήσεις. Οὐχ ὑ-
γείαν; Καὶ τοῦτο. Οὐχὶ ἀμεριμνίαν; Καὶ τοῦτο. Οὐχὶ
5 ἐλευθερίαν; οὐχὶ ρῶσιν σώματος; οὐχὶ εὐεξίαν; οὐχὶ
νῆψιν ψυχῆς; οὐχὶ διέγερσιν; Οὕτω πάντα τὰ καλὰ ἐν-
ταῦθα, ἐν ἐκείνῃ δὲ τὰ ἐναντία, ἀηδία, καχεξία, νόσος,
ἀνελευθερία, δαπάνη.

Πόθεν οὖν, φησὶν, ἐπὶ ταύτην τρέχομεν ἅπαντες;
10 Ἐκ τῆς νόσου. Εἶπὲ γάρ μοι, διὰ τί τὸ βλάπτον ὁ νοσῶν
ἐπιζητεῖ; οὐχὶ καὶ αὐτὸ τοῦτο τοῦ νοσεῖν σημεῖόν ἐστι;
Διὰ τί ὁ χωλὸς μὴ ὀρθὰ βαδίζει; αὐτὸ δὲ τοῦτο οὐκ ἀ-
πὸ ραθυμίας καὶ τοῦ μὴ βούλεσθαι παρὰ τὸν ἰατρὸν ἰέ-
ναι; Τῶν γὰρ πραγμάτων τὰ μὲν πρόσκαιρον ἡδονὴν
15 ἔχει, διηνεκῆ δὲ τὴν κόλασιν, τὰ δὲ τοῦναντίον, τὴν
μὲν καρτερίαν πρόσκαιρον, διηνεκῆ δὲ τὴν ἀπόλαυσιν.
Ὁ τοίνυν οὕτω χαῦνος καὶ ράθυμος, ὥστε μὴ ὑπερι-
δεῖν τῶν παρόντων ἡδέων ὑπὲρ τῶν μελλόντων, ταχέ-
ως ἀλίσκεται. Εἶπέ μοι, ὁ Ἡσαῦ πόθεν ἐάλω; πόθεν
20 τὴν παροῦσαν ἡδονὴν μελλούσης προτετίμηκε τιμῆς;
Ἐκ τῆς χαννότητος καὶ μαλακίας. Τοῦτο δὲ αὐτὸ πόθεν;
φησὶν. Ἐκ τῶν ἡμῶν αὐτῶν καὶ δῆλον ἐκεῖθεν ὅταν γὰρ
θέλωμεν, διανιστῶμεν ἑαυτούς, καὶ καρτερικοὶ γινό-
μεθα. Ἐὰν γοῦν ἀνάγκη ποτὲ ἐπέλθῃ, πολλάκις δὲ καὶ
25 φιλονεικήσαντες μόνον, τὸ χρήσιμον συνείδομεν.

ες καὶ ἀρρώστιες, θὰ ἦταν κάτι τὸ ὑποφερτό, ἐνῶ τώρα σοῦ ἔθεσε ὁ Θεὸς τὰ ὅρια τῆς φύσεως, ὥστε νὰ μὴ τὰ ὑπερβαίνεις καὶ ὅταν ἀκόμα τὸ θέλεις. Δὲν ἀναζητεῖς ἡδονή, ἀγαπητέ; Αὐτὸ θὰ τὸ βρεῖς στὴν αὐτάρκεια. Δὲν ἐπιθυμεῖς ὑγεία; Καὶ αὐτὸ θὰ τὸ βρεῖς ἐκεῖ. "Ὅχι ἀμεριμνησία; Καὶ αὐτὸ ἐκεῖ. "Ὅχι ἐλευθερία; ὄχι σωματικὴ δύναμη; ὄχι εὐεξία; ὄχι ἡρεμία ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ διαύγεια; ὄχι ἀφύπνιση πνευματικὴ; "Ὅλα λοιπὸν τὰ καλὰ βρίσκονται σ' αὐτήν, ἐνῶ στὴν τρυφηλὴ ζωὴ βρίσκονται τὰ ἀντίθετα, ἀκηδία, σωματικὴ ἀδυναμία, ἀσθένεια, ἔλλειψη ἐλευθερίας, δαπάνη.

Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν, λέγει, ὅλοι τρέχομε πρὸς αὐτήν; Ἐκτὸ ἀσθένεια. Διότι πές μου σὲ παρακαλῶ, γιατί ὁ ἀσθενὴς ἐπιζητεῖ ἐκεῖνο ποὺ τὸν βλάπτει; δὲν εἶναι καὶ αὐτὸ τὸ ἴδιο ἀπόδειξη τῆς ἀσθένειας; Γιατί ὁ χωλὸς δὲν βαδίζει σωστά; δὲν συμβαίνει αὐτὸ ἀπὸ ἀδιαφορία καὶ ἐπειδὴ δὲν θέλει νὰ ἐπισκεφθεῖ τὸν γιὰτρό; Διότι ἀπὸ τὰ ὑλικά πράγματα ἄλλα μὲν προσφέρουν προσωρινὴ ἡδονή, ἄλλα διαρκὴ τὴν τιμωρία, ἄλλα δὲ τὸ ἀντίθετο, τὴν μὲν καρτερία προσωρινή, ἐνῶ ἀδιάκοπη τὴν ἀπόλαυση. Ἐκεῖνος λοιπὸν ποὺ εἶναι τόσο πολὺ ἀποχαυνωμένος καὶ ἀδιάφορος, ὥστε νὰ μὴ περιφρονήσει τὰ εὐχάριστα αὐτῆς τῆς ζωῆς πρὸς χάρη τῶν μελλοντικῶν ἀπολαύσεων, ἀμέσως νικιέται. Πές μου σὲ παρακαλῶ, ὁ Ἡσαῦ ἔξ αἰτίας ποιοῦ πράγματος νικήθηκε; γιὰ ποιὸ λόγο προτίμησε τὴν παρούσα ἡδονὴ ἀπὸ τὴν μέλλουσα τιμὴ; Ἐκτὸ ἀποχαύνωση καὶ μαλθακότητα. Καὶ αὐτὰ τὰ ἴδια ἀπὸ ποῦ, λέγει, προέρχονται; Ἐκτὸ μᾶς τοὺς ἰδίου καὶ γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὸ ἑξῆς: ὅταν δηλαδὴ θέλομε διεγειρόμαστε ἀπὸ τὴν ἀδιαφορία μας καὶ γινώμαστε καρτερικοί. Ἐάν λοιπὸν κάποτε παρουσιασθεῖ ἀνάγκη, πολλὰς φορές δὲ δείχνοντας καὶ μόνο λίγη προσπάθεια, ἀντιλαμβανόμαστε τὸ χρῆσιμο.

"Όταν ποίνυν μέλλης τρυφᾶν, ἐννόησον τὸ πρόσκαιρον τῆς ἡδονῆς, τὴν ζημίαν (ζημία γὰρ ὄντως ἐστὶ μετὰ τῆς οἰκείας λύμης τοσαῦτα χρήματα δαπανᾶν), τὰς νόσους, τὰς ἀρρωστίας, καὶ καταφρόνησον τρυφῆς. Πό-
 5 σους σοὶ βούλει ἀριθμήσω, κακὰ παθόντας ἀπὸ τῆς τρυφῆς; Ὁ Νῶε ἐμεθύσθη καὶ ἐγυμνώθη, καὶ ὄρα πόσα γέγονε κακὰ ἀπὸ τούτου· ὁ Ἡσαῦ ἀπὸ λαιμαργίας προῦδωκε τὰ πρωτοτόκια, καὶ εἰς ἀδελφοκτονίαν ὤρμησεν.
 «Ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἐκάθισε φαγεῖν καὶ πιεῖν, καὶ ἀ-
 10 νέστησαν παίξουσιν». Διὰ τοῦτό φησι «Φαγῶν καὶ πιῶν, μνήσθητι Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου»· εἰς γὰρ κρημνὸν ἐνέπεσον οἱ εἰς τὴν τρυφήν ἐμπεσόντες. «Ἡ χήρα», φησὶν, «ἡ σπαταλῶσα, ζῶσα τέθνηκε»· καὶ πάλιν «Ἐλιπάνθη, ἐπαχύνθη, καὶ ἀπελάκτισεν ὁ ἡγαπημένος»· καὶ πάλιν ὁ
 15 Ἀπόστολος «Τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίας».

Οὐ νομοθετῶ νηστείαν (οὐδὲ γὰρ ὁ ἀκούων ἐστίν), ἀλλ' ἀναιρῶ σπατάλην, ἐκκόπτω τρυφήν διὰ τὸ χρήσιμον τὸ ὑμέτερον· καθάπερ γὰρ χεῖμαρρος, οὕτω πάντα
 20 ἀνατρέπει ἡ τρυφή· οὐδὲν αὐτὴν τὸ κωλύον ἐστὶ βασιλείας ἐκβάλλει. Τί τὸ πλέον; Βούλει τρυφᾶν; Δὸς πέννησι, κάλεσον τὸν Χριστόν, ἵνα καὶ μετὰ τὸ τὴν τράπεζαν ἀρθῆναι ἔχῃς τρυφᾶν· νῦν μὲν γὰρ οὐκ ἔχεις· οὐδὲ γὰρ ἔστηκε τὰ ἐνταῦθα· τότε δὲ ἔξεις. Βούλει τρυ-
 25 φῆσαι; Θρέψον τὴν ψυχὴν, μετάδος αὐτῇ σιτίων, ὧν

19. Γέν. 9, 20 - 27

20. Ἐξ. 32, 6

21. Δευτ. 6, 11 - 12

22. Α' Τιμ. 5, 6

23. Δευτ. 32, 15

24. Ρωμ. 13, 14

Ὅταν λοιπὸν συμβεῖ νὰ ἐπιδιώξεις τὴν τρυφηλὴ ζωὴ, σκέψου τὸ πρόσκαιρο τῆς ἡδονῆς, τὴ ζημία (διότι πραγματικὰ ζημία εἶναι, ἀφοῦ μαζί μὲ τὴν καταστροφή πού παθαίνει κανεὶς δαπανᾷ καὶ τόσα πολλὰ χρήματα), τὶς ἀσθένειες, τὶς ἀρρώστιες, καὶ δεῖξε καταφρόνηση πρὸς τὴν τρυφηλὴ ζωὴ. Πόσους θέλεις νὰ σοῦ ἀπαριθμήσω πού ἔπαθαν κακὰ ἀπὸ τὴν τρυφηλὴ ζωὴ; Ὁ Νῶε μέθησε καὶ γυμνώθηκε καὶ πρόσεχε πόσα κακὰ προέκυψαν ἀπ' αὐτό¹⁹. Ὁ Ἡσαῦ ἀπὸ τὴ λαιμαργία παρέδωσε τὰ πρωτόκια καὶ ὄρμησε νὰ διαπράξει δολοφονία. «Ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ κάθισε νὰ φάγει καὶ νὰ πιεῖ καὶ στὴ συνέχεια σηκώθηκαν γιὰ νὰ παίξουν»²⁰. Γι' αὐτὸ λέγει «Τρῶγε καὶ πίνε, ἀλλὰ νὰ θυμᾶσαι καὶ τὸν Κύριο τὸ Θεὸ σου»²¹. διότι στὸ γκρεμὸ ἔπεσαν ἐκεῖνοι πού ἐπιδόθηκαν στίς ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς. «Ἡ χήρα», λέγει, «πού σπαταλᾷ, ἂν καὶ βρίσκεται στὴ ζωὴ, ἔχει πεθάνει»²². καὶ πάλι «Λιπάνθηκε, παχύνθηκε καὶ κλώτσησε τὸ Θεὸ ὁ ἀγαπημένος λαός»²³. καὶ ὁ Ἀπόστολος πάλι λέγει «Μὴ φροντίζετε γιὰ τὴ σάρκα, ὥστε νὰ ἰκανοποιεῖτε τὶς ἐπιθυμίες της»²⁴.

Δὲν νομοθετῶ νηστεία (οὔτε βέβαια ὑπάρχει κανένας πού θὰ τὸ ἀποδεχόταν αὐτό), ἀλλὰ προτρέπω ἀποφυγὴ ἀπὸ τὴ σπατάλη, ἀποκλείω τὴν τρυφηλὴ ζωὴ πρὸς ὄφελος δικό σας· διότι ὅπως ἀκριβῶς ὁ χεῖμαρρος, ὅλα τὰ ἀνατρέπει ἢ τρυφηλὴ ζωὴ· δὲν ὑπάρχει τίποτε πού νὰ τὴν ἐμποδίζει, ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν οὐράνια βασιλεία. Τί ἄλλο περισσότερο κακὸ νὰ κάνει; Ἐπιθυμεῖς τὴν τρυφή; Δῶσε στοὺς φτωχοὺς, προσκάλεσε τὸ Χριστό, ὥστε καὶ ὅταν σηκωθεῖ τὸ τραπέζι νὰ ἐξακολουθεῖς νὰ νιώθεις εὐχαρίστηση· διότι τώρα μὲν δὲν μπορείς νὰ ἔχεις συνέχιση τῆς εὐχαρίστησης· καὶ πολὺ σωστά· διότι δὲν διαρκοῦν γιὰ πάντα τὰ πράγματα τῆς ἐδῶ ζωῆς, ἐνῶ τότε θὰ ἔχεις. Θέλεις ν' ἀπολαύσεις ἡδονή; θρέψε τὴν ψυχὴ σου, δῶσε σ' αὐτὴν τὴν τροφή πού ἀρέσει καὶ ται-

ἔθος ἔχει μὴ λιμοκτονήσης αὐτήν. Καιρὸς πολέμου, καιρὸς ἀγῶνος, σὺ δὲ κάθησαι τρυφῶν; Οὐχ ὄρας καὶ τοὺς τὰ σκῆπτρα ἐγκεχειρισμένους ἐν ταῖς ἔξω στρατείαις εὐτελεῶς ζῶντας; «Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλῃ πρὸς αἷμα καὶ
5 σάρκα», σὺ δὲ λιπαίνεις σαυτόν, μέλλων παλαίειν; Ἔστηκε τρίζων τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ ὁ ἀντίπαλος, σὺ δὲ διακεχυμένος τυγχάνεις, καὶ τραπέξῃ προσέχεις. Οἶδα εἰκῆ ταῦτα λέγων, ἀλλ' οὐχ ἄπασιν. «Ὁ ἔχων ὧτα ἀκούειν ἀκουέτω».

- 10 Ὁ Χριστὸς ὑπὸ λιμοῦ τήκεται, σὺ δὲ ὑπὸ γαστριμαργίας διασπᾶς σαυτόν· δύο ἀμετρίαι. Τί γὰρ οὐ ποιεῖ κακὸν ἢ τρυφή; Πρὸς ἑαυτήν ἐναντία ἔστιν ὅθεν οὐκ οἶδα, πῶς καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο ἔχει· ἀλλά, ὡσπερ ἡ δόξα ἀτιμία οὔσα, καὶ ὁ πλοῦτος, πενία ὢν, τοῦτο κέκληται,
15 οὕτω καὶ ἡ τρυφή, ἀηδία οὔσα. Μὴ γὰρ τυθῆναι ἔχομεν, ὅτι λιπαίνομεν ἑαυτούς; Τί παρέχεις τῷ σκώληκι λαμπρὰν τὴν τράπεζαν; τί πλείονας ποιεῖς τοὺς ἰχθῶρας; τί πηγὰς ἰδρώτων, καὶ δυσωδίας ἐναποτίθεσαι; τί πρὸς πάντα σεαυτόν ἄχρηστον κατασκευάζεις; Βού-
20 λει γενέσθαι ἰσχυρὸν τὸν ὀφθαλμόν; Τὸ σῶμα ποιήσον εὐτονον· καὶ γὰρ ἐν ταῖς χορδαῖς ἡ μὲν παχεῖα καὶ ἀδιακάθατος, ἄχρηστος πρὸς τὰς μελωδίας, ἡ δὲ πάντοθεν ἐπεξεσμένη εὐτονός ἐστι καὶ παναρμόνιος. Τί καταχωννύεις τὴν ψυχὴν; τί τοῖχον παχύτερον ποιεῖς;
25 τί πολὺν τὸν καπνὸν καὶ τὴν νεφέλην, ὅταν ἀτμοὶ καθάπερ τις ἀχλὺς πάντοθεν ὧσιν ἀναδιδόμενοι; Εἰ καὶ μηδεὶς ἕτερος, οἱ ἀθληταὶ σε παιδεύτωσαν ὅτι τὸ ἰσχνό-

ριάζει σ' αὐτήν· μή τήν ἀφήσεις νά πεθάνει ἀπό πείνα πνευματική. Εἶναι καιρός πολέμου, εἶναι καιρός ἀγώνα, καί σὺ κάθεσαι καί ἐπιδίδεσαι στίς ἀπολαύσεις; Δέν βλέπεις καί ἐκείνους πού τοὺς παραδόθηκαν σκῆπτρα, ὅτι κατὰ τίς ἐκστρατεῖες κάνουν ζωὴ λιτοδίαιτη; «Δέν εἶναι ὁ ἀγώνας μας πρὸς τίς δυνάμεις πού ἔχουν αἷμα καί σάρκα»²⁵, καί σὺ παχαίνεις τὸν ἑαυτό σου, ἐνῶ πρόκειται νά παλαίψεις; Ὁ ἀντίπαλος στέκεται τρίζοντας τὰ δόντια του, ἐνῶ σὺ βρίσκεσαι σὲ κατάσταση ἀποχαυνώσεως καί συγκεντρώνεις τὴν προσοχή σου στὴν τράπεζα. Γνωρίζω ὅτι αὐτὰ ἄδικα τὰ λέγω, ἀλλ' ὄχι γιὰ ὅλους. «Ἐκεῖνος πού ἔχει αὐτιά γιὰ ν' ἀκούει, ἄς ἀκούει»²⁶.

Ὁ Χριστὸς λειώνει ἀπὸ τὴν πείνα, ἐνῶ σὺ καταστρέφεις τὸν ἑαυτό σου ἀπὸ τὴ γαστριμαργία· δύο ἐντελῶς ἀσύμμετρα πράγματα. Ποιό κακὸ λοιπὸν δέν προκαλεῖ ἡ ἀπολαυστικὴ ζωὴ; Εἶναι ἀντίθετη μὲ τὸν ἑαυτό της· γι' αὐτὸ δέν γνωρίζω πῶς ἔχει καί τὸ ὄνομα αὐτό· διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἡ δόξα εἶναι ἀτιμία, καί ὁ πλοῦτος, ἐνῶ εἶναι φτώχεια, ὅμως ἔχει τὸ ὄνομα αὐτό, ἔτσι καί ἡ τρυφηλὴ ζωὴ εἶναι ἀηδία. Μήπως δηλαδὴ πρόκειται νά θυσιασθοῦμε καί παχαίνομε τοὺς ἑαυτοὺς μας; Γιατί προσφέρεις στὸ σκῶληκα πλούσιο τραπέζι; γιατί αὐξάνεις τὴν ποσότητα τῆς σήψεως, γιατί χύνεις πηγὲς ἰδρώτων καί συγκεντρώνεις δυσωδία; γιατί καθιστᾷς τὸν ἑαυτό σου ἄχρηστο ὡς πρὸς ὅλα; Θέλεις νά γίνει ὁ ὀφθαλμὸς σου ἰσχυρός; Κάνε τὸ σῶμα σου δυνατό· καθόσον καί στίς χορδὲς ἡ μὲν παχειὰ καί ἀδιευκρίνητη εἶναι ἄχρηστη γιὰ τίς μελωδίες, ἐνῶ ἐκείνη πού ἔχει λιανθεῖ ἀπὸ παντοῦ εἶναι ρυθμικὴ καί παναρμόνια. Γιατί καταχωνιάζεις τὴν ψυχὴ σου; γιατί κατασκευάζεις τοῖχο παχύτερο; γιατί δημιουργεῖς πολὺ τὸν καπνὸ καί πυκνὸ τὸ σύννεφο, τῆ στιγμῇ πού ἀπὸ παντοῦ ἀναδίδονται ἀτμοί, σὰν πυκνὴ ὀμίχλη; Ἄν ὄχι κανένας ἄλλος, τουλάχιστο οἱ ἀθλητὲς ἄς

τερον σῶμα ἰσχυρότερον. Οὐκοῦν καὶ ἡ φιλοσοφοῦσα ψυχὴ εὐτονωτέρα· ἡνιόχῳ γὰρ καὶ ἵππῳ ἔοικε. Καὶ ἔξεστιν ὁρᾶν, καθάπερ ἐπὶ τῶν τρυφῆ προσεχόντων ἀνθρώπων καὶ εὐσαρκούντων, οὕτω καὶ τοὺς εὐσαρκούνστας τῶν ἵππων δυσκινήτους ὄντας, καὶ πολλὰ τῷ ἡνιόχῳ πράγματα παρέχοντας. Ἀγαπητὸν εὐήνιον ἵππον ἔχοντα καὶ εὐσκελῆ δυνηθῆναι τὸ βραβεῖον λαβεῖν. Ὁταν δὲ ἀναγκάζεται ὁ ἡνιόχος ἔλκειν αὐτόν, καὶ καταπεσόντα μυριάκις νύττων μὴ διανιστᾶν, κἂν σφόδρα αὐ-
 10 τὸς ἔμπειρος ἦ, τῆς νίκης ἀποστερηθήσεται.

Μὴ δὴ περιῖδωμεν ἡμῶν τὴν ψυχὴν ἐπηρεαζομένην διὰ τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ ἐκείνην διορατικωτέραν ἐργασώμεθα· τὸ πτερόν αὐτῆ κοῦφον ποιήσωμεν, χαυνότερα τὰ δεσμά· λόγοις αὐτὴν τρέφωμεν, αὐταρκεία, ὅσον ὑγιαί-
 15 νειν μόνον τὸ σῶμα, ὅσον εὐρωστον εἶναι, ὅσον χαίρειν καὶ μὴ ἀλγεῖν ἵνα οὕτω, τὰ καθ' ἑαυτοὺς εὖ διαθέντες, δυνηθῶμεν τῆς ἄκρας ἀρετῆς ἐπιλαβέσθαι, καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα
 20 τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

σὲ διδάσκουν, ὅτι τὸ λεπτότερο σῶμα εἶναι ἰσχυρότερο. Συνεπῶς καὶ ἡ ψυχὴ ποῦ ζεῖ μὲ εὐσέβεια εἶναι ἰσχυρότερη· διότι μοιάζει μὲ ἡνίοχο καὶ ἵππο. Καὶ μπορούμε νὰ παρατηρήσουμε ὅτι, ὅπως εἶναι εὐσαρκοὶ ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ποῦ ἐπιδίδονται στὴν τρυφηλὴ ζωὴ, ἔτσι εἶναι δυσκίνητοι οἱ ἵπποι ἐκεῖνοι ποῦ εἶναι εὐσαρκοὶ καὶ δημιουργοῦν πολλὰ προβλήματα στὸν ἡνίοχο. Προτιμᾷ νὰ ἔχει ἵππο ποῦ νὰ χαλιναγωγεῖται εὐκολὰ καὶ νὰ τρέχει πολὺ γιὰ νὰ μπορέσει νὰ πάρει τὸ βραβεῖο. Ὄταν ὁμως ἀναγκάζεται ὁ ἡνίοχος νὰ σύρει τὸν ἵππο, καί, ὅταν πέσει κάτω, νὰ μὴ μπορεῖ νὰ τὸν σηκώσει κεντρίζοντάς τον ἀμέτρητες φορές, καὶ ἂν ἀκόμα αὐτὸς εἶναι πάρα πολὺ ἔμπειρος, θὰ στερηθεῖ τὴ νίκη.

Ἄς μὴ παραβλέψουμε λοιπὸν τὴν ψυχὴ μας βλέποντάς την νὰ βλάπτεται ἐξ αἰτίας τοῦ σώματος, ἀλλ' ἄς τὴν καταστήσουμε καὶ ἐκείνην περισσότερο διορατικὴ. Ἄς κάνομε τὰ φτερά της ἐλαφρά, καὶ τὰ δεσμά της πιὸ χαλαρά. Ἄς τὴν τρέφομε μὲ λόγια τόσα, ὅσα ἐπαρκοῦν γιὰ νὰ εἶναι ὑγιὲς τὸ σῶμα, ὅσα ἐπαρκοῦν γιὰ νὰ εἶναι εὐρωστο, γιὰ νὰ χαίρεται καὶ νὰ μὴ ὑποφέρει, ὥστε ἔτσι, ἀφοῦ τακτοποιήσουμε ὅπως πρέπει τὰ σχετικὰ μὲ ἑμᾶς, νὰ μπορέσουμε νὰ φθάσουμε στὸ πιὸ ψηλὸ σημεῖο τῆς ἀρετῆς καὶ νὰ ἐπιτύχομε τὰ αἰώνια ἀγαθὰ μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα, συγχρόνως δὲ καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΗ'

(Πρόξ. 13, 4 - 15)

«Οὔτοι μὲν οὖν, ἐκπεμφθέντες ὑπὸ τοῦ Πνεύ-
ματος τοῦ ἁγίου, κατῆλθον εἰς Σελεύκειαν,
καὶ κεῖθεν ἀπέπλευσαν εἰς τὴν Κύπρον. Καὶ γε-
νόμενοι ἐν Σαλαμῖνι, κατήγγειλαν τὸν λόγον
5 τοῦ Θεοῦ ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῶν Ἰουδαίων.
Εἶχον δὲ καὶ Ἰωάννην ὑπηρέτην».

1. "Αμα χειροτονηθέντες ἐξῆλθον, καὶ εἰς Κύ-
προν ἀπέπλευσαν, ἅτε οὐκ οὔσης ἐπιβουλῆς ἐκεῖ, καὶ
τοῦ λόγου κατασπαρέντος ἤδη ἐν Ἀντιοχείᾳ μὲν
10 γὰρ ἦσαν ἱκανοί, καὶ ἡ Φοινίκη δὲ πλησίον τῆς Πα-
λαιστίνης ἦν, Κύπρος δὲ οὐχί. Λοιπὸν μὴ ζήτηι,
'διὰ τί;' ὅταν Πνεύματι κινῶνται· οὐ γὰρ δὴ ἐχει-
ροτονήθησαν Πνεύματι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξεπέμφθη-
σαν.

15 «Καὶ γενόμενοι ἐν Σαλαμῖνι, κατήγγελλον τὸν λό-
γον τοῦ Θεοῦ ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῶν Ἰουδαίων». Ὁ-
ρᾶς πᾶσαν σπουδὴν ποιουμένους αὐτοὺς ἐκείνοις κα-
ταγγέλλειν τὸν λόγον πρώτοις, ἵνα μὴ φιλονεικοτέ-
ρους ἐργάσωνται; Καὶ ἐκεῖνοι οὐκ ἐλάλουν εἰ μὴ Ἰ-
20 ουδαίοις μόνοις, καὶ οὔτοι εἰς τὰς συναγωγὰς ἀπή-
εσαν.

«Διελθόντες δὲ τὴν νῆσον ὅλην ἄχρι Πάφου,
εὔρον τινα μάγον ψευδοπροφήτην Ἰουδαῖον, ᾧ ὄνο-

Ο Μ Ι Λ Ι Α Κ Η'

(Πράξ. 13, 4 - 15)

Αὐτοὶ λοιπὸν, ἀφοῦ στάλθηκαν ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, κατέβηκαν στὴ Σελεύκεια, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἀναχώρησαν μὲ πλοῖο γιὰ τὴν Κύπρο. Ἀφοῦ ἔφθασαν στὴ Σαλαμίνα, κήρυξαν τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ στὶς συναγωγὰς τῶν Ἰουδαίων. Εἶχαν δὲ μαζὶ τοὺς καὶ τὸν Ἰωάννη σὺν βοηθῷ¹.

1. Μόλις χειροτονήθηκαν ἀναχώρησαν καὶ μὲ πλοῖο ἔφθασαν στὴν Κύπρο, καθόσον δὲν ὑπῆρχαν ἐκεῖ κίνδυνοι γιὰ ἐπιβουλὰς καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εἶχε διαδοθεῖ ἤδη· διότι στὴν μὲν Ἀντιόχεια ὑπῆρχαν ἀρκετοί, ἐνῶ ἡ Φοινίκη ἦταν κοντὰ στὴν Παλαιστίνη, ἡ Κύπρος ὅμως ὄχι. Μὴ λοιπὸν Ζητᾶς νὰ μάθεις τὸ ἴδιον, ὅταν κινουῦνται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα· καθόσον βέβαια δὲν χειροτονήθηκαν μόνο ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ στάλθηκαν.

«Καί, ἀφοῦ ἔφθασαν στὴ Σαλαμίνα, κήρυξαν τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ στὶς συναγωγὰς τῶν Ἰουδαίων»². Βλέπεις ποὺ καταβάλλουν κάθε φροντίδα νὰ κηρύξουν τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ πρῶτα στοὺς Ἰουδαίους, ὥστε νὰ μὴ αὐξήσουν περισσότερο τίς διαθέσεις τοὺς γιὰ φιλονεικίαι; Καὶ οἱ ἄλλοι ἀπόστολοι δὲν κήρυτταν σὲ ἄλλους παρὰ μόνο στοὺς Ἰουδαίους, καὶ αὐτοὶ μετέβηκαν στὶς ἰουδαϊκὰς συναγωγὰς.

«Ἀφοῦ δὲ διέτρεξαν ὅλο τὸ νησί ἀπὸ τὸ ἓνα ἄκρο του μέχρι τὴν Πάφο, βρῆκαν κάποιον μάγο ψευδοπροφή-

μα Βὰρ Ἰησοῦς, ὃς ἦν σὺν τῷ ἀνθυπάτῳ Σεργίῳ Παύλῳ, ἀνδρὶ συνετῷ ὃς, προσκαλεσάμενος Βαρνάβαν καὶ Σαῦλον, ἐπεζήτησεν ἀκοῦσαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Ἀνθίστατο δὲ αὐτοῖς Ἐλύμας, ὁ μάγος (οὗ-
 5 τῶ γὰρ μεθερμηνεύεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ), ζητῶν διαστρέψαι τὸν ἀνθύπατον ἀπὸ τῆς πίστεως». Πάλιν μάγος Ἰουδαῖος, καθάπερ Σίμων. Καὶ ὄρα τοῦτον, ὅτε μὲν τοῖς ἄλλοις ἐκήρυττον, οὐ σφόδρα ἀγανακτοῦντα, ἐπειδὴ δὲ τῷ ἀνθυπάτῳ προσήεσαν, τότε.
 10 Τὸ δὲ θαυμαστὸν τοῦ ἀνθυπάτου, ὅτι, καὶ προκατειλημμένος τῇ μαγείᾳ ἐκείνου, ἤθελεν ἀκοῦσαι τῶν Ἀποστόλων. Οὕτω καὶ οἱ Σαμαρεῖται ἐποίησαν, καὶ ἀπὸ συγκρίσεως ἡ νίκη φαίνεται, τῆς μαγείας ἀλισκομένης. Πανταχοῦ ἡ κενοδοξία καὶ ἡ φιλαρχία
 15 αἷται τῶν κακῶν.

«Σαῦλος δέ, ὁ καὶ Παῦλος, πλησθεὶς Πνεύματος ἁγίου, ἀτενίσας εἰς αὐτόν, εἶπεν· ὦ πλήρης παντὸς δόλου καὶ πάσης ραδιουργίας, υἱὲ διαβόλου, ἐχθρὲ πάσης δικαιοσύνης, οὐ παύσῃ διαστρέφων τὰς
 20 ὁδοὺς Κυρίου τὰς εὐθείας; Καὶ νῦν ἰδοὺ χεὶρ Κυρίου ἐπὶ σέ, καὶ ἔση τυφλός, μὴ βλέπων τὸν ἥλιον ἄχρι καιροῦ». Ἐνταῦθα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀμείβεται μετὰ χειροτονίας, ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Πέτρου γεγένηται. Καὶ ὄρα, οὐχ ὕβρις τὸ πρᾶγμα ἐστίν, ἀλλὰ κατάπλη-
 25 ξις· τοὺς γὰρ ἰταμοὺς καὶ ἀναισχύντους οὕτω δεῖ καταπλήττεσθαι.

«ὦ πλήρης παντὸς δόλου», φησί, «καὶ πάσης ραδιουργίας, υἱὲ διαβόλου, ἐχθρὲ πάσης δικαιοσύ-

2. Πράξ. 13, 5

3. Πράξ. 13, 6 - 8

4. Πράξ. 8, 24

5. Πράξ. 13, 9 - 11

τη Ἰουδαίῳ, πού ὀνομαζόταν Βάρ Ἰησοῦς, πού ἀνήκε στό περιβάλλον τοῦ ἀνθύπατου Σέργιου Παύλου, ὁ ὁποῖος ἦταν ἄνθρωπος συνετός. Αὐτός, ἀφοῦ προσκάλεσε τόν Βαρνάβα καί τόν Σαῦλο, ζήτησε μέ πολύ ἐνδιαφέρον ν' ἀκούσει τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ. Πρόβαλε ὁμως σ' αὐτοὺς ἀντίσταση ὁ Ἐλύμας ὁ μάγος (διότι ἔτσι ἐρμηνεύεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ), προσπαθώντας ν' ἀποτρέψει τὸν ἀνθύπατο ἀπὸ τὴν πίστη»³. Πάλι μάγος Ἰουδαῖος, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Σίμων⁴. Καί πρόσεχε αὐτόν, ὅταν μὲν κήρυτταν στοὺς ἄλλους, δὲν ἔδειχνε ὑπερβολικὴ ἀγανάκτηση, ὅταν ὁμως προσῆλθαν στὸν ἀνθύπατο, τότε ἔδειξε. Τὸ ἄξιο θαυμασμοῦ ὁμως τοῦ ἀνθύπατου εἶναι, ὅτι, ἂν καί ἦταν προκατειλημμένος ἀπὸ τὴν μαγεία ἐκείνου, ἤθελε ν' ἀκούσει τοὺς Ἀποστόλους. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἐνήργησαν καί οἱ Σαμαρεῖτες, καί ἀπὸ τὴ σύγκριση φαίνεται ἡ νίκη, ἀφοῦ ἐξολοθρεύεται ἡ μαγεία. Παντοῦ ἡ ματαιοδοξία καί ἡ φιλαρχία γίνονται αἰτίες τῶν κακῶν.

«Ὁ Σαῦλος ὁμως, πού ὀνομαζόταν Παῦλος, ἀφοῦ κυριεύθηκε ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ἔρριξε πρὸς αὐτόν τὸ βλέμμα του καί εἶπε· Υἱὲ τοῦ διαβόλου καί ἐχθρὲ κάθε δικαιοσύνης, πού εἶσαι γεμάτος ἀπὸ κάθε δολιότητα καί κάθε ραδιουργία, δὲν θὰ παύσεις νὰ διαστρέφεις τίς εὐθεῖες ὁδοὺς τοῦ Κυρίου; Καί νὰ τώρα πέφτει ἐπάνω σου τὸ τιμωρὸ χέρι τοῦ Κυρίου, θὰ τυφλωθεῖς καί δὲν θὰ βλέπεις τὸν ἥλιο μέχρι ἓναν ὀρισμένο καιρὸ»⁵. Ἐδῶ τὸ ὄνομα τοῦ Σαύλου γίνεται Παῦλος συγχρόνως μέ τὴν χειροτονία, πράγμα πού συνέβηκε καί μέ τὸν Πέτρο. Καί πρόσεχε, ἡ ἐνέργειά του αὐτὴ δὲν ἀποτελεῖ ὕβρη, ἀλλὰ ἐπίπληξη· διότι οἱ ἀδιάντροποι καί ἀναίσχυντοι ἔτσι πρέπει νὰ ἐπιπλήσσονται.

«Υἱὲ τοῦ διαβόλου καί ἐχθρὲ κάθε δικαιοσύνης, πού εἶσαι γεμάτος», λέγει, «ἀπὸ κάθε δολιότητα καί κάθε ραδιουργία». Ἐδῶ ἀποκαλύπτει τὰ ὅσα ὑπῆρχαν μέσα στὴ

νης». Ἐνταῦθα αὐτοῦ ἀποκαλύπτει τὰ ἐν τῇ διανοίᾳ, προσχήματι σωτηρίας ἀπολλύντος τὸν ἀνθρώπου.

«Οὐ πάυση», φησί, «διαστρέφων τὰς ὁδοὺς Κυρίου;». Καὶ ἀξιοπίστως, οὐχ ἡμῖν πολεμεῖς, φησὶν, 5 οὐδὲ μάχη, ἀλλὰ τὰς ὁδοὺς Κυρίου διαστρέφεις τὰς εὐθείας καὶ μετ' ἐγκωμίου.

«Καὶ νῦν ἰδοὺ χεὶρ Κυρίου ἐπὶ σέ, καὶ ἔση τυφλός». Ὡ αὐτὸς προσήχθη σημείῳ, τούτῳ καὶ τοῦτον ἠβουλήθη προσαγαγεῖν. Καὶ τὸ «ἄχρι καιροῦ» δὲ 10 οὐ κολάζοντος ἦν τὸ ρῆμα, ἀλλ' ἐπιστρέφοντος· εἰ γὰρ κολάζοντος ἦν, διὰ παντὸς ἂν αὐτὸν ἐποίησε τυφλόν· νῦν δὲ οὐ τοῦτο, ἀλλὰ πρὸς καιρόν, ἵνα τὸν ἀνθρώπου κερδάνῃ.

«Παραχρῆμα δὲ ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτὸν ἀχλὺς καὶ σκό- 15 τος, καὶ περιάγων ἐζήτει χειραγωγούς. Τότε ἰδὼν ὁ ἀνθρώπου τὸ γεγονός, ἐπίστευσεν, ἐκπληττόμενος ἐπὶ τῇ διδαχῇ τοῦ Κυρίου». Εἰκότως· τὸν γὰρ προκατειλημμένον τῇ μαγείᾳ ταύτῃ τῇ τιμωρίᾳ παιδεῦσαι ἐχρῆν. Οὕτω καὶ οἱ ἐν Αἰγύπτῳ μάγοι ὑπὸ τῶν φλυκτί- 20 δων τὸ πρὶν ἐπαιδεύοντο. Ὅρα δὲ αὐτοὺς οὐκ ἐγχρονίζοντας αὐτόθι, ἅτε τοῦ ἀνθρώπου λοιπὸν πιστεύσαντος, οὐδὲ μαλακισθέντας τῇ κολακείᾳ καὶ τῇ τιμῇ, ἀλλ' εὐθέως ἔργου ἐχομένους, καὶ εἰς τὴν ἀντιπέραν χώραν ὁρμῶντας.

25 «Ἀναχθέντες δὲ ἀπὸ τῆς Κύπρου οἱ περὶ Παῦλον, ἦλθον εἰς Πέργην τῆς Παμφυλίας, Ἰωάννης δέ, ἀποχωρήσας ἀπ' αὐτῶν, ὑπέστρεψεν εἰς Ἱεροσόλυμα. Αὐτοὶ δέ, διελθόντες ἀπὸ τῆς Πέργης, παρεγένοντο εἰς Ἀντιόχειαν τῆς Πισιδίας καὶ εἰσ- 30 ελθόντες εἰς τὴν συναγωγὴν τῇ ἡμέρᾳ τῶν Σαββάτων ἐκάθισαν». Πάλιν εἰς τὰς συναγωγὰς ἐν σχή-

6. Πράξ. 13, 11 - 12

7. Πράξ. 13, 13 - 14

σκέψη του, διότι μὲ τὸ πρόσχημα τῆς σωτηρίας ὡδηγοῦσε τὸν ἀνθύπατο στὴν ἀπώλεια.

«Δὲν θὰ παύσεις» λέγει, «νὰ διαστρέφεις τὶς εὐθεῖες ὁδοὺς τοῦ Κυρίου;». Τὰ λόγια αὐτὰ τὰ λέγει μὲ τρόπο ἀξιόπιστο καὶ ἐγκωμιαστικό. Δὲν πολεμᾶς ἐμᾶς, λέγει, οὔτε μάχεσαι ἐμᾶς, ἀλλὰ διαστρέφεις τὶς εὐθεῖες ὁδοὺς τοῦ Κυρίου.

«Καὶ νὰ τώρα θὰ πέσει ἐπάνω σου τὸ τιμωρὸ χέρι τοῦ Κυρίου καὶ θὰ τυφλωθεῖς». Μὲ τὸ θαῦμα ποὺ ὡδηγήθηκε ὁ ἴδιος στὴν πίστη, μὲ τὸ ἴδιο θέλησε καὶ αὐτὸν νὰ τὸν ὡδηγήσει. Καὶ τὸ «Μέχρι ἓνα ὀρισμένο καιρὸ», δὲ δὲν ἦταν λόγος ποὺ ἀπέβλεπε στὴν τιμωρία, ἀλλὰ στὴν ἐπιστροφή· διότι, ἂν ἀποσκοποῦσε στὴν τιμωρία, θὰ τὸν τυφλωνε γιὰ πάντα· τώρα ὅμως δὲν συμβαίνει αὐτό, ἀλλὰ γιὰ ὀρισμένο καιρὸ, γιὰ νὰ κερδίσει τὸν ἀνθύπατο.

«Καὶ τὴν ἴδια στιγμή ἔπεσε ἐπάνω του καταχνιὰ καὶ σκοτάδι καὶ γύριζε ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ζητώντας νὰ τὸν ὡδηγήσουν πιάνοντάς τον ἀπὸ τὸ χέρι. Ὅταν ὁ ἀνθύπατος εἶδε αὐτὸ τὸ γεγονός, πίστεψε, καὶ ἔμεινε κατάπληκτος ἀπὸ τὴν διδασκαλία τοῦ Κυρίου»⁶. Πολὺ σωστά· διότι ἐκεῖνον ποὺ εἶχε κυριευθεῖ ἀπὸ τὴ μαγεία αὐτὴ ἔπρεπε νὰ τὸν διδάξει μὲ τὴν τιμωρία. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ οἱ μάγοι στὴν Αἴγυπτο διδάσκονταν προηγουμένως ἀπὸ τὶς φλυκτίδες. Πρόσεχε ὅμως ὅτι αὐτοὶ δὲν παρατείνουν τὴν παραμονὴ τους ἐκεῖ, ἀφοῦ πίστεψε ἤδη ὁ ἀνθύπατος, οὔτε κυριεύθηκαν ἀπὸ ἀλαζονεία ἐξ αἰτίας τῆς κολακείας καὶ τῆς τιμῆς, ἀλλ' ἀμέσως συνεχίζουν τὸ ἔργο τους καὶ ἐξορμοῦν στὴν ἀπέναντι χώρα.

«Ἀφοῦ ἀναχώρησαν ἀπὸ τὴν Κύπρο ὁ Παῦλος καὶ ὅσοι ἦταν μαζί του ἦρθαν στὴν Πέργη τῆς Παμφυλίας, ὁ δὲ Ἰωάννης τοὺς ἄφησε καὶ ἐπέστρεψε εἰς τὸ Ἱεροσόλυμα. Ἀφοῦ πέρασαν τὴν Πέργη, ἔφθασαν στὴν Ἀντιόχεια τῆς Πισιδίας, καὶ τὴν ἡμέρα τοῦ Σαββάτου μῆκαν στὴν συναγωγὴ καὶ κάθισαν»⁷. Ἐξακολουθοῦσαν νὰ μπαίνουν σὶς

ματι Ἰουδαίων εἰσήεσαν, ὥστε μὴ πολεμεῖσθαι, μηδὲ ἐλαύνεσθαι, καὶ οὕτω τὸ πᾶν κατώρθουν.

«Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν ἀπέστειλαν οἱ ἀρχισυνάγωγοι πρὸς αὐτούς, λέγοντες· Ἄνδρες, ἀδελφοί, εἰ ἔστι λόγος ἐν ὑμῖν παρακλήσεως πρὸς τὸν λαόν, λέγετε». Δοιπὸν ἐντεῦθεν τὰ κατὰ Παῦλον μαθάνομεν, οὐ μικρὰ περὶ τοῦ Πέτρου μαθόντες ἐν τοῖς πρώην εἰρημένοις. Ἄλλ' ἴδωμεν ἄνωθεν τὰ εἰρημένα.

- 10 «Καὶ γενόμενοι», φησὶν, «ἐν Σαλαμῖνι, κατήγγελλον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ» τῇ μητροπόλει τῆς Κύπρου. Ἐποίησαν ἐνιαυτὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ· ἔδει κακεῖ ἀπελθεῖν, καὶ μὴ διὰ παντός ἐνθάδε καθῆσθαι, ἔδει μειζόνων αὐτοῖς διδασκάλων. Ὅρα πῶς καὶ ἐν
- 15 Σελευκείᾳ οὐ διατρίβουσιν, εἰδότες ὅτι ἀπὸ τῆς γείτονος πόλεως ἐκαρπώσαντο ἂν πολλὴν τὴν ὠφέλειαν, ἀλλὰ πρὸς τὰ κατεπείγοντα σπεύδουσι καὶ ἐκεῖ πρὸς γὰρ τὴν μητρόπολιν ἐλθόντες τῆς νήσου, τὸν ἀνθύπατον ἔσπευδον διορθῶσαι. Ὅτι δὲ οὐ κολα-
- 20 κείας ἦν τὸ λέγειν, «Συνῆν τῷ ἀνθυπάτῳ, ἀνδρὶ συνετῷ», ἀπὸ τοῦ πράγματος μάνθανε, πῶς οὐκ ἐδεήθη λόγων πολλῶν, πῶς ἠθέλησεν αὐτῶν ἀκοῦσαι. Καὶ τὰ ὀνόματα δὲ καταλέγει τῶν πόλεων, δεικνύς ὅτι, ἐπειδὴ προσφάτως τὸν λόγον ἐδέξαντο,
- 25 χρεία ἦν ἐπιστηρίζεσθαι τῇ πίστει ἐμμένειν· διὸ καὶ συνεχῶς αὐταῖς ἐφίσταντο. Ὅρα ὅτι οὐδὲν πρὸς τὸν μάγον εἶπεν, ἕως ἐκεῖνος ἀφορμὴν ἔδωκεν, ἀλλὰ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου μόνον κατήγγελλον. Ἐπειδὴ γὰρ τοὺς ἄλλους ἐώρα προσέχοντας, αὐτὸς πρὸς
- 30 ἐν τοῦτο ἔσκόπει, ὥστε ἐκεῖνον μὴ πεισθῆναι. Καὶ

8. Πράξ. 13, 15

9. Πράξ. 13, 5

10. Πράξ. 13, 6

συναγωγές μὲ ἐνδυμασία ἰουδαϊκή, γιὰ νὰ μὴ πολεμοῦνται οὔτε καὶ νὰ διώχνονται, καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ κατόρθωσαν τὸ πᾶν.

«Μετὰ τὴν ἀνάγνωση τοῦ Νόμου καὶ τῶν Προφητῶν ἔστειλαν οἱ ἀρχισυνάγωγοι ἀνθρώπους πρὸς αὐτοὺς καὶ τοὺς εἶπαν· Ἔνδρες ἀδελφοί, ἐὰν ἔχετε νὰ πεῖτε τίποτε πρὸς νοουθεσία τοῦ λαοῦ, πέστε το». Ἀπὸ ἐδῶ πλέον μαθαίνομε τὰ ὅσα ἔχουν σχέση μὲ τὸν Παῦλο, καθόσον δὲν εἶναι λίγα ἐκεῖνα ποὺ μάθαμε προηγουμένως σχετικά μὲ τὸν Πέτρο. Ἄλλ' ἄς δοῦμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ.

«Ὅταν ἔφθασαν στὴ Σαλαμίνα, κήρυτταν τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ», στὴ μητρόπολη τῆς Κύπρου. Ἐμείναν ἕνα χρόνο στὴν Ἀντιόχεια ἔπρεπε νὰ πᾶνε καὶ ἐκεῖ καὶ νὰ μὴ μένουν γιὰ πάντα ἐδῶ, χρειάζονταν αὐτοὶ σπουδαιότερους δασκάλους. Πρόσεχε πῶς δὲν παραμένουν καὶ στὴ Σελεύκεια, γνωρίζοντας ὅτι ἀπὸ τὴ γειτονικὴ πόλη θὰ μπορούσαν νὰ ἀποκομίσουν μεγάλη ὠφέλεια, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὰ πιὸ κατεπείγοντα· διότι, ἀφοῦ ἔφθασαν στὴ μητρόπολη τῆς νήσου, τὸ ἐνδιαφέρον τους συγκεντρώθηκε στὸ νὰ διορθώσουν τὸν ἀνθύπατο. Τὸ ὅτι δὲ τὰ λόγια «Ἦταν μαζὶ μὲ τὸν ἀνθύπατο, ποὺ ἦταν ἄνθρωπος συνετός»¹⁶, δὲν ἀποτελοῦν κολακεία, μπορεῖς νὰ τὸ διαπιστώσεις ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, τὸ πῶς δηλαδὴ δὲν χρειάσθηκε πολλὰ λόγια, πῶς θέλησε νὰ τοὺς ἀκούσει. Ἀναφέρει δὲ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν πόλεων, γιὰ νὰ δείξει ὅτι, ἐπειδὴ δέχθηκαν πρόσφατα τὸν θεῖο λόγο, εἶχαν ἀνάγκη ἀπὸ στήριγμα γιὰ νὰ παραμείνουν σταθεροὶ στὴν πίστη, καὶ γι' αὐτὸ συνέχεια ἐπισκέπτονταν αὐτοὺς. Πρόσεχε ὅτι τίποτε δὲν εἶπε πρὸς τὸν μάγο, μέχρι ποὺ ἔδωσε ἐκεῖνος ἀφορμὴ, ἀλλὰ μόνο κήρυτταν τὸν λόγο τοῦ Κυρίου. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔβλεπε τοὺς ἄλλους νὰ τὸν προσέχουν, ὁ μάγος σὲ ἕνα μόνο πράγμα ἀποσκοποῦσε, νὰ μὴ πεισθεῖ δηλαδὴ ὁ ἀνθύπατος. Καὶ γιὰ τὸ δὲν ἔκανε

διὰ τί μὴ ἕτερον σημεῖον ἐποίησεν; Ὅτι οὐκ ἦν τοῦτου ἴσον, τοῦ τὸν ἐχθρὸν ἐλεῖν.

2. Καὶ ὄρα, πρότερον ἐγκαλεῖ, καὶ τότε τιμωρεῖται. Δείκνυσι δὲ δικαίως αὐτὸν παθόντα τῷ λέγειν·
 5 «Ὡ πλήρης παντὸς δόλου»· τουτέστιν, οὐδὲν ἔχων ἐλλιπές», φησί. Καὶ καλῶς εἶπε, «Παντὸς δόλου»· ὑπεκρίνετο γάρ. «Υἱὲ διαβόλου»· τὸ γὰρ ἔργον ἐκείνου ἔπραττεν. «Ἐχθρὸ πάσης δικαιοσύνης»· ἡ γὰρ πᾶσα δικαιοσύνη ὄντως αὕτη ἦν. Ἐμοὶ δοκεῖ καὶ τὸν
 10 βίον ἐλέγχειν τὸν αὐτοῦ, ταῦτα λέγων. Καὶ ἵνα δείξῃ ὅτι οὐκ ἦν θυμοῦ τὰ ρήματα, διὰ τοῦτο προλαβὼν εἶπε· «Πλησθεὶς Πνεύματος ἁγίου»· τουτέστιν, ἐνεργείας.

«Καὶ νῦν ἰδοὺ χεὶρ Κυρίου ἐπὶ σέ». Οὐκ ἄρα τιμωρία ἦν, ἀλλ' ἴασις· μονονουχὶ γὰρ ἔλεγεν· Ὅτι ἐγὼ ποιῶ, ἀλλ' ἡ τοῦ Θεοῦ χεὶρ'. Ὅρα τὸ ἄτυφον.

«Ἔση τυφλός, μὴ βλέπων τὸν ἥλιον ἄχρι καιροῦ». Τοῦτο λέγει, ἵνα δῶ αὐτῷ μετανοῆσαι· οὐδαμοῦ γὰρ ἐβούλοντο ἀπὸ τῶν σκυθρωποτέρων φαί-
 20 νεσθαι, εἰ καὶ εἰς ἐχθροὺς ταῦτα ἐγένετο· ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῶν οἰκειῶν εἰκότως, ἐπὶ δὲ τῶν ἀλλοτριῶν οὐχί, ἵνα μὴ νομισθῇ τὸ πρᾶγμα ἀνάγκης εἶναι λοιπὸν καὶ δέους. Τεκμήριον δὲ τῆς τυφλότητος τὸ χειραγωγοὺς ζητεῖν. Εἶτα ὄρα τὴν πῆρωσιν ὁ ἀνθύπατος,
 25 καὶ εὐθὺς πιστεύει· καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' «ἐκπληττόμενος»· εἶδε γὰρ ὅτι οὐ λόγοι οὐδὲ ἀπάτη ταῦτα. Ὅρα πόσον ἔρωτα εἶχε διδασκαλίας, ἐν ἀρχῇ ὦν τοσαύτη. Οὐκ εἶπε πρὸς αὐτὸν, Ὅτι παύσῃ διαστρέ-

11. Πράξ. 13, 10

12. Πράξ. 13, 11

13. Πράξ. 13, 11

ἄλλο θαῦμα; Διότι δὲν ἦταν ἴσο μὲ αὐτό, τὸ νὰ νικήσει τὸν ἐχθρό.

2. Καὶ πρόσεχε, πρῶτα τὸν ἐπιπλήττει καὶ μετὰ τὸν τιμωρεῖ. Τὸ ὅτι αὐτὸς ἔπαθε δίκαια τὸ φανερώνουν τὰ λόγια «Σὺ ποὺ εἶσαι γεμάτος ἀπὸ κάθε δολιότητα»¹¹ δηλαδή χωρίς, λέγει, νὰ ὑπολείπεται σὲ τίποτα ἢ δολιότητά του. Καὶ σωστὰ εἶπε, «Ἀπὸ κάθε δολιότητα»· διότι ὑποκρινόταν. «Υἱὲ τοῦ διαβόλου»· διότι ἔπραττε τὸ ἔργο ἐκείνου. «Ἐχθρὲ κάθε δικαιοσύνης»· διότι αὐτὴ πράγματι ἦταν ἡ ὅλη δικαιοσύνη. Ἐμένα μου φαίνεται ὅτι ἐλέγχει καὶ τὴ ζωὴ αὐτοῦ, λέγοντας αὐτά. Καὶ γιὰ νὰ δείξει ὅτι τὰ λόγια του δὲν ἦταν ἀποτέλεσμα θυμοῦ, γι' αὐτὸ εἶπε προηγουμένως· «Ἀφοῦ πληρώθηκε ἀπὸ ἅγιο Πνεῦμα», δηλαδή ἀπὸ ἐνέργεια.

«Καὶ τώρα νὰ, τὸ χέρι τοῦ Κυρίου θὰ πέσει ἐπάνω σου»¹². Ἐπομένως δὲν ἦταν τιμωρία, ἀλλὰ θεραπεία· διότι εἶναι σὰν νὰ ἔλεγε· Ἐν τὸ κάμνω ἐγώ, ἀλλὰ τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ. Πρόσεχε τὴν ἔλλειψη ὑπερηφάνειας.

«Θὰ εἶσαι τυφλὸς καὶ δὲν θὰ βλέπεις τὸν ἥλιο γιὰ ἓνα ὀρισμένο διάστημα»¹³. Αὐτὸ τὸ λέγει γιὰ νὰ τοῦ δώσει τὴν εὐκαιρία νὰ μετανοήσῃ· διότι σὲ καμιὰ περίπτωση δὲν ἤθελαν νὰ παρουσιάζονται δημιουργώντας δυσάρεστα γεγονότα, ἂν καὶ αὐτὰ γίνονταν σὲ ἐχθροῦς· στὴν περίπτωση μὲν τῶν δικῶν τους αὐτὸ γινόταν πολὺ σωστὰ, στὴν περίπτωση ὅμως τῶν ξένων ὄχι, γιὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ τὸ πράγμα ὅτι γίνεται ἀπὸ ἀνάγκη καὶ φόβο. Ἀπόδειξη τῆς τυφλότητος εἶναι τὸ ὅτι Ζητᾶ χειραγωγός. Στὴ συνέχεια βλέπει τὴν τύφλωση ὁ ἀνθύπατος καὶ ἀμέσως πιστεύει· καὶ ὄχι ἀπλῶς πιστεύει, ἀλλὰ «κυριευμένος ἀπὸ ἐκπληξη»· διότι διαπίστωσε ὅτι αὐτὰ δὲν εἶναι οὔτε λόγια, οὔτε ἀπάτη. Πρόσεχε πόσον ἔρωτα διδασκαλίας εἶχε, ἂν καὶ κατεῖχε τόσο ψηλὸ ἀξίωμα. Δὲν εἶπε πρὸς αὐτόν, Ἐν θὰ παύσεις νὰ διαστρέφεις τὸν ἀνθύ-

φων τὸν ἀνθύπατον', ἀλλὰ «τὰς ὁδοὺς Κυρίου», ὁ πλέον ἦν, ἵνα μὴ δόξη κολακεύειν.

Τί δὴποτε δὲ ὁ Ἰωάννης ἀναχωρεῖ ἀπ' αὐτῶν; «Ἰωάννης» γάρ, φησὶν, «ἀποχωρήσας ἀπ' αὐτῶν, 5 ὑπέστρεψεν εἰς Ἱεροσόλυμα», ἅτε ἐπὶ μακροτέραν λοιπὸν στελλομένων ὁδόν, καίτοι γε ὑπηρέτης ἐκεῖνος ἦν, αὐτοὶ δὲ τὸν κίνδυνον εἶχον. Πάλιν, ἐλθόντες εἰς Πέργην, παρατρέχουσι τὰς ἄλλες πόλεις ἐπὶ τὴν μητρόπολιν γὰρ ἠπειγόντο, τὴν Ἀντιόχειαν. 10 Καὶ ὄρα πῶς ὑποτέμνεται ὁ συγγραφεύς. «Ἐκάθισαν ἐν τῇ συναγωγῇ», φησί, «καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῶν Σαββάτων», ὥστε προοδοποιῆσαι τῷ λόγῳ. Καὶ οὐ πρῶτοι λέγουσιν, ἀλλ' ἐπιτραπέντες, ἅτε ὡς ξένους προσεκαλοῦντο. Εἰ μὴ περιέμειναν δέ, οὐκ ἂν ἐγένετο λό- 15 γος. Ἐνταῦθα πρῶτον κηρύττει Παῦλος. Καὶ ὄρα αὐτοῦ τὴν σύνεσιν· ἔνθα μὲν ἦν κατεσπαρμένος ὁ λόγος, παρατρέχει, ἔνθα δὲ οὐδεὶς ἦν, ἐνδιατρίβει, καθὼς καὶ αὐτός φησι, γράφων· «Οὕτω δὲ φιλοτιμούμενος εὐαγγελίζεσθαι, οὐχ ὅπου ὠνομάσθη Χριστός». 20 Ἀνδρείας δὲ ἦν καὶ τοῦτο πολλῆς.

Ὅντως ἐκ προοιμίῳ θαυμαστός ὁ ἀνὴρ ἐσταυρωμένος, παρατεταγμένος, ἡδὲ πόσης ἀπέλαυσε χάριτος· ἀντίρροπον εἰσήγαγε τὴν σπουδὴν. Οὐκ ὠργίσθη πρὸς Ἰωάννην (οὐ γὰρ τούτου ἦν) ἀλλὰ τοῦ ἔργου εἶχετο· οὐκ ἐδειλίασεν, οὐκ ἐφοβήθη, ἐν μέσῳ πλήθους ἀπειλημένος. Ὅρα πῶς οἰκονομεῖται Παῦλον μὴ κηρύττειν ἐν Ἱεροσολύμοις· ἀρκεῖ καὶ τοῦτο μόνον, τὸ ἀκοῦσαι ὅτι ἐπίστευσε· κηρύττοντος δὲ οὐκ ἂν ἠνέσχετο διὰ τὸ μῖσος καὶ πόρρω ἄπεισιν, ἔνθα

14. Πράξ. 13, 13

15. Πράξ. 13, 14

16. Ρωμ. 15, 20

πατό, αλλά, «Τις ὁδοὺς τοῦ Κυρίου», πράγμα πού ἦταν σπουδαιότερο, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι τὸν κολακεύει.

Γιατί τέλος πάντων φεύγει ἀπὸ κοντὰ τους ὁ Ἰωάννης (Μάρκος); Διότι, λέγει, «Ὁ Ἰωάννης τοὺς ἄφησε καὶ ἐπέστρεψε στὰ Ἱεροσόλυμα»¹⁴, ἐπειδὴ ἀναχωροῦσαν πλέον γιὰ μακρότερη ἀποστολή, ἂν καὶ βέβαια ἐκεῖνος ἦταν ὑπηρέτης, ἐνῶ αὐτοὶ διέτρεχαν τὸν κίνδυνο. Πάλι, ἐρχόμενοι στὴν Πέργη, προσπερνοῦν τίς ἄλλες πόλεις χωρὶς νὰ σταματήσουν· διότι βιάζονταν νὰ φθάσουν στὴ μητρόπολη τὴν Ἀντιόχεια. Καὶ πρόσεχε πῶς ὁ συγγραφέας ἀποφεύγει ν' ἀναφερθεῖ σὲ λεπτομέρειες. «Κάθισαν», λέγει, «στὴ συναγωγή κατὰ τὴν ἡμέρα τοῦ Σαββάτου»¹⁵, γιὰ νὰ προετοιμάσει τὸ λόγο. Καὶ δὲν ὁμιλοῦν πρῶτοι, ἀλλ' ἀφοῦ πῆραν τὴν ἄδεια, ἐπειδὴ σάν ξένοι δέχονταν τὴν πρόσκληση. Ἄν ὅμως δὲν περίμεναν, δὲν θὰ μπορούσε νὰ μιλήσει. Ἐδῶ γιὰ πρώτη φορὰ κηρύττει ὁ Παῦλος. Καὶ πρόσεχε τὴ σύνεση αὐτοῦ· ὅπου μὲν ἦταν διαδεδομένος ὁ λόγος τοῦ κηρύγματος, προσπερνᾶ τὰ μέρη αὐτά, ὅπου ὅμως δὲν ὑπῆρχε κανένας πιστός, ἐκεῖ ἔρχεται καὶ διαμένει, καθὼς καὶ ὁ ἴδιος λέγει, γράφοντας· «Ἀγωνιζόμενος μὲ τόσο μεγάλο ζῆλο νὰ κηρύξω τὸν Χριστὸ ἐκεῖ πού δὲν κηρύχθηκε»¹⁶. Καὶ αὐτὸ δὲ ἦταν δεῖγμα μεγάλης ἀνδρείας.

Πράγματι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὁ ἄνδρας ἦταν θαυμαστός· σηκώνοντας τὸ σταυρὸ του καὶ ἔτοιμος πάντοτε γιὰ ἀγῶνα, γνώριζε πόση χάρη ἀπόλαυσε· ἀντίβαρο γι' αὐτὴν πρόσφερε τὸν μεγάλο ζῆλο καὶ τὴ φροντίδα του. Δὲν ὀργίσθηκε ἐναντίον τοῦ Ἰωάννη (διότι αὐτὸ δὲν ἦταν γνώρισμα αὐτοῦ), ἀλλὰ προχωροῦσε μὲ ζῆλο στὸ ἔργο· δὲν δειλίασε, δὲν φοβήθηκε, θρισκόμενος ἀνάμεσα σὲ τόσο πλῆθος. Πρόσεχε πῶς ἐκδηλώνεται ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ μὴ κηρύσσει ὁ Παῦλος στὰ Ἱεροσόλυμα· ἀρκεῖ καὶ μόνο αὐτό, τὸ ὅτι ἄκουσε ὅτι πίστευσε· ἐὰν ὅμως κήρυττε δὲν θὰ τὸν ἀνέχονταν ἐξ αἰτίας τοῦ μίσους· καὶ φεύγει μακριά, ἐκεῖ

γνώριμος οὐκ ἦν. Πρώτερον ἤλεγξε τὸν μάγον ὅστις ἦν καὶ ὅτι τοιοῦτος ἦν, τὸ σημεῖον ἐδείκνυ. Τῆς ἐν ψυχῇ τυφλότητος τοῦτο σημεῖον ἦν, «Ἄχρι δὲ καιροῦ» πάσχει, ὥστε μετανοῆσαι. Καλῶς δὲ τῷ Σαβ-
5 βάτῳ εἰσηλθὼν εἰς τὴν συναγωγὴν, ὅτε πάντες ἦσαν συνειλεγμένοι.

«Καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν», φησὶν, «ἀπέστειλαν οἱ ἀρχισυνάγωγοι, λέγοντες· Ἄνδρες ἀδελφοί, εἰ ἔστι λόγος ἐν ὑμῖν παρακλήσεως πρὸς τὸν λαόν, λέγετε». Ὅρα αὐτοὺς ἀφθόνως τότε τοῦτο ποιοῦντας, μετὰ δὲ τοῦτο οὐκ ἔτι. Εἰ τοῦτο ἐβούλεσθε, μᾶλλον ἔδει παρακαλέσαι. Ἄλλ' ὦ τῆς φιλαρχίας! ὦ τῆς κενοδοξίας! πῶς πάντα ἀνατρέπει καὶ ἀπόλλυσι κατὰ τῆς οἰκείας, κατὰ
15 τῆς ἀλλήλων σωτηρίας ἑστάναι παρασκευάζει πηροὺς οὕτω καὶ τυφλοὺς ἐργάζεται, ὥστε χειραγωγοὺς ζητεῖν. Εἴθε κἂν τοῦτο, εἴθε κἂν χειραγωγοὺς ἐζήτουν ἄλλ' οὐκ ἔτι τούτου ἀνέχονται, ἀλλ' ἑαυτοῖς ἐπιτρέπουσι τὸ πᾶν. Οὐδένα ἀφήσιν ἰδεῖν καθάπερ ἀχλὺς ἐ-
20 πιτίθεται καὶ ζόφος, οὐκ ἀφιεῖς διαβλέψαι.

Ποίαν ἔξομεν ἀπολογία, διὰ πάθος πάθους κρατοῦντες, διὰ δὲ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον οὐκ ἔτι; Οἶον, πολλοί, ἀσελγεῖς ὄντες καὶ φιλοχρήματοι, διὰ τὴν τῶν χρημάτων φειδωλίαν ἐχαλίνωσαν τὴν ἡδονὴν ἄλλοι
25 τοῦναντίον διὰ τὴν ἡδονὴν ὑπερεῖδον χρημάτων. Πάλιν οἱ ἠττώμενοι δόξης κενῆς ἀμφοτέρων περιγεγόσι, χρήματα ἀναλίσκοντες ἀφειδῶς καὶ σωφρονοῦντες εἰκῆ. Ἄλλοι πάλιν, κενόδοξοι σφόδρα ὄντες, κατεφρόνησαν τοῦ πάθους, πολλὰ ὑπομείναντες

πού δὲν ἦταν γνωστός. Προηγουμένως ἔλεγε τὸν μάγο τί λογῆς ἄνθρωπος ἦταν· καὶ τὸ ὅτι ἦταν τέτοιος, τὸ φανέρωνε τὸ θαῦμα. Αὐτὸ ἦταν ἀπόδειξη τῆς ψυχικῆς τυφλότητος αὐτοῦ καὶ ὑποφέρει «Γιὰ ἓνα ὀρισμένο διάστημα», ὥστε νὰ μετανοήσῃ. Πολὺ σωστά δὲ μπῆκε στὴ συναγωγή τὸ Σάββατο, ὅταν ὅλοι ἦταν συγκεντρωμένοι.

«Καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωση τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν ἔστειλαν», λέγει, «οἱ ἀρχισυνάγωγοι ἀνθρώπους πρὸς αὐτοὺς καὶ τοὺς εἶπαν· "Ἄνδρες ἀδελφοί, ἂν ἔχετε νὰ πεῖτε τίποτε πρὸς νοουθεσία τοῦ λαοῦ πέστε το»¹⁷. Πρόσεχε αὐτοὺς πού τὸ κάνουν αὐτὸ τότε χωρὶς φθόνο, ὄχι ὅμως καὶ στὴ συνέχεια. Ἐὰν τὸ ἐπιθυμούσατε αὐτό, ἔπρεπε περισσότερο νὰ τοὺς παρακαλέσετε. Ἄλλ' ὅμως πόσο μεγάλη εἶναι ἡ φιλαρχία! πόσο μεγάλη ἡ ματαιοδοξία! πῶς ὅλα τὰ ἀνατρέπει καὶ τὰ καταστρέφει τοὺς προετοιμάζει νὰ σταθοῦν ἐναντίον τῆς δικῆς τους σωτηρίας καὶ τῶν ἄλλων. Τόσο πολὺ τοὺς βλάπτει καὶ τόσο πολὺ τυφλοὺς τοὺς κάνει, ὥστε καὶ χειραγωγοὺς νὰ ζητοῦν. Καὶ μακάρι μόνο αὐτό, μακάρι μόνο χειραγωγοὺς νὰ ζητοῦσαν· ὅμως δὲν τὸν ἀνέχονται πλέον αὐτόν, ἀλλ' ἀφήνουν τὸ πᾶν στὸν ἑαυτό τους. Κανένα ἢ τυφλότητα δὲν ἀφήνει νὰ δεῖ· σὰν ἀκριβῶς ὀμίχλη καὶ σκοτάδι κάθετα ἐπάνω στὰ μάτια τῆς ψυχῆς, καὶ δὲν ἀφήνει τοὺς ἀνθρώπους νὰ δοῦν.

Ποιὰ ἀπολογία θὰ ἔχομε, τὸ ὅτι γιὰ χάρη κάποιου πάθους ὑπερνικοῦμε ἄλλο πάθος, δὲν τὸ κάνομε ὅμως αὐτὸ καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ; Γιὰ παράδειγμα, πολλοί, ἐνῶ ἦταν ἀκόλαστοι καὶ φιλοχρήματοι, ἐξ αἰτίας τῆς τσιγγουνιᾶς τους γιὰ τὰ χρήματα χαλιναγώγησαν τὴν ἡδονή· ἄλλοι πάλι γιὰ χάρη τῆς ἡδονῆς περιφρόνησαν τὰ χρήματα. Ἐπίσης ἐκεῖνοι πού νικοῦνται ἀπὸ τὴ ματαιοδοξία κατανίκησαν καὶ τὰ δύο, καὶ ξεδεύοντας μὲ ἀφθονία χρήματα, καὶ δείχνοντας σωφροσύνη ἀνώφελη. Ἄλλοι πάλι, ἐνῶ εἶναι ὑπερβολικὰ ματαιόδοξοι, περιφρόνησαν

γνώριμος οὐκ ἦν. Πρώτερον ἤλεγξε τὸν μάγον ὅστις ἦν· καὶ ὅτι τοιοῦτος ἦν, τὸ σημεῖον ἐδείκνυ. Τῆς ἐν ψυχῇ τυφλότητος τοῦτο σημεῖον ἦν, «Ἄχρι δὲ καιροῦ» πάσχει, ὥστε μετανοῆσαι. Καλῶς δὲ τῷ Σαβ-
5 βάτῳ εἰσηλθόν εἰς τὴν συναγωγὴν, ὅτε πάντες ἦσαν συνειλεγμένοι.

«Καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν», φησὶν, «ἀπέστειλαν οἱ ἀρχισυνάγωγοι, λέγοντες· Ἄνδρες ἀδελφοί, εἰ ἔστι λόγος ἐν ὑμῖν πα-
10 ρακλήσεως πρὸς τὸν λαόν, λέγετε». Ὅρα αὐτοὺς ἀφθόνως τότε τοῦτο ποιοῦντας, μετὰ δὲ τοῦτο οὐκ ἔτι. Εἰ τοῦτο ἐβούλεσθε, μᾶλλον ἔδει παρακαλέσαι. Ἄλλ' ὡς τῆς φιλαρχίας! ὡς τῆς κενοδοξίας! πῶς πάντα ἀνατρέπει καὶ ἀπόλλυσι κατὰ τῆς οἰκείας, κατὰ
15 τῆς ἀλλήλων σωτηρίας ἐστάναι παρασκευάζει πηροὺς οὕτω καὶ τυφλοὺς ἐργάζεται, ὥστε χειραγωγοὺς ζητεῖν. Εἴθε κἂν τοῦτο, εἴθε κἂν χειραγωγοὺς ἐζήτουν· ἀλλ' οὐκ ἔτι τούτου ἀνέχονται, ἀλλ' ἑαυτοῖς ἐπιτρέπουσι τὸ πᾶν. Οὐδένα ἀφήσιν ἰδεῖν· καθάπερ ἀχλὺς ἐ-
20 πιτίθεται καὶ ζόφος, οὐκ ἀφιεῖς διαβλέψαι.

Ποίαν ἔξομεν ἀπολογία, διὰ πάθος πάθους κρατοῦντες, διὰ δὲ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον οὐκ ἔτι; Οἶον, πολλοί, ἀσελγεῖς ὄντες καὶ φιλοχρήματοι, διὰ τὴν τῶν χρημάτων φειδωλίαν ἐχαλίνωσαν τὴν ἡδονήν· ἄλλοι
25 τοῦναντίον διὰ τὴν ἡδονὴν ὑπερεΐδον χρημάτων. Πάλιν οἱ ἠττώμενοι δόξης κενῆς ἀμφοτέρων περιγεγόσι, χρήματα ἀναλίσκοντες ἀφειδῶς καὶ σωφρονοῦντες εἰκῆ. Ἄλλοι πάλιν, κενόδοξοι σφόδρα ὄντες, κατεφρόνησαν τοῦ πάθους, πολλὰ ὑπομείναντες

πού δέν ἦταν γνωστός. Προηγουμένως ἔλεγξε τὸν μάγο τί λογῆς ἄνθρωπος ἦταν· καὶ τὸ ὅτι ἦταν τέτοιος, τὸ φανέρωνε τὸ θαῦμα. Αὐτὸ ἦταν ἀπόδειξη τῆς ψυχικῆς τυφλότητος αὐτοῦ καὶ ὑποφέρει «Γιὰ ἓνα ὀρισμένο διάστημα», ὥστε νὰ μετανοήσῃ. Πολὺ σωστὰ δὲ μῆκε στὴ συναγωγή τὸ Σάββατο, ὅταν ὅλοι ἦταν συγκεντρωμένοι.

«Καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωση τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν ἔστειλαν», λέγει, «οἱ ἀρχισυνάγωγοι ἀνθρώπους πρὸς αὐτοὺς καὶ τοὺς εἶπαν· "Ἄνδρες ἀδελφοί, ἂν ἔχετε νὰ πεῖτε τίποτε πρὸς νουθεσία τοῦ λαοῦ πέστε το»¹⁷. Πρόσεχε αὐτοὺς πού τὸ κάνουν αὐτὸ τότε χωρὶς φθόνο, ὄχι ὅμως καὶ στὴ συνέχεια. Ἐὰν τὸ ἐπιθυμοῦσατε αὐτό, ἔπρεπε περισσότερο νὰ τοὺς παρακαλέσετε. Ἄλλ' ὅμως πόσο μεγάλη εἶναι ἡ φιλαρχία! πόσο μεγάλη ἡ ματαιοδοξία! πῶς ὅλα τὰ ἀνατρέπει καὶ τὰ καταστρέφει τοὺς προετοιμάζει νὰ σταθοῦν ἐναντίον τῆς δικῆς τους σωτηρίας καὶ τῶν ἄλλων. Τόσο πολὺ τοὺς βλάπτει καὶ τόσο πολὺ τυφλοὺς τοὺς κάνει, ὥστε καὶ χειραγωγοὺς νὰ ζητοῦν. Καὶ μακάρι μόνο αὐτό, μακάρι μόνο χειραγωγοὺς νὰ ζητοῦσαν· ὅμως δέν τὸν ἀνέχονται πλέον αὐτόν, ἀλλ' ἀφήνουν τὸ πᾶν στὸν ἑαυτὸ τους. Κανένα ἢ τυφλότητα δέν ἀφήνει νὰ δεῖ· σὰν ἀκριβῶς ὀμίχλη καὶ σκοτάδι κάθεται ἐπάνω στὰ μάτια τῆς ψυχῆς, καὶ δέν ἀφήνει τοὺς ἀνθρώπους νὰ δοῦν.

Ποιὰ ἀπολογία θὰ ἔχομε, τὸ ὅτι γιὰ χάρη κάποιου πάθους ὑπερνικοῦμε ἄλλο πάθος, δέν τὸ κάνομε ὅμως αὐτὸ καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ; Γιὰ παράδειγμα, πολλοί, ἐνῶ ἦταν ἀκόλαστοι καὶ φιλοχρήματοι, ἐξ αἰτίας τῆς τσιγγουνιάς τους γιὰ τὰ χρήματα χαλιναγώγησαν τὴν ἡδονή· ἄλλοι πάλι γιὰ χάρη τῆς ἡδονῆς περιφρόνησαν τὰ χρήματα. Ἐπίσης ἐκεῖνοι πού νικοῦνται ἀπὸ τὴ ματαιοδοξία κατανίκησαν καὶ τὰ δύο, καὶ ξεδεύοντας μὲ ἀφθονία χρήματα, καὶ δείχνοντας σωφροσύνη ἀνώφελη. Ἄλλοι πάλι, ἐνῶ εἶναι ὑπερβολικὰ ματαιόδοξοι, περιφρόνησαν

αἰσχροὶ καὶ δι' ἔρωτας καὶ διὰ χρήματα· ἕτεροι πάλιν, ἵνα τὸν θυμὸν ἐμπλήσωσι τὸν αὐτῶν, εἶλοντο ζημιωθῆναι μυρία, καὶ οὐδενὸς αὐτοῖς τούτων ἐμέλησεν, ἵνα μόνον τὸ θέλημα ποιήσωσι τὸ αὐτῶν. Καὶ
 5 ὅπερ ἰσχύει πάθος, οὐκ ἴσχυσε παρ' ἡμῖν ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος. Καὶ τί λέγω πάθος; "Ὅπερ αἰδῶς ἀνθρώπων ἰσχύει, οὐκ ἰσχύει ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος. Πολλὰ καὶ κατορθοῦμεν καὶ ἁμαρτάνομεν, ἀνθρώπους αἰδούμενοι, τὸν δὲ Θεὸν οὐ δεδοίκαμεν. Πόσοι δι' αἰσχύνην προή-
 10 καντο χρήματα; πόσοι ἐφιλοτιμήσαντο εἰκῆ ὑπηρετούμενοι τοῖς αὐτῶν φίλοις ἐπὶ κακῶ; πόσοι, φιλίας αἰδεσθέντες, μυρία ἤμαρτον;

3. Εἰ τοίνυν καὶ πάθος καὶ αἰδῶς ἀνθρωπίνη δύναται ἐμβαλεῖν ἡμᾶς καὶ εἰς ἁμαρτήματα καὶ εἰς κατορθώματα, εἰκῆ λέγομεν ὅτι οὐ δυνάμεθα· δυνάμεθα γάρ, ἂν θέλωμεν· θελήσαι δὲ παντὸς χρή. Εἰπέ δὴ μοι, διὰ τί οὐ δύνασαι δόξης κρατεῖν, ὅταν ἕτεροι ὦσι κρατοῦντες, τὴν αὐτὴν ἔχοντες ψυχὴν, τὸ αὐτὸ σῶμα, τὴν αὐτὴν μορφὴν, τὴν αὐτὴν ζῶντες ζω-
 15 ἦν; Ἐννόησον τὸν Θεόν, ἐννόησον τὴν ἄνωθεν δόξαν, ἀντίστησον αὐτῇ τὰ παρόντα, καὶ ταχέως ταύτης ἀποπηδήσεις. "Ὁλως, εἰ δόξης ἐπιθυμεῖς, τῆς ὄντως δόξης ἐπιθύμει. Ποία δόξα, ὅταν ἀτιμίας ποιῆ; ποία δόξα, ὅταν τῆς ἐλαττόνων ἀναγκάζῃ τιμῆς ἐ-
 20 φέεσθαι, κακείνης χρεῖαν ἔχη; Τιμὴ ἐστὶ τὸ τῆς παρὰ τῶν μειζόνων ἀπολαύειν δόξης. "Ὁλως, εἰ δόξης ἐραῶς, μᾶλλον ἐρασθητι τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ. "Ἄν, ἐρασθεῖς ἐκείνης, ταύτης καταφρονήσης, ὅψει ταύτην ἄτιμον· ἕως ἂν ἐκείνην μὴ ἴδῃς, οὐδὲ ταύτην ἰδεῖν δυ-

τὸ πάθος, καὶ ὑπέμειναν πολλὰ αἰσχρὰ καὶ ἐξ αἰτίας τῶν ἐρώτων, καὶ ἐξ αἰτίας τῶν χρημάτων· ἄλλοι πάλι, γιὰ νὰ χορτάσουν τὸ θυμὸ τους, προτίμησαν νὰ ὑποστοῦν ἀμέτρητες ζημιές, καὶ δὲν ἐνδιαφέρθηκαν γιὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνο τὸ νὰ κάνουν αὐτὸ ποῦ ἤθελαν. Καὶ ἐκεῖνο ποῦ κατορθώνει τὸ πάθος, δὲν τὸ κατόρθωσε σὲ μᾶς ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ. Καὶ γιατί λέγω τὸ πάθος; Ἐκεῖνο ποῦ κατορθώνει ἢ ντροπὴ τῶν ἀνθρώπων, δὲν τὸ κατορθώνει ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ. Πολλὰ καὶ κατορθώνομε καὶ σφάλματα πράττομε, ἐπειδὴ ντρεπόμαστε τοὺς ἀνθρώπους, τὸν Θεὸ ὅμως δὲν τὸν φοβόμαστε. Πόσοι ἐξ αἰτίας τῆς ντροπῆς στάθηκαν πάνω ἀπὸ τὰ χρήματα; Πόσοι ἐπιδίωξαν ἀλόγιστα τὴ φιλοδοξία παρέχοντας ἐκδούλευση στοὺς φίλους τους πρὸς βλάβη τους; πόσοι, σεβόμενοι τὴ φιλία, διέπραξαν ἀμέτρητα σφάλματα;

3. Ἐὰν λοιπὸν καὶ πάθος καὶ ντροπὴ ἀνθρώπινη μπορεῖ νὰ μᾶς ὀδηγήσει καὶ σὲ παραπτώματα καὶ σὲ κατορθώματα, ἄδικα λέμε ὅτι δὲν μπορούμε· διότι μπορούμε, ἂν θέλομε, καὶ πρέπει ὅλοι νὰ θελήσομε. Πές μου λοιπὸν, γιατί δὲν μπορεῖς νὰ νικήσεις τὴ δόξα, τὴ στιγμή ποῦ ὑπάρχουν ἄλλοι ποῦ τὴ νικοῦν, ἔχοντας τὴν ἴδια ψυχὴ, τὸ ἴδιο σῶμα, τὴν ἴδια μορφὴ, καὶ ζοῦν τὴν ἴδια ζωὴ; Σκέψου τὸν Θεό, σκέψου τὴν οὐράνια δόξα, ἀντιπαράθεσε σ' αὐτὴν τὰ παρόντα πράγματα καὶ ἀμέσως θ' ἀπομακρυνθεῖς ἀπ' αὐτὴν. Μὲ ἓνα λόγο, ἂν ἐπιθυμεῖς δόξα, νὰ ἐπιθυμεῖς τὴν ἀληθινὴ δόξα. Ποιὰ δόξα εἶναι, ὅταν διαπράττει ἀτιμίες; ποιὰ δόξα εἶναι, ὅταν ἀναγκάζει κάποιον νὰ ποθεῖ τὴν τιμὴ ἀπὸ τοὺς κατώτερους καὶ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἐκείνην; Τιμὴ εἶναι τὸ ν' ἀπολαμβάνει κανένας τὴ δόξα ἐκ μέρους τῶν ἀνωτέρων. Μὲ ἓνα λόγο, ἂν ἀγαπᾷς τὴ δόξα, πολὺ περισσότερο ἀγάπησε τὴ δόξα ποῦ πηγάζει ἀπὸ τὸ Θεό. Ἄν, ἀγαπώντας ἐκείνη, περικρονήσεις αὐτὴν, θὰ δεῖς αὐτὴν ἄτιμη· μέχρις ὅτου δὲν θὰ δεῖς ἐκείνην, δὲν θὰ μπορέσεις νὰ δεῖς αὐτὴν πόσο αἰσχρὴ

νήση πῶς ἐστὶν αἰσχροῦ, πῶς καταγέλαστος. Καθά-
περ γάρ, οἱ πονηροὶ τινὶ γυναικὶ προκατειλημμένοι, εἰ-
δεχθεῖ καὶ αἰσχροῦ, ἕως ἂν φιλῶσιν αὐτήν, οὐ δύναν-
ται τὴν δυσεΐδειαν ἰδεῖν, τοῦ πάθους ἐπισκοποῦντος
5 τῆ κρίσει, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, ἕως ἂν κατεχώμεθα
τῷ πάθει, οὐ δυνάμεθα συνιδεῖν οἷόν ἐστι κακόν.

Πῶς οὖν ἀπαλλαγείημεν ἂν, φησὶν, αὐτοῦ; Ἐννό-
ει τοὺς χρήματα ἀναλώσαντας μυρία, καὶ οὐδὲν ἀπ'
αὐτῶν καρπωσαμένους· ἐννόει τοὺς ἀποθανόντας ὄσης
10 ἀπήλαυσαν δόξης, καὶ οὐδαμοῦ αὕτη βεβαία, ἀλλ' ἀ-
πόλωλε καὶ διέφθαρται· ἐννόησον ὅτι ὄνομα μόνον ἐ-
στί, πρᾶγμα δὲ οὐκ ἔχει· ἐπεὶ τί ἐστὶ δόξα; εἰπέ μοι
δὸς ὄρον τινά. Τὸ θαυμάζεσθαι παρὰ πάντων, φησί.
Δικαίως, ἢ καὶ ἀδίκως; Εἰ μὲν γὰρ ἀδίκως, οὐκ ἂν
15 εἶη τοῦτο θαῦμα, ἀλλὰ κατηγορία, καὶ κολακεία, καὶ
διαβολή· εἰ δικαίως, τοῦτο οὐ δυνατόν· οὐ γὰρ ἔχει
κρίσεις ὀρθὰς ὁ δῆμος, ἀλλὰ τοὺς ταῖς ἐπιθυμίαις αὐ-
τῶν ὑπηρετοῦντας τούτους θαυμάζουσι. Καὶ εἰ βού-
λεσθε, καταμάθετε τοὺς ταῖς πόρραις τὰ αὐτῶν δω-
20 ρουμένους, τοὺς τοῖς ἡνιόχοις, τοὺς τοῖς ὀρχησταῖς.

Ἄλλ' οὐ τούτους, φησί, φαμέν, ἀλλὰ τοὺς δικαί-
ους, καὶ τοὺς ὀρθοὺς, καὶ μεγάλα δυναμένους ποιεῖν
καλά. Εἴθε ἠβούλοντο, καὶ ταχέως ἐποίουν ἂν τὰ ἀγα-
θά· νῦν δὲ οὐδὲν τούτων ποιοῦσι. Τίς, εἰπέ μοι, τὸν
25 δίκαιον ἐπαινεῖ νῦν καὶ τὸν ὀρθόν; Τοῦναντίον μὲν
οὖν. Τί δὲ ψυχρότερον δικαίου εἰ, πρᾶγμα τοιοῦτον
κατορθῶν, τῆς παρὰ τῶν πολλῶν δόξης ἐφίεται;
Τοιοῦτον γὰρ ποιεῖ, οἷον ἂν, εἴ τις ζωγράφος, ἄρι-
στος ὢν, καὶ εἰκόνα γράφων βασιλικήν, τῶν οὐκ ἐμ-

εἶναι, πόσο ἄξια γιὰ γέλια. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν πέσει στὰ δίχτυα κάποιας πονηρῆς, ἄσχημης καὶ αἰσχροῦς γυναίκα, ὅσον καιρὸ συμβαίνει ν' ἀγαποῦν αὐτήν, δὲν μπορούν νὰ δοῦν τὴν ἀσχήμια αὐτῆς, διότι τὸ πάθος ἐπισκοτίζει τὴν κρίση, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ, ὅσον καιρὸ εἴμαστε κυριευμένοι ἀπὸ τὸ πάθος, δὲν μπορούμε ν' ἀντιληφθοῦμε τί εἶδους κακὸ εἶναι.

Πῶς λοιπὸν θὰ μπορούσαμε, λέγει, ν' ἀπαλλαγοῦμε ἀπ' αὐτό; Σκέψου ἐκείνους ποὺ δαπάνησαν ἀμέτρητα χρήματα, καὶ δὲν καρπώθηκαν καμιὰ ὠφέλεια ἀπ' αὐτὰ σκέψου ἐκείνους ποὺ πέθαναν, πόση δόξα ἀπόλαυσαν, καὶ πουθενὰ αὐτὴ δὲν ὑπάρχει μόνιμη, ἀλλὰ χάθηκε καὶ φθάρθηκε· σκέψου ὅτι μόνο ὄνομα εἶναι, καὶ δὲν ἔχει καμιὰ πραγματικὴ ἀξία. Διότι πές μου, τί εἶναι δόξα; δῶσε κάποιον ὀρισμὸ. Τὸ νὰ θαυμάζεται, λέγει, κάποιος ἀπὸ ὄλους. Δίκαια ἢ καὶ ἄδικα; Διότι, ἐὰν μὲν ἄδικα, δὲν θὰ μπορούσε αὐτὸ νὰ εἶναι θαυμασμὸς, ἀλλὰ κατηγορία, κολακεία καὶ συκοφαντία, ἂν δὲ δίκαια, αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατό· διότι ὁ λαὸς δὲν ἔχει κρίσεις ὀρθές, ἀλλὰ θαυμάζουν ἐκείνους ποὺ ὑπηρετοῦν τίς ἐπιθυμίες τους. Καὶ ἐὰν θέλετε προσέξατε ἐκείνους ποὺ δωρίζουν τὰ πράγματά τους στὶς πόρνες, ἐκείνους ποὺ τὰ δωρίζουν στοὺς ἵπποδρομεῖς καὶ στοὺς χορευτές.

Ὅμως, λέγει, δὲν ἐννοοῦμε αὐτούς, ἀλλὰ τοὺς δίκαιους, τοὺς σωστοὺς καὶ ἐκείνους ποὺ μπορούν νὰ κάμνουν μεγάλα καλά. Μακάρι νὰ ἤθελαν, καὶ ἀμέσως θὰ μπορούσαν νὰ κάνουν τὰ καλά, ἐνῶ τώρα τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν κάμνουν. Πές μου, ποῖος σήμερα ἐπαινεῖ τὸν δίκαιο καὶ τὸν σωστὸ ἄνθρωπο; Καὶ θέβαια τὸ ἀντίθετο συμβαίνει. Τί δὲ ὑπάρχει ἐλεεινότερο ἀπὸ τὸν δίκαιο, ἐὰν, κατορθώνοντας κάποιο παρόμοιο πράγμα, ἐπιθυμεῖ τὴ δόξα ἐκ μέρους τῶν πολλῶν; Πράγματι, κάτι παρόμοιο πράττει, ὅπως ἐὰν κάποιος ζωγράφος, ποὺ εἶναι ἄριστος καὶ ζωγραφίζει τὴν εἰκόνα τοῦ βασιλιᾶ, συνέβαινε νὰ

πειρών ἀποδέχοιτο τοὺς ἐπαίνους. " Ἄλλως δὲ ταχέως ἀποστήσεται ἄνθρωπος, ὃ πρὸς δόξαν ὄρων ἄνθρωπίνην τῶν κατ' ἀρετὴν πραγμάτων· εἰ γὰρ μέλλοι πρὸς ἐπαίνους κεχηγένοι, ἅπερ ἂν ἐκεῖνοι θέλωσι, ταῦτα ἐργάζεται, οὐχ ἅπερ ἂν αὐτός.

Τί οὖν ἂν ὑμῖν συμβουλεύσαιμι λοιπὸν ποιεῖν; Τῷ Θεῷ προσέχειν, τοῖς ἐπαίνοις ἀρκεῖσθαι τοῖς παρ' αὐτοῦ, πάντα τὰ ἐκείνω δοκοῦντα ἐργάζεσθαι, καὶ τὰ ἀγαθὰ πράττειν, πρὸς μηδὲν τῶν ἀνθρωπίνων κεχηγέ-
 10 ναι· τοῦτο γὰρ καὶ νηστείαν καὶ εὐχὴν καὶ ἐλεημοσύνην λυμαίνεται, καὶ πάντα τὰ ἡμέτερα ἀγαθὰ κενοῖ.
 " Ὅπερ ἵνα μὴ πάθωμεν, φύγωμεν τουτὶ τὸ πάθος· πρὸς ἓν μόνον ὄρωμεν, τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἔπαινον, τὴν ἐκεῖθεν ἀποδοχὴν, τὴν παρὰ τοῦ κοινοῦ Δεσπότου εὐ-
 15 φημίαν, ἵνα, μετὰ ἀρετῆς τὸν παρόντα βίον διανύσαντες, τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν σὺν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἐπιτύχωμεν χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ
 20 αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

δέχεται τοὺς ἐπαίνους ἐκείνων πού δέν εἶναι ἔμπειροι. Ἐξ ἄλλου δέ ὁ ἄνθρωπος, πού ἀποβλέπει πρὸς τὴν ἀνθρώπινη δόξα, γρήγορα θ' ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὰ πράγματα τῆς ἀρετῆς· διότι, ἐφόσον συμβαίνει νὰ ἀρέσκειται μὲ τοὺς ἐπαίνους, ἐκεῖνα πού θὰ θέλουν ἐκεῖνοι, αὐτὰ θὰ κάμνει, καὶ ὄχι ἐκεῖνα πού θὰ θέλει αὐτός.

Τί λοιπόν θὰ μπορούσαμε νὰ σᾶς συμβουλεύσομε νὰ κάμνετε στὸ ἐξῆς; Νὰ προσέχετε στὸ Θεό, νὰ ἀρκεῖσθε στοὺς ἐπαίνους ἐκ μέρους ἐκείνου, νὰ πράττετε ὅλα ἐκεῖνα πού ἀρέσουν σ' ἐκείνον, νὰ πράττετε τὰ καλὰ καὶ νὰ μὴ μένετε μὲ ἀνοιχτὸ τὸ στόμα μπροστὰ σὲ κανένα ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα· διότι αὐτὸ καὶ τὴν νηστεία, καὶ τὴν προσευχή, καὶ τὴν ἐλεημοσύνη καταστρέφει καὶ ὅλα τὰ ἀγαθὰ μας τὰ ἐκμηδενίζει. Αὐτὸ ἀκριβῶς γιὰ νὰ μὴ πάθομε, ἄς ἀποφεύγουμε αὐτὸ τὸ πάθος καὶ πρὸς ἓνα μόνο ν' ἀποβλέπομε, πρὸς τὸν ἔπαινο ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ, πρὸς τὴν ἀποδοχὴ ἐκ μέρους ἐκείνου, πρὸς τὴν εὐφημία ἐκ μέρους τοῦ κοινῦ Δεσπότη, ὥστε, ἀφοῦ διανύσομε μὲ ἔργα ἀρετῆς τὴν παρούσα ζωὴ, νὰ ἐπιτύχομε τὰ ἀγαθὰ πού μᾶς ἔχει ὑποσχεθεῖ μαζί μὲ ἐκείνους πού ἀγαποῦν αὐτόν, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Κ Θ'

(Πράξ. 13, 16 - 41)

«*Ἀναστάς δὲ Παῦλος, καὶ κατασείσας τῇ χει-
ρί, εἶπεν· Ἴσραηλίται, καὶ οἱ ἐν ὑμῖν
φοβούμενοι τὸν Θεόν, ἀκούσατε. Ὁ Θεὸς τοῦ
λαοῦ τούτου Ἰσραὴλ ἐξελέξατο τοὺς πατέρας
5 ἡμῶν, καὶ τὸν λαὸν ὕψωσεν ἐν τῇ παροικίᾳ αὐ-
τοῦ ἐν γῆ Αἰγύπτῳ, καὶ μετὰ βραχίονος ὑψηλοῦ
ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἐξ αὐτῆς*».

1. «*Ὁρα τὸν Βαρνάβαν παραχωροῦντα τῷ Παύλῳ,
ὡσπερ καὶ Πέτρῳ Ἰωάννης πανταχοῦ. Αὐτὸς ἤγα-
10 γεν αὐτὸν ἀπὸ Δαμασκοῦ· καίτοι αὐτοῦ αἰδεσιμώτε-
ρος ἦν· ἀλλὰ πρὸς τὸ κοινῇ συμφέρον ἐώρων.*

«*Καὶ ἀναστάς*», φησί, «*καὶ κατασείσας τῇ χειρί*».
«*Ἔθος τοῦτο Ἰουδαίοις ἦν· διὸ καὶ αὐτὸς καὶ τοῦτο
αὐτοῖς διαλέγεται. Ὁρα πῶς προοδοποιεῖ τῷ λόγῳ·
15 πρότερον ἐγκωμιάσας αὐτούς, καὶ δείξας πολλὴν περὶ
αὐτοὺς τὴν κηδεμονίαν διὰ τοῦ εἰπεῖν, «Οἱ φοβούμε-
νοι τὸν Θεόν», οὕτως ἄρχεται τοῦ λόγου. Καὶ οὐκ εἶ-
πεν, Ὅτι προσήλυτοι, ὅπερ ἦν συμφορᾶς ὄνομα.*

«*Ὁ Θεὸς τοῦ λαοῦ τούτου ἐξελέξατο τοὺς πατέ-
20 ρας ἡμῶν καὶ τὸν λαόν*». «*Ὁρα πῶς καὶ αὐτὸς τὸν
κοινὸν τῶν ἀνθρώπων Θεὸν αὐτῶν ἰδίως καλεῖ, καὶ*

Ο Μ Ι Λ Ι Α Κ Θ'

(Πράξ. 13, 16 - 41)

«Ἄφοῦ δὲ σηκώθηκε ὁ Παῦλος καὶ ἔκανε νεῦμα μὲ τὸ χέρι του, εἶπε· Ἄνδρες Ἰσραηλίτες, καὶ ὅσοι ἀπὸ σᾶς φοβᾶσθε τὸν Θεό, ἀκοῦστε. Ὁ Θεὸς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ τοῦ Ἰσραὴλ διάλεξε τοὺς πατέρες μας καὶ ἀνύψωσε τὸ λαό, ὅταν ζοῦσαν σὰν ξένοι στῆ γῆ τῆς Αἰγύπτου, καὶ τοὺς ἔβγαλε ἀπὸ ἐκεῖ μὲ δύναμη μεγάλη»¹.

1. Πρόσεχε τὸν Βαρνάβα πού παραχωρεῖ τὸ λόγο στὸν Παῦλο, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Ἰωάννης τὸ κάνει αὐτὸ παντοῦ παραχωρώντας τὸ λόγο στὸν Πέτρο. Αὐτὸς ὁδήγησε αὐτὸν ἀπὸ τὴ Δαμασκὸ, ἂν καὶ βέβαια ἦταν περισσότερο σεβαστὸς ἀπὸ αὐτόν· ἀλλ' ὅμως ἀπέβλεπαν πρὸς τὸ κοινὸ συμφέρον.

«Ἄφοῦ σηκώθηκε», λέγει, «καὶ ἔκανε νεῦμα μὲ τὸ χέρι του». Αὐτὸ ἀποτελοῦσε συνήθεια στοὺς Ἰουδαίους· γι' αὐτὸ καὶ αὐτὸς ὁμιλεῖ πρὸς αὐτοὺς κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο. Πρόσεχε πῶς προετοιμάζει τὸν λόγο· ἀφοῦ πρῶτα τοὺς ἐγκωμίασε καὶ ἔδειξε μεγάλη τὴ φροντίδα πρὸς αὐτοὺς μὲ τὸ νὰ πει, «καὶ αὐτοὶ πού φοβοῦνται τὸν Θεό», ἔτσι ἀρχίζει τὸν λόγο. Καὶ δὲν εἶπε, Ὁἱ προσηλυτοί, πού ἦταν ὄνομα συμφορᾶς.

«Ὁ Θεὸς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ διάλεξε τοὺς πατέρες μας καὶ τὸ λαὸ αὐτό». Πρόσεχε πῶς καὶ αὐτὸς τὸν κοινὸ Θεὸ τῶν ἀνθρώπων τὸν ὀνομάζει ἰδιαίτερα Θεὸ αὐτῶν, καὶ

δείκνυσιν ἄνωθεν τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ μεγάλας οὐ-
 σας, καθάπερ καὶ Στέφανος. Ταῦτα δὲ ποιοῦσιν, ἵνα
 παιδεύσωσιν αὐτοὺς ὅτι καὶ νῦν κατὰ τὸ αὐτὸ ἔθος
 τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἀπέστειλε. Καθάπερ καὶ ὁ Χριστὸς
 5 εἶπεν ἐν τῷ ἀμπελῶνι, οὕτω καὶ αὐτός φησιν.

«Ὑψωσεν ἐν τῇ παροικίᾳ ἐν γῇ Αἰγύπτῳ, καὶ
 μετὰ βραχίονος ὑψηλοῦ ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἐξ αὐτῆς».
 Καὶ μὴν τοῦναντίον γέγονεν ἄλλ' εἰς πλῆθος ἐπέδο-
 σαν, ἀλλὰ τὰ θαῦματα δι' αὐτοὺς γέγονε. Τοῦτων καὶ
 10 οἱ προφήται μνημονεύουσιν ἀεὶ τῶν κατ' Αἴγυπτον.
 Καὶ ὄρα πῶς τοὺς καιροὺς τῶν συμφορῶν παρατρέ-
 χει, καὶ οὐδαμοῦ τὰ ἐγκλήματα παράγει εἰς μέσον,
 ἀλλὰ τὴν τοῦ Θεοῦ φιlanθρωπίαν, ἐκεῖνα αὐτοῖς ἀ-
 φεῖς λογίζεσθαι.

15 «Καὶ ὡς τεσσαράκοντα ἔτη χρόνον ἐτροποφόρησεν
 αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ». Εἶτα τὴν κατοικίαν λέγει

«Καὶ καθελῶν ἔθνη ἑπτὰ ἐν γῇ Χαναάν, κατεκλη-
 ροδότησεν αὐτοῖς τὴν γῆν αὐτῶν». Καὶ ὁ χρόνος πο-
 λύς· τετρακόσια γὰρ πενήκοντα ἔτη.

20 «Καὶ μετὰ ταῦτα ὡς ἔτεσι τετρακοσίοις καὶ πεν-
 τήκοντα ἔδωκεν αὐτοῖς κριτὰς ἕως Σαμουήλ τοῦ
 Προφήτου». Ἐνταῦθα ὅτι διαφόρως ὠκονόμει τὰ
 κατ' αὐτοὺς ἐδήλωσε. «Κἀκεῖθεν ἠτήσαντο βασιλέα»
 (καὶ οὐ λέγει τὴν ἀγνωμοσύνην αὐτῶν, ἀλλὰ παν-
 25 ταχοῦ τὴν τοῦ Θεοῦ φιlanθρωπίαν), «καὶ ἔδωκεν
 αὐτοῖς ὁ Θεὸς τὸν Σαούλ, υἱὸν Κίς, ἄνδρα ἐκ φυ-
 λῆς Βενιαμίν, ἔτη τεσσαράκοντα καὶ μεταστήσας αὐ-
 τὸν ἤγειρεν αὐτοῖς τὸν Δαυὶδ εἰς βασιλέα ᾧ καὶ εἶ-
 πε μαρτυρήσας Ἐὔρον Δαυὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαί, ἄν-
 30 δρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, ὃς ποιήσῃ πάντα τὰ θε-

2. Πράξ. 7, 2 ἔ.

3. Πρβλ. Ματθ. 21, 33 - 42. Μάρκ. 12, 1 - 2. Λουκᾶ 20, 9 - 19

4. Πράξ. 13, 18

5. Πράξ. 13, 19

6. Πράξ. 13, 20

δείχνει ὅτι οἱ εὐεργεσίαι αὐτοῦ πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἦταν μεγάλες, ὅπως ἀκριβῶς τὸ ἴδιο ἔκανε καὶ ὁ Στέφανος². Αὐτὰ δὲ τὰ κάνουν, γιὰ νὰ διδάξουν αὐτοὺς ὅτι καὶ τώρα, ἀκολουθώντας τὴν ἴδια συνήθεια, ἔστειλε τὸν Υἱό του. Ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Χριστὸς εἶπε λέγοντας τὴν παραβολὴ τοῦ ἀμπελώνα³, τὸ ἴδιο καὶ αὐτὸς λέγει.

«Ἀνύψωσε αὐτοὺς ὅταν ζοῦσαν σὰν ξένοι στὴν Αἴγυπτο καὶ τοὺς ἔβγαλε ἀπ' αὐτὴν μὲ δύναμη μεγάλη». Καὶ βέβαια τὸ ἀντίθετο συνέβηκε, ἀλλ' ὅμως αὐξήθηκε τὸ πλῆθος αὐτῶν καὶ τὰ θαύματα γιὰ χάρη αὐτοῦ ἔγιναν. Αὐτὰ ποὺ συνέβηκαν σ' αὐτοὺς στὴν Αἴγυπτο ἀναφέρουν πάντοτε καὶ οἱ προφῆτες. Καὶ πρόσεχε πῶς προσπερνᾷ τοὺς καιροὺς τῶν συμφορῶν καὶ πουθενὰ δὲν ἀναφέρει τὰ ἐγκλήματα τους, ἀλλὰ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, ἀφήνοντας ἐκεῖνα νὰ τὰ σκεφθοῦν αὐτοί.

«Καὶ ἐπὶ σαράντα περίπου χρόνια ἀνεχόταν τὴν κακὴ συμπεριφορὰ τους στὴν ἔρημο»⁴. Στὴ συνέχεια ἀναφέρει τὴν κατοικία.

«Καὶ ἀφοῦ ἐξολόθρευσε στὴ γῆ τῆς Χαναὰν ἑπτὰ ἔθνη, ἔδωσε σ' αὐτοὺς γιὰ κληρονομίαν τὴ γῆ αὐτῶν»⁵. Καὶ ὁ χρόνος εἶναι πολὺς· διότι τετρακόσια πενήντα χρόνια πέρασαν.

«Κατόπιν ἐπὶ τετρακόσια πενήντα περίπου χρόνια ἔδωσε σ' αὐτοὺς κριτὲς μέχρι τὸν Σαμουὴλ τὸν προφήτην»⁶. Ἐδῶ ἀνέφερε, ὅτι κατὰ διαφόρους τρόπους ρύθμιζε τὰ ὅσα εἶχαν σχέση μ' αὐτοὺς.

«Μετὰ ζήτησαν βασιλιά» (καὶ δὲν ἀναφέρει τὴν ἀγνωμοσύνη αὐτῶν, ἀλλὰ παντοῦ ἀναφέρει τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ), «καὶ τοὺς ἔδωσε ὁ Θεὸς τὸν Σαούλ, τὸν υἱὸ τοῦ Κίς, ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὴ φυλὴ τοῦ Βενιαμίν, ἐπὶ σαράντα χρόνια· καὶ ἀφοῦ ἀπομάκρυνε αὐτόν, ἀνύψωσε στὸ θρόνο γιὰ βασιλιά τὸν Δαυίδ, στὸν ὁποῖο ἔδωσε τὴν ἐξῆς ἐπιβεβαίωση· Ἐβρῆκα τὸν Δαυίδ, τὸν υἱὸ τοῦ Ἰεσσαί, ἄνδρα τέτοιο ποὺ ἐπιθυμοῦσα καὶ ὁ ὁποῖος

λήματά μου'». Οὐ μικρὸν τοῦτο τὸ ἀπὸ Δαυὶδ εἶναι τὸν Χριστόν.

Εἶτα καὶ Ἰωάννην εἰσάγει μαρτυροῦντα, λέγων· «Τούτου ὁ Θεὸς ἀπὸ τοῦ σπέρματος κατ' ἐπαγγελίαν ἤγειρε τῷ Ἰσραὴλ Σωτῆρα (Ἰησοῦν), προκηρύξαντος Ἰωάννου πρὸ προσώπου τῆς εἰσόδου αὐτοῦ βάπτισμα μετανοίας παντὶ τῷ λαῷ Ἰσραὴλ. Ὡς δὲ ἐπλήρου ὁ Ἰωάννης τὸν δρόμον, ἔλεγε· Τίνα με ὑπονοεῖτε εἶναι; οὐκ εἰμὶ ἐγώ, ἀλλ' ἰδοὺ ἔρχεται μετ' ἐμέ, οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς τὸ ὑπόδημα τῶν ποδῶν λύσαι». Καὶ Ἰωάννης δὲ μαρτυρεῖ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ τὴν δόξαν ἐξ ἑαυτοῦ ἀποκρουόμενος, καίτοι πάντων ἐπ' αὐτὸν ταύτην ἀγόντων. Οὐκ ἔστι δὲ ἴσον μηδενὸς διδόντος καὶ πολλῶν παρεχόντων ταύτην τὴν τιμήν διωθεῖσθαι, καὶ μηδὲ ἀπλῶς, ἀλλὰ μετὰ τσαύτης ἀποστολῆς.

«Ἄνδρες ἀδελφοί, υἱοὶ γένους Ἀβραάμ, καὶ οἱ ἐν ὑμῖν φοβούμενοι τὸν Θεόν, ὑμῖν ὁ λόγος τῆς σωτηρίας ταύτης ἐξαπεστάλη· οἱ γὰρ κατοικοῦντες ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν, τοῦτον ἀγνοήσαντες, καὶ τὰς φωνὰς τῶν προφητῶν τὰς κατὰ πᾶν Σάββατον ἀναγινωσκομένας, κρίναντες ἐπλήρωσαν καὶ μηδεμίαν αἰτίαν θανάτου εὐρόντες ἠτήσαντο Πιλάτον ἐναιρεθῆναι αὐτόν». Πανταχοῦ τοῦτο σπουδάξουσι δεῖξαι οἰκειὸν αὐτῶν ὃν τὸ ἀγαθόν, ἵνα μὴ, ὡς ἀλλοτρίῳ προσέχοντες, φεύγωσιν, ἐπειδὴ ἐσταύρωσαν αὐτόν. «Τοῦτον», φησί, «ἀγνοήσαντες»· ὥστε ἀγνοίας ἦν τὸ ἁμάρτημα. Ὅρα πῶς καὶ ὑπὲρ ἐκείνων ἀπολογεῖται ἡρέμα. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ οὕτως ἔδει γενέσθαι προστίθησι. Καὶ ἵνα μὴ τις εἴπῃ, Ἰπόθεν δῆλον ὅτι ἀνέστη;», φησὶ τὸ «καὶ μάρτυρες αὐτοῦ εἰσιν».

7. Πράξ. 13, 21 - 22

8. Πράξ. 13, 23 - 25

9. Πράξ. 13, 26 - 28

θὰ κάνει τὰ θελήματά μου»⁷. Δέν εἶναι μικρὸ πράγμα αὐτό, τὸ νὰ κατάγεται δηλαδὴ ὁ Χριστὸς ἀπὸ τὸν Δαυίδ.

Ἐπειτα ἀναφέρει καὶ τὸν Ἰωάννη, ποῦ δίνει τὴ μαρτυρία καὶ λέγει· «Ὁ Θεὸς αὐτοῦ, σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόσχεσή του, ἔστειλε στὸν Ἰσραὴλ τὸν Σωτῆρα Ἰησοῦν, πρὶν ἀπὸ τὸν ἐρχομὸ τοῦ ὁποίου εἶχε κηρύξει ὁ Ἰωάννης βάπτισμα μετανοίας σ' ὅλο τὸ λαὸ τοῦ Ἰσραὴλ. Καὶ ὅταν ὁ Ἰωάννης βρισκόταν πρὸς τὸ τέλος τῆς ἀποστολῆς του ἔλεγε· Ποιὸς νομίζετε ὅτι εἶμαι; δέν εἶμαι ἐγὼ ἐκεῖνος, ἀλλὰ νὰ, ἔρχεται πίσω ἀπὸ μένα, τοῦ ὁποίου ἐγὼ δέν εἶμαι ἰκανὸς νὰ λύσω τὸ ὑπόδημα τῶν ποδιῶν του»⁸. Καὶ ὁ Ἰωάννης δίνει τὴ μαρτυρία αὐτὴ ὄχι ἔτσι στὴν τύχη, ἀλλ' ἀποκρούοντας τὴ δόξα ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του, ἂν καὶ βέβαια ὅλοι ἀπέδιδαν αὐτὴν σ' αὐτόν. Δέν εἶναι τὸ ἴδιο πράγμα τὸ ν' ἀποκρούει κάποιος τὴν τιμὴ ὅταν κανένας δέν τοῦ δίδει αὐτὴν καὶ ὅταν πολλοὶ τοῦ τὴν παρέχουν, καὶ ὄχι ἀπλῶς αὐτό, ἀλλὰ καὶ ὅταν τόσο σπουδαία εἶναι ἡ ἀποστολὴ του.

«Ἄνδρες ἀδελφοί, ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ καὶ ὅσοι ἀνάμεσα ἀπὸ σᾶς φοβεῖσθε τὸν Θεό, σὲ σᾶς στάλθηκε τὸ κήρυγμα αὐτὸ τῆς σωτηρίας· διότι οἱ κάτοικοι τῆς Ἰερουσαλήμ καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν ἀγνόησαν αὐτόν καὶ ἔτσι, ἀφοῦ καταδίκασαν αὐτόν, πραγματοποιήσαν τὰ λόγια τῶν προφητῶν ποῦ διαβάζονται κάθε Σάββατο· χωρὶς λοιπὸν νὰ βροῦν καμιὰ αἰτία θανάτου ζήτησαν ἀπὸ τὸν Πιλάτο νὰ θανατωθεῖ»⁹. Παντοῦ αὐτὸ φροντίζουν, τὸ νὰ δείξουν δηλαδὴ ὅτι τὸ ἀγαθὸ εἶναι δικό τους, ὥστε νὰ μὴ φεύγουν, θεωρώντας αὐτόν σὰν ξένο, ἐπειδὴ τὸν σταύρωσαν. «Αὐτόν», λέγει, «τὸν ἀγνόησαν»· ὥστε ἀπὸ ἄγνοια διαπράχθηκε τὸ ἀμάρτημα. Πρόσεχε πῶς μὲ ἤρεμο τρόπο ἀπολογεῖται καὶ ὑπὲρ ἐκείνων. Καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ καὶ προσθέτει ὅτι ἔτσι ἔπρεπε νὰ γίνεῖ. Καὶ γιὰ νὰ μὴ πεῖ κάποιος, Ἐπὶ ποῦ γίνεται φανερὸ ὅτι ἀναστήθηκε;», λέγει καὶ τὸ ὅτι «Αὐτοὶ εἶναι μάρτυρες αὐτοῦ».

Εἶτα πάλιν ἀπὸ τῶν Γραφῶν ἰσχυρίζεται
 «Ὡς δὲ ἐτέλεσαν πάντα τὰ περὶ αὐτοῦ γε-
 γραμμένα, καθελόντες ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἔθηκαν
 εἰς μνημεῖον. Ὁ δὲ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νε-
 5 κρῶν, ὃς ὤφθη ἐπὶ ἡμέρας πλείους τοῖς συναναβαῶσιν
 αὐτῷ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας εἰς Ἱερουσαλήμ, οἵτινές εἰ-
 σι μάρτυρες αὐτοῦ πρὸς τὸν λαόν. Καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς εὐ-
 αγγελιζόμεθα τὴν πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίαν γε-
 γεννημένην, ὅτι ταύτην ὁ Θεὸς ἐκπεπλήρωκε τοῖς τέ-
 10 κνοῖς αὐτῶν ἡμῖν, ἀναστήσας Ἰησοῦν, καθὼς καὶ
 ἐν τῷ Ψαλμῷ τῷ δευτέρῳ γέγραπται· Ὑἱὸς μου εἰ
 σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Ὅτι δὲ ἀνέστησεν
 αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, μηκέτι μέλλοντα αὐτὸν εἰς διαφθο-
 ρὰν ὑποστρέφειν, οὕτως εἶρηκεν ὅτι δώσω ὑμῖν τὰ
 15 ὅσια Δαυὶδ τὰ πιστά. Διὸ καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει· Οὐ
 δώσεις τὸν ὀσίόν σου ἰδεῖν διαφθοράν. Δαυὶδ μὲν
 γὰρ ἰδίᾳ γενεᾷ ὑπηρετήσας τῇ τοῦ Θεοῦ βουλῇ ἐ-
 κοιμήθη, καὶ προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ,
 καὶ εἶδε διαφθοράν· ὃν δὲ ὁ Θεὸς ἤγειρεν, οὐκ εἶδ·
 20 διαφθοράν». Ὅρα τοῦτον σφοδρότερον διαλεγόμενον·
 τοῦτο οὐδαμοῦ Πέτρος εἶπεν.

«Γνωστὸν οὖν ἔστω ὑμῖν, ἄνδρες ἀδελφοί, ὅτι
 διὰ τούτου ὑμῖν ἄφεσις ἁμαρτιῶν καταγγέλλεται, καὶ
 ἀπὸ πάντων, ὧν οὐκ ἠδυνήθητε ἐν νόμῳ Μωϋσέως
 25 δικαιωθῆναι, ἐν τούτῳ πᾶς ὁ πιστεύων δικαιούται». *Εἶτα*
 καὶ τὸ φοβερόν· «Βλέπετε οὖν, μὴ ἐπέλθῃ ἐφ'
 ὑμᾶς τὸ εἰρημένον ἐν τοῖς προφήταις· Ἴδετε οἱ κα-
 ταφρονηταί, καὶ ἐμβλέψατε, καὶ θαυμάσατε, καὶ ἀ-
 φανίσθητε, ὅτι ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι ἐν ταῖς ἡμέ-
 30 ραῖς ὑμῶν, ὃ οὐ μὴ πιστεύσητε, εἰάν τις ἐκδιηγῆται

10. Ψαλμ. 15, 10

12. Ψαλμ. 15, 10

14. Πράξ. 13, 37 - 39

11. Ἦσ. 55, 3

13. Πράξ. 13, 29 - 36

15. Πράξ. 13, 40 - 41. Ἀθθακ. 1, 5

Ἔπειτα πάλι ἀναφέρει ἀπὸ τῆς Γραφῆς τὴν ἐπιβεβαίωση· «Ὅταν ἐπλήρωσαν ὅλα ἐκεῖνα ποῦ εἶχαν γραφεῖ γι' αὐτόν, τὸν κατέβασαν ἀπὸ τὸ σταυρὸ καὶ τὸν τοποθέτησαν σὲ μνημεῖο. Ὁ Θεὸς ὁμως ἀνέστησε αὐτόν ἀπὸ τοὺς νεκροὺς καὶ ὁ ὁποῖος ἐπὶ διάστημα πολλῶν ἡμερῶν φανερώθηκε σ' ἐκείνους ποῦ εἶχαν ἀνεβεί μαζί του ἀπὸ τὴ Γαλιλαία στὴν Ἱερουσαλήμ, οἱ ὁποῖοι καὶ εἶναι μάρτυρες αὐτοῦ πρὸς τὸ λαό. Καὶ ἐμεῖς σᾶς κηρύττομε τὸ χαρμόσυνο ἄγγελμα, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο, τὴν ὑπόσχεση ποῦ ἔδωσε ὁ Θεὸς στοὺς Πατέρες μας, τὴν πραγματοποιοῖ σ' ἐμᾶς τοὺς ἀπογόνους του, ἀνασταίνοντας τὸν Ἰησοῦ, ὅπως ἔχει γραφεῖ καὶ στὸν δεῦτερο ψαλμὸ Ἰός μου εἶσαι σύ, ἐγὼ σήμερα σὲ γέννησα»¹⁰. Τὸ ὅτι δὲ τὸν ἀνέστησε ἀπὸ τοὺς νεκροὺς γιὰ νὰ μὴ ἐπιστρέψει ποτὲ στὴ φθορά, τὸ εἶπε ὡς ἐξῆς· Ἔὰ σᾶς δώσω τῆς ἱερῆς καὶ βέβαιης εὐλογίης ποῦ ὑποσχέθηκα στὸν Δαυὶδ»¹¹. Γι' αὐτὸ καὶ σ' ἄλλον ψαλμὸ λέγει· Ἐν θὰ ἐπιτρέψεις ὁ ὁσιός σου νὰ ὑποστῇ διαφθορά»¹². Καὶ ὁ μὲν Δαυὶδ, ἀφοῦ ὑπηρέτησε στοὺς χρόνους τῆς γενεᾶς του τὰ σχέδια τοῦ Θεοῦ, πέθανε καὶ ἐνταφιάσθηκε κοντὰ στοὺς πατέρες του καὶ γνώρισε τὴ διαφθορά, ἐνῶ αὐτός, τὸν ὁποῖο ἀνέστησε ὁ Θεός, δὲν γνώρισε τὴ διαφθορά»¹³. Πρόσεχε αὐτόν ποῦ ὁμιλεῖ μὲ μεγαλύτερη σφοδρότητα· αὐτὸ πουθενὰ δὲν τὸ εἶπε ὁ Πέτρος.

«Μάθετε λοιπόν, ἄνδρες ἀδελφοί, ὅτι ἀπ' αὐτόν κηρύττεται σὲ σᾶς ἄφεση ἁμαρτιῶν καὶ μὲ αὐτόν δικαιώνεται ὁ καθένας ποῦ πιστεύει ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα δὲν μπορέσατε νὰ δικαιωθεῖτε μὲ τὸν Μωσαϊκὸ νόμο»¹⁴. Ἔπειτα λέγει καὶ τὸ φοβερό· «Προσέχετε λοιπόν μὴ τυχόν καὶ πραγματοποιηθεῖ σ' ἐσᾶς ἐκεῖνο ποῦ λέχθηκε ἀπὸ τοὺς προφῆτες· Κοιτάξτε σεῖς οἱ καταφρονητὲς καὶ δῶστε ὅλη τὴν προσοχή σας καὶ θαυμάστε καὶ ἐξαφανισθεῖτε, διότι ἐγὼ κατὰ τῆς ἡμέρας αὐτῆς ποῦ ζεῖτε θὰ πραγματοποιήσω ἔργο, ποῦ δὲν θὰ τὸ πιστέψετε, ἐὰν κάποιος σᾶς

ὑμῖν». Ὅρα πῶς πλέκει τὸν λόγον ἀπὸ τῶν παρόντων, ἀπὸ τῶν προφητῶν, ἀπὸ τοῦ σπέρματος τοῦ κατ' ἐπαγγελίαν. Ἄλλ' ἄνωθεν ἴδωμεν τὰ εἰρημένα.

2. «Ἄνδρες ἀδελφοί, υἱοὶ γένους Ἀβραάμ». Καὶ ἀπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καλεῖ.

«Ἑμῖν ὁ λόγος τῆς σωτηρίας ταύτης ἐξαπεστάλη». Ἐνταῦθα τὸ «ὑμῖν» οὐκ Ἰουδαίοις ἐφωρισμένως λέγει, ἀλλὰ δίδωσιν αὐτοῖς ἐξουσίαν ἀποσχισθῆναι τῶν τὸν φόνον τετολμηκότων· καὶ τοῦτο ἀπὸ τοῦ
10 ἐπαγομένου δῆλον.

«Οἱ γὰρ κατοικοῦντες», φησὶν, «Ἱερουσαλήμ, τοῦτον ἀγνοήσαντες, καὶ τὰς φωνὰς τῶν προφητῶν τὰς κατὰ πᾶν Σάββατον ἀναγινωσκομένας, κρίναντες ἐπλήρωσαν». Μεγάλη ἦ κατηγορία, εἰ, συνεχῶς ἀ-
15 κούοντες, οὐ προσεῖχον. Ἄλλ' οὐδὲν θαυμαστόν· τὰ γὰρ εἰρημένα ἐκεῖνα, τὰ κατ' Αἴγυπτον καὶ τὴν ἔρημον, ἱκανὰ δεῖξαι αὐτῶν τὴν ἀγνωμοσύνην. Καὶ πῶς ἠγνόησαν, φησὶν, Ἰωάννου λέγοντος; Τί θαυμαστόν, ὅπου γε καὶ τῶν προφητῶν συνεχῶς βοώντων;

20 Εἶτα καὶ ἄλλη κατηγορία· «Καὶ μηδεμίαν αἰτίαν θανάτου εὐρόντες», ὅπερ οὐκ ἦν ἀγνοίας· θῶμεν γὰρ ὅτι οὐχ ὡς Χριστὸν αὐτὸν εἶχον, τίνας ἔνεκεν καὶ ἀνήρουν; «Καὶ ἠτήσαντο», φησί, «Πιλάτον ἀναιρεθῆναι αὐτόν. Ὡς δὲ ἐτέλεσαν πάντα τὰ περὶ αὐτοῦ γε-
25 γραμμένα, καθελόντες αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἔθηκαν εἰς μνημεῖον». Ὅρα πῶς αὐτοῖς περισπούδαστον ἦν τοῦτο. Τὸν τρόπον εἶπε τὸν τοῦ θανάτου, καὶ Πιλάτον εἰς μέσον φέρει, ἅμα μὲν ἵνα δῆλον τὸ πάθος γέ-

16. Πράξ. 13, 26

17. Πράξ. 13, 27

18. Πράξ. 13, 28 - 29

τὸ διηγηθεῖ»¹⁵. Πρόσεχε πῶς πλέκει τὸ λόγο ἀπὸ τὰ παρόντα, ἀπὸ τοὺς προφήτες, ἀπὸ τὸ σπέρμα ποὺ ὑποσχέθηκε νὰ στείλει ὁ Θεός. Ἄλλ' ἄς ἐξετάσομε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ.

2. «Ἄνδρες ἀδελφοί, ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ». Τοὺς προσφωνεῖ καὶ ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα τους.

«Σὲ σὰς στάλθηκε ὁ λόγος τῆς σωτηρίας αὐτῆς»¹⁶. Ἐδῶ τὸ «Σὲ σὰς» δὲν τὸ λέγει ξεχωρίζοντάς τους ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλὰ τοὺς δίνει τὴ δυνατότητα νὰ ξεχωρίσουν τοὺς ἑαυτοὺς τους ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τόλμησαν νὰ κάνουν τὸ φόνου, καὶ αὐτὸ γίνεται φανερὸ ἀπὸ αὐτὸ ποὺ προσθέτει.

«Διότι», λέγει, «μὲ τὸ ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀγνόησαν αὐτὸν ξεπλήρωσαν τὰ λόγια τῶν προφητῶν ποὺ διαβάζονται κάθε Σάββατο»¹⁷. Μεγάλῃ ἡ κατηγορία ἐφόσον δὲν πρόσεχαν, ἐνῶ ἄκουαν συνέχεια αὐτά. Ἄλλὰ δὲν εἶναι καθόλου ἀξιοθαύμαστο· διότι ὅλα ἐκεῖνα, ποὺ λέχθησαν κατὰ τὴν παραμονὴ τους στὴν Αἴγυπτο καὶ τὴν ἔρημο, εἶναι ἱκανὰ νὰ δείξουν τὴν ἀχαριστία αὐτῶν. Καὶ πῶς τὸν ἀγνόησαν, λέγει, τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ Ἰωάννης διακήρυττε αὐτόν; Τί τὸ ἄξιο θαυμασμοῦ, τὴ στιγμὴ βέβαια ποὺ τὸν ἀγνόησαν καὶ ἐνῶ οἱ προφῆτες διακήρυτταν αὐτόν μεγαλόφωνα;

Ἐπειτα προστίθεται καὶ ἄλλῃ κατηγορία· «Καὶ χωρὶς νὰ βροῦν καμιὰ αἰτία θανάτου», πράγμα ποὺ δὲν ἔγινε ἀπὸ ἄγνοια· διότι ἄς ὑποθέσομε ὅτι δὲν θεωροῦσαν αὐτὸν σὰν Χριστό· γιὰ ποιὸ λόγο τότε τὸν φόνευσαν; «Ζήτησαν», λέγει, «ἀπὸ τὸν Πιλάτο νὰ θανατωθεῖ Ὅταν δὲ ἐκπλήρωσαν ὅλα ὅσα εἶχαν γραφεῖ γι' αὐτόν, ἀφοῦ τὸν κατέβασαν ἀπὸ τὸν σταυρὸ τὸν ἔβαλαν σὲ μνημεῖο»¹⁸. Πρόσεχε πῶς ὅλη ἡ φροντίδα τους ἦταν συγκεντρωμένη σ' αὐτό. Ἀνέφερε τὸν τρόπο τοῦ θανάτου του, ἀναφέρει δὲ καὶ τὸν Πιλάτο, ἀφ' ἑνὸς μὲν γιὰ νὰ γίνῃ φανερὸ τὸ πάθος ἀπὸ τὸ κριτήριον, ἀφ' ἑτέρου δὲ γιὰ νὰ γίνῃ μεγα-

νηται ἀπὸ τοῦ κριτηρίου, ἅμα δὲ ἴνῃ ἐκεῖνοι μειζό-
 νως κατηγορῶνται, ἀνδρὶ παραδόντες ἄλλοφύλῳ. Καὶ
 οὐκ εἶπεν, Ἐνέτυχον, ἀλλ' ἠτήσαντο», μηδεμίαν
 αἰτίαν θανάτου εὐρόντες ἀναιρεθῆναι αὐτόν, ὥστε
 5 δηλῶσαι ὅτι χάριν ἔλαβον, ἐκείνου μὴ θέλοντος· ὅπερ
 σαφέστερον ὁ Πέτρος λέγει· «Κρίναντος ἐκείνου ἀ-
 πολύειν». Πάνυ ἐφίλει αὐτούς ὁ Παῦλος. Καὶ ὄρα,
 οὐκ ἐνδιατρίβει τῇ ἀγιωσύνῃ τῶν πατέρων, ἀλλ' αὐ-
 τοῖς ἐφίστησι τὸν φόβον· ὁ μὲν γὰρ Στέφανος εἰκό-
 10 τως τοῦτο ποιεῖ, ἅτε ἀναιρεῖσθαι μέλλων, καὶ οὐχὶ
 διδάσκων, καὶ δεικνὺς ὅτι ὁ νόμος ἤδη καταλύεται,
 οὗτος δὲ οὐκ ἔτι, ἀλλ' ἀπειλεῖ καὶ φοβεῖ μόνον.

Ὁ δὲ Θεὸς ἤγειρεν αὐτόν ἐκ νεκρῶν. Ὡς ὠ-
 φθη», φησὶν, «ἐπὶ ἡμέρας πλείους τοῖς συναναβᾶσιν
 15 αὐτῷ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἐπὶ Ἱερουσαλήμ». Ὁρα
 γὰρ τοῦτον ἅτε ἀπ' αὐτοῦ κεκινημένον τοῦ Πνεύμα-
 τος, ἄνω καὶ κάτω τὸ πάθος καὶ τὸν τάφον κηρύτ-
 τοντα.

«Καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς εὐαγγελιζόμεθα», φησί, «τὴν
 20 πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίαν γεγεννημένην»· τουτέ-
 στι, τὴν μὲν ἐπαγγελίαν οἱ πατέρες ἐδέξαντο, τὸ δὲ
 ἔργον ὑμεῖς.

Εἶτα, μάρτυρα τὸν Ἰωάννην ἐπαγαγὼν, ὅτε ἔλε-
 γεν ὅτι «ἀπὸ τοῦ σπέρματος τούτου κατ' ἐπαγγελίαν
 25 ἤγαγε τῷ Ἰσραὴλ Σωτῆρα, προκηρύξαντος Ἰωάννου
 πρὸ προσώπου τῆς εἰσόδου αὐτοῦ βάπτισμα μετανοί-
 ας τῷ Ἰσραὴλ», ἐξῆς ἐπάγει πάλιν αὐτόν, λέγων·
 «Τίνα με ὑπονοεῖτε; οὐκ εἰμὶ ἐγώ».

Εἶτα παράγει καὶ τοὺς Ἀποστόλους μάρτυρας τῆς
 30 ἀναστάσεως, λέγων· «Οἵτινές εἰσι μάρτυρες αὐτοῦ

19. Πράξ. 3, 13

21. Πράξ. 13, 32

23. Πράξ. 13, 25

20. Πράξ. 13, 30 - 31

22. Πράξ. 13, 23 - 24

λύτερη ἢ κατηγορία γιά ἐκείνους, ἀφοῦ τὸν παρέδωσαν σὲ ἄνθρωπο ἀλλόφυλο. Καὶ δὲν εἶπε, ὡς ὅτι αὐτὸ ἐγίνε με ἀνεπηρέαστη ἀπόφαση ἐκείνου, ἀλλὰ «Ζήτησαν ἐπίμονα ἀπὸ ἐκείνον», χωρὶς νὰ θρήκαν καμιά αἰτία θανάτου, νὰ φονευθεῖ αὐτός, ὥστε νὰ δείξει ὅτι τοὺς ἔκανε τὸ χατήρι, ἐνῶ ἐκεῖνος δὲν ἤθελε, πράγμα ποὺ ὁ Πέτρος τὸ λέγει σαφέστερα· «Ὅταν ἐκεῖνος ἀποφάσισε νὰ τὸν ἀπολύσει»¹⁹. Πολὺ τοὺς ἀγαποῦσε ὁ Παῦλος. Καὶ πρόσεχε, ὅτι δὲν ἐπιμένει στὴν ἀχαριστία τῶν πατέρων, ἀλλ' ἐμβάλλει σ' αὐτοὺς τὸ φόβο. Διότι ὁ μὲν Στέφανος πολὺ σωστὰ τὸ κάμνει αὐτό, ἐφόσον ἐπρόκειτο νὰ φονευθεῖ, καὶ ὄχι διδάσκοντας αὐτούς, καὶ γιὰ νὰ δείξει ὅτι ὁ νόμος καταργεῖται πιά, αὐτὸς ὅμως δὲν τὸ κάνει γι' αὐτό, ἀλλὰ μόνο ἀπειλεῖ καὶ φοβίζει.

«Ὁ Θεὸς ὅμως ἀνέστησε αὐτὸν ἀπὸ τοὺς νεκροὺς. Καὶ αὐτός», λέγει, «φανερῶθηκε, κατὰ τὸ διάστημα πολλῶν ἡμερῶν, σ' ἐκείνους ποὺ εἶχαν ἀνεβεῖ μαζί του ἀπὸ τὴ Γαλιλαία στὴν Ἱερουσαλήμ»²⁰. Πρόσεχε λοιπὸν αὐτόν, ἐπειδὴ ἔχει λάβει τὴν ἔμπνευση ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, διακηρύσσει συνέχεια τὸ πάθος καὶ τὸν τάφο.

«Καὶ ἐμεῖς», λέγει, «διακηρύσσομε σὲ σὰς τὴ χαρμόσυνη ὑπόσχεση ποὺ δόθηκε πρὸς τοὺς πατέρες»²¹· δηλαδὴ τὴν μὲν ὑπόσχεση τὴν ἔλαβαν οἱ πατέρες, τὸ δὲ ἔργο σεῖς.

Ἐπειτα, ἀφοῦ πρόσθεσε τὴ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννη, σύμφωνα με τὴν ὁποία ἔλεγε ὅτι «Ὁ Θεὸς ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους αὐτοῦ, σύμφωνα με τὴν ὑπόσχεσή του, ἔστειλε στὸν Ἰσραὴλ Σωτήρα, πρὶν ἔρθῃ δὲ ὁ Ἰωάννης εἶχε κηρύξει βάπτισμα μετανοίας στὸν Ἰσραηλιτικὸ λαό»²², στὴ συνέχεια ἀναφέρει πάλι αὐτόν, λέγοντας· «Ποιὸς νομίζετε ὅτι εἶμαι; ὄχι δὲν εἶμαι ἐγώ»²³.

Ἐπειτα ἀναφέρει καὶ τοὺς Ἀποστόλους σὰν μάρτυρες τῆς ἀναστάσεως, λέγοντας· «Οἱ ὁποῖοι εἶναι μάρτυ-

πρὸς τὸν λαόν»· εἶτα τὸν Δαυὶδ τοῦτο αὐτὸ μαρτυροῦν-
 τα τῷ λέγειν· «Οὐ δώσεις τὸν Ὅσιόν σου ἰδεῖν δια-
 φθοράν»· οὔτε γὰρ τὰ παλαιὰ ἰσχυρὰ καθ' ἑαυτὰ ἐ-
 δόκει εἶναι οὕτως, οὔτε ταῦτα ἄνευ ἐκείνων, ὥστε
 5 δι' ἑκατέρων πιστοῦται τὸν λόγον. Ἐπειδὴ γὰρ τῷ
 δέει κατεῖχοντο, ὡς ἀνηρηκότες αὐτόν, καὶ τὸ συν-
 ειδὸς αὐτοῦς ἡλλοτριίου, οὐχ ὡς πρὸς χριστοκτόνους
 διαλέγονται, οὐδὲ ὡς ἀλλότριον ἀγαθὸν αὐτοῖς ἐγχει-
 ρίζοντες, ἀλλὰ τὸ οἰκεῖον. Πάνυ ποθεινὸν ἦν αὐτοῖς
 10 τὸ ὄνομα τοῦ Δαυὶδ· διὸ καὶ τίθησιν αὐτό, ἵνα κἂν
 οὕτως αὐτὸν δέξωνται, ὡσεὶ ἔλεγεν ὑπὸ τοῦ παι-
 δὸς αὐτοῦ βασιλεύεσθαι, οὐκοῦν ἀπ' αὐτοῦ μὴ ἀφη-
 νιάζετε.

Τί ἐστι, «Δώσω ὑμῖν τὰ ὅσια Δαυὶδ τὰ πιστά»;
 15 Τὰ βέβαια, φησί, τὰ οὐδέποτε ἀπολλύμενα. Καὶ οὐκ
 ἐγχνονίζει τούτοις, ἅτε τοῦ λόγου λοιπὸν πιστευθέν-
 τος, ἀλλ' ἐπιτείνει τὴν κόλασιν, καὶ μετέρχεται τὸ
 αὐτοῖς ποθεινόν, δεικνὺς τὸν νόμον ἐκβαλλόμενον,
 καὶ τῷ συμφέροντι ἐνδιατρίβει, ὅτι τε μεγάλα ἀγα-
 20 θὰ ὑπακούουσι, καὶ ὅτι μεγάλα κακὰ παρακούουσιν
 ἔσται.

Εἶτα περὶ τοῦ Δαυὶδ πάλιν λέγει, καὶ τοῦτο μετ'
 ἐγκωμίου. «Δαυὶδ μὲν» γάρ, φησὶν, «ἰδίᾳ γενεᾷ ὑ-
 πηρετήσας τῇ τοῦ Θεοῦ βουλῇ, προσετέθη πρὸς τοὺς
 25 πατέρας αὐτοῦ»· καθὼς καὶ Πέτρος, αὐτοῦ μνημο-
 νεύων, ἔλεγεν· «Ἐξὸν εἰπεῖν μετὰ παρρησίας περὶ
 τοῦ πατριάρχου Δαυὶδ». Καὶ οὐ λέγει ὅτι ἔτελεύτη-
 σεν', ἀλλὰ «προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ»,
 ὅπερ ἦν εὐφημότερον. Καὶ ὄρα πῶς οὐδαμοῦ κατορ-
 30 θώματα αὐτῶν τίθησιν, ἀλλ' ἅπερ ἔχει κατηγορίαν.

24. Πράξ. 13, 31

25. Πράξ. 13, 35. Ψαλμ. 15, 10

26. Πράξ. 13, 34. Ἡσ. 55, 3 27. Πράξ. 13, 36

28. Πράξ. 2, 29

ρες αὐτοῦ πρὸς τὸ λαό»²⁴. Στὴ συνέχεια ἀναφέρει τὸν Δαυῖδ ποὺ δίνει τὴν ἴδια μαρτυρία, λέγοντας· «Δὲν θὰ ἐπιτρέψεις ὁ ὄσιός σου νὰ δεῖ φθορά»²⁵. Διότι οὔτε τὰ παλιὰ θεωροῦσε ὅτι εἶναι ἀπὸ μὴν τους τόσο ἰσχυρά, οὔτε αὐτὰ χωρὶς ἐκεῖνα, καὶ ἔτσι μὲ τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ ἐπιβεβαιώνει τὸ λόγο του. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἦταν κυριευμένοι ἀπὸ τὸν φόβο, καθόσον εἶχαν φονεύσει αὐτόν, καὶ ἡ συνείδησή τους τοὺς ἔλεγε καὶ τοὺς ἀποξένωνε, δὲν μιλοῦσαν πρὸς αὐτοὺς οἱ Ἀπόστολοι σὰν νὰ ἦταν αὐτοὶ χριστοκτόνοι, οὔτε σὰν νὰ πρόσφερναν σ' αὐτοὺς ξένο ἀγαθὸ, ἀλλὰ τὸ δικό τους. Πάρα πολὺ ἀγαπητὸ ἦταν σ' αὐτοὺς τὸ ὄνομα τοῦ Δαυῖδ, καὶ γι' αὐτὸ ἀναφέρει αὐτό, ὥστε ἔστω καὶ ἔτσι νὰ δεχθοῦν αὐτόν, σὰν δηλαδὴ νὰ ἔλεγε, ἀπὸ τὸν υἱὸ αὐτοῦ βασιλεύεσθε, καὶ ἐπομένως μὴ ἀπομακρύνεσθε σὰν τυφλοὶ ἀπ' αὐτόν.

Τί σημαίνει, «Θὰ δώσω σὲ σὰς τὰ ὅσια τοῦ Δαυῖδ τὰ πιστά»²⁶; Τὰ σταθερά, λέγει, ἐκεῖνα ποὺ δὲν χάνονται ποτέ. Καὶ δὲν ἐπιμένει σ' αὐτά, ἐπειδὴ ὁ λόγος του ἔγινε πλέον πιστευτός, ἀλλ' αὐξάνει τὴν τιμωρία, καὶ ἀναφέρει αὐτὸ ποὺ εἶναι ποθητὸ ἀπ' αὐτοὺς, δείχνοντας ὅτι ὁ νόμος καταργεῖται, καὶ ἐπιμένει σ' αὐτὸ ποὺ τοὺς συμφέρει, καὶ ὅτι μεγάλα ἀγαθὰ θὰ δοθοῦν σ' ἐκείνους ποὺ πιστεύουν αὐτά, μεγάλα δὲ κακὰ σ' ἐκείνους ποὺ δὲν τὰ πιστεύουν.

Ἐπειτα ὁμιλεῖ γιὰ τὸν Δαυῖδ πάλι καὶ τὸ κάνει αὐτὸ μὲ τρόπο ἐγκωμιστικὸ. Διότι, λέγει, «Καὶ ὁ μὲν Δαυῖδ, ἀφοῦ κατὰ τὸν καιρὸ ποὺ ζοῦσε ὑπηρέτησε τὰ σχέδια τοῦ Θεοῦ, προστέθηκε στοὺς πατέρες του»²⁷. καθὼς καὶ ὁ Πέτρος, μιλώντας γι' αὐτόν, ἔλεγε· «Μπορῶ νὰ σὰς πῶ ἀδίστακτα γιὰ τὸν πατριάρχη Δαυῖδ»²⁸. Καὶ δὲν λέγει ὅτι, 'πέθανε', ἀλλὰ «προστέθηκε στοὺς πατέρες του», πράγμα ποὺ ἦταν πιὸ ἐγκωμιστικὸ. Καὶ πρόσθετε πῶς πουθενὰ δὲν ἀναφέρει κατορθώματα αὐτῶν, ἀλλ' ἐκεῖνα ποὺ τοὺς προσάπτουν κατηγορία. Διότι τὸ «ζήτησαν ἐπί-

Τὸ γὰρ «ἠτήσαντο» καὶ ἔλαβον μεγίστη κατηγορία αὐτῶν.

Εἶτα τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ καταλέγει, «ἐξελέξατο» εἰπὼν, «ὑψωσεν, ἐτροποφόρησε». Ταῦτα δὲ 5 οὐκ ἐκείνων ἐγκώμια, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ. Τὸν δὲ Δαυὶδ ἐγκωμιάζει μόνον, ἐπειδὴ ἐξ αὐτοῦ ὁ Χριστός. Εἴσοδον δὲ ὁ Ἰωάννης καλεῖ, λέγων, «Πρὸ προσώπου τῆς εἰσόδου αὐτοῦ», τὴν σάρκωσιν τοῦ Χριστοῦ, τὴν μετὰ σαρκὸς αὐτοῦ φανέρωσιν. Οὕτω καὶ ὁ Ἰωάννης, 10 τὸ Εὐαγγέλιον γράφων, ἐπὶ τοῦτον καταφεύγει συνεχῶς ὄνομα γὰρ ἦν αὐτῷ πολὺ κατὰ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν. Καὶ ὄρα· οὐ λέγει αὐτὸ ἐξ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὴν ἐκείνου φέρει μαρτυρίαν.

3. Εἶδες πῶς σπουδαίως ἔδειξεν οἰκονομίας τὸ 15 πρᾶγμα ὄν; Ἄλλ' ἀκούσωμεν τί καὶ λέγοντες οἱ Ἀπόστολοι ἔπεισαν ὅτι ἐσταυρώθη. Τί τούτου ἀπιθανώτερον, ὅτι ἐτάφη παρ' αὐτῶν, οἷς ἐπηγγέλετο σωτηρίαν ἔσεσθαι, ὅτι ὁ ταφείς ἀφήσιν ἁμαρτήματα, καὶ τοῦ νόμου μᾶλλον; Διὸ καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι ὦν οὐκ ἠ- 20 βουλήθητε, ἀλλ' ὅτι ὦν οὐκ ἠδυνήθητε ἐν τῷ νόμῳ Μωϋσέως δικαιωθῆναι, ἐν τούτῳ πᾶς ὁ πιστεύων δικαιούται», τὸ ἀσθενὲς τοῦ νόμου δεικνύς. Καλῶς δὲ προσέθηκε καὶ τὸ «πᾶς», ἵνα δείξη ὅτι, ὅστις ἂν ἦ ὁ πιστεύων. Οὐδὲν γὰρ ὄφελος ἐκείνων, ἐὰν μὴ 25 τις εὐεργεσία ἦ. Διὰ τοῦτο ὑστερον τίθησι τὴν ἄφεσιν, ἐντεῦθεν τὸ μείζον συναῶν, καὶ δεικνύς ὅτι, ὁ ἀδυνάτως εἶχεν ὁ νόμος ποιεῖν, τοῦτο ἐργασάμενος διὰ τοῦ θανάτου ὁ παθὼν φαίνεται. Ὅστε καλῶς ἔλεγεν, «Οἵτινές εἰσι μάρτυρες αὐτοῦ πρὸς τὸν λαόν».

29. Πράξ. 13, 17 - 19

30. Πράξ. 13, 24

31. Πράξ. 13, 39

32. Πράξ. 13, 31

μονα» καὶ ἐπέτυχαν αὐτὸ πού ζητοῦσαν ἀποτελεῖ μέγιστη κατηγορία αὐτῶν.

Ἐπειτα κατονομάζει τὶς εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ, λέγοντας ὅτι «Τοὺς διάλεξε, τοὺς ἀνύψωσε καὶ ὑπέφερε τὴν κακὴ συμπεριφορὰ τους»²⁹. Αὐτὰ δὲ δὲν εἶναι ἐγκώμια ἐκείνων, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ. Ἐγκωμιάζει δὲ μόνο τὸν Δαυίδ, ἐπειδὴ ἀπ' αὐτὸν κατάγεται ὁ Χριστός. Ὁ δὲ Ἰωάννης, λέγοντας, «Πρὸ προσώπου τῆς εἰσόδου αὐτοῦ»³⁰, ὀνομάζει εἴσοδο τὴν σάρκωση τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἑνσαρκη φανέρωση αὐτοῦ στὸν κόσμον. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ὁ Ἰωάννης, γράφοντας τὸ Εὐαγγέλιον, συνέχεια σ' αὐτὸν καταφεύγει διότι τὸ ὄνομα του ἦταν μεγάλο σ' ὀλόκληρη τὴν οἰκουμένη. Καὶ πρόσεχε δὲν τὸ λέγει αὐτὸ ἀπὸ μόνος του, ἀλλ' ἀναφέρει τὴ μαρτυρία ἐκείνου.

3. Εἶδες πῶς κατὰ τρόπο ἔξοχο ἔδειξε ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶναι ἔργο τῆς θείας οἰκονομίας; Ἄλλ' ἄς ἀκούσομε τί λέγοντας καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἔπεισαν τοὺς ἀκροατὲς τοὺς ὅτι σταυρώθηκε. Τί ὑπῆρχε περισσότερο ἀπίστευτο ἀπὸ αὐτό, τὸ ὅτι δηλαδὴ τάφηκε ἀπ' αὐτοὺς, στοὺς ὁποίους ὑποσχόταν ὅτι θὰ γίνεῖ σωτηρία αὐτῶν, τὸ ὅτι αὐτὸς πού τάφηκε συγχωρεῖ ἁμαρτήματα, καὶ ὅτι βρίσκεται ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸ νόμον; Γι' αὐτὸ καὶ δὲν εἶπε, Ἐκείνα πού δὲν θελήσατε, ἀλλὰ «Ἐκείνα πού δὲν μπορέσατε νὰ δικαιωθεῖτε μὲ τὸν Μωσαϊκὸ νόμον, δικαιώνεται μ' αὐτὸν ὁ καθένας πού πιστεύει»³¹, γιὰ νὰ δείξει τὴν ἀδυναμία τοῦ νόμου. Σωστὰ δὲ προστέθηκε καὶ τὸ «ὁ καθένας», γιὰ νὰ δείξει ὅτι δικαιώνεται, ὅποιος καὶ ἂν εἶναι αὐτὸς πού πιστεύει. Διότι ἐκεῖνοι δὲν ἔχουν καμιά ὠφέλεια, ἂν δὲν ὑπάρχει κάποια εὐεργεσία. Γι' αὐτὸ μετὰ ἀναφέρει τὴν ἄφεση, βγάζοντας ἀπὸ ἔδῳ τὸ σπουδαιότερο συμπέρασμα, καὶ γιὰ νὰ δείξει ὅτι, ἐκεῖνο πού ἀδυνατοῦσε νὰ κάνει ὁ νόμος, αὐτὸ γίνεται φανερό ὅτι τὸ ἐπέτυχε αὐτὸς πού ἔπαθε μὲ τὸ θάνατό του. Ὡστε καλὰ ἔλεγε, «Οἱ ὁποῖοι εἶναι μάρτυρες αὐτοῦ πρὸς τὸ λαό»³².

τὸν ἀνελόντα, φησίν, οὐκ ἂν ὄντες, εἰ μὴ θεία δυνά-
 μει ἐβεβαιούντο· οὐκ ἂν γὰρ πρὸς ἀνθρώπους φονῶν-
 τας τοιαῦτα ἐμαρτύρησαν, οὐκ ἂν πρὸς αὐτοὺς τοὺς
 ἀνελόντας. Τὸ δὲ «ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε» εἶ-
 5 πεν, ὡς τούτῳ λοιπὸν εἰδὼς ὅτι καὶ τὰ ἄλλα ἔπεται.

Καὶ διὰ τί μὴ ἐπήγαγε μαρτυρίαν, δι' ἧς ἔμελ-
 λον πείθεσθαι, ὅτι ἄφεις ἀμαρτιῶν δι' αὐτοῦ γίνε-
 ται; Ὅτι τὸ σπουδαζόμενον τοῦτο ἦν, δεῖξαι τέως ὅτι
 ἀνέστη· τούτου δὲ ὠμολογουμένου, ἐκεῖνο ἀναμφι-
 10 σβήτητον ἦν διὰ τούτου, τὸ καὶ ὅτι ὑπ' αὐτοῦ ἄφε-
 σις ἀμαρτιῶν γίνεται· ἄλλως δὲ ἐξούλετο εἰς πόθον
 αὐτοὺς ἀγαγεῖν τοῦ μεγάλου τούτου. Οὐκ ἄρα ἐγκα-
 τάλειψις ἦν ὁ θάνατος αὐτοῦ, ἀλλὰ προφητείας πλή-
 ρωσις. Ἀναμιμνήσκει ἱστοριῶν, ἃς ἀγνοήσαντες μυ-
 15 ρία ἔπαθον δεινά. Καὶ τοῦτο αἰνίττεται διὰ τοῦ τέ-
 λους, λέγων· «Ἴδετε οἱ καταφρονηταί, καὶ ἐπι-
 βλέψατε». Καὶ ὄρα πῶς αὐτὸ τραχὺ ὄν ὑποτέμνεται.
 «Μὴ ἐπέλθη», φησίν, «ἐφ' ὑμᾶς τὸ πρὸς τοὺς ἄλ-
 λους εἰρημένον, ὅτι ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι, ὃ οὐ μὴ
 20 πιστεύσετε, ἐὰν τις ἐκδιηγῆται ὑμῖν». Μὴ θαυμάζε-
 τε ὅτι ἄπιστον δοκεῖ εἶναι· καὶ αὐτὸ προεῖρηται ἄ-
 νωθεν.

Τοῦτο καὶ πρὸς ἡμᾶς εἰκότως ἂν λεχθείη, «Βλέ-
 πετε οἱ καταφρονηταί», περὶ τῶν τῆ ἀναστάσει δια-
 25 πιστούντων· καὶ γὰρ σφόδρα κακῶς τὰ τῆς Ἐκκλη-
 σίας διάκειται, καίτοι γε νομίζετε ἐν εἰρήνῃ εἶναι
 τὰ πράγματα· τὸ γὰρ δεινὸν τοῦτό ἐστιν, ὅτι, ἐν πολ-
 λοῖς ὄντες κακοῖς, οὐδ' ὅτι ἐσμὲν ἐν κακοῖς ἴσμεν.

πρός τὸ λαό, λέγει, πού τὸν φόνευσε, δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ γίνουν μάρτυρες, ἐὰν δὲν ἐπιβεβαίωσαν αὐτὰ μὲ θεία δύναμη· διότι δὲν θὰ μπορούσαν νὰ δώσουν τέτοιες μαρτυρίες πρὸς ἀνθρώπους φονιάδες, δὲν θὰ μπορούσαν νὰ μαρτυρήσουν πρὸς αὐτοὺς πού τὸν φόνευσαν. Τὸ δὲ «Ἐγὼ σήμερα σὲ ἔχω γεννήσει»³³, τὸ εἶπε διότι γνώριζε ὅτι αὐτὸ πλέον ἀκολουθοῦν καὶ τὰ ἄλλα.

Καὶ γιατί δὲν ἀνέφερε μαρτυρία, μὲ τὴν ὁποία ἐπρόκειτο νὰ πιστέψουν, ὅτι ἡ ἄφεση τῶν ἀμαρτιῶν ἐπιτυγχάνεται μὲ αὐτόν; Διότι ἡ ὅλη φροντίδα του σ' αὐτὸ συνίστατο, νὰ δείξει κατ' ἀρχὴν ὅτι ἀναστήθηκε· ἐφόσον αὐτὸ γινόταν ἀποδεκτό, ἐκεῖνο ἦταν ἀναμφισβήτητο μὲ αὐτό, τὸ ὅτι δηλαδὴ καὶ ἀπ' αὐτόν παρέχεται ἡ ἄφεση τῶν ἀμαρτιῶν· ἄλλωστε δὲ ἤθελε νὰ ὀδηγήσει αὐτοὺς στοὺς νὰ ποθήσουν αὐτὸ τὸ πολὺ σπουδαῖο. Ἐπομένως δὲν ἦταν ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐγκατάλειψη, ἀλλὰ ἐκπλήρωση προφητείας. Ὑπενθυμίζει ἱστορίες, τίς ὁποῖες, ἐπειδὴ ἀγνόησαν, ἔπαθαν ἀμέρητα κακά. Καὶ αὐτὸ τὸ ὑπαινίσσεται μὲ ἐκεῖνα πού προσθέτει στοὺς τέλος, λέγοντας· «Κοιτάξτε καλὰ σεῖς οἱ καταφρονητὲς καὶ προσέξτε». Καὶ πρόσεχε πῶς μετριάζει αὐτὸ ἐνῶ εἶναι σκληρό. «Μὴ τυχόν πραγματοποιηθεῖ», λέγει, «σὲ σᾶς ἐκεῖνο πού ἔχει λεχθεῖ πρὸς τοὺς ἄλλους, ὅτι δηλαδὴ ἐγὼ ἐπιτελῶ ἔργο, πού δὲν θὰ τὸ πιστέψετε, ἐὰν κάποιος σᾶς τὸ διηγηθεῖ»³³. Μὴ ἀπορεῖτε γιὰ τὸ ὅτι φαίνεται αὐτὸ ὅτι εἶναι ἀπίστευτο· καὶ αὐτὸ ἔχει προλεχθεῖ ἀπὸ πρὶν.

Αὐτὸ πολὺ εὐλόγα καὶ πρὸς ἐμᾶς θὰ μπορούσε νὰ λεχθεῖ, «Προσέχετε σεῖς οἱ καταφρονητὲς», γιὰ ὅλους ἐκείνους πού δὲν πιστεύουν στὴν ἀνάσταση· καθόσον τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας βρίσκονται σὲ πάρα πολὺ κακὴ κατάσταση, ἂν καὶ βέβαια νομίζετε ὅτι τὰ πράγματα αὐτῆς βρίσκονται σὲ εἰρηνικὴ κατάσταση· διότι τὸ φοβερό αὐτὸ εἶναι τὸ ὅτι δηλαδὴ, ἐνῶ βρισκόμαστε μέσα σὲ πολλὰ κακά, οὔτε κἂν γνωρίζομε ὅτι βρισκόμαστε μέσα σὲ

Τί λέγεις; τὰς Ἐκκλησίας κατέχομεν, τὰ κτήματα, τὰ ἄλλα πάντα, αἱ συνάξεις γίνονται, καθ' ἑκάστην ἡμέραν πρόσσεισιν ὁ λαός, καὶ καταφρονοῦμεν; Ἄλλ' οὐκ ἀπὸ τούτου Ἐκκλησίαν ἄν τις δοκιμάσειεν. Ἄλ-
 5 λὰ πόθεν; φησὶν. Εἰ εὐλάβειά ἐστιν, εἰ κερδαίνον-
 τες ἀναχωροῦμεν οἴκαδε καθ' ἑκάστην ἡμέραν, εἰ καρπούμενοι μέγα τι ἢ μικρόν, εἰ μὴ νόμον ἀπλῶς πληροῦντες καὶ ἀφοσιούμενοι. Τίς βελτίων γέγονεν,
 10 ὀλοκλήρῳ μηνὶ συλλεγόμενος; Τοῦτό ἐστι τὸ ζητού-
 μενον· ἐπεὶ καὶ αὐτὸ τοῦτο, ὃ δοκεῖ εὐπραγίας εἶναι, τοῦτο δυσπραγία ἐστίν, ὅταν, τούτων γινομένων, μηδὲν πλέον γίνηται. Εἴθε μὲν οὖν μηδὲν πλέον, νῦν δὲ καὶ ἐπὶ τὸ χειρόν.

Τί καρποῦσθε ἀπὸ τῶν συνάξεων; Καίτοι, εἰ γέ-
 15 τι ὄφελος ὑμῖν ἐγένετο, πάλαι πάντας ἔδει τὸν τῆς φιλοσοφίας βίον ζῆν, τοσοῦτων μὲν προφητῶν, δεύτε-
 ρον τῆς ἑβδομάδος ὑμῖν διαλεγομένων, τοσοῦτων δὲ Ἀποστόλων, Εὐαγγελιστῶν, πάντων τὰ σωτήρια δό-
 γματα προτιθέντων, καὶ τὰ δυνάμενα ἦθος ρυθμίσει
 20 μετὰ πολλῆς ἀκριβείας παριστώντων ὑμῖν. Ὁ στρα-
 τιώτης, ἐπὶ τὸ γυμνάσιον ἰὼν, ἀκριβέστερος γίνεται περὶ τὰ τακτικά· ὁ ἀθλητής, εἰς παλαιστραν βαδί-
 ζων, ἐμπειρότερος γίνεται περὶ τὴν πάλην· ὁ ἰατρός, πρὸς τὸν διδάσκαλον ἐρχόμενος, ἀκριβέστερος γίνε-
 25 ται, καὶ πλείονα οἶδε, καὶ πλείονα μαθάνει σὺ τί κεκέρδηκας; οὐ λέγω πρὸς τοὺς ἐνιαυτὸν ἔχοντας, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἐκ πρώτης ἡλικίας συναγομένους. Ἡ τοῦτο νομίζετε εὐλάβειαν εἶναι, τὸ συνεχῶς παρα-

κακά. Τί λές; ἔχομε τίς Ἐκκλησίες, τὰ κτήματα, ὅλα τὰ ἄλλα, οἱ συνάξεις τῶν πιστῶν γίνονται, καθημερινά προσέρχεται ὁ λαός, καὶ εἶμαστε καταφρονητές; Καὶ ὅμως δὲν θὰ μπορούσαμε ἀπὸ αὐτὸ νὰ κρίνομε τὴν Ἐκκλησία. Ἄλλά, λέγει, ἀπὸ ποῦ; Ἐάν ὑπάρχει εὐλάβεια, ἂν καθημερινά ἀναχωροῦμε ἀπὸ ἐδῶ γιὰ τὰ σπίτια μας ἀποκομίζοντας κέρδος, ἐάν ἀποκομίζομε κάποια μικρὴ ἢ μεγάλη ὠφέλεια, ἐάν δὲν ἐρχόμαστε ἐδῶ ἐκτελώντας τὰ καθήκοντά μας ποῦ ἀπορρέουν ἀπὸ τὸ νόμο καὶ ἐκπληρώνοντας τὴν ὑποχρέωση ποῦ ἔχομε ἀναλάβει. Ποιὸς ἔγινε καλύτερος, λαμβάνοντας μέρος ἐπὶ ἓνα ὀλόκληρο μῆνα στίς συγκεντρώσεις; Αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο ποῦ ἐπιδιώκομε· καθόσον καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ἴδιο, ποῦ θεωρεῖται ὅτι εἶναι εὐτυχία, αὐτὸ εἶναι δυστυχία, ὅταν, ἐνῶ γίνονται αὐτὰ, δὲν γίνεται τίποτε τὸ καλύτερο. Καὶ μακάρι βέβαια νὰ μὴ γίνεται τίποτε τὸ καλύτερο, ἐνῶ τώρα πηγαίνομε καὶ πρὸς τὸ χειρότερο.

Τί ὠφέλεια ἀποκομίζετε ἀπὸ τίς συγκεντρώσεις; Ἐάν καὶ βέβαια, ἐφόσον ἀποκομίζατε κάποια ὠφέλεια, ἔπρεπε πρὶν ἀπὸ πολὺ χρόνον νὰ ζούσατε ὅλοι σας τὴν εὐσεβῆ ζωὴ, τὴ στιγμὴ ποῦ δυὸ φορές τὴν ἐβδομάδα τόσοι προφῆτες σᾶς μιλοῦν, τόσοι Ἀπόστολοι καὶ εὐαγγελιστές, καὶ ὅλοι σᾶς παρέχουν τὰ σωτήρια δόγματα, καὶ σᾶς προσφέρουν ἐκεῖνα ποῦμποροῦν νὰ ρυθμίσουν μὲ μεγάλη ἀκρίβεια τὸν τρόπο ζωῆς σας. Ὁ στρατιώτης, ποῦ πηγαίνει στίς ἀσκήσεις, γίνεται πιὸ κατάλληλος στὰ στρατιωτικὰ πράγματα· ὁ ἀθλητὴς, ποῦ πηγαίνει στὴν παλαίστρα, γίνεται πιὸ ἔμπειρος στὴν πάλη· ὁ γιατρός, ποῦ πηγαίνει στὸν δάσκαλο, γίνεται πιὸ εἰδικός, καὶ περισσότερα γνωρίζει καὶ περισσότερα μαθαίνει· σὺ τί ἔχεις κερδίσει; δὲν τὸ λέγω γι' αὐτοὺς ποῦ συγκεντρώνονται ἐδῶ ἐπὶ ἓνα χρόνον, ἀλλὰ γιὰ ἐκείνους ποῦ συγκεντρώνονται στὴν ἐκκλησία ἀπὸ τὴν πρώτη ἡλικία τους. Ἐάν νομίζετε ὅτι αὐτὸ εἶναι εὐλάβεια, τὸ νὰ παραβρίσκεσθε πάντοτε στὴ

βάλλειν τῇ συνάξει; Τοῦτο οὐδέν ἐστίν, ἂν μή τι καρπωσώμεθα· ἂν μή τι συνάγωμεν, βέλτιον οἴκοι μένειν· καὶ γὰρ οἱ πρόγονοι τῆς Ἐκκλησίας ἡμῖν ὠκοδόμησαν, οὐχ ἵνα, ἐκ τῶν ἰδίων οἴκων συναγαγόντες ἡ-
 5 μᾶς, ἀλλήλοις δεικνύωσι (τοῦτο γὰρ καὶ ἐν ἀγορᾷ, καὶ ἐν βαλανείοις, καὶ ἐν πομπῇ γένοιτο ἂν), ἀλλ' ἵνα, μαθητὰς ὁμοῦ καὶ διδασκάλους συναγαγόντες, βελτίους τούτους δι' ἐκείνων ἐργάζωνται.

Νόμος ἀπλῶς καὶ ἀφοσίωσις γέγονε τὰ ἡμέτερα·
 10 συνήθεια τὸ πρᾶγμα λοιπὸν ἐστίν. Ἦλθε τὸ Πάσχα, πολὺς ὁ θόρυβος, πολλή ἡ ταραχή· οὐ γὰρ ἂν εἴποιμι πολλοὶ οἱ ἄνθρωποι· τοῦτο γὰρ οὐκ ἀνθρώπων. Ἀπῆλθεν ἡ ἑορτή, ὁ μὲν θόρυβος ὑποτέμνεται, ἡσυχία δὲ πάλιν ἄκαρπος. Παννουχίδες τόσαι καὶ ὑμνωδίαι
 15 ἱεραί; Καὶ τί τὸ πλεόν; Χεῖρον μὲν οὖν· πολλοὶ καὶ διὰ κενοδοξίαν τοῦτο ἐργάζονται. Πῶς, οἷεσθε, κόπτομαι τὰ σπλάγχνα, καθάπερ εἰς πόθον τετρημένον πάντα προχωροῦντα ὄρων;

Ἄλλὰ πάντως ἐρεῖτέ μοι, ὅτι τὰς Γραφὰς ἴ-
 20 σμεν. Καὶ τί τοῦτο; Ἄν διὰ τῶν ἔργων αὐτὰς ἐπιδεικνύητε, τοῦτό ἐστι τὸ κέρδος, αὕτη ἡ ὠφέλεια. Βαφεῖον ἢ Ἐκκλησία ἐστίν· ἂν διὰ παντὸς ἀπίητε, μηδεμίαν δεχόμενοι βαφήν, τί τὸ ὄφελος τοῦ συνεχῶς ἐνταῦθα ἰέναι; Μείζων μὲν γὰρ ἢ βλάβη. Τίς
 25 τοῖς νόμοις προσέθηκεν, οἷς ἀπὸ τῶν πατέρων ἐδέξατο; Οἷόν τι λέγω· ἔθος ὁ δεῖνα ἔχει ποιεῖν τὴν ἀνάμνησιν τῆς μητρὸς, ἢ τῆς γυναικός, ἢ τοῦ παιδίου, τοῦτο ποιεῖ, κἂν τε ἀκούη, κἂν τε μὴ ἀκούη παρ' ἡμῶν, ὑπὸ τῆς συνηθείας καὶ τοῦ συνειδότος ἐλκόμε-

συγκέντρωση; Αυτό δὲν εἶναι τίποτε, ἂν δὲν ἀποκομίσουμε κάποια ὠφέλεια· ἂν δὲν ἀποκομίζουμε κάτι, εἶναι προτιμότερο νὰ μένομε στὸ σπίτι· καθόσον οἱ πρόγονοί μας ἔχτισαν τὶς ἐκκλησίες, ὄχι, συγκεντρώνοντάς μας ἀπὸ τὰ σπίτια μας ἐδῶ, γιὰ νὰ βλέπομαστε ἀναμεταξύ μας (διότι αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ γίνει καὶ στὴν ἀγορά, καὶ στὰ λουτρά καὶ στὰ πανηγύρια), ἀλλὰ, συγκεντρώνοντας μαζί μαθητὲς καὶ δασκάλους, νὰ κάνουν αὐτοὺς μέσω τῶν δασκάλων καλύτερους.

Κατάντησαν τὰ πράγματά μας ἀπλῶς νόμος καὶ ἐκπλήρωση ὑποχρεώσεων πού ἀναλάβαμε· κατάντησε πλέον τὸ πράγμα συνήθεια. Ἦρθε τὸ Πάσχα, πολὺς θόρυβος γίνεται, μεγάλη ἢ ταραχὴ· βέβαια δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι αὐτὸ γίνεται ἐπειδὴ εἶναι πολλοὶ οἱ ἄνθρωποι· διότι αὐτὸ δὲν εἶναι γνῶρισμα τῶν ἀνθρώπων. Πέρασε ἡ ἑορτὴ, ὁ μὲν θόρυβος μειώνεται, ἐνῶ ἡ ἡσυχία πού ἐπικρατεῖ εἶναι πάλι ἄκαρπη. Πόσες ὀλονύκτιες προσευχὲς γίνονται καὶ πόσες ἱερὲς ὑμνωδίες; Καὶ ποιά εἶναι ἡ ἐπὶ πλέον ὠφέλεια; Ἀσφαλῶς τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι χειρότερο· πολλοὶ δὲ τὸ κάνουν αὐτὸ καὶ ἀπὸ ματαιοδοξία· Πόσο, νομίζετε, ὅτι ὑποφέρουν τὰ σπλάχνα μου, βλέποντας ὅλα νὰ προχωροῦν σὰν μέσα σὲ τρυπημένο πιθάρι;

Ἄλλ' ὅπωςδήποτε θὰ μοῦ πεῖτε, ὅτι γνωρίζετε τὶς Γραφές. Καὶ ποιὸ τὸ ὄφελος ἀπ' αὐτό; "Ἄν τις δείχνετε αὐτὲς μὲ τὰ ἔργα σας, αὐτὸ εἶναι τὸ κέρδος, αὐτὴ ἡ ὠφέλεια. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι βαφεῖο· ἂν ἀναχωρεῖτε ἀπ' αὐτὴν πάντοτε χωρὶς νὰ λαμβάνετε καμιά βαφή, ποιὸ τὸ ὄφελος πού ἔρχεσθε συνέχεια ἐδῶ; Μεγαλύτερη ἀσφαλῶς γίνεται ἡ βλάβη. Ποιὸς πρόσθεσε κάτι στὶς συνήθειες πού ἔλαβε ἀπὸ τοὺς πατέρες του; Ἐννοῶ μὲ αὐτὸ πού λέγω τὸ ἐξῆς. Ὁ τάδε συνηθίζει νὰ τελεῖ τὸ μνημόσυνο τῆς μητέρας του, ἢ τῆς γυναῖκας του, ἢ τοῦ παιδιοῦ του· αὐτὸ τὸ κάνει εἴτε ἀκούει κάτι ἀπὸ μᾶς εἴτε δὲν ἀκούει, παρασυρόμενος ἀπὸ τὴ συνήθεια καὶ τὴ συνείδησή του.

νος. Διὰ τοῦτο οὖν ἀγανακτεῖς; φησί. Μὴ γένοιτο! ἀλλὰ καὶ πᾶνυ χαίρω· ἐβουλόμην δὲ αὐτόν τι καὶ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας καρπώσασθαι διαλέξεως, καί, ὅπερ ἡ συνήθεια ἐποίησε, τοῦτο καὶ ἐφ' ἡμῶν γενέσθαι, καὶ 5 ἑτέραν ἐπεισαχθῆναι συνήθειαν· ἐπεὶ τί κόπτομαι εἰ- κῆ καὶ ληρῶ, εἰ μέλλοιτε ἐπὶ τῶν αὐτῶν μένειν, εἰ μηδὲν αἱ συνάξεις εἰς ὑμᾶς ἐργάζονται ἀγαθόν;

4. Ναί, φησίν, εὐχόμεθα. Καὶ τί τοῦτο, ἂν ἢ χωρὶς ἔργων; Ἐκκουε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «Οὐ 10 πᾶς ὁ λέγων μοι Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου, τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Πολλάκις ἔγνω ἔγὼ σιγῆσαι, μηδεμίαν ἀπὸ τῶν ἡμετέρων λόγων προσθήκην ὑμῖν ἐγγινομένην ὄρων· ἢ τάχα γίνεται 15 μέν, ἔγὼ δὲ ὑπὸ ἀπληστίας καὶ πολλῆς ἐπιθυμίας ταῦτόν πάσχω τοῖς περὶ τὰ χρήματα μαινομένοις· καθάπερ γὰρ ἐκεῖνοι, ὅσα ἂν περιβάλλονται, οὐδὲν ἠγοῦνται ἔχειν, οὕτω καὶ αὐτός, ἐπειδὴ σφόδρα τῆς ὑμετέρας ἐφίεμαι σωτηρίας, ἕως ἂν ἴδω προκεκοφό- 20 τας ὑμᾶς, οὐδὲν ἠγοῦμαι εἰργάσθαι διὰ τὸ σφόδρα ἐπιθυμεῖν πρὸς αὐτὴν τὴν κορυφὴν ὑμᾶς ἐλθεῖν. Βου- λοίμην ἂν τοῦτο εἶναι, καὶ τοῦ ἐμοῦ πάθους εἶναι τοῦτο, ἀλλὰ μὴ τῆς ὑμετέρας ραθυμίας· δέδοικα δὲ μὴ ποτε καλῶς στοχάζωμαι. Πεπεισθαι γὰρ ὀφείλετε 25 ὅτι, εἴ τις ἐγένετο ὠφέλεια ἐν τοσοῦτῳ χρόνῳ, παύ- σασθαι λοιπὸν ἡμᾶς λέγοντας ἔδει. Οὕτως οὐκ ἔδει ρημάτων ὑμῖν, τῶν ἤδη λεχθέντων οὕτως ἱκανῶς εἰρημένων, ὡς καὶ ἄλλους δύνασθαι ρυθμίζειν, εἴ γε

Γι' αὐτὸ λοιπὸν, λέγει, ἀγανακτεῖς; Μακριὰ μιά τέτοια σκέψη! ἀντίθετα καὶ πάρα πολὺ χαίρομαι θὰ ἤθελα ὅμως αὐτὸς καὶ ἀπὸ τῆ δικῆ μου ὁμιλία ν' ἀποκομίσει κάποια ὠφέλεια, καί, ἐκεῖνο ποὺ ἡ συνήθεια ἔκανε, αὐτὸ καὶ ἀπὸ μᾶς νὰ γίνει, καὶ νὰ καθιερωθεῖ ἄλλη συνήθεια· διότι τί κοπιᾶζω ἄδικα καὶ ματαιολογῶ, ἂν πρόκειται νὰ μένετε στὰ ἴδια, ἂν οἱ συγκεντρώσεις δὲν σᾶς προσφέρουν κανένα ἀγαθό;

4. Ναί, λέγει, προσευχόμεσθε. Καὶ τί σημασία ἔχει αὐτό, ἐφόσον ἡ προσευχὴ μένει χωρὶς ἔργα; Ἔκου τὸν Χριστὸ ποὺ λέγει «Δὲν θὰ εἰσέλθει στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ὁ καθένας ποὺ μοῦ λέγει, Κύριε, Κύριε, ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ ἐκτελεῖ τὸ θέλημα τοῦ Πατέρα μου ποὺ βρίσκεται στοὺς οὐρανοὺς»³⁴. Πολλές φορές σκέφθηκα ἐγὼ νὰ σταματήσω νὰ ὁμιλῶ, βλέποντας νὰ μὴ προστίθεται σὲ σᾶς τίποτε ἀπὸ τοὺς λόγους μου· ἢ ἐνδεχομένως προστίθεται μὲν κάτι, ἀλλ' ἐγὼ, ἐξ αἰτίας τῆς ἀπληστίας καὶ τῆς μεγάλης ἐπιθυμίας μου, παθαίνω τὸ ἴδιο μὲ ἐκείνους ποὺ εἶναι κυριευμένοι ἀπὸ τὴ μανία γιὰ τὰ χρήματα· διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι, ὅσα καὶ ἂν ἔχουν, νομίζουν ὅτι δὲν ἔχουν τίποτε, ἔτσι καὶ ἐγὼ, ἐπειδὴ ποθῶ ὑπερβολικὰ τὴ σωτηρία σας, μέχρι ποὺ νὰ σᾶς δῶ νὰ σημειώσετε προκοπὴ πνευματικὴ, νομίζω ὅτι τίποτε δὲν ἐπέτυχα, ἐπειδὴ ἐπιθυμῶ ὑπερβολικὰ ν' ἀνεβεῖτε σ' αὐτὴν τὴν κορυφὴ τῆς ἀρετῆς. Θὰ ἤθελα αὐτὸ νὰ συμβεῖ, καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸν μεγάλο πόθο μου, ὄχι ὅμως καὶ τῆς δικῆς σας ἀδιαφορίας· ἀλλὰ φοβᾶμαι μήπως δὲν εἶναι σωστοὶ οἱ στοχασμοί μου. Διότι πρέπει νὰ εἴστε πεπεισμένοι ὅτι, ἐὰν πράγματι προέκυψε κάποια ὠφέλεια μέσα σὲ τόσο χρόνον, ἔπρεπε νὰ παύσω στὸ ἐξῆς νὰ σᾶς ὁμιλῶ. Τόσο πολὺ δὲν θὰ χρειαζόσαστε τὰ λόγια μου, ἀφοῦ αὐτὰ ποὺ ἤλη λέχθησαν, ἔχουν λεχθεῖ μὲ τόση δύναμη, ὥστε νὰ μποροῦν καὶ τὴ ζωὴ ἄλλων νὰ ρυθμίζουν, ἐφόσον βέβαια, καὶ ἐνῶ ἀπουσίαζαν, προέκυπτε κάποια ὠφέλεια σὲ σᾶς.

ἀπόντων ὠφέλειά τις ὑμῖν προσεγίνετο. Τὸ δὲ ἀνάγκην ἡμᾶς ἔχειν συνεχοῦς διαλέξεως οὐδενὸς ἄλλου τεκμήριόν ἐστιν, ἢ τοῦ τὰ ὑμέτερα μὴ σφόδρα διακειῖσθαι ἀκριβῶς. Τί οὖν ἂν γένοιτο; οὐ γὰρ ἐγκαλεῖν
5 δεῖ μόνον.

Παρακαλῶ καὶ δέομαι μὴ τοῦτο μόνον ὄραῖν, ὅπως εἰς Ἐκκλησίαν ἐμβάλλητε, ἀλλ' ὅπως τι καὶ λαβόντες οἴκαδε ἀναχωρῆτε τῶν οἰκείων φάρμακον παθῶν, κἂν μὴ παρ' ἡμῶν, ἀλλὰ παρὰ τῶν Γραφῶν
10 ἔχητε τὰ κατάλληλα φάρμακα. Οἶον, ἔστι τις θυμικός; Προσεχέτω ταῖς τῶν Γραφῶν ἀναγνώσεις, καὶ πάντως εὐρήσει ἢ ἐν ἱστορίᾳ ἢ ἐν παραινέσει. Ἐν παραινέσει μὲν, ὅταν λέγεται· «Ἡ ροπή τοῦ θυμοῦ αὐτοῦ πτώσις αὐτῶ», καὶ «Ἀνὴρ θυμώδης οὐκ εὐ-
15 σχήμων», καὶ ὅσα τοιαῦτα· καὶ πάλιν, «Ἀνὴρ γλωσσώδης οὐ κατευθυνθήσεται»· καὶ ὁ Χριστὸς πάλιν, «Ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῆ»· καὶ πάλιν ὁ Προφήτης, «Ὀργίξεσθε, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε»· καὶ «ἐπικατάρατος ὁ θυμὸς αὐτῶν, ὅτι αὐθάδης»· ἐν δὲ
20 ἱστορίαις, οἶον, ὅταν ἀκούῃς τὸν Φαραὼ πολλῆς ἐμπεπλησμένον ὀργῆς, καὶ τὸν Ἀσσύριον, καὶ διὰ τοῦτο ἀπολλυμένους.

Πάλιν ἔστι τις ἠττώμενος χρημάτων; ἀκουέτω ὅτι «φιλαργύρου οὐδὲν ἀνομώτερον· οὗτος γὰρ καὶ τὴν
25 ψυχὴν αὐτοῦ ἔκπρακτον ποιεῖ», καὶ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, «Οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμμωνᾷ», καὶ τοῦ Ἀποστόλου, «Ὅτι ρίζα πάντων τῶν κακῶν

35. Σοφ. Σειράχ 1, 22

37. Ψαλμ. 139, 12

39. Ψαλμ. 4, 5

41. Σοφ. Σειράχ 10, 9

36. Παροιμ. 11, 25

38. Ματθ. 5, 22

40. Γεν. 49, 7

42. Ματθ. 6, 24

Τὸ ὅτι ὁμως πρέπει συνέχεια νὰ σᾶς ὁμιλῶ, εἶναι ἀπόδειξη κανενὸς ἄλλου, παρὰ τοῦ ὅτι τὰ πνευματικά σας πράγματα δὲν βρίσκονται σὲ πάρα πολὺ καλὴ κατάσταση. Τί λοιπὸν θὰ μπορούσε νὰ γίνεῖ; διότι δὲν πρέπει μόνο νὰ κατηγοροῦμε.

Σᾶς παρακαλῶ καὶ σᾶς ἰκετεύω, νὰ μὴ φροντίζετε μόνο γι' αὐτό, τὸ πῶς δηλαδὴ νὰ εἰσέλθετε στὴν Ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ πῶς νὰ λάβετε, ἀναχωρώντας γιὰ τὸ σπίτι σας, κάποιο φάρμακο γιὰ τὰ πάθη σας, καὶ ἂν ὄχι ἀπὸ ἐμένα, ὅπωςδήποτε ὁμως μπορείτε νὰ λάβετε τὰ κατάλληλα φάρμακα ἀπὸ τὶς Γραφές. Γιὰ παράδειγμα· ὑπάρχει κάποιος ποὺ θυμώνει εὐκόλα; "Ἄς προσέχει τὶς ἀναγνώσεις τῶν Γραφῶν, καὶ ὅπωςδήποτε θὰ βρεῖ κάποιο φάρμακο ἢ μέσα στὴν ἱστορία ἢ στὴν παραίνεση. Στὴν παραίνεση μὲν, ὅπως ὅταν λέγεται· «Ἡ ὁρμὴ τοῦ θυμοῦ αὐτοῦ ἀποτελεῖ γι' αὐτὸν πτώση καὶ καταδίκη»³⁵, καί, «Ἄνθρωπος ποὺ κυριεύεται ἀπὸ θυμὸ δὲν παρουσιάζει ὡραία ἐμφάνιση»³⁶, καὶ πολλὰ παρόμοια· καὶ πάλι, «Ἄνθρωπος ποὺ ἔχει συκοφαντικὴ γλῶσσα δὲν θὰ εὐτυχήσει»³⁷ καὶ ὁ Χριστὸς πάλι λέγει, «Ἐκεῖνος ποὺ ὀργίζεται ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του χωρὶς λόγο»³⁸ καὶ πάλι ὁ προφήτης λέγει· «Ὀργίζεσθε, ἀλλὰ μὴ ἀμαρτάνετε»³⁹ καὶ «Ἐπικατάρατος ἄς εἶναι ὁ θυμὸς τους, διότι εἶναι γεμάτος ἀπὸ θρασύτητα»⁴⁰. στίς δὲ ἱστορίες θὰ βρεῖ φάρμακα, ὅπως, ὅταν ἀκούει τὸν Φαραῶ νὰ εἶναι κυριευμένος ἀπὸ πολλὴ ὀργή, καθὼς καὶ τὸν Ἄσσυριο, καὶ γι' αὐτὸ νὰ καταστρέφονται.

Ἐπὶ πάλι κάποιος ποὺ νικιέται ἀπὸ τὰ χρήματα; ἄς ἀκούει ὅτι «Τίποτε δὲν ὑπάρχει πιὸ παράνομο ἀπὸ τὸν φιλάργυρο· αὐτὸς καὶ τὴν ψυχὴν του καθιστᾷ ἄξια γιὰ καταδίκη»⁴¹, καθὼς καὶ τὸν Χριστὸ ποὺ λέγει, «Δὲν μπορείτε νὰ δουλεύετε στὸν Θεὸ καὶ τὸν μαμωνά»⁴², καὶ τὸν Ἄ-

ἔστιν ἡ φιλαργυρία», καὶ τοῦ Προφήτου, «Πλοῦτος ἐὰν ρέη, μὴ προστίθεσθε καρδίαν», καὶ πολλὰ ἕτερα τοιαῦτα. Καὶ ἀπὸ ἱστοριῶν τὸν Γιεζῆ, τὸν Ἰούδαν, τοὺς ἄρχοντας τῶν Γραμματέων, καὶ ὅτι «δῶρα ἐκ-
5 τυφλοῖ ὀφθαλμοὺς σοφῶν».

Ἄλλος ἐστὶν ὑπερήφανος; Ἀκουέτω ὅτι «Ἵπερηφάνοις ἀντιτάσσεται ὁ Θεός», καὶ «Ἄρχῆ ὑπερηφανίας ἁμαρτία», καὶ «Πᾶς ὑψηλοκάρδιος ἀκάθαρτος παρὰ Κυρίῳ». Καὶ ἐν ἱστορίαις τὸν διάβολον, καὶ
10 τοὺς ἄλλους ἅπαντας. Καὶ ὅλως (οὐ γὰρ ἔνι πάντα καταλέγειν), ἕκαστος τῶν οἰκείων τραυμάτων τὰ φάρμακα ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν ἐκλεγέτω· κἂν μὴ τὸ ὅλον, μέρος γοῦν τήμερον, καὶ μέρος αὔριον, εἶτα τὸ ὅλον ἀπονίσασθε.

15 Καὶ περὶ μετανοίας δέ, καὶ περὶ ἐξομολογήσεως, καὶ περὶ ἐλεημοσύνης, καὶ περὶ ἐπιεικειᾶς, καὶ περὶ σωφροσύνης, καὶ περὶ πάντων εὐρήσει πολλὰ παραδείγματα· «Ταῦτα γὰρ πάντα ἐγράφη πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν», φησὶν. Εἰ τοίνυν πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν περὶ
20 πάντων διαλέγεται, προσέχωμεν ὡς δεῖ προσέχειν. Τί μάτην ἑαυτοὺς ἀπατῶμεν; Φοβοῦμαι μὴ καὶ περὶ ἡμῶν εἶπη τις ὅτι «Ἐξέλιπον ἐν ματαιότητι αἱ ἡμέραι ἡμῶν, καὶ τὰ ἔτη ἡμῶν μετὰ σπουδῆς». Τίς ἀκούων ἡμῶν ἀπέστη θεάτρων; τίς ἀπέστη πλεονεξίας; τίς
25 προθυμότερος γέγονε περὶ ἐλεημοσύνην; Ἐβουλόμην μαθεῖν, οὐχὶ κενοδοξίας ἔνεκεν, ἀλλ' ὥστε γενέσθαι προθυμότερος, λαμπρὸν ὄντα τὸν καρπὸν τῶν πόνων ὀρῶν. Νῦν δὲ πῶς ἄψομαι τῆς ἐργασίας, τοσοῦτους μὲν ὑετοὺς ὀρῶν καταφερομένους τῆς διδασκαλίας,

43. Α' Τιμ. 6, 10

45. ἘΕ. 23, 8 καὶ Δευτ. 10, 19

47. Σοφ. Σειρ. 10, 13

49. Ρωμ. 15, 4

44. Ψαλμ. 61, 11

46. Παροιμ. 3, 34

48. Παροιμ. 16, 5

50. Ψαλμ. 77, 33

πόστολο «Ὅτι ρίζα ὄλων τῶν κακῶν εἶναι ἡ φιλαργυρία»⁴³, καὶ τὸν προφήτη «Ἄν ὁ πλοῦτος τρέχει σάν ποτάμι, μὴ προσκολλᾶτε σ' αὐτὸν τὴν καρδιά σας»⁴⁴, καὶ πολλὰ ἄλλα παρόμοια. Καὶ ἀπὸ τίς ἱστορίες τίς σχετικὲς μὲ τὸν Γιεζῆ, τὸν Ἰούδα, τοὺς ἄρχοντες τῶν Γραμματέων, καὶ ὅτι «Τὰ δῶρα ἐκτυφλώνουν τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν σοφῶν»⁴⁵.

Ἄλλος εἶναι ὑπερήφανος; Ἄς ἀκούει ὅτι «Ὁ Θεὸς ἀντιτάσσεται στοὺς ὑπερήφανους»⁴⁶, καὶ «Ἀρχὴ τῆς ἁμαρτίας εἶναι ἡ ὑπερηφάνεια»⁴⁷, «Κάθε ὑπερήφανος εἶναι ἀκάθαρτος ἐνώπιον τοῦ Κυρίου»⁴⁸. Καὶ στὶς ἱστορίες θὰ βρεῖς τὸν διάβολο καὶ ὄλους τοὺς ἄλλους. Καὶ γενικὰ (διότι δὲν εἶναι δυνατὸ ὅλα νὰ τὰ κατονομάσομε) ὁ καθένας ἃς ἐκλέγει τὰ φάρμακα τῶν τραυμάτων του ἀπὸ τίς θεῖες Γραφές· καὶ ἂν δὲν ἀποπλύνετε ὀλόκληρο τὸ τραῦμα, ἓνα μέρος σήμερα, καὶ ἓνα μέρος αὔριο, καὶ ἔτσι θὰ καθαρῖσετε ὀλόκληρο τὸ τραῦμα.

«Καὶ γιὰ τὴ μετάνοια δέ, καὶ γιὰ τὴν ἐξομολόγησι, καὶ γιὰ τὴν ἐλεημοσύνη, καὶ γιὰ τὴν ἐπιείκεια, καὶ γιὰ τὴ σωφροσύνη καὶ γιὰ ὅλα θὰ βρεῖ κανεὶς πολλὰ παραδείγματα· διότι, λέγει, «Ὅλα αὐτὰ γράφηκαν γιὰ τὴ νουθεσία μας»⁴⁹. Ἐφόσον λοιπὸν γιὰ ὅλα ὀμιλεῖ μὲ σκοπὸ τὴ νουθεσία μας, ἃς προσέχομε ὅπως πρέπει νὰ προσέχομε. Γιατί στὰ χαμένα ἀπατοῦμε τοὺς ἑαυτοὺς μας; Φοβᾶμαι μήπως καὶ γιὰ μᾶς πεῖ κάποιος ὅτι «Πέρασαν ἄσκοποι οἱ ἡμέρες μας καὶ τὰ ἔτη μας ἔφυγαν μὲ ταχύτητα»⁵⁰. Ποιὸς ἀκούοντάς με ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὰ θεάτρα; ποιὸς ἐγκατέλειψε τὴν πλεονεξία; ποιὸς ἔγινε προθυμότερος γιὰ ἐλεημοσύνη; Θὰ ἤθελα νὰ μάθω, ὄχι ἀπὸ ματαιοδοξία, ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνω προθυμότερος, βλέποντας νὰ γίνεται λαμπρὸς ὁ καρπὸς τῶν κόπων μου. Τώρα ὅμως πῶς ν' ἀρχίσω τὴν ἐργασία μου, βλέποντας τόσες μὲν βροχὲς τῆς διδασκαλίας νὰ πέφτουν, τὰ δὲ σπαρτά μας

τὰ δὲ λήϊα ἡμῖν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μέτρου μένοντα, καὶ οὐδὲν ὑψηλότερον τὰ γεννήματα γενόμενα;

Λοιπὸν ὁ τῆς ἄλλω καιρὸς ἐφέστηκεν, ὁ τὸ πτύον ἔχων. Δέδοικα μὴ τὸ πᾶν χόρτος ἢ δέδοικα μὴ
 5 πρὸς τὴν κάμινον ἀπενεχθῶμεν ἅπαντες. Παρῆλθε θέρος, ἦλθε χειμῶν· καθήμεθα καὶ νέοι καὶ γέροντες, τοῖς οἰκειοῖς ἀλισκόμενοι πάθεισι. Μὴ μοι εἶπησθε ὅτι 'οὐ πορνεύω'· τί γὰρ ὄφελος, ἂν μὴ πορνεύῃς μὲν, φιλοχρήματος δὲ ᾖς; 'Ὁ στρουθὸς κἂν μὴ ἐκ παντὸς
 10 μέρους, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ποδὸς κατέχηται μόνον, καὶ οὕτως ἀπόλωλε, καὶ ἐν τῇ παγίδι ἔστηκε, καὶ τῶν πτερῶν ὄφελος οὐδέν, τοῦ ποδὸς κατεχομένου. Οὕτω καὶ σὺ οὐχ ἐάλως διὰ πορνείας, ἀλλ' ἐάλως διὰ φιλαργυρίας· ἐάλως μέντοι· τὸ δὲ ζητούμενον, οὐ
 15 πῶς ἐάλως, ἀλλ' ὅτι ἐάλως. Μὴ λεγέτω ὁ νέος ὅτι 'οὐκ εἰμι φιλοχρήματος'· ἀλλ' ἴσως πορνεύεις. Καὶ τί τὸ ὄφελος πάλιν; οὐδὲ γὰρ δυνατὸν πάντα τὰ πάθη κατὰ μίαν ἡμῖν ἡλικίαν ἐπιστῆναι, ἀλλὰ διώριστα, καὶ τοῦτο διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν, ὥστε μὴ
 20 ἄθρόως ἐπιτεθέντα ἀχείρωτα γενέσθαι, καὶ χαλεπωτέραν ἡμῖν τὴν πρὸς αὐτὰ πάλιν καταστῆναι. Πόσης οὐκ ἂν εἶη νωθείας, μηδὲ διηρημένων δύνασθαι κρατεῖν τῶν παθῶν, ἀλλὰ καθ' ἕκαστον ἡττῶσθαι καιρὸν, καὶ μέγα φρονεῖν ἐπὶ τούτοις τοῖς οὐκ ἐκ τῆς ἡμε-
 25 τέρας σπουδῆς, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς ἡλικίας κοιμιζομένοις; Οὐ δρᾶτε τοὺς ἡνιόχους, πόση ἀκριβεία, καὶ γυμνασία, καὶ πόνοις κέχρηται, καὶ σιτίοις, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν, ὥστε μὴ καταβληθέντας ἀπὸ τῶν ἀρμάτων σύρεσθαι;

30 "Ὁρα ὅσον ἐστὶ τέχνη· ἀνὴρ μὲν γὰρ ἀνδρεῖος οὐκ ἂν ἐνὸς ἵππου πολλάκις περιγένοιτο, μειρακίσκος δέ, τῇ τέχνῃ πολλάκις τοὺς δύο ἀναδεξάμενος, ἄγει εὐ-

νά παραμένουν στὸ ἴδιο μέγεθος καὶ νά μὴ γίνονται καθόλου ψηλότερα τὰ γεννήματα;

Λοιπὸν ὁ καιρὸς τοῦ ἀλωνίσματος ἔφθασε, ἐκεῖνος ποὺ κρατᾶ τὸ φτυάρι. Φοβᾶμαι μήπως τὸ πᾶν εἶναι χορτάρι· φοβᾶμαι μήπως ὅλοι μας ὀδηγηθοῦμε πρὸς τὴν κάμινο. Πέρασε τὸ θέρος, ἦρθε ὁ χειμῶνας· καθόμαστε καὶ νέοι καὶ γέροι, κυριευμένοι ἀπὸ τὰ πάθη μας. Μὴ μοῦ πείς ὅτι 'δὲν πορνεύω'· διότι ποιὸ τὸ ὄφελος, ἂν δὲν πορνεύεις μὲν, ἀλλ' εἶσαι φιλοχρήματος; Τὸ σπουργίτι καὶ ἂν ἀκόμα δὲν εἶναι πιασμένο ἀπὸ ὅλο τὸ σῶμα του, ἀλλὰ μόνο ἀπὸ τὸ πόδι του, καὶ ἔτσι ἔχει χαθεῖ, βρίσκεται μέσα στὴν παγίδα, καὶ δὲν ὠφελεῖται καθόλου ἀπὸ τὰ φτερά, ἀφοῦ τὸ πόδι του εἶναι πιασμένο. "Ἐτσι καὶ σὺ δὲν συνελήφθηκες ἀπὸ τὴν πορνεία, ἀλλὰ συνελήφθηκες ἀπὸ τὴν φιλαργυρία· ὅπωςδήποτε ὅμως συνελήφθηκες· αὐτὸ δὲ ποὺ ζητεῖται εἶναι, ὄχι πῶς συνελήφθηκες, ἀλλ' ὅτι συνελήφθηκες. "Ἄς μὴ λέγει ὁ νέος ὅτι 'δὲν εἶμαι φιλοχρήματος'· ἀλλ' ἴσως πορνεύεις. Καὶ ποιὸ τὸ ὄφελος πάλι; διότι δὲν εἶναι δυνατό ὅλα τὰ πάθη νὰ παρουσιαθοῦν σὲ μιὰ ἡλικία, ἀλλ' ἔχουν διαχωρισθεῖ, καὶ αὐτὸ ἔξ αἰτίας τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, ὥστε νά μὴ γίνουν ἀκατανίκητα, ἐπιτιθέμενα ὅλα μαζί, καὶ νά καταστει ἔτσι φοβερότερη ἢ πάλῃ μας πρὸς αὐτά. Πόσης ἀδιαφορίας δὲν εἶναι δείγμα, τὸ νά μὴ μπορούμε νά ὑπερσχύσομε τῶν παθῶν, μολονότι αὐτὰ εἶναι χωρισμένα, ἀλλὰ νά νικιέμαστε ἀπ' αὐτὰ ποὺ δὲν κατευνάζονται ἀπὸ τὴν δική μας προσπάθεια, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἡλικία; Δὲν βλέπετε τοὺς ἡνιόχους, πόση προσεκτικότητα καὶ ἄσκηση καὶ κόπους χρησιμοποιοῦν, καθὼς καὶ τροφές καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, ὥστε νά μὴ συμβεῖ νά καταβληθοῦν καὶ νά παρασυρθοῦν ἀπὸ τὰ ἄρματα;

Πρόσεχε πόσο σπουδαῖο πράγμα εἶναι ἡ τέχνη· διότι ἄνδρας μὲν ἀνδρεῖος πολλές φορές δὲν θὰ μπορούσε οὔτε ἓναν ἵππο νά χαλιναγωγῆσει, ἐνῶ ἓνας νεανίσκος, μέ

κόλως καὶ φέρει. Καὶ ἐν Ἰνδοῖς δὲ τὸ μέγα θηρίον καὶ φοβερόν τῶν ἐλεφάντων λέγεται καὶ δεκαπενταέ-
 τει παιδὶ γεγονότι μετὰ πολλῆς εἴκειν τῆς προθυμίας.
 Τί δὴ ταῦτ᾽ μοι εἴρηται; "Οτι, εἰ ἐλέφαντας καὶ ἵπ-
 5 πους ἀγρίους ἀγχομεν σπουδάζοντες, πολλῶ μᾶλλον
 τὰ πάθη τὰ ἐν ἡμῖν. Πόθεν ἐκλυόμεθα διὰ παντὸς τοῦ
 βίου; Οὐδέποτε τὴν τέχνην ἐμελετήσαμεν ταύτην· οὐ-
 δέποτε ἐν καιρῶ σχολῆς οὐκ ὄντος τοῦ ἀγῶνος διε-
 λέχθημεν πρὸς ἑαυτούς τι τῶν χρησίμων. Τότε ἡμᾶς
 10 ἐπὶ τοῦ ἄρματος ἐστῶτας ἴδοι τις ἄν, ὅτε ὁ ἀγὼν πα-
 ραγένηται. Διὰ τοι τοῦτο καταγέλαστοί ἐσμεν. Οὐκ
 εἶπον πολλάκις, γυμναζώμεθα πρὸς οὐς οἰκείους πρὸ
 τοῦ πειρασμοῦ; Πρὸς τοὺς παῖδας ἐπὶ τῆς οἰκίας πολ-
 λάκις παροξυνόμεθα, κατέχωμεν ἐκεῖ τὸν θυμόν, ἵνα
 15 εὐκόλως αὐτῶ ἐπὶ τῶν φίλων κεχρημένοι φαινώμεθα.

Καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων εἰ ἐγυμναζόμεθα οὐκ
 ἂν ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἦμεν καταγέλαστοι. Νῦν δὲ ὄπλα
 μὲν τῶν ἄλλων καὶ γυμνάσια καὶ μελέται εἰσὶ, καὶ τε-
 χνῶν καὶ παλαισμάτων, ἀρετῆς δὲ οὐδαμοῦ. Οὐκ ἂν
 20 τολμήσειεν ὁ γεωργὸς ἀμπέλου ἀψασθαι, μὴ πρότε-
 ρον καλῶς γυμνασθεῖς τὰ γεωργικά· οὐδὲ ὁ κυβερνή-
 της ἐπὶ τῶν οἰᾶκων καθίσει, πρότερον ἐγγυμνασάμε-
 νος καλῶς· ἡμεῖς δέ, ἀμελέτητοι πάντη τυγχάνοντες,
 τὰ πρωτεῖα ἔχειν βουλόμεθα. Ἐχρῆν σιγαῖν, ἐχρῆν μη-
 25 δενὶ κοινωνεῖν πραγμάτων μηδὲ ρημάτων, ἕως ἂν ἡ-
 δυνήθημεν τὸ θηρίον ἡμερῶσαι τὸ ἐν ἡμῖν· ἢ οὐχὶ θη-

τῆ βοήθεια τῆς τέχνης, πολλές φορές ἀναλαμβάνοντας δύο ἵππους, τοὺς ὀδηγεῖ εὐκολα καὶ τοὺς διευθύνει. Καὶ σχετικά δὲ μὲ τοὺς Ἰνδοὺς λέγεται ὅτι τὸ μεγάλο καὶ φοβερὸ θηρίο τῶν ἐλεφάντων ὑπακούει μὲ μεγάλη προθυμία καὶ στὸ παιδί τῶν δεκαπέντε ἐτῶν. Γιὰ ποῖο λόγο λοιπὸν τὰ ἔχω πεῖ αὐτά; Διότι, ἐὰν μὲ τὴν προσπάθεια καταπνίγομε ἐλέφαντες καὶ ἵππους ἄγριους, πολὺ περισσότερο μπορούμε νὰ καταπνίξομε τὰ πάθη ποὺ βρίσκονται μέσα μας. Γιὰ ποῖο λόγο σ' ὄλη μας τὴ ζωὴ θρισκόμαστε σὲ παραλυσία; Ποτὲ δὲν μελετήσαμε τὴν τέχνη αὐτῆ· ποτὲ κατὰ τὴν ὥρα τῆς ἀναπαύσεως καὶ ποὺ δὲν ὑπάρχει ἀγώνας συνομιλήσαμε μὲ τὸν ἑαυτὸ μας γιὰ κάτι ἀπὸ τὰ χρήσιμα. Τότε θὰ μπορούσε κάποιος νὰ μᾶς δεῖ νὰ στεκόμαστε ἐπάνω στὸ ἄρμα, ὅταν φθάνει ἡ ὥρα τοῦ ἀγῶνα. Γι' αὐτὸ βέβαια εἴμαστε ἄξιοι γιὰ γέλια. Δὲν εἶπα πολλές φορές, ἄς γυμναζόμαστε πρὸς τοὺς δικούς μας πρὶν ἀπὸ τὸν πειρασμό; Πολλές φορές ὀργιζόμαστε πρὸς τὰ παιδιά μας ἐνῶ θρισκόμαστε στὸ σπίτι· ἄς συγκρατοῦμε ἐκεῖ τὸ θυμὸ, ὥστε εὐκολα νὰ χρησιμοποιοῦμε αὐτὸ στὴν περίπτωση ποὺ θὰ ὀργισθοῦμε ἐναντίον τῶν φίλων.

Καὶ γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα ἂν ἀσκούμασταν δὲν θὰ ἤμασταν στοὺς ἀγῶνες ἄξιοι γιὰ γέλια. Τώρα δὲ τῶν μὲν ἄλλων τεχνῶν καὶ τῶν παλαισμάτων ὑπάρχουν ὄπλα καὶ γίνονται ἀσκήσεις καὶ μελέτες, τῆς ἀρετῆς ὅμως δὲν ὑπάρχουν καθόλου. Δὲν θὰ τολμοῦσε ὁ γεωργὸς νὰ ἀγγίσει τὴν ἄμπελο, ἂν δὲν ἀσκηθεῖ προηγουμένως καλὰ στὰ γεωργικὰ πράγματα· οὔτε ὁ κυβερνήτης θὰ τολμοῦσε νὰ καθίσει στὸ πηδάλι τῶν πλοίων, ἂν δὲν ἔχει ἀσκηθεῖ προηγουμένως καλὰ· ἐμεῖς ὅμως, ἐνῶ εἴμαστε ἐξ ὀλοκλήρου ἀμελέτητοι, θέλομε νὰ ἔχομε τὰ πρωτεῖα. Ἔπρεπε νὰ σιωποῦμε, ἔπρεπε νὰ μὴ λαμβάνομε μέρος σὲ κανένα πράγμα, οὔτε καὶ σὲ λόγους, μέχρι ποὺ νὰ μπορέσομε νὰ ἐξημερώσομε τὸ θηρίο ποὺ ὑπάρχει μέσα μας· ἢ μήπως ὁ

ρίου παντὸς χαλεπώτερον ἐπιστρατεύεται ἡμῖν καὶ θυμὸς καὶ ἐπιθυμία; Μὴ ἐμβάλῃς εἰς ἀγορὰν μετὰ τούτων τῶν θηρίων, ἕως ἂν αὐτοῖς περιθῆς καλῶς τὸν χαλινόν, ἕως ἂν αὐτὰ τιθασσεύσης, καὶ χειροθήη κα-
 5 τασκευάσης. Οὐχ ὄρας τούτους τοὺς περιάγοντας τοὺς ἡμέρους λέοντας ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, πῶς καὶ κερδαίνουσι καὶ θαυμάζονται, ὅτι ἐν τῷ ἀλόγῳ θηρίῳ τοιαύτην ἡμερότητα κατώρθωσαν; ἂν δὲ ἐξαίφνης ἀγριωθῆ ἑκεῖνος, πάντα σοβεῖ τοὺς ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, καὶ ἐκιν-
 10 δύνευσεν λοιπὸν ὁ περιάγων αὐτὸν ἄνθρωπος, καὶ τῆς τῶν ἄλλων ἀπωλείας γέγονεν αἴτιος.

Καὶ σὺ τοίνυν τὸν λέοντα πρότερον ἡμέρωσον, καὶ τότε περιάγε, οὐχ ὥστε ἀργύριον λαβεῖν, ἀλλ' ὥστε κερδαίνειν κέρδος, οὐ μηδὲν ἔστιν ἴσον οὐδὲν γὰρ ἴσον
 15 ἐπιεικείας, ἢ καὶ τοῖς κεκτημένοις καὶ τοῖς χρωμένοις σφόδρα ἔστι χρησίμη. Ταύτην οὖν διώκωμεν, ἵνα δυνηθῶμεν, τῆς ἀρετῆς τὴν ὁδὸν μετὰ ἀκριβείας διανύσαντες, τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
 20 μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

θυμός και ἡ ἐπιθυμία δὲν ἐκστρατεύουν ἐναντίον μας φοβρότερα ἀπὸ ὅποιοδήποτε θηρίο; Μὴ περιφέρεσαι μέσα στὴν ἀγορὰ μαζὶ μὲ τὰ θηρία αὐτά, μέχρι πού νὰ χαλιναγωγῆσεις καλὰ αὐτά, μέχρι πού νὰ τὰ δαμάσεις καὶ νὰ τὰ ἐξημερώσεις. Δὲν βλέπεις αὐτοὺς πού περιφέρουν μέσα στὴν ἀγορὰ τὰ ἡμερα λεοντάρια, πῶς καὶ κερδίζουν καὶ θαυμάζονται, ἐπειδὴ κατόρθωσαν τέτοια ἡμερότητα στὸ ἄλογο θηρίο; ἂν δὲ ξαφνικὰ ἐξαγριωθεῖ ἐκεῖνο, ὅλους τοὺς διώχνει ἀπὸ τὴν ἀγορὰ, καὶ διατρέχει τότε κίνδυνο ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος πού τὸν περιφέρει καὶ γίνεται αἴτιος τῆς καταστροφῆς τῶν ἄλλων.

Καὶ σὺ λοιπὸν πρῶτα ἐξημέρωσε τὸ λεοντάρι καὶ μετὰ νὰ τὸ περιφέρεις, ὄχι μὲ σκοπὸ νὰ λάβεις χρήματα, ἀλλὰ γιὰ ν' ἀποκομίσεις κέρδος, μὲ τὸ ὅποιο τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ ἐξισωθεῖ διότι τίποτε δὲν εἶναι ἴσο μὲ τὴν ἐπιείκεια, ἡ ὁποία εἶναι πάρα πολὺ χρήσιμη καὶ σ' αὐτοὺς πού τὴν ἔχουν καὶ σ' αὐτοὺς πού τὴ χρησιμοποιοῦν. Αὐτὴν λοιπὸν ὡς ἐπιδιώκομε, γιὰ νὰ μπορέσομε, ἀφοῦ διανύσομε μὲ μεγάλη προσοχὴ τὴν ὁδὸ τῆς ἀρετῆς, νὰ ἐπιτύχομε τὰ αἰώνια ἀγαθὰ μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὅποιο στὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Λ'

(Πρόξ. 13, 42 - 14, 13)

«Ἐξιόντων δὲ αὐτῶν ἐκ τῆς συναγωγῆς, παρεκάλουν εἰς τὸ μεταξὺ Σάββατον λαληθῆναι αὐτοῖς τὰ ρήματα ταῦτα».

1. Εἶδες τοῦ Παύλου τὴν σύνεσιν; Οὐχὶ τότε ἐ-
5 θαυμάσθη μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπιθυμίαν αὐτοῖς δευτέ-
ρας ἐνέβαλεν ἀκροάσεως εἰπὼν τινα σπέρματα, καὶ
μὴ ἐπιλύσας, μηδὲ ἐπεξελθὼν τῷ λόγῳ, ὥστε αὐ-
τοὺς ἀπαρτίσαι, καὶ οἰκειῶσαι ἑαυτῷ, καὶ μὴ χαν-
νοτέρους ἐργάσασθαι τῷ πάντα ἀθρόον εἰς τὰς ἐκεί-
10 νων ρῖψαι ψυχάς. Εἶπεν ὅτι «ἄφεσις ἁμαρτιῶν διὰ
τούτου ὑμῖν καταγγέλλεται», τὸ δὲ πῶς, οὐκ ἐδήλω-
σε μετὰ ταῦτα λοιπὸν αὐτὸς ἑαυτοῦ μνημονεύει πρώ-
του. Ὁρᾷς τὴν προθυμίαν ὅση «Ἠκολούθουν» αὐ-
τοῖς, φησί. Διὰ τί αὐτοὺς οὐκ ἐβάπτισεν εὐθέως;
15 Οὐκ ἦν καιρὸς· πεῖσαι ἔδει ὥστε βεβαίως ἐμμένειν.

«Λυθείσης δὲ τῆς συναγωγῆς, ἠκολούθησαν πολ-
λοὶ τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν σεβομένων προσηλύτων
τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Βαρνάβῃ· οἵτινες, προσλαλοῦντες
αὐτοῖς, ἔπειθον προσμένειν αὐτοὺς τῇ χάριτι τοῦ Θε-
20 οῦ. Τῷ τε ἐρχομένῳ Σαββάτῳ σχεδὸν πᾶσα ἡ πόλις
συνήχθη ἀκοῦσαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Ἰδόντες δὲ
οἱ Ἰουδαῖοι τοὺς ὄχλους, ἐπλήσθησαν ζήλου, καὶ ἀν-

1. Πρόξ. 13, 42

2. Πρόξ. 13, 38

Ο Μ Ι Λ Ι Α Λ΄

(Πράξ. 13, 42 - 14, 13)

«Ἐνῶ δὲ αὐτοὶ ἔβγαιναν ἀπὸ τῆ συναγωγῆ τῶν Ἰουδαίων, οἱ ἔθνικοὶ τοὺς παρακαλοῦσαν νὰ τοὺς κηρυχθοῦν τὰ λόγια αὐτὰ κατὰ τὸ ἐπόμενο Σάββατο»¹.

1. Εἶδες τὴ σύνεση τοῦ Παύλου; Δὲν θαυμάσθηκε μόνο τότε, ἀλλ' ἔβαλε μέσα τους καὶ ἐπιθυμία γιὰ δευτέρη ἀκρόαση, λέγοντας μερικὰ μόνο σπέρματα τῆς ἀληθείας καὶ μὴ ἐξηγώντας αὐτὰ, οὔτε καὶ ὀλοκληρώνοντας τὸ λόγο, ὥστε νὰ καταστήσει πλήρη σ' αὐτοὺς τὴ διδασκαλία καὶ νὰ τοὺς ἐξοικειώσει μὲ τὸν ἑαυτό του, καὶ χωρὶς νὰ τοὺς κάνει περισσότερο ἀδιάφορους ρίχνοντας μέσα στὶς ψυχές τους ὅλα μὲ τὴ μία φορά. Εἶπε ὅτι «Μέ αὐτὸν κηρύσσεται σὲ σᾶς ἄφεση ἁμαρτιῶν»², τὸ πῶς ὅμως, δὲν τὸ φανέρωσε ἐπὶ συνέχεια μετὰ ἀπὸ αὐτὰ ὁμιλεῖ γιὰ τὸν ἑαυτό του πρῶτα. Βλέπεις πόσο μεγάλη εἶναι ἡ προθυμία τους «Ἀκολουθοῦσαν», λέγει, αὐτούς. Γιατί δὲν τοὺς βάπτισε αὐτοὺς ἀμέσως; Δὲν ἦταν ἡ κατάλληλη στιγμή; ἔπρεπε νὰ τοὺς πείσει, ὥστε νὰ παραμένουν σταθεροὶ ἐπὶ τὴν πίστη.

«Ὅταν διαλύθηκε ἡ συναγωγή, ἀκολούθησαν τὸν Παῦλο καὶ τὸν Βαρνάβα πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς προσήλυτους ἐπὶ τὸν Ἰουδαϊσμό, καὶ αὐτοὶ, μιλώντας τους, τοὺς ἔπειθαν νὰ μένουν σταθεροὶ ἐπὶ τὴν χάρι τοῦ Θεοῦ. Τὸ ἐπόμενο Σάββατο σχεδὸν ὅλη ἡ πόλις μαζεύθηκε ν' ἀκούσει τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ὅμως οἱ Ἰουδαῖοι εἶδαν τὰ πλήθη τοῦ λαοῦ, κυριεύθηκαν ἀπὸ φθόνο, καὶ πρόβαλ-

τέλεγον τοῖς ὑπὸ τοῦ Παύλου λεγομένοις, ἀντιλέγοντες καὶ βλασφημοῦντες». Ὅρα τὴν κακίαν πληττομένην ἐν τῷ πλήττειν ἑτέρους. Τοῦτο μᾶλλον αὐτοὺς ἐποίει λαμπροῦς, τὸ ἀντιλέγειν ἐκείνους. Τὸ μὲν οὖν
 5 πρῶτον αὐτόματοι παρεκάλεσαν. «Ἀντιλέγοντες», φησί, «καὶ βλασφημοῦντες». Ὡ τῆς ἰταμότητος! ἐφ' οἷς αὐτοὺς ἀποδέχεσθαι ἔδει, οἱ δὲ ἀντιλέγουσι.

«Παρησιασάμενοι δὲ ὁ Παῦλος καὶ ὁ Βαρνάβας εἶπον· Ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆναι τὸν λό-
 10 γον τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ δὲ ἀπωθεισθε αὐτόν, καὶ οὐκ ἀξιους κρίνετε ἑαυτοὺς τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη». Ὅρα πῶς φιλονεικήσαντες μᾶλλον ἐξέτειναν τὸ κήρυγμα, καὶ μᾶλλον ἔδωκαν ἑαυτοὺς εἰς τὰ ἔθνη, ἀπολογησάμενοι καὶ ἀνευθύνους
 15 ἑαυτοὺς ἐγκλημάτων ποιήσαντες παρὰ τοῖς οἰκείοις; Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἐνάξιοί ἐστε, ἀλλ' ἐκρίνατε ἑαυτοὺς ἀνάξιους, ἀνεπαχθῆ τὸν λόγον ποιῶν.

«Ἴδου στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη. Οὕτω γὰρ ἐντέταλται ἡμῖν ὁ Κύριος· Τέθεικά σε εἰς φῶς ἐθνῶν,
 20 τοῦ εἶναί σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἑσχάτου τῆς γῆς». Ἴνα γὰρ μὴ ἀκούοντα τὰ ἔθνη λυπῆται, ὡς ἐκ τῆς ἐκείνων σπουδῆς μὴ τυγχάνοντα τῶν ἀγαθῶν, ἐπάγει τὴν προφητείαν, λέγων· «Τέθεικά σε εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ εἶναί σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἑσχάτου τῆς
 25 γῆς».

«Ἀκούοντα δὲ τὰ ἔθνη». Τοῦτο καὶ αὐτοὺς προθυμοτέρους ἐποίει, ὅτι, ὧν ἐκεῖνοι ὄφειλον ἀκούσαντες ἀπολαῦσαι, αὐτοὶ τούτων ἀπολαύουσι, καὶ ἐκείνους μᾶλλον ἔδακνεν.

30 «Ἀκούοντα δὲ τὰ ἔθνη», φησὶν, «ἔχαιρον, καὶ

3. Πρόξ. 13, 43 - 45

4. Πρόξ. 13, 46

5. Πρόξ. 13, 47. Ἦσ. 49, 6

λαν ἀντιρρήσεις σ' ὅσα ἔλεγε ὁ Παῦλος, ἀντιμιλώντας καὶ βρίζοντας αὐτόν»³. Πρόσεχε τὴν κακία ποὺ δέχεται πλήγματα τῆ στιγμῇ ἀκριβῶς ποὺ πλήττει ἄλλους. Αὐτὸ τοὺς ἔκαμνε περισσότερο λαμπρούς, τὸ ὅτι δηλαδὴ ἐκεῖνοι πρόβαλλαν ἀντιρρήσεις. Στὴν ἀρχὴ βέβαια μόνοι τους τὸν παρακάλεσαν νὰ ὁμιλήσει. «Προβάλλοντας», λέγει, «ἀντιρρήσεις καὶ βρίζοντας τους». Πῶ, πῶ μέγεθος ἀδιαντροπιᾶς! Ἐκεῖνα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔπρεπε ν' ἀποδεχθοῦν αὐτούς, σ' αὐτὰ αὐτοὶ προβάλλουν ἀντιρρήσεις.

«Ὁ Παῦλος ὅμως καὶ ὁ Βαρνάβας γεμάτοι ἀπὸ θάρρος εἶπαν Ἵ Ἐπρεπε ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ νὰ κηρυχθεῖ πρῶτα σὲ σᾶς, ἐπειδὴ ὅμως τὸν ἀποκρούετε καὶ δὲν θεωρεῖτε τοὺς ἑαυτοὺς σας ἄξιους τῆς αἰώνιας ζωῆς, νὰ στρεφόμεσθε τώρα πρὸς τὰ ἔθνη»⁴. Βλέπετε πῶς μὲ τὸ ὅτι φιλονείκησαν περισσότερο συνετέλεσαν στή διάδοση τοῦ κηρύγματος καὶ περισσότερο παρέδωσαν τοὺς ἑαυτοὺς τους στὰ ἔθνη; ἀφοῦ ἀπολογήθηκαν καὶ παρουσίασαν τοὺς ἑαυτοὺς τους στοὺς δικούς τους ἀνεύθυνους τῶν κατηγοριῶν; Καὶ δὲν εἶπε, Ἵ Ἔϊστε ἀνάξιοι, ἀλλὰ «κρίνατε τοὺς ἑαυτοὺς σας ἀνάξιους», κάμνοντας τὸ λόγο ὑποφερτό.

«Νά, στρεφόμεσθε πρὸς τὰ ἔθνη. Διότι αὐτὴν τὴν ἐντολὴ μᾶς ἔδωσε ὁ Κύριος. Σὲ ἔχω τοποθετήσει νὰ εἶσαι φῶς στὰ ἔθνη καὶ σωτηρία μέχρι τὰ πέρατα τῆς γῆς»⁵. Διότι, γιὰ νὰ μὴ στενοχωροῦνται οἱ ἐθνικοὶ ἀκούοντας αὐτὰ, ὅτι δὲν κατορθώνουν νὰ ἐπιτύχουν τὰ ἀγαθὰ ἐξ αἰτίας τοῦ ζήλου ἐκείνων, ἀναφέρει τὴν προφητεία, λέγοντας Ἵ Σὲ ἔχω τοποθετήσει φῶς στὰ ἔθνη, καὶ σωτήρα μέχρι τὰ πέρατα τῆς γῆς».

«Ἀκούοντας δὲ αὐτὰ οἱ ἐθνικοὶ». Αὐτὸ ἔκαμνε καὶ αὐτούς πιὸ πρόθυμους, διότι, ἐκεῖνα ποὺ ἔπρεπε ἐκεῖνοι, ἀφοῦ τὰ ἄκουσαν, νὰ τὰ ἀπολαύσουν, αὐτοὶ ἀπολαμβάνουν αὐτὰ, καὶ αὐτὸ περισσότερο καταπλήγωνε ἐκείνους.

«Ἀκούοντας αὐτὰ», λέγει, «οἱ ἐθνικοὶ χάρηκαν καὶ

ἐδόξαζον τὸν λόγον τοῦ Κυρίου καὶ ἐπίστευσαν ὅσοι ἦταν τεταγμένοι εἰς ζωὴν αἰώνιον»· τουτέστιν, ἄφωρισμένοι τῷ Θεῷ. Ὅρα πῶς δείκνυσι τὸ τάχος τῆς ὠφελείας.

5 «Διεφέρετο δὲ ὁ λόγος τοῦ Κυρίου δι' ὅλης τῆς χώρας»· τουτέστι, ἰδιοκρίζετο. Ὡσεὶ ἔλεγεν Ὁὐκ ἔστησαν μέχρι τοῦ ζήλου, ἀλλὰ καὶ ἔργα προσέθηκαν'. Ὅρα πάλιν πῶς διωκόμενοι ἕτερα κατασκευάζουσι
10 μεγάλα διὰ τοῦ ζήλου (κατεσκευάσαν γὰρ τὸ παρησιάζασθαι αὐτούς, καὶ εἰς τὰ ἔθνη ἐλθεῖν), καὶ ἄκουε πῶς.

«Παρησιασάμενοι δὲ ὁ Παῦλος καὶ ὁ Βαρνάβας εἶπον Ὑμῖν, φησὶν, ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον· ἐπειδὴ δὲ ἀπωθεῖσθε αὐτόν, ἰδοὺ στρε-
15 φόμεθα εἰς τὰ ἔθνη». Ἄρα ἔμελλον λοιπὸν ἐξελθεῖν εἰς τὰ ἔθνη. Ἄλλ' ὄρα καὶ τὴν παρησίαν μέτρῳ γινομένην. Καὶ εἰκότως εἰ γὰρ Πέτρος ἀπελογεῖτο, πολλῶ μᾶλλον οὗτοι ἀπολογίας ἐδέοντο, οὐδενὸς αὐτούς καλέσαντος ἐκεῖ. Εἰπὼν δέ, «Πρῶτον», ἔδειξεν
20 ὅτι κακείνοις ἔδει καὶ εἰπὼν, «Ἀναγκαῖον», ἔδειξεν ὅτι κακείνοις ἀναγκαῖον. Ἐπειδὴ δὲ ἀποστρέφεσθε, οὐκ εἶπεν, Ὁὐαὶ ὑμῖν', καὶ ὅτι κολάζεσθε', ἀλλ' ὅτι «Στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη». Εἶδες πῶς πολλῆς ἐπιεικειίας ἢ παρησία γέμει;

25 «Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι παρώτρυναν τὰς σεβομένας γυναῖκας, καὶ τὰς εὐσχήμονας, καὶ τοὺς πρώτους τῆς πόλεως, καὶ ἐπήγειραν διωγμὸν ἐπὶ τὸν Παῦλον καὶ Βαρνάβαν, καὶ ἐκβάλλουσιν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ὁρίων αὐτῶν». Ὅρα ὅσον ἤνυσαν οἱ ἐναντιούμενοι τῷ κη-
30 ρύγματι; εἰς ὅσην ἀσχημοσύνην αὐτὰς ἤγαγον;

«Οἱ δὲ ἐκτιναζάμενοι τὸν κονιορτὸν ἀπὸ τῶν πο-

6. Πράξ. 13, 48
8. Πράξ. 13, 46
10. Πράξ. 13, 50

7. Πράξ. 13, 49
9. Πράξ. 4, 5 - 22

δέχθησαν τὸ λόγο τοῦ Κυρίου, καὶ πίστεψαν ὅσοι εἶχαν ταχθεῖ γιὰ τὴν αἰώνια ζωή»⁶. δηλαδή ὅσοι ἦταν ξεχωρισμένοι γιὰ τὸ Θεό. Πρόσεχε πῶς δείχνει τὴν ταχύτητα τῆς ὠφέλειας.

«Διεφέρετο δὲ ὁ λόγος τοῦ Κυρίου σ' ὅλη τὴ χώρα»⁷ δηλαδή ἴδιαδιδόνταν. Εἶναι σὰν νὰ ἔλεγε· Δέν ἀρκέσθηκαν μόνο στὸ Ζῆλο, ἀλλὰ πρόσθεσαν καὶ ἔργα. Πρόσεχε πάλι πῶς, ἐνῶ καταδιώκονται, κατορθώνουν μὲ τὸ Ζῆλο ἄλλα σπουδαῖα πράγματα (διότι συντέλεσαν στὸ νὰ λάβουν θάρρος καὶ νὰ ἔλθουν πρὸς τοὺς ἐθνικούς), καὶ ἄκου πῶς.

«Γεμάτοι ἀπὸ θάρρος ὁ Παῦλος καὶ ὁ Βαρνάβας εἶπαν· Σὲ σὰς πρῶτα ἔπρεπε νὰ κηρυχθεῖ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ὅμως ἀπορρίψατε αὐτόν, νὰ, στρεφόμεστε πρὸς τὰ ἔθνη»⁸. Ἄρα ἐπρόκειτο νὰ μεταβοῦν πρὸς τοὺς ἐθνικούς. Πρόσεχε ὅμως καὶ τὸ θάρρος τους ποὺ ἐκδηλώνεται μὲ μέτρο. Καὶ πολὺ σωστά· διότι, ἂν ὁ Πέτρος ἀπολογοῦνταν τότε⁹, πολὺ περισσότερο εἶχαν ἀνάγκη ἀπὸ ἀπολογία αὐτοί, ἐφόσον κανένας δὲν τοὺς κάλεσε ἐκεῖ. Λέγοντας δέ, «Πρῶτα», ἔδειξε ὅτι ἔπρεπε νὰ κηρυχθεῖ καὶ σ' ἐκείνους· καὶ λέγοντας, «Ἀναγκαῖον», ἔδειξε ὅτι ἦταν ἀνάγκη καὶ σ' ἐκείνους νὰ κηρυχθεῖ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως τὸν ἀποκρούετε, δὲν εἶπε, Ἄλλοιμόνὸ σας, καὶ ὅτι ἴθ' ἀτιμωρηθεῖτε, ἀλλ' ὅτι «Στρεφόμεστε πρὸς τὰ ἔθνη». Εἶδες πῶς τὸ θάρρος τους εἶναι γεμάτο ἀπὸ πολλὴ ἐπιείκεια;

«Οἱ Ἰουδαῖοι ὅμως παρακίνησαν τὶς εὐσεβεῖς γυναῖκες καὶ τὶς γυναῖκες τῆς ἀνώτερης τάξεως καθὼς καὶ τοὺς πρῶτους τῆς πόλεως καὶ ἤγειραν διωγμὸ ἐναντίον τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Βαρνάβα καὶ τοὺς ἔδιωξαν ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορά τους»¹⁰. Βλέπεις πόσο συνέβαλαν, ἐκεῖνοι ποὺ ἀντιτίθονταν στὸ κήρυγμα, στὴ διάδοσή του; σὲ πόση ἀπρέπεια ὁδήγησαν τὶς γυναῖκες;

«Αὐτοὶ δέ, ἀφουῦ τίναξαν πρὸς αὐτοὺς τὴ σκόνη τῶν

δῶν αὐτῶν ἐπ' αὐτούς, ἦλθον εἰς Ἰκόνιον». Ἐνταῦθα τὸ φοβερὸν ἐποίουν λοιπὸν, ὃ προσέταξεν ὁ Χριστός, λέγων· «Καὶ εἰ μὴ τις ὑμᾶς δέξηται, ἐξερχόμενοι ἐκτινάξατε τὸν κονιορτὸν ἀπὸ τῶν ποδῶν ὑμῶν». 5 Αὐτοὶ δὲ οὐδὲ ἀπλῶς τοῦτο ἐποίησαν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπηλάθησαν παρ' αὐτῶν. Πλὴν οὐδὲ τοῦτο τοὺς μαθητὰς ἔβλαψεν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπέμενον τῷ λόγῳ. Διὸ καὶ τοῦτο δηλῶν ἐπάγει· «Οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπληροῦντο χαρᾶς καὶ Πνεύματος ἁγίου». Πάθος γὰρ 10 διδασκάλου παρρησίαν οὐκ ἐγκόπτει, ἀλλὰ προθυμότερον ποιεῖ τὸν μαθητήν.

«Ἐγένετο δὲ ἐν Ἰκονίῳ κατὰ τὸ αὐτὸ εἰσελθεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων, καὶ λαλῆσαι οὕτως, ὥστε πιστεῦσαι Ἰουδαίων τε καὶ Ἑλ- 15 λήνων πλῆθος πολὺ». Πάλιν εἰς τὰς συναγωγὰς εἰσέρχονται. Ὅρα πῶς οὐκ ἐγένοντο δειλότεροι, εἰπόντες ὅτι «στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη». Ἐκ πολλῆς τῆς περιουσίας ὁμῶς ἀναιροῦσιν αὐτῶν τὴν ἀπολογία. «Ὡστε πιστεῦσαι», φησὶν, «Ἰουδαίων τε καὶ Ἑλ- 20 λήνων πολὺ πλῆθος»· εἰκὸς γὰρ αὐτοὺς ὡς καὶ πρὸς Ἑλληνας διαλέγεσθαι.

«Οἱ δὲ ἀπειθοῦντες Ἰουδαῖοι ἐπήγειραν καὶ ἐκάκωσαν τὰς ψυχὰς τῶν ἐθνῶν κατὰ τῶν ἀδελφῶν». Κατὰ τὸ αὐτὸ λοιπὸν καὶ τὰ ἔθνη ἐπήγειραν, ὡς οὐκ 25 ἄρκοῦντες αὐτοί. Τί οὖν ἐκεῖθεν οὐκ ἐξῆλθον; Οὐ γὰρ ἐδιώκοντο, ἀλλ' ἐπολεμοῦντο μόνον.

«Ἰκανὸν μὲν οὖν χρόνον διέτριψαν, παρρησιαζόμενοι ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, τῷ μαρτυροῦντι τῷ λόγῳ τῆς χάριτος αὐτοῦ, καὶ διδόντι σημεῖα καὶ τέρατα γίνε- 30 σθαι διὰ τῶν χειρῶν αὐτῶν». Τοῦτο ἐποίει τὴν παρρησίαν· μᾶλλον δὲ τὴν μὲν παρρησίαν ἐποίει ἢ αὐτῶν

11. Πράξ. 13, 51

13. Πράξ. 13, 52

15. Πράξ. 14, 2

12. Ματθ. 10, 14

14. Πράξ. 14, 1

16. Πράξ. 14, 3

ποδιῶν τους, ἤρθαν στοὺς Ἰκόνιο»¹¹. Ἐδῶ πλέον κάμνουν τὴ φοβερὴ ἐκείνη ἐνέργεια, ποὺ πρόσταξε ὁ Χριστός, λέγοντας· «Καὶ ἂν κάποιος δὲν σᾶς δειχθεῖ, φεύγοντας τινάξατε τὴ σκόνη ἀπὸ τὰ πόδια σας»¹⁴. Αὐτοὶ δὲ δὲν τὸ ἔκαναν αὐτὸ ἔτσι στὴν τύχη, ἀλλ' ἐπειδὴ διώχθηκαν ἀπ' αὐτούς. Πλὴν ὅμως οὔτε αὐτὸ ἔβλαψε τοὺς μαθητές, ἀλλ' ἐπέμεναν περισσότερο στοὺς κήρυγμα τοῦ θεοῦ λόγου. Γι' αὐτὸ καὶ γιὰ νὰ δηλώσει αὐτὸ προσθέτει· «Οἱ δὲ μαθητές ἦταν γεμάτοι ἀπὸ χαρὰ καὶ ἅγιο Πνεῦμα»¹³. Διότι τὸ κακοπάθημα δὲν ἐμποδίζει τὸ θάρρος τοῦ δασκάλου, ἀλλὰ κάμνει πιὸ πρόθυμο τὸν μαθητή.

«Συνέβηκε δὲ καὶ στοὺς Ἰκόνιο τὸ ἴδιο, νὰ μποῦν δηλαδὴ στὴ συναγωγὴ τῶν Ἰουδαίων καὶ νὰ μιλήσουν ἔτσι, ὥστε νὰ πιστέψει μεγάλο πλῆθος καὶ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους καὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες»¹⁴. Πάλι μπαίνουν μέσα στίς συναγωγές. Πρόσεχε πῶς δὲν ἔγιναν πιὸ δειλοί, ὅταν εἶπαν ὅτι «Στρεφόμεσθε πρὸς τὰ ἔθνη». Μὲ μεγάλη ὑπεροχὴ ὅμως ἀναιροῦν τὴν ἀπολογία αὐτῶν· «Ὡστε νὰ πιστέψει», λέγει, «μεγάλου πλῆθος καὶ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους καὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες»· διότι φυσικὸ ἦταν αὐτοὶ νὰ μιλοῦσαν καὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνες.

«Οἱ Ἰουδαῖοι ὅμως ποὺ δὲν πίστευαν, ξεσήκωσαν ἐναντίον τῶν ἀδελφῶν τοὺς ἐθνικοὺς καὶ καταπίκραναν τίς ψυχές τους»¹⁵. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο λοιπὸν ξεσήκωσαν ἐναντίον τους καὶ τοὺς ἐθνικοὺς, σὰν νὰ μὴ ἐπαρκοῦσαν οἱ ἴδιοι. Γιατί λοιπὸν δὲν ἔφυγαν ἀπὸ ἐκεῖ; Διότι δὲν καταδιώκονταν, ἀλλὰ μόνο πολεμοῦνταν.

«Ἐμείναν ἐκεῖ λοιπὸν ἀρκετὸ χρόνο, γεμάτοι μὲ θάρρος πρὸς τὸν Κύριο, ποὺ ἐπιβεβαίωνε τὸ λόγο τῆς χάριτός του παρέχοντας τὴ δυνατότητα νὰ γίνονται θαύματα καὶ παράξενα πράγματα μὲ τὰ χέρια αὐτῶν»¹⁶. Αὐτὸ δημιουργοῦσε τὸ θάρρος· ἢ καλύτερα τὸ μὲν θάρρος τὸ δημιουργοῦσε ἢ προθυμία αὐτῶν (διότι ἀκριβῶς γι' αὐτὸ

προθυμία (διὰ γὰρ τοῦτο μέχρι πολλοῦ οὐδαμῶς σημεῖα οὐ ποιοῦσι), τὸ δὲ πιστεῦσαι τοὺς ἀκούοντας, τῶν σημείων ἦν. Συνετέλει γοῦν τι καὶ ἡ παρρησία.

«Ἐσχίσθη δὲ τὸ πλῆθος τῆς πόλεως καὶ οἱ μὲν
5 ἦσαν σὺν τοῖς Ἰουδαίοις, οἱ δὲ σὺν τοῖς Ἀποστό-
λοις». Οὐ μικρὸν εἰς κατηγορίαν καὶ αὐτὸ τὸ σχισθῆ-
ναι. Τοῦτο ἦν, ὃ ἔλεγεν ὁ Χριστός· «Οὐκ ἦλθον βα-
λεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν».

«Ὡς δὲ ἐγένετο ὁρμὴ τῶν ἐθνῶν καὶ Ἰουδαίων
10 σὺν τοῖς ἄρχουσιν αὐτῶν ὑβρίσαι καὶ λιθοβολῆσαι αὐ-
τούς, συνιδότες κατέφυγον εἰς τὰς κύκλω πόλεις τῆς
Λυκαονίας, Λύστραν καὶ Δέρβην, καὶ τὴν περίχω-
ρον, καὶ κεῖ ἦσαν εὐαγγελιζόμενοι». Πάλιν ὡσπερ ἐ-
πίτηδες ἐκτεῖναι βουλόμενοι τὸ κήρυγμα, μετὰ τὸ αὐ-
15 ξηθῆναι πάλιν αὐτοὺς ἐξάγουσιν. Ὅρα πανταχοῦ
τοὺς διωγμοὺς μεγάλα ἐργαζομένους ἀγαθὰ, καὶ τοὺς
μὲν διώκοντας ἠττωμένους, τοὺς δὲ διωκομένους
λαμπροὺς ἀποφαίνοντας· ἐλθὼν γὰρ ἐν Λύστροις, ποι-
εῖται θαῦμα μέγα, τὸν χωλὸν ἀναστήσας, καὶ μεγά-
20 λη τῆ φωνῆ· καὶ πῶς, ἄκουε.

2. «Καί τις», φησὶν, «ἄνθρωπος ἐν Λύστροις ἀδύνατος
τοῖς ποσὶν ἐκάθητο, χωλὸς ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ
ὑπάρχων, ὃς οὐδέποτε περιεπατήκει. Οὗτος ἤκουσε
τοῦ Παύλου λαλοῦντος· ὃς ἀτενίσας αὐτῷ, καὶ ἰδὼν
25 ὅτι πίστιν ἔχει τοῦ σωθῆναι, εἶπε μεγάλη τῆ φωνῆ·
'Ἀνάστηθι ἐπὶ τοὺς πόδας σου ὀρθός. Καὶ ἤλλετο καὶ
περιεπάτει». Διὰ τί μεγάλη τῆ φωνῆ; Ὡστε τοὺς
ὄχλους πιστεῦσαι. Ὅρα δέ, προσεῖχεν ἀκριβῶς τοῖς
λεγομένοις ὑπὸ τοῦ Παύλου· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ «ἡ-

17. Πράξ. 14, 4

18. Ματθ. 10, 34

19. Πράξ. 14, 5· 7

20. Πράξ. 14, 8· 10

γιά πολύ χρόνο δέν κάμνουν καθόλου θαύματα), τὸ νὰ πιστέψουν ὅμως οἱ ἀκροατές τους ὀφειλόταν στὰ θαύματα. Συνέβαλλε βέβαια κατὰ τι σ' αὐτὸ καὶ τὸ θάρρος αὐτῶν.

«Διαιρέθηκε δὲ τὸ πλῆθος τῆς πόλεως· καὶ ἄλλοι μὲν ἦταν μὲ τὸ μέρος τῶν Ἰουδαίων, ἄλλοι δὲ μὲ τὸ μέρος τῶν Ἀποστόλων»¹⁷. Δέν ἦταν μικρὸ πράγμα καὶ αὐτὴ ἡ διαίρεση τοῦ πλῆθους γιά νὰ κατηγορηθοῦν. Αὐτὸ ἦταν ἐκεῖνο ποῦ ἔλεγε ὁ Χριστός· «Δέν ἦρθα νὰ θάλω εἰρήνη, ἀλλὰ μάχαιρα»¹⁸.

«Ὅταν δὲ συνέβηκε νὰ ὀρμήσουν ἐναντίον τους οἱ ἐθνικοὶ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι μαζί μὲ τοὺς ἄρχοντες γιά νὰ τοὺς κακοποιήσουν καὶ νὰ τοὺς λιθοβολήσουν, ἐπειδὴ τὸ ἀντιλήφθηκαν κατέφυγαν στίς γύρω πόλεις τῆς Λυκαονίας, τὰ Λύστρα καὶ τὴ Δέρβη, καθὼς καὶ στὰ περίχωρα αὐτῆς, κηρύσσοντας καὶ ἐκεῖ τὸ εὐαγγέλιο»¹⁹. Πάλι σὰν νὰ ἤθελαν ἐξεπίτηδες νὰ διαδώσουν τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου, πάλι, μετὰ τὴν αὔξηση αὐτοῦ ἐκεῖ, τοὺς διώχνουν. Πρόσεχε παντοῦ τοὺς διωγμοὺς ποῦ ἐπιφέρουν μεγάλα ἀγαθὰ, καὶ ἀποδεικνύουν ἐκείνους μὲν ποῦ τοὺς καταδίωκαν νικημένους, ἐνῶ ἐκείνους ποῦ διώκονταν λαμπροὺς· διότι, ἀφοῦ ἦρθε στὰ Λύστρα, κάμνει ἐκεῖ μεγάλο θαῦμα, ἀνασταίνοντας τὸ χωλὸ καὶ μὲ δυνατὴ φωνή· καὶ ἄκου πῶς ἔγινε αὐτό.

2. «Στὰ Λύστρα», λέγει, «ἔμενε κάποιος ἄνθρωπος μὲ ἀδύνατα πόδια, ποῦ ἦταν χωλὸς ἀπὸ τὴν κοιλιά τῆς μητέρας του καὶ δέν εἶχε περπατήσει ποτέ. Αὐτὸς ἄκουσε τὸν Παῦλο ποῦ μιλοῦσε, ὁ δὲ Παῦλος, ἀφοῦ ἔρριξε τὸ βλέμμα του πρὸς αὐτόν καὶ τὸν εἶδε μὲ προσοχὴ καὶ διαπίστωσε ὅτι ἔχει πίστη γιά νὰ σωθεῖ, εἶπε μὲ δυνατὴ φωνή· Σήκω ἐπάνω καὶ στάσου ὀρθιος στὰ πόδια σου. Καὶ τότε ἐκεῖνος πετάχτηκε ἐπάνω καὶ περπατοῦσε»²⁰. Γιατί τὸ εἶπε μὲ μεγάλη φωνή; Μὲ σκοπὸ νὰ πιστέψουν τὰ πλῆθη. Πρόσεχε δέ, ἄκουε τὰ λόγια τοῦ Παύλου ἔχοντας συγκεντρωμένα ὅλη τὴν προσοχὴ του σ' αὐτὰ·

κουσεν». Είδες φιλοσοφίαν; Οὐδὲν ὑπὸ τῆς χολείας πρὸς τὴν σπουδὴν τῆς ἀκροάσεως παρεβλάβη. «Ὅς ἀτενίσας αὐτῷ, καὶ ἰδὼν ὅτι πίστιν ἔχει τοῦ σωθῆναι». Ἦδη ᾤκειώτο τὴν προαίρεσιν, καίτοι ἐπι τῶν ἄλλων τοῦναντίον ἐγίνετο· πρότερον γὰρ ἰώμενοι τὰ σώματα, τότε τὰς ψυχὰς ἐθεραπεύοντο· οὗτος δὲ οὐχ οὕτως. Ἐμοὶ δοκεῖ εἰς τὴν ψυχὴν ἰδεῖν τὴν αὐτοῦ τὸν Παῦλον. «Καὶ ἤλλετο», φησί, «καὶ περιεπάτει». Τεκμήριον τῆς ὑγείας τῆς ἀκριβοῦς τὸ
10 ἄλλεσθαι.

«Οἱ δὲ ὄχλοι, ἰδόντες ὃ ἐποίησε Παῦλος, ἐπῆραν αὐτῶν τὴν φωνήν, Λυκαονιστί λέγοντες· Οἱ θεοί, ὁμοιωθέντες ἀνθρώποις, κατέβησαν πρὸς ἡμᾶς. Ἐκάλουν δὲ τὸν μὲν Βαρνάβαν Δία, τὸν δὲ Παῦλον
15 Ἐρμῆν, ἐπειδὴ αὐτὸς ἦν ὁ ἡγούμενος τοῦ λόγου. Ὁ δὲ ἱερεὺς τοῦ Διός, τοῦ ὄντος πρὸ τῆς πόλεως αὐτῶν, ταύρους καὶ στέμματα ἐπὶ τοὺς πυλῶνας ἐνέγκας, σὺν τοῖς ὄχλοις ἤθελε θύειν». Ἄλλ' οὐκ ἦν τοῦτο οὐδέπω δῆλον· τῇ γὰρ οἰκεία φωνῇ ἐφθέγγοντο, λέγοντες ὅτι «οἱ θεοί, ὁμοιωθέντες ἀνθρώποις, κατέβησαν πρὸς ἡμᾶς»· διὰ τοῦτο οὐδὲν αὐτοῖς ἔλεγον. Ἐπειδὴ δὲ εἶδον τὰ στέμματα, τότε ἐξελθόντες
20 διέρρηξαν τὰ ἱμάτια αὐτῶν.

«Ἀκούσαντες δὲ οἱ Ἀπόστολοι Βαρνάβας καὶ
25 Παῦλος, διαρρήξαντες τὰ ἱμάτια αὐτῶν, εἰσεπήδησαν εἰς τὸν ὄχλον, κράζοντες καὶ λέγοντες· Ἄνδρες, τί τοῦτο ποιεῖτε; καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ἐσμεν ὑμῖν ἀνθρωποι». Ὅρα αὐτοὺς πανταχοῦ δόξης καθαρούς, οὐ μόνον οὐκ ἐφιεμένους, ἀλλὰ καὶ διδομένην δια-
30 κρουομένους· ὥσπερ καὶ Πέτρος ἔλεγε· «Τί ἡμῖν ἀτενίζετε, ὡς ἰδία δυνάμει ἢ εὐσεβείᾳ πεποιηκόσι τοῦ

21. Πρόξ. 14, 11 - 13

22. Πρόξ. 14, 14 - 15

διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ «ἤκουσεν». Εἶδες πόθο γιὰ τὴν ἀλήθεια; Σὲ τίποτε δὲν βλάφθηκε ἡ προθυμία του ἀπὸ τὸ ὅτι ἦταν χωλός, στὸ ν' ἀκούσει τὸ κήρυγμα τοῦ Παύλου. «Αὐτὸς ἀφοῦ τὸν κοίταξε προσεκτικὰ καὶ διαπίστωσε ὅτι ἔχει πίστη γιὰ νὰ σωθεῖ». Ἦδη ἡ προαίρεσή του εἶχε καταστειῖ εὐνοϊκὴ στὸ νὰ πιστέψει, ἂν καὶ βέβαια στοὺς ἄλλους συνέβαινε τὸ ἀντίθετο· διότι πρῶτα θεραπεύονταν τὰ σώματά τους, καὶ μετὰ θεραπευόταν ἡ ψυχὴ τους, αὐτὸς ὅμως ὄχι ἔτσι. Ἐγὼ νομίζω ὅτι ὁ Παῦλος πρόσεξε τὴν ψυχὴ αὐτοῦ. «Καὶ ἐκεῖνος», λέγει, «πετάχτηκε ἐπάνω καὶ περπατοῦσε». Τὸ πήδημα ἐπάνω ἦταν ἀπόδειξη τῆς πλήρους ὑγείας του.

«Τὰ δὲ πλήθη ὅταν εἶδαν ἐκεῖνο ποῦ ἔκανε ὁ Παῦλος, ὑψωσαν τὴ φωνὴ τους, μιλώντας στὴ γλῶσσα τῆς Λυκαονίας· Οἱ θεοὶ κατέβηκαν σ' ἐμᾶς μὲ μορφὴ ἀνθρώπων. Ὀνόμαζαν δὲ τὸν μὲν Βαρνάβα Δία, τὸν δὲ Παῦλο Ἑρμῆ, ἐπειδὴ αὐτὸς ἦταν ὁ κύριος ὁμιλητῆς. Ὁ δὲ ἱερέας τοῦ ναοῦ τοῦ Δία, ποῦ βρισκόταν πρὶν ἀπὸ τὴν εἴσοδα τῆς πόλεώς τους, ἀφοῦ ἔφερε ταύρους καὶ στεφάνια στὶς πύλες, ἤθελε μαζὶ μὲ τὸ πλῆθος νὰ προσφέρει θυσία»²¹. Ἀλλὰ δὲν ἦταν ἀκόμα αὐτὸ φανερό· διότι μιλοῦσαν στὴ δική τους γλῶσσα, λέγοντας ὅτι «οἱ θεοὶ κατέβηκαν σ' ἐμᾶς μὲ μορφὴ ἀνθρώπων· γι' αὐτὸ δὲν ἔλεγαν τίποτε σ' αὐτούς. Ὅταν ὅμως εἶδαν τὰ στεφάνια, τότε, ἀφοῦ θγῆκαν ἔξω, ξέσχισαν τὰ ἐνδύματά τους.

«Ὅταν τὸ ἄκουσαν αὐτὸ οἱ Ἀπόστολοι Βαρνάβας καὶ Παῦλος, ἀφοῦ ξέσχισαν τὰ ἐνδύματά τους, ὄρμησαν μέσα στὸ πλῆθος, κραυγάζοντας καὶ λέγοντας· Ἄνδρες, τί εἶναι αὐτὸ ποῦ κάμνετε; καὶ ἐμεῖς εἴμαστε ἄνθρωποι ὁμοιοπαθεῖς μ' ἐσᾶς»²². Πρόσεχε αὐτούς ποῦ παντοῦ εἶναι καθαροὶ ἀπὸ δόξα, ποῦ ὄχι μόνο δὲν τὴν ποθοῦν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποκρούουν ὅταν τοὺς δίδεται, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Πέτρος ἔλεγε· «Γιατί ἔχετε προσηλωμένο τὸ βλέμμα σας σ' ἐμᾶς, σὰν νὰ ἔχομε κάνει αὐτὸν νὰ περ-

περιπατεῖν αὐτόν;». Καὶ οὗτοι τὸ αὐτό φασι. Καὶ Ἰωσήφ δὲ ἔλεγεν ἐπὶ τῶν ἐνυπνίων «Οὐχὶ διὰ τοῦ Θεοῦ ἢ διασάφησις αὐτῶν;»· καὶ ὁ Δανιήλ ὁμοίως· «Καὶ ἐμοὶ δὲ οὐκ ἐν σοφίᾳ, τῇ οὔσῃ ἐν ἐμοί, ἀπεκα-
5 λύφθη». Καὶ Παῦλος πανταχοῦ τοῦτό φησιν, ὡς, ὅταν λέγῃ «Καὶ πρὸς ταῦτα τίς ἱκανός;»· καὶ πάλιν· «Οὐχ ὅτι ἱκανοὶ ἐσμεν ἀφ' ἑαυτῶν λογίσασθαι, ὡς ἐξ ἑαυτῶν, ἀλλ' ἢ ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ».

Ἄλλ' ἴδωμεν ἄνωθεν τὰ εἰρημένα. Οὐχ ἀπλῶς
10 αὐτοῖς προσετέθησαν οἱ ὄχλοι, ἀλλὰ πῶς; Ἡξίουσαν λαληθῆναι αὐτοῖς τὰ αὐτὰ πάλιν, καὶ διὰ τῶν ἔργων ἐπεδείξαντο τὴν σπουδὴν. Ὅρα πανταχοῦ παρακαλοῦντας, οὐκ ἀποδεχομένους ἀπλῶς, οὐδὲ κολακεύον-
τας. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «Οἵτινες, προσλαλοῦντες αὐ-
15 τοῖς, ἐπειθον προσμένειν τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ». Διὰ τί πρὸ τούτου μὴ ἀντέλεγον; Ὅτι τέως οἱ ἀναπειθόντες ἠσύχαζον. Ὅρα ὅτι πανταχοῦ πάθει ἐκινουῦντο; Καὶ οὐκ ἀντέλεγον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐβλασφήμουν· καὶ γὰρ ἢ κακία οὐδαμοῦ ἴσταται. Ἄλλ' ὄρα παρησίαν.

20 «Ἕμῖν ἦν», φησὶν, «ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον· ἐπεὶ δὲ ἀπωθεῖσθε αὐτόν». Οὐδὲν ὑβριστικόν. Ὁ δὴ καὶ ἐπὶ τῶν προφητῶν ἐποίουν. «Μὴ λαλεῖτε ἡμῖν», φησὶ, «λαλιᾶ». «Ἐπεὶ δὲ ἀπωθεῖσθε αὐτόν», φησὶν, οὐχ ἡμᾶς· οὐ γὰρ εἰς ἡμᾶς ἢ ὕβρις,
25 ἢ παρ' ὑμῶν.

Ἰνα γὰρ μὴ τις εὐλαβείας εἶναι νομίση τὸ «οὐκ ἀξίους κρίνετε ἑαυτούς», διὰ τοῦτο πρῶτον εἶπεν, «Ἀπωθεῖσθε αὐτόν», καὶ τότε· «Στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη». Πολλῆς ἐπιεικείας γέμει τὸ ρῆμα. Οὐκ εἶπεν,

23. Πράξ. 3, 12

25. Δαν. 2, 30

27. Β' Κορ. 3, 5

29. Πράξ. 13, 46

24. Γεν. 40, 8

26. Β' Κορ. 2, 16

28. Πράξ. 13, 43

πατεί με τή δική μας δύναμη ἢ τήν εὐσέβεια;»²³. Καί αὐτοί τὸ ἴδιο λένε. Καί ὁ Ἰωσήφ δὲ ἔλεγε γιὰ τὰ ὄνειρα «Δὲν ἐξηγοῦνται τὰ ὄνειρα μὲ τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ;»²⁴· καί ὁ Δανιήλ ὅμοια ἔλεγε· «Καί σέ μένα δέ φανερώθηκε τὸ μυστήριον αὐτὸ ὄχι μὲ τή σοφία ποῦ ὑπάρχει σέ μένα»²⁵. Καί ὁ Παῦλος παντοῦ αὐτὸ λέγει, ὅπως ὅταν λέγει· «Καί ποιὸς εἶναι ἱκανὸς γι' αὐτὰ;»²⁶· καί πάλι· «Ὁχι ὅτι εἴμαστε ἱκανοὶ οἱ ἴδιοι νὰ σκεφθοῦμε ὅτι προῆλθε κάτι ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μας, ἀλλ' ἡ ἱκανότητά μας προέρχεται ἀπὸ τὸ Θεό»²⁷.

Ἄλλ' ὡς ἐξετάσομε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ. Δὲν ἀποδέχθηκε τὸ πλῆθος τὸ κήρυγμά τους ἔτσι ἀπλά, ἀλλὰ πῶς; Ζητοῦσαν ἐπίμονα νὰ κηρυχθοῦν σ' αὐτοὺς πάλι τὰ ἴδια, καί μὲ τὰ ἔργα ἔδειξαν τὸ ἐνδιαφέρον τους. Πρόσεχε ὅτι παντοῦ τοὺς παρακαλοῦν καί δὲν ἀποδέχονται τὰ λόγια τους ἔτσι ἀπλά, οὔτε τοὺς κολακεύουν. Γι' αὐτὸ ἔλεγε· «Οἱ ὅποιοι, ἀφοῦ τοὺς μιλοῦσαν, τοὺς ἐπειθαν νὰ παραμένουν σταθεροὶ στὴ χάρη τοῦ Θεοῦ»²⁸. Γιατί πρὶν ἀπ' αὐτὸ δὲν πρόβαλλαν ἀντιρρήσεις; Διότι στὴν ἀρχὴ ἠσύχαζαν ἐκεῖνοι ποῦ τοὺς παρέσυραν. Βλέπεις ὅτι παντοῦ παρακινουῦνταν ἀπὸ τὸ πάθος τους; Καί ὄχι μόνο πρόβαλλαν ἀντιρρήσεις, ἀλλὰ καί βλασφημοῦσαν, καθόσον ἡ κακία πουθενὰ δὲν σταματᾷ. Ἄλλὰ πρόσεχε παρρησία.

«Ἐπρεπε», λέγει, «νὰ κηρυχθεῖ πρῶτα σέ σᾶς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ· ἐπειδὴ ὅμως τὸν ἀποκρούετε»²⁹. Τίποτε τὸ ὑβριστικόν. Αὐτὸ βέβαια ἔκαμναν καί στὴν περίπτωσιν τῶν προφητῶν· «Μὴν ὁμιλεῖτε», λέγει, «πρὸς ἑμᾶς». «Ἐπειδὴ ὅμως ἀποκρούετε αὐτόν», λέγει, «ὄχι ἑμᾶς· δὲν ἀπευθύνεται δηλαδὴ πρὸς ἑμᾶς ἡ περιφρόνησί σας.

Γιὰ νὰ μὴ νομίσει λοιπὸν κανεὶς ὅτι τὸ «ἐπειδὴ δὲν κρίνατε ἄξιους τοὺς ἑαυτούς σας», εἶναι δείγμα εὐλάβειας, γι' αὐτὸ πρῶτα εἶπε, «Ἐπειδὴ ἀποκρούετε αὐτόν», καί τότε εἶπε, «Στρεφόμεσθε πρὸς τὰ ἔθνη». Ὁ λόγος

Ἐγκαταλιμπάνομεν ὑμᾶς', δεικνύς ὅτι δυνατὸν καὶ
 ἐνταῦθα πάλιν στραφῆναι καὶ τοῦτο οὐκ ἀπὸ τῆς
 ὑμετέρας ὑβρεως γέγονεν· «οὕτω γὰρ ἐντέταλται ἡ-
 μῖν». Ἔδει μὲν οὖν ἀκοῦσαι τὰ ἔθνη, πλὴν τοῦτο
 5 οὐ παρ' ἡμῶν, παρ' ὑμῶν δὲ γέγονε τὸ πρὸ ὑμῶν ὀ-
 φρεῖλον· «οὕτω γὰρ ἐντέταλται ἡμῖν ὁ Κύριος· Τέθει-
 κά σε εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ εἶναί σε εἰς σωτηρίαν»·
 τοῦτέστιν, 'εἰς γνῶσιν τὴν ἐπὶ σωτηρία'· καὶ οὐχ ἀ-
 πλῶς ἐθνῶν, ἀλλὰ πάντων· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τῷ εἰ-
 10 πείν· «Ὅσοι ἦσαν τεταγμένοι εἰς ζωὴν αἰώνιον».·
 Καὶ τοῦτο τεκμήριον τοῦ κατὰ Θεοῦ γνώμην αὐτοῦς
 προσλαβέσθαι. «Τεταγμένοι» δὲ εἶπεν, ἵνα δείξη ὡς
 οὐ κατ' ἀνάγκην· «οὓς γὰρ προέγνω», φησί, «καὶ προ-
 ώρισεν». Οὐκ ἔτι ἐν τῇ πόλει διεσπάρησαν, ἀλλὰ καὶ
 15 ἐν τῇ χώρᾳ ἀκούσαντες γὰρ οἱ ἐξ ἐθνῶν, καὶ αὐτοὶ
 μετ' ὀλίγον προσήεσαν.

Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι παρώτρυναν τὰς σεβομένας γυναῖ-
 κας, καὶ ἐπήγειραν διωγμόν». Ὅρα, καὶ τῶν παρὰ
 τῶν γυναικῶν γινομένων αὐτοὶ λοιπὸν αἴτιοι καθί-
 20 στανται.

«Καὶ ἐξέβαλον αὐτούς», φησὶν, «ἀπὸ τῶν ὀρίων
 αὐτῶν»· οὐχὶ τῆς πόλεως μόνης, ἀλλὰ τῆς χώρας ἀ-
 πάσης. Εἶτα τὸ φοβερώτερον. «Οἱ δὲ μαθηταί», φη-
 σὶν, «ἐπληροῦντο χαρᾶς καὶ Πνεύματος ἁγίου». Ἐ-
 25 διώκοντο οἱ διδάσκαλοι, καὶ αὐτοὶ ἔχαιρον. Εἶδες
 φύσιν Εὐαγγελίου, δύναμιν ἔχοντος πολλήν;

3. «Ἐκάκωσαν», φησί, «τὰς ψυχὰς τῶν ἐθνῶν κα-
 τὰ τῶν ἀδελφῶν»· τουτέστι, διέβαλον τοὺς Ἀποστό-
 λους, μυρία αὐτῶν κατηγόρησαν, ἀπλάστους ὄντας

30. Πράξ. 13, 47
 32. Ρωμ. 8, 29
 34. Πράξ. 13, 52

31. Πράξ. 13, 48
 33. Πράξ. 13, 50
 35. Πράξ. 14, 2

αὐτὸς εἶναι γεμάτος ἀπὸ πολλῆ ἐπιείκεια. Δὲν εἶπε, 'Σὰς ἐγκαταλείπομε', γιὰ νὰ δείξει ὅτι εἶναι δυνατὸ καὶ πάλι νὰ ἐπιστρέψουν ἐδῶ· καὶ αὐτὸ δὲν ἔγινε ἐξ αἰτίας τῆς δικῆς μας περιφρονήσεως· «Διότι τέτοια ἐντολὴ ἔχομε λάβει ἡμεῖς»³⁰. Ἐπρεπε βέβαια ν' ἀκούσουν οἱ ἔθνη τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ, πλὴν ὅμως αὐτὸ δὲν ἔγινε ἀπὸ ἡμᾶς, ἀλλὰ ἀπὸ σαῶς ἔγινε ἐκεῖνο ποῦ ὀφείλαμε νὰ τὸ κάνομε πρὶν ἀπὸ σαῶς· «Διότι τέτοια ἐντολὴ ἔδωκε σ' ἡμᾶς ὁ Κύριος· Σὲ ἔχω τοποθετήσῃ νὰ εἶσαι φῶς στὰ ἔθνη, γιὰ νὰ εἶσαι σωτηρία αὐτῶν»³⁰. δηλαδή, 'γιὰ νὰ γνωρίσουν τὴν ὁδὸ ποῦ ὀδηγεῖ στὴ σωτηρία'· καὶ ὄχι ἀπλῶς τῶν ἐθνῶν, ἀλλ' ὅλων γενικά· διότι αὐτὸ φανερώνουν τὰ λόγια· «Ὅσοι εἶχαν ταχθεῖ γιὰ ζωὴ αἰώνια»³¹. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξη τοῦ ὅτι καὶ αὐτοὶ ἔχουν γίνει ἀποδεκτοὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόφαση τοῦ Θεοῦ. Εἶπε δὲ ὅτι «Εἶχαν ταχθεῖ» γιὰ νὰ δείξει ὅτι αὐτὸ δὲν ἔγινε ἀναγκαστικά· διότι, λέγει, «Ἐκεῖνους ποῦ προγνώρισε, αὐτοὺς καὶ προόρισε»³². Δὲν διασκορπίσθηκαν μόνο μέσα στὴν πόλη, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλη τὴ χώρα· ὅταν δὲ ἄκουσαν οἱ ἔθνη, καὶ αὐτοὶ προσέρχονταν μετὰ ἀπὸ λίγο καὶ ἀσπάζονταν τὸ κήρυγμά τους.

«Ἄλλ' οἱ Ἰουδαῖοι παρακίνησαν τίς εὐσεβεῖς γυναῖκες καὶ ἤγειραν διωγμὸ ἐναντίον τους»³³. Πρόσεχε ὅτι καὶ γιὰ τὰ ὅσα γίνονται ἀπὸ τίς γυναῖκες αὐτοὶ γίνονται αἴτιοι.

«Καὶ τοὺς ἔδιωξαν», λέγει, «ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορά τους»· ὄχι μόνο ἀπὸ τὴν πόλη τους, ἀλλ' ἀπὸ ὅλη τὴ χώρα. Ἐπειτα λέγει τὸ φοβερότερο. «Οἱ δὲ μαθητές», λέγει, «ἦταν γεμάτοι ἀπὸ χαρὰ καὶ ἅγιο Πνεῦμα»³⁴. Διώκονταν οἱ δάσκαλοι, καὶ αὐτοὶ χαίρονταν. Εἶδες φύση εὐαγγελίου, ποῦ ἔχει δύναμη μεγάλη;

3. «Καὶ κακολόγησαν», λέγει, «αὐτοὺς στοὺς ἐθνικοὺς καὶ τοὺς ἔστρεψαν ἐναντίον τῶν ἀδελφῶν»³⁵. δηλαδή, συκοφάντησαν τοὺς Ἀποστόλους, εἶπαν ἀμέτρητες κατηγορίες ἐναντίον τους, καὶ ἐνῶ ἦταν χωρὶς κακία ἐναντίον

κακούργως διέθηκαν. Καὶ ὄρα πῶς πανταχοῦ τῷ Θεῷ ἀνατίθησι τὸ πᾶν.

«Ἰκανὸν χρόνον», φησί, «διέτριψαν, παρρησιαζόμενοι ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, τῷ μαρτυροῦντι τῷ λόγῳ τῆς
5 χάριτος αὐτοῦ». Μὴ τοῦτο ἐλαττώσεως εἶναι νομίσης· ὅτε γὰρ ἔλεγον, «Τοῦ μαρτυρήσαντος», φησὶν, «ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου», τότε ἡ παρρησία ἐδείκνυτο ἐνταῦθα δὲ περὶ τοῦ λαοῦ φησιν. Οὐ περιέμειναν τοίνυν, ἀλλ' εἶδον τὴν ὁρμὴν.

10 «Καὶ κατέφυγον εἰς τὰς πόλεις τῆς Λυκαονίας, Λύστραν καὶ Δέρβην, καὶ τὴν περιχώρον». Ἐνθα οὐδαμοῦ τὸν θυμὸν αὐτῶν ἐκκαίειν ἦν. Ὡστε καὶ ἐν ταῖς χώραις ἀπήεσαν, οὐκ ἐν πόλεσι μόνον. Ὅρα καὶ τῶν ἐθνῶν τὴν ἀφέλειαν, καὶ τῶν Ἰουδαίων τὴν
15 κακουργίαν. Δι' ἔργων ἐπεδείκνυντο ὅτι ἄξιοι ἦσαν ἀκούειν· οὕτως ἐτίμων αὐτοὺς ἀπὸ σημείων μόνον. Οἱ μὲν ὡς θεοὺς ἐτίμων, οἱ δὲ ὡς λυμεῶνας ἐδίωκον· καὶ οἱ μὲν οὐ μόνον οὐ προσέκοπτον τῷ κηρύγματι, ἀλλὰ καὶ ἔλεγον· «Οἱ θεοί, ἀνθρώποις ὁμοιωθέντες,
20 κατέβησαν πρὸς ἡμᾶς», Ἰουδαῖοι δὲ ἐσκανδαλίζοντο.

«Ἐκάλουν τε», φησί, «τὸν μὲν Βαρνάβαν Δία, τὸν δὲ Παῦλον Ἑρμῆν». Ἐμοὶ δοκεῖ καὶ ἀπὸ τῆς ὄψεως ἀξιοπρεπῆς εἶναι ὁ Βαρνάβας. Οὐ μικρὸς καὶ οὗτος πειρασμὸς ἐξ ἀμετρίας ἐφύη πολλῆς, ἀλλὰ καὶ ἐν-
25 τεῦθεν τῶν Ἀποστόλων ἡ ἀρετὴ δείκνυται. Καὶ ὄρα πῶς πανταχοῦ πάντα ἀνατιθέασι τῷ Θεῷ.

Τούτους καὶ ἡμεῖς ζηλώσωμεν μηδὲν ἡμέτερον εἶναι νομίζωμεν, ὅπου γε καὶ αὐτὴ ἡ πίστις οὐχ ἡμέτερον. Ὅτι δὲ οὐχ ἡμέτερον, ἀλλὰ τὸ πλεόν τοῦ
30 Θεοῦ, ἄκουε Παύλου λέγοντος· «Καὶ τούτου οὐκ ἐξ

36. Πράξ. 14, 3
38. Πράξ. 14, 6
40. Πράξ. 14, 12

37. Α' Τιμ. 8, 13
39. Πράξ. 14, 11

τους, τοὺς ἔκαναν νὰ φέρονται μὲ κακία πρὸς αὐτούς. Καὶ πρόσεχε πῶς παντοῦ ἀναθέτουν τὸ πᾶν στὸ Θεό.

«Ἐμειναν ἐκεῖ ἄρκετὸ χρόνο κηρύττοντας μὲ θάρρος καὶ ἔχοντας στηριγμένη τὴν ἐμπιστοσύνη τους στὸν Κύριο, ποὺ ἐπιθεδαίωνε τὸ κήρυγμά τους μὲ τὴ χάρη του»³⁶. Μὴ θεωρήσεις αὐτὸ σὰν δεῖγμα μειώσεώς τους· διότι ὅταν ἔλεγαν, «Ὁ ὁποῖος ἔδωσε τὴ μαρτυρία ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου»³⁷, τότε φανεωνόταν ἡ παρρησία· ἐδῶ ὅμως ὁμιλεῖ γιὰ τὸ λαό. Δὲν παρέμειναν δηλαδὴ ἐκεῖ, ἀλλ' ἀντιλήφθηκαν τὴν ὁρμὴ τους.

«Καὶ κατέφυγαν στὶς πόλεις τῆς Λυκαονίας, τὰ Λύστρα καὶ τὴ Δέρβη καὶ στὰ περίχωρα»³⁸. Ἐκεῖ ὅπου δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ἐξαφθεῖ ὁ θυμὸς αὐτῶν. Ὡστε καὶ στὰ χωριὰ μετέβαιναν, καὶ ὄχι μόνο στὶς πόλεις. Πρόσεχε καὶ τὴν ἀφέλεια τῶν ἐθνικῶν, καὶ τὴν κακουργία τῶν Ἰουδαίων. Μὲ ἔργα ἔδειχναν ὅτι ἦταν ἄξιοι ν' ἀκοῦν τὸ κήρυγμά τους· τόσο πολὺ τοὺς τιμοῦσαν ἀπὸ τὰ θαύματα μόνο. Οἱ μὲν ἐθνικοὶ τοὺς τιμοῦσαν σὰν θεούς, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι τοὺς καταδίωκαν σὰν καταστροφεῖς· καὶ οἱ μὲν ἐθνικοὶ ὄχι μόνο δὲν ἐμπόδιζαν τὸ κήρυγμα, ἀλλὰ καὶ ἔλεγαν· «Οἱ θεοὶ κατέβηκαν πρὸς ἡμᾶς μὲ μορφὴ ἀνθρώπων»³⁹· οἱ δὲ Ἰουδαῖοι σκανδαλίζονταν.

«Ὀνόμαζαν», λέγει, «τὸν μὲν Βαρνάβα Δία, τὸν δὲ Παῦλο Ἑρμῆ»⁴⁰. Ἐγὼ νομίζω ὅτι ὁ Βαρνάβας ἦταν ἀξιοπρεπὴς καὶ ἀπὸ τὴν ὄλη ἐμφάνισή του. Δὲν ἦταν μικρὸς καὶ ὁ πειρασμὸς αὐτὸς ποὺ προέκυψε ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴ γνώμη ποὺ διαμόρφωσαν γιὰ τοὺς Ἀποστόλους. Καὶ πρόσεχε πῶς παντοῦ ὅλα τὰ ἀποδίδουν στὸ Θεό.

Αὐτοὺς ὡς μιμηθοῦμε καὶ ἡμεῖς· τίποτε νὰ μὴ θεωροῦμε δικό μας κατόρθωμα, τὴ στιγμὴ θέβαια ποὺ οὔτε καὶ αὐτὴ ἡ πίστη μας ἀκόμα δὲν εἶναι δικό μας κατόρθωμα. Τὸ ὅτι δὲ δὲν εἶναι δικό μας, ἀλλὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος εἶναι δῶρο τοῦ Θεοῦ, ὅκου τὸν Παῦλο ποὺ λέγει· «Καὶ αὐτὸ δὲν προέρχεται ἀπὸ σᾶς, ἀλλ' εἶναι δῶρο τοῦ

ἡμῶν, Θεοῦ τὸ δῶρον». Μὴ τοίνυν μέγα φρονῶμεν,
 μηδὲ φυσιώμεθα, ἄνθρωποι, γῆ καὶ σποδὸς ὄντες,
 καπνὸς καὶ σκιά. Εἰπέ γάρ μοι, διὰ τί μέγα φρονεῖς;
 Ἐλεημοσύνην ἔδωκας, καὶ τὰ χρήματα ἐκένωσας;
 5 Καὶ τί τοῦτο; Ἐνόησον, εἰ μὴ ἠθέλησέ σε ποιῆσαι
 ὁ Θεὸς πλοῦσιον· ἐνόησον τοὺς πενομένους, μᾶλλον
 δὲ ἐνόησον ὅσοι καὶ τὰ σώματα ἐπέδωκαν, καὶ με-
 τὰ τὸ ἐπιδοῦναι μυρία ἑαυτοὺς ἐταλάνισαν. Σὺ διὰ
 σαυτὸν ἔδωκας, ὁ Χριστὸς διὰ σέ· σὺ ἀπέδωκας τὸ
 10 ὀφειλόμενον, ὁ Χριστὸς οὐκ ὄφειλέ σοι. Ὅρα τοῦ
 μέλλοντος τὸ ἄδηλον, καὶ μὴ ὑψηλοφρόνει, ἀλλὰ φο-
 βοῦ· μὴ ἐλαττώσης τὴν ἀρετὴν τῇ ἀλαζονείᾳ. Βού-
 λει ὄντως μέγα τι ἐργάσασθαι; Μηδέποτε ὑποπτεύ-
 σης ὡς περὶ μεγάλων τῶν κατορθωμάτων.
 15 Ἄλλὰ παρθένος εἶ; Ἄλλὰ κἄκεινοι παρθένοι ἦ-
 σαν, ἀλλ' οὐδὲν ἀπώναντο τῆς παρθενίας διὰ τὴν ὠ-
 μότητα καὶ τὴν ἀπανθρωπίαν. Οὐδὲν ταπεινοφροσύ-
 νης ἴσον· αὕτη μήτηρ καὶ ρίζα καὶ τροφὸς καὶ ὑπό-
 θεσις καὶ σύνδεσμος τῶν ἀγαθῶν· ταύτης ἄνευ βδε-
 20 λυκτοὶ καὶ μιαιοὶ καὶ ἀκάθαρτοί ἐσμεν. Ἔστω γάρ
 τις, εἰ βούλει, νεκροὺς ἀνιστῶν, καὶ χωλοὺς ἰώμε-
 νος, καὶ λεπροὺς καθαίρων μετὰ ἀπονοίας· οὐδὲν τού-
 του μιαιώτερον, οὐδὲν ἀσεβέστερον, οὐδὲν ἐναγέ-
 στερον. Μηδὲν εἶναι νομίσης σαυτοῦ. Λόγον ἔχεις
 25 καὶ διδασκαλικὴν χάριν; Μὴ διὰ τοῦτο νομίσης πλέ-
 ον τι τῶν ἄλλων ἔχειν. Διὰ τοῦτο μάλιστα ταπεινοῦ-
 σθαι ὀφείλεις, ὅτι πλειόνων ἠξιώθης δωρεῶν· «ὧ γὰρ
 πλεῖον ἀφέθη, πλεῖον ἀγαπήσει». Οὐκοῦν καὶ ταπει-
 νοῦσθαι χρή, ὅτι, τοὺς ἄλλους παρελθὼν, εἰς σέ ἐπέ-

41. Ἐφεσ. 2, 8

42. Πρβλ. Λουκᾶ 7, 47

Θεοῦ»⁴¹. " Ἄς μὴ μεγαλοφρονοῦμε λοιπόν, οὔτε νὰ ὑπερηφανευόμαστε, τῇ στιγμῇ ποῦ εἶμαστε ἄνθρωποι, χῶμα καὶ στάχτη, καπνὸς καὶ σκιά. Διότι πὲς μου, γιατί μεγαλοφρονεῖς; Ἐπειδὴ ἔδωσες ἐλεημοσύνη καὶ μοίρασες τὰ χρήματα; Καὶ τί εἶναι αὐτό; Σκέψου τοὺς φτωχοὺς, ἢ καλύτερα σκέψου πόσοι καὶ τὰ σώματά τους ἔδωσαν καί, ἀφοῦ τὰ ἔδωσαν, ταλάνισαν ἀμέτρητες φορές τὸν ἑαυτό τους. Σὺ τὰ ἔδωσες γιὰ τὸν ἑαυτό σου, ἐνῶ ὁ Χριστὸς γιὰ σένα· σὺ ἔδωσες ἐκεῖνο ποῦ ὄφειλες, ἐνῶ ὁ Χριστὸς δὲν ὄφειλε σέ σένα. Σκέψου τὸ ἄγνωστο τοῦ μέλλοντος καὶ μὲ ὑψηλοφρονεῖς, ἀλλὰ νὰ φοβᾶσαι· μὴ μειώσεις τὴν ἀρετὴ σου μὲ τὴν ἀλαζονεία σου. Θέλεις πραγματικὰ νὰ κάνεις κάτι τὸ μεγάλο; Ποτὲ μὴ σκεφθεῖς ὅτι εἶναι μεγάλα τὰ κατορθώματά σου.

Ἄλλ' εἶσαι παρθένος; Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖνες παρθένες ἦταν, καὶ ὁμως σέ τίποτε δὲν ὠφελήθηκαν ἀπὸ τὴν παρθενία ἐξ αἰτίας τῆς σκληρότητας καὶ τῆς ἀπανθρωπιᾶς τους. Τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ ἐξισωθεῖ μὲ τὴν ταπεινοφροσύνη· αὐτὴ εἶναι μητέρα καὶ ρίζα καὶ τροφὸς καὶ οὐσία καὶ σύνδεσμος τῶν ἀγαθῶν· χωρὶς αὐτὴν εἶμαστε βδελυροί, μιαιοὶ καὶ ἀκάθαρτοι. Διότι, ἂν θέλεις, ἃς ὑποθέσομε ὅτι ὑπάρχει κάποιος ποῦ ἀνασταίνει νεκρούς, θεραπεύει χωλοὺς καὶ καθαρίζει λεπρούς, ἀλλὰ τὰ κάμνει αὐτὰ μὲ ἀλαζονεία· δὲν ὑπάρχει τίποτε πιὸ μιαρὸ ἀπ' αὐτόν, τίποτε πιὸ ἀσεβές, τίποτε πιὸ βδελυρό. Τίποτε νὰ μὴ θεωρήσεις ὅτι εἶναι δικό σου. Ἔχεις ὀμιλητικὴ ἰκανότητα καὶ διδασκαλικὴ χάρη; Μὴ νομίσεις ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ὅτι ἔχεις κάτι περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Γι' αὐτὸ πρὸ πάντων ὀφείλεις νὰ δείχνεις ταπεινοφροσύνη, διότι ἀξιώθηκες νὰ λάβεις περισσότερες δωρεές· «Διότι ἐκεῖνος ποῦ τοῦ συγχωρέθηκαν περισσότερα, περισσότερὴ ἀγάπη θὰ δείξει»⁴². Πρέπει λοιπόν καὶ νὰ δείχνεις ταπεινοφροσύνη, διότι, ἐνῶ παρέβλεψε τοὺς ἄλλους, πρόσεξε ὁ Θεὸς ἐσένα. Νὰ φο-

νευσεν ὁ Θεός. Φοβοῦ διὰ τοῦτο· πολλάκις γάρ σοι καὶ ἀπωλείας τοῦτο γίνεται αἷτιον, ἂν μὴ νήφης.

Τί μέγα φρονεῖς; ὅτι διδάσκεις διὰ λόγων; Ἄλλ' εὐκόλον τοῦτο τὸ φιλοσοφεῖν ἐν ρήμασι· δίδαξόν με
 5 διὰ τοῦ βίου τοῦ σοῦ· αὕτη ἡ διδασκαλία ἀρίστη. Λέγεις ὅτι δεῖ μετριάζειν, καὶ μακρὸν ὑπὲρ τούτου λόγον ἀποτείνεις, καὶ ρητορεύεις, ρέων ἀκωλύτως; Ἄλλὰ σοῦ βελτίων ἐκεῖνος, φησὶν, ὁ δι' ἔργων τοῦτο παιδεύων ἐμέ· οὐ γὰρ οὕτως εἴωθεν ἐντίθεσθαι
 10 τῇ ψυχῇ τὰ μαθήματα ἀπὸ ρημάτων, ὡς ἀπὸ πραγμάτων· ἐπεὶ, ἐὰν μὴ τὸ ἔργον ἔχῃς, οὐ μόνον οὐκ ὠφέλησας εἰπών, ἀλλὰ καὶ μειζόνως ἔβλαψας. Βέλτιον σιγᾶν. Διὰ τί; Ὅτι ἀδύνατόν μοι τὸ πρᾶγμα καθιστᾶς. Ἐννοῶ γὰρ ὅτι, εἰ σύ, ὁ τοσαῦτα λέγων, οὐ κατορ-
 15 θοῖς, πολλῶ μᾶλλον ἐγὼ συγγνώμης ἄξιος, λέγων μηδένα. Διὰ τοῦτό φησιν ὁ Προφήτης· «Τῶ δὲ ἁμαρτωλῶ εἶπεν ὁ Θεός· Ἴνα τί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά μου;». Μείζων γὰρ αὕτη ἡ βλάβη, ὅταν, καλῶς διδάσκων τις διὰ ρημάτων, διὰ τῶν ἔργων
 20 πολεμῇ τῇ διδασκαλίᾳ.

Τοῦτο πολλῶν αἷτιον γέγονε κακῶν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις. Διὰ τοῦτο καὶ σύγγνωτε, παρακαλῶ, τοῦ λόγου χρονίζοντος ἡμῖν ἐν τούτῳ τῶ πάθει. Πολλὰ πολλοὶ πράττουσιν ὑπὲρ τοῦ, εἰς μέσον στάντες, μα-
 25 κρὸν ἀποτείνειν λόγον· κἂν μὲν κρότων τύχῃσι τῶν ἀπὸ τοῦ πλήθους, γέγονεν αὐτοῖς τοῦτο βασιλείας ἴσον, ἂν δὲ μετὰ σιγῆς τὸν λόγον καταπαύσωσι, γενένης δὴ που μᾶλλον αὐτοῖς χαλεπωτέρα κατέστη τῆς σιγῆς ἢ ἀθυμία. Τοῦτο τὰς Ἐκκλησίας ἀνέτρε-
 30 ψεν, ὅτι καὶ ὑμεῖς οὐ ζητεῖτε λόγον ἀκοῦσαι κατα-
 νυκτικόν, ἀλλὰ τέρψαι δυνάμενον καὶ τῶ ψόφῳ καὶ

θᾶσαι γι' αὐτό· διότι πολλές φορές αὐτό σου γίνεται αἰτία καὶ καταστροφῆς σου, ἂν δὲν προσέχεις.

Γιατί μεγαλοφρονεῖς; Ἐπειδὴ διδάσκεις μὲ λόγια; Ἄλλ' εἶναι εὐκόλη αὐτὴ ἢ φιλοσοφία μὲ λόγια· δίδαξέ με μὲ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς σου· αὐτὴ εἶναι ἡ ἄριστη διδασκαλία. Λέγεις ὅτι πρέπει νὰ εἴμαστε μετριόφρονες καὶ ἀπευθύνεις μακρὸ λόγο γι' αὐτό, καὶ ρητορεύεις, καὶ τὰ λόγια σου τρέχουν ἀνεμπόδιστα; Ἄλλὰ, λέγει, ἐκεῖνος εἶναι καλύτερος ἀπὸ σένα, ἐκεῖνος ποὺ μὲ διδάσκει αὐτὸ μὲ ἔργα· διότι συνήθως δὲν ἐναποτίθενται μέσα στὴν ψυχὴ τόσο εὐκόλα τὰ μαθήματα διδασκαλίας μὲ τὰ λόγια, ὅσο μὲ τὰ ἔργα· διότι, ἐὰν δὲν ἔχεις νὰ δείξεις τὸ ἔργο, ὄχι μόνο δὲν ὠφέλησες μὲ τὰ λόγια, ἀλλὰ καὶ προξένησες μεγαλύτερη βλάβη. Καλύτερα εἶναι νὰ σιωπᾶς. Γιατί; Διότι μοῦ καθιστᾶς ἀδύνατο τὸ πρᾶγμα. Ἐννοῶ δηλαδὴ ὅτι, ἐὰν σὺ, ποὺ λές τόσα πολλά, δὲν κατορθώνεις νὰ τὰ πράξεις, πολὺ περισσότερο ἐγὼ εἶμαι ἄξιος συγγνώμης, ποὺ δὲν λέγω τίποτε. Γι' αὐτὸ λέγει ὁ προφήτης· «Στὸν δὲ ἁμαρτωλὸ εἶπε ὁ Θεός· Γιατί σὺ διδάσκεις τίς ἐντολές μου;»⁴³. Πράγματι αὐτὴ ἡ βλάβη εἶναι μεγαλύτερη, ὅταν, διδάσκοντας κανεῖς ὠραῖα μὲ τὰ λόγια, μὲ τὰ ἔργα του πολεμεῖ τὴ διδασκαλία του.

Αὐτὸ ἔχει γίνει αἰτία πολλῶν κακῶν στὶς ἐκκλησίες. Γι' αὐτὸ καὶ συγχωρέστε με, παρακαλῶ, ποὺ ὁ λόγος μου αὐτός πρὸς ἐσᾶς παρατείνεται ἐπὶ πολὺ χρόνο στὸ πάθος αὐτό. Πολλὰ πολλοὶ κάμνουν, στεκόμενοι ἀνάμεσα στὸ πλῆθος, γιὰ ν' ἀπευθύνουν μακρὸ λόγο· καὶ ἂν μὲν λάβουν χειροκροτήματα ἀπὸ τὸ πλῆθος, αὐτὸ ἔγινε γι' αὐτοὺς ἴσο μὲ βασιλεία, ἂν ὅμως τελειώσουν τὸ λόγο μὲ σιγῇ, τότε λοιπὸν ἡ λύπη ἐξ αἰτίας τῆς σιγῆς ἔγινε γι' αὐτοὺς πολὺ πιὸ χειρότερη ἀπὸ τὴ γέενα. Αὐτὸ ἔκανε ἄνω κάτω τίς ἐκκλησίες, ἐπειδὴ καὶ σεῖς δὲν ζητᾶτε ν' ἀκούσετε λόγο κατανυκτικό, ἀλλὰ λόγο ποὺ ἔχει τὴ δύναμη νὰ προξενήσει εὐχαρίστηση καὶ μὲ πομπῶδεις ἐκφρά-

τῇ συνθέσει τῶν ρημάτων, καθάπερ μελωδῶν καὶ κι-
 θαριστῶν ἀκούοντες· καὶ ἡμεῖς ψυχρῶς καὶ ταλαιπώ-
 ρως ποιοῦντες, ὅτι ταῖς ὑμετέραις ἐπιθυμίαις ἐπόμε-
 θα, δέον ἐκκόπτειν ταύτας. Καὶ ταῦτόν γίνεται, οἶον
 5 ἄν, εἴ τις πατήρ πέρα τοῦ δέοντος μαλθακοῦ παιδίου,
 καίτοι ἄρρωστοῦντος, πλακοῦντα ἐπιδῶ, καὶ ψυχρόν,
 καὶ ὅσα τέρπει μόνον, τῶν δὲ χρησίμων μηδεμίαν ἐ-
 πιμέλειαν ποιοῖτο, εἶτα, ἐγκαλούμενος παρὰ τῶν ἰα-
 τρῶν, ἐπολογοῖτο, λέγων· Ἔτι πάθω; οὐκ ἀνέχομαι
 10 κλαῖον τὸ παιδίον ἰδεῖν'. "Αθλιε, καὶ ταλαίπωρε, καὶ
 προδότα! (οὐ γὰρ ἂν πατέρα τὸν τοιοῦτον εἴποιμι)·
 καὶ πόσω βέλτιον ἐν βραχεῖ λυπήσαντα διὰ παντὸς
 ὑγεία παραδοῦναι, ἢ τὴν πρόσκαιρον ταύτην χάριν
 διηνεκοῦς ἀθυμίας ὑπόθεσιν ποιήσασθαι;

15 4. Τοῦτο πάσχομεν καὶ ἡμεῖς, κάλλη λέξεων πε-
 ριεργαζόμενοι καὶ συνθήκας καὶ ἁρμονίαν, ὅπως ἤ-
 σωμεν, οὐχ ὅπως ὠφελήσωμεν· ὅπως θαυμασθῶμεν,
 οὐχ ὅπως διδάξωμεν· ὅπως τέρψωμεν, οὐχ ὅπως κα-
 τανύξωμεν· ὅπως κροτηθῶμεν καὶ ἐπαίνου τυχόντες
 20 ἀπέλθωμεν, οὐχ ὅπως τὰ ἦθη ρυθμίσωμεν. Πιστεύ-
 σατέ μοι, οὐκ ἄλλως λέγω, ἐπειδὴν λέγων κροτῶμαι,
 παρ' αὐτὸν μὲν τὸν καιρὸν ἀνθρώπινόν τι πάσχω
 (τί γὰρ οὐκ ἂν τις εἴποι τὸ ἀληθές;), καὶ γάννυμαι,
 καὶ διαχέομαι, ἐπειδὴν δέ, ἀπελθὼν οἴκαδε, ἐννοήσω
 25 τοὺς κροτήσαντας οὐδὲν ὠφεληθέντας, ἀλλὰ, εἴ τι
 καὶ ὠφεληθῆναι ἔδει, ὑπὸ τοῦ κρότου καὶ τῶν ἐπαί-
 νων ἀπολωλεκότας, ὀδυνῶμαι, καὶ στένω, καὶ δα-
 κρῦω, καί, ὡς εἰκῆ πάντα εἰρηκῶς, οὕτω διάκειμαι,
 καὶ πρὸς ἑμαυτὸν λέγω, Ἔτι μοι τὸ ὄφελος τῶν ἰδρώ-

σεις καὶ μὲ τὴν ὄλη σύνθεση τῶν λόγων, σὰν ἀκριβῶς ν' ἀκούτε τραγουδιστὲς καὶ κιθαριστὲς· καὶ ἐμεῖς ἐνεργῶντας ψυχρὰ καὶ ταλαίπωρα, ἀκολουθοῦμε τίς ἐπιθυμίας σας, ἐνῶ πρέπει νὰ ξερριζώνομε αὐτές. Καὶ γίνεται τὸ ἴδιο, ὅπως, ἂν κάποιος, πατέρας παιδιοῦ μαλθακοῦ πέρα ἀπὸ ὅ,τι πρέπει, ἐνῶ εἶναι ἄρρωστο, τοῦ δώσει γλύκισμα καὶ μάλιστα ψυχρὸ καὶ ὅσα ἄλλα μόνο εὐχαριστοῦν, ἐνῶ γιὰ τὰ χρήσιμα δὲν καταβάλλει καμιὰ φροντίδα, ἔπειτα, κατηγορούμενος ἀπὸ τοὺς γιατροὺς, ἀπολογοῦνταν, λέγοντας· 'Τί νὰ κάνω; δὲν βαστῶ νὰ βλέπω τὸ παιδί μου νὰ κλαίει'. "Ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε καὶ προδότῃ! (διότι δὲν θὰ μπορούσαμε τὸν παρόμοιο νὰ τὸν ὀνομάσομε πατέρα)' καὶ πόσο προτιμότερο δὲν εἶναι, ἀφοῦ τὸ λυπήσεις γιὰ σύντομο χρόνο, νὰ τοῦ χαρίσεις γιὰ πάντα τὴν ὑγεία, παρὰ τὴν προσωρινὴ αὐτὴ χάρη νὰ τὴν καταστήσεις αἰτία παντοτινῆς λύπης;

4. Αὐτὸ παθαίνομε καὶ ἐμεῖς, ποὺ καταγινόμαστε μὲ ὠραῖες λέξεις καὶ συνθέσεις φράσεων καὶ ἁρμονία, μὲ σκοπὸ πῶς νὰ εὐχαριστήσομε, καὶ ὄχι πῶς νὰ ὠφελήσομε· πῶς νὰ θαυματοῦμε, καὶ ὄχι πῶς νὰ διδάξομε· πῶς νὰ προξενήσομε εὐχαρίστηση, καὶ ὄχι πῶς νὰ συγκινήσομε· πῶς νὰ χειροκροτηθοῦμε καὶ νὰ φύγομε ἀφοῦ λάβομε ἔπαινο, καὶ ὄχι πῶς νὰ διορθώσομε τίς συνήθειες. Πιστέψτε με, δὲν ἐνεργῶ διαφορετικὰ, ὅταν μιλώντας χειροκροτοῦμαι, διότι παθαίνω κάτι τὸ ἀνθρώπινο κατὰ τὴ στιγμὴ ἐκείνη (διότι γιατί νὰ μὴ πει κανεὶς τὴν ἀλήθεια;), καὶ χαίρομαι καὶ εὐχαριστοῦμαι, ὅταν ὅμως, ἀφοῦ μεταβῶ στὸ σπίτι μου, σκεφθῶ ὅτι δὲν ὠφελήθηκα καθόλου ἐκεῖνοι ποὺ μὲ χειροκρότησαν, ἀλλ', ἐὰν ἔπρεπε καὶ νὰ ὠφεληθοῦν σέ κάτι, ἐξ αἰτίας τῶν χειροκροτημάτων καὶ τῶν ἐπαίνων τὸ ἔχουν χάσει, ὑποφέρω πολὺ καὶ στενάζω καὶ δακρῦζω, καί, ἐπειδὴ τὰ εἶπα ὅλα στὰ χαμένα, εἶναι τέτοια ἡ διάθεσή μου, καὶ λέγω πρὸς τὸν ἑαυτὸ μου, 'Ποιὰ ἢ ὠφέλειά μου ἀπὸ τοὺς ἰδρώτες, ἀφοῦ οἱ ἀ-

των, τῶν ἀκουόντων οὐκ ἐθελόντων καρποῦσθαι τι παρὰ τῶν λόγων τῶν παρ' ἡμῶν;', καὶ πολλάκις ἐνενόησα θεῖναι νόμον τὸν κωλύοντα τοὺς κρότους, καὶ πείθοντα μετὰ σιγῆς ὑμᾶς ἀκροᾶσθαι καὶ τῆς προση-
5 κούσης εὐταξίας.

'Ἀλλὰ ἀνάσχεσθε, παρακαλῶ, καὶ πείσθητέ μοι, εἰ δοκεῖ, τοῦτον κυρώσωμεν τὸν νόμον ἤδη, μηδενὶ τῶν ἀκουόντων ἐξεῖναι κροτεῖν μεταξὺ λέγοντός τι-
νος, ἀλλ' εἰ βούλοιο θαυμάζειν, θαυμαζέτω σιγῆ· οὐ-
10 δεις ὁ κωλύων, πᾶσα δὲ ἡ σπουδὴ καὶ ἡ προθυμία περὶ τὸ δέχεσθαι τὰ λεγόμενα γινέσθω. Διὰ τί ἐκρο-
τήσατε; Περὶ τούτου τὸν νόμον τίθημι, ὑμεῖς δὲ οὐ-
δὲ ἀκοῦσαι ἀνέχεσθε. Πολλῶν τοῦτο ἀγαθῶν αἴτιον ἔσται, καὶ διδασκαλεῖον φιλοσοφίας. Καὶ οἱ τῶν ἔξω
15 φιλόσοφοι διελέγοντο, καὶ οὐδεὶς οὐδαμοῦ κρότος αὐτοῖς εἶπετο· καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἐδημηγόρουν, καὶ οὐδαμοῦ τοῦτο πρόσκειται, ὅτι μεταξὺ λεγόντων ἐκεί-
νων τοῖς κρότοις διέκοπτον οἱ ἀκούοντες τὸν λέγον-
τα. Μέγα τοῦτο κέρδος ἡμῖν.

20 'Ἀλλὰ κυρώσωμεν τοῦτο μεθ' ἡσυχίας πάντες ἀκούωμεν, καὶ λέγωμεν ἅπαντα. Εἰ μὲν γὰρ μετὰ τοὺς κρότους ἀπήειμεν ἔχοντες ἅπερ ἠκούσαμεν, μά-
λιστα μὲν οὐδὲ οὕτω χρήσιμος ὁ ἔπαινος (ἀλλ' οὐκ
ἂν ἠκριβολογησάμην μή μέ τις ἀγροικίας γραφέτω),
25 ἐπειδὴ δὲ μηδὲν τὸ πλεόν, ἀλλὰ καὶ βλάβη, λύσωμεν τὸ κώλυμα, ἀνέλωμεν τὰ σκιρτήματα, ἐκκόψωμεν τὰ πηδήματα τῆς ψυχῆς. Ὁ Χριστὸς ἐδημηγόρησεν ἐπὶ τοῦ ὄρους· ἀλλ' οὐδεὶς οὐδὲν εἶπεν, ἕως ὅτε τὸν λόγον ἐτέλεσεν. Οὐκ ἀποστερῶ τοὺς βουλομένους
30 κροτεῖσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον θαυμάζεσθαι ποιῶ. Πολλῶ

κροατές δὲν θέλουν νὰ ὠφεληθοῦν σὲ κάτι ἀπὸ τοὺς λόγους μου; καὶ πολλὰς φορές σκέφθηκα νὰ θέσω νόμο πού ν' ἀπαγορεύει τὰ χειροκρατήματα καὶ νὰ σὰς προτρέπει νὰ ἀκοῦτε μὲ ἡσυχία καὶ πρέπουσα εὐταξία.

Ἄλλὰ συγχωρέστε με, παρακαλῶ, καὶ πιστέψτε με καί, ἂν νομίζετε σωστό, ἄς ἐπικυρώσωμε ἀπὸ αὐτὴ τὴ στιγμή τὸ νόμο αὐτό, νὰ μὴ ἐπιτρέπεται σὲ κανένα ἀπὸ τοὺς ἀκροατές νὰ χειροκροτεῖ ὅταν κάποιος ὁμιλεῖ, ἀλλ' ἐὰν θέλει νὰ θαυμάζει, ἄς θαυμάζει μὲ σιωπὴ· κανένας δὲν ἐμποδίζει, ἀλλ' ὅμως ὅλη ἡ φροντίδα καὶ ἡ προθυμία σας ἄς συγκεντρώνεται στὸ νὰ δέχεσθε τὰ λεγόμενα. Γιατί χειροκροτήσατε; Γι' αὐτὸ τὸ πράγμα ὀρίζω τὸ νόμο, σεῖς ὅμως δὲν ἀνέχεσθε οὔτε ν' ἀκούσετε. Αὐτὸ θὰ γίνει αἰτία πολλῶν ἀγαθῶν καὶ διδασκαλεῖο φιλοσοφίας. Καὶ οἱ μὴ Χριστιανοὶ φιλόσοφοι μιλοῦσαν σὲ ἀκροατήριον καὶ πούθεν ἄ κανένα χειροκρότημα δὲν ἀκολουθοῦσε· καὶ οἱ Ἀπόστολοι μιλοῦσαν σὲ πλήθη λαοῦ καὶ πούθεν ἄ κανένα ἀναφέρεται αὐτό, ὅτι ἐνῶ μιλοῦσαν ἐκεῖνοι διέκοπταν οἱ ἀκροατές τὸν ὁμιλητὴ μὲ χειροκροτήματα. Αὐτὸ θὰ εἶναι μεγάλο κέρδος γιὰ μᾶς.

Ἄς τὸ ἐπικυρώσωμε λοιπὸν αὐτό· μὲ ἡσυχία ὅλοι ν' ἀκοῦμε καὶ ὅλα νὰ τὰ λέμε ἐνῶ θὰ ἐπικρατεῖ ἡσυχία. Διότι, ἐὰν μὲν φεύγαμε μετὰ τοὺς κρότους ἔχοντας ἐκεῖνα πού ἀκούσαμε, ὅπωςδήποτε καὶ οὔτε ἔτσι εἶναι χρήσιμος ὁ ἔπαινος (ἀλλὰ δὲν θὰ μπορούσα ν' ἀκριβολογήσω· ἄς μὴ μὲ θεωρήσετε ἄξεστο), ἐπειδὴ ὅμως φεύγοντας δὲν ἔχομε τίποτε τὸ ἐπὶ πλέον, ἀντίθετα ἔχομε καὶ θλάβη, ἄς ἐξαλείψωμε τὸ ἐμπόδιο, ἄς νικήσωμε τὰ σκιρτήματα τῆς καρδιάς, ἄς σταματήσωμε τὰ πηδήματα τῆς ψυχῆς. Ὁ Χριστὸς μίλησε στὰ πλήθη τοῦ λαοῦ ἐπάνω στὸ ὄρος, ἀλλὰ κανένας δὲν εἶπε τίποτε, μέχρι πού τελείωσε τὸ λόγο. Δὲν ἀποστερῶ τὰ χειροκροτήματα ἀπὸ ἐκείνους πού θέλουν νὰ χειροκροτοῦν, ἀλλὰ τοὺς κάμνω νὰ εἶναι περισσότερο ἄξιοι θαυμασμοῦ. Πολὺ προτιμότε-

βέλτιον μετὰ σιγῆς ἀκούσαντα, διὰ τῆς μνήμης ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ κροτεῖν καὶ ἐν οἰκίᾳ καὶ ἐν ἀγορᾷ, ἢ πάντα ἀποτελέσαντα ἀπέρχεσθαι οἴκαδε κενόν, οὐκ ἔχοντα τῶν κρότων τὴν ὑπόθεσιν· πῶς γὰρ οὐ καταγέλαστος ὁ ἀκροατής; πῶς οὐ κόλαξ καὶ εἴρων νομισθήσεται μᾶλλον, ὅτι μὲν καλῶς εἶπεν ὁ διδάσκαλος ἀποφαινόμενος, τί δὲ εἶπεν οὐκ ἔχων δεῖξαι; Τοῦτο κολακείας ἐστίν· ὁ μὲν γὰρ κιθαρῳδῶν ἀκούσας καὶ τραγωδῶν, εἰκότως ἂν τοῦτο πάθοι, ἅτε οὐκ εἰδὼς ὁμοίως τὴν ρῆσιν εἰπεῖν, ἔνθα δὲ οὐ μέλους ἐπίδειξις ἐστίν, οὐδὲ φωνῆς, ἀλλὰ νοημάτων καὶ φιλοσοφίας δύνამις, καὶ παντὶ ρᾶδιον εἰπεῖν καὶ ἀπαγγεῖλαι, πῶς οὐκ ἄξιος κατηγορίας ὁ μὴ δυνηθεὶς εἰπεῖν τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἐπήνεσε τὸν λέγοντα; Οὐδὲν οὕτω πρέπον Ἐκκλησία ὡς σιγή, ὡς εὐταξία. Θεᾶτροις ἐπιτήδειος ὁ θόρυβος, καὶ βαλανείοις, καὶ πομπαῖς, καὶ ἀγοραῖς· ἔνθα δὲ περὶ τοιούτων δογμάτων ἢ διδασκαλία, γαλήνη, καὶ ἡσυχία, καὶ φιλοσοφία, καὶ πολὺς ὁ λιμὴν εἶναι ὀφείλει.

Ταῦτα δέομαι καὶ ἀντιβολῶ πάντας εἰδέναί· περὶεμι γὰρ καὶ αὐτὸς τρόπους παντοίους ἐπιζητῶν, δι' ὧν ὠφελῆσαι δυνήσομαι τὰς ὑμετέρας ψυχάς. Οὐ μικρὸς καὶ οὗτος ὁ τρόπος εἶναι μοι δοκεῖ· οὐχ ὑμᾶς ὠφελήσει μόνους, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς. Οὐκ ἀφήσει ἐκτραχηλίζεσθαι, οὐδὲ ἐπαίνων καὶ δόξης ἔραν, οὐδὲ τὰ τέρποντα λέγειν, ἀλλὰ τὰ ὠφελοῦντα· οὐδὲ περὶ συνθήκας καὶ κάλλη λέξεων, ἀλλὰ περὶ νοημάτων δύναμιν πᾶσαν ἀπασχολεῖν τοῦ καιροῦ τὴν ροπὴν. Εἴσελθε εἰς ζωγραφεῖον, καὶ ὄψει πολλὴν ἐκεῖ τὴν σιγὴν. Οὐκοῦν καὶ ἐνταῦθα· καὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθα εἰ-

ρο είναι, ἀφοῦ κανεὶς ἀκούσει μὲ ἡσυχία, νὰ χειροκροτεῖ μὲ τὴν ἀνάμνησὴ του καθ' ὄλο τὸ χρόνο καὶ στὴν οἰκία του καὶ στὴν ἀγορὰ, παρά, ἀφοῦ τὰ κάνει ὅλα ἐδῶ νὰ ἀναχωρεῖ γιὰ τὸ σπίτι του τελείως ἄδειος, μὴ ἔχοντας μαζί του τὴν αἰτία τῶν χειροκροτημάτων. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι ὁ ἀκροατὴς ἄξιος γιὰ γέλια; πῶς δὲν θὰ θεωρηθεῖ μᾶλλον κόλακας καὶ εἴρωνας, διότι δείχνει μὲν ὅτι ὁ δάσκαλος μίλησε πολὺ καλά, δὲν μπορεῖ ὅμως νὰ δείξει τί εἶπε; Αὐτὸ εἶναι δεῖγμα κολακείας· διότι ἐκεῖνος μὲν ποὺ ἄκουσε κιθαριστὲς καὶ τραγουδιστὲς, πολὺ εὐλογα θὰ μπορούσε νὰ πάθει αὐτό, ἐπειδὴ ὁ ἴδιος δὲν γνωρίζει νὰ πεῖ τὰ λόγια, ὅπου ὅμως δὲν ὑπάρχει ἐπίδειξη μέλους, οὔτε φωνῆς, ἀλλὰ δύναμη νοημάτων καὶ φιλοσοφίας, καὶ στὸν καθένα εἶναι εὐκόλο νὰ μιλήσει καὶ νὰ ἐκφωνήσῃ λόγο, πῶς δὲν εἶναι ἄξιος κατηγορίας ἐκεῖνος ποὺ δὲν μπόρεσε νὰ πεῖ τὴν αἰτία, γιὰ τὴν ὁποία ἐπαίνεσε τὸν ὁμιλητὴ; Τίποτε δὲν ταιριάζει τόσο πολὺ στὴν ἐκκλησία, ὅσο ἡ εὐταξία. Ὁ θόρυβος εἶναι κατάλληλος στὰ θέατρα, στὰ λουτρά, στὶς πομπὲς καὶ τίς ἀγορὲς, ἐκεῖ ὅμως ποὺ ἡ διδασκαλία εἶναι γιὰ τέτοιες ἀλήθειες, πρέπει νὰ ἐπικρατεῖ γαλήνη, ἡσυχία, ἐγκαρτέρηση καὶ μεγάλη ἀσφάλεια.

Αὐτὰ σὰς παρακαλῶ καὶ σὰς ἱκετεύω ὅλους νὰ τὰ γνωρίζετε· δὲν παύω βέβαια καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος ν' ἀναζητῶ παντὸς εἶδους τρόπους, μὲ τοὺς ὁποίους θὰ μπορέσω νὰ ὠφελησῶ τίς ψυχές σας. Δὲν εἶναι καὶ αὐτὸς νομίζω μικρὸς τρόπος· δὲν θὰ ὠφελήσῃ μόνο ἐσᾶς, ἀλλὰ καὶ ἐμένα. Δὲν θὰ μὲ ἀφήσῃ νὰ ἐκτραπῶ οὔτε νὰ ἐπιθυμῶ ἐπαίνους καὶ δόξα, οὔτε νὰ λέγω ἐκεῖνα ποὺ εὐχαριστοῦν, ἀλλ' ἐκεῖνα ποὺ ὠφελοῦν· οὔτε ν' ἀσχολοῦμαι ὅλες τίς στιγμὲς τοῦ χρόνου μὲ ὠραῖες λέξεις καὶ τὴ σύνθεσιν αὐτῶν, ἀλλὰ ν' ἀφιερώνω ὅλη τὴ δύναμή μου μὲ τὴν ἀναζήτησιν νοημάτων. Μπὲς σὲ ἐργαστήριον ζωγραφικῆς καὶ θὰ δεῖς νὰ ὑπάρχει ἐκεῖ μεγάλη ἡσυχία. Λοιπὸν καὶ ἐδῶ

κόνας γράφομεν βασιλικάς, καὶ οὐδεμίαν ἰδιωτικὴν, διὰ τῶν χρωμάτων τῆς ἀρετῆς.

Τί τοῦτο; πάλιν κροτεῖτε; Οὐκ εὐκόλον τὸ πρᾶγμα δοκεῖ, καὶ τοῦτο οὐ φύσει, ἀλλὰ τῷ συνηθείᾳ πολλῆ μὴ πω κατορθοῦν αὐτὸ μεμαθηκέναι. Γραφίς τοίνυν ἐστὶν ἡμῖν γλῶττα, τεχνίτης δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Εἰπέ μοι, ἐν τοῖς μυστηρίοις μή τις θόρυβος; μή τις ταραχή; Ὅταν βαπτίζώμεθα, ὅταν τὰ ἄλλα πάντα ποιῶμεν, οὐχ ἡσυχία καὶ σιγὴ τὰ πάντα κατέχει; Τοῦτο ἐν τῷ οὐρανῷ κατέσπαρται τὸ κάλλος. Διὰ τοῦτο διαβεβλήμεθα καὶ παρ' Ἑλλησιν, ὡς πρὸς ἐπίδειξιν πάντα ποιοῦντες καὶ πρὸς φιλοτιμίαν. Ἄλλ' ἐὰν τοῦτο κωλυθῆ, καὶ τῶν προεδριῶν ὁ ἔρωσ σβεσθήσεται. Ἀρκεῖ, εἴ τις ἐπαίνων ἐρᾷ, τὸ μετὰ τὴν ἀκρόασιν τούτων τυγχάνειν, ὅταν τοὺς καρποὺς συλλέγη.

Ναί, παρακαλῶ, κυρώσωμεν τοῦτον τὸν νόμον, ἵνα, πάντα κατὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν πράττοντες, τῆς παρ' αὐτοῦ φιλανθρωπίας ἀξιωθῶμεν χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς τοῦ Μονογενοῦς αὐτοῦ, Κυρίου δὲ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

τὸ ἴδιο νὰ συμβαίνει· καθόσον καὶ ἐδῶ μὲ τὰ χρώματα τῆς ἀρετῆς ζωγραφίζομε βασιλικές εἰκόνες καὶ καμιὰ ἰδιωτική.

Γιατί αὐτό; πάλι χειροκροτεῖτε; Δέν φαίνεται εὐκολο τὸ πράγμα, καὶ αὐτὸ δέν συμβαίνει ἐκ φύσεως, ἀλλὰ λόγῳ τῆς μεγάλης συνήθειας δέν συνηθίσατε νὰ τὸ κατορθώνετε αὐτό. Γραφίδα λοιπὸν σ' ἐμᾶς εἶναι ἡ γλώσσα, τεχνίτης δὲ τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Πές μου, στὰ μυστήρια μήπως ὑπάρχει κάποιος θόρυβος; μήπως κάποια ταραχή; "Όταν βαπτίζομαστε, ὅταν ἐπιτελοῦμε ὅλα τὰ ἄλλα μυστήρια, δέν ἐπικρατεῖ παντοῦ ἡσυχία καὶ σιωπή; Αὐτὸ τὸ κάλλος εἶναι κατασπαρμένο στὸν οὐρανό. Γι' αὐτὸ κατηγοροῦμαστε ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, ὅτι ὅλα τὰ κάμνομε ἀπὸ ἐπίδειξη καὶ φιλοδοξία. Ἄλλ' ἂν αὐτὸ ἐμποδισθεῖ, θὰ σβήσει καὶ ἡ ὑπερβολικὴ ἀγάπη γιὰ τὶς πρωτοκαθεδρίες. Εἶναι ἀρκετό, ἂν κάποιος ἀγαπᾷ τοὺς ἐπαίνους, τὸ νὰ ἀποσπᾷ αὐτοὺς μετὰ τὴν ἀκρόαση, ὅταν συλλέγει τοὺς καρπούς.

Ναὶ παρακαλῶ, ἄς ἐπικυρώσομε αὐτὸν τὸν νόμο, ὥστε, πράττοντας ὅλα ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ἀρεστὰ στὸ Θεό, νὰ ἀξιωθοῦμε νὰ ἐπιτύχομε τὴν φιλανθρωπία αὐτοῦ μὲ τὴ χάρη καὶ τοὺς οἰκτιρμούς τοῦ Μονογενῆ Υἱοῦ αὐτοῦ, τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΛΑ΄

(Πρόξ. 14, 14 - 28)

«*Ἀκούσαντες δὲ οἱ Ἀπόστολοι Βαρνάβας καὶ Παῦλος, διαρρήξαντες τὰ ἱμάτια αὐτῶν, ἐξέπῃδησαν εἰς τὸν ὄχλον κράζοντες καὶ λέγοντες· Ἄνδρες, τί ταῦτα ποιεῖτε; ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ὑμῖν ἐσμεν ἄνθρωποι, εὐαγγελιζόμενοι ὑμᾶς ἀπὸ τούτων τῶν ματαίων ἐπιστρέφειν ἐπὶ τὸν Θεὸν τὸν ζῶντα, ὃς ἐποίησε τὸν οὐρανόν, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς».*

10 1. «*Ορα πάντα μετὰ σφοδρότητος τοὺς Ἀποστόλους ποιοῦντας. Διέρρηξαν τὰ ἱμάτια, ἐπῃδησαν, ἔκραξαν, πάντα ἀπὸ διαθέσεως ψυχῆς, ἀποστρεφόμενοι τὰ γενόμενα, καὶ πένθους σημεῖα ποιοῦντες· πένθος γὰρ ἦν, ὄντως πένθος ἀπαραμύθητον, εἴ γε ἔ-*

15 *μελλον θεοὶ νομίζεσθαι, καὶ εἰδωλολατρίαν εἰσαῆγειν, ἣν ἤλθον καταλύσοντες. Καὶ τοῦτο τοῦ διαβόλου ἦν κατασκευάσμα. Οἱ δὲ οὐχ ἡσυχάζουσιν, ἀλλὰ τί; «Καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ὑμῖν ἐσμεν», φασίν, «ἄνθρωποι». Εὐθέως ἐκ προοιμίων ἀνέτρεψαν τὸ κακόν.*

20 *Οὐκ εἶπον ἀπλῶς, «Ἄνθρωποι», ἀλλὰ «καθ' ὑμᾶς». Εἶτα, ἵνα μὴ δόξωσι τιμᾶν τοὺς θεοὺς, ἄκουσον τί ἐπάγουσιν· «Εὐαγγελιζόμενοι ὑμᾶς ἀπὸ τούτων τῶν ματαίων ἐπιστρέφειν ἐπὶ τὸν Θεὸν τὸν ζῶντα, ὃς ἐποίησε τὸν οὐρανόν, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν,*

25 *καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς».* «*Ορα οὐδαμοῦ τῶν προφη-*

1. Πρόξ. 14, 14 - 15

2. Ψαλμ. 145, 6

Ο Μ Ι Λ Ι Α Λ Α΄

(Πράξ. 14, 14 - 28)

«Όταν τὸ ἄκουσαν αὐτὸ οἱ Ἀπόστολοι Βαρνάβας καὶ Παῦλος, Ξέσχισαν τὰ ἐνδύματά τους καὶ ἔτρεξαν μέσα στὸ πλῆθος φωνάζοντας δυνατὰ καὶ λέγοντας: Ἕνδρες, γιατί τὰ κάμνετε αὐτά; καὶ ἐμεῖς εἴμαστε ἄνθρωποι ὁμοιοπαθεῖς μέ σᾶς πού κηρύττομε τὸ εὐαγγέλιο γιά νά ἐπιστρέψετε ἀπὸ τὰ μάταια αὐτὰ πράγματα στὸν ζωντανὸ Θεό, ὁ ὁποῖος δημιούργησε τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ καὶ τὴ θάλασσα καὶ ὅλα ὅσα ὑπάρχουν μέσα σ' αὐτά»¹.

1. Πρόσεχε πού ὅλα οἱ Ἀπόστολοι τὰ κάμνουν μέ μεγάλη ψυχικὴ δύναμη. Ξέσχισαν τὰ ἐνδύματά τους, ἔτρεξαν πρὸς τὸ λαό, κάμνοντας ὅλα ἀπὸ ψυχικὴ διάθεση, νιώθοντας ἀποστροφή γιά ἐκεῖνα πού ἔγιναν καὶ ἐνεργώντας μέ ἐκδηλώσεις πένθους· διότι ἦταν πένθος, πραγματικὰ πένθος ἀπαρηγόρητο, ἐὰν ἐπρόκειτο νά θεωροῦνται θεοὶ καὶ νά εἰσάγουν εἰδωλολατρία, τὴν ὁποία ἤρθαν νά καταργήσουν. Καὶ αὐτὸ ἦταν ἐπινόημα τοῦ διαβόλου. Οἱ Ἀπόστολοι ὅμως δὲν ἠσυχάζουν, ἀλλὰ τί κάμνουν; «Καὶ ἐμεῖς», λέγει, «εἴμαστε ἄνθρωποι ὁμοιοπαθεῖς μέ σᾶς». Ἀμέσως καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀνέτρεψαν τὸ κακό. Δὲν εἶπαν ἀπλῶς, «Ἄνθρωποι», ἀλλὰ «σὸν καὶ σᾶς». Ἕπειτα, γιά νά μὴ φανοῦν ὅτι τιμοῦν τοὺς θεοὺς, ἄκουσε τί προσθέτουν· «Πού κηρύττομε τὸ εὐαγγέλιο σέ σᾶς γιά νά ἐπιστρέψετε ἀπὸ τὰ μάταια αὐτὰ πράγματα στὸν ζωντανὸ Θεό, ὁ ὁποῖος δημιούργησε τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ καὶ τὴ θάλασσα καὶ ὅλα ὅσα ὑπάρχουν μέσα σ' αὐτά»². Πρόσεχε

τῶν μνημονεύοντας αὐτούς, οὐδὲ λέγοντας τίνος ἔνε-
κεν, πάντων δημιουργὸς ὢν, τὰ ἔθνη ἀφῆκεν αὐ-
τόνομα;

«Ὅς ἐν ταῖς παρωχημέναις γενεαῖς εἶασε πάν-
5 τα τὰ ἔθνη πορεύεσθαι ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν». Ὅτι μὲν
εἶασε λέγει, διὰ τί δὲ εἶασεν, οὐκ ἔτι τέως πρὸς τὸ
κατεπεῖγον ἴσταται, οὐδαμοῦ τοῦ Χριστοῦ τὸ ὄνομα
τιθείς.

«Καίτοι γε οὐκ ἀμάρτυρον ἑαυτὸν ἀφῆκεν, ἀγα-
10 θοποιῶν οὐρανόθεν, ὑμῖν ὑετοὺς διδοὺς καὶ καιροὺς
καρποφόρους, ἐμπιπλῶν τροφῆς καὶ εὐφροσύνης τὰς
καρδίας ὑμῶν». Ὅρα, οὐ βούλεται τὴν κατηγορίαν
αὐτῶν ἀυξῆσαι, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπὶ τὸν Θεὸν τὸ πᾶν ἄ-
γειν αὐτοὺς παιδεύει· ἔμαθον γὰρ ὅτι οὐχ οὕτω σπου-
15 δάζειν δεῖ ἄξιόν τι εἰπεῖν περὶ Θεοῦ, ὡς τὸ τοῖς ἀ-
κούουσιν ὠφέλιμον. Ὅρα πῶς λανθανόντως τὴν κα-
τηγορίαν τίθησι. Καὶ μὴν, εἰ τοῦτο ἐποίει, ἔδει κο-
λασθῆναι αὐτούς, τσοσούτων ἀπολαύοντας ἀγαθῶν,
καὶ μηδὲ ὡς τροφέα γνωρίσαντας· ἀλλ' οὐ λέγει φα-
20 νερωῶς, ἀλλ' αἰνίττεται, «οὐρανόθεν ὑμῖν», λέγων,
«ὑετοὺς διδοὺς». Οὕτω καὶ ὁ Δαυὶδ ἔλεγεν· «Ἀπὸ
καρποῦ σίτου καὶ οἴνου καὶ ἐλαίου αὐτῶν ἐπληθύν-
θησαν»· καὶ πολλαχοῦ, περὶ δημιουργίας διαλεγόμε-
νος, ταῦτα τίθησιν εἰς μέσον. Καὶ ὁ Ἱερεμίας δὲ τὴν
25 δημιουργίαν πρώτην, εἶτα τὴν πρόνοϊαν, τὴν διὰ τῶν
ὑετῶν φησιν· ὥστε ἐκεῖθεν πεπαιδευμένος διαλέγε-
ται «Ἐμπιπλῶν», φησί, «τροφῆς καὶ εὐφροσύνης».
Μετὰ φιλοτιμίας ἢ τροφή, οὐ μόνον πρὸς αὐτάρκει-
αν, οὐδὲ πρὸς τὴν χρείαν.

30 «Καὶ ταῦτα λέγοντες, μόλις κατέπαυσαν τοὺς ὀ-

3. Πράξ. 14, 16

4. Πράξ. 14, 17

5. Ψαλμ. 4, 8

6. Ἱερ. 5, 22 - 24

πού αὐτοὶ πουθενὰ δὲν κάμνουν λόγο γιὰ τοὺς προφῆτες, οὔτε λέγουν, γιὰ ποῖο λόγο, ἐνῶ εἶναι δημιουργὸς ὄλων, ἄφησε τὰ ἔθνη αὐτόνομα;

«Ὁ ὁποῖος στὶς προηγούμενες γενεές ἄφησε ὅλα τὰ ἔθνη νὰ βαδίζουν τὸ δικό τους δρόμο»³. Τὸ ὅτι τὰ ἄφησε τὸ λέγει, γιὰτί ὅμως τὰ ἄφησε, δὲν τὸ λέγει ἀκόμα· στὴν ἀρχὴ σταματᾷ στὸ κατεπεῖγον, μὴ ἀναφέροντας πουθενὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ.

«Στὴν πραγματικότητα βέβαια δὲν ἄφησε τὸν ἑαυτό του χωρὶς ν' ἀποκαλύπτεται στὸν κόσμον, στέλλοντας τίς εὐεργεσίες του ψηλὰ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, δίνοντας σέ σᾶς βροχές καὶ ἐποχές καρποφόρες, γεμίζοντας τίς καρδιές σας μὲ τροφές καὶ χαρὰ»⁴. Πρόσεχε, ὅτι δὲν θέλει ν' αὐξήσει τὴν σέ βάρος τους κατηγορία, ἀλλὰ τοὺς διδάσκει ἀποδίδοντας τὸ πᾶν στὸ Θεό· διότι ἔμαθαν ὅτι δὲν πρέπει τόσο πολὺ νὰ φροντίζουν νὰ ποῦν κάτι τὸ ἄξιο περὶ τοῦ Θεοῦ, ὅσο τὸ νὰ εἶναι αὐτὸ ὠφέλιμο γιὰ τοὺς ἀκροατές. Πρόσεχε πῶς, μὲ τρόπο πού νὰ μὴ γίνεται ἀντιληπτό, διατυπώνει τὴν κατηγορία. Καὶ βέβαια, ἐὰν ἔκαμνε αὐτό, ἔπρεπε νὰ τιμωρηθοῦν αὐτοί, διότι, ἐνῶ ἀπόλαυσαν τόσα ἀγαθὰ, δὲν τὸν ἀναγνώρισαν οὔτε σὰν χορηγὸ τροφῆς· ὅμως δὲν τὸ λέγει φανερά, ἀλλὰ τὸ ὑπαινίσσεται, λέγοντας «δίνοντάς σας ψηλὰ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ βροχές». Τὸ ἴδιο καὶ ὁ Δαυὶδ ἔλεγε· «Ἄν καὶ αὐτοὶ εἶναι γεμάτοι ἀπὸ καρπὸ σίτου, οἴνου καὶ ἐλαίου»⁵· καὶ σέ πολλές περιπτώσεις, μιλώντας γιὰ τὴ δημιουργία, αὐτὰ ἀναφέρει. Καὶ ὁ Ἰερεμίας ὁμιλεῖ πρῶτα γιὰ τὴ δημιουργία καὶ ἔπειτα γιὰ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ πού ἐκδηλώνεται μὲ τίς βροχές· ὥστε ὁμιλεῖ ἔτσι ἐπειδὴ εἶχε διδαχθεῖ ἀπὸ ἐκεῖνον· «Γεμίζοντάς τους», λέγει, «μὲ τροφή καὶ χαρὰ». Μὲ γενναιοδωρία δίνεται ἡ τροφή, ὄχι μόνο γιὰ νὰ εἶναι ἐπαρκής, οὔτε μόνο γιὰ νὰ ἱκανοποιεῖ τίς ἀνάγκες.

«Καὶ λέγοντας αὐτά, μόλις καὶ μετὰ δυσκολίας σταμάτησαν τὰ πλήθη γιὰ νὰ μὴ προσφέρουν θυσία σ' αὐ-

χλους τοῦ μὴ θύειν αὐτοῖς». Καὶ τούτῳ μάλιστα ἐθαυμάσθησαν. Ὁρᾶς ὅτι πρὸς τοῦτο ἴσταντο, ὥστε ἀνατρέψαι τὴν μανίαν ἐκείνην;

«Ἐπῆλθον δὲ ἀπὸ Ἀντιοχείας καὶ Ἰκονίου Ἰουδαῖοι, καὶ πείσαντες τοὺς ὄχλους, καὶ λιθάσαντες τὸν Παῦλον, ἔσυραν ἔξω τῆς πόλεως, νομίσαντες αὐτὸν τεθνάναι». Ὅντως διαβόλου τέκνα! οὐκ ἐν ταῖς πόλεσιν αὐτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔξω τούτων ταῦτα ποιοῦντες, καὶ τοσαύτην ποιούμενοι σπουδὴν καθελεῖν τὸ κήρυγμα, ὅσην οἱ Ἀπόστολοι στήσαι ἐπειγόμενοι. «Καὶ πείσαντες, φησί, τοὺς ὄχλους, καὶ λιθάσαντες τὸν Παῦλον, ἔσυραν ἔξω τῆς πόλεως». Ἐνταῦθα πληροῦται τὸ «Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται». Μείζον τοῦτο
15 τοῦ τὸν χολὸν ἐγεῖραι. Οἱ μὲν οὖν ἐθνικοὶ ὡς θεοὺς ἐνόμιζον, οὗτοι δὲ ἔσυρον, πείσαντες τοὺς ὄχλους· οὐδὲ γὰρ πάντας εἰκὸς ἦν θαυμάζειν αὐτούς. Καὶ ὄρα, ἐν αὐτῇ τῇ πόλει, ἐν ἣ οὕτως ἐθαυμάσθησαν, ἐν αὐτῇ τὰ δεινὰ πάσχουσι. Καὶ τοῦτο δὲ τοὺς ὀρῶντας
20 ὠφέλει. Ὅτι δὲ καὶ διὰ τοῦτο συνεχωρεῖτο πάσχειν, ἄκουε τοῦτο αὐτὸ δηλοῦντος καὶ λέγοντος· «Ἴνα μὴ εἰς ἐμὲ λογίσηται τις ὑπὲρ ὃ βλέπει με, ἢ ἀκούει τι ἐξ ἐμοῦ».

«Κυκλωσάντων δὲ τῶν μαθητῶν αὐτόν, ἀναστὰς
25 εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν». Ὁρᾶς προθυμίαν; ὄρᾶς πόθον ζέοντα καὶ πεπυρωμένον; Εἰς αὐτὴν πάλιν τὴν πόλιν εἰσῆλθεν, ὥστε δειχθῆναι ὅτι εἶ που καὶ ὑπεχώρει διὰ τὸ τὸν λόγον βούλεσθαι σπεῖραι, καὶ διὰ τὸ μὴ δεῖν ἐκκαίειν αὐτῶν τὸν θυμόν. Ταῦτα τῶν σημείων οὐχ ἥττον καὶ λαμπροτέρους ἐποίει, καὶ μᾶλλον
30 χαίρειν παρεσκεύαζεν. Οὐδαμοῦ δὲ λέγει ὅτι ὑπέστρεψαν χαίροντες, ὅτι σημεία ἐποίησαν, ἀλλ' ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἀτιμασθῆναι· καὶ τοῦτο γὰρ παρὰ τοῦ Χριστοῦ ἐδιδάχθησαν,

τούς»⁷. Καί γι' αὐτὸ θαυμάσθησαν πάρα πολὺ. Βλέπεις ὅτι ἡ ὄλη προσπάθειά τους σ' αὐτὸ ἀπέβλεπε, στὸ ν' ἀνατρέψει δηλαδὴ τὴ μανία ἐκείνη;

«Ἦρθαν ὁμως ἀπὸ τὴν Ἀντιόχεια καὶ τὸ Ἰκόνιο Ἰουδαῖοι, καί, ἀφοῦ ἔπεισαν τὰ πλήθη, λιθοβόλησαν τὸν Παῦλο καὶ τὸν ἔσυραν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, νομίζοντας ὅτι εἶχε πεθάνει»⁸. Ἐδῶ βρίσκει ἐκπλήρωση τὸ «Σοῦ ἀρκεῖ ἡ χάρη μου· διότι ἡ δύναμή μου ἀποδεικνύεται τέλεια ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει ἀδυναμία»⁹. Αὐτὸ εἶναι σπουδαιότερο ἀπὸ τὸ νὰ κάνει τὸν χωλὸ νὰ περπατήσει. Οἱ μὲν λοιπὸν ἐθνικοὶ τοὺς θεωροῦσαν σὰν θεούς, ἐνῶ αὐτοὶ τοὺς ἔσυραν, ἀφοῦ ἔπεισαν τὰ πλήθη· διότι οὔτε ἦταν φυσικὸ νὰ τοὺς θαυμάζουν ὅλοι. Καὶ πρόσεχε, στὴν ἴδια τὴν πόλη, στὴν ὁποία τόσο πολὺ θαυμάσθησαν, σ' αὐτὴν πάσχουν τὰ δεινά. Καὶ αὐτὸ δὲ ὠφελοῦσε ἐκείνους ποὺ τοὺς ἔβλεπαν. Τὸ ὅτι δὲ καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἐπιτρεπόταν ἀπὸ τὸ Θεὸ νὰ πάσχουν, ἄκου καὶ αὐτὸ τὸ ἴδιο ποὺ τὸ δηλώνει μὲ τὰ ἐξῆς λόγια· «Γιὰ νὰ μὴ μὲ θεωρήσει κάποιος ἀνώτερον ἀπὸ αὐτὸ ποὺ βλέπει σ' ἐμένα ἢ ἀκούει ἀπὸ μένα»¹⁰.

«Ὅταν ὁμως οἱ μαθητὲς τὸν περικύκλωσαν, σηκώθηκε καὶ μπῆκε στὴν πόλη»¹¹. Βλέπεις προθυμία; βλέπεις πόθο θερμὸ καὶ φλογερό; Στὴν ἴδια πάλι πόλη μπῆκε, γιὰ νὰ γίνεи φανερό, ὅτι καὶ ἂν κάποτε ἀπομακρυνόταν, τὸ ἔκαμνε ἐπειδὴ ἤθελε νὰ σπείρει τὸ λόγο τοῦ εὐαγγελίου καὶ γιὰ νὰ μὴ ἀνάβει τὸ θυμὸ αὐτῶν. Αὐτὰ τοὺς ἔκαμναν λαμπρότερους ἀπὸ ὅ,τι τὰ θαύματα, καὶ τοὺς προετοίμαζαν περισσότερο νὰ χαίρονται. Πουθενὰ δὲ δὲν λέγει ὅτι ἐπέστρεψαν γεμάτοι ἀπὸ χαρὰ, ἢ ὅτι ἔκαναν θαύματα, ἀλλ' ὅτι καταξιώθηκαν νὰ ἀτιμασθοῦν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ· διότι καὶ αὐτὸ τὸ διδάχθησαν ἀπὸ τὸν Χριστό, ὁ ὁποῖος ἔλεγε· «Μὴ χαίρεσθε, γιὰ τὸ ὅτι τὰ δαιμό-

7. Πράξ. 14, 18
9. Β' Κορ. 12, 9

8. Πράξ. 14, 19
10. Β' Κορ. 12, 8

λέγοντος· «Μὴ χαίρετε, ὅτι τὰ δαιμόνια ὑμῖν ὑποτάσσεται»· ἡ γὰρ ὄντως χαρὰ καὶ εἰλικρινῆς αὐτῆ ἐστὶ, τὸ πάσχειν τι διὰ Χριστόν. **Εἶτα** τὰς πόλεις πάσας ἐπήεσαν, ἐν αἷς ἐκινδύνευσαν.

5 «**Καὶ** τῇ ἐπαύριον ἐξῆλθε σὺν τῷ Βαρνάβᾳ εἰς Δέρβην, εὐαγγελισάμενοί τε τὴν πόλιν ἐκείνην, καὶ μαθητεύσαντες ἱκανοὺς ὑπέστρεψαν εἰς Λύστραν καὶ Ἰκόνιον καὶ Ἀντιόχειαν, ἐπιστηρίζοντες τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν, παρακα-
10 λουῖντες ἐμμένειν τῇ πίστει, καὶ ὅτι διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ». Τοῦτο ἔλεγον, τοῦτο ἐδείκνυον. «Ἐπιστηρίζοντες», φησί, «τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν». «Ὡστε ἐστηριγμένοι ἦσαν· μᾶλλον δὲ προσετίθεντο. Προὔλε-
15 γον τοίνυν, ἵνα μὴ σκανδαλισθῶσιν. Ὡσπερ ἐπίτηδες δὲ τὸ αὐτὸ γίνεται οὐ διὰ τῶν Ἀποστόλων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν μαθητῶν, ἵνα μάθωσιν ἐκ προοιμιῶν εὐθέως καὶ τοῦ κηρύγματος τὴν δύναμιν, καὶ ὅτι καὶ αὐτοὺς δεῖ τοιαῦτα πάσχειν, καὶ ἵνα γενναίως
20 στῶσι, μὴ μόνον πρὸς τὰ σημεῖα κεχηνότες, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον πρὸς τοὺς πειρασμούς. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἔλεγε· «Τὸν αὐτὸν ἀγῶνα ἔχοντες, οἷον εἶδετε ἐν ἐμοὶ καὶ ἠκούσατε». Διωγμοὶ διωγμοὺς διεδέχοντο, πανταχοῦ πόλεμοι, μάχαι, λιθοβολίαι. Ποία προ-
25 τροπή; πῶς ἐπειθον, ἐν προοιμίῳ θλίψεις λέγοντες; **Εἶτα** καὶ ἄλλη παραμυθία.

2. «**Χειροτονήσαντες** δὲ αὐτοῖς πρεσβυτέρους κατ' Ἐκκλησίαν, προσευξάμενοι μετὰ νηστειῶν, παρέθεντο αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ, εἰς ὃν πεπιτεῦκείσαν». **Εἶδες**
30 **θερμότητα Παύλου;** «**Προσευξάμενοι**», φησί, «μετὰ

11. Λουκᾶ 1, 20

12. Πράξ. 14, 20 - 22

13. Φιλπ. 1, 30

14. Πράξ. 14, 23

για ὑποτάσσονται σὲ σαῶς»¹· διότι ἡ πραγματικὴ καὶ εἰλικρινὴς χαρὰ αὐτὴ εἶναι, τὸ νὰ πάσχουν κάτι γιὰ τὸ Χριστό. Στὴ συνέχεια ἐπισκέφθηκαν ὅλες τὶς πόλεις στὶς ὁποῖες κινδύνεψαν.

«Καὶ τὴν ἐπόμενη ἡμέρα ἀναχώρησε μαζί μὲ τὸν Βαρνάβα γιὰ τὴ Δέρβη, καὶ ἀφοῦ κήρυξαν τὸ εὐαγγέλιο σὲ ἐκείνη τὴν πόλη καὶ ἔκαναν ἀρκετοὺς μαθητές, ἐπέστρεψαν εἰς τὰ Λύστρα, τὸ Ἰκόνιο καὶ τὴν Ἀντιόχεια, στηρίζοντας τὶς ψυχὰς τῶν μαθητῶν, προτρέποντάς τους νὰ μένουν σταθεροὶ εἰς τὴν πίστη, καὶ ὅτι πρέπει νὰ περάσομε μέσα ἀπὸ πολλὰς θλίψεις γιὰ νὰ μποῦμε εἰς τὴν βασιλεία τοῦ Θεοῦ»¹². Αὐτὸ πού ἔλεγαν αὐτὸ καὶ ἀποδείκνυαν ἔμπρακτα. «Στηρίζοντας», λέγει, «τὶς ψυχὰς τῶν μαθητῶν». Ὡστε ἦταν ψυχικὰ ἐνδυναμωμένοι, ἀλλ' ὅμως πρόσθεταν περισσότερὴ ἐνδυνάμωση. Πρόλεγαν τὶς θλίψεις, γιὰ νὰ μὴ σκανδαλισθοῦν. Ὅπως ἀκριβῶς ἐπίτηδες τὸ ἴδιο γίνεται ὄχι μόνο μὲ τοὺς Ἀποστόλους, ἀλλὰ καὶ μὲ τοὺς μαθητές, γιὰ νὰ μάθουν ἀμέσως ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή καὶ τοῦ κηρύγματος τὴ δύναμη, καὶ ὅτι καὶ αὐτοὶ θὰ χρειασθεῖ νὰ ὑποστοῦν παρόμοια, καὶ γιὰ νὰ παραμένουν μὲ γενναιότητα σταθεροὶ εἰς τὴν πίστη, ὄχι μόνο μένοντας κατάπληκτοι ἀπὸ τὰ θαύματα, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο ἀντιμετωπίζοντας μὲ γενναιότητα τοὺς πειρασμούς. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Κάμνοντας τὸν ἴδιο ἀγῶνα, πού εἶδατε νὰ κάμνω ἐγὼ καὶ ἀκούσατε γι' αὐτόν»¹³. Οἱ διωγμοὶ διαδέχονταν διωγμούς, παντοῦ γίνονταν πόλεμοι, μάχες, λιθοβολισμοί. Ποιὰ ἦταν ἡ προτροπὴ τους; πῶς τοὺς ἔπειθαν, διακηρῦσσοντας ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὅτι θὰ συναντήσουν θλίψεις; Στὴ συνέχεια δὲ καὶ ἄλλη παρηγοριά.

2. «Ἀφοῦ χειροτόνησαν πρεσβυτέρους σὲ κάθε ἐκκλησία, μὲ προσευχὴ καὶ νηστείας τοὺς ἀφιέρωσαν εἰς τὸν Κύριον εἰς τὸν ὁποῖον εἶχαν πιστέψει»¹⁴. Εἶδες τὴ θερμότητα τοῦ Παύλου; «Μὲ προσευχάς», λέγει, «καὶ νηστείας ἀφιέ-

νηστειῶν, παρέθεντο αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ». Ὁρα, μετὰ νηστειῶν αἱ χειροτονίαι. Πάλιν νηστεία, τὸ καθάρσιον τῶν ἡμετέρων ψυχῶν.

«Καὶ διελθόντες τὴν Πισιδίαν, ἦλθον εἰς Παμφυλίαν· καὶ λαλήσαντες ἐν Πέργῃ τὸν λόγον, κατήνησαν εἰς Ἀττάλειαν». Ἴνα γὰρ μὴ καταπέση τὰ φρονήματα τῶν μαθητῶν, ὅτι οἱ νομιζόμενοι θεοὶ τοιαῦτα πάσχουσιν, εἰσῆλθον πρὸς αὐτούς, καὶ διελέχθησαν. Καὶ ὄρα. Πρῶτον εἰς Δέρβην ἐξέρχεται, διδούς αὐτοῖς ἀναπνεῦσαι τοῦ θυμοῦ, καὶ τότε πάλιν εἰς Λύστραν καὶ Ἰκόνιον καὶ Ἀντιόχειαν, θυμουμένοις μὲν αὐτοῖς εἰκων, πεπαυμένοις δὲ ἐπιτιθέμενος. Ὁρᾷς ὅτι οὐ πάντα χάριτι, ἀλλὰ καὶ οἰκεία σπουδῇ διώκουν;

15 «Κἀκεῖθεν ἀπέπλευσαν εἰς Ἀντιόχειαν, ὅθεν ἦσαν παραδεδομένοι τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ἔργον, ὃ ἐπλήρωσαν». Διὰ τί πάλιν ἔρχονται εἰς Ἀντιόχειαν; Ἴνα ἀπαγγείλωσι τὰ ἐκεῖ γεγόμενα· ἄλλως δὲ καὶ οἰκονομεῖται μέγα πρᾶγμα ἐντεῦθεν· ἔδει γὰρ λοιπὸν μετὰ παρρησίας τοῖς ἔθνεσι κηρύττειν. Ἔρχονται οὖν ταῦτα ἀπαγγέλλοντες, ἵνα εἰδέναί ἔχωσι. Καὶ οἰκονομεῖται τότε κατελθεῖν τοὺς κωλύοντας τοῖς ἔθνεσιν ὁμιλεῖν, ἵνα λοιπὸν ἀπὸ Ἱεροσολύμων, πολλὴν λαβόντες ἄδειαν, μετὰ παρρησίας ἀπίωσιν· ἢ καὶ ἄλλως, 25 δείκνυσιν αὐτῶν τὸ ἦθος οὐκ αὐθαδές. Ἔρχονται γὰρ τὴν τε παρρησίαν ἐνδεικνύμενοι, ὅτι καὶ χωρὶς ἐκείνων τοῖς ἔθνεσιν ἐκήρυξαν, καὶ τὴν ὑπακοήν, ὅτι αὐτοῖς ἀναφέρουσιν· οὐ γὰρ ὡς τοσαῦτα κατωρθωκότες ἀπενοήθησαν.

15. Πράξ. 14, 24 - 25

16. Πράξ. 14, 26

ρωσαν αὐτοὺς στὸν Κύριο». Πρόσεχε, ὅτι οἱ χειροτονίες γίνονται μὲ νηστείες. Πάλι νηστεία, τὸ καθάρσιο αὐτὸ τῶν ψυχῶν μας.

«Καί, ἀφοῦ πέρασαν ἀπὸ τὴν Πισιδία, ἤρθαν στὴν Παμφυλία, καί, ἀφοῦ κήρυξαν τὸ λόγο τοῦ εὐαγγελίου στὴν Πέργη, κατέληξαν στὴν Ἀπάλεια»¹⁵. Γιὰ νὰ μὴ καταπέσει δηλαδὴ τὸ φρόνημα τῶν μαθητῶν, ὅτι αὐτοὶ ποὺ θεωροῦνται θεοὶ πάσχουν τέτοια, ἐπισκέφθηκαν αὐτοὺς καὶ συνομίλησαν μαζί τους. Καὶ πρόσεχε. Πρῶτα στὴ Δέρβη πηγαίνει, δίνοντάς τους χρόνο ὥστε νὰ περάσει ὁ θυμὸς τους, καὶ μετὰ πηγαίνει πάλι στὰ Λύστρα, τὸ Ἰκόνιο καὶ στὴν Ἀντιόχεια, καὶ ἔτσι ὅταν μὲν αὐτοὶ εἶναι ὀργισμένοι φεύγει, μόλις δὲ καταπαύσει ἡ ὀργὴ τους ὀρμᾶ πρὸς αὐτούς. Βλέπεις ὅτι δὲν τὰ ἔκαμναν ὅλα μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐπιχειροῦν πολλὰ καὶ μὲ δική τους προθυμία.

«Καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἀπέπλευσαν γιὰ τὴν Ἀντιόχεια ἀπὸ ὅπου εἶχαν παραδοθεῖ στὴ χάρη τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸ ἔργο ποὺ ἐκπλήρωσαν»¹⁶. Γιατί πάλι ἔρχονται στὴν Ἀντιόχεια; Γιὰ νὰ ἀναγγεῖλουν τὰ ὅσα συνέβηκαν ἐκεῖ· ἐξ ἄλλου δὲ ρυθμίζεται ἀπὸ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ νὰ προκύψει ἀπὸ ἐδῶ κάποιο σπουδαῖο πράγμα· ἔπρεπε δηλαδὴ νὰ κηρύττουν πλέον μὲ θάρρος στὰ ἔθνη. Ἔρχονται λοιπὸν ν' ἀναγγεῖλουν αὐτά, γιὰ νὰ τὰ γνωρίζουν. Καὶ ρυθμίζεται ἀπὸ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ τότε νὰ κατεβοῦν μερικοὶ ποὺ ἀπαγόρευαν τὴν κήρυξη τοῦ εὐαγγελίου στοὺς ἐθνικούς, ὥστε στὴ συνέχεια, ἀφοῦ ἔλαβαν τὴν ἄδεια ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα, νὰ ἀναχωρήσουν ἀπὸ ἐκεῖ μὲ θάρρος πολὺ, ἀλλὰ καὶ ἀκόμα αὐτὸ δείχνει ὅτι ἡ συμπεριφορὰ τους δὲν ἦταν αὐθάδης. Καθόσον ἔρχονται σ' αὐτοὺς ἀποδεικνύοντας καὶ τὸ θάρρος τους, διότι κήρυξαν στὰ ἔθνη χωρὶς τὴν ἄδεια ἐκείνων, καὶ τὴν ὑπακοή τους, διότι ἀναφέρουν σ' αὐτοὺς τὰ συμβάντα· δὲν κυριεύθηκαν δηλαδὴ ἀπὸ ἀλαζονεῖα ἐπειδὴ τόσα πολλὰ ἐπέτυχαν.

«Ὅθεν ἦσαν παραδεδομένοι», φησί, «τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ». Καὶ μὴν τὸ Πνεῦμα εἶπεν, ἀλλὰ τὰ τοῦ Πνεύματος οἶδεν ὄντα τοῦ Υἱοῦ· μία γὰρ ἐξουσία, ὡσπερ ἡ φύσις καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος μία.

5 «Παραγενόμενοι δὲ καὶ συναγαγόντες τὴν Ἐκκλησίαν, ἀπήγγειλαν ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεὸς μετ' αὐτῶν, καὶ ὅτι ἤνοιξεν ὁ Θεὸς τοῖς ἔθνεσι θύραν πίστεως. Διέτριβον δὲ ἐκεῖ χρόνον οὐκ ὀλίγον σὺν τοῖς μαθηταῖς». Εἰκότως μεγάλη γὰρ οὔσα ἡ πόλις, ἐ-
10 δεῖτο διδασκάλων. Ἰδωμεν λοιπὸν ἄνωθεν τὰ εἰρημένα.

Αὐτῇ τῇ ὄψει κατέπληξαν αὐτούς, διαρρήξαντες τὰ ἱμάτια. Τοῦτο καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ ἐποίει ἐπὶ τῇ ἥττη τοῦ λαοῦ. Μὴ τοίνυν νομίσης ἀνάξιον αὐτῶν
15 εἶναι τοῦτο, καὶ τῆς εὐσταθείας αὐτῶν· καὶ ἂν γὰρ ἄλλως ἐπέσχον τὴν τοσαύτην ὁρμήν, οὐκ ἂν ἄλλως τὴν πυρὰν ἔσβεσαν. Ὅταν οὖν τι δέη τῶν δεόντων γενέσθαι, μηδὲ ἡμεῖς παραιτώμεθα. Εἰ τοίνυν καὶ μετὰ ταῦτα μόλις ἔπεισαν, εἰ μὴ οὕτως εἰργάσαντο,
20 τί οὐκ ἂν ἐγένετο; Εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἐποίησαν, ἐνομίσθησαν ἂν πως ὑψηλοφρονεῖν, καὶ μᾶλλον ἐφίεσθαι τῆς τιμῆς.

Καὶ ὄρα τὸν λόγον μεμετρημένον ἐν τῇ ἐπιπλήξει, καὶ θαύματος ὁμοῦ γέμοντα καὶ ἐπιπλήξεως. Τοῦτο
25 μάλιστα αὐτούς ἐκώλυσε, τὸ εἰπεῖν· «Καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ἐσμεν ὑμῖν ἄνθρωποι, εὐαγγελιζόμενοι ὑμᾶς ἀπὸ τῶν ματαίων τούτων ἐπιστρέφειν ἐπὶ τὸν Θεόν». Ὡσεὶ ἔλεγον· Ἄνθρωποι μὲν ἐσμεν, φησί, τούτων δὲ μείζους ταῦτα γὰρ νεκρά'. Ὅρα αὐτούς οὐκ ἄ-

17. Πρόξ. 14, 27 - 28

18. Πρόξ. 14, 15

«Ἀπὸ ὅπου εἶχαν παραδοθεῖ», λέγει, «στὴ χάρη τοῦ Θεοῦ». Καὶ βέβαια τὸ Πνεῦμα μίλησε, ἀλλὰ τὰ τοῦ Πνεύματος γνώριζε ὅτι εἶναι τοῦ Υἱοῦ· διότι μία εἶναι ἡ ἐξουσία, ὅπως ἀκριβῶς μία εἶναι καὶ ἡ φύση τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος.

«Ὅταν δὲ ἔφθασαν καὶ συγκέντρωσαν τὴν Ἐκκλησία ἀνάγγειλαν τὰ ὅσα ἔκανε ὁ Θεὸς μὲ αὐτοὺς καὶ ὅτι ὁ Θεὸς ἄνοιξε στοὺς ἐθνικοὺς τὴν πόρτα τῆς πίστεως. Ἔμειναν δὲ ἐκεῖ ἄρκετὸ χρόνο μαζὶ μὲ τοὺς μαθητές»¹⁷. Πολὺ σωστά· διότι ἡ πόλη, ἐπειδὴ ἦταν μεγάλη, εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ δασκάλους. Ἄς δοῦμε λοιπὸν τὰ ὅσα λέχθησαν ἀπὸ τὴν ἀρχή.

Μὲ τὴν ὄλη ἐμφάνισή τους κατέπληξαν αὐτοὺς, ἀφοῦ ἔεσχισαν τὰ ἐνδύματά τους. Αὐτὸ ἔκανε καὶ ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ ὅταν νικήθηκε ὁ λαὸς του. Μὴ λοιπὸν νομίσεις ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀνάξιο αὐτῶν καὶ τοῦ σταθεροῦ φρονήματος αὐτῶν· διότι δὲν θὰ μπορούσαν μὲ ἄλλο τρόπο νὰ συγκρατήσουν τὴν τόσο μεγάλη ὀρμή τους, δὲν θὰ μπορούσαν νὰ σβήσουν τὴ φωτιά. Ὅταν λοιπὸν πρέπει νὰ γίνῃ κάτι ἀπὸ τὰ πρέποντα, οὔτε ἐμεῖς νὰ μὴ παραιτούμαστε ἀπὸ τὴν προσπάθεια. Ἐὰν λοιπὸν καὶ μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ μόλις καὶ μετὰ δυσκολίας τοὺς ἔπεισαν, ἐὰν δὲν ἐνεργοῦσαν ἔτσι, τί θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ μὴ συμβεῖ; Διότι, ἐὰν δὲν ἐνεργοῦσαν ἔτσι, θὰ νομίζονταν κατὰ κάποιον τρόπο ὅτι μεγαλοφρονοῦν, καὶ ὅτι ἐπιθυμοῦν πολὺ τὴν τιμὴν.

Καὶ πρόσεχε ὅτι τὰ λόγια εἶναι μετρημένα κατὰ τὴν ἐπίπληξη καὶ εἶναι συγχρόνως γεμάτα ἀπὸ θαυμασμὸ καὶ ἐπίπληξη. Αὐτὸ πρὸ πάντων ἐμπόδισε αὐτοὺς, τὸ ὅτι εἶπε, «καὶ ἐμεῖς εἴμαστε ἄνθρωποι ὁμοιοπαθεῖς μὲ σᾶς, κηρύττοντας σὲ σᾶς τὸ εὐαγγέλιον, ὥστε νὰ ἐπιστρέψετε ἀπὸ τὰ μάταια αὐτὰ στὸ Θεό»¹⁸. Εἶναι σὰν νὰ ἔλεγε· Ἄνθρωποι μὲν εἴμαστε, λέγει, ἄλλ' ἀνώτεροι ἀπ' αὐτὰ· διότι αὐτὰ εἶναι νεκρά. Πρόσεχε αὐτοὺς ποὺ δὲν ἀποκρούουν

νατρέποντας μόνον, ἀλλὰ καὶ διδάσκοντας, καὶ οὐδὲν περὶ ἄοράτων φθεγγομένους. «Ὅς ἐποίησε», φησί, «τὸν οὐρανόν, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς». Μάρτυρας αὐτοὺς λέγει
 5 τοὺς ἐνιαυτοῦς. Ὡς τῆς μανίας τῆς ἰουδαϊκῆς! εἰς δῆμον οὕτω τιμήσαντα τοὺς Ἀποστόλους ἐτόλμησαν ἐμβῆναι καὶ λιθάσαι Παῦλον. Ἐξω δὲ τῆς πόλεως ἔσυραν τάχα δεδοικότες ἐκεῖνον.

«Καὶ προσευξάμενοι», φησί, «μετὰ νηστειῶν, πα-
 10 ρέθεντο αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ». Καὶ νηστεύειν ἐδίδασκον ἐν τοῖς πειρασμοῖς. Οὐκ εἶπον ὅσα αὐτοὶ ἐποίησαν, ἀλλ' ὅσα ὁ Θεὸς μετ' αὐτῶν. Ἐμοὶ δοκοῦσι τοὺς πειρασμοὺς λέγειν. Οὐχ ἀπλῶς ἦλθον ἐνταῦθα, οὐδὲ διαναπαυσόμενοι, ἀλλ' οἰκονομικῶς ὑπὸ τοῦ Πνεύ-
 15 ματος ὀδηγούμενοι, ὥστε τὸ κήρυγμα τῶν ἐθνῶν βεβαιωθῆναι. Καὶ διὰ τί, φησὶν, ἐν Κύπρῳ οὐκ ἐποίησαν πρεσβυτέρους οὐδὲ ἐν Σαμαρείᾳ; Ὅτι ἐκείνη μὲν ἐγγὺς ἦν τῶν Ἀποστόλων, αὕτη δὲ τῆς Ἀντιοχείας, καὶ ὁ λόγος ἐκράτει ἐνταῦθα δὲ πολλῆς ἐδέ-
 20 οντο παραμυθίας, καὶ μάλιστα οἱ ἐξ ἐθνῶν, ὀφείλοντες πολλὰ διδάσκεσθαι. Ἦλθον διδάσκοντες ὅτι εἰκότως ἐχειροτονήθησαν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος. Καὶ ὄρα τὸ θερμὸν Παύλου. Οὐ πυνθάνεται εἰ δεῖ λαλῆσαι ἔθνεσιν, ἀλλ' εὐθέως λαλεῖ διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «Οὐ
 25 προσανεθέμην σαρκὶ καὶ αἵματι».

3. Μέγα ὄντως ἀγαθὸν ἢ θλίψις, καὶ μεγάλης ψυχῆς ἐστὶ, καὶ γενναίας κατόρθωμα. Πόσοι μετὰ τοῦτο ἐπίστευσαν, καὶ οὐδεὶς οὕτως ἔλαμπεν; Οὕτω προθυμίας ἡμῖν δεῖ πανταχοῦ, πυρώσεως πολλῆς,
 30 ψυχῆς πρὸς θάνατον παρατεταγμένης· ἄλλως γὰρ

19. Πράξ. 14, 15

20. Πράξ. 14, 23

21. Γαλ. 1, 16

μόνο τῆ γνώμη αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς διδάσκουν, καὶ δὲν λέγουν τίποτε γιὰ τὰ ἀόρατα. «Ὁ ὁποῖος», λέγει, «δημιούργησε τὸν οὐρανὸ καὶ τῆ γῆ καὶ τῆ θάλασσα καὶ ὅλα ὅσα ὑπάρχουν μέσα σ' αὐτά»¹⁹. Μάρτυρες ἀναφέρει αὐτές τις ἴδιες τις ἐποχές. Πῶ πῶ μέγεθος ἰουδαϊκῆς ματίας! διότι τόλμησαν νὰ παρέμβουν σ' ἓνα πλῆθος λαοῦ ποῦ τόσο πολὺ τίμησε τοὺς Ἀποστόλους καὶ νὰ λιθοβολήσουν τὸν Παῦλο. Τὸν ἔσυραν δὲ ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, ἴσως ἐπειδὴ φοβοῦνταν ἐκεῖνον.

«Καὶ μὲ προσευχές», λέγει, «καὶ νηστεῖες, ἀφιέρωσαν αὐτοὺς στὸν Κύριο»²⁰. Δίδασκαν ὅτι πρέπει καὶ νὰ νηστεύομε στίς στιγμὲς τῶν δοκιμασιῶν. Δὲν εἶπαν τὰ ὅσα ἔκαναν αὐτοί, ἀλλ' ὅσα ἔκανε ὁ Θεὸς μαζὶ μὲ αὐτούς. Ἐμένα μοῦ φαίνεται ἐννοεῖ τοὺς πειρασμούς. Δὲν ἦρθαν ἐδῶ τυχαῖα, οὔτε γιὰ νὰ ξεκουρασθοῦν, ἀλλ' ὀδηγούμενοι ἀπὸ τὸ Πνεῦμα κατόπιν θείας οἰκονομίας, ὥστε νὰ ἐπικυρωθεῖ τὸ κήρυγμά τους στὰ ἔθνη. Καὶ γιατί, λέγει, στὴν Κύπρο δὲν ὄρισαν πρεσβυτέρους, οὔτε καὶ στὴ Σαμάρεια; Διότι ἐκεῖνη μὲν βρισκόταν κοντὰ στοὺς Ἀποστόλους, ἐνῶ αὐτὴ κοντὰ στὴν Ἀντιόχεια, καὶ ὁ λόγος τοῦ εὐαγγελίου κυριαρχοῦσε ἐκεῖ, ἐνῶ ἐδῶ εἶχαν ἀνάγκη ἀπὸ πολλὴ παρηγοριά, καὶ πρὸ πάντων οἱ πιστοὶ ποῦ προέρχονταν ἀπὸ τοὺς ἐθνικούς, οἱ ὁποῖοι ἔπρεπε πολλὰ νὰ διδαχθοῦν. Ἦρθαν διδάσκοντας ὅτι πολὺ ὀρθὰ χειροτονήθηκαν ἀπὸ τὸ Πνεῦμα. Καὶ πρόσεχε τὴ θερμότητα τοῦ Παύλου. Δὲν ζητᾶ νὰ μάθει ἂν πρέπει νὰ κηρύξει στὰ ἔθνη, ἀλλ' ἀμέσως κηρύττει γι' αὐτὸ ἔλεγε· «Δὲν ζήτησα τὴ συμβουλὴ ἀνθρώπων»²¹.

3. Μεγάλο ἀγαθὸ πραγματικὰ εἶναι ἡ θλίψη, καὶ εἶναι κατόρθωμα μεγάλης καὶ γενναίας ψυχῆς. Πόσοι μετὰ ἀπ' αὐτὸ πίστεψαν καὶ κανέναν δὲν ἔλαμψε τόσο πολὺ; Τέτοια προθυμία πρέπει νὰ δείχνομε παντοῦ, πολλὴ θερμότητα καὶ ψυχὴ ἔτοιμη ν' ἀγωνισθεῖ καὶ πρὸς τὸν θάνατο· διότι ἀλλιῶς δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐπιτύχει κανεὶς τὴ βα-

οὐκ ἔνι τῆς βασιλείας τυχεῖν μὴ σταυρωθέντα. Μὴ ἀπατῶμεν ἑαυτοὺς εἰ γὰρ ἐν πολέμῳ σωθῆναι οὐ δυνατόν, τρυφῶντα καὶ χρηματιζόμενον καὶ καπηλεύοντα καὶ ραθυμοῦντα, πολλῶ μᾶλλον ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ. Ἡ οὐκ οἶεσθε πόλεμον εἶναι καὶ νῦν, πάντων πολέμων χαλεπώτατον; «Οὐκ ἔστιν ἡμῖν», φησὶν, «ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα». Καὶ ἀριστῶσι καὶ βαδίζουσι καὶ λουομένοις πάρεστιν ὁ ἐχθρὸς οὐ γὰρ οἶδε καιρὸν ἀνακωχῆς, εἰ μὴ τὸν τοῦ ὕπνου μόνον, πολλάκις δὲ καὶ τότε πολεμεῖ, καὶ λογισμοὺς ἐμβάλλων ἀκαθάρτους, καὶ ἀσελγεστεροὺς ἀπὸ τῶν ὄνειράτων ἐργαζόμενος.

Ἡμεῖς δέ, ὡς περὶ μικροῦ τοῦ πράγματος ὄντος, ὑπὲρ οὗ ἐκεῖνος πολεμεῖ, οὐ νήφομεν, οὐδὲ διανιστάμεθα, οὐδὲ βλέπομεν εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἀντικειμένων ἡμῖν δυνάμεων· οὐκ ἐννοοῦμεν ὅτι τοῦτο αὐτὸ τῆς μεγίστης δυσπραγίας ἐστίν, ἀλλὰ, ὑπὸ τοσοῦτων κυκλούμενοι πολέμων, ὡς ἐν εἰρήνῃ τρυφῶμεν. Πιστεύσατέ μοι, ὧν Παῦλος ἔπαθε χαλεπώτερα ἔστι παθεῖν νῦν. Ἐβαλον αὐτὸν τότε λίθοις ἐκεῖνοι· ἔστι ρήμασι βάλλεσθαι καὶ νῦν λίθων χαλεπωτέροις. Τί οὖν δεῖ ποιεῖν; Ὅπερ ἐκεῖνος ἐποίησε· τοὺς βάλλοντας γὰρ οὐκ ἐμίσησεν, ἀλλὰ συράντων αὐτόν, εἰσῆλθε πάλιν εἰς τὴν πόλιν, εὐεργετήσων τοὺς τὰ τοιαῦτα ἠδίκηκότας. Ἄν ἐνέγκῃς καὶ σὺ τὸν ὑβριστὴν τὸν τραχύν, τὸν ἀδίκως σε ἐργασάμενον ταῦτα, ἐλιθάσθῃς καὶ σὺ. Μὴ γὰρ εἶπῃς ὅτι 'οὐδὲν ἠδίκησα'. Τί

σιλεία τῶν οὐρανῶν ἂν δέν σταυρωθεῖ. Ἦς μὴ ἔξαπατοῦμε τοὺς ἑαυτοὺς μας· διότι, ἐάν στὸν πόλεμο δέν εἶναι δυνατό νὰ σωθεῖ κάποιος ποὺ κάμνει ἀπολαυστική ζωή, ποὺ ἀσχολεῖται μὲ χρηματικές ὑποθέσεις, ποὺ συχνάζει στὰ καπηλεῖα καὶ εἶναι τελείως ἀδιάφορος, πολὺ περισσότερο ἀδύνατο εἶναι νὰ συμβεῖ αὐτὸ στὸν πόλεμο αὐτό. Ἦ νομίζετε ὅτι τώρα δέν συμβαίνει πόλεμος, καὶ μάλιστα περισσότερο φοβερός ἀπὸ ὅλους τοὺς πολέμους; «Δέν εἶναι», λέγει, «ἡ πάλη μας πρὸς αἷμα καὶ σάρκα»²². Ὁ ἐχθρός εἶναι παρῶν καὶ σ' ἐκείνους ποὺ γευματίζουν, καὶ σ' ἐκείνους ποὺ βαδίζουν καὶ σ' ἐκείνους ποὺ βρίσκονται στὸ λουτρό· διότι δέν γνωρίζει καιρὸ ἀνακωχῆς, παρὰ μόνο τὸν καιρὸ τοῦ ὕπνου, πολλές φορές δὲ καὶ τότε πολεμεῖ, καὶ βάζοντας μέσα μας σκέψεις ἀκάθαρτες, καὶ κάμνοντάς μας πιὸ ἀσελγεῖς μὲ τὰ ὄνειρα.

Ἔμεῖς ὅμως, σὰν νὰ εἶναι ἀσήμαντο πρᾶγμα ἐκεῖνο γιὰ τὸ ὁποῖο ἐκεῖνος πολεμεῖ, δέν δείχνομε ἐπαγρύπνηση, οὔτε σηκωνόμαστε γιὰ νὰ τὸν ἀντιμετωπίσομε, οὔτε προσέχομε τὸ πλῆθος τῶν δυνάμεων ποὺ βρίσκεται ἀντιμέτωπό μας· δέν σκεπτόμαστε ὅτι αὐτὸ ἀκριβῶς ἀποτελεῖ τὴν πιὸ μεγαλύτερη δυστυχία, ἀλλὰ, ἂν καὶ εἴμαστε κυκλωμένοι ἀπὸ τόσους πολέμους, κάμνομε ζωὴ γεμάτη ἀπὸ ὑλικές ἀπολαύσεις σὰν νὰ ζοῦμε σὲ καιρὸ εἰρήνης. Πιστέψτε με, ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἔπαθε ὁ Παῦλος εἶναι δυνατό νὰ πάθομε χειρότερα. Τὸν χτύπησαν τότε ἐκεῖνοι μὲ πέτρες· εἶναι δυνατό καὶ τώρα νὰ δεχθοῦμε χτυπήματα μὲ λόγια ποὺ εἶναι φοβερότερα ἀπὸ χτυπήματα ἀπὸ πέτρες. Τί λοιπὸν πρέπει νὰ κάμνομε; Ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ ἔκανε ἐκεῖνος· διότι ἐκείνους ποὺ τὸν χτυποῦσαν δέν τοὺς μίσησε, ἀλλὰ, ἂν καὶ τὸν ἔσυραν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, πάλι εἰσῆλθε μέσα στὴν πόλη, γιὰ νὰ εὐεργετήσῃ ἐκείνους ποὺ τοῦ προξένησαν τέτοιες ἀδικίες. Ἦν ὑποφέρετε καὶ σὺ τὸν σκληρὸ ὕβριστῆ, ἐκεῖνον ποὺ σοῦ τὰ προξένησε ὅλα αὐτὰ ἄδικα, τότε λιθοβολήθηκα καὶ σὺ. Μὴ πεῖς θέ-

γὰρ Παῦλος ἠδίκησεν, ἵνα λιθασθῆ; Βασιλείαν κα-
 τήγγελλε, πλάνης ἀπῆγε, τῷ Θεῷ προσῆγε· ταῦτα
 στεφάνων ἄξια, ταῦτα ἀνακηρύξεως, ταῦτα μυρίων
 ἀγαθῶν, οὐ λίθων· ἀλλ' ὁμως τὰναντία ἔπασχεν. Αὐ-
 5 τη γὰρ ἡ λαμπρὰ νίκη.

«Καὶ ἔσυραν αὐτόν», φησί. Καὶ σὲ πολλάκις σύ-
 ρουσιν· ἀλλὰ μὴ ὀργισθῆς, ἀλλὰ κήρυξον τὸν λόγον·
 διὰ τῆς ἐπιεικείας. Ὑβρισέ σε; Σίγησον, καὶ εὐλό-
 γησον εἰ δύνασαι, καὶ οὕτως ἐκήρυξας καὶ σὺ τὸν
 10 λόγον, ἐπαίδευσας ἐπιείκειαν, ἐπαίδευσας πραότητα.
 Οἶδα πολλοὺς οὐχ οὕτω τραύμασιν ἀλοῦντας, ὡς
 πληγῇ τῇ διὰ ῥημάτων· τοῦτο μὲν γὰρ τὸ τραῦμα τὸ
 σῶμα δέχεται, ἐκεῖνο δὲ ἡ ψυχὴ. Ἄλλὰ μὴ ἀλγήσω-
 μεν, μᾶλλον δὲ ἀλγήσαντες ἐνέγκωμεν. Οὐχ ὄρατε
 15 τοὺς πυκτεύοντας, οἱ διατετρωμένοι τὰς κεφαλὰς,
 τοὺς ὀδόντας ἐνδακόντες, οὕτως ἡμέρωσ φέρουσι
 τὰς ἀλγηδόνας; Ἐνταῦθα δὲ οὐ χρεῖα βρῦξαι τοὺς
 ὀδόντας, οὐ χρεῖα δακεῖν. Ἀναμνήσθητι τοῦ Δεσπό-
 του τοῦ σοῦ, καὶ τὸ φάρμακον εὐθέως ἐπέθηκας τῇ
 20 μνήμῃ, ἀναμνήσθητι Παύλου, ἐννόησον ὅτι σὺ ἐνί-
 κησας ὁ πληττόμενος, ἐκεῖνος δὲ ἠττηται ὁ πλήξας,
 καὶ τὸ πᾶν ἰάσω διὰ τούτου. Ροπή ἐστι, μὴ συναρπα-
 γῆς, καὶ τὸ πᾶν κατώρθωσας εὐθέως, μὴ κινηθῆς,
 καὶ τὸ πᾶν ἔσβεσας. Μεγάλῃ παραμυθία τὸ διὰ Χρι-
 25 στόν τι παθεῖν· οὐ κηρύττεις τὸν λόγον τῆς πίστεως,
 ἀλλὰ κηρύττεις τὸν λόγον τῆς φιλοσοφίας.

Ἄλλ' ὅσῳ ἂν ἴδῃ τὴν ἐπιείκειαν, φησί, τοσοῦτω
 μᾶλλον ἐπιτίθεται. Διὰ τοῦτο οὖν ἀλγεῖς, ὅτι μᾶλ-
 λόν σοι τοὺς μισθοὺς αὔξει; Ἄλλ' ἄχρηστος γίνεται,
 30 φησί. Τοῦτο σκῆψις τῆς ἰδίας μικροψυχίας· ἐτέρως
 ἄχρηστος γίνεται, ἂν ἀμύνη. Εἰ ἤδει ὁ Θεὸς ὅτι διὰ

βαια ὅτι ἔδεν ἔκανα καμιά ἀδικία'. Διότι ποιά ἀδικία ἔκανε ὁ Παῦλος γιά νά λιθοβοληθεῖ; Βασιλεία οὐράνια κήρυττε, τήν πλάνη ἀπομάκρυνε, στό Θεό ὀδηγοῦσε· αὐτά ἦταν ἄξια γιά στεφάνια, αὐτά ἦταν ἄξια ἀπονομῆς τιμῶν, αὐτά ἦταν ἄξια ἀπείρων ἀγαθῶν καί ὄχι λίθων, ἀλλ' ὅμως τὸ ἀντίθετα ἔπασχε. Αὕτῃ λοιπόν εἶναι ἡ λαμπρή νίκη.

«Καί ἔσυραν αὐτόν», λέγει. Καί σένα πολλές φορές θά σέ σύρουν· ὅμως μὴ ὀργισθεῖς, ἀλλά κήρυξε τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ μὲ τήν καλωσύνη σου. Σ' ἔβρισε; Σιώπησε καί ἂν μπορεῖς ἐγκωμιάσέ τον, καί ἔτσι κήρυξες καί σὺ τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ, δίδαξες καλωσύνη, δίδαξες πραότητα. Γνωρίζω πολλούς πού δέν πονοῦν τόσο πολὺ γιά τὰ γραύματα, ὅσο γιά τὸ πλήγωμα μὲ λόγια· διότι αὐτὸ τὸ τραῦμα τὸ δέχεται τὸ σῶμα, ἐνῶ ἐκεῖνο ἡ ψυχὴ. Ἄλλ' ὅμως ἄς μὴ πονέσουμε, ἢ καλύτερα ὅταν πονέσουμε ἄς δείξουμε ὑπομονή. Δέν βλέπετε τοὺς πυγμάχους, οἱ ὁποῖοι, ἂν καί ἔχουν τραυματισμένα τὰ κεφάλια, καί πληγωμένα τὰ δόντια, ὑπομένουν μὲ ἀταραξία τοὺς φοβεροὺς πόνους; Ἐδῶ ὅμως δέν χρειάζεται νά τρίξομε τὰ δόντια, δέν χρειάζεται νά δαγκώσομε. Θυμήσου τὸν Κύριό σου καί ἀμέσως ἔθεσες τὸ φάρμακο στὴ μνήμη σου, θυμήσου τὸν Παῦλο, σκέψου ὅτι σὺ νίκησες πού δέχθηκες τὸ χτύπημα, ἐνῶ ἐκεῖνος πού χτύπησε νικήθηκε, καί τὸ πᾶν θεράπευσέ το μὲ αὐτό. Μιά κρίσιμη στιγμή εἶναι, μὴ παρασυρθεῖς, καί τὸ πᾶν κατόρθωσες ἀμέσως, μὴ κινηθεῖς, καί ἔσθης τὸ πᾶν. Μεγάλη παρηγοριά εἶναι τὸ νά πάθει κανεὶς κάτι γιά τὸν Χριστό· δέν κηρύττεις τὸ λόγο τῆς πίστεως, ἀλλὰ κηρύττεις τὸ λόγο τῆς ἐνάρετης ζωῆς.

Ἄλλά, λέγει, ὅσο βλέπει τήν καλωσύνη, τόσο περισσότερο ἐπιτίθεται. Γι' αὐτὸ λοιπόν πονᾶς, ἐπειδὴ σοῦ αὐξάνει περισσότερο τοὺς μισθοὺς; Ἄλλὰ γίνεται, λέγει, ἄχρηστος. Αὐτὸ εἶναι πρόφαση τῆς ἴδιας μικροψυχίας· μὲ τὸν ἄλλο τρόπο γίνεται ἄχρηστος, ἂν προβάλλεις ἀντίσταση. Ἄν γνώριζε ὁ Θεός ὅτι οἱ ἄδικοι θά γίνονταν ἄ-

τοῦ μὴ ἀμύνεσθαι ἄχρηστοι ἐγίνοντο οἱ ἄδικοι, οὐκ
 ἂν τοῦτο ἐπέταξεν, ἀλλ' εἶπεν ἄν' "Ἀμυνον σαυτῶ".
 ἀλλ' οἶδεν ὅτι οὕτω μᾶλλον ὠφελεῖται. Μὴ ἀντινο-
 μοθέτει τῷ Θεῷ ἐκείνω πείθου. Οὐκ εἰ σὺ ἀγαθώ-
 5 τερος τοῦ ποιήσαντος ἡμᾶς. Εἶπεν, "Υβριζόμενος
 φέρε' σὺ λέγεις' "Ἀνθυβρίζω, ἵνα μὴ ἄχρηστος γέ-
 νηται'. Σὺ οὖν μᾶλλον αὐτοῦ φροντίζεις; Πάθους
 ταῦτα καὶ τραχύτητος τὰ ρήματα καὶ ἀλαζονείας καὶ
 τοῦ ἀντινομοθετεῖν τῷ Θεῷ εἰ γὰρ καὶ ἐβλάπτετο,
 10 οὐχὶ πείθεσθαι ἐχρῆν; "Ὅταν ὁ Θεός τι προστάτῃ,
 μὴ ἀντινομοθετῶμεν ἡμεῖς. «'Απόκρισις', φησὶν, «ὑ-
 ποπίπτουσα ἀποστρέφει ὀργάς». "Ἄρα τοῦτο ποιεῖ ὑ-
 ποπίπτουσα, οὐκ ἐναντιουμένη. Εἴ σε ὠφελεῖ, κἀκεῖ-
 νον ὠφελεῖ· εἰ δέ σε βλάπτει, τὸν μέλλοντα διορθοῦ-
 15 σθαι ἐκείνον, πολλῶ μᾶλλον ἐκείνον. «'Ἰατρέ, θερά-
 πευσον σεαυτόν».

Εἶπε κακῶς; 'Ἐπαίνεσον σὺ. 'Ἐλοιδώρησεν; 'Ἐγ-
 κωμίασον. 'Ἐπεβούλευσεν; Ἐϋεργέτησον, τοῖς ἐναν-
 τίοις αὐτὸν ἀμείβου, εἴ γε ὅλως τῆς ἐκείνου σωτη-
 20 ρίας προνοεῖς, καὶ μὴ σαυτοῦ τὸ πάθος ἐκδικεῖν θέ-
 λε. Καὶ μὴν πολλάκις, φησὶν, ἀπολαύσας μακροθυμί-
 ας, χείρων γέγονε. Τοῦτο οὐ παρὰ σέ, ἀλλὰ παρ' αὐ-
 τόν. Βούλει μαθεῖν οἷα ἔπαθεν ὁ Θεός; Τὰ θυσιαστή-
 ρια αὐτοῦ κατέσκαψαν, τοὺς προφήτας ἀπέκτειναν,
 25 καὶ πάντα ἔφεραν. Οὐκ ἠδύνατο σκηπτὸν ἄνωθεν κα-
 ταγαγεῖν; 'Ἄλλ' ὅτε τοὺς προφήτας ἀπέστειλε, καὶ
 ἀνεῖλον αὐτούς, τότε τὸν Υἱὸν ἔπεμψεν ὅτε μείζονα
 ἠσέβησαν, τότε μείζονως εὐηργέτησε.

Καὶ σὺ, ἂν ἴδῃς τραχυνόμενον, τότε μείζονως εἰ-
 30 ξον· μείζονος γὰρ ἡ μανία αὕτη δεῖται παραμυθίας.

χρηστοί με τὸ νὰ μὴ ἀμυνόμαστε, δὲν θὰ ἔδινε αὐτὴν τὴν ἐντολή, ἀλλὰ θὰ ἔλεγε· Ἐπιτάσσω τὸν ἑαυτὸ σου· ὁμοίως γνωρίζει ὅτι ἔτσι ὠφελεῖται περισσότερο. Μὴ νομοθετεῖς νόμους ἀντίθετους μετὰ τὸ Θεὸ, ἀλλ' ὑπάκουε σ' ἐκεῖνον. Δὲν εἶσαι σὺ πιὸ ἀγαθὸς ἀπὸ ἐκεῖνον ποῦ μᾶς ἔπλασε. Εἶπε, Ὅταν βρίζεσαι δεῖξε ὑπομονή· σὺ λέγεις· Τοῦ ἀνταποδίδω τίς βρισιές, γιὰ νὰ μὴ γίνῃ ἀχρηστος». Σὺ λοιπὸν φροντίζεις περισσότερο ἀπ' αὐτόν; Αὐτὰ τὰ λόγια εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ πάθους, τῆς σκληρότητας, τῆς ἀλαζονείας καὶ τῆς προσπάθειας νὰ νομοθετεῖς ἀντίθετα μετὰ τὸ Θεὸ· διότι καὶ ἂν ἀκόμα βλαπτόταν, δὲν ἔπρεπε νὰ ὑπακοῦμε; Ὅταν ὁ Θεὸς προστάζει κάτι, ὡς μὴ νομοθετοῦμε ἐμεῖς νόμους ἀντίθετους μετὰ αὐτό. «Ἀπάντηση», λέγει, «μὲ καλωσύνη ἀναχαιτίζει τὴν ὀργή»²². Ἄρα αὐτὸ τὸ κατορθώνει ἢ ταπεινωμένη ἀπάντηση καὶ ὄχι ἐκείνη ποῦ ἀντιτίθεται. Ἐὰν ὠφελεῖ ἐσένα, ὠφελεῖ καὶ ἐκεῖνον· ἐὰν δὲ βλάπτει ἐσένα, ποῦ ὀφείλεις νὰ διορθώσεις ἐκεῖνον, πολὺ περισσότερο βλάπτει ἐκεῖνον. «Γιατρέ, θεράπευσε τὸν ἑαυτὸ σου»²³.

Σὲ κακολόγησε; σὺ παῖνεψέ τον. Σὲ ἔβρισε; ἐγκωμιάσέ τον. Σκέφθηκε κακὸ ἐναντίον σου; εὐεργέτησέ τον, ἄμειβέ τον μετὰ τὰ ἀντίθετα, ἐὰν φυσικὰ φροντίζεις ὅπως δὴποτε γιὰ τὴ σωτηρία ἐκεῖνου, καὶ νὰ μὴ θέλεις νὰ ἰκανοποιήσεις τὸ πάθος σου παίρνοντας ἐκδίκηση. Καὶ ὁμοίως, λέγει, πολλές φορές, ποῦ ἀπόλαυσε μακροθυμία, ἔγινε χειρότερος. Αὐτὸ δὲν ὀφείλεται σὲ σένα, ἀλλὰ σ' αὐτόν. Θέλεις νὰ μάθεις ἐκεῖνα ποῦ ἔπαθε ὁ Θεός; Τὰ θυσιαστήριά του κατέσκαψαν, τοὺς προφῆτες του φόνευσαν, καὶ ὅλα τὰ ὑπόφερε. Δὲν μπορούσε νὰ ρίξει κεραυνὸ ἀπὸ τὸν οὐρανὸ; Ἄλλ' ὅταν ἔστειλε τοὺς προφῆτες καὶ φόνευσαν αὐτούς, τότε ἔστειλε τὸν Υἱὸ του· ὅταν ἀσέβησαν περισσότερο, τότε τοὺς εὐεργέτησε περισσότερο.

Καὶ σὺ, ἂν τὸν δεῖς νὰ δείχνει σκληρότητα, τότε ὑποχώρησε περισσότερο· διότι αὐτὴ ἡ μανία χρειάζεται περισ-

"Ὅσῳ ἂν χαλεπώτερα ὑβρίζῃ, τοσούτῳ πλείονος ἐπι-
 εικείας δεῖται καὶ καθάπερ πυρετὸς ὅταν σφοδρὸν
 πνεύσῃ, τότε δεῖται τοῦ εἰκοντος, οὕτω καὶ ὁ θυμού-
 μενος. Τὸ θηρίον, ὅταν μάλιστα ἀγριαίνῃ, τότε φεύ-
 5 γομεν ἅπαντες· οὕτω καὶ τὸν ὀργιζόμενον. Μὴ νομί-
 σης τοῦτο τιμὴν εἶναι· ἐπεὶ καὶ τὸ θηρίον τιμῶμεν, καὶ
 τοὺς μαινομένους γοῦν τιμῶμεν, ὅταν ἐκκλίνωμεν;
 Οὐδαμῶς ἀτιμία τοῦτό ἐστι καὶ ὕβρις, μᾶλλον δὲ οὐκ
 ἀτιμία καὶ ὕβρις, ἀλλ' ἔλεος καὶ φιλανθρωπία. Οὐχ
 10 ὄρᾳς τοὺς ναύτας, ὅταν σφοδρὸν ἐμπνεύσῃ τὸ πνεῦ-
 μα, καθαιροῦντας τὰ ἰστία, ὥστε μὴ καταδῦσαι τὸ
 σκάφος; τοὺς ἵππους, ὅταν συναρπάσωσι τὸν ἐπιβά-
 την, συνενδιδόντα, καὶ οὐ καθέλκοντα, ἵνα μὴ αὐ-
 τομάτως κενώσῃ τὴν δύναμιν;

15 4. Τοῦτο καὶ σὺ ποιήσον. Πῦρ ἐστὶν ὁ θυμὸς,
 φλόξ ἐστὶν ὀξεῖα, δεομένη ὕλης· μὴ παράσχῃς τὴν
 τροφήν τῷ πυρί, καὶ ταχέως ἔσβεσας τὸ κακόν. Οὐκ
 ἔχει καθ' ἑαυτὴν ἰσχὺν ἢ ὀργή, ἂν μὴ ἕτερος ὁ τρέ-
 φων αὐτὴν ᾗ. Οὐδεμία σοὶ ἐστὶν ἀπολογία. Ἐκείνος
 20 κατέχεται τῇ μανίᾳ, καὶ οὐκ οἶδε τί ποιεῖ· σὺ, θεω-
 ρῶν αὐτόν, ὅταν τοῖς αὐτοῖς περιπέσης, καὶ μηδὲ ἐξ
 ἐκείνου σωφρονισθῆς, ποία συγγνώμη; Εἶ, ἐν συμ-
 ποσίῳ τις γενόμενος, τινὰ ἐν προθύροις ἴδοι μεθύον-
 τα καὶ ἀσχημονοῦντα, εἶτα καὶ αὐτὸς τοῖς ὁμοίοις
 25 περιπέσῃ, οὐ πολλῶ μᾶλλον μετ' ἐκείνον μεθύων ἀ-
 σύγγνωστος ἂν εἴῃ; Οὕτω καὶ ἐνταῦθα· μὴ νομίζω-
 μεν εἶναι ἀπολογίαν τὸ λέγειν ὅτι 'οὐκ ἐγὼ κατῆρξα'.
 τοῦτο καθ' ἡμῶν ἐστὶν, ὅτι μηδὲ ἐκείνον ἰδόντες ἐ-
 σωφρονίσθημεν ὥσπερ ἂν εἴποι τις 'Οὐκ ἐγὼ ἐφό-
 30 νευσα πρῶτος'. Διὰ γὰρ τοῦτο κολάσεως εἰ ἄξιός,
 ὅτι μηδὲ εἰς τὸ παράδειγμα ἰδὼν ἐπέσχες σαυτόν.
 Εἰ ἴδοις ἐμοῦντα τὸν μεθύοντα, διασπώμενον, διαρ-

σότερη παρηγοριά. Ὅσο χειρότερα σέ κακολογεῖ, τόσο περισσότερη ἐπιείκεια χρειάζεται· καὶ ὅπως ἀκριβῶς ὅταν συμβεῖ φοβερός πυρετός, τότε χρειάζεται ἡ ὑποχώρηση, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποῦ ὀργίζεται. Τὸ θηρίο, ὅταν γίνεται περισσότερο ἄγριο, τότε τὸ ἀποφεύγομε ὅλοι· ἔτσι καὶ τὸν ὀργιζόμενο. Μὴ νομίσεις ὅτι αὐτὸ εἶναι τιμὴ· δηλαδὴ καὶ τὸ θηρίο τὸ τιμοῦμε καὶ τοὺς μανιακοὺς τιμοῦμε ὅταν τοὺς ἀποφεύγομε; Καθόλου· αὐτὸ εἶναι ἀτιμία καὶ ἀναίδεια, ἢ καλύτερα δὲν εἶναι ἀτιμία καὶ ἀναίδεια, ἀλλ' ἔλεος καὶ φιλανθρωπία. Δὲν βλέπεις τοὺς ναῦτες, ὅταν πνεύσει σφοδρὸς ἄνεμος, ποῦ κατεβάζουν τὰ πανιά, γιὰ νὰ μὴ βυθισθεῖ τὸ σκάφος; τοὺς ἵππους, ὅταν παρασύρουν τὸν ἐπιβάτη, ποῦ ὑποχωρεῖ καὶ δὲν τραβᾷ τὰ χαλινάρια, γιὰ νὰ μὴ χάσει ἀμέσως τὴν δύναμὴ του;

4. Αὐτὸ κάνε καὶ σύ. Φωτιά εἶναι ὁ θυμὸς, εἶναι φλόγα πολὺ καυστική, ποῦ χρειάζεται καύσιμη ὕλη· μὴ προσφέρεις τὴν τροφή στὴ φωτιά, καὶ ἀμέσως ἐσθῆσες τὸ κακό. Ἡ ὀργὴ δὲν ἔχει ἀπὸ μόνῃ τῆς δύναμῃ, ἂν δὲν ὑπάρχει κάποιος ἄλλος ποῦ νὰ παρέχει τροφή σ' αὐτήν. Δὲν ὑπάρχει καμιὰ δικαιολογία γιὰ σένα. Ἐκεῖνος εἶναι κυριευμένος ἀπὸ τὴ μανία καὶ δὲν γνωρίζει τί κάνει· σύ, βλέποντας αὐτόν, ὅταν περιπέσεις στὰ ἴδια καὶ δὲν σωφρονισθεῖς οὔτε ἀπὸ ἐκεῖνον, ποιά συγγνώμη θὰ ἔχεις; Ἐὰν κάποιος, θρισκόμενος σέ συμπόσιο, δεῖ κάποιον μεθυσμένο καὶ ν' ἀσχημονεῖ στὰ πρόθυρα, ἔπειτα ἂν καὶ αὐτὸς περιπέσει στὰ ἴδια, δὲν θὰ ἦταν περισσότερο ἀσυγχώρητος μεθώντας μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον; Ἔτσι καὶ ἐδῶ· ἄς μὴ νομίζομε ὅτι ἀποτελεῖ δικαιολογία τὸ νὰ λέμε ὅτι ἔδεν ἔκανα ἐγὼ τὴν ἀρχή· αὐτὸ εἶναι ἐναντίον μας, διότι δὲν σωφρονισθήκαμε οὔτε καὶ ποῦ εἶδαμε ἐκεῖνον· ὅπως ἀκριβῶς θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κάποιος· Ἐδεν φόνευσα ἐγὼ πρῶτος'. Γι' αὐτὸ εἶσαι ἄξιος τιμωρίας, διότι οὔτε, βλέποντας τὸ παράδειγμα, συγκράτησες τὸν ἑαυτὸ σου. Ἐὰν ἐβλεπες τὸν μεθυσμένο νὰ κάμνει ἐμετό, νὰ ξεσχίζεται, νὰ

ρηγνύμενον, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχοντα διατεταμένους, ἀκαθαρσίας τὴν τράπεζαν πληροῦντα, πάντα αὐτὸν ἀποφεύγοντας, εἶτα τοῖς αὐτοῖς περιπέσης, οὐχὶ μᾶλλον ἔση μισητός.

5 Τοιοῦτός ἐστι καὶ ὁ ὀργιζόμενος· μᾶλλον τοῦ ἐμοῦντος διατείνει τὰς φλέβας, πυροῖ τοὺς ὀφθαλμούς, διασπᾶται τὰ σπλάγχνα, ἐμεῖ πολλῶ ῥήματα τῆς τροφῆς ἐκείνης ἀκαθαρτότερα, ἀδιαμάσητα πάντα φθέγγεται, οὐδὲν κατειργασμένον, (οὐ γὰρ ἀφίη-
10 σιν ὁ θυμός), ἀλλ', ὡσπερ ἐκεῖ πολλᾶκις ἀμετρία χυμῶν, διενοχλήσασα τὸν στόμαχον, πάντα ἐκένωσεν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἀμετρία θερμότητος, διενοχλήσασα τὴν ψυχὴν, οὐκ ἀφίησι στέγειν ἢ σιγᾶν καλόν, ἀλλὰ ρητὰ καὶ ἄρρητα λέγει, οὐχὶ τοὺς ἀκούοντας, ἀλλ'
15 ἑαυτὸν αἰσχύνων. Ὡσπερ οὖν ἀπὸ τῶν ἐμούντων φεύγομεν, οὕτω καὶ ἀπὸ τῶν ὀργιζομένων. Τί ποιοῦντες; Κόνιν ἐπιβάλωμεν αὐτῶν τῷ ἐμέτῳ, σιγῶντες τοὺς κύνας καλῶμεν, ὥστε αὐτὰ καταφαγεῖν τὰ ἐμεθέντα.

20 Οἶδα ὅτι ναυτιᾶτε ἀκούοντες· ἀλλὰ, ὅταν ὄρατε ταῦτα γινόμενα, βούλομαι τοῦτο παθεῖν ὑμᾶς, ἀλλὰ μὴ ἡδεσθαι τῷ πράγματι. Ἀκαθαρτότερος ὁ ὑβριστῆς τοῦ κυνός, τοῦ ἐπιστρέφοντος ἐπὶ τὸν ἑαυτοῦ ἔμετον· εἰ μὲν γὰρ, ἅπαξ ἐμέσας, ἐπαύετο, οὐκ ἦν κατ'
25 ἐκεῖνον, εἰ δὲ πάλιν τὰ αὐτὰ ἐμεῖ, δῆλον ὅτι τὰ αὐτὰ φαγών. Τί οὖν βδελυκτότερον τοῦ τοιούτου; τί δὲ ἀκαθαρτότερον ἐκείνου τοῦ στόματος, τοῦ τοιαύτας διαμασσωμένου τροφᾶς; καίτοι γε τοῦτο φύσεως ἔργον ἐστίν, ἐκεῖνο δὲ οὐχί· μᾶλλον δὲ καὶ τοῦτο παρὰ

καταστρέφει τὰ ἐνδύματά του, νὰ ἔχει τὰ μάτια του ἐξαγριωμένα, νὰ γεμίζει τὸ τραπέζι μὲ ἀκαθαρσίες, ὅλοι νὰ τὸν ἀποφεύγουν, ἔπειτα, ἐὰν περιπέσεις στὰ ἴδια χάλια, δὲν θὰ γίνεις περισσότερο μισητός;

Τέτοιος εἶναι καὶ ὁ ὀργιζόμενος· περισσότερο ἀπὸ ἐκεῖνον ποῦ κάνει ἐμετό τεντώνει τίς φλέβες, ἀνάβουν σὰν φλόγες τὰ μάτια του, καταστρέφει τὰ σπλάχνα του, ξερνᾷ ἀκάθαρτα λόγια πολὺ περισσότερο ἀπὸ ἐκεῖνη τὴν τροφή, ὅλα τὰ βγάζει ἀπὸ τὸ στόμα του χωρὶς νὰ τὰ ἐλέγξει, τίποτε δὲν λέγει μελετημένο (διότι δὲν ἀφήνει ὁ θυμός), ἀλλ', ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖ πολλές φορές ὑγρὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ κανονικά, ἐπειδὴ παρενόχλησαν τὸ στομάχι, ἔγιναν αἰτία ὅλα νὰ τὰ ἀποβάλει, ἔτσι καὶ ἐδῶ, θερμότητα περισσότερη ἀπὸ τὸ κανονικό, ἐπειδὴ παρενόχλησε τὴν ψυχὴ, δὲν ἀφήνει νὰ συγκρατεῖ ἐκεῖνα ποῦ εἶναι καλὸ ν' ἀποσιωπᾷ, ἀλλὰ λέγει καὶ ἐκεῖνα ποῦ ἐπιτρέπεται νὰ λέγονται καὶ ἐκεῖνα ποῦ εἶναι ἀπόρρητα, καταντροπιάζοντας ὄχι τοὺς ἀκροατὲς του, ἀλλὰ τὸν ἑαυτό του. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν φεύγομε ἀπὸ ἐκείνους ποῦ κάνουν ἐμετό, ἔτσι καὶ ἀπὸ τοὺς ὀργιζόμενους. Τί κάμνομε; Ρίχνομε σκόνῃ ἐπάνω στὸν ἐμετό, κάμνοντας σιωπὴ καλοῦμε τὰ σκυλιά, γιὰ νὰ φάγουν τὰ ἐμετά.

Γνωρίζω ὅτι ἀκούοντας αὐτὰ κινδυνεύετε νὰ κάνετε ἐμετό, ὅμως θέλω νὰ τὸ πάθετε αὐτὸ ὅταν βλέπετε νὰ γίνονται αὐτά, καὶ ὄχι νὰ εὐχαριστεῖσθε μὲ τὸ πρᾶγμα αὐτό. Εἶναι περισσότερο ἀκάθαρτος ὁ ὑβριστὴς ἀπὸ τὸν σκύλο ποῦ ἐπιστρέφει στὸν ἐμετό του· διότι, ἐὰν μὲν, κάμνοντας μιὰ φορὰ ἐμετό, δὲν ξαναέκανε, δὲν θὰ ἦταν αὐτὸ ἐναντίον του, ἐφόσον ὅμως τὰ ἴδια κάνει ἐμετό, εἶναι φανερό ὅτι τὰ ἴδια ἔφαγε. Τί λοιπὸν ὑπάρχει πιὸ σιχαμερὸ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο αὐτοῦ τοῦ εἴδους; τί δὲ πιὸ ἀκάθαρτο ἀπὸ τὸ στόμα ἐκεῖνο, ποῦ μασᾷ τέτοιες τροφές; ἂν καὶ βέβαια αὐτὸ εἶναι ἔργο τῆς φύσεως, ἐνῶ ἐκεῖνο ὄχι, ἢ καλύτερα καὶ αὐτὸ εἶναι παρὰ φύσιν ἔργο καὶ ἐ-

φύσιν κἀκεῖνο. Πῶς; Οὐ γὰρ κατὰ φύσιν τὸ ὑβρί-
 ζειν εἰκῆ, ἀλλὰ παρὰ φύσιν· οὐδὲν γοῦν ὡς ἄνθρω-
 πος φθέγγεται, ἀλλὰ τὰ μὲν ὡς θηρίον, τὰ δὲ ὡς
 5 μαινόμενος. Ὡσπερ οὖν ἡ τῶν σωμάτων νόσος παρὰ
 φύσιν, οὕτω καὶ τοῦτο. Καὶ ὅτι παρὰ φύσιν ἐστίν,
 εἰ ἐγχρονίσει ἐν αὐτῷ, ἀπολεῖται κατὰ μικρόν· ἐν δὲ
 τῷ κατὰ φύσιν ἐγχρονίζων, οὐκ ἀπολεῖται. Ἐλοιμήνη
 ἂν ἀνθρώπῳ, βόρβορον σιτουμένῳ, κοινωνῆσαι τρα-
 πέξης, ἢ φθεγγομένῳ τοιαῦτα.

10 Οὐχ ὁρᾶτε τοὺς χοίρους κόπρον διαμασσωμένους;
 Οὕτω καὶ οὗτοι τί γὰρ δυσωδέστερον τῶν ρημάτων,
 ὧν οἱ ὑβρίζται φθέγγονται; Σπουδῆ τούτοις ἐστὶ μη-
 δὲν εἰπεῖν ὑγιές, μηδὲν καθαρὸν, ἀλλ' εἴ τι αἰσχρὸν,
 εἴ τι ἄσχημον, τοῦτο καὶ ποιῆσαι καὶ φθέγγασθαι· καὶ
 15 τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι, ἑαυτοὺς μᾶλλον αἰσχύνοντες,
 ἑτέρους αἰσχύνειν οἴονται· ὅτι γὰρ ἑαυτοὺς αἰσχύνου-
 σι δῆλον ἐκεῖθεν. Μὴ γάρ μοι τοὺς ψευδῆ λέγοντας
 εἴπησ, ἀλλὰ ἔστω τις πόρνη περιφανής, ἢ καὶ ἀπὸ
 τῆς σκηνῆς ἕτερος, καὶ ποιείτω μετὰ τινος μάχην,
 20 εἶτα καὶ ἐκεῖνος αὐτῷ ταῦτα προφερέτω, κἀκεῖνος
 πάλιν ὁμοίως, τίς μᾶλλον ἐστὶν ὁ ὑβρισθεὶς τοῖς ρή-
 μασιν; Ἐκεῖνος μὲν γάρ, ἅπερ εἶχεν, ἤκουσεν, οὗ-
 τος δέ, ἅπερ οὐκ εἶχεν· ὥστε ἐκείνῳ μὲν οὐδὲν πλέον
 γέγονεν εἰς αἰσχύνης λόγον, τούτῳ δὲ πολλὴ τῆς ἀ-
 25 σχημοσύνης ἢ προσθήκη.

Ἄλλ' ἔστω τινὰ πάλιν εἰργασμένα πράγματα, καὶ
 μόνος ὁ ὑβρίζων αὐτὰ γινωσκέτω, εἶτα, πρὸ τούτου
 σιγῶν, ἐκπομπευέτω τὴν ὑβριν, καὶ οὕτως οὗτος ὑ-

κείνο. Πῶς; Διότι δὲν εἶναι φυσικὴ ἐνέργεια τὸ νὰ βρίζει στὰ καλὰ καθούμενα, ἀλλὰ παρὰ φύσιν· τίποτε δηλαδὴ δὲν λέγει σὰν ἄνθρωπος, ἀλλ' ἄλλα μὲν τὰ λέγει σὰν θηρίο, ἄλλα δὲ σὰν μανιακός. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἡ σωματικὴ ἀσθένεια εἶναι κάτι τὸ παρὰ φύσιν, ἔτσι καὶ αὐτό. Καὶ τὸ ὅτι εἶναι κάτι τὸ παρὰ φύσιν, ἂν συνεχίσει νὰ παραμένει γιὰ πολὺ χρόνον σ' αὐτό, σιγὰ - σιγὰ θὰ καταστραφεῖ, ἐνῶ συνεχίζοντας ἐπὶ πολὺ χρόνον κάτι ποῦ εἶναι φυσικόν, δὲν καταστρέφεται. Θὰ προτιμοῦσα νὰ φάγω στὸ ἴδιον τραπέζι μὲ ἄνθρωπον ποῦ τρώγει ἀκαθαρσίες, παρὰ μὲ κάποιον ποῦ λέγει τέτοια λόγια.

Δὲν βλέπετε τοὺς χοίρους ποῦ τρῶνε τὴν κοπριά; Ἔτσι καὶ αὐτοί· διότι τί ὑπάρχει πρὸ βρωμερὸ ἀπὸ τὰ λόγια ἐκεῖνα ποῦ ἐκστομίζουσι οἱ ὑβριστές; Ἡ φροντίδα αὐτῶν εἶναι νὰ μὴ ποῦν τίποτε τὸ ὑγιές οὔτε τὸ καθαρὸ, ἀλλ' ἂν ὑπάρχει κάτι αἰσχρὸ, ἐὰν ὑπάρχει κάτι τὸ ἄσχημον, αὐτὸ καὶ νὰ κάνουν καὶ νὰ ποῦν· καὶ τὸ φοβερότερον βέβαια εἶναι, ὅτι, ἐνῶ κατεντροπιάζουσι πολὺ περισσότερο τοὺς ἑαυτοὺς τους, νομίζουσι ὅτι ντροπιάζουσι τοὺς ἄλλους· τὸ ὅτι δὲ κατεντροπιάζουσι τοὺς ἑαυτοὺς τους γίνεται φανερὸ ἀπὸ ἐκεῖ. Μὴ μοῦ πείσ βέβαια ἐκείνους ποῦ λένε ψέματα, ἀλλ' ἄς ὑποθέσωμε ὅτι ὑπάρχει κάποια πόρνη πολὺ ἑακουστή, ἢ καὶ κάποιος ἄλλος ἀπὸ τὸ χῶρον τοῦ θεάτρου, καὶ αὐτὸς λογομαχεῖ μὲ κάποιον, καὶ στὴ συνέχεια ἐκεῖνος λέγει σ' αὐτὸν αὐτὰ τὰ λόγια, καὶ ἐκεῖνος πάλι ὅπαντ' ἀμὲν τὰ ἴδια, ποῖός εἶναι ἐκεῖνος ποῦ βρῖσθηκε περισσότερο μὲ τὰ λόγια; Διότι ἐκεῖνος μὲν ἄκουσε ἐκεῖνα ποῦ εἶχε, ἐνῶ αὐτὸς ἐκεῖνα ποῦ δὲν εἶχε· ὥστε σ' ἐκεῖνον μὲν τίποτε περισσότερο δὲν συνέβηκε σχετικὰ μὲ τὴν ντροπήν, ἐνῶ σ' αὐτὸν προστέθηκε μεγάλη ἄσχημοσύνη.

Ἄλλ' ἄς ὑποθέσωμε πάλι ὅτι ὑπάρχουσι κάποια πράγματα ἐπιτελεσμένα, καὶ αὐτὰ τὰ γνωρίζει μόνον ὁ ὑβριστής, στὴ συνέχεια, ἐνῶ ἀποσιωπᾷ αὐτὰ μπροστὰ του, δια-

βρισται μᾶλλον. Πῶς; Κῆρυξ γενόμενος κακίας, ἀ-
 συνειδησίας ἀπίστου δόξαν λαβὼν καὶ πάντα εὐθέ-
 ως ἐγκαλοῦντας ὄψει, καὶ τοιαῦτα πανταχοῦ λέγον-
 τας· εἰ γὰρ δὴ φόνον συνήδει, φησί, πάντα κενῶσαι
 5 ἐχρῆν· καὶ τὸν μὲν ὡς οὐδὲ ἄνθρωπον ὄντα ἀποστρέ-
 φονται, μισοῦσι, θηρίον εἶναι φασιν ὤμὸν καὶ ἀπη-
 γνές, τούτῳ δὲ συγγινώσκουσι μᾶλλον ἢ ἐκείνῳ· οὐχ
 οὕτω γὰρ τοὺς τραύματα ἔχοντας μισοῦμεν, ὡς τοὺς
 ἐκκαλύπτειν αὐτὰ βιαζομένους καὶ δεικνύναι. Οὕτω
 10 καὶ οὗτος ὕβρισεν οὐκ ἐκείνον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑαυ-
 τόν, καὶ τοὺς ἀκούοντας, καὶ τὴν κοινήν φύσιν τῶν
 ἀνθρώπων· ἐπληξε τὸν ἀκροατήν, οὐδὲν ἀγαθὸν εἰρ-
 γάσατο. Διὰ τοῦτό φησιν ὁ Παῦλος· «Εἴ τις ἀγαθὸς
 λόγος πρὸς οἰκοδομήν, ἵνα δῶ χάριν τοῖς ἀκούουσιν».
 15 Εὐφημον κτησώμεθα γλῶτταν, ἵνα ὦμεν ποθεινοὶ
 καὶ ἐπέραστοι· ἀλλὰ γὰρ εἰς τοῦτο προῆλθε κακίας
 ἅπαντα, ὥστε, ἐφ' οἷς ἐγκαλύπτεσθαι ἔδει, ἐπὶ τού-
 τοις πολλοὺς γαυριᾶν· ἃ γὰρ ἀπειλοῦσιν οἱ πολλοί,
 τοιαῦτά ἐστιν· Ὅυ δύναται ἐνεγκεῖν τὴν γλῶσσάν
 20 μου', φησί. Γυναικὸς τὰ ρήματα, γραδὸς μεθυσούσης,
 ἀσχημονούσης, τῶν ἐπ' ἀγορᾶς συρομένων, προαγω-
 γοῦ. Οὐδὲν αἰσχροτέρον τούτων τῶν ρημάτων, οὐδὲν
 ἀνανδρότερον, οὐδὲν γυναικωδέστερον, ἐν τῇ γλώτ-
 τη τὴν ἰσχὺν ἔχειν, ἐπὶ τῷ λοιδορεῖν μέγα φρονεῖν,
 25 καθάπερ οἱ ἐν πομπαῖς, καθάπερ οἱ μῆμοι, καὶ πα-
 ράσιτοι, καὶ κόλακες. Χοῖροι μᾶλλον εἰσιν ἢ ἄνθρω-
 ποι, ὅσοι ἐπὶ τούτῳ σεμνύνονται. Δέον κατορῦξαι

λαλεῖ τὴν ὕβρη, καὶ ἔτσι αὐτὸς κακολογεῖται περισσότερο. Πῶς; Μὲ τὸ ὅτι ἔγινε κήρυκας τῆς κακίας, καὶ ἀπέκτησε φήμη ἀσυνειδησίας ἀπίστου· καὶ ἀμέσως θὰ δεῖς ὄλους νὰ τὸν κατηγοροῦν καὶ νὰ λένε παντοῦ τέτοια περίπου· ἐὰν δηλαδὴ, λέγει, γνῶριζε κάποιο φόνο, ἔπρεπε ὄλα νὰ τὰ καταστήσει γνωστά· καὶ ἐκείνον μὲν τὸν ἀποστρέφονται σὰν νὰ μὴ εἶναι ἄνθρωπος, τὸν μισοῦν, καὶ λένε ὅτι εἶναι θηρίο ἄγριο καὶ σκληρό, ἐνῶ αὐτὸν τὸν συγχωροῦν πολὺ περισσότερο, παρὰ ἐκείνον· διότι δὲν μισοῦμε τόσο πολὺ ἐκείνους ποὺ ἔχουν τραύματα, ὅσο ἐκείνους ποὺ βιάζονται ν' ἀποκαλύπτουν αὐτὰ καὶ νὰ τὰ φανερώσουν. Ἔτσι καὶ αὐτὸς ἔβρισε ὄχι μόνο ἐκείνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἑαυτοῦ, καὶ ἐκείνους ποὺ τὸν ἀκοῦν καὶ τὴν κοινὴ ἀνθρώπινη φύση· πλήγωσε τὸν ἀκροατὴ, δὲν τοῦ πρόσφερε κανένα ἀγαθό. Γι' αὐτὸ ὁ Παῦλος λέγει· «Μόνο καλὸς λόγος νὰ βγαίνει ἀπὸ τὸ στόμα σας, γιὰ νὰ οἰκοδομεῖ καὶ νὰ ὠφελήσει ἐκείνους ποὺ τὸν ἀκοῦν»²⁴.

Ἄς ἀποκτήσουμε γλῶσσα ἐπαινετική, γιὰ νὰ εἴμαστε ποθητοὶ καὶ ἀξιαγάπητοι. Ἄλλ' ὅμως ἀπὸ αὐτὸ προῆλθαν ὄλα τὰ τῆς κακίας, διότι, ἐκεῖνα γιὰ τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ καλύπτουν τὸ πρόσωπό τους ἀπὸ ντροπὴ, γι' αὐτὰ πολλοὶ ὑπερηφανεύονται· διότι τίς ἀπειλὲς ποὺ ἐκτομιζοῦν οἱ πολλοὶ εἶναι τέτοιες περίπου· Ἄδεν μῦπορεῖ νὰ ὑποφέρει τὴ γλῶσσα μου', λέγει. Αὐτὰ εἶναι λόγια γυναίκα, γριᾶς μεθυσμένης, ποὺ ἀσχημονεῖ, ἐκείνων ποὺ κυκλοφοροῦν στὴν ἀγορὰ, ἐκείνου ποὺ ὀδηγεῖ στὴν πορνεία. Τίποτε δὲν ὑπάρχει αἰσχρότερο ἀπὸ τὰ λόγια αὐτά, τίποτε πιὸ ἄνανδρο, τίποτε πιὸ γυναικῶδες, τὸ νὰ ἔχει κανεὶς τὴ δύναμη στὴ γλῶσσα, τὸ νὰ μεγαλοφρονεῖ γιὰ τὰ κακόλογά του, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι ποὺ κακολογοῦν στίς πομπές, ὅπως ἀκριβῶς οἱ μίμοι, ἐκεῖνοι ποὺ ζοῦν κοντὰ σ' ἄλλους σὰν παράσιτα, καὶ οἱ κόλακες. Ὅσοι ὑπερηφανεύονται γι' αὐτὸ εἶναι χοῖροι μᾶλλον, παρὰ ἄνθρωποι. Ἔπρεπε νὰ καταθάψεις τὸν ἑαυτοῦ σου, ἔπρεπε, καὶ ἂν ἀκόμα κάποιος

σαντόν, δέον, εἰ καί τις ἕτερός σοι ταῦτα ἐμαρτύρει, φεύγειν τὴν μαρτυρίαν ὡς ἐχθρὰν καὶ ἄνανδρον, σὺ δὲ κῆρυξ ὑβρεων γέγονας· ἀλλ' οὐδὲν τὸν κακῶς ἀκούοντα βλάψαι δυνήσῃ.

5 Διό, παρακαλῶ, ἐννοήσαντες ὅση ἡ κακία, ὅτι καὶ ἐγκανχῶνται πολλοί, ἀνανήψωμεν, διορθωσώμεθα τοὺς οὕτω μαινομένους, ἀνέλωμεν ταῦτα ἐκ τῆς πόλεως τὰ συνέδρια, καλλωπίσωμεν ἡμῶν τὴν γλῶτταν, πάσης κακηγορίας ἀπαλλάξωμεν, ἵνα δυνηθῶ-
 10 μεν, καθαρεύοντες τῶν ἁμαρτημάτων, τὴν ἄνωθεν εὐνοίαν ἐπισπάσασθαι, καὶ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ φιλάνθρωπίας ἀξιωθῆναι χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς τοῦ Μονογενοῦς αὐτοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς
 15 αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἄλλος σοῦ ἐπιβεβαίνωνε αὐτά, ν' ἀποφύγεις τὴ μαρτυρία σὰν ἐχθρική καὶ ἄνανδρη, σὺ ὅμως ἔγινες κήρυκας ὕδρων· ἀλλ' ὅμως σὲ τίποτε δὲν θὰ βλάψεις ἐκεῖνον ποῦ κακολογεῖς.

Γι' αὐτό, παρακαλῶ, ἀφοῦ σκεφθοῦμε πόσο μεγάλη εἶναι ἡ κακία, τὸ ὅτι καὶ καυχιένται πολλοὶ γι' αὐτήν, ἄς συνέλθομε, ἄς διορθώσομε αὐτοὺς ποῦ εἶναι κυριευμένοι ἀπὸ τόση μανία, ἄς ἀπομακρύνομε ἀπὸ τὴν πόλη αὐτὰ τὰ συνέδρια, ἄς κοσμίσομε τὴ γλῶσσα μας, ἄς τὴν ἀπαλλάξομε ἀπὸ κάθε κακὸ λόγο, γιὰ νὰ μπορέσομε, ἀφοῦ καθαρισθοῦμε ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματά μας, νὰ ἀποσπάσομε τὴν οὐράνια εὐνοια καὶ ν' ἀξιωθοῦμε νὰ ἐπιτύχομε τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ, μὲ τὴ χάρη καὶ τοὺς οἰκτιρμούς τοῦ Μονογενῆ Υἱοῦ του, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΛΒ'

(Πράξ. 14, 28 - 15, 11)

«Διέτριβον δὲ ἐκεῖ», φησί, «χρόνον οὐκ ὀλίγον σὺν τοῖς μαθηταῖς. Καί τινες, κατελθόντες ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας, ἐδίδασκον τοὺς ἀδελφούς ὅτι, εἰ μὴ περιτέμνησθε τῷ ἔθει Μωϋσέως, οὐ δύνασθε σωθῆναι».

1. Ὅρα πανταχοῦ τῆς εἰς τὰ ἔθνη μεταβάσεως ἀναγκαίαν τὴν ἀρχὴν ἀπ' αὐτῶν εἰσαγομένην. Πρὸ τούτου ἐγκαλούμενος ἀπελογήσατο, καὶ ἐν τάξει ἀπολογίας τὸ πᾶν εἶπεν, ὅπερ εὐπαραδέκτον τὸν λόγον 5 ἐποίει, ἔπειτα, τῶν Ἰουδαίων ἀποστραφέντων, οὕτως ἦλθεν εἰς τὰ ἔθνη. Ἐνταῦθα πάλιν ἄλλην ἀμετρίαν ὁρῶν φερομένην, οὕτως ἴστησι τὸν νόμον. Ἐπειδὴ γάρ, ἅτε παρὰ τοῦ Θεοῦ διδαχθέντες, ἀδιαφόρως διελέγοντο πᾶσι, τοῦτο εἰς ζῆλον ἤγαγε τοὺς ἀ- 10 πὸ Ἰουδαίων. Καὶ οὐκ ἐδίδασκον ἀπλῶς περιτομὴν, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ σωθῆναι δύνασθε. Οὗ τὸναντίον εὐκαιρον ἦν λέγειν ὅτι περιτεμνόμενοι σωθῆναι οὐ δύνασθε. Ὅρᾳς συνεχεῖς τοὺς πειρασμούς ἐνδοθεν, ἔξωθεν; Καλῶς δὲ οἰκονομεῖται τοῦτο, Παύλου παρόν- 15 τος, ἵνα ἀντείπη. Καὶ οὐκ εἶπεν ὁ Παῦλος, 'Τί γάρ; οὐκ εἰμὶ ἀξιόπιστος ἀπὸ τοσούτων σημείων;' ἀλλ' ἐπίσθη δι' ἐκείνους. Καὶ ὅρα, μανθάνουσι λοιπὸν πάντες τὰ εἰς τὰ ἔθνη γεγενημένα καὶ Σαμαρεῖται, καὶ ἔχαιρον.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΛΒ

(Πράξ. 14, 28 - 15, 11)

«Διέμεναν δέ εκεί», λέγει, «μαζί με τούς μαθητές για πολύ χρόνο. Μερικοί δέ, πού κατέβηκαν από την Ίουδαία, δίδασκαν στους αδελφούς, ὅτι, ἐάν δέν περιτέμενεσθε σύμφωνα με τὸ νόμο τοῦ Μωυση, δέν μπορείτε νὰ σωθεῖτε»¹.

1. Πρόσεχε πού παντοῦ προβάλλεται ἀπ' αὐτοὺς ἀναγκαία ἡ ἀρχὴ τῆς μεταβάσεως στὰ ἔθνη. Πρὶν ἀπ' αὐτό, ὅταν κατηγοροῦνταν, ἀπολογήθηκε καὶ ὑπὸ μορφὴ ἀπολογίας εἶπε τὸ κάθε τι, πού ἔκαμνε τὸ λόγο ἀποδεκτό, ἔπειτα, ἐπειδὴ οἱ Ίουδαῖοι τὸν ἀποστρέφονταν, μετέβη στὰ ἔθνη. Ἐδῶ πάλι βλέποντας ἄλλη ἀμετρία νὰ προβάλλει, μετὸ ἴδιο πνεῦμα ρυθμίζει τὴν ἰσχὺ τοῦ νόμου. Ἐπειδὴ δηλαδὴ μιλοῦσαν χωρὶς διάκριση πρὸς ὅλους, καθόσον τὸ διδάχθηκαν αὐτὸ ἀπὸ τὸν Θεό, αὐτὸ ὁδήγησε σὲ ζηλοτυπία πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἐξ Ίουδαίων πιστοὺς. Καὶ δέν δίδασκαν ἀπλῶς περιτομῇ, ἀλλ' ὅτι δέν μπορείτε οὔτε νὰ σωθεῖτε. Τὸ σωστὸ θὰ ἦταν νὰ ἔλεγαν τὸ ἀντίθετο ἀπ' αὐτό, ὅτι δηλαδὴ ἂν κάμνετε περιτομῇ δέν μπορείτε νὰ σωθεῖτε. Βλέπεις ὅτι οἱ πειρασμοὶ εἶναι συνεχεῖς καὶ μέσα ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τῶν πιστῶν καὶ ἔξω ἀπ' αὐτήν; Πολὺ καλὰ δὲ ρυθμίζεται αὐτό, ἐνῶ εἶναι παρῶν ὁ Παῦλος, γιὰ νὰ προβάλλει ἀντίρρηση. Καὶ δέν εἶπε ὁ Παῦλος, 'Τί λοιπόν; δέν εἶμαι ἀξιόπιστος ἀπὸ τὰ τόσα θαύματα;', ἀλλὰ πείσθηκε γιὰ χάρη ἐκείνων. Καὶ πρόσεχε, μαθαίνουν πλέον ὅλοι τὰ ὅσα συνέβηκαν στὰ ἔθνη καθὼς καὶ οἱ Σαμαρεῖτες καὶ χαίρονται.

«Γενομένης οὖν στάσεως καὶ ζητήσεως οὐκ ὀλίγης τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Βαρνάβῃ πρὸς αὐτούς, ἔταξαν ἀναβαίνειν τὸν Παῦλον καὶ Βαρνάβαν καὶ τινὰς ἄλλους ἐξ αὐτῶν πρὸς τοὺς Ἀποστόλους καὶ πρεσβυ-
 5 τέρους εἰς Ἱερουσαλήμ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Οἱ μὲν οὖν, προπεμφέντες ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, διήρχοντο τὴν Φοινίκην καὶ Σαμάρειαν, ἐκδιηγούμενοι τὴν ἐπιστροφὴν τῶν ἐθνῶν καὶ ἐποιοῦν χαρὰν μεγάλην πᾶσι τοῖς ἀδελφοῖς. Παραγενόμενοι δὲ εἰς Ἱε-
 10 ρουσαλήμ, ἀπεδέχθησαν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν πρεσβυτέρων, ἀνήγγειλάν τε ὅσα ὁ Θεὸς ἐποίησε μετ' αὐτῶν». «Ὅρα πόση οἰκονομία γίνεται.

«Ἐξανέστησαν δὲ τινες τῶν ἀπὸ τῆς αἰρέσεως τῶν
 15 Φαρισαίων πεπιστευκότες, λέγοντες ὅτι δεῖ περιτέμνειν αὐτούς, παραγγέλλειν τε τηρεῖν τὸν νόμον Μωϋσέως. Συνήχθησαν δὲ οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἰδεῖν περὶ τοῦ λόγου τούτου. Πολλῆς δὲ συζητήσεως γενομένης ἀναστὰς Πέτρος εἶπε πρὸς αὐ-
 20 τούς· Ἄνδρες ἀδελφοί, ὑμεῖς ἐπίστασθε ὅτι ἀφ' ἡμερῶν ἀρχαίων ὁ Θεὸς ἐν ὑμῖν ἐξελέξατο διὰ τοῦ στόματός μου ἀκοῦσαι τὰ ἔθνη τὸν λόγον τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ πιστεῦσαι». «Ὅρα τὸν Πέτρον ἄνωθεν κεχωρισμένον τοῦ πράγματος, καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἰουδαϊ-
 25 ζοντα. «Ἵμεῖς ἐπίστασθε», φησί. Παρῆσαν ἴσως καὶ οἱ ἐγκαλέσαντες αὐτῷ ἐπὶ Κορνηλίου πάλαι, καὶ εἰσελθόντες μετ' αὐτοῦ διὰ τοῦτο αὐτούς παράγει μάρτυρας. «Ἄφ' ἡμερῶν ἀρχαίων ἐν ὑμῖν ὁ Θεὸς ἐξελέξατο». Τί ἐστίν, «Ἐν ὑμῖν»; Ἦτοι ἐν Παλαιστίνῃ,
 30 φησὶν, ἢ παρόντων ὑμῶν. «Διὰ τοῦ στόματός μου».

2. Πράξ. 15, 2 - 4

3. Πράξ. 15, 5 - 7

«Ἐπειδὴ λοιπὸν φιλονείκησαν ὁ Παῦλος καὶ ὁ Βαρνάβας μαζί μ' αὐτοὺς καὶ εἶχαν συζήτηση γιὰ πολλή ὥρα ἀποφάσισαν ν' ἀνεβοῦν ὁ Παῦλος καὶ ὁ Βαρνάβας καὶ μερικοὶ ἄλλοι ἀπ' αὐτοὺς πρὸς τοὺς Ἀποστόλους καὶ πρεσβυτέρους ποὺ βρίσκονταν στὴν Ἱερουσαλήμ γιὰ νὰ ρυθμίσουν τὸ ζήτημα αὐτό. Αὐτοὶ λοιπὸν, μετὰ τὴν κατευόδωση ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, διέρχονταν ἀνάμεσα ἀπὸ τὴν Φοινίκη καὶ τὴν Σαμάρεια καὶ διηγοῦνταν τὴν ἐπιστροφή τῶν ἐθνικῶν, προξενώντας μὲ αὐτὸ μεγάλη χαρὰ σ' ὅλους τοὺς ἀδελφούς. Ἀφοῦ δὲ ἔφθασαν στὴν Ἱερουσαλήμ τοὺς ὑποδέχθηκαν ἡ Ἐκκλησία καὶ οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι, καὶ γνωστοποίησαν τὰ ὅσα ἔκανε ὁ Θεὸς μὲ αὐτούς»². Πρόσεχε πόση θεία πρόνοια ἐκδηλώνεται.

«Ἔσηκώθηκαν ὁμως μερικοὶ ποὺ εἶχαν πιστέψει, προερχόμενοι ἀπὸ τὴν αἵρεση τῶν Φαρισαίων, λέγοντας ὅτι πρέπει νὰ περιτέμνουν αὐτοὺς καὶ νὰ τοὺς παραγγέλλουν νὰ τηροῦν τὸν Μωσαϊκὸ νόμο. Συγκεντρώθηκαν τότε οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι γιὰ νὰ ἐξετάσουν τὸ ζήτημα αὐτό. Αφοῦ δὲ ἔγινε μεγάλη συζήτηση, σηκώθηκε ὁ Πέτρος καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς: "Ἄνδρες ἀδελφοί, γνωρίζετε σεῖς ὅτι ἀπὸ τίς πρῶτες ἡμέρες ὁ Θεὸς διάλεξε ἀπὸ ἀνάμεσά μας ἐμένα, γιὰ νὰ ἀκούσουν οἱ ἐθνικοὶ ἀπὸ τὸ στόμα μου τὸ λόγο τοῦ εὐαγγελίου καὶ νὰ πιστέψουν»³. Πρόσεχε τὸν Πέτρο ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἔχει διαχωρίσει τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὸ ὅλο θέμα καὶ ἰουδαίζει μέχρι καὶ τώρα. «Σεῖς γνωρίζετε», λέγει. "Ἴσως παραβρίσκονταν καὶ ἐκεῖνοι ποὺ παλιὰ στὴν περίπτωση τοῦ Κορνηλίου τὸν κατηγόρησαν, καὶ εἶχαν εἰσέλθει μαζί μὲ αὐτόν γι' αὐτὸ προβάλλει αὐτοὺς σὰν μάρτυρες. «Ἀπὸ τίς πρῶτες ἡμέρες ὁ Θεὸς διάλεξε ἐμένα ἀπὸ ἀνάμεσά σας». Τί σημαίνει, «Ἐν ὑμῖν»; Ἡ ἐννοεῖ στὴν Παλαιστίνη, ἢ ἐνῶ ἦσαν παρόντες ἐσεῖς. «Μέσω τοῦ στόματός μου». Πρόσε-

“Ορα πῶς δείκνυσι τὸν Θεὸν δι’ αὐτοῦ φθεγγόμενον, καὶ οὐδὲν ἀνθρώπινον.

«Καὶ ὁ καρδιογνώστης Θεὸς ἐμαρτύρησεν αὐτοῖς» (ἐπὶ τὴν πνευματικὴν ἀνάγει μαρτυρίαν αὐτούς),
5 «δοὺς αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καθὼς καὶ ἡμῖν».

“Ορα πῶς πανταχοῦ ἐξισοῖ τὰ ἔθνη. «Καὶ οὐδὲν διέκρινε μεταξὺ ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν, τῇ πίστει καθαρίσας τὰς καρδίας αὐτῶν». Ἐκ τῆς πίστεως μόνης, φησί, τῶν αὐτῶν ἔτυχον. Κακείνων ταῦτα ἐντρεπτι-
10 κά μαλλον δὲ καὶ ἐκείνους διδάξαι δύναται ὅτι πίστεως δεῖ μόνης, καὶ οὐκ ἔργων, οὐδὲ περιτομῆς· οὐ γὰρ δὴ, ὑπὲρ τῶν ἔθνῶν ἀπολογούμενοι, ταῦτα λέγουσι μόνον, ἀλλὰ κακείνους παιδεύοντες ἀποστῆναι τοῦ νόμου· ἀλλὰ τέως οὕτω λέγουσι τοῦτο.

15 «Νῦν οὖν τί πειράζετε τὸν Θεὸν ἐπιθεῖναι ζυγὸν ἐπὶ τὸν τράχηλον τῶν μαθητῶν, ὃν οὔτε οἱ πατέρες ἡμῶν, οὔτε ἡμεῖς ἰσχύσαμεν βαστάσαι; Ἄλλὰ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ πιστεύομεν σωθῆναι καθ’ ὃν τρόπον κακείνοι». Τί ἐστι, «Πειράζετε τὸν
20 Θεόν»; Ἐπί ἀπιστεῖτε, φησί, τῷ Θεῷ; τί πειράζετε αὐτὸν ὡς οὐκ ἰσχύοντα σῶσαι τῇ πίστει; Ἄρα ἀπιστίας ἐστὶ τὸ τὸν νόμον εἰσφέρειν. Εἶτα δείκνυσι καὶ αὐτοὺς οὐδὲν ὠφελουμένους, καὶ τὸ πᾶν ἐπὶ τὸν νόμον στρέφει, οὐκ ἐπ’ αὐτούς, καὶ τὴν κατηγορίαν
25 ὑποτέμνεται.

«Ὅν οὐκ ἰσχύσαμεν ἡμεῖς καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν», φησί, «βαστάσαι· ἀλλὰ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ πιστεύομεν σωθῆναι καθ’ ὃν τρόπον κακείνοι». Πόσης δυνάμεως γέμει ταῦτα τὰ ρήματα! Ἄ-
30 περ ὁ Παῦλος διὰ πολλῶν ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους εἶπε, ταῦτα καὶ οὗτος. «Εἰ γὰρ Ἀβραάμ», φησὶν, «ἐξ ἔρ-

4. Πράξ. 15, 8

5. Πράξ. 15, 9

6. Πράξ. 15, 10 - 11

χε πῶς δείχνει τὸ Θεὸ νὰ ὁμιλεῖ μέσω αὐτοῦ, καὶ τίποτε τὸ ἀνθρώπινο δὲν λέγει.

«Καὶ ὁ καρδιογνώστης Θεὸς ἔδωσε μαρτυρία γι' αὐτοὺς» (μεταφέρει αὐτοὺς στὴν πνευματικὴ μαρτυρία), «δίνοντας σ' αὐτοὺς τὸ ἅγιο Πνεῦμα, ὅπως ἀκριβῶς καὶ σ' ἐμᾶς»⁴. Πρόσεχε πῶς παντοῦ ἐξισώνει τοὺς ἐθνικούς. «Καὶ δὲν ἔκανε καμιὰ διάκριση ἀνάμεσα σ' ἐμᾶς καὶ σ' αὐτοὺς, καθαρίζοντας μὲ τὴν πίστη τις καρδιές αὐτῶν»⁵. Ἐκείνοι, λέγει, μόνον, ἔλαβαν τὰ ἴδια. Αὐτὰ εἶναι ἰκανὰ καὶ ἐκείνους νὰ ἐλέγξουν καὶ νὰ τοὺς κάνουν νὰ νοιώσουν ντροπὴ ἢ καλύτερα μποροῦν καὶ ἐκείνους νὰ διδάξουν ὅτι πίστη μόνον χρειάζεται καὶ ὄχι ἔργα οὔτε περιτομή· δὲν τὰ λένε δηλαδὴ αὐτὰ ἀπολογούμενοι μόνον ὑπὲρ τῶν ἐθνικῶν, ἀλλὰ διδάσκοντας καὶ ἐκείνους ν' ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὸ νόμον· ὅμως στὴν ἀρχὴ αὐτὸ δὲν τὸ λένε.

«Τώρα λοιπὸν γιατί πειράζετε τὸ Θεὸ θάζοντας ζυγὸ στὸν τράχηλο τῶν μαθητῶν, τὸν ὁποῖο δὲν μπόρεσαν νὰ βαστάξουν οὔτε οἱ πατέρες μας, οὔτε ἐμεῖς; Ἄλλὰ πιστεύομε ὅτι μὲ τὴ χάρη τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ θὰ σωθοῦμε, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἐκεῖνοι»⁶. Τί σημαίνει, «Πειράζετε τὸ Θεό»; Ἐπειδὴ λέγει, ἀπιστεῖτε στὸ Θεό; γιατί πειράζετε αὐτὸν ὅτι τάχα δὲν μπορεῖ νὰ σώσει μὲ τὴν πίστη; Ἐπομένως εἶναι δεῖγμα ἀπιστίας τὸ νὰ προβάλλουν ἀναγκαῖο τὸ νόμον. Ἐπειδὴ δὲν δείχνει ὅτι καὶ αὐτοὶ δὲν ἔχουν καμιὰ ὠφέλεια, καὶ τὸ πᾶν στρέφει πρὸς τὸ νόμον καὶ ὄχι πρὸς αὐτοὺς, μετριάζοντας ἔτσι τὴν κατηγορίαν.

«Τὸν ὁποῖο δὲν μπόρεσαν νὰ βαστάξουν», λέγει, «οἱ πατέρες μας· ἀλλὰ πιστεύομε ὅτι θὰ σωθοῦμε μὲ τὴ χάρη τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἐκεῖνοι». Ἐκείνα ἀκριβῶς ποῦ ὁ Παῦλος εἶπε μὲ μακροὺς λόγους στὴν ἐπιστολὴν τοῦ πρὸς Ῥωμαίους, αὐτὰ λέγει καὶ αὐτός· «Διότι, ἐὰν ὁ Ἄβραάμ», λέγει, δικαιοῦθηκε ἀπὸ τὰ ἔργα του, μπορεῖ νὰ

γων ἐδικαιώθη, ἔχει καύχημα, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸν Θε-
 ὄν». Ὁρᾷς ὅτι τούτων μᾶλλον ἐστὶ τοῦτο παιδευτι-
 κόν, ἢ ἀπολογία ὑπὲρ ἐθνῶν; Ἀλλά, εἰ μὲν χωρὶς
 προφάσεως ταῦτα ἔλεγεν, ἴσως οὐδαμῶς ὑποπιος
 5 ἦν, ἀρχῆς δὲ λαβόμενος ἐντεῦθεν, λοιπὸν ἀδεῶς
 φθέγγεται. Καὶ ὅρα πανταχοῦ τὰ παρὰ τῶν ἐχθρῶν
 μετ' αὐτῶν γινόμενα· εἰ μὴ γὰρ ἐκίνησαν ἐκεῖνοι, οὐκ
 ἂν ταῦτα ἐλέχθη, οὐδ' ἂν τὰ μετὰ ταῦτα. Ἐντεῦθεν
 μανθάνουσιν ὅτι, εἰ καὶ μὴ προσάγεσθαι ἤθελον τὰ
 10 ἔθνη, οὐ δεῖ αὐτοὺς παρορᾶν. Ἀλλ' ἴδωμεν ἄνωθεν
 τὰ εἰρημένα.

«Ἐν ὑμῖν», φησὶν, «ἐξελέξατο, καὶ ἀφ' ἡμερῶν
 ἀρχαίων». Τοῦτο εἶπε, δεικνύς ὅτι πάλαι, οὐ νῦν.
 Οὐ μικρὸν δὲ τὸ καὶ Ἰουδαίων πιστευόντων τοῦτο ἀ-
 15 ποστραφῆναι. Δύο τοῦτοις ὃ λέγει πιστοῦται, τῷ και-
 ρῷ καὶ τῷ τόπῳ. Καὶ τὸ «ἐξελέξατο», καλῶς ὡσπερ
 ἐπ' αὐτῶν οὐκ εἶπεν, Ἡθέλησεν, ἀλλ' «ἐξελέξατο».
 Πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἀπὸ τοῦ Πνεύματος, φησὶν.
 Εἴτα δείκνυσιν οὐχὶ χάριτος ἀπλῶς, ἀλλ' ἀρετῆς μαρ-
 20 τύριον αὐτοῖς τοῦτο γινόμενον, καὶ οὐδὲν ἔλαττον
 αὐτοῖς παρασχόν· οὐδὲν γάρ, φησί, διέκρινε μεταξὺ
 ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν. Ἄρα καρδίας δεῖ πανταχοῦ
 ζητεῖν.

Καὶ εὐκαιρῶς εἶπεν, «Ὁ καρδιογνώστης Θεὸς
 25 ἐμαρτύρησεν αὐτοῖς», ὡς καὶ ἐκεῖ «Σύ, Κύριε, καρ-
 διογνώστα πάντων, ἀνάδειξον». Ὅτι γὰρ τοῦτο βού-
 λεται, ὅρα τί ἐπάγει ὅτι «οὐδὲν διέκρινε μεταξύ ἡ-
 μῶν τε καὶ αὐτῶν». Ὅτε εἶπεν αὐτῶν τὴν μαρτυρί-
 αν, τότε τὸ μέγα τοῦτο ἐφθέγγετο, ὅπερ Παῦλός φη-
 30 σιν· «Οὔτε περιτομή τι ἰσχύει, οὔτε ἀκροβυστία», καί,

7. Ρωμ. 4, 2
 9. Πράξ. 15, 8
 11. Πράξ. 15, 9

8. Πράξ. 15, 7
 10. Πράξ. 1, 24

καυχίεται, ὄχι ὁμως ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ»⁷. Βλέπεις ὅτι αὐτὸ εἶναι περισσότερο διδασκαλία αὐτῶν, παρά ἀπολογία ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν; Ἄλλ' ἂν μὲν τὰ ἔλεγε αὐτὰ χωρὶς αἰτία, ἴσως νὰ μὴ ἦταν καθόλου ὑποπτος, ὁμως παίρνοντας ἀρχὴ ἀπὸ ἐδῶ, ὁμιλεῖ στῆ συνέχεια χωρὶς φόβο. Καὶ πρόσεχε παντοῦ ὅτι τὰ ὅσα γίνονται ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς ἔχουν σχέση μὲ αὐτά· διότι, ἐὰν ἐκεῖνοι δὲν ἔδιναν ἀφορμὴ, δὲν θὰ μπορούσαν νὰ λεχθοῦν αὐτά, οὔτε τὰ ὅσα λέχθηκαν στῆ συνέχεια. Ἀπὸ ἐδῶ μαθαίνομε, ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμα ἤθελαν νὰ μὴ ὀδηγηθοῦν στὴν πίστη οἱ ἐθνικοί, δὲν ἔπρεπε αὐτοὶ ν' ἀδιαφοροῦν γι' αὐτούς. Ἄλλ' ἄς δοῦμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ ὅσα λέχθηκαν.

«Ἀνάμεσα ἀπὸ σᾶς», λέγει, «διάλεξε ἐμένα καὶ μάλιστα ἀπὸ τίς πρῶτες ἡμέρες»⁸. Αὐτὸ τὸ εἶπε, γιὰ νὰ δείξει ὅτι αὐτὸ συνέβηκε παλαιότερα, ὄχι τώρα. Δὲν εἶναι δὲ μικρὸ πράγμα τὸ ν' ἀποστραφεῖ αὐτὸ τῆ στιγμῆ πού καὶ Ἰουδαῖοι τὸ πιστεύουν. Δύο πράγματα ἐπιβεβαιώνει μὲ αὐτὸ πού λέγει, τὸν καιρὸ καὶ τὸν τόπο. Καὶ τὸ «διάλεξε ἐμένα», σωστὰ τὸ εἶπε ὅπως ἀκριβῶς σχετικὰ μ' αὐτούς δὲν εἶπε, Ἐθέλησε, ἀλλὰ «Διάλεξε ἐμένα». Ἀπὸ ποῦ εἶναι αὐτὸ φανερό; Ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, λέγει. Ἐπειτα δείχνει ὅτι αὐτὸ γίνεται σ' αὐτούς ὄχι ἀπλῶς ἐπιβεβαίωση τῆς χάριτος, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀρετῆς, καὶ ὅτι δώρησε σ' αὐτούς ὄχι λιγότερα· διότι, λέγει, καμιὰ διάκριση δὲν ἔκανε ἀνάμεσα σ' ἐμᾶς καὶ σ' αὐτούς. Ἐπομένως πρέπει παντοῦ νὰ ζητοῦμε καρδιές.

Καὶ πολὺ σωστὰ εἶπα, «Ὁ καρδιογνώστης Θεὸς ἔδωσε μαρτυρία σ' αὐτούς»⁹, ὅπως καὶ ἐκεῖ λέγει «Σὺ, Κύριε, πού εἶσαι καρδιογνώστης ὄλων, φανέρωσε»¹⁰. Διότι, τὸ ὅτι αὐτὸ θέλει, πρόσεχε τί προσθέτει ὅτι «Δὲν ἔκανε καμιὰ διάκριση ἀνάμεσα σ' ἐμᾶς καὶ αὐτούς»¹¹. Ὄταν ἀνέφερε τὴ μαρτυρία αὐτῶν, τότε εἶπε αὐτὸ τὸ πάρα πολὺ σπουδαῖο, τὸ ὁποῖο λέγει ὁ Παῦλος· «Οὔτε ἡ περιτομὴ ἔχει

«Ἴνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ». Πάντων τούτων τὰ σπέρματα ἐν τῇ Πέτρου δημηγορίᾳ κεῖται. Καὶ οὐκ εἶπε, 'Τῶν ἐκ περιτομῆς', ἀλλὰ «μεταξὺ ἡμῶν», τουτέστι, τῶν Ἀποστόλων. Εἶτα, ἵνα μὴ δόξῃ ὕβρις
5 εἶναι τὸ «οὐδέν», ἐπάγει «Πίστει καθάρισας τὰς καρδίας αὐτῶν»· καὶ ἀναιρεῖ τὴν ὑπόνοιαν διὰ τούτου. Ἐξεκαθάρισε πρότερον τὸν λόγον, καὶ τότε δείκνυ-
χιν οὐχὶ πονηρὸν τὸν νόμον, ἀλλ' αὐτοὺς ἀσθενεῖς.

2. Ὅρα πῶς εἰς φοβερὸν κατέληξεν. Οὐδὲν ἀπὸ τῶν
10 προφητῶν αὐτοῖς διαλέγεται, ἀλλ' ἀπὸ τῶν παρόντων πραγμάτων, ὧν αὐτοὶ μάρτυρες ἦσαν. Εἰκότως καὶ αὐτοὶ λοιπὸν ἐπιμαρτυροῦσι, καὶ τὸν λόγον ἰσχυρότερον ποιοῦσι τοῖς ἤδη γενομένοις. Καὶ ὄρα, ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ συγχωρεῖ πρῶτον ζήτησιν γενέσθαι, καὶ
15 τότε λέγει. Ἐπεὶ οὖν οὐκ εἶπε, 'Τῶν ἐκ περιτομῆς', ἀλλὰ «τῶν ἐθνῶν», (τοῦτο γάρ, κατὰ μικρὸν ἐπαγόμενον, ἐγένετο ἰσχυρότερον, ἐκεῖνο δὲ ἦν πειράζοντος, εἰ δύναται καὶ μετὰ νόμον σῶσαι), ὄρα τί ποιεῖ. Δείκνυσιν αὐτοὺς ἐν κινδύνῳ, εἴ γε, ὅπερ οὐκ ἰσχυ-
20 σεν ὁ νόμος, ἰσχυσεν ἡ πίστις· ταύτης δὲ ἐκπιπτούσης, ἀνάγκη αὐτοὺς ἐν ἀπωλείᾳ εἶναι. Καὶ οὐκ εἶπεν, 'Ἀπιστεῖτε', ὅπερ ἦν φορτικώτερον, καὶ ταῦτα ἐληλεγμένου τοῦ πράγματος. Ἐν μὲν οὖν τοῖς Ἱε-
25 ροσολύμοις οὐκ ἦσαν ἐξ ἐθνῶν τινες, ἐν δὲ Ἀντιοχείᾳ εἰκὸς εἶναι. Διὰ τοῦτο καὶ ἀπέρχονται, καὶ διατρίβουσι χρόνον οὐκ ὀλίγον ἐκεῖ.

Ἐξανέστησαν δὲ τινες τῶν Φαρισαίων, ἔτι νοσοῦντες τὴν φιλαρχίαν, καὶ βουλόμενοι πρὸς αὐτοὺς ἔχειν τοὺς ἐξ ἐθνῶν (Καίτοι καὶ Παῦλος νομομαθῆς

12. Α' Κορ. 7, 19

13. Ἐφ. 2, 15

κάποια ισχύ, οὔτε ἡ ἀκροβυστία»¹², καί, «Γιὰ νὰ δημιουργήσει στὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὰ δυὸ μέρη»¹³. Τὰ σπέρματα ὄλων αὐτῶν τῶν λόγων βρίσκονται μέσα στὴν ὁμιλία τοῦ Πέτρου. Καί δὲν εἶπε, "Ἀπ' αὐτοὺς ποὺ περιτμήθηκαν", ἀλλὰ «'Ανάμεσα σ' ἐμᾶς», δηλαδὴ τοὺς 'Αποστόλους. Ἔπειτα, γιὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ σὰν ὕβρη τὸ «τίποτε», προσθέτει «Καθαρίζοντας μὲ τὴν πίστη τίς καρδιές αὐτῶν», πράγμα μὲ τὸ ὁποῖο διώχνει τὴν ὑπόνοια. Πρῶτα ξεκαθάρισε τὸ λόγο, καί τότε δείχνει ὅτι δὲν εἶναι κακὸς ὁ νόμος, ἀλλ' αὐτοὶ εἶναι ἀσθενεῖς.

2. Πρόσεχε πῶς τελείωσε τὸ λόγο μὲ κάτι τὸ φοβερό. Τίποτε δὲ λέγει σ' αὐτοὺς ἀπὸ τοὺς προφῆτες, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ παρόντα πράγματα, γιὰ τὰ ὁποῖα αὐτοὶ ἦταν μάρτυρες. Εὐλόγα λοιπὸν καὶ αὐτοὶ δίνουν τὴ μαρτυρία τους καὶ κάμνουν τὸ λόγο ισχυρότερο μὲ τὰ ὅσα ἤδη ἔγιναν. Καί πρόσεχε, πρῶτα ἐπιτρέπει νὰ γίνῃ συζήτηση στὴν Ἐκκλησία, καί μετὰ ὁμιλεῖ. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν εἶπε, 'Αὐτοὶ ποὺ δέχθηκαν τὴν περιτομή', ἀλλὰ «Οἱ ἐθνικοὶ» (διότι αὐτὸ λεγόμενον σιγὰ - σιγὰ γινόταν ισχυρότερο, ἐνῶ ἐκεῖνο ἔδειχνε τὴ διάθεση κάποιου ποὺ θέλει νὰ πειράξει, τὸ ἐὰν δηλαδὴ μπορεῖ ὁ νόμος νὰ σώσει καὶ μετὰ), πρόσεχε τί κάμνει. Δείχνει ὅτι αὐτοὶ βρίσκονται σὲ κίνδυνο, ἐφόσον βέβαια, ἐκεῖνο ποὺ δὲν κατόρθωσε ὁ νόμος, τὸ κατόρθωσε ἡ πίστη· ἐὰν αὐτὴ χαθεῖ κατ' ἀνάγκη αὐτοὶ θὰ ὀδηγηθοῦν στὴν ἀπώλεια. Καί δὲν εἶπε, "Ἀπιστεῖτε", πράγμα ποὺ ἦταν περισσότερο βαρὺ, καὶ ὅλα αὐτὰ ἐνῶ εἶχε ληφθεῖ ἀπόφαση γιὰ τὸ πράγμα αὐτό. Στὰ μὲν λοιπὸν Ἱεροσόλυμα δὲν ὑπῆρχαν καθόλου πιστοὶ προερχόμενοι ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς, ἐνῶ στὴν Ἀντιόχεια φυσικὸ ἦταν νὰ ὑπῆρχαν. Γι' αὐτὸ καὶ ἀναχωροῦν καὶ διαμένουν ἐκεῖ ἀρκετὸ χρόνο.

Διαμαρτυρήθηκαν ὅμως μερικοὶ ἀπὸ τοὺς Φαρισαίους, ποὺ ἀκόμα ὑπόφεραν ἀπὸ τὴ φιλαρχία, καὶ ἤθελαν ἢ ἐξουσία τους νὰ ἐπεκτείνεται καὶ πρὸς τοὺς πιστοὺς ἐξ

ἦν, ἀλλ' οὐκ ἔπασχε τοῦτο· ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖθεν ἦλθε, καὶ τὸ δόγμα ἀκριβέστερον ἐγένετο). εἰ γὰρ οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις ὄντες οὐδὲν τοιοῦτον ἐπιτάττουσι, πολλῶ μᾶλλον οὗτοι. Ὅρᾳς ὅσοι μὴ φιλαρχοῦσι, χαίρου-
 5 σιν ἐν τῇ πίστει; Οὐ φιλοτιμίας τοίνυν τὰ διηγήματα, οὐδὲ ἐπιδείξεως ἦν, ἀλλὰ ἀπολογίας τοῦ εἰς τὰ ἔθνη κηρύγματος· διὸ καὶ οὐδὲν λέγουσι τῶν εἰς τοὺς Ἰουδαίους συμβεβηκότων. Πολλὴ ἦ ἐπιτριβὴ τῶν Φαρισαίων, καὶ μετὰ τὴν πίστιν ἔτι νομοθετούντων,
 10 καὶ οὐ πειθομένων τοῖς Ἀποστόλοις. Ἀλλ' ὄρα ἐκείνους πῶς ἐπιεικῶς καὶ οὐ μετὰ αὐθεντίας διαλέγονται· τὰ γὰρ τοιαῦτα ἐπιθυμητὰ, καὶ πέπηγε μᾶλλον.

Ὅρᾳς οὐδαμοῦ λόγων ἐπίδειξιν, ἀλλὰ τὴν διὰ τῶν πραγμάτων, τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος; Ἀλλ' ὅμως καὶ
 15 τοιαῦτα ἔχοντες τεκμήρια, ἔτι ἐπιεικῶς διαλέγονται. Καὶ ὄρα. Οὐκ ἀπέρχονται, διαβάλλοντες τοὺς ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἀλλ' ἐκεῖθεν πάλιν λαμβάνουσιν ἀφορμὴν οὕτως ἐμελέτων τὸ φιλαρχεῖν, οἱ καὶ οὐκ εἰδόντων τῶν Ἀποστόλων ἐμέμφθησαν. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τού-
 20 των οὗτοι προήνεγκαν, ἀλλά, ὅτε ἀπέδειξαν, τότε σφοδρότερον γράφουσι. Μέγα γὰρ ἡ ἐπιείκεια πανταχοῦ καλόν. Ἐπιείκεια, λέγω, οὐ ψυχρότης· ἐπιείκεια, οὐ κολακεία· πολὺ γὰρ ταῦτα διέστηκεν ἀπ' ἀλλήλων. Οὐδὲν ἐτράχυνε Παῦλον, οὐδὲν Πέτρον.
 25 Ὅταν ἔχῃς ἀποδείξεις, τί ὀργίζῃ; ἢ, ἵνα καὶ ταύτας ἀκύρους ποιήσης; Οὐκ ἔστι τὸν ὀργιζόμενον πείσαι ποτε. Καὶ χθὲς περὶ ὀργῆς διελέχθημεν, οὐδὲν δὲ κωλύει καὶ τήμερον· ἢ γὰρ συνέχεια ἴσως ἐργά-

ἔθνῶν (ἄν καὶ βέβαια καὶ ὁ Παῦλος ἦταν νομομαθής, ἀλλὰ δὲν ἔπασχε ἀπὸ τὴν ἀσθένεια αὐτῆ τῆς φιλαρχίας· ἐπειδὴ ὅμως ἤρθε ἀπὸ ἐκεῖ καὶ τὸ δόγμα ἔγινε ὀρθότερο)· διότι, ἐὰν οἱ βρισκόμενοι στὰ Ἱεροσόλυμα Ἀπόστολοι δὲν δίνουν καμιὰ τέτοια ἐντολή, πολὺ περισσότερο αὐτοί. Βλέπεις, ὅτι ὅσοι δὲν πάσχουν ἀπὸ φιλαρχία, χαίρονται γιὰ τὴν πίστη; Δὲν ἦταν λοιπὸν τὰ λόγια αὐτὰ ἀποτέλεσμα φιλοδοξίας, οὔτε ἐπίδειξεως, ἀλλὰ ἀπολογίας τοῦ κηρύγματος στοὺς ἐθνικούς· γι' αὐτὸ καὶ δὲν λένε τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ εἶχαν συμβεῖ στοὺς Ἰουδαίους. Μεγάλῃ ἢ ἀντίδραση τῶν Φαρισαίων, οἱ ὁποῖοι καὶ μετὰ τὴν πίστη νομοθετοῦν ἀκόμα καὶ δὲν ὑπακούουν στοὺς Ἀποστόλους. Ἄλλὰ πρόσεχε τοὺς Ἀποστόλους πῶς μιλοῦν μὲ ἐπιείκεια καὶ ὄχι μὲ ἐξουσία· διότι οἱ ἐπιθυμίες τους αὐτὲς γίνονται περισσότερο σταθερές.

Βλέπεις ὅτι πουθενὰ οἱ λόγοι τους δὲν λέγονται γιὰ ἐπίδειξη, ἀλλὰ παρουσιάζουν αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, καθὼς καὶ τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος; Ἄλλ' ὅμως, ἄν καὶ ἔχουν τέτοιου εἴδους ἀποδείξεις, ἐξακολουθοῦν νὰ ὁμιλοῦν μὲ ἐπιείκεια. Καὶ πρόσεχε. Δὲν ἀναχωροῦν ἀπὸ ἐκεῖ, κατηγορώντας τοὺς πιστοὺς τῆς Ἀντιόχειας, ἀλλ' ἀπὸ ἐκεῖ πάλι παίρνουν τὴν ἀφορμὴν τόσο πολὺ φρόντιζαν γιὰ τὴν φιλαρχία, οἱ ὁποῖοι καὶ κατηγορήθηκαν χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζουν οἱ Ἀπόστολοι. Ἄλλ' ὅμως τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶπαν, ἀλλὰ, ὅταν παρουσίασαν ἀποδείξεις, τότε γράφουν μὲ σφοδρότητα. Διότι παντοῦ εἶναι μεγάλο καλὸ ἢ ἐπιείκεια. Ἡ ἐπιείκεια λέγω, ὄχι ἢ ψυχρότητα ἢ ἐπιείκεια, ὄχι ἢ κολακεία· διότι ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ αὐτῶν. Τίποτε δὲν σκλήραινε τὸν Παῦλο, τίποτε τὸν Πέτρο. Ὅταν ἔχεις ἀποδείξεις, γιατί ὀργίζεσαι; ἢ μήπως γιὰ νὰ καταστήσεις αὐτὲς ἄκυρες; Δὲν εἶναι δυνατὸ ποτὲ νὰ πείσει ἐκεῖνος ποὺ ὀργίζεται. Καὶ χθὲς μιλήσαμε γιὰ τὴν ὀργή, τίποτε δὲ δὲν μᾶς ἐμποδίζει νὰ μιλήσουμε καὶ

σεταιί τι· καὶ γὰρ φάρμακον, τὸ δύναμιν ἔχον ἀφανίσαι τραῦμα, ἂν μὴ συνεχῶς ἐπιτεθῆ, τὸ πᾶν ἀπόλεσε.

Μὴ δὴ νομίζετε κατάγνωσιν ὑμῶν εἶναι τὸ συνεχῶς περὶ τῶν αὐτῶν διαλέγεσθαι· εἰ γὰρ κατεγνωκείμεν, οὐκ ἂν διελέχθημεν· νῦν δέ, ἐλπίζοντες μεγάλα ὑμᾶς κερδαίνειν, ταῦτα φθεγγόμεθα. Εἴθε γὰρ συνεχῶς περὶ τῶν αὐτῶν ἐλέγομεν! εἴθε μὴδὲ ἦν ἄλλη τις λόγων ὑπόθεσις ἢ φροντίς, ἀλλ' ὅπως τῶν παθῶν κρατήσωμεν τῶν ἡμετέρων! Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, βασιλεῦσι μὲν, ἐν τρυφῇ ζῶσι καὶ τοσαύτη τιμῇ, μὴδένα εἶναι λόγον μήτε ἐπὶ τραπέζης, μὴδὲ ἐν ἄλλῳ μὴδενὶ καιρῷ, ἀλλὰ πῶς μόνον τῶν πολεμίων κρατῆσαι δεῖ, καὶ διὰ τοῦτο καθ' ἐκάστην ἡμέραν συλλόγους ποιεῖν, καὶ στρατηγούς καὶ στρατιώτας καταλέγειν, καὶ φόρους ἀπαιτεῖν, καὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων ταύτας δύο αἰτίας ἀναγκαίας εἶναι ἡγεῖσθαι, ὅπως καὶ τῶν πολεμούντων κρατήσωσι, καὶ τοὺς οἰκείους ἐν εἰρήνῃ καταστήσωσιν, ἡμᾶς δὲ μὴδὲ ὄναρ θέλειν τὰ τοιαῦτα διαλέγεσθαι, ἀλλ' ὅπως μὲν ἀγρὸν ὠνησώμεθα, καὶ ὅπως ἀνδράποδα, καὶ ὅπως πλείω τὴν οὐσίαν ποιήσωμεν, καθ' ἐκάστην ἡμέραν διαλεγόμενοι οὐ λαμβάνομεν κόρον, περὶ δὲ τῶν ἐν ἡμῖν πραγμάτων καὶ τῶν ὄντως ἡμῶν οὔτε αὐτοὶ λέγειν
25 βουλόμεθα, οὐδὲ ἐτέρων λεγόντων ἀνεχόμεθα ἀκούειν;

Περὶ τίνος οὖν, εἰπέ μοι, διαλέγεσθαι βούλει; περὶ ἀρίστου; Ἄλλὰ ταῦτα μαγείρων τὰ ρήματα. Ἄλλὰ περὶ χρημάτων; Ἄλλὰ ταῦτα καπήλων καὶ ἐμπόρων. Ἄλλὰ περὶ κτισμάτων; Ἄλλὰ ταῦτα τεκτόνων
30 καὶ οἰκοδόμων. Ἄλλὰ περὶ γῆς; Ἄλλὰ ταῦτα γεωργῶν. Ἡμῶν δὲ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἔργον, ἀλλ' ἢ πῶς

σήμερα· διότι ἡ συνέχεια ἴσως ἐπιτύχει κάτι καθόσον φάρμακο, πού ἔχει τή δύναμη νά θεραπεύσει τραῦμα, ἄν δέν τοποθετηθεῖ συνέχεια στό τραῦμα, τὸ πᾶν κατέστρεψε.

Μὴ λοιπόν θτωρεῖτε σάν περιφρόνηση πρὸς σᾶς τὸ ὅτι συνέχεια σᾶς ὀμιλοῦμε γιὰ τὰ ἴδια· διότι ἄν σᾶς περιφρονούσαμε, δέν θὰ σᾶς μιλούσαμε, ἐνῶ τώρα σᾶς τὰ λέμε αὐτά, ἐλπίζοντας ὅτι θ' ἀποκομίσετε μεγάλο κέρδος. Μακάρι βέβαια νά σᾶς μιλούσαμε συνέχεια γιὰ τὰ ἴδια! μακάρι νά μὴ ὑπῆρχε καμιὰ ἄλλη ἀφορμὴ γιὰ τοὺς λόγους μας ἢ φροντίδα, ἀλλὰ πῶς νά νικήσουμε τὰ πάθη μας! Διότι πῶς δέν εἶναι παράλογο, οἱ μὲν βασιλεῖς, πού ζοῦν μέσα στήν ἀπόλαυση καὶ τὴν τόση τιμὴ, νά μὴ μιλοῦν γιὰ τίποτε ἄλλο οὔτε στήν ὥρα τοῦ φαγητοῦ, οὔτε καμιὰ ἄλλη στιγμή, παρὰ μόνο πῶς θὰ μπορέσουν νά ὑπερισχύσουν τῶν ἐχθρῶν, καὶ γι' αὐτὸ καθημερινὰ νά κάνουν συσκέψεις, νά συγκεντρώνουν στρατηγούς καὶ στρατιῶτες, νά ἀπαιτοῦν φόρους, καὶ νά θεωροῦν γιὰ τὰ πολεμικὰ πράγματα αὐτὲς σάν τις δύο ἀναγκαῖες αἰτίες, τὸ πῶς δηλαδή καὶ τοὺς ἐχθροὺς τους θὰ νικήσουν, καὶ στοὺς δικούς τους θὰ ἐξασφαλίσουν εἰρήνη, ἐμεῖς δὲ νά μὴ θέλομε νά μιλοῦμε γι' αὐτὰ οὔτε στό ὄνειρό μας, ἀλλὰ πῶς μὲν θ' ἀγοράσουμε ἀγρό, πῶς δὲ δούλους καὶ πῶς θ' αὐξήσουμε τὴν περιουσία, ἐνῶ καθημερινὰ μιλοῦμε δέν χορταίνομε, γιὰ τὰ δικά μας ὅμως πράγματα καὶ τὰ πραγματικὰ δικά μας οὔτε οἱ ἴδιοι θέλομε νά μιλοῦμε, οὔτε ἀνεχόμεστε ν' ἀκοῦμε ὅταν ἄλλοι ὀμιλοῦν;

Πές μου λοιπόν, γιὰ ποῖο πράγμα θέλεις νά συζητᾶς; γιὰ τὸ φαγητό; Ἄλλ' αὐτὲς οἱ συζητήσεις εἶναι τῶν μαγείρων. Μήπως γιὰ τὰ χρήματα; Ἄλλ' αὐτὲς εἶναι τῶν μικροπωλητῶν καὶ τῶν ἐμπόρων. Μήπως γιὰ οἰκοδομήματα; Ἄλλ' αὐτὲς εἶναι τῶν τεχνιτῶν καὶ τῶν οἰκοδόμων. Μήπως γιὰ τὴ γῆ; Ἄλλ' αὐτὲς εἶναι τῶν γεωργῶν. Δικό μας ἔργο κανένα ἄλλο δέν εἶναι, παρὰ πῶς ν' ἀποκτήσο-

πλοῦτον περιποιησόμεθα τῇ ψυχῇ. Μὴ τοίνυν προσ-
 κορῆς ὁ λόγος γινέσθω. Διὰ τί γὰρ μηδεὶς ἐγκαλεῖ
 τῷ ἰατρῷ, περὶ ἰατρικῆς ἀεὶ διαλεγομένῳ, μηδὲ τοῖς
 ἄλλοις τοῖς δημιουργοῖς, περὶ τῶν οἰκείων τεχνῶν
 5 λέγουσιν; Εἰ μὲν γὰρ οὕτως ἡμῖν ἦν κατωρθωμένα
 τὰ τῶν παθῶν, ὡς μὴ δεῖσθαι ὑπομνήσεως, εἰκότως
 ἂν τις ἡμῖν ἐνεκάλεσε φιλοτιμίαν καὶ ἐπίδειξιν, μᾶλ-
 λον δὲ οὐδὲ οὕτως· εἰ γὰρ καὶ κατώρθωτο, καὶ οὐ-
 τως ἐχρῆν διαλέγεσθαι, ὥστε μὴ ἀναπεσεῖν· ἐπεὶ καὶ
 10 ἰατροὶ οὐχὶ νοσοῦσιν, ἀλλὰ καὶ ὑγιαίνουνσι διαλέγον-
 ται, καὶ ἔστιν αὐτοῖς βιβλία τοιαύτης πραγματείας,
 τοῖς μὲν, ἵνα τῆς νόσου ἀπαλλάττωσι, τοῖς δέ, ἵνα
 τὴν ὑγείαν διαφυλάττωσιν. Ὡστε, εἰ καὶ ὑγιαίνο-
 μεν, οὐδὲ οὕτως ἀποστῆναι ἐχρῆν, ἀλλὰ πάντα ποι-
 15 εῖν, ὥστε διατηρηθῆναι τὴν ὑγείαν ἡμῖν. Ὅταν δὲ
 καὶ νοσῶμεν, διπλῆ τῶν λόγων ἡ ἀνάγκη· μία μὲν,
 ἀπαλλαγῆναι τῆς νόσου, δευτέρα δέ, ἀπαλλαγέντας
 μὴ περιπεσεῖν πάλιν. Οὐκοῦν θεραπευτικῇ μεθόδῳ
 διαλεγόμεθα νῦν, οὐχ ὑγιεινῇ πραγματείᾳ. Πῶς οὖν
 20 ἂν τις τὸ κακὸν τοῦτο ἐκκόψειε πάθος; πῶς τὸν σφο-
 δρὸν ὑποστείλειε πυρετόν; Ἴδωμεν πόθεν ἐτέχθη, καὶ
 τὴν αἰτίαν ἀνέλωμεν.

3. Πόθεν τίκτεσθαι εἶωθεν; Ἐξ ἀλαζονείας καὶ ἀπο-
 νοίας πολλῆς. Ταύτην οὖν ἀνέλωμεν τὴν αἰτίαν, καὶ
 25 συνανήρηται καὶ τὸ νόσημα. Τί δὲ ἡ ἀλαζονεία; πό-
 θεν τίκτεται; (τάχα γὰρ πάλιν ἐφ' ἑτέραν ἀρχὴν κιν-

με πλοῦτο γιά τήν ψυχή μας. Ἦς μή γίνει λοιπόν ὁ λόγος βαρετός. Πράγματι γιατί κανένας δέν κατηγορεῖ τὸ γιατρό, ποῦ ὁμιλεῖ συνέχεια γιά τήν ἰατρική, οὔτε τοὺς ἄλλους τεχνίτες, ποῦ ὁμιλοῦν γιά τίς δικές τους τέχνες; Διότι, ἐάν μὲν τόση μεγάλη ἐπιτυχία εἶχαμε σημειώσῃ στὰ θέματα τὰ σχετικὰ μὲ τὰ πάθη μας, ὥστε νὰ μὴ χρειάζεται ἢ ὑπενθύμιση, πολὺ σωστὰ θὰ μπορούσε κάποιος νὰ μᾶς κατηγορήσῃ γιά φιλοδοξία καὶ ἐπίδειξη, ἢ καλύτερα οὔτε καὶ τότε· διότι καὶ ἂν ἀκόμα εἶχαμε σημειώσῃ μεγάλη ἐπιτυχία στὸ θέμα αὐτό, καὶ πάλι ἔπρεπε νὰ μιλάμε γι' αὐτά, γιά νὰ μὴ πέσομε καὶ πάλι σ' αὐτά· καθόσον καὶ οἱ γιατροὶ δέν συνομιλοῦν μόνο μὲ ἀσθενεῖς, ἀλλὰ καὶ μὲ ὑγιεῖς, καὶ ὑπάρχουν βιβλία σ' αὐτοὺς μὲ παρόμοιο περιεχόμενο, ὥστε τοὺς μὲν ἀσθενεῖς νὰ τοὺς ἀπαλλάσσουν ἀπὸ τὴν ἀσθένεια, τοὺς δὲ ὑγιεῖς γιά νὰ τοὺς διαφυλάσσουν ὑγιεῖς. Ἐπομένως, καὶ ἂν ἀκόμα εἴμαστε ὑγιεῖς, οὔτε ἔτσι ἔπρεπε νὰ σταματοῦμε τὴν προσπάθεια, ἀλλὰ νὰ κάμνομε τὰ πάντα γιά νὰ διατηροῦμε τὴν ὑγεία μας. Ὅταν δὲ συμβαίνει καὶ νὰ εἴμαστε ἀσθενεῖς, τότε εἶναι διπλὴ ἡ ἀνάγκη τῶν λόγων· ἢ μὲν πρώτη γιά ν' ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὴν ἀσθένεια, ἢ δὲ δεύτερη, ἀφοῦ ἀπάλλαγοῦμε ἀπ' αὐτήν, νὰ μὴ ὑποπέσομε στὴν ἴδια ἀσθένεια. Ὡστε λοιπόν τώρα συζητοῦμε ἐφαρμόζοντας τὴν θεραπευτικὴ μέθοδο, καὶ δέν ἐπιχειροῦμε τὴν ἀνάπτυξη πραγματείας περὶ ὑγείας. Πῶς λοιπόν θὰ μπορούσε κάποιος ν' ἀποκόψῃ τὸ κακὸ αὐτὸ πάθος; πῶς θὰ περιορίζε τὸν σφοδρὸ πυρετό; Ἦς δοῦμε ἀπὸ ποῦ προῆλθε καὶ ἅς ἐξαλείψομε τὴν αἰτία.

3. Ἀπὸ ποῦ προέρχεται συνήθως; Ἀπὸ τὴν ἀλαζονεία καὶ τὴν μεγάλη ἀπερισκεψία. Ἦς ἐξαλείψομε λοιπόν αὐτὴν τὴν αἰτία καὶ ἐξαλείφθηκε μαζί μὲ αὐτήν καὶ ἡ ἀσθένεια. Τί ὅμως εἶναι ἡ ἀλαζονεία; ἀπὸ ποῦ προέρχεται; (ἐνδεχομένως δηλαδὴ κινδυνεύομε νὰ μεταβοῦμε σὲ ἄλ-

δυνεύομεν ἀνελθεῖν. Οὐκοῦν, ἦν ἂν ὁ λόγος ὑφηγή-
 σηται, ταύτην βαδίζωμεν, ὅπως κάτωθεν καὶ πρόρρι-
 ζον ἀνασπασθῆ τὸ κακόν). Πόθεν οὖν ἡ ἀλαζονεία;
 Ἐκ τοῦ μὴ ἐπισκέπτεσθαι τὰ ἡμέτερα, ἀλλ' ὑπὲρ
 5 μὲν φύσεως γῆς, καίτοι οὐκ ὄντας γεωργούς, πο-
 λυπραγμονεῖν, καὶ ὑπὲρ φύσεως φυτῶν, καὶ ὑπὲρ
 φύσεως χρυσοῦ, καίτοι οὐκ ὄντας ἐμπόρους, καὶ ὑ-
 πὲρ ἱματίων, καὶ ὑπὲρ πάντων, ὑπὲρ δὲ ἡμῶν καὶ
 τῆς ἡμετέρας φύσεως μηδέποτε ἀνέχεσθαι τοῦτο
 10 ποιεῖν.

Καὶ τίς ἀγνοεῖ, φησί, τὴν οἰκείαν φύσιν; Πολλοί-
 τάχα δὲ πάντες πλὴν ὀλίγων καί, εἰ βούλεσθε, ἐν-
 τεῦθεν ποιήσω τὸν ἔλεγχον. Εἶπέ γάρ μοι, τί ποτέ
 ἐστιν ἄνθρωπος. Εἴ τις ἐρωτηθεῖη, Ἔτινι τῶν ἀλό-
 15 γων διέστηκε, πῶς συγγενῆς ἐστι τῶν ἐν οὐρανῶ,
 τί δύναται ἐξ ἀνθρώπου γενέσθαι; μὴ δυνήσεται ἐξ
 εὐθείας ἀποκριθῆναι; Οὐκ ἔγωγε οἶμαι καθάπερ γὰρ
 ἐπὶ ὕλης τινός, οὕτω καὶ ἐπὶ ἀνθρώπου τὸ μὲν ὑπο-
 κείμενον ἄνθρωπος, δύναται δὲ γενέσθαι καὶ ἄγγε-
 20 λος καὶ θηρίον. Ἄρα οὐ δοκεῖ ξένος εἶναι ὁ λόγος
 οὗτος; Καίτοι πολλάκις αὐτὸν ἐν ταῖς Γραφαῖς ἠ-
 κούσατε. Περὶ μὲν γάρ τινων ἀνθρώπων ἐλέγετο ὅ-
 τι «Ἄγγελος Κυρίου ἐστὶ καὶ ἐκ χειλέων», φησὶν,
 «αὐτοῦ, ζητήσουσι κρίσιν», καὶ πάλιν, «Ἀποστέλλω
 25 τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου», περὶ δὲ τινων
 «Ὁφεις, γεννήματα ἐχιδνῶν».

Λοιπὸν δὴ παρὰ τοὺς χρωμένους τὸ πᾶν δύναται
 γενέσθαι καὶ ἄγγελος, καὶ ἄνθρωπος. Τί λέγω ἄγγε-
 λος; Καὶ Θεοῦ τέκνον «Ἐγὼ γὰρ εἶπα», φησί, «Θε-
 30 οὶ ἐστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες». Καὶ τὸ δὴ μεῖ-

14. Μαλαχ. 2, 7

15. Μαλαχ. 3, 1

16. Ματθ. 23, 33

17. Ψαλμ. 81, 6

λη ἀρχή. Λοιπόν, ἐκείνην ποῦ ὁ λόγος θὰ περιγράψει, αὐτὴν ἄς βαδίζομε, ὥστε νὰ ξερριζωθεῖ ἀπὸ τὴ βάση του καὶ ἀπὸ τὴ ρίζα τὸ κακό). Ἀπὸ ποῦ λοιπόν προέρχεται ἡ ἀλαζονεία; Ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν ἐξετάζομε μὲ προσοχὴ αὐτὰ ποῦ μᾶς ἀφοροῦν, ἀλλὰ μὲ τὴν μὲν φύση τῆς γῆς, ἂν καὶ βέβαια δὲ εἶμαστε γεωργοί, ἀσχολούμαστε, καὶ μὲ τὴ φύση τῶν φυτῶν, καὶ μὲ τὴ φύση τοῦ χρυσοῦ, ἂν καὶ δὲν εἶμαστε ἔμποροι, καὶ μὲ τὰ ἐνδύματα καὶ μὲ ὅλα γενικά, μὲ τὸν ἑαυτὸ μας ὅμως καὶ τὴ φύση μας ποτὲ δὲν ἀνεχόμαστε νὰ ἀσχοληθοῦμε.

Καὶ ποιός, λέγει, ἀγνοεῖ τὴ φύση του; Πολλοί· ἴσως δὲ ἐκτὸς ἀπὸ λίγους ὅλοι, καὶ ἂν θέλετε ἀπὸ ἐδῶ θὰ ἐξετάσω τὸ πρᾶγμα. Διότι πές μου, τί τέλος πάντων εἶναι ὁ ἄνθρωπος; Ἄν κάποιος ἐρωτηθεῖ, Ἔσέ τί διαφέρει ἀπὸ τὰ ἄλογα ζῶα, πῶς εἶναι συγγενῆς τῶν ὄντων τοῦ οὐρανοῦ, τί μπορεῖ νὰ προέλθει ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο; ἢ μήπως θὰ μπορέσει νὰ δώσει ἀπ' εὐθείας ἀπάντηση; Ἐγὼ τουλάχιστο νομίζω ὄχι· διότι ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει μὲ κάποια ὕλη, ἔτσι καὶ στὴν περίπτωση τοῦ ἀνθρώπου, ἡ μὲν οὐσία του εἶναι ἄνθρωπος, μπορεῖ ὅμως νὰ γίνῃ καὶ ἄγγελος καὶ θηρίο. Ἄραγε δὲν φαίνεται παράξενος ὁ λόγος αὐτός; Ἄν καὶ βέβαια πολλὰς φορές τὸν ἀκούσατε ἀπὸ τις Γραφές. Πράγματι γιὰ μερικοὺς ἀνθρώπους λέγει ἡ Γραφή, ὅτι «Ὁ ἱερεὺς εἶναι ἄγγελος τοῦ Κυρίου, καὶ ἀπὸ τὰ χεῖλη αὐτοῦ», λέγει, «θὰ ἀναζητήσουν οἱ ἄνθρωποι δίκαια ἀπόφαση»¹⁴, καὶ πάλι, «Θ' ἀποστείλω τὸν ἄγγελό μου πρὶν ἀπὸ ἐμένα»¹⁵, ἐνῶ γιὰ μερικοὺς ἄλλους, λέγει «Φίδια, γεννήματα τῶν ἐχιδνῶν»¹⁶.

Ὡστε λοιπόν ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ἀνθρώπους ἐξαρτᾶται τὸ πᾶν, τὸ νὰ γίνῃ δηλαδὴ κανεὶς καὶ ἄγγελος καὶ ἄνθρωπος. Γιατί λέγω ἄγγελος; Καὶ τέκνο ἀκόμα τοῦ Θεοῦ· διότι λέγει, «Ἐγὼ εἶπα· ὅλοι εἶστε θεοὶ καὶ υἱοὶ τοῦ Ὑψίστου»¹⁷. Καὶ τὸ σπουδαιότερο βέβαια, ὅτι ὁ ἴδιος ὁ

ζον, ὅτι τοῦ γενέσθαι καὶ θεὸς καὶ ἄγγελος καὶ Θεοῦ
τέκνον τὴν ἐξουσίαν αὐτὸς ἐγκεχείρισται. Καὶ ἔστιν
ἄνθρωπος ἀγγέλου δημιουργός. Τάχα ὑμᾶς ἐθορύ-
βησε τὸ ρῆμα; Ἄλλ' ἀκούετε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος·
5 «Ἐν τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν οὔτε γαμίσκονται,
ἀλλ' εἰσὶν ὡς ἄγγελοι»· καὶ πάλιν· «Ὁ δυνάμενος χω-
ρεῖν χωρεῖτω». Ὅλως δὲ ἡ ἀρετὴ ἀγγέλους ποιεῖ,
ταύτης δὲ ἡμεῖς κύριοι, ἄρα ἀγγέλους δυνάμεθα δη-
μιουργεῖν, κἂν μὴ τῇ φύσει, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει· ταύ-
10 τῆς μὲν γὰρ ἀπούσης, οὐδὲν ὄφελος ἀγγελον εἶναι
τὴν φύσιν (καὶ δηλοῖ ὁ διάβολος τοῦτο, ὢν πρὸ τού-
του), ταύτης δὲ παρούσης, οὐδὲν βλάβος ἄνθρωπον
εἶναι τὴν φύσιν· καὶ δηλοῖ Ἰωάννης, ἄνθρωπος ὢν,
καὶ Ἡλίας, εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελθὼν, καὶ πάντες οἱ
15 μέλλοντες ἀπιέναι ἐκεῖ· οὗτοι μὲν γὰρ μετὰ σώματος
οὐκ ἐκωλύθησαν τὸν οὐρανὸν οἰκεῖν, ἐκεῖνοι δέ, ἀ-
σώματοι ὄντες, οὐκ ἠδυνήθησαν μείναι ἐν οὐρανῷ.

Μηδεὶς τοίνυν ἀλγείτω μηδὲ ἀγανακτεῖτω πρὸς
τὴν φύσιν ὡς ἐμποδίζουσαν, ἀλλὰ πρὸς τὴν προαι-
20 ρεσιν. Λέων ἐκεῖνος ἐγένετο ἐξ ἀσωμάτου (ἴδου γάρ,
φησὶν, «ὁ ἐχθρὸς ἡμῶν, ὡς λέων ὠρυόμενος περιέρ-
χεται, ζητῶν τίνα καταπίη), ἡμεῖς ἄγγελοι ἀπὸ σω-
μάτων. Καθάπερ γὰρ εἴ τις, ὕλην εὐρῶν πολύτιμον,
οὐκ ὢν τεχνίτης, ἂν καταφρονήσῃ ταύτης, μεγάλως
25 ζημιωθήσεται (οἶον ἢ μαργαρίτας, ἢ κόχλον, ἢ ἕτε-
ρόν τι τοιοῦτον), οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς, εἰ ἂν ἀγνοήσω-
μεν τὴν ἡμετέραν φύσιν, σφόδρα αὐτῆς καταφρονή-
σομεν, ἂν δὲ γινῶμεν, πολλὴν ἐπιδειξόμεθα σπουδῆν,

18. Ματθ. 22, 30

19. Ματθ. 19, 12

20. Α' Πέτρ. 5, 8

21. Κόχλος· θαλάσσιο ὄστρακόδερμο ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐξαγόταν ἡ πορφύρα.

ἄνθρωπος ἔχει στὰ χέρια του τὴν ἐξουσία νὰ γίνεῖ καὶ θεός, καὶ ἄγγελος, καὶ τέκνο τοῦ Θεοῦ. Καὶ μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ γίνεῖ δημιουργός ἀγγέλου. Μήπως σὰς θορύβησε ὁ λόγος αὐτός; Ἄλλ' ἀκούσατε τὸν Χριστὸ πού λέγει «Κατὰ τὴν ἀνάστασιν οὔτε νυμφεύονται οὔτε παντρεύονται, ἀλλ' εἶναι σὰν ἄγγελοι»¹⁸ καὶ πάλι «Ὅποιος μπορεῖ νὰ τὸ κάνει αὐτὸ ἄς τὸ κάνει»¹⁹. Ἡ ἀρετὴ ἐξ ὀλοκλήρου δημιουργεῖ ἀγγέλους, αὐτῆς δὲ κύριοι εἴμαστε ἡμεῖς, ἐπομένως μποροῦμε νὰ δημιουργοῦμε ἀγγέλους, ἂν ὄχι ὡς πρὸς τὴ φύσιν, ἀλλὰ ὡς πρὸς τὴν προαίρεσιν· διότι, ὅταν αὐτὴ ἀπουσιάζει, δὲν ὑπάρχει κανένα ὄφελος νὰ εἶναι κανεὶς ἄγγελος ὡς πρὸς τὴ φύσιν (καὶ τὸ φανερώνει αὐτὸ ὁ διάβολος, πού ἦταν ἄγγελος πρὶν γίνεῖ διάβολος), ἐνῶ ὅταν ὑπάρχει ἡ ἀρετὴ, δὲν προξενεῖται καμιά βλάβη τὸ νὰ εἶναι κανεὶς ἄνθρωπος ὡς πρὸς τὴ φύσιν· καὶ τὸ φανερώνει ὁ Ἰωάννης, πού ἦταν ἄνθρωπος, καὶ ὁ Ἡλίας, πού ἀνέβηκε στὸν οὐρανό, καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι πού πρόκειται νὰ μεταβοῦν ἐκεῖ· διότι αὐτοὶ μὲ τὸ σῶμα δὲν ἐμποδίσθησαν νὰ κατοικοῦν στὸν οὐρανό, ἐνῶ οἱ διάβολοι, ἐνῶ ἦταν ἀσώματοι, δὲν μπόρεσαν νὰ παραμείνουν στὸν οὐρανό.

Κανένας λοιπὸν νὰ μὴ στενοχωρεῖται οὔτε ν' ἀγανακτεῖ ἐναντίον τῆς φύσεως, ὅτι τάχα ἐμποδίζει, ἀλλὰ νὰ τὸ κάνει αὐτὸ ἐναντίον τῆς προαιρέσεως. Λεοντάρι ἔγινε ἐκεῖνος ἀπὸ ἀσώματος πού ἦταν (διότι, λέγει, «Ὁ ἐχθρὸς μας σὰν λεοντάρι περιτριγυρίζει, ζητώντας ποιὸν νὰ καταπιεῖ»²⁰, ἡμεῖς δὲ ἄγγελοι ἀπὸ σωματικοὶ πού εἴμαστε. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδή, ἐὰν κάποιος, πού δὲν εἶναι τεχνίτης, βρίσκοντας πολύτιμη ὕλη, περιφρονήσῃ αὐτὴν θὰ ὑποστεῖ μεγάλη ζημιὰ (ὅπως ἂν βρεῖ ἡ μαργαριτάρια, ἡ κόχλο²¹, ἢ κάτι ἄλλο παρόμοιο), ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡμεῖς, ἐὰν ἀγνοήσομε τὴ φύσιν μας, θὰ τὴν περιφρονήσομε πάρα πολὺ, ἂν ὅμως τὴ γνωρίσομε, θὰ δείξομε μεγάλη φροντίδα

καὶ τὰ μέγιστα καρπωσόμεθα· ἀπὸ γὰρ ταύτης ἱμάτιον γίνεται βασιλικόν, ἀπὸ ταύτης οἰκία γίνεται βασιλική, ἀπὸ ταύτης μέλη γίνεται βασιλικά· πάντα βασιλικά.

- 5 Μὴ δὴ καταχρησώμεθα εἰς βλάβην τῇ οἰκείᾳ φύσει. «Βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους ἡμᾶς ἠλάττωσε», τῷ θανάτῳ, λέγω· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἀπειλήσαμεν τὸ βραχὺ. Οὐδὲν οὖν τὸ κωλύον ἡμᾶς ἀγγέλων γενέσθαι ἐγγύς, ἂν θέλωμεν. Θελήσωμεν τοίνυν, θελήσωμεν,
- 10 καί, ἐξασκήσαντες ἑαυτούς, δόξαν ἀναπέμψωμεν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

γι' αὐτήν καὶ θ' ἀποκομίσουμε τίς πιὸ μεγαλύτερες ὠφέ-
λειες· διότι ἀπ' αὐτήν γίνεται ἔνδυμα βασιλικὸ, ἀπὸ αὐτὴ
γίνεται οἰκία βασιλική, ἀπὸ αὐτὴ γίνονται μέλη βασιλικά·
ὅλα εἶναι βασιλικά.

Ἦς μὴ χρησιμοποιοῦμε λοιπὸν πρὸς βλάβη μας τὴ
φύση μας. «Μᾶς ἔκανε λίγο πιὸ κατώτερους ἀπὸ τοὺς
ἄγγέλους»²², ἐννοῶ ὡς πρὸς τὸ θάνατο, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ
τὸ λίγο τὸ ἐξαλείψαμε. Τίποτε λοιπὸν δὲν μᾶς ἐμποδίζει,
ἂν θέλομε, νὰ γίνομε ἄγγελοι. Ἦς θελήσομε λοιπὸν, ἂς
θελήσομε, ὥστε, ἀφοῦ ἐξασκήσομε τοὺς ἑαυτοὺς μας στὴν
ἀρετὴ, νὰ ἀναπέμψομε δόξα στὸν Πατέρα καὶ στὸν
Υἱὸ καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς
αἰῶνες τῶν αἰῶνων Ἄμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Λ Γ'

(Πράξ. 15, 13 - 33)

«Μετὰ δὲ τὸ σιγῆσαι αὐτοὺς ἀπεκρίθη Ἰάκω-
βος, λέγων· Ἔστωσαν ἄνδρες ἀδελφοί, ἀκούσατέ μου.
Συμεὼν ἐξηγήσατο καθὼς πρῶτον ὁ Θεὸς ἐπε-
σκέψατο λαβεῖν ἐξ ἐθνῶν λαὸν τῷ ὀνόματι αὐ-
5 τοῦ. Καὶ τούτῳ συμφωνοῦσιν οἱ λόγοι τῶν προ-
φητῶν.

1. Ἐπίσκοπος ἦν τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Ἐκκλη-
σίας οὗτος, διὸ καὶ ὕστερος λέγει, καὶ τὸ «Ἐπὶ στό-
ματος δύο ἢ τριῶν μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ῥῆμα»,
10 ἐνταῦθα πληροῦται. Ὅρα δὲ καὶ τούτου τὴν σύνε-
σιν, ἀπὸ τε νέων, ἀπὸ τε παλαιῶν βεβαιουμένου τῶν
προφητῶν τὸν λόγον· οὐ γὰρ εἶχέ τι πρᾶγμα δεῖξαι,
καθάπερ Πέτρος, καθάπερ Παῦλος. Καὶ καλῶς οἰ-
κονομεῖται δι' ἐκείνων ταῦτα γενέσθαι, τῶν οὐ μελ-
15 λόντων ἐπιχωριάζειν τοῖς Ἱεροσολύμοις, τοῦτόν
τε τὸν διδάσκοντα αὐτοὺς μὴ εἶναι ὑπεύθυνον, μηδὲ
μὴν ἀπεσχίσθαι τῆς γνώμης. Καὶ τί φησιν; «Ἄν-
δρες ἀδελφοί, ἀκούσατέ μου. Συμεὼν ἐξηγήσατο».
Τινὲς τοῦτον εἶναι φασὶ τὸν ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ εἰρημέ-
20 νον, ἄλλοι δὲ ἕτερον ὁμώνυμον τούτῳ. Εἴτε δὲ οὗτος,
εἴτε ἐκεῖνός ἐστιν, οὐκ ἀκριβολογεῖσθαι χρή, ἀλλὰ
μόνον ὡς ἀναγκαῖα δέχεσθαι, ἃ ἐξηγήσατο.

1. Πράξ. 15, 13 - 15

2. Λευτ. 19, 15 καὶ Ματθ. 18, 16

Ο Μ Ι Λ Ι Α Λ Γ

(Πράξ. 15, 13 - 33)

«Όταν αὐτοὶ σταμάτησαν νὰ μιλοῦν πῆρε τὸ λόγο ὁ Ἰάκωβος καὶ εἶπε· "Ἄνδρες ἀδελφοί, ἀκουστε με. Ὁ Συμεὼν ἐξήγησε πῶς ὁ Θεὸς στὴν ἀρχὴ φρόντισε ν' ἀποκτήσει ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς ἓνα λαὸ πού νὰ φέρει τὸ ὄνομά του. Καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ συμφωνοῦν τὰ λόγια τῶν προφητῶν»¹.

1. Αὐτὸς ἦταν ἐπίσκοπος τῆς ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων, γι' αὐτὸ καὶ ὁμιλεῖ τελευταῖος, καὶ ἔτσι πραγματοποιεῖται ἐδῶ τὸ «Μὲ τὴ μαρτυρία δύο ἢ τριῶν μαρτύρων θὰ ἐπιβεβαιωθεῖ ἡ ἀλήθεια κάθε λόγου»². Πρόσεχε δὲ καὶ τὴ σύνεση αὐτοῦ, πού ἐπιβεβαιώνει τὸ λόγο του ἀπὸ τὰ λεγόμενα καὶ τῶν νέων καὶ τῶν παλαιῶν προφητῶν· διότι δὲν εἶχε νὰ παρουσιάσει κάτι πρὸς ἐπιβεβαίωση, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Πέτρος καὶ ὅπως ὁ Παῦλος. Καὶ πολὺ σωστὰ ρυθμίζεται ἀπὸ τὴ θεία πρόνοια νὰ γίνουν αὐτὰ ἀπὸ ἐκείνους πού δὲν ἐπρόκειτο νὰ τοὺς συναναστρέφονται στὸ μέλλον, ὥστε αὐτὸς πού ἦταν ὁ δάσκαλός τους νὰ μὴ εἶναι ὑπεύθυνος, οὔτε βέβαια ν' ἀπορρίψει τὴν ἀπόφαση. Καὶ τί λέγει; «Ἄνδρες ἀδελφοί, ἀκουστε με. Ὁ Συμεὼν σᾶς ἐξήγησε». Μερικοὶ λένε ὅτι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος γιὰ τὸν ὁποῖο ὁμιλεῖ ὁ Λουκᾶς, ἄλλοι δὲ λένε ὅτι πρόκειται γιὰ κάποιον ἄλλο συνώνυμο μ' αὐτόν. Εἴτε ὅμως εἶναι αὐτός, εἴτε ἐκεῖνος, δὲν πρέπει ν' ἀκριβολογοῦμε, ἀλλὰ μόνο νὰ δεχόμαστε σὰν ἐπαρκῆ ἐκεῖνα πού ἐξήγησε αὐτός.

«Ἄνδρες», φησίν, «ἀδελφοί». Πολλή ἡ ἐπιείκεια τοῦ ἀνδρός, καὶ τελειότερα αὕτη ἡ δημηγορία, ὅπου γε καὶ τέλος ἐπιτίθησι τοῖς πράγμασι.

«Καθὼς πρῶτον ὁ Θεὸς ἐπεσκέψατο λαβεῖν ἐξ
5 ἔθνῳν λαὸν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. Καὶ τούτῳ συμφωνοῦ-
σιν οἱ λόγοι τῶν προφητῶν». Ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἀπὸ
μὲν τοῦ χρόνου δῆλος ἦν, τὸ δὲ ἀξιόπιστον οὐκ εἶχε
διὰ τὸ μὴ παλαιὸς εἶναι, ἐπάγει καὶ παλαιὰν προφη-
τείαν, λέγων· «Καθὼς γέγραπται· Μετὰ ταῦτα ἀνα-
10 στρέψω, καὶ ἀνοικοδομήσω τὴν σκηνὴν Δαυὶδ τὴν
πεπτωκυῖαν, καὶ τὰ κατεσκαμμένα αὐτῆς ἀνοικοδο-
μήσω, καὶ ἀνορθώσω αὐτήν, ὅπως ἐκζητήσωσιν οἱ
κατάλοιποι τῶν ἀνθρώπων τὸν Κύριον, καὶ πάντα
τὰ ἔθνη, ἐφ' οὓς ἐπικέκληται τὸ ὄνομά μου ἐπ' αὐ-
15 τούς, λέγει Κύριος, ὁ ποιῶν ταῦτα πάντα». Τί οὖν;
ἠγέρθη τὰ Ἱεροσόλυμα, ἀλλ' οὐχὶ κατεσκάφη μᾶλ-
λον; Ἄλλ' οὐ περὶ τούτων αὐτῷ εἴρηται ταῦτα. Καὶ
ποῖαν, φησί, λέγει ἔγερσιν; Τὴν μετὰ Βαβυλῶνα.

«Γνωστὰ ἀπ' αἰῶνός ἐστι τῷ Θεῷ πάντα τὰ ἔρ-
20 γα αὐτοῦ». Εἶτα τὸ ἀξιόπιστον τοῦ λόγου, ὅτι οὐδὲν
καινόν, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς ταῦτα προτετύπωτο. Καὶ τὸ
ἀξίωμα πάλιν. «Διὸ ἐγὼ κρίνω μὴ παρενοχλεῖν τοῖς
ἀπὸ τῶν ἔθνῳν ἀποστρέφουσιν ἐπὶ τὸν Θεόν, ἀλλ'
ἐπιστεῖλαι αὐτοῖς τοῦ ἀπέχεσθαι ἀπὸ τῶν ἀλισγημά-
25 των τῶν εἰδώλων καὶ τῆς πορνείας καὶ τοῦ πνι-
κτοῦ καὶ τοῦ αἵματος· Μωϋσῆς γὰρ ἐκ γενεῶν ἀρ-
χαίων κατὰ πόλιν τοὺς κηρύσσοντας αὐτὸν ἔχει ἐν
ταῖς συναγωγαῖς κατὰ πᾶν Σάββατον ἀναγινωσκό-
μενος». Ἐπειδὴ οὐκ ἦσαν ἀκηκοότες τοῦ νόμου,
30 εἰκότως ταῦτα ἐπιτάττει ἀπὸ τοῦ νόμου, ἵνα μὴ δόξη
ἀκυροῦν αὐτόν. Καὶ ὅρα πῶς οὐκ ἀφήσιν αὐτοὺς
ἀπὸ τοῦ νόμου ταῦτα ἀκούειν, ἀλλὰ παρ' ἑαυτοῦ, εἰ-

3. Ἀμώς 9, 11 - 12

5. Πράξ. 15, 19 - 21

4. Πράξ. 15, 18

«Ἄνδρες ἀδελφοί», λέγει. Μεγάλη ἡ ἐπιείκεια τοῦ ἀνδρα καὶ εἶναι τελειότερη αὐτὴ ἡ ὁμιλία, τὴ στιγμὴ βέβαια ποὺ θέτει τέρμα στὰ πράγματα.

«Πῶς ὁ Θεὸς φρόντισε στὴν ἀρχὴ ν' ἀποκτήσει ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς ἓνα λαὸ ποὺ νὰ φέρει τὸ ὄνομά του. Καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ συμφωνοῦν τὰ λόγια τῶν προφητῶν». Ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἀπὸ μὲν τὸ χρόνο ἦταν φανερός, δὲν εἶχε ὁμως τὸ ἀξιόπιστο ἐπειδὴ δὲν ἦταν παλαιός, προσθέτει καὶ παλαιὰ προφητεία, λέγοντας· «Ὅπως ἔχει γραφεῖ· Μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ θὰ ἐπιστρέψω καὶ θὰ οἰκοδομήσω καὶ πάλι τὴν πεσμένη σκηνὴ τοῦ Δαυὶδ· θὰ οἰκοδομήσω καὶ πάλι τὰ ἐρείπιά της καὶ θὰ τὴν ἀνορθώσω, ὥστε οἱ ὑπόλοιποι ἄνθρωποι νὰ ζητήσουν τὸν Κύριο καθὼς καὶ ὅλοι οἱ ἐθνικοί, ποὺ θὰ ἐπικαλοῦνται τὸ ὄνομά μου, λέγει ὁ Κύριος, ποὺ πραγματοποιεῖ ὅλα αὐτά»³. Τί λοιπόν; ἀνοικοδομήθηκαν τὰ Ἱεροσόλυμα; δὲν καταστράφηκαν ἀκόμα περισσότερο; Αὐτὰ δὲν λέχθηκαν ἀπ' αὐτὸν γι' αὐτά. Καὶ ποιά, λέγει, ἀνοικοδόμησις ἐννοεῖ; Τὴν ἀνοικοδόμησις μετὰ ἀπὸ τὴν ἐπιστροφή τους ἀπὸ τὴ Βαβυλώνα.

«Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ χρόνου εἶναι γνωστὰ στὸ Θεὸ τὰ ἔργα του»⁴. Στὴ συνέχεια ἀναφέρει αὐτὸ ποὺ καθιστᾷ ἀξιόπιστο τὸ λόγο του, ὅτι δηλαδὴ τίποτε δὲν εἶναι καινούργιο, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἀρχὴ αὐτὰ προλέχθηκαν. Καὶ πάλι προβάλλει τὸ ἀξίωμα. «Γι' αὐτὸ ἐγὼ ἔχω τὴ γνώμη νὰ μὴ φέρομε δυσκολίες σ' ἐκείνους ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς ποὺ ἐπιστρέφουν στὸ Θεό, ἀλλὰ νὰ τοὺς παραγγείλομε νὰ ἀπέχουν ἀπὸ τὰ μολυσμένα εἰδῶλα, τὴν πορνεία καὶ τὴ βρώση κρεάτων πνιγμένων ζώων καὶ τὴν πόσις τοῦ αἵματος αὐτῶν. Διότι ὁ Μωυσῆς, ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἔχει σὲ κάθε πόλη ἐκείνους ποὺ τὸν κηρύττουν, ἀφοῦ διαβάζεται κάθε Σάββατο στὶς συναγωγές»⁵. Ἐπειδὴ δὲν εἶχαν ἀκούσει τὸ νόμο, πολὺ εὐλόγα δίνει αὐτὴ τὴν ἐντολή, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι καταργεῖ αὐτόν. Καὶ πρόσεχε πῶς δὲν ἀφήνει αὐτοὺς νὰ ἀκούσουν αὐτὰ ἀπὸ τὸ νόμο, ἀλλ'

πών· «Κρίνω ἐγώ», τουτέστιν, ἐξ ἑμαυτοῦ, οὐχὶ παρὰ τοῦ νόμου ἀκούσας. Εἶτα λοιπὸν κοινὸν τὸ δόγμα γίνεται.

«Τότε ἔδοξε τοῖς Ἀποστόλοις καὶ πρεσβυτέροις
5 σὺν ὅλῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐκλεξαμένους ἄνδρας ἐξ αὐ-
τῶν πέμψαι εἰς Ἀντιόχειαν σὺν Παύλῳ καὶ Βαρ-
νάβᾳ, Ἰούδαν, τὸν ἐπικαλούμενον Βαρσαβᾶν, καὶ Σί-
λαν, ἄνδρας ἡγουμένους ἐν τοῖς ἀδελφοῖς, γράψαν-
τες διὰ χειρὸς αὐτῶν τάδε». Ὅρα αὐτοὺς οὐχ ἀπλῶς
10 ταῦτα νομοθετοῦντας ὥστε δὲ ἀξιόπιστον γενέσθαι
τὸ δόγμα, πέμπουσι τοὺς παρ' αὐτῶν, καὶ ἵνα ἀνύπο-
πτοι ᾧσιν οἱ περὶ Παῦλον λοιπόν. Καὶ ὅρα πῶς φορ-
τικῶς ἐκείνους διαβάλλοντες ἐπιστέλλουσιν.

«Οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ ἀδελ-
15 φοὶ τῆς κατὰ Ἀντιόχειαν καὶ Συρίαν καὶ Κιλικίαν
ἀδελφοῖς τοῖς ἐξ ἐθνῶν χαίρειν. Ἐπειδὴ ἠκούσαμεν
ὅτι τινὲς ἐξ ἡμῶν ἐξελθόντες ἐτάραξαν ὑμᾶς, λόγοις
ἀνασκευάζοντες τὰς ψυχὰς ὑμῶν, λέγοντες περιτέ-
μνειν αὐτοὺς τὰ τέκνα, καὶ τηρεῖν τὸν νόμον, οἷς οὐ
20 διεστειλάμεθα». Ἀρκοῦσα αὕτη κατηγορία τῆς ἐκεί-
νων προπετείας, καὶ ἀξία τῆς τῶν Ἀποστόλων ἐπιει-
κειίας, οὐδὲν μακρότερον εἰρηκότων.

«Ἐδοξεν ἡμῖν, γενομένοις ὁμοθυμαδόν, ἐκλεξα-
μένους ἄνδρας πέμψαι πρὸς ὑμᾶς, σὺν τοῖς ἀγαπη-
25 τοῖς ἡμῶν Βαρνάβᾳ καὶ Παύλῳ, ἀνδράσι παραδεδω-
κόσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρί-
ου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ὡστε δεῖξαι ὅτι οὐ τυ-
ραννικῶς, ὅτι πᾶσι ταῦτα δοκεῖ, ὅτι μετὰ ἐπισκέψε-
ως ταῦτα γράφουσιν. Ἐκλεξάμενοι, εἶπεν, ἄνδρας
30 ἐξ ἡμῶν.

6. Πράξ. 15, 22

7. Πράξ. 15, 23 - 24

8. Πράξ. 15, 25 - 26

ἀπ' αὐτὸν τὸν ἴδιο, λέγοντας· «Κρίνω ἐγώ», δηλαδὴ ἀπὸ μόνος μου, καὶ ὄχι ὅτι τὸ ἄκουσα αὐτὸ ἀπὸ τὸ νόμο. Στὴ συνέχεια πλέον ἢ ἀπόφαση γίνεται κοινή.

«Τότε ἀποφάσισαν οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ Πρεσβύτεροι μαζί μὲ ὅλη τὴν ἐκκλησία νὰ διαλέξουν ἄνδρες ἀπὸ τὸν κύκλο τους καὶ νὰ τοὺς στείλουν στὴν Ἀντιόχεια μαζί μὲ τὸν Παῦλο, τὸν Βαρνάβα, τὸν Ἰούδα, πού ἐπονομαζόταν Βαρνάβας, καὶ τὸν Σίλα, πού εἶχαν ἡγετική θέση μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν, καὶ ἔγραψαν ἐπιστολὴ πού τὴν ἔστειλαν μὲ αὐτοὺς μὲ τὸ ἐξῆς περιεχόμενο»⁶. Πρόσεχε αὐτοὺς πού δὲν νομοθετοῦν αὐτὰ ἔτσι στὴ τύχη. Μὲ σκοπὸ νὰ γίνῃ ἀξιόπιστη ἡ ἀπόφαση, στέλνουν ἀνθρώπους ἀπὸ τὸν κύκλο τους καὶ γιὰ νὰ μὴ ὑπάρχουν πλέον ὑπόνοιες στοὺς ἀνθρώπους γύρω ἀπὸ τὸν Παῦλο. Καὶ πρόσεχε πῶς, γράφοντας τὴν ἐπιστολὴ σ' αὐτοὺς, τοὺς προσάπτουν καὶ βαρεῖα κατηγορία.

«Οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ Πρεσβύτεροι καὶ οἱ ἀδελφοὶ χαιρετοῦμε τοὺς ἀδελφοὺς τῆς Ἀντιόχειας, τῆς Συρίας καὶ τῆς Κιλικίας πού προέρχονται ἀπὸ τοὺς ἐθνικούς. Ἐπειδὴ ἀκούσαμε ὅτι μερικοὶ ἀπὸ μᾶς πού ἦρθαν σᾶς διατάραξαν καὶ ἀναστάτωσαν τίς ψυχές σας, λέγοντας ὅτι πρέπει νὰ περιτέμνετε τὰ τέκνα σας καὶ νὰ τηρεῖτε τὸ νόμο, ἐνῶ ἐμεῖς δὲν δώσαμε τέτοια ἐντολή»⁷. Εἶναι ἀρκετὴ αὕτὴ ἡ κατηγορία γιὰ τὴ θρασύτητα ἐκείνων, καὶ ἄξια τῆς ἐπιείκειας τῶν Ἀποστόλων, καθόσον τίποτε περισσότερο δὲν εἶπαν ἐναντίον ἐκείνων.

«Ἀποφασίσαμε ὅλοι μαζί νὰ διαλέξομε ἄνδρες καὶ νὰ τοὺς στείλομε σὲ σᾶς, μαζί μὲ τοὺς ἀγαπητοὺς τὸν Βαρνάβα καὶ τὸν Παῦλο, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἄνθρωποι πού ἀφιέρωσαν τὴ ζωὴ τους στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ»⁸. Αὐτὰ τὰ γράφουν γιὰ νὰ δείξουν ὅτι δὲν τὰ γράφουν μὲ ἐξουσιαστικὸ τρόπο, ὅτι ὅλοι ἔχουν τὴν ἴδια γνώμη, καὶ ὅτι τὰ γράφουν μετὰ ἀπὸ προσεκτικὴ ἐξέταση τοῦ θέματος. Ἀφοῦ διαλέξαμε, εἶπε, ἄνδρες ἀπὸ ἐμᾶς.

Εἶτα, ἵνα μὴ δόξη διαβολὴ εἶναι Παύλου καὶ Βαρ-
 νάβα τὸ ἐκείνους ἀποσταλῆναι, ὅρα τὰ ἐγκώμια αὐ-
 τῶν. «Ἀνθρώποις», φησί, «παραδεδωκόσι τὰς ψυ-
 χὰς αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰη-
 5 σοῦ Χριστοῦ. Ἀπεστάλκαμεν οὖν Ἰούδαν καὶ Σί-
 λαν, καὶ αὐτοὺς διὰ λόγου ἀπαγγέλλοντας τὰ αὐτά.
 Ἔδοξε γὰρ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν» (ἄρα οὐδὲν
 ἀνθρώπινον, εἰ Πνεύματι ταῦτα δοκεῖ), «μηδὲν πλέ-
 ον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος» (πάλιν βάρος τὸν νόμον
 10 καλεῖ· εἶτα καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τούτων ἀπολογεῖται),
 «πλὴν τῶν ἐπάναγκες τούτων, ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύ-
 των καὶ πνικτοῦ καὶ πορνείας καὶ αἵματος, ἐξ ὧν
 διατηροῦντες ἑαυτούς, εὖ πράξετε». Ταῦτα ἡ Καινὴ
 οὐ διετάττετο (οὐδαμοῦ γὰρ περὶ τούτων διελέχθη ὁ
 15 Χριστός), ἀλλ' ἀπὸ τοῦ νόμου ταῦτα λαμβάνουσι.
 «Καὶ πνικτοῦ», φησὶν. Ἐνταῦθα τὸν φόνον ἀνείργει.
 «Οἱ μὲν οὖν ἀπολυθέντες ἦλθον εἰς Ἀντιόχειαν,
 καί, συναγαγόντες τὸ πλῆθος, ἐπέδωκαν τὴν ἐπιστο-
 λήν. Ἀναγνόντες δέ, ἐχάρησαν ἐπὶ τῇ παρακλήσει».
 20 Εἶτα, δηλῶν ὅτι κἀκεῖνοι αὐτοὺς παρεκάλεσαν, ἐ-
 πήγαγεν· «Ἰούδας τε καὶ Σίλας, καὶ αὐτοὶ προφηῆται
 ὄντες, διὰ λόγου πολλοῦ παρεκάλεσαν τοὺς ἀδελφούς,
 καὶ ἐπεστήριξαν. Ποιήσαντες δὲ χρόνον, ἀπελύθη-
 σαν μετ' εἰρήνης ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν πρὸς τοὺς Ἀ-
 25 ποστόλους». Οὐκέτι στάσεις καὶ μάχαι· διὸ καὶ βε-
 βαιώσαντες αὐτοὺς ἀπῆλθον μετ' εἰρήνης· πρὸς γὰρ
 Παῦλον φιλονεικότερον διέκειντο· καὶ λοιπὸν Παῦ-

9. Πράξ. 15, 26 - 29
 10. Πράξ. 15, 30 - 31

11. Πράξ. 15, 32 - 33

Στή συνέχεια, γιά νά μή φανεί σάν κατηγορία έναντιόν του Παύλου καί του Βαρνάβα τὸ ὅτι στέλλονται ἐκεῖνοι, πρόσεχε τὰ ἐγκώμια αὐτῶν. «Ἄνθρωποι», λέγει, «πού ἀφιέρωσαν τὴ ζωὴ τους στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Στείλαμε λοιπὸν τὸν Ἰούδα καὶ τὸν Σίλα, οἱ ὁποῖοι καὶ προφορικὰ θὰ σᾶς ποῦν τὰ ἴδια. Ἀποφασίσθηκε δηλαδὴ ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα καὶ ἐμᾶς» (ἐπομένως δὲν εἶναι τίποτε ἀνθρώπινο ἐφόσον αὐτὰ ἀποφασίζονται ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα), «νά μή σᾶς ἐπιβάλλεται κανένα ἐπὶ πλέον βάρος» (πάλι ὀνομάζει τὸ νόμο βάρος καὶ στή συνέχεια ἀπολογεῖται καὶ γι' αὐτοὺς τοὺς ἴδιους), «ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἀναγκαῖα, τὸ ν' ἀπέχετε δηλαδὴ ἀπὸ τὰ εἰδωλόθυτα, ἀπὸ τὸ κρέας καὶ τὸ αἷμα τῶν πνικτῶν ζώων, καὶ τὴν πορνεία, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἂν θὰ προφυλάξετε τοὺς ἑαυτοὺς σας θὰ ἐνεργήσετε πολὺ σωστά»⁹. Αὐτές τίς ἐντολές δὲν τίς ἔδωσε ἡ Καινὴ Διαθήκη (διότι πουθενὰ ὁ Χριστὸς δὲν μίλησε γι' αὐτά), ἀλλὰ τὰ παίρνουν ἀπὸ τὸ νόμο. «Καὶ ἀπὸ πνικτό», λέγει. Μὲ αὐτὰ ἔθετε ἐμπόδιο στὸ φόνο.

«Αὐτοὶ λοιπὸν ἀφοῦ ἔφυγαν ἤρθαν στὴν Ἀντιόχεια, καί, ἀφοῦ συγκέντρωσαν τὸ πλῆθος τῶν ἀδελφῶν, τοὺς παρέδωσαν τὴν ἐπιστολῇ. Ὄταν τὴν διάβασαν, χάρηκαν ἐξ αἰτίας τῶν ἐνθαρρυντικῶν λόγων της»¹⁰.

Ἐπειτα, γιά νά δείξει ὅτι καὶ ἐκεῖνοι τοὺς παρηγόρησαν, πρόσθεσε· «Ὁ Ἰούδας καὶ ὁ Σίλας, ποὺ ἦταν καὶ αὐτοὶ προφῆτες, μὲ μακροὺς λόγους τους τοὺς ἐνθάρρυναν καὶ τοὺς στήριξαν στὴν πίστη. Ἀφοῦ δὲ ἔμειναν ἐκεῖ γιά ἓνα ὀρισμένο διάστημα, ἔφυγαν, συνοδευόμενοι ἀπὸ τίς εὐχές τῶν ἀδελφῶν, γιά νά ἐπιστρέψουν στοὺς Ἀποστόλους»¹¹. Δὲν συμβαίνουν πλέον ἀντιρρήσεις καὶ φιλονεικίες, καί, ἀφοῦ τοὺς σταθεροποίησαν στὴν πίστη, ἀναχώρησαν μὲ εἰρήνη· διότι πρὸς τὸν Παῦλο ἡ συμπεριφορά τους ἦταν περισσότερο φιλόνηκη. Ἔτσι ὁ Παῦ-

λος διδάσκει. Οὕτως οὐδείς τύφος ἦν ἐν τῇ Ἐκκλη-
 σία, ἀλλὰ πολλή ἡ εὐταξία. Καὶ ὄρα, μετὰ Πέτρον
 Παῦλος φθέγγεται, καὶ οὐδείς ἐπιστομίζει Ἰάκω-
 βος ἀνέχεται, καὶ οὐκ ἀποπηδᾷ· ἐκεῖνος γὰρ ἦν τὴν
 5 ἀρχὴν ἐγκεχειρισμένος. Οὐδὲν Ἰωάννης ἐνταῦθα,
 οὐδὲν οἱ ἄλλοι Ἀπόστολοι φθέγγονται, ἀλλὰ σιγῶσι,
 καὶ οὐκ ἀγανακτοῦσιν· οὕτω καθαρὰ δόξης ἦν αὐ-
 τῶν ἡ ψυχὴ. Ἄλλ' ἴδωμεν ἄνωθεν τὰ εἰρημένα.

2. «Μετὰ δὲ τὸ σιγῆσαι αὐτούς», φησὶν, «ἀπεκρι-
 10 θη Ἰάκωβος, λέγων· Συμεὼν ἐξηγήσατο καθὼς πρῶ-
 τον ἐπεσκέψατο ὁ Θεός· ἐξ ἀρχῆς σφοδρότερον μὲν
 ὁ Πέτρος διελέγετο, οὗτος δὲ ἡμερώτερον. Οὕτως
 αἰεὶ χρὴ τὸν ἐν μεγάλῃ δυναστείᾳ ποιεῖν, τὰ μὲν φορ-
 τικὰ ἑτέροις παραχωρεῖν, αὐτὸν δὲ ἀπὸ τῶν ἡμερω-
 15 τέρων διαλέγεσθαι. Καλῶς εἶπεν, «Συμεὼν ἐξηγή-
 σατο», ὡς καὶ κεῖνον ἑτέρων λέγειν γνώμην. Ὅρα
 πῶς δείκνυσι παλαιὸν ὄν τοῦτο. «Λαβεῖν ἐξ ἔθνῶν
 λαόν», φησί, «τῷ ὀνόματι αὐτοῦ». Οὐχ ἀπλῶς ἔξε-
 λέξατο, ἀλλὰ «τῷ ὀνόματι αὐτοῦ»· τουτέστι, «τῇ δό-
 20 ξῇ αὐτοῦ». Οὐκ αἰσχύνεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ τῇ προ-
 λήψει τῶν ἔθνῶν δόξαν καλῶν· τοῦτο γὰρ μείζων δό-
 ξα. Ἐνταῦθα τι καὶ μέγα αἰνίττεται. Ποῖον τοῦτο;
 Ὅτι, φησί, πρὸ πάντων οὗτοι.

«Μετὰ ταῦτα ἀναστρέψω, καὶ ἀνοικοδομήσω», φη-
 25 σί, «τὴν σκηνὴν Δαυὶδ τὴν πεπτωκυῖαν». Εἴ τις ἀ-
 κριβῶς σκοποίη, νῦν τὴν βασιλείαν ἵσταμένην τοῦ
 Δαυὶδ εὖροι τοῦ ἐκγόνου γὰρ αὐτοῦ βασιλεύοντος,
 πανταχοῦ ἕστηκεν αὕτη. Τί γὰρ ὄφελος τῶν οἰκη-

12. Πράξ. 15, 13-14

13. Πράξ. 15, 16

λος συνεχίζει πλέον τή διδασκαλία. Καμιά ἀλαζονεία δέν ὑπῆρχε στήν Ἐκκλησία, ἀλλ' ἦταν μεγάλη ἡ εὐταξία. Καί πρόσεχε ὅτι μετά τόν Πέτρο ὁμιλεῖ ὁ Παῦλος καί κανένας δέν προβάλλει ἀντίρρηση· ὁ Ἰάκωβος δείχνει ἀνοχή καί δέν διαφωνεῖ· διότι σ' ἐκείνον εἶχε ἀνατεθεῖ ἡ ἐξουσία. Τίποτε δέν λέγει ἐδῶ ὁ Ἰωάννης, τίποτε οἱ ἄλλοι Ἀπόστολοι, ἀλλά σιωποῦν καί δέν ἀγανακτοῦν· τόσο πολὺ καθαρὴ ἦταν ἡ ψυχὴ τους ἀπὸ φιλοδοξία. Ἄλλ' ἄς ἐξετάσομε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ.

2. «Ὅταν αὐτοί», λέγει, «σταμάτησαν νὰ ὁμιλοῦν ἔλαβε τὸ λόγο ὁ Ἰάκωβος καί εἶπε· Ὁ Συμεὼν ἐξήγησε πῶς ὁ Θεὸς στήν ἀρχὴ θέλησε»¹²· στήν ἀρχὴ ὁ μὲν Πέτρος μιλοῦσε περισσότερο αὐστηρά, ἐνῶ αὐτὸς πιὸ ἤπια. Ἔτσι πρέπει νὰ ἐνεργεῖ ἐκεῖνος ποὺ κατέχει μεγάλη ἐξουσία, τὰ μὲν βαριά καί δυσάρεστα σὲ ἄλλους νὰ τὰ παραχωρεῖ, ὁ ἴδιος δὲ νὰ ὁμιλεῖ μὲ μεγαλύτερη ἠπιότητα. Σωστὰ εἶπε, «Ὁ Συμεὼν ἐξήγησε», σὰν δηλαδὴ καί ἐκεῖνος νὰ διατύπωνε τὴ γνώμη ἄλλων. Πρόσεχε πῶς δείχνει ὅτι αὐτὴ ἡ ἀπόφαση εἶναι παλαιά. «Νὰ ἀποκτήσει», λέγει, «ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς ἓναν λαὸ ποὺ νὰ φέρει τὸ ὄνομά του». Δέν τοὺς διάλεξε ἀπλῶς, ἀλλὰ μὲ σκοπὸ «Νὰ φέρουν τὸ ὄνομά του»· δηλαδὴ ἵνα νὰ τὸν δοξάζουν. Δέν ντρέπεται δηλαδὴ τὸ ὄνομά του, λόγω τῆς παρόμοιας ἀντιλήψεως τῶν ἐθνικῶν, νὰ τὸ ὀνομάζει δόξα· διότι αὐτὸ εἶναι μεγαλύτερη δόξα. Ἐδῶ ὑπαινίσσεται καί κάτι τὸ σπουδαῖο. Ποιὸ εἶναι αὐτό; Ὅτι δηλαδὴ, λέγει, αὐτοὶ πρὸ πάντων εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ θὰ τὸν δοξάσουν.

«Μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ θὰ ἐπιστρέψω», λέγει, «καί θ' ἀνοικοδομήσω τὴν πεσμένη σκηνὴ τοῦ Δαυὶδ»¹³. Ἐὰν κάποιος ἤθελε ἐξετάσει μὲ προσοχή, θὰ βρεῖ νὰ εἶναι ἐγκαθιδρυμένη τῶρα ἡ βασιλεία τοῦ Δαυὶδ· διότι αὐτὴ εἶναι παντοῦ ἐγκαθιδρυμένη, ἐφόσον βασιλεύει ὁ ἀπόγονος αὐτοῦ. Διότι ποιὸ τὸ ὄφελος ἀπὸ τὰ οἰκοδομήματα καί τὴν

μάτων καὶ τῆς πόλεως, τῶν ὑπακουόντων οὐκ ὄντων; ποῖον δὲ βλάβος ἐκ τῆς καθαιρέσεως τῆς πόλεως, πάντων καὶ τὰς ψυχὰς βουλομένων ἐπιδοῦναι; Ὡστε οὐ μόνον ἔστηκεν, ἀλλὰ καὶ λαμπροτέρα πάντων γέγονε· πανταχοῦ γὰρ νῦν τῆς οἰκουμένης ἄδεται. Ἐκεῖνο ἐξέβη· οὐκοῦν καὶ τοῦτο ἐκβῆναι δεῖ. Εἰπὼν δέ, «Καὶ ἀνοικοδομήσω», ἐπάγει καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ διὰ τί, λέγων· «Ὅπως ἐκζητήσωσιν οἱ κατάλοιποι τῶν ἀνθρώπων τὸν Κύριον». Εἰ τοίνυν διὰ
 10 τοῦτο ἐξανέστη ἡ πόλις διὰ τὸν ἐξ αὐτῶν, δῆλον ὅτι τῆς οἰκοδομῆς τῆς πόλεως αἴτιον γέγονε τὸ τὰ ἔθνη κληθῆναι. Τίνες εἰσὶν «οἱ κατάλοιποι»; Οἱ ὑπολειπόμενοι τότε. Ἄλλ' ὄρα αὐτὸν καὶ τὴν τάξιν φυλάττοντα, καὶ δευτέρους αὐτοὺς εἰσάγοντα.

15 «Λέγει Κύριος, ὁ ποιῶν», φησί, «ταῦτα πάντα». Οὐ λέγει μόνον, ἀλλὰ καὶ ποιεῖ· ἄρα Θεοῦ ἔργον ἢ κλησίς τῶν ἐθνῶν. Ἄλλο ἦν τὸ ζητούμενον, ὅπερ σαφέστερον καὶ Πέτρος ἔλεγεν· οὐ δεῖ αὐτοὺς περιτέμνεσθε. Τί τοίνυν ταῦτα δημηγορεῖς; Οὐ γὰρ δὴ
 20 τοῦτο ἔλεγον, ὅτι οὐ δεῖ αὐτοὺς δέχεσθαι πιστεύοντας, ἀλλ' ὅτι μετὰ νόμον. Καὶ τοῦτο ὁ Πέτρος καλῶς ἐδημηγόρησεν· ἀλλά, ἐπειδὴ τοῦτο ἐθορύβει μάλιστα πάντων τοὺς ἀκροατάς, καὶ τοῦτο θεραπεύει πάλιν. Καὶ ὄρα, ὅπερ ἐχρῆν νομοθετηθῆναι, ὅτι οὐ δεῖ φυλάττειν τὸν νόμον, ὁ Πέτρος εἰσήγαγε· τὸ δὲ ἡμέτερον, καὶ πάλαι παραδεχθέν, τοῦτο οὐτός φησι, καὶ ἐνδιατρίβει ἐκείνω, ὑπὲρ οὗ οὐδὲν γέγραπται, ἵνα, αὐτῶν θεραπεύσας τὴν διάνοιαν τῷ συγκεχωρημένῳ, εὐκαίρως εἰσαγάγη καὶ τοῦτο.

πόλη, ὅταν δὲν ὑπάρχουν οἱ ὑπήκοοι; ποιά δὲ ἡ βλάβη ἀπὸ τὴν καταστροφή τῆς πόλεως, ὅταν ὅλοι θέλουν καὶ τίς ψυχές τους νὰ δώσουν; Ἔτι ἀρα λοιπὸν ὄχι μόνο εἶναι ἐγκαθιδρυμένη, ἀλλὰ καὶ ἔχει γίνει λαμπρότερη ἀπὸ ὅλες· διότι σήμερα ἐγκωμιάζεται σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης. Ἐκεῖνο ἐκπληρώθηκε· συνεπῶς πρέπει καὶ αὐτὸ νὰ ἐκπληρωθεῖ. Ἄφοῦ δὲ εἶπε, «Καὶ θ' ἀνοικοδομήσω αὐτήν», προσθέτει καὶ τὴν αἰτία γιὰ τὴν ὁποία θὰ τὸ κάνει αὐτὸ, λέγοντας, «Ὡστε καὶ οἱ ὑπόλοιποι ἄνθρωποι νὰ ζητήσουν τὸν Κύριον»¹⁴. Ἐὰν λοιπὸν γι' αὐτὸ ἡ πόλη ἀνοικοδομήθηκε, γι' αὐτὸν ποῦ προῆλθε ἀπ' αὐτούς, εἶναι φανερό ὅτι αἰτία τῆς πόλεως ὑπῆρξε τὸ νὰ κληθοῦν οἱ ἐθνικοὶ νὰ συμμετάσχουν σ' αὐτήν. Ποιοὶ εἶναι «οἱ κατάλοιποι»; Ἐκεῖνοι ποῦ εἶχαν ἀπομείνει τότε. Ἄλλὰ πρόσεχε αὐτὸν ποῦ καὶ τὴν τάξιν φυλάσσει καὶ παρουσιάζει αὐτούς δευτέρους.

«Λέγει ὁ Κύριος, ποῦ πραγματοποιεῖ», λέγει, «ὅλα αὐτά»¹⁴. Δὲν λέγει μόνο, ἀλλὰ καὶ πραγματοποιεῖ αὐτά. Ἐπομένως ἔργο τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ κλήσις τῶν ἐθνῶν. Ὅμως ἄλλο ἦταν τὸ ἐπιδιωκόμενον, γιὰ τὸ ὁποῖο ἀκριβῶς ἔλεγε σαφέστερα καὶ ὁ Πέτρος· ὅτι δηλαδὴ δὲν πρέπει αὐτοὶ νὰ περιτέμνονται. Γιατί λοιπὸν τὰ λέγει αὐτά; Δὲν ἔλεγαν βέβαια αὐτὸ, ὅτι δὲν πρέπει νὰ δέχονται τοὺς ἐθνικοὺς ποῦ πιστεύουν, ἀλλὰ νὰ τοὺς δέχονται ἄφοῦ κάνουν ἐκεῖνα ποῦ πρόσταζε ὁ νόμος. Καὶ αὐτὸ ὁ Πέτρος τὸ διακήρυξε πολὺ σωστά· ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὸ ἔβαλε σὲ ἀνησυχία τοὺς ἀκροατὲς περισσότερο ἀπὸ ὅλα, καὶ αὐτὸ τὸ θεραπεύει πάλι. Καὶ πρόσεχε, ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποῦ ἔπρεπε νὰ νομοθετηθεῖ, τὸ ὅτι δηλαδὴ δὲν πρέπει τὰ φυλάττουν τὸ νόμο, αὐτὸ τὸ διακήρυξε ὁ Πέτρος· τὸ δὲ δικό μας, ποῦ εἶχε γίνει ἀποδεκτὸ καὶ παλαιότερα, αὐτὸ λέγει καὶ αὐτός, καὶ ἐπιμένει σ' ἐκεῖνο, γιὰ τὸ ὁποῖο τίποτε δὲν ἔχει γραφεῖ, ὥστε, ἄφοῦ θεραπεύσει τὴ σκέψιν αὐτῶν μὲ ἐκεῖνο ποῦ εἶχε γίνει ἀποδεκτό, νὰ καθιερώσει μὲ τρόπο κατάλληλο καὶ αὐτό.

- «Διὸ ἐγὼ κρίνω μὴ παρενοχλεῖν τοῖς ἀπὸ τῶν ἔθνων ἐπιστρέφουσι»· τουτέστι, 'μὴ ἀνατρέπειν'· εἰ γὰρ ὁ Θεὸς ἐκάλεσεν, αὐταὶ δὲ αἱ παρατηρήσεις ἀνατρέπουσι, τῷ Θεῷ πολεμοῦμεν. Καὶ καλῶς εἶπε,
- 5 «Τοῖς ἀπὸ τῶν ἔθνων ἐπιστρέφουσι», δηλῶν καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν ἄνωθεν περὶ αὐτοὺς οἰκονομίαν, καὶ τὸ τούτων καταπειθὲς καὶ ἔτοιμον εἰς τὴν κλησιν. Τί ἐστι, «Κρίνω ἐγώ»; 'Ἀντὶ τοῦ 'μετ' ἐξουσίας λέγω τοῦτο εἶναι'.
- 10 «'Ἄλλ' ἐπιστεῖλαι αὐτοῖς τοῦ ἀπέχεσθαι», φησὶν, «ἀπὸ τῶν ἄλισγημάτων τῶν εἰδώλων καὶ τῆς πορνείας καὶ τοῦ πνικτοῦ καὶ τοῦ αἵματος»· αὐταὶ γὰρ εἰ καὶ σωματικαί, ἀλλ' ἀναγκαῖαι φυλάττεσθαι, ἐπειδὴ μεγάλα εἰργάζοντο κακά. Καὶ ἵνα μὴ τις ἀνθυ-
- 15 πενέγκῃ, 'Διὰ τί μὴ καὶ Ἰουδαίοις τὰ αὐτὰ ἐπιστέλλομεν'; ἐπήγαγε, λέγων· «Μωϋσῆς ἐκ γενεῶν ἀρχαίων κατὰ πόλιν τοὺς κηρύσσοντας αὐτὸν ἔχει»· τουτέστι, Μωϋσῆς αὐτοῖς διαλέγεται συνεχῶς· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ «κατὰ πᾶν Σάββατον ἀναγινωσκόμε-
- 20 νος»· "Ὁρα πόση ἦ συγκατάβασις. "Ἐνθα οὐδὲν ἔβλαπτεν, ἐπέστησεν αὐτοῖς διδάσκαλον, καὶ ἔχαρίσατο χάριν, οὐδὲν ἐμποδίζουσα, ἐπιτρέψας Ἰουδαίοις ἀκούειν αὐτοῦ κατὰ πάντα, καὶ ἀπάγων τοὺς ἐξ ἔθνων· εἶτα δι' ὧν ἔδοξεν αὐτὸν τιμᾶν, καὶ ἐφιστάναι
- 25 τοῖς ἑαυτοῦ, διὰ τούτων ἀπήγαγε τὰ ἔθνη ἐξ αὐτοῦ. Διὰ τί οὖν μὴ παρ' αὐτοῦ μανθάνουσι; Διὰ τὴν οἰκείαν ἀπειθειαν. Ἐντεῦθεν δείκνυσιν ὅτι καὶ τούτους οὐδὲν πλέον δεῖ φυλάττειν. Εἰ δὲ οὐκ ἐπιστέλλομεν,

15. Πράξ. 15, 19

16. Πράξ. 15, 20

17. Πράξ. 15, 21

«Γι' αὐτὸ ἔχω τὴ γνώμη νὰ μὴ προβάλλομε δυσκολίες σ' ἐκείνους ἀπὸ τοὺς ἔθνικοὺς ποὺ ἐπιστρέφουν στὸ Θεό»¹⁵. δηλαδή νὰ μὴ προβάλλομε ἐμπόδια· διότι, ἐὰν ὁ Θεὸς τοὺς κάλεσε, αὐτές δέ οἱ ἀντιρρήσεις ἐμποδίζουν τὴν κλήση, τότε πολεμοῦμε τὸ Θεό. Καὶ καλὰ εἶπε, «ἐκείνους ἀπὸ τοὺς Ἐθνικοὺς ποὺ ἐπιστρέφουν στὸ Θεό», γιὰ νὰ δείξει καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν οὐράνια πρὸς αὐτοὺς πρόνοιάν του, καὶ τὴν πλήρη πίστη καὶ προθυμία αὐτῶν στὴν κλήση. Τί σημαίνει, «κρίνω ἐγώ»; Λέγεται ἀντὶ τοῦ Ἔχω τὴ γνώμη ὅτι αὐτὸ εἶναι κάτι ποὺ γίνεται μὲ ἐξουσία.

«Ἀλλὰ νὰ τοὺς στείλομε», λέγει, «ἐπιστολὴ γράφοντάς τους ν' ἀπέχουν ἀπὸ τὸ μολυσμὸ τῶν εἰδώλων, τὴν πορνείαν καὶ ἀπὸ τὸ κρέας καὶ τὸ αἷμα τῶν πνιγμένων ζώων»¹⁶. διότι αὐτὰ τὰ ἁμαρτήματα, ἂν καὶ ἦταν σωματικά, ὅμως ἔπρεπε νὰ προφυλάγονται, ἐπειδὴ προξενούσαν μεγάλην κακίαν. Καὶ γιὰ νὰ μὴ προβάλλει κάποιος τὸ ἐρώτημα, Ἔπειδὴ δὲν γράφομε τὰ ἴδια καὶ στοὺς Ἰουδαίους; πρόσθεσε καὶ εἶπε· «Διότι ὁ Μωϋσῆς ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἔχει σὲ κάθε πόλιν ἐκείνους ποὺ τὸν κηρύττουν»¹⁷. δηλαδή ὁ Μωϋσῆς ὁμιλεῖ συνέχεια σ' αὐτούς· διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ «Ἀφοῦ κάθε Σάββατο διαβάζεται στίς συναγωγές»¹⁷. Πρόσεχε πόση εἶναι ἡ συγκατάβασις ποὺ δείχνει. Ἐκεῖ ποὺ δὲν ὑπῆρχε καμία βλάβη, παρουσίασε σ' αὐτοὺς δάσκαλο καὶ τοὺς ἔκανε τὸ χατήρι μὲ κάτι ποὺ δὲν ἐμπόδιζε καθόλου, καθόσον ἐπέτρεψε στοὺς Ἰουδαίους ν' ἀκούν αὐτὸν ἐξ ὀλοκλήρου, καὶ ἀπομάκρυνε ἀπ' αὐτὸν τοὺς πιστοὺς καὶ προέρχονταν ἀπὸ τοὺς Ἐθνικοὺς· ἔπειτα, μὲ ἐκεῖνα ποὺ φάνηκε ὅτι τιμᾶ αὐτὸν καὶ ἐπιβάλλει στοὺς δικούς του, μὲ αὐτὰ ἀπομάκρυνε τοὺς ἐξ ἔθνῶν πιστοὺς ἰπ' αὐτόν. Καὶ γιατί λοιπὸν νὰ μὴ διδάσκονται ἀπ' αὐτόν; Ἐξ αἰτίας τῆς ἀνυπακοῆς τους. Ἀπὸ ἐδῶ δείχνει ὅτι καὶ ἰδιοὶ τίποτε περισσότερο δὲν πρέπει νὰ φυλάσσουν. Ἐὰν ἐδὲν γράφομε πρὸς αὐτούς, τὸ κάνομε ὄχι ἐπειδὴ αὐτοὶ

οὐχ ὡς ὀφειλόντων αὐτῶν πλέον τι φυλάττειν, ἀλλ' ὡς ἐχόντων τὸν λέγοντα.

Καὶ οὐκ εἶπε, 'Μὴ σκανδαλίζειν αὐτοὺς μηδὲ καταστρέφειν', ὅπερ Παῦλος λέγει Γαλάταις, ἀλλὰ «μη
5 παρενοχλεῖν», ὅπερ οὐδὲν δείκνυσιν ὄν τὸ κατορθώμα, ἀλλ' ἢ μόνον ἐνόχλησιν. Οὕτως ἐξέλυσε τὸ πᾶν. Καὶ δοκεῖ μὲν καὶ τὸν νόμον τηρεῖν τῷ ἐξ αὐτοῦ ταῦτα λαβεῖν, ἔλυσε δὲ αὐτὸν τῷ μόνῳ λαβεῖν. Καίτοι γε
πολλάκις αὐτοῖς ὑπὲρ τούτων διελέχθη, ἀλλά, ἵνα δό-
10 ξη, καὶ τὸν νόμον τιμᾶν, καὶ ταῦτα οὐχ ὡς ἀπὸ Μωϋσεως λέγων, ἀλλ' ὡς ἀπὸ τῶν 'Αποστόλων, καὶ ἵνα πολλὰς ποιήσῃ τὰς ἐντολάς, τὴν μίαν διεῖλε. Τοῦτο μάλιστα αὐτοὺς ἀνέπαυσεν. Οἰκονομικῶς δὲ γέγονε καὶ ἡ ἀντιλογία, ἵνα μετὰ τὴν ἀντιλογίαν βεβαιότε-
15 ρον ἦ τὸ δόγμα.

3. «Τότε ἔδοξε τοῖς 'Αποστόλοις», φησὶν, «ἀνδρας ἡγουμένους ἐν τοῖς ἀδελφοῖς πέμπαι». Οὐ τοὺς τυχόντας, ἀλλὰ τοὺς ἡγουμένους πέμπουσιν ἐκλεξάμενοι. «Τοῖς κατὰ 'Αντιόχειαν», φησί, «καὶ Συρίαν
20 καὶ Κιλικίαν», ἔνθα τὸ νόσημα ἐτέχθη. "Ορα μηδὲν φορτικὸν κατ' ἐκείνων λέγοντας, ἀλλ' εἰς ἐν ὄρωντας μόνον, ὥστε ἀνατρέψαι τὸ γεγεννημένον· τοῦτο γὰρ καὶ τοὺς ἐκεῖ στασιάζοντας ὁμολογήσαι ἐποίει. Οὐκ εἶπον ὅτι οἱ ἀπατεῶνες, οἱ λυμεῶνες, καὶ ὅσα
25 τοιαῦτα· καίτοι, ἔνθα ἐχρῆν, ποιεῖ αὐτὸ Παῦλος, ὡς, ὅταν λέγῃ· «Ὡ πλήρης παντὸς δόλου»· ἐνταῦθα δὲ κατορθωθέντος, οὐκ ἔτι χρεία ἦν.

Καὶ ὄρα, οὐ τιθέασιν ὅτι τινὲς ἐξ ἡμῶν ἐκέλευ-

18. Πρβλ. Γαλ. 4,17

19. Πράξ. 15, 22 - 23

20. Πράξ. 13, 10

ὀφείλουν νά φυλάσσουν κάτι τὸ ἐπὶ πλέον, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔχουν τὸ δάσκαλο.

Καὶ δὲν εἶπε ἸΝὰ μὴ σκανδαλίζομε αὐτοὺς, οὔτε νά τοὺς θλάπτομε', πράγμα πού λέγει ὁ Παῦλος στοὺς Γαλάτες¹⁸, ἀλλὰ «Νὰ μὴ προβάλλομε σ' αὐτοὺς δυσκολίες», πράγμα πού δείχνει ὅτι δὲν εἶναι τίποτε σπουδαῖο τὸ κατόρθωμα, παρὰ μόνο ἐνόησις. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τακτοποίησε τὸ πᾶν. Καὶ φαίνεται μὲν ὅτι καὶ τὸ νόμο τηρεῖ, μὲ τὸ ὅτι ἔλαβε αὐτὰ ἀπ' αὐτόν, κατάργησε ὅμως αὐτόν μὲ τὸ ὅτι ἔλαβε μόνο αὐτά. Ἐὰν καὶ βέβαια πολλές φορές μίλησε σ' αὐτοὺς γι' αὐτά, ὅμως, γιὰ νά μὴ φανεῖ ὅτι καὶ τὸ νόμο τιμᾶ, καὶ ὅτι αὐτὰ τὰ λέγει, ὄχι ἀπὸ τὸν Μωυσῆ, ἀλλ' ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους, καὶ ἀκόμα γιὰ νά κάνει πολλές τις ἐντολές, διαίρεσε τὴ μία. Αὐτὸ πρὸ πάντων καθησύχασε αὐτοὺς. Καὶ ἡ ἀντιλογία δὲν συνέβηκε κατ' οἰκονομία, ὥστε, μετὰ τὴν ἀντιλογία, νά γίνει σταθερότερο τὸ δόγμα.

3. «Τότε ἀποφάσισαν», λέγει, «οἱ Ἀπόστολοι νά στείλουν ἄνδρες πού κατεῖχαν ἡγετική θέση μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν»¹⁹. Ὅχι τοὺς τυχόντες, ἀλλὰ στέλνουν, ἀφοῦ διάλεξαν, ἐκείνους πού κατεῖχαν ἡγετική θέση. «Στοὺς ἀδελφοὺς», λέγει, τῆς Ἀντιόχειας, τῆς Συρίας καὶ τῆς Κιλικίας»¹⁹, ὅπου πρωτοεμφανίσθηκε τὸ νόσημα. Πρόσεχε πού δὲν λένε τίποτε τὸ δυσάρεστο ἐναντίον ἐκείνων, ἀλλὰ σ' ἓνα μόνο ἀποβλέπουν, ὥστε νά ἐξαλείψουν αὐτὸ πού συνέβηκε, διότι αὐτὸ ἔκαμνε καὶ ἐκείνους πού διαφωνοῦσαν ἐκεῖ νά τὸ ἀποδεχθοῦν. Δὲν εἶπε ὅτι οἱ ἀπατεῶνες, οἱ καταστροφεῖς, καὶ ὅλα τὰ παρόμοια ἂν καὶ βέβαια ἐκεῖ πού ἔπρεπε, τὸ κάμνει αὐτὸ ὁ Παῦλος, ὅπως ὅταν λέγει· «Σὺ πού εἶσαι γεμάτος ἀπὸ κάθε δολιότητα»²⁰· ἐδῶ ὅμως ἐπειδὴ κατορθώθηκε ἡ ἐξομάλυνση τῆς καταστάσεως, δὲν χρειαζόταν πλέον αὐτό.

Καὶ πρόσεχε, δὲν λένε στὴν ἐπιστολὴ ὅτι μερικοὶ ἀπὸ

σαν ὑμᾶς τὸν νόμον τηρεῖν, ἀλλ' «ἐτάραξαν ὑμᾶς, λόγοις ἀνασκευάζοντες». Οὐδὲν κυριώτερον τῆς λέξεως οὐδεὶς οὕτως εἶπε. Τὰς ἤδη βεβαιωθείσας ψυχάς, φησὶν, ἀνασκευάζοντες, καθάπερ ἐπὶ οἰκοδομῆς τὰ ὑπ' ἐκείνων γεγεννημένα τιθέντες.

«Οἷς», φησὶν, «οὐ διεστειλάμεθα». Ἔδοξεν οὖν ἡμῖν, γενομένοις ὁμοθυμαδὸν σὺν τοῖς ἀγαπητοῖς». Εἰ ἀγαπητοί, οὐ καταφρονήσουσιν αὐτῶν· εἰ παρέδωκαν τὰς ψυχάς, καὶ αὐτοὶ ἀξιόπιστοὶ εἰσιν.

10 «Ἀπεστάλκαμεν οὖν», φησὶν, «Ἰούδαν καὶ Σίλαν, καὶ αὐτοὺς διὰ λόγου ἀπαγγέλλοντας τὰ αὐτά». Ἔδει γὰρ μὴ τὴν ἐπιστολὴν παρεῖναι μόνον, ἵνα μὴ λέγῳσιν ὅτι συνήρπασαν, ὅτι ἄλλα ἀντ' ἄλλων εἶπαν. Τὸ ἐγκώμιον τὸ περὶ Παῦλον ἐνέφραξεν αὐτῶν τὰ
15 στόματα· διὰ γὰρ τοῦτο οὔτε Παῦλος ἔρχεται μόνον, οὔτε Βαρνάβας, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ἵνα μὴ ὑποπιτος ἦ, ἐπειδὴ αὐτὸς ἀντελαμβάνετο τοῦ δόγματος, οὔτε οἱ ἀπὸ Ἱεροσολύμων μόνοι. Δείκνυσι πῶς ἀξιόπιστοὶ εἰσιν· οὐκ ἐξισοῦντες ἑαυτούς, φη-
20 σὶν· οὐχ οὕτω μαίνονται. Διὰ τοι τοῦτο καὶ τὸ «ἀνθρώποις παραδεδωκόσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» προσέθηκε.

Καὶ τίνος ἕνεκεν εἶπεν, «Ἔδοξε τῷ ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν», καίτοι ἤρκει εἰπεῖν, «Τῷ ἁγίῳ Πνεύματι»; Τὸ μὲν «τῷ ἁγίῳ Πνεύματι», ἵνα μὴ νομίσωσιν ἀνθρώπινον εἶναι, τὸ δὲ «ἡμῖν», ἵνα διδαχθῶσιν

21. Πράξ. 15, 24
23. Πράξ. 15, 27
25. Πράξ. 15, 28

22. Πράξ. 15, 25
24. Πράξ. 15, 26

ἐμᾶς σᾶς ἔδωσαν ἐντολή νὰ τηρεῖτε τὸ νόμο, ἀλλὰ «Σᾶς ἀνησύχησαν καὶ σᾶς ἀναστάτωσαν μὲ τὰ λόγια τους»²¹. Τίποτε ἄλλο δὲν ὑπάρχει ἀπὸ τὰ λόγια αὐτὰ ποὺ ν' ἀποδίδει τόσο πολὺ τὴν πραγματικότητά κανένας δὲν μίλησε ἔτσι. Τίς ψυχές, λέγει, ποὺ ἤδη στερεώθηκαν στὴν πίστη, τίς κλονίζουν, παρουσιάζοντας τὰ ὅσα ἔχουν γίνει ἀπὸ ἐκείνους σὰν κάτι παρόμοιο ποὺ συμβαίνει στὴν οἰκοδομή.

«Στοὺς ὁποίους», λέγει, «ἐμεῖς δὲν δώσαμε τέτοια ἐντολή. Ἀποφασίσαμε λοιπὸν ἐμεῖς ὅλοι μαζί νὰ στείλωμε σ' ἐσᾶς ἄνδρες μαζί μὲ τοὺς ἀγαπητούς»²². Ἐφόσον εἶναι ἀγαπητοί, δὲν θὰ τοὺς περιφρονήσουν· ἐφόσον ἀφιέρωσαν τὴ ζωὴ τους στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, καὶ αὐτοὶ εἶναι ἀξιόπιστοι.

«Στείλαμε λοιπὸν», λέγει, «τὸν Ἰούδα καὶ τὸν Σίλα, οἱ ὁποῖοι καὶ προφορικὰ θὰ σᾶς ποῦν τὰ ἴδια»²³. Ἔπρεπε δηλαδὴ νὰ μὴ λάβουν μόνο τὴν ἐπιστολή, γιὰ νὰ μὴ λένε ὅτι τοὺς ξεγέλασαν, ὅτι ἄλλα τοὺς εἶπαν ἀντὶ ἄλλων. Τὸ ἐγκώμιο τὸ σχετικὸ μὲ τὸν Παῦλο ἔκλεισε τὰ στόματα αὐτῶν· γι' αὐτὸ βέβαια δὲν ἔρχεται μόνο ὁ Παῦλος, οὔτε ὁ Βαρνάβας, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, γιὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ ὑποπτος, ἐπειδὴ αὐτὸς ὑποστήριζε τὴν ἀπόφαση αὐτή, οὔτε ἔρχονται μόνοι αὐτοὶ ποὺ προέρχονταν ἀπὸ τὴν ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων. Δείχνει πῶς εἶναι ἀξιόπιστοι· δὲν ἐξισώνουν, λέγει, τοὺς ἑαυτοὺς τους· δὲν διακατέχονται ἀπὸ τόση μανία. Γι' αὐτὸ βέβαια πρόσθεσε καὶ τὸ «Ποὺ εἶναι ἄνθρωποι ποὺ ἀφιέρωσαν τὴ ζωὴ τους στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ»²⁴.

Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο εἶπε, «Ἀποφασίσθηκε ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα καὶ ἀπὸ ἐμᾶς»²⁵, ἂν καὶ βέβαια ἦταν ἀρκετὸ τὸ νὰ πεῖ, «Ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα»; Τὸ μὲν «Ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα», τὸ εἶπε γιὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι εἶναι ἀνθρώπινη ἡ ἀπόφαση, τὸ δὲ «καὶ ἀπὸ ἐμᾶς», γιὰ νὰ διδαχθοῦν ὅτι

ὅτι καὶ αὐτοὶ καὶ ἀποδέχονται, καὶ ἐν περιτομῇ ὄν-
τες.

«Μηδὲν πλέον», φησὶν, «ἐπιτίθεσθαι βάρος ὑ-
μῖν». Ταῦτα λέγουσιν, ἐπειδὴ πρὸς ἀνθρώπους ἀσθε-
5 νεῖς ἔτι ὁ λόγος ἦν, καὶ πεφοβημένους αὐτούς· διὰ
τοῦτο καὶ τοῦτο πρόσκειται. Δείκνυσι δὲ οὐχὶ συγ-
καταβάσεως ὄντα τὸν λόγον, οὐδὲ ἐπειδὴ ἐφείδοντο
αὐτῶν, οὐδὲ ὡς ἀσθενῶν, ἀλλὰ τοῦναντίον· πολλή
γὰρ καὶ τῶν διδασκάλων αἰδῶς ἦν· ἐκεῖνο γὰρ πε-
10 ριττὸν βάρος ἦν. Ὅρα βραχεῖαν ἐπιστολὴν οὐδὲν
πλέον ἔχουσαν, οὐδὲ κατασκευάς, οὐδὲ συλλογι-
σμούς, ἀλλ' ἐπίταγμα· Πνεύματος γὰρ ἦν νομοθεσία.
Ἄνω καὶ κάτω βάρος καλοῦσι.

Καὶ πάλιν «συναγαρόντες τὸ πλῆθος, ἐπέδωκαν
15 τὴν ἐπιστολὴν». Μετὰ τὴν ἐπιστολὴν καὶ αὐτοὶ πα-
ρακαλοῦσι τῷ λόγῳ· ἔδει γὰρ καὶ τοῦτο, ὥστε πάσης
ὑποψίας ἀπαλλαγῆναι. «Καὶ αὐτοί», φησί, «προφη-
ται ὄντες, διὰ λόγου πολλοῦ παρεκάλεσαν τοὺς ἀδελ-
φούς». Τὸ ἀξιόπιστον ἐνταῦθα δείκνυσιν· ἐδύνατο
20 μὲν γὰρ καὶ Παῦλος, ἀλλὰ τούτους ἔδει.

«Ποιήσαντες δὲ χρόνον, ἀπελύθησαν μετ' εἰρή-
νης». Οὐκ ἔτι στάσις, οὐκ ἔτι ἀποστροφή. Ἐνταῦθά
μοι δοκεῖ τὴν δεξιὰν αὐτοῦς εἰληφέναι, καθὼς αὐ-
τός φησι· «Δεξιὰς ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ Βαρνάβα κοινω-
25 νίας». Εἶτα λέγει ὅτι «οὐδὲν μοι προσανέθεντο»· τὴν
γὰρ αὐτοῦ γνώμην ἐκύρωσαν, ἐπήνεσαν αὐτήν, καὶ
ἐθαύμασαν. Δείκνυσιν ὅτι καὶ ἀπὸ ἀνθρωπίνων λογι-
σμῶν τοῦτο δυνατὸν συνιδεῖν, μήτι γε ἀπὸ Πνεύμα-

26. Πράξ. 15, 28

27. Πράξ. 15, 30

28. Πράξ. 15, 32

29. Πράξ. 15, 33

30. Γαλ. 2, 9

31. Γαλ. 2, 7

καὶ αὐτοὶ καὶ ἀποδέχονται τὴν ἀπόφαση, καὶ ἔχουν λάθει τὴν περιτομή.

«Νὰ μὴ σᾶς προστεθεῖ», λέγει, «κανένα βάρος»²⁶. Αὐτὰ τὰ λένε, ἐπειδὴ τὰ λόγια αὐτὰ ἀπευθύνονταν πρὸς ἀνθρώπους ποὺ ἦταν ἀκόμα πνευματικὰ ἀδύνατοι, καὶ φοβοῦνταν αὐτούς· γι' αὐτὸ καὶ προστίθεται αὐτό. Δείχνει δὲ ὅτι τὰ λόγια αὐτὰ δὲν λέγονται ἀπὸ συγκατάβαση, οὔτε ἐπειδὴ ἤθελαν νὰ δείξουν εὐσπλαχνία πρὸς αὐτούς, οὔτε ἐπειδὴ ἦταν πνευματικὰ ἀδύνατοι, ἀλλὰ τὸ ἀντίθετό· διότι ἦταν μέγας ὁ σεβασμὸς καὶ τῶν δασκάλων· καθόσον ἐκεῖνο ἦταν περιττὸ βάρος. Πρόσεχε σύντομη ἐπιστολή, ποὺ δὲν ἔχει τίποτε τὸ ἐπὶ πλέον, οὔτε δόλιες ὑπονοήσεις, οὔτε συλλογισμοὺς, ἀλλὰ προσταγή· διότι ἡ νομοθεσία ἦταν τοῦ Πνεύματος. Συνέχεια βάρος τὸ ὀνομάζουν.

Καὶ στὴ συνέχεια «Ἐφοῦ συγκέντρωσαν τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν, παρέδωσαν τὴν ἐπιστολή»²⁷. Μετὰ ἀπὸ τὴν ἐπιστολή καὶ οἱ ἴδιοι τοὺς ἐνθαρρύνουν μὲ τὰ λόγια τους· διότι χρειαζόταν καὶ αὐτό, ὥστε ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ κάθε ὑποψία. Διότι, λέγει, «Καὶ αὐτοὶ ποὺ ἦταν προφῆτες ἐνθάρρυναν τοὺς ἀδελφοὺς μὲ πολλὰ λόγια ποὺ τοὺς εἶπαν»²⁸. Ἐδῶ δείχνει τὴν ἀξιοπιστία· διότι μποροῦσε μὲν καὶ ὁ Παῦλος νὰ τὸ κάνει αὐτό, ἀλλ' ἔπρεπε αὐτοί.

«Ἐφοῦ δὲ ἔμειναν ἐκεῖ ἓνα χρονικὸ διάστημα, ἀναχώρησαν μὲ εἰρήνη»²⁹. Δὲν ὑπάρχει πλέον διαφωνία, δὲν ὑπάρχει πλέον ἀπιστοσύνη. Ἐδῶ μοῦ φαίνεται ὅτι αὐτοὶ ἔπιασαν τὸ δεξί τους χέρι, καθὼς καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Ἐδωσαν σὲ μένα καὶ τὸν Βαρνάβα τὸ δεξί τους χέρι ὡς δαίμα συμφωνίας»³⁰. Ἐπειτα λέγει ὅτι «Τίποτε δὲν μοῦ πρόσθεσαν»³¹. διότι ἐπικύρωσαν τὴ γνώμη αὐτοῦ, ἐπαίνεσαν αὐτὴν καὶ τὴν θαύμασαν. Δείχνει ὅτι αὐτὸ εἶναι δυνατὸ νὰ γίνῃ κατανοητὸ καὶ ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη σκέψη

τος μόνον, ὅτι ἡμαρτον ἁμαρτίαν οὐκ εὐκόλον διορθωθῆναι· τὰ γὰρ τοιαῦτα οὐ Πνεύματος δεῖται. Δείκνυσιν ὅτι τὰ ἄλλα οὐκ ἀναγκαῖα, ἀλλὰ περιττά, εἴ γε ταῦτα ἀναγκαῖα.

5 «'Ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτούς», φησὶν, «εὖ πράξετε». Δείκνυσιν ὅτι οὐδὲν αὐτοῖς λείπει, ἀλλ' ἀρκεῖ τοῦτο· ἡδύνατο μὲν γὰρ καὶ χωρὶς γραμμάτων, ἀλλὰ, ὥστε νόμον εἶναι ἔγγραφον, ἐπιστέλλουσι. Καὶ πάλιν, ὥστε πεισθῆναι τῷ νόμῳ, καὶ ἐκείνοις ἔλεγον,
10 καὶ ἐκείνοι τοῦτο ἐποίουν, καὶ «μετ' εἰρήνης».

Μὴ δὴ σκανδαλιζώμεθα ἐπὶ τοῖς αἵρετικοῖς· ὅρα γὰρ ἐν προοιμίῳ τοῦ κηρύγματος πόσα σκάνδαλα· οὐ λέγω τὰ παρὰ τῶν ἔξωθεν (ταῦτα γὰρ οὐδὲ ἦν), ἀλλὰ τὰ ἔνδον· οἶον, πρῶτον ὁ Ἀνανίας, ἔπειτα ὁ γογ-
15 γυσμός, ἔπειτα ὁ Σίμων ὁ Μάγος, ἔπειτα οἱ ἐγκαλοῦντες Πέτρῳ διὰ Κορνήλιον, ἔπειτα ὁ λιμός, ἔπειτα αὐτὸ τοῦτο τὸ κεφάλαιον τῶν κακῶν· οὐδὲ γὰρ ἔ-
νι καλοῦ τινος γινομένου μὴ συνυφεστάναι καὶ πονηρόν. Μὴ δὴ θορυβώμεθα, εἴ τινες σκανδαλίζονται, ἀλ-
20 λά· καὶ ὑπὲρ τούτων εὐχαριστῶμεν τῷ Θεῷ, ὅτι εὐδοκιμωτέρους ἡμᾶς ποιεῖ· οὐ γὰρ δὴ αἱ θλίψεις μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ πειρασμοὶ λαμπροτέρους ἡμᾶς ἐργάζονται· ὁ μὲν γάρ, μηδενὸς ὄντος τοῦ πλανῶντος, τῆς ἀληθείας ἐχόμενος, οὐκ ἂν εἶη σφοδρὸς ἐραστῆς

32. Πράξ. 5, 1 - 11

34. Πράξ. 8, 9 - 25

36. Πράξ. 11, 28 - 30

37. Ὅπως ἔλεγον καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες·

33. Πράξ. 6, 1 ἔ.

35. Πράξ. κεφ. 10

38. Ἰω. 17, 21

"Οὐδὲν καλὸν ἀμιγές

καὶ ὄχι μόνο ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, ὅτι δηλαδὴ διέπραξαν ἁμαρτία καὶ δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ διορθωθεῖ διότι γιὰ τὰ παρόμοια πράγματα δὲν χρειάζεται τὸ Πνεῦμα. Δείχνει ὅτι τὰ ἄλλα δὲν εἶναι ἀναγκαῖα, ἀλλὰ περιττά, ἐφόσον βέβαια αὐτὰ εἶναι ἀναγκαῖα.

«Ἀπὸ τὰ ὁποῖα», λέγει, «ἂν διαφυλάξετε τοὺς ἑαυτοὺς σας, θὰ εὐδοκιμήσετε πνευματικά». Δείχνει ὅτι τίποτε δὲν λείπει ἀπ' αὐτοὺς, ἀλλ' εἶναι ἄρκετό αὐτό· μποροῦσαν βέβαια νὰ τοὺς τὰ ποῦν αὐτὰ καὶ χωρὶς νὰ τοὺς στείλουν ἐπιστολή, ἀλλὰ στέλνουν τὴν ἐπιστολή γιὰ νὰ ὑπάρχει σ' αὐτοὺς γραπτὸς νόμος. Καὶ ἐπίσης, γιὰ νὰ δείξουν ὑπακοή στὴν ἐντολή αὐτή, καὶ σ' ἐκείνους ἔλεγαν νὰ τὸ κάμνουν αὐτό, καὶ ἐκεῖνοι τὸ ἔκαναν αὐτό, καὶ «μέ ειρήνη».

“Ἄς μὴ σκανδαλιζώμαστε ἀπὸ τὰ ὅσα λένε οἱ αἰρετικοί· διότι πρόσεχε στὴν ἀρχὴ τοῦ κηρύγματος πόσα σκάνδαλα ὑπῆρχαν· δὲν ἐννοῶ ἐκεῖνα ποὺ προέρχονταν ἀπὸ τοὺς μὴ Χριστιανούς (διότι αὐτὰ δὲν ἦταν τίποτε), ἀλλ' ἐκεῖνα ποὺ προέρχονταν μέσα ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία ὅπως, στὴν ἀρχὴ ὁ Ἄνανίας³², ἔπειτα ὁ γογγυσμός³³, ἔπειτα ὁ Σίμων ὁ Μάγος³⁴, ἔπειτα ἐκεῖνοι ποὺ κατηγοροῦσαν τὸν Πέτρο ἐξ αἰτίας τοῦ Κορνήλιου³⁵, ἔπειτα ἡ πνεῖνα ἡ μεγάλη³⁶, καὶ ἔπειτα αὐτὸ τὸ ἀποκορύφωμα τῶν κακῶν· διότι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ συμβεῖ κάποιο καλὸ καὶ νὰ μὴ συνυπάρχει καὶ τὸ κακό³⁷. “Ἄς μὴ ἀνησυχούμε λοιπὸν ἂν μερικοὶ σκανδαλίζονται, ἀλλὰ καὶ γι' αὐτοὺς νὰ εὐχαριστοῦμε τὸ Θεό, διότι αὐτὸ μᾶς κάνει νὰ εὐδοκιμήσουμε περισσότερο στὴν ἀρετὴ· διότι βέβαια ὄχι μόνο οἱ θλίψεις, ἀλλὰ καὶ οἱ ἴδιοι οἱ πειρασμοὶ μᾶς καθιστοῦν λαμπρότερους· διότι ὁ μὲν ἕνας, ποὺ δὲν ἔχει κανένα νὰ τὸν ὀδηγήσει στὴν πλάνη, κρατώντας σταθερὰ τὴν ἀλήθεια, δὲν θὰ μποροῦσε νὰ γίνῃ μεγάλος ἐραστὴς τῆς ἀλή-

τῆς ἀληθείας, ὃ δέ, πολλῶν ἀφελκώτων, οὗτος εὐδόκιμος.

Τί οὖν; διὰ τοῦτο γίνεται τὰ σκάνδαλα; Οὐ λέγω, ὡς τοῦ Θεοῦ ταῦτα ποιοῦντος, μὴ γένοιτο! ἀλλὰ καὶ
 5 ὡς ἀπὸ τῆς ἐκείνων πονηρίας εὐεργετοῦντος ἡμᾶς· ἐπεὶ αὐτὸς οὐδέποτε ἐβούλετο γενέσθαι· «Δὸς αὐτοῖς», φησὶν, «ἵνα ἐν ὧσιν», ἐπειδὴ δὲ γίνεται τὰ σκάνδαλα, οὐδὲν τούτους βλάπτει, ἀλλὰ καὶ ὠφελεῖ. Ὡσπερ οὖν καὶ τοὺς μάρτυρας ἄκοντες ὠφελοῦσιν οἱ ἐπὶ τὸ μαρ-
 10 τῦριον ἔλκοντες, οὐ μὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὠθοῦνται πρὸς τοῦτο, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα μὴ ἴδωμεν ὅτι σκανδαλίζονται. Τοῦτο αὐτὸ τεκμήριον τοῦ σπουδαῖον εἶναι τὸ δόγμα, τὸ πολλοὺς ὑποκρίνεσθαι καὶ μιμεῖσθαι· οὐ γὰρ ἄν, εἰ μὴ καλὸν ἦν, ὑπεκρίνοντο. Καὶ τοῦτο ἤδη
 15 ποιήσω ὑμῖν φανερόν.

4. Τὰ μύρα τὰ εὐώδη ταῦτα ἔχει τοὺς νοθεύον-
 τας αὐτά, οἷον φύλλον ἄμωμον· ἐπειδὴ γὰρ σπάνιά ἐ-
 στι καὶ ἀναγκαῖα, πολλὰ καὶ νόθα γίνεται. Οὐδεὶς οὖν
 ἂν ἔλοιτο ἄλλο τι τῶν εὐτελῶν νοθεῦσαι. Ὁ βίος ὁ
 20 καθαρὸς πολλοὺς ἔχει τοὺς νοθεύοντας· οὐδεὶς δὲ ἂν ἔλοιτο ὑποκρίνεσθαι τὸν ἐν φαυλότητι, ἀλλὰ τὸν ἐν μοναδικῷ βίῳ. Τί οὖν ἂν εἴποιμεν πρὸς τοὺς Ἑλλη-
 νας; Ἐρχεται Ἑλληὴν καὶ λέγει ὅτι ἑβούλομαι γενέ-
 σθαι Χριστιανός, ἀλλ' οὐκ οἶδα τίνι προσθῶμαι· μά-
 25 χη παρ' ὑμῖν πολλὴ καὶ στάσις, πολὺς θόρυβος· ποῖον ἔλωμαι δόγμα; τί αἰρήσομαι; Ἐκαστος λέγει ὅτι ἐγὼ ἀληθεύω· τίνι πεισθῶ, μηδὲν ὅλως εἰδὼς ἐν ταῖς Γρα-
 φαῖς;'. Κακεῖνοι τὸ αὐτὸ προβάλλονται. Πάνυ γε τοῦτο ὑπὲρ ἡμῶν· εἰ μὲν γὰρ λογισμοῖς ἐλέγομεν πεί-

κακοῦ» καὶ τὸ ἀντίθετο.

39. Ἄμωμον· εἶναι τὸ ἀρωματικὸ φυτό κισσός ὁ ἀμπελῖνος

θειας, ἐνῶ ἐκεῖνος πού ἔχει πολλούς πού τόν ἀποσποῦν ἀπ' αὐτήν, αὐτός εὐδοκιμεῖ στήν ἀρετή.

Τί λοιπόν; γι' αὐτό συμβαίνουν τὰ σκάνδαλα; Δέν λέγω αὐτό, ὅτι ὁ Θεός δημιουργεῖ αὐτά, μακριά μιὰ τέτοια σκέψη! ἀλλ' ὅτι εὐεργετεῖ ἐμᾶς καί ἀπό τήν κακία ἐκείνων· διότι ὁ Θεός ποτέ δέν θά ἤθελε νά γίνει τὸ σκάνδαλο· «Κάνε αὐτούς», λέγει, «νά εἶναι ἓνα»³⁸, ἐπειδὴ ὁμως συμβαίνουν τὰ σκάνδαλα, σέ τίποτε δέν βλάπτουν αὐτούς, ἀλλά καί τοὺς ὠφελοῦν. Ὅπως ἀκριβῶς καί τοὺς μάρτυρες χωρὶς νά τὸ θέλουν τοὺς ὠφελοῦν ἐκεῖνοι πού τοὺς σύρουν στοῦ μαρτύριο, χωρὶς βέβαια νά ὠθοῦνται ἀπό τὸ Θεὸ σ' αὐτό, ἔτσι λοιπόν καί ἐδῶ ἄς μὴ λάβομε ὑπ' ὄψη μας ὅτι σκανδαλίζονται. Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ἀπόδειξη ὅτι τὸ δόγμα εἶναι σπουδαῖο, τὸ ὅτι πολλοὶ ὑποκρίνονται καί μᾶς μιμοῦνται· διότι δέν θά ὑποκρίνονταν ἐάν δέν ἦταν καλό. Καί αὐτὸ θά σᾶς τὸ κάνω φανερό ἀμέσως.

4. Τὰ εὐώδη μύρα καί αὐτὰ ἔχουν ἐκείνους πού τὰ νοθεύουν, ὅπως τὸ φύλλο τὸ ἄμωμο³⁹· ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶναι σπάνια καί ἀναγκαῖα, γι' αὐτὸ καί γίνονται πολλὰ νόθα. Κανένας φυσικὰ δέν θά ἤθελε νά νοθεύσει κάτι ἄλλο ἀπὸ τὰ εὐτελή. Ὁ βίος ὁ καθαρὸς ἔχει πολλούς ἐκείνους πού τόν νοθεύουν· κανένας δέν θά ἤθελε νά ὑποκριθεῖ ἐκεῖνον πού κάμνει φαύλη ζωὴ, ἀλλ' ἐκεῖνον πού κάμνει ἄμεμπτη ζωὴ. Τί λοιπόν θά μπορούσαμε νά ποῦμε πρὸς τοὺς Ἕλληνες; Ἔρχεται ὁ Ἕλληνας καί λέγει Ἰθέλω νά γίνω Χριστιανός, ἀλλὰ δέν ξέρω σέ ποιὸν νά προσκολληθῶ, διότι ὑπάρχει σέ σᾶς πολλή διαμάχη καί διαφωνία, πολὺς θόρυβος· ποιὸ δόγμα νά προτιμήσω; ποιὸ νά διαλέξω; Ὁ καθένας λέγει ὅτι ἐγὼ ἔχω τήν ἀλήθεια· σέ ποιὸν νά πιστέψω, τῇ στιγμῇ πού δέν γνωρίζω τίποτε ἀπὸ τίς Γραφές;· Καί ἐκεῖνοι προβάλλουν αὐτό· αὐτὸ εἶναι πάρα πολὺ πρὸς ὄφελός μας· διότι, ἐάν μὲν λέγαμε νά

θεσθαι, εἰκότως ἔθορύβου, εἰ δὲ ταῖς Γραφαῖς λέγο-
 μεν πιστεύειν, αὐται δὲ ἀπλαῖ καὶ ἀληθεῖς, εὐκολόν
 σοι τὸ κρινόμενον. Εἴ τις ἐκείναις συμφωνεῖ, οὗτος
 Χριστιανός· εἰ τις μάχεται, οὗτος πόρρω τοῦ κανόνος
 5 τούτου.

Τί οὖν, ἂν ἐκεῖνος ἐλθὼν εἶπη, τοῦτο ἔχειν τὴν
 Γραφήν, σὺ δὲ ἕτερον λέγῃς, καὶ ἄλλως παρεξηγή-
 σθε τὰς Γραφάς, τὰς διανοίας αὐτῶν ἔλκοντες; Σὺ
 οὖν, εἰπέ μοι, νοῦν οὐκ ἔχεις οὐδὲ κρίσιν; Καὶ πῶς
 10 ἂν δυναίμην, φησί, μηδὲ εἰδὼς κρίνειν τὰ ὑμέτερα;
 μαθητῆς βούλομαι γενέσθαι, σὺ δέ με ἤδη διδάσκαλον
 ποιεῖς. Ἄν ταῦτα λέγῃ, τί, φησὶν, ἀποκρινώμεθα;
 πῶς αὐτὸν πείσομεν; Ἐρωτήσωμεν, εἰ μὴ σκῆψις
 ταῦτα καὶ πρόφασις· ἐρωτήσωμεν, εἰ κατέγνω τῶν
 15 Ἑλλήνων. Πάντως τί ἐρεῖ· οὐ γὰρ δὴ μὴ καταγνοὺς
 ἐπὶ τὰ ἡμέτερα ἤξει. Ἐρωτήσωμεν τὰς αἰτίας, δι' ἃς
 κατέγνω· οὐ γὰρ δὴ ἀπλῶς κατέγνω. Εὐδηλον ὅτι
 ἐρεῖ διὰ τὸ κτίσματα εἶναι καὶ μὴ εἶναι ἄκτιστον Θε-
 όν. Καλῶς. Ἄν οὖν τοῦτο μὲν εὔρη παρὰ ταῖς ἄλ-
 20 λαις αἰρέσεσι, τὸ δὲ ἐναντίον παρ' ἡμῖν, ποίου λόγου
 χρεια; Πάντες ὁμολογοῦμεν ὅτι ὁ Χριστὸς Θεός. Ἄλλ'
 ἴδωμεν τίνες μάχονται, καὶ τίνες οὐ μάχονται.

Ἡμεῖς, λέγοντες Θεόν, ἄξια Θεοῦ καὶ φθειγγόμε-
 θα, ὅτι ἐξουσίαν ἔχει, ὅτι οὐκ ἔστι δοῦλος, ὅτι ἐλεύ-
 25 θερος, ὅτι ἀφ' ἑαυτοῦ πάντα ποιεῖ· ἐκεῖνος δὲ τοῦ-
 ναντίον. Πάλιν ἐρωτῶ, εἰ ἱατρὸς μέλλοις μανθάνειν,
 ἄρα ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, εἰπέ μοι, τὰ λεγόμενα κα-

πιστέψεις στις σκέψεις μας, πολύ σωστά θ' ἀνησυχούσας, ἐὰν ὅμως λέμε νὰ πιστεύεις στις Γραφές, αὐτές δὲ εἶναι ἀπλές καὶ ἀληθινές, εὐκόλο σοῦ εἶναι νὰ κρίνεις πού ὑπάρχει ἡ ἀλήθεια. Ἐὰν κάποιος συμφωνεῖ μὲ ἐκεῖνες, αὐτός εἶναι Χριστιανός· ἐὰν κάποιος μάχεται ἐκεῖνες, αὐτός βρίσκεται πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὸν κανόνα αὐτό.

Τί λοιπόν, ἂν ἐκεῖνος ἔλθει καὶ σοῦ πει, αὐτό λέγεται στή Γραφή, ἐνῶ σὺ ἄλλο λές, καὶ ἐρμηνεύετε διαφορετικὰ τις Γραφές, παρασύροντας τις σκέψεις αὐτῶν; Σὺ λοιπόν πές μου δὲν ἔχεις νοῦ οὔτε κρίση; Καὶ πῶς, λέγει, θὰ μπορούσα, τῆ στιγμῆ πού δὲν γνωρίζω νὰ κρίνω τὰ δικά σας; ἐγὼ θέλω νὰ γίνω μαθητής, ἐνῶ σὺ μὲ κάμνεις ἀπὸ τώρα δάσκαλο. "Ἄν λέγει αὐτὰ τί ἀπάντηση, λέγει, νὰ τοῦ δώσουμε; πῶς θὰ τὸν πείσομε; "Ἄς τὸν ἐρωτήσομε, ἐὰν αὐτὰ δὲν εἶναι δικαιολογία καὶ πρόφαση· ὡς τὸν ἐρωτήσομε, ἂν περιφρόνησε τοὺς "Ἕλληνες. Ὅπωςδήποτε κάτι θὰ πει· διότι βέβαια δὲν θὰ ἔλθει πρὸς τὰ δικά μας ἂν δὲν περιφρόνησε αὐτούς. "Ἄς τὸν ἐρωτήσομε γιὰ τις αἰτίες γιὰ τις ὁποῖες τοὺς περιφρόνησε· διότι βέβαια δὲν τοὺς περιφρόνησε ἔτσι τυχαῖα. Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι θὰ πει τοὺς περιφρόνησε ἐπειδὴ εἶναι κτίσματα οἱ θεοὶ τους καὶ δὲν εἶναι ἄκτιστος ὁ Θεός τους. Πολὺ καλά. "Ἄν λοιπόν αὐτὸ μὲν τὸ βρεῖ στις ἄλλες αἱρέσεις, τὸ δὲ ἀντίθετο σ' ἐμᾶς, τί πρέπει νὰ τοῦ ποῦμε; "Ὅλοι ὁμολογοῦμε ὅτι ὁ Χριστός εἶναι Θεός. "Ἄς δοῦμε ὅμως ποιοὶ τὸν πολεμοῦν καὶ ποιοὶ δὲν τὸν πολεμοῦν.

Ἐμεῖς, λέγοντας Θεό, λέμε καὶ πράγματα ἄξια γιὰ τὸ Θεό, ὅτι δηλαδὴ ἔχει ἐξουσία, ὅτι δὲν εἶναι δοῦλος, ὅτι εἶναι ἐλεύθερος, ὅτι ἀπὸ μόνος του τὰ κάμνει ὅλα, ἐνῶ ἐκεῖνος πού τὸν μάχεται λέγει τὸ ἀντίθετο. Πάλι κάμνω τὴν ἐρώτηση, ἐὰν πρόκειται νὰ σπουδάσεις γιὰ τὸν Χριστό, πές μου, ἄραγε ἀποδέχεσαι τὰ λεγόμενα ἔτσι στήν τύχη καὶ χωρὶς νὰ τὰ ἐξετάσεις; ἂν καὶ βέβαια ὑπάρχουν

- ταδέχη; καίτοι πολλὰ παρ' ἐκείνοις δόγματα. Εἰ μὲν οὖν ἀπλῶς, ἄπερ ἂν ἀκούσης, καταδέχη, οὐκ ἔστι τοῦτο ἀνδρός, εἰ δὲ κρίσιν ἔχεις καὶ νοῦν, πάντως εἶση τὸ καλόν. Υἱὸν λέγομεν ἡμεῖς, ἐπαληθεύομεν ὃ
- 5 λέγομεν· ἐκείνοι δὲ λέγουσι μὲν, οὐχ ὁμολογοῦσι δέ. "Ἰνὰ δὲ καὶ σαφέστερον εἶπω, ἐκείνοι ἔχουσί τινας, ἀφ' ὧν καλοῦνται, αὐτοῦ τοῦ αἵρεσιάρχου δηλονότι τὸ ὄνομα, καὶ ἐκάστη αἵρεσις ὁμοίως· παρ' ἡμῖν ἀνὴρ μὲν εὐδείς ἔδωκεν ἡμῖν ὄνομα, ἡ δὲ πίστις αὐτή.
- 10 Ἄλλὰ σκῆψις τοῦτο καὶ πρόφασις. Διὰ τί γάρ, εἰπέ μοι, ἂν μὲν ἱμάτιον μέλλης πρίασθαι, καίτοι γε ὑφαντικῆς ἀπειρος ὢν τέχνης, οὐ λέγεις ταῦτα τὰ ρήματα, ὅτι 'οὐκ οἶδα ἀγοράσαι, ἐμπαιξουσί μοι', ἀλλὰ πάντα ποιεῖς ὥστε μαθεῖν; Κἂν ἄλλο ὅ,τιοῦν βου-
- 15 ληθῆς ὠνήσασθαι, πάντα ποιεῖς πολυπραγμονῶν, ἐνταῦθα δὲ ταῦτα λέγεις. "Ὡστε ἐπὶ τῷ λόγῳ τούτῳ οὐδὲν ὄλως καταδέξῃ. "Ἐστω γάρ τις, μηδὲν ὄλως δόγμα ἔχων, ἂν κἀκεῖνος λέγη, ὃ περὶ τῶν Χριστιανῶν σύ, 'Τοσοῦτον πλῆθος ἀνθρώπων ἐστί, καὶ δό-
- 20 γματα ἔχουσι διάφορα· ὃ μὲν "Ἕλληνας ἐστίν, ὃ δὲ "Ἰουδαῖος, ὃ δὲ Χριστιανός, οὐδὲ ἐν δεῖ δόγμα καταδέξασθαι (ἀλλήλοις γὰρ πολεμοῦσιν), ἐγὼ δὲ μαθητῆς εἰμι, καὶ κριτῆς οὐ βούλομαι εἶναι, οὐδὲ ἔξω καταγινώσκειν ἐνὸς δόγματος', οὐκέτι σοι αὕτη λοιπὸν
- 25 ἢ πρόφασις χώραν ἔχει· καθάπερ γὰρ ἰσχυσάς τὸ νόθον ἐκβαλεῖν, οὕτως ἰσχύσεις καὶ ἐνταῦθα ἐλθὼν δοκιμάσαι τὸ λυσιτελές· ὃ μὲν γάρ, μηδενὸς ὄλως δόγματος καταγνούς, εὐκόλως ταῦτα ἐρεῖ, ὃ δὲ καταγνούς, κἂν μηδὲν ἡρημένος ᾗ, ὁδῶ προβαίνων, δυ-
- 30 νήσεται συνιδεῖν τὸ δέον.

πολλά δόγματα σ' εκείνους. Ἐὰν λοιπὸν ἀποδέχεσαι ἔτσι στὴν τύχη ἐκεῖνα ποὺ θ' ἀκούσεις, δὲν εἶναι αὐτὸ γνῶρισμα ἀνδρός, ἐὰν ὅμως ἔχεις κρίση καὶ νοῦ, ὅπωςδὴποτε θ' ἀντιληφθεῖς τὸ σωστό. Ἐμεῖς λέμε Υἱὸ καὶ ἐπαληθεύομε αὐτὸ ποὺ λέμε, ἐνῶ ἐκεῖνοι λένε μὲν, δὲν τὸ ὁμολογοῦν ὅμως. Καὶ γιὰ νὰ μιλήσω σαφέστερα, ἐκεῖνοι ἔχουν ὀρισμένους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὀνομάζονται, τὸ ὄνομα δηλαδὴ τοῦ ἴδιου τοῦ αἰρεσιάρχου, καὶ τὸ ἴδιο συμβαίνει μὲ κάθε αἵρεση· σ' ἐμᾶς ὅμως κανένας ἄνδρας δὲν μᾶς ἔδωσε τὸ ὄνομα, ἀλλ' ἢ ἴδια ἢ πίστη μας.

Ἄλλ' αὐτὸ εἶναι δικαιολογία καὶ πρόφαση. Διότι πές μου, γιατί, ἂν μὲν πρόκειται ν' ἀγοράσεις ἔνδυμα, ἂν καὶ βέβαια εἶσαι ἄπειρος τῆς ὑφαντικῆς τέχνης, δὲν λέγεις αὐτὰ τὰ λόγια, ὅτι δηλαδὴ ἔδεν γνωρίζω ν' ἀγοράσω, μὲ ἐμπαίζουν, ἀλλὰ κάνεις τὰ πάντα γιὰ νὰ μάθεις; Καὶ ἂν ἀκόμα θελήσεις ν' ἀγοράσεις ὅ,τιδὴποτε, κάνεις τὰ πάντα ἐξετάζοντάς τα μὲ λεπτομέρεια, ἐνῶ ἐδῶ λές αὐτά. Ὡστε λοιπὸν σύμφωνα μὲ τὰ λόγια σου αὐτὰ τίποτε γενικὰ δὲν θ' ἀποδεχθεῖς. Διότι ἄς ὑποθέσουμε ὅτι ὑπάρχει κάποιος, ποὺ δὲν ἔχει καθόλου δόγμα, ἂν καὶ ἐκεῖνος λέγει, αὐτὸ ποὺ λές σὺ γιὰ τοὺς Χριστιανούς. Ὑπάρχει τόσο πλῆθος ἀνθρώπων καὶ ἔχουν δόγματα διάφορα· ὁ μὲν ἓνας εἶναι Ἕλληνας, ὁ ἄλλος Ἰουδαῖος καὶ ὁ ἄλλος Χριστιανός, πρέπει κατ' ἀνάγκη νὰ μὴ ἀποδεχθῶ κανένα δόγμα (διότι πολεμοῦν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο), ἐνῶ ἐγὼ εἶμαι μαθητὴς καὶ δὲν θέλω νὰ γίνω κριτής, οὔτε νὰ κατηγορῶ ἔξω κάποιο ἀπὸ τὰ δόγματα αὐτά, ὅπωςδὴποτε αὐτὴ ἢ πρόφασή σου δὲν εὐσταθεῖ καθόλου· διότι ὅπως ἀκριβῶς κατόρθωσες νὰ ἀπορρίψεις τὸ νόθο, ἔτσι θὰ μπορέσεις καὶ ἐδῶ νὰ ἐξετάσεις καὶ νὰ βρεῖς τὸ ὠφέλιμο· διότι, ἐκεῖνος μὲν ποὺ δὲν κατηγόρησε γενικὰ κανένα δόγμα, εὐκόλα θὰ τὰ πεῖ αὐτά, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ κατηγόρησε, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν ἔχει ἀποδεχθεῖ κανένα, προχωρώντας σιγά - σιγά θὰ μπορέσει ν' ἀντιληφθεῖ τὸ σωστό.

Μὴ δὴ σκηπτώμεθα, μηδὲ προφασίζώμεθα πάντα γὰρ ῥάδια. Βούλει σοι δείξω ὅτι πρόφασίς ἐστι ταῦτα; Τὰ πρακτέα, καὶ τὰ μὴ πρακτέα οἶδας; διὰ τί οὖν τὰ πρακτέα μὴ πράττεις, ἀλλὰ τὰ μὴ πρακτέα;
 5 Πρᾶξον ἐκεῖνα, καὶ ὀρθῶ λογισμῶ ζήτησον παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτός σοι πάντως ἀποκαλύψει. «Οὐκ ἔστι προσωπολήπτης», φησὶν, «ὁ Θεός, ἀλλ' ἐν παντὶ ἔθνηι ὁ φοβούμενος αὐτόν, καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην δεκτὸς αὐτῶ ἐστιν». Οὐκ ἔστι τὸν χωρὶς προλή-
 10 ψεως ἀκούοντα μὴ πείθεσθαι. Ὡσπερ γάρ, εἰ κανὼν τις ἦν, πρὸς ὃν πάντα ἀπευθύνεσθαι ἐχρῆν, οὐ πολλῆς ἔδει σκέψεως, ἀλλὰ τὸν παραμετροῦντα εὐκόλον ἦν λαβεῖν, οὕτω καὶ νῦν. Πῶς οὖν οὐ συνορῶσι; Πολλὰ ποιεῖ καὶ πρόληψις καὶ ἀνθρώπιναι αἰτίαι.
 15 Τοῦτο καὶ περὶ ἡμῶν, φησί, καὶ ἐκεῖνοι λέγουσι. Πῶς; Μὴ γὰρ ἀπεσχίσμεθα τῆς Ἐκκλησίας; μὴ γὰρ αἰρεσιάρχας ἔχομεν; μὴ γὰρ ἀπ' ἀνθρώπων καλούμεθα; μὴ γὰρ προηγούμενος ἡμῶν τις ἐστιν, ὥσπερ τῶ μὲν Μαρκίῳ, τῶ δὲ Μανιχαῖος, τῶ δὲ Ἄρειος,
 20 τῶ δὲ ἄλλος τις αἰρέσεως ἀρχηγός; Εἰ δὲ καὶ ἡμεῖς προσηγορίαν τινὸς ἔχομεν, ἀλλ' οὐ τοὺς τῆς αἰρέσεως ἄρξαντας, ἀλλὰ τοὺς προστάντας ἡμῶν καὶ κυβερνήσαντας τὴν Ἐκκλησίαν. Οὐκ ἔχομεν διδασκάλους ἐπὶ τῆς γῆς, μὴ γένοιτο! ἓνα ἔχομεν τὸν ἐν τοῖς
 25 οὐρανοῖς.

Κἀκεῖνοι, φησί, τὰ αὐτὰ προβάλλονται. Ἄλλ' ἐφέστηκε τὸ ὄνομα κατηγοροῦν αὐτῶν, καὶ ἐμφράτον τὰ στόματα. Πολλοὶ γεγόνασιν Ἕλληνες, καὶ οὐδεὶς ταῦτα ἠρώτησε, καὶ παρὰ φιλοσόφοις ἦν ταῦτα,

“Ας μὴ προβάλλομε λοιπὸν δικαιολογίες, οὔτε καὶ προφάσεις· διότι ὅλα εἶναι εὐκόλα. Θέλεις νὰ σοῦ δείξω ὅτι αὐτὰ εἶναι πρόφραση; Γνωρίζεις ἐκεῖνα ποῦ πρέπει νὰ πράττεις καὶ ἐκεῖνα ποῦ δὲν πρέπει νὰ πράττεις; Γιατί λοιπὸν δὲν πράττεις ἐκεῖνα ποῦ πρέπει νὰ πράττεις, ἀλλὰ πράττεις ἐκεῖνα ποῦ δὲν πρέπει; Πράξε ἐκεῖνα καὶ μέ ὀρθή σκέψη ζήτησε ἀπὸ τὸ Θεό, καὶ αὐτὸς ὅπωςδήποτε θὰ σοῦ ἀποκαλύψει ἐκεῖνο ποῦ πρέπει. «Ὁ Θεός», λέγει, «δὲν εἶναι προσωπολήπτης, ἀλλὰ σὲ κάθε ἔθνος ἐκεῖνος ποῦ τὸν φοβᾶται καὶ ἐκτελεῖ τὸ ὀρθὸ εἶναι δεκτὸς ἀπ’ αὐτόν»⁴⁰. Δὲν εἶναι δυνατό νὰ μὴ πεισθεῖ ἐκεῖνος ποῦ ἀκούει χωρὶς προκατάληψη. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς, ἐὰν ὑπῆρχε κάποιος κανόνας, πρὸς τὸν ὁποῖο ἔπρεπε ὁ καθένας νὰ συμμορφώνεται, δὲν χρειαζόταν καὶ πολλή σκέψη, ἀλλὰ θὰ ἦταν εὐκόλο ν’ ἀντιληφθεῖ κανεὶς ἐκεῖνον ποῦ τὸν παραβαίνει, ἔτσι καὶ τώρα. Πῶς λοιπὸν δὲν ἀντιλαμβάνονται τὸ ὀρθό; Πολλὰ τὰ κάμνει καὶ ἡ προκατάληψη καὶ οἱ ἀνθρώπινες αἰτίες.

Αὐτό, λέγει, καὶ ἐκεῖνοι λένε γιὰ ἐμᾶς. Πῶς; Μήπως δηλαδὴ ἀποσχισθήκαμε ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία; μήπως ἔχομε αἰρεσιάρχες; μήπως ἔχομε τὸ ὄνομά μας ἀπὸ ἀνθρώπους; μήπως ὑπάρχει κάποιος ἀπὸ ἐμᾶς ποῦ προέχει, ὅπως ἀκριβῶς σ’ ἄλλους μὲν εἶναι ὁ Μαρκίων, σ’ ἄλλους ὁ Μανιχαῖος, σ’ ἄλλους δὲ ὁ Ἄρειος, καὶ σ’ ἄλλους κάποιος ἄλλος ἀρχηγὸς αἰρέσεως; Ἐὰν δὲ καὶ ἐμεῖς φέρομε τὸ ὄνομα κάποιου, ὅμως ὄχι ἐκείνων ποῦ ἔγιναν ἀρχὴ τῆς αἰρέσεως, ἀλλ’ ἐκείνων ποῦ ὑπῆρξαν προϊστάμενοί μας καὶ κυβέρνησαν τὴν Ἐκκλησία. Δὲν ἔχομε δασκάλους ἐπάνω στὴ γῆ, μὴ γένοιτο! ἓνα δάσκαλο ἔχομε, ἐκεῖνον ποῦ βρίσκεται στοὺς οὐρανοὺς.

Καὶ ἐκεῖνοι, λέγει, τὰ ἴδια προβάλλουν. Ἄλλ’ ὅμως ὑπάρχει τὸ ὄνομα ποῦ κατηγορεῖ αὐτοὺς καὶ κλείνει τὰ στόματά τους. Πολλοὶ Ἕλληνες ἔγιναν Χριστιανοὶ καὶ κανένας δὲν ἐρώτησε αὐτά, ἀλλὰ καὶ στοὺς φιλοσόφους

καὶ οὐδεὶς ἐκωλύθη τῶν τὴν ὀρθὴν αἵρεσιν ἐχόντων.
 Διὰ τί μὴ εἶπον, ὅτε ταῦτα ἐκείνου, ὅτι καὶ οὗτοι
 καὶ κεῖνοι Ἰουδαῖοι, τίνι δεῖ ἡμᾶς πείθεσθαι; Ἄλλ'
 ἐπείσθησαν, ὡς ἔδει.

5 Οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς πειθώμεθα τοῖς τοῦ Θεοῦ νό-
 μοις, καὶ πάντα πράττωμεν κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν,
 καὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ βούλησιν πολιτευσώμεθα, ὡς ἔ-
 τι ἐσμὲν ἐν τῷ παρόντι βίῳ, ἵνα, μετὰ ἀρετῆς τὸν
 ὑπόλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς ἡμῶν διανύσαντες, τῶν
 10 ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἐπιτυ-
 χεῖν δυνησώμεθα, καὶ σὺν τοῖς εὐαρεστήσασιν αὐτῷ
 τιμῆς ἀξιοθῶμεν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Μονο-
 γενοῦς Υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ τοῦ παναγίου καὶ ζωοποιοῦ
 Πνεύματος, τῆς μιᾶς καὶ ἀληθοῦς θεότητος, νῦν καὶ
 15 αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ὑπῆρχαν αὐτὰ καὶ κανέναν δὲν ἐμποδίσθηκε ἀπὸ ἐκείνους ποὺ μπορούσαν νὰ κάνουν ὀρθὴ ἐκλογή. Γιατί δὲν εἶπαν, ὅταν συζητοῦσαν αὐτὰ, ὅτι καὶ αὐτοὶ καὶ ἐκεῖνοι Ἰουδαῖοι εἶναι, σὲ ποιὸν πρέπει ἡμεῖς νὰ πιστέψουμε; Ἀλλὰ πίστεψαν, ὅπως ἔπρεπε.

Λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ὡς πιστεύουμε στοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ καὶ ὅλα νὰ τὰ κάμνουμε ὅπως ἀρέσουν σ' αὐτόν, καὶ ὡς ρυθμίσουμε τὴ ζωὴ μας ὅπως θέλει αὐτός, ὅσο ἀκόμα βρισκόμαστε στὴν παρούσα ζωὴ, ὥστε, ἀφοῦ διανύσουμε ἐνάρετα τὸν ὑπόλοιπο χρόνον τῆς ζωῆς μας, νὰ μπορέσουμε νὰ ἐπιτύχομε τὰ ἀγαθὰ ποὺ ἔχει ὑποσχεθεῖ σ' ἐκείνους ποὺ τὸν ἀγαποῦν, καὶ μαζὶ μὲ ἐκείνους ποὺ ὑπῆρξαν ἀρεστοὶ σ' αὐτόν ν' ἀξιοθουῦμε νὰ τιμηθουῦμε μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Μονογενῆ Υἱοῦ αὐτοῦ καὶ τοῦ παναγίου καὶ ζωοποιοῦ Πνεύματος, τῆς μιᾶς ἀληθινῆς θεότητος, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Λ Δ'

(Πράξ. 15, 35 - 16, 12)

«Παῦλος δὲ καὶ Βαρνάβας διέτριβον ἐν Ἀντιο-
χειῖα, διδάσκοντες καὶ εὐαγγελιζόμενοι μετὰ
καὶ ἑτέρων πολλῶν τὸν λόγον τοῦ Κυρίου. Με-
τὰ δὲ τινὰς ἡμέρας εἶπε Παῦλος πρὸς Βαρνά-
5 βαν· Ἐπιστρέψαντες δὴ ἐπισκεψώμεθα τοὺς ἀ-
δελφοὺς κατὰ πᾶσαν πόλιν, ἐν αἷς κατηγγεί-
λαμεν τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, πῶς ἔχουσιν».

1. Ὅρα πάλιν αὐτῶν τὸ ταπεινὸν πῶς καὶ ἑτέ-
ροις μεταδιδόασι τοῦ λόγου. Καὶ ἤδη μὲν τῶν Ἀπο-
10 στόλων τῶν λοιπῶν τὸ ἦθος ἀνέγραψεν ἡμῖν ὁ Λου-
κᾶς, δεικνὺς ὅτι ὁ μὲν ἀπαλώτερος ἦν καὶ μᾶλλον
συγγνωμονικός, οὗτος δὲ ἀκριβέστερος καὶ αὐστηρό-
τερος (διάφορα γὰρ ἐστὶ τὰ χαρίσματα)· ὅτι δὲ καὶ
τοῦτο χάρισμα, δῆλον. Ἄλλ' ἐκεῖνο μὲν ἑτέροις ἡ-
15 θεσιν ἀνθρώπων ἀρμόζει, τοῦτο δὲ ἑτέροις· κἂν με-
τασκευάσωνται, γέγονεν ἄχρηστον λοιπὸν. Καὶ δοκεῖ
μὲν εἶναι τις παροξυσμός, τὸ δὲ πᾶν οἰκονομία ἐστίν·
ὥστε γὰρ τοὺς προσήκοντας ἕκαστον τόπους ἀπολα-
βεῖν, τοῦτο γίνεται. Ἄλλως δὲ καὶ ἔδει πάντας οὐχ
20 ὁμοτίμους εἶναι, ἀλλὰ τὸν μὲν ἄρχειν, τὸν δὲ ἄρχε-
σθαι· καὶ τοῦτο οἰκονομικόν· Κύπριοι μὲν γὰρ οὐδὲν
τοιούτον ἐπεδείξαντο, οἷον οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ οἱ

Ο Μ Ι Λ Ι Α Λ Δ '

(Πράξ. 15, 35 - 16, 12)

«Ὁ δὲ Παῦλος καὶ ὁ Βαρνάβας ἐξακολουθοῦσαν νὰ παραμένουν στὴν Ἀντιόχεια καὶ μὲ ἄλλους πολλοὺς δίδασκαν καὶ κήρυτταν τὸ λόγο τοῦ Κυρίου. Μετὰ δὲ ἀπὸ μερικὲς ἡμέρες εἶπε ὁ Παῦλος πρὸς τὸν Βαρνάβα· Ἔσπιστρέψομε λοιπὸν ὥστε νὰ ἐπισκεφθοῦμε τοὺς ἀδελφοὺς σὲ ὅλες τὶς πόλεις, στίς ὁποῖες κηρύξαμε τὸ λόγο τοῦ Κυρίου καὶ νὰ δοῦμε πῶς εἶναι»¹.

1. Πρόσεχε πάλι τὴν ταπεινοφροσύνη αὐτῶν, πῶς καὶ σ' ἄλλους κηρύττουν τὸ λόγο τοῦ Κυρίου. Καὶ ἤδη ὁ Λουκᾶς μᾶς περιέγραψε τὸ ἦθος τῶν ὑπόλοιπων Ἀποστόλων, δείχνοντάς μας ὅτι ὁ μὲν ἕνας ἦταν πιὸ ἀκριβῆς καὶ περισσότερο αὐστηρὸς (διότι εἶναι διάφορα τὰ χαρίσματα)· τὸ ὅτι δὲ καὶ αὐτὸ εἶναι χάρισμα εἶναι φανερό. Ἄλλ' ἐκεῖνο μὲν τὸ χάρισμα ταιριάζει σὲ ἄλλο χαρακτήρα ἀνθρώπων, ἐνῶ αὐτὸ σὲ ἄλλους· ἐὰν δὲ ἀλλάξομε τὴ μορφή τους, τότε πιά ἔγινε τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ ἄχρηστο. Καὶ φαίνεται μὲν ὅτι ὑπάρχει κάποια ὀξεία διαφωνία, τὸ πᾶν ὅμως ἀποτελεῖ πρόνοια τοῦ Θεοῦ· αὐτὸ λοιπὸν γίνεται γιὰ ν' ἀναλάβει ὁ καθένας τοὺς τόπους ποὺ τοῦ ταίριαζαν· ἐξ ἄλλου δὲ ἔπρεπε νὰ μὴ εἶναι ὅλοι ἰσότιμοι, ἀλλ' ὁ μὲν ἕνας νὰ ἄρχει, οἱ δὲ ἄλλοι νὰ ἄρχονται· καὶ αὐτὸ εἶναι ἔργο τῆς πρόνοιας τοῦ Θεοῦ· διότι οἱ μὲν Κύπριοι τίποτε παρόμοιο δὲν παρουσίασαν μὲ ἐκεῖνο ποὺ παρουσίασαν οἱ πιστοὶ τῆς Ἀντιόχειας καὶ οἱ

λοιποί· καὶ ἐκεῖνοι μᾶλλον ἐδέοντο τοῦ ἠθους τοῦ ἀπαλωτέρου, οὗτοι δὲ τούτου.

«**Βαρνάβας** δὲ ἐβουλεύσατο συμπαραλαβεῖν καὶ Ἰωάννην, τὸν καλούμενον **Μᾶρκον**, **Παῦλος** δὲ ἠξίου 5 οὐ τὸν ἀποστάντα ἀπ' αὐτῶν ἀπὸ Παμφυλίας, καὶ μὴ συνελθόντα αὐτοῖς εἰς τὸ ἔργον, μὴ συμπαραλαβεῖν τοῦτον. Ἐγένετο οὖν παροξυσμός, ὥστε χωρισθῆναι αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, τὸν τε **Βαρνάβαν** παραλαβόντα τὸν **Μᾶρκον**, ἐκπλεῦσαι εἰς **Κύπρον**. **Παῦλος** δέ, ἐπιλεξάμενος **Σίλαν**, ἐξῆλθε, παραδοθεὶς τῇ 10 χάριτι τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν». Οὕτω καὶ ἐν τοῖς προφήταις εὐρίσκομεν διαφόρους γνώμας καὶ διάφορα ἦθη· οἷον, ὁ Ἡλίας αὐστηρός, ὁ Μωϋσῆς πρᾶος. Καὶ ἐνταῦθα τοίνυν σφοδρότερός ἐστιν ὁ 15 **Παῦλος**.

Ἄλλ' ὄρα καὶ οὕτω τὸ ἐπιεικὲς αὐτοῦ. «Ἡξίου», φησί, «τὸν ἀποστάντα ἀπ' αὐτῶν ἀπὸ Παμφυλίας μὴ συμπαραλαβεῖν». Καθάπερ γὰρ τις στρατηγὸς οὐκ ἂν ἔλοιτο τὸν σκευοφόρον ἔχειν ἀεὶ βάναν- 20 σον, οὕτως οὐδὲ ὁ Ἀπόστολος. Τοῦτο καὶ τοὺς ἄλλους ἐπαίδευε, καὶ αὐτὸν ἐρρύθμιζεν ἐκεῖνον. Οὐκοῦν, φησί, κακὸς ὁ **Βαρνάβας**; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἄτοπον τὸ νομίζειν τοῦτο. Πῶς δὲ οὐκ ἄτοπον ὑπὲρ οὕτω πράγματος μικροῦ τοῦτον λέγειν γενέσθαι 25 κακόν; Ἄλλ' ὄρα ὅτι πρῶτον μὲν κακὸν οὐδὲν γέγονεν, εἰ, ὀλοκλήροις ἔθνεσιν ἀρκοῦντες, ἀπεσχίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλὰ καὶ μέγα ἀγαθόν· ἔπειτα ὅτι, εἰ μὴ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν εἴλοντο εὐκόλως ἀφεῖναι ἀλλήλους.

30 Σὺ δέ μοι θαύμασον τοῦτον μηδὲ τοῦτο κρύψαντα. Ἄλλ' εἰ καὶ χωρισθῆναι ἔδει, φησί, χωρὶς παρο-

ὑπόλοιποι· καὶ ἐκεῖνοι μὲν εἶχαν ἀνάγκη περισσότερο ἀπὸ ἡπιότερο χαρακτήρα, ἐνῶ αὐτοὶ ἀπὸ αὐτόν.

«Ὁ Βαρνάβας θέλησε νὰ πάρει μαζί του καὶ τὸν Ἰωάννη, ποῦ ὀνομαζόταν Μάρκος, ἀλλ' ὁ Παῦλος εἶχε τὴν ἀξίωση νὰ μὴ πάρουν μαζί τους ἐκεῖνον ποῦ τοὺς εἶχε ἐγκαταλείψει στὴν Παμφυλία καὶ δὲν πῆγε μαζί τους στὸ ἔργο τους. Δημιουργήθηκε λοιπὸν κάποια ὀξεία διαφωνία, μὲ ἀποτέλεσμα ν' ἀποχωρισθοῦν ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλο, καὶ ὁ Βαρνάβας, ἀφοῦ παρέλαβε τὸν Μάρκο, ἀπέπλευσε γιὰ τὴν Κύπρο· ὁ δὲ Παῦλος διάλεξε τὸν Σίλα καὶ ἔφυγε, ἀφοῦ παραδόθηκε ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς στὴ χάρη τοῦ Θεοῦ»². Ἄρα λοιπὸν καὶ στοὺς προφήτες βρίσκομε νὰ ὑπάρχουν διάφορες γνῶμες καὶ διάφοροι χαρακτήρες· ὅπως, ὁ Ἡλίας ἦταν αὐστηρός, ὁ Μωυσῆς πρᾶος. Καὶ ἐδῶ λοιπὸν ὁ Παῦλος εἶναι αὐστηρότερος.

Ἄλλὰ πρόσεχε καὶ τὴν ἐπιείκεια αὐτοῦ. «Εἶχε τὴν ἀξίωση», λέγει, «νὰ μὴ πάρουν μαζί τους ἐκεῖνον ποῦ τοὺς ἐγκατέλειψε στὴν Παμφυλία». Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ κάποιος στρατηγὸς δὲν θὰ προτιμοῦσε νὰ ἔχει πάντοτε τὸν σκευοφόρο σκληρό, ἔτσι οὔτε ὁ Ἀπόστολος. Αὐτὸ καὶ τοὺς ἄλλους δίδασκε καὶ ἐκεῖνον τὸν ἴδιο τὸν ἔκαμνε νὰ ἐνεργεῖ σωστά. Ὁ Βαρνάβας λοιπὸν, λέγει, ἦταν κακός; Καθόλου, ἀλλ' εἶναι καὶ πάρα πολὺ μεγάλη ἀπρέπεια τὸ νὰ τὸ νομίζομε αὐτό. Πῶς δὲν εἶναι ἀπρέπεια τὸ νὰ λέμε ὅτι αὐτὸς ἔγινε κακός γιὰ ἓνα τόσο ἀσήμαντο πράγμα; Ἄλλὰ πρόσεχε πρῶτα μὲν ὅτι δὲν συνέβηκε κανένα κακὸ ἀπὸ τὸ ὅτι ἀποχωρίσθηκαν ἀναμεταξύ τους, ἂν καὶ ἐπαρκοῦσαν γιὰ ὅλα τὰ ἔθνη, ἀλλὰ καὶ μεγάλο ἀγαθὸ· ἔπειτα ὅτι, ἂν δὲν συνέβαινε αὐτό, δὲν θὰ δέχονταν εὐκόλα ν' ἀποχωρισθοῦν ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλο.

Σὺ ὅμως σὲ παρακαλῶ θαύμασε αὐτόν γιὰ τὸ ὅτι δὲν ἔκρυψε αὐτό. Ἄλλ' ὅμως καὶ ἂν ἀκόμα ἔπρεπε ν' ἀποχω-

ξυσμοῦ. Μάλιστα μὲν οὖν καὶ ἐντεῦθεν δείκνυται τὰ ἀνθρώπινα· εἰ γὰρ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τοῦτο ἔδει γενέσθαι, πολλῶ μᾶλλον ἐνταῦθα· ἄλλως δὲ ὁ παροξυσμὸς οὐκ ἂν εἶη φαῦλος, ὅταν ὑπὲρ τοιούτων ἕκαστος ἀμ-
 5 φισβητῆ, καὶ μετὰ δικαίου λόγου. Εἰ μὲν οὖν τις αὐτῶν, τὸ ἑαυτοῦ ζητῶν, παρωξύνετο, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν τιμὴν, καλῶς, εἰ δέ, παιδεῦσαι καὶ διδάξαι ἕκαστος βουλόμενος, ὃ μὲν ταύτην, ὃ δὲ ἐκείνην ᾧδενον, τοῦτο ποῖον ἔγκλημα; Πολλὰ καὶ ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ
 10 ἐποίουν· οὐ γὰρ ἦσαν λίθοι ἢ ξύλα.

Καὶ ὄρα Παῦλον κατηγοροῦντα, καὶ τὴν αἰτίαν λέγοντα· ἠδεῖτο γὰρ τὸν Βαρνάβαν ἀπὸ ταπεινοφροσύνης πολλῆς, ἅτε κεκοινωνηκότα ἐν τοσοῦτοις αὐτῶ καὶ μετ' αὐτοῦ ὄντα· ἀλλ' οὐχ οὕτως ἠδεῖτο, ὥσ-
 15 τε καὶ παριδεῖν τὸ δέον. Τίς μὲν οὖν ἄμεινον ἐβουλεύσατο, οὐχ ἡμῶν ἀποφήνασθαι τέως δέ, ὅτι μεγάλη γέγονεν οἰκονομία, εἰ γε οὗτοι μὲν ἔμελλον δεύτερον ἐπισκέψεως ἀξιοῦσθαι, ἐκεῖνοι δὲ οὐδὲ ἅπαξ. Οὐχ ἀπλῶς διέτριβον ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἀλλ' ἐδίδασκον.
 20 Τί ἐδίδασκον; τί δὲ εὐηγγελίζοντο; Τούς τε ἤδη πιστούς, τούς τε οὐδέπω. Ἐπειδὴ γὰρ μυρία σκάνδαλα ἦν, ἔδει τῆς αὐτῶν παρουσίας. Τὸ ζητούμενον, οὐχ ὅτι διηνέχθησαν ἐν ταῖς γνώμαις, ἀλλ' ὅτι συγκατέβησαν ἀλλήλοις ἰδεῖν. Οὕτω μεῖζον ἀγαθὸν γέ-
 25 γονε τὸ χωρισθῆναι, καὶ πρόφασιν ἐκ τούτου τὸ πρᾶγμα ἔλαβε.

Τί οὖν; ἐχθροὶ ἀνεχώρησαν; Μὴ γένοιτο! Ὅρας

ρισθοῦν, λέγει, ἔπρεπε νὰ γίνει αὐτὸ χωρὶς διαφωνία. Ὅπωςδήποτε βέβαια καὶ ἀπὸ ἐδῶ γίνονται φανερὰ τὰ ἀνθρώπινα· διότι, ἐὰν αὐτὸ ἔπρεπε νὰ συμβεῖ στὴν περίπτωση τοῦ Χριστοῦ, πολὺ περισσότερο ἔπρεπε νὰ συμβεῖ ἐδῶ· ἄλλωστε δὲ δὲν θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ κακὴ ἢ διαφωνία, ὅταν ὁ καθένας διαφωνεῖ γιὰ τέτοια πράγματα, καὶ πολὺ δικαιολογημένα. Ἐὰν λοιπὸν κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς ἐξοργιζόταν ἐπιζητώντας τὸ δικό του καὶ τὴν τιμὴ γιὰ τὸν ἑαυτό του, σωστὰ θὰ ἦταν αὐτὸ κακό, ἐὰν ὅμως, θέλοντας ὁ καθένας νὰ παιδεύσει καὶ νὰ διδάξει, ὁ μὲν ἕνας βιάδιζε αὐτὸν τὸν δρόμο, ὁ δὲ ἄλλος ἐκείνον, αὐτὸ ποῖο κακό ἦταν; Πολλὰς ἐνέργειάς τους γίνονταν καὶ μὲ ἀνθρώπινη σκέψη· διότι δὲν ἦταν λίθοι ἢ ξύλα.

Καὶ πρόσεχε τὸν Παῦλο ποὺ κατηγορεῖ λέγοντας καὶ τὴν αἰτία· διότι σεβόταν τὸν Βαρνάβα λόγῳ τῆς μεγάλης ταπεινοφροσύνης του, ἐπειδὴ εἶχε λάβει μέρος μαζί του σὲ τόσα γεγονότα καὶ βρισκόταν κοντὰ του, ἀλλὰ δὲν ἦταν τόσο μεγάλος καὶ τυφλὸς ὁ σεβασμὸς του, ὥστε καὶ νὰ παραβλέψει τὸ πρέπον. Ποιὸς βέβαια σκέφθηκε ὀρθότερα, δὲν μπορούμε νὰ τὸ ποῦμε ἐμεῖς, κατ' ἀρχὴ ὅμως μπορούμε νὰ ποῦμε, ὅτι δείχθηκε μεγάλη πρόνοια ἀπὸ τὸ Θεό, ἐφόσον βέβαια αὐτοὶ μὲν ἐπρόκειτο ν' ἀξιωθοῦν γιὰ δευτέρη φορὰ νὰ ἐπισκεφθοῦν τίς ἐκκλησίες ποὺ ἴδρυσαν, ἐνῶ ἐκεῖνοι οὔτε μία φορὰ. Δὲν διέμεναν δὲ μόνο στὴν Ἀντιόχεια, ἀλλὰ καὶ δίδασκαν. Τί δίδασκαν; τί κήρυτταν; Δίδασκαν καὶ τοὺς ἤδη πιστοὺς καὶ ἐκείνους ποὺ δὲν εἶχαν πιστέψει ἀκόμη. Διότι, ἐπειδὴ ὑπῆρχαν ἀμέτρητα σκάνδαλα, ἦταν ἀπαραίτητη ἐκεῖ ἡ παρουσία αὐτῶν. Ἐκεῖνο ποὺ ἐξετάζεται εἶναι, ὄχι τὸ ὅτι διαφώνησαν μεταξύ τους, ἀλλὰ τὸ ὅτι δέχθηκαν νὰ δοῦν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο. "Ἐτσι ἀπὸ τὸ χωρισμὸ προέκυψε μεγαλύτερο ἀγαθὸ καὶ τὴν ἀφορμὴ αὐτὸ τὴν ἔλαβε ἀπ' αὐτό.

Τί λοιπὸν; ἀποχωρίσθηκαν σὰν ἐχθροί; Μακριὰ μιὰ

γὰρ μετὰ τοῦτο Βαρνάβαν πολλῶν ἐγκωμίων ἀπολαύ-
 οντα παρὰ Παύλου ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς. «Παροξυ-
 σμός», φησὶν, «ἐγένετο», οὐκ ἔχθρα, οὐδὲ φιλονει-
 κία. Τοσοῦτον ἴσχυσεν ὁ παροξυσμός, ὥστε χωρίσαι.
 5 Καὶ εἰκότως· ὅπερ γὰρ ἕκαστος ὑπέλαβεν εἶναι λυ-
 σιτελές, τοῦτο μετὰ ταῦτα οὐ προσήκατο διὰ τὴν πρὸς
 ἐκεῖνον κοινωνίαν. Ἐμοὶ δοκεῖ καὶ κατὰ σύνεσιν γε-
 γενῆσθαι τὸν χωρισμόν, καὶ πρὸς ἀλλήλους εἰπεῖν
 ὅτι, ἔπειδὴ ἐγὼ οὐ βούλομαι, σὺ δὲ βούλει, ἵνα μὴ
 10 μαχώμεθα, διανειμώμεθα τοὺς τόπους. Ὡστε, πά-
 νυ εἵκοντες ἀλλήλοις, τοῦτο ἐποίουν. Ἐβούλετο γὰρ
 στεῖναι τὸ Παύλου Βαρνάβας, διὰ τοῦτο καὶ ἀνεχώ-
 ρησεν· ἐβούλετο καὶ Παῦλος ὁμοίως τὸ ἐκείνου, διὰ
 τοῦτο καὶ αὐτὸς τὸ ἴσον ποιεῖ καὶ ἀναχωρεῖ. Εἶθε
 15 καὶ ἡμεῖς τοιοῦτους ἐχωριζόμεθα χωρισμούς, ὥστε
 ἐπὶ κήρυγμα ἀπιέναι.

2. «Παῦλος δέ», φησὶν, «ἐπιλεξάμενος τὸν Σίλαν,
 ἐξῆλθε παραδοθεὶς τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τῶν ἀδελ-
 φῶν». Θαυμαστός ἐστιν οὗτος ὁ ἀνὴρ, καὶ σφόδρα
 20 μέγας. Πάνυ δὲ ὠφέλει τὸν Μάρκον ἢ μάχη αὕτη·
 τὸ μὲν γὰρ Παύλου φοβερόν ἐπέστρεψεν αὐτόν, τὸ
 δὲ Βαρνάβα χρηστὸν ἐποίει μηκέτι ἀπολειφθῆναι,
 ὥστε μάχονται μὲν, πρὸς ἓν δὲ τέλος ἀπαντᾷ τὸ κέρ-
 δος· καὶ γάρ, Παῦλον ὄρῶν αἰρούμενον ἀποστῆναι,
 25 πάνυ ἂν ἐφοβήθη καὶ κατέγνω ἑαυτοῦ, καὶ πάλιν,
 Βαρνάβαν ὄρῶν οὕτως αὐτοῦ ἀντεχόμενον, πάνυ ἂν
 αὐτὸν ἐφίλησε· καὶ διωρθοῦτο ὁ μαθητῆς διὰ τῆς μά-
 χης τῶν διδασκάλων· τοσοῦτον ἀπειχε τοῦ σκανδαλι-

τέτοια σκέψη! Διότι βλέπεις μετὰ ἀπ' αὐτὸ τὸν Βαρνάβα ν' ἀπολαμβάνει ἀπὸ τὸν Παῦλο στίς ἐπιστολές του πολλὰ ἐγκώμια. «Διαφωνία ἔντονη», λέγει, «συνέβηκε», ὄχι ἔχθρα, οὔτε φιλονεικία. Τόσο καὶ μόνο κατόρθωσε νὰ ἐπιτύχει ἡ διαφωνία, τὸ ν' ἀποχωρισθοῦν. Καὶ πολὺ σωστά· διότι ἐκεῖνο ποῦ ὁ καθένας θεωροῦσε ὅτι εἶναι ὠφέλιμο, αὐτὸ στῆ συνέχεια δὲν στάθηκε ἐμπόδιο γιὰ τὴν ἐπικοινωνία του μὲ ἐκεῖνον. Ἐγὼ ἔχω τὴ γνώμη ὅτι ὁ χωρισμὸς ἔγινε καὶ μὲ σύνεση καὶ λέγοντας ἀναμεταξύ τους· ἔπειδὴ ἐγὼ δὲν θέλω νὰ ρθει μαζί μας, σὺ δὲ θέλεις, γιὰ νὰ μὴ φιλονεικοῦμε, ἄς διαμοιράσομε τοὺς τόπους. Ὡστε αὐτὸ τὸ ἔκαναν, δείχνοντας μεγάλη ὑποχώρηση ὁ ἕνας πρὸς τὸν ἄλλο. Διότι ἤθελε ὁ Βαρνάβας νὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ ἐπιθυμία τοῦ Παύλου, γι' αὐτὸ καὶ ἀναχώρησε· ἤθελε καὶ ὁ Παῦλος ὅμοια νὰ γίνεи τὸ θέλημα ἐκεῖνου, γι' αὐτὸ καὶ αὐτὸς κάνει τὸ ἴδιο καὶ ἀναχωρεῖ. Μακάρι καὶ ἐμεῖς νὰ χωριζόμασταν κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, μὲ σκοπὸ νὰ πάμε νὰ κηρύξομε!

2. «Ὁ δὲ Παῦλος», λέγει, «διάλεξε τὸν Σίλα καὶ ἀναχώρησε ἀφοῦ οἱ ἀδελφοὶ τὸν παρέδωσαν στῆ χάρη τοῦ Θεοῦ»³. Εἶναι ἄξιος πολλοῦ θαυμασμοῦ αὐτὸς ὁ ἄνδρας καὶ πάρα πολὺ μεγάλος. Πάρα πολὺ ὠφελοῦσε αὐτὴ ἡ διαφωνία τὸν Μάρκο· διότι ἡ μὲν σκληρότητα τοῦ Παύλου τὸν ἔκανε ν' ἀλλάξει γνώμη, ἡ δὲ καλωσύνη τοῦ Βαρνάβα τὸν ἔκαμνε νὰ μὴ τὸν ἐγκαταλείψει πλέον, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ὑπάρχει μὲν μεταξύ τους διαφωνία, τὸ δὲ κέρδος καταλήγει στὸν ἴδιο σκοπὸ· καθόσον, βλέποντας τὸν Παῦλο νὰ προτιμᾷ ν' ἀποχωρισθεῖ, ὅπωςδήποτε θὰ φοβήθηκε πολὺ καὶ θὰ κατηγόρησε τὸν ἑαυτὸ του, καὶ πάλι, βλέποντας τὸν Βαρνάβα τόσο πολὺ νὰ ἐπιμένει νὰ τὸν πάρει μαζί του, ὅπωςδήποτε θὰ τὸν ἀγάπησε πάρα πολὺ· ἔτσι διορθωνόταν ὁ μαθητὴς μὲ τὴ διαφωνία αὐτῆ τῶν δασκάλων· τόσο πολὺ ἀπείχε ἀπὸ τὸ νὰ σκανδαλι-

σθῆναι. Εἰ μὲν γὰρ διὰ τὴν εἰς ἑαυτοὺς τιμὴν τοῦτο ἔπραττον, εἰκότως, εἰ δὲ διὰ τὴν αὐτοῦ σωτηρίαν, καὶ δι' ἓν φιλονεικοῦσιν, ὥστε δεῖξαι τὸν τιμήσαντα αὐτὸν καλῶς βεβουλευμένον, τί ἄτοπον;

5 Ὅρα τὴν σύνεσιν τοῦ Παύλου· οὐ πρότερον ἐπ' ἄλλας ἔρχεται πόλεις, πρὶν ἢ τὰς δεξαμένας τὸν λόγον ἐπισκέψασθαι. «Διήρχετο δὲ τὴν Συρίαν καὶ Κιλικίαν, ἐπιστηρίζων τὰς ἐκκλησίας». «Κατήντησε δὲ εἰς Δέρβην καὶ Λύστραν»· καὶ γὰρ ἀνοίας ἐστὶν εἰ-
10 κῆ τρέχειν. Τοῦτο καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν· τοὺς πρώτους πρῶτον παιδεύωμεν, ἵνα μὴ οὗτοι ἐμπόδιον γίνωνται τοῖς μετὰ ταῦτα.

«Ἐπισκεψώμεθα», φησί, «τοὺς ἀδελφοὺς πῶς ἔχουσι». Καὶ τοῦτο ἠγνόει εἰκότως, ἵνα ἔλθων τοὺς
15 ἀδελφὸς ἐπισκέψῃται. Ὅρα αὐτὸν ἀεὶ διεγρηγερμένον, μεριμνῶντα, οὐκ ἀνεχόμενον καθῆσθαι, καίτοι μυρίους ὑπέμενε κινδύνους. Ὅρα ὅτι οὐ δειλίας ἦν τὸ εἰς Ἀντιόχειαν ἔλθειν; Καθάπερ γὰρ ἰατρός ἐπὶ τοὺς κἄμνοντας ἀπῆει, καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐπισκέ-
20 ψεως ἐδήλωσεν, εἰπὼν «Ἐν αἷς κατηγγείλαμεν τὸν λόγον». Ἀπέστη ὁ Βαρνάβας, καὶ οὐκέτι συνῆλθεν.

«Ἐπιλεξάμενος», φησί, «τὸν Σίλαν, καὶ παραδοθεὶς τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ». Τί τοῦτό ἐστιν; Ἡὔξαν-
το, φησὶν, ἐδεήθησαν τοῦ Θεοῦ. Ὅρα πανταχοῦ με-
25 γάλα δυναμένην τὴν εὐχὴν τῶν ἀδελφῶν. Καὶ λοιπὸν πεζῆ ὤδευε, καὶ διὰ τῆς ὁδοιπορίας ὠφελῆσαι τοὺς ὁρῶντας βουλόμενος. Εἰκότως· ὅτε μὲν γὰρ ἔσπευ-
δον, ἔπλεον, νῦν δὲ οὐκ ἔτι.

4. Πράξ. 15, 41 - 16, 1

5. Πράξ. 15, 36

6. Πράξ. 15, 36

7. Πράξ. 15, 40

σθεῖ. Διότι, ἐὰν μὲν αὐτὸ τὸ ἔκαμναν γιὰ τὴν τιμὴν πρὸς τὸν ἑαυτὸ τους, πολὺ σωστὰ θὰ ἔπρεπε νὰ σκανδαλισθεῖ, ἐὰν ὁμως τὸ ἔκαμναν γιὰ τὴ σωτηρία αὐτοῦ καὶ γιὰ ἓνα πρᾶγμα φιλονεικοῦν, μὲ σκοπὸ νὰ δείξουν ὅτι ἔλαβε σωστὴ ἀπόφαση ἐκεῖνος ποὺ τὸν τίμησε, ποῖο εἶναι τότε τὸ παράξενο;

Πρόσεχε τὴ σύνεση τοῦ Παύλου· δὲν μεταβαίνει προηγουμένως σ' ἄλλες πόλεις, προτοῦ ἐπισκεφθεῖ τις πόλεις ποὺ δέχθηκαν τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ. «Διῆλθε τὴ Συρία καὶ τὴν Κιλικία, στηρίζοντας στὴν πίστη τις ἐκκλησίες. Ἐφθασε δὲ στὴ Δέρβη καὶ στὰ Λύστρα»⁴ καθόσον εἶναι ἀνοησία τὸ νὰ τρέχει κανεὶς ἄσκοπα. Αὐτὸ ἄς κάμνομε καὶ ἐμεῖς· πρῶτα ἄς διδάσκομε τοὺς πρώτους, γιὰ νὰ μὴ γίνονται αὐτοὶ ἐμπόδιο σ' ἐκείνους ποὺ θὰ διδάξομε στὴ συνέχεια.

«Ἄς ἐπισκεφθοῦμε», λέγει, «τοὺς ἀδελφοὺς γιὰ νὰ δοῦμε πῶς εἶναι»⁵. Καὶ αὐτὸ φυσικὰ δὲν τὸ γνώριζε, ὥστε νὰ μεταβεῖ καὶ νὰ ἐπισκεφθεῖ τοὺς ἀδελφοὺς. Πρόσεχε αὐτὸν ποὺ πάντοτε ἐπαγρυπνεῖ καὶ φροντίζει καὶ δὲν ἀνέχεται νὰ κάθεται, ἂν καὶ θέβαια ὑπέμενε ἄπειρους κινδύνους. Βλέπεις ὅτι δὲν ἦταν ἀποτέλεσμα δειλίας τὸ νὰ ρθεῖ στὴν Ἀντιόχεια; Διότι σὰν γιατρὸς ἀκριβῶς μετέβαινε πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς, καὶ δήλωσε καὶ τὴν ἀνάγκη τῆς ἐπισκέψεως, λέγοντας· «Στις ὁποῖες κηρύξαμε τὸν λόγο τοῦ Κυρίου»⁶. Ἀποχώρησε ὁ Βαρνάβας καὶ δὲν πῆγε ξανά μαζί του.

«Ἄφου διάλεξε», λέγει, «τὸν Σίλα καὶ παραδόθηκε στὴ χάρι τοῦ Θεοῦ»⁷. Τί σημαίνει αὐτό; Προσευχήθηκαν, λέγει, παρακάλεσαν τὸ Θεό. Πρόσεχε παντοῦ ποὺ ἡ προσευχὴ τῶν ἀδελφῶν ἔχει τὴ δύναμη νὰ ἐπιτύχη μεγάλα πρᾶγματα. Καὶ βιάδιζε λοιπὸν πεζός, θέλοντας καὶ μὲ τὴν ὁδοιπορία του νὰ ὠφελήσει ἐκείνους ποὺ τὸν ἔβλεπαν. Καὶ πολὺ σωστά· διότι, ὅταν μὲν ὑπῆρχε θιασύνη, πῆγαιναν μὲ τὸ πλοῖο, τώρα ὁμως δὲν ὑπῆρχε πιά θιασύνη.

«Καὶ ἰδοὺ μαθητῆς τις ἦν ἐκεῖ, ὀνόματι Τιμόθεος, υἱὸς γυναικὸς Ἰουδαίας πιστῆς, πατρὸς δὲ Ἑλλη-
 ληνος· ὃς ἐμαρτυρεῖτο ὑπὸ τῶν ἐν Λύστροις καὶ Ἰ-
 κονίῳ ἀδελφῶν. Τοῦτον ἠθέλησεν ὁ Παῦλος σὺν αὐ-
 5 τῷ ἐξελθεῖν, καὶ λαβὼν περιέτεμεν αὐτὸν διὰ τοὺς
 Ἰουδαίους, τοὺς ὄντας ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις· ἤ-
 δεσαν γὰρ ἅπαντες τὸν πατέρα αὐτοῦ, ὅτι Ἑλλην
 ὑπῆρχεν». Ἄξιον ἐκπλαγῆναι τοῦ Παύλου τὴν σύνε-
 σιν. Ὁ τοσαῦτα μαχεσάμενος περὶ τῆς περιτομῆς, ὁ
 10 πάντα κινήσας, καὶ μὴ πρότερον ἀποστάς ἕως ὅτε
 κατώρθωσε, τοῦ δόγματος κυρωθέντος, περιτέμνει
 τὸν μαθητὴν. Οὐ μόνον ἑτέρους οὐ κωλύει, ἀλλὰ καὶ
 αὐτὸς τοῦτο ἐργάζεται. Οὐδὲν Παύλου συνετώτερον
 ὥστε πάντα πρὸς τὸ συμφέρον ἑώρα· οὐδὲν ἀπλῶς ἐ-
 15 ποίει προλήψει.

«Τοῦτον ἠθέλησε», φησὶν, «ἐξελθεῖν σὺν αὐτῷ». Τοῦ θαυμαστοῦ τοῦτο, ὅτι καὶ ἐπήγετο αὐτόν. «Διὰ τοὺς Ἰουδαίους», φησί, «τοὺς ὄντας ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις». Αὕτη ἡ αἰτία τοῦ περιτεμεῖν· οὐ γὰρ ἂν ἠ-
 20 νέσχοντο παρὰ ἀκροβύστου τὸν λόγον ἀκοῦσαι. Καὶ τί; Ὅρα τὸ κατώρθωμα· περιέτεμεν, ἵνα περιτομὴν καθέλη· τὰ δόγματα γὰρ ἐκήρυττε τὰ τῶν Ἀποστόλων. Ὅρας μάχην, καὶ διὰ μάχης οἰκοδομήν; Οὐ παρ' ἑτέρων πολεμούμενοι, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐναντία
 25 ποιοῦντες, οὕτω τὴν Ἐκκλησίαν ὠκοδόμουν. Δόγμα εἰσήνεγκαν μὴ περιτέμνειν, καὶ περιτέμνει. «Καὶ ἐπερίσσευον», φησί, «τῷ ἀριθμῷ καθ' ἡμέραν». Εἶδες τὸ κέρδος τῆς περιτομῆς; Εἶτα λοιπὸν οὐκ ἐνδιατρίβει τούτοις, ἅτε ἐπισκέψασθαι ἐλθῶν, ἀλλὰ τί;
 30 Πόρρω πρόεισιν.

8. Πράξ. 16, 1 - 3

9. Πράθ. 16, 3

10. Πράξ. 16, 5

«Καὶ νά, ὑπῆρχε ἐκεῖ κάποιος μαθητῆς, ὀνομαζόμενος Τιμόθεος, ἀπὸ μητέρα Ἰουδαία ποὺ πίστεψε στὸ Χριστό, πατέρα δὲ Ἕλληνα, γιὰ τὸν ὁποῖο ὑπῆρχαν καλὲς μαρτυρίες ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς τῶν Λύστρων καὶ τοῦ Ἰκονίου. Αὐτὸν θέλησε ὁ Παῦλος νὰ τὸν πάρει μαζί του, καὶ γι' αὐτὸ τὸν πῆρε καὶ τὸν περιέτεμε ἐξ αἰτίας τῶν Ἰουδαίων ποὺ ὑπῆρχαν στὰ μέρη ἐκεῖνα· διότι γνώριζαν ὅλοι τὸν πατέρα αὐτοῦ ὅτι ἦταν Ἕλληνας»⁸. Ἀξίζει νὰ νιώσουμε ἐκπληξη μὲ τὴ σύνεση τοῦ Παύλου. Αὐτὸς ποὺ τόσο πολὺ ἀγωνίσθηκε γιὰ τὴν περιτομή, ποὺ ὅλα τὰ μέσα μεταχειρίσθηκε καὶ δὲν σταμάτησε τὸν ἀγῶνα του μέχρι ποὺ ἐπέτυχε τὸ σκοπὸ του, αὐτὸς, ἐνῶ ἡ ἀπόφαση γι' αὐτὴν ἐπικυρώθηκε, περιτέμνει τὸν μαθητῆ. Ὅχι μόνο δὲν ἐμποδίζει ἄλλους, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος τὸ κάμνει αὐτό. Δὲν ὑπάρχει τίποτε πιὸ συνετὸ ἀπὸ αὐτὸ ποὺ κάνει ὁ Παῦλος· διότι ὅλα τὰ ἔβλεπε πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Ἐκκλησίας· τίποτε δὲ ἔκαμνε στὴν τύχη καὶ ἀπὸ προκατάληψη.

«Αὐτόν», λέγει, «θέλησε νὰ τὸν πάρει μαζί του»⁹. Τὸ ἀξιοθαύμαστο αὐτὸ εἶναι, τὸ ὅτι καὶ πῆρε αὐτόν μαζί του. «Ἐξ αἰτίας τῶν Ἰουδαίων», λέγει, «ποὺ ὑπῆρχαν στὰ μέρη ἐκεῖνα»⁹. Αὕτῃ εἶναι ἡ αἰτία ποὺ τὸν περιτέμνει· διότι δὲν θὰ ἀνέχονταν ν' ἀκούσουν τὸ κήρυγμα ἀπὸ ἀνθρώπο ποὺ δὲν εἶχε περιτμηθεῖ. Καὶ τί; Πρόσεχε τὸ κατόρθωμα· τὸν περιέτεμε, γιὰ νὰ καταργήσει τὴν περιτομή· διότι κήρυττε τὰ δόγματα τῶν Ἀποστόλων. Βλέπεις διαμάχη καὶ τὴν οἰκοδομὴ τῆς Ἐκκλησίας; Δὲν πολεμοῦνταν ἀπὸ ἄλλους, ἀλλὰ καὶ οἱ ἴδιοι ἐνεργώντας ἀντίθετα, οἰκοδομοῦσαν μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὴν Ἐκκλησία. Ἔλαβαν τὴν ἀπόφαση νὰ μὴ περιτέμνουν, καὶ αὐτὸς περιτέμνει. «Καὶ καθημερινὰ αὔξανε», λέγει, «ὁ ἀριθμὸς τῶν πιστῶν»¹⁰. Εἶδες τὸ κέρδος τῆς περιτομῆς; Στὴ συνέχεια δὲν παρατείνει ἄλλο τὴν παραμονή του κοντὰ σ' αὐτούς, ἐπειδὴ ἦρθε γιὰ ἐπίσκεψη, ἀλλὰ τί κάνει; Προχωρεῖ πολὺ μακριά.

3. Ὡς δὲ διεπορεύοντο τὰς πόλεις, παρεδίδουν αὐτοῖς φυλάσσειν τὰ δόγματα, τὰ κεκριμένα ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν πρεσβυτέρων τῶν ἐν Ἱερουσαλήμ. Αἱ μὲν οὖν Ἐκκλησίαι ἔστεροῦντο τῇ πίστει, 5 καὶ ἐπερίσσευον τῷ ἀριθμῷ καθ' ἡμέραν. Διελθόντες δὲ τὴν Φρυγίαν καὶ τὴν Γαλατικὴν χώραν, κωλυθέντες ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λαλῆσαι τὸν λόγον ἐν τῇ Ἀσίᾳ, τὴν Φρυγίαν καὶ τὴν Γαλατίαν ἀφέντες, εἰς τὴν μεσόγειον ἔσπευδον. Ἐλθόντες κατὰ τὴν Μυ- 10 σίαν, ἐπέιραζον εἰς τὴν Βιθυνίαν πορεύεσθαι, καὶ οὐκ εἶασεν αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα». Διὰ τί μὲν οὖν ἐκωλύθησαν οὐ λέγει, ὅτι δὲ ἐκωλύθησαν εἶπε, παιδεύων ἡμᾶς πείθεσθαι μόνον καὶ μὴ ζητεῖν τὰς αἰτίας, καὶ δεικνὺς ὅτι πολλὰ καὶ ἀνθρωπίνως ἐποιοῦν.

15 «Παρελθόντες δὲ τὴν Μυσίαν, κατέβησαν εἰς Τρωάδα. Καὶ ὄραμα διὰ τῆς νυκτὸς ὤφθη τῷ Παύλῳ Ἀνὴρ τις Μακεδῶν ἐστῶς, παρακαλῶν αὐτὸν καὶ λέγων· Διαβὰς εἰς Μακεδονίαν, βοήθησον ἡμῖν». Διὰ τί ὄραμα, καὶ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκέλευσεν; 20 Ἐβούλετο αὐτοὺς καὶ οὕτως ἐφέλκεσθαι· ἐπεὶ καὶ τοῖς ἁγίοις ὄναρ ἐφάνη καὶ ἐξ ἀρχῆς αὐτὸς ὄραμα εἶδεν, ἄνδρα εἰσελθόντα καὶ ἐπιθέντα αὐτῷ χεῖρας. Εἶτα καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸν ἐκεῖ ἔλκει, ἵνα ἐκτεινῆται τὸ κήρυγμα. Ἄλλως δὲ καὶ διὰ τοῦτο κωλύεται ἐν- 25 διατρῖψαι ταῖς ἄλλαις πόλεσιν, ἐπείγοντος αὐτὸν τοῦ Χριστοῦ· οὗτοι μὲν γὰρ ἔμελλον ἀπολαύσεσθαι Ἰωάννου καὶ χρόνον πολύν, καὶ ἴσως οὐδὲ πάνυ ἐδέοντο, ἐκεῖ δὲ ἀπελθεῖν ἔδει. Καὶ ἀντιπεράσας λοιπὸν ἔξεισιν.

11. Πρόξ. 16, 4-7

12. Πρόξ. 16, 8-9

3. «Καθὼς δὲ περνοῦσαν ἀπὸ τῆς πόλεως δίδασκαν σ' αὐτοὺς νὰ φυλάσσουν τὰ δόγματα ποὺ ἀποφασίσθησαν ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς πρεσβυτέρους στὴν Ἱερουσαλήμ. Ἔτσι λοιπὸν οἱ Ἐκκλησίαι στερεώνονταν στὴν πίστη καὶ αὐξανε ὁ ἀριθμὸς τους καθημερινά. Αὐτοὶ δὲ ἀφοῦ πέρασαν τὴ Φρυγία καὶ τὴ χώρα τῆς Γαλατίας, ἐπειδὴ ἐμποδίσθησαν ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα νὰ κηρύξουν τὸ λόγο τοῦ εὐαγγελίου στὴν Ἀσία, ἀφοῦ ἄφησαν τὴ Φρυγία καὶ τὴ Γαλατία, ἐτοιμάζονταν μὲ βιασύνη νὰ προχωρήσουν πρὸς τὴ μεσόγειο. Ἀφοῦ ἦρθαν στὴ Μυσία, προσπαθοῦσαν νὰ βαδίσουν πρὸς τὴ Βιθυνία καὶ δὲν τοὺς ἄφησε τὸ Πνεῦμα»¹¹. Γιατί βέβαια ἐμποδίσθησαν δὲν τὸ λέγει, τὸ ὅτι ὅμως ἐμποδίσθησαν μᾶς τὸ εἶπε, γιὰ νὰ μᾶς διδάξει νὰ δείχνουμε μόνο ὑπακοή καὶ νὰ μὴ ζητᾶμε νὰ βροῦμε τὶς αἰτίες, καὶ γιὰ νὰ δείξει ὅτι πολλὰ τὰ ἔκαμναν καὶ μὲ τὴν ἀνθρώπινη μόνο δύναμη.

«Ἀφοῦ δὲ προσπέρασαν τὴ Μυσία, κατέβηκαν στὴν Τρωάδα. Τὴ νύχτα παρουσιάσθηκε ὄραμα στὸν Παῦλο· κάποιος ἄνδρας Μακεδόνας στεκόταν καὶ τὸν παρακαλοῦσε λέγοντας· Πέρασε στὴ Μακεδονία, βοήθησέ μας»¹². Γιατί βλέπει ὄραμα καὶ δὲν τὸν πρόσταξε τὸ ἅγιο Πνεῦμα; Ἦθελε αὐτοὺς καὶ ἔτσι νὰ τοὺς καθοδηγεῖ· καθόσον καὶ στοὺς ἁγίους ὄνειρο παρουσιάσθηκε· καὶ ὁ ἴδιος στὴν ἀρχὴ ὄραμα εἶδε, κάποιον ἄνδρα ποὺ εἰσῆλθε καὶ ἔθεσε τὰ χέρια του ἐπάνω σ' αὐτόν. Ἐπειτα καὶ γι' αὐτὸ τὸν μεταφέρει πρὸς τὰ ἐκεῖ, γιὰ νὰ ἀπλώνεται ἡ διάδοση τοῦ κηρύγματος. Ἄλλωστε δὲ καὶ γι' αὐτὸ ἐμποδίζεται νὰ παραμείνει περισσότερο στίς ἄλλες πόλεις, διότι ὁ Χριστὸς τὸν ὠθοῦσε πρὸς τὰ ἐκεῖ· διότι αὐτοὶ ἐπρόκειτο ν' ἀπολαύσουν τὸν Ἰωάννη γιὰ πολὺ χρόνον, καὶ ἴσως δὲν τὸν χρειάζονταν καὶ πολὺ, γι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ μεταβεῖ ἐκεῖ. Καὶ ἀφοῦ λοιπὸν πέρασε ἀπέναντι, προχώρησε πρὸς τὰ ἐκεῖ.

«Ὡς δὲ τὸ ὄραμα εἶδεν, εὐθέως ἐζητήσαμεν ἐξελθεῖν εἰς Μακεδονίαν, συμβιβάζοντες ὅτι προσκέκληται ἡμᾶς ὁ Κύριος εὐαγγελίσασθαι αὐτούς. Ἀναχθέντες δὲ ἀπὸ Τρωάδος, εὐθυδρομήσαμεν εἰς Σαμοθράκην, τῇ τε ἐπιούσῃ εἰς Νεᾶπολιν, ἐκεῖθ' ἐν τε εἰς Φιλίππους, ἣτις ἐστὶ πρώτη τῆς Μακεδονίας πόλις κολώνεια. Ἡμεν δὲ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει διατρίβοντες ἡμέρας τινάς». Οὕτως αὐτῷ καὶ ὁ Χριστὸς φαίνεται, λέγων ὅτι «Καίσαρί σε δεῖ παραστῆναι». Εἶτα λέγει
 10 καὶ τοὺς τόπους, ἅτε ἱστορίαν ἐξηγούμενος, καὶ δεικνὺς ποῦ ἐνεχρόνισε· καὶ δείκνυσιν ὅτι ἐν ταῖς μείζουσι, τὰς δὲ ἄλλας παρῆει. Ἀξίωμα ἐστὶ πόλεως ἢ κολώνεια. Ἀλλ' ἄνωθεν εἶδωμεν τὰ εἰρημένα.

4. «Ἀνάγκην περιτίθησι τῷ Βαρνάβᾳ τῆς ἀποδημίας, λέγων· «Ἐπισκεψώμεθα τὰς πόλεις, ἐν αἷς κατηγγείλαμεν τὸν λόγον»· καίτοι οὐκ ἔδει ἀξιοῦν αὐτόν, μέλλοντα κατηγορεῖν μετὰ ταῦτα. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ γίνεται καὶ τοῦ Μωϋσέως, ὁ μὲν ἀξιοῖ, ὁ δὲ ὀργίζεται· οἷον ὡς, ὅταν λέγῃ· «Εἰ ὁ πατὴρ αὐτῆς
 20 ἐνέπτυσεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτῆς», καὶ πάλιν· «Ἄφες με, καὶ θυμωθεὶς ἐξαλείψω τὸν λαὸν τοῦτον»· καὶ ὁ Σαμουὴλ, ὅταν πενθῇ τὸν Σαούλ· δι' ἑκατέρων γὰρ μεγάλα γίνεται ἀγαθὰ. Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα ὁ μὲν ὀργίζεται, ὁ δὲ οὐκ ἔτι. Τοῦτο καὶ ἐφ' ἡμῶν γί
 25 νεται.

Καὶ ὁ παροξυσμὸς εἰκότως, ἵνα ἐκεῖνος παιδευθῇ, καὶ μὴ δόξῃ σκηνὴ τὸ πρᾶγμα εἶναι· οὐ γὰρ ἂν ὁ πανταχοῦ εἰκων, ἐνταῦθα οὐκ εἴξεν, ὁ οὕτω Παῦλον φιλῶν, ὥστε καὶ πρὸ τούτου ζητῆσαι αὐτόν

13. Πράξ. 16, 10 - 12

14. Πράξ. 27, 24

15. Πράξ. 15, 36

16. Ἀριθμ. 12, 14

17. Ἐξ. 32, 33

18. Α' Βασ. 15, 35

«Μόλις δὲ εἶδε τὸ ὄραμα, ἀμέσως θελήσαμε νὰ φύγομε γιὰ τὴ Μακεδονία, διότι συμπεράναμε ὅτι ὁ Κύριος μᾶς ἔχει προσκαλέσει γιὰ νὰ κηρύξομε τὸ εὐαγγέλιο σ' αὐτούς. Ἄφου ἔσκησάμε ἀπὸ τὴν Τρωάδα, πλεύσαμε κατ' εὐθεία στὴ Σαμοθράκη, τὴν ἐπόμενη στὴ Νεάπολη, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ στοὺς Φιλίππους, ποὺ εἶναι ἡ πρώτη πόλη τῆς Μακεδονίας, ρωμαϊκὴ ἀποικία, παραμείναμε δὲ στὴν πόλη αὐτὴ ἀρκετὲς ἡμέρες»¹³. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο παρουσιάζεται σ' αὐτὸν καὶ ὁ Χριστός, λέγοντας ὅτι «Πρέπει νὰ παρουσιασθεῖς στὸν Καίσαρα»¹⁴. Ἐπειτα περιγράφει καὶ τοὺς τόπους, ἐπειδὴ διηγεῖται ἱστορία, καὶ γιὰ νὰ δείξει ποῦ ἔμεινε περισσότερο χρόνο· καὶ δείχνει ὅτι ἔμεινε περισσότερο χρόνο στὶς μεγάλες πόλεις, ἐνῶ τὶς ἄλλες τὶς προσπερνοῦσε. Τιμὴ γιὰ τὴν πόλη ἦταν νὰ εἶναι ρωμαϊκὴ ἀποικία. Ἄλλ' ὡς ἐξετάσομε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ ὅσα λέχθηκαν.

4' Παρουσιάζει στὸν Βαρνάβα ἀναγκαίᾳ τὴν ἀναχώρηση, λέγοντας· «Ἄς ἐπισκεφθοῦμε τὶς πόλεις στὶς ὁποῖες κηρύξαμε τὸ λόγο τοῦ Κυρίου»¹⁵. ἂν καὶ βέβαια δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ ζητᾶ ἀπ' αὐτὸν, ἐφόσον ἐπρόκειτο στὴ συνέχεια νὰ τὸν κατηγορεῖ. Αὐτὸ γίνεται καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Μωυσῆ, ὁ μὲν Μωυσῆς Ζητᾶ, ὁ δὲ Θεὸς ὀργίζεται· ὅπως ὅταν λέγει· «Ἐὰν ὁ πατέρας αὐτῆς τὴν ἔφτυνε στὸ πρόσωπό της»¹⁶ καὶ πάλι· «Ἄφησέ με, ἐπειδὴ ὀργίσθηκα θὰ ἐξαφανίσω τὸ λαὸ αὐτό»¹⁷. καὶ ὁ Σαμουήλ, τὸ ἴδιο κάνει, ὅταν πενθεῖ τὸν Σαούλ¹⁸ διότι καὶ μὲ τὰ δύο προκύπτουν μεγάλα ἀγαθὰ. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ ὁ μὲν ἕνας ὀργίζεται, ὁ ἄλλος ὁμως ὄχι. Αὐτὸ συμβαίνει καὶ μ' ἐμᾶς.

Καὶ ἡ διαφωνία πολὺ σωστὰ δημιουργεῖται, ὥστε καὶ ἐκεῖνος νὰ διδαχθεῖ, καὶ νὰ μὴ νομίσει τὸ πρᾶγμα ὅτι εἶναι κάποια συμπλοκὴ· διότι δὲν θὰ ἦταν δυνατό, ἐκεῖνος ποὺ ὑποχωροῦσε παντοῦ, νὰ μὴ ὑποχωροῦσε ἐδῶ, ἐκεῖνος ποὺ ἀγαποῦσε τόσο πολὺ τὸν Παῦλο, ὥστε καὶ πρὶν ἀπ' αὐτὸ

ἐν Ταρσῶ, καὶ πρὸς τοὺς Ἀποστόλους αὐτὸν ἀπενεγκεῖν, καὶ τὴν ἐλεημοσύνην κοινήν ἐργάσασθαι, καὶ τὰ κατὰ τὸ δόγμα κοινή καταδέξασθαι. Οὐκ ἂν οὖν διὰ τοιοῦτον πρᾶγμα ὠργίσθη, ἀλλὰ χωρίζονται ἀπ' 5 ἀλλήλων, ὥστε παιδεῦσαι καὶ ἀπαρτίσαι διὰ τοῦ χωρισμοῦ τοὺς δεομένους τῆς παρ' αὐτῶν διδασκαλίας ὥσπερ οὖν καὶ ἀλλαχοῦ ποιεῖ, λέγων· «Ἵμεῖς δὲ μὴ ἐκκακεῖτε τὸ καλὸν ποιοῦντες». Καὶ ἐπιτιμᾶ μὲν ἑτέροις, κελεύει δὲ τὸ καλὸν ποιεῖν πρὸς πάντας. Τοῦτο 10 καὶ ἐν τῇ συνηθείᾳ ποιοῦμεν. Ἐνταῦθά μοι δοκοῦσι καὶ ἄλλοι συναγανακτῆσαι τῷ Παύλῳ. Καὶ λοιπὸν κατ' ἰδίαν κἀκείνους λαβὼν πάντα ποιεῖ, καὶ παραινεῖ, καὶ νουθετεῖ. Πολλὰ ἢ ὁμόνοια δύναται, πολλὰ ἢ ἀγάπη· κἂν ὑπὲρ μεγάλου ἀξιοῖς, κἂν ἀνάξιος ᾖς, 15 ἀπὸ τῆς προαιρέσεως ἀκουσθήσῃ, μὴ φοβοῦ.

«Διήρχετο», φησί, «τὰς πόλεις. Καὶ ἰδοὺ ἦν μαθητῆς, ὀνόματι Τιμόθεος, ὃς ἐμαρτυρεῖτο ὑπὸ τῶν ἐν Αὐστροῖς καὶ Ἰκονίῳ ἀδελφῶν». Μεγάλη ἡ πίστις τοῦ Τιμοθέου, ὅτι ὑπὸ πάντων μαρτυρεῖται. Ὁ- 20 τε ἀπέστη Βαρνάβας, ἕτερον ἀντίρροπον εὐρίσκει Περὶ τούτου φησί· «Μεμνημένος σου τῶν δακρῶν καὶ τῆς ἀνυποκρίτου σου πίστεως, ἣτις ἐνώκησε πρῶτον ἐν τῇ μάμμῃ του Λωῖδι, καὶ τῇ μητρὶ σου Εὐνίκη».

25 «Καὶ λαβῶν», φησί, «περιέτεμεν αὐτόν». Τίνος δὲ ἔνεκεν αὐτὸς ἐπάγει, λέγων, «Διὰ τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς ὄντας ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις»; Διὰ τοῦτο τοίνυν περιτέμνεται, ἢ καὶ διὰ τὸν πατέρα· «Ἐλλην γὰρ ἔμενεν ὢν.» Ἄρα οὐκ ἦν ἐμπερίτομος. Ὁ- 30 ρα ἤδη τὸν νόμον λυόμενον. Τισὶ δὲ δοκεῖ μετὰ τὸ

19. Πράξ. 11, 25

21. Πράξ. 15, 22 ἔ.

23. Πράξ. 15, 41

25. Πράξ. 16, 3

20. Πράξ. 9, 27

22. Β' Θεσ. 3, 13

24. Β' Τιμ. 1, 4 - 5

ν' ἀναζητήσῃ αὐτὸν στὴν Ταρσό¹⁹ καὶ νὰ τὸν ὀδηγήσῃ πρὸς τοὺς Ἀποστόλους²⁰, καὶ τὴν ἐλεημοσύνη μαζὶ νὰ τὴν κάνουν, καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὰ δόγματα τῆς πίστεως μαζὶ νὰ τὰ ἀποδεχθοῦν²¹. Δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ λοιπὸν γιὰ τέτοιο πρᾶγμα νὰ ὀργισθεῖ, ἀλλὰ χωρίζονται ἀναμεταξύ τους, ὥστε νὰ διδάξουν καὶ νὰ τελειοποιήσουν μὲ τὸ χωρισμὸ τους τὴ γνώση σ' ἐκείνους ποὺ εἶχαν ἀνάγκη τῆς διδασκαλίας τους· ὅπως ἀκριβῶς βέβαια καὶ ἄλλοῦ τὸ ἴδιο κάνει, λέγοντας· «Σεῖς ὅμως μὴ δειλιάζετε στὸ νὰ κάμνετε τὸ καλό»²². Καὶ ἐπιτιμᾶ μὲν ἄλλους, προτρέπει ὅμως ὅλους νὰ κάμνουν τὸ καλό. Τὸ ἴδιο κάνομε καὶ στίς σχέσεις μας μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Ἐδῶ μοῦ φαίνεται ὅτι καὶ ἄλλοι ἀγανάκτησαν μαζὶ μὲ τὸν Παῦλο. Καὶ ἐκείνους στὴ συνέχεια ἀφοῦ τοὺς πῆρε τὸν καθένα ξεχωριστὰ κάμνει τὰ πάντα, καὶ τοὺς συμβουλεύει καὶ τοὺς νουθετεῖ. Πολλὰ μπορεῖ ἡ ὁμόνοια νὰ ἐπιτύχει, πολλὰ ἡ ἀγάπη· εἴτε ζητᾶς γιὰ μεγάλο πρᾶγμα, εἴτε εἶσαι ἀνάξιος, μὴ φοβᾶσαι, θὰ εἰσακουσθεῖς ἐξ αἰτίας τῆς καλῆς διαθέσεώς σου.

«Περνοῦσε», λέγει, «ἀπὸ τίς πόλεις. Καὶ νὰ ὑπῆρχε κάποιος μαθητῆς, ὀνομαζόμενος Τιμόθεος, γιὰ τὸν ὁποῖο ὑπῆρχαν καλὲς μαρτυρίες ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς τῶν Λύστρων καὶ τοῦ Ἰκονίου»²³. Μεγάλῃ εἶναι ἡ πίστη τοῦ Τιμόθεου, διότι μαρτυρεῖται αὐτὴ ἀπὸ ὅλους. Ὃταν ἀναχώρησε ὁ Βαρνάβας, βρίσκει ἄλλο ἀντίρροπο. Γι' αὐτὸν λέγει ὁ Παῦλος· «Ἐνθυμούμενος τὰ δάκρυά σου καὶ τὴν εἰλικρινῆ πίστη σου, ἡ ὁποία κατοίκησε πρῶτα στὴ γαλιλά σου τὴ Λαωῖδα καὶ στὴ μητέρα σου τὴν Εὐνίκη»²⁴.

«Καὶ ἀφοῦ τὸν πῆρε», λέγει, «τὸν περιέτεμε»²⁵. Γιὰ ποῖο λόγο αὐτὸς προσθέτει καὶ λέγει, «Ἐξ αἰτίας τῶν Ἰουδαίων ποὺ ὑπῆρχαν στὰ μέρη ἐκεῖνα»; Γι' αὐτὸ λοιπὸν περιτέμνεται ἢ καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ πατέρα του· διότι ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι Ἕλληνας. Ἐπομένως δὲν ἦταν περιτμημένος. Πρόσεχε τὸ νόμο ποὺ ἤδη καταργεῖται.

κήρυγμα αὐτὸν τεχθῆναι, ἀλλ' οὐκ ἔστι τάχα τοῦτο· «ἀπὸ βρέφους» γάρ, φησί, «τὰ ἱερὰ Γράμματα οἶδας». Ἐκεῖνο τοίνυν ἔστιν εἰπεῖν, εἰ μὴ τοῦτο, ὅτι ἔμελλεν αὐτὸν ἐπίσκοπον ποιεῖν, καὶ οὐκ ἔδει ἀκρόβυστον εἶναι. Τέως δὲ ἔδει τὰ ἔθνη μηδὲν τοιοῦτον φυλάττειν. Οὐ μικρὸν καὶ τοῦτο ἦν, ὅπου γε μετὰ τοσοῦτον χρόνον καὶ τοῦτο αὐτοὺς ἐσκανδάλιζεν. Ἀρχὴ καταλύσεως ἦν τὰ ἔθνη μὴ τηρεῖν ταῦτα, καὶ μηδὲν βλάβεσθαι, μηδὲ ἔλαττον ἔχειν κατὰ τὴν πίστιν·
 10 ἐκόντες λοιπὸν ἀφίσταντο. Ἐπεὶ οὖν ἔμελλε κηρύττειν, ἵνα μὴ διπλῆ πλήξῃ τοὺς Ἰουδαίους, περιέτεμε τοῦτον, καίτοι ἐξ ἡμισείας ἦν (ἀπὸ πατρὸς Ἑλληνος γὰρ ἦν, καὶ πιστῆς μητρὸς), ἀλλ' ὅμως, ἐπειδὴ μέγα ἦν ἐκεῖνο τὸ κατόρθωμα τὸ ἐν τοῖς ἔθνεσιν,
 15 οὐκ ἐφρόντιζε τούτου· τὸν γὰρ λόγον ἔδει κατασπαρῆναι διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς αὐτὸν περιέτεμεν.

“Ορα καὶ ἐνταῦθα ἀπὸ ἐναντιώσεως μέγα τι γενόμενον ἀγαθόν. «Καὶ ἐπερίσσευον τῷ ἀριθμῷ», φησὶν. Ὁρᾷς ὅτι οὐ μόνον οὐδὲν ἔβλαψε περιτομή, ἀλλὰ
 20 καὶ τὰ μέγιστα ὠφέλησεν;

«Ὡς δὲ τὸ ὄραμα εἶδεν, εὐθέως», φησὶν, «ἐζητήσαμεν ἐξελθεῖν εἰς τὴν Μακεδονίαν, συμβιβάζοντες ὅτι προσκέκληται ἡμᾶς ὁ Κύριος». “Ορα, οὐκέτι δι’ ἀγγέλου, καθάπερ Φιλίππῳ, καθάπερ Κορνηλίῳ,
 25 λίῳ, ἀλλὰ τί; Δι’ ὁράματος φαίνεται αὐτῷ λοιπὸν ἀνθρωπινώτερον, οὐκέτι θειότερον. Ἐνθα μὲν γὰρ εὐκολώτερον τὸ πεισθῆναι, ἀνθρωπινώτερον, ἐνθα δὲ

26. Β' Τιμ. 3, 15

28. Πράξ. 16, 10

27. Πράξ. 16, 5

Μερικοί πιστεύουν ὅτι ὁ Τιμόθεος γεννήθηκε πνευματικά μετὰ τὸ κήρυγμα ποῦ ἄκουσε, ἀλλ' ὅμως δὲν εἶναι δυνατὸ αὐτὸ· διότι, λέγει, «Ἀπὸ τῆ βρεφικῆ ἡλικία γνωρίζει τὰ ἱερά Γράμματα»²⁶. Ἐκεῖνο λοιπὸν μπορούμε νὰ ποῦμε, ἢ, ἐὰν ὄχι αὐτὸ, ὅτι ἐπρόκειτο νὰ τὸν κάνει ἐπίσκοπο, καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ μὴ εἶναι περιτμημένος. Κατ' ἀρχὴ ὅμως ἔπρεπε οἱ ἐθνικοὶ νὰ μὴ φυλάττουν τίποτε παρόμοιο. Δὲν ἦταν καὶ αὐτὸ μικρὸ, τῆ στιγμῆ βέβαια ποῦ μετὰ ἀπὸ τόσο χρόνο καὶ αὐτὸ τοὺς σκανδάλιζε. Ἀρχὴ τῆς καταργήσεως ἦταν τὸ νὰ μὴ τηροῦν οἱ ἐθνικοὶ αὐτά, χωρὶς νὰ βλάπτονται καθόλου, οὔτε καὶ νὰ ὑπολείπονται κατὰ τι ὡς πρὸς τῆ πίστη· μὲ τῆ θέλησή τους λοιπὸν ἀπομακρύνονταν ἀπὸ τίς διατάξεις τοῦ νόμου. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπρόκειτο νὰ κηρύττει, γιὰ νὰ μὴ δώσει διπλὸ πλήγμα στοὺς Ἰουδαίους, περιέτεμε αὐτόν, ἂν καὶ κατὰ τὸ μισὸ ἦταν ἐθνικὸς (διότι ἦταν ἀπὸ πατέρα Ἑλληνα καὶ ἀπὸ πιστὴ μητέρα), ἀλλ' ὅμως, ἐπειδὴ ἦταν μεγάλο τὸ κατόρθωμα ἐκεῖνο ποῦ συνέβηκε στοὺς ἐθνικοὺς, δὲν φρόντιζε γι' αὐτὸ· διότι ἔπρεπε ὁ λόγος τοῦ Κυρίου νὰ διαδοθεῖ γι' αὐτὸ καὶ αὐτὸς περιέτεμε αὐτόν.

Πρόσεχε καὶ ἐδῶ ποῦ προέκυψε κάποιο μεγάλο ἀγαθὸ ἀπὸ τὴν ἀντίθετη αὐτῆ ἐνέργεια τοῦ Παύλου. «Καὶ αὔξανε ὁ ἀριθμὸς τῶν πιστῶν»²⁷, λέγει. Βλέπεις ὅτι ὄχι μόνο δὲν ἔβλαψε καθόλου ἡ περιτομὴ, ἀλλὰ καὶ ὠφέλησε σὲ πάρα πολὺ μεγάλο βαθμό;

«Μόλις δὲ εἶδε τὸ ὄραμα ἀμέσως», λέγει, «θελήσαμε ν' ἀναχωρήσουμε γιὰ τὴ Μακεδονία, συμπεραίνοντας ὅτι ὁ Κύριος μᾶς ἔχει προσκαλέσει»²⁸. Πρόσεχε ὅτι ἡ πρόσκληση δὲν γίνεται μὲ ἄγγελο, ὅπως ἀκριβῶς στὸν Φίλιππο, καὶ ὅπως στὸν Κορνῆλιο, ἀλλὰ πῶς; Μὲ ὄραμα παρουσιάζεται σ' αὐτόν, μὲ τρόπο δηλαδὴ περισσότερο ἀνθρώπινο καὶ ὄχι θεϊκὸ. Διότι ὅπου μὲν ἦταν εὐκολότερο νὰ πιστέψει, παρουσιάζεται ἀνθρωπινότερα, ὅπου ὅμως ἡ δυσκο-

πολλή ἢ βία, θειότερον. "Οπου μὲν γὰρ κηρῦξαι ἠ-
 πείγετο μόνον, εἰς τοῦτο ὄναρ φαίνεται αὐτῷ, ὅπου
 δὲ μὴ κηρῦξαι οὐκ ἠνείχετο, εἰς τοῦτο Πνεῦμα ἅγι-
 ον ἀποκαλύπτει. Οὕτω καὶ ἐκεῖ τῷ Πέτρῳ· «'Ανα-
 5 στας κατάβηθι». Οὐ γὰρ δὴ καὶ τὰ εὐκόλα εἰργά-
 ζετο τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ἤρκει καὶ ὄναρ αὐτῷ. Καὶ τῷ
 Ἰωσήφ δέ, ραδίως πειθομένῳ, ὄναρ φαίνεται, τοῖς
 δὲ ἄλλοις ὕπαρ. Οὕτω καὶ Κορνηλίῳ, καὶ αὐτῷ
 τούτῳ.

10 «Καὶ ἰδού», φησὶν, «ἀνὴρ Μακεδῶν ἐστῶς, πα-
 ρακαλῶν καὶ λέγων». Οὐκ εἶπεν, 'Ἐπιτάττων', ἀλ-
 λά «παρακαλῶν»· τουτέστιν, ὑπὲρ αὐτῶν τῶν δεομέ-
 νων τῆς θεραπείας. Τί ἐστι, «Συμβιβάζοντες»; Στο-
 χαζόμενοι, φησί. Τῷ τε γὰρ Παῦλον ἰδεῖν καὶ μηδέ-
 15 να ἕτερον, καὶ τῷ κωλυθῆναι ὑπὸ τοῦ Πνεύματος,
 καὶ τῷ πρὸς τοῖς ὄροις εἶναι, ἀπὸ τούτων ἀπάντων
 ταῦτα συνῆγον· ἄλλως δὲ καὶ ὁ πλοῦς τοῦτο ἐνέφαι-
 νεν· οὐ γὰρ ἐγένετο χρόνος πολὺς, ὅθεν εἰς αὐτὴν τὴν
 ρίζαν τῆς Μακεδονίας παραγίνονται. "Ὡστε ὁ παρο-
 20 ξυσμὸς συμφερόντως οἰκονομεῖται γενέσθαι· οὐκ ἂν
 γὰρ ἐνήργησε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἂν τὸν λόγον
 Μακεδονία ἐδέξατο. Ἡ δὲ τοσαύτη προκοπὴ σημει-
 ον τοῦ μὴ εἶναι τι ἀνθρώπινον τὸ γεγονός. Καίτοι
 οὐκ ἔφη ὅτι Βαρνάβας παρωξύνθη, ἀλλὰ «μεταξὺ αὐ-
 25 τῶν παροξυσμὸς ἐγένετο». Εἰ οὗτος οὐ παρωξύνθη,
 οὐδὲ ἐκεῖνος.

5. Ταῦτα εἰδότες, μὴ ἀπλῶς δὴ αὐτὰ ἐκλέγω-
 μεν, ἀλλὰ μανθάνωμεν καὶ παιδευώμεθα· οὐ γὰρ εἰ-
 κῆ γέγραπται. Μέγα κακὸν ἀγνοεῖν Γραφάς· ἀφ' ὧν

λία ήταν μεγάλη, φανερώνεται με πιό θεϊκό τρόπο. "Όπου δηλαδή βιαζόταν να κηρύξει μόνο, στην περίπτωση αυτή παρουσιάζεται σ' αυτόν με ὄνειρο, ὅπου ὅμως δέν ἀνεχόταν να μή κηρύξει, τότε τοῦ φανερώνει τὸ ἅγιο Πνεῦμα. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ στην περίπτωση ἐκείνη τοῦ Πέτρου. «Σήκω καὶ κατέβα»²⁹. Διότι βέβαια δέν ἐνεργούσε καὶ τὰ εὔκολα τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ἦταν ἀρκετὸ σ' αὐτὸν καὶ τὸ ὄνειρο μόνο. Καὶ στὸν Ἰωσήφ δέ, πού πείθεται εὔκολα, παρουσιάζεται με ὄνειρο, στοὺς δὲ ἄλλους με ὄραμα. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ στὸν Κορνήλιο καὶ σ' αὐτὸν τὸν ἴδιο.

«Καὶ νά», λέγει, «κάποιος ἄνδρας Μακεδόνας στεκόταν, τὸν παρακαλοῦσε καὶ τοῦ ἔλεγε»³⁰. Δέν εἶπε, Ἰὸν διέταξε', ἀλλὰ «τὸν παρακαλοῦσε». δηλαδή τὸν παρακαλοῦσε γιὰ ἐκείνους πού εἶχαν ἀνάγκη ἀπὸ τὴ θεραπεία. Τί σημαίνει, «Συμβιβάζοντες»; Σκεπτόμενοι, λέγει. Διότι καὶ τὸ ὅτι τὸν εἶδε ὁ Παῦλος καὶ κανένας ἄλλος, καὶ τὸ ὅτι ἐμποδίσθηκε ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, καὶ τὸ ὅτι τὸν εἶδε ἐνῶ βρίσκονταν στὰ σύνορα, ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἔβγαλαν αὐτὸ τὸ συμπέρασμα· ἄλλωστε δὲ καὶ ἡ μετάβαση ἐκεῖ με πλοῖο αὐτὸ φανέρωνε· διότι δέν πέρασε πολὺς χρόνος, καὶ νὰ φθάνουν στὴ ρίζα τὴν ἴδια τῆς Μακεδονίας. Ὡστε ἡ διαφωνία ρυθμίσθηκε νὰ συμβεῖ πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ εὐαγγελίου· διότι δέν θὰ ἐνεργούσε τὸ ἅγιο Πνεῦμα καὶ δέν θὰ δεχόταν ἡ Μακεδονία τὸ λόγο τοῦ Κυρίου. Ἡ δὲ τόση μεγάλη πρόοδος τοῦ κηρύγματος ἦταν ἀπόδειξη τοῦ ὅτι τὸ γεγονός δέν ἦταν κάτι τὸ ἀνθρώπινο. Ἄν καὶ βέβαια δέν εἶπε ὅτι ὁ Βαρνάβας ὀργίσθηκε, ἀλλὰ «Δημιουργήθηκε ἀναμεταξύ τους διαφωνία». Ἐὰν αὐτὸς δέν ὀργίσθηκε, οὔτε ἐκεῖνος.

5. Γνωρίζοντας αὐτά, ἄς μή ἐξετάζομε λοιπὸν ἀπλῶς αὐτά, ἀλλ' ἄς τὰ μαθαίνομε καὶ ἄς διδασκόμαστε· διότι δέν ἔχουν γραφεῖ ἄσκοπα. Εἶναι μεγάλο κακὸ τὸ νὰ μή

ὠφελείσθαι δεῖ, ἀπὸ τούτων βλαπτόμεθα. Οὕτω καὶ
 φάρμακα πολλάκις, φύσιν ἔχοντα θεραπευτικὴν, οὐκ
 εἰδότες τῶν χρωμένων καλῶς χρῆσθαι αὐτοῖς, δια-
 φθείρει καὶ ἀπόλλυσι καὶ ὄπλα δυνάμενα φυλάξαι,
 5 ἂν μηδεὶς αὐτὰ εἰδῆ περιθέσθαι, ὑπ' αὐτῶν διαφθεί-
 ρεται. Τὸ δὲ αἷτιον, ὅτι πάντα μᾶλλον ζητοῦμεν, ἢ τὸ
 τῆς ψυχῆς ὄφελος, καὶ τὰ ἀλλότρια μᾶλλον σκοποῦ-
 μεν, ἢ τὸ ἡμέτερον συμφέρον. Καὶ οἰκίας μὲν σύστα-
 σιν πολλάκις ζητοῦμεν, καὶ οὐκ ἂν ἀνασχοίμεθα πα-
 10 λαιουμένην αὐτὴν ἰδεῖν, οὐδὲ καταπίπτουσαν, οὐδὲ
 ὑπὸ χειμώνων ἐπηρεαζομένην, περὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐ-
 δεμία φροντίς, ἀλλὰ καὶ τοὺς θεμελίους αὐτῆς ἰδω-
 μεν σηπομένους, καὶ τὴν οἰκοδομὴν καὶ τὸν ὄροφον,
 οὐδεὶς ἡμῖν ὁ λόγος ἐστί. Πάλιν ἄλογα ἂν ἔχωμεν,
 15 τὸ συμφέρον αὐτῶν ζητοῦμεν, καὶ ἵπποφορβούς, καὶ
 ἵππιατρούς, καὶ πάντα κάλων κινουμένους, καὶ οἰκίας
 ἐπιμελούμεθα, καὶ τοῖς ἐμπεπιστευμένοις παραινου-
 μεν, ὥστε μὴ ἀπλῶς, μηδὲ ὡς ἔτυχεν ἐλαύνειν, μηδὲ
 βάρος ἐπιτιθέσθαι, μηδὲ ἄωρὶ τῶν νυκτῶν ἐξάγειν,
 20 μηδὲ τὰς τροφὰς ἀπεμπολεῖν, καὶ πολλοὶ νόμοι περὶ
 τοῦ συμφέροντος τῶν ἀλόγων κεῖνται παρ' ἡμῖν, τῆς
 δὲ ψυχῆς λόγος οὐδεὶς.

Πάλιν τί λέγω περὶ ἀλόγων, τῶν χρησίμων ἡμῖν;
 Εἰσὶ πολλοί, οἳ στρουθοὺς ἔχουσιν, οὐδὲν ἔχοντας
 25 χρήσιμον, ἀλλ' ἢ ἀπλῶς τέρποντας, καὶ πολλοὶ καὶ
 περὶ ἐκείνων νόμοι, καὶ οὐδὲν ἡμελημένον οὐδὲ ἀ-
 τακτόν ἐστι, καὶ πάντων μᾶλλον ἐπιμελούμεθα, ἢ ἡ-

γνωρίζομε τις Γραφές· ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ πρέπει νὰ ὠφελούμαστε, ἀπὸ αὐτὰ βλαπτόμαστε. Ἔτσι πολλές φορές καὶ φάρμακα, ποῦ ἔχουν θεραπευτικὴ ἰδιότητα, ἐπειδὴ ἐκεῖνοι ποῦ τὰ χρησιμοποιοῦν δὲν γνωρίζουν νὰ τὰ χρησιμοποιοῦσιν σωστά, καταστρέφουν καὶ ὀδηγοῦν στὸ θάνατο· καὶ ὄπλα ποῦ μποροῦν νὰ μᾶς προφυλάξουν, ἂν κάποιος δὲν γνωρίζει νὰ τὰ κρατῆσει στὰ χέρια, καταστρέφεται ἀπ' αὐτά. Ἡ δὲ αἰτία γι' αὐτὸ εἶναι τὸ ὅτι πολὺ περισσότερο φροντίζομε γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα, παρὰ γιὰ τὴν ὠφέλεια τῆς ψυχῆς μας, καὶ πολὺ περισσότερο σκεπτόμαστε τὰ ξένα πράγματα, παρὰ τὸ δικό μας συμφέρον. Καὶ πολλές φορές γιὰ μὲν τὴν κατασκευὴ οἰκίας φροντίζομε καὶ δὲν ἀνεχόμαστε νὰ τὴ βλέπομε παλιά, οὔτε γκρεμισμένη, οὔτε νὰ καταστρέφεται ἀπὸ τίς κακοκαιρίες, γιὰ δὲ τὴν ψυχὴ μας καμιὰ φροντίδα δὲν δείχνομε, ἀλλὰ, καὶ ἂν ἀκόμα δοῦμε σαπισμένα τὰ θεμέλια αὐτῆς, καὶ ἂν ἀκόμα τὰ τοιχώματα καὶ τὴ στέγη της, κανένα λόγος δὲ κάμνομε γι' αὐτό. Ἐπίσης ἂν ἔχομε ἄλογα ζητοῦμε τὸ συμφέρον αὐτῶν, καὶ φροντίζομε νὰ βροῦμε καὶ ἵπποτρόφους καὶ ἱππιάτρους καὶ χαλινάρια ὠραῖα, καὶ τοὺς σταύλους, καὶ δίνομε συμβουλές σ' ἐκείνους ποῦ τὰ ἐμπιστευόμαστε, ὥστε νὰ μὴ τὰ ἱππεύουν στὰ καλά καθούμενα καὶ ὅπως τύχει, οὔτε νὰ θέτουν ἐπάνω τοὺς βάρους, οὔτε νὰ τὰ βγάζουν ἔξω τῆ νύχτα σὲ ἀκατάλληλη ὥρα, οὔτε νὰ λησμονοῦν νὰ τὰ δώσουν τροφή, καὶ πολλοὺς νόμους ἔχομε γιὰ τὸ συμφέρον τῶν ἀλόγων, γιὰ τὴν ψυχὴ ὁμως κανένας λόγος δὲν γίνεται.

Ἄλλὰ γιατί λέγω γιὰ τὰ ἄλογα, ποῦ εἶναι χρήσιμα σ' ἐμᾶς; Ὑπάρχουν πολλοὶ ποῦ ἔχουν μικρὰ πτηνά, ποῦ δὲν ἔχουν καμιὰ χρησιμότητα, ἀλλ' ἀπλῶς παρέχουν εὐχαρίστηση, καὶ ὑπάρχουν πολλοὶ νόμοι καὶ γιὰ ἐκεῖνα, καὶ τίποτε δὲν παραμελεῖται γι' αὐτά οὔτε γίνεται χωρὶς τάξη, καὶ καταβάλλομε κάθε φροντίδα πολὺ περισσότερο γι' αὐτά, παρὰ γιὰ ἐμᾶς τοὺς ἴδιους.

μῶν αὐτῶν. Οὕτω πάντων ἐσμέν ἀτιμότεροι. Καὶ
 μέν τις ἡμᾶς ὑβρίζων εἶπη, 'Κύων', ἀλγοῦμεν, ἡμεῖς
 δέ, ἡμᾶς αὐτοὺς ὑβρίζοντες οὐ λόγῳ, ἀλλ' ἔργῳ, καὶ
 μηδὲ τοσαύτης μεταδόντες ἐπιμελείας τῇ ψυχῇ, ὅσης
 5 τοῖς κυσίν, οὐδὲν ἡγούμεθα πάσχειν δεινόν. Ὅρατε
 ὅσου σκότους τὰ πάντα ἐμπέπλησται; Πόσοι φροντί-
 ζουσι τῶν κυνῶν, ὥστε μὴ πλέσν τοῦ δέοντος ἐμπλη-
 σθῆναι, ὥστε ὄξεις εἶναι καὶ θηρατικούς, ὑπὸ τοῦ λι-
 μοῦ καὶ τῆς πείνης ὠθουμένους, ἑαυτῶν δὲ οὐκ ἐπι-
 10 μελοῦνται, οὐδὲ ἐπιτάττουσιν ὥστε μὴ τρυφᾶν καὶ τὰ
 μὲν ἄλογα φιλοσοφεῖν διδάσκουσιν, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν
 τῶν ἀλόγων θηριωδίαν ἀνέχονται καταγόμενοι.

Αἰνιγμα τὸ πρᾶγμα ἐστὶ. Καὶ ποῦ τὰ ἄλογα φι-
 λόσοφα; φησίν. Ἡ οὐ δοκεῖ σοι φιλοσοφίας εἶναι
 15 μεγάλης, ὅταν κύων, δακνόμενος ὑπὸ τοῦ λιμοῦ, με-
 τὰ τὸ λαβεῖν καὶ θηρεῦσαι παρούσης ἀπέχηται τῆς
 τροφῆς, καὶ τράπεζαν ὄρῶν παρακειμένην, καὶ τοῦ
 λιμοῦ κατεπείγοντος ἀναμένη τὸν δεσπότην; Αἰσχύν-
 θητε ἑαυτούς· παιδεύσατε τὰς ὑμετέρας γαστέρας οὐ-
 20 τως εἶναι φιλοσόφους. Οὐκ ἔστιν ὑμῖν ἀπολογία. Ἀ-
 λόγῳ φύσει δυνηθεὶς ἐνθεῖναι, οὔτε φθεγγομένη, οὔ-
 τε λογισμὸν ἐχούση, τοσαύτην φιλοσοφίαν, πολλῶν
 μᾶλλον δυνήσῃ σαυτῶ. Ὅτι γὰρ ἐπιμελείας ἀνθρω-
 πίνης ἐστὶ, καὶ οὐ φύσεως, ἐχρῆν ἅπαντας τοῦτο
 25 τοὺς κύνας ἔχειν. Γίνεσθε οὖν κατὰ τοὺς κύνας. Ὑ-
 μεῖς με ἀναγκάζετε ἐκεῖθεν τὰ παραδείγματα φέρειν·
 ἔδει μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν οὐρανίων, ἐπειδὴ δέ, ἂν εἶπω
 τι τοιοῦτον, λέγετε ὅτι ἐκεῖνα μεγάλα εἰσὶ, διὰ τοῦτο

Τόσο πολὺ κατώτερης τιμῆς εἴμαστε ἐμεῖς ἀπὸ ὅλα. Καὶ ἂν μὲν κάποιος βρίζοντάς μας μᾶς πεί, 'σκύλο', στενοχωρούμαστε, ἐμεῖς ὅμως βρίζοντας τὸν ἑαυτὸ μας ὄχι μὲ λόγια, ἀλλὰ μὲ ἔργα, καὶ μὴ δείχνοντας οὔτε τόση φροντίδα γιὰ τὴν ψυχὴ μας, ὅση γιὰ τὰ σκυλιά, νομίζομε ὅτι δὲν παθαίνομε τίποτε τὸ κακό. Βλέπετε ἀπὸ πόσο σκοτάδι ἔχουν γεμίσει τὰ πάντα; Πόσοι φροντίζουν μὲν τὰ σκυλιά, γιὰ νὰ μὴ φάγουν περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι πρέπει, ὥστε νὰ εἶναι γρήγορα καὶ κυνηγετικά, ὠθούμενα ἀπὸ τὴν ἔλλειψη τροφῆς καὶ ἀπὸ τὴν πείνα, τὸν ἑαυτὸ τους ὅμως δὲν τὸν φροντίζουν, οὔτε τοῦ δίνουν ἐντολὴ νὰ μὴ κάνει ἀπολαυστικὴ ζωὴ· καὶ τὰ μὲν ἄλογα τὰ μαθαίνουν νὰ φιλοσοφοῦν, οἱ ἴδιοι ὅμως ἀνέχονται νὰ καταντοῦν στὴ θηριωδία τῶν ἀλόγων.

Αἰνίγμα τὸ πρᾶγμα εἶναι. Καὶ πῶς, λέγει, τὰ ἄλογα φιλοσοφοῦν; Ἡ νομίζεις ὅτι δὲν εἶναι δεῖγμα μεγάλης φιλοσοφίας, ὅταν ἓνας σκύλος, ποὺ ὑποφέρει ἀφάνταστα ἀπὸ τὴν πείνα, ἀφοῦ κυνηγήσει καὶ συλλάβει τὸ θήραμα, ἀπέχει ἀπὸ τὴν τροφὴ ποὺ βρίσκεται μπροστά του, καὶ ἐνῶ βλέπει τὴν τράπεζα νὰ βρίσκεται μπροστά του καὶ ἡ πείνα νὰ τὸν καταβασανίζει, περιμένει τὸν κύριό του; Νιῶστε ντροπὴ γιὰ τὸν ἑαυτὸ σας· ἀσκῆστε τίς γαστέρες σας νὰ εἶναι ἔτσι ἐγκρατεῖς. Δὲν ὑπάρχει δικαιολογία γιὰ σᾶς. Ἐφόσον μπόρεσες νὰ θάλεις μέσα στὴν ἄλογη φύση, ποὺ οὔτε ὁμιλεῖ, οὔτε σκέπτεται, τόση ἐγκράτεια, πολὺ περισσότερο θὰ μπόρεσεις νὰ τὸ κάνεις αὐτὸ στὸν ἑαυτὸ σου. Διότι τὸ ὅτι εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀνθρώπινης φροντίδας καὶ ὄχι τῆς φύσεως, γίνεται φανερό ἀπὸ τὸ ὅτι ἔπρεπε αὐτὸ νὰ τὸ ἔχουν ὅλοι οἱ σκύλοι. Νὰ ἀσκεῖσθε λοιπὸν ὅπως καὶ τὰ σκυλιά. Σεῖς μὲ ἀναγκάζετε νὰ φέρνω ἀπὸ ἐκεῖ τὰ παραδείγματα· διότι ἔπρεπε νὰ τὰ φέρνω ἀπὸ τὰ οὐράνια, ἐπειδὴ ὅμως, ἂν πῶ κάτι παρόμοιο, λέτε ὅτι ἐκεῖνα εἶναι μεγάλα, γι' αὐτὸ τίποτε δὲν λέγω ἀπὸ τὰ

οὐδὲν λέγω τῶν οὐρανίων. Καὶ εἶπω τὸν Παῦλον, λέγετε ὅτι ἐκεῖνος Ἰσχυροῦς ἦν, διὰ τοῦτο οὐδὲ Παῦλον λέγω· ἂν εἶπω ἄνθρωπον, λέγετε ὅτι ἐκεῖνος ἠδύνατο· διὰ τοῦτο οὐδὲ ἄνθρωπον λέγω, ἀλλὰ θηρίον
 5 οὐ φύσει τοῦτο ἔχον, ἵνα μὴ εἴπητε ὅτι φύσει καὶ οὐ προαιρέσει τοῦτο κατώρθωσε· καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν, προαιρέσει οὐκ οἰκεία, ἀλλὰ τῇ σῆ ἐπιμελείᾳ. Οὐχ ὅτι κατεκόπη, οὐχ ὅτι διεσπάσθη τῷ δρόμῳ, οὐχ ὅτι τοῖς οἰκείοις αὐτοῦ πόνοις ἔλαβεν, ἀλλὰ, πάντα ταῦ-
 10 τα ρίψας ἔξω, τὸ τοῦ δεσπότου πρόσταγμα φυλάττει, καὶ γαστρὸς ἀνώτερον γίνεται.

Ναί, φησί· προσδοκᾷ γὰρ ἐπαινεθήσεσθαι, προσδοκᾷ πλείονος ἀπολαύσεσθαι τραπέζης. Εἶπε οὖν καὶ σαυτῷ ὅτι ὁ κύων ἐλπίδι μελλούσης ἡδονῆς τῆς πα-
 15 ρούσης καταφρονεῖ, σὺ δὲ οὐ βούλει ἐλπίδι τῶν μελλόντων ἀγαθῶν τῶν παρόντων καταφρονεῖν, ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν οἶδεν ὅτι, ἂν ἀκαιρῶς καὶ παρὰ τὸ τῷ δεσπότῃ δοκοῦν τῆς τροφῆς ἀπογεύσῃται, κακείνης ἀποστερηθήσεται, καὶ οὐδὲ τὴν ὠρισμένην ἔξει, πλη-
 20 γὰς λαβὼν ἀντὶ τῆς τροφῆς, σὺ δὲ οὐδὲ τοῦτο δύνασαι ἰδεῖν, καί, ὅπερ ἀπὸ τῆς συνηθείας ἔμαθεν ἐκεῖνος, τοῦτο σὺ ἀπὸ λόγου οὐ κατορθοῖς. Μιμησώμεθα τοὺς κύνας. Τοῦτο λέγονται καὶ ἰέρακες ποι-
 εῖν καὶ ἀετοί. Ὅπερ ἐπὶ τῶν ἀλόγων καὶ τῶν δορκά-
 25 δων ἐκεῖνοι, τοῦτο ἐπὶ τῶν ὀρνίθων οὗτοι· καὶ οὗτοι δὲ πάλιν ἀπὸ φιλοσοφίας ἀνθρωπίνης. Ταῦτα ἡμᾶς καταδικάσαι ἔχει, ταῦτα ἡμᾶς ἐλεῖν.

Εἶπω καὶ ἕτερον· ἵππους ἀγρίους καὶ ἀνημέρους λαβόντες, λακτίζοντας καὶ δάκνοντας, ἐν βραχεῖ χρό-

οὐράνια. Καὶ ἂν ἀναφέρω τὸν Παῦλο, λέτε ὅτι ἐκεῖνος ἦταν Ἀπόστολος, γι' αὐτὸ οὔτε τὸν Παῦλο ἀναφέρω ἂν μιλήσω γιὰ ἄνθρωπο, λέτε ὅτι ἐκεῖνος μπορούσε γι' αὐτὸ οὔτε ἄνθρωπο ἀναφέρω, ἀλλὰ θηρίο, καὶ θηρίο ποῦ δὲν τὸ ἔχει αὐτὸ ἀπὸ τῆ φύση του, γιὰ νὰ μὴ πείτε, ὅτι αὐτὸ τὸ κατόρθωσε ἐκ φύσεως καὶ ὄχι μὲ τῆ θέλησή του· καὶ τὸ ἀξιοθαύμαστο βέβαια εἶναι, ὅτι τὸ κατόρθωσε ὄχι μὲ τῆ δική του θέληση, ἀλλὰ μὲ τῆ δική σου φροντίδα. Δὲν σκέπτεται ὅτι κατακόπιασε, οὔτε ὅτι καταξεσχίσθηκε κατὰ τὸ τρέξιμο, οὔτε ὅτι τὸ κατόρθωσε αὐτὸ μὲ τοὺς δικούς του κόπους, ἀλλ', ἀφήνοντας ὅλα αὐτὰ κατὰ μέρος, φυλάσσει τὸ πρόσταγμα τοῦ κυρίου του, καὶ στέκεται πάνω ἀπὸ τῆ γαστέρα.

Ναί, λέγει, ἀλλὰ περιμένει νὰ ἐπαινεθεῖ, περιμένει ν' ἀπολαύσει πλουσιότερη τράπεζα. Πές λοιπὸν καὶ σπὸν ἑαυτὸ σου ὅτι ὁ σκύλος περιφρονεῖ τὴν παρούσα εὐχαρίστηση μὲ τὴν ἐλπίδα γιὰ τῆ μέλλουσα, σὺ ὅμως δὲν θέλεις νὰ περιφρονήσεις τὰ παρόντα μὲ τὴν ἐλπίδα τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν, ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν γνωρίζει, ὅτι, ἂν γευθεῖ τὴν τροφή σὲ ἀκατάλληλη στιγμή καὶ χωρὶς τὴν ἀπόφαση τοῦ κυρίου του, θὰ στερηθεῖ καὶ ἐκείνη, καὶ δὲν θὰ ἔχει οὔτε καὶ τὴν καθορισμένη, καὶ ὅτι θὰ δεχθεῖ χτυπήματα ἀντὶ τῆς τροφῆς, σὺ δὲ οὔτε αὐτὸ μπορεῖς νὰ δεῖς, καὶ αὐτὸ ποῦ ἐκεῖνος ἔμαθε μὲ τῆ συνήθεια, αὐτὸ σὺ δὲν τὸ κατορθώνεις μὲ τῆ λογική. Ἄς μιμηθοῦμε τοὺς σκύλους. Αὐτὸ λένε ὅτι κάνουν καὶ τὰ γεράκια καὶ οἱ ἀετοί. Ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποῦ κάνουν ἐκεῖνα μὲ τὰ ἄλογα ζῶα καὶ τὰ ζαρκάδια, αὐτὸ κάνουν καὶ οἱ ἀετοί μὲ τὶς ὄρνιθες· καὶ αὐτοὶ δὲ πάλι τὸ κάνουν αὐτὸ ὕστερα ἀπὸ ἀνθρώπινη ἐξάσκηση. Αὐτὰ εἶναι σὲ θέση νὰ μᾶς καταδικάσουν, αὐτὰ μπορούν νὰ μᾶς καταστρέψουν.

Θὰ πῶ καὶ κάτι ἄλλο· ἀφοῦ πάρουν οἱ ἔμπειροὶ ἄγρια ἄλογα καὶ ἄνημερα, ποῦ κλωτσοῦν καὶ δαγκώνουν, μέσα

νω οὕτω παιδεύουσιν οἱ ἔμπειροι, ὡς τὸν ἐπιβάτην
 τρυφᾶν τὸν ἐπικαθήμενον τῷ τῆς βαδίσεως εὐτό-
 κτω, τῆς δὲ ψυχῆς, ἄτακτα βαδιζούσης, οὐδεὶς ἐπι-
 μελεῖται, ἀλλὰ καὶ πηδᾶ, καὶ λακτίζει, καὶ σύρεται
 5 χαμαί, καθάπερ παιδίον, καὶ ἀσχημονεῖ μυρία, καὶ
 οὐδεὶς αὐτῇ ψαλίδας περιτίθησιν, οὐδὲ ποδόστροφα,
 οὐδὲ χαλινούς, οὐδ' ἐπικαθίζει τὸν ἔμπειρον ἐπιβά-
 την, τὸν Χριστὸν λέγω. Διὰ τοι τοῦτο πάντα ἄνω καὶ
 κάτω γέγονεν· ὅταν γὰρ καὶ γαστρὸς κρατεῖν κύνας
 10 παιδεύης, καὶ θυμὸν ἐν λέοντι δαμάξης, καὶ ἀταξίαν
 ἐν ἵπποις, καὶ εὐγλωττίαν ἐν ὄρνισι, πῶς οὐκ ἄτο-
 πον ἐν μὲν ἀλόγοις φύσεσι λογικὰ ἐντιθέσθαι κατορθώ-
 ματα, ἐν δὲ λογικαῖς τὰ τῶν ἀλόγων ἐπεισάγειν
 πάθη.

15 Οὐκ ἔστιν ἡμῖν, οὐκ ἔστι συγγνώμη. Πάντες ἡ-
 μῶν κατηγορήσουσιν οἱ κατορθωκότες, καὶ πιστοὶ
 καὶ ἄπιστοι· καὶ γὰρ καὶ ἄπιστοι κατώρθωσαν, καὶ
 θηρία, καὶ κύνες, οὐκ ἄνθρωποι μόνον· καὶ ἡμεῖς ἡ-
 μῶν αὐτῶν κατηγορήσομεν, ὅταν μὲν βουλώμεθα, κα-
 20 τορθοῦντες, ὅταν δὲ ραθυμῶμεν, ὑποσυρόμενοι· καὶ
 γὰρ τῶν ἐν σφοδρᾷ κακίᾳ ὄντων πολλοὶ πολλάκις θε-
 λήσαντες μετεβάλλοντο. Τὸ δὲ αἶτιον, ὅπερ ἔφην,
 ὅτι περιερχόμεθα, τὰ ἐτέρων συμφέροντα ζητοῦντες,
 οὐ τὰ ἡμέτερα. Ἄν οἰκίαν οἰκοδομήσης λαμπράν, τὸ
 25 τῆς οἰκίας συμφέρον εἶδες, οὐ τὸ σόν· ἂν ἱμάτιον λά-
 βης καλόν, τὸ τοῦ σώματος, οὐ τὸ σόν· ἂν ἵππον κα-
 λόν, ὡσαύτως. Οὐδεὶς ὅπως ἔσται ψυχὴ καλὴ σκο-
 πεῖ, καίτοι, ταύτης οὔσης καλῆς, οὐδενὸς ἐκείνων

σὲ σύντομο χρόνο τόσο πολὺ τὰ ἐκπαιδεύουν, ὥστε νὰ νιώθει εὐχαρίστηση ὁ ἀναβάτης τους μὲ τὸ πειθαρχιμένο βάδισμά τους, τὴν ψυχὴ ὅμως, ποὺ βαδίζει ἄτακτα, κανένας δὲν τὴν φροντίζει, ἀλλὰ καὶ πηδᾶ, καὶ κλωτσᾶ, καὶ σύρεται κάτω, σὰν ἀκριβῶς παιδί, καὶ κάμνει ἀμέτρητες ἀπρέπειες καὶ κανένας δὲν τὴν περιβάλλει μὲ ἀλυσίδες οὔτε μὲ δεσμά, οὔτε μὲ χαλινάρια, οὔτε τοποθετεῖ μέσα σ' αὐτὴν τὸν ἔμπειρο ἀναβάτη, ἐννοῶ τὸν Χριστό. Γι' αὐτὸ λοιπὸν τὰ πάντα ἔχουν γίνεи ἄνω κάτω· διότι, ὅταν ἐκπαιδεύεις τοὺς σκύλους νὰ ἐξουσιάζουν τὴ γαστέρα τους, καὶ δαμάζεις τὸ θυμὸ στὸ λεοντάρι, τὴν ἀταξία στὰ ἄλογα, καὶ μαθαίνεις στὰ πτηνὰ νὰ ὀμιλοῦν ὠραῖα, πῶς δὲν εἶναι παράλογο στίς μὲν ἄλογες φύσεις νὰ πετυχαίνομε λογικὰ κατορθώματα, ἐνῶ στίς λογικὲς φύσεις νὰ εἰσάγομε τὰ πάθη τῶν ἀλόγων;

Δὲν ὑπάρχει γιὰ ἐμᾶς, δὲν ὑπάρχει συγγνώμη. Ὅλοι, ποὺ τὸ κατόρθωσαν αὐτό, θὰ μᾶς κατηγορήσουν, καὶ πιστοὶ καὶ ἄπιστοι· καθόσον καὶ ἄπιστοι τὸ κατόρθωσαν αὐτό, καὶ θηρία καὶ σκύλοι, καὶ ὄχι μόνο ἄνθρωποι· καὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι θὰ κατηγορήσομε τὸν ἑαυτὸ μας, διότι, ὅταν μὲν θέλομε, τὸ κατορθώνομε, ὅταν δὲ δείχνομε ἀδιαφορία, παίρνομε τὸν κατήφορο· καθόσον πολλοὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ βρισκόνταν μέσα στὴ μεγάλη κακία πολλὰς φορές ποὺ θέλησαν, ἄλλαξαν τρόπο ζωῆς. Ἡ δὲ αἰτία, ὅπως προανέφερα, εἶναι τὸ ὅτι πτριφερόμαστε ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ἀναζητώντας τὰ συμφέροντα τῶν ἄλλων καὶ ὄχι τὰ δικά μας. Ἐὰν οἰκοδομήσεις οἰκία λαμπρὴ, ἀποβλέπεις στὸ συμφέρον τῆς οἰκίας, ὄχι στὸ δικό σου· ἂν ἀγοράσεις ἔνδυμα ὠραῖο, προσέχεις στὴν ὠφέλεια τοῦ σώματος καὶ ὄχι στὴ δική σου· ἂν ἀγοράσεις ἵππο, ἢ ἐπιδίωξή σου εἶναι ἡ ἴδια. Κανένας δὲν προσέχει πῶς θὰ γίνεи καλὴ ἢ ψυχὴ του, ἂν καὶ βέβαια, ὅταν αὐτὴ εἶναι καλὴ, δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ κανένα ἀπὸ ἐκεῖνα, ὅταν ὅμως δὲν εἶναι, δὲν ὑπάρχει κανέ-

δεῖ, οὐκ οὔσης δέ, οὐδὲν ἐξ ἐκείνων ὄφελος. Καθά-
 περ γὰρ ἐπὶ νύμφης, κἄν παστάδες ὥσιν ἐκ παραπε-
 τασμάτων χρυσῶν, κἄν χοροὶ ὥσιν, ἐκείνη δὲ ἀμορ-
 φίας ἢ μεστή, ὄφελος οὐδέν· ὥσπερ οὖν οὐδὲ καλῆς
 οὔσης βλάβος τι γένοιτ' ἂν ἀπὸ τούτων, ἀλλὰ καὶ
 5 τοῦναντίον· ἀπὸ μὲν γὰρ ἐκείνων, ἀμορφος οὔσα, ἀ-
 μορφοτέρα ἂν φανείη, ἀπὸ δὲ τούτων ὠραιότερα ἂν
 γένοιτο.

Οὕτω δὴ καὶ ψυχὴ, ὅταν ἦ καλὴ, οὐ μόνον οὐ-
 δενὸς δεῖται τούτων, ἀλλὰ καὶ συσκιάζει τὸ κάλλος
 10 αὐτῆς. Τὸν γὰρ φιλόσοφον οὐχ οὕτως ἐν πλούτῳ,
 ὡς ἐν πενίᾳ ὀψόμεθα λάμποντα. Ἐκεῖ μὲν γὰρ τοῖς
 χρήμασι τοῦτο πολλοὶ λογιοῦνται, καὶ τῷ μὴ ἐνδεᾶ
 χρημάτων εἶναι, ὅταν δὲ πενία συζῆ, καὶ διὰ πάντων
 λάμπη, καὶ μηδὲν αἰσχρὸν ἐναγκάζεται ποιεῖν, οὐκ
 15 ἔτι ἄλλος τις διανέμεται πρὸς αὐτὸν τὸν ἐπὶ τῇ φι-
 λοσοφίᾳ στέφανον. Ταύτην οὖν καλλωπίζωμεν, εἴ γε
 βουλοίμεθα πλουτεῖν. Τί τὸ ὄφελος, ὅταν αἱ μὲν ἡ-
 μῖοι λευκαὶ ὦσι καὶ σφριγῶσαι καὶ εὐσωματοῦσαι,
 σὺ δὲ ὁ καθήμενος λεπτὸς καὶ ψωραλέος καὶ δυσει-
 20 δής; τί δὲ τὸ κέρδος, ὅταν τὰ μὲν στρώματα ἀπαλὰ
 καὶ καλὰ ἦ, καὶ πολλῆς ποικιλίας γέμοντα καὶ τέ-
 χνης, ἡ δὲ ψυχὴ ράκια περιβεβλημένη ἦ καὶ γυμνὴ
 καὶ αἰσχρά; τί τὸ κέρδος, ὅταν ὁ μὲν ἵππος εὐτακτα
 βαδίζη, καὶ χορεύοντι μᾶλλον εἰκῶς ἢ βαδίζοντι, καὶ
 25 μετὰ τῆς χορείας κόσμῳ κεκοσμημένος ἦ νυμφικῶ,
 ὁ δὲ ἐπικαθήμενος τῶν χολῶν μᾶλλον ἀσκωλιάζη, καὶ

να ὄφελος ἀπὸ ἐκεῖνα. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς στήν περι-
πτωση νύφης, καὶ ἂν ἀκόμα οἱ νυφικοὶ θάλαμοι εἶναι ἀπὸ
χρυσὰ παραπετάσματα, καὶ ἂν ἀκόμα ὑπάρχουν χοροί,
ἀπὸ ὁμορφες καὶ ὠραῖες γυναῖκες, καὶ ἂν ἀκόμα ὑπάρ-
χουν τριαντάφυλλα, καὶ ἂν ἀκόμα στεφάνια, καὶ ἂν ἀ-
κόμα ὁ γαμπρὸς εἶναι ὠραῖος, καὶ ἂν ἀκόμη καὶ οἱ ὑπη-
ρέτριες καὶ οἱ φίλες καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι εἶναι ὠραῖοι, ἐὰν
ἐκείνη εἶναι ἄσχημη, δὲν ὑπάρχει κανένα ὄφελος ὅπως
ἀκριβῶς βέβαια οὔτε ἂν δὲν εἶναι ὠραία θὰ μπορούσε νὰ
ὑπάρξει κάποια βλάβη ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀντίθετο·
διότι ἀπὸ μὲν ἐκεῖνα, ἂν εἶναι ἄσχημη, θὰ φαινόταν πιὸ
ἄσχημη, ἐνῶ ἀπὸ αὐτὰ θὰ μπορούσε νὰ γίνει ὠραιότερη.

Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡ ψυχὴ, ὅταν εἶναι καλή, ὄχι μόνο
δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ κανένα ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ τὰ ἐπισκιά-
ζει ὅλα αὐτὰ τὸ κάλλος αὐτῆς. Διότι τὸν ἐνάρετο τὸ
βλέπομε νὰ λάμπει ὄχι τόσο μέσα στὸν πλοῦτο, ὅσο μέσα
στὴ φτώχεια. Διότι ἐκεῖ αὐτὸ πολλοὶ θὰ τὸ ἀποδώσουν
στὰ χρήματα, καὶ στὸ ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὰ χρή-
ματα, ὅταν ὅμως συζεῖ μὲ τὴ φτώχεια καὶ μὲ ὅλα λάμπει,
καὶ δὲν ἀναγκάζεται νὰ κάνει τίποτε τὸ αἰσχρὸ, τότε δὲν
διαμοιράζεται μὲ αὐτὸν κάποιος ἄλλος τὸ στεφάνι γιὰ τὴν
ἐνάρετη ζωὴ του. Αὐτὴν λοιπὸν ἄς καλλωπίζομε, ἂν φυ-
σικὰ θέλομε νὰ πλουτίζομε. Ποιὸ τὸ ὄφελος ὅταν οἱ μὲν
ἡμίονοι εἶναι λευκοὶ καὶ γεμάτοι ἀπὸ σφρίγος καὶ ἰσχυροί,
σύ δὲ πού κάθεται ἐπάνω σ' αὐτὲς εἶσαι λεπτός, ψωριά-
ρης καὶ ἄσχημος; ποιὸ τὸ κέρδος, ὅταν τὰ μὲν στρώματα
εἶναι ἀπαλὰ καὶ ὠραῖα καὶ γεμάτα ἀπὸ πολλὰ στολίδια καὶ
τέχνη, ἡ δὲ ψυχὴ περιβάλλεται ἀπὸ κουρέλια καὶ εἶναι
γυμνὴ καὶ αἰσχυρή; ποιὸ τὸ κέρδος ὅταν ὁ μὲν ἵππος βα-
δίζει μὲ εὐταξία καὶ φαίνεται νὰ χορεύει μᾶλλον παρὰ νὰ
βαδίζει, καὶ μαζὶ μὲ τὸ ὅτι φαίνεται νὰ χορεύει εἶναι στο-
λισμένος μὲ νυφικὰ στολίδια, αὐτὸς δὲ πού κάθεται ἐπά-
νω του κουτσαίνει περισσότερο ἀπὸ τοὺς χωλοὺς καὶ εἶναι

τῶν μεθύοντων καὶ τῶν μαινομένων μᾶλλον διεστραμ-
 μένος ἢ καὶ χεῖρας καὶ πόδας; Εἶπε δὴ μοι, εἴ τίς
 σοι ἵππον ἐδίδου καλόν, καὶ τὸ σῶμα διέστρεφε, τί
 τὸ ὄφελος; Νῦν ψυχὴν διεστραμμένην ἔχεις, καὶ οὐ-
 5 δέν σοι μέλει;

Φροντίσωμεν ἡμῶν αὐτῶν ποτε, παρακαλῶ.
 Μὴ δὴ πάντων ἀτιμοτέρους ἡμᾶς αὐτοὺς καταστή-
 σωμεν. Καὶν μὲν ρήμασί τις ὑβρίζει, δακνόμεθα καὶ
 ἀλγοῦμεν, πράγματι δὲ ἑαυτοὺς ὑβρίζοντας, οὐκ ἐ-
 10 πιστρεφόμεθα. Ἀνανήψωμεν ὅψὲ γοῦν ποτε, ἵνα δυ-
 νηθῶμεν, καὶ τῆς ψυχῆς πολλὴν τὴν ἐπιμέλειαν ποι-
 ούμενοι, καὶ τῆς ἀρετῆς ἐπιλαβόμενοι, τῶν αἰωνίων
 τυχεῖν ἀγαθῶν χάριτι καὶ φιланθρωπία τοῦ Κυρίου
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁ-
 15 γίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ
 εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

διαστρεβλωμένος στὰ χέρια καὶ τὰ πόδια περισσότερο ἀπὸ τοὺς μεθυσμένους καὶ τοὺς μανιακοὺς; Πές μου λοιπὸν, ἂν κάποιος σοῦ ἔδινε ἵππο ὡραῖο καὶ διαστρέβλωνε τὸ σῶμα του, ποῖο τὸ ὄφελος; Τώρα ἔχεις ψυχὴ διεστραμμένη καὶ δὲν σὲ νοιάζει καθόλου;

" Ἄς φροντίσουμε παρακαλῶ κάποτε τοὺς ἑαυτοὺς μας. " Ἄς μὴ καταστήσουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας πιὸ ἄτιμους ἀπὸ ὄλους. Καὶ ἐὰν μὲν κάποιος μᾶς βρίζει μὲ λόγια, στενοχωριόμαστε καὶ πονᾶμε, βρίζοντας δὲ τοὺς ἑαυτοὺς μας μὲ τὰ ἔργα μας, μᾶς ἀφήνει αὐτὸ τελείως ἀδιάφορος; " Ἄς συνέλθουμε λοιπὸν κάποτε ἔστω καὶ ἄργά, γιὰ νὰ μπορέσουμε, ἀφοῦ δείξουμε μεγάλη φροντίδα γιὰ τὴν ψυχὴ μας καὶ ἀποκτήσουμε τὴν ἀρετὴ, νὰ ἐπιτύχομε τὰ αἰώνια ἀγαθὰ, μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα συγχρόνως δὲ καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἄμην.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Λ Ε΄

(Πράξ. 16, 13 - 24)

«Τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῶν Σαββάτων ἐξήλθομεν ἔξω
τῆς πόλεως παρὰ ποταμόν, οὗ ἐνομιζέτο προσ-
ευχὴ εἶναι, καὶ καθίσαντες ἐλαλοῦμεν ταῖς
5 συνελθούσαις γυναιξί. Καὶ τις γυνή, ὄνομα-
τι Λυδία, πορφυρόπωλις, πόλεως Θυατείρων,
σεβομένη τὸν Θεόν, ἤκουεν· ἧς ὁ Κύριος ἠ-
νοιξε τὴν καρδίαν προσέχειν τοῖς βουλομένοις
ὑπὸ τοῦ Παύλου».

1. "Ορα πάλιν ἰουδαῖζοντα τὸν Παῦλον καὶ ἀπὸ
10 τοῦ καιροῦ καὶ ἀπὸ τοῦ τρόπου. «Οὗ ἐνομιζέτο», φη-
σί, «προσευχὴ εἶναι»· οὐ γὰρ δὴ ἔνθα συναγωγὴ ἦν
μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔξω ἠϋχοντο, ὡσπερ τόπον τινὰ ἀ-
φορίζοντες, ἅτε σωματικώτεροι ὄντες Ἰουδαῖοι. «Τῇ
ἡμέρᾳ δὲ τῶν Σαββάτων», ὅτε καὶ ὄχλον εἰκὸς ἦν
15 συνελθεῖν.

«Καὶ καθίσαντες ἐλαλοῦμεν ταῖς συνελθούσαις
γυναιξί. Καὶ τις γυνή, ὄνοματι Λυδία, πορφυρόπω-
λις, πόλεως Θυατείρων, σεβομένη τὸν Θεόν, ἤκου-
εν· ἧς ὁ Κύριος διήνοιξε τὴν καρδίαν προσέχειν τοῖς
20 λαλουμένοις ὑπὸ τοῦ Παύλου». "Ορα τὸ ἄτυφον πάλιν.
Γυνὴ καὶ ταπεινὴ αὕτη, καὶ δῆλον ἀπὸ τῆς τέ-
χνης· ἀλλ' ὄρα τὸ φιλόσοφον αὐτῆς· πρῶτον μὲν γὰρ

Ο Μ Ι Λ Ι Α Λ Ε΄

(Πράξ. 16, 13 - 24)

«Τὴν ἡμέρα δὲ τοῦ Σαββάτου βγήκαμε ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη κοντὰ στὸν ποταμό, ὅπου νόμιζαν ὅτι ὑπῆρχε τόπος γιὰ προσευχή, καὶ ἀφοῦ καθήσαμε μιλούσαμε στὶς γυναῖκες ποὺ εἶχαν μαζευθεῖ ἐκεῖ. Κάποια γυναῖκα, ἀπὸ τὴν πόλη τῶν Θυατείρων, ποὺ ὀνομαζόταν Λυδία, καὶ πωλοῦσε πορφύρα καὶ ἦταν γυναῖκα θεοσεβῆς, ἄκουε αὐτοῦς· αὐτῆς τὴν καρδιά τὴν ἄνοιξε ὁ Κύριος, ὥστε νὰ προσέχει τὰ ὅσα ἔλεγε ὁ Παῦλος»¹.

1. Πρόσεχε πάλι τὸν Παῦλο ποὺ καὶ ἀπὸ τὸν χρόνο καὶ ἀπὸ τὸν τρόπο ἐνεργεῖ μὲ τρόπο ἰουδαϊκό. «Σὲ μέρος ποὺ θεωροῦνταν», λέγει, «σὰν τόπος προσευχῆς»· διότι δὲν προσεύχονταν μόνου ὅπου ὑπῆρχε συναγωγή, ἀλλὰ καὶ ἔξω ἀπ' αὐτήν, ξεχωρίζοντας κατὰ κάποιο τρόπο ἓναν τόπο, καθόσον οἱ Ἰουδαῖοι ἀπέδιδαν περισσότερη προσοχή στὰ σωματικά. «Κατὰ τὴν ἡμέρα τοῦ Σαββάτου», κατὰ τὴν ὁποία φυσικὸ ἦταν νὰ συγκεντρωθεῖ πλῆθος.

«Καὶ ἀφοῦ καθήσαμε συνομιλούσαμε μὲ τίς γυναῖκες ποὺ εἶχαν συγκεντρωθεῖ. Καὶ κάποια γυναῖκα ἀπὸ τὴν πόλη τῶν Θυατείρων, ποὺ ὀνομαζόταν Λυδία καὶ πωλοῦσε πορφύρα καὶ ἦταν γυναῖκα θεοσεβῆς, ἄκουε αὐτοῦς· τὴν καρδιά αὐτῆς τὴν ἄνοιξε ὁ Κύριος, ὥστε νὰ προσέχει τὰ ὅσα ἔλεγε ὁ Παῦλος». Πρόσεχε πάλι τὴν ἔλλειψη ὑπερηφάνειας. Γυναῖκα εἶναι αὐτὴ ταπεινὴ καὶ γίνεται φανερό ἀπὸ τὴν τέχνη της· ἀλλὰ πρόσεχε τὴν ἀρετὴ αὐτῆς· διότι σὰν

αὐτῇ ἐμαρτύρησε τοῦτο, τὸ σέβεσθαι τὸν Θεόν, ἔπειτα τὸ καλέσαι τοὺς Ἀποστόλους αὐτήν.

«Ὡς δὲ ἐβαπτίσθη αὐτὴ καὶ ὁ οἶκος αὐτῆς, παρεκάλεσε, λέγουσα· Κύριοί μου, εἰ κεκρίκατέ με πιστὴν τῷ Κυρίῳ εἶναι, εἰσελθόντες εἰς τὸν οἶκόν μου μείνατε. Καὶ παρεβιάσατο ἡμᾶς». «Ὡς δὲ ἐβαπτίσθη», φησὶν, «αὐτὴ καὶ ἡ οἰκία αὐτῆς». Σκόπει πῶς ἅπαντας ἔπεισεν· εἶτα βλέπε σύνεσιν, πῶς δυσωπεῖ τοὺς Ἀποστόλους, πόσης ταπεινότητος γέμει τὰ ῥήματα, πόσης σοφίας. «Εἰ κεκρίκατέ με», φησί, «πιστὴν τῷ Κυρίῳ». Οὐδὲν ἐντρεπτικώτερον. Τίνα οὐκ ἂν ἐμάλαξε ταῦτα τὰ ῥήματα; Οὐκ ἠξίωσεν, οὐ παρεκάλεσεν ἀπλῶς, οὐκ ἀφῆκε κυρίους εἶναι, ἀλλὰ καὶ ἠνάγκασε σφοδρῶς· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ «παρεβιάσατο ἡμᾶς»· τουτέστι, τοῦτοις τοῖς ῥήμασιν.

Ὅρα πῶς εὐθέως καρποφορεῖ, καὶ κέρδος ἡγεῖται μέγα τὴν κλῆσιν. Ὅτι δὲ πιστὴν ἐκρίνατε, δῆλον ἐκ τοῦ ἐγχειρίσαι μοι τοιαῦτα μυστήρια, οὐκ ἂν ἐγχειρίσαντες, εἰ μὴ τοιαύτην ἐκρίνατε. Καὶ οὐκ ἐτόλμησε πρὸ τούτου καλέσαι, ἀλλ' ὅτε ἐβαπτίσθη, δῆλον ἐντεῦθεν ποιοῦσα ὅτι οὐκ ἂν ἄλλως ἔπεισε. Διὰ τί δὲ οὐκ ἐβούλοντο οἱ περὶ Παῦλον, ἀλλ' ἀνενευον ὥστε καὶ βιασθῆναι αὐτούς; Ἦτοι ἐκείνην ἐκκαλούμενοι εἰς μείζονα προθυμίαν, ἢ ἐπειδὴ εἶπεν ὁ Χριστός· «Εἰς ἣν ἂν πόλιν εἰσέλθητε, τίς ἐστὶν ἄξιος ἐρωτήσατε, καὶ ἐκεῖ μείνατε». Ὡστε πάντα δι' οἰκονομίαν ἐποιοῦν.

«Ἐγένετο δέ, πορευομένων ἡμῶν εἰς προσευχήν, παιδίσκην τινά, ἔχουσαν πνεῦμα Πύθωνος, ἀπαντῆ-

πρώτη μαρτυρία γι' αυτήν ἔδωσε αὐτήν, τὸ ὅτι σεβόταν τὸ Θεό, ἔπειτα τὸ ὅτι αὐτὴ προσκάλεσε τοὺς Ἀποστόλους.

«Μόλις δὲ βαπτίσθηκε αὐτὴ καὶ ἡ οἰκογένειά της μᾶς παρακάλεσε καὶ μᾶς εἶπε· Κύριοί μου, ἐὰν κρίνατε ὅτι εἶμαι πιστὴ στὸν Κύριο, ἐλάτε καὶ μείνετε στὴν οἰκία μου. Καὶ μετὶς παρακλήσεως της μᾶς ἔκανε νὰ δεχθοῦμε τὴν πρόσκλησίν της»². «Μόλις βαπτίσθηκε», λέγει, «αὐτὴ καὶ ἡ οἰκογένειά της». Πρόσεχε πῶς τοὺς ἔπεισε ὅλους· ἔπειτα πρόσεχε σύνεση, πῶς παρακαλεῖ τοὺς Ἀποστόλους, ἀπὸ πόση ταπεινοφροσύνη εἶναι γεμάτα τὰ λόγια της, ἀπὸ πόση σοφία. «Ἐὰν κρίνατε», λέγει, «ὅτι εἶμαι πιστὴ στὸν Κύριο». Δὲν ὑπάρχει τίποτε ἄλλο ποῦ νὰ μπορεῖ νὰ συγκινήσει τόσο. Ποιὸν δὲν θὰ μαλάκωναν τὰ λόγια αὐτά; Δὲν τὸ ζήτησε ἀπλῶς ἐπίμονα, δὲν τοὺς παρακάλεσε, δὲν τὸ ἄφησε στὴ διάθεσίν τους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξανάγκασε ὑπερβολικά· διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ «παρεβιάσατο ἡμᾶς»· δηλαδὴ μὲ αὐτὰ τὰ λόγια.

Πρόσεχε πῶς ἀμέσως καρποφορεῖ καὶ θεωρεῖ μεγάλο κέρδος τὴν κλήση. Τὸ ὅτι μὲ κρίνατε πιστὴ γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὸ ὅτι μοῦ ἐμπιστευθήκατε τέτοια μυστήρια, τὰ ὁποῖα δὲν θὰ ἦταν δυνατό νὰ μοῦ τὰ ἐμπιστευθεῖτε, ἐὰν δὲν μὲ κρίνατε κατάλληλη. Καὶ δὲν τόλμησε πρὶν ἀπὸ αὐτὸ νὰ τοὺς προσκαλέσει, ἀλλ' ὅταν βαπτίσθηκε, κάμνοντας φανερό ἀπὸ αὐτὸ, ὅτι δὲν θὰ ἦταν δυνατό ἄλλιῶς νὰ τοὺς πείσει. Γιατί δὲ δὲν ἤθελαν αὐτοὶ ποῦ συνόδευσαν τὸν Παῦλο, ἀλλὰ πρόβαλλαν ἄρνηση, ὥστε νὰ ἐξαναγκασθοῦν αὐτοί; Ἦ γιὰ νὰ παρακινήσουν ἐκείνην νὰ δείξει μεγαλύτερη προθυμία, ἢ ἐπειδὴ εἶπε ὁ Χριστός· «Σ' ὅποια πόλη καὶ ἂν εἰσέλθετε ρωτῆστε γιὰ νὰ μάθετε ποῖός εἶναι ἄξιός, καὶ μείνατε ἐκεῖ»³. Ὡστε ὅλα τὰ ἔκαμναν σύμφωνα μὲ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ.

«Συνέβηκε δὲ, ἐνῶ ἐμεῖς πηγαίναμε γιὰ προσευχή, νὰ συναντήσομε μία μικρὴ δούλη, ποῦ εἶχε μαντικὸ πνεῦμα,

σαι ἡμῖν, ἧτις ἐργασίαν πολλὴν παρεῖχε τοῖς κυρίοις αὐτῆς μαντευομένη. Αὕτη, κατακολουθήσασα τῷ Παύλῳ καὶ ἡμῖν, ἔκραζε, λέγουσα· Οὗτοι οἱ ἄνθρωποι δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἵψίστου εἰσίν, οἵτινες καταγγέλλουσι ἡμῖν ὁδὸν σωτηρίας». Τί δήποτε καὶ ὁ δαίμων ταῦτα ἐφθέγγετο, καὶ ὁ Παῦλος ἐκώλυσε; Κακείνος κακούργως ἐποίει, καὶ οὗτος συνετῶς ἐβούλετο γὰρ μὴ ἀξιόπιστον αὐτὸν ποιεῖν· εἰ γὰρ προσήκατο αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν ὁ Παῦλος, πολλοὺς ἂν καὶ τῶν πιστῶν ἠπάτησεν, ἅτε ὑπ' ἐκείνου δεχθεῖς· διὰ τοῦτο ἀνέχεται τὰ καθ' ἑαυτοὺς εἰπεῖν, ἵνα στήσῃ τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς συγκαταβάσει κέχρηται πρὸς τὴν ἀπώλειαν. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον οὐ προσήκατο Παῦλος, ἀλλὰ διέπτυσεν, οὐ βουλόμενος ἑαυτὸν ἐπιρρίπτειν ἀπλῶς τοῖς σημείοις, ὡς δὲ ἐπέμενε τοῦτο ποιῶν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, καὶ τὸ ἔργον ἐδείκνυ, «οὗτοι ἄνθρωποι», λέγων, «δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἵψίστου εἰσίν, οἵτινες καταγγέλλουσι ἡμῖν ὁδὸν σωτηρίας», τότε ἐκέλευσεν αὐτῷ ἐξελθεῖν.

20 «Διαπονηθεῖς δὲ ὁ Παῦλος, καὶ ἐπιστρέψας, τῷ πνεύματι εἶπε· Παραγγέλλω σοι ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐξελθεῖν ἀπ' αὐτῆς. Καὶ ἐξῆλθεν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ. Ἰδόντες δὲ οἱ κύριοι αὐτῆς ὅτι ἐξῆλθεν ἡ ἐλπὶς τῆς ἐργασίας αὐτῶν, ἐπιλαβόμενοι τὸν Παῦλον καὶ τὸν Σίλαν εἵλκυσαν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας, καὶ προσαγαγόντες αὐτοὺς τοῖς στρατηγοῖς, εἶπον· Οὗτοι οἱ ἄνθρωποι ἐκταράσσουσι ἡμῶν τὴν πόλιν, Ἰουδαῖοι ὑπάρχοντες, καὶ καταγγέλλουσι ἔθνη, ἃ οὐκ ἔξεστιν ἡμῖν παραδέχεσθαι οὐδὲ ποιεῖν, Ρωμαῖοις οὖσι». Πανταχοῦ τὰ χρήματα αἴτια τῶν κακῶν.

4. Πράξ. 16, 16 - 17

5. Πράξ. 16, 17

6. Πράξ. 16, 18 - 21

καί παρείχε ἐπικερδῆ ἐργασία στοὺς κυρίους της μὲ τις μαντεῖες της. Αὐτὴ ἀκολούθησε ἀπὸ πίσω τὸν Παῦλο καὶ ἐμᾶς, φωνάζοντας δυνατὰ καὶ λέγοντας· Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου, οἱ ὁποῖοι κηρύττουν σ' ἐμᾶς ὁδὸ σωτηρίας»⁴. Γιατί τέλος πάντων ὁ μὲν δαίμονας ἔλεγε αὐτὰ, ὁ δὲ Παῦλος τὸν ἐμπόδισε; Καὶ ἐκεῖνος ἐνεργοῦσε μὲ κακουργία, καὶ ὁ Παῦλος μὲ σύνεση· διότι ἤθελε νὰ κάνει αὐτὸν νὰ μὴ εἶναι ἀξιόπιστος· καθόσον ἂν ὁ Παῦλος ἀποδεχόταν τὴ μαρτυρία αὐτοῦ, θὰ ἐξαπατοῦσε πολλοὺς ἀπὸ τοὺς πιστοὺς, ἐφόσον δέχθηκε τὴ μαρτυρία ἀπὸ ἐκεῖνον· γι' αὐτὸ ἀνέχεται νὰ πεῖ αὐτὸς τὰ ὅσα εἶχαν σχέση μὲ αὐτούς, γιὰ νὰ σταθεροποιήσει τὰ ὅσα ἦταν ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ ὁ ἴδιος δείχνει συγκατάβαση πρὸς τὴν ἀπώλεια. Στὴν ἀρχὴ λοιπὸν δὲν ἀποδέχθηκε τὴ μαρτυρία ὁ Παῦλος, ἀλλὰ ἀδιαφόρησε γι' αὐτὴν, μὴ θέλοντας νὰ καταφύγει στὴν ἐπιτέλεση θαύματος, ὅταν ὅμως ἐπέμενε νὰ κάμνει αὐτὸ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας καὶ φανέρωνε τὸ ἔργο αὐτῶν, λέγοντας «Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου, οἱ ὁποῖοι κηρύττουν σ' ἐμᾶς ὁδὸ σωτηρίας»⁵, τότε διέταξε τὸ δαιμόνιο νὰ ἐξέλθει.

«Ἐπειδὴ ὁ Παῦλος ἀγανάκτησε μὲ αὐτό, στράφηκε πρὸς τὸ ἀκάθαρτο πνεῦμα καὶ εἶπε· Σὲ παραγγέλω σὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ νὰ ἐξέλθεις ἀπ' αὐτὴν. Καὶ ἐξῆλθε τὴν ἴδια τὴ στιγμῇ. Ὅταν οἱ κύριοί της εἶδαν ὅτι χάθηκε ἡ ἐλπίδα τῆς ἐπικερδοῦς ἐργασίας τους, ἀφοῦ ἔπιασαν τὸν Παῦλο καὶ τὸν Σίλα τοὺς ὁδήγησαν στὴν ἀγορὰ γιὰ νὰ τοὺς παρουσιάσουν στοὺς ἄρχοντες, καί, ἀφοῦ τοὺς παρουσίασαν στοὺς στρατηγούς, εἶπαν· Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι Ἰουδαῖοι καὶ διαταράσσουν τὴν πόλη μας, κηρύσσοντας ἥθη καὶ ἔθιμα, τὰ ὁποῖα δὲν ἐπιτρέπεται, ἐμεῖς ποὺ εἴμαστε Ῥωμαῖοι, νὰ τὰ παραδεχόμεστε, οὔτε νὰ τὰ πράττομε»⁶. Παντοῦ τὰ χρήματα εἶναι αἷτια τῶν κακῶν. Πῶ πῶ, μέγεθος ἐλληνικῆς ἀπανθρωπιᾶς! ἤθελαν

ᾠ τῆς ὠμότητος τῆς Ἑλληνικῆς! Ἐβούλοντο δαιμονᾶν τὸ κοράσιον, ὥστε χρηματίζεσθαι.

«Ἐπιλαβόμενοι», φησί, «τὸν Παῦλον καὶ τὸν Σίλαν, ἔλεγον· Οὗτοι οἱ ἄνθρωποι ἐκταράσσουν ἡμῶν τὴν πόλιν». Τί ποιήσαντες; διὰ τί οὖν μὴ πρὸ τούτου εἰλκύσατε;

«Ἰουδαῖοι», φησὶν, «ὑπάρχοντες»· οὕτω τὸ ὄνομα διεβέβλητο.

«Καὶ καταγγέλλουσιν ἔθνη, ἃ οὐκ ἔξεστιν ἡμῖν 10 παραδέχεσθαι οὐδὲ ποιεῖν, Ρωμαίοις οὖσιν». Εἰς καθοσίωσιν τὸ πρᾶγμα ἤγαγον.

«Καὶ συνεπέστη ὁ ὄχλος κατ' αὐτῶν». ᾠ τῆς ἀλογίας! οὐκ ἐξήτασαν, οὐ μετέδωκαν λόγου· καίτοι, τοιοῦτου θαύματος γενομένου, δέον προσκυνῆσαι, δέον ὡς σωτῆρας καὶ εὐεργέτας ἔχειν· εἰ γὰρ χρήματα 15 ἐβούλεσθε, διὰ τί, τοιοῦτον πλοῦτον εὐρόντες, μὴ ἐπεδράμετε; Τοῦτο λαμπροτέρους ποιεῖ, τὸ δύνασθαι δαίμονας ἀπελαύνειν, ἢ τὸ αὐτοῖς πείθεσθαι. Ἴδου καὶ σημεῖα, καὶ ἡ φιλοχρηματία πλέον ἴσχυσε.

20 «Καὶ οἱ στρατηγοί, περιρρήξαντες τὰ ἱμάτια αὐτῶν, ἐκέλευον ραβδίσειν· πολλάς τε ἐπιθέντες αὐτοῖς πληγὰς, ἔβαλον εἰς φυλακὴν, παραγγείλαντες τῷ δεσμοφύλακι ἀσφαλῶς τηρεῖν αὐτούς». Ὁ μὲν οὖν Παῦλος τὸ πᾶν εἰργάσατο καὶ τὰ θαῦματα καὶ τὴν 25 διδασκαλίαν, τῶν δὲ κινδύνων καὶ ὁ Σίλας κοινωνεῖ. Τί ἐστιν, «Διαπονηθεὶς δὲ ὁ Παῦλος»; Τὴν κακουργίαν, φησὶν, ἰδὼν τοῦ δαίμονος καθὼς καὶ αὐτὸς ἀλλαχοῦ λέγει· «Οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν». Διὰ τί μὴ εἶπον ὅτι, ἔξέβαλον, ὅτι εἰς Θε- 30 ὸν ἠσέβησαν, ἀλλ' ἐπὶ καθοσίωσιν τρέπονται; Ἦττα

7. Πράξ. 16, 21

8. Πράξ. 16, 22 - 23

9. Β' Κορ. 2, 11

τὸ κορίτσι νὰ διατελεῖ κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία τοῦ δαίμονα, ὥστε νὰ κερδίζουν αὐτοὶ χρήματα.

«Ἄφου ἔπιασαν», λέγει, «τὸν Παῦλο καὶ τὸν Σίλα, ἔλεγαν· Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι διαταράσσουν τὴν πόλη μας». Τί ἔκαναν; γιατί λοιπὸν δὲν τοὺς σύρατε στοὺς στρατηγούς πρὶν ἀπὸ αὐτό;

«Ποῦ εἶναι», λέγει, «Ἰουδαῖοι»· τόσο πολὺ τὸ ὄνομα αὐτὸ εἶχε συκοφαντηθεῖ.

«Καὶ κηρύσσουν ἦθη καὶ ἔθιμα, τὰ ὅποια δὲν ἐπιτρέπεται ἡμεῖς, ποῦ εἶμαστε Ρωμαῖοι, νὰ τὰ παραδεχόμεσθε, οὔτε νὰ τὰ πράττομε»⁷. Παρουσίασαν τὸ πράγμα σὰν θέμα ἐσχάτης προδοσίας.

«Καὶ ξεσηκώθηκε τὸ πλῆθος ἐναντίον τους». Πῶ, πῶ μέγεθος παραλογισμοῦ! δὲν τοὺς ἐξήτασαν, δὲν τοὺς ἐπέτρεψαν νὰ μιλήσουν· ἂν καὶ βέβαια, ἐφόσον ἔγινε τέτοιο θαῦμα, ἔπρεπε νὰ τοὺς προσκυνήσουν, ἔπρεπε νὰ τοὺς θεωρήσουν σὰν εὐεργέτες· διότι, ἐὰν θέλατε χρήματα, γιατί, ἀφου βρήκατε τέτοιον πλοῦτο, δὲν τρέξατε πρὸς αὐτόν; Αὐτὸ τοὺς κάμνει λαμπρότερους, τὸ νὰ μποροῦν δηλαδὴ ν' ἀπομακρύνουν δαιμόνια, παρὰ τὸ νὰ πείθονται σ' αὐτούς. Νὰ καὶ θαύματα, ἀλλ' ἡ φιλοχρηματία ὑπερίσχυσε.

«Καὶ οἱ στρατηγοί, ἀφου ἔσχισαν τὰ ἐνδύματά τους, ἔδωσαν ἐντολὴ νὰ τοὺς ραβδίζουν. Ἄφου τοὺς ἔδωσαν πολλὰ ραβδίσματα, τοὺς ἔρριξαν στὴ φυλακὴ, καὶ ἔδωσαν ἐντολὴ στὸ δεσμοφύλακα νὰ τοὺς φυλάσσει καλά»⁸. Ὁ μὲν λοιπὸν Παῦλος ἔκανε τὸ πᾶν, καὶ τὰ θαύματα καὶ τὴ διδασκαλία, στοὺς κινδύνους ὅμως συμμετέχει καὶ ὁ Σίλας. Τί σημαίνει «Διαπονηθεὶς δὲ ὁ Παῦλος»; Ἀντιλήφθηκε, λέγει, τὴν κακουργία τοῦ δαίμονα, καθὼς καὶ ὁ ἴδιος λέγει ἄλλου· «Διότι δὲν ἀγνοοῦμε τὰ δόλια σχέδιά τους»⁹. Γιατί δὲν εἶπαν, ὅτι ἔβγαλαν ἀπὸ μέσα τῆς τὸν δαίμονα, ὅτι ἀσέβησαν πρὸς τὸ Θεό', ἀλλὰ παρουσιάζουν τὸ πράγμα σὰν ἐσχατὴ προδοσία; Αὐτὸ ἦταν ἦττα γι' αὐτούς. Τὸ ἴδιο ἔλεγαν καὶ στὴν περίπτωσιν τοῦ Χριστοῦ

αὐτοῖς τοῦτο ἦν. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἔλεγον
 «Οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα. Πᾶς ὁ ἑαυτὸν
 ποιῶν βασιλέα ἀντιλέγει τῷ Καίσαρι».

«Καὶ ἔβαλον αὐτούς», φησὶν, «εἰς φυλακὴν».
 5 Πολὺς ὁ θυμὸς. «Ὅς παραγγελίαν τοιαύτην εἰλη-
 φῶς, ἔβαλεν αὐτούς εἰς τὴν ἐσωτέραν φυλακὴν, καὶ
 τοὺς πόδας αὐτῶν ἠσφαλίσατο εἰς τὸ ξύλον». Ὅρα,
 κἀκεῖνος πάλιν εἰς τὴν ἐσωτέραν φυλακὴν αὐτούς
 ἐνέβαλε, καὶ τοῦτο οἰκονομικῶς· ἐπειδὴ γὰρ θαῦμα
 10 ἔμελλε γενέσθαι μέγα, ἐπιτήδειον ὁ τόπος πρὸς τὴν
 ἀκρόασιν ὁ ἔξω τῆς πόλεως κρίνεται, πειρασμῶν ἐ-
 πληλλαγμένος καὶ κινδύνων. Ὅρα πῶς οὐκ αἰσχύνε-
 ται τὰ ἐπιτηδεύματα καταλέγειν ὁ τὴν ἱστορίαν γρά-
 φων. Ἄτε δὴ καὶ ἀργίας οὔσης μᾶλλον προσεῖχον
 15 τοῖς λεγομένοις· καὶ οὐδὲ ἡ πόλις αὕτη μεγάλη ἢ τῶν
 Φιλιππησίων. Ταῦτα δὴ μαθόντες καὶ ἡμεῖς, μηδένα
 ἐπαισχυνώμεθα. Παρὰ βυρσεῖ μένει Πέτρος, παρὰ
 πορφυροπώλιδι Παῦλος. Ποῦ ὁ τύφος; Ἄρα τοῦ Θε-
 οῦ δεώμεθα, ὥστε ἀνοῖξαι καρδίαν· ὁ Θεὸς δὲ ἀνοίγει
 20 καρδίας τὰς βουλομένας· ἔστι γὰρ καὶ πεπηρωμένας
 ἰδεῖν. Ἄλλ' ἴδωμεν ἄνωθεν τὰ εἰρημένα.

«Γυνή», φησί, «πορφυρόπωλις, ἧς ὁ Κύριος ἤ-
 νοιξε τὴν καρδίαν, προσέχειν τοῖς λαλομένοις ὑπὸ τοῦ
 Παύλου». Τὸ μὲν οὖν ἀνοῖξαι, τοῦ Θεοῦ, τὸ δὲ προσ-
 25 ἔχειν, αὐτῆς· ὥστε καὶ θεῖον καὶ ἀνθρώπινον ἦν.

«Ὡς δὲ ἐβαπτίσθη», φησί, «παρεκάλεσε, λέγου-
 σα· Εἰ κεκρίκατέ με». Ὅρα, καὶ βαπτίζεται, καὶ δέ-
 χεται τοὺς Ἀποστόλους μετὰ τσαύτης ἰκετηρίας,
 μετὰ πλείονος ἢ ὁ Ἀβραάμ. Καὶ οὐκ εἶπεν οὐδὲν ἄλ-
 30 λο τεκμήριον, ἀλλ' ἐκεῖνο, ἀφ' οὗ ἐσώθη· οὐκ εἶπεν,

10. Ἰω. 19, 12
 12. Πράξ. 16, 24
 14. Πράξ. 16, 14

11. Πράξ. 16, 23
 13. Πράξ. 9, 43· 10, 6

«Δὲν ἔχομε βασιλιά, παρά τόν Καίσαρα. Ὁ καθένας πού κάμνει τόν ἑαυτό του βασιλιά εἶναι ἀντίθετος πρὸς τόν Καίσαρα»¹⁰

«Καί τοὺς ἔρριξαν», λέγει, «στή φυλακή»¹¹. Μεγάλος ὁ θυμός. «Αὐτός, ἐπειδὴ ἔλαβε τέτοια ἐντολή, τοὺς ἔβαλε στήν πιό βαθειά φυλακή καί ἔδεσε τὰ πόδια τους στό ξύλο γιά ἀσφάλεια»¹². Πρόσεχε, καί ἐκεῖνος πάλι τοὺς ἔβαλε στήν πιό βαθειά φυλακή, καί αὐτό κατὰ θεία οἰκονομία· διότι, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νά γίνει μεγάλο θαῦμα, κρίνεται κατάλληλος γιά τήν ἀκρόαση ὁ τόπος πού ἦταν ἔξω ἀπό τήν πόλη, πού ἦταν ἀπαλλαγμένος ἀπό πειρασμούς καί κινδύνους. Πρόσεχε πῶς δὲν ντρέπεται, αὐτός πού γράφει τήν ἱστορία, νά κατονομάζει τὰ ἐπαγγέλματα. Ἐπειδὴ δηλαδή ἦταν ἀργία, γι' αὐτό περισσότερο πρόσεχαν στὰ λεγόμενα· ἄλλωστε οὔτε ἡ πόλη αὐτῆ τῶν Φιλίππων ἦταν μεγάλη. Ἄφου λοιπὸν μάθαμε καί ἐμεῖς αὐτά, ἄς μὴ ντρεπόμαστε κανένα. Στό σπίτι βυρσοδέψη μένει ὁ Πέτρος¹³, στό σπίτι πορφυροπώλιδας ὁ Παῦλος. Ποῦ εἶναι ἡ ὑπερηφάνεια; Ἐπομένως ἄς παρακαλοῦμε τὸ Θεό, γιά ν' ἀνοίξει τήν καρδιά μας· ὁ Θεός ἀνοίγει τίς καρδιές πού θέλουν· διότι εἶναι δυνατὸ νά δοῦν καί καρδιές ἀτελεῖς πνευματικά. Ἄλλ' ἄς ἐξετάσομε ἀπὸ τήν ἀρχὴ τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ.

«Κάποια γυναίκα», λέγει, «πορφυροπώλιδα, τῆς ὁποίας ὁ Κύριος ἄνοιξε τήν καρδιά γιά νά προσέχει τὰ ὅσα ἔλεγε ὁ Παῦλος»¹⁴. Τὸ μὲν ἄνοιγμα λοιπὸν τῆς καρδιᾶς τῆς ἦταν ἔργο τοῦ Θεοῦ, τὸ νά προσέχει ὅμως τὰ λεγόμενα ἦταν θέληση αὐτῆς· ἐπομένως αὐτὸ ἦταν καί θεῖο καί ἀνθρώπινο ἔργο.

«Μόλις δὲ βαπτίσθηκε», λέγει, «τοὺς παρακάλεσε καί τοὺς εἶπε· Ἐὰν μὲ κρίνατε πιστή». Πρόσεχε καί βαπτίζεται καί δέχεται τοὺς Ἀποστόλους μὲ τόσες παρακλήσεις, μὲ περισσότερες ἀπὸ ὅ,τι ὁ Ἄβραάμ. Καί δὲν ἀνέφερε καμιὰ ἄλλη ἀπόδειξη, ἀλλ' ἐκείνη, μὲ τήν ὁποία

«εἰ μεγάλην γυναῖκα, εἰ εὐλαβῆ κεκρίκατέ με', ἀλλὰ τί; «Πιστὴν τῷ Κυρίῳ»· εἰ τῷ Κυρίῳ, πολλῶ μᾶλλον ὑμῖν, εἰ μὴ ἀμφισβητεῖτε. Καὶ οὐκ εἶπε, 'Παρ' ἐμοί', ἀλλ' «εἰς τὸν οἶκόν μου μείνατε», ὥστε δεῖξαι
 5 ὅτι μετὰ πολλῆς τοῦτο ἐποίει προθυμίας. Ὅντως πιστῇ ἢ γυνή. Εἶπε δὴ μοι, τίς οὗτός ἐστιν ὁ δαίμων; Θεός, φησί, πύθων· ἀπὸ τοῦ τόπου οὕτω λέγεται. Ὁρᾷς ὅτι καὶ ὁ Ἀπόλλων δαίμων ἐστί; Καὶ ἐπεὶ ἐβούλετο εἰς πειρασμούς αὐτούς ἐμβαλεῖν, ὥστε μᾶλλον
 10 παροξύναι, παρώρμησε λέγειν.

2. Ὡς μιὰρὲ καὶ παμμίαρε! εἰ τοίνυν οἶδας ὅτι ὁ δὸν σωτηρίας καταγγέλλουσι, τί μὴ ἐξίστασαι ἐκὼν; Ἄλλ' ὅπερ Σίμων ἐβούλετο, λέγων, «Δότε μοι, ἵνα, ὦ εἰ ἐὰν ἐπιθῶ τὰς χεῖρας, λαμβάνῃ Πνεῦμα ἅγιον»,
 15 τοῦτο καὶ οὗτος ἐποίει· ἐπειδὴ εἶδεν εὐδοκιμοῦντας, καὶ ὧδε ὑποκρίνεται, ταύτη προσεδόκησεν ἑαυτὸν ἀφίεσθε ἐν τῷ σώματι, εἰ τὰ αὐτὰ κηρύξειεν. Εἰ δὲ παρὰ ἀνθρώπου «οὐχ ὠραῖος ὁ αἶνος ἐν τῷ στόματι ἁμαρτωλοῦ», πολλῶ μᾶλλον παρὰ δαίμονος· εἰ παρὰ
 20 ἀνθρώπων τὴν μαρτυρίαν οὐ λαμβάνει ὁ Χριστός, οὐδὲ παρὰ Ἰωάννου, πολλῶ μᾶλλον παρὰ δαίμονος· τὸ γὰρ κηρύττειν οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλὰ Πνεύματος ἁγίου. Ἐπεὶ οὖν ἀλαζονικῶς ἐποίουν βωῶντες, τῇ κραυγῇ καταπλήξειεν ἐνόμισαν, λέγοντες «Οὗτοι οἱ
 25 ἀνθρωποὶ ἐκταράσσουσιν ἡμῶν τὴν πόλιν». Τί λέγεις; πείθη τῷ δαίμονι; διὰ τί οὐχὶ καὶ ἐνταῦθα; Ἐκεῖνος λέγει ὅτι «δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου», σὺ λέγεις ὅτι «ἐκταράσσουσιν ἡμῶν τὴν πόλιν»· ἐκεῖνος λέγει ὅτι «καταγγέλλουσιν ἡμῖν ὁδὸν σωτηρίας», σὺ

15. Πρόξ. 8, 19

16. Σοφ. Σειρόχ 15, 9

17. Πρόξ. 16, 20

18. Πρόξ. 16, 17

σώθηκε· δὲν εἶπε, ἔάν μὲ κρίνατε σπουδαία γυναίκα, ἐάν μὲ κρίνατε εὐλαβή, ἀλλὰ τί; «Ἐάν μὲ κρίνατε πιστὴ στὸν Κύριο»· ἐάν γιὰ τὸν Κύριο, πολὺ περισσότερο γιὰ σᾶς, ἐάν δὲν ἔχετε ἀμφιβολίες. Καὶ δὲν εἶπε, ἴκοντά μου, ἀλλὰ «Μείνατε στὴν οἰκία μου», γιὰ νὰ δείξει ὅτι αὐτὸ τὸ ἔκαμνε μὲ μεγάλη προθυμία. Πραγματικὰ ἦταν πιστὴ ἡ γυναίκα. Πέες μου ὅμως, ποῖος εἶναι αὐτὸς ὁ δαίμονας; Θεός, λέγει, πύθωνας· ἀπὸ τὸν τόπο ἔτσι ὀνομάζεται. Βλέπετε ὅτι καὶ ὁ Ἀπόλλωνας δαίμονας εἶναι; Καὶ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ τοὺς θάλει μέσα σὲ πειρασμούς, μὲ σκοπὸ νὰ τοὺς ἐξοργίσει περισσότερο, τὴν παρακίνησε νὰ λέγει αὐτά.

2. Μιὰρὲ καὶ παμμίαρὲ! ἐάν λοιπὸν γνωρίζεις ὅτι κηρύττουν ὁδὸ σωτηρίας, γιατί δὲν θαυμάζεις καὶ δὲν ἀλλάζεις γνώμη μὲ τὴ θέλησή σου; Ἄλλ' ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ ὁ Σίμων ἤθελε, λέγοντας, «Δῶστε μου τὴν ἐξουσία, ὥστε νὰ λαμβάνει Πνεῦμα ἅγιο ἐκεῖνος στὸν ὁποῖο θὰ θέτω τὰ χέρια μου»¹⁵, αὐτὸ καὶ αὐτὸς ἔκαμνε· ἐπειδὴ τοὺς εἶδε νὰ παρουσιάζουν στὸ κήρυγμα πρόοδο, ὑποκρίνεται ἐδῶ, διότι μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἔλπιε νὰ παραμείνει αὐτὸς στὸ σῶμα, ἂν θὰ κηρύξει αὐτά. Ἐάν δὲ ἐκ μέρους ἀνθρώπου «Δὲν εἶναι ὠραία ἡ ἐξύμνηση ποὺ προέρχεται ἀπὸ στόμα ἀμαρτωλοῦ»¹⁶, πολὺ περισσότερο δὲν εἶναι ὠραία ἐκείνη ποὺ γίνεται ἐκ μέρους τοῦ δαίμονα· ἐάν ὁ Χριστὸς δὲν ἀποδέχεται τὴ μαρτυρία ἐκ μέρους ἀνθρώπων, οὔτε ἀπὸ τὸν Ἰωάννη, πολὺ περισσότερο δὲν τὴν ἀποδέχεται ἀπὸ δαίμονα· διότι τὸ κήρυγμα δὲν εἶναι ἔργο ἀνθρώπων, ἀλλὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐπειδὴ λοιπὸν κραύγαζαν καὶ ἡ ἐνέργειά τους αὐτὴ ἦταν ἀλαζονική, νόμισαν ὅτι μὲ τὴν κραυγὴ θὰ προξενήσουν κατάπληξη, λέγοντας· «Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι διαταράσσουν τὴν πόλη μας»¹⁷. Τί λέγεις; πιστεύεις στὰ λόγια τοῦ δαίμονα; γιατί δὲν πιστεύεις καὶ ἐδῶ; Ὁ δαίμονας λέγει ὅτι «Εἶναι δοῦλοι τοῦ Ὑψίστου»¹⁸, σὺ λέγεις ὅτι «διαταράσσουν τὴν πόλη μας»· ἐκεῖνος λέγει ὅτι «κηρύττουν σ' ἐμᾶς ὁδὸ σωτηρίας», σὺ

λέγεις, «Παραδιδόασιν ἡμῖν ἔθνη, ἃ οὐκ ἔξεστι παραδέχεσθαι». Ὅρα οὐδὲ τῷ δαίμονι αὐτοὺς προσέχοντας, ἀλλὰ πρὸς ἓν ὁρῶντας, τὴν φιλαργυρίαν.

«Εἴλικυσάν τε αὐτούς», φησὶν, «εἰς τὴν ἀγορὰν
5 ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας· καὶ συνεπέστη ὁ ὄχλος κατ' αὐτῶν». Ὅρα αὐτοὺς οὐκ ἀποκρινομένους οὐδὲ ἀπολογουμένους, ἵνα μείζονος ἄξιοι θαύματος γένωνται· «ὅταν γάρ», φησὶν, «ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι. Ἄρκεϊ σοι ἢ χάρις μου· ἢ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ
10 τελειοῦται». Ὡστε καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιεικείας θαυμασθῆναι αὐτοὺς ἐχρῆν. Ὅσω ἀκριβεστέρα ἡ φυλακὴ γίνεται, τοσοῦτω τὸ θαῦμα λαμπρότερον. Ἴσως, τὴν σύστασιν ἐκκόψαι βουλόμενοι, τοῦτο ἐποίουν ἐκεῖνοι. Ἐπειδὴ εἶδον τὸν ὄχλον ἐφροστώτα, ταῖς μὲν πληγαῖς
15 τὸν θυμὸν τέως στῆσαι ἐβούλοντο, τῷ δὲ εἰς δεσμοτήριον ἐμβαλεῖν καὶ παραγγεῖλαι ἀσφαλῶς τηρεῖν, ἀκοῦσαι ἤθελον τοῦ πράγματος.

«Καὶ ἠσφαλίσατο», φησὶν, «εἰς τὸ ξύλον», ὡς ἂν εἴποι τις· Ἐἰς τὸν νέρβον. Πόσων δακρῶν τὰ
20 νῦν ἄξια; Ἐκεῖνοι μὲν ἔπαθον ὅσα καὶ ἔπαθον, ἡμεῖς δὲ ἐν τρυφῇ, ἡμεῖς δὲ ἐν θεάτροις. Ὅθεν καὶ ἀπολλύμεθα, καὶ καταποντιζόμεθα, ἄνεσιν ζητοῦντες πανταχοῦ, καὶ οὐδὲ μέχρῃς ὄνειδισμοῦ διὰ τὸν Χριστὸν ἀνεχόμενοι λυπηθῆναι, οὐδὲ μέχρῃ λόγου. Τούτοις
25 συνεχῶς ἀναμιμνήσκωμεν ἑαυτούς, παρακαλῶ, ὅσα ἔπαθον, ὅσα ὑπέμειναν, πῶς οὐκ ἐθορυβοῦντο, πῶς οὐκ ἐσκανδαλίζοντο. Τὸ τοῦ Θεοῦ ἔργον ἐποίουν, καὶ ταῦτα ἔπασχον. Οὐκ ἔλεγον· Ἐπί τοῦτο κηρύττομεν,

19. Πράξ. 16, 21

20. Πράξ. 16, 20· 22

21. Β' Κορ. 12, 10· 9

22. Πράξ. 16, 24

23. Δηλαδή τὸ ξύλινο ὄργανο σπὸ ὁποῖο ἔδεναν τοὺς φυλακισμένους

λέγεις, «Μᾶς κηρύσσουν διδασκαλίες πού δέν ἐπιτρέπεται νά τίς παραδεχθοῦμε»¹⁹. Πρόσεχε πού αὐτοί οὔτε στό δαίμονα προσέχουν, ἀλλά σ' ἓνα καί μόνο ἀποβλέπουν, τή φιλαργυρία.

«Τοὺς ἔσυραν», λέγει, στήν ἀγορά πρὸς τοὺς ἄρχοντες· καί ξεσηκώθηκε τὸ πλῆθος ἐναντίον τους»²⁰. Πρόσεχε αὐτοὺς πού δέν ἀποκρίνονται οὔτε καί ἀπολογοῦνται, γιὰ νά γίνουν ἄξιοι μεγαλύτερου θαύματος· διότι λέγει· «Ὅταν εἶμαι ἀδύνατος, τότε εἶμαι δυνατός. Σοῦ εἶναι ἀρκετὴ ἡ χάρη μου· διότι ἡ δύναμή μου ἀποδεικνύεται τέλεια ἐκεῖ πού ὑπάρχει ἀδυναμία»²¹. Ὡστε ἔπρεπε νά τοὺς θαυμάσουν καί ἐξ αἰτίας τῆς ἐπιείκειάς τους. Ὅσο περισσότερο προσεκτικὴ καί αὐστηρὴ γίνεται ἡ φρούρηση, τόσο λαμπρότερο γίνεται τὸ θαῦμα. Ἴσως ἐκεῖνοι τὸ ἔκαναν αὐτὸ θέλοντας νά ἐμποδίσουν τή φασαρία. Ἐπειδὴ εἶδαν τὸ πλῆθος συγκεντρωμένο, μὲ τὰ μὲν χτυπήματα ἤθελαν νά σταματήσουν κατ' ἀρχὴ τὸ θυμὸ τους, μὲ τὸ νά τοὺς βάλουν ὅμως στή φυλακὴ καί νά δώσουν ἐντολὴ νά τοὺς φυλάσσουν καλά, ἤθελαν νά λάβουν γνώση γιὰ τὸ ὅλο θέμα.

«Καί ἔδεσε τὰ πόδια τους», λέγει, «στό ξύλο πρὸς ἀσφάλεια»²², ὅπως θὰ μπορούσε νά πεῖ κάποιος, Ἔστὸν νέρβο»²³. Γιὰ πόσα δάκρυα ἄξια εἶναι τὰ ὅσα συμβαίνουν σήμερα; Ἐκεῖνοι μὲν ἔπαθαν ὅλα ἐκεῖνα πού ἔπαθαν, ἐμεῖς ὅμως τὰ παθαίνομε κάμνοντας ἀπολαυστικὴ ζωὴ, τὰ παθαίνομε μέσα στὰ θεάτρα. Γι' αὐτὸ καί ὀδηγούμεστε στήν ἀπώλεια, καί καταποντιζόμαστε μέσα στήν κακία, ζητώντας παντοῦ νά βροῦμε ἄνεση, καί δέν ἀνεχόμαστε νά λυπηθοῦμε γιὰ χάρη τοῦ Χριστοῦ οὔτε ἀπλῶς δεχόμενοι κάποια χλευασμό, οὔτε καί ἓνα λόγο μόνο. Αὐτὰ ὡς ὑπενθυμίζομε, παρακαλῶ, συνέχεια στόν ἑαυτό μας, τὰ ὅσα ἔπαθαν, τὰ ὅσα ὑπέμειναν, πῶς δέν θορυβοῦνταν, πῶς δέν σκανδαλίζονταν. Τὸ ἔργο τοῦ Θεοῦ ἐκτελοῦσαν καί πάθαιναν αὐτά. Δέν ἔλεγαν· Ἐπειὴ κηρύττομε τὸν λό-

καὶ οὐ προϊσταται ἡμῶν ὁ Θεός;'. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο αὐτοὺς ὠφέλει, καὶ χωρὶς τῆς βοήθειας αὐτῷ τῷ πράγματι εὐτονωτέρους ἐποίει, ἰσχυροτέρους, ἀκαταπλήκτους. «Ἡ θλίψις», φησὶν, «ὑπομονὴν κατερ-
5 γάζεται».

Μὴ δὴ τὸν ὑγρὸν καὶ διακεχυμένον ζητῶμεν βίον· ὡσπερ γὰρ ἐνταῦθα διπλοῦν τὸ καλόν, ὅτι τε ἰσχυροὶ γίνονται, καὶ ὅτι μεγάλοι οἱ μισθοί, οὕτως ἐκεῖ διπλοῦν τὸ κακόν, ὅτι τε μαλακώτεροι καθίσταν-
10 ται, καὶ ὅτι ἐπ' οὐδενὶ χρηστῷ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ κακῷ. Οὐδὲν γὰρ ἀχρηστότερον ἀνθρώπου γένοιτ' ἄν, ἐν ἀνέσει καὶ τρυφῇ τὸν ἅπαντα διατελοῦντος χρόνον· ἀνήρ γάρ, φησὶν, ἀπείραστος καὶ ἀδόκιμος, ἀδόκιμος οὐκ ἐν τοῖς ἀγῶσι τούτοις, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἀ-
15 πασιν. Ἄχρηστον πράγμα ἡ ἀνεσις, καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ τρυφῇ οὐδὲν οὕτως ἀνεπιτήδειον, ὡς τὸ τρυφᾶν προσκορὲς γάρ ἐστιν. Οὔτε σιτίων ἡδονὴ τοσαύτη, οὔτε ἀνέσεως, ἀλλὰ πάντα ἐξίτηλα γίνεται καὶ διαρρεῖ.

20 Μὴ δὴ ταύτην ἐπιζητῶμεν· εἰ γὰρ σκοπεῖν θελήσομεν τίς ἡδίων διάγει, ὁ πονούμενος καὶ ταλαιπωρούμενος ἢ ὁ τρυφῶν, τοῦτον μᾶλλον εὐρήσομεν· πρῶτον μὲν γὰρ τοῦ τοιούτου τὸ σῶμα αὐτὸ ἔκλυτον καὶ πεπλαδηκός, ἔπειτα καὶ αἱ τοῦ σώματος αἰσθήσεις οὐκ
25 εἰσιν εἰλικρινεῖς οὐδὲ ὑγιεῖς, ἀλλὰ χαῦναι καὶ μαλακαί· τούτων δὲ οὐκ οὐσῶν, οὐδὲ τῆς ὑγιείας ἡδονὴ φαίνεται. Ποῖος ἵππος χρήσιμος, ὁ τρυφῶν ἢ ὁ γυμναζόμενος; ποία ναῦς, ἢ πλέουσα ἢ ἢ ἀργοῦσα; ποῖον ὕδωρ, τὸ τρέχον ἢ τὸ ἐστῶς, ποῖος σίδηρος, ὁ κι-

γο τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν μᾶς προστατεύει ὁ Θεός;’. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τοὺς ὠφελοῦσε, καὶ χωρὶς τῆ βοήθειά του, μὲ αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ πρᾶγμα τοὺς ἔκαμνε πιὸ δυνατούς, πιὸ ἰσχυρούς, πιὸ ἀτρόμητους. «Ἡ θλίψη», λέγει, «δημιουργεῖ ὑπομονή»²⁴.

Ἄς μὴ λοιπὸν ἐπιδιώκομε τὴ μαλθακὴ καὶ τὴ γεμάτη ἀπὸ ἀπολαύσεις ζωὴ· διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐδῶ εἶναι διπλὸ τὸ καλὸ, διότι καὶ ἰσχυροὶ γίνονται οἱ ἀγωνιζόμενοι γιὰ τὴν ἀρετὴ, καὶ οἱ μισθοὶ εἶναι μεγάλοι, ἔτσι ἐκεῖ εἶναι διπλὸ τὸ κακὸ, διότι καὶ πιὸ μαλθακοὶ γίνονται καὶ κανενὸς καλοῦ πρόξενοι δὲν γίνονται, ἀλλὰ κακοῦ. Διότι τίποτε δὲν θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει πιὸ ἄχρηστο ἀπὸ ἄνθρωπο πού περνᾷ ὅλη τὴ ζωὴ του μέσα στὴν ἄνεση καὶ τὴ γεμάτη ἀπὸ ἀπολαύσεις ζωὴ· διότι, λέγει, ἄνδρας ἀπειραστος καὶ ἀδοκίμαστος, εἶναι ἄχρηστος ὄχι μόνο στοὺς ἀγῶνες αὐτοῦς, ἀλλὰ καὶ σ’ ὅλους γενικὰ τοὺς ἄλλους. Ἡ ἄνεση εἶναι ἄχρηστο πρᾶγμα, καὶ μέσα στὴν ἴδια τὴ ζωὴ τὴ γεμάτη ἀπὸ ἀπολαύσεις τίποτε δὲν εἶναι τόσο βλαβερό, ὅσο ἡ ἴδια ἢ ἀπόλαυση· διότι εἶναι βαρετὴ. Οὔτε ἀπὸ τὰ φαγητὰ ἢ ἡδονὴ εἶναι τόσο μεγάλη, οὔτε ἀπὸ τὴν ἄνεση, ἀλλ’ ὅλα ἐξαφανίζονται καὶ χάνονται.

Ἄς μὴ λοιπὸν ἐπιζητοῦμε αὐτὴν· διότι ἐὰν θελήσομε νὰ ἐξετάσομε ποιὸς ζεῖ περισσότερο εὐχάριστα, ἐκεῖνος πού κοπιᾶζει καὶ ταλαιπωρεῖται ἢ ἐκεῖνος πού κάνει τρυφηλὴ ζωὴ, θὰ διαπιστώσομε αὐτὸν μᾶλλον πού κοπιᾶζει· διότι κατ’ ἀρχὴ μὲν τὸ ἴδιο τὸ σῶμα αὐτοῦ πού κάνει τρυφηλὴ ζωὴ εἶναι ἄτονο καὶ πλαδαρό, ἔπειτα καὶ οἱ αἰσθήσεις τοῦ σώματός του δὲν εἶναι καθαρές, οὔτε ὑγιεῖς, ἀλλ’ ἀποχαυνωμένες καὶ μαλθακές· ἐφόσον δὲ αὐτὸς δὲν εἶναι ὑγιεῖς, οὔτε τῆς ὑγείας ἢ ἡδονὴ φαίνεται. Ποιὸς ἵππος εἶναι χρήσιμος, ἐκεῖνος πού κάνει ἀπολαυστικὴ ζωὴ ἢ αὐτὸς πού γυμνάζεται; ποιὸ πλοῖο εἶναι χρήσιμο, ἐκεῖνο πού πλέει ἢ ἐκεῖνο πού βρίσκεται σὲ ἀδράνεια; ποιὸ νερὸ εἶναι χρήσιμο, ἐκεῖνο πού τρέχει ἢ τὸ στάσιμο; ποιὰ σιδε-

νούμενος ἢ ὁ μὴ ἐργαζόμενος; οὐχ ὁ μὲν ἀπολάμπει, καὶ ἀργύρῳ προσέοικεν, ὁ δὲ κατίωται πανταχοῦ ἄχρηστος ὢν, καὶ τῆς ὕλης ἀπολλύς τι τῆς οἰκείας; Τοιοῦτόν τι γίνεται καὶ ἐπὶ τῆς ἀργούσης ψυχῆς ἰός
 5 τις αὐτῆς καταχεῖται, καὶ τρώγει τὴν τε λαμπρότητα καὶ τὰ ἄλλα πάντα. Τίνι οὖν ἂν τις τοῦτον ἀποσμήξειε τὸν ἰόν; Τῆ τῶν θλίψεων ἀκόνῃ· αὐταὶ χρησιμον ἐργάζονται τὴν ψυχὴν, καὶ ἐν πᾶσιν ἐπιτηδεύαν. Πῶς γάρ, εἶπέ μοι, δυνήσεται τὰ πάθη τέμνειν,
 10 τῆς ἀκμῆς ἀμβλυνθείσης, καὶ μολύβδου δίκην ἐπανακαμπτομένης; πῶς τὸν διάβολον τρώσει; Τίνι δὲ οὐκ ἔστιν ἀηδῆς ἄνθρωπος, πολυσαρκίαν ἀσκῶν, φώκης δίκην συρόμενος;

3. Οὐ περὶ τῶν φύσει ὄντων τοῦτο λέγω, ἀλλὰ
 15 περὶ τῶν ἐκ τῆς τρυφῆς τοιαῦτα κατασκευασάντων τὰ σώματα, περὶ τῶν λεπτῶν κατὰ φύσιν. Ἄνέτειλεν ὁ ἥλιος, λαμπρὰς ἀφῆκε πανταχοῦ τὰς ἀκτῖνας, ἠγειρεν ἕκαστον ἐπὶ τὰ ἔργα· ὁ γεωργός, τὴν δίκελλαν λαβῶν, ἔξεισιν, ὁ χαλκοτύπος τὴν σφῦραν, καὶ
 20 τὸ κατάλληλον ἕκαστος τῶν δημιουργῶν, καὶ εὗρησεις ἕκαστον τὰ οἰκεῖα ὄργανα μεταχειριζόμενον· ἢ γυνὴ ἠλακάτην ἢ τὰ ὑφάσματα· αὐτὸς δέ, καθάπερ ὁ χοῖρος, εὐθέως ἀπὸ πρωτὶ ἐπὶ βοσκὴν ἔξεισι τῆς γαστρούς, ζητῶν πῶς τράπεζαν πολυτελεῆ κατασκευάσει,
 25 καίτοι τῶν ἀλόγων ἐστὶ μόνον ἀπὸ πρωτὶ τρέφεσθαι, ἐπειδὴ πρὸς οὐδέν ἐστι χρήσιμα, ἀλλὰ πρὸς τὸ σφάζεσθαι. Τὰ δὲ νωτοφόρα αὐτῶν καὶ ἐργασίαν ἀναδεχόμενα καὶ αὐτὰ ἀπὸ νυκτῶν ἐπὶ τὸ ἔργον ἔξει-

ρένια ἐργαλεία εἶναι χρήσιμα, ἐκεῖνα ποῦ βρίσκονται σέ κίνηση ἢ αὐτὰ ποῦ δέν προσφέρουν ἔργο; δέν εἶναι τὰ μὲν πρῶτα λαμπερὰ καὶ μοιάζουν μὲ ἔργυρο, τὰ δὲ ἄλλα γεμίζουν ἀπὸ σκουριά καὶ εἶναι παντοῦ ἄχρηστα, καὶ καταφθείρεται ἓνα μέρος τῆς οὐσίας τους; Κάτι παρόμοιο συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ψυχὴ ποῦ μένει ἀδρανής· ἓνα εἶδος σκουριᾶς ἀπλώνεται ἐπάνω τῆς καὶ ἐξαφανίζει καὶ τὴ λαμπρότητα καὶ ὅλα τὰ ἄλλα. Μὲ ποιὸ πράγμα θὰ μπορούσε κάποιος νὰ καθαρῖσει αὐτὴ τὴ σκουριά; Μὲ τὴν ἀκόνη τῶν θλίψεων· αὐτὲς καθιστοῦν τὴν ψυχὴ χρήσιμη καὶ κατάλληλη γιὰ ὅλα. Διότι πὲς μου, πῶς θὰ μπορέσει ν' ἀποκόψει τὰ πάθη, τὴ στιγμὴ ποῦ ἡ κόψη τῆς ἔχει χοντρύνει καὶ λυγίζει ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ μόλυβδος; πῶς θὰ πληγώσει τὸ διάβολο; Σὲ ποιὸν δέν εἶναι συχαμερὸς ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ποῦ αὐξάνει τὴν παχυσαρκία του, καὶ σύρεται ὅπως ἀκριβῶς ἡ φώκια;

3. Δέν τὸ λέγω αὐτὸ γιὰ ἐκείνους ποῦ ἀπὸ τὴ φύση τους εἶναι τέτοιοι, ἀλλὰ γιὰ ἐκείνους ποῦ κατέστησαν τὰ σώματά τους τέτοια ἐξ αἰτίας τῆς ἀπολαυστικῆς ζωῆς ποῦ κάνουν, γιὰ ἐκείνους ποῦ ἀπὸ τὴ φύση τους ἦταν λεπτοί. Ἄνέτειλε ὁ ἥλιος, ἄφησε νὰ σκορπίσουν παντοῦ λαμπρὲς οἱ ἀκτίνες του, σήκωσε τὸν καθένα γιὰ τὴν ἐργασία· ὁ γεωργός, ἀφοῦ πῆρε τὴν ἀξίνα, ἀναχωρεῖ γιὰ τὴν ἐργασία του, ὁ χαλκουργός τὴ σφύρα του, καὶ ὁ καθένας τεχνίτης τὸ κατάλληλο ἐργαλεῖο του, καὶ θὰ βρεῖς τὸν καθένα νὰ χρησιμοποιοῖ τὰ δικά του ἐργαλεῖα· ἡ γυναῖκα τὴ ρόκα ἢ τὰ ὑφάσματα· αὐτὸς δέ, ὅπως ἀκριβῶς ὁ χοῖρος, ἀμέσως ἀπὸ τὸ πρῶνι βγαίνει γιὰ τὴν τροφή τῆς κοιλιᾶς, ἀναζητῶντας πῶς θὰ ἐτοιμάσει πολυτελὴ τράπεζα, ἂν καὶ βέβαια μόνο τῶν ἀλόγων ζώων ἀποτελεῖ γνῶρισμα τὸ νὰ τρέφονται ἀπὸ τὸ πρῶνι, ἐπειδὴ δέν εἶναι χρήσιμα γιὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ γιὰ σφάξιμο. Ἐκεῖνα ὁμως ἀπὸ αὐτὰ ποῦ κάνουν μεταφορὲς καὶ ἀναλαμβάνουν ἐργασία καὶ αὐτὰ ἀναχωροῦν ἀπὸ τὴ νύχτα γιὰ τὴν ἐργασία,

σιν· οὗτος δέ, ἀπὸ τῆς εὐνῆς ἀναστάς, τοῦ ἡλίου τὴν
 ἄγορὰν ἐμπλήσαντος, καὶ πάντων κορεσθέντων τῆς
 οἰκείας ἐργασίας, ἀνίσταται διατεινόμενος, καθάπερ
 ὄντως ὕς παινόμενος, τὸ κάλλιστον τῆς ἡμέρας ἐν
 5 σκότει καταναλώσας· εἶτα κάθηται πολὺν ἐπὶ τῆς εὐ-
 νῆς καιρὸν, πολλάκις οὐδὲ ἀνενεγκεῖν δυνάμενος ἀπὸ
 τῆς ἐσπερινῆς μέθης, καταναλώσας τὸν πλείονα και-
 ρὸν ἐν τούτοις· εἶτα καλλωπίζει ἑαυτόν, καὶ πρόεισιν
 ἀσχημοσύνης θέατρον, οὐδὲν ἔχων ἀνθρώπου, ἀλλὰ
 10 πάντα θηρίου ἀνθρωπομόρφου, οἱ ὀφθαλμοὶ δίνυροι,
 οἴνου τὸ στόμα ἀπόζον, ἡ ταλαίπωρος ψυχὴ καθάπερ
 ἐπὶ κλίνης βεβλημένη ὑπὸ τῆς ἀμέτρως ἐγχεομένης
 ἔωλοκρασίας, τὸ μέγεθος τῶν σαρκῶν περιφέρουσα,
 καθάπερ ἐλέφας· εἶτα ἐλθὼν κάθηται ἐν τόποις, καὶ
 15 λέγει τοιαῦτα καὶ ποιεῖ, ὡς βέλτιον εἶναι ἔτι καθεύ-
 δειν αὐτὸν ἢ ἐγρηγορέναι.

Ἄν δεινὰ ἐπαγγελθῆ, παντὸς κορασίου μαλακώ-
 τερος γίνεται· ἂν χρηστά, παντὸς παιδίου χαννότε-
 ρος· χάσμησ αὐτῷ ἢ ὄψις γέμει. Πᾶσι πρόκειται τοῖς
 20 βουλομένοις κακῶς ποιεῖν, εἰ καὶ μὴ τοῖς ἀνθρώ-
 ποις, ἀλλὰ τοῖς πάθεσι, καὶ θυμὸς τὸν τοιοῦτον ἐγεί-
 ρει ραδίως, καὶ ἐπιθυμία, καὶ βασκανία, καὶ πάντα.
 Πάντες κολακεύουσι, πάντες θεραπεύουσι, μαλακω-
 τέραν ἢ ἐστὶν ἐργαζόμενοι τὴν ψυχὴν· καὶ καθ' ἑκά-
 25 στην ἡμέραν πρόεισι, πολὺ τι τῆς νόσου προσλαμβάν-
 νων. Ἄν εἰς πραγμάτων ἐμπέση περίστασιν, τέφρα
 καὶ κόνις γίνεται, καὶ οὐδὲν αὐτῷ τὰ σηρικὰ ἱμάτια
 συμβάλλεται. Ταῦτα ἡμῖν οὐχ ἀπλῶς εἴρηται, ἀλλ' ἵ-
 να παιδεύσωμεν μηδένα ἀργῶς ζῆν μηδὲ εἰκῆ· ἡ γὰρ

ένῶ αὐτός, ἀφοῦ σηκωθεί ἀπό τὸ κρεβάτι, καὶ ένῶ ὁ ἥλιος γέμισε τὴν ἀγορὰ καὶ ἡ ἐργασία ὄλων προχώρησε σὲ ὑπερβολικὸ βαθμὸ, σηκώνεται καὶ τεντώνεται, πραγματικά ὅπως ἀκριβῶς ὁ χοῖρος ποῦ παχύνεται, ἀφοῦ κατανάλωσε τὸ καλύτερο μέρος τῆς ἡμέρας μέσα στοῦ σκοτάδι· ἔπειτα κάθεται γιὰ πολλή ὥρα ἐπάνω στοῦ κρεβάτι, πολλές φορές μὴ μπορώντας νὰ συνέλθει ἀπὸ τὴν ἐσπερινὴ μέθη, ἀφοῦ κατανάλωσε τὸν περισσότερον χρόνον σ' αὐτά· στὴ συνέχεια καλλωπίζεται καὶ μεταβάλλεται σὲ θέατρο ἀσχήμιας, μὴ ἔχοντας τίποτε τὸ ἀνθρώπινον, ἀλλ' εἶναι τελείως ὠχρὰ, τὸ στόμα του ἀναδίδει ὀσμὴ κρασιου, ὅλα τὰ γνωρίσματα θηρίου ἀνθρωπόμορφου· τὰ μάτια του ἢ ταλαίπωρη ψυχὴ του μοιάζει νὰ εἶναι πεταγμένη ἐπάνω σὲ κρεβάτι ἀπὸ τίς ὑπερβολικὰς ἐκχύσεις γεμάτων ἀπὸ ἀηδία μειγμάτων ζωμῶν, περιφέροντας τὸ μέγεθος τῶν σαρκῶν σὰν ἀκριβῶς ἐλέφαντας· ἔπειτα πηγαίνει καὶ κάθεται σὲ κάποιον μέρος καὶ λέγει καὶ κάμνει τέτοια, ποῦ προτιμότερον θὰ ἦταν νὰ κοιμόταν ἀκόμα, παρὰ νὰ εἶναι ξυπνητός.

Ἐὰν ἀναγγελθοῦν συμφορὰς, γίνεται δειλότερος ἀπὸ ὅποιοδήποτε κοριτσάκι· ἂν ἀναγγελθοῦν εὐχάριστα, ἀποχαυνώνεται περισσότερο ἀπὸ ὅποιοδήποτε παιδί· ἢ ὄψη του γεμίζει ἀπὸ χασμουρητά. Παραδίνει τὸν ἑαυτό του σ' ὄλους ἐκείνους ποῦ θέλουν νὰ κάμνουν κακὸ, ἂν καὶ ὄχι στοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ στὰ πάθη, καὶ τὸν ἀνθρωποαὐτοῦ τοῦ εἶδους καὶ ὁ θυμὸς τὸν ἐξάπτει, καὶ ἡ ἐπιθυμία, καὶ ὁ φθόνος καὶ τὰ πάντα. Ὅλοι τὸν κολακεύουν, ὄλοι τὸν ὑπηρετοῦν, κάμνοντας τὴν ψυχὴν του πιο μαλθακὴ ἀπὸ ὅτι εἶναι· καὶ καθημερινὰ προχωρεῖ πρὸς τὸ χειρότερον ἢ κατάστασίν του, καὶ αὐξάνει κατὰ πολὺ περισσότερο ἢ ἀσθένειά του. Ἐὰν περιπέσει σὲ δύσκολες περιστάσεις, γίνεται στάχτη καὶ σκὸνὴ καὶ δὲν τοῦ προσφέρουν τίποτε τὰ μεταξωτὰ ἐνδύματα. Αὐτὰ δὲν λέχθησαν πρὸς ἐσᾶς ἔτσι στὴν τύχη, ἀλλὰ γιὰ ν' ἀποτελέσουν δι-

ἀργία καὶ ἡ τρυφή πρὸς ἐργασίαν ἀνεπιτήδειον, πρὸς δόξαν μόνον, πρὸς ἡδονήν. Πῶς πάντες τὸν τοιοῦτον οὐ καταγνώσκονται, καὶ οἰκεῖοι, καὶ φίλοι, καὶ συγγενεῖς; τίς δὲ οὐ δικαίως ἐρεῖ, "Ἀχθος οὗτος ἀ-
 5 ρούρας, εἰκῆ παρῆλθεν εἰς τὸν κόσμον ὁ τοιοῦτος, μᾶλλον δὲ οὐκ εἰκῆ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ κακῷ τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς, ἐπὶ λύμῃ ἰδία, ἐπὶ βλάβῃ ἐτέρων";

Τί οὖν ἡδίων αὐτῇ, ἴδωμεν τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ζητούμενον, σχολὴ καὶ ἀπραξία. Καὶ τί ἀηδέστερον γέ-
 10 νοιτ' ἂν ἀνθρώπου, οὐδὲν ἔχοντος ποιεῖν; τί μοχθηρότερον, τί ταλαιπωρότερον; μυρίων οὐ χειρόν τοῦτο δεσμῶν, χασμᾶσθαι καὶ κεχηνέναι διὰ παντὸς ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς καθήμενον ὁρῶντα τοὺς παριόντας; Ἡ γὰρ ψυχὴ, φύσιν ἔχουσα τοῦ κινεῖσθαι διὰ παντός, οὐκ
 15 ἀνέχεται ἡρεμεῖν. Ἐμπρακτον τὸ ζῶον τοῦτο ἐποίησεν ὁ Θεός, καὶ κατὰ φύσιν αὐτῷ ἐστι τὸ ἐργάζεσθαι, παρὰ φύσιν δὲ τὸ ἀργεῖν.

Μὴ ἀπὸ τῶν νοσοῦντων τὰ πράγματα δοκιμάζωμεν, ἀλλὰ τοῦ πράγματος πείραν λάβωμεν. Οὐδὲν σχολῆς
 20 μοχθηρότερον, οὐδὲν ἀργίας. Διὰ τοῦτο εἰς ἀνάγκην ἡμᾶς κατέστησεν ἐργασίας ὁ Θεός· πάντα γὰρ ἡ ἀργία βλάπτει, καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματος αὐτὰ βλάπτει πῶς ἡ ἀργία. Καὶ γὰρ καὶ ὀφθαλμός, εἰ μὴ ἐργάζοιτο τὸ αὐτοῦ, καὶ στόμα, καὶ γαστήρ, καὶ πᾶν
 25 ὅ,τι ἂν εἴποι τις τῶν μελῶν, εἰς νόσον ἐμπίπτει τὴν ἐσχάτην· οὐδὲν δὲ οὕτως, ὡς ἡ ψυχὴ. Ὡσπερ δὲ ἀργία κακόν, οὕτω καὶ ἐργασία ἢ μὴ προσήκουσα. Κα-

δαγμα ὥστε κανέναν νὰ μὴ ζεῖ ἀργός καὶ χωρὶς κανένα σκοπό· διότι ἡ ἀργία καὶ ἡ ἀπολαυστικὴ ζωὴ εἶναι ἀκατάλληλα γιὰ ἐργασία, ἀποβλέπουν μόνο στὴ δόξα καὶ τὴν ἡδονή. Πῶς ὅλοι δὲν θὰ κατηγορήσουν τὸν ἄνθρωπο αὐτοῦ τοῦ εἶδους, καὶ οἱ γνωστοί, καὶ οἱ φίλοι; ποῖος δὲ δὲν θὰ πεῖ πολὺ σωστά, Ἄυτός ἀποτελεῖ βάρος τῆς γῆς, ἄσκοπα ἦρθε αὐτός στὸν κόσμον, ἢ καλύτερα ὄχι ἄσκοπα, ἀλλὰ καὶ γιὰ κακὸ τοῦ ἑαυτοῦ του, γιὰ καταστροφὴ δική του καὶ γιὰ βλάβη ἄλλων·

Ἄς ἐξετάσουμε λοιπὸν τί ὑπάρχει εὐχάριστο σ' αὐτήν· διότι αὐτὸ εἶναι ποὺ ἐπιδιώκεται μ' αὐτήν, ἀργία καὶ ἀπραξία. Καὶ τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει ἀηδέστερο ἀπὸ ἄνθρωπο ποὺ δὲν ἔχει τίποτε νὰ κάνει; τί ἐλεεινότερο, τί ἀθλιότερο; δὲν εἶναι αὐτὸ χειρότερο ἀπὸ ἀμέτρητα δεσμά, τὸ νὰ χασμουριέται δηλαδὴ συνέχεια καὶ νὰ κοιτάει μὲ ἀνοιχτὸ τὸ στόμα, καθησμένος στὴν ἀγορά, τοὺς περαστικούς; Διότι ἡ ψυχὴ, ποὺ ἀπὸ τὴ φύση τῆς θέλει νὰ κινεῖται συνέχεια, δὲν ἀνέχεται νὰ ἀδρανεῖ. Ὁ Θεὸς ἔκανε τὸ ζῶον αὐτὸ δραστήριο, καὶ εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὴ φύση τοῦ ἢ ἐργασία, ἐνῶ ἡ ἀργία εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴ φύση τοῦ.

Ἄς μὴ ἀποδεχόμεσθε σὰν ὀρθὰ τὰ πράγματα μὲ κριτήριον τοὺς ἀσθενεῖς, ἀλλ' ὡς θελήσομε νὰ γνωρίσομε τὸ βαθύτερον νόημα αὐτοῦ τοῦ πράγματος. Δὲν ὑπάρχει κανένα μεγαλύτερον κακὸ ἀπὸ τὴν ἀπραξία, κανένα μεγαλύτερον ἀπὸ τὴν ἀργία. Γι' αὐτὸ ὁ Θεὸς μᾶς δημιούργησε τὴν ἀνάγκη τῆς ἐργασίας· διότι ὅλα τὰ βλάπτει ἡ ἀργία, καὶ αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ μέλη τοῦ σώματος κατὰ κάποιον τρόπο τὰ βλάπτει ἡ ἀργία. Καθόσον καὶ ὁ ὀφθαλμὸς, ἐὰν δὲν ἔκαμνε τὴ δική του ἐργασία, τὸ ἴδιον καὶ τὸ στόμα καὶ ἡ κοιλία, καὶ ὁποιοδήποτε ἀπὸ τὰ μέλη μας ἂν ἔλεγε κάποιος, περιπίπτει στὴν πιὸ χειρότερη ἀσθένεια· τίποτε δὲ δὲν βλάπτεται τόσο πολὺ, ὅσο ἡ ψυχὴ. Ὅπως δὲ εἶναι

θάπερ γάρ, εἴ τις μὴ ἐσθίει, εἰς τοὺς ὀδόντας βλάπτεται, κἂν ἐσθίῃ τὰ μὴ προσήκοντα, ποιεῖ αὐτοὺς αἰμωδιᾶν, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, ἂν τε μὴ ἐργάζεταιται, ἂν τε ἐργάζεταιται τὰ μὴ προσήκοντα, τὴν οἰκείαν ἀπόλλυσιν ἰσχύν.

Οὐκοῦν ἀμφοτέρα φεύγειν σπουδάζωμεν, καὶ ἀργίαν, καὶ ἐργασίαν ἀργίας χαλεπωτέραν. Ποία δὲ αὕτη ἐστί; Πλεονεξίαι, θυμός, βασκανίαι, τὰ λοιπὰ τῶν παθῶν. Ἐν τούτοις τὴν ἀργίαν μεταδιώκωμεν, 10 ἵνα τῶν ἐπηγγελμένων ἡμῖν ἀγαθῶν τύχωμεν χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

κακό ἢ ἀργία, ἔτσι καὶ ἡ ἐργασία ἐκείνη ποῦ δὲν εἶναι ἡ πρέπουσα. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς, ἐὰν κάποιος δὲν τρώγει, προξενεῖ βλάβη στὰ δόντια του, καὶ ἂν τρώγει ἐκεῖνα ποῦ δὲν πρέπει, κάμνει αὐτὰ νὰ μουδιάζουν, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ, καὶ ἂν δὲν ἐργάζεται, καὶ ἂν ἐργάζεται καὶ κάμνει ἐκεῖνα ποῦ δὲν πρέπει, καταστρέφει τὴ δύναμή της.

Λοιπὸν ἄς φροντίζομε ν' ἀποφεύγομε καὶ τὰ δύο, καὶ τὴν ἀργία καὶ τὴν ἐργασία ποῦ εἶναι χειρότερη ἀπὸ τὴν ἀργία. Ποιὰ δὲ εἶναι αὐτὴ ἡ ἐργασία; Οἱ πλεονεξίες, ὁ θυμὸς, οἱ φθόνοι καὶ τὰ ὑπόλοιπα πάθη. Σ' αὐτὰ ἄς προσπαθοῦμε νὰ ἐφαρμόζομε τὴν ἀργία, ὥστε νὰ ἐπιτύχομε τὰ ἀγαθὰ ποῦ μᾶς ἔχει ὑποσχεθεῖ ὁ Θεὸς μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖον στὸν Πατέρα συγχρόνως δὲ καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Λ Σ Τ '

(Πράξ. 16, 25 - 40)

«Κατὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον Παῦλος καὶ Σίλας προσευχόμενοι ὕμνουν τὸν Θεόν, καὶ ἐπηκροῶντο αὐτῶν οἱ δέσμιοι. Ἐφνω δὲ σεισμὸς ἐγένετο μέγας, ὥστε σαλευθῆναι τὰ θεμέλια τοῦ δεσμοτηρίου· ἀνεώχθησάν τε παραχρῆμα αἱ θύραι πᾶσαι, καὶ πάντων τὰ δεσμὰ ἀνέθη».

1. Τί τούτων ἴσον γένοιτ' ἂν τῶν ψυχῶν; Ἐμαστίχθησαν, πολλὰς πληγὰς λαβόντες, ὑβρίσθησαν, περὶ τῶν ἐσχάτων ἐκινδύνευσαν, εἰς τὸ ξύλον ἦσαν ἐμβεβλημένοι, εἰς τὴν ἐσωτέραν φυλακὴν, καὶ οὐδὲ οὕτω καθεύδειν ἠνείχοντο, ἀλλ' ἐπαννύχιζον. Ὁρᾶτε ὅσον ἡ θλίψις ἀγαθόν; Ἡμεῖς δέ, οὐδὲ ἐν ἀπαλοῖς ὄντες στρώμασιν, οὐδένα δεδοικότες, ὅλην τὴν νύκτα καθεύδομεν. Τάχα διὰ τοῦτο ἐπαννύχιζον, ἐπειδὴ ἐν τούτοις ἦσαν. Οὐχ ἡ τοῦ ὕπνου τυραννὶς αὐτοὺς εἶλεν, οὐχ ἡ ἀλγηδὼν ἔκαμψεν, οὐχ ὁ φόβος εἰς ἀπορίαν ἐνέβαλεν, ἀλλ' αὐτὰ δὴ ταῦτα πολλῶ μᾶλλον ἦν τὰ διεγείροντα αὐτούς, καὶ ἡδονῆς πληροῦντα πολλῆς.

«Κατὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον ὕμνουν τὸν Θεόν», φησὶν, «ἐπηκροῶντο δὲ αὐτῶν οἱ δέσμιοι»· ξένον γὰρ ἐδόκει εἶναι καὶ παράδοξον.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Λ Σ Τ

(Πράξ. 16, 25 - 40)

«Κατὰ τὰ μεσάνυχτα δὲ ὁ Παῦλος καὶ ὁ Σίλας σεύχονταν καὶ ἔψαλλαν ὕμνους στὸ Θεό, καὶ οἱ ἄλλοι φυλακισμένοι τοὺς ἄκουαν. Ξαφνικὰ ὁμως ἐγίνε μεγάλος σεισμός, ὥστε νὰ σαλευθοῦν τὰ θεμέλια τῆς φυλακῆς, καὶ ἀμέσως ἄνοιξαν ὅλες οἱ πόρτες καὶ λύθησαν τὰ δεσμὰ ὅλων»¹.

1. Τί θὰ μπορούσε νὰ υπάρξει ισάξιο μὲ τις ψυχές αὐτές; Μαστιγώθηκαν, δέχθηκαν πολλά χτυπήματα, βρῖσθησαν, κινδύνεψαν μέχρι θανάτου, ἦταν δεμένοι στὸ εὖλο καὶ κλεισμένοι μέσα στὴν πιὸ βαθειὰ φυλακή, καὶ ὁμως οὔτε καὶ ἔτσι μπορούσαν νὰ ἡσυχάζουν, ἀλλ' ἔμεναν ξάγρυπνοι ὅλη τὴ νύχτα προσευχόμενοι. Βλέπετε πόσο μεγάλο ἀγαθὸ εἶναι ἡ θλίψη; Ἐμεῖς ὁμως οὔτε, καὶ ἐνῶ εἴμαστε ξαπλωμένοι σὲ ἀπαλὰ στρώματα, φοβόμαστε καθόλου, ἀλλὰ ὅλη τὴ νύχτα κοιμόμαστε. "Ἴσως γι' αὐτὸ νὰ ξαγρυπνοῦσαν ψάλλοντας ὅλη τὴ νύχτα, ἐπειδὴ βρίσκονταν μέσα σ' αὐτές τις δυσκολίες. Δὲν τοὺς κυρίευσε ἡ τυραννικὴ ἐξουσία τοῦ ὕπνου, δὲν τοὺς λύγισε ὁ ἀνυπόφορος πόνος, δὲν τοὺς ὀδήγησε σὲ ἀπορία ὁ φόβος, ἀλλ' ἀκριβῶς αὐτὰ τὰ ἴδια ἦταν ἐκεῖνα ποὺ τοὺς προξενοῦσαν μεγαλύτερη διέγερση, καὶ τοὺς γέμιζαν ἀπὸ πολλὴ ἡδονή.

«Κατὰ τὰ μεσάνυχτα δὲ ἔψαλλαν», λέγει, «ὕμνους στὸ Θεό καὶ τοὺς ἄκουαν οἱ ἄλλοι φυλακισμένοι»· διότι τοὺς φαίνονταν σὰν κάτι τὸ παράξενο καὶ παράδοξο.

«Ἐφῶν δὲ σεισμὸς ἐγένετο μέγας, ὥστε σαλευθῆ-
 ναι τὰ θεμέλια τοῦ δεσμοτηρίου· ἀνεῴχθησάν τε πα-
 ραχρῆμα πᾶσαι αἱ θύραι, καὶ πάντων τὰ δεσμὰ ἀνέ-
 θη». Σεισμὸς ἐγένετο, ὥστε ἀφυπνισθῆναι ἐκεῖνον,
 5 καὶ αἱ θύραι ἀνεῴχθησαν, ὥστε θαυμάσαι τὸ γεγονός.
 Ταῦτα οἱ δεσμῶται οὐχ ἐώρων· ἢ γὰρ ἂν ἔφυγον ἅ-
 παντες.

«Ἐξυπνος δὲ γενόμενος ὁ δεσμοφύλαξ, καὶ ἰ-
 δὼν ἀνεωγμένας τὰς θύρας τῆς φυλακῆς, σπασάμε-
 10 νος μάχαιραν ἔμελλεν ἑαυτὸν ἀναιρεῖν, νομίζων ἐκ-
 πεφευγέναι τοὺς δεσμίους. Ἐφώνησε δὲ φωνῇ με-
 γάλῃ ὁ Παῦλος, λέγων· Μηδὲν πράξης σεαυτῷ κα-
 κόν· ἅπαντες γὰρ ἔσμεν ἐνθάδε». Ἐθαύμασε μᾶλλον
 τὴν φιλανθρωπίαν Παύλου· ἐξεπλάγη τὴν ἀνδρείαν,
 15 ὅτι, καὶ φυγεῖν δυνάμενος, οὐκ ἔφυγε, καὶ ὅτι αὐ-
 τὸν ἐκώλυσε τῆς σφαγῆς.

«Αἰτήσας δὲ φῶτα εἰσεπήδησε, καὶ ἔντρομος ὑ-
 πάρχων προσέπεσε τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Σίλα, καὶ προ-
 αγαγὼν αὐτοὺς ἔξω, ἔφη· Κύριοι, τί με δεῖ ποιεῖν,
 20 ἵνα σωθῶ;». Εἶδες πῶς αὐτὸν εἶλε τὸ θαῦμα;

«Οἱ δὲ εἶπον· Πίστευσον ἐπὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν
 Χριστόν, καὶ σωθήσῃ σὺ καὶ ὁ οἶκός σου. Καὶ ἐλά-
 λησαν αὐτῷ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, καὶ πᾶσι τοῖς ἐν
 τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ». Ἐκ τοῦ εὐθέως λαλήσαι αὐτῷ ἐπε-
 25 δεῖξαντο τὴν περὶ αὐτὸν φιλανθρωπίαν.

«Καὶ παραλαβὼν αὐτοὺς ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ τῆς
 νυκτός, ἔλουσεν ἀπὸ τῶν πληγῶν. Καὶ ἐβαπτίσθη αὐ-
 τὸς καὶ οἱ αὐτοῦ πάντες παραχρῆμα. Ἀναγαγὼν τε
 αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, παρέθηκε τράπεζαν, καὶ
 30 ἠγαλλιᾶτο πανοικί πεπιστευκῶς τῷ Θεῷ». Ἐλουσεν
 αὐτούς, ὡσπερ ἀμειβόμενος τὴν χάριν, καὶ τιμῶν αὐ-
 τοὺς δι' ὧν ἐποίει.

«Ἡμέρας δὲ γενομένης, ἀπέστειλαν οἱ στρατη-

2. Πράξ. 16, 26

3. Πράξ. 16, 27 - 28

4. Πράξ. 16, 29 - 30

5. Πράξ. 16, 31 - 32

6. Πράξ. 16, 33 - 34

«Ἐαφνικὰ δὲ ἔγινε σεισμὸς μέγας, ὥστε νὰ σαλευθοῦν τὰ θεμέλια τῆς φυλακῆς· ἀμέσως ἄνοιξαν ὅλες οἱ πόρτες καὶ λύθηκαν τὰ δεσμὰ ὄλων»². Ἐγινε σεισμὸς, ὥστε νὰ ξυπνήσει ἐκεῖνος, καὶ οἱ θύρες ἄνοιξαν, ὥστε νὰ θαυμάσει τὸ γεγονός. Αὐτὰ οἱ φύλακες δὲν τὰ ἔβλεπαν· διότι ἄλλως θὰ ἔφευγαν ὅλοι.

«Ὅταν δὲ ξύπνησε ὁ δεσμοφύλακας καὶ εἶδε ἀνοιγμένες τίς πόρτες τῆς φυλακῆς, ἔσυρε τὸ μαχαίρι τοῦ καὶ ἤθελε ν' αὐτοκτονήσει, διότι νόμιζε ὅτι οἱ φυλακισμένοι εἶχαν φύγει. Ἀλλὰ τοῦ φώναξε ὁ Παῦλος μὲ δυνατὴ φωνὴ καὶ τοῦ εἶπε· Μὴ κάνεις κανένα κακὸ στὸν ἑαυτὸ σου, διότι ὅλοι εἴμαστε ἐδῶ»³. Θαύμασε περισσότερο τὴ φιλανθρωπία τοῦ Παύλου· ἔμεινε κατάπληκτος ἀπὸ τὴν ἀνδρεία του, διότι, ἂν καὶ μπορούσε νὰ φύγει, δὲν ἔφυγε, καὶ διότι τὸν ἐμπόδισε ν' αὐτοκτονήσει.

«Ἀφοῦ δὲ ζήτησε νὰ βρεῖ φῶτα πήδηξε μέσα καί, κυριευμένος ἀπὸ τρόμο, ἔπεσε στὰ πόδια τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Σίλα, καί, ἀφοῦ τοὺς ὀδήγησε ἔξω, εἶπε· Κύριοι, τί πρέπει νὰ κάνω γιὰ νὰ σωθῶ;»⁴. Εἶδες πῶς τὸν συνήρπασε τὸ θαῦμα;

«Ἐκεῖνοι δὲ εἶπαν· Πίστεψε στὸν Κύριο Ἰησοῦ Χριστό, καὶ θὰ σωθεῖς σύ καὶ ἡ οἰκογένειά σου. Καὶ κήρυξε σ' αὐτὸν τὸ λόγο τοῦ Κυρίου καὶ σ' ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογένειάς του»⁵. Μὲ τὸ ὅτι ἀμέσως κήρυξε σ' αὐτὸν τὸν λόγο τοῦ Κυρίου ἔδειξε τὴ φιλανθρωπία του πρὸς αὐτόν.

«Καὶ ἀφοῦ τοὺς πῆρε τὴ νυχτερινὴ ἐκείνη ὥρα, ἔπλυνε τίς πληγὰς τοὺς, καὶ βαπτίσθηκε ἀμέσως αὐτὸς καὶ οἱ δικοί του. Ἀφοῦ τοὺς ἔφερε στὸ σπίτι του, τοὺς ἔδωσε φαγητὸ καὶ ἦταν γεμάτος χαρὰ μαζί μὲ ὅλους τοὺς δικούς του γιὰ τὴν πίστη τοὺς στὸ Θεό»⁶. Ἐπλυνε αὐτούς, ἀμείβοντάς τοὺς κατὰ κάποιον τρόπο γιὰ τὸ καλὸ ποῦ τοῦ ἔκαναν καὶ γιὰ νὰ τοὺς τιμήσει μὲ ὅσα ἔκαμνε.

«Ὅταν ξημέρωσε ἔστειλαν οἱ στρατηγοὶ τοὺς ραβδού-

γοὶ τοὺς ραβδούχους, λέγοντες· Ἐπόλυσον τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους». Ἐγνώσαν ἴσως τὸ γεγονός οἱ στρατηγοί, καὶ οὐκ ἐτόλμων ἀφ' ἑαυτῶν ἀφείναι.

Ἐπήγγειλε δὲ ὁ δεσμοφύλαξ τοὺς λόγους τούτους
 5 πρὸς τὸν Παῦλον, φήσας ὅτι ἀπεστάλκασιν οἱ στρατηγοί, ἵνα ἀπολυθῆτε. Νῦν οὖν ἐξελθόντες πορεύεσθε ἐν εἰρήνῃ. Ὁ δὲ Παῦλος ἔφη πρὸς αὐτούς· Δείραντες ἡμᾶς δημοσίᾳ ἀκατακρίτους, ἀνθρώπους Ρωμαίους ὑπάρχοντας, ἔβαλον εἰς φυλακὴν, καὶ νῦν
 10 λάθρα ἡμᾶς ἐκβάλλουσιν; Οὐ γάρ· ἀλλὰ ἐλθόντες αὐτοὶ ἡμᾶς ἐξαγαγέτωσαν. Ἀνήγγειλαν δὲ τοῖς στρατηγοῖς οἱ ραβδούχοι τὰ ρήματα ταῦτα· καὶ ἐφοβήθηθησαν, ἀκούσαντες ὅτι Ρωμαῖοί εἰσι. Καὶ ἐξελθόντες παρεκάλεσαν αὐτούς, καὶ ἐξαγαγόντες ἡρώτων
 15 ἐξελθεῖν τῆς πόλεως. Ἐξελθόντες δὲ ἐκ τῆς φυλακῆς, εἰσῆλθον πρὸς τὴν Λυδίαν, καὶ ἰδόντες τοὺς ἀδελφοὺς παρεκάλεσαν αὐτούς, καὶ ἐξῆλθον». Καὶ τῶν στρατηγῶν δηλωσάντων, ὁ Παῦλος οὐκ ἐξέρχεται τάχα διὰ τὴν Λυδίαν καὶ τοὺς ἄλλους ἀδελ-
 20 φούς, ἢ καὶ φοβῶν αὐτούς, ἵνα μὴ νομισθῶσιν ἡξιοκότες ἀπολελεύσθαι, καὶ ἵνα καὶ τοὺς ἄλλους ἐν παρησιᾷ καταστήσωσι. Τριπλοῦν, ἀγαπητοί, τὸ ἔγκλημα ἦν, ὅτι καὶ Ρωμαίους, καὶ ἀκατακρίτους, καὶ δημοσίᾳ ἔβαλον εἰς φυλακὴν.

25 Ὁρᾷς ὅτι καὶ ἀνθρώπινα κατεσκευάζον πολλά. Ἐξετάσωμεν πρὸς ἐκείνην τὴν νύκτα ταύτας τὰς νύκτας, ἔνθα κῶμοι, καὶ μέθαι καὶ ἀσέλγειαι, ἔνθα ὕπνος, θανάτου οὐδὲν διεστηκώς, ἔνθα ἀγρυπνίαι ὕπνου χαλεπώτεραι· οἱ μὲν γὰρ καθεύδουσιν ἀνεπισ-
 30 στήτως, οἱ δὲ ἐγρηγόρασιν ἐλεεινῶς καὶ ἀθλίως, δό-

7. Πράξ. 16, 35

8. Πράξ. 16, 36 - 40

χους με την εντολή· Ἀπόλυσε τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους»⁷. Ἔμαθαν ἴσως οἱ στρατηγοὶ τὸ γεγονός καὶ δὲν τολμοῦσαν ἀπὸ μόνοι τους νὰ τοὺς ἀπολύσουν.

«Ἀνάγγειλε ὁ δεσμοφύλακας τὰ λόγια αὐτὰ πρὸς τὸν Παῦλο, λέγοντας ὅτι οἱ στρατηγοὶ ἔστειλαν ἐντολή ν' ἀπολυθεῖτε. Βγῆτε λοιπὸν τώρα ἔξω καὶ πηγαίνετε στὸ καλὸ. Ὁ δὲ Παῦλος εἶπε πρὸς αὐτοὺς· Μᾶς ἔδειραν δημόσια χωρὶς νὰ μᾶς ἀνακρίνουν, ἂν καὶ εἴμαστε Ρωμαῖοι πολίτες, μᾶς ἔρριξαν στὴ φυλακὴ, καὶ τώρα θέλουν νὰ μᾶς θγάλουν ἔξω κρυφά; Ὁχι βέβαια, ἀλλ' ἄς ἔρθουν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι νὰ μᾶς θγάλουν. Ἀνάγγειλαν δὲ οἱ ραβδοῦχοι τὰ λόγια αὐτὰ στοὺς στρατηγούς, οἱ ὁποῖοι φοβήθηκαν ὅταν ἄκουσαν ὅτι εἶναι Ρωμαῖοι πολίτες, καὶ ἦρθαν τοὺς καθισύχασαν, καὶ ἀφοῦ τοὺς ἔβγαλαν ἀπὸ τὴ φυλακὴ τοὺς παρακάλεσαν νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν πόλη. Ἀφοῦ δὲ βγῆκαν ἀπὸ τὴ φυλακὴ, πῆγαν στὸ σπίτι τῆς Λυδίας, καὶ ἀφοῦ εἶδαν τοὺς ἀδελφούς καὶ τοὺς καθισύχασαν καὶ τοὺς ἐνίσχυσαν στὴν πίστη, ἀναχώρησαν»⁸. Ἄν καὶ οἱ στρατηγοὶ τοὺς εἶδοποίησαν νὰ ἐξέλθουν, ὅμως ὁ Παῦλος δὲν ἐξέρχεται ἴσως γιὰ χάρη τῆς Λυδίας καὶ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν, ἢ καὶ γιὰ νὰ φοβίσει αὐτοὺς, γιὰ νὰ μὴ νομισθεῖ ὅτι ἔχουν ἀπολυθεῖ, καὶ γιὰ νὰ δώσουν θάρρος στοὺς ἄλλους. Τριπλό, ἀγαπητοί, ἦταν τὸ ἀδίκημα, καὶ ὅτι ἦταν Ρωμαῖοι πολίτες, καὶ ὅτι δὲν δικάσθηκαν, καὶ ὅτι τοὺς ἔβαλαν στὴ φυλακὴ δημόσια.

Βλέπεις ὅτι πολλὰ γίνονταν ἀπ' αὐτοὺς καὶ μετὰ τὴν δικὴν τους τὴν ἀνθρώπινες δυνάμεις. Ἄς συγκρίνομε πρὸς ἐκείνη τὴ νύχτα αὐτὴς τὴν νύχτες, κατὰ τὴν ὁποῖαν συμβαίνουν γλέντια, καὶ μέθες, καὶ ἀσέλγειες, κατὰ τὴν ὁποῖαν παρατηρεῖται ὕπνος ποῦ δὲν διαφέρει καθόλου ἀπὸ τὸ θάνατο, κατὰ τὴν ὁποῖαν οἱ ἀγρυπνίαι εἶναι φοβερότερες ἀπὸ τὸν ὕπνο· διότι ἐκεῖνοι μὲν κοιμοῦνται χωρὶς νὰ γίνονται αἰσθητοί, ἐνῶ αὐτοὶ ἔαγρυπνοῦν κατὰ τρόπο ἐ-

λους ράπτοντες, ὑπὲρ χρημάτων φροντίζοντες, ὅπως ἀμύνωνται τοὺς ἀδικοῦντας σπουδάζοντες, ἔχθραν μελετῶντες, ρήματα ὑβριστικὰ μεθ' ἡμέραν ἀναλεγόμενοι· οὕτω τὸ πῦρ σκαλεύουσι τῆς ὀργῆς, τὰ
5 ἀφόρητα ἐργαζόμενοι. Σκόπει πῶς Πέτρος ἐκάθευ-
δεν. Οἰκονομικῶς ἐκεῖνο γέγονεν· ὁ ἄγγελος γὰρ παρεγένετο, καὶ οὐδένα ἐχρῆν ἰδεῖν τὸ γενόμενον· καὶ τοῦτο πάλιν καλῶς, ἵνα κωλυθῇ ὁ δεσμοφύλαξ ἀνελεῖν ἑαυτόν.

10 Καὶ διὰ τί μὴ ἄλλο σημεῖον γέγονεν; Ὅτι τοῦτο μάλιστα αὐτὸν ἐφελκύσαι καὶ πείσαι ἱκανὸν ἦν, ὅπου γε καὶ αὐτὸς ἐκινδύνευσεν ἂν, εἰ μὴ γέγονεν· οὐ γὰρ οὕτω τὰ θαύματα ἡμᾶς αἰρεῖ, ὡς τὰ εἰς σωτηρίαν ἡμετέραν ἦκοντα. Ἴνα μὴ δόξη ἀπὸ ταῦτομάτου γεγε-
15 νῆσθαι ὁ σεισμός, ἐπηκολούθησε καὶ τοῦτο, ἐκείνω μαρτυροῦν. Καὶ ἐν νυκτὶ φαίνεται· οὐδὲν γὰρ πρὸς ἐπίδειξιν, ἀλλὰ πρὸς σωτηρίαν ἐποιοῦν. Οὐκ ἦν πονηρὸς ὁ δεσμοφύλαξ· ἔβαλεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐσωτέραν φυλακὴν, παραγγελίαν τοιαύτην λαβών, οὐκ ἀφ' ἐ-
20 αυτοῦ.

Καὶ διὰ τί μὴ πρὸ τούτου ἐβόησεν ὁ Παῦλος; Θεοῦ βου μεστὸς ὁ ἄνθρωπος ἦν καὶ ταραχῆς, καὶ οὐκ ἂν παρεδέξατο. Διὰ τοῦτο, ὅτε εἶδεν ἑαυτὸν μέλλοντα ἀναιρεῖν, προκαταλαμβάνει καὶ βοᾷ, λέγων· «Πάν-
25 τες ἐσμέν ἐνθάδε». Διὰ τοῦτο καὶ «αἰτήσας φῶτα εἰσεπήδησε, καὶ προσέπεσε τῷ Παύλῳ», φησί, «καὶ τῷ Σίλα». Εἰς τοὺς πόδας προσπίπτει τοῦ δεσμώτου ὁ φύλαξ, καὶ προάγει αὐτοὺς ἔξω, καὶ λέγει· «Κύριοι, τί με δεῖ ποιεῖν, ἵνα σωθῶ;». Τί γὰρ εἶπον; Ὅρα
30 αὐτὸν οὐκ ἐπειδὴ διεσώθη ἐπὶ τούτῳ στέργοντα, ἀλλὰ τὴν δύναμιν ἐκπλαγέντα.

9. Πράξ. 16, 28

10. Πράξ. 16, 29

λεεινό και ἄθλιο, μηχανευόμενοι δολιότητες, φροντίζοντας για χρήματα, φροντίζοντας πῶς ν' ἀντιμετωπίσουν ἐκείνους πού τοὺς ἀδικοῦν, μελετώντας ἔχθρα, και ἀνταλλάσσοντας καθημερινὰ ὑβριστικά λόγια· με τὸ τρόπο αὐτὸ ὑποδαυλίζουν τὴ φωτιά τῆς ὀργῆς, διαπράττοντας πράγματα ἀνυπόφορα. Πρόσεχε πῶς κοιμόταν ὁ Πέτρος. Κατ' οἰκονομία ἐκεῖνο ἔγινε· διότι παρουσιάσθηκε ὁ ἄγγελος και ἔπρεπε κανέννας νὰ μὴ δεῖ ἐκεῖνο πού ἔγινε· και αὐτὸ πολὺ καλὰ γίνεται πάλι ἔτσι, για νὰ ἐμποδισθεῖ ὁ δεσμοφύλακας ν' αὐτοκτονήσει.

Και γιατί δὲν ἔγινε ἄλλο θαῦμα; Διότι αὐτὸ πρὸ πάντων ἦταν ἱκανὸ νὰ προσελκύσει αὐτὸν και νὰ τὸν πείσει, καθόσον βέβαια και ὁ ἴδιος θὰ κινδύνευε, ἐὰν δὲν γινόταν· διότι δὲν μᾶς συναρπάζουν τόσο πολὺ τὰ θαύματα, ὅσο ἐκεῖνα πού ἔχουν σχέση με τὴ σωτηρία μας. Για νὰ μὴ θεωρηθεῖ ὅτι ὁ σεισμὸς ἔγινε τυχαῖα, ἐπακολούθησε και αὐτὸ, ἐπιβεβαιώνοντας ἐκεῖνο. Και αὐτὸ συμβαίνει κατὰ τὴ διάρκεια τῆς νύχτας, διότι τίποτε δὲν ἔκαμναν για ἐπίδειξη, ἀλλὰ για τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων. Ὁ δεσμοφύλακας δὲν ἦταν κακός· ἔβαλε αὐτοὺς μέσα στὴν πιὸ βαθειὰ φυλακή, ὄχι ἀπὸ μόνος του, ἀλλ' ἐπειδὴ πῆρε τέτοια ἐντολή.

Και γιατί πρὶν ἀπὸ αὐτὸ δὲν φώναξε ὁ Παῦλος; Ὁ ἄνθρωπος ἦταν κυριευμένος ἀπὸ πολὺ κατάπληξη και ταραχὴ και δὲν θὰ μπορούσε νὰ τὸ ἀποδεχθεῖ. Γι' αὐτὸ, ὅταν τὸν εἶδε νὰ θέλει ν' αὐτοκτονήσει, τὸν προλαβαίνει και φωνάζει δυνατὰ, λέγοντας· «Ὅλοι εἴμαστε ἐδῶ»⁹. Γι' αὐτὸ και «Ἀφου ἔψαξε νὰ βρεῖ φῶτα, πήδηξε μέσα και ἔπεσε», λέγει, «μπροστὰ στὰ πόδια τοῦ Παύλου και τοῦ Σίλα»¹⁰. Στὰ πόδια τοῦ φυλακισμένου πέφτει ὁ φύλακας και ὀδηγεῖ αὐτοὺς ἔξω και λέγει· «Κύριοι, τί πρέπει νὰ κάνω για νὰ σωθῶ»; Τί λοιπὸν εἶπαν; Πρόσεχε αὐτὸν ὅτι παρακαλεῖ τὸν Παῦλο ὄχι ἐπειδὴ σώθηκε, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐξεπλάγη ἀπὸ τὴ δύναμη.

2. Είδες τί ἐκεῖ γέγονε, καὶ τί ἐνταῦθα; Ἐκεῖ παιδίσκη ἀπηλλάγη πνεύματος, καὶ εἰς δεσμοπήριον ἐνέβαλον αὐτούς, ὅτι ἠλευθέρωσαν αὐτὴν τοῦ δαίμονος, ἐνταῦθα μόνον ἔδειξαν θύρας ἀνεωγνίας, καὶ ἤ-
 5 νοιξεν αὐτοῦ τῆς καρδίας τὰς θύρας, ἔλυσε δεσμὰ διπλά, ἤψεν ἐκεῖνο τὸ φῶς· τὸ γὰρ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ φῶς ἔλαμπε. Καὶ εἰσεπήδησε, καὶ προσέπεσε, καὶ οὐκ ἐρωτᾷ, Ἐπῶς τοῦτο γέγονε; τί γέγονεν; ἄλλ' εὐθέως φησί· «Τί με δεῖ ποιεῖν, ἵνα σωθῶ;». Τί
 10 οὖν ὁ Παῦλος; «Πίστευσον ἐπὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ σωθήσῃ», φησί, «σὺ καὶ ὁ οἶκός σου». Μάλιστα τοῦτο τοὺς ἀνθρώπους ἐφέλκεται τὸ καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ σωθῆναι.

«Καὶ ἐλάλησαν αὐτῷ τὸν λόγον, καὶ πᾶσι τοῖς ἐν
 15 τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ». Ἐλουσεν αὐτούς, καὶ ἐλούθη· ἐκείνους μὲν ἀπὸ τῶν πληγῶν ἔλουσεν, αὐτὸς δὲ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν ἐλούθη· ἔθρεψε, καὶ ἐτράφη.

«Καὶ ἠγαλλιᾶτο», φησί· καίτοι οὐδὲν ἦν, ἀλλὰ ῥήματα μόνον καὶ ἐλπίδες χρησταί. Τοῦτο σημεῖον
 20 ἦν τοῦ πεπιστευκέναι αὐτόν, ὅτι πάντων ἀφέθη. Τί δεσμοφύλακος χειρὸν; τί δὲ ὠμότερον; τί δὲ ἀγριώτερον; Ἄλλ' ὅμως μετὰ πολλῆς αὐτοὺς ὑπεδέξατο τῆς τιμῆς. Οὐκ ἐπειδὴ ἐσώθη, εὐφράνθη, ἀλλὰ «πεπιστευκῶς τῷ Θεῷ».

25 «Πίστευσον», φησὶν, «ἐπὶ τὸν Κύριον». Διὰ τοῦτο εἶπε, «Πεπιστευκῶς τῷ Θεῷ», ἵνα μὴ δόξη ὡς κατὰδικος ἀπολύεσθαι, καὶ ὡς ἡμαρτηκῶς. Διὰ τοῦτο λέγουσιν, «Δείραντες ἡμᾶς δημοσίᾳ ἀκατακρίτους ἀνθρώπους, ἔβαλον εἰς φυλακὴν», ἵνα μὴ μόνον τῆς
 30 χάριτος, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ἦ τὸ πράγμα. Ὅρα διάφο-

11. Πράξ. 16, 31
 13. Πράξ. 16, 32
 15. Πράξ. 16, 34
 17. Πράξ. 16, 27

12. Πράξ. 16, 31
 14. Πράξ. 16, 34
 16. Πράξ. 16, 31

2. Είδες τί συνέβηκε ἐκεῖ καὶ τί ἔδω; Ἐκεῖ δούλη ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ τὸ πονηρὸ πνεῦμα καὶ ἔρριξαν αὐτοὺς στὴ φυλακὴ, διότι ἐλευθέρωσε αὐτὴν ἀπὸ τὸ δαίμονα, ἔδω μόνο ἔδειξαν πόρτες ἀνοιγμένες, καὶ ἄνοιξε τίς πόρτες τῆς καρδιάς αὐτοῦ, ἔλυσε διπλὰ δεσμά, ἄναψε ἐκεῖνο τὸ φῶς· διότι τὸ φῶς μέσα στὴν καρδιά αὐτοῦ ἔλαμπε. Καὶ πήδηξε μέσα καὶ ἔπεσε στὰ πόδια τους, καὶ δὲν ἐρωτᾷ, Ἐπὶ πῶς συνέβηκε αὐτό; τί συνέβηκε;», ἀλλ' ἀμέσως λέγει· «Τί πρέπει νὰ κάνω γιὰ νὰ σωθῶ;»¹¹. Τί λέγει λοιπὸν ὁ Παῦλος; «Πίστεψε στὸν Κύριο Ἰησοῦ Χριστὸ καὶ θὰ σωθεῖς», λέγει, «σὺ καὶ ἡ οἰκογένειά σου»¹². Αὐτὸ πρὸ πάντων προσελκύει τοὺς ἀνθρώπους, ἡ σωτηρία δηλαδὴ καὶ τῆς οἰκογένειάς του.

«Καὶ κήρυξαν σ' αὐτὸν τὸ λόγο καὶ σ' ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογένειάς του»¹³. Ἐπλυνε αὐτοὺς καὶ πλύθηκε καὶ ὁ ἴδιος· ἐκείνους μὲν τοὺς ἔπλυνε ἀπὸ τίς πληγές τους, ὁ ἴδιος δὲ πλύθηκε ἀπὸ τίς ἁμαρτίες του· τοὺς ἔδωσε τροφή, καὶ ὁ ἴδιος ἔλαβε τροφή.

«Καὶ ἦταν πλημμυρισμένος ἀπὸ χαρὰ»¹⁴, λέγει· ἂν καὶ βέβαια τίποτε δὲν ἦταν, ἀλλὰ μόνο λόγια καὶ ἐλπίδες ἀγαθές. Αὐτὸ ἦταν ἀπόδειξη τοῦ ὅτι πίστεψε αὐτός, τὸ ὅτι ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ ὅλα. Τί ὑπάρχει χειρότερο ἀπὸ τὸν δεσμοφύλακα; τί σκληρότερο, τί ἀγριότερο; Ἄλλ' ὅμως τοὺς ὑποδέχθηκε μὲ μεγάλη τιμὴ. Δὲν ἐνίωσε εὐφροσύνη ἐπειδὴ σώθηκε, ἀλλὰ «Γιὰ τὸ ὅτι εἶχε πιστέψει στὸ Θεό»¹⁵.

«Πίστεψε», λέγει, «στὸν Κύριο»¹⁶. Γι' αὐτὸ εἶπε, «Γιὰ τὸ ὅτι εἶχε πιστέψει στὸ Θεό», γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι ἐλευθερώνεται σὰν νὰ ἦταν κατάδικος καὶ σὰν νὰ εἶχε ἁμαρτήσῃ. Γι' αὐτὸ λέγουν, «Μᾶς ἔδειραν δημόσια χωρὶς νὰ ἔχομε δικασθεῖ, καὶ μᾶς ἔρριξαν στὴ φυλακὴ»¹⁷, γιὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ τὸ γεγονὸς αὐτὸ μόνο σὰν ἔργο τῆς χάριτος, ἀλλὰ καὶ δικό τους ἔργο. Πρόσεχε τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ποὺ δείχνει κατὰ διάφορο τρόπο τὴν πρόνοιάν της, τὸ πῶς

ρα τὴν χάριν οἰκονομοῦσαν, πῶς ἐκεῖνος ἐξῆλθε, πῶς οὗτος, καίτοι ἀμφοτέρω ἀπόστολοι.

«Ἐφοβήθησαν», φησί. Φοβοῦνται, ὅτι Ρωμαῖοί εἰσιν, οὐχ ὅτι ἀδίκως ἐνέβαλον.

5 «Καὶ ἠρώτων αὐτοὺς ἐξελθεῖν ἀπὸ τῆς πόλεως». Χάριν ἤτησαν ταύτην. Οἱ δὲ ἐλθόντες πρὸς τὴν Λυδίαν, καὶ βεβαιώσαντες αὐτήν, οὕτως ἐξῆλθον· οὐ γὰρ ἔδει τὴν ξενοδόχου ἀφεῖναι ἐν ἀγῶνι καὶ μερίμνῃ. Ἐξῆλθον δέ, οὐκ ἐκείνοις πειθόμενοι, ἀλλὰ ἐ-
10 πὶ τὸ κήρυγμα σπεύδοντες, τῆς πόλεως διὰ τοῦ θαύματος ἰκανῶς ὠφεληθείσης· ἔδει γὰρ μὴ παραμένειν λοιπὸν τὸ γὰρ θαῦμα μείζον φαίνεται, τῶν ἐργασαμένων ἀποδημησάντων αὐτὸ μᾶλλον βοῶν· ἢ γὰρ τοῦ δεσμοφύλακος πίστις ἀντὶ φωνῆς ἦν. Τί τούτου
15 ἴσον; Δεσμεῖται καὶ λύει δεδεμένος, λύει διπλοῦν δεσμόν, τὸν δήσαντα ἔλυσε διὰ τοῦ δεθῆναι. Ὅντως ταῦτα χάριτος ἔργα.

«Νῦν οὖν», φησὶν, «ἐξελθόντες, πορεύεσθε ἐν εἰρήνῃ»· τουτέστι, ἑμετὰ ἀσφαλείας, μηδὲν δεδοικό-
20 τες. Ὅλλως δὲ καὶ τοῦτον ἔξω κινδύνου βούλονται γενέσθαι, ἵνα μὴ μετὰ ταῦτα ἐγκαλῆται. Καὶ οὐ λέγουσι, Ἐείραντες ἡμᾶς ἔβαλον εἰς φυλακὴν, θαύματα ἐργασαμένους (οὐδὲ γὰρ τούτοις προσεῖχον), ἀλλὰ, ὃ μάλιστα αὐτῶν σεῖσαι τὴν διάνοιαν ἐδύνατο,
25 «ἀκατακρίτους», φησί, «καὶ Ρωμαίους ὑπάρχοντας».

Τί ἐροῦσιν Ἕλληνες; πῶς δεσμώτης ὢν, τὸν δεσμοφύλακα ἔπεισε; Καὶ τίνα, φησί, πεισθῆναι ἔχρην, ἢ μιὰν ἄνθρωπον καὶ ταλαίπωρον καὶ οὐκ ἔχοντα

18. Πράξ. 16, 39

19. Πράξ. 16, 36

δηλαδή ἐξῆλθε ἀπὸ τῆ φυλακῆ ὁ Πέτρος, καὶ πῶς αὐτός, ἂν καὶ βέβαια καὶ οἱ δύο ἦταν Ἀπόστολοι.

«Φοβήθηκαν», λέγει. Φοβοῦνται, διότι εἶναι Ρωμαῖοι πολίτες, καὶ ὄχι διότι τοὺς ἔρριξαν στὴ φυλακῆ ἄδικα.

«Καὶ τοὺς παρακαλοῦσαν νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν πόλη»¹⁸. Ζήτησαν τὴ χάρη αὐτῆ. Αὐτοὶ δὲ πῆγαν στὸ σπίτι τῆς Λυδίας καί, ἀφοῦ ἐνθάρρυναν αὐτὴν στὴν πίστη της, ἀναχώρησαν· διότι δὲν ἔπρεπε ν' ἀφήσουν ἐκείνην ποὺ τοὺς φιλοξένησε σὲ ἀγωνία καὶ ἀνησυχία. Ἀναχώρησαν δὲ ὄχι ὑπακούοντας σ' ἐκείνους, ἀλλ' ἐπειδὴ βιάζονταν γιὰ τὸ κήρυγμα, ἢ δὲ πόλη ὠφελήθηκε ἱκανοποιητικὰ· διότι ἔπρεπε νὰ μὴ παραμείνουν ἄλλο· καθόσον τὸ θαῦμα φαίνεται μεγαλύτερο, ἐφόσον διακηρύττει αὐτὸ πολὺ περισσότερο τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ, ἂν καὶ ἀναχώρησαν ἐκείνοι ποὺ τὸ πραγματοποιοῖσαν· διότι ἡ πίστη τοῦ δεσμοφύλακα κατεῖχε θέση φωνῆς. Τί μπορεῖ νὰ ἐξισωθεῖ μ' αὐτό; Φυλακίζεται καὶ φυλακισμένους ἐλευθερώνει, λύνει διπλὸ δεσμό, μὲ τὸ νὰ δεθεῖ ἔλυσε ἐκείνον ποὺ τὸν ἔδεσε. Αὐτὰ πραγματικὰ εἶναι ἔργα τῆς χάριτος.

«Τώρα λοιπόν», λέγει, «βγῆτε ἔξω καὶ πηγαίετε μὲ εἰρήνη»¹⁹ δηλαδή, «μὲ ἀσφάλεια, χωρὶς νὰ φοβηθεῖτε τίποτε». Ἄλλωστε δὲ θέλουν καὶ αὐτὸν νὰ βρεθεῖ ἐκτὸς κινδύνου, γιὰ νὰ μὴ κατηγορεῖται στὴ συνέχεια. Καὶ δὲν λέγει, «Ἀφοῦ μᾶς ἔδειραν μᾶς ἔρριξαν στὴ φυλακῆ, ἂν καὶ κάναμε θαύματα» (διότι δὲν ἔδιναν σημασία σ' αὐτά), ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ πρὸ πάντων μπορούσε νὰ δημιουργήσῃ ταραχὴ στὴ σκέψη τους, «χωρὶς νὰ ἔχομε δικασθεῖ», λέγει, «καὶ ἐνῶ εἴμαστε Ρωμαῖοι πολίτες». Αὐτὸν τὸν φυλακισμένο ἃς φέρομε συνέχεια στὴ σκέψη μας, καὶ ὄχι τὸ θαῦμα.

Τί θὰ ποῦν οἱ Ἕλληνες; πῶς, ἐνῶ ἦταν φυλακισμένος, ἔπεισε τὸν δεσμοφύλακα; Καὶ ποιός, λέγει, ἔπρεπε νὰ πεισθεῖ, παρὰ ὁ μιὰρὸς ἄνθρωπος καὶ ταλαίπωρος καὶ ποῦ

νοῦν, ἀλλὰ μυρίων γέμοντα κακῶν καὶ εὐπαράγωγον;
 Ἔτι καὶ ταῦτα προφέρουσι Τίς γάρ, ἢ βυρσεύς, πορ-
 φυρόπωλις, εὐνοῦχος, δεσμοφύλαξ, δοῦλοι καὶ γυ-
 ναῖκες ἐπίστευσαν; Τί οὖν εἰπεῖν δυνήσονται, ὅταν
 5 καὶ τοὺς ἐν ἀξιώμασι παραγάγωμεν, τὸν ἑκατόνταρ-
 χον, τὸν ἀνθύπατον, τοὺς ἐξ ἐκείνου μέχρι τοῦ νῦν,
 αὐτοὺς τοὺς κρατοῦντας, τοὺς βασιλεῖς; Ἐγὼ δὲ ἕ-
 τερον λέγω τούτου μεῖζον· αὐτοὺς τοὺς εὐτελεῖς ἴδω-
 μεν. Καὶ ποῦ τὸ θαυμαστόν; φησί. Τοῦτο μὲν οὖν θαῦ-
 10 μαστόν· ἂν μὲν γὰρ πεισθῇ τις περὶ τῶν τυχόντων,
 οὐδὲν θαυμαστόν, ὅταν δὲ περὶ ἀναστάσεως, περὶ βα-
 σιλείας οὐρανῶν, περὶ βίου φιλοσόφου ἀνδράσιν εὐ-
 τελέσι διαλέγηται καὶ πείθῃ, θαυμαστότερον ἔσται, ἢ
 εἰ σοφοὺς ἔπειθεν· ὅταν γὰρ μὴ ἦ κίνδυνος, καὶ πεί-
 15 θῃ τις, καλῶς τὴν ἄνοιαν εἰς μέσον φέρουσιν, ὅταν
 δὲ λέγῃ τῷ δούλῳ κατὰ σέ, ὅτι, ἂν πεισθῆς ἐμοί,
 κινδυνεύεις, πάντας ἕξεις πολεμίους, δεῖ σε ἀποθα-
 νεῖν, μυρία παθεῖν κακά', εἶτα οὕτως ἔλῃ τὴν ψυχὴν
 ἐκείνου, οὐκ ἔτι τοῦτο ἀνοίας· εἰ μὲν γὰρ τὰ δόγμα-
 20 τα ἡδονὴν εἶχεν, εἰκότως ἂν τις τοῦτο εἶπεν, εἰ δέ,
 ὅπερ οὐκ ἂν εἶλοντο φιλόσοφοι μαθεῖν, τοῦτο ὁ δοῦ-
 λος μανθάνει, μεῖζον τὸ θαῦμα.

Καὶ εἰ βούλεσθε, τὸν βυρσοδέψην αὐτὸν εἰς μέσον
 ἐνέγκωμεν, καὶ ἴδωμεν τί αὐτῷ διελέγετο ὁ Πέτρος·
 25 ἢ, εἰ θέλεις, αὐτὸν τοῦτον τὸν δεσμοφύλακα. Τί οὖν
 αὐτῷ εἶπεν ὁ Παῦλος; Ὅτι ὁ Χριστὸς ἀνέστη, φη-
 σίν, ὅτι ἀνάστασις ἐστὶ νεκρῶν, ὅτι βασιλεία, καὶ ἔ-
 πεισεν εὐκόλως εὐπαράγωγον ὄντα. Τί οὖν; περὶ βί-

δέν εἶχε νοῦ, ἀλλ' ἦταν γεμάτος ἀπὸ ἀμέτρητα κακὰ καὶ εὐκόλα πίστευε; Ἀκόμα καὶ αὐτὰ λένε· Ποιὸς ἄλλος λοιπὸν πίστεψε, παρὰ βυρσοδέψης, πορφυροπόλιδα, εὐνοῦχος, δεσμοφύλακας, δοῦλοι καὶ γυναῖκες; Τί λοιπὸν θὰ μπορέσουν νὰ ποῦν, ὅταν ἀναφέρομε καὶ ἐκείνους πού εἶχαν ἀξιώματα, τὸν ἐκατόνταρχο, τὸν ἀνθύπατο, ὅλους ἐκείνους ἀπὸ τότε μέχρι σήμερα, τοὺς ἴδιους τοὺς ἐξουσιαστές, τοὺς βασιλεῖς; Ἀλλ' ἐγὼ λέγω καὶ κάτι ἄλλο σπουδαιότερο ἀπὸ αὐτό· ἄς ἐξετάσομε αὐτοὺς τοὺς εὐτελεῖς. Καὶ ποῦ εἶναι, λέγει, τὸ ἄξιο θαυμασμοῦ; Αὐτὸ βέβαια εἶναι τὸ ἄξιο θαυμασμοῦ· διότι, ἂν μὲν πεισθεῖ κάποιος γιὰ τυχόντα πράγματα, δέν εἶναι καθόλου ἄξιο θαυμασμοῦ, ὅταν ὅμως ὁμιλεῖ σὲ ἀνθρώπους εὐτελεῖς γιὰ ἀνάσταση, γιὰ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, γιὰ ζωὴ ἐνάρετη καὶ πείθει αὐτούς, αὐτὸ εἶναι περισσότερο ἄξιο θαυμασμοῦ, παρὰ ἂν ἔπειθε σοφούς· διότι, ὅταν δέν ὑπάρχει κίνδυνος καὶ πείθει κάποιος, πολὺ σωστὰ προβάλλουν τὴ μωρία; ὅταν ὅμως λέγει σ' ἐκείνον πού κατὰ τὴ γνώμη σου εἶναι δοῦλος, ὅτι ἂν πεισθεῖς σ' ἐμένα, κινδυνεύεις, ὅλους θὰ τοὺς ἔχεις ἐχθρούς, πρέπει νὰ πεθάνεις, νὰ πάθεις ἀμέτρητα κακὰ, καὶ στή συνέχεια τόσο πολὺ συναρπάξεις τὴν ψυχὴ ἐκείνου, αὐτὸ δέν εἶναι πλέον δεῖγμα μωρίας· διότι, ἂν μὲν τὰ δόγματα πρόσφερναν ἡδονή, πολὺ σωστὰ θὰ μπορούσε κάποιος νὰ τὸ πεί αὐτό, ἂν ὅμως, ἐκεῖνο πού δέν δέχονταν νὰ τὸ μάθουν οἱ φιλόσοφοι, αὐτὸ τὸ μαθαίνει ὁ δοῦλος, τὸ θαῦμα εἶναι μεγαλύτερο.

Καὶ ἂν θέλετε, ἄς φέρομε μπροστά μας τὸν ἴδιο τὸν βυρσοδέψη καὶ ἄς δοῦμε τί λέγει σ' αὐτὸν ὁ Πέτρος· ἢ, ἂν θέλεις, ἄς πάρομε αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸν δεσμοφύλακα. Τί λοιπὸν εἶπε σ' αὐτὸν ὁ Παῦλος; Ὅτι ὁ Χριστὸς ἀναστήθηκε, λέγει, ὅτι ὑπάρχει ἀνάσταση τῶν νεκρῶν, ὅτι ὑπάρχει βασιλεία οὐράνια, καὶ τὸν ἔπεισε εὐκόλα, ἐπειδὴ ἦταν εὐκολόπιστος. Τί λοιπὸν; γιὰ τὸν τρόπο ζωῆς δέν

ου οὐδὲν εἶπεν, ὅτι σωφρονεῖν δεῖ, ὅτι χρημάτων κρα-
 τεῖν, ὅτι μὴ εἶναι ὤμόν, ὅτι τὰ αὐτοῦ διδόναι ἑτέροις;
 Οὐ γὰρ δὴ καὶ τὸ ταῦτα πεισθῆναι ἀνοίας ἦν, ἀλλὰ
 καὶ μεγάλης ψυχῆς. Ἔστω γὰρ τὰ δόγματα ὑπὸ ἀ-
 5 νοίας μᾶλλον αὐτοὺς παραδέχεσθαι, τὸν βίον οὕτω
 φιλόσοφον καταδέχεσθαι ποίας ἀνοίας ἦν;

Ὡστε, ὅσω ἂν ἀνόητος ἦ ὁ πειθόμενος, πείθη-
 ται δὲ ταῦτα, ἃ μηδὲ φιλόσοφοι πείσαι ἴσχυσαν τοὺς
 φιλοσόφους, μείζον τὸ θαῦμα γίνεται, μάλιστα δέ,
 10 ὅταν καὶ γυναῖκες καὶ δοῦλοι πείθωνται, καὶ διὰ τῶν
 ἔργων ταῦτα ἐπιδείκνυνται, ἅπερ Πλάτωνες καὶ πάν-
 τες ἐκεῖνοι οὐδένα πείσαι ἴσχυσαν. Καὶ τί λέγω ὅτι
 οὐδένα; Οὐδὲ ἑαυτούς. Ὅτι γὰρ χρημάτων οὐ δεῖ
 καταφρονεῖν, Πλάτων ἔπεισε, τοσαύτην περιουσίαν
 15 καὶ πλήθος χρημάτων καὶ δακτυλίους χρυσοὺς καὶ
 φιάλας περιποιησάμενος· ὅτι δὲ δόξης οὐ χρεὴ κατα-
 φρονεῖν τῆς παρὰ τῶν πολλῶν, Σωκράτης αὐτοῖς,
 κἂν μυρία φιλοσοφῇ περὶ τούτου, δείκνυσι· πάντα
 γὰρ πρὸς δόξαν ὄρων ἐποίει. Καί, εἴ γε τῶν ἐκείνου
 20 λόγων ἔμπειροι ἦτε, πολὺν ἂν τὸν ὑπὲρ τούτων ἐ-
 κίνησα λόγον, καὶ ἔδειξα πολλὴν παρ' αὐτοῖς τὴν εἰ-
 ρωνεῖαν, εἴ γε οἷς ὁ μαθητῆς αὐτοῦ λέγει πείθεσθαι
 χρεὴ, καὶ πῶς ἀπὸ κενοδοξίας πάντα αὐτῷ τὰ γράμ-
 ματα τὴν ὑπόθεσιν ἔχει. Ἀλλά, ἐκείνους ἀφέντες,
 25 πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς διαλεχθῶμεν.

3. Μετὰ γὰρ τῶν εἰρημένων, καὶ τοῦτο ἐστὶν εἰ-
 πεῖν, ὅτι καὶ μετὰ κινδύνων ταῦτα ἐπείθοντο. Μὴ οὖν
 ἀναισχύντει, ἀλλ' ἐννοήσωμεν ἐκείνην τὴν νύκτα, τὸ
 ξύλον, τοὺς ὕμνους, καὶ τοῦτο ποιεῖν σπουδάζωμεν
 30 καὶ ἡμεῖς, καὶ ἀνοιξομεν ἡμῖν οὐχὶ δεσμωτήριον, ἀλλ'

εἶπε τίποτε, ὅτι δηλαδὴ πρέπει νὰ δείχνει σωφροσύνη, ὅτι πρέπει νὰ εἶναι ἐξουσιαστής τῶν χρημάτων, ὅτι πρέπει νὰ μὴ εἶναι σκληρός, ὅτι πρέπει νὰ δίνει τὰ δικά του στοὺς ἄλλους; Καὶ βέβαια καὶ τὸ νὰ πεισθεῖ σ' αὐτὰ ὄχι μόνο δὲν ἦταν δείγμα μωρίας, ἀλλὰ καὶ δείγμα μεγάλης ψυχῆς. Διότι ἄς ὑποθέσουμε ὅτι αὐτοὶ ἀποδέχονταν τὰ δόγματα ὀπωσδήποτε ἀπὸ μωρία, τὸ ν' ἀποδέχονται ὅμως μιὰ τόσο ἐνάρετη ζωὴ ποιᾶς μωρίας ἀποτέλεσμα ἦταν;

Ὡστε, ὅσο ἀνόητος συμβαίνει νὰ εἶναι ἐκεῖνος πού πείθεται, ἐφόσον πείθεται γι' αὐτὰ, γιὰ τὰ ὅποια δὲν μπόρεσαν οὔτε οἱ φιλόσοφοι νὰ πείσουν τοὺς φιλόσοφους, τὸ θαῦμα γίνεται μεγαλύτερο, καὶ παρουσιάζουν μὲ τὰ ἔργα αὐτὰ, γιὰ τὰ ὅποια οἱ Πλάτωνες καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι δὲν μπόρεσαν νὰ πείσουν κανένα. Καὶ γιατί λέγω ὅτι δὲν ἔπεισαν κανένα; Οὔτε τοὺς ἑαυτοὺς τους ἔπεισαν. Διότι τὸ ὅτι δὲν πρέπει νὰ περιφρονοῦμε τὰ χρήματα, ἔπεισε γι' αὐτὸ ὁ Πλάτων, καθόσον συγκέντρωσε ὁ ἴδιος μιὰ τόσο μεγάλη περιουσία, καὶ πλῆθος χρημάτων καὶ χρυσὰ δαχτυλίδια καὶ δοχεῖα· τὸ ὅτι δὲ δὲν πρέπει νὰ περιφρονοῦμε τὴ δόξα ἐκ μέρους τῶν πολλῶν ἀνθρώπων, τὸ φανερώνει σ' αὐτοὺς ὁ Σωκράτης, καὶ ἂν ἀκόμα διδάσκει πάρα πολλὰ γι' αὐτό· διότι ὅλα τὰ ἔκαμνε ἀποβλέποντας πρὸς τὴ δόξα. Καί, ἐὰν γνωρίζατε τοὺς λόγους ἐκείνου, θὰ μπορούσα νὰ πῶ πάρα πολλὰ γι' αὐτούς, καὶ θὰ ἔδειχνα ὅτι ὑπάρχει πολλὴ εἰρωνεῖα σ' αὐτούς, ἐὰν δηλαδὴ πρέπει νὰ πειθόμαστε γι' αὐτὰ πού λέγει ὁ μαθητὴς αὐτοῦ, καὶ πῶς ὅλοι οἱ λόγοι αὐτοῦ ἔχουν σὰν ἀφορμὴ τὴν κενοδοξία. Ἄλλ' ἀφοῦ ἀφήσαμε ἐκείνους, ἄς μιλήσουμε γιὰ ἐμᾶς τοὺς ἴδιους.

3. Μαζὶ λοιπὸν μὲ τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ μπορούμε καὶ αὐτὸ νὰ ποῦμε, ὅτι δηλαδὴ πείθονταν σ' αὐτὰ καὶ μὲ κίνδυνό τους ἀκόμα. Μὴ λοιπὸν φέρεσαι μὲ ἀδιαντροπία, ἀλλ' ἄς σκεφθοῦμε τὴ νύχτα ἐκείνη, τὸ ξύλο, τοὺς ὕμνους, καὶ ἄς φροντίζομε καὶ ἐμεῖς νὰ κάμνομε τὸ ἴδιο, καὶ θ' ἀ-

οὐρανόν. Ἐν εὐχόμεθα, καὶ τὸν οὐρανὸν ἀνοῖξαι δυνασόμεθα. Ἡλίας καὶ ἔκλεισε καὶ ἤνοιξε τὸν οὐρανὸν τῇ εὐχῇ. Ἔστι καὶ ἐν οὐρανῷ δεσμοτήριον. «Ὅσα ἄν», φησί, «δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν οὐρανῷ». Εὐχόμεθα κατὰ νύκτα, καὶ λύσομεν ταῦτα τὰ δεσμά· ὅτι γὰρ εὐχαι ἁμαρτήματα λύουσι, πειθέτω ἡμᾶς ἡ χήρα, πειθέτω ἡμᾶς ἐκεῖνος ὁ φίλος, ὁ ἄωρι τῶν νυκτῶν ἐπιμένων καὶ κρούων, πειθέτω ἡμᾶς Κορνήλιος («Αἱ προσευχαί σου» γάρ, φησί, «καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἀνέβησαν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ»), πειθέτω ἡμᾶς Παῦλος, λέγων· «Ἡ δὲ ὄντως χήρα καὶ μεμονωμένη ἤλπικεν ἐπὶ τὸν Θεὸν καὶ προσμένει ταῖς δεήσεσι νυκτός καὶ ἡμέρας». Εἰ περὶ χήρας ἐκεῖνος δὲ ταῦτα λέγει, ἀσθενοῦς γυναικός, πολλῷ μᾶλλον 15 περὶ ἀνδρῶν.

Καὶ ἤδη διελέχθην ὑμῖν, καὶ νῦν ἐρῶ· Διεγείρωμεθα τὴν νύκτα· κἂν μὴ πολλὰς εὐχὰς ποιῆς, μίαν ποιήσον μετὰ νήψεως, καὶ ἄρκει· οὐδὲν πλέον ἀπαιτῶ· κἂν μὴ μεσονύκτιον, πρὸς αὐτὸν γοῦν τὸν ὄρθρον. 20 Δεῖξον ὅτι οὐ τοῦ σώματος μόνον ἔστιν ἡ νύξ, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχῆς· μὴ ἀνάσχη παρελθεῖν αὐτὴν ἀργῶς, ἀλλ' ἄμειπαι τὸν Δεσπότην ἀμοιβὴν ταύτην, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὴ εἰς σὲ περιέρχεται'. Εἰπέ δὴ μοι, εἰ πράγματι περιπέσομεν χαλεπῶ, τίνα οὐκ ἀξιοῦμεν; 25 κἂν ταχέως τῆς αἰτήσεως τύχωμεν, ἀναπνέομεν. Τίς σοι δῶ ἔτοιμον εἶναι τὸν ἀξιούμενον χάριν σοι ἔχειν ὅτι ἀξιοῖς; τίς σοι δῶ μὴ περιῖέναι καὶ ζητεῖν τίνα

20. Ματθ. 18, 18

21. Λουκᾶ 18, 3 ε.

22. Λουκᾶ 11, 5 ε.

23. Πράξ. 10, 4

24. Α' Τιμ. 5, 5

νοιξομε για έμας ὄχι τῆ φυλακή, ἀλλὰ τὸν οὐρανό. Ἐάν προσευχόμεστε θὰ μπορέσομε ν' ἀνοιξομε καὶ τὸν οὐρανό. Ὁ Ἡλίας καὶ ἔκλεισε καὶ ἀνοιξε τὸν οὐρανό μὲ τὴν προσευχή. Ὑπάρχει καὶ στὸν οὐρανό δεσμοτήριον. «Ἔσα», λέγει, «θὰ δέσετε στὴ γῆ, θὰ εἶναι δεμένα στὸν οὐρανό»²⁰. Ἐάν προσευχόμεστε κατὰ τὴν διάρκεια τῆς νύχτας, καὶ θὰ λύσομε αὐτὰ τὰ δεσμά· διότι, τὸ ὅτι οἱ προσευχέες λύθουν ἀμαρτήματα, ὡς μᾶς πείθει ἡ χήρα²¹, ὡς μᾶς πείθει ἐκεῖνος ὁ φίλος, ὁ ὁποῖος μέσα στὴ νύχτα καὶ σὲ προχωρημένη ὥρα ἐπέμενε νὰ χτυπᾷ τὴν πόρτα²², ὡς μᾶς πείθει ὁ Κορνήλιος (διότι, λέγει, «Οἱ προσευχέες σου καὶ οἱ ἐλεημοσύνες σου ἀνέβηκαν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ»²³), ὡς μᾶς πείθει ὁ Παῦλος, λέγοντας· «Ἐκείνη δὲ ποῦ εἶναι πραγματικὰ χήρα, καὶ μόνη στὸν κόσμον, ἔχει στηρίξει τίς ἐλπίδες τῆς στοῦ Θεοῦ καὶ ἐπιμένει στίς παρακλήσεις τῆς νύχτα καὶ ἡμέρα»²⁴. Ἐάν δὲ ἐκεῖνος λέγει αὐτὰ γιὰ τὴν χήρα, ποῦ εἶναι ἀδύναμη γυναίκα, πολὺ περισσότερο τὸ λέγει γιὰ τοὺς ἄνδρες.

Καὶ σᾶς μίλησα ἤδη καὶ τώρα θὰ σᾶς μιλήσω· Ἐάν σηκωνόμεστε τὴ νύχτα καὶ ἂν ἀκόμα δὲν κάμνετε πολλές προσευχέες, μία κάντε μὲ σωφροσύνη καὶ πνευματικὴ διαύγεια, καὶ εἶναι ἀρκετό· τίποτε περισσότερο δὲν ζητῶ· καὶ ἂν ὄχι μέσα στὰ μεσάνυχτα, κάντε τὴν κατὰ τὴν ὥρα τοῦ ὄρθρου. Δείξε ὅτι ἡ νύχτα δὲν εἶναι μόνο γιὰ τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ψυχὴ· μὴ ἀνεχθεῖς νὰ περάσει αὐτὴ μὲ ἀπραξία, ἀλλ' ἄμειψε τὸν Κύριον μὲ αὐτὴ τὴν ἀμοιβή, ἣ καλύτερα καὶ αὐτὴ σὲ σένα ἐπιστρέφει· Πέες μου λοιπόν, ἐάν στὴν πραγματικότητά περιπέσομε σὲ κάποια φοβερὴ δυσκολία, ποιὸν δὲν παρακαλοῦμε νὰ μᾶς βοηθήσει; καὶ ἂν ἀμέσως ἐπιτύχομε ἐκεῖνο ποῦ ζητοῦμε, νοιώθομε ἀνακούφιση. Ποιὸς θὰ σὲ βοηθήσει ὥστε νὰ εἶναι πρόθυμος νὰ σοῦ κάνει τὴ χάρη ἐκεῖνος πρὸς τὸν ὁποῖο ἀπευθύνεις τὸ αἴτημά σου; ποιὸς θὰ σὲ βοηθήσει ὥστε νὰ μὴ γυρί-

ἀξιώσοις, ἀλλ' εὐρεῖν ἔτοιμον; μὴ ἑτέρων δεῖσθαι, ἵ-
 να δι' ἐκείνων ἀξιώσης; Τί τούτου μεῖζον; Οὗτος
 γὰρ τότε μάλιστα ποιεῖ, ὅταν μὴ ἑτέρων δεηθῶμεν
 καθάπερ φίλος γνήσιος τότε μάλιστα ἡμῖν ἐγκαλεῖ
 5 ὡς οὐ θαρροῦσιν αὐτοῦ τῇ φιλίᾳ, ὅταν ἑτέρων πρὸς
 αὐτὸν δεηθῶμεν τῶν ἀξιούντων. Οὕτω καὶ ἡμεῖς
 ποιοῦμεν ἐπὶ τῶν ἡμᾶς ἀξιούντων· τότε μάλιστα αὐ-
 τοῖς χαριζόμεθα, ὅταν δι' ἑαυτῶν ἡμῖν καὶ οὐ δι'
 ἑτέρων προσίωσι.

10 Τί οὖν, φησὶν, ἂν προσκεκρουκῶς ᾶ; Παῦσαι
 προσκρούων, καὶ δάκρυσον, καὶ οὕτω πρόσελθε, καὶ
 ταχέως ἐπὶ τοῖς προτέροις αὐτὸν ἵλεων ποιήσεις. Εἶ-
 πὲ μόνον ὅτι 'προσέκρουσα'. εἶπὲ ἐκ ψυχῆς καὶ γνη-
 σίας διανοίας, καὶ πάντα λέλνται. Οὐκ ἐπιθυμεῖς οὐ-
 15 τως σὺ ἀφεθῆναι τὰς ἁμαρτίας σου, ὡς αὐτὸς ἐπι-
 θυμεῖ ἀφεῖναί σου τὰ ἁμαρτήματα· ὅτι γὰρ οὐκ ἐπι-
 θυμεῖς σύ, ἐννόησον ὅτι οὐδὲ ἀγρυπνεῖ καταδέχῃ, οὐ-
 δὲ χρήματα προῖεσαι, αὐτὸς δέ, ἵνα ἀφῆ ἡμῶν τὰς
 ἁμαρτίας, τοῦ Μονογενοῦς οὐκ ἐφείσατο, τοῦ γνη-
 20 σίου Παιδός, τοῦ συνθρόνου. Ὁρᾷς ὅτι αὐτὸς μᾶλ-
 λον ἐπιθυμεῖ ἀφεῖναί σοι τὰ ἁμαρτήματα;

Μὴ δὴ ὀκνῶμεν, μηδὲ ἀναβαλλώμεθα. Φιλάνθρω-
 πός ἐστι καὶ ἀγαθός· μόνον ἀφορμὴν αὐτῷ δῶμεν,
 καὶ τοῦτο, ἵνα ἡμεῖς μὴ ἄχρηστοι γενώμεθα, ἐπεὶ
 25 καὶ χωρὶς τούτου ἀπέλυσεν ἄν' ἀλλ' ὥσπερ ἡμεῖς
 ἐπὶ τῶν οἰκετῶν τῶν ἡμετέρων μυρία πλάττομεν καὶ
 συντίθεμεν, οὕτω καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῆς ἡμετέρας σωτη-

Ζεις ἐδῶ καὶ ἐκεῖ καὶ νὰ ζητᾶς σὲ ποιὸν ν' ἀπευθύνεις τὸ αἴτημά σου, ἀλλὰ νὰ τὸν βρεῖς πρόθυμο; νὰ μὴ ἔχεις τὴν ἀνάγκη ἄλλων, ὥστε νὰ ζητήσεις αὐτὸ μέσω ἐκείνων; Τί ὑπάρχει μεγαλύτερο ἀπ' αὐτό; Διότι αὐτὸς τότε πρὸ πάντων ἱκανοποιεῖ τὸ αἴτημά μας, ὅταν δὲν παρακαλέσομε ἄλλους· σάν ἀκριβῶς γνήσιος φίλος τότε πρὸ πάντων μᾶς κατηγορεῖ, διότι δὲν δείχνομε ἐμπιστοσύνη στὴ φιλία του, ὅταν παρακαλέσομε ἄλλους νὰ ζητήσουν ἀπ' αὐτὸν αὐτὸ ποὺ θέλομε. "Ἐτσι ἐνεργοῦμε καὶ ἐμεῖς πρὸς ἐκείνους ποὺ μᾶς ζητοῦν κάτι· τότε πρὸ πάντων τοὺς κάνομε τὴ χάρη, ὅταν ἔρχονται καὶ μᾶς τὸ ζητοῦν αὐτὸ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι, καὶ ὄχι μέσω ἄλλων.

Τί λοιπὸν, λέγει, νὰ κάνω, ἂν τὸν ἔχω δυσαρεστήσει; Σταμάτησε νὰ τὸν δυσαρεστεῖς, καὶ κλάψε, καὶ ἔτσι πήγαινε πρὸς αὐτόν, καὶ ἀμέσως θὰ τὸν κάνεις νὰ δείξει εὐσπλαχνία γιὰ τὰ προηγούμενα πταίσματά σου. Πές μόνο ὅτι 'ἀμάρτησα' πές το μέσα ἀπὸ τὴν ψυχὴ σου καὶ μὲ καθαρὴ διάνοια, καὶ ὅλα ἔχουν συγχωρεθεῖ. Δὲν ἐπιθυμοῦμε σὺ τόσο πολὺ νὰ συγχωρηθοῦν οἱ ἁμαρτίες σου, ὅσο ἐπιθυμεῖ αὐτὸς νὰ συγχωρηθοῦν τὰ ἁμαρτήματά σου· τὸ ὅτι βέβαια δὲν ἐπιθυμοῦμε σὺ νὰ συγχωρηθοῦν, σκέψου ὅτι δὲν καταδέχεσαι οὔτε νὰ ξαγρυπνεῖς, οὔτε ἀπορρίπτεις τὰ χρήματα, ἐνῶ αὐτὸς, γιὰ νὰ συγχωρήσει τίς ἁμαρτίες μας, δὲν λυπήθηκε τὸν Μονογενῆ Υἱό του, τὸ γνήσιο παιδί του, τὸν σύνθρονό του. Βλέπεις ὅτι αὐτὸς περισσότερο ἐπιθυμεῖ νὰ συγχωρηθοῦν τὰ ἁμαρτήματά σου;

"Ἄς μὴ λοιπὸν δείχνομε ὀκνηρία, οὔτε καὶ ν' ἀναβάλλομε. Εἶναι φιλάνθρωπος καὶ ἀγαθός· μόνο ἄς τοῦ δώσομε τὴν ἀφορμὴ, καὶ αὐτό, γιὰ νὰ μὴ γινόμαστε ἐμεῖς ἄχρηστοι, καθόσον καὶ χωρὶς αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ τὰ συγχωρήσει· ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς ἐμεῖς στὴν περίπτωσι τῶν δούλων μας ἐπινοοῦμε καὶ μηχανευόμαστε ἄπειρα μέσα, ἔτσι καὶ αὐτὸς κάμνει γιὰ τὴ δική μας σωτηρία. «"Ἄς

ρίας ποιεῖ. «Προφθάσωμεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐν ἔξομολογήσει», ὅτι χρηστός ἐστι καὶ ἐπιεικής. Ἐὰν δὲ μὴ ἐπικαλῆ ἐν ἀληθείᾳ, μηδὲ θέλῃς εἰπεῖν ἐκ καρδίας ὅτι ἄφες, ἀλλ' ἀπὸ στόματος, τί ποιήσει αὐτός;

5 Τί ἐστίν, «ἐν ἀληθείᾳ καλεῖν»; Μετὰ προαιρέσεως, μετὰ προθυμίας, μετὰ διανοίας εἰλικρινοῦς οἷον ἐπὶ τῶν μυρίων λέγουσιν, ἀληθινόν ἐστίν, οὐδὲν ἔχει νόθον, οὕτω καὶ ἐκεῖ. Ὁ ὄντως αὐτὸν καλῶν, καὶ ὁ ὄντως αὐτοῦ δεόμενος προσεδρεύει διὰ παντός, 10 οὐκ ἀφίσταται ἕως ἂν λάβῃ, ὁ δὲ ἀπλῶς ἀφοσιούμενος, καὶ αὐτῷ τούτῳ νόμον πληρῶν οὐκ ἐν ἀληθείᾳ καλεῖ. Πᾶς ὅστις ἂν ἦς, μὴ λέγε ὅτι ἁμαρτωλός εἰμι μόνον, ἀλλὰ καὶ σπούδαζε ἀπαλλάξαι σαυτὸν ταύτης τῆς δόξης· μὴ λέγε, ἀλλὰ καὶ ἄλγει. Εἰ ἄλγεῖς, 15 σπουδάζεις, εἰ μὴ σπουδάζεις, οὐκ ἄλγεῖς· εἰ μὴ ἄλγεῖς, χλευάζεις. Τίς, λέγων ὅτι ἑνοσῶ, οὐ πάντα ποιεῖ ὥστε ἀπαλλαγῆναι; Μέγα ὄπλον εὐχή. «Εἰ ὑμεῖς οἴδατε», φησί, «δόγματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ Πατὴρ ὑμῶν;». Διὰ τί οὐ 20 θέλεις προσελθεῖν; Φιλεῖ σε, δύναται πάντων πλέον, καὶ βούλεται, καὶ δύναται, τί τὸ κωλύον; Οὐδέν.

Οὐκοῦν προσίωμεν μετὰ πίστεως, προσίωμεν, τὰ δῶρα προσφέροντες, ἃ βούλεται, ἀμνησικακίαν, χρηστότητα, πραότητα. Καὶ ἁμαρτωλός ἦς, μετὰ 25 παρησίας αὐτὸν ἀπαιτήσεις τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτημάτων, ἔχων δεῖξαι παρὰ σαυτῷ τοῦτο γεγενημένον· ἂν δὲ δίκαιος ἦς, καὶ τοῦτο μὴ ἔχῃς τὸ ἀμνησικακεῖν, οὐδὲν ὤνησας. Οὐκ ἐστίν ἄνθρωπον,

σπεύσομε νὰ συναντήσομε τὸ πρόσωπο αὐτοῦ μὲ δοξολογίες», διότι εἶναι ἀγαθὸς καὶ ἐπιεικὴς. Ἐάν δὲ δὲν τὸν ἐπικαλεῖσαι ἀληθινά, οὔτε θέλεις νὰ πεῖς μὲ τὴν καρδιά σου ἰσχυρῶς με, ἀλλὰ τὸ λὲς μὲ τὸ στόμα σου, τί θὰ κάνει αὐτός;

Τί σημαίνει, «ἐν ἀληθείᾳ καλεῖν»; Μὲ τὴν προαίρεσή σου, μὲ προθυμία, μὲ σκέψη εἰλικρινή ὅπως λέμε γιὰ τὰ μύρα, εἶναι γνήσιο, δὲν εἶναι νοθευμένο, ἔτσι καὶ ἐκεῖ. Ἐκεῖνος ποὺ ἐπικαλεῖται πραγματικὰ αὐτὸν καὶ ἐκεῖνος ποὺ πραγματικὰ παρακαλεῖ αὐτὸν, ἐπιμένει συνέχεια στὸ αἴτημά του, καὶ δὲν παραιτεῖται μέχρι ποὺ νὰ λάβει, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ πραγματοποιεῖ ἀπλῶς τὴν ὑποχρέωσή του καὶ μὲ αὐτὸ ποὺ κάνει ἐκπληρώνει τὸ νόμο, δὲν τὸν ἐπικαλεῖται ἀληθινά. Ὅποιος καὶ ἂν εἶσαι μὴ λὲς μόνο, ἁμαρτωλὸς εἶμαι, ἀλλὰ καὶ φρόντιζε ν' ἀπαλλάξεις τὸν ἑαυτό σου ἀπὸ αὐτὴ τὴ γνώμη σου μὴ λὲς μόνο, ἀλλὰ καὶ νὰ πονᾷς. Ἐάν πονᾷς, προσπαθεῖς, ἐάν δὲν προσπαθεῖς, δὲν πονᾷς· ἐάν δὲν πονᾷς, τότε χλευάζεις. Ποιὸς λέγοντας, ἔϊμαι ἀσθενής, δὲν κάνει τὰ πάντα ὥστε ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ἀσθένεια; Εἶναι μεγάλο ὄπλο ἢ προσευχή. «Ἐάν», λέγει, «σεῖς γνωρίζετε νὰ δίνετε ὠφέλιμα πράγματα στὰ παιδιά σας, πόσο περισσότερο ὁ Πατέρας σας;»²⁵. Γιατί δὲν θέλεις νὰ προσέλθεις; Σὲ ἀγαπᾷ, μπορεῖ περισσότερο ἀπὸ ὅλους, καὶ θέλει καὶ μπορεῖ, ποιὸ εἶναι τὸ ἐμπόδιο; Κανένα.

Λοιπὸν ὡς προσερχόμαστε σ' αὐτὸν μὲ πίστη, ὡς προσερχόμαστε, προσφέροντας τὰ δῶρα ποὺ θέλει, ἀμνησικακία, καλωσύνη, ἐπιείκεια. Καὶ ἂν εἶσαι ἁμαρτωλὸς, μὲ θάρρος ζήτησε ἀπ' αὐτὸν τὴ συγχώρηση τῶν ἁμαρτημάτων σου, ἔχοντας τὴ δύναμη νὰ δείξεις ὅτι αὐτὸ ἔχει γίνεαι ἀπὸ σένα τὸν ἴδιο· ἂν δὲ εἶσαι δίκαιος, καὶ δὲν ἔχεις αὐτό, δηλαδὴ τὴν ἀμνησικακία, σὲ τίποτε δὲν ὠφέλησες. Δὲν εἶναι δυνατὸ ἄνθρωπος, ποὺ συγχώρησε τὸν συνάν-

ἀφέντα τῷ πλησίον, μὴ ἀκριβοῦς τυχεῖν τῆς ἀφέσε-
 ως· φιλανθρωπότερος γὰρ ἡμῶν ἀσυγκρίτως ἐστὶν ὁ
 Θεός· τοῦτο παντὶ δῆλον. Τί λέγεις; Ἐὰν εἴπῃς, Ἡ-
 δικήθην, ὀργῆς ἐκράτησα, θυμοῦ ἐπήρειαν ἔπαθον
 5 διὰ τὸ σὸν πρόσταγμα, οὐκ ἀφήσει καὶ αὐτός; Πάν-
 τως γοῦν ἀφήσει.

Ὡστε καθαρίσωμεν τὴν ψυχὴν τῆς μνησικακίας.
 Ἀρκεῖ τοῦτο ἡμῖν πρὸς τὸ ἀκουσθῆναι, καὶ μετὰ νή-
 ψεως προσευχώμεθα, καὶ πολλῆς τῆς προσεδρίας,
 10 ἵνα, δαψιλοῦς τῆς παρ' αὐτοῦ φιλανθρωπίας ἀπο-
 λαύσαντες, καταξιωθῶμεν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγα-
 θῶν χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰη-
 σοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύ-
 ματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰ-
 15 ὶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

θρωπό του, νὰ μὴ λάβει πλήρη συγχώρηση· διότι ὁ Θεὸς εἶναι ἀσύγκριτα φιλανθρωπότερος ἀπὸ ἐμᾶς· αὐτὸ εἶναι φανερὸ στὸν καθένα. Τί λές; Ἐὰν πεῖς, Ἔδικήθηκα, συγκράτησα τὴν ὀργή μου, ἔδειξα ὑπομονὴ στὴ θλαβερὴ ἐπενέργεια τοῦ θυμοῦ γιὰ χάρη τῆς δικῆς σου ἐντολῆς, δὲν θὰ σὲ συγχωρήσει καὶ αὐτός; Ὅπωςδήποτε βέβαια θὰ σὲ συγχωρήσει.

Ἄς καθαρίσουμε λοιπὸν τὴν ψυχὴ μας ἀπὸ τὴ μνησικακία. Αὐτὸ μᾶς ἀρκεῖ γιὰ νὰ εἰσακουσθοῦμε ἀπὸ τὸ Θεό, καὶ ἄς προσευχόμαστε μὲ σωφροσύνη καὶ πολλὴ ἐπιμονή, ὥστε, ἀφοῦ ἀπολαύσουμε μὲ ὑπεραφθονία τὴ φιλανθρωπία αὐτοῦ, ν' ἀξιωθοῦμε νὰ ἐπιτύχομε τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ὑποσχέθηκε μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

- «Διοδεύσαντες δὲ τὴν Ἀμφίπολιν καὶ Ἀπολλωνίαν, ἦλθον εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου ἦν ἡ συναγωγὴ τῶν Ἰουδαίων. Κατὰ δὲ τὸ εἰωθὸς τῷ Παύλῳ εἰσηλθε πρὸς αὐτούς, καὶ ἐπὶ
- 5 Σάββατα τρία διελέγετο αὐτοῖς ἀπὸ τῶν Γραφῶν, διανοίγων καὶ παρατιθέμενος ὅτι τὸν Χριστὸν ἔδει παθεῖν, καὶ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν, καὶ ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς, ὃν ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν».
- 10 1. Πάλιν τὰς μὲν μικρὰς παρατρέχουσι πόλεις, ἐπὶ δὲ τὰς μείζους ἐπείγονται, ἐκεῖθεν καθάπερ ἔκ τινος πηγῆς μέλλοντος τοῦ λόγου διαρρέειν εἰς τὰς πλησίον. «Κατὰ δὲ τὸ εἰωθὸς τῷ Παύλῳ εἰσηλθεν εἰς τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων». Καίτοι εἰπὼν ὅτι
- 15 «Στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη», οὐκ ἠφίει τούτους· πολλὴν γὰρ πρὸς αὐτούς εἶχε πόθον· ἄκουε γὰρ αὐτοῦ λέγοντος· «Ἀδελφοί, ἡ μὲν εὐδοκία τῆς ἐμῆς καρδίας, καὶ ἡ δέησις ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τοῦ Ἰσραήλ ἐστιν εἰς σωτηρίαν», καὶ «Εὐχόμεν ἀνάθεμα εἶναι
- 20 ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου». Ἐποίει δὲ τοῦτο διὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δόξαν, καὶ ἵνα μὴ σκάνδαλον ἦ τοῦτο τοῖς Ἕλλησι.

1. Πρόξ. 17, 1 - 3

2. Πρόξ. 13, 46

3. Ρωμ. 10, 1

4. Ρωμ. 9, 3

Ο Μ Ι Λ Ι Α Λ Ζ'

(Πράξ. 17, 1 - 15)

«Ἄφου πέρασαν ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη καὶ τὴν Ἀπολλωνία ἦρθαν στὴ Θεσσαλονίκη, ὅπου ὑπῆρχε ἰουδαϊκὴ συναγωγὴ. Ὅπως συνήθιζε δὲ ὁ Παῦλος τοὺς ἐπισκέφθηκε καὶ ἐπὶ τρία Σάββατα μιλοῦσε σ' αὐτοὺς ἀπὸ τῆς Γραφῆς, ἐρμηνεύοντας καὶ ἐξηγώντας ὅτι ὁ Χριστὸς ἔπρεπε νὰ πάθει καὶ ν' ἀναστηθεῖ ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, καὶ ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, τὸν ὁποῖο κηρύττω ἐγὼ σὲ σᾶς»¹.

1. Πάλι τὶς μὲν μικρὲς πόλεις τὶς προσπερνοῦν, θιάζονται δὲ νὰ ἐπισκεφθοῦν τὶς μεγαλύτερες, ἀπὸ τῆς ὁποῖας ἐπρόκειτο, σὰν ἀκριβῶς ἀπὸ κάποια πηγὴ, νὰ διασκορπισθεῖ ὁ λόγος σ' ἐκείνες ποὺ βρίσκονταν κοντὰ σ' αὐτές. Ὅπως συνήθιζε ὁ Παῦλος εἰσῆλθε στὴ συναγωγὴ τῶν Ἰουδαίων. Ἄν καὶ εἶπε βέβαια «Στρεφόμεστε πρὸς τὰ ἔθνη»², ὅμως δὲν ἄφηνε αὐτοὺς· καθόσον ἔτρεφε μεγάλο πόθο γι' αὐτούς· διότι ἄκουε αὐτὸν ποὺ λέγει· «Ἀδελφοί, ἡ ἐπιθυμία τῆς καρδιᾶς μου καὶ ἡ προσευχή μου πρὸς τὸ Θεὸ εἶναι τὸ νὰ σωθοῦν οἱ Ἰσραηλίτες»³, καὶ «Θὰ εὐχόμεουν ἐγὼ ὁ ἴδιος ν' ἀποχωρισθῶ ἀπὸ τὸν Χριστὸ γιὰ χάρι τῶν ἀδελφῶν μου»⁴. Τὸ ἔκαμνε δὲ αὐτὸ ἐξ αἰτίας τῆς ὑποσχέσεως τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτες καὶ γιὰ τὴ δόξα αὐτοῦ, καὶ γιὰ νὰ μὴ ἀποτελέσει αὐτὸ σκάνδαλο στοὺς Ἕλληνες.

«Καὶ ἐπὶ Σάββατα τρία διελέγετο αὐτοῖς ἀπὸ τῶν Γραφῶν, διανοίγων καὶ παρατιθέμενος ὅτι τὸν Χριστὸν ἔδει παθεῖν καὶ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν, καὶ ὅτι οὗτός ἐστιν Ἰησοῦς ὁ Χριστός, ὃν ἐγὼ καταγγέλλω
5 ὑμῖν». Ὁρᾷς ὅτι πρὸ πάντων τὸ πάθος κηρύττει· οὕτως οὐκ ἠσχύνοντο, ἀλλ' ἠδεσαν τοῦτο σωτήριον ὄν.

«Καὶ τινες ἐξ αὐτῶν ἐπείσθησαν καὶ προσεκληρώθησαν τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Σίλα, τῶν τε σεβομένων Ἑλλήνων πλῆθος πολὺ, γυναικῶν τε τῶν πρώτων
10 οὐκ ὀλίγαι». Τὸ κεφάλαιον εἶπε τῆς διαλέξεως· οὕτως ἀπέριττός ἐστιν, οὐ πανταχοῦ τὰς δημηγορίας αὐτοῦ λέγων.

«Ζηλώσαντες δὲ οἱ ἀπειθοῦντες Ἰουδαῖοι, καὶ προσλαβόμενοι τῶν ἀγοραίων τινὰς ἄνδρας πονηροὺς
15 καὶ ὀχλοποιήσαντες, ἐθορύβουν τὴν πόλιν· ἐπιστάντες τε τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ἰάσονος, ἐζήτουν αὐτοὺς ἀγαγεῖν εἰς τὸν δῆμον· μὴ εὐρόντες δὲ αὐτούς, ἔσυραν τὸν Ἰάσονα καὶ τινὰς ἀδελφούς ἐπὶ τοὺς πολιτάρχας, βοῶντες ὅτι οἱ τὴν οἰκουμένην ἀναστατώσαν-
20 τες, οὗτοι καὶ ἐνθάδε πάρεισιν, οὓς ὑποδέδεκται Ἰάσων· καὶ οὗτοι πάντες ἀπέναντι τῶν δογμάτων τοῦ Καίσαρος πράσσουσι, βασιλέα ἕτερον λέγοντες εἶναι Ἰησοῦν». Ὡ τῆς κατηγορίας! πάλιν εἰς καθοσίωσιν διέβαλον αὐτούς, «λέγοντες εἶναι», φησὶν, «ἕτε-
25 ρον βασιλέα Ἰησοῦν. Ἐτάραξαν δὲ τὸν ὄχλον καὶ τοὺς πολιτάρχας, ἀκούοντες ταῦτα· καὶ λαβόντες τὸ ἱκανὸν παρὰ τοῦ Ἰάσονος καὶ τῶν λοιπῶν, ἀπέλυσαν αὐτούς». Θαυμαστός ὁ ἀνὴρ, εἰς κίνδυνον ἑαυτὸν ἐκδούς, καὶ ἐκπέμψας αὐτούς.

30 «Οἱ δὲ ἀδελφοὶ εὐθέως διὰ τῆς νυκτὸς ἐξέπεμ-

5. Πράξ. 17, 2 - 4

6. Πράξ. 17, 4

7. Πράξ. 17, 5 - 7

8. Πράξ. 17, 7 - 9

«Καὶ ἐπὶ τρία Σάββατα μιλοῦσε σ' αὐτοὺς ἀπὸ τίς Γραφές, ἐρμηνεύοντας καὶ ἐξηγώντας ὅτι ὁ Χριστὸς ἔπρεπε νὰ πάθει καὶ ν' ἀναστηθεῖ ἀπὸ τοὺς νεκρούς, καὶ λέγοντας ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, τὸν ὁποῖο κηρύττω ἐγὼ σ' ἐσᾶς»⁵. Βλέπεις ὅτι τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ κηρύττει πρὶν ἀπὸ ὅλα· τόσο πολὺ δὲν ἐνιωθαν ντροπὴ γι' αὐτό, ἀλλὰ γνώριζαν ὅτι αὐτὸ εἶναι σωτήριο.

«Μερικοὶ δὲ ἀπ' αὐτοὺς πίστεψαν καὶ προσκολλήθηκαν στὸν Παῦλο καὶ τὸν Σίλα, καθὼς καὶ μεγάλος ἀριθμὸς ἀπὸ τοὺς θεοσεβεῖς Ἕλληνες, καὶ μάλιστα πολλές γυναῖκες καλῆς κοινωνικῆς τάξεως»⁶. Ἀνέφερε τὸ σπουδαιότερο ἀπὸ τὴν ὁμιλία του· τόσο πολὺ εἰλικρινῆς εἶναι, χωρὶς ν' ἀναφέρει παντοῦ τίς ὁμιλίαι αὐτοῦ.

«Ἄλλ' ἐπειδὴ κυριεύθηκαν ἀπὸ φθόνου οἱ Ἰουδαῖοι ἐκεῖνοι ποὺ δὲν πίστευαν, ἀφοῦ πῆραν ἀπὸ τὴν ἀγορὰ μερικοὺς κακοὺς ἀνθρώπους δημιούργησαν ὀχλαγωγία καὶ μεγάλη ταραχὴ στὴν πόλη, καὶ ἀφοῦ πῆγαν στὸ σπίτι τοῦ Ἰάσονα, ζητοῦσαν νὰ τοὺς ὀδηγήσουν στὴ συνέλευση τῆς πόλεως, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν τοὺς βρῆκαν, ἔσυραν τὸν Ἰάσονα καὶ μερικοὺς ἀδελφοὺς στοὺς ἄρχοντες τῆς πόλεως, φωνάζοντας δυνατὰ, ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ ἀναστάτωσαν τὴν οἰκουμένη, αὐτοὶ ἦρθαν καὶ ἐδῶ, καὶ τοὺς ὑποδέχθηκε ὁ Ἰάσωνας· ὅλοι αὐτοὶ ἐνεργοῦν ἀντίθετα πρὸς τίς διαταγές τοῦ Καίσαρα, λέγοντας ὅτι ὑπάρχει ἄλλος βασιλιάς, ὁ Ἰησοῦς»⁷. Πῶ, πῶ κατηγορία! πάλι τοὺς κατηγοροῦσαν γιὰ ἔσχατη προδοσία, «λέγοντας ὅτι ὑπάρχει», λέγει, «ἄλλος βασιλιάς, ὁ Ἰησοῦς. Ὁ λαὸς καὶ οἱ ἄρχοντες ταραχθηκαν ὅταν τὰ ἄκουσαν αὐτά, καί, ἀφοῦ ἔλαβαν ἱκανοποιητικὴ ἐγγύηση ἀπὸ τὸν Ἰάσονα καὶ τοὺς ὑπολοίπους, τοὺς ἀπέλυσαν»⁸. Εἶναι ἄξιος θαυμασμοῦ ὁ ἄνδρας, διότι ὁ ἴδιος κινδύνεψε, ἀφήνοντας αὐτοὺς νὰ φύγουν.

«Ἀμέσως οἱ ἀδελφοὶ τὴ νύχτα ἔστειλαν τὸν Παῦλο

παν τόν τε Παῦλον καὶ τόν Σίλαν εἰς Βέροϊαν· οἵτινες παραγενόμενοι εἰς τὴν συναγωγὴν ἐπήεσαν τῶν Ἰουδαίων. Οὗτοι δὲ ἦσαν εὐγενέστεροι τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ, οἵτινες ἐδέξαντο τὸν λόγον μετὰ πάσης 5 προθυμίας, τὸ καθ' ἡμέραν ἀνακρίνοντες τὰς Γραφάς, εἰ ἔχοι ταῦτα οὕτως». «Εὐγενέστεροι», φησί· τουτέστιν, ἐπιεικέστεροι. Καὶ ὄρα, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ μετὰ ἀκριβείας ἀνηρεύνων τὰς Γραφάς (τοῦτο γάρ ἐστι τὸ «ἀνέκρινον»), βουλόμενοι ἀπ' αὐτῶν πλη- 10 ροφορίαν μᾶλλον περὶ τοῦ πάθους λαβεῖν· ἤδη γὰρ ἦσαν πιστεύσαντες.

«Πολλοὶ μὲν οὖν ἐξ αὐτῶν ἐπίστευσαν, καὶ τῶν Ἑλληνίδων γυναικῶν τῶν εὐσχημόνων, καὶ ἀνδρῶν οὐκ ὀλίγοι. Ὡς δὲ ἔγνωσαν οἱ ἀπὸ τῆς Θεσσαλονί- 15 κης Ἰουδαῖοι ὅτι καὶ ἐν τῇ Βεροΐᾳ κατηγγέλθη ὑπὸ τοῦ Παύλου ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ἦλθον κακεῖ σαλεύοντες τοὺς ὄχλους. Εὐθέως δὲ τότε τὸν Παῦλον ἐξάπεστειλαν οἱ ἀδελφοὶ πορεύεσθαι ὡς ἐπὶ τὴν θάλασσαν· ὑπέμενον δὲ ὁ τε Σίλας καὶ ὁ Τιμόθεος ἐκεῖ». 20 Ὅρα αὐτὸν καὶ ὑποχωροῦντα, καὶ ἐνιστάμενον, καὶ πολλὰ ἀνθρωπίνως ποιοῦντα.

«Οἱ δὲ καθιστῶντες τὸν Παῦλον ἤγαγον αὐτὸν ἕως Ἀθηνῶν, καὶ λαβόντες ἐντολὴν πρὸς τὸν Σίλαν καὶ Τιμόθεον, ἵνα ὡς τάχιστα ἔλθωσι πρὸς αὐτόν, 25 ἐξήεσαν». Ἴδωμεν δὲ ἄνωθεν τὰ εἰρημένα.

«Ἐπὶ Σάββατα τρία», φησί, «διελέχθη αὐτοῖς, διανοίγων ἀπὸ τῶν Γραφῶν». Καλῶς, ὅτε ἤργουν· τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίει, ἄνω καὶ κάτω ἀπὸ τῶν Γραφῶν διαλεγόμενος, καὶ οὐ πανταχοῦ ἀπὸ τῶν 30 σημείων. Ἐπειδὴ γὰρ πρὸς τοῦτον ἐναντίως εἶχον,

9. Πράξ. 7, 10 - 11
 10. Πράξ. 17, 12 - 14
 11. Πράξ. 17, 15
 12. Πράξ. 17, 2 - 3

καὶ τὸν Σίλα στὴ Βέροια, καί, ἀφοῦ ἔφθασαν ἐκεῖ, πῆγαν στὴ συναγωγὴ τῶν Ἰουδαίων. Αὐτοὶ ἦταν πιὸ ἐπιεικεῖς ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ δέχθηκάν τὸ λόγο μὲ ὅλη τὴν προθυμία τους, καὶ καθημερινὰ ἐρευνοῦσαν τὶς Γραφές, γιὰ νὰ βεβαιωθοῦν ἐὰν ἔτσι ἔχουν τὰ πράγματα»⁹. «Εὐγενέστεροι», λέγει, «ἦταν»: δηλαδὴ ἰδιό ἐπιεικεῖς. Καὶ πρόσεχε, ἐρευνοῦσαν τὶς Γραφές ὄχι ἐπιπόλαια, ἀλλὰ μὲ μεγάλη προσοχὴ (διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ «ἀνέκρινον») ἠέλοντας ἀπ' αὐτὲς νὰ λάβουν περισσότερες πληροφορίες γιὰ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ διότι ἤδη εἶχαν πιστέψει.

«Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς πίστεψαν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ Ἑλληνίδες γυναῖκες τῆς καλῆς κοινωνικῆς τάξεως, καὶ ἀπὸ τοὺς ἄνδρες ὄχι λίγοι. Μόλις ὅμως ἔμαθαν οἱ Ἰουδαῖοι τῆς Θεσσαλονίκης ὅτι καὶ στὴ Βέροια κηρύχθηκε ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸν Παῦλο, ἦρθαν καὶ ἐκεῖ δημιουργώντας ἀναταραχὴ στὸ λαό. Ἀμέσως δὲ τότε οἱ ἀδελφοὶ ἔστειλαν τὸν Παῦλο πρὸς τὸ μέρος τῆς θάλασσας, ἔμειναν δὲ ἐκεῖ ὁ Σίλας καὶ ὁ Τιμόθεος»¹⁰. Πρόσεχε αὐτὸν καὶ ὑποχωρεῖ καὶ προβάλλει ἀντίσταση, καὶ πολλὰ τὰ κάμνει κατὰ τρόπο ἀνθρώπινο.

«Ἐκεῖνοι ποὺ ὀδηγοῦσαν τὸν Παῦλο τὸν ἔφεραν μέχρι τὴν Ἀθήνα καὶ ἀφοῦ ἔλαβαν ἐντολὴ γιὰ τὸν Σίλα καὶ τὸν Τιμόθεο, νὰ ρθοῦν πρὸς αὐτὸν ὅσο τὸ δυνατό γρηγορότερα, ἀναχώρησαν»¹¹. Ἔξεταισομε δὲ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ.

«Ἐπὶ τρία Σάββατα», λέγει, «μιλοῦσε σ' αὐτοὺς, ἐρμηνεύοντας τὶς Γραφές»¹². Πολὺ σωστά, ὅταν εἶχαν ἀργία διότι αὐτὸ ἔκαμνε καὶ ὁ Χριστός, μιλώντας συνέχεια ἀπὸ τὶς Γραφές, καὶ ὄχι πάντοτε μὲ τὰ θαύματα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐναντιώνονταν πρὸς αὐτὸν καὶ τὸν κατηγοροῦ-

καὶ ὡς πλάνον καὶ γόητα διέβαλλον, διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῶν Γραφῶν διαλέγεται· ὁ μὲν γάρ, ἀπὸ τῶν σημείων ἐπιχειρῶν μόνων πείθειν, εἰκότως ὑποπεύεται, ὁ δὲ ἀπὸ τῶν Γραφῶν πείθων οὐκ ἔχει ταύ-
 5 τὴν τὴν ὑπόνοιαν. Καὶ πολλαχοῦ εὐρίσκομεν ἀπὸ δι-
 δασκαλίας αὐτὸν πείσαντα· καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ δὲ πᾶ-
 σα διδάσκοντι αὐτῷ συνήχθη ἡ πόλις· οὕτω μέγα τι
 καὶ τοῦτό ἐστι, καὶ οὐ μικρὸν σημεῖον, ἀλλὰ καὶ σφό-
 δρα ἐστὶ μέγα τοῦτο. Καὶ ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι αὐτοὶ
 10 ἴσχυσαν τὸ πᾶν, συγχωρεῖ αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἐλαύνεσθαι·
 δύο γὰρ ἐκ τούτου συνέβαινε· οὔτε μέγα ἐφρόνουν
 ὡς αὐτοὶ καθελόντες, οὔτε πάλιν ἐφοβοῦντο ὡς ὑπεύ-
 θυνοὶ οὕτως οἰκονομίας ἦν καὶ τὸ καλεῖσθαι.

«Τῶν τε σεβομένων Ἑλλήνων», φησί, «πολὺ
 15 πλήθος, καὶ τῶν Ἑλληνίδων γυναικῶν τῶν εὐσχη-
 μόνων ἐπίστευσαν, καὶ ἀνδρῶν οὐκ ὀλίγοι». Ἐκεῖ-
 νοὶ δὲ τοῦναντίον. Πῶς δέ, λέγων, «Ἴνα ἡμεῖς εἰς
 τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομὴν», διελέγετο τοῖς
 Ἰουδαίοις; Ἐκ περιουσίας τοῦτο ποιῶν. Ἐπεὶ, εἰ
 20 Ἰουδαίους διαλέγεσθαι ἐχρῆν, πῶς ἔλεγε πάλιν, «Ὁ
 γὰρ ἐνεργήσας ἐκείνω εἰς τὴν περιτομὴν, ἐνήργησε
 καὶ ἐμοὶ εἰς τὰ ἔθνη»; Ὡσπερ ἐκεῖνοι καὶ ἔθνεσιν
 ὤμίλησαν (καίτοι γε εἰς τὴν περιτομὴν ἀφωρισμέ-
 νοι), οὕτω καὶ οὗτος. Τὸ μὲν οὖν πλέον ἐν αὐτοῖς,
 25 πλὴν οὐδὲ ἐκείνων ἠμέλησεν, ἵνα μὴ δόξωσι διε-
 σχίσθαι.

2. Καὶ πῶς, φησί, προηγουμένως εἰς τὰς συνα-
 γωγὰς εἰσῆει; Ἄλλ' Ἐλληνας ἔπειθε διὰ τῶν Ἰου-

13. Πράξ. 17, 4· 12

14. Γαλ. 2, 9

15. Γαλ. 2, 8

σαν σάν πλάνο καί ἀγύρτη, γι' αὐτό καί αὐτός τοὺς ὀμιλεῖ ἀπὸ τις Γραφές· διότι ἐκεῖνος μὲν ποὺ ἐπιχειρεῖ νὰ πείθει μόνο ἀπὸ τὰ θαύματα, πολὺ φυσικὰ θεωρεῖται ὑποπτος, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ πείθει ἀπὸ τις Γραφές δὲν δημιουργεῖ αὐτὴν τὴν ὑποψία. Καί σὲ πολλές περιπτώσεις βρίσκομε αὐτὸν ὅτι ἔπεισε μὲ τὴ διδασκαλία· καί στὴν Ἀντιόχεια δὲ ποὺ δίδασκε αὐτὸς συγκεντρώθηκε ὀλόκληρη ἡ πόλη· ἐπομένως εἶναι κάποιο μεγάλο καί ὄχι μικρὸ θαῦμα καί αὐτό, καί μάλιστα εἶναι ὑπερβολικὰ μεγάλο. Καί γιὰ νὰ μὴ νομίσουν, ὅτι αὐτοὶ κατόρθωσαν τὸ πᾶν, ἐπιτρέπει αὐτοὺς ὁ Θεὸς καί νὰ διώκονται· διότι δυὸ πράγματα προέκυπταν ἀπ' αὐτό· οὔτε ὑπερηφανεύονταν σάν αὐτοὶ νὰ τὰ κατόρθωσαν αὐτά, οὔτε πάλι φοβοῦνταν σάν ὑπεύθυνοι· ἐπομένως ἦταν ἔργο τῆς ὅλης οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ καί ἡ κλήση στὴν πίστη.

«Καί μέγας ἀριθμὸς πίστεψε ἀπὸ τοὺς θεοσεβεῖς», λέγει, «Ἕλληνες, ἀκόμα καί ἀπὸ τις Ἑλληνίδες γυναῖκες τῆς καλῆς κοινωνικῆς τάξεως, καθὼς καί πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἄνδρες»¹³. Οἱ Ἰουδαῖοι ὅμως κάνουν τὸ ἀντίθετο. Πῶς δέ, λέγοντας, «Γιὰ νὰ εἶμαστε ἐμεῖς ἀπόστολοι στὸν ἐθνικὸ κόσμον, αὐτοὶ δὲ στοὺς περιτμημένους»¹⁴, αὐτὸς μιλοῦσε στοὺς Ἰουδαίους; Κάμνοντας αὐτὸ σάν κάτι τὸ ἐπὶ πλεόν. Διότι, ἐὰν ἔπρεπε νὰ κηρύττει στοὺς Ἰουδαίους, πῶς ἔλεγε πάλι, «Διότι, ἐκεῖνος ποὺ ἐνέργησε νὰ γίνῃ ὁ Πέτρος ἀπόστολος τῶν περιτμημένων, ἐνέργησε καί σ' ἐμένα νὰ γίνω ἀπόστολος στὰ ἔθνη»¹⁵; Ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι κήρυξαν καί στοὺς ἐθνικοὺς (ἂν καὶ θέβαια εἶχαν ὀρισθεῖ γιὰ τοὺς περιτμημένους), ἔτσι καί αὐτός. Τὸ περισσότερο μὲν μέρος τοῦ κηρύγματός του τὸ ἀφιέρωσε στοὺς ἐθνικοὺς, πλὴν ὅμως δὲν παραμέλησαν οὔτε τοὺς Ἰουδαίους, γιὰ νὰ μὴ φανοῦν ὅτι ἀποσχίσθηκαν ἀπὸ ἐκείνους.

2. Καί πῶς, λέγει, πρῶτα εἰσέρχονταν στὶς συναγωγές; Ἄλλ' ὅμως μέσω τῶν Ἰουδαίων ἔπειθε τοὺς Ἕλλη-

δαίων, ἐξ ὧν Ἰουδαίους διελέγετο. Ἦδει δὲ ὅτι τοῦτο μάλιστα ἔθνεσιν ἦν πρὸς πίστιν προσαγωγόν. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «Ἐφ' ὅσον εἰμι ἐγὼ ἐθνῶν Ἀπόστολος». Καὶ αἱ ἐπιστολαὶ δὲ αὐτοῦ πρὸς Ἰουδαίους πᾶσαι εἰσιν ἀπομαχόμεναι.

«Ὅτι τὸν Χριστόν», φησὶν, «ἔδει παθεῖν». Εἰ παθεῖν ἔδει, πάντως καὶ ἀναστῆναι πολλῶ γὰρ ἐκείνου θαυμασιώτερον τοῦτο. Εἰ γὰρ τὸν οὐδὲν ἠδικηκότα εἰς θάνατον ἐξέδωκε, πολλῶ μᾶλλον ἀνέστησεν αὐτόν.

«Προσλαβόμενοι δὲ τινὰς τῶν ἀγοραίων οἱ ἀπειθοῦντες Ἰουδαῖοι, ἐθορύβουν τὴν πόλιν», φησὶν. Ὡστε πλείους ἦσαν οἱ Ἕλληνες. Καὶ προσλαμβάνουσί τινὰς, ἐπειδὴ οὐκ ἐνόμισον ἑαυτοὺς ἀρκεῖν πρὸς τὴν στάσιν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ ἐπειδὴ οὐκ εἶχον αἰτίαν εὐλογον. Θορύβῳ αἰεὶ τὰ τοιαῦτα ἀνύουσι, καὶ προσλήψει ἀνδρῶν πονηρῶν.

«Μὴ εὐρόντες δὲ αὐτούς», φησὶν, «ἔσυραν τὸν Ἰάσονα». Ὡ τῆς τυραννίδος! ἀπὸ τῶν οἰκιῶν εἰλκον αὐτούς ἀπλῶς.

Οὔτοι πάντες ἀπέναντι τῶν τοῦ Καίσαρος δογμάτων πράσσουσι, βασιλέα», φησί, «λέγοντες ἕτερον εἶναι Ἰησοῦν». Ἐπειδὴ οὐδὲν ἐναντίον ἔλεγον τοῖς δεδογμένοις, οὐδὲ παρεκίνουν τὴν πόλιν, ἐφ' ἕτερον ἔγκλημα αὐτοὺς ἄγουσι, καὶ εἰς καθοσίωσιν διαβάλλουσι. Καὶ τί φοβεῖσθε, εἴ γε τέθνηκεν; Ὅρα τοὺς διωγμοὺς πανταχοῦ τὸ κήρυγμα ἐκτείνοντας.

«Οὔτοι μὲν οὖν», φησὶν, «εὐγενέστεροι ἦσαν τῶν ἐν Θεσσαλονίκη»· τουτέστιν, ὁὐδὲν πονηρὸν πράτ-

16. Ρωμ. 11, 13
18. Πράξ. 17, 5
20. Πράξ. 17, 7

17. Πράξ. 17, 3
19. Πράξ. 17, 6
21. Πράξ. 17, 11

νες, μὲ ὅσα ἔλεγε στοὺς Ἰουδαίους. Γνώριζε δὲ ὅτι αὐτὸ πρὸ πάντων ἦταν ἐκεῖνο πού ὀδηγοῦσε τοὺς ἐθνικοὺς στήν πίστη. Γι' αὐτὸ ἔλεγε· «Ἐφόσον ἐγὼ εἶμαι Ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν»¹⁶. Καὶ ὅλες δὲ οἱ ἐπιστολὲς αὐτοῦ μάχονται ἐναντίον τῶν Ἰουδαίων.

«Ὅτι ὁ Χριστὸς ἔπρεπε», λέγει, «νὰ πάθει»¹⁷. Ἐὰν ἔπρεπε νὰ πάθει, ὅπωςδήποτε ἔπρεπε καὶ ν' ἀναστηθεῖ διότι αὐτὸ εἶναι πολὺ περισσότερο ἄξιο θαυμασμοῦ ἀπὸ ἐκεῖνο. Διότι, ἐὰν παρέδωσε στὸ θάνατο ἐκεῖνον πού δὲν διέπραξε καμιὰ ἀδικία, πολὺ περισσότερο ἀνέστησε αὐτόν.

«Οἱ Ἰουδαῖοι ὅμως ἐκεῖνοι πού δὲν πείθονταν, ἀφοῦ πῆραν μερικοὺς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἀγορᾶς, δημιουργοῦσαν ταραχὴν στήν πόλη»¹⁸, λέγει. Ἄρα λοιπὸν περισσότερο ἦταν οἱ Ἕλληνες. Καὶ παίρνουν μερικοὺς μαζί τους, ἐπειδὴ νόμισαν οἱ Ἰουδαῖοι ὅτι δὲν ἐπαρκοῦν μόνοι τους γιὰ στάση, καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχαν εὐλογη αἰτία. Μὲ ἀναταραχὴ πάντοτε κατορθώνουν νὰ ἐπιτύχουν τὰ παρόμοια πράγματα καὶ παίρνοντας μαζί τους ἀνθρώπους κακοὺς.

«Ἐπειδὴ δὲ δὲν βρῆκαν αὐτούς», λέγει, «ἔσυραν τὸν Ἰάσονα»¹⁹. Πῶ, πῶ μέγεθος τυραννίας! ἀπὸ τὰ σπίτια τους τοὺς ἔπαιρναν πείθοντάς τους σὰν μωροὺς.

«Ὅλοι αὐτοί», λέγει, «ἐνεργοῦν ἀντίθετα πρὸς τίς διαταγὰς τοῦ Καίσαρα, λέγοντας ὅτι ὑπάρχει ἄλλος βασιλιάς, ὁ Ἰησοῦς»²⁰. Ἐπειδὴ δὲν ἔλεγαν τίποτε ἀντίθετο μὲ ἐκεῖνα πού ἦταν ἀποδεκτά, οὔτε παρακινουῦσαν τὴν πόλη σὲ ἐξέγερση, ἀποδίδουν σ' αὐτοὺς ἄλλο ἀδίκημα καὶ τοὺς κατηγοροῦν γιὰ ἐσχάτη προδοσία. Καὶ γιατί φοβᾶσθε, ἐὰν βέβαια ἔχει πεθάνει; Πρόσεχε τοὺς διωγμοὺς πού ἐπεκτείνουν παντοῦ τὸ κήρυγμα.

«Αὐτοὶ λοιπὸν», λέγει, «ἦταν πιὸ ἐπιεικεῖς ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους τῆς Θεσσαλονίκης»²¹. δηλαδή, ἔδεν ἔπρατταν τίποτε τὸ κακό· καὶ αὐτοὶ μὲν πίστεψαν, ἐνῶ ἐκεῖνοι κά-

τοντες· ἀλλ' οἱ μὲν ἐπείσθησαν, οὗτοι δὲ καὶ τὸ ἐναντίον ποιοῦσι, θορυβοῦντες αὐτούς.

«Πολλοὶ μὲν οὖν ἐξ αὐτῶν ἐπίστευσαν καὶ τῶν Ἑλληνίδων», φησί, «γυναικῶν». Πάλιν ἐνταῦθα π-
5 στεύουσιν Ἑλληνας. Σὺν δέ μοι θέα ὅτι οἰκονομικῶς ἔφυγον, οὐ δειλιῶντες· ἢ γὰρ ἂν ἐπαύσαντο κηρύττοντες, καὶ οὐχὶ μᾶλλον παρώξυναν. Ἄλλ' ἐκ τούτου δύο ἐγένετο καὶ ἐκείνων ὁ θυμὸς ἐσβέννυτο, καὶ τὸ κήρυγμα ἐπεδίδου. Ἀξίως δὲ τῆς ἀταξίας αὐτῶν
10 εἶπεν ὅτι «ἦλθον κακεῖ σαλεύοντες τοὺς ὄχλους», τὴν ἀκάθεκτον μανίαν αὐτῶν αἰνιττόμενος.

«Εὐθέως δὲ ἔξαπέστειλαν τὸν Παῦλον οἱ ἀδελφοὶ πορεύεσθαι», φησὶν, «ὡς ἐπὶ τὴν θάλασσαν». Ἐνταῦθα λοιπὸν τὸν Παῦλον πέμπουσι μόνον· περὶ γὰρ
15 αὐτοῦ ἐδεδοίκεισαν μή τι πάθῃ, τὸ κεφάλαιον αὐτῶν αὐτὸ ὄν· οὕτως οὐ πανταχοῦ ἢ χάρις ἐνήργει, ἀλλ' εἶα αὐτοὺς καὶ ἀνθρώπινα ποιεῖν, διανιστῶσα αὐτούς, καὶ διὑπνίζουσα, καὶ εἰς μέριμναν ἐμβάλλουσα. Ὅρα γοῦν, ἕως Φιλίππων ἔσωσε μόνον, ἐντεῦ-
20 θεν δὲ οὐκ ἔτι.

«Καὶ λαβόντες ἐντολήν», φησί, «πρὸς τὸν Σίλαν καὶ τὸν Τιμόθεον», ἵνα ὡς τάχιστα ἔλθωσι πρὸς αὐτόν, ἐξήεσαν». Καὶ τοῦτο εἰκότως· εἰ γὰρ καὶ Παῦλος ἦν, ὅμως ἐδεῖτο ἐκείνων. Ἄρα καλῶς ἠπειγόν-
25 το εἰς Μακεδονίαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· λαμπρὰ γὰρ ἦν καὶ ἡ Ἑλλὰς λοιπὸν· ἐπεὶ καὶ ἄλλα περιττὰ ἐποίει. Ὁ Χριστὸς διέταξεν ἐκ τοῦ εὐαγγελίου ζῆν, οὗτος δὲ αὐτὸ οὐκ ἐποίει· ὁ Χριστὸς οὐκ ἀπέστειλεν αὐτόν

22. Πράξ. 17, 12

24. Πράξ. 17, 14

26. Α' Κορ. 9, 14

23. Πράξ. 17, 13

25. Πράξ. 17, 15

μουν τὸ ἀντίθετο, δημιουργώντας ἀνησυχία καὶ ταραχὴ σ' αὐτούς.

«Πολλοὶ λοιπὸν ἀπ' αὐτοὺς πίστεψαν», λέγει, «καθὼς καὶ ἀπὸ τῆς Ἑλληνίδες γυναῖκες»²². Πάλι ἐδῶ πιστεύουν οἱ Ἕλληνες. Σὺ ὅμως πρόσεχε σὲ παρακαλῶ ὅτι ἔφυγαν ἀπὸ ἐκεῖ σύμφωνα μὲ τὸ σχέδιο τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ, καὶ ὄχι ἀπὸ δειλία· διότι ἀλλιῶς θὰ σταματοῦσαν νὰ κηρύττουν, καὶ δὲν θὰ ἐξόργιζαν αὐτοὺς περισσότερο. Ὅμως ἀπὸ αὐτὸ δύο πράγματα προέκυψαν· καὶ ὁ θυμὸς ἐκείνων ἔσθηνε, καὶ τοῦ κηρύγματος ἡ διάδοσις αὐξανόταν. Πολὺ ὀρθὰ δὲ ἀνέφερε τὴν ἀταξία αὐτῶν, ὅτι δηλαδὴ «Ἦρθαν ἐκεῖ δημιουργώντας ἀναταραχὴ σὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ»²³, ὑπονοώντας τὴν ἀσυγκράτητη μανία αὐτῶν.

«Ἀμέσως δὲ ἔστειλαν», λέγει, «τὸν Παῦλο πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς θάλασσας»²⁴. Ἐδῶ λοιπὸν στέλνουν μόνο τὸν Παῦλο· διότι γι' αὐτὸν φοβόνταν μὴ τυχὸν καὶ πάθει κάτι, καθόσον αὐτὸς ἦταν ὁ σπουδαιότερος ἀπὸ αὐτούς· ἔτσι δὲν ἐνεργοῦσε παντοῦ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἄφηνε αὐτοὺς καὶ μὲ ἀνθρώπινο τρόπο νὰ ἐνεργοῦν, διεγείροντας αὐτούς, ἀφυπνίζοντάς τους καὶ δημιουργώντας μέσα στοὺς ἴδιους τὴ φροντίδα. Πρόσεχε δηλαδὴ, τοὺς προφύλαξε μόνο μέχρι τοὺς Φιλίππους, ὄχι ὅμως πλέον ἀπὸ ἐκεῖ καὶ μετὰ.

«Καί, ἀφροῦ ἔλαβαν», λέγει, «ἐντολὴ γιὰ τὸν Σίλα καὶ τὸν Τιμόθεο γιὰ νὰ μεταβοῦν πρὸς αὐτὸν ὅσο τὸ δυνατό πιὸ γρήγορα, ἀναχώρησαν»²⁵. Καὶ αὐτὸ γίνεται πολὺ σωστά· διότι ἂν καὶ ἦταν ὁ Παῦλος, ὅμως χρειαζόταν ἐκείνους. Ἄρα λοιπὸν πολὺ σωστά ἐπιταχυνόταν ἀπὸ τὸ Θεὸ ἡ ἀναχώρησή τους ἀπὸ τὴ Μακεδονία· διότι ἦταν λαμπρὴ πλέον καὶ ἡ Ἑλλάδα· καθόσον βέβαια καὶ ἄλλα περιττὰ ἔκαμνε ὁ Παῦλος. Ὁ Χριστὸς διέταξε νὰ ζοῦν ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο, αὐτὸς ὅμως δὲν τὸ ἔκαμνε αὐτό²⁶· ὁ

βαπτίζειν, οὗτος δὲ ἐβάπτισεν. "Ορα πῶς ἀντίρροπος πάντων ἦν Πέτρος εἰς τὴν περιτομὴν, οὗτος εἰς τὰ ἔθνη, εἰς τὸ πλεόν μέρος.

«Καὶ λαβόντες τὸ ἱκανόν», φησί, «παρὰ τοῦ Ἰά-
5 σονος, ἀπέλυσαν αὐτούς». "Ορα πῶς ἱκανὰ δούς Ἰά-
άσων ἐξέπεμψε Παῦλον, ὥστε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔ-
δωκεν ὑπὲρ αὐτοῦ.

«Οὔτοι», φησὶν, «ἦσαν εὐγενέστεροι τῶν ἐν Θεσ-
σαλονίκη»· τουτέστι, κατὰ τὴν ἀρετὴν ὄντες τοῦτο
10 καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν.

«Οἵτινες ἐδέξαντο τὸν λόγον μετὰ πάσης προ-
θυμίας», φησί, «τὸ καθ' ἡμέραν ἀνακρίνοντες τὰς
Γραφάς, εἰ ἔχοι ταῦτα οὕτως». Οὐχ ἀπλῶς ρύμη
οὐδὲ ζήλω. Καίτοι μείζων ἢ πόλις ἦν, ἀγοραῖοι ἄν-
15 θρωποι ἦσαν ἐν αὐτῇ· θαυμαστὸν δὲ οὐδὲν καὶ εἰ ἐν
μείζονι χεῖρους εἰσί. Μάλιστα μὲν οὖν εἰς τὴν μεί-
ζονα χεῖρους εἶναι εἰκός, ἔνθα πολλαὶ τῶν ταραχῶν
αἱ ἀφορμαί· καθάπερ γὰρ ἐν σώματι, ὅταν ἡ νόσος
χαλεπωτέρα ἦ, πλείονα ἔχει τὴν ὕλην καὶ τὴν τρο-
20 φήν, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, ὅπερ ἐν Ἰκονίῳ γέγονε,
καὶ νῦν γίνεται. Καὶ ἐξέρχεται ὁ Παῦλος, ἵνα καὶ
τῆς ἐτέρων ἀπωλείας δίκην δῶσι. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦ-
λος ἔλεγε· «Κωλυόντων ἡμᾶς τοῖς ἔθνεσι λαλεῖν».

Καὶ διὰ τί μὴ ἐνέμειναν, φησὶν, ἐνταῦθα; διὰ τί
25 μὴ σημεῖα ἐποίησαν; Εἰ γὰρ ἐκεῖ, ἔνθα ἐλιθάζετο,
ἔμενεν ἱκανὸν χρόνον, πολλῶ μᾶλλον ἐνταῦθα. Διὰ
τί; Οὐκ αἰεὶ ἐβούλετο τούτους σημεῖα ποιεῖν Θεός· τοῦ
γὰρ σημεῖα ποιεῖν οὐχ ἤττον σημεῖον τὸ διωκομένους

27. Α' Κορ. 16, 17
29. Πράξ. 17, 11
31. Α' Θεσ. 2, 16

28. Πράξ. 17, 9
30. Πράξ. 17, 11

Χριστός δέν τόν ἔστειλε νά βαπτίζει, αὐτός ὅμως βάπτισε²⁷. Πρόσεχε πῶς ὁ Πέτρος ἦταν ἀντίρροπος ὅλων στοὺς περιτμημένους, ἐνῶ αὐτός στά ἔθνη, στό μεγαλύτερο μέρος.

«Καὶ ἀφοῦ ἔλαβαν», λέγει, «ικανοποιητικὴ ἐγγύηση ἀπὸ τὸν Ἰάσονα, ἀπέλυσαν αὐτούς»²⁸. Πρόσεχε πῶς ὁ Ἰάσοντας ἀπέστειλε τὸν Παῦλο ἀπὸ τῆ Θεσσαλονίκη ἀφοῦ ἔδωσε ἰκανοποιητικὴ ἐγγύηση, δηλαδὴ πρόσφερε τὴν ἴδια τὴ ζωὴ του γι' αὐτόν.

«Αὐτοί», λέγει, «ἦταν πιὸ ἐπιεικεῖς ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους τῆς Θεσσαλονίκης»²⁹. δηλαδὴ ἦταν περισσότερο ἐνάρετοι καὶ πιὸ σπουδαῖοι στὴν πίστη.

«Οἱ ὁποῖοι ἀποδέχθησαν τὸ λόγο τοῦ Εὐαγγελίου μὲ ὅλη τους τὴν προθυμία», λέγει, «ἐρευνώντας καθημερινὰ τίς Γραφές, ἐὰν πράγματι δηλαδὴ τὰ πράγματα εἶχαν ἔτσι»³⁰. "Ὁχι ἀπλῶς μὲ προθυμία, οὔτε μὲ ζῆλο. "Ἄν καὶ βέβαια ἡ πόλη ἦταν μεγαλύτερη, ὑπῆρχαν σ' αὐτὴν ἄνθρωποι ἀργόσχολοὶ δέν εἶναι δὲ καθόλου ἄξιο θαυμασμοῦ ἐὰν ὑπάρχουν χειρότεροι ἄνθρωποι σὲ μεγαλύτερη πόλη. Φυσικὸ εἶναι βέβαια νὰ ὑπάρχουν χειρότεροι ἄνθρωποι πρὸ πάντων σὲ μεγαλύτερη πόλη, ὅπου εἶναι πολλές οἱ ἀφορμὲς τῶν ταραχῶν· διότι ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει στὸ σῶμα, ὅταν ἡ ἀσθένεια εἶναι φοβερότερη, ἔχει περισσότερο τὴν ὕλη καὶ τὴν τροφή, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ, ἐκεῖνο ποὺ συνέβηκε στὸ Ἰκόνιο, αὐτὸ γίνεται καὶ τῶρα. Καὶ ἀναχωρεῖ ὁ Παῦλος, ὥστε νὰ τιμωρηθοῦν γιὰ τὴν ἀπώλεια τῶν ἄλλων. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Διότι μᾶς ἐμποδίζουν νὰ κηρύξομε στά ἔθνη»³¹.

Καὶ γιατί, λέγει, δέν ἔμειναν ἐδῶ; γιατί δέν ἔκαναν θαύματα; Διότι, ἐὰν ἐκεῖ, ὅπου λιθοβολοῦνταν, ἔμενε ἀρκετὸ χρόνο, πολὺ περισσότερο ἔπρεπε νὰ μείνει ἐδῶ. Γιατί; Δέν ἤθελε ὁ Θεὸς νὰ κάμνουν αὐτοὶ πάντοτε θαύματα· διότι ἀπὸ τὸ νὰ κάνουν θαύματα δέν ἦταν καθόλου

περιγενέσθαι χωρὶς σημείων. Ὡστε, καθάπερ νῦν
χωρὶς σημείων κρατεῖ, οὕτω καὶ τότε πολλαχοῦ ἐ-
βούλετο κρατεῖν. Οὐ τοίνυν οὐδὲ οἱ Ἀπόστολοι ἐπέ-
τρεχον τοῖς σημείοις, ὅπερ οὖν καὶ αὐτός φησιν· «Ἡ-
5 μεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον». Τοῖς ση-
μεῖα ζητοῦσι, τοῖς σοφίαν, ταῦτα διδόμεν, ἃ μηδὲ
μετὰ σημείων δύναται πείσαι, καὶ πείθομεν· ὥστε
μέγα τοῦτο σημεῖον ἦν. Ὅρα γοῦν, ἐπιταθέντος τοῦ
κηρύγματος, πῶς ταχέως ἐπιτρέχουσι τοῖς σημεί-
10 οῖς· ἔδει γὰρ λοιπὸν διὰ τοὺς πιστεύσαντας μείζονα
εἶναι σημεῖα τῶν λοιπῶν, διὸ καὶ γίνονται· ἀλλὰ τῷ
ὑποχωρεῖν καὶ ἐπιέναι ταῦτα ἐποιοῦν.

«Ἐξαπέστειλαν αὐτόν», φησὶν, «ὡς ἐπὶ τὴν θά-
λασσαν». Τί δήποτε; Ὡστε μὴ γενέσθαι αὐτοῖς εὐ-
15 κολον τὴν κατάληψιν· οὕτω γὰρ καθ' ἑαυτοὺς μέγα
τι ἔπραξαν ἄν, καὶ μετ' ἐκείνου πολλὰ ἤνυσαν καὶ
κατώρθωσαν. Τέως ἐκεῖνον ἐξαρπάσαι ἐβούλοντο.

3. Ὅρα πόση καὶ οἱ λοιποὶ μαθηταὶ περὶ τοὺς
κορυφαίους ἐχρῶντο τῇ σπουδῇ· ἀλλ' οὐχ ὥσπερ νῦν
20 κεχωρίσμεθα, διηρημέθα μεγάλοι καὶ μικροί· οἱ μὲν
ἐπαιρόμεθα, οἱ δὲ φθονοῦμεν· διὰ τοῦτο κακεῖνοι φθο-
νοῦσιν ὅτι ἡμεῖς τετυφώμεθα, οὐκ ἀνεχόμεθα ἰσηγο-
ρεῖσθαι μετ' αὐτῶν. Διὰ τοῦτο ἐν τῷ σώματι ἡ συμ-
φωνία ἐστίν, ἐπειδὴ οὐκ ἔστι φυσίωσις· οὐκ ἔστι δὲ
25 φυσίωσις, ἐπειδὴ εἰς ἀνάγκην τοῦ χρεῖαν ἀλλήλων ἔ-
χειν τὰ μέλη καθέστηκε· καὶ ἡ κεφαλὴ τῶν ποδῶν
δεῖται, καὶ οἱ πόδες τῆς κεφαλῆς.

32. Α' Κορ. 1, 23

33. Πράξ. 17, 14

κατώτερο θαῦμα τὸ ὅτι ἂν καὶ διώκονταν ὑπερίσχυσαν χωρὶς θαύματα. Ὡστε, ὅπως ἀκριβῶς τώρα κυριαρχεῖ χωρὶς θαύματα, ἔτσι καὶ τότε ἤθελε νὰ ἐπικρατεῖ σὲ πολλὰ μέρη. Οὔτε βέβαια καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἔδιναν μεγάλη σημασία στὰ θαύματα, πράγμα λοιπὸν ποὺ λέγει καὶ ὁ ἴδιος· «Ἐμεῖς δὲ κηρύσσομε Χριστὸ ποὺ ἔχει σταυρωθεῖ»²². Σ' αὐτοὺς ποὺ ζητοῦν θαύματα, σ' αὐτοὺς ποὺ ζητοῦν σοφία, αὐτὰ κηρύττομε, τὰ ὁποῖα δὲν μποροῦν νὰ πείσουν οὔτε μὲ θαύματα, καὶ ὅμως πείθομε· ἄρα λοιπὸν αὐτὸ ἦταν μεγάλο θαῦμα. Πρόσεχε λοιπὸν, μόλις ἐπεκτάθηκε τὸ κήρυγμα, πῶς ἀμέσως καταφεύγουν στὰ θαύματα· διότι ἔπρεπε στὸ ἐξῆς γιὰ χάρη ἐκείνων ποὺ πίστεψαν νὰ εἶναι μεγαλύτερα τὰ θαύματα τῶν ὑπολοίπων, γι' αὐτὸ καὶ γίνονται, ἀλλ' ὅμως ἔκαμναν αὐτὰ μὲ τὸ νὰ ὑποχωροῦν καὶ νὰ ἐπιτίθενται.

«Ἔστειλαν αὐτόν», λέγει, «πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς θάλασσας»²³. Γιατί τέλος πάντων; Γιὰ νὰ μὴ καταστεῖ σ' αὐτοὺς εὐκόλη ἢ σύλληψή του· διότι ἔτσι καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἔπραξαν κάτι τὸ σπουδαῖο, καὶ μὲ ἐκείνον πολλὰ ἐπέτυχαν καὶ κατόρθωσαν. Κατ' ἀρχὴν ἤθελαν ἐκείνον νὰ σώσουν.

3. Πρόσεχε πόση φροντίδα ἔδειχναν καὶ οἱ ὑπόλοιποι μαθητὲς γιὰ τοὺς κορυφαίους, καὶ δὲν συνέβαινε ὅπως ἀκριβῶς σήμερα ποὺ ἔχομε χωρισθεῖ καὶ ἔχομε διαιρεθεῖ σὲ μεγάλους καὶ μικροὺς· ἄλλοι μὲν ὑπερηφανευόμαστε, ἄλλοι δὲ φθονοῦμε· γι' αὐτὸ καὶ ἐκείνοι φθονοῦν ἐπειδὴ ἔμεῖς ὑπερηφανευόμαστε, καὶ οὔτε καταδεχόμαστε νὰ ὁμιλοῦμε γι' αὐτοὺς σὰν ἴσοι πρὸς ἴσους. Γι' αὐτὸ στὸ σῶμα ὑπάρχει συμφωνία, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει ἀλαζονεία· δὲν ὑπάρχει δὲ ἀλαζονεία, ἐπειδὴ τὰ μέλη εἶναι ἀναγκασμένα νὰ ἔχουν τὸ ἓνα τὴν ἀνάγκη τοῦ ἄλλου· καὶ τὸ κεφάλι χρειάζεται τὰ πόδια καὶ τὰ πόδια τὸ κεφάλι.

Καὶ ἡμῖν τοῦτο ἐποίησεν ὁ Θεός, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀνεχόμεθα· ἔδει μὲν γὰρ καὶ χωρὶς τούτου ἀγάπην εἶναι. Ἡ οὐκ ἀκούετε αὐτῶν, τῶν ἔξω διαβαλλόντων ἡμᾶς, ὅταν λέγωσιν, 'Αἱ χρεῖαι φιλίας;'. Οἱ λαῖ-
 5 κοὶ δέονται ἡμῶν, ἡμεῖς δὲ πάλιν δι' αὐτούς ἐσμεν. Οὕτω καὶ διδάσκαλος καὶ ἄρχων οὐκ ἂν εἶη, μὴ τῶν διδασκομένων ὄντων καὶ τῶν ἀρχομένων, οὐδ' ἂν ἐπιδείξαιτο τὰ αὐτοῦ· οὐ γὰρ ἂν δύναιτο. Καθάπερ ἡ γῆ τοῦ γεωργοῦ, καὶ ὁ γεωργὸς δεῖται τῆς γῆς.
 10 οὕτω καὶ ἐνταῦθα· ποῖον γὰρ ἔχει μισθὸν διδάσκαλος, οὐκ ἔχων ἐπιδείξαι τοὺς διδαχθέντας; ποῖον δὲ οἱ διδασκόμενοι, μὴ ἀπολαύσαντες διδασκαλίας ἀρίστης;

Ὡστε ὁμοίως ἀλλήλων χρῆζομεν πάλιν, καὶ ἄρ-
 15 χοντες ἀρχομένων, καὶ ἡγούμενος ὑπηκόων· ἄρχοντες μὲν γὰρ πολλῶν ἕνεκεν· οὐδεὶς γὰρ ἀρκεῖ καθ' ἑαυτὸν τι πράξαι, ἂν τε χειροτονῆσαι δέη, ἂν τε βουλὰς σκέψασθαι καὶ γνώμας, ἀλλὰ τιμιώτεραι γίνονται ἀπὸ τῆς συνόδου καὶ τοῦ πλήθους. Οἶον, οἱ πέ-
 20 νητες τῶν διδόντων χρῆζουσιν, οἱ διδόντες τῶν λαμβανόντων πάλιν. «Ἀλλήλους», φησί, «κατανοοῦντες εἰς παροξυσμὸν ἀγάπης, καὶ καλῶν ἔργων». Διὰ τοῦτο μείζονα δύναται τὸ κοινὸν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἄπερ καθ' ἑαυτὸν οὐ δύναται τις, μετὰ τῶν ἄλλων
 25 γινόμενος ἰσχύει. Διὰ τοῦτο μάλιστα ἀναγκαῖαι αἱ εὐχαὶ ἐνταῦθα γίνονται ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης, ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐπὶ περᾶτων, ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, ὑπὲρ τῶν ἐν συμφοραῖς. Καὶ τοῦτο ὁ Παῦλος

Καὶ σ' ἐμᾶς αὐτὸ ἔκανε ὁ Θεός, καὶ οὔτε ἔτσι τὸ ἀνεχόμεσθε αὐτὸ· διότι ἔπρεπε καὶ χωρὶς αὐτὸ νὰ ὑπάρχει ἀνάμεσά μας ἀγάπη. "Ἡ δὲν ἀκοῦτε αὐτούς, τοὺς μὴ Χριστιανούς, ποὺ μᾶς κατηγοροῦν λέγοντας, 'Οἱ ἀνάγκες εἶναι φιλίες;'. Οἱ λαϊκοὶ χρειάζονται ἐμᾶς, ἐμεῖς δὲ πάλι ὑπάρχομε γι' αὐτούς. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει δάσκαλος καὶ ἄρχοντας, ἐάν δὲν ὑπάρχουν οἱ διδασκόμενοι καὶ οἱ ἀρχόμενοι, οὔτε θὰ ἐπιδείκνυε τὰ δικά του· διότι δὲν θὰ μποροῦσε. "Ὅπως ἀκριβῶς ἡ γῆ χρειάζεται τὸ γεωργό, καὶ ὁ γεωργὸς χρειάζεται τὴ γῆ, ἔτσι καὶ ἐδῶ· διότι ποιὸν μισθὸ θὰ ἔχει ὁ δάσκαλος ποὺ δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξει τοὺς μαθητές του; ποιὸν δὲ οἱ μαθητές, ποὺ δὲν ἀπόλαυσαν διδασκαλία ἄριστη;

"Ὡστε λοιπὸν κατὰ παρόμοιο τρόπο χρειαζόμεσθε καὶ πάλι ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, καὶ οἱ ἄρχοντες τοὺς ἀρχομένους καὶ ὁ ἡγεμόνας τοὺς ὑπηκόους· καθόσον οἱ ἄρχοντες ὑπάρχουν ἐξ αἰτίας τῶν πολλῶν· διότι κανένας δὲν ἐπαρκεῖ νὰ κάνει μόνος του κάτι, εἴτε χρειάζεται νὰ χειροτονήσει, εἴτε νὰ ἐξετάσει ἀποφάσεις καὶ γνῶμες, ἀλλὰ γίνονται ἄξιοι μεγαλύτερης τιμῆς ἀπὸ τὴ συγκέντρωση καὶ τὸ πλῆθος. Γιὰ παράδειγμα, οἱ φτωχοὶ ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ ἐκείνους ποὺ τοὺς δίνουν, ἐκεῖνοι δὲ ποὺ δίνουν ἔχουν ἀνάγκη πάλι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ παίρνουν. «Προσέχοντας», λέγει, «ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, ὥστε νὰ προτρεπόμαστε πρὸς τὴν ἀγάπη καὶ τὰ καλὰ ἔργα»²⁴. Γι' αὐτὸ ἔχει τὴ δύναμη νὰ ἐπιτύχει μεγαλύτερα πράγματα τὸ πλῆθος τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐκεῖνα ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ κάνει κάποιος μόνος του, κατορθώνει νὰ τὰ κάνει ὅταν εἶναι μὲ τοὺς ἄλλους. Γι' αὐτὸ προπάντων εἶναι ἀναγκαῖες οἱ προσευχῆς ποὺ γίνονται ἐδῶ ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης, ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ποὺ ἀπλώνεται στὰ πέρατα τῆς γῆς, ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, ὑπὲρ ἐκείνων ποὺ βρίσκονται μέσα στις συμφορές. Καὶ αὐτὸ τὸ φανερῶνει ὁ Παῦλος, λέγοντας· «Ὡστε ν' ἀποδο-

δηλοῖ, λέγων· «Ἴνα τὸ εἰς ἡμᾶς χάρισμα ἐν πολλῷ προσώπῳ διὰ πολλῶν εὐχαριστηθῆ ὑπὲρ ἡμῶν»· τουτέστιν, ἵνα πολλοῖς χαρίσῃται.

Καὶ πολλάκις αὐτῶν τὰς εὐχὰς ἐπιζητεῖ. Ὅρα
 5 καὶ ἐπὶ τῶν Νινευιτῶν τί φησιν ὁ Θεός· «Ἐγὼ δὲ οὐ φείσομαι τῆς πόλεως, ἐν ἣ κατοικοῦσι πλείους ἢ δώδεκα μυριάδες;». «Ὅπου δύο ἢ τρεῖς εἰσι συνηγμένοι», φησίν, «εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἶμι ἐν μέσῳ αὐτῶν». Εἰ δὲ δύο μέγα ἰσχύουσι, πόσῳ μᾶλλον πλείους; Εἰ δὲ καὶ εἷς ὢν ἰσχύσει, ἄλλ' οὐχ ὁμοίως. Διὰ τί δὲ καὶ εἷς εἶ; διὰ τί οὐκ ἐργάζῃ πολλοὺς; διὰ τί μὴ γίνῃ δημιουργὸς ἀγάπης; διὰ τί μὴ κατασκευάζεις φιλίαν; Τὸ μέγιστον τῆς ἀρετῆς ἐγκώμιον οὐκ ἔχεις· ὥσπερ γὰρ τὸ ἐκ συνθήκης εἶναι
 15 κακοὺς μᾶλλον παροξύνει τὸν Θεόν, οὕτω καὶ τὸ ἐν ὁμοιοῖα εἶναι ἀγαθοὺς μᾶλλον εὐφραίνει. «Οὐκ ἔση», φησί, «μετὰ πολλῶν ἐπὶ κακία». «Πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν», καὶ ἐγένοντο ὡς ἄδοντες ἐν ταῖς κακίαις αὐτῶν. Κατασκευάσόν σοι φίλους πρὸ
 20 τῶν οἰκείων, πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων. Εἰ ὁ εἰρηνοποιὸς υἱὸς Θεοῦ, ὁ καὶ φίλους κατασκευάζων πόσῳ μᾶλλον; εἰ ὁ καταλλάττων μόνον υἱὸς Θεοῦ καλεῖται, ὁ τοὺς καταλλαττομένους φίλους ποιῶν τίνος οὐκ ἔσται ἄξιος;

25 Ταύτην ποιῶμεθα τὴν ἐμπορίαν, φίλους ποιῶμεν ἀλλήλοις τοὺς ἐχθροὺς, καὶ τοὺς οὐκ ἐχθροὺς μὲν, οὐ φίλους δέ, καὶ τούτους συναγάγωμεν, καὶ πρὸ

35. Β' Κορ. 1, 11

36. Ἰωνᾶς 4, 11

37. Ματθ. 18, 20

38. ἘΕ. 23, 2

39. Ψαλμ. 13, 3

θεῖ εὐχαριστία ἀπὸ πολλοὺς γιὰ ἐμᾶς, ἐξ αἰτίας τῆς χάριτος ποὺ ἔδειξε ὁ Θεὸς σ' ἐμᾶς»³⁵. δηλαδὴ γιὰ νὰ χαρίσει σὲ πολλοὺς.

Πολλές φορές μάλιστα ἐπιζητεῖ καὶ τίς προσευχὲς αὐτῶν. Πρόσεχε καὶ στὴν περίπτωση τῶν Νινευιτῶν τί λέγει ὁ Θεός· «Ἐγὼ δὲ δὲν θὰ δεῖξω εὐσπλαχνία γιὰ τὴν πόλη στὴν ὁποία κατοικοῦν περισσότερα ἀπὸ δώδεκα μυριάδες;»³⁶. «Ὅπου δὲ ὑπάρχουν», λέγει, «δύο ἢ τρεῖς συγκεντρωμένοι στὸ ὄνομά μου, ἐκεῖ ἀνάμεσά τους βρίσκομαι ἐγώ»³⁷. Ἐὰν δὲ δύο μποροῦν νὰ ἐπιτύχουν μεγάλα πράγματα, πόσο μᾶλλον μποροῦν οἱ περισσότεροι; Ἐὰν δὲ καὶ ἐνῶ εἶσαι ἓνας μπορέσεις νὰ ἐπιτύχεις κάτι, ὄχι ὅμως κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο. Γιατί δὲ εἶσαι ἓνας; γιατί δὲν συνεργάζεσαι μὲ πολλοὺς; γιατί δὲν γίνεσαι δημιουργὸς ἀγάπης; γιατί δὲν δημιουργεῖς φιλία; Δὲν ἔχεις τὸ πιὸ μεγαλύτερο ἐγκώμιο τῆς ἀρετῆς· διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐξοργίζει περισσότερο τὸ Θεὸ τὸ νὰ συμφωνοῦν οἱ ἄνθρωποι νὰ εἶναι κακοί, ἔτσι καὶ εὐχαριστεῖ αὐτὸν πολὺ περισσότερο τὸ νὰ εἶναι καλοὶ καὶ νὰ ἔχουν ὁμόνοια. «Ποτέ», λέγει, «δὲν θὰ πᾶς μὲ τοὺς πολλοὺς γιὰ νὰ κάνεις τὸ κακὸ»³⁸. «Ὅλοι ξέφυγαν ἀπὸ τὴν εὐθεία ὁδὸ καὶ ἐξαχρειώθηκαν»³⁹, καὶ ἔγιναν σὰν νὰ ἐγκωμιάζουν τίς κακίες τους. Δημιούργησε φίλους γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου περισσότερο ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς, περισσότερο ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους. Ἐὰν ἐκεῖνος ποὺ ἀγαπᾷ τὴν εἰρήνην εἶναι υἱὸς τοῦ Θεοῦ, πόσο περισσότερο εἶναι ἐκεῖνος ποὺ δημιουργεῖ καὶ φίλους; ἐὰν ἐκεῖνος ποὺ συμφιλιώνει μόνο ὀνομάζεται υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἐκεῖνος ποὺ κάνει φίλους ἐκείνους ποὺ συμφιλιώνονται ποιοῦ πράγματος δὲν θὰ εἶναι ἄξιος;

Αὐτὴν τὴν ἐμπορία ἄς ἀσκοῦμε, ἄς κάμνομε ἀναμεταξύ τους τοὺς ἐχθροὺς φίλους, καὶ ἐκείνους ποὺ δὲν εἶναι μὲν ἐχθροί, ἀλλ' οὔτε καὶ φίλοι, καὶ αὐτοὺς ἄς τοὺς

πάντων ἡμᾶς αὐτούς· καθάπερ γὰρ ὁ ἐν τῇ οἰκίᾳ
 ἔχθραν ἔχων, καὶ πρὸς τὴν γυναῖκα τὴν ἑαυτοῦ διε-
 στηκῶς οὐκ ἔστιν ἀξιόπιστος ἑτέρους καταλλάττων,
 ἀλλ' ἀκούσεται, «Ίατρέ, θεράπευσον σεαυτόν», οὐ-
 5 τω δὴ καὶ ἐνταῦθα ἀκούσεται. Τίς οὖν ἔστιν ἡ ἔ-
 χθρα; Ἡ τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα, ἢ τῆς κακίας
 πρὸς τὴν ἀρετὴν. Ταύτην καταλύσωμεν, τοῦτον ἀνέ-
 λωμεν τὸν πόλεμον, καὶ τότε μετ' εἰρήνης καὶ τοῖς
 ἄλλοις διαλεξόμεθα μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας, οὐ
 10 κατηγοροῦντος ἡμῶν τοῦ συνειδότος. Μάχεται θυ-
 μὸς ἐπιεικεία, μάχεται χρημάτων ἕως ὑπεροψία
 χρημάτων, μάχεται βασκανία χρηστότητι.

Τοῦτον λύσωμεν τὸν πόλεμον, τούτους κατενέγ-
 κωμεν τοὺς ἐχθρούς, ταῦτα στήσωμεν τὰ τρόπαια,
 15 ἐν τῇ πόλει τῇ ἡμετέρα κατασκευάσωμεν εἰρήνην· πό-
 λεις γὰρ ἡμῖν ἔστι καὶ πολιτεία, καὶ πολῖται, καὶ ξέ-
 νοι πολλοί· ἀλλὰ ξενηλασίαν ποιήσωμεν, ὥστε μὴ
 τοὺς οἰκείους φθείρεσθαι. Μηδὲν ἀλλότριον μηδὲ νό-
 θον ἐπεισίτω δόγμα, μηδὲν φρόνημα σαρκικόν. Οὐχ
 20 ὀρῶμεν ὅτι τῶν πολεμίων τις, ἐν ταῖς πόλεσιν ἂν ἀ-
 λῶ, ὡς κατάσκοπος κρίνεται; Οὐκοῦν ξενηλασίαν
 ποιῶμεθα· μᾶλλον δὲ μὴ ξενηλασίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ
 τοὺς πολεμίους ἀπελαύνωμεν. Ἄν ἴδωμέν τινα, πα-
 ραδῶμεν τῷ ἄρχοντι τῷ νῶ τὸν λογισμὸν ἐκεῖνον,
 25 τὸν βεβαρβαρωμένον μὲν, κατεσκευασμένον δὲ ἐσθῆ-
 τι πολιτικῇ. Πολλοὶ παρ' ἡμῖν λογισμοὶ τοιοῦτοι, φύ-
 σει μὲν ἐχθροί, περιβεβλημένοι δὲ δορὰν προβάτων.
 Καθάπερ οἱ Πέρσαι, τὴν τιάραν περιελόντες καὶ τὰς

40. Λουκᾶ 4, 23

41. Τιάρα· ἀρχαῖο περσικὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς

κάμνομε φίλους, καὶ πρὸ πάντων τοὺς ἴδιους τοὺς ἑαυτοὺς μας· διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἔχθρα στὴν οἰκία του καὶ θρίσκεται σὲ διαφωνία μὲ τὴ γυναῖκα του δὲν εἶναι ἄξιος ἐμπιστοσύνης συμφιλιώνοντας ἄλλους, ἀλλὰ θ' ἀκούσει, «Γιατρέ, θεράπευσε τὸν ἑαυτό σου»⁴⁰, τὸ ἴδιο λοιπὸν θ' ἀκούσει καὶ ἐδῶ. Ποιὰ λοιπὸν εἶναι ἡ ἔχθρα στὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό μας; Ἡ τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα, ἡ τῆς κακίας πρὸς τὴν ἀρετῆ. Αὐτὴν ἄς καταλύσομε, αὐτὸν τὸν πόλεμο ἄς καταργήσομε, καὶ τότε μὲ εἰρήνη καὶ μὲ πολὺ θάρρος καὶ μὲ τοὺς ἄλλους θὰ συνομιλοῦμε, χωρὶς νὰ μᾶς κατηγορεῖ ἡ συνείδησή μας. Μάχεται ὁ θυμὸς τὴν ἐπιείκεια, μάχεται ὁ ἔρωτας γιὰ τὰ χρήματα τὴν περιφρόνηση τῶν χρημάτων, μάχεται ὁ φθόνος τὴν καλωσύνη.

Αὐτὸν τὸν πόλεμο ἄς σταματήσομε, αὐτοὺς τοὺς ἐχθροὺς ἄς κατανικήσομε, αὐτὰ τὰ τρόπαια νίκης ἄς στήσομε, ἄς δημιουργήσομε εἰρήνη στὴν πόλη μας· διότι εἴμαστε μιὰ πόλη μὲ πολίτευμα καὶ πολίτες στὴν ὁποία ὑπάρχουν καὶ πολλοὶ ξένοι, ἀλλ' ἄς ἀπομακρύνομε τοὺς ξένους, γιὰ νὰ μὴ καταστρέφονται οἱ δικοί μας. Κανένα δόγμα ξένο, οὔτε νόθο νὰ εἰσάγεται στὴν πόλη μας, οὔτε καὶ φρόνημα σαρκικό. Δὲν βλέπομε ὅτι ἂν κάποιος ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς συλληφθεῖ μέσα στὶς πόλεις, θεωρεῖται σὰν κατάσκοπος; Λοιπὸν ἄς ἀπομακρύνομε τοὺς ξένους· ἢ καλύτερα ὄχι μόνο ν' ἀπομακρύνομε τοὺς ξένους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἄς ἀπομακρύνομε. "Ἄν αἰσθανθοῦμε κάποιον, ἄς παραδώσομε στὸν ἄρχοντα νοῦ τὸν λογισμό ἐκεῖνο ποὺ εἶναι θάναυσος μὲν, ἀλλὰ περιβάλλεται μὲ ἐνδυμασία συνηθισμένη. Πολλοὶ τέτοιοι λογισμοὶ ὑπάρχουν μέσα μας, ποὺ ἀπὸ τὴ φύση τους εἶναι ἐχθροὶ μας, ἀλλὰ περιβάλλονται μὲ δέρμα προβάτων. Ὅπως ἀκριβῶς οἱ Πέρσες, ἀφαιρώντας τὴν τιάρα⁴¹, τίς περισκελίδες καὶ τὰ

ἀναξυρίδας καὶ τὰ ὑποδήματα τὰ βαρβαρικᾶ, τὴν ἄλ-
 λην στολὴν τὴν ἡμῖν ἐπιχώριον ὑπελθόντες, καὶ κει-
 ράμενοι ἐν χρῶ, καὶ τῇ συνήθει γλώττῃ διαλεγόμε-
 νοι, κρύπτουσι τῷ σχήματι τὸν πόλεμον, ἂν δὲ βα-
 5 σάνους εὐθέως προσαγάγῃς, τὸ κρυπτόμενον ἔδειξας,
 οὕτω καὶ ἐνταῦθα βασάνισον μυριάκις τὸν τοιοῦτον
 λογισμόν, καὶ ταχέως ὄψει τὸ βαρβαρικὸν φρόνημα.

Ἴνα δὲ καὶ ἐπὶ ὑποδείγματος ὑμῖν δείξω τοὺς
 τοιούτους κατασκόπους, οὓς προκαθήσιν ὁ διάβολος
 10 ἰδεῖν τὰ ἐν ἡμῖν, φέρε ἓνα ἀποδύσωμεν, καὶ ἐπὶ τοῦ
 δικαστηρίου ἐξετάσωμεν μετὰ ἀκριβείας, καί, εἰ βού-
 λεσθε, τῶν ὑπὸ Παύλου φωραθέντων τινὰς παρα-
 γάγωμεν. «Ἄτινά ἐστι», φησί, «λόγον μὲν ἔχοντα
 σοφίας ἐν ἐθελοθρησκείᾳ καὶ ταπεινοφροσύνῃ καὶ ἀ-
 15 φειδείᾳ σώματος, οὐκ ἐν τιμῇ τινι πρὸς πλησμονὴν
 τῆς σαρκός». Οἶον, ἐβούλετο Ἰουδαϊσμόν εἰσαγαγεῖν
 ὁ διάβολος· εἰ μὲν οὖν αὐτόθεν αὐτὸν εἰσήγαγεν, οὐκ
 ἂν ἔπεισεν. Ὅρα τοίνυν πῶς αὐτὸν κατεσκεύασε.
 Δεῖ τοῦ σώματος ἀφειδεῖν, φησί. Φιλοσοφία τοῦτό
 20 ἐστι, τὸ μὴ προσίεσθαι βρῶμα, ἀλλὰ παρατηρεῖν τα-
 πεινοφροσύνη τοῦτό ἐστι.

Καὶ νῦν δὲ πάλιν ἐπὶ τῶν αἵρετικῶν ἐβούλετο
 ἡμᾶς εἰς τὴν κτίσιν καταγαγεῖν. Ὅρα γοῦν πῶς κα-
 τεσκεύασε τὸν δόλον· εἰ εἶπεν ὅτι ἑκτίσιν προσκύνει·
 25 ἐάλω ἄν, ἀλλὰ τί; Ὁ Θεός, φησί, κτιστός ἐστιν.
 Ἄλλὰ ἀποδύσωμεν παρὰ τῇ ψήφῳ τῶν δικαζόντων
 τὸν νοῦν τῶν Γραφῶν τῶν ἀποστολικῶν· ἐκεῖ αὐτὸν

βαρβαρικά ὑποδήματα, καὶ φορώντας τὴν ἄλλη τὴ συνηθισμένη σ' ἐμᾶς στολή, καὶ κόβοντας σύρριζα τὰ μαλλιά τους καὶ μιλώντας τὴ συνηθισμένη γλώσσα, κρύβουν μετὴν ἐνδυμασία τὸν πόλεμο, ἂν ὅμως τοὺς ὑποβάλεις ἀμέσως σὲ βασανιστικὸ ἔλεγχον, φανέρωσες τότε ἐκεῖνο ποὺ κρύβεται κάτω ἀπὸ τὴν ἐνδυμασία, ἔτσι καὶ ἐδῶ βασάνισε ἄπειρες φορές τὸν παρόμοιον λογισμόν, καὶ ἀμέσως θὰ διαπιστώσεις τὸ βαρβαρικὸ φρόνημα.

Γιὰ νὰ σᾶς δείξω ὅμως καὶ μὲ παράδειγμα τοὺς κατασκόπους αὐτοῦ τοῦ εἴδους, τοὺς ὁποίους ὁ διάβολος τοποθετεῖ ἀπὸ πρὶν γιὰ νὰ βλέπει τὰ ὅσα συμβαίνουν μέσα μας, ἐμπρὸς ἃς ἀπογυμνώσουμε ἓνα ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ἃς τὸν ἐξετάσουμε μετὰ προσοχὴν καὶ λεπτομέρεια στὸ δίκαστήριον, καί, ἐὰν θέλετε, ἃς ὀδηγήσουμε μπροστὰ μας μερικoὺς ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἀποκαλύφθηκαν ἀπὸ τὸν Παῦλον. «Αὐτὰ ἔχουν μὲν κάποια ἐμφάνιση σοφίας, ποὺ συνίσταται σὲ μιὰ θρησκείαν», λέγει, «τῆς δικῆς τους ἀρεσκείας καὶ σὲ προσποιητὴ ταπεινοφροσύνη καὶ σκληραγωγία τοῦ σώματος, ὅμως δὲν ἔχουν καμιὰ ἀξία γιὰ τὴν καταπόλεμηση τοῦ σαρκικοῦ φρονήματος»⁴². Δηλαδή, ἤθελε ὁ διάβολος νὰ εἰσαγάγει τὸν Ἰουδαϊσμόν ἐὰν λοιπὸν τὸν εἰσήγαγε αὐτὸς ὁ ἴδιος, δὲν θὰ μπορούσε νὰ πείσει. Πρόσεχε λοιπὸν πῶς ἐπινόησε αὐτόν. Πρέπει, λέγει, νὰ παραμελοῦμε τὸ σῶμα. Φιλοσοφία αὐτὸ εἶναι, τὸ νὰ μὴ προσεγγίζομε τροφήν, ἀλλὰ νὰ τὴ βλέπομε· αὐτὸ εἶναι ταπεινοφροσύνη.

Καὶ τώρα δὲ πάλι μετὰ τοὺς αἰρετικούς ἤθελε νὰ μᾶς ὀδηγήσει χαμηλὰ στὴν κτίση. Πρόσεχε λοιπὸν πῶς ἐπινόησε τὸ δόλο· ἐὰν ἔλεγε, ἴπροσκύνα τὴν κτίσην, θ' ἀποκαλυπτόταν ὁ δόλος του· ἀλλὰ τί λέγει; Ὁ Θεός, λέγει, εἶναι κτιστός. Ἄλλ' ἃς φέρομε καὶ ἃς τοποθετήσουμε τὸ νοῦ τῶν ἀποστολικῶν Γραφῶν δίπλα στὴν ἀπόφασιν τῶν

ἀγάγωμεν· αὐτοὶ ἐπιγνώσονται καὶ τὸ κήρυγμα καὶ τὴν λαλίαν.

Πολλοὶ κέρδη κερδαίνουσιν, ἵνα ἔχωσι διδόναι πέννησι, κέρδη ἄδικα· καὶ οὗτος χαλεπὸς ὁ λογισμὸς.
 5 Ἄλλ' ἀποσκευασώμεθα αὐτόν, ἐλέγξωμεν, ἵνα μὴ ἀ-
 λῶμεν· ἀλλὰ, πάσας διαφυγόντες τὰς μηχανὰς τοῦ
 διαβόλου, δυνηθῶμεν, μετὰ ἀκριβείας τὰ ὑγιᾶ δό-
 γματα κατέχοντες, μετὰ ἀσφαλείας καὶ τὸν παρόντα
 βίον διανύσαι, καὶ τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν τυ-
 10 χεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰη-
 σοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύ-
 ματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς
 αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

δικαστῶν· ἐκεῖ ἄς μεταφέρομε αὐτόν· αὐτοὶ θὰ διακρίνουν καὶ τὸ κήρυγμα καὶ τὴν ὁμιλία.

Πολλοὶ συγκεντρῶνουν κέρδη, γιὰ νὰ ἔχουν νὰ δίνουν στοὺς φτωχοὺς, τὰ ὅποια ὁμῶς εἶναι κέρδη ἄδικα· καὶ αὐτός ὁ λογισμὸς εἶναι φοβερός. Ἄλλ' ἄς ἀφαιρέσομε τὸ κάλυμμα ἀπ' αὐτόν, ἄς τὸν ἐλέγξομε, γιὰ νὰ μὴ συλληφθοῦμε ἀπ' αὐτόν, ὥστε, ἀφοῦ ἀποφύγομε ὅλες τὶς παγίδες τοῦ διαβόλου, νὰ μπορέσομε, διαφυλάσσοντας μὲ ἀκρίβεια τὰ ὀρθὰ δόγματα, μὲ ἀσφάλεια νὰ διανύσομε καὶ τὴν παρούσα. Ζωὴ καὶ νὰ ἐπιτύχομε τὰ ἀγαθὰ ποὺ μᾶς ἔχει ὑποσχεθεῖ ὁ Θεὸς μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα, συγχρόνως δὲ καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἄμην.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΗ΄

(Πρόξ. 17, 16 - 31)

«Ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις ἐκδεχομένου αὐτοὺς τοῦ Παύλου, παρωξύνετο τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ, θεωροῦντι κατείδωλον οὔσαν τὴν πόλιν. Διελέγετο μὲν οὖν ἐν τῇ συναγωγῇ τοῖς Ἰουδαίοις καὶ τοῖς σεβομένοις, καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν πρὸς τοὺς παρατυγχάνοντας».

1. Ὅρα αὐτὸν μείζους ἔχοντα πειρασμοὺς παρὰ Ἰουδαίοις, ἢ παρ' Ἑλλήσιν. Ἐν γοῦν Ἀθήναις οὐδὲν πάσχει τοιοῦτον, ἀλλὰ μέχρι γέλωτος τὸ πᾶν προῦχώρησε, καίτοι γε ἔπεισεν· ἐν δὲ Ἰουδαίοις πολλὰ τὰ δεινὰ οὕτως ἦσαν ἐκπεπολεμωμένοι μᾶλλον. Διὸ καὶ φησιν· «Ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις ἐκδεχομένου αὐτοὺς τοῦ Παύλου, παρωξύνετο τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ, θεωροῦντι κατείδωλον οὔσαν τὴν πόλιν». Εἰκότως παροξύνεται· οὐ γὰρ ἦν ἀλλαχοῦ τοσαῦτα ἰδεῖν εἶδωλα.

«Διελέγετο μὲν οὖν ἐν τῇ συναγωγῇ τοῖς Ἰουδαίοις καὶ τοῖς σεβομένοις, καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν πρὸς τοὺς παρατυγχάνοντας». Ὅρα, πάλιν Ἰουδαίοις διαλέγεται, πανταχόθεν ἐπιστομίζων τοὺς καταλιπεῖν αὐτοὺς λέγοντας διὰ τὸ πρὸς τὰ ἔθνη ἐπιστραφεῖναι. Θαυμαστὸν πῶς οὐ κατεγέ-

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΛΗ΄

(Πράξ. 17, 16 - 31)

«Ἐνῶ ὁ Παῦλος τοὺς περίμενε στὴν Ἀθήνα, τὸ πνεῦμα του ἀναστατωνόταν ἐπειδὴ ἔβλεπε τὴν πόλη νὰ εἶναι γεμάτη ἀπὸ εἰδωλα. Συνομιλοῦσε λοιπὸν στὴ συναγωγὴ μὲ τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς θεοσεβεῖς καθὼς καὶ στὴν ἀγορὰ καθημερινὰ μὲ ἐκείνους ποὺ τύχαινε νὰ συναντᾶ ἐκεῖ»¹.

1. Πρόσεχε αὐτὸν ποὺ ἔχει μεγαλύτερους πειρασμοὺς ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους παρὰ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες. Στὴν Ἀθήνα βέβαια δὲν παθαίνει κάτι παρόμοιο μὲ τὰ προηγούμενα, ἀλλὰ ἡ ὄλη ἀντίδραση ἔφθασε μέχρι στὸ χλευασμό, ἂν καὶ βέβαια τοὺς ἔπεισε, ἐνῶ κηρύττοντας στοὺς Ἰουδαίους πολλὰ ἦταν τὰ κακὰ ποὺ ἔπαθε· τόσο πολὺ περισσότερο τὸν πολεμοῦσαν αὐτοί. Γι' αὐτὸ καὶ λέγει· «Βρισκόμενος δὲ ὁ Παῦλος στὴν Ἀθήνα καὶ ἐνῶ περίμενε αὐτούς, ἀναστατωνόταν τὸ πνεῦμα του ἐπειδὴ ἔβλεπε τὴν πόλη νὰ εἶναι γεμάτη ἀπὸ εἰδωλα». Πολὺ δίκαια ἐξοργίζεται· διότι δὲν ἦταν δυνατό νὰ δεῖ κανεὶς ἀλλοῦ τόσα πολλὰ εἰδωλα.

«Συνομιλοῦσε λοιπὸν στὴ συναγωγὴ μὲ τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς θεοσεβεῖς καὶ καθημερινὰ στὴν ἀγορὰ μὲ ἐκείνους ποὺ τύχαινε νὰ συναντᾶ ἐκεῖ»². Πρόσεχε, πάλι μὲ Ἰουδαίους συνομιλεῖ, ἀποστομώνοντας μὲ κάθε τρόπο ἐκείνους ποὺ λένε ὅτι ἐγκατέλειψε αὐτούς, ἐπειδὴ εἶχε στραφεῖ πρὸς τὰ ἔθνη. Εἶναι ἄξιο θαυμασμοῦ πῶς δὲν τὸν

λασαν οἱ φιλόσοφοι, οὕτως αὐτοῦ φθεγγομένου, ὑβριστικῶς εὐθέως, οὐδὲ ἀπεπήδησαν ἀπὸ τοῦ κηρύγματος· εἰπόντες· Ἐπιπλοῦν τοῦτο φιλοσοφίας'. "Οτι οὐδένα τύφον εἶχεν, ἄλλως δὲ ὅτι οὐκ ἐνόουν, οὐδὲ συνίεσαν τι τῶν λεγομένων· πῶς γὰρ οἱ μὲν σῶμα τὸν Θεὸν λέγοντες, οἱ δὲ ἡδονὴν τὴν μακαριότητα;

«Τινὲς δὲ καὶ τῶν Ἐπικουρείων καὶ τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφων συνέβαλον αὐτῷ, καὶ τινες ἔλεγον· Τί ἂν θέλοι ὁ σπερμολόγος οὗτος λέγειν; Οἱ δὲ Ἑβραίων δαιμονίων δοκεῖ καταγγελεὺς εἶναι ὅτι τὸν Ἰησοῦν καὶ τὴν ἀνάστασιν εὐηγγελίζετο»· καὶ γὰρ τὴν ἀνάστασιν Θεὸν τινα εἶναι ἐνόμιζον, ἅτε εἰωθότες καὶ θηλείας σέβειν.

«Ἐπιλαβόμενοί τε αὐτοῦ, ἐπὶ τὸν Ἄρειον πάγον ἤγαγον, λέγοντες· Δυνάμεθα γινῶναι τίς ἢ καινὴ αὕτη ἢ ὑπὸ σοῦ λαλουμένη διδαχὴ; ξενίζοντα γὰρ τινα εἰσφέρεις εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν· βουλόμεθα οὖν γινῶναι τί ἂν θέλοι ταῦτα εἶναι». Ἦγον αὐτὸν ἐπὶ τὸν Ἄρειον πάγον, οὐχ ὥστε μαθεῖν, ἀλλ' ὥστε κολλάσαι, ἔνθα αἱ φονικαὶ δίκαι. "Ορα γοῦν πῶς καὶ ἐν ἐλπίδι τοῦ μαθεῖν καὶ πανταχοῦ τὴν καινοτομίαν ἐγκαλοῦσι. Δάλων πόλις ἢ πόλις ἐκείνων ἦν.

«Ἀθηναῖοι δὲ πάντες καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες ξένοι εἰς ἕτερον οὐδὲν εὐκαιροῦν, ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον. Σταθεῖς δὲ ὁ Παῦλος ἐν μέσῳ τοῦ Ἀρείου πάγου, ἔφη· Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κατὰ πάντα ὡς δεισιδαιμονεστέρους ὑμᾶς θεωρῶ· διερχόμενος γὰρ καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν, εὖρον καὶ βωμόν, ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο· Ἄγνωστω Θεῷ'. "Ον οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν».

3. Πράξ. 17, 18

4. Πράξ. 17, 19 - 20

χλεύασαν οἱ φιλόσοφοι, πού μιλοῦσε ἔτσι, κατὰ τρόπο ὑβριστικό ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή, οὔτε ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τὸ κήρυγμα, λέγοντας, Ἐὐτὸ βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ τὴ φιλοσοφία. Διότι δὲν περιεῖχε καμιά ἀλαζονεία, ἄλλωστε δὲ δὲν καταλάβαιναν τὰ λεγόμενα οὔτε ἀντιλήφθηκαν κάτι ἀπὸ αὐτά· διότι πῶς μπορούσε νὰ γίνεῖ αὐτὸ τὴ στιγμή πού ἄλλοι μὲν ἔλεγαν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι σωματικός, ἄλλοι δὲ ὀνόμαζαν τὴν μακαριότητα ἡδονή;

«Μερικοὶ δὲ ἀπὸ τοὺς Ἐπικούρειους καὶ τοὺς Στωϊκοὺς φιλοσόφους συνομιλοῦσαν καὶ αὐτοὶ μαζί του, καὶ μερικοὶ ἔλεγαν· Τί θέλει ἄραγε νὰ πεῖ αὐτὸς ὁ φλύαρος; Ἄλλοι δὲ ἔλεγαν· Φαίνεται ὅτι κηρύττει ξένα δαιμόνια· διότι κήρυττε τὸ εὐαγγέλιο γιὰ τὸν Ἰησοῦ καὶ τὴν ἀνάστασή του»³ καθόσον θεωροῦσαν τὴν ἀνάσταση σὰν κάποιον Θεό, ἐπειδὴ ὑπῆρχε συνήθεια σ' αὐτοὺς καὶ θηλυκὲς θεότητες νὰ λατρεύουν.

«Ἄφοῦ τὸν πῆραν λοιπὸν τὸν ἔφεραν στὸν Ἄρειο Πάγο, λέγοντας· Μποροῦμε νὰ μάθομε ποιά εἶναι αὐτὴ ἡ καινούργια διδασκαλία πού κηρύσσεται ἀπὸ σένα; διότι κάποια παράξενα πράγματα φέρεις στὰ αὐτιά μας καὶ θέλομε νὰ μάθομε τί ἄραγε εἶναι αὐτά»⁴. Ὁδήγησαν αὐτὸν στὸν Ἄρειο πάγο, ὄχι μὲ σκοπὸ νὰ μάθουν, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὸν τιμωρήσουν, ἐκεῖ ὅπου γίνονταν οἱ δίκες γιὰ φόνους. Πρόσεχε λοιπὸν πῶς καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ μάθουν καὶ παντοῦ κατηγοροῦν τὴ νέα διδασκαλία. Πόλη φλύαρων ἦταν ἡ πόλη ἐκείνων.

«Ὅλοι δὲ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ ξένοι πού ἔμεναν ἐκεῖ δὲν διέθεταν χρόνο γιὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ ὀμιλοῦν καὶ ν' ἀκοῦν κάτι τὸ καινούργιο. Τότε ὁ Παῦλος, ἀφοῦ στάθηκε στὸ μέσο τοῦ Ἀρείου Πάγου, εἶπε· Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, βλέπω ὅτι εἶστε καθ' ὅλα οἱ πιὸ θρησκοὶ ἀπὸ ὅλους· διότι, καθὼς περνοῦσα καὶ κοίταζα τὰ ἱερά σας, βρῆκα καὶ ἓνα βωμὸ, στὸν ὁποῖο ὑπῆρχε ἡ ἐπιγραφή· Ἐστὸν ἄγνωστο Θεό. Αὐτὸν λοιπὸν πού τὸν λατρεύετε χωρὶς νὰ

“Ὡσπερ ἐγκωμιάζων αὐτοὺς δοκεῖ οὐδὲν λέγει βαρύν. «Ὡς δεισιδαιμονεστέρους ὑμᾶς», φησί, «θεωρῶ»· τουτέστιν, «εὐλαβεστέρους».

«Ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο· Ἐγνώστω Θεῷ». Τί ἐστι
5 τοῦτο; Οἱ Ἀθηναῖοι, ἐπειδὴ κατὰ καιροὺς πολλοὺς ἐδέξαντο θεοὺς καὶ ἀπὸ τῆς ὑπερορίας, οἷον τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἱερόν, τὸν Πᾶνα, καὶ ἄλλους ἀλλαχόθεν, δεδοικότες μὴ ποτε καὶ ἄλλος τις ἢ αὐτοῖς μὲν οὐδέπω γνῶριμος, θεραπευόμενος δὲ ἀλλαχοῦ, ὑπὲρ πλείο-
10 νος δῆθεν ἀσφαλείας καὶ τούτῳ βωμὸν ἔστησαν· καὶ ἐπειδὴ οὐκ ἦν δῆλος ὁ Θεός, ἐπεγέγραπτο· «Ἐγνώστω Θεῷ». Τοῦτον οὖν Χριστὸν Ἰησοῦν εἶναι Παῦλος λέγει, μᾶλλον δὲ τῶν πάντων Θεόν».

«Ὁν οὖν ἀγνοοῦντες», φησὶν, «εὐσεβεῖτε, τοῦ-
15 τον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν». Ὅρα πῶς δείκνυσι προειληφότας αὐτόν. Οὐδὲν ξένον, φησὶν, οὐδὲν καινὸν εἰσφέρω. Ἄνω καὶ κάτω τοῦτο ἔλεγον ἐκεῖνοι· «Τίς ἢ καινὴ αὕτη ἢ λαλουμένη ὑπὸ σοῦ διδαχὴ; ξενίζοντα γὰρ τινα εἰσφέρεις εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν».

20 «Εὐθέως οὖν ἀναιρεῖ αὐτῶν τὴν ὑπόληψιν, καὶ φησιν· «Ὁ Θεός, ὁ ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, οὗτος οὐρανοῦ καὶ γῆς κύριος ὑπάρχων». Εἶτα, ἵνα μὴ νομίσωσιν ἓνα τῶν πολλῶν εἶναι, διορθοῦται λοιπόν, ἐπάγων· «Οὐκ ἐν χειροποι-
25 ἤτοις ναοῖς κατοικεῖ, οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπεύεται, προσδεόμενός τινος». Ὅρα ὅπως κατὰ μικρὸν εἰσάγει τὴν φιλοσοφίαν; πῶς καταγελαῖ τῆς ἑλληνικῆς πλάνης;

«Δοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν καὶ τὰ πάντα ἐποίησέ τε ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοι-
30

5. Πράξ. 17, 21 - 23
8. Πράξ. 17, 24

6. Πράξ. 17, 23 7. Πράξ. 17, 19 - 20
9. Πράξ. 17, 24 - 25

τόν γνωρίζετε, αὐτόν σᾶς κηρύττω ἐγώ»⁵. Φαίνεται σάν νὰ ἐγκωμιάζει αὐτούς, μὴ λέγοντας τίποτε τὸ βαρὺ. «Βλέπω», λέγει, «ὅτι εἶστε οἱ πιὸ θρησκοὶ ἀπὸ ὅλους» δηλαδή, 'οἱ πιὸ εὐλαβεῖς'.

«Στόν ὁποῖο ὑπῆρχε ἡ ἐπιγραφή 'Στόν ἄγνωστο Θεό'». Τί σημαίνει αὐτό; Οἱ Ἀθηναῖοι, ἐπειδὴ κατὰ διαφόρους καιροὺς ἀποδέχθηκαν πολλοὺς θεοὺς καὶ ἀπὸ τίς χῶρες ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορά τους, ὅπως τὸ ἱερό τῆς Ἀθηνᾶς, τὸν Πάνα, καὶ ἄλλους ἀπὸ ἄλλα μέρη, φοβούμενοι μὴ τυχὸν ὑπάρχει καὶ κάποιος ἄλλο, ποὺ σ' αὐτούς μὲν δὲν ἦταν γνωστός μέχρι τότε, λατρευόταν ὅμως σὲ ἄλλα μέρη, γιὰ περισσότερη δῆθεν ἀσφάλεια ἔστησαν βωμὸ καὶ γι' αὐτόν· καὶ ἐπειδὴ δὲν ἦταν γνωστός ὁ Θεός, ὑπῆρχε ἡ ἐπιγραφή· «Στόν ἄγνωστο Θεό». Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Παῦλος λέγει ὅτι εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ἡ καλύτερα ὁ Θεός τῶν πάντων.

«Αὐτόν λοιπὸν ποὺ τὸν λατρεύετε», λέγει, «χωρὶς νὰ τὸν γνωρίζετε, αὐτόν κηρύττω ἐγώ σὲ σᾶς»⁶. Πρόσεχε πῶς δείχνει ὅτι εἶχαν ἀντιληφθεῖ αὐτόν. Τίποτε τὸ ξένο, λέγει, τίποτε τὸ καινούργιο δὲ σᾶς παρουσιάζω. Συνέχεια αὐτὸ ἔλεγαν ἐκεῖνοί· «Ποιὰ εἶναι αὐτὴ ἡ καινούργια διδασκαλία, τὴν ὁποία κηρύττετε σὺ; Διότι κάποια παράξενα πράγματα φέρνετε στ' αὐτιά μας»⁷.

Ἀμέσως λοιπὸν ἀναιρεῖ τὴν ἀντίληψη αὐτῶν, καὶ λέγει· «Ὁ Θεός, ποὺ δημιούργησε τὸν κόσμον καὶ ὅλα ὅσα ὑπάρχουν μέσα σ' αὐτόν, αὐτὸς ποὺ εἶναι κύριος τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς»⁸. Ἐπειτα, γιὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς πολλοὺς θεοὺς, συμπληρώνει στὴ συνέχεια αὐτὸ ποὺ εἶπε, προσθέτοντας· «Δὲν κατοικεῖ σὲ ναοὺς κατασκευασμένους ἀπὸ χέρια ἀνθρώπων, οὔτε ὑπηρετεῖται ἀπὸ χέρια ἀνθρώπινα, σάν νὰ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ κάτι»⁹. Βλέπετε πῶς σιγὰ - σιγὰ εἰσάγει τὴ χριστιανικὴ φιλοσοφία; πῶς χλευάζει τὴν ἑλληνικὴ πλάνη;

«Αὐτὸς ποὺ δίνει ζωὴ καὶ πνοή σ' ὅλα καὶ ὅλα γενικά· αὐτὸς δημιούργησε ἀπὸ ἓνα αἷμα ὁλόκληρο τὸ ἀνθρώπινο

κειν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς». Τοῦτο Θεοῦ ἴδιον. "Ορα τοίνυν εἰ μὴ καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ ταῦτα λέγεσθαι δύναται. «Οὐρανοῦ», φησί, «καὶ γῆς κύριος ὑπάρχων», ἅπερ ἐνόμιζον εἶναι θεούς. Καὶ τὴν δη-
5 μιουργίαν ἐδήλωσε καὶ τοὺς ἀνθρώπους.

«Ὅρισας προστεταγμένους καιροὺς καὶ τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν, ζητεῖν τὸν Θεόν, εἰ ἄρα γε ψηλαφήσειαν αὐτὸν καὶ εὗροιεν, καίτοι γε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἐνὸς ἑκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα· ἐν
10 αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν, καὶ τινες τῶν καθ' ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασιν. Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν». Τοῦτο Ἄρατος εἶπεν ὁ ποιητής. "Ορα καὶ ἀπὸ τῶν ὑπ' αὐτῶν γινομένων, καὶ ἀπὸ τῶν εἰρημένων τὰς ἀποδείξεις παρέχοντα.

15 «Γένος οὖν ὑπάρχοντες τοῦ Θεοῦ, οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν χρυσῷ ἢ ἀργύρῳ ἢ λίθῳ, χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπου, τὸ Θεῖον εἶναι ὅμοιον». Καὶ μὴν διὰ τοῦτο, φησὶν, ὀφείλομεν. Οὐδαμῶς οὐ γὰρ δὴ ἡμεῖς ὅμοιοι, οὐδὲ αἱ ψυχαὶ αἱ ἡμέτεραι. Τί
20 δῆποτε οὐκ ἔστι πρὸς φιλοσοφίαν εὐθύς, καὶ εἶπεν, "Ὁ Θεὸς ἀσώματος φύσει, ἀόρατος καὶ ἀσχημάτιστος'; "Ὅτι περιττὸν τέως ἐδόκει ταῦτα λέγειν πρὸς ἀνθρώπους, μήπω μαθόντας ὅτι ἔστι μόνος Θεός. Διὰ τοῦτο, ἐκεῖνα εἰπεῖν ἀφείξω, πρὸς τὸ ζητούμενον
25 ἴσταται, καὶ φησὶ «Τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ Θεός, τὰ νῦν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πᾶσι πανταχοῦ μετανοεῖν, διότι ἔστησεν ἡμέραν, ἐν ἣ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρί, ᾧ ὥρισε, πίστιν παρασχῶν πᾶσιν,
30 ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν». "Ορα, κατασείσας αὐ-

10. Πράξ. 17, 25 - 26
12. Πράξ. 17, 26 - 28
14. Πράξ. 17, 30 - 31

11. Πράξ. 17, 24
13. Πράξ. 17, 29

γένος γιά νά κατοικεῖ σ' ὅλη τή γῆ»¹⁰. Αὐτό εἶναι χαρακτηριστικό γνώρισμα τοῦ Θεοῦ. Πρόσεχε λοιπόν τὸ ἐὰν αὐτὰ δὲν μπορούν νά λέγονται καί γιά τὸν Υἱό. «Ὁ ὁποῖος», λέγει, «εἶναι κύριος τοῦ οὐρανοῦ καί τῆς γῆς»¹¹, τὰ ὁποῖα νόμιζαν ὅτι εἶναι θεοί. Καί τῆ δημιουργία ἀνέφερε καί τοὺς ἀνθρώπους.

«Ὅρισε ὀρισμένες ἐποχές καί τὰ ὀρόσημα τῆς κατοικίας τους, γιά νά ψάχνουν τὸν Κύριο, μήπως καί τὸν βροῦν καί τὸν ψηλαφήσουν, ἂν καί βέβαια δὲν βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ τὸν καθένα μας· διότι μέσα σ' αὐτὸν Ζοῦμε καί κινούμαστε καί ὑπάρχομε, ὅπως εἶπαν καί μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ποιητές σας· Διότι αὐτοῦ γένος εἴμαστε»¹². Αὐτὸ τὸ εἶπε ὁ ποιητὴς Ἄρατος. Πρόσεχε πὺ παρουσιάζει τίς ἀποδείξεις καί ἀπὸ τὰ ὅσα συμβαίνουν σ' αὐτοὺς καί ἀπὸ τὰ ὅσα λέχθησαν.

«Ἄφοῦ λοιπόν εἴμαστε γένος τοῦ Θεοῦ, δὲν πρέπει νά νομίζομε ὅτι ἡ θεότητα μοιάζει μὲ χρυσὸ ἢ ἄργυρο ἢ λίθο, πὺ ἀποτελοῦν σκαλιστὰ ἔργα τέχνης καί ἀνθρώπινης συλλήψεως»¹³. Καί πράγματι, λέγει, γι' αὐτὸ ὀφείλομε. Καθόλου· διότι δὲν εἴμαστε ἐμεῖς ὅμοιοι, οὔτε καί οἱ ψυχές μας. Γιατί τέλος πάντων δὲν μίλησε πρὸς τοὺς φιλοσόφους κατὰ τρόπο εὐθύ καί δὲν εἶπε, Ἔθεός εἶναι ἐκ φύσεως ἀσώματος, ἀόρατος καί χωρὶς μορφή; Διότι θεωροῦσε ὅτι εἶναι περιττὸ στήν ἀρχὴ νά λέγει αὐτὰ πρὸς ἀνθρώπους, πὺ δὲν γνώριζαν ὅτι ὑπάρχει μόνο ἓνας Θεός. Γι' αὐτό, ἀφοῦ παρέλειψε νά μιλήσει γιά ἐκεῖνα, ἀναφέρεται σ' αὐτὸ πὺ ἦταν ὁ στόχος του καί λέγει· «Ἄφοῦ λοιπόν παρέβλεψε ὁ Θεός τοὺς χρόνους ἐκείνους τῆς ἄγνοιας, παραγγέλλει τώρα σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους παντοῦ νά μετανοοῦν, διότι ὅρισε ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποῖα πρόκειται νά κρίνει τὴν οἰκουμένη μὲ δικαιοσύνη καί μὲ ἄνδρα πὺ ὅρισε, πράγμα πὺ ἐπιβεβαίωσε πρὸς ὅλους, διότι ἀνέστησε αὐτὸν ἀπὸ τοὺς νεκρούς¹⁴. Πρόσεχε, ἀφοῦ προξένησε ἀνησυχία στή

τῶν τὴν διάνοιαν τῷ εἰπεῖν, «Ἔστησεν ἡμέραν», καὶ φοβήσας, τότε εὐκαίρως ἐπάγει τοῦτο τὸ «ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν». Ἄλλ' ἴδωμεν ἄνωθεν τὰ εἰρημένα.

5 2. «Ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις ἐκδεχομένου αὐτοῦ τοῦ Παύλου, παρωξύνετο», φησί, «τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ». Οὐκ ὀργὴν ἐνταῦθα οὐδὲ ἀγανάκτησιν ὁ παροξυσμός, ἀλλὰ διέγερσιν καὶ ζῆλον δηλοῖ, καθάπερ καὶ ἀλλαχοῦ, «Ἐγένετο», φησί, «παροξυσμὸς μετα-

10 ξὺν αὐτῶν». Ὅρα δὲ πῶς οἰκονομεῖται, καὶ ἄκοντα μεῖναι ἐκεῖ ἐκδεχόμενον ἐκείνους. Τί οὖν ἐστὶ, «Παρωξύνετο»; Ἀντὶ τοῦ «διηγείρετο» ὀργῆς γὰρ καὶ ἀγανακτήσεως πόρρω τὸ χάρισμα. Οὐκ ἔφερεν, ἀλλ' ἐτήκετο.

15 «Διελέγετο μὲν οὖν ἐν τῇ συναγωγῇ τοῖς Ἰουδαίοις», φησί, «καὶ τοῖς σεβομένοις». Ὅρα πάλιν αὐτὸν πρὸς Ἰουδαίους διαλεγόμενον. Σεβομένους δὲ τοὺς προσηλύτους λέγει· διεσπάρησαν γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι πανταχοῦ ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, ἅ-

20 μα καὶ ἐξ ἐκείνου τοῦ νόμου λυομένου, ἅμα δὲ διδάσκοντες εὐσέβειαν τοὺς ἀνθρώπους. Ἄλλ' οὐδὲν ἐκέρδαναν ἐκεῖνοι, ἀλλ' ἢ μόνον μαρτυρίας ἔσχον τῶν οἰκείων συμφορῶν.

«Τινὲς δέ», φησί, «τῶν Ἐπικουρείων καὶ τῶν

25 Στωϊκῶν φιλοσόφων συνέβαλον αὐτῷ». Οὐκέτι Ἀθηναῖοι τοῖς οἰκείοις νόμοις ἐχρῶντο, ἅτε ὑποπεσόντες ἤδη τοῖς Ῥωμαίοις. Καὶ πόθεν ἠθέλησαν οὗτοι συμβαλεῖν; Ἐπεὶ καὶ ἄλλους ἐώρων διαλεγομένους, καὶ δόξαν ἔχοντα τὸν ἄνθρωπον. Καὶ ὅρα, εὐθέως

30 ὑβριστικῶς· «ψυχικὸς γὰρ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ

15. Πράξ. 17, 16

17. Δηλαδή τὸν Σίλα καὶ τὸν

18. Πράξ. 17, 17

16. Πράξ. 15, 39

Τιμόθεο

19. Πράξ. 17, 18

σκέψη αὐτῶν μὲ τὸ νὰ πει, «Ὅρισε ἡμέρα», καὶ φόβησε αὐτούς, τότε τὴν κατάλληλη στιγμή προσθέτει αὐτό, τὸ «ἀνασταίνοντας αὐτὸν ἀπὸ τοὺς νεκρούς». Ἄλλ' ὡς ἐξετάσομε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ.

2. «Ἐνῶ δὲ ὁ Παῦλος περίμενε αὐτούς στὴν Ἀθήνα, ἀναστατωνόταν», λέγει, «τὸ πνεῦμα αὐτοῦ μέσα του»¹⁵. Ὁ παροργισμὸς αὐτὸς δὲν σημαίνει ἐδῶ ὀργή, οὔτε ἀγανάκτηση, ἀλλὰ διέγερση καὶ ζῆλο, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἄλλοῦ λέγει «Δημιουργήθηκε ἔντονη διαφωνία μεταξὺ τους»¹⁶. Πρόσεχε ὅμως πῶς ρυθμίζεται ἀπὸ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ νὰ μείνει ἐκεῖ καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλει, γιὰ νὰ περιμένει ἐκείνους»¹⁷. Τί λοιπὸν σημαίνει, «παρωξύνετο»; Λέγεται ἀντὶ τοῦ ἰδιώματος διότι τὸ χάρισμα θρίσκειται μακριὰ ἀπὸ τὴν ὀργὴ καὶ τὴν ἀγανάκτηση. Δὲν τὸ ὑπόφερε, ἀλλ' ἔλειωνε ἀπὸ μέσα του.

«Συνομιλοῦσε λοιπὸν μέσα στὴ συναγωγὴ», λέγει «μὲ τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς θεοσεβεῖς»¹⁸. Πρόσεχε πάλι αὐτὸν ποὺ συνομιλεῖ μὲ Ἰουδαίους. Θεοσεβεῖς δὲ λέγοντας ἐννοεῖ τοὺς προσήλυτους· διότι οἱ Ἰουδαῖοι διαρκορπίσθηκαν παντοῦ μετὰ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Χριστοῦ, ὁ ἓνας μὲν λόγος ἐπειδὴ καταλυόταν ἀπὸ ἐκεῖνον ὁ νόμος αὐτῶν, ὁ ἄλλος δὲ ἐπειδὴ δίδασκαν θεοσέβεια στοὺς ἀνθρώπους. Ὅμως τίποτε δὲν κέρδισαν ἐκεῖνοι, παρὰ μόνο ἔλαβαν ἐπιβεβαίωση τῶν δικῶν τους συμφορῶν.

«Μερικοὶ ὅμως», λέγει, «ἀπὸ τοὺς Ἐπικούρειους καὶ τοὺς Στωϊκοὺς φιλοσόφους συνομιλοῦσαν μὲ αὐτόν»¹⁹. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἔκαναν πλέον χρῆση τῶν δικῶν τους νόμων, ἐπειδὴ εἶχαν περιέλθει κάτω ἀπὸ τὴν ἐξουσία τῶν Ρωμαίων. Καὶ τί ἦταν ἐκεῖνο ποὺ τοὺς ἔκανε νὰ θελήσουν νὰ συνομιλήσουν μὲ αὐτόν; Ἐπειδὴ καὶ ἄλλους ἔβλεπαν νὰ συνομιλοῦν μὲ αὐτόν καὶ νὰ ἔχει μεγάλη φήμη αὐτός. Καὶ πρόσεχε, ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή ἐκδηλώνουν τὴν περιφρόνησίν τους. «Διότι ὁ σαρκικὸς ἄνθρωπος δὲν δέχεται

τοῦ Πνεύματος». «Ἐένων δαιμονίων», φησί, «δοκεῖ καταγγελεὺς εἶναι»· δαιμόνια τοὺς θεοὺς αὐτῶν ἐκάλουν· ἦσαν γὰρ αἱ πόλεις εἰδώλων πλήρεις.

«Ἐπιλαβόμενοι τε αὐτοῦ, ἐπὶ τὸν Ἄρειον πάγον 5 ἤγαγον, λέγοντες» (διὰ τί εἰς Ἄρειον πάγον αὐτὸν εἶλκον; Ὡς καταπλήξοντες, ἔνθα τὰς φονικὰς δίκας ἐδίκαζον)· «Δυνάμεθα γινῶναι τίς ἡ καινὴ αὐτῆ ἡ ὑπὸ σοῦ λαλουμένη διδαχὴ; ξενίζοντα γὰρ τινα εἰσφέρεις εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν. Ἄθηναῖοι δὲ πάν- 10 τες καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες ξένοι, εἰς οὐδὲν ἕτερον εὐκαίρουν, ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον». Ἐνταῦθα ἐκεῖνο ἐπισημαίνεται, ὅτι, καίτοι αἰεὶ ἐν τούτῳ ἀσχολούμενοι, τῷ λαλεῖν καὶ ἀκούειν, ὅμως ξενίζοντα ἐνόμιζον εἶναι ἐκεῖνα, ἅπερ οὐδέποτε ἤ- 15 κουσαν.

«Σταθεῖς δὲ ὁ Παῦλος ἐν μέσῳ τοῦ Ἄρειου πάγου ἔφη Ἄνδρες Ἄθηναῖοι, κατὰ πάντα ὡς δεισιδαιμονεστέρους ὑμᾶς θεωρῶ· διερχόμενος γὰρ καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν». Οὐκ εἶπε τοὺς δαί- 20 μονας ἀπλῶς, ἀλλὰ προοδοποιεῖ τῷ λόγῳ. Διὰ τοῦτο εἶπε· «Δυσιδαιμονεστέρους ὑμᾶς θεωρῶ», διὰ τὸν βωμόν.

«Ὁ Θεός», φησὶν, «ὁ ποιήσας τὸν κόσμον, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ». Ἐφθέγγετο φωνὴν μίαν, δι' 25 ἧς πάντα κατέστρεψε τὰ τῶν φιλοσόφων· οἱ μὲν γὰρ Ἐπικούρειοι αὐτόματά φησιν εἶναι τὰ πάντα καὶ ἀπὸ ἀτόμων συνεστάναι, οἱ δὲ Στωϊκοὶ σῶμα καὶ ἐκπύρωσιν, ὁ δὲ ἔργον Θεοῦ λέγει τὸν κόσμον, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ. Ὁρᾷς συντομίαν, καὶ ἐν συντομίᾳ 30 σαφήνειαν; Καὶ σκόπει τίνα ἦν ξενίζοντα αὐτούς·

20. Α' Κορ. 2, 14

22. Πράξ. 17, 19 - 21

24. Πράξ. 17, 24

21. Πράξ. 17, 18

23. Πράξ. 17, 22 - 23

τά ὅσα προέρχονται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα»²⁰. «Φαίνεται», λέγει, «νὰ εἶναι κήρυκας ξένων θεῶν»²¹. δαιμόνια ὀνόμαζαν τοὺς θεοὺς τοὺς διότι ἦταν οἱ πόλεις τοὺς γεμάτες ἀπὸ εἰδωλα.

«Ἄφοῦ πῆραν αὐτὸν τὸν ἔφεραν στὸν Ἄρειο πάγο, καὶ τοῦ εἶπαν» (γιατὶ τὸν ὀδήγησαν στὸν Ἄρειο πάγο; Μὲ σκοπὸ νὰ τὸν ἐκφοβίσουν μὲ τὸ μέρος στὸ ὁποῖο δικάζαν τίς δίκες γιὰ φόνους). «Μποροῦμε νὰ μάθομε ποιὰ εἶναι αὐτὴ ἡ καινούργια διδασκαλία ποὺ κηρύττεις σύ; διότι κάποιον παράξενο θεὸ φέρνεις στ' αὐτιά μας. Ὅλοι δὲ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ ξένοι ποὺ διέμεναν ἐκεῖ σὲ τίποτε ἄλλο δὲν διέθεταν τὸ χρόνο τοὺς παρὰ στὸ νὰ λένε καὶ ν' ἀκοῦν κάτι τὸ καινούργιο»²². Ἐδῶ γίνεται φανερὸ ἐκεῖνο, ὅτι δηλαδῆ, ἂν καὶ πάντοτε μὲ αὐτὸ ἀσχολοῦνταν, μὲ τὸ νὰ ὀμιλοῦν καὶ ν' ἀκοῦν, ὅμως θεωροῦσαν ὅτι εἶναι παράξενα πράγματα ἐκεῖνα γιὰ τὰ ὁποῖα ποτὲ δὲν ἄκουσαν κάτι.

«Ἄφοῦ στάθηκε ὁ Παῦλος στὸ μέσο τοῦ Ἀρείου πάγου εἶπε Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, βλέπω ὅτι εἶστε καθ' ὅλα οἱ πιὸ θρησκοὶ ἀπὸ ὅλους διότι καθὼς περνοῦσα καὶ ἔβλεπα τὰ ἱερά σας»²³. Δὲν εἶπε ἀπλῶς τοὺς δαίμονες, ἀλλὰ προετοιμάζει μὲ τὸ λόγο αὐτὸ ποὺ θέλει νὰ πει. Γι' αὐτὸ εἶπε, «Βλέπω ὅτι εἶστε οἱ πιὸ θρησκοὶ», ἐξ αἰτίας τοῦ βωμοῦ.

«Ὁ Θεός», λέγει, «ποὺ δημιούργησε τὸν κόσμον καὶ ὅλα ὅσα ὑπάρχουν μέσα σ' αὐτόν»²⁴. Εἶπε ἓνα λόγο, μὲ τὸν ὁποῖο κατέστρεψε ὅλα τὰ διδάγματα τῶν φιλοσόφων διότι οἱ μὲν Ἐπικούρειοι λένε ὅτι τὰ πάντα εἶναι αὐτόματα καὶ ὅτι ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἄτομα, ἐνῶ οἱ Στωικοὶ ὅτι ἀποτελοῦνται ἀπὸ ὕλη καὶ πῦρ, ὁ δὲ Παῦλος λέγει ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ἔργο τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅλα ὅσα ὑπάρχουν μέσα σ' αὐτόν. Βλέπετε συντομία καὶ μέσα στὴ συντομία σαφήνεια; Καὶ πρόσεχε ποιὰ ἦταν τὰ παράξενα πράγματα γι' αὐτούς· τὸ ὅτι δηλαδῆ ὁ Θεὸς δημιούργησε τὸν κό-

ὅτι ὁ Θεὸς τὸν κόσμον ἐποίησεν. Ἄ καὶ τῶν τυχόντων ἴσασι τινες νῦν, ταῦτα οὐκ ἤδεσαν Ἀθηναῖοι, καὶ Ἀθηναίων οἱ σοφοί· εἰ γὰρ ἐποίησε, δῆλον ὅτι καὶ Κύριος.

5 Ὅρα τί φησι θεότητος εἶναι γνώρισμ, τὸ δημιουργικόν· ὅπερ ἔχει καὶ ὁ Υἱός. Καὶ γὰρ οἱ προφηταὶ πανταχοῦ τοῦτο λέγουσι, Θεοῦ εἶναι τὸ δημιουργεῖν· οὐχ ὥσπερ ἐκεῖνοι, ἄλλον μὲν εἶναι τὸν ποιητήν, οὐ κύριον δέ, τὴν δὲ ἀγένητον ὕλην ὑποτιθέ-
 10 τες. Ἐνταῦθα λοιπὸν αἰνιγματωδῶς εἶπε τὸ αὐτοῦ καὶ ἔστησε, καὶ καθαιρεῖ τὸ ἐκείνων. «Οὐκ ἐν χειροποιήτοις», φησί, «κατοικεῖ»· οἰκεῖ μὲν γὰρ ἐν ναοῖς, ἀλλ' οὐκ ἐν τοιούτοις, ἀλλ' ἐν ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ. Ὅρα, τὴν σωματικὴν ἀνεῖλε λατρείαν. Τί οὖν; οὐ
 15 κατώκει ἐν τῷ ναῷ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις; Οὐ δῆτα, ἀλλ' ἐνήργει. Πῶς οὖν ἐθεραπεύετο ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων παρὰ Ἰουδαίοις; Οὐχ ὑπὸ χειρῶν, ἀλλ' ὑπὸ διανοίας, ἐπεὶ ἐκεῖνά γε οὐκ ἐζήτει οὕτως, ὡς προσδεόμενος. «Μὴ φάγομαι» γάρ, φησί, «κρέα ταύ-
 20 ρων, ἢ αἷμα τράγων πίομαι;».

Εἶτα, εἰπὼν, «Οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων θε-
 25 ραπεύεται, προσδεόμενός τινος», (ἐπεὶ οὐδὲ τοῦτο ἤρκει, τὸ μηδενὸς δεῖσθαι, ὅπερ ἀπεφήνατο θεῖον μὲν γὰρ καὶ τοῦτο, ἀλλὰ δεῖ καὶ ἕτερον προσεῖναι), ἐπάγει τὸ «αὐτὸς διδοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν καὶ τὰ πάντα». Δύο τεκμήρια θεότητος δείκνυσι, τὸ αὐτὸν τε μηδενὸς δεῖσθαι, καὶ πᾶσι πάντα παρέχειν. Πάραγε ἐνταῦθα, ὅσα περὶ Θεοῦ Πλάτων ἐφιλοσόφησεν, ὅσα Ἐπίκουρος, καὶ τὰ πάντα λῆρος πρὸς ταῦτα.

25. Πράξ. 17, 24
 26. Ψαλμ. 49, 13
 27. Πράξ. 17, 25

σμο. Αὐτὰ πού σήμερα τὰ γνωρίζουν καί μερικοί ἀπό τοὺς τυχόντες, αὐτὰ δὲν τὰ γνώριζαν οἱ Ἀθηναῖοι, καί μάλιστα οἱ σοφοὶ τῶν Ἀθηναίων· διότι, ἐὰν τὰ δημιούργησε, εἶναι φανερό ὅτι εἶναι καί Κύριος.

Πρόσεχε ποιὸ λέγει ὅτι εἶναι τὸ γνῶρισμα τῆς θεότητας, δηλαδή τὸ δημιουργικὸ, πρᾶγμα πού ἔχει καί ὁ Υἱός. Καθόσον οἱ προφῆτες παντοῦ αὐτὸ λένε, ὅτι τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ ἔργο τῆς δημιουργίας· ὄχι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι, πού νομίζουν ὅτι ἄλλος εἶναι ὁ δημιουργός, ἀλλὰ δὲν εἶναι κύριος, καί ὅτι ἡ ὕλη εἶναι ἀδημιούργητη. Ἐδῶ λοιπὸν εἶπε κατὰ τρόπο αἰνιγματικὸ ἐκεῖνο πού ἤθελε καί τὸ ἀντιπαρέταξε σ' ἐκεῖνο πού ἔλεγαν ἐκεῖνοι, καθαιρώντας αὐτό. «Δὲν κατοικεῖ», λέγει, «μέσα σὲ ναοὺς κατασκευασμένους ἀπὸ ἀνθρώπινα χέρια»²⁵· κατοικεῖ βέβαια μέσα σὲ ναοὺς, ὅμως ὄχι μέσα σὲ τέτοιους, ἀλλὰ μέσα στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ. Πρόσεχε, ἀναίρεσε τὴ σωματικὴ λατρεία. Τί λοιπὸν; δὲν κατοικεῖ στὸ ναὸ τῶν Ἱεροσολύμων; Ὁχι, βέβαια, ἀλλ' ἐνεργοῦσε ἐκεῖ. Πῶς λοιπὸν στοὺς Ἰουδαίους ὑπηρετοῦνταν ἀπὸ ἀνθρώπινα χέρια; Ὁχι ἀπὸ χέρια, ἀλλ' ἀπὸ τὴ διάνοια, διότι ἐκεῖνα δὲν τὰ ζητοῦσε τόσο πολὺ, σὰν κάτι πού νὰ τὰ εἶχε ἀνάγκη. Διότι, λέγει, «Μήπως θὰ φάγω κρέατα ταύρων ἢ θὰ πιῶ αἷμα τράγων;»²⁶.

Ἐπίτα, ἀφοῦ εἶπε, «Οὔτε ὑπηρετεῖται ἀπὸ χέρια ἀνθρώπινα, σὰν νὰ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ κάτι», (ἐπειδὴ οὔτε αὐτὸ πού εἶπε ἦταν ἀρκετό, τὸ ὅτι δηλαδή δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τίποτε, διότι εἶναι μὲν καί αὐτὸ θεῖο, ἀλλὰ πρέπει καί ἄλλο νὰ ὑπάρχει μαζί μ' αὐτό), προσθέτει τὸ «Αὐτὸς πού δίνει ζωὴ καί πνοή σ' ὅλα καί γενικὰ ὅλα»²⁷. Δύο ἀποδείξεις θεότητας προβάλλει, καί τὸ ὅτι αὐτὸς δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τίποτε, καί τὸ ὅτι χορηγεῖ σ' ὅλους τὰ πάντα. Φέρε ἐδῶ ὅσα φιλοσόφησε ὁ Πλάτων γιὰ τὸ Θεό, ὅσα ὁ Ἐπίκουρος, καί ὅλα αὐτὰ συγκρινόμενα μὲ αὐτὰ ἀποτελοῦν φλυαρία.

«Διδούς», φησί, «ζωὴν καὶ πνοήν». Ἴδου καὶ τῆς ψυχῆς δημιουργὸν αὐτὸν ποιεῖ, οὐ γεννήτορα. Ὅρα πάλιν πῶς καθαιρεῖ τὸν περὶ τῆς ὕλης λόγον, «ἐποίησέ τε», εἰπὼν, «ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀν-
5 θρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς». Ταῦτα βελτίω ἐκείνων, καὶ κατηγορία τῶν τε ἀτόμων καὶ τῆς ὕλης. Ἐνταῦθα δείκνυσιν ὅτι οὐκ ἔστι μερική, οὐδὲ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ὅπερ δὲ ἐκείνοί φασιν, οὐκ ἔστι τοῦτο δημιουργὸν εἶναι. Λέ-
10 γων δὲ μὴ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπεύεσθαι τὸν Θεόν, αἰνίττεται ὅτι διανοία καὶ νῶ θεραπεύεται.

«Οὗτος», φησὶν, «οὐρανοῦ καὶ γῆς κύριος». Οὐκοῦν οὐχ οἱ μερικοὶ δαίμονες. «Ὁ Θεός, ὁ ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ». Πῶς οὐρανόσ
15 γέγονε πρότερον δείξας, τότε ἀπεφήνατο ὅτι οὐκ ἐν χειροποιήτοις κατοικεῖ, ὡσεὶ ἔλεγεν· Ἐὶ Θεός, πάντα ἐποίησε δηλονότι, εἰ δὲ μὴ ἐποίησεν, οὐ Θεός'. «Θεοί, οἱ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν», φησὶν, «οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν». Πολλὰ μείζονα ἐκείνων δό-
20 γματα εἰσάγει (καίτοι οὐδέπω τὰ μεγάλα εἶπεν· οὐπω γὰρ καιρός· ἀλλ' ὡς παισὶ διελέγετο), τὴν δημιουργίαν, τὴν κυριότητα, τὸ ἀνενδεές.

3. Εἰπὼν δὲ ὅτι «πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων ἐξ ἑνὸς αἵματος ἐποίησε», τὸ πάντων αἴτιον τῶν ἀγαθῶν ἐ-
25 δήλωσε. Τί τούτου τοῦ ὑψηλοῦ ἴσον; Θαυμαστὸν μὲν γὰρ καὶ τὸ ἐξ ἑνὸς ποιῆσαι τοσοῦτους, τὸ δὲ πάντας αὐτὸν συγκρατεῖν, ἔτι πολλῷ θαυμαστότερον. «Διδούς» γὰρ, φησί, «πᾶσι πνοήν καὶ ζωήν».

Τί ἔστιν, «Ὅρισας προστεταγμένους καιρούς,
30 καὶ τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν, ζητεῖν τὸν

28. Πράξ. 17, 26

29. Πράξ. 17, 24

30. Πράξ. 17, 25

«Αὐτός πού δίνει», λέγει, «ζωή καὶ πνοή». Νὰ παρουσιάζει αὐτὸν καὶ τῆς ψυχῆς δημιουργό, καὶ ὄχι γεννήτορα. Πρόσεχε πάλι πῶς καταργεῖ τὴν περὶ ὕλης διδασκαλία, λέγοντας, «Δημιούργησε ὁλόκληρο τὸ ἀνθρώπινο γένος ἀπὸ ἓνα αἷμα γιὰ νὰ κατοικεῖ σ' ὅλη τὴ γῆ»²⁸. Αὐτὰ εἶναι καλύτερα ἀπὸ ἐκεῖνα καὶ ἀποτελοῦν κατηγορία καὶ τῶν ἀτόμων καὶ τῆς ὕλης. Ἐδῶ δείχνει ὅτι οὔτε ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου μερίζεται. Ἐκεῖνο ἀκριβῶς πού λένε ἐκεῖνοι, δὲν εἶναι δυνατὸ αὐτὸ νὰ εἶναι δημιουργός. Λέγοντας δὲ ὅτι ὁ Θεός δὲν ὑπηρετεῖται ἀπὸ χέρια ἀνθρώπινα, ὑπαινίσσεται ὅτι λατρεύεται μὲ τὴ διάνοια καὶ τὸ νοῦ.

«Αὐτός», λέγει, «εἶναι Κύριος τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς». "Ὁχι βέβαια οἱ ἐπὶ μέρους δαίμονες. «Ὁ Θεός, πο δημιούργησε τὸν κόσμον καὶ ὅλα ὅσα ὑπάρχουν μέσα σ' αὐτόν»²⁹. Ἄφου ἔδειξε πρῶτα πῶς ἐγίνε ὁ οὐρανός, τότε ἀνέφερε ὅτι δὲν κατοικεῖ σὲ ναοὺς κατασκευασμένους ἀπὸ χέρια ἀνθρώπινα, σὰν δηλαδὴ νὰ ἔλεγε· "Ἐὰν εἶναι Θεός, εἶναι φανερό ὅτι τὰ δημιούργησε ὅλα, ἐὰν δὲ δὲν τὰ δημιούργησε, δὲν εἶναι Θεός'. «Θεοί», λέγει, «πού δὲν δημιούργησαν τὸν οὐρανὸ καὶ τὴ γῆ ἄς καταστραφοῦν». Πολὺ πιὸ ἀνώτερα δόγματα εἰσάγει ἀπὸ τὰ διδάγματα ἐκείνων (ἂν καὶ βέβαια δὲν εἶπε ἀκόμα τὰ μεγαλύτερα· διότι δὲν ἦταν ἀκόμα ὁ κατάλληλος καιρὸς, ἀλλὰ μιλοῦσε σὰν νὰ μιλοῦσε πρὸς παιδιὰ), τὴ δημιουργία, τὴν κυριότητα, τὸ ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τίποτε.

3. Λέγοντας δὲ ὅτι «Δημιούργησε ὁλόκληρο τὸ ἀνθρώπινο γένος ἀπὸ ἓνα αἷμα». δήλωσε τὸ αἴτιον ὅλων τῶν ἀγαθῶν. Τί μπορεῖ νὰ ἐξισωθεῖ μὲ αὐτὸ τὸ τόσο ὑψηλό; Διότι εἶναι μὲν ἄξιο θαυμασμοῦ καὶ τὸ ὅτι ἀπὸ τὸν ἓνα δημιούργησε τόσους πολλούς, τὸ νὰ συγκρατεῖ ὁμως αὐτὸς ὅλους, αὐτὸ εἶναι πολὺ περισσότερο ἄξιο θαυμασμοῦ· διότι, λέγει, «Δίνει ζωὴ καὶ πνοὴ σ' ὅλα»³⁰.

Τί σημαίνει, «Ὅρισε ὀρισμένες ἐποχὲς καὶ τὰ ὀρόσημα τῆς κατοικίας τους, γιὰ νὰ ἀναζητοῦν τὸν Κύριον, μὴ

Θεόν, εἰ ἄρα γε ψηλαφήσειαν αὐτὸν καὶ εὐροίεν»;
 "Ὅτι οὐκ ἠναγκάζετό τις, φησί, περιϊέναι καὶ ζη-
 τεῖν τὸν Θεόν· ἢ, εἰ μὴ τοῦτο, ὅτι ὥρισε ζητῆσαι τὸν
 Θεόν. Ἄλλ' οὐ διὰ παντὸς τοῦτο ὥρισεν, ἀλλὰ «προσ-
 5 τεταγμένους καιρούς». Τοῦτο δὲ λέγει, δεικνύς ὅτι
 οὐδὲ νῦν ζητήσαντες εὐρον, καίτοι οὕτως ἦν φανε-
 ρῶς πρὸς τὸ εὐρίσκεισθαι, ὥσπερ ἂν εἰς μέσον τι ψη-
 λαφώμενον· οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα μὲν ἦν οὐρανός, ἀλ-
 λαχοῦ δὲ οὐ· οὐδὲ ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἦν, ἐν ἄλλῳ
 10 δὲ οὐ. Ὡστε καὶ κατὰ πάντα καιρόν, καὶ κατὰ πᾶ-
 σαν ὁροθεσίαν δυνατὸν αὐτὸν εὐρεῖν. Οὕτως ἄκονό-
 μησε τὸ ζητεῖσθαι, ὥστε μήτε τόπῳ κωλύεσθαι, μή-
 τε χρόνῳ. Καὶ αὐτὸ δὴ τοῦτο μάλιστα αὐτοῖς συνε-
 βάλλετο, εἴ γε ἠβούλοντο, τὸ πανταχοῦ εἶναι τὸν οὐ-
 15 ρανόν, τὸ ἐν παντὶ χρόνῳ εἶσθαι. Διὸ καὶ οὕτως
 εἶπε· «Καίτοι γε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἐνὸς ἐκάστου ἡμῶν
 ὑπάρχοντα», ἀλλ' ἐγγύς ὄντα πᾶσιν. Ὁ δὲ λέγει,
 τοῦτό ἐστιν· Οὐ μόνον τὴν ζωὴν ἔδωκε καὶ τὴν πνο-
 ῆν καὶ τὰ πάντα, ἀλλὰ καί, τὸ κεφάλαιον ἀπάντων,
 20 εἰς γινώσιν ἤγαγεν αὐτοῦ, δούς ταῦτα, δι' ὧν δυνά-
 μεθα εὐρεῖν αὐτὸν καὶ καταλαβεῖν. Ἄλλ' οὐκ ἠθε-
 λήσαμεν ζητῆσαι, καίτοι πρὸ ποδῶν ὄντα.

«Οὐ μακρὰν», φησὶν, «ἀπὸ ἐνὸς ἐκάστου ἡμῶν
 ὑπάρχοντα». Βαβαί! πᾶσιν ἐγγύς εἶναι λέγει τοῖς
 25 πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης οὔσι. Τί τούτου μεῖζον;
 "Ὅρα πῶς καὶ καθαιρεῖ τοὺς μερικούς. Τί λέγω μα-
 κρὰν; Οὕτως ἐγγύς ἐστιν, ὡς χωρὶς αὐτοῦ μὴ ζῆν·
 «Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν». Ὡς
 ἐν σωματικῷ ὑποδείγματι τοιοῦτόν τι λέγει· "Ὡς-

31. Πράξ. 17, 26 - 27

32. Πράξ. 17, 27

33. Πράξ. 17, 28

τυχόν και τόν βροῦν και τόν ψηλαφήσουν»³¹; "Οτι δέν ἦταν, λέγει, κάποιος ἀναγκασμένος νά περιφέρεται και νά ζητεῖ τὸ Θεό· ἢ, ἐάν ὄχι αὐτό, ὅτι ὄρισε αὐτοὺς ὥστε ν' ἀναζητήσουν τὸ Θεό. "Ομως δέν τὸ ὄρισε αὐτὸ γιὰ πάντα, ἀλλὰ «γιὰ ὀρισμένες ἐποχές». Αὐτὸ τὸ λέγει γιὰ νὰ δείξει ὅτι οὔτε τώρα πού τὸν ἀναζήτησαν τὸν βρῆκαν, ἂν και βέβαια ἦταν τόσο εὐκόλη ἢ ἀνεύρεσή του, σὰν νὰ ἦταν δηλαδὴ κάτι μπροστά μας πού μπορούσαμε νὰ τὸ ψηλαφοῦμε· διότι ὁ οὐρανὸς δέν ἦταν μόνο σ' ἓνα μέρος, ἐνῶ στὸ ἄλλο δέν ὑπῆρχε· οὔτε ὅτι κατὰ τὸν χρόνο αὐτὸ ὑπῆρχε, ἐνῶ κατὰ τὸν ἄλλο δέν ὑπῆρχε. Ἐπομένως σὲ κάθε ἐποχὴ και σὲ κάθε καθορισμένο μέρος μπορούσε ὁ ἄνθρωπος νὰ βρεῖ αὐτόν. "Ετσι ρύθμισε τὴν ἀναζήτησή του, ὥστε οὔτε ἀπὸ τὸν τόπο νὰ ἐμποδίζεται αὐτή, οὔτε ἀπὸ τὸ χρόνο. Καὶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα βέβαια βοηθοῦσε αὐτοὺς πάρα πολύ, ἐάν φυσικὰ ἤθελαν, τὸ ὅτι ὑπάρχει δηλαδὴ παντοῦ ὁ οὐρανός, τὸ ὅτι αὐτὸς ὑπάρχει σὲ κάθε ἐποχὴ. Γι' αὐτὸ και εἶπε τὸ ἐξῆς: «"Αν και βέβαια δέν βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ τὸν καθένα μας»³², ἀλλὰ βρίσκεται κοντὰ σ' ὅλους. Αὐτὸ δὲ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς: "Οχι μόνο ἔδωσε τὴ ζωὴ και τὴν πνοὴ και ὅλα γενικὰ, ἀλλὰ και αὐτὸ πού εἶναι τὸ σπουδαιότερο ἀπὸ ὅλα, δηλαδὴ ὁδήγησε τὸν ἄνθρωπο στὸ νὰ γνωρίσει αὐτόν, δίνοντας αὐτὰ μὲ τὰ ὁποῖα μπορούμε νὰ βροῦμε αὐτόν και νὰ τὸν κατανοήσουμε. Ἄλλ' ὅμως δέν θελήσαμε νὰ τὸν ἀναζητήσουμε, ἂν και βρίσκεται μπροστά στὰ πόδια μας.

«Δέν βρίσκεται», λέγει, «μακριὰ ἀπὸ τὸν καθένα μας». Πῶ πῶ! βρίσκεται λέγει κοντὰ σ' ὅλους πού βρίσκονται σ' ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης. Τί ὑπάρχει μεγαλύτερο ἀπ' αὐτό; Πρόσεχε πῶς καταργεῖ τοὺς ἐπὶ μέρους θεοὺς. Γιατί λέγω μακριὰ; Τόσο κοντὰ μας εἶναι, ὥστε χωρὶς αὐτόν νὰ μὴ ζοῦμε· «Διότι μέσα σ' αὐτόν ζοῦμε και κινούμαστε και ὑπάρχομε»³³. Σὰν νὰ λέγει κάτι

περ ἀδύνατον ἀγνοῆσαι τὸν ἀέρα, πανταχοῦ κεχυμέ-
νον, καὶ οὐ μακρὰν ἀφ' ἐνὸς ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρχον-
τα, μᾶλλον δὲ καὶ ἐν ἡμῖν ὄντα, οὕτω δὴ καὶ τὸν τῶν
ὄλων δημιουργόν'.

5 "Ορα πῶς πάντα αὐτοῦ λέγει εἶναι τὴν πρόνοι-
αν αὐτοῦ, φησί, καὶ τὴν συγκράτησιν, τὸ εἶναι παρ'
αὐτοῦ, τὸ ἐνεργεῖν, τὸ μὴ ἀπολέσθαι. Καὶ οὐκ εἶπε,
'Δι' αὐτοῦ', ἀλλά, ὃ ἐγγύτερον ἦν «'Ἐν αὐτῷ». Οὐ-
δὲν ἴσον εἶπεν ὁ ποιητῆς ἐκεῖνος, «τοῦ γὰρ καὶ γέ-
10 νος», εἰπὼν, «ἐσμέν»· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν περὶ τοῦ Δι-
ὸς εἶπεν, οὗτος δὲ περὶ Δημιουργοῦ αὐτὸ λαμβάνει,
οὐ τὸν αὐτὸν ἐκείνω λέγων, μὴ γένοιτο! ἀλλὰ τὰ κυ-
ρίως ἐπ' αὐτῷ εἰρημένα ἀρμόζων· ἐπεὶ καὶ βωμὸν
τούτου εἶπεν, οὐκ ἐκείνου, ὃν ἐσέβοντο· εἴρηται μὲν
15 γὰρ τινα καὶ πράττεται εἰς τοῦτον, ἀλλ' οὐκ ἴσασιν
"Ἕλληνες ὅτι εἰς αὐτόν, ἀλλ' εἰς ἕτερον αὐτὰ νενοή-
κασιν. Εἰπέ γὰρ μοι περὶ τίνος ἂν λεχθείη κυρίως,
«ἀγνώστῳ Θεῷ», περὶ τοῦ Δημιουργοῦ, ἢ περὶ τοῦ
δαίμονος; Δῆλον ὅτι περὶ τοῦ Δημιουργοῦ, εἰ καὶ
20 τὸν μὲν ἠγνόουν, τὸν δὲ ἤδεσαν. Ὁμοίως καὶ ὅτι
πάντα πεποίηκε, περὶ τοῦ Θεοῦ ἂν εἰρησθαι κυρίως
ἀρμόσειεν, ἢ τοῦ Διός, μιανοῦ τινος ἀνθρώπου, καὶ
καταπτύστου, καὶ γόητος.

Οὕτως οὐχ ὁμοίως ἐκείνω Παῦλος εἶπε, μὴ γέ-
25 νοιτο! καὶ τὸ «τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν», ἀλλ' ἕτερω
νῶ· γένος γὰρ Θεοῦ εἶπεν ἡμᾶς εἶναι· τουτέστιν, 'οἰ-
κείους, ἐγγυτάτους'· ἢ, ὡς ἂν τις εἴποι· 'Παροίκους
καὶ γείτονας'. "Ἰνα γὰρ μὴ πάλιν λέγωσι, «Ξενίζον-

παρόμοιο χρησιμοποιώντας σωματικό παράδειγμα. "Όπως άκριθῶς είναι άδύνατο ν' άγνοήσομε τόν άέρα, πού είναι παντοῦ διάχυτος, καί δέν βρίσκεται μακριά από τόν καθένα μας, ἢ καλύτερα καί μέσα μας βρίσκεται, ἔτσι λοιπόν καί τόν δημιουργό τῶν ὄλων.

Πρόσεχε πῶς λέγει ὅτι ὅλα είναι αὐτοῦ· ἡ πρόνοια, λέγει, είναι δική του, ἡ συγκράτηση, ἡ ὑπαρξή μας προέρχεται ἀπ' αὐτόν, καί τὸ ὅτι ἐνεργοῦμε καί τὸ ὅτι δέν καταστρεφόμαστε, ὀφείλεται σ' αὐτόν. Καί δέν εἶπε, "Ἐξ αἰτίας αὐτοῦ", ἀλλ' αὐτὸ πού ἦταν πλησιέστερο· «Μέσα σ' αὐτόν». Τίποτε τὸ ἴσο δέν εἶπε ὁ ποιητής ἐκεῖνος, λέγοντας, «Διότι γένος αὐτοῦ εἴμαστε»³³. ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν³⁴ τὸ εἶπε γιὰ τόν Δία, ἐνῶ αὐτός τὸ παίρνει ἀπ' αὐτόν καί τὸ λέγει γιὰ τόν Δημιουργό, χωρὶς νὰ ἐννοεῖ τόν ἴδιο μὲ ἐκεῖνον, μακριά μιὰ τέτοια σκέψη! ἀλλὰ προσαρμόζοντας πολὺ ὀρθά ἐκεῖνα πού λέχθηκαν σ' αὐτόν· καθόσον μίλησε καί γιὰ βωμὸ αὐτοῦ, ὄχι βέβαια ἐκεῖνου πού λάτρευαν ἐκεῖνοι· διότι ἔχουν λεχθεῖ μερικὰ καί ἀποδίδονται σ' αὐτόν, ὅμως δέν γνωρίζουν οἱ Ἕλληνες ὅτι ἀναφέρονται σ' αὐτόν, ἀλλ' ἀπέδωσαν αὐτὰ σ' ἄλλον. Διότι πές μου σὲ παρακαλῶ γιὰ ποιὸν θὰ μπορούσε νὰ λεχθεῖ κυρίως τὸ «Στὸν ἄγνωστο Θεό», γιὰ τόν Δημιουργό ἢ γιὰ τόν δαίμονα; Εἶναι φανερό ὅτι θὰ μπορούσε νὰ λεχθεῖ γιὰ τόν Δημιουργό, ἂν καί τόν μὲν Δημιουργό τόν ἀγνοοῦσαν, ἐνῶ τόν δαίμονα τόν γνώριζαν. Κατὰ τὴν ἴδια σκέψη καί τὸ ὅτι δημιούργησε τὰ πάντα ταιριάζει νὰ λεχθεῖ κυρίως γιὰ τὸ Θεό, παρὰ γιὰ τόν Δία, πού ἦταν κάποιος ἄνθρωπος μιαρός, βδελυρός καί ἀγύρτης.

Κατὰ τόν ἴδιο τρόπο οὔτε καί τὸ «Διότι γένος αὐτοῦ εἴμαστε» τὸ εἶπε ὁ Παῦλος γιὰ ἐκεῖνον, μακριά μιὰ τέτοια σκέψη! ἀλλὰ τὸ εἶπε μὲ ἄλλη ἐννοια· διότι εἶπε ὅτι εἴμαστε γένος τοῦ Θεοῦ· δηλαδή εἴμαστε δικοί του καί βρισκόμαστε πολὺ κοντὰ του· ἢ, ὅπως θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κάποιος· 'Εἴμαστε πάροικοι καί γείτονές του'. Διότι,

τα εἰσφέρεις εἰς τὰς ἀκοᾶς ἡμῶν» (οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀνθρώποις ἐναντίον), ἄγει τὸν ποιητὴν εἰς μέσον. Καὶ οὐκ εἶπεν, 'Οὐκ ὀφείλετε νομίζειν χρυσῶ ἢ ἀργύρῳ τὸ Θεῖον εἶναι ὅμοιον, ὡς μιαιοὶ καὶ παμμί-
 5 αροι!, ἀλλὰ ταπεινότερον, τοῦτο «οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν», φησὶν, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦτο. Τί δαὶ τὸ ὑπὲρ τοῦτο; Θεός· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο (ἐνεργείας γὰρ ἐστὶν ὄνομα), ἀλλὰ τέως τοῦτο· πλὴν οὐ λέγομεν τούτῳ τὸ Θεῖον εἶναι ὅμοιον· τίς γὰρ ἂν εἴποι;

10 "Ορα πῶς τὸ ἀσώματον εἰσήγαγεν· ἡ γὰρ διάνοια, ὅταν ὑποπτεύσῃ σῶμα, καὶ διάστημα ὑπονοεῖ. «Γένος οὖν ὑπάρχοντες τοῦ Θεοῦ, οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν», φησί, «χρυσῶ ἢ ἀργύρῳ ἢ λίθῳ, χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπου, τὸ Θεῖον εἶναι
 15 ὅμοιον'. 'Αλλ' εἴποι ἂν τις· 'Οὐ τοῦτο νομίζομεν· τί οὖν ταῦτα λέγει;'. 'Αλλὰ πρὸς τοὺς πολλοὺς ὁ λόγος ἦν αὐτῷ· καλῶς οὕτως εἶπεν. Εἰ γὰρ ἡμεῖς οὐκ ἔσμεν ὅμοιοι ἐκείνοις τὸ κατὰ ψυχὴν, πολλῶ μᾶλλον ὁ Θεός. Τέως ἀπάγει αὐτοὺς τῆς ὑπονοίας. Οὐ μόνον δὲ
 20 χαράγματι τέχνης τὸ Θεῖον οὐκ ἔστιν ὅμοιον, ἀλλ' οὐδὲ ἄλλη τινὶ ἀνθρωπίνῃ ὑπονοίᾳ ὑποβάλλεται· ἡ γὰρ τέχνη, ἢ διάνοια εὔρε. Διὰ τοῦτο οὕτως εἶπεν·
 "'Οπερ οὖν τέχνη ἀνθρωπίνῃ, ἢ διάνοια εὔρε, τοῦτο ὁ Θεός, καὶ ἐν λίθῳ οὐσία Θεοῦ, πῶς οὖν, εἰ ἐν αὐτῷ
 25 ζῶμεν, οὐχ εὐρίσκομεν αὐτόν;'. Διπλοῦν τὸ ἔγκλημα, ὅτι τε ἐκεῖνον οὐχ εὔρον, καὶ ὅτι τοιούτους εὔρον. Οὐδαμοῦ ἢ διάνοια ἀξιόπιστος καθ' ἑαυτήν. 'Αλλά, ἐ-

35. Πράξ. 17, 20

36. Πράξ. 17, 29

για να μη λένε πάλι, «Περίεργα πράγματα φέρνεις στ' αὐτιά μας»³⁵ (διότι τίποτε δὲν ὑπάρχει για τοὺς ἀνθρώπους τόσο ἀντίθετο), τοὺς ἀναφέρει τὸν ποιητή. Καὶ δὲν εἶπε, 'Δὲν πρέπει νὰ νομίζετε ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ὁμοιος μὲ χρυσὸ καὶ ἄργυρο, μιανοὶ καὶ παμμίανοι!', ἀλλὰ μὲ τρόπο πιὸ μαλακὸ λέγει αὐτὸ «Δὲν πρέπει νὰ νομίζομε», ἀλλ' ὅτι εἶναι κάτι ποὺ βρίσκεται πιὸ πάνω ἀπ' αὐτό. Ποιὸ δὲ εἶναι αὐτὸ ποὺ βρίσκεται πιὸ πάνω ἀπ' αὐτό; 'Ὁ Θεὸς' ἀλλ' οὔτε αὐτὸ λέγει (διότι τὸ ὄνομα δηλώνει ἐνέργεια), ἀλλὰ πρῶτα λέγει αὐτό· πλὴν ὅμως δὲν λέμε ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ὁμοιος μὲ αὐτό· διότι ποιὸς θὰ μπορούσε νὰ τὸ πει αὐτό;

Πρόσεχε πῶς διακήρυξε ὅτι τὸ θεῖο εἶναι ἀσώματο· διότι ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου ὅταν σκεφθεῖ σῶμα ὑπονοεῖ καὶ διάστημα. «'Αφοῦ λοιπὸν εἴμαστε γένος τοῦ Θεοῦ, δὲν πρέπει», λέγει, «νὰ νομίζομε ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ὁμοιος μὲ χρυσὸ ἢ ἄργυρο ἢ λίθο, μὲ τὸ σκαλιστὸ ἔργο τέχνης καὶ ἀνθρώπινης ἐπινοήσεως»³⁶. 'Αλλὰ θὰ μπορούσε νὰ πει κάποιος· 'Δὲν τὸ νομίζομε αὐτό· γιατί λοιπὸν τὰ λέγει αὐτά;'. Ὅμως τὰ λόγια αὐτὰ ἀπευθύνονταν πρὸς τοὺς πολλούς· πολὺ σωστὰ τὸ εἶπε αὐτό· Διότι, ἐὰν ἐμεῖς δὲν εἴμαστε ὁμοιοὶ μὲ ἐκείνους ὡς πρὸς τὴν ψυχὴ, πολὺ περισσότερο δὲν εἶναι ὁ Θεός. Κατ' ἀρχὴν ἀπομακρύνει αὐτοὺς ἀπὸ τὸ νὰ σκεφθοῦν κάτι παρόμοιο. Ὅχι δὲ μόνο ὁ Θεός δὲν εἶναι ὁμοιος μὲ τὸ σκαλιστὸ ἔργο τέχνης, ἀλλ' οὔτε ὑποκαθίσταται μὲ κάποια ἄλλη ἀνθρώπινη σκέψη· διότι καὶ ἡ τέχνη καὶ ἡ σκέψη τὸν βρῆκε. Γι' αὐτὸ μίλησε ἔτσι· ἐὰν λοιπὸν ἐκεῖνο ποὺ βρῆκε ἡ ἀνθρώπινη τέχνη καὶ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου, αὐτὸ εἶναι ὁ Θεός, καὶ ἐὰν καὶ στὸν λίθο ὑπάρχει ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, πῶς λοιπὸν, ἐὰν ζοῦμε μέσα σ' αὐτόν, δὲν βρίσκομε αὐτόν; Διπλὴ ἡ κατηγορία, καὶ διότι δὲν βρῆκαν ἐκεῖνον, καὶ διότι βρῆκαν τέτοιους θεούς. Πουθενὰ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι μόνος του ἄξιος ἐμπιστοσύνης. Ὅμως,

πειδὴ κατέσεισεν αὐτῶν τὴν ψυχὴν, δείξας ἀναπο-
λογήτους, ὄρα τί ἐπάγει.

«Τοὺς μὲν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδῶν, τανῦν
παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πᾶσι πανταχοῦ μετανο-
5 εῖν». Τί οὖν; Οὐδεὶς κολάζεται τούτων; Οὐδεὶς τῶν
θελόντων μετανοεῖν. Περὶ τούτων λέγει, οὐ περὶ τῶν
ἀπελθόντων, ἀλλ' οἷς παραγγέλλει. Οὐκ ἀπαιτεῖ λό-
γον ὑμᾶς, φησὶν. Οὐκ εἶπεν, 'Ἐκεῖνος παρείδεν',
οὐκ εἶπεν, 'Ἐἴασεν', ἀλλ' 'ὑμεῖς ἠγνοήσατε. 'Υπερ-
10 εἶδε' τουτέστιν, 'οὐκ ἀπαιτεῖ κόλασιν ὡς ἀξιόους ὄν-
τας κολάσεως'. 'ἠγνοήσατε. Καὶ οὐ λέγει, 'Ἐκόν-
τες ἐκακουργήσατε', ἀλλὰ τοῦτο διὰ τῶν ἄνω ἔδει-
ξε, «πανταχοῦ μετανοεῖν», εἰπών. 'Ἐνταῦθα πᾶσαν
τὴν οἰκουμένην αἰνίττεται.

15 4. "Ορα πῶς αὐτοὺς ἀπάγει τῶν μερικῶν. «Διό-
τι ἔστησεν ἡμέραν», φησὶν, ἐν ἧ μέλλει κρίνειν ἐν δι-
καιοσύνῃ». "Ορα, πάλιν τὴν οἰκουμένην εἶπεν, οὕτω
τοὺς ἀνθρώπους καλῶν.

'Ἐν ἀνδρί, ᾧ ὥρισεν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νε-
20 κρῶν». "Ορα πῶς πάλιν τὸ πάθος ἐδήλωσεν, ἀνα-
στάσεως μνημονεύσας. "Οτι δὲ ἀληθῆς ἡ κρίσις, δῆ-
λον ἐκ τῆς ἀναστάσεως· συγκατασκευάζεται γάρ· καὶ
ὅτι πάντα ἀληθείᾳ εἶπε, δῆλον ἐξ ὧν ἀνέστη. "Οτι
δὲ καὶ πᾶσι ταύτην παρεῖχον πίστιν, τὸ ἀναστῆναι
25 αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ τοῦτο λοιπὸν δῆλον. Ταῦτα
εἴρηται μὲν πρὸς Ἀθηναίους, καιρὸν δ' ἂν ἔχοι καὶ
πρὸς ἡμᾶς λέγεσθαι ὅτι πάντας πανταχοῦ μετανοεῖν
δεῖ, ὅτι ὥρισεν ἡμέραν ἐν ἧ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκου-
μένην. "Ορα πῶς καὶ δικαστὴν αὐτὸν εἰσάγει, καὶ

37. Πράξ. 17, 30

38. Πράξ. 17, 31

39. Ρωμ. 14, 9

ἐπειδὴ ἔβαλε ἀνησυχία μέσα στήν ψυχή τους, δείχνοντας ὅτι εἶναι ἀδικαιολόγητοι, πρόσεχε τί προσθέτει.

«Παραβλέποντας λοιπόν ὁ Θεός τὰ χρόνια ἐκεῖνα τῆς ἄγνοιας, παραγγέλλει τώρα παντοῦ σ' ὄλους τοὺς ἀνθρώπους νὰ μετανοοῦν»³⁷. Τί λοιπόν; κανέννας δὲν τιμωρεῖται ἀπὸ αὐτούς; Κανέννας ἀπὸ ἐκείνους πού θέλουν νὰ μετανοήσουν. Γι' αὐτούς λέγει, ὄχι γιὰ ἐκείνους πού πέθαναν, ἀλλὰ γι' αὐτούς στοὺς ὁποίους ἀπευθύνεται ἡ παραγγελία του. Δὲν ζητᾶ λόγο ἀπὸ σαs, λέγει. Δὲν εἶπε, Ἐκεῖνος σαs παρέβλεψε', δὲν εἶπε, Ἐσαs ἐγκατέλειψε', ἀλλὰ Ἐσεῖς τὸν ἀγνοήσατε'. «Ἐπερεῖδε» δηλαδή, Ἐδὲν ζητᾶ τιμωρία, ἂν καὶ εἴστε ἄξιοι τιμωρίας'. Τὸν ἀγνοήσατε. Καὶ δὲν λέγει, «Μὲ τῆ θέλησή σας διεπράξατε τὸ κακούργημα', ἀλλ' αὐτὸ τὸ φανέρωσε μὲ τὰ ὅσα εἶπε προηγουμένως, λέγοντάς, «Νὰ μετανοοῦν παντοῦ». Ἐδῶ ὑπαινίσσεται ὀλόκληρη τὴν οἰκουμένη.

4. Πρόσεχε πῶς ἀπομακρύνει αὐτούς ἀπὸ τοὺς ἐπὶ μέρους θεοὺς. «Διότι ὄρισε», λέγει, «ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποία πρόκειται νὰ κρίνει τὴν οἰκουμένη μὲ δικαιοσύνη»³⁸. Πρόσεχε, πάλι ἀνέφερε τὴν οἰκουμένη, ὀνομάζοντας ἔτσι τοὺς ἀνθρώπους.

«Μὲ ἄνδρα πού ὄρισε καὶ τὸν ὁποῖο ἀνέστησε ἀπὸ τοὺς νεκρούς»³⁹. Πρόσεχε πῶς πάλι δήλωσε τὸ πάθος, ἀναφέροντας τὴν ἀνάσταση. Τὸ ὅτι δὲ εἶναι ἀληθινὴ ἡ κρίση, γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὴν ἀνάσταση· διότι διενεργοῦνται μαζί. Καὶ τὸ ὅτι ὅσα εἶπε εἶναι ἀληθινά, γίνεται φανερὸ ἀπὸ τὸ ὅτι ἀναστήθηκε. Τὸ ὅτι δὲ καὶ σ' ὄλους δίδασκαν αὐτὴν τὴν πίστη, τὸ ὅτι δηλαδή αὐτὸς ἀναστήθηκε ἀπὸ τοὺς νεκρούς, καὶ αὐτὸ βέβαια εἶναι φανερό. Αὐτὰ μὲν ἔχουν λεχθεῖ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, θὰ ἦταν κατάλληλο ὅμως νὰ λεχθοῦν καὶ πρὸς ἐμᾶς, ὅτι πρέπει παντοῦ ὅλοι μας νὰ μετανοήσομε, διότι ὄρισε ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποία πρόκειται νὰ κρίνει τὴν οἰκουμένη. Πρόσεχε πῶς παρουσιάζει αὐτὸν καὶ δικαστή, καὶ νὰ φροντίζει γιὰ

προνοοῦντα τοῦ κόσμου, καὶ φιλόανθρωπον, καὶ συγγνωμονικόν, καὶ δυνατόν, καὶ σοφόν, καὶ πάντα ἀπλῶς Δημιουργοῦ ἔχοντα. Ἀπόδειξιν ἔδωκε τοῦ ἀναστήναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν τὰ εἰρημένα.

5 Μετανοήσωμεν οὖν πάντως γὰρ κριθῆναι δεῖ. Εἰ μὴ ἀνέστη ὁ Χριστός, οὐ κρινόμεθα, εἰ δὲ ἀνέστη, πάντως κρινόμεθα· «Εἰς τοῦτο γὰρ καὶ ἀπέθανεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ», φησί· καὶ πάλιν· «Πάντες γὰρ παραστησόμεθα τῷ βήματι
10 τοῦ Χριστοῦ, ἵνα ἕκαστος κομίσηται πρὸς ἃ ἔπραξε». Μὴ δὴ νομίσητε ῥήματα μόνον εἶναι ταῦτα· ἰδοὺ καὶ τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν πάντων εἰσήγαγε λόγον· οὐ γὰρ ἄλλως κρίνεται ἢ οἰκουμένη. Καὶ τὸ «ἀναστήσας δὲ αὐτὸν ἐκ νεκρῶν», περὶ σώματος ἐστίν
15 εἰρημένον· τοῦτο γὰρ καὶ νεκρόν, τοῦτο καὶ πέπτωκε. Παρὰ Ἑλλησιν ὡσπερ τὰ τῆς δημιουργίας, οὕτω καὶ τὰ τῆς κρίσεως ἀθετεῖται. Ταῦτα δὲ παίδων εὐρήματα, καὶ μεθύοντων ἀνθρώπων ἐστίν.

Ἄλλ' ἡμεῖς, οἱ περὶ τούτων ἀκριβῶς εἰδότες,
21 πράττωμέν τι τῶν χρησίμων, καὶ σπουδάζωμεν οἰκειωθῆναι τῷ Χριστῷ. Μέχρι πότε ἐχθραίνομεν πρὸς αὐτόν; μέχρι πότε πρὸς αὐτὸν ἀηδῶς ἔχομεν; Μὴ γένοιτο! φησί· τί ταῦτα λέγεις; Οὐκ ἐβουλόμην ταῦτα λέγειν, εἰ μὴ ταῦτα ἔπραττε ὑμεῖς· νυνὶ δὲ τί τὸ
25 κέρδος τῆς τῶν λόγων σιγῆς, τῶν πραγμάτων οὕτω βωόντων μετὰ πάσης περιφανείας; Πῶς οὖν αὐτὸν φιλήσομεν; Εἶπον μὲν μυριάκις μυρία, ἐροῦμεν δὲ καὶ νῦν. Τρόπον ἓνα εἰρηκένοι μοι δοκῶ, πολὺ μέγαν καὶ θαυμαστόν· μετὰ τοῦ τὰ κοινῇ γινόμενα λο-
30 γίζεσθαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τосαῦτα ὄντα, ὅσα οὐδὲ ἀριθμεῖν τις δύναται, καὶ ὑπὲρ τούτων ἀπάντων χάριτας εἰδέναι αὐτῷ, καὶ τὰ ἑκάστῳ ἡμῶν γεγενημένα

τόν κόσμο, καί φιλόανθρωπο, καί νά παρέχει συγχώρηση, καί δυνατό, καί σοφό, καί γενικά ὅτι ἔχει ὅλα τὰ γνωρίσματα τοῦ Δημιουργοῦ. Ἀπέδειξαν ὅτι αὐτός ἀναστήθηκε ἀπό τοὺς νεκροὺς τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ.

Ἄς μετανοήσομε λοιπόν· διότι ὅπωςδήποτε πρέπει νά κριθοῦμε· Ἐάν δὲν ἀναστήθηκε ὁ Χριστός, δὲν κρινόμαστε, ἐάν ὅμως ἀναστήθηκε, ὅπωςδήποτε τότε κρινόμαστε· «Διότι γι' αὐτό», λέγει, «καί πέθανε γιά νά γίνει Κύριος καί τῶν νεκρῶν καί τῶν ζώντων»³⁹· καί πάλι· «Διότι ὅλοι θὰ παρουσιασθοῦμε μπροστά στό βῆμα τοῦ Χριστοῦ, γιά νά λάβει ὁ καθένας ἐκεῖνα πού ἔπραξε»⁴⁰. Μή λοιπόν νομίσετε ὅτι αὐτά εἶναι μόνο λόγια· νά καί τῆ διδασκαλία γιά τὴν ἀνάσταση ὅλων κήρυξε· διότι ἀλλιῶς δὲν κρίνεται ἡ οἰκουμένη. Καί τὸ «Ἀνασταίνοντας αὐτόν ἀπό τοὺς νεκρούς», ἔχει λεχθεῖ γιά τὸ σῶμα· διότι αὐτὸ εἶναι νεκρό, αὐτὸ ἔχει πέσει στὴν ἁμαρτία. Ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες ὅπως ἀκριβῶς ἀπορρίπτονται τὰ τῆς δημιουργίας, ἔτσι καί τὰ τῆς κρίσεως. Αὐτὰ εἶναι ἐπινοήματα παιδιῶν καί μεθυσμένων ἀνθρώπων.

Ἄλλ' ἐμεῖς, πού γνωρίζομε αὐτὰ μὲ ἀκρίβεια, ἄς πράττομε κάτι ἀπὸ τὰ χρήσιμα, καί ἄς φροντίζομε νά κάνομε φίλο μας τὸ Χριστό. Μέχρι πότε θὰ εἶμαστε ἐχθροὶ πρὸς αὐτόν; μέχρι πότε θὰ ἀποστρεφόμαστε αὐτόν; Μὴ γένοιτο! λέγει· γιατί τὰ λές αὐτά; Δὲν ἤθελα νά τὰ λέγω αὐτά, ἐάν δὲν κάμνατε σεῖς αὐτά· τώρα ὅμως ποῖο εἶναι τὸ κέρδος ἀπὸ τὸ σταμάτημα τῶν λόγων, τῆ στιγμῆ πού τὰ γεγονότα κραυγάζουν τόσο πολὺ καί τόσο ὀλοκάθαρα; Πῶς λοιπόν θ' ἀγαπήσομε αὐτόν; Σᾶς εἶπα πάρα πολλὰ ἀμέτρητες φορές, θὰ σᾶς πῶ δὲ καί τώρα. Νομίζω ὅτι ἔχω βρεῖ ἕναν τρόπο πολὺ σπουδαῖο καί ἀξιοθαύμαστο· μαζί δηλαδή μὲ τὸ νά σκεπτόμαστε τὰ ὅσα γίνονται ἀπὸ τὸ Θεὸ πρὸς ὅλους μας καί τὰ ὁποῖα εἶναι τόσα πολλά, ὅσα δὲν μπορεῖ κανεὶς οὔτε καί νά τὰ μετρήσει, καί γιά ὅλα αὐτὰ πρέπει νά εὐγνωμονοῦμε αὐτόν, ἄς σκεπτό-

ἐννοῶμεν πάντες, καὶ καθ' ἑκάστην ἀναλογιζώμεθα τὴν ἡμέραν.

Ἐπειδὴ τοίνυν μεγάλην ἔχει τὴν ἰσχὺν ταῦτα, ἕκαστος ἡμῶν ἀναλογιζέσθω παρ' ἑαυτῶ, καὶ μετὰ
 5 ἀκριβείας ἀνερευνάτω, εἴ ποτε εἰς κινδύνους προσ-
 πεσῶν διέφυγε τὰς τῶν ἐναντίων χειράς, καὶ καθά-
 περ ἐν βίβλῳ τὰς εὐεργεσίας ἀναγράφτους ἔχέτω τοῦ
 Θεοῦ· οἶον, εἴ ποτε ἐξελθὼν εἰς ὁδὸν ἁωρία, διέφυ-
 γε κίνδυνον· εἴ ποτε πονηροῖς ἀνθρώποις συμβαλὼν
 10 ἀνώτερος αὐτῶν γέγονεν· εἴ ποτε νόσω περιπεσὼν,
 πάντων ἀπεγνωκότων, ἀνήνεγκε· μέγα γὰρ τοῦτο δύ-
 ναται πρὸς τὸ οἰκτιροῦν ἡμᾶς τῷ Θεῷ. Εἴ γὰρ δὴ
 Μαρδοχαῖος ἐκεῖνος, τὰ ὑπ' αὐτοῦ γεγενημένα ἀγα-
 θὰ ἔργα εἰς μνήμην ἔλθόντα τοῦ βασιλέως, οὕτως ἔ-
 15 σχε προϊστάμενα, ὡς πάλιν ἐπὶ τὴν λαμπρότητα ἐ-
 κείνην ἔλθειν, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς, ἂν ἀναμνησθῶ-
 μεν, καὶ δύο τούτων ἀκριβῆ ποιησώμεθα ἐξέτασιν
 τῶν πραγμάτων, τί μὲν ἡμάρτομεν ἡμεῖς εἰς Θεόν,
 τί δὲ αὐτὸς εἰς ἡμᾶς ἀγαθὸν εἴργασται· οὕτω καὶ
 20 εὐχάριστοι ἐσόμεθα, καὶ πάντα προησόμεθα.

Ἄλλ' οὐδεὶς τούτων οὐδενὸς ποιεῖται μνήμην·
 ἀλλ' ὥσπερ περὶ ἁμαρτημάτων λέγομεν ὅτι ἁμαρτω-
 λοί ἐσμεν, οὐ κατ' εἶδος αὐτὰ ἐξετάζοντες, οὕτω καὶ
 περὶ τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ, ὅτι εὐηργέτησεν ἡ-
 25 μᾶς, λέγοντες, ὁ Θεός, οὐ κατ' εἶδος αὐτὰ ἐξετάζο-
 μεν, οὐ λέγομεν ποῦ, καὶ πόσα, καὶ ἐν ποίῳ καιρῷ.
 Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ νῦν πολλὴν ποιησώμεθα τὴν ἀκριβει-
 αν· εἴ μὲν γάρ τις καὶ τὰ πάλαι ἀναλαβεῖν δύναται,
 πάντα ἀναλογιζέσθω ἀκριβῶς, ὡς μέγαν εὐρήσων
 30 θησαυρόν. Τοῦτο καὶ πρὸς τὸ μὴ ἀπογινώσκειν χρή-

μαστε ὅλοι μας καὶ ἐκεῖνα ποὺ ἔχουν γίνει στὸν καθένα καὶ ξεχωριστά, καὶ ἄς ἀναλογιζόμαστε αὐτὰ καθημερινά.

Ἐπειδὴ λοιπὸν αὐτὰ ἔχουν μεγάλη δύναμη, ὁ καθένας μας ἄς σκέπτεται μόνος του καὶ ἄς ἐξετάζει αὐτὰ μὲ προσοχή, ἐὰν κάποτε συνέβηκε νὰ περιέπεσε σὲ κινδύνους καὶ νὰ διέφυγε τὰ χέρια τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἄς ἔχει σὰν σὲ βιβλία γραμμένες τίς εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ· γιὰ παράδειγμα, ἐὰν κάποτε βγῆκε στὸ δρόμο σὲ ἀκατάλληλη ὥρα καὶ διέφυγε τὸν κίνδυνο· ἐὰν κάποτε ἦρθε σὲ σύγκρουση μὲ κακοὺς ἀνθρώπους καὶ ὑπερίσχυσε αὐτῶν· ἐὰν κάποτε περιέπεσε σὲ ἀσθένεια, καὶ, ἐνῶ ὅλοι ἀπελπίσθηκαν, ξαναβρῆκε τίς δυνάμεις του· διότι αὐτὸ μπορεῖ σὲ μεγάλο βαθμὸ νὰ μᾶς συμφιλιώσει μὲ τὸ Θεό. Πράγματι λοιπὸν ἐὰν ὁ Μαρδοχαῖος ἐκεῖνος, τὰ ἀγαθὰ ἔργα ποὺ εἶχαν γίνει ἀπ' αὐτόν, ἀφοῦ τὰ θυμήθηκε ὁ βασιλιάς, τόσο πολὺ βοήθησαν αὐτόν, ὥστε πάλι νὰ ἐπανέλθει στὴν προηγούμενη ἐκείνη λαμπρότητά του⁴¹, πολὺ περισσότερο ἔμεῖς, ἂν φέρομε στὴ μνήμη μας καὶ ἐξετάσομε μὲ προσοχή δύο ἀπὸ αὐτὰ τὰ πράγματα, ποῖα μὲν ἀμαρτήματα διαπράξαμε ἔμεῖς πρὸς τὸ Θεό, ποῖα δὲ ἀγαθὰ μᾶς χάρισε αὐτός· ἔτσι καὶ θὰ εὐχαριστήσομε αὐτόν καὶ ὅλα τὰ ἀμαρτήματά μας θὰ τὰ ἐξαλείψομε.

Ὅμως κανένας δὲν θυμᾶται τίποτε ἀπ' αὐτὰ, ἀλλ' ὅπως ἀκριβῶς λέμε, σχετικὰ μὲ τὰ ἀμαρτήματά μας, ὅτι εἴμαστε ἀμαρτωλοί, χωρὶς νὰ ἐξετάζομε ξεχωριστὰ τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ, ἔτσι καὶ σχετικὰ μὲ τίς εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ, λέμε μὲν ὅτι ὁ Θεὸς μᾶς εὐεργέτησε, δὲν ἐξετάζομε ὅμως ξεχωριστὰ μιὰ-μιὰ τίς εὐεργεσίες, δὲν λέμε ποῦ, πόσες εὐεργεσίες δεχθήκαμε καὶ σὲ ποῖον καιρό. Ὅμως ἀπὸ τώρα καὶ στὸ ἐξῆς ἄς ἐξετάζομε μὲ πολλή προσοχή ὅλα αὐτὰ· διότι, ἐὰν κάποιος μπορεῖ νὰ φέρει στὴ μνήμη του καὶ τὰ ὅσα συνέβηκαν σ' αὐτόν παλαιότερα, ἄς τὰ σκέπτεται ὅλα μὲ προσοχή, διότι θὰ βρεῖ μεγάλο θησαυρό. Αὐτὸ μᾶς εἶναι χρήσιμο καὶ γιὰ νὰ μὴ ἀπελ-

σιμον ἡμῖν· ὅταν γὰρ ἴδωμεν ὅτι προέστη πολλάκις ἡμῶν, οὐκ ἀπογνωσόμεθα, οὐδὲ ἠγησόμεθα ἀπερριφθαι, ἀλλ' ἐνέχυρον αὐτοῦ μέγα ληψόμεθα τῆς περὶ ἡμῶν κηδεμονίας, ὅταν ἐννοήσωμεν ὅτι ἁμαρτόντες 5 οὐ κολαζόμεθα, ἀλλὰ καὶ προστασίας ἀπολαύομεν.

5. Εἶπω δὴ τι καὶ γὰρ ὅπερ ἀκήκοα παρὰ τινος· Γέγονέ πού τις παῖς, καί ποτε συνέβη αὐτὸν εἶναι ἐν ἀγρῷ μετὰ τῆς μητρός, οὐπω πεντεκαιδεκαέτη γε-
 10 γονότα· τότε δὴ, χαλεποῦ τινος ἀέρος συμβάντος, πυ-
 ρετὸς ἐπέπεσεν ἀμφοτέροις· καὶ γὰρ τὸ μετόπωρον ἦν. Τότε δὴ ἡ μὲν μήτηρ ἔφθασεν εἰσελθεῖν ἐπὶ τῆς πόλεως, ὁ δὲ παῖς, τῶν ἰατρῶν ἐκεῖ κελευόντων μέ-
 νειν, καὶ τοῦ πυρετοῦ καίοντος, ἀνακογχυλίζειν ἤρ-
 15 οῖόμενος, εἰ μὴδ' ὀτιοῦν λάβοι. Ἄτε δὴ οὖν παῖς, ὑπὸ φιλονεικίας ἀκαίρου οὐ προσήκατο. Ὡς δὲ ἐπέ-
 βη τῆς πόλεως, παρέθη τὰ τῆς γλώττης, καὶ ἄλαλος ἦν ἐπὶ πολὺ, οὐδὲν ἔναρθρον φθεγγόμενος, ἀλλὰ ἀνε-
 γίνωσκε μὲν, καὶ εἰς διδασκάλους ἐφοῖτα ἐπὶ πολὺν
 20 χρόνον, ἀπλῶς δὲ καὶ ἄσημα. Πάντα οὖν αὐτῷ τὰ τῆς ἐλπίδος ἐκκέκοπτο, καὶ ὀδύνης ἦν ἡ μήτηρ με-
 στή· καὶ πολλὰ μὲν ἐπενόησαν ἰατροί, πολλὰ δὲ ἄλ-
 λα πολλοί, ἴσχυε δὲ οὐδεῖς, ἕως ὅτε ὁ φιλόανθρωπος
 Θεὸς ἰάσατο τὸν τῆς γλώττης δεσμόν, καὶ τότε ἀνή-
 25 νεγκε, καὶ εἰς τὴν προτέραν ἐπανήγαγεν εὐγλωττί-
 αν αὐτὸν καὶ τρανότητα.

Διηγῆσατο δὲ αὐτοῦ ἡ μήτηρ, καὶ ὅτι δὴ καὶ παι-
 δίον ὄν σφόδρα μικρόν, περὶ τὴν ρῖνα πάθος ἔσχεν,

πιζόμαστε· διότι, ὅταν δοῦμε ὅτι μᾶς βοήθησε πολλές φορές, δὲν θ' ἀπελπισθοῦμε, οὔτε θὰ νομίσουμε ὅτι περιφρονηθήκαμε, ἀλλὰ θὰ λάβομε μεγάλη ἐγγύηση τῆς φροντίδας του γιὰ μᾶς, ὅταν σκεφθοῦμε ὅτι, ἂν καὶ ἁμαρτήσαμε, ὄχι μόνο δὲν τιμωρούμαστε, ἀλλὰ καὶ ἀπολαμβάνομε καὶ τὴν προστασία του.

5. Θὰ πῶ λοιπὸν καὶ ἐγὼ κάτι ποῦ ἄκουσα ἀπὸ κάποιον· Ὑπῆρχε κάποιου κάποιο παιδί, καὶ συνέβηκε κάποτε αὐτὸ νὰ βρίσκεται στὸν ἀγρὸ μαζὶ μὲ τὴ μητέρα του, χωρὶς νὰ εἶχε ἀκόμα κλείσει τὰ δεκαπέντε χρόνια του· τὴ στιγμὴ λοιπὸν ἐκείνη συνέβηκε νὰ φυσήξει φοβερὸς ἀέρας καὶ προσβλήθηκαν καὶ οἱ δύο ἀπὸ πυρετό· καθόσον ἦταν φθινόπωρο. Τότε λοιπὸν ἡ μὲν μητέρα πρόλαβε νὰ μπεῖ στὴν πόλη, τὸ δὲ παιδί, ἐπειδὴ οἱ γιατροὶ ἔδωσαν ἐντολὴ νὰ μείνει ἐκεῖ καὶ ἐπειδὴ ὁ πυρετὸς τὸ ἔκαιγε, ἄρχισε νὰ κάνει μὲ νερὸ γαργάρα στὸ στόμα του, τάχα ἀσκώντας ἐγκράτεια, στὴν πραγματικότητα ὅμως νομίζοντας ὅτι θὰ σβήσει τὴ φωτιὰ ποῦ τὸ ἔκαιγε, μὴ παίρνοντας τίποτε ἄλλο. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἦταν παιδί, ἀπὸ ὑπέρμετρο πείσμα δὲν σταματοῦσε αὐτὸ ποῦ ἔκαμνε. Ὅταν δὲ ἔφθασε στὴν πόλη, δέθηκε ἡ γλώσσα του καὶ ἦταν ἄλαλο γιὰ πολὺ καιρὸ, χωρὶς νὰ λέγει οὔτε μιὰ κουβέντα, ἀλλὰ διάβαζε μὲν καὶ φοιτοῦσε σὲ δασκάλους γιὰ πολὺ χρόνον, ἄσκοπα ὅμως καὶ χωρὶς νὰ ὑπάρχει κανένα σημάδι βελτιώσεώς του. Ὅλες λοιπὸν οἱ ἐλπίδες αὐτοῦ κόβονταν καὶ ἡ μητέρα του ἦταν γεμάτη ἀπὸ ἀνυπόφορο πόνον· καὶ πολλὰ ἐπινόησαν οἱ γιατροὶ, πολλὰ ἄλλα δὲ καὶ πολλοὶ ἄλλοι, κανένας ὅμως δὲν κατόρθωνε νὰ κάνει κάτι, μέχρις ὅτου ὁ φιλόθεος Θεὸς θεράπευσε τὸ δέσιμο τῆς γλώσσας του, καὶ τότε ἔδωσε σ' αὐτὸ καὶ πάλι τὴ δυνατότητα νὰ ὁμιλεῖ καὶ τὸ ἐπανέφερε στὴν προηγούμενη εὐγλωττία καὶ δυνατότητά του.

Διηγῆθηκε δὲ ἡ μητέρα του ὅτι καὶ ὅταν ἦταν παιδί, πολὺ μικρὸ παιδί, εἶχε πάθει κάτι στὴ μύτη του, ποῦ τὸ

ὁ καλοῦσι πολύπουν· καὶ πάλιν ἰατροὶ ἀπεγνώκεισαν, καὶ τελευτῆσαι ἠϋχετο ἡ μήτηρ, καὶ ὁ πατήρ αὐτῶ κατηρᾶτο (ἔτι γὰρ ἔτυχε ζῶν), καὶ πάλιν πάντα ἐν ἀπορίᾳ ἦν. Ὁ δὲ εὐθέως βήξας, ἀπὸ μύγματος τὸ
 5 θηρίον ἐκεῖνο τῇ ρύμη τοῦ πνεύματος ἐξέωσεν ἀπὸ τῶν ρινῶν, καὶ πάντα λέλυτο τὰ δεινά. Τούτου δὲ σβεσθέντος, ρεῦμα κατὰ τῶν ὀφθαλμῶν δριμὺ καὶ γλίσχρον ἐπιρρέον αἰεὶ, τοσαύτας ἐποίει τὰς λήμας καὶ οὕτω παχείας, ὡς ἀντὶ διαφράγματος γενέσθαι
 10 τῇ κόρῃ, καὶ τὸ δεινόν, πῆρῳσιν ἐμελέτα, καὶ πάντες ἔλεγον τοῦτο συμβήσεσθαι. Ἀλλὰ καὶ τούτου χάριτι τοῦ Θεοῦ ταχέως ἀπηλλάγη τοῦ πάθους.

Καὶ ταῦτα μὲν, ἅπερ ἤκουσα, ἃ δὲ αὐτὸς ἐπίσταμαι, ἔρῳ πρὸς ὑμᾶς· Ἐκινήθη ποτὲ τυράννων ὑ-
 15 ποψία ἐν τῇ πόλει τῇ ἡμετέρα (τότε δὲ ἔτι μειράκιον ἦμην), καὶ πάντων ἔξωθεν τὴν πόλιν παρακαθημένων τῶν στρατιωτῶν, τυχὸν ἀπλάστως βιβλία ἐζήτουν γοητικὰ καὶ μαγικά. Καὶ ὁ γράψας τὸ βιβλίον, ρίψας ἀκατασκεύαστον εἰς ποταμόν, ἐάλω, καὶ
 20 ἀπαιτούμενος, οὐκ εἶχε δοῦναι, ἀλλὰ περιήγετο τὴν πόλιν ἅπασαν δέσμιος· ὡς δὲ τῶν ἐλέγχων ἐπιτεινομένων δέδωκε δίκην, τότε ἐγὼ εἰς μαρτύριον ἀπιέναι βουλόμενος, ἐπανήειν διὰ τῶν κήπων παρὰ ποταμόν μετὰ καὶ ἑτέρου τινός. Ἰδὼν δὲ ἐκεῖνος τὸ βι-
 25 βλίον ἄνω ἐπιπλέον, τὸ μὲν πρῶτον ἐνόμιζεν ὀθόνην εἶναι, γενόμενος δὲ ἐγγύς, ἔγνω ὅτι βιβλίον ἦν, καὶ καταβὰς ἀνείλετο. Ἐγὼ δὲ ἐφιλονείκουν, ὥστε κοινήν εἶναι τὴν εὐρεσιν, καὶ ἐγέλων. Ἀλλ' ἴδωμεν, φησὶν, ὅ,τι ποτε καὶ ἔστιν. Ἀνακλᾷ μέρος τῆς σε-

ὀνομάζουν πολύποδα· καὶ πάλι οἱ γiatροὶ εἶχαν ἀπελπισθεῖ καὶ ἡ μητέρα του προσευχόταν νὰ πεθάνει, ὁ δὲ πατέρας του καταριόταν (διότι συνέβαινε ἀκόμα νὰ ζεῖ), καὶ πάλι ὅλα βρίσκονταν σὲ πολὺ δύσκολη κατάσταση. Αὐτὸ δὲ ἀφοῦ ἔβηξε ἀμέσως, μὲ τὸ βογγητὸ πού δημιουργήθηκε ἀπὸ τὴν ὀρμὴ τοῦ ἀέρα ἔβγαλε ἔξω ἀπὸ τὴ μύτη του τὸ θηρίο ἐκεῖνο, καὶ διαλύθηκαν ὅλα τὰ κακά. Ἀφοῦ σταμάτησε αὐτὸ τὸ κακὸ, συνέβηκε νὰ τρέχει ἀπὸ τὰ μάτια του ἀδιάκοπα ἓνα ὑγρὸ ἐρεθιστικὸ καὶ γλοιῶδες, πού δημιουργοῦσε τόση πολλὴ καὶ παχειὰ τσίμπλα, ὥστε νὰ φθάσει νὰ γίνεῖ σὰν κάποιο διάφραγμα τῆς κόρης, καὶ τὸ φοβερὸ εἶναι ὅτι τὸ κακὸ προχωροῦσε στὸ νὰ προξενηθεῖ τύφλωση, καὶ ὅλοι ἔλεγαν ὅτι αὐτὸ θὰ συμβεῖ. Ἀλλὰ μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ἀμέσως ἀπαλλάχθηκε καὶ ἀπὸ αὐτὸ τὸ πάθος.

Καὶ αὐτὰ μὲν εἶναι ἐκεῖνα πού ἄκουσα, θὰ σᾶς πῶ ὅμως τώρα καὶ αὐτὰ πού γνωρίζω ἐγὼ ὁ ἴδιος. Δημιουργήθηκε κάποτε στὴν πόλη μας ὑποψία τυράννων (τότε δὲ ἤμουν ἀκόμα νεαρός), καὶ εἶχαν στρατοπεδεύσει οἱ στρατιῶτες ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, ψάχνοντας νὰ βροῦν στὴν πραγματικότητα βιβλία ἀγύρτικα καὶ μαγικά. Καὶ ἐκεῖνος πού ἔγραψε τὸ βιβλίον, ἀφοῦ τὸ ἔρριξε ἄφτειαχτο σὲ κάποιο ποτάμι, συνελήφθηκε, καὶ, ζητώντας αὐτοὶ νὰ τοὺς τὸ δώσει, δὲν τὸ εἶχε νὰ τὸ δώσει, καὶ περιφέρονταν ἀπ' αὐτοὺς ἀλυσσοδεμένος σ' ὅλη τὴν πόλη· καὶ ἐνῶ δὲ ἡ ἐξέταση συνεχιζόταν καὶ αὐτὸς εἶχε τιμωρηθεῖ, θέλοντας ἐγὼ νὰ μεταβῶ στὸ μαρτύριο, βάδιζα μαζί μὲ κάποιον ἄλλο μέσα ἀπὸ τοὺς κήπους καὶ δίπλα ἀπὸ τὸ ποτάμι. Ὄταν ἐκεῖνος εἶδε τὸ βιβλίον νὰ ἐπιπλέει ἐπάνω στὸ νερό, στὴν ἀρχὴ μὲν νόμιζε ὅτι ἦταν κάποιο λευκὸ ὕφασμα, μόλις ὅμως τὸ πλησίασε, κατάλαβε ὅτι ἦταν βιβλίον, καὶ κατέβηκε καὶ τὸ πῆρε. Ἐγὼ δὲ λογομαχοῦσα, λέγοντας ὅτι ἦταν κοινὸ αὐτὸ πού βρήκαμε, καὶ γελοῦσα ἀπὸ χαρὰ. Ἀλλ' ἄς δοῦμε, λέγει, τί τέλος πάντων εἶναι αὐτό. Ἀ-

λίδος, καὶ εὐρίσκει ἐγγεγραμμένα μαγικά. Συνέβη δὲ κατὰ ταῦτόν στρατιώτην παριέναι. Εἶτα ἔνδοθεν λαβῶν ἀπήει, καὶ ἐπεπήγει τῷ δέει. Τίς γὰρ ἂν καὶ ἐπίστευσεν ὅτι ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ λαβόντες ἀνειλόμε-
 5 θα, πάντων τότε καὶ τῶν ἀνυπόπτων κατεχομένων; Καὶ ρῖψαι οὐκ ἔτολμῶμεν, μὴ ὀφθῶμεν, καὶ καταμερίσαι αὐτὸ πάλιν ὅμοιον δέος ἦν. Ἔδωκε γοῦν ὁ Θεός, καὶ ἐρρίψαμεν, καὶ ἔσχατον ἀπηλλάγημεν τότε τῶν κινδύνων.

10 Καὶ μυρία ἂν ἔχοιμι λέγειν, εἰ πάντα καταλέγειν ἐθέλοιμι. Καὶ ταῦτα δὲ ὑμῶν ἕνεκεν εἶπον, ὥστε, εἴ τις κἂν μὴ τοιαῦτα, ἀλλ' ἕτερά τινα ἔχοι, ταῦτα μεμνήσθω διηνεκῶς οἶον, εἴ ποτε λίθος τις ἐνεχθείς, μέλλων σὲ ἔρχεσθαι, καὶ οὐκ ἐπὶ σὲ ἦλθε, τοῦτο αἰί-
 15 μνηστον ἔχε· μεγάλην ταῦτα ποιεῖ πρὸς Θεὸν φιλίαν ἡμῖν. Εἰ γὰρ ἀνθρώπων ἀναμνησθέντες τῶν διασωσάντων ἡμᾶς, πάνυ δακνόμεθα, ὅταν αὐτοὺς ἀμείψασθαι μὴ δυνηθῶμεν, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ Θεοῦ. Τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ χρήσιμον. Ὅταν οὖν βουλώμεθα μὴ ἀ-
 20 λύειν, λέγωμεν δὴ· «Εἰ τὰ ἀγαθὰ ἐδεξάμεθα παρὰ Κυρίου, τὰ κακὰ οὐχ ὑποίσομεν;».

«Καὶ Παῦλος διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὅθεν ἐρρύσθη, ἵνα κἀκείνους ἀναμνήση. Ὅρα καὶ ὁ Ἰακώβ πῶς πάντα ταῦτα ἐν νῶ εἶχε, διὸ καὶ ἔλεγεν· «Ὁ ἄγγελος ὁ
 25 ρυόμενός με ἐκ νεότητός μου». Καὶ μὴ μόνον ὅτι ἐρρύσατο, ἀλλὰ πῶς, καὶ ἐπὶ τίνι ἐννοῶμεν. Ὅρα γοῦν

42. Ἰωβ 2, 10

43. Γεν. 48, 16

νοίγει κάποια ἀπὸ τίς σελίδες του καὶ βρίσκει νὰ εἶναι γραμμένα μαγικά. Συνέβηκε δὲ τὴν ἴδια στιγμή νὰ περνᾷ κάποιος στρατιώτης. Στὴ συνέχεια, ἀφοῦ τὸ ἔβαλε μέσα στὰ ρούχα του, συνέχισε τὸ δρόμο του καὶ εἶχε παγώσει ἀπὸ τὸ φόβο. Διότι ποῖος θὰ μπορούσε νὰ πιστέψει ὅτι τὸ περισυλλέξαμε μέσα ἀπὸ τὸ ποτάμι, τὴ στιγμή πού τότε ὅλοι ἐπέσυραν τὴν προσοχὴ τῶν ἀρχῶν καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνύποπτους ἀκόμα; Καὶ νὰ τὸ ρίξομε δὲν τολμούσαμε, μὴ τυχόν καὶ μᾶς δοῦν, καὶ νὰ τὸ ξεσχίσομε πάλι δημιουργοῦσε τὸν ἴδιο φόβο. Μᾶς ἔδωσε λοιπὸν ὁ Θεὸς τὴ δύναμη καὶ τὸ πετάξαμε, καὶ τελικὰ ἀπαλλαχθήκαμε τότε ἀπὸ τοὺς κινδύνους.

Καὶ θὰ μπορούσα νὰ πῶ ἀμέτρητα τέτοια, ἂν θὰ ἤθελα νὰ τὰ ἀναφέρω ὅλα. Ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ εἶπα γιὰ χάρη σας, ὥστε, ἐὰν κάποιος, καὶ ἂν ἀκόμα συμβαίνει νὰ μὴ ἔχει τέτοια, ἀλλὰ κάποια ἄλλα, αὐτὰ νὰ θυμᾶται συνέχεια· γιὰ παράδειγμα, ἐὰν κάποτε κάποια πέτρα πού ρίχτηκε καὶ ἐπρόκειτο νὰ ἔρθει ἐπάνω σου, ἀλλ' ὅμως δὲν ἦρθε, αὐτὸ φέρνε το στὴ σκέψη σου πάντοτε· αὐτὰ γίνονται σ' ἐμᾶς αἰτία νὰ συνάψομε μεγάλη φιλία μὲ τὸ Θεὸ. Διότι, ἐὰν ὅταν θυμηθοῦμε ἀνθρώπους πού μᾶς διέσωσαν, πάρα πολὺ στενοχωρούμαστε, ὅταν δὲν μπορέσομε νὰ τοὺς ἀμείψομε γι' αὐτὸ πού μᾶς ἔκαναν, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ συμβαίνει αὐτὸ στὴν περίπτωση τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ εἶναι χρήσιμο καὶ ἀλλοῦ. "Ὅταν λοιπὸν θέλομε νὰ μὴ στενοχωρούμαστε, ἅς λέμε αὐτὸ πρὸ πάντων· «Ἐὰν τὰ ἀγαθὰ τὰ δεχθήκαμε ἀπὸ τὸν Κύριο, τὰ κακὰ δὲν θὰ τὰ ὑποφέρομε;»⁴².

Καὶ ὁ Παῦλος γι' αὐτὸ ἔλεγε ἀπὸ ποῦ λυτρώθηκε, γιὰ νὰ ὑπενθυμίσει καὶ ἐκείνους. Πρόσεχε καὶ ὁ Ἰακώβ πῶς εἶχε στὴ σκέψη του ὅλα αὐτά, γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε· «Ὁ ἄγγελος πού μὲ σώζει ἀπὸ τὰ νεανικά μου χρόνια»⁴³. Καὶ ὄχι μόνο νὰ σκεπτόμαστε ὅτι μᾶς ἔσωσε, ἀλλὰ πῶς καὶ μὲ ποιὸ τρόπο. Πρόσεχε λοιπὸν καὶ ἐκεῖνον πού ἐντελῶς

κακείνον ἰδικῶς μνημονεύοντα τῶν εὐεργεσιῶν. «Ἐν τῇ ράβδῳ μου», φησί, «διῆλθον τὸν Ἰορδάνην». Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι καὶ τῶν ἐπὶ προγόνων μέμνηνται αἰεὶ, τὰ κατὰ τὴν Αἴγυπτον στρέφοντες. Οὐκοῦν πολλῶν
 5 μᾶλλον ἡμεῖς τῶν οικείων καὶ εἰς ἡμᾶς συμβεβηκότων, ποσάκις εἰς ἐπηρείας καὶ συμφορὰς ἐμπεπτώκαμεν, καὶ εἰ μὴ ὁ Θεὸς χεῖρα ὑπερέσχε, πάλαι ἂν ἀπολώλειμεν.

Ταῦτα ἐννοοῦντες ἅπαντες, καὶ ἀναλεγόμενοι
 10 καθ' ἑκάστην, χάριν εἰδῶμεν διηνεκῶς τῷ Θεῷ, καὶ πάντες κοινῇ δόξαν αὐτῷ ἀναπέμψωμεν, καὶ δοξάζοντες αὐτὸν μὴ διαλιμπάνωμεν, ἵνα τῆς εὐγνωμοσύνης πολλὴν τὴν ἀμοιβὴν κομισώμεθα χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς τοῦ Μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ, μεθ' οὗ ἅμα
 15 τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ιδιαίτερα μνημονεύει τις εúεργεσίες. «Μέ τή ράβδο μου», λέγει, «διέβησαν τόν Ἰορδάνη». Οἱ Ἰουδαῖοι πάλι θυμοῦνται πάντοτε καί τὰ ὅσα συνέβηκαν στοὺς προγόνους τους, στρέφοντας τή σκέψη τους στὰ ὅσα συνέβηκαν στήν Αἴγυπτο. Ἐπομένως πρέπει πολύ περισσότερο νὰ θυμούμαστε ἐμεῖς τὰ δικά μας καί τὰ ὅσα συνέβηκαν σ' ἐμᾶς, τὸ πόσες φορές περιπέσαμε σὲ δοκιμασίες καί συμφορές, καί, ἐὰν ὁ Θεός δὲν ἔβαζε ἀπὸ πάνω τὸ χέρι του, θὰ εἶχαμε καταστραφεῖ πρὶν ἀπὸ πολὺ καιρό.

Σκεπτόμενοι ὅλοι αὐτὰ καί μελετώντας τα καθημερινὰ στὸ νοῦ μας, ἄς εúγνωμονοῦμε διαρκῶς τὸ Θεό, καί ὅλοι μαζί ἄς ἀναπέμψομε δόξα σ' αὐτόν, καί ἄς μὴ σταματοῦμε νὰ δοξάζομε αὐτόν, γιὰ νὰ λάβομε μεγάλη ἀμοιβή γιὰ τήν εúγνωμοσύνη μας αὐτὴ μέ τή χάρη καί τοὺς οἰκτιρμούς τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ του, μαζί μέ τὸν ὁποῖο συγχρόνως καί στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καί ἡ τιμή, τώρα καί πάντοτε καί στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἄμην.

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΛΘ΄

(Πράξ. 17, 32 - 18, 17)

«'Ακούσαντες δὲ ἀνάστασιν νεκρῶν, οἱ μὲν ἐχλεύαζον, οἱ δὲ εἶπον· 'Ακουσόμεθά σου πάλιν περὶ τούτου. Καὶ οὕτως ὁ Παῦλος ἐξῆλθεν ἐκ μέσου αὐτῶν».

5 1. Τί δήποτε, πείσαντος οὕτως αὐτοῦ, ὡς καὶ εἶπεῖν 'Αθηναίους, «'Ακουσόμεθά σου πάλιν περὶ τούτου», καὶ κινδύνων οὐκ ὄντων, ἐπείγεται τὰς 'Αθήνας ἀφείναι ὁ Παῦλος; Ἴσως ἦδει οὐ μέγα ὀνήσων· ἄλλως τε καὶ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος εἰς Κόρινθον
10 ἦγετο.

«Τινὲς δὲ ἄνδρες, κολληθέντες αὐτῷ, ἐπίστευσαν, ἐν οἷς καὶ Διονύσιος ὁ 'Αρεοπαγίτης, καὶ γυνὴ ὀνόματι Δάμαρις, καὶ ἕτεροι σὺν αὐτοῖς».

«Μετὰ δὲ ταῦτα χωρισθεὶς ὁ Παῦλος ἐκ τῶν 'Α-
15 θηνῶν, ἦλθεν εἰς Κόρινθον. Καὶ εὐρών τινα 'Ιουδαῖον, ὀνόματι 'Ακύλαν, Ποντικὸν τῷ γένει, προσφάτως ἐληλυθότα ἀπὸ τῆς 'Ιταλίας, καὶ Πρίσκιλλαν γυναῖκα αὐτοῦ, διὰ τὸ διατεταχέναι Κλαύδιον χωρίζεσθαι πάντας τοὺς 'Ιουδαίους ἐκ τῆς Ρώμης, προσ-
20 ἦλθεν αὐτοῖς· καὶ διὰ τὸ ὁμότεχνον εἶναι ἔμεινε παρ' αὐτοῖς, καὶ εἰργάζετο· ἦσαν γὰρ σκηνοποιοὶ τῇ τέχνῃ». Εἰκότως εἰς Κόρινθον, ὡς ἔφην, ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἦγετο, ἐν ἧ μένειν ἔδει· οἱ γὰρ 'Αθηναῖ-

1. Πράξ. 17, 32 - 33 2. Πράξ. 17, 34

3. Πράξ. 18, 1 - 3

Ο Μ Ι Λ Ι Α ΛΘ΄

(Πράξ. 17, 32 - 18, 17)

«Όταν ἄκουσαν γιά ἀνάσταση νεκρῶν, οἱ μὲν τοὺς εἰρωνεύονταν, ἄλλοι δὲ εἶπαν· Θὰ σ' ἀκούσομε καὶ πάλι γιά τὸ θέμα αὐτό. Καὶ ἔτσι ὁ Παῦλος ἔφυγε ἀπὸ ἀνάμεσά τους»¹.

1. Γιατί τέλος πάντων, ἀφοῦ τόσο πολὺ αὐτὸς τοὺς ἐπεισε, ὥστε καὶ νὰ ποῦν οἱ Ἀθηναῖοι, «Θὰ σ' ἀκούσομε καὶ πάλι γιά τὸ θέμα αὐτό, καὶ ἐνῶ κίνδυνοι δὲν ὑπάρχουν, βιάζεται ὁ Παῦλος ν' ἀναχωρήσει ἀπὸ τὴν Ἀθήνα; Ἴσως γνώριζε ὅτι δὲν θὰ τοὺς ὠφελήσει καὶ πολὺ ἄλλωστε ὁδηγοῦνταν ἀπὸ τὸ Πνεῦμα στὴν Κόρινθο.

«Μερικοὶ δὲ πίστεψαν καὶ προσκολλήθηκαν σ' αὐτόν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, καὶ κάποια γυναίκα μὲ τὸ ὄνομα Δάμαρις, καθὼς καὶ ἄλλοι μαζὶ μὲ αὐτούς»².

«Μετὰ ἀπ' αὐτὰ ἀναχώρησε ὁ Παῦλος ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ ἦρθε στὴν Κόρινθο. Ἐκεῖ βρῆκε κάποιον Ἰουδαῖο, μὲ τὸ ὄνομα Ἀκύλας, ποὺ καταγόταν ἀπὸ τὸν Πόντο, ποὺ πρόσφατα εἶχε ἔρθει ἀπὸ τὴν Ἰταλία, καὶ τὴ γυναίκα του τὴν Πρίσκιλλα, ἐπειδὴ ὁ Κλαύδιος εἶχε διατάξει νὰ φύγουν οἱ Ἰουδαῖοι ἀπὸ τὴ Ρώμη, τοὺς ὁποίους ἐπισκέφθηκε, καί, ἐπειδὴ εἶχε τὴν ἴδια τέχνη μὲ αὐτούς, ἔμεινε μαζὶ τους καὶ ἐργαζόταν· διότι ἦταν σκηνοποιοί»³. Πολὺ σωστά, ὅπως προανέφερα, ὁδηγοῦνταν ἀπὸ τὸ Πνεῦμα στὴν Κόρινθο, στὴν ὁποία ἔπρεπε νὰ μείνει· διότι οἱ Ἀ-

οι, καίτοι ξένης ὄντες ἀκροάσεως ἐρασταί, ὁμως οὐ προσεῖχον· οὐ γὰρ τοῦτο ἐσπούδαζον, ἀλλ' ὥστε αἰτί ἔχειν εἰπεῖν, ὅπερ αὐτοὺς καὶ ἀποσχέσθαι ἐποίησεν. Εἰ δὲ τοῦτο ἦν αὐτοῖς ἔθος, πῶς ἐγκαλοῦσιν
5 ὅτι «ξένων δαιμονίων δοκεῖ καταγγελεὺς εἶναι»; Ἀλλὰ ταῦτα σφόδρα ἦν ἄπορα.

Ἄλλ' ὁμως ἔπεισε τὸν Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτην καὶ ἑτέρους τινᾶς· οἱ μὲν γὰρ ἐπιμελούμενοι βίου ταχέως ἐδέξαντο τὸν λόγον, οἱ δὲ λοιποὶ οὐκ ἔτι.
10 Ἰκανῶς οὖν ἔχειν ἔδοξε τῷ Παύλῳ τὸ καταβαλεῖν τέως τὰ σπέρματα· τὸ γὰρ πλεόν αὐτοῦ τῆς ζωῆς ἐνταῦθα προκεχωρήκει· ἐπὶ μὲν γὰρ Νέρωνος ἐτελειώθη, ἀπὸ δὲ Κλαυδίου ἀνερριπίζετο λοιπὸν ὁ πρὸς Ἰουδαίους πόλεμος, μακρόθεν μὲν, οὐκ ἀπεικῶς δέ,
15 ὥστε καὶ οὕτω σωφρονῆσαι, καὶ ἀπὸ Ρώμης ὡς λυμεῶνες ἠλαύνοντο. Διὰ τοῦτο οἰκονομεῖται τοῦτον ὡς δέσμιον ἀπαχθῆναι ἐκεῖ, ἵνα μὴ ὡς Ἰουδαῖος ἀπελαύνηται, ἀλλ' ὡς ὑπὸ τῆ τάξει πρᾶττων καὶ φυλάττηται ἐκεῖ.

20 «Καὶ ἔμεινε», φησί, «παρ' αὐτοῖς». Βαβαί, ποῖον δικαίωμα τοῦ συνοικῆσαι εὔρεν! Ἐπειδὴ γὰρ ἐνταῦθα μάλιστα ἔδει αὐτὸν μὴ λαβεῖν, καθὼς φησιν, «Ἴνα, ἐν ᾧ καυχῶνται, εὔρεθῶσι καθὼς καὶ ἡμεῖς», οἰκονομεῖται αὐτὸν μένειν ἐκεῖ.

25 «Διελέγετο δὲ ἐν τῇ συναγωγῇ κατὰ πᾶν Σάββατον, ἔπειθέ τε Ἰουδαίους καὶ Ἑλληνας. Ὡς δὲ κατήλθον ἀπὸ τῆς Μακεδονίας ὁ τε Σίλας καὶ ὁ Τιμόθεος, συνείχετο τῷ πνεύματι ὁ Παῦλος διαμαρτυρούμενος τοῖς Ἰουδαίοις τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν»· τουτέ-

4. Πράξ. 17, 18

5. Β' Κορ. 11, 12

6. Πράξ. 18, 4-5

θηναῖοι, ἄν καὶ ἀγαποῦσαν ν' ἀκοῦν παράξενα πράγματα, ὅμως δὲν πρόσεχαν· διότι δὲν φρόντιζαν γι' αὐτὸ, ἀλλὰ μὲ σκοπὸ νὰ ἔχουν πάντοτε κάτι νὰ ποῦν, πράγμα ποῦ τοὺς ἔκανε ν' ἀπομακρυνθοῦν. Ἐὰν δὲ αὐτὸ ἦταν συνήθεια σ' αὐτούς, πῶς διατυπώνουν τὴν κατηγορία λέγοντας, «φαίνεται νὰ εἶναι κήρυκας ξένων θεῶν»⁴; Καθόσον αὐτὰ ἦταν πάρα πολὺ ἀκατανόητα.

Ἄλλ' ὅμως ἔπεισε τὸν Διονύσιο τὸν Ἀρεοπαγίτη καὶ μερικοὺς ἄλλους· διότι, ἐκεῖνοι μὲν ποῦ φρόντιζαν γιὰ τὴ ζωὴ τους ἀμέσως ἀποδέχθηκαν τὸ λόγο, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι ὄχι ἀκόμα. Φάνηκε λοιπὸν ἀρκετὸ στὸν Παῦλο τὸ νὰ σπεῖρει στὴν ἀρχὴ τὰ σπέρματα· διότι τὸ περισσότερο μέρος τῆς ζωῆς του ἐδῶ τὸ εἶχε περάσει· καθόσον πέθανε ὅταν κυβερνοῦσε ὁ Νέρωνας, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Κλαυδίου ὅμως ἄναβε πλέον σιγὰ -σιγὰ ὁ πόλεμος ἐναντίον τῶν Ἰουδαίων, ἀπὸ μακριὰ μὲν, ἀλλ' ὅπωςδήποτε ἀνένδοτος, ὥστε ἔστω καὶ ἔτσι νὰ τοὺς σωφρονίσουν, καὶ ἀπὸ τὴ Ρώμη σὰν καταστροφεῖς διώχνονταν. Γι' αὐτὸ ρυθμίζεται ἀπὸ τὴ θεία πρόνοια νὰ ὀδηγηθεῖ αὐτὸς ἐκεῖ σὰν φυλακισμένος, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὸ νὰ διωχθεῖ σὰν Ἰουδαῖος, ἀλλὰ σὰν κάποιος ποῦ ἐνεργεῖ ὑπακούοντας στοὺς νόμους τῆς πολιτείας, καὶ γιὰ νὰ φυλάσσεται ἐκεῖ.

«Καὶ ἔμεινε», λέγει, «μαζὶ τοὺς». Πῶ, πῶ, ποιά ὀρθὴ λύση βρῆκε γιὰ νὰ κατοικήσει μαζὶ τοὺς. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐδῶ πρὸ πάντων ἔπρεπε νὰ μὴ λάθει αὐτὸς δωρεὰ τροφὴ ἀπὸ τοὺς πιστοὺς, καθὼς λέγει, «Γιὰ νὰ φανοῦν ὅτι εἶναι σὰν ἐμᾶς στὸ ἔργο γιὰ τὸ ὁποῖο καυχιένται»⁵, ρυθμίζεται ἀπὸ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ νὰ μείνει αὐτὸς ἐκεῖ.

«Συνομιλοῦσε δὲ κάθε Σάββατο στὴ συναγωγὴ καὶ ἔπειθε καὶ Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνες. Ὄταν δὲ κατέβηκαν ἀπὸ τὴ Μακεδονία ὁ Σίλας καὶ ὁ Τιμόθεος, ὁ Παῦλος ἦταν πολὺ στενοχωρημένος μὲ τὴν ἀπροθυμία τῶν Ἰουδαίων, ἐπιβεβαιώνοντας αὐτό· ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ Χριστός»⁶ δηλαδὴ τὸν ἐνοχλοῦσαν, τοῦ πρόβαλλαν ἐμπόδια

στιν, ἐπηρέαζον αὐτῶ, ἐφίσταντο αὐτῶ. Ἄλλ' οἱ μὲν οὕτω, τί δὲ ὁ Παῦλος; Ἀφίσταται αὐτῶν, καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ φόβου. Οὐκ ἔτι γὰρ ὑμῖν, φησὶν, ἦν ἀναγκαῖον λαληθῆναι τὸν λόγον· ἀλλὰ καὶ αἰνίττεται 5 αὐτούς.

Ἀντιτασσομένων δὲ αὐτῶν καὶ βλασφημούντων· ἐκτιναξάμενος τὰ ἱμάτια, εἶπε πρὸς αὐτούς· Τὸ αἷμα ὑμῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ὑμῶν. Καθαρὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ νῦν εἰς τὰ ἔθνη πορεύσομαι. Καὶ μεταβὰς ἐκεῖ- 10 θεν ἦλθεν εἰς οἰκίαν τινός, ὀνόματι Ἰούστου, σεβομένου τὸν Θεόν, οὗ ἡ οἰκία ἦν συνομοροῦσα τῇ συναγωγῇ. Κρίσπος δὲ ὁ ἀρχισυνάγωγος ἐπίστευσε τῷ Κυρίῳ σὺν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ· καὶ πολλοὶ τῶν Κορινθίων ἀκούοντες ἐπίστευον καὶ ἐβαπτίζοντο». Ὁ- 15 ρα πῶς πάλιν, εἰπὼν, «Ἀπὸ τοῦ νῦν», οὐδὲ οὕτως αὐτῶν ἀμελεῖ· ὥστε τοῦ διεγεῖραι ἔνεκεν εἶπε τοῦτο. Καὶ λοιπὸν ἦλθε πρὸς Ἰουστον, οὗ ἦν ἡ οἰκία ὁμοροῦσα τῇ συναγωγῇ. Ἐγειννίαζεν ὥστε καὶ ζῆλον ἔχειν ἀπὸ τῆς γειτνιασεως, εἴ περ ἤθελον.

20 «Κρίσπος δέ», φησὶν, «ὁ ἀρχισυνάγωγος ἐπίστευσε τῷ Κυρίῳ σὺν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ». Καὶ τοῦτο μάλιστα ἱκανὸν πρὸς τὸ ἐπαγαγέσθαι.

«Εἶπε δὲ ὁ Κύριος δι' ὁράματος ἐν νυκτὶ τῷ Παύλῳ· Μὴ φοβοῦ, ἀλλὰ λάλει, καὶ μὴ σιωπήσης, διότι 25 ἐγὼ εἶμι μετὰ σοῦ, καὶ οὐδεὶς ἐπιθήσεται σοι τοῦ κακῶσαι σε, διότι λαὸς ἔστι μοι πολὺς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ». Ὁρα διὰ πόσων αὐτὸν πείθει, καὶ πῶς, ὁ μάλιστα αὐτὸν ἤρει, τοῦτο ὕστερον αὐτῶ λέγει· «Ὅτι λαὸς ἔστι μοι πολὺς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ». Πῶς οὖν 30 συνεπέθεντο αὐτῶ, εἶποι τις ἄν; Καὶ μὴν οὐδὲν ἴ-

7. Πράξ. 18, 6 - 8

8. Πράξ. 18, 9 - 10

στό ἔργο του. Καὶ αὐτοὶ μὲν συμπεριφέρονταν πρὸς αὐτὸν ἔτσι· τί κάνει δὲ ὁ Παῦλος; Ἀπομακρύνεται ἀπὸ αὐτοὺς καὶ μὲ πολὺ μάλιστα φόβο. Διότι, λέγε, δὲν ἔπρεπε νὰ κηρυχθεῖ σ' ἐσᾶς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἄλλ' ὅμως ὀμιλεῖ πρὸς αὐτοὺς αἰνιγματικά.

«Ἐπειδὴ ὅμως αὐτοὶ ἀντιτάσσονταν στό κήρυγμα καὶ βλασφημοῦσαν τὸν Χριστό, ἀφοῦ τίναξε τὰ ἐνδύματά του, εἶπε πρὸς αὐτούς· Τὸ αἷμα σας ἄς πέσει στὰ κεφάλια σας. Ἐγὼ εἶμαι καθαρὸς, καὶ ἀπὸ τώρα φεύγω γιὰ νὰ κηρύξω στοὺς Ἐθνικοὺς. Καὶ ἔφυγε ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἦρθε στὴν οἰκία κάποιου ποὺ ὀνομαζόταν Ἰουῆτος, καὶ σεβόταν τὸ Θεό, καὶ ἡ οἰκία του συνόρευε μὲ τὴ συναγωγή. Ὁ δὲ Κρίσπος ὁ ἀρχισυνάγωγος πίστεψε στὸν Κύριο μαζί μὲ ὅλη τὴν οἰκογένειά του, καθὼς καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Κορινθίους ἀκούοντας τὸ κήρυγμά του πίστευαν καὶ βαπτίζονταν»⁷. Πρόσεχε πῶς πάλι, λέγοντας, «Ἀπὸ τώρα», οὔτε καὶ ἔτσι δείχνει ἀδιαφορία γι' αὐτούς· ὥστε τὸ εἶπε αὐτὸ μὲ σκοπὸ νὰ τοὺς διεγείρει. Καὶ στὴ συνέχεια ἦρθε πρὸς τὸν Ἰουῆτο, τοῦ ὁποῖου ἡ οἰκία συνόρευε μὲ τὴ συναγωγή. Συνόρευε μὲ τὴ συναγωγή, ὥστε καὶ Ζῆλο νὰ ἔχουν ἀπὸ τὸ συνόρευμα αὐτό, ἐὰν φυσικὰ τὸ ἤθελαν.

«Ὁ δὲ Κρίσπος», λέγει, «ὁ ἀρχισυνάγωγος πίστεψε στὸν Κύριο μαζί μὲ ὅλη τὴν οἰκογένειά του». Καὶ αὐτὸ κατ' ἐξοχὴ ἦταν ἱκανὸ νὰ τοὺς πείσει.

«Εἶπε δὲ ὁ Κύριος στὸν Παῦλο μὲ ὄραμα τὴ νύχτα· Μὴ φοβᾶσαι, ἀλλὰ κήρυττε, καὶ μὴ σιωπήσεις, διότι ἐγὼ εἶμαι μαζί σου, καὶ κανένας δὲν θὰ σηκώσει ἐπάνω σου χέρι γιὰ νὰ σὲ κακοποιήσει, διότι ὑπάρχουν πολλοὶ ἄνθρωποι μου σ' αὐτὴ τὴν πόλη»⁸. Πρόσεχε μὲ πόσα πείθει αὐτὸν καὶ πῶς, ἐκεῖνο ποὺ κατ' ἐξοχὴ τὸν ἐνδυναμώνει, αὐτὸ τοῦ λέγει τελευταῖο· «Διότι ὑπάρχουν πολλοὶ ἄνθρωποι μου σ' αὐτὴ τὴν πόλη». Πῶς λοιπὸν τότε, θὰ μπορούσε νὰ πει κάποιος, ἐπιτέθηκαν ἐναντίον αὐτοῦ ὅλοι

σχυσαν, ἀλλ' ἤγαγον αὐτὸν μόνον πρὸς τὸν ἀνθύπατον.

«Ἐκάθισέ τε ἐνιαυτὸν καὶ μῆνας ἕξ, διδάσκων ἐν αὐτοῖς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Γαλλίωνος δὲ ἀνθυπα-
 5 τεύοντος τῆς Ἀχαΐας, κατεπέστησαν ὁμοθυμαδὸν οἱ Ἰουδαῖοι τῷ Παύλῳ, καὶ ἤγαγον αὐτὸν ἐπὶ τὸ βῆμα, λέγοντες ὅτι παρὰ τὸν νόμον οὗτος ἀναπείθει τοὺς ἀνθρώπους σέβεσθαι τὸν Θεόν». Ὁρᾷς διὰ τί ἐκείνοι ἀεὶ δημοσίᾳ ἔπλεκον κατηγορήματα; Ὅρα γοῦν,
 10 ἐνταῦθα εἰπόντων τούτων ὅτι «παρὰ τὸν νόμον ἀναπείθει τοὺς ἀνθρώπους σέβεσθαι τὸν Θεόν», οὐδὲν τούτων ἐμέλησε τῷ ἀνθυπάτῳ, ἀλλ' ὑπὲρ Παύλου μᾶλλον ἀπολογεῖται. Καὶ ἄκουε πῶς ἀποκρίνεται «Εἰ μὲ ἦν τῶν τῆς πόλεως ἀπτόμενον ἀδίκημά τι ἢ ρα-
 15 διούργημα πονηρόν, ὡς Ἰουδαῖοι, κατὰ λόγον ἂν ἠνεσχόμην ὑμῶν». Ἐπιεικῆς τις ἄνθρωπος οὗτος εἶναι μοι δοκεῖ, καὶ δῆλον ἕξ ὧν ἀποκρίνεται συνετῶς.

«Μέλλοντος δὲ τοῦ Παύλου», φησὶν, «ἀνοίγειν τὸ στόμα, εἶπεν ὁ Γαλλίων πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· Εἰ
 20 μὲν ἦν ἀδίκημά τι ἢ ραδιούργημα πονηρόν, ὡς Ἰουδαῖοι, κατὰ λόγον ἂν ἠνεσχόμην ὑμῶν, εἰ δὲ ζήτημά ἐστι περὶ λόγου καὶ ὀνομάτων καὶ νόμου τοῦ καθ' ὑμᾶς, ὄψεσθε αὐτοί· κριτῆς γὰρ ἐγὼ τούτων οὐ βούλομαι εἶναι. Καὶ ἀπήλασεν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ βήματος.
 25 Ἐπιλαβόμενοι δὲ πάντες οἱ Ἕλληνες Σωσθένην τὸν ἀρχισυνάγωγον ἔτυπτον ἔμπροσθεν τοῦ βήματος, καὶ οὐδὲν τούτων τῷ Γαλλίῳ ἐμελε». Καὶ ἐντεῦθεν πάλιν τὸ ἐπιεικὲς τοῦ ἀνδρὸς δείκνυται τυπτομένου γὰρ αὐτοῦ, οὐχ ἠγήσατο ἰδίαν ὑβρίν εἶναι οὕτως ἦσαν

9. Πράξ. 18, 11 - 13

10. Πράξ. 18, 14 - 17

μαζί; Καί ὁμως τίποτε δέν κατόρθωσαν, ἀλλά μόνο ὀδήγησαν αὐτὸν πρὸς τὸν ἀνθύπατο.

«Παρέμεινε ἐκεῖ ὁ Παῦλος ἓνα χρόνο καὶ ἕξη μῆνες, διδάσκοντας σ' αὐτοὺς τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ. Κατὰ τὸ χρόνο δὲ πού ἀνθύπατος τῆς Ἀχαΐας ἦταν ὁ Γαλλίων, ἐξεγέρθηκαν οἱ Ἰουδαῖοι μὲ σύμφωνη ἀπόφαση ἐναντίον τοῦ Παύλου καὶ τὸν ὀδήγησαν μπροστὰ στὸ δικαστικὸ βῆμα, λέγοντας ὅτι αὐτὸς παρασύρει καὶ πείθει τοὺς ἀνθρώπους νὰ σέβονται τὸ Θεὸ ἀντίθετα μὲ τὸ Μωσαϊκὸ νόμο»⁹. Βλέπεις γιατί ἐκεῖνοι ἔπλεκαν πάντοτε δημόσια τίς κατηγορίες τους; Πρόσεχε λοιπόν, λέγοντας αὐτοὶ ἐδῶ, ὅτι «αὐτὸς παρασύρει καὶ πείθει τοὺς ἀνθρώπους νὰ σέβονται τὸ Θεὸ ἀντίθετα μὲ τὸ Μωσαϊκὸ νόμο», κανένα ἐνδιαφέρον δέν ἔδειξε γι' αὐτὸ ὁ ἀνθύπατος, ἀλλ' ἡ ἀπολογία του εἶναι μᾶλλον ὑπὲρ τοῦ Παύλου. Καὶ ἄκου πῶς ἀπομακρίνεται· «Ἐὰν μὲν αὐτό, Ἰουδαῖοι, ἦταν κάποιο ἀδίκημα ἢ κακούργημα στρεφόμενο ἐναντίον τῶν νόμων τῆς πόλεως, δικαιολογημένα θὰ ἔπρεπε νὰ σᾶς δεχθῶ καὶ νὰ σᾶς ἀκούσω». Μοῦ φαίνεται αὐτὸς ὅτι εἶναι ἓνας ἄνθρωπος μὲ πολλή καλωσύνη, καὶ γίνεται αὐτὸ φανερὸ ἀπὸ ἐκεῖνα πού μὲ σύνεση ἀποκρίνεται.

«Ἐνῶ δὲ ὁ Παῦλος ἐπρόκειτο ν' ἀρχίσει νὰ ὀμιλεῖ, εἶπε ὁ Γαλλίων πρὸς τοὺς Ἰουδαίους Ἐὰν μὲν αὐτό, Ἰουδαῖοι, ἦταν κάποιο ἀδίκημα ἢ κακούργημα, δικαιολογημένα θὰ ἔπρεπε νὰ δεχθῶ νὰ σᾶς ἀκούσω, ἐφόσον ὁμως εἶναι θέμα διδασκαλίας, ὀνομάτων καὶ τοῦ δικοῦ σας νόμου, ἐξετάστε μόνοι σας τὸ θέμα· διότι ἐγὼ δέν θέλω νὰ εἶμαι δικαστῆς γιὰ τέτοια θέματα. Καὶ ἀπομάκρυνε αὐτοὺς ἀπὸ τὸ δικαστικὸ βῆμα. Τότε ὅλοι οἱ Ἕλληνες, ἀφοῦ ἔπιασαν τὸν Σωσθένη τὸν ἀρχισυνάγωγο, τὸν χτυποῦσαν μπροστὰ στὸ δικαστικὸ βῆμα, καὶ ὁ Γαλλίων ἔμενε τελείως ἀδιάφορος»¹⁰. Καὶ ἀπὸ ἐδῶ πάλι γίνεται φανερὴ ἡ ἐπιείκεια τοῦ ἀνθρώπου· διότι, ἐνῶ αὐτὸς δεχόταν χτυπήματα, δέν τὸ θεώρησε αὐτὸ καθόλου σὰν δική του προσ-

ἰταμοὶ οἱ Ἰουδαῖοι. Ἴδωμεν δὲ ἄνωθεν τὰ ἀνεγνωσμένα.

2. Ἀκούσαντες δὲ ἀνάστασιν νεκρῶν, οἱ μὲν ἐχλεύαζον, οἱ δὲ εἶπον· Ἀκουσόμεθά σου πάλιν». Πόσα
5 μεγάλα καὶ ὑψηλὰ ἀκούσαντες, οὐδὲ προσεῖχον, ἀλλ' ἐχλεύαζον! Τὴν ἀνάστασιν δὲ ἐχλεύαζον· «ψυχικὸς γὰρ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος». «Καὶ οὕτω», φησὶν, «ἐξῆλθεν ὁ Παῦλος ἐκ μέσου αὐτῶν». «Οὕτω» πῶς; Τοὺς μὲν πείσας, ὑπὸ δὲ τῶν γελώ-
10 μενος.

«Χωρισθεῖς δὲ ἀπὸ Ἀθηνῶν», φησὶν, «ἦλθεν εἰς Κόρινθον. Καὶ εὐρών τινα Ἰουδαῖον, ὀνόματι Ἀκύλαν, Ποντικὸν τῷ γένει, προσφάτως ἐληλυθότα ἀπὸ τῆς Ἰταλίας, ἔμεινε παρ' αὐτοῖς καὶ εἰργάζεται». 15
«Ὅρα πῶς ὁ νόμος ἄρχεται καταλύεσθαι λοιπόν· κειράμενος γὰρ Ἰουδαῖος ὢν οὗτος ἐν Κεγχρεαῖς, μετὰ ταῦτα εἰς Συρίαν συναπέρχεται Παύλω· Ποντικὸς ὢν, οὐκ ἐν Ἱεροσολύμοις οὐδὲ πλησίον ἔσπευδεν ἐλθεῖν, ἀλλὰ μακροτέρῳ. Παρ' αὐτῷ γοῦν μένει, καὶ 20
οὐκ αἰσχύνεται μένων, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο μένει, ὡς ἐπιτηδεῖον εὐρῶν καταγώγιον πολλῶ γὰρ αὐτῷ τῶν βασιλείων ἐπιτηδειότερον ἦν. Καὶ μὴ γελάσης ἀκούων, ἀγαπητέ· καθάπερ γὰρ ἀθλητῆ ἢ παλαίστρα τῶν ἀπαλῶν στρωμάτων μᾶλλον χρήσιμον, οὕτω 25
καὶ τῷ πολεμιστῆ τὸ ξίφος τὸ σιδηροῦν, ἀλλ' οὐ τὸ χρυσοῦν. Καὶ εἰργάζετο κηρύττων. Αἰσχυνθῶμεν ἡμεῖς, οἱ καὶ χωρὶς τοῦ κηρύττειν ἀργῶς ζῶντες.

«Διελέγετο δὲ ἐν τῇ συναγωγῇ», φησὶ, «κατὰ πᾶν Σάββατον, ἔπειθέ τε Ἰουδαίους καὶ Ἑλληνας. 30
Ἀντιτασσομένων δὲ αὐτῶν καὶ βλασφημούντων», ἀ-

11. Πράξ. 17, 32

13. Πράξ. 17, 33

12. Α' Κορ. 2, 14

14. Πράξ. 18, 1-3

βολή· τόσο πολύ ἀδιάντροποι ἦταν οἱ Ἰουδαῖοι. Ἦ ἄς ἐξετάσομε ὅμως ἀπὸ τὴν ἀρχὴ αὐτὰ πού ἀναγνώσθησαν.

2. «Ὅταν δὲ ἄκουσαν γιὰ ἀνάσταση νεκρῶν, ἄλλοι μὲν τὸν εἰρωνεύονταν, ἄλλοι δὲ εἶπαν· Θὰ σ' ἀκούσομε καὶ πάλι γι' αὐτὸ τὸ θέμα»¹¹. Πόσες μεγάλες καὶ ὑψηλές ἀλήθειες ἄκουσαν καὶ ὅμως δὲν πρόσεχαν, ἀλλὰ τὸν χλεύαζαν! Χλεύαζαν δὲ τὴν ἀνάστασιν· «Διότι ὁ ψυχικὸς ἄνθρωπος δὲν δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος»¹². «Καὶ ἔτσι», λέγει, «ἔφυγε ὁ Παῦλος ἀπὸ ἀνάμεσά τους»¹³. «Ἔτσι»· πῶς; πείθοντας τοὺς μὲν, ἀπὸ δὲ τοὺς ἄλλους χλευαζόμενος.

«Ἄφου», λέγει, «ἀναχώρησε ὁ Παῦλος ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ἦρθε εἰς τὴν Κόρινθο. Ἐκεῖ βρῆκε κάποιον Ἰουδαῖο, μὲ τὸ ὄνομα Ἀκύλας, καταγόμενον ἀπὸ τὸν Πόντο, καὶ πού εἶχε ἔρθει πρόσφατα ἀπὸ τὴν Ἰταλία, καὶ ἔμεινε μαζί μὲ αὐτοὺς καὶ ἐργαζόταν»¹⁴. Πρόσεχε πῶς ἀρχίζει πλέον ὁ νόμος τοῦ Μωϋσῆ καὶ καταργεῖται· διότι, ἐνῶ ἦταν αὐτὸς Ἰουδαῖος πού ἔμενε εἰς τὰς Κεχρεές, ἀφου ἔκοψε τὰ μαλλιά του, εἰς τὴν συνέχειαν ἔρχεται μαζί μὲ τὸν Παῦλον εἰς τὴν Συρίαν· καὶ ἐνῶ καταγόταν ἀπὸ τὸν Πόντον, δὲν ἐπιδίωκε νὰ ῥθει εἰς τὸ Ἱεροσόλυμα, οὔτε κάπου πιὸ κοντά, ἀλλὰ πολὺ πιὸ μακριά. Κοντὰ σ' αὐτὸν λοιπὸν μένει, καὶ δὲν ντρέπεται νὰ μείνει, ἀλλὰ καὶ ἀκριβῶς γι' αὐτὸ μένει, διότι βρῆκε κατάλληλον κατάλυμα· διότι αὐτὸ ἦταν γι' αὐτὸν πολὺ πιὸ κατάλληλον ἀπὸ τὰ βασιλικά ἀνάκτορα. Καὶ μὴ γελάσεις, ἀγαπητέ, ἀκούοντας αὐτό· διότι, ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὸν ἀθλητὴν ἢ παλαίστρα εἶναι περισσότερο χρήσιμη ἀπὸ τὰ μαλακὰ στρώματα, ἔτσι καὶ εἰς τὸν πολεμιστὴν τὸ ξίφος τὸ σιδερένιον, καὶ ὄχι τὸ χρυσόν. Καὶ ἐργαζόταν παράλληλα μὲ τὸ κήρυγμα. Ἦ ἄς νιώσομε ντροπὴν ἡμεῖς, οἱ ὅποιοι χωρὶς νὰ κηρύττομε, ζοῦμε γεμάτοι ἀπὸ ὀκνηρία.

«Συνομιλοῦσε δὲ», λέγει, «εἰς τὴν συναγωγὴν καθὲ Σάββατον καὶ ἔπειθε καὶ Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας. Ἐπειδὴ ὅμως ἐκεῖνοι ἀντιτάσσονταν εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ Παύλου καὶ βλασ-

πέστη. Ταύτη προσδοκῶν αὐτοὺς ἔλξειν μᾶλλον, ἀφίσταται. Διὰ τί γὰρ ἀφείς τὴν οἰκίαν, ἦλθε πλησίον τῆς συναγωγῆς; ἄρ' οὐχὶ διὰ τοῦτο; οὐδὲ γὰρ κίνδυνον ἐώρα ἐνταῦθα.

5 «Διαμαρτυρόμενος αὐτοῖς», φησὶν. Οὐκ ἔτι διδάσκει, ἀλλὰ διαμαρτύρεται.

«Ἀντιτασσομένων δὲ αὐτῶν», φησί, «καὶ βλασφημούντων, ἐκτιναξάμενος τὰ ἱμάτια, εἶπε· Τὸ αἷμα ὑμῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ὑμῶν». Τοῦτο ποιεῖ, ὥστε
10 μὴ ρήματι μόνον, ἀλλὰ καὶ πράγματι φοβῆσαι· καὶ σφοδρότερον διαλέγεται, ἅτε καὶ πολλοὺς πεπεικῶς.

«Καθαρός εἰμι», φησὶν, ἐγώ· ἀπὸ τοῦ νῦν εἰς τὰ ἔθνη πορεύσομαι». Ἄρα καὶ ἡμεῖς ὑπεύθυνοί ἐσμεν τοῦ αἵματος τῶν ἡμῖν ἐγκεχειρισμένων, ἀμελοῦντες
15 αὐτῶν. Ὡστε, καὶ ὅταν λέγῃ, «Τὸ λοιπὸν κόπους μοι μηδεὶς παρεχέτω», φοβῶν φησὶν οὐ γὰρ οὕτως αὐτοὺς ἐφόβει ἢ τιμωρία, ὡς ἔδακνε τοῦτο.

«Καὶ μεταβάς ἐκεῖθεν, ἦλθεν εἰς οἰκίαν Ἰούστου». Μεταβαίνει, βουλόμενος αὐτοὺς πείσαι ὅτι
20 πρὸς τὰ ἔθνη ἠπείγετο.

«Κρίσπος δὲ ὁ ἀρχισυνάγωγος», φησὶν, «ἐπίστευσε τῷ Κυρίῳ σὺν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ». Ὅρα τοὺς πιστοὺς τότε μετὰ τῆς οἰκίας τοῦτο ποιοῦντας ὁλοκλήρου. Τούτου δὲ γενομένου, εὐθέως καὶ ἕτεροι
25 πολλοὶ πιστεύσαντες ἐβαπτίσθησαν. Τοῦτον Κρίσπον λέγει τὸν ἀρχισυνάγωγον, περὶ οὗ φησι γράφων· «Οὐδένα ἄλλον ἐβάπτισα, εἰ μὴ Κρίσπον καὶ Γάϊον». Οἶμαι δὲ τοῦτον καὶ Σωσθένην λέγεσθαι, ὃς τοσοῦτον

15. Πράξ. 18, 4· 6

17. Πράξ. 18, 6

19. Γαλ. 6, 17

21. Πράξ. 18, 8

16. Πράξ. 18, 5

18. Πράξ. 18, 6

20. Πράξ. 18, 7

22. Α' Κορ. 1, 14

φημοῦσαν τὸ Χριστό»¹⁵, ἀπομακρύνθηκε. Ἀπομακρύνεται ἐλπίζοντας μὲ τὴν ἐνέργειά του αὐτὴ ὅτι θὰ τοὺς προσελκύσει περισσότερο. Γιατί δηλαδὴ ἀφοῦ ἄφησε ἐκείνη τὴν οἰκία, ἦρθε κοντὰ στὴ συναγωγή; ἄραγε δὲν ἦρθε γι' αὐτό; βέβαια οὔτε κίνδυνο ἔβλεπε ἐδῶ.

«Διαμαρτυρόμενος πρὸς αὐτούς»¹⁶. Δὲν διδάσκει ἀκόμα, ἀλλὰ διαμαρτύρεται.

«Ἐπειδὴ ὅμως αὐτοὶ ἀντιτάσσονταν», λέγει, «καὶ βλασφημοῦσαν τὸν Χριστό, ἀφοῦ τίναξε τὰ ἐνδύματά του, εἶπε· Τὸ αἷμα σας ἄς πέσει ἐπάνω στὰ κεφάλια σας»¹⁷. Αὐτὸ τὸ κάνει, ὥστε ὄχι μόνο μὲ τὰ λόγια, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ πράγματα αὐτὸ νὰ τοὺς φοβήσῃ· καὶ ὁμιλεῖ πρὸς αὐτούς μὲ μεγαλύτερη σφοδρότητα, καθόσον πολλοὺς τοὺς ἔχει πείσει.

«Καθαρός», λέγει, «εἶμαι ἐγὼ· ἀπὸ τὴ στιγμὴ αὐτὴ θὰ μεταβῶ νὰ κηρύξω στοὺς Ἐθνικούς»¹⁸. Ἐπομένως καὶ ἐμεῖς εἶμαστε ὑπεύθυνοι τοῦ αἵματος ἐκείνων ποὺ μᾶς ἐμπιστεύθηκαν, ἐφόσον τοὺς παραμελοῦμε. Ὡστε καὶ ὅταν λέγει, «Στὸ ἐξῆς ἄς μὴ μὲ ἐνοχλεῖ κανένας»¹⁹, τὸ λέγει γιὰ νὰ τοὺς φοβήσῃ· διότι δὲν τοὺς φόβιζε τόσο πολὺ ἡ τιμωρία, ὅσο τοὺς πλήγωνε αὐτό.

«Καὶ ἀφοῦ ἔφυγε ἀπὸ ἐκεῖ, ἦρθε στὴν οἰκία τοῦ Ἰούστου»²⁰. Πηγαίνει ἐκεῖ ἐπειδὴ θέλει νὰ τοὺς πείσει ὅτι βιάζεται νὰ μεταβεῖ πρὸς τοὺς Ἐθνικούς.

«Ὁ Κρίσπος δὲ ὁ ἀρχισυνάγωγος», λέγει, «πίστεψε στὸν Κύριο μαζί μὲ ὅλη τὴν οἰκογένειά του»²¹. Πρόσεχε τοὺς πιστοὺς τότε ποὺ τὸ κάμνουν αὐτὸ μαζί μὲ ὀλόκληρη τὴν οἰκογένειά τους. Ἀφοῦ δὲ ἐγίνε αὐτό, ἀμέσως καὶ πολλοὶ ἄλλοι πίστεψαν καὶ βαπτίσθηκαν. Αὐτὸν τὸν Κρίσπο τῶν ἀρχισυνάγωγο ἐννοεῖ, γιὰ τὸν ὁποῖο λέγει γράφοντας τὴν ἐπιστολὴ του· «Κανένα ἄλλο δὲν βάπτισα, παρὰ μόνο τὸν Κρίσπο καὶ τὸν Γάϊο»²². Νομίζω δὲ ὅτι αὐτὸς ὀνομαζόταν καὶ Σωσθένης, ὁ ὁποῖος ἦταν τόσο πο-

ἀνὴρ πιστὸς ἦν, ὥστε καὶ τύπτεσθαι καὶ παρεῖναι
ἀεὶ τῷ Παύλῳ.

«Εἶπε δέ», φησίν, «ὁ Κύριος δι' ὁράματος τῷ
Παύλῳ· Μὴ φοβοῦ, ἀλλὰ λάλει». Διὰ τοῦτο πολὺν
5 χρόνον μένει ἐκεῖ· ἔπειθε μὲν γὰρ αὐτὸν καὶ τὸ πλη-
θος, ἡ δὲ οἰκείωσις τοῦ Χριστοῦ πλέον· μείζων γὰρ
ὁ κίνδυνος ἐγένετο λοιπὸν καὶ τῶν πλειόνων πιστευ-
όντων καὶ τοῦ ἀρχισυναγώγου. «Μὴ φοβοῦ», φησί.
Τοῦτο ἱκανὸν αὐτὸν διαναστῆσαι, ὅτι ἠλέγχθη φοβού-
10 μενος, ἡ οὐκ ἠλέγχθη μὲν, ἀλλὰ, ὥστε μηδὲ τοῦτο
παθεῖν, παραθαρρύνεται οὐ γὰρ ἀεὶ αὐτοὺς πάσχειν
εἶα κακῶς, ὥστε μὴ ἀσθενεστεροὺς γενέσθαι· οὐδὲν
γὰρ οὕτως ἐλύπει τὸν Παῦλον, ὡς οἱ ἀπειθοῦντες,
ὡς οἱ ἀντιτασσόμενοι. Τοῦτο καὶ τῶν κινδύνων αὐ-
15 τῷ χαλεπώτερον ἦν.

«Καὶ μὴ σιωπήσης», φησί, «διότι λαὸς πολὺς ἔ-
στι μοι ἐν τῇ πόλει ταύτῃ». Τάχα διὰ τοῦτο αὐτῷ
καὶ φαίνεται ὁ Χριστός.

«Γαλλίωνος δέ», φησίν, «ἀνθυπατεύοντος τῆς
20 Ἀχαΐας, κατεπέστησαν ὁμοθυμαδὸν οἱ Ἰουδαῖοι τῷ
Παύλῳ». Ὅρα, μετὰ τὸν ἐνιαυτὸν καὶ τοὺς ἕξ μῆ-
νας ἐπιτίθενται, ὅτε οὐκ ἔτι ἴσχυον νόμοις χρῆσθαι
ιδίοις. Τοῦτο μάλιστα ἐπῆρε Κορινθίους, τὸ μάλιστα
πεισθῆναι ὅτι οὐδὲ καθίησιν ἑαυτὸν ὁ ἄρχων· οὐ γὰρ
25 ἦν ἴσον ἐξ ἀντιλογίας νικῆσαι, καὶ μαθεῖν ἐκείνους
ὅτι οὐδὲν μέλει αὐτῷ τὰ τοῦ πράγματος. Καὶ σκόπει
ἐκεῖνος πῶς ἦν συνετός· οὐ γὰρ εἶπεν, εὐθέως ἀπο-
κρινόμενος, Ὅν μέλει μοι, ἀλλὰ τί; «Εἰ μὲν ἦν τι
ἀδίκημα ἢ ραδιούργημα πονηρόν, ὡς Ἰουδαῖοι, κατὰ

23. Πράξ. 18, 9

24. Πράξ. 18, 10

25. Πράξ. 18, 12

λύ πιστός ἄνθρωπος, ὥστε καὶ νὰ δέχεται χτυπήματα καὶ νὰ παραδρίσκειται πάντοτε κοντὰ στὸν Παῦλο.

«Εἶπε δέ», λέγει, «ὁ Κύριος στὸν Παῦλο μέ ὄραμα· Μὴ φοβᾶσαι, ἀλλὰ κήρυττε»²³. Γί' αὐτὸ μένει ἐκεῖ πολὺ χρόνος· τὸν ἔπειθε βέβαια νὰ μείνει ἐκεῖ καὶ τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο ἢ στενὴ σύνδεσή του μέ τὸν Χριστό· διότι ὁ κίνδυνος ἔγινε μεγαλύτερος πλέον καὶ ἔξ αἰτίας τῶν πολλῶν ποὺ πίστευαν καὶ λόγῳ τῆς πίστεως τοῦ ἀρχισυνάγωγου. «Μὴ φοβᾶσαι», λέγει. Αὐτὸ ἦταν ἰκανὸ νὰ τὸν ἐνθαρρύνει, διότι φάνηκε νὰ φοβᾶται, ἢ δὲν φοβήθηκε μέν, ἀλλ' ἐνθαρρύνεται, ὥστε νὰ μὴ τὸ πάθει αὐτό· καθόσον δὲν τοὺς ἄφηνε πάντοτε νὰ κακοπαθοῦν, γιὰ νὰ μὴ γίνει ἀσθενέστερο τὸ θάρρος τους· διότι τίποτε δὲν λυποῦσε τόσο πολὺ τὸν Παῦλο, ὅσο ἐκεῖνοι ποὺ δὲν πείθονταν, ὅσο ἐκεῖνοι ποὺ ἀντιτάσσονταν στὸ κήρυγμα. Αὐτὸ ἦταν γί' αὐτὸν φοβερότερο καὶ ἀπὸ τοὺς κινδύνους.

«Καὶ μὴ σταματήσεις τὸ κήρυγμα», λέγει, «διότι ὑπάρχει πολὺς λαός μου σ' αὐτὴ τὴν πόλη»²⁴. Ἴσως γί' αὐτὸ παρουσιάζεται ὁ Χριστός σ' αὐτόν.

«Κατὰ τὴ διάρκεια», λέγει, «ποῦ ἀνθύπατος τῆς Ἀχαΐας ἦταν ὁ Γαλλίων, ἐπιτέθηκαν ὅλοι οἱ Ἰουδαῖοι μέ σύμφωνη ἀπόφασή τους ἐναντίον τοῦ Παύλου»²⁵. Πρόσεχε, ἐπιτίθενται ἐναντίον του μετὰ τὸν ἕνα χρόνο καὶ τοὺς ἔξη μῆνες ποὺ ἔμεινε ἐκεῖ, ὅταν δὲν μπορούσαν πλέον νὰ χρησιμοποιήσουν τοὺς νόμους τους. Αὐτὸ πρὸ πάντων ἔεσήκωσε τοὺς Κορινθίους, κυρίως τὸ ὅτι πείσθηκαν ὅτι οὔτε ὁ ἄρχοντας ἤθελε ν' ἀναμειχθεῖ στὴν ὑπόθεση αὐτή· διότι δὲν ἦταν τὸ ἴδιο τὸ νὰ τοὺς νικήσει μέ τὴ συζήτηση, καὶ νὰ μάθουν ἐκεῖνοι ὅτι δὲν ἐνδιέφεραν καθόλου σ' αὐτόν τὰ σχετικὰ μέ τὴν ὑπόθεση αὐτή. Καὶ πρόσεχε πόσο συνετός ἦταν ἐκεῖνος· διότι δὲν εἶπε, ἀπαντώντας ἀμέσως, Ἐνδιαφέρει, ἀλλὰ τί λέγει; «Ἐὰν μέν ἐπρόκειτο, Ἰουδαῖοι, γιὰ κάποιο ἀδίκημα ἢ κακούργημα,

λόγον ἂν ἠνεσχόμην ὑμῶν, εἰ δὲ ζήτημά ἐστι περὶ λόγου καὶ ὀνομάτων, καὶ νόμου τοῦ καθ' ὑμᾶς, ὄψεσθε αὐτοί· κριτῆς γὰρ ἐγὼ τούτων οὐ βούλομαι εἶναι. Ἄπετείχισεν αὐτοῖς τὸ δικαστήριον. Δαμπρὰ γέγονεν ἡ νίκη.

Ἐπιλαβόμενοι δὲ Σωσθένην τὸν ἀρχισυνάγωγον, ἔτυπτον ἔμπροσθεν τοῦ βήματος, καὶ οὐδὲν τούτων τῷ Γαλλίῳ ἐμελεν». Ὡς τῆς αἰσχύνης, ἣν ἠσχύνθησαν! «Καὶ οὐδὲν τούτων», φησί, «τῷ Γαλλίῳ ἐμελε», καίτοι εἰς τὴν ἑαυτοῦ ὕβριν τὸ πᾶν ἦν ἄλλ' ὡς δῆθεν ἐξουσίαν λαβόντες αὐτοὶ τύπτουσιν, ἔργον ἀκρίτου θυμοῦ διὰ τὴν αἰσχύνην ποιοῦντες. Καὶ διὰ τί μὴ ἐκεῖνος ἀντετύπησε, καίτοι καὶ αὐτὸς ἐξουσίαν εἶχεν; Ἄλλ' ἐπαιδεύοντο φιλοσοφεῖν. Οὐκ ἀντιτύπτει δέ, ὥστε καὶ τὸν δικαστὴν μαθεῖν τίς ἦν ὁ ἐπιεικέστερος. Οὐ μικρὰ τοῦτο ὦνησε τοὺς παρόντας· ἐδίδαξε γὰρ ἢ τε τούτων ἐπιείκεια καὶ ἡ ἐκείνων θρασύσης ὅτι τὰ τοιαῦτα δικαστικῆς ψήφου δεῖται.

Ἄλλ' οὗτοι πάντα ἀτάκτως ποιοῦσι. Καὶ οὐκ εἶπεν. Ὅσον δεῖ ἵνα μὴ πάλιν κόπτωσιν αὐτόν, ἄλλ' «οὐ θέλω». «Κριτῆς γάρ», φησὶν, «ἐγὼ τούτων εἶναι οὐ βούλομαι». οὕτως ἐπιεικῆς ἦν ὁ ἀνὴρ. Τοῦτο καὶ Πιλάτος ἔλεγεν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ· «Δάβετε αὐτόν ὑμεῖς, καὶ κατὰ τὸν νόμον ὑμῶν κρίνατε». Ὁ μὲν κατὰ τὸν νόμον ἡξίου κρίνει αὐτούς, οἱ δέ, ὥσπερ οἱ μεθύοντες καὶ οἱ μαινόμενοι, οὕτω διέκειντο. Διὰ τοῦτο ἐχωρίζετο τῶν Ἀθηναίων, «ἐπειδὴ λαὸς ἦν ἐκεῖ πολὺς». Ἐτύπητο, καὶ οὐδὲν ἔλεγε.

3. Τοῦτον καὶ ἡμεῖς μιμώμεθα· ἀντιτυπήσωμεν

26. Πράξ. 18, 17

27. Ἰω. 18, 31

δικαιολογημένα θά ἔπρεπε νὰ δεχθῶ νὰ σᾶς ἀκούσω, ἐφόσον ὅμως πρόκειται γιὰ θέμα διδασκαλίας καὶ ὀνομάτων καὶ τοῦ δικοῦ σας νόμου, ἐξετάστε το σεις οἱ ἴδιοι· διότι ἐγὼ δὲν θέλω νὰ εἶμαι δικαστής γιὰ τέτοια θέματα. Λαμπρὴ ἔγινε ἡ νίκη.

«Ἄφοῦ δὲ ἔπιασαν τὸν Σωσθένη τὸν ἀρχισυνάγωγο, τὸν χτυποῦσαν μπροστὰ στὸ δικαστικὸ βῆμα, καὶ ὁ Γαλλίων ἔδειχνε πλήρη ἀδιαφορία γι' αὐτό»²⁶. Πῶ, πῶ μέγεθος ντροπῆς ποὺ δοκίμασαν! «Καὶ ὁ Γαλλίων», λέγει, «ἔμεινε τελείως ἀδιάφορος γι' αὐτό», ἂν καὶ βέβαια ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦσαν προσβολὴ γι' αὐτὸν τὸν ἴδιο· ἀλλ' αὐτοὶ τοὺς χτυποῦν σὰν νὰ ἔλαβαν δῆθεν ἐξουσία, θέτοντας σὲ ἐνέργεια τὸν ἀνόητο καὶ ἀχαλίνωτο θυμὸ τους ἐξ αἰτίας τῆς αἰσχροῦς πράξεώς τους. Καὶ γιὰτὶ καὶ ἐκεῖνος δὲν τοὺς χτύπησε, ἂν καὶ εἶχε καὶ αὐτὸς ἐξουσία; Διότι διδάσκονταν σ' ἀσκοῦν ἐγκράτεια. Δὲν ἀνταποδίδει δὲ χτυπήματα, ὥστε καὶ ὁ δικαστής νὰ μάθει ποιὸς ἦταν ὁ πιὸ ἐπιεικῆς. Δὲν ἦταν μικρὴ ἢ ὠφέλεια ποὺ πρόσφερε αὐτὸ στοὺς παρόντες· διότι δίδαξε καὶ ἡ ἐπιείκεια αὐτῶν καὶ ἡ θρασύτητα ἐκείνων, ὅτι τὰ πράγματα αὐτὰ χρειάζονται δικαστικὴ ἀπόφαση.

Ἄλλ' αὐτοὶ ὅλα τὰ κάμνουν κατὰ τρόπο ἄτακτο. Καὶ δὲν εἶπε, Ἐν πρέπει, γιὰ νὰ μὴ τὸν βάζουν καὶ πάλι σὲ κόπο, ἀλλὰ, «Δὲν θέλω»· διότι, λέγει, «Ἐγὼ δὲν θέλω νὰ εἶμαι δικαστής γιὰ τέτοια θέματα»· τόσο πολὺ ἐπιεικῆς ἦταν ὁ ἄνθρωπος. Αὐτὸ καὶ ὁ Πιλάτος ἔλεγε στὴν περίπτωση τοῦ Χριστοῦ· «Πάρτε τον σεις καὶ δικάστε τον σύμφωνα μὲ τὸ νόμο σας»²⁷. Αὐτὸς μὲν Ζητοῦσε νὰ τὸν δικάσουν αὐτοὶ σύμφωνα μὲ τὸ νόμο τους, ἐνῶ αὐτοὶ συμπεριφέρονταν ὅπως ἀκριβῶς οἱ μεθυσμένοι καὶ οἱ μανιακοί. Γι' αὐτὸ ἔφευγε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, «Ἐπειδὴ ἐκεῖ ὑπῆρχε πολὺς λαός». Δεχόταν χτυπήματα καὶ δὲν ἔλεγε τίποτε.

3. Αὐτὸν ἄς μιμούμαστε καὶ ἐμεῖς· ἄς ἀνταποδώσουμε

τοὺς τύπτοντας τῇ ἐπιεικείᾳ, τῇ σιγῇ, τῇ μακροθυ-
 μίᾳ. Χαλεπώτερα ταῦτα τὰ τραύματα, μείζων ἢ πλη-
 γὴ καὶ φορτικωτέρα· οὐ γὰρ τὸ πλήττεσθαι τὸ σῶμα,
 ἀλλὰ τὸ τὴν διάνοιαν χαλεπὸν. Πολλοὺς πλήττομεν,
 5 ἀλλὰ, ἐπειδὴ ἐν τάξει φιλίας, καὶ ἡδονταὶ ἂν δὲ τὸν
 τυχόντα πλήξης ὑβριστικῶς, ἐπειδὴ τῆς καρδίας ἡ-
 ψω, σφόδρα ἐλύπησας· οὕτω μᾶλλον τὴν καρδίαν αὐ-
 τῶν πλήττομεν. Ὅτι δὲ μειζόνως ἐπιείκεια πλήττει
 θρασύτητος, φέρε ἀποδείξωμεν ὡς δυνατὸν τῷ λό-
 10 γῳ (ἢ μὲν γὰρ σαφῆς ἀπόδειξις διὰ τῶν ἔργων καὶ
 τῆς πείρας ἐστίν, εἰ δὲ δοκεῖ, καὶ τῷ λόγῳ τὴν ἐξέ-
 τασιν ποιησώμεθα, καίτοι πολλάκις ἤδη ἐποιοησάμε-
 θα)· ἐν γὰρ ταῖς ὑβρεσιν οὐδὲν οὕτως ἡμᾶς λυπεῖ,
 ὡς ἢ παρὰ τῶν ὀρώντων ψῆφος· οὐ γὰρ ἴσον δημο-
 15 σία τε ὑβρίζεσθαι καὶ ἰδία, ἀλλ' ἐκείνας μὲν καὶ φέ-
 ρομεν εὐκόλως τὰς ὑβρεις, ὅταν ἐπ' ἐρημίας, ὅταν,
 μηδενὸς ὄντος τοῦ μαρτυροῦντος, τοῦτο πάθωμεν,
 μηδὲ τοῦ συνειδότος. Οὕτως οὐχ ἢ τῆς ὑβρεως φύ-
 σις ἐστίν ἢ δάκνουσα, ἀλλὰ τὸ ἐπὶ πάντων τοῦτο πα-
 20 θεῖν· ὡς εἴ γέ τις, τιμῶν ἐπὶ πάντων, ὑβρίζοι κατ'
 ἰδίαν, καὶ χάριν εἰσόμεθα. Οὐκοῦν οὐκ ἐν τῇ τῆς
 ὑβρεως φύσει τὸ λυπηρὸν ἐστίν, ἀλλ' ἐν τῇ ψήφῳ
 τῶν ὀρώντων, ὥστε μὴ δόξαι εὐκαταφρόνητον εἶναι.

Τί οὖν, ἂν αὕτη ὑπὲρ ἡμῶν ἦ; οὐχὶ μᾶλλον ὁ ὑ-
 25 βρίζων ὑβρισταί, ὅταν ὑπὲρ ἡμῶν τὰς ψήφους φέ-
 ρωσιν; Εἰπέ μοι, τίνοσ καταφρονοῦσιν οἱ παρόντες;
 τοῦ ὑβρίζοντος, ἢ τοῦ ὑβρισθέντος καὶ σιγῶντος;
 Ὁ μὲν γὰρ θυμὸς ὑποβάλλει ὅτι τοῦ ὑβριζομένου, νῦν

σ' ἐκείνους πού μᾶς χτυποῦν χτυπήματα μέ τήν ἐπιείκεια, μέ τή σιωπή, μέ τή μακροθυμία. Εἶναι φοβερότερα αὐτά τὰ τραύματα, μεγαλύτερη ἢ πληγή καί πιό ἀνυπόφορη διότι δέν εἶναι φοβερό τὸ νὰ δέχεται χτυπήματα τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὸ νὰ τὰ δέχεται ἡ διάνοια. Σέ πολλοὺς δίνομε χτυπήματα, ἀλλ' ἐπειδὴ γίνεται αὐτὸ ὑπὸ μορφὴ φιλίας, καὶ εὐχαριστοῦνται· ἂν ὁμως τὸν τυχόντα τὸν χτυπήσεις μέ ὕβρεις, ἐπειδὴ ἄγγισες τὴν καρδιά του, τὸν λύπησες πάρα πολὺ· μέ τὸν τρόπο αὐτὸ πλήττομε περισσότερο τὴν καρδιά αὐτῶν. Τὸ ὅτι δὲ ἡ ἐπιείκεια ἐπιφέρει μεγαλύτερα πληγήματα ἀπὸ τὴ θρασύτητα, ἐμπρὸς νὰ τὸ ἀποδείξομε μέ τὸ λόγο ὅσο μᾶς εἶναι δυνατὸ (διότι ἡ μὲν σαφὴς ἀπόδειξη γίνεται μέ τὰ ἔργα καὶ μέ τὴν πείρα, ἐὰν τὸ νομίζετε ὁμως σωστό, ἄς ἐξετάσομε αὐτὴν καὶ μέ τὸ λόγο, ἂν καὶ βέβαια πολλὰς φορές τὸ κάναμε μέχρι τώρα)· διότι στὴν περίπτωση τῶν ὕβρεων τίποτε δέν μᾶς λυπεῖ τόσο πολὺ, ὅσο ἡ γνώμη ἐκείνων πού μᾶς βλέπουν· καθόσον δέν εἶναι τὸ ἴδιο τὸ νὰ δεχόμαστε ὕβρεις δημόσια καὶ ὅταν εἴμαστε μόνοι, ἀλλ' ὑποφέρομε εὐκόλα τίς ὕβρεις ἐκεῖνες πού τίς δεχόμαστε σ' ἔρημο μέρος καὶ ὅταν δέν ὑπάρχει κανένας μάρτυρας, καὶ κανένας πού νὰ τὸ γνωρίζει αὐτό. Ἐπομένως δέν εἶναι ἡ φύση τῆς ὕβρεως πού μᾶς πληγώνει, ἀλλὰ τὸ νὰ τὸ πάθομε αὐτὸ μπροστὰ σ' ὄλους· διότι, ἐὰν βέβαια κάποιος μᾶς τιμᾶ μπροστὰ σ' ὄλους, μᾶς βρίζει δὲ ὅταν εἴμαστε μόνοι, θὰ τοῦ ὀφείλομε καὶ εὐγνωμοσύνη. Ἐπομένως τὸ λυπηρὸ δέν βρίσκεται μέσα στὴ φύση τῆς ὕβρεως, ἀλλὰ στὴ γνώμη ἐκείνων πού βλέπουν γιὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ κάποιος ὅτι περιφρονεῖται.

Τί λοιπὸν συμβαίνει, ὅταν ἡ γνώμη ἐκείνων πού βλέπουν εἶναι μέ τὸ μέρος μας; δέν βρίζεται περισσότερο ἐκεῖνος πού βρίζει, ὅταν οἱ γνώμες πού ἐκφέρουν εἶναι μέ τὸ μέρος μας; Πές μου σὲ παρακαλῶ, ποιὸν περιφρονοῦν οἱ παρόντες; ἐκεῖνον πού βρίζει ἢ ἐκεῖνον πού βρίζεται καὶ σιωπᾶ; Διότι ὁ μὲν θυμὸς λέγει ὅτι περιφρο-

δέ, ὅτε καθαροὶ τοῦ πάθους ἐσμέν, ἴδωμεν μὴ τότε συνασπασθῶμεν. Τίνος οὖν καταγινώσκομεν ἅπαντες; Εὐδηλον ὅτι τοῦ ὑβρίζοντος· κἂν μὲν ἐλάττων ἦ, καὶ μαινέσθαι αὐτὸν φήσομεν, ἂν δὲ ὁμότιμος, ἀνοηταίνειν, ἂν δὲ μείζων, οὐδ' οὕτως ἀποδεξόμεθα. Τίς γάρ, εἰπέ μοι, ἀποδοχῆς ἄξιος; ὁ ταραττόμενος, ὁ χειμαζόμενος, ὁ ἐκθηριούμενος, ὁ πρὸς τὴν κοινὴν φύσιν οὕτω διακείμενος, ἢ ὁ ἐν γαλήνῃ καὶ λιμένι καὶ φιλοσοφίᾳ πολλῇ; οὐχ ὁ μὲν ἀγγέλῳ προσέοικεν, 10 ὁ δὲ οὐδὲ ἀνθρώπῳ; Ὁ μὲν γὰρ οὐδὲ τὰ οἰκειᾶ δύναται βαστάσαι κακὰ, ἐκεῖνος δὲ καὶ τὰ ἀλλότρια· οὗτος δὲ ἑαυτὸν ἐνεγκεῖν ἠδυνήθη, ἐκεῖνος δὲ καὶ ἕτερον· ὁ μὲν ἐν ναυαγίῳ ἐστίν, οὗτος δὲ ἐν ἀσφαλείᾳ πλεῖ, ἐξ οὐρίων αὐτῷ τῆς νηὸς φερομένης· οὐ 15 γὰρ εἶασε τὸ τοῦ θυμοῦ πνεῦμα, τοῖς ἰστίοις ἐμπεσόν, ἀνατρέψει τῆς διανοίας τὸ σκάφος, ἀλλὰ λεπτή τις αὔρα καὶ ἠδεῖα προσπνεύσασα, τῆς ἀνεξικακίας ἢ πνοή, μετὰ πολλῆς αὐτῷ τῆς ἡσυχίας ἐπὶ τὸν τῆς φιλοσοφίας ἄγει λιμένα.

20 Καὶ καθάπερ ἐν πλοίῳ ναυαγοῦντι οἱ ναῦται οὐκ ἴσασιν ἅ ῥίπτουσιν, ἂν τε τῶν οἰκείων, ἂν τε τῶν ἀλλοτρίων λάβωσι παρακαταθήκας, ἀλλὰ πάντων ὁμοίως ἐκβολὴν ποιοῦνται τῶν ἐγκειμένων, τῶν τε τιμίων τῶν τε οὐ τοιούτων, ἐπειδὴν δὲ ὁ χειμὼν παύσεται, τότε, ἀναλογιζόμενοι ὅσα ἐξέβαλον, δακρύνουσι, καὶ τῆς γαλήνης οὐκ αἰσθάνονται διὰ τὴν ζημίαν τῆς ἐκβολῆς, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, ὅταν ὁ θυμὸς πνεύσῃ, καὶ ὁ χειμὼν αἴρηται, οὐκ ἴσασιν ἐν τάξει ἐκβάλλειν τὰ δέοντα, ὅταν δὲ παύσῃται ὁ θυμὸς, τότε 25 ἀναλογιζόμενοι ποῖα ἐξέβαλον, ἐννοοῦσι τὴν ζημίαν, καὶ οὐκ αἰσθάνονται τῆς ἀναπαύσεως, τῶν ρη-

30

νοῦν ἐκείνον ποῦ βρίσκεται, τώρα ὁμως, ποῦ εἴμαστε καθαροὶ ἀπὸ τὸ πάθος αὐτό, ἄς προσέξομε, ὥστε νὰ μὴ παρασυρθοῦμε τότε ἀπ' αὐτό. Ποιὸν λοιπὸν καταδικάζομε ὅλοι; Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι καταδικάζομε ἐκείνον ποῦ βρίσκεται καὶ ἂν μὲν εἶναι κατώτερος, θὰ ποῦμε ὅτι αὐτός εἶναι τρελλός, ἂν δὲ ισότιμος, ὅτι εἶναι ἀνόητος, ἂν δὲ ἀνώτερος, οὔτε ἔτσι θὰ τὸ ἀποδεχθοῦμε. Διότι πές μου, ποιὸν παραδεχόμαστε; αὐτὸν ποῦ τaráσσειται, αὐτὸν ποῦ συγχύζεται, αὐτὸν ποῦ γίνεται σάν θηρίο, αὐτὸν ποῦ φέρεται ἔτσι πρὸς τὴν κοινὴ φύση, ἢ ἐκείνον ποῦ εἶναι γαλήνιος, ἤρεμος καὶ γεμάτος ἀπὸ πολλὴ ἐγκράτεια; δὲν μοιάζει ὁ μὲν ἓνας μὲ ἄγγελο, ὁ δὲ ἄλλος οὔτε κἂν μὲ ἄνθρωπο; Διότι αὐτός μὲν δὲν μπορεῖ οὔτε τὰ δικά του κακὰ νὰ βαστάξει, ἐνῶ ἐκεῖνος καὶ τὰ ξένα· αὐτός δὲν μπόρεσε οὔτε καὶ τὸν ἑαυτό του νὰ ὑποφέρει, ἐνῶ ἐκεῖνος ὑποφέρει καὶ ἄλλον· ἐκεῖνος μὲν βρίσκεται μέσα σὲ ναυάγιο, ἐνῶ αὐτός πλέει μὲ ἀσφάλεια, καὶ τὸ πλοῖο του κατευθύνεται μὲ εὐνοϊκοὺς ἀνέμους· διότι δὲν ἄφησε τὸν ἄνεμο τοῦ θυμοῦ, ποῦ ἔπεσε στὰ πανιά τοῦ σκάφους, ν' ἀνατρέψει τῆς διάνοιας τὸ σκάφος, ἀλλὰ, ἀφοῦ ἔπνευσε κάποια λεπτὴ καὶ εὐχάριστη αὔρα, ἢ πνοὴ τῆς ἀνεξικακίας, μὲ πολλὴ ἡσυχία ὀδηγεῖ τὸ πλοῖο στὸ λιμάνι τῆς εὐσέβειας.

Καὶ ὁμως ἀκριβῶς σὲ πλοῖο ποῦ ναυαγεῖ οἱ ναῦτες δὲν γνωρίζουν ἐκεῖνα ποῦ ρίχνουν, εἴτε αὐτὰ εἶναι δικά τους, εἴτε τῶν ξένων ποῦ τὰ ἔλαβαν γιὰ φύλαξη, ἀλλ' ὅλα ποῦ βρίσκονται μέσα χωρὶς ἐξαίρεση τὰ ρίχνουν, καὶ τὰ πολύτιμα καὶ τὰ μὴ πολύτιμα, ὅταν δὲ ἡ κακοκαιρία περάσει, τότε, σκεπτόμενοι ἐκεῖνα ποῦ ἔρριξαν, δακρῦζουν, καὶ δὲν αἰσθάνονται τὴ γαλήνη ἐξ αἰτίας τῆς Ζημιᾶς ἐκείνων ποῦ ἔρριξαν, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐδῶ, ὅταν ὁ θυμὸς πνεύσει καὶ δημιουργηθεῖ σύγχυση καὶ ταραχὴ, δὲν γνωρίζουν νὰ ἐκστομίζουν μὲ τάξη ἐκεῖνα ποῦ πρέπει, ὅταν δὲ παύσει ὁ θυμὸς, τότε, ἀναλογιζόμενοι ποῖὰ λόγια ἐξεστόμισαν, ἀντιλαμβάνονται τὴ Ζημιὰ, καὶ δὲν αἰσθάνονται τὴν ἀνάπαυση, ἐνθυμούμενοι τὰ λόγια ποῦ εἶπαν, μὲ τὰ ὁποῖα

μάτων μεμνημένοι, δι' ὧν κατήσχυναν ἑαυτούς, καὶ τὰ μέγιστα ἐζημιώθησαν, οὐ περὶ χρήματα, ἀλλὰ περὶ δόξαν ἐπεικειάς καὶ πραότητος.

Ὅντως σκότος ἐστὶν ὁ θυμός. «Εἶπεν ἄφρων»,
 5 φησὶν, «ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἔστι Θεός». Τάχα καὶ περὶ τοῦ θυμουμένου τοῦτο εἰπεῖν εὐκαιρον, ὅτι εἶπεν ὁ θυμούμενος· «Οὐκ ἔστι Θεός»· «κατὰ γὰρ τὸ πληθος», φησί, «τῆς ὀργῆς αὐτοῦ οὐκ ἐκζητήσεται». Ὅς γὰρ ἂν ἐπεισέλθῃ λογισμὸς εὐσεβῆς, πάντα διωθεῖται καὶ διακρούεται, πάντα ρίπτει πλαγίους. Εἰ μὴ
 10 σὺ μᾶλλον ἀλγεῖς τοῦ ὑβρισθέντος, ὑβριζε, κἂν μηδεὶς ὁ ἐγκαλῶν, εἰ μὴ τὸ τοῦ συνειδότος δικαστήριον, ἰδία σε λαβόν, μαστίζει μυρία. Ὅταν οὖν ἀκούσης ὅτι ὁ ὑβριζόμενος οὐδὲν ἐξέβαλε ρῆμα πικρόν,
 15 οὐχὶ ταύτῃ μᾶλλον ἀλγεῖς; Εἶπέ μοι, πῶς ἄνθρωπον πρᾶον, καὶ ταπεινόν, καὶ ἐπεικῆ μυρίαὶς ἐπλυνας λοιδορίαῖς; Ταῦτα λέγομεν συνεχῶς, οὐχ ὀρώμεν δὲ ἐπιδεικνύμενα διὰ τῶν ἔργων. Ἄνθρωπος ὢν, ἄνθρωπον ὑβρίζεις; δοῦλος ὢν, τὸν ὁμόδουλον; Ἀλλὰ
 20 τί τοῦτο θαυμάζω, ὅπου γε καὶ Θεὸν ὑβρίζουσι πολλοί;

4. Τοῦτο πρὸς ὑμᾶς ἔστω παραμυθία τοὺς ὑβριζομένους. Ὑβρίζεσθε; ὑβρίζεται καὶ Θεός. Ὀνειδίζεσθε; ὀνειδίζεται καὶ Θεός. Διαπτύεσθε; καὶ
 25 γὰρ καὶ ὁ Δεσπότης ὁ ἡμέτερος. Ἐν μὲν οὖν τούτοις ἡμῖν κοινωνεῖ, ἐν δὲ τοῖς ἐναντίοις οὐκ ἔτι· οὐ γὰρ ὑβρισεν ἀδίκως ποτέ, μὴ γένοιτο! οὐδὲ ὀνειδισεν ἀπλῶς, οὐδὲ ἠδίκησεν. Ὡστε ἡμεῖς ἔσμεν οἱ κοινωνοῦντες, οὐχ ὑμεῖς· τὸ μὲν γὰρ ὑβριζόμενον φέ-

28. Ψαλμ. 13, 1

29. Ψαλμ. 9, 25

καταντρόπιασαν τὸν ἑαυτὸ τους, καὶ ὑπέστησαν πάρα πολὺ μεγάλη ζημιά, ὄχι σχετικὰ μὲ χρήματα, ἀλλὰ σχετικὰ μὲ τὴ φήμη γιὰ ἐπιείκεια καὶ πραότητα.

Πραγματικὰ ὁ θυμὸς εἶναι σκοτάδι. «Εἶπε ὁ ἀνόητος», λέγει, «μέσα στὴν καρδιά του· Δὲν ὑπάρχει Θεός»²⁸. Ἴσως μπορούμε αὐτὸ νὰ τὸ ποῦμε καὶ γιὰ ἐκεῖνον ποὺ κυριεύεται ἀπὸ τὸ θυμὸ, ὅτι δηλαδὴ εἶπε ὁ ὀργιζόμενος· «Δὲν ὑπάρχει Θεός»· Διότι, λέγει, «Δὲν θὰ ζητήσῃ ὁ Θεὸς εὐθύνες ἀνάλογα μὲ τὸ μέγεθος τῆς ὀργῆς του»²⁹. Ὅποιοσδήποτε δηλαδὴ εὐσεβῆς λογισμὸς συμβεῖ νὰ εἰσέλθει στὸ νοῦ μας, ὅλους τοὺς ἀπωθεῖ καὶ τοὺς ἀποκρούει, ὅλους τοὺς παραμερίζει. Ἐὰν σὺ δὲν πονᾷς περισσότερο ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ βρίζεται, βρίζε τότε, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν ὑπάρχει κανένας ποὺ νὰ σὲ κατηγορεῖ, παρὰ μόνο τὸ δικαστήριον τῆς συνειδήσεως, τὸ ὁποῖο λαμβάνοντάς σε μόνο, σοῦ δίνει ἀμέτρητα μαστιγώματα. Ὅταν λοιπὸν ἀκούσεις ὅτι αὐτὸς ποὺ βρίζεται δὲν ἔβγαλε οὔτε ἓνα κακὸ λόγο, δὲν πονᾷς πολὺ περισσότερο γι' αὐτὸ τὸ λόγο; Πές μου, πῶς ἄνθρωπο πράο, ταπεινὸ καὶ ἐπιεικῆ, τὸν περιέλουσες μὲ ἀμέτρητα κακόλογα; Αὐτὰ λέμε συνέχεια, δὲν βλέπομε ὅμως ν' ἀποδεικνύονται μὲ τὰ ἔργα. Ἐνῶ εἶσαι ἄνθρωπος, βρίζεις ἄνθρωπο; ἐνῶ εἶσαι δοῦλος, βρίζεις τὸν ὁμόδουλό σου; Ἀλλὰ γιατί ἀπορῶ μ' αὐτό, τὴ στιγμὴ βέβαια ποὺ πολλοὶ βρίζουν καὶ τὸ Θεό;

4. Αὐτὸ ἃς ἀποτελεῖ παρηγοριὰ γιὰ σᾶς ποὺ βρίζεσθε. Βρίζεσθε; βρίζεται καὶ ὁ Θεός. Χλευάζεσθε; χλευάζεται καὶ ὁ Θεός. Περιφρονεῖσθε; περιφρονεῖται καὶ ὁ Κύριός μας. Καὶ σ' αὐτὰ μὲν παίρνει μέρος μαζί μας καὶ αὐτός, ἐνῶ στ' ἀντίθετα ὄχι· διότι ποτὲ δὲν ἔβρισε ἄδικο, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη! οὔτε γενικὰ χλεύασε, οὔτε ἀδίκησε. Ὡστε ἐμεῖς συμμετέχομε σ' αὐτὸ ποὺ κάνει αὐτός, ὄχι ἔσεεις· διότι τὸ νὰ δείχνει κανεὶς ὑπομονὴ ὅταν βρίζεται, εἶναι γνῶρισμα τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ τὸ νὰ βρίζει γενικὰ, εἶναι

ρειν, Θεοῦ, τὸ δὲ ὑβρίζειν ἀπλῶς, δαίμονος. Ἴδετε τὰς δύο μερίδας. «Δαιμόνιον ἔχεις», ἤκουσεν ὁ Χριστός· ἐρραπίσθη ἀπὸ τοῦ δούλου τοῦ ἀρχιερέως. Οἱ ὑβρίζοντες τοίνυν ἀδίκως μετ' ἐκείνων ἐστήκασιν.
 5 **Εἰκότως**· εἰ γὰρ ὁ Πέτρος καὶ Σατανᾶς ἤκουσε δι' ἐν ρῆμα, πολλῶ μᾶλλον οὗτοι Ἰουδαῖοι ἀκούσονται, ὅταν τὰ Ἰουδαίων ποιῶσιν, ὥσπερ κἀκεῖνοι διαβόλου τέκνα, ἐπειδὴ τὰ τοῦ διαβόλου εἰργάζονται.

Ἵβρίζεις, τί ὦν; εἰπέ μοι. Μᾶλλον δὲ διὰ τοῦτο
 10 ὑβρίζεις, ἐπειδὴ οὐδὲν εἶ οὐδεὶς γάρ, ἄνθρωπος ὦν, ὑβρίζει. Ὡστε, ὃ λέγεται ἐν ταῖς μάχαις, Ἵσὺ τίς εἶ;· ἐξ ἐναντίας ἔδει λέγεσθαι οἶον, Ἵβριζε· λέγειν ἐχρῆν· οὐδὲν γὰρ εἶ νῦν δέ, λεγόντων ἡμῶν, Ὡς τίς ὑβρίζεις;· Ὡς βελτίων σου, διὰ πάντων ἀκού-
 15 ειν ἔστι. Καὶ μὴν τὸ ἐναντίον ἔδει λέγειν· ἀλλά, ἐπειδὴ ἡμεῖς κακῶς ἐρωτῶμεν, διὰ τοῦτο κἀκεῖνοι κακῶς ἀποκρίνονται, ὥστε ἡμεῖς αἴτιοι. Ὡς μεγάλων γὰρ ἀνδρῶν ὄντων τῶν ὑβριζόντων, οὕτω λέγομεν Ὡς τίς ὑβρίζεις;· Διὰ τοῦτο κἀκεῖνοι οὐ-
 20 τως ἀποκρίνονται. Τοῦναντίον δὲ ἐχρῆν λέγειν· Ὑβρίζεις; ὕβριζε· οὐδεὶς γὰρ εἶ. Πρὸς δὲ τοὺς οὐχ ὑβρίζοντας τοῦτο μᾶλλον ἔδει λέγεσθαι· Ὡς τίς οὐχ ὑβρίζεις; ὑπερέβης τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν· Τοῦτο εὐγένεια, τοῦτο ἐλευθερία, μηδὲν ἀνελεύθερον φθέγ-
 25 γεσθαι, κἄν ἄξιος ἦ τις ἀκούειν.

Εἰπέ δὴ μοι, πόσοι οὐχὶ ἄξιοί εἰσιν ἀναιρεῖσθαι; Ἄλλ' ὅμως οὐ ποιεῖ τοῦτο δι' ἑαυτοῦ ὁ δικαστής, ἀλλ' ἐρωτᾷ καὶ οὐδὲ τοῦτο δι' ἑαυτοῦ. Εἰ δὲ διαλέ-

31. Ἰω. 18, 22

32. Μάρκ. 8, 33

33. Ἰω. 8, 44

γνώρισμα τοῦ δαίμονα. Προσέξτε τίς δύο κατηγορίες. «Δαιμόνιο ἔχεις»³⁰, ἄκουσε ὁ Χριστός· ραπίσθηκε ἀπό τόν δοῦλο τοῦ ἀρχιερέα³¹. Ἐκεῖνοι λοιπόν ποῦ βρίζουν ἄδικα ἔχουν κατατάξει τόν ἑαυτό τους μέ ἐκείνους. Καί πολύ σωστά· διότι, ἐάν ὁ Πέτρος ἄκουσε νά ὀνομάζεται καί Σατανᾶς³² γιά ἕνα μόνο λόγο, πολύ περισσότερο θά ἀκούσουν αὐτοί οἱ Ἰουδαῖοι, ἐφόσον ἐκτελοῦν τὰ ἔργα τῶν Ἰουδαίων, ὅπως ἀκριβῶς καί ἐκεῖνος, νά ὀνομάζονται τέκνα τοῦ διαβόλου³³, ἐπειδή ἔπρατταν τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου.

Βρίζεις· πές μου σέ παρακαλῶ, ποιός εἶσαι; Ἡ καλύτερα γι' αὐτό βρίζεις, ἐπειδή δέν εἶσαι τίποτε· διότι κανένας, ποῦ εἶναι ἄνθρωπος, δέν βρίζει. Ὡστε, ἐκεῖνο ποῦ λέγεται στίς λογομαχίες, 'Σὺ ποιός εἶσαι;', ἔπρεπε νά λέγεται τὸ ἀντίθετο· ὅπως, ἔπρεπε νά λέγει, 'βρίζε'· διότι δέν εἶσαι τίποτε· ἐνῶ τώρα, λέγοντας ἐμεῖς, 'Σάν ποιός βρίζεις;' 'Σάν ἀνώτερός σου', μπορούμε ν' ἀκούσομε νά λένε ὅλοι. Καί ὅμως ἔπρεπε νά λένε τὸ ἀντίθετο, ὅμως, ἐπειδή ἐμεῖς ρωτᾶμε λανθασμένα, γι' αὐτό καί ἐκεῖνοι ἀποκρίνονται λανθασμένα· ἐπομένως ἐμεῖς εἴμαστε αἴτιοι. Διότι, σάν νά εἶναι σπουδαῖοι ἄνθρωποι ἐκεῖνοι ποῦ βρίζουν, λέμε τὸ ἐξῆς· 'Σάν ποιός βρίζεις;'. Γι' αὐτό καί ἐκεῖνοι ἀποκρίνονται ἔτσι. Ἐπρεπε δὲ νά λέμε τὸ ἀντίθετο· 'Βρίζεις; βρίζε' διότι δέν εἶσαι τίποτε'. Ἐνῶ πρὸς ἐκείνους ποῦ δέν βρίζουν αὐτό μᾶλλον ἔπρεπε νά λέγεται· 'Σάν νά εἶσαι ποιός δέν βρίζεις; ὑπερέβηκες τὴν ἀνθρώπινη φύση'. Αὐτό εἶναι εὐγένεια, αὐτό ἐλευθερία, τὸ νά μὴ λές τίποτε τὸ δουλικό, καί ἂν ἀκόμα κάποιος εἶναι ἄξιος ν' ἀκούσει αὐτό.

Πές μου λοιπόν σέ παρακαλῶ, πόσοι δέν εἶναι ἄξιοι νά θανατωθοῦν; Ἀλλ' ὅμως δέν τὸ κάνει αὐτό μόνος τοῦ ὁ δικαστής, ἀλλ' ἐρωτᾷ καί οὔτε αὐτό τὸ κάνει μόνος του. Ἐάν δὲ δέν εἶναι ἀνεκτό στὸν δικαστὴ νά συνομιλεῖ μέ ἄνθρωπο κακό, ἀλλὰ χρησιμοποιεῖ κάποιο μέσο, πολύ

γεσθαι ἀνθρώπων πονηρῶ οὐκ ἀνεκτὸν δικάζοντα, ἀλλὰ μέσῳ τινὶ κέχρηται, πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς τοὺς ὁμοτίμους ὑβρίζειν οὐ χρεῖ· οὐ γὰρ οὕτω τῷ ὑβρίσαι πλεονεκτήσομεν αὐτῶν, ὡς τῷ διδαχθῆναι ὅτι ὑβρί-
 5 σαμεν ἑαυτούς. Τοὺς μὲν οὖν πονηροὺς διὰ τοῦτο οὔτε ὑβρίζειν χρεῖ, τοὺς δὲ ἀγαθοὺς καὶ δι' ἕτερον, ὅτι οὐκ ἄξιοι καὶ τρίτον, ὅτι ὑβριστὴν εἶναι οὐ χρεῖ. Νῦν δὲ ὄρα ὅσα γίνεται ὑβρίζεται καὶ ἐπηρεάζεται ἄνθρωπος, καὶ ὁ ἐπηρεάζων ἄνθρωπος, καὶ οἱ θεω-
 10 ροῦντες ἄνθρωποι. Τί οὖν; τὰ θηρία δεῖ εἰς μέσον ἔλθειν καὶ διαλυῖσαι; τοῦτο γὰρ λείπεται. "Ὅταν γὰρ οἱ τερπόμενοι τῇ ἀδικίᾳ ἄνθρωποι ᾧσι, τοῖς θηρίοις ἢ καταλλαγή λείπεται· ὡσπερ οὖν, δεσποτῶν μαχομένων ἐν οἰκίᾳ, λείπεται τοὺς οἰκέτας καταλλάττειν
 15 (τοῦτο γὰρ ἢ τοῦ πράγματος φύσις ἀπαιτεῖ, εἰ καὶ ταύτη τάχα μὴ γίνεται), οὕτω καὶ ἐνταῦθα.

Ὑβρίζεις; εἰκότως· οὐδὲ γὰρ ἄνθρωπος εἶ. Διὰ τοῦτο ἔδοξε μέγα τι εἶναι ἢ ὑβρις, ἔδοξε τοῖς μεγάλοις προσήκειν· τὸ δὲ ἀνδραπόδοις μᾶλλον προσήκει, ὡσπερ τὸ εὐφημεῖν ἐλευθέροις ἐμπρέπει· ὡσπερ γὰρ
 20 τὸ κακῶς ποιεῖν ἐκείνων, οὕτω τὸ κακῶς πάσχειν τούτων. Οἷόν ἐστι κλέπτρια δούλη, τὰ τοῦ δεσπότου λαθραίως ὑφαιροῦσα, τοιοῦτόν τί ἐστι καὶ ὑβρις· καὶ ὡς ἂν εἴποι τις, καθάπερ ὁ κλέπτης, σπουδῆ εἰσιῶν,
 25 πανταχοῦ περιβλέπεται, ὑφελέσθαι τι σπουδάζων, οὕτω καὶ οὗτος πάντα περισκοπεῖ, ἐκβάλλειν τι θέλων.

Τάχα ἑτέρῳ τινὶ παραδείγματι αὐτὸν διαγράψωμεν. "Ὡσπερ γὰρ εἶ τις, σκευὴ ἀκάθαρτα κλέπτων ἐξ οἰκίας, καὶ ἐξάγων πάντων ἔμπροσθεν, οὐχὶ τὰ

περισσότερο ἡμεῖς δὲν πρέπει νὰ βρίζομε τοὺς ἰσότημοις μὲ ἡμᾶς· διότι δὲν θὰ καταστοῦμε τόσο πολὺ ἀνώτεροι ἀπὸ αὐτοὺς μὲ τὸ νὰ τοὺς βρίσομε, ὅσο μὲ τὸ νὰ διδαχθοῦν ὅτι βρίσαμε τὸν ἑαυτὸ μας. Τοὺς μὲν λοιπὸν κακοὺς γι' αὐτὸ πρέπει νὰ μὴ τοὺς βρίζομε, τοὺς δὲ ἀγαθοὺς καὶ γιὰ ἄλλο λόγο, διότι δὲν εἶναι ἄξιοι νὰ βρισθοῦν· καὶ τρίτο, ὅτι δὲν πρέπει νὰ εἶσαι ὑβριστής. Τώρα ὅμως πρόσεχε ὅσα συμβαίνουν· βρίζεται καὶ περιφρονεῖται ἄνθρωπος, καὶ ὁ περιφρονητής εἶναι ἄνθρωπος, καὶ οἱ θεατὲς ἄνθρωποι. Τί λοιπὸν; πρέπει τὰ θηρία νὰ προσέλθουν ἐκεῖ καὶ νὰ τοὺς σταματήσουν; καθόσον αὐτὸ ὑπολείπεται· Διότι, ὅταν αὐτοὶ ποὺ εὐχαριστοῦνται μὲ τὴν ἀδικία εἶναι ἄνθρωποι, ἡ συμφιλίωσις ἀπομένει νὰ γίνῃ ἀπὸ τὰ θηρία· ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ, ὅταν λογομαχοῦν οἱ οἰκοδεσπότες στὴν οἰκία, ἐναπομένει στοὺς ὑπηρέτες νὰ τοὺς συμφιλιώσουν (διότι αὐτὸ ἀπαιτεῖ ἡ φύσις τοῦ πράγματος, ἂν καὶ αὐτὸ ἐνδεχομένως δὲν γίνεται), ἔτσι καὶ ἐδῶ.

Βρίζεις; πολὺ σωστά· διότι δὲν εἶσαι οὔτε κἂν ἄνθρωπος. Γι' αὐτὸ θεωρήθηκε ὅτι εἶναι κάποιο πολὺ σπουδαῖο πράγμα ἢ ὕβρη, καὶ θεωρήθηκε ὅτι ταιριάζει στοὺς μεγάλους! ἀλλ' αὐτὸ ταιριάζει πολὺ περισσότερο στοὺς δούλους, ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἔπαινοι ταιριάζουν στοὺς ἐλεύθερους· διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἡ διάπραξις τῆς κακίας ἀνήκει σ' ἐκείνους, ἔτσι καὶ τὰ κακοπαθήματα ἀνήκουν σ' αὐτούς. Ὅ,τι ἀκριβῶς εἶναι ἡ κλέφτρα δούλη, ποὺ ἀφαιρεῖ κρυφὰ τὰ πράγματα τοῦ κυρίου της, κάτι παρόμοιο εἶναι καὶ ἡ ὕβρη· καί, ὅπως θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κάποιος, ὅπως ἀκριβῶς ὁ κλέφτης, ἐρχόμενος μὲ πολλὴ βιασύνη, ἐλέγχει παντοῦ τριγύρω του, προσπαθώντας κάτι νὰ κλέψῃ, ἔτσι καὶ αὐτὸς τὰ πάντα τριγύρω του ἐξετάζει μὲ προσοχή, θέλοντας νὰ ἐκστομίσει κάποια ὕβρη.

Μποροῦμε καὶ μὲ κάποιο ἄλλο παράδειγμα νὰ τὸν περιγράψομε. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ, ἐὰν κάποιος, κλέβοντας σκεύη ἀκάθαρτα ἀπὸ κάποια οἰκία, καὶ παρουσιάζοντάς τα

ὑφαιρεθέντα ἤσχυνε τοσοῦτον, ὅσον αὐτὸς ἑαυτόν,
 ταῦτα ὑφελόμενος καὶ ἐξάγων, οὕτω δὴ καὶ οὗτος,
 ἐκβαλὼν ἔμπροσθεν πάντων ἀκάθαρτα ρήματα, οὐχὶ
 ἑτέρους ἤσχυνεν, ἀλλ' ἑαυτὸν διὰ τῶν ρημάτων, προ-
 5 αγωγῶν τοιαῦτα καὶ καταρρυπάνας αὐτοῦ καὶ τὴν
 γλῶτταν καὶ τὴν διάνοιαν· ταῦτόν γάρ γίνεται, ὅταν
 πρὸς τοὺς πονηροὺς μαχώμεθα, ὥσπερ ἄν, εἴ τις ἄν-
 θρωπος τὸν ἐν σηπεδόνι ὄντα ὑπὲρ τοῦ προῆξαι μολύ-
 νη ἑαυτόν, καθεῖς αὐτοῦ τὰς χεῖρας εἰς τὸν βόρβορον.
 10 Ταῦτα δὴ, παρακαλῶ, πάντα ἀναλογιζόμενοι, φεύ-
 γωμεν τὴν ἐντεῦθεν βλάβην, καὶ εὐφημον ἔχωμεν
 γλῶτταν, ἵνα, καθαρεύοντες πάσης ὑβρεως, δυνηθῶ-
 μεν μετὰ ἀκριβείας τὸν παρόντα βίον διανύσαι, καὶ
 τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἐ-
 15 πιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν
 Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ
 Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς
 τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

μπροστά σ' ὄλους, δὲν ἀτιμάζει τόσο πολὺ τὰ κλοπιμαῖα, ὅσο τὸν ἑαυτό του, κλέβοντας αὐτὰ καὶ παρουσιάζοντας μπροστά σ' ὄλους, ἔτσι λοιπὸν καὶ αὐτός, ἐκστομίζοντας μπροστά σ' ὄλους ἀκάθαρτα λόγια, δὲν καταντρόπιασε ἄλλους, ἀλλὰ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του μὲ τὰ λόγια του, προβάλλοντας ἀπὸ τὸ στόμα του τέτοια λόγια καὶ καταλερώνοντας καὶ τὴ γλῶσσα του καὶ τὴ διάνοιά του· διότι τὸ ἴδιο συμβαίνει, ὅταν φινονεικοῦμε μὲ τοὺς κακοὺς, ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἂν κάποιος ἄνθρωπος μολύνει τὸν ἑαυτό του, θέλοντας νὰ χτυπήσει ἐκεῖνον ποὺ βρίσκεται μέσα στὴ σαπίλα, βουτώντας τὰ χέρια του μέσα στὸ βοῦρκο.

Σκεπτόμενοι λοιπὸν, παρακαλῶ, ὅλα αὐτὰ, ἃς ἀποφύγουμε τὴ βλάβη ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτὰ, καὶ ἃς ἔχομε τὴ γλῶσσα μας ἔτοιμη νὰ ἐπαινεῖ, ὥστε, διατηρώντας τὸν ἑαυτό μας καθαρὸ ἀπὸ κάθε ὑβρη, νὰ μπορέσομε μὲ μεγάλη προσοχὴ νὰ διανύσομε τὴν παρούσα Ζωή, καὶ νὰ ἐπιτύχομε τὰ ἀγαθὰ ποὺ ἔχει ὑποσχεθεῖ σ' ἐκείνους ποὺ τὸν ἀγαποῦν, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα, συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Μ'

(Πράξ. 18, 18 - 19, 7)

«Ὁ δὲ Παῦλος, ἔτι προσμείνας ἡμέρας ἰκανάς, τοῖς ἀδελφοῖς ἀποταξάμενος, ἐξέπλει εἰς τὴν Συρίαν, καὶ σὺν αὐτῷ Πρίσκιλλα καὶ Ἀκύλας, κειράμενος τὴν κεφαλὴν ἐν Κεγχρεαῖς εἶχε γὰρ εὐχὴν».

5

1. Ὅρα πῶς ὁ νόμος καταλέλυται, ὄρα πῶς τῷ συνειδῶτι κατεείχοντο. Τοῦτο Ἰουδαϊκὸν ἦν, τὸ κείρασθαι τὰς κεφαλὰς κατ' εὐχὴν. Πλὴν ἔδει καὶ θυσίαν γενέσθαι, ἣτις οὐκ ἐγένετο μετὰ τὸ τυπτηθῆναι τὸν Σωσθένην. Ἔδει ἀπελθεῖν αὐτόν, διὸ καὶ ἐπείγεται. Καὶ παρακαλούμενος μείναι παρ' αὐτοῖς ἐν Ἐφέσῳ, οὐκ ἀνέχεται.

15 Τίνος οὖν ἔνεκεν πάλιν τὴν Ἀντιόχειαν καταλαμβάνει; «Ἀναβάς» γάρ, φησί, «καὶ ἀσπασάμενος τὴν Ἐκκλησίαν, κατέβη εἰς Ἀντιόχειαν». Ἐπιθυμίαν εἶχε τῆς πόλεως, παθῶν τι ἀνθρώπινον πρὸς αὐτήν· ἐνταῦθα γὰρ ἐσχηματίσθησαν οἱ μαθηταὶ καλεῖσθαι Χριστιανοί, ἐνταῦθα παρεδόθη τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ, ἐνταῦθα ἤνυσε πράγματα τὰ κατὰ τὸ δόγμα. Καὶ ὁ μὲν εἰς Συρίαν ἐξέπλει, τούτους δὲ ἀφήκεν εἰς Ἐφεσον εἰκότως, ὡς διδάξοντας. Τοσοῦτον αὐτῷ συγγενόμενοι χρόνον, πολλὰ ἔμαθον· καὶ ὁμως τῆς συνη-

1. Πράξ. 18, 18

2. Πράξ. 18, 17

3. Πράξ. 18, 22

Ο Μ Ι Λ Ι Α Μ'

(Πράξ. 18, 18 - 19, 7)

«Ὁ Παῦλος δέ, ἀφοῦ ἔμεινε ἀκόμα ἀρκετές ἡμέρες, ἀποχαιρέτησε τοὺς ἀδελφούς καὶ ἀπέπλευσε πρὸς τὴ Συρία καὶ μαζί μ' αὐτὸν καὶ ἡ Πρίσκιλλα καὶ ὁ Ἀκύλας, ἀφοῦ ἔκοψε τὰ μαλλιά του στὶς Κεχρεές· διότι τὸ εἶχε κάνει τάξιμο»¹.

1. Πρόσεχε πῶς ὁ Μωσαϊκὸς νόμος καταργεῖται, πρόσεχε πῶς ἐξουσιάζονταν ἀπὸ τὴ συνείδηση. Αὐτὸ ἦταν ἰουδαϊκὴ συνήθεια, τὸ νὰ κουρέβουν τὰ κεφάλια τους σύμφωνα μὲ τὸ τάμα ποὺ ἔκαναν. Πλὴν ὅμως ἔπρεπε νὰ γίνει καὶ θυσία, ἡ ὁποία δὲν ἔγινε μετὰ τὰ χτυπήματα ποὺ δέχθηκε ὁ Σωσθένης². Ἐπρεπε νὰ φύγει αὐτός, γι' αὐτὸ καὶ βιάζεται. Καὶ παρακαλούμενος νὰ μείνει κοντὰ τους στὴν Ἔφεσο, δὲν δέχεται.

Γιὰ ποιὸ λόγο λοιπὸν ἐπιστρέφει καὶ πάλι στὴν Ἀντιόχεια; Διότι, λέγει, «Ἀφοῦ ἀνέβηκε καὶ χαιρέτησε τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Καισάρειας, κατέβηκε στὴν Ἀντιόχεια»³. Ἐπιθυμοῦσε νὰ δεῖ τὴν πόλη, νιώθοντας κάτι τὸ ἀνθρώπινον πρὸς αὐτήν· διότι ἐδῶ οἱ μαθητὲς πῆραν ἐντολὴ νὰ ὀνομάζονται Χριστιανοί, ἐδῶ παραδόθηκε στὴ χάρι τοῦ Θεοῦ, ἐδῶ κατόρθωσε τὰ θαυμαστὰ ἐκεῖνα ἀποτελέσματα τοῦ κηρύγματος. Καὶ αὐτὸς μὲν ἀπέπλευσε πρὸς τὴ Συρία, ἐνῶ αὐτοὺς τοὺς ἄφησε στὴν Ἔφεσο, πολὺ σωστά, μὲ σκοπὸ νὰ διδάξουν. Διότι ἐπειδὴ τὸν συναναστράφηκαν τόσο πολὺ χρόνον, ἔμαθαν πολλὰ καὶ ὅμως δὲν τοὺς

θείας αὐτοὺς οὐκ ἀπήγαγεν οὐδέπω τῆς Ἰουδαϊκῆς. Ἰδοὺ καὶ γυνή, τὸ ἴσον ἀνδράσι ποιοῦσα καὶ διδάσκουσα. Διὰ τοῦτο ἐκωλύετο εἰς τὴν Ἀσίαν ἔλθειν, πρὸς τὰ κατεπείγοντα, οἶμαι, ἔλαννόμενος.

5 Ὅρα γοῦν ἐνταῦθα καὶ παρακαλούμενον αὐτὸν μείναι, καὶ οὐκ ἀνεχόμενον, ἐπειδὴ ἐπείγετο ἀπελθεῖν. Οὐ μὴν ἀπλῶς αὐτοὺς εἶασεν, ἀλλὰ μετὰ ὑποσχέσεως καὶ ὅπως, ἄκουε· «Κατήντησε δέ», φησὶν, «εἰς Ἔφεσον, καὶ ἐκείνους κατέλιπεν αὐτοῦ· αὐτὸς
10 δέ, εἰσελθὼν εἰς τὴν συναγωγὴν, διελέχθη τοῖς Ἰουδαίοις. Ἐρωτῶντων δὲ αὐτῶν ἐπὶ πλείονα χρόνον μείναι παρ' αὐτοῖς, οὐκ ἐπένευσεν, ἀλλ' ἀπετάξατο αὐτοῖς, εἰπὼν· Δεῖ με πάντως τὴν ἑορτὴν τὴν ἐρχομένην ποιῆσαι εἰς Ἱεροσόλυμα· πάλιν δὲ ἀνα-
15 κάμψω πρὸς ὑμᾶς, τοῦ Θεοῦ θέλοντος. Καὶ ἀνήχθη ἀπὸ τῆς Ἐφέσου, καὶ κατελθὼν εἰς Καισάρειαν, ἀναβάς καὶ ἀσπασάμενος τὴν Ἐκκλησίαν, κατέβη εἰς Ἀντιόχειαν καὶ ποιήσας χρόνον τινά, ἐξῆλθε, διερχόμενος καθεξῆς τὴν Γαλατικὴν χώραν καὶ Φρυ-
20 γίαν, ἐπιστηρίζων πάντας τοὺς μαθητάς». Καὶ ὅρα, ἐκείνους τοὺς τόπους κατελάμβανεν, οἷς ἐπέβη πρὸ τούτου.

«Ἰουδαῖος δέ τις, Ἀπολλῶς ὄνόματι, Ἀλεξανδρεὺς τῷ γένει, ἀνὴρ λόγιος, κατήντησεν εἰς Ἔφε-
25 σον, δυνατὸς ὢν ἐν ταῖς Γραφαῖς». Ἰδοὺ καὶ λόγιοι ἠπείγοντο κηρύττειν, καὶ ἀποδημοῦσι λοιπὸν οἱ μαθηταί. Ὅρᾳς ἐπίδοσιν τοῦ κηρύγματος;

«Οὗτος ἦν κατηχημένος τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου, καὶ ζέων τῷ πνεύματι ἐλάλει, καὶ ἐδίδασκεν ἀκριβῶς
30 τὰ περὶ τοῦ Κυρίου, ἐπιστάμενος μόνον τὸ βάπτισμα

4. Πράξ. 18, 19 - 23

5. Πράξ. 18, 24

ἀπάλλαξε ἀκόμα ἀπὸ τὴν ἰουδαϊκὴ συνήθεια. Ἡ γυναῖκα, κάμνει τὰ ἴδια μὲ τὸν ἄνδρα καὶ διδάσκει. Γι' αὐτὸ ἐμποδιζόταν νὰ ρθει στὴν Ἀσία, ὀδηγούμενος, κατὰ τὴ γνώμη μου, πρὸς ἐκεῖνα ποὺ ἦταν πιὸ βιαστικά.

Πρόσεχε λοιπὸν ἐδῶ ποὺ καὶ παρακαλεῖται νὰ μείνει, καὶ δὲν δέχεται, ἐπειδὴ βιαζόταν ν' ἀναχωρήσει. Ἄλλ' ὅμως δὲν τοὺς ἄφησε ἔτσι τυχαῖα, ἀλλὰ μὲ ὑπόσχεσὴ τοῦ καὶ μὲ ποιὰ ὑπόσχεση, ἄκου' «Ἐφθασε», λέγει, «στὴν Ἐφεσο καὶ ἄφησε ἐκείνους ἐκεῖ, ὁ ἴδιος δὲ μπῆκε στὴ συναγωγὴ καὶ συνομίλησε μὲ τοὺς Ἰουδαίους. Ὅταν δὲ τὸν παρακάλεσαν νὰ μείνει κοντὰ τοὺς περισσότερο χρόνο, δὲν δέχθηκε, ἀλλ' ἀρνήθηκε καὶ ἀποχαιρετώντας τοὺς τοὺς εἶπε· Πρέπει ὅπωςδήποτε τὴν ἐορτὴ ποὺ ἔρχεται νὰ τὴν ἐορτάσω στὰ Ἱεροσόλυμα, ἀλλὰ πάλι θὰ ἐπιστρέψω σ' ἐσᾶς, ἐὰν τὸ θέλει ὁ Θεός. Ἀπέπλευσε τότε ἀπὸ τὴν Ἐφεσο καὶ ἀποβιβάσθηκε στὴν Καισάρεια, καί, ἀφοῦ ἀνέβηκε καὶ χαιρέτησε τὴν Ἐκκλησίαν, κατέβηκε στὴν Ἀντιόχεια. Ἀφοῦ ἔμεινε ἐκεῖ λίγο χρόνο, ἀναχώρησε, διερχόμενος τὴ χώρα τῆς Γαλατίας καὶ τὴ Φρυγία, στηρίζοντας τὴν πίστη ὅλους τοὺς μαθητές»⁴. Καὶ πρόσεχε, ἐπισκεπτόταν ἐκείνους τοὺς τόπους, στοὺς ὁποίους πῆγε καὶ πιὸ μπροστά.

«Κάποιος Ἰουδαῖος δέ, ὀνομαζόμενος Ἀπολλῶς, καταγόμενος ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια, ἄνθρωπος μορφωμένος καὶ δυνατὸς στίς Γραφές, ἔφθασε στὴν Ἐφεσο»⁵. Ἡ καὶ λόγιοι ἄνθρωποι ἐκδήλωναν ὅλη τὴν προθυμίαν τους γιὰ νὰ κηρύττουν, καὶ ἀναχωροῦν πλέον οἱ μαθητὲς ἀπὸ τὸν τόπο τους μὲ σκοπὸ νὰ κηρύξουν. Βλέπεις πρόοδο τοῦ κηρύγματος;

«Αὐτὸς εἶχα κατηχηθεῖ στὴ διδασκαλία τοῦ Κυρίου, καὶ μιλοῦσε μὲ πολλὴ πνευματικὴ θερμὴ καὶ ζῆλο καὶ δίδασκε μὲ ἀκρίβεια τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Κύριον, γνωρίζοντας

Ἰωάννου. Οὗτός τε ἤρξατο παρρησιάζεσθαι ἐν τῇ
 συναγωγῇ. Ἀκούσαντες δὲ αὐτοῦ Ἀκύλας καὶ Πρί-
 σκιλλα, προσελάβοντο αὐτόν, καὶ ἀκριβέστερον αὐ-
 τῷ ἐξέθεντο τὴν τοῦ Θεοῦ ὁδόν». Εἰ τὸ βάπτισμα
 5 Ἰωάννου μόνον ἠπίστατο οὗτος, πῶς τῷ Πνεύμα-
 τι ἔξει; τὸ γὰρ Πνεῦμα οὐχ οὕτως ἐδίδετο. Εἰ δὲ καὶ
 οἱ μετὰ τοῦτον ἐδεήθησαν τοῦ βαπτίσματος τοῦ Χρι-
 στοῦ, πολλῶ μᾶλλον οὗτος ἐδεήθη ἂν. Τί οὖν εἰπεῖν;
 οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς ἐφεξῆς ἔθηκεν ἀμφοτέρα ὁ συγγρα-
 10 φεύς. Ἐμοὶ δοκεῖ εἰς οὗτος εἶναι τῶν ἑκατὸν εἴ-
 κοσι τῶν μετὰ τῶν Ἀποστόλων βαπτισθέντων ἢ, εἰ
 μὴ τοῦτο, ὅπερ ἐπὶ τοῦ Κορνηλίου γέγονε, γεγένηται
 καὶ ἐπὶ τούτου. Ἀλλ' οὐ βαπτίζεται, ἀλλ' ὅτε ἀκρι-
 βέστερον αὐτῷ ἐξέθεντο. Τοῦτο δὲ εἶναί μοι ἀληθές
 15 φαίνεται, ὅτι καὶ βαπτισθῆναι αὐτόν ἔδει ἐπεὶ οἱ
 δώδεκα οἱ ἄλλοι οὐδὲν ἠδεσαν ἀκριβές, οὐδὲ τὰ πε-
 ρὶ τοῦ Ἰησοῦ. Εἰκὸς δὲ αὐτόν καὶ βαπτισθῆναι. Πλήν,
 εἰ καὶ αὐτοὶ οἱ Ἰωάννου μετὰ τὸ βάπτισμα πάλιν ἐ-
 βαπτίζοντο, ἔδει καὶ τοὺς μαθητὰς τοῦτο ποιῆσαι.
 20 «Βουλομένου δὲ αὐτοῦ διελθεῖν εἰς Ἀχαΐαν, προ-
 τρεψάμενοι οἱ ἀδελφοὶ ἔγραψαν τοῖς μαθηταῖς ἀπο-
 δέξασθαι αὐτόν ὃς παραγενόμενος συνεβάλετο πολὺ
 τοῖς πεπιστευκόσι διὰ τῆς χάριτος· εὐτόνως γὰρ τοῖς
 Ἰουδαίοις διακατηλέγγετο δημοσίᾳ, ἐπιδεικνὺς διὰ
 25 τῶν Γραφῶν εἶναι τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν».

«Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ τὸν Ἀπολλὼ εἶναι ἐν Κορίν-
 θῳ, Παῦλον, διελθόντα τὰ ἀνωτερικὰ μέρη, ἐλθεῖν
 εἰς Ἔφεσον. Καὶ εὐρών τινας μαθητὰς, εἶπε πρὸς

6. Πράξ. 18, 25 - 26

7. Πράξ. 1, 15

8. Πράξ. 19, 1 - 8

9. Πράξ. 18, 27 - 28

μόνο τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννη. Αὐτὸς ἄρχισε μὲ θάρρος νὰ ὀμιλεῖ στὴ συναγωγὴ. Ὄταν τὸν ἄκουσαν ὁ Ἀκύλας καὶ ἡ Πρίσκιλλα τὸν πῆραν κοντὰ τους καὶ ἀνέπτυξαν σ' αὐτὸν μὲ μεγαλύτερη ἀκρίβεια τὴ διδασκαλίαν τοῦ Θεοῦ»⁶. Ἐὰν αὐτὸς γνώριζε μόνο τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννη, πῶς διακατεχόταν ἀπὸ τὴ θέρμη τοῦ Πνεύματος; διότι τὸ Πνεῦμα δὲν χορηγοῦνταν ἔτσι. Ἐὰν δὲ καὶ οἱ μετὰ ἀπὸ αὐτὸν χρειάσθηκαν τὸ βάπτισμα τοῦ Χριστοῦ, πολὺ περισσότρο τὸ εἶχε ἀνάγκη αὐτὸς. Τί λοιπὸν μποροῦμε νὰ ποῦμε; διότι ὁ συγγραφεὺς δὲν ἀνέφερε τυχαῖα καὶ τὰ δύο ποὺ ἀκολουθοῦν στὴ συνέχεια. Ἐγὼ νομίζω ὅτι αὐτὸς εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς ἑκατὸν εἴκοσι ποὺ βαπτίσθηκαν μαζί μὲ τοὺς Ἀποστόλους⁷ ἢ, ἐὰν δὲν εἶναι αὐτό, ἐκεῖνο ἀκριβῶς ποὺ συνέβηκε στὴν περίπτωση τοῦ Κορνηλίου, ἔχει συμβεῖ καὶ στὴν περίπτωση αὐτοῦ. Ὁμως δὲν βαπτίζεται, ἀλλ' ὅταν τοῦ ἀνέπτυξαν μὲ μεγαλύτερη ἀκρίβεια τὴ διδασκαλίαν. Αὐτὸ μού φαίνεται ὅτι εἶναι σωστό, ὅτι δηλαδὴ ἔπρεπε αὐτὸς καὶ νὰ βαπτισθεῖ· διότι οἱ ἄλλοι δώδεκα δὲν γνώριζαν τίποτε μὲ ἀκρίβεια, οὔτε καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Ἰησοῦ⁸. Πολὺ σωστὰ λοιπὸν αὐτὸς ἔπρεπε καὶ νὰ βαπτισθεῖ. Πλὴν ὅμως, ἐὰν καὶ οἱ ἴδιοι οἱ μαθητὲς τοῦ Ἰωάννη βαπτίζονταν πάλι μετὰ τὸ βάπτισμα ποὺ εἶχαν κάνει, ἔπρεπε καὶ οἱ μαθητὲς αὐτὸ νὰ κάνουν.

«Ἐπειδὴ ὅμως ἤθελε νὰ μεταβεῖ στὴν Ἀχαΐαν, τὸν ἐνθάρρυναν σ' αὐτὸ οἱ ἀδελφοὶ καὶ ἔγραψαν στοὺς ἐκεῖ μαθητὲς νὰ τὸν δεχθοῦν· ὅταν δὲ αὐτὸς ἔφθασε ἐκεῖ, βοηθοῦσε πολὺ ἐκείνους ποὺ μὲ τὴ χάρι τοῦ Θεοῦ εἶχαν πιστέψει· διότι μὲ δύναμη ἔλεγχε δημόσια τοὺς Ἰουδαίους γιὰ τὴν μὴ ὀρθότητα τῶν ἀπόψεών τους καὶ μὲ τίς Γραφὰς ἀποδείκνυε ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ Ἰησοῦς»⁹.

«Ἐνῶ δὲ ὁ Ἀπολλῶς βρισκόταν στὴν Κόρινθο, ὁ Παῦλος, ἀφοῦ πέρασε τὰ μεσόγεια μέρη, ἦρθε στὴν Ἐφεσο. Ἐκεῖ βρῆκε μερικοὺς μαθητὲς καὶ εἶπε πρὸς αὐ-

αὐτούς· *Εἰ Πνεῦμα ἅγιον ἐλάβετε πιστεύσαντες; Οἱ δὲ εἶπαν πρὸς αὐτόν· Ἴδιον οὐδὲ εἰ Πνεῦμα ἅγιον ἐστίν, ἠκούσαμεν. Εἶπέ τε πρὸς αὐτούς· Εἰς τί οὖν ἐβάπτισθητε; Οἱ δὲ εἶπον· Εἰς τὸ Ἰωάννου βάπτισμα.* 5 *Εἶπε δὲ Παῦλος Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισε βάπτισμα μετανοίας, τῷ λαῷ λέγων, εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτόν ἵνα πιστεύσωσι τουτέστιν, εἰς τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν. Ἀκούσαντες δὲ ἐβάπτισθησαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Καὶ ἐπιθέντος αὐτοῖς τοῦ* 10 *Παύλου τὰς χεῖρας, ἦλθε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπ' αὐτούς, ἐλάλουν τε γλώσσαις καὶ προεφήτευον. Ἦσαν δὲ πάντες οἱ ἄνδρες ὡσεὶ δέκα δύο». Πολλῶ οὗτοι ἐκείνου διεστήκασιν, οἱ μὴδὲ εἰ Πνεῦμα ἅγιον ἐστίν εἰδότες. Οὗτοι οὖν, οἱ καὶ ἀκριβέστερον αὐτῷ ἐξέ-* 15 *θεντο τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου, καὶ προπέμπουσι, καὶ γράμματα ἐπιδιδόασιν. Ἐβούλετο μὲν οὖν καὶ αὐτὸς ἀπελθεῖν εἰς Ἀχαΐαν, πρὸ δὲ τοῦ προτρέψαι καὶ γράμματα δοῦναι αὐτῷ τοὺς ἀδελφούς οὐκ ἀναχωρεῖ.*

«Ὅς παραγενόμενος συνεβάλετο», φησί, «τοῖς 20 πεπιστευκόσιν· εὐτόνως γὰρ διακατηλέγχετο δημοσία ἐπιδεικνύων διὰ τῶν Γραφῶν εἶναι τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν». Ἐντεῦθεν πῶς ἦν δυνατὸς ἐν ταῖς Γραφαῖς Ἀπολλῶς δείκνυσι τοὺς μὲν γὰρ Ἰουδαίους σφόδρα ἐπεστόμιζε (τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ «διακατηλέγχετο»), 25 τοὺς δὲ πιστεύοντας θαρρεῖν μᾶλλον ἐποίει, καὶ ἴστασθαι πρὸς τὴν πίστιν.

«Ἐγένετο δέ», φησί, «Παῦλον, διελθόντα τὰ ἀνωτερικὰ μέρη, ἐλθεῖν εἰς Ἔφεσον». Ταῦτα δὴ τὰ κατὰ Καισάρειαν καὶ τὰ λοιπά.

30 «Καὶ εὐρών τινος μαθητάς, εἶπε πρὸς αὐτούς·

10. Πράξ. 19, 1 - 8

11. Δηλαδή τὸν Ἀπολλῶ.

12. Πράξ. 18, 27 - 28

13. Πράξ. 19, 1

τούς· Λάβατε Πνεῦμα ἅγιο ὅταν πιστέψατε; Ἐκεῖνοι δὲ εἶπαν πρὸς αὐτόν· οὔτε κἂν ἀκούσαμε ὅτι ὑπάρχει ἅγιο Πνεῦμα. Εἶπε πάλι πρὸς αὐτούς· Σὲ τί λοιπὸν βαπτισθήκατε; Ἐκεῖνοι δὲ εἶπαν· Στὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννη. Εἶπε καὶ πάλι ὁ Παῦλος· Ὁ Ἰωάννης μὲν βάπτισε βάπτισμα μετανοίας, λέγοντας στὸ λαὸ νὰ πιστέψουν σ' ἐκείνον ποὺ ἔρχεται πίσω ἀπὸ αὐτόν, δηλαδὴ στὸν Ἰησοῦ Χριστό. Ὅταν τὸ ἄκουσαν αὐτὸ βαπτίσθηκαν στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Καὶ ἀφοῦ ὁ Παῦλος ἔθεσε τὰ χέρια του ἐπάνω σ' αὐτούς, ἦρθε τὸ ἅγιο Πνεῦμα σ' αὐτούς, καὶ μιλοῦσαν γλῶσσες καὶ προφήτευαν. Ἦταν δὲ ὅλοι μαζί περίπου δώδεκα»¹⁰. Πολὺ αὐτοὶ διέφεραν ἀπὸ ἐκείνον¹¹, αὐτοὶ ποὺ δὲν γνώριζαν οὔτε κἂν ὅτι ὑπάρχει ἅγιο Πνεῦμα. Αὐτοὶ λοιπὸν, ποὺ ἀνέπτυξαν σ' αὐτόν μὲ μεγαλύτερη ἀκρίβεια τὴ διδασκαλία τοῦ Κυρίου, καὶ τὸν στέλνουν μὲ τίς εὐχές τους καὶ τοῦ δίνουν καὶ γράμματα συστατικά. Ἦθελε λοιπὸν καὶ αὐτὸς νὰ μεταβεῖ στὴν Ἀχαΐα, ἀλλ' ὅμως δὲν ἀναχωρεῖ προτοῦ τὸν ἐνθαρρύνουν οἱ ἀδελφοὶ καὶ τοῦ δώσουν γράμματα συστατικά.

«Ὅταν αὐτὸς ἔφθασε ἐκεῖ», λέγει, «βοήθησε ἐκείνους ποὺ εἶχαν πιστέψει· διότι μὲ δύναμη ἔλεγε δημόσια τοὺς Ἰουδαίους γιὰ τὴ μὴ ὀρθότητα τῶν ἀπόψεών τους τους καὶ ἀποδείκνυε μὲ τίς Γραφές ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ Ἰησοῦς»¹². Μὲ αὐτὸ δείχνει πῶς ὁ Ἀπολλῶς ἦταν δυνατὸς στὶς Γραφές· διότι τοὺς μὲν Ἰουδαίους τοὺς ἀποστόμωνε ὑπερβολικά (διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ «διακατηλέγχετο»), ἐκείνους δὲ ποὺ πίστευαν τοὺς ἐνθάρρυνε περισσότερο, καὶ τοὺς στερέωνε στὴν πίστη τους.

«Συνέβηκε», λέγει, «τότε νὰ περάσει ὁ Παῦλος τὰ μεσόγεια μέρη καὶ νὰ ρθεῖ στὴν Ἔφεσο»¹³. Αὐτὰ τὰ μέρη βέβαια εἶναι τὰ γύρω ἀπὸ τὴν Καισάρεια καὶ τὰ ὑπόλοιπα ποὺ ἐπισκέφθηκε.

«Ἐκεῖ βρῆκε μερικοὺς μαθητές, καὶ ρώτησε αὐτούς·

Εἰ Πνεῦμα ἅγιον ἐλάβετε πιστεύσαντες;». Ὅτι οὐ-
 δὲ εἰς Χριστὸν ἐπίστευον οὗτοι διήλθον ἐκ τοῦ εἰπεῖν·
 «Εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτὸν ἵνα πιστεύσωσι». Καὶ
 οὐκ εἶπεν, Ὅθεν ἐστὶ τὸ βάπτισμα Ἰωάννου, ἀλλ'
 5 ὅτι ἄτελές'. Καὶ οὐδὲ τοῦτο προσέθηκεν ἀπλῶς, ἀλλ'
 ἵνα διδάξη καὶ πείσῃ αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ
 βαπτισθῆναι ὃ καὶ ποιοῦσι, καὶ τὸ Πνεῦμα λαμβά-
 νουσι τῇ ἐπιθέσει τῶν χειρῶν Παύλου. «Ἐπιθέντος»
 γάρ, φησὶν, «αὐτοῖς τοῦ Παύλου τὰς χεῖρας, ἦλθε
 10 τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπ' αὐτούς». Ὡστε, οἷς ἐπετί-
 θει τὰς χεῖρας, τὸ Πνεῦμα ἐλάβανον. Εἰκὸς τοίνυν
 ἦν Πνεῦμα μὲν αὐτοὺς ἔχειν, μὴ φαίνεσθαι δέ· ἀλλ'
 ἐκ τῆς ἐνεργείας καὶ ἀφ' ὧν γλώσσαις ἐλάλουν, τοῦ-
 το ἐνέφαινον. Ἄλλ' ἴδωμεν ἄνωθεν τὰ ἀνεγνωσμένα.
 15 2. «Ὁ δὲ Παῦλος ἐξέπλει εἰς τὴν Συρίαν», φη-
 σί, «καὶ σὺν αὐτῷ Πρίσκιλλα καὶ Ἀκύλας», οὓς καὶ
 καταντήσας εἰς Ἔφεσον κατέλιπεν αὐτοῦ. Ἡ ὅτι
 οὐκ ἐβούλετο περιάγειν αὐτούς, καὶ διὰ τοῦτο κατέ-
 λιπεν, ἢ μᾶλλον, ἵνα διδάσκαλοι μένωσι τοῖς ἐν Ἐ-
 20 φέσῳ. Αὐτοὶ δὲ μετὰ ταῦτα τὴν Κόρινθον ὥκησαν,
 οἷς καὶ μεγάλα μαρτυρεῖ, καί, Ῥωμαίοις ἐπιστέλλων,
 προσαγορεύει αὐτούς. Ὅθεν μοι δοκεῖ μετὰ ταῦτα
 αὐτοὺς εἰς Ῥώμην ἀπελθεῖν, ἅτε ἐμφιλοχωροῦντας
 τοῖς τόποις ἐκείνοις, ὅθεν ἐξέπεσον ἐπὶ Νέρωνος.
 25 «Καὶ καταβάς», φησὶν, «εἰς Καισάρειαν, ἀναβάς
 καὶ ἀσπασάμενος τὴν Ἐκκλησίαν, κατέβη εἰς Ἀν-

14. Πράξ. 19, 1-2

16. Πράξ. 19, 6

18. Ῥωμ. 16, 3

15. Πράξ. 19, 4

17. Πράξ. 18, 18

Λάβατε Πνεῦμα ἅγιο ὅταν πιστέψατε;»¹⁴. Τὸ ὅτι αὐτοὶ οὔτε στὸν Χριστὸ πίστευαν γίνεται φανερὸ ἀπὸ αὐτὸ ποῦ εἶπε· «Γιὰ νὰ πιστέψουν σ' ἐκεῖνον ποῦ ἔρχεται μετὰ ἀπὸ αὐτόν»¹⁵. Καὶ δὲν εἶπε, 'Δὲν εἶναι τίποτε τὸ βάπτισμα τοῦ 'Ιωάννη', ἀλλ' ὅτι εἶναι 'ἀτελές'. Καὶ οὔτε αὐτὸ τὸ πρόσθεσε ἔτσι στὴν τύχη, ἀλλὰ γιὰ νὰ τοὺς διδάξει καὶ νὰ τοὺς πείσει νὰ βαπτισθοῦν στὸ ὄνομα τοῦ 'Ιησοῦ, πράγμα καὶ ποῦ κάμνουν, καὶ λαμβάνουν καὶ τὸ Πνεῦμα μὲ τὴν τοποθέτηση τῶν χειρῶν τοῦ Παύλου ἐπάνω τους· διότι, λέγει, «'Αφοῦ ὁ Παῦλος τοποθέτησε τὰ χέρια του ἐπάνω τους ἦρθε τὸ ἅγιο Πνεῦμα σ' αὐτούς»¹⁶. Ὡστε, σ' ἐκεῖνους ποῦ τοποθετοῦσε πάνω τους τὰ χέρια του, λάμβαναν τὸ Πνεῦμα. Φυσικὸ λοιπὸν ἦταν νὰ ἔχουν μὲν αὐτοὶ τὸ Πνεῦμα, ὅμως νὰ μὴ φαίνεται αὐτό, ἀλλὰ φανέρωναν αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἐνέργεια καὶ ἀπὸ τίς γλῶσσες ποῦ μιλοῦσαν. 'Αλλ' ἄς ἐξετάσομε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ αὐτὰ ποῦ ἀναγνώσαμε.

2. «Ὁ Παῦλος», λέγει, «ἀπέπλευσε γιὰ τὴ Συρία καὶ μαζὶ μὲ αὐτόν ἡ Πρίσκιλλα καὶ ὁ 'Ακύλας»¹⁷, τοὺς ὁποίους, ὅταν ἔφθασαν στὴν Ἔφεσο, τοὺς ἄφησε ἐκεῖ. "Ἡ, ἐπειδὴ δὲν ἤθελε νὰ τοὺς περιφέρει μαζὶ του καὶ νὰ τοὺς ταλαιπωρεῖ, γι' αὐτὸ τοὺς ἄφησε ἐκεῖ, ἢ γιὰ νὰ μιλήσω σωστότερα, γιὰ νὰ μείνουν ἐκεῖ σὰν δάσκαλοι γιὰ τοὺς πιστοὺς τῆς Ἐφέσου. Αὐτοὶ δὲ ἀργότερα κατοίκησαν στὴν Κόρινθο, γιὰ τοὺς ὁποίους δίνει ὁ Παῦλος πολλές πληροφορίες, καί, γράφοντας τὴν ἐπιστολὴ του πρὸς τοὺς Ρωμαίους, στέλνει χαιρετισμὸ πρὸς αὐτούς¹⁸. Γι' αὐτὸ μοῦ φαίνεται ὅτι αὐτοὶ ἀργότερα ἔφυγαν καὶ ἦρθαν στὴ Ρώμη, ἐπειδὴ τοὺς ἄρεσε νὰ μένουν στὰ μέρη ἐκεῖνα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀπομακρύνθηκαν κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Νέρωνα.

«Καὶ ἀφοῦ κατέβηκε», λέγει, «στὴν Καισάρεια καὶ πῆγε καὶ χαιρέτησε τὴν Ἐκκλησίαν, κατέβηκε στὴν Ἀντιό-

τιόχειαν, καὶ ποιήσας χρόνον τινά, ἐξῆλθε, διερχόμενος τὴν Γαλατικὴν καθεξῆς χώραν καὶ Φρυγίαν». Ἐμοὶ δοκοῦσι καὶ οἱ πιστοὶ ἔτι ἐκεῖ συνάγεσθαι οὐ γὰρ εὐθέως αὐτοὺς ἀπέσπων. Ὅρα δὲ πῶς αὐτοῦ 5 ἐπείγεται. Καὶ ταύτας τὰς χώρας πάλιν διέρχεται, ὥστε τῇ παρουσίᾳ βεβαιῶσαι τοὺς μαθητάς.

«Ἰουδαῖος δέ τις», φησὶν, «Ἀπολλῶς ὀνόματι, κατήντησεν εἰς Ἔφεσον, δυνατὸς ὢν ἐν ταῖς Γραφαῖς». Διεγηγεργμένος ἦν ὁ ἄνθρωπος, διὸ καὶ ἀπο- 10 δημίας στέλλεται ὑπὲρ τούτου αὐτοῦ.

«Ὅς παραγενόμενος», φησὶν, «εἰς Ἀχαΐαν, εὐτόνως διακατηλέγχετο τοῖς Ἰουδαίοις δημοσίᾳ». Περὶ τούτου γράφων, ἔλεγε· «Περὶ δὲ Ἀπολλῶ τοῦ ἀδελφοῦ». Τῷ μὲν οὖν δημοσίᾳ ἐλέγχειν ἢ παρρησία 15 ἐδείκνυτο, τῷ δὲ «εὐτόνως» ἢ δύναμις ἐδηλοῦτο, τῷ δὲ ἐκ τῶν θείων Γραφῶν ἐπιδεικνύειν ἢ ἐμπειρία· οὔτε γὰρ ἢ παρρησία τι συντελεῖ καθ' ἑαυτήν, οὐκ οὔσης δυνάμεως, οὔτε ἢ δύναμις, οὐκ οὔσης παρρησίας. Ἄρα οὐκ εἰκῆ Ἀκύλαν κατέλιπεν εἰς Ἔφε- 20 σον, ἀλλὰ διὰ τὸν Ἀπολλῶ τάχα τὸ Πνεῦμα τοῦτο ὠκονόμησεν, ὥστε ἰσχυρότερον ἐπιβῆναι τῇ Κορίνθῳ. Καὶ τί δήποτε τούτῳ μὲν οὐδὲν ἐποίησαν, Παύλῳ δὲ ἐπιτίθενται; Ἦδεισαν ὅτι ἐκεῖνος ὁ κορυφαῖος ἦν, ἢ καὶ ὅτι πολὺν τὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρὸς ἦν.

25 «Προσλαβόμενοι δέ», φησὶν, «αὐτὸν Ἀκύλας καὶ Πρίσκιλλα, ἀκριβέστερον αὐτῷ ἐξέθεντο τὴν τοῦ Θεοῦ ὁδόν». Ὅρα πῶς πάντα πίστει ἐγίνετο, καὶ οὐδα-

19. Πράθ. 18, 22 - 23

21. Πράξ. 18, 28

23. Πράξ. 18, 26

20. Πράξ. 18, 24

22. Α' Κορ. 16, 12

χεια, καί, ἀφοῦ ἔμεινε ἐκεῖ λίγο χρόνο, ἀναχώρησε, διερχόμενος κατὰ σειράν τῆ χώρα τῆς Γαλατίας καί τῆ Φρυγία»¹⁹. Ἐμένα μου φαίνεται ὅτι καί πιστοὶ ἀκόμα συγκεντρώνονταν ἐκεῖ, διότι δὲν τοὺς ἀπομάκρυναν ἀμέσως. Πρόσεχε δὲ πόσο θερμὸς εἶναι ὁ πόθος του γι' αὐτοῦς. Ἐπισκέπτεται καί πάλι τὶς χῶρες αὐτές, ὥστε μὲ τὴν παρουσία του νὰ στηρίζει τοὺς μαθητὲς στὴν πίστη.

«Κάποιος ὅμως Ἰουδαῖος», λέγει, «ὀνομαζόμενος Ἀπολλῶς ποὺ ἦταν δυνατὸς στὴ γνώση τῶν Γραφῶν, ἔφθασε στὴν Ἔφεσο»²⁰. Ἦταν ἄνθρωπος φωτισμένος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, καί γι' αὐτὸ καί στέλλεται πρὸς τὸ σκοπὸ αὐτὸ σὲ ξένο μέρος.

«Αὐτός», λέγει, «ὅταν ἔφθασε στὴν Ἀχαΐα μὲ μεγάλη δύναμη ἀποστόμωνε δημόσια τοὺς Ἰουδαίους»²¹. Γι' αὐτὸν γράφοντας ὁ Παῦλος, ἔλεγε· «Σχετικὰ δὲ μὲ τὸν ἀδελφὸ τὸν Ἀπολλῶ»²². Μὲ τὸ ὅτι λοιπὸν δημόσια ἔλεγε τοὺς Ἰουδαίους φανεωνόταν τὸ θάρρος του, μὲ τὸ δὲ «εὐτόνως» δηλωνόταν ἡ δύναμή του, καί μὲ τὸ ὅτι ἀποδείκνυε αὐτὰ ποὺ ἔλεγε ἀπὸ τὶς θεῖες Γραφές, γινόταν φανερὴ ἡ ἐμπειρία του· διότι οὔτε τὸ θάρρος κατορθώνει κάτι ἀπὸ μόνο του, ὅταν δὲ ὑπάρχει δύναμη, οὔτε ἡ δύναμη ὅταν δὲν ὑπάρχει θάρρος. Ἐπομένως δὲν ἄφησε ἄσκοπα τὸν Ἀκύλα στὴν Ἔφεσο, ἀλλ' ἴσως ἐξ αἰτίας τοῦ Ἀπολλῶ τὸ Πνεῦμα ρύθμισε αὐτὸ ἔτσι, ὥστε νὰ μεταβεῖ κάποιος ἰσχυρότερος στὴν Κόρινθο. Καί γιὰ ποιὸ λόγο τέλος πάντων σ' αὐτὸν μὲν δὲν ἔκαναν τίποτε, ἐνῶ ἐπιτίθενται κατὰ τοῦ Παύλου; Γνώριζαν ὅτι ἐκεῖνος ἦταν ὁ κορυφαῖος, ἢ καί διότι τὸ ὄνομα τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ ἦταν πολὺ ξακουστό.

«Ἀφοῦ», λέγει, «τὸν πῆραν κοντὰ τοὺς ὁ Ἀκύλας καί ἡ Πρίσκιλλα, δίδαξαν σ' αὐτὸν μὲ μεγαλύτερη ἀκρίβεια τὴν διδασκαλία τοῦ Θεοῦ»²³. Πρόσεχε πῶς ὅλα γίνονταν μὲ πίστη, καί πουθενὰ δὲν ὑπάρχει φθόνος, που-

μοῦ φθόνος, οὐδαμοῦ βασκανία. Ἄκυλας διδάσκει, μᾶλλον δὲ καὶ οὗτος διδάσκεται· καὶ γὰρ χρόνον αὐτῷ συγγενόμενοι οὕτως ἐδιδάχθησαν, ὡς καὶ ἄλλους ἱκανοὺς εἶναι διδάσκειν.

5 «Βουλομένου δὲ αὐτοῦ διελθεῖν», φησὶν, «εἰς τὴν Ἀχαΐαν, ἔγραψαν τοῖς μαθηταῖς ἀποδέξασθαι αὐτόν». Τίνος ἔνεκεν γράμματα πέμπουσιν, ἐρμηνεύει· «Ἴνα», φησὶν, «αὐτὸν ἀποδέξωνται». Καὶ πόθεν δῆλον ἐκείνους ἐν Ἐφέσῳ ὄντας τὸ βάπτισμα ἔχειν Ἰω-
 10 ἀννου; Ὅτι, ἐρωτώμενοι, «Εἰς τί ἐβαπτίσθητε;», «Εἰς τὸ Ἰωάννου», λέγουσι, «βάπτισμα». Ἴσως ἐπεδήμησαν τοῖς Ἱεροσολύμοις τότε, καὶ ἀπῆλθον, καὶ ἐβαπτίσαντο· ἀλλὰ, καὶ βαπτισθέντες, τὸν Ἰησοῦν οὐκ ἠπίσταντο. Καὶ οὐ λέγει αὐτοῖς, Ἐπιστεύετε εἰς
 15 τὸν Ἰησοῦν; ἀλλὰ τί; «Εἰ Πνεῦμα ἅγιον ἐλάβετε;»· ἦδει γὰρ ὅτι οὐκ εἶχον. Καὶ βούλεται αὐτοὺς εἰπεῖν, ἵνα, μαθόντες ὧν ἀπεστέρηται, αἰτήσωσι.

«Καὶ ἐπιθέντος αὐτοῖς», φησί, «τὰς χεῖρας τοῦ Παύλου, ἦλθε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπ' αὐτούς, καὶ
 20 ἐλάλουν γλώσσαις, καὶ προεφήτευον». Ἀπ' αὐτοῦ τοῦ βαπτίσματος προφητεύουσι. Τοῦτο δὲ τὸ Ἰωάννου βάπτισμα οὐκ εἶχε, διὸ καὶ ἀτελὲς ἦν. Ἴνα δὲ τῶν τοιούτων ἀξιωθῶσι, προπαρεσκεύαζε μᾶλλον αὐτούς. Ὡστε τοῦτο ἐβούλετο Ἰωάννης βαπτίζων, πι-
 25 στεῦσαι εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτόν. Ἐντεῦθεν δεικνυται δόγμα μέγα, ὅτι τελείως καθαίρονται τῶν ἁμαρτημάτων οἱ βαπτιζόμενοι· εἰ μὴ γὰρ ἐκαθαίροντο, οὐκ ἂν τὸ Πνεῦμα ἐδέχοντο οὗτοι, οὐκ ἂν χαρισμάτων εὐθὺς ἠξιοῦντο. Καὶ ὄρα ὅτι διπλοῦν τὸ χά-
 30 ρισμα ἦν, καὶ γλώσσαις καὶ προφητεῖαι. Καλῶς δὲ

24. Πράξ. 18, 27

26. Πράξ. 19, 2

25. Πράξ. 19, 3

27. Πράξ. 19, 6

θενά Ζήλια. Ὁ Ἀκύλας διδάσκει, ἢ καλύτερα καὶ αὐτός διδάσκεται καθόσον, ἐπειδὴ συναναστράφηκαν αὐτόν πολὺ χρόνο, τόσο πολὺ διδάχθηκαν, ὥστε νὰ εἶναι ἱκανοὶ καὶ ἄλλους νὰ διδάσκουν.

«Ἐπειδὴ ὅμως αὐτός», λέγει, «ἤθελε νὰ μεταβεῖ στὴν Ἀχαΐα, ἔγραψαν στοὺς μαθητὲς νὰ δεχθοῦν αὐτόν»²⁴. Γιὰ ποιὸ λόγο στέλνουν τὰ γράμματα, τὸ ἐξηγεῖ, λέγοντας, «Γιὰ νὰ δεχθοῦν αὐτόν». Καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι φανερό ὅτι, ἐνῶ ἐκεῖνοι ἦταν στὴν Ἔφεσο, ἔλαβαν τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννη; Διότι, ὅταν ρωτήθηκαν, «Σὲ τί βαπτισθήκατε;», ἀπαντοῦν, «Στὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννη»²⁵. Ἴσως πῆγαν τότε στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἐπέστρεψαν ἀφοῦ βαπτίσθηκαν· ἀλλὰ, ἂν καὶ βαπτίσθηκαν, ὅμως δὲν γνώριζαν τὸν Ἰησοῦ. Καὶ δὲν λέγει σ' αὐτούς, Ἰπιστεύετε στὸν Ἰησοῦ; ἀλλὰ τί; «Λάβατε Πνεῦμα ἅγιο;»²⁶. διότι γνώριζε ὅτι δὲν ἔλαβαν. Καὶ προτιμᾶ νὰ τοὺς ρωτήσῃ ἔτσι, ὥστε, ἀφοῦ μάθουν ἐκεῖνα ποὺ ἔχουν στερηθεῖ, νὰ τὰ ζητήσουν.

«Καὶ ἀφοῦ», λέγει, «ὁ Παῦλος ἔθεσε τὰ χέρια του ἐπάνω τους, ἦρθε σ' αὐτούς τὸ ἅγιο Πνεῦμα, καὶ μιλοῦσαν γλῶσσες καὶ προφήτευαν»²⁷. Προφητεύουν ἀπὸ αὐτὸ τὸ βάπτισμα ποὺ ἔλαβαν. Αὐτὸ δὲν τὸ εἶχε τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννη, γι' αὐτὸ καὶ ἦταν ἀτελές. Μᾶλλον προετοίμαζε αὐτούς γιὰ νὰ ἀξιωθοῦν νὰ λάβουν τὰ χαρίσματα αὐτά. Ὡστε αὐτὸ ἐπιδίωκε ὁ Ἰωάννης βαπτίζοντας, νὰ πιστέψουν σ' ἐκεῖνον ποὺ ἐρχόταν πίσω ἀπὸ αὐτόν. Ἀπὸ ἐδῶ φανερῶνεται μία μεγάλη ἀλήθεια, ὅτι δηλαδὴ οἱ βαπτιζόμενοι καθαρίζονται τελείως ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματά τους· διότι, ἐὰν δὲν καθαρίζονταν, δὲν θὰ δέχονταν αὐτοὶ τὸ Πνεῦμα, δὲν θὰ ἀξιῶνονταν ἀμέσως νὰ λάβουν τὰ χαρίσματα αὐτοῦ. Καὶ πρόσεχε ὅτι ἦταν διπλὸ τὸ χάρισμα, καὶ γλῶσσες μιλοῦσαν καὶ προφήτευαν. Πολὺ σωστὰ δὲ ὀνόμασε τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννη ἑβάπτισμα μετανοίας'.

εἶπε ἑβάπτισμα μετανοίας' τὸ Ἰωάννου, καὶ οὐκ ἄφάσεως', ἀνάγων αὐτούς, καὶ πείθων ὅτι τούτου ἔρημον ἦν ἐκεῖνο· τοῦ γὰρ ὕστερον δοθέντος ἔργον ἡ ἄφρασις γέγονε.

5 Καὶ πῶς οἱ λαβόντες τὸ Πνεῦμα οὐκ ἐδίδασκον, ἀλλ' Ἀπολλῶς, μήπω τὸ Πνεῦμα λαβών; "Οτι οὐκ ἦσαν οὕτω ζέοντες, οὐδὲ κατηχημένοι· ἐκεῖνος δὲ καὶ κατηχημένος ἦν, καὶ σφόδρα ζέων. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ ὅτι καὶ πολλὴ ἦν ἡ παρηρησία τοῦ ἀνδρός. Ἀλλά,
10 εἰ καὶ ἀκριβῶς ἐλάλει τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ὅμως ἔδειτο ἔτι ἀκριβεστέρας διδασκαλίας. Οὕτω, καίτοι οὐκ εἰδὼς πάντα, ἀπὸ τῆς προθυμίας ἐπεσπάσατο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καθάπερ οἱ περὶ Κορνήλιον.

Τάχα πολλοὶ ποθοῦσιν, εἰ καὶ νῦν ἦν, τὸ τοῦ Ἰω-
15 ἀννου βάπτισμα. Ἀλλὰ πολλοὶ ἂν ἡμέλησαν βίου ἐναρέτου, ἢ καὶ ἐνομίσθη ἂν ἕκαστος διὰ τοῦτο, καὶ οὐ διὰ βασιλείαν οὐρανῶν ἐφίεσθαι τῆς ἀρετῆς ἄλλως δὲ πολλοὶ ἂν ἐγένοντο ψευδοπροφήται, καὶ οὐκ ἂν λοιπὸν οἱ δόκιμοι σφόδρα ἐφάνησαν, οὐδ' ἂν ἐμακα-
20 ρίσθησαν οἱ τὴν πίστιν ἀπλῶς παραδεξάμενοι. "Ὡσπερ οὖν «Οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες μακάριοι», οὕτως οἱ χωρὶς σημείων πιστεύοντες. Εἶπε δὲ μοι, οὐκ ὄνειδίζων Ἰουδαίοις ἔλεγεν ὁ Χριστός, «Ἐὰν μὴ σημεῖα ἴδητε, οὐ μὴ πιστεύσητε»;

25 Οὐκοῦν οὐδὲν παρεβλάβημεν, εἰ θέλομεν προσέχειν ἑαυτοῖς. Τὸ κεφάλαιον ἔχομεν τῶν ἀγαθῶν διὰ τοῦ βαπτίσματος· ἄφρασιν ἁμαρτημάτων ἐλάβομεν, ἀγιασμόν, Πνεύματος μετάληψιν, νιοθεσίαν, ζωὴν αἰώνιον. Τί βούλεσθε πλέον; σημεῖα; Ἀλλὰ καταργεῖ-

28. Πράξ. 10, 44 - 48

29. Ἰω. 20, 29

30. Ἰω. 4, 48

καὶ ὄχι 'συγχωρήσεως', ὀδηγώντας αὐτοὺς ψηλότερα, καὶ πείθοντάς τους ὅτι ἐκεῖνο τὸ βάπτισμα δὲν εἶχε τὴ συγχώρηση· διότι ἡ συγχώρηση τῶν ἀμαρτημάτων ὑπῆρξε ἔργο τοῦ βαπτίσματος ποῦ δόθηκε ἀργότερα.

Καὶ πῶς ἐκεῖνοι ποῦ ἔλαβαν τὸ Πνεῦμα δὲν δίδασκαν, ἀλλὰ δίδασκε ὁ Ἀπολλῶς, χωρὶς ἀκόμα νὰ εἶχε λάβει τὸ Πνεῦμα; Διότι δὲν διακατέχονταν ἀπὸ τόση θερμὴ πίστεως, οὔτε ἦταν κατηχημένοι· ἐκεῖνος ὅμως καὶ κατηχημένος ἦταν καὶ ὑπερβολικὰ θερμὴ ἦταν ἡ πίστη του καὶ ὁ ζῆλος του. Ἐγὼ δὲ νομίζω ὅτι ἦταν καὶ πολὺ μεγάλο τὸ θάρρος αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλά, ἂν καὶ μὲ ἀκρίβεια δίδασκε τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Ἰησοῦ, ὅμως εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ πιὸ ἀκριβὴ ἀκόμα διδασκαλία. "Ἐτσι, ἂν καὶ βέβαια δὲν τὰ γνώριζε ὅλα, ἔλαβε τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἐξ αἰτίας τῆς προθυμίας του, ὅπως ἀκριβῶς οἱ γύρω ἀπὸ τὸν Κορνῆλιο²⁸.

"Ἴσως πολλοὶ ποθοῦν νὰ ὑπῆρχε καὶ σήμερα τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννη. Ἀλλὰ πολλοὶ θὰ παραμελοῦσαν τὴν ἐνάρετη ζωὴ, ἢ καὶ θὰ νομιζόταν ὅτι ὁ καθένας γι' αὐτὸ ἐπιθυμεῖ τὴν ἀρετὴ καὶ ὄχι γιὰ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· ἄλλωστε δὲ θὰ ὑπῆρχαν πολλοὶ ψευδοπροφῆτες, καὶ δὲν θὰ διακρίνονταν πλέον οἱ ὑπερβολικὰ ἄξιοι, οὔτε θὰ μακαρίζονταν ἐκεῖνοι ποῦ γενικὰ δέχθηκαν τὴν πίστη. "Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν «εἶναι μακάριοι ἐκεῖνοι ποῦ δὲν εἶδαν καὶ πίστεψαν»²⁹, ἔτσι εἶναι μακάριοι καὶ ἐκεῖνοι ποῦ πιστεύουν χωρὶς νὰ δοῦν θαύματα. Πές μου λοιπὸν, δὲν ἔλεγε ὁ Χριστὸς κατηγορώντας τοὺς Ἰουδαίους, «Ἐὰν δὲν δεῖτε θαύματα, δὲν θὰ πιστεύσετε»³⁰;

Ἐπομένως δὲν πρόκειται νὰ ὑποστοῦμε καμιά βλάβη, ἂν θελήσομε νὰ προσέξομε τὸν ἑαυτὸ μας. Ἐχομε μὲ τὸ βάπτισμα τὸ σπουδαιότερο ἀπὸ ὅλα τὰ ἀγαθὰ· λάβαμε ἄφεση ἀμαρτημάτων, ἀγιασμό, κοινωνία Πνεύματος, υἱοθεσία, ζωὴ αἰώνια. Τί περισσότερο θέλετε; θαύματα;

ται. Πίστιν ἔχεις, ἐλπίδα, ἀγάπην, τὰ μένοντα ταῦτα ζήτει, ταῦτα σημείων μείζω. Οὐδὲν ἀγάπης ἴσον. «Μείζων πάντων ἡ ἀγάπη», φησί. Νῦν δὲ ἡ ἀγάπη κινδυνεύει ὄνομα γὰρ αὐτῆς ὑπολέλειπται μόνον, τὸ 5 δὲ ἔργον οὐδαμοῦ, ἀλλὰ διηρήμεθα ἀπ' ἀλλήλων.

3. Τί οὖν ἂν τις ἐργάσαιτο ὥστε συνάψαι; τὸ μὲν γὰρ ἐγκαλέσαι εὐκόλον, ἀλλὰ τοῦτο ἡμισύ ἐστιν. Οὐκοῦν δεικνύναι δεῖ πῶς ἂν ἐργασθῆι φιλία· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ σπουδαζόμενον, πῶς τὰ μέλη τὰ διεσπαρμένα συναγαγόμεν· οὐ γὰρ τοῦτό ἐστι τὸ ζητούμενον 10 ἀπλῶς, εἰ μίαν Ἐκκλησίαν ἔχομεν, ἢ ἐν δόγμα, ἀλλὰ τὸ δεινὸν τοῦτό ἐστιν, ὅτι, ἐν τοῖς ἄλλοις κοινωνοῦντες ἀλλήλοις, ἐν τοῖς ἀναγκαίοις οὐ κοινωνοῦμεν, καὶ μετὰ πάντων εἰρηνεύοντες, ἐν ἀλλήλοις στασιάζομεν 15 μὴ γάρ, εἰ μὴ μάχας καθ' ἑκάστην ποιοῦμεν, σκόπει, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ ἀγάπην γνησίαν ἔχομεν καὶ ἀκλινῆ. Ἐπιδέσμων χρεῖα καὶ ἐλαίου. Ἐννοήσωμεν ὅτι γνώρισμα ἐστὶν ἡ ἀγάπη τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ, ὅτι ταύτης χωρὶς οὐδὲν ἰσχύει τὰ ἄλλα· ὅτι ἄπονόν ἐστι 20 πρᾶγμα, ἐὰν θέλωμεν.

Ναί, φησὶν, οἶδαμεν ταῦτα, ἀλλὰ πῶς, ἵνα κατορθωθῆ; τί, ἵνα γένηται; πῶς, ἵνα φιλωμεν ἀλλήλους; Πρῶτερον τὰ ἀναιρετικὰ τῆς ἀγάπης ἐξέλωμεν, καὶ τότε στήσομεν ταύτην. Μηδεὶς ἔστω μνησίκακος, μη- 25 δεὶς ἔστω βάσκανος, μηδεὶς χαιρέκακος· ταῦτά ἐστι τὰ κωλυτικά, τὰ δὲ ποιητικά ἕτερα. Οὐκ ἀρκεῖ τὰ κωλύοντα ἀνελεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἰστώντα χρῆ ὑποδει-

Ἄλλ' αὐτὰ καταγοῦνται. Ἐχεις πίστη, ἐλπίδα, ἀγάπη, πού μένουν αὐτὰ ζήτα, αὐτὰ εἶναι μεγαλύτερα ἀπὸ τὰ θαύματα. Τίποτε δὲν ὑπάρχει ἴσο μὲ τὴν ἀγάπη. «Μεγαλύτερο ἀπὸ ὅλα εἶναι ἡ ἀγάπη»²¹, λέγει. Σήμερα ὅμως ἡ ἀγάπη κινδυνεύει· διότι ἔχει ἀπομείνει μόνο τὸ ὄνομα αὐτῆς, ἐνῶ πούθεν δὲν ὑπάρχει ἔμπρακτὴ ἐκδήλωση αὐτῆς, ἀλλ' ἔχομε διαιρεθεῖ ἀναμεταξύ μας.

3. Τί λοιπὸν θὰ μπορούσε νὰ κάνει κανεὶς γιὰ νὰ μᾶς συνενώσει; διότι τὸ νὰ κατηγορήσει κάποιος εἶναι εὐκόλο, ἀλλ' αὐτὸ εἶναι τὸ μισό. Πρέπει λοιπὸν νὰ δείξομε πῶς θὰ μπορούσε νὰ δημιουργηθεῖ φιλία· διότι αὐτὸ εἶναι τὸ ἐπιζητούμενο, τὸ πῶς δηλαδὴ θὰ συγκεντρώσομε τὰ διαιρεθῆναι μέλη· διότι δὲν εἶναι ἀπλῶς αὐτὸ τὸ ζητούμενο, ἐὰν δηλαδὴ ἔχομε μία Ἐκκλησία, ἢ ἓνα δόγμα, ἀλλὰ τὸ φοβερό αὐτὸ εἶναι, ὅτι, ἐνῶ στὰ ἄλλα συνεργαζόμαστε ἀναμεταξύ μας, στὰ ἀναγκαῖα δὲν συνεργαζόμαστε, καί, ἐνῶ μὲ ὅλους εἰρηνεύομε, ἀναμεταξύ μας βρισκόμαστε σὲ διαμάχη· διότι μὴ βλέπεις τὸ ἐὰν δὲν ἔχομε καθημερινὰ διαμάχες, ἀλλὰ τὸ ὅτι δὲν ἔχομε γνήσια ἀγάπη καὶ σταθερή. Χρειάζονται ἐπίδεσμοι καὶ λάδι. Ἄς σκεφθοῦμε ὅτι γνώρισμα τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ ἀγάπη, ὅτι χωρὶς αὐτὴν δὲν ἔχουν τὰ ἄλλα καμιά δύναμη, καὶ ὅτι εἶναι εὐκόλο πρᾶγμα ἂν θέλομε.

Ναί, λέγει, τὰ γνωρίζομε αὐτὰ, ἀλλὰ πῶς θὰ καταστεῖ δυνατό νὰ κατορθωθοῦν; τί πρέπει νὰ γίνῃ γιὰ νὰ πραγματοποιηθοῦν; πῶς θὰ καταστεῖ δυνατό ν' ἀγαπᾶμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο; Πρῶτα πρῶτα ἄς ἐξαλείψομε αὐτὰ πού καταστρέφουν τὴν ἀγάπη, καὶ τότε θὰ ἐγκαταστήσομε αὐτὴν. Κανένας ἄς μὴ εἶναι μνησίκακος, κανένας ἄς μὴ εἶναι φθονερός, κανένας χαιρέκακος· αὐτὰ εἶναι τὰ ἐμπόδια, ἐνῶ ἐκεῖνα πού τὴ δημιουργοῦν εἶναι ἄλλα. Δὲν ἄρκει νὰ ἐξαλείψομε ἐκεῖνα πού τὴν ἐμποδίζουν, ἀλλὰ πρέπει νὰ παρουσιάσομε καὶ νὰ θέτομε σὲ ἐφαρμογὴ καὶ ἐ-

κνύναι. Ὁ μὲν οὖν Σιράχ λέγει τὰ ἀκαιρετικά, καὶ οὐκ ἔτι τὰ συνάπτοντα, ὄνειδισμόν φάσκων, καὶ μυστηρίου ἀποκάλυψιν, καὶ πληγὴν δολίαν.

Ἐπὶ ἐκείνων μὲν εἰκότως ταῦτα, ἅτε σαρκικῶν ὄντων, ἐφ' ἡμῶν δὲ μὴ γένοιτο! οὐκ ἀπὸ τούτων ὑμᾶς ἐνάγομεν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἄλλων. Οὐδὲν ἡμῖν ἔστι χρηστὸν φιλίας χωρίς. Ἔστω μυρία ἀγαθὰ, ἀλλὰ τί τὸ ὄφελος; ἔστω πλοῦτος, ἔστω τρυφὴ φίλων χωρίς, ἀλλὰ τί τὸ κέρδος; Οὐδὲν κτήμα τούτου κάλιον καὶ ἐν τοῖς βιωτικοῖς πράγμασιν, ὡσπερ οὖν τῶν ἐχθραινόντων οὐδὲν χαλεπώτερον. «Ἀγάπη καλύπτει πλῆθος ἁμαρτημάτων», ἡ δὲ ἔχθρα καὶ τὰ οὐκ ὄντα ὑποπτεύει. Οὐκ ἀρκεῖ μὴ εἶναι ἐχθρόν, ἀλλὰ δεῖ καὶ φιλεῖν. Ἐννόησον ὅτι ὁ Χριστὸς ἐκέλευσε, καὶ ἀρκεῖ τοῦτο. Καὶ θλίψις ποιεῖ φιλίας, καὶ συνάγει.

Τί οὖν, φησί, νῦν, ὅτε θλίψις οὐκ ἔστιν; εἰπέ, πῶς, ἵνα γενώμεθα φίλοι; Οὐκ ἔχετε φίλους ἄλλους; εἰπέ μοι πῶς αὐτῶν ἔστε φίλοι; πῶς διαμένετε; Τέως μηδεὶς μηδένα ἐχθρόν ἐχέτω (οὐκ ἔστι τοῦτο μικρόν)· μηδεὶς φθονεῖτω· οὐκ ἔνι τὸν μὴ φθονοῦντα κατηγορεῖν. Μίαν οἰκοῦμεν οἰκουμένην ἅπαντες, τοῖς αὐτοῖς τρεφόμεθα καρποῖς. Ἀλλὰ ταῦτα μικρά· τοῖς αὐτοῖς μυστηρίοις, τῆς αὐτῆς πνευματικῆς τροφῆς ἀπολαύομεν. Ταῦτα δήπου ἔστι δικαιώματα τοῦ φιλεῖν. Πῶς οὖν θερμῶς διακεισόμεθα; φησί· τί ποιεῖ σωμάτων ἔρωτα; Λαμπρότης σώματος. Οὐκοῦν καὶ

32. Σοφ. Σειράχ 22, 22

33. Α' Πέτρ. 4, 8

κεῖνα ποῦ τὴν πραγματοποιοῦν. Ὁ μὲν λοιπὸν Σιράχ λέγει ἐκεῖνα ποῦ τὴν καταστρέφουν, ἀναφέροντας τὴν κατηγορία, τὴ φανέρωση μυστικοῦ, καὶ τὸ χτύπημα μὲ δόλο²², ἀλλὰ δὲν λέγει ἐκεῖνα ποῦ τὴ δημιουργοῦν.

Ἄλλὰ σ' ἐκείνους μὲν πολὺ σωστὰ ὑπῆρχαν αὐτά, ἐπειδὴ ἦταν σαρκικοί, σ' ἐμᾶς ὁμῶς, μὴ γένοιτο! δὲν σᾶς προτρέπομε ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ ἄλλα. Δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχει σ' ἐμᾶς κανένα καλὸ χωρὶς τὴ φιλία. Ἔστω ὅτι ὑπάρχουν ἀμέτρητα ἀγαθὰ, ποῖο ὁμῶς τὸ ὄφελος; ἔστω ὅτι ὑπάρχει πλοῦτος, ἔστω ὅτι ὑπάρχει ἀπόλαυση ἀγαθῶν ἀλλὰ χωρὶς φίλους, ποῖο τὸ κέρδος; Δὲν ὑπάρχει κανένα ἀπόκτημα καλύτερο ἀπὸ αὐτὸ καὶ στὰ βιωτικὰ πράγματα, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια δὲν ὑπάρχει καὶ τίποτε χειρότερο ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς. «Ἡ ἀγάπη καλύπτει πλῆθος ἁμαρτημάτων»²³, ἐνῶ ἡ ἔχθρα βλέπει ὑποπτα καὶ ἐκεῖνα ποῦ δὲν ὑπάρχουν. Δὲν ἀρκεῖ νὰ μὴ εἶναι κάποιος ἐχθρὸς, ἀλλὰ πρέπει καὶ ν' ἀγαπᾶ. Σκέψου ὅτι ὁ Χριστὸς ἔδωσε τὴν ἐντολὴ αὐτὴ, καὶ ἀρκεῖ αὐτὸ. Καὶ ἡ θλίψη δημιουργεῖ φιλίες καὶ συνενώνει ἀνθρώπους.

Τί λοιπὸν, λέγει, θὰ κάνομε τώρα, ποῦ δὲν ὑπάρχει θλίψη; Πές, πῶς θὰ ἐνεργήσομε, γιὰ νὰ γίνομε φίλοι; Πές μου, δὲν ἔχετε φίλους ἄλλους; Πῶς εἶστε φίλοι αὐτῶν; πῶς διατηρεῖτε τὴ φιλία σας; Κατ' ἀρχὴ κανένας νὰ μὴ ἔχει κανένα ἐχθρὸ (δὲν εἶναι αὐτὸ μικρὸ πρᾶγμα)· κανένας νὰ μὴ φθονεῖ· δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ κατηγορεῖ ἐκεῖνος ποῦ δὲν φθονεῖ. Ὅλοι μας κατοικοῦμε σὲ μιὰ οἰκουμένη, μὲ τοὺς ἴδιους καρποὺς τρεφόμαστε. Ἄλλ' αὐτά εἶναι ἀσήμαντα· μὲ τὰ ἴδια μυστήρια, τὴν ἴδια πνευματικὴ τροφή ἀπολαμβάνομε. Αὐτά ἀσφαλῶς εἶναι ἐκεῖνα ἀπὸ τὰ ὅποια ἀπορρέει ἡ ὑποχρέωση ν' ἀγαπᾶμε. Πῶς λοιπὸν, λέγει, θὰ καταστεῖ θερμὴ ἡ συμπεριφορὰ μας; Τί εἶναι ἐκεῖνο ποῦ δημιουργεῖ ἔρωτα σωματικὸ; Ἡ λαμπρότητα τοῦ σώματος. Ἄς καταστήσομε λοιπὸν καὶ τίς

τάς ψυχὰς καλὰς ἐργασώμεθα, καὶ ἐσόμεθα ἀλλήλοις ἐπέραστοι· οὐ γὰρ δὴ φιλεῖν δεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ φιλεῖσθαι. Πρῶτον τοῦτο κατορθώσωμεν, ὥστε φιλεῖσθαι, καὶ ἐκεῖνο εὐκόλον ἔσται.

5 Πῶς οὖν ἔσται ἵνα φιλώμεθα; Γενώμεθα καλοί, καὶ τοῦτο ἐργαζώμεθα, ὥστε ἐραστὰς ἔχειν αἰεί. Μηδεὶς σπουδαζέτω μὴ χρήματα κτᾶσθαι, μὴ ἀνδράποδα, μὴ οἰκίας, ὡς τὸ φιλεῖσθαι, ὡς ὄνομα χρηστὸν ἔχειν. «Κρεῖττον ὄνομα, ἢ πλοῦτος πολὺς»· τὸ μὲν
10 γὰρ μένει, ὃ δὲ ἀπόλλυται· καὶ τὸ μὲν δυνατὸν κτήσασθαι, ἐκεῖνο δὲ ἀδύνατον· ὃ μὲν γὰρ πονηρὰν δόξαν λαβὼν δυσκόλως αὐτὴν ἀποθήσεται, ὃ δὲ πένης ταχέως ἀπὸ τοῦ ὀνόματος ἔσται πλούσιος. Ἔστω τις μυρία τάλαντα ἔχων, ὃ δὲ φίλους ἑκατόν, οὗτος ἐ-
15 κείνου εὐπορώτερος. Μὴ τοίνυν ἀπλῶς τοῦτο ποιῶμεν, ἀλλ' ἐργαζώμεθα ὡς εὐπορίαν τινά. Καὶ πῶς δυνάμεθα; φησί. «Λάρυγξ γλυκὺς πληθύνει φίλους αὐτοῦ, καὶ γλῶσσα εὐχάριστος». Στόμα εὐφημον κτησώμεθα, καὶ τρόπους καθαρούς. Οὐκ ἔνι λαθεῖν τὸν
20 οὕτω διακείμενον.

4. Ὅρα πόσα οἱ ἔξωθεν ἐπενόησαν φιλικά, συντεκνίαν, γειτονίαν, συγγενείας. Ἀλλὰ τούτων πάντων τὰ παρ' ἡμῖν μείζονα, ἢ τράπεζα αὕτη αἰδεσιμωτέρα. Πολλοὶ δὲ τῶν προσιόντων οὐδὲ ἴσμεν ἀλλή-
25 λους. Τὸ πλῆθος τοῦτο ποιεῖ, φησὶν. Οὐδαμῶς ἀλλ' ἢ ἡμετέρα νωθεία. Τρισχίλιοι ἦσαν καὶ πεντακισχίλιοι, καὶ πάντες εἶχον ψυχὴν μίαν· νῦν δὲ ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν ἀγνοεῖ, καὶ οὐκ αἰσχύνεται, τὸ πλῆθος

34. Παροιμ. 22, 1

35. Σοφ. Σειράχ 6, 5

36. Συντεκνία· εἶναι τὰ λεγόμενα κουμπαριά

37. Πράξ. 2, 41

ψυχές μας καλές και θ' αγαπήσομε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο· διότι δὲν πρέπει μόνο ν' αγαπᾶμε, ἀλλὰ και ν' αγαπιόμαστε. Πρῶτα αὐτὸ ἄς κατορθώσομε, ὥστε ν' αγαπιόμαστε, και ἐκεῖνο θά γίνει εὔκολο.

Πῶς λοιπὸν θὰ καταστει δυνατό ν' αγαπιόμαστε; " Ἀς γίνομε καλοί, και αὐτὸ νὰ προσπαθοῦμε νὰ κάνομε, τὸ νὰ ἔχομε δηλαδὴ πάντοτε ἀνθρώπους πού νὰ μᾶς αγαποῦν. Κανένας νὰ μὴ φροντίζει τόσο νὰ μὴ ἀποκτήσει χρήματα, νὰ μὴ ἀποκτήσει δούλους, οὔτε και οἰκίες, ὅσο τὸ ν' αγαπιέται, ὅσο τὸ νὰ ἔχει ὄνομα καλό. «Εἶναι προτιμότερο τὸ καλὸ ὄνομα, παρὰ ὁ πλοῦτος ὁ πολὺς»³⁴ διότι τὸ μὲν ὄνομα μένει, ἐνῶ ὁ πλοῦτος χάνεται· και τὸ μὲν ἕνα εἶναι δυνατό νὰ τὸ ἀποκτήσομε, ἐνῶ ἐκεῖνο ἀδύνατο· διότι ἐκεῖνος μὲν πού θ' ἀποκτήσει κακὴ φήμη δύσκολα θ' ἀποβάλει αὐτήν, ἐνῶ ὁ φτωχὸς ἀμέσως ἀπὸ τὸ ὄνομά του θὰ εἶναι πλούσιος. " Ἐστω ὅτι κάποιος ἔχει ἄπειρα τάλαντα, ἐνῶ ἕνας ἄλλος ἕκατὸ φίλους· αὐτὸς εἶναι πιὸ πλούσιος ἀπὸ ἐκεῖνον. " Ἀς μὴ λοιπὸν τὸ κάνομε αὐτὸ ἔτσι στήν τύχη, ἀλλ' ἄς ἐνεργοῦμε ἔτσι σὰν νὰ πρόκειται γιὰ κάποιον πλοῦτον. Και πῶς, λέγει, μποροῦμε; «Ὁ γλυκὸς λάρυγγας κάποιου και ἡ εὐχάριστη γλῶσσα αὐξάνει τοὺς φίλους αὐτοῦ»³⁵. " Ἀς ἀποκτήσομε στόμα ἐπαινετικὸ και τρόπους καθαρούς. Δὲν εἶναι δυνατό νὰ μὴ προσεχθεῖ κάποιος πού συμπεριφέρεται ἔτσι.

4. Πρόσεχε πόσα μέσα φιλίας ἐπινόησαν οἱ μὴ Χριστιανοί, συντεκνία³⁶ δηλαδὴ, γειτονιά, συγγένεια. Ἄλλὰ τὰ δικά μας εἶναι πολὺ πιὸ σπουδαιότερα, ἢ τράπεζα αὐτὴ εἶναι πιὸ σεβαστὴ. Πολλοὶ ὅμως ἀπὸ αὐτοὺς πού προσέρχονται οὔτε κἂν γνωρίζονται ἀναμεταξύ τους. Αὐτὸ, λέγει, ὀφείλεται στὸ πλῆθος. Καθόλου, ἀλλ' ὀφείλεται στή δικὴ μας ὀκνηρία. Τρεῖς χιλιάδες³⁷ και πέντε χιλιάδες ἦταν και ὅλοι εἶχαν μιὰ ψυχὴ· τώρα ὅμως ὁ καθένας ἀγνοεῖ τὸν ἀδελφὸ του και δὲν ντρέπεται, κατηγορώντας τὸ πλῆ-

αἰτιώμενος. Ὁ μέντοι πολλοὺς φίλους ἔχων ἀνάλω-
 τος ἅπασιν ἐστὶ, τυράννου παντὸς οὗτος ἰσχυρότερος.
 Οὐχ οὕτως ἐκείνον οἱ δορυφόροι φυλάττουσιν, ὡς
 τοῦτον οἱ φίλοι, καὶ λαμπρότερος οὗτος ἐκείνου· ὁ
 5 μὲν γὰρ παρὰ τῶν αὐτοῦ δούλων φυλάττεται, ὁ δὲ
 παρὰ τῶν ὁμοτίμων· καὶ ὁ μὲν παρὰ ἀκόντων καὶ δε-
 δοικότων, οὗτος δὲ παρὰ ἐκόντων, καὶ οὐ δεδοικό-
 των· καὶ ἔστιν ἰδεῖν πρᾶγμα θαυμαστόν, ἐν πολλοῖς
 ἕνα, καὶ ἐν ἐνὶ πολλούς. Καὶ καθάπερ ἐπὶ κιθάρας
 10 διάφοροι μὲν οἱ φθόγγοι, μία δὲ ἡ συμφωνία, εἷς δὲ
 ὁ μουσικὸς ὁ τὴν κιθάραν μεταχειρίζων, οὕτως ἐν-
 ταῦθα κιθάρα μὲν ἐστὶν αὐτὴ ἡ ἀγάπη, φθόγγοι δὲ
 ἠχοῦντες τὰ δι' ἀγάπης προφερόμενα ρήματα φιλικά,
 μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἅπαντες ἀφιέντες ἁρμονίαν καὶ
 15 συμφωνίαν, ὁ δὲ μουσικὸς ἡ τῆς ἀγάπης δύναμις·
 αὕτη κρούει τὸ μέλος τὸ ἡδύ.

Ἐβουλόμην ὑμᾶς ἀγαγεῖν εἰς πόλιν τοιαύτην, εἴ
 γε δυνατόν, ἔνθα μία ψυχὴ ἦν, καὶ εἶδες ἂν ὅπως
 πάσης κιθάρας καὶ παντὸς αὐλοῦ ἁρμοδιωτέρα ἡ ἔ-
 20 κεῖ συμφωνία, οὐδὲν ἀπηχὲς ἄδουσα μέλος. Τοῦτο
 καὶ ἀγγέλους καὶ τὸν ἀγγέλων Δεσπότην Θεὸν εὐ-
 φραίνει τὸ μέλος· τοῦτο ὅλον τὸ ἐν τῷ οὐρανῷ θέα-
 τρον διανίστησι· τοῦτο καὶ δαιμόνων κηλεῖ θυμόν, πα-
 θῶν καταθέλγει ὄρμας. Τοῦτο τὸ μέλος οὐ μόνον πα-
 25 θη κηλεῖ, ἀλλ' οὐδὲ διαναστῆναι ἀφίησι, καὶ πολλὴν
 τὴν σιγὴν ἐργάζεται· καθάπερ γὰρ ἐν θεάτρῳ χοροῦ
 μουσικῶν πάντες μετὰ σιγῆς ἐπακούουσι, καὶ οὐδεὶς
 ἐκεῖ θόρυβος, οὕτω καὶ ἐν τοῖς φίλοις, τῆς ἀγάπης

θος. Ἄλλ' ἐκεῖνος πού ἔχει φίλους πολλούς εἶναι ἀνίκητος ἀπὸ ὅλους, εἶναι ἰσχυρότερος αὐτὸς ἀπὸ ὅποιονδήποτε τύραννο. Δὲν φρουροῦν τόσο πολὺ τὸν τύραννο οἱ σωματοφύλακές του, ὅσο αὐτὸν οἱ φίλοι, καὶ αὐτὸς εἶναι λαμπρότερος ἀπὸ ἐκεῖνον· διότι ὁ μὲν τύραννος φρουρεῖται ἀπὸ τοὺς δούλους του, ἐνῶ αὐτὸς ἀπὸ τοὺς ἰσότιμους του· καὶ ἐκεῖνος μὲν φυλάσσεται ἀπὸ ἀνθρώπους πού τὸ κάνουν αὐτὸ χωρὶς νὰ τὸ θέλουν καὶ ἀπὸ φόβο, ἐνῶ αὐτὸς ἀπὸ ἀνθρώπους πού τὸ θέλουν καὶ τὸ κάνουν ὄχι ἀπὸ φόβο· καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ δεῖ κάτι τὸ ἄξιο θαυμασμοῦ, νὰ δεῖ δηλαδὴ μέσα στοὺς πολλούς τὸν ἓνα καὶ μέσα στὸν ἓνα τοὺς πολλούς. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς στὴν κιθάρα οἱ μὲν φθόγγοι εἶναι διάφοροι, μία ὅμως ἡ συμφωνία, ἓνας ὁ μουσικὸς πού παίζει τὴν κιθάρα, ἔτσι ἐδῶ, κιθάρα μὲν εἶναι ἡ ἴδια ἡ ἀγάπη, φθόγγοι δὲ πού δημιουργοῦν τὸν ἦχο εἶναι τὰ φιλικὰ λόγια πού προφέρονται μὲ ἀγάπη, δημιουργώντας ὅλοι μαζί μία καὶ τὴν αὐτὴ ἀρμονία καὶ συμφωνία, ἐνῶ ὁ μουσικὸς εἶναι ἡ δύναμη τῆς ἀγάπης· αὐτὴ παράγει τὴ γλυκεῖα μελωδία.

Θὰ ἤθελα, ἐὰν βέβαια ἦταν δυνατό, νὰ σᾶς ὀδηγήσω σὲ μιὰ τέτοια πόλη, ὅπου θὰ ὑπῆρχε μία ψυχὴ, καὶ θὰ βλέπατε πῶς ἡ ἐκεῖ συμφωνία εἶναι ἡ πιὸ ταιριαστὴ ἀπὸ ὅποιαδήποτε κιθάρα καὶ ἀπὸ ὅποιοδήποτε αὐλό, χωρὶς ν' ἀφήνει ν' ἀκουσθεῖ ἀπὸ τίς χορδές της καμιὰ κακόηχη μελωδία. Αὐτὴ ἡ μελωδία εὐφραίνει καὶ τοὺς ἀγγέλους καὶ τὸν Κύριο τῶν ἀγγέλων, τὸ Θεό· αὐτὴ ἡ μελωδία συναρπάζει ὅλους τοὺς οὐράνιους θεατές, αὐτὴ καὶ τὸν θυμὸ τῶν δαιμόνων καταβάλλει, καὶ ὑποτάσσει τίς ὀρμές τῶν παθῶν. Αὐτὸ τὸ μέλος ὄχι μόνο ὑποτάσσει τὰ πάθη, ἀλλὰ δὲν τὰ ἀφήνει οὔτε κἂν νὰ ξεσηκωθοῦν, καὶ δημιουργεῖ μεγάλη σιγὴ· διότι, ὅπως ἀκριβῶς στὸ θέατρο ὅλοι ἀκοῦν μὲ σιγὴ τὴ μουσικὴ χορωδία, καὶ δὲν ὑπάρχει ἐκεῖ κανένας θόρυβος, ἔτσι καὶ στοὺς φίλους, ἐφόσον ἀντη-

κρουούσης, πάντα ἤρεμεῖ τὰ πάθη καὶ κατακοιμίζεται, καθάπερ θηρία κηλούμενα καὶ θελγόμενα, ὥσπερ οὖν ἔνθα ἔχθρα, πάντα τὰ ἐναντία. Ἄλλὰ μηδὲν περὶ ἔχθρας τέως εἴπωμεν· περὶ φιλίας λέγωμεν μόνον.

5 Ἄν εἴπῃς τι προπετές, οὐδεὶς ὁ ἐπιλαμβανόμενος, ἀλλὰ πάντες συγγινώσκουσιν· ἂν πράξῃς, οὐδεὶς ὑποπτεύει, ἀλλὰ πολλή ἡ συγγνώμη· πάντες οἱ χεῖρα ὀρέγοντες πίπτουσι πρόχειροι, πάντες οἱ βουλόμενοι στήναι πρόθυμοι. Τεῖχος ὄντως ἀρραγὲς ἡ φιλία, καὶ
 10 οὐδὲ τῷ διαβόλῳ ἀλώσιμον, μήτι γε ἀνθρώποις. Οὐκ ἔνι κινδύνῳ περιπεσεῖν τὸν φίλους κεκτημένον πολλούς· οὐκ ἔνι ὀργῆς ὑπόθεσιν σχεῖν, ἀλλὰ θυμηδίας· ἐν γέλῳτι ἀεὶ ἔστι καὶ τρυφῆ· οὐκ ἔνι βασκανίας ὑπόθεσιν σχεῖν, οὐκ ἔνι μνησικακίας ἀφορμήν. Ὅρα
 15 τὸν τοιοῦτον καὶ τὰ πνευματικὰ καὶ τὰ σαρκικὰ κατορθοῦντα μετ' εὐκολίας. Τί δὴ οὖν τούτου ἴσον γένοιτ' ἂν; Ὡσπερ πόλις τετειχισμένη πάντοθεν οὗτός ἐστιν, ἐκεῖνος δὲ ὥσπερ πόλις ἀτειχιστος. Μεγάλῃ σοφίας τὸ δύνασθαι φιλίας εἶναι δημιουργόν. Ἄνελε
 20 τὴν φιλίαν, καὶ πάντα ἀνεῖλες, πάντα συνέχεες. Εἰ δὲ εἰκὼν φιλίας τοσαύτην ἔχει τὴν ἰσχύν, αὐτὴ ἡ ἀλήθεια πόση τις ἂν εἴη; Κατασκευάσωμεν τοίνυν ἡμῖν φίλους, παρακαλῶ, καὶ ταύτην ἕκαστος ἔχέτω τὴν τέχνην.

25 Ἄλλ' ἰδού, φησὶν, ἐγὼ σπουδάζω, ἐκεῖνος δὲ οὐ σπουδάζει. Πλείων ὁ μισθὸς οὕτως ἔσται σοι. Ναί,

χοῦν οἱ χορδές τῆς ἀγάπης, ἡρεμοῦν ὅλα τὰ πάθη καὶ ἀποκοιμίζονται, ὑποτασσόμενα καὶ σαγηνευόμενα σὰν ἀκριβῶς θηρία, ὅπως ἀκριβῶς πάλι ὅπου ὑπάρχει ἔχθρα, ἐκεῖ συμβαίνουν τὰ ἀντίθετα. Ἄλλὰ πρὸς τὸ παρὸν ἄς μὴ ποῦμε τίποτε γιὰ τὴν ἔχθρα, ἄς μιλήσομε μόνο γιὰ τὴ φιλία.

Ἄν πείς κάτι τὸ ἀπερίσκεπτο, κανέννας δὲν σὲ προσβάλλει, ἀλλ' ὅλοι σὲ συγχωροῦν ἂν κάνεις κάτι, κανέννας δὲν σὲ βλέπει ὑποπτα, ἀλλ' ὑπάρχει πολλὴ συγγνώμη ὅλοι εἶναι ἔτοιμοι νὰ δώσουν χέρι βοήθειας σ' ἐκείνον ποῦ πέφτει, ὅλοι ἐκείνοι ποῦ θέλουν νὰ σταθεῖς ὀρθιος εἶναι πρόθυμοι γιὰ βοήθεια. Πράγματι ἡ φιλία εἶναι τεῖχος ἀρράγιστο, καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ κυριευθεῖ οὔτε ἀπὸ τὸν διάβολο, οὔτε βέβαια καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ περιπέσει σὲ κινδύνους ἐκείνος ποῦ ἔχει ἀποκτήσει φίλους πολλούς· δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τοῦ δημιουργηθεῖ ἀφορμὴ γιὰ ὀργή, ἀλλ' εἶναι γεμάτος ἀπὸ ἀνέκφραστη χαρὰ· εἶναι πάντοτε χαρούμενος καὶ εὐχαριστημένος· δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τοῦ δημιουργηθεῖ ἀφορμὴ γιὰ φθόνο, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τοῦ δημιουργηθεῖ ἀφορμὴ γιὰ μνησικακία. Πρόσεχε τὸν παρόμοιο ἄνθρωπο ποῦ κατορθώνει μὲ εὐκολία καὶ τὰ πνευματικὰ καὶ τὰ σωματικὰ. Τί λοιπὸν θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει ἴσο μὲ αὐτόν; Αὐτός εἶναι σὰν ἀκριβῶς πόλη περιτειχισμένη ἀπὸ παντοῦ, ἐνῶ ἐκείνος σὰν ἀκριβῶς πόλη ἀτειχιστή. Εἶναι δεῖγμα μεγάλης σοφίας τὸ νὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ εἶναι δημιουργὸς φιλίας. Κατάργησε τὴ φιλία καὶ ὅλα τὰ κατέστρεψες, ὅλα τὰ ἔκανες ἄνω κάτω. Ἐὰν δὲ ἡ ἔννοια τῆς φιλίας ἔχει τόση μεγάλη δύναμη, ἡ ἴδια ἡ ἀλήθεια πόση μεγάλη δύναμη θὰ μπορούσε νὰ εἶναι; Ἄς δημιουργήσομε λοιπὸν, παρακαλῶ, φίλους μας, καὶ ὁ καθένας ἄς ἔχει αὐτὴ τὴν τέχνη.

Ἄλλὰ νὰ, λέγει, ἐγὼ φροντίζω, ἐκείνος ὅμως δὲν φροντίζει. Περισσότερος θὰ εἶναι ἔτσι ὁ μισθός σου. Ναί,

φησίν, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα δυσκολώτερον. Πῶς; εἰπέ μοι. Ἴδου διαμαρτύρομαι καὶ λέγω ὅτι, δέκα μόνον ἐὰν συμφράξητε ἑαυτούς, καὶ ἔργον τοῦτο θῆτε, καθάπερ οἱ Ἀπόστολοι τὸ κηρύττειν, καθάπερ οἱ προ-
 5 φῆται τὸ διδάσκειν, οὕτω καὶ ἡμεῖς τὸ φίλους ποιεῖν, μισθὸς ἔσται μέγας. Βασιλικὰς εἰκόνας ἡμῖν αὐτοῖς κατασκευάζωμεν τοῦτο γνώρισμα μαθητῶν. Καὶ πῶς οὐ μείζον ἐργαζόμεθα, ἢ εἰ δύναμιν αὐτοῖς ἐνετίθεμεν νεκροῦς ἀνιστᾶν; Τὸ διάδημα καὶ ἡ ἀλουργίς δείκνυ-
 10 σι τὸν βασιλέα, καί, τούτων οὐκ ὄντων, κἂν χρυσᾶ ἔχη ἱμάτια, οὐπω ὁ βασιλεὺς δῆλος. Οὕτω δὴ καὶ νῦν τὸ γνώρισμα σὺ ἐργάζου, καὶ ποιήσεις σεαυτῷ φίλους καὶ ἄλλοις. Οὐδεὶς ἔστιν ὅστις φιλούμενος θελήσει μισεῖν.

15 Μάθωμεν τὰ χρώματα, δι' ὧν κεράννυνται, δι' ὧν αὕτη συντίθεται ἢ εἰκῶν· εὐπροσήγοροι ᾧμεν μὴ περιμένωμεν τοὺς πλησίον. Μὴ εἶπης, 'Ἐὰν ἴδω τι-
 νὰ περιμένοντα, χείρων αὐτοῦ γίνομαι', ἀλλὰ μάλλον, ὅταν ἴδης, πρόλαβε καὶ σβέσον αὐτοῦ τὸ πάθος. 'Ο-
 20 ρᾶς κάμνοντα, καὶ ἐπιτείνεις τὴν νόσον; Τοῦτο μάλι-
 στα πρὸ πάντων κατορθώσωμεν, τὸ προηγεῖσθαι τῇ τιμῇ ἀλλήλους· τὸ ἠγεῖσθαι ἀλλήλους ὑπερέχοντας ἑ-
 αυτῶν μὴ νομίσης ἐλαττοῦσθαι. Ἄν ἄρα προηγήσῃ τῇ τιμῇ, σαυτὸν ἐτίμησας πλέον, εἰς τὸ πλέον τιμηθῆ-
 25 ναι ἐπισπώμενος. Πανταχοῦ τῶν πρωτείων ἑτέροις παραχωρῶμεν. Μηδὲν τῶν εἰς ἡμᾶς εἰργασμένων δεινῶν μνημονεύωμεν, ἀλλ' εἴ τι ἀγαθόν. Οὐδὲν οὐ-

λέγει, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα εἶναι πιὸ δύσκολο. Πές μου, πῶς; Νὰ σᾶς τὸ διαβεβαιώσω καὶ σᾶς λέγω ὅτι, ἐὰν μόνο δέκα συνενωθεῖτε καὶ θέσετε ἔργο σὰν αὐτό, ὅπως ἀκριβῶς οἱ Ἀπόστολοι τὸ κήρυγμα, καὶ ὅπως ἀκριβῶς οἱ προφῆτες τὴ διδασκαλία, ἔτσι καὶ σεῖς τὸ νὰ δημιουργεῖτε φίλους, θὰ εἶναι μέγας ὁ μισθός σας. "Ἄς κατασκευάζομε γιὰ ἡμᾶς τοὺς ἴδιους βασιλικές εἰκόνες· αὐτὸ ἀποτελεῖ γνῶρισμα τῶν μαθητῶν. Καὶ πῶς δὲν ἐπιτελοῦμε μεγαλύτερο ἔργο, ἐὰν βάζαμε μέσα σ' αὐτοὺς δύναμη νὰ ἀνασταίνουν νεκρούς; Τὸ βασιλικὸ στέμμα καὶ ἡ πορφύρα δείχνουν τὸ βασιλιά, καί, ἂν αὐτὰ δὲν ὑπάρχουν, καὶ ἂν ἀκόμα φορᾷ χρυσὰ ροῦχα, δὲν γίνεται φανερός ὁ βασιλιάς. "Ἔτσι λοιπὸν καὶ τώρα νὰ φέρεις σὺ καὶ νὰ ἀσκεῖς τὸ γνῶρισμα τῆς φιλίας καὶ θὰ δημιουργήσεις φίλους καὶ γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους. Δὲν ὑπάρχει κανένας ποὺ θὰ θελήσει νὰ μισεῖ, ἐνῶ ἀγαπιέται.

"Ἄς μάθομε τὰ χρώματα, μὲ τὰ ὁποῖα συναρμολογεῖται, μὲ τὰ ὁποῖα κατασκευάζεται αὐτὴ ἡ εἰκόνα· ἄς εἴμαστε καταδεκτικοί· ἄς μὴ περιμένομε τοὺς συνανθρώπους μας. Μὴ πεις, 'Ἐὰν δῶ κάποιον νὰ περιμένει, γίνομαι χειρότερος ἀπὸ αὐτόν'· ἀλλὰ μάλλον, ὅταν τὸν δεῖς, πρόλαβε καὶ σβῆσε τὸ πάθος αὐτοῦ. Τὸν βλέπεις νὰ εἶναι ἀσθενής καὶ αὐξάνεις τὴν ἀσθενεία του; Αὐτὸ πρὸ πάντων ἄς κατορθώσομε, τὸ νὰ προηγούμεστε ἀναμεταξύ μας στὴν ἀπόδοση τιμῆς· τὸ νὰ θεωροῦμε τοὺς ἄλλους στὶς μεταξὺ μας σχέσεις ὅτι ὑπερέχουν ἀπὸ μᾶς μὴ νομίσεις ὅτι μᾶς μειώνει. "Ἄν λοιπὸν προηγηθεῖς στὸ ν' ἀποδώσεις τιμὴ, τὸν ἑαυτὸ σου τίμησες περισσότερο, δημιουργώντας τὸ κίνητρο γιὰ νὰ τιμηθεῖς περισσότερο. Παντοῦ τὰ πρωτεῖα νὰ τὰ παραχωροῦμε στοὺς ἄλλους. Νὰ μὴ θυμόμαστε κανένα ἀπὸ τὰ κακὰ ποὺ προξενήθηκαν σὲ μᾶς, ἀλλὰ μόνο ἐὰν μᾶς ἔγινε κάποιο καλό. Τίποτε δὲν δημιουργεῖ τόσο πολὺ ἓνα φίλο, ὅσο ἡ εὐχάριστη

τω ποιεῖ φίλον, ὡς γλῶσσα εὐχάριστος, στόμα εὐ-
 φημον, ψυχὴ ἄτυφος, κενοδοξίας ὑπεροψία, τιμῆς
 καταφρόνησις.

Ἄν ταῦτα κατορθώσωμεν, δυνασόμεθα γενέσθαι
 5 ἀχείρωτοι ταῖς παγίσι τοῦ διαβόλου, καί, μετὰ ἀκρι-
 βείας τὴν ἀρετὴν διανύσαντες, τῶν ἐπηγγελμένων ἀ-
 γαθῶν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φι-
 λανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ'
 οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος,
 10 τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
 Ἄμην.

γλώσσα, τὸ ἐπαινετικὸ στόμα, ἡ γεμάτη ἀπὸ ταπεινοφροσύνη ψυχὴ, ἡ περιφρόνηση τῆς ματαιοδοξίας, ἡ περιφρόνηση τῆς τιμῆς.

“ Ἄν τὰ ἐπιτύχομε αὐτά, θὰ μπορέσομε νὰ γίνομε ἀπρόσβλητοι ἀπὸ τίς παγίδες τοῦ διαβόλου, καί, ἀφοῦ διαλύσομε μὲ ἀκρίβεια καὶ προσοχὴ τὴν ἀρετὴν, νὰ ἐπιτύχομε τὰ ἀγαθὰ ποὺ ἔχει ὑποσχεθεῖ σ’ ἐκείνους ποὺ τὸν ἀγαποῦν, μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα, συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἄμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Μ Α

(Πράξ. 19, 8 - 20)

«Εἰσελθὼν δὲ εἰς τὴν συναγωγὴν, ἐπαρρησιάζετο ἐπὶ μῆνας τρεῖς, διαλεγόμενος καὶ πείθων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ».

1. "Ορα πανταχοῦ ἑαυτὸν εἰσωθοῦντα εἰς τὰς
5 συναγωγάς, καὶ οὕτως ἐξιόντα· πανταχοῦ γὰρ παρ' αὐτῶν ἐβούλετο λαβεῖν ἀφορμὴν, ὅπερ ἔφην· τὰ τε γὰρ ἔθνη παρεξήλου λοιπόν, καὶ προθύμως ἀπεδέχοντο αὐτόν, οἳ τε Ἰουδαῖοι, τῶν ἔθνῶν δεχομένων, μετενόουν. Ἐβούλετο ἀποστῆσαι τοὺς μαθητὰς ἐκεῖ-
10 θεν καὶ παρ' αὐτῶν λαβεῖν τὴν ἀρχήν, ὥστε μὴ συναγεσθαι καὶ οὐχ ἀπλῶς τοῦτο ἐποίει. Διὰ τοῦτο διελέγετο αὐτοῖς συνεχῶς, ὅτι ἔπειθε. Μὴ οὖν, ἐπειδὴ παρρησίαν ἤκουσας, τραχύτητα νομίσης· περὶ χρησ-
15 τῶν πραγμάτων διελέγετο, περὶ βασιλείας· τίς οὐκ ἂν ἤκουσεν;

«Ὡς δὲ τινες ἐσκληρύνοντο καὶ ἠπεῖθουν, κακο-
λογοῦντες τὴν ὁδὸν ἐνώπιον τοῦ πλήθους, ἀποστὰς
ἀπ' αὐτῶν, ἀφώρισε τοὺς μαθητὰς, καθ' ἡμέραν δια-
λεγκόμενος, ἐν τῇ σχολῇ Τυράννου τινός. Τοῦτο δὲ ἐ-
20 γένητο ἐπὶ ἔτη δύο, ὥστε πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν Ἀσίαν ἀκοῦσαι τὸν λόγον τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ,

Ο Μ Ι Λ Ι Α Μ Α

(Πράξ. 19, 8 - 20)

«Στή συνέχεια ὁ Παῦλος πῆγε στή συναγωγή καί ἐπί τρεῖς μῆνες μιλοῦσε μέ θάρρος, συζητώντας καί πείθοντας τοὺς Ἰουδαίους γιά τή βασιλεία τοῦ Θεοῦ»¹.

1. Πρόσεχε παντοῦ αὐτόν νά εἰσέρχεται πρῶτα στίς συναγωγές καί ἀπό ἐκεῖ ν' ἀρχίζει τὸ ἔργο του· διότι παντοῦ ἀπ' αὐτοῦς ἤθελε ν' ἀρχίσει τὸ ἔργο του, ὅπως προανέφερα· διότι ἔτσι καί τῶν Ἐθνικῶν ὁ ζῆλος αὔξανε καί μέ προθυμία ἀποδέχονταν αὐτόν, καί οἱ Ἰουδαῖοι, ἐπειδὴ τὸν δέχονταν οἱ Ἐθνικοί, μετανουῶσαν. Ἦθελε ν' ἀπομακρύνει τοὺς μαθητὲς ἀπὸ ἐκεῖ καί ἀπ' αὐτοῦς νά λάβει τὴν ἀφορμή, ὥστε νά μὴ συγκεντρώνονται· καί δὲν τὸ ἔκαμνε αὐτὸ ἄσκοπα. Γι' αὐτὸ συνομιλοῦσε συνέχεια μέ αὐτούς, διότι ἔπειθε αὐτούς. Μὴ λοιπόν, ἐπειδὴ ἄκουσες ὅτι μιλοῦσε μέ παρρησία, θεωρήσεις αὐτὸ σκληρότητα· γιά καλὰ πράγματα συνομιλοῦσε μαζί τους γιά οὐράνια βασιλεία· ποῖός δὲν θὰ ἄκουε;

«Ἐπειδὴ ὅμως μερικοὶ συμπεριφέρονταν μέ σκληρότητα καί ἀρνοῦνταν νά πιστέψουν κακολογώντας τὴ διδασκαλία μπροστὰ στὸ πλῆθος, ἔφυγε ἀπ' αὐτούς, παίρνοντας μαζί του τοὺς μαθητὲς καί καθημερινὰ εἶχε συζητήσεις στή σχολή κάποιου ποῦ ὀνομαζόταν Τύραννος. Αὐτὸ ἔγινε ἐπὶ δύο χρόνια συνέχεια, ὥστε ὅλοι ποῦ κατοικοῦσαν στὴν Ἀσία ἄκουσαν τὸ λόγο τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ,

Ἰουδαίους τε καὶ Ἑλληνας». Ὀδὸν τὸ κήρυγμα εἰκότως ἐκάλουν· ὄντως γὰρ αὕτη ἡ ὁδὸς ἦν, ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

«Ἐν τῇ σχολῇ», φησί, «Τυράννου τινὸς διελέγετο. Καὶ τοῦτο ἐγένετο ἐπὶ ἔτη δύο, ὥστε πάντα ἀκοῦσαι τὸν λόγον, Ἰουδαίους τε καὶ Ἑλληνας». Ὁρᾶς πόσον ἤνυσεν ἡ ἐπιστασία; Καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἑλληνες ἤκουον.*

«Δυνάμεις τε οὐτὰς τυχοῦσας ἐποίει ὁ Θεὸς διὰ τῶν χειρῶν Παύλου, ὥστε καὶ ἐπὶ τοὺς ἀσθενοῦντας ἐπιφέρεισθαι ἀπὸ τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ σουδάρια ἢ σιμικίνθια, καὶ ἀπαλλάσσεσθαι ἀπ' αὐτῶν τὰς νόσους. τὰ τε πνεύματα τὰ πονηρὰ ἐξέρχεσθαι ἀπ' αὐτῶν». Οὐχὶ φοροῦντες ἤπτοντο μόνον, ἀλλὰ καὶ λαμβάνοντες ἐπετίθεσαν. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶα ὁ Χριστὸς ἀπελθεῖν αὐτὸν εἰς τὴν Ἀσίαν, τηρῶν τοῦτον τὸν καιρὸν, ὡς ἔγωγε οἶμαι.

Ἐπεχείρησαν δέ τινες ἀπὸ τῶν περιερχομένων Ἰουδαίων ἐξορκιστῶν ὀνομάζειν ἐπὶ τοὺς ἔχοντας τὰ πνεύματα τὰ πονηρὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, λέγοντες· Ὁρκίζομεν ὑμᾶς τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὁ Παῦλος κηρύσσει». Οὕτω πάντα ἐποίουν πραγματείας ἕνεκεν. Ὅρα· πιστεῦσαι μὲν οὐκ ἤθελον, διὰ δὲ τοῦ ὀνόματος ἤθελον ἐκβάλλειν τοὺς δαίμονας. Βαβαί! τὸ ὄνομα τοῦ Παύλου πόσον ἦν!

Ἦσαν δέ τινες υἱοὶ Σκευᾶ Ἰουδαίου ἀρχιερέως ἑπτὰ οἱ τοῦτο ποιοῦντες. Ἀποκριθὲν δὲ τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν, εἶπεν αὐτοῖς· Τὸν Ἰησοῦν γινώσκω, καὶ τὸν Παῦλον ἐπίσταμαι, ὑμεῖς δὲ τίνες ἐστέ; Καὶ ἐφαλλόμενος ἐπ' αὐτοὺς ὁ ἄνθρωπος, ἐν ᾧ ἦν τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν, καὶ κατακυριεύσας αὐτῶν, ἴσχυσε κατ' αὐτῶν, ὥστε γυμνοὺς καὶ τετραυματισμένους

2. Πράξ. 19, 9 - 10

3. Πράξ. 19, 11 - 12

4. Πράξ. 19, 13

Ἰουδαῖοι καὶ "Ἕλληνες"³. Πολὺ σωστὰ ὀνόμαζαν τὸ κήρυγμα ὁδὸ διότι πραγματικὰ αὐτὴ ἦταν ἡ ὁδὸς ποὺ ὡδηγοῦσε στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

«Συζητοῦσε», λέγει, «στὴ σχολὴ κάποιου ποὺ ὀνομαζόταν Τύραννος. Καὶ αὐτὸ ἔγινε συνέχεια ἐπὶ δύο χρόνια, ὥστε ὅλοι ν' ἀκούσουν τὸ λόγο τοῦ Κυρίου, Ἰουδαῖοι καὶ "Ἕλληνες". Βλέπεις πόσα κατόρθωσε ἡ συνεχῆς φροντίδα; Καὶ Ἰουδαῖοι καὶ "Ἕλληνες" ἄκουαν τὸ κήρυγμά του.

«Καὶ ὁ Θεὸς ἐνεργοῦσε μὲ τὸν Παῦλο ὄχι τυχαῖα θαύματα, ὥστε μανθῆλια ἢ περιζώματα ἀπὸ τὸ σῶμα αὐτοῦ φέρονταν στοὺς ἀσθενεῖς, ποὺ ἀπαλλάσσονταν ἀπὸ τὴν ἀσθένειά τους καὶ τὰ πονηρὰ πνεύματα ἔβγαιναν ἀπ' αὐτούς»³. "Ὁχι μόνο τὸν ἄγγιζαν φορώντας αὐτά, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔπαιρναν ἀπ' αὐτὸν καὶ τὰ τοποθετοῦσαν ἐπάνω τους. Γι' αὐτὸ δὲν τὸν ἄφηνε ὁ Χριστὸς νὰ μεταβεῖ στὴν Ἀσία, φυλάσσοντας αὐτὸν τὸν καιρὸ, ὅπως ἐγὼ τουλάχιστο νομίζω.

«Μερικοὶ δὲ ἀπὸ τοὺς περιοδεύοντες Ἰουδαίους ἐξορκιστὲς ἐπιχείρησαν νὰ προφέρουν τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐπάνω σ' ἐκείνους ποὺ εἶχαν πονηρὰ πνεύματα λέγοντας: Σᾶς ἐξορκίζομε στὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, τὸν ὁποῖο κηρύσσει ὁ Παῦλος»⁴. "Ὡστε ὅλα τὰ ἔκαμναν φροντίζοντας ν' ἀποκομίσουν κέρδος. Πρόσεχε τὸ νὰ πιστέψουν μὲν δὲν ἤθελαν, ὅμως ἤθελαν νὰ διώξουν τοὺς δαίμονες ἐπικαλούμενοι τὸ ὄνομα τοῦ Παύλου. Πῶ, πῶ! πόση ἦταν ἡ δύναμη τοῦ ὀνόματος τοῦ Παύλου!

«Αὐτὸ τὸ ἔκαμναν οἱ ἑπτὰ υἱοὶ τοῦ ἀρχιερέα τῶν Ἰουδαίων Σκευᾶ. Ἀποκρίθηκε ὅμως τὸ πονηρὸ πνεῦμα καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς: Τὸν Ἰησοῦ τὸν γνωρίζω, καθὼς καὶ τὸν Παῦλο τὸν γνωρίζω, σεῖς ὅμως ποιοὶ εἶστε; Καὶ πηδώντας μὲ ὀργὴ ἐπάνω σ' αὐτούς ὁ ἄνθρωπος μέσα στὸν ὁποῖο ὑπῆρχε τὸ πονηρὸ πνεῦμα τοὺς κατέβαλε καὶ τοὺς

ἐκφυγεῖν ἐκ τοῦ οἴκου ἐκείνου. Τοῦτο δὲ ἐγένετο γνωστὸν πᾶσιν, Ἰουδαίοις τε καὶ Ἑλλησι, τοῖς κατοικοῦσι τὴν Ἔφεσον» (οὐκοῦν λανθανόντως ἐποιουν, εἶτα ἐκπομπεύεται αὐτῶν ἢ ἀσθένεια), «καὶ ἐπέπεσε φόβος ἐπὶ πάντας αὐτούς, καὶ ἐμεγαλύνετο τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ· πολλοὶ τε τῶν πεπιστευκότων ἤρχοντο ἐξομολογούμενοι καὶ ἀναγγέλλοντες τὰς πράξεις αὐτῶν». Ἐπειδὴ γὰρ τοσαύτην ἰσχὺν ἔσχον, ὥστε διὰ τῶν δαιμονίων τοιαῦτα ποιεῖν, εἰκότως ταῦτα γίνεται.

«Ἰκανοὶ τε τῶν τὰ περιεργα πραξάντων, συνενέγκαντες τὰς βίβλους, κατέκαιον ἐνώπιον πάντων, καὶ συνεψήφισαν τὰς τιμὰς αὐτῶν, καὶ εὖρον ἀργυρίου μυριάδας πέντε. Οὕτω κατὰ κράτος ὁ λόγος τοῦ Κυρίου ηὔξανε καὶ ἰσχυεν». Ἰδόντες ὅτι οὐδὲν αὐτῶν ὄφελος λοιπὸν ἦν, κατακαίουσι τὰς βίβλους ὅτε καὶ αὐτοὶ οἱ δαίμονες ταῦτα ποιοῦσιν. Οὐκ ἄρα τὸ ὄνομά τι ποιεῖ, ἂν μὴ μετὰ πίστεως λέγηται. Καλῶς ἄρα ἔλεγεν, «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ μείζονα ποιήσει», τοῦτο τὸ τῶν σκιῶν αἰνιττόμενος. Ὅρα πῶς τοῖς ὄπλοις καθ' ἑαυτῶν ἐχρήσαντο.

«Καὶ διελέγετο», φησὶν, «ἐν τῇ σχολῇ Τυράννου τινὸς ἐπὶ ἔτη δύο». Ἐνθα πιστοὶ ἦσαν, καὶ σφόδρα πιστοὶ. Οὕτως οὐδὲν μέγα ἐνόμιζον τὸν Ἰησοῦν, ὅτι καὶ τὸν Παῦλον προσετίθεσαν, ὡς αὐτὸν ταύτῃ μέγα τι νομίζοντες εἶναι. Ἀξίον ἐνταῦθα θαυμάσαι πῶς ὁ δαίμων οὐ συνέπραξεν ἐκεῖνος τῇ τῶν ἐξορκιστῶν πλάνῃ, ἀλλὰ διήλεγξεν αὐτούς, καὶ τὴν σκηνην αὐτῶν φανεράν ἐποίησεν. Ἐμοὶ δοκεῖ σφόδρα θυμω-

5. Πράξ. 19, 14 - 18

7. Ἰω. 14, 12

9. Πράξ. 19, 9

6. Πράξ. 19, 19 - 20

8. Πράξ. 5, 15

κακοποίησε, ὥστε νὰ φύγουν ἀπὸ τὸ σπίτι ἐκεῖνο γυμνοὶ καὶ καταπληγωμένοι. Αὐτὸ ἔγινε γνωστὸ σ' ὅλους τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς "Ἕλληνες ποὺ κατοικοῦσαν στήν "Εφεσο (Δηλαδή τὰ ἔκαμναν κρυφά, στή συνέχεια ὁμως διαπομπεύεται ἡ ἀσθένεια αὐτῶν), «κυρίευσσε ὅλους μέγας φόβος, καὶ δοξαζόταν τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Πολλοὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εἶχαν πιστέψει ἔρχονταν καὶ ἐξομολογοῦνταν καὶ ἔλεγαν τίς πράξεις τους»⁵. Ἐπειδὴ δηλαδή εἶχαν τόση μεγάλη δύναμη, ὥστε μὲ τὰ δαιμόνια νὰ κάμνουν τέτοια πράγματα, πολὺ σωστὰ γίνονται αὐτά.

«Πολλοὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἀσχολοῦνταν μὲ τὴ μαγεία, ἔφερναν τὰ βιβλία τους καὶ τὰ ἔκαιαν μπροστὰ σ' ὅλους, ὑπολόγισαν δὲ τὴν ἀξία τους καὶ βρῆκαν ὅτι ἡ ἀξία τους ἦταν πενήντα χιλιάδες ἀργύρια. "Ἐτσι ὁ λόγος τοῦ Κυρίου αὔξανε καὶ ἀπλωνόταν μὲ δύναμη μεγάλη»⁶. Ἐπειδὴ εἶδαν ὅτι δὲν ὑπῆρχε κανένα ὄφελος ἀπὸ αὐτά, κατακαίουν τὰ βιβλία, τότε ποὺ καὶ οἱ ἴδιοι οἱ δαίμονες κάμνουν αὐτά. Ἐπομένως δὲν κάμνει τὸ ὄνομα κάτι, ἂν δὲν λέγεται μὲ πίστη. Πολὺ σωστὰ ἄρα ἔλεγε, «Ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει σ' ἐμένα θὰ κάνει μεγαλύτερα»⁷, ὑπονοώντας αὐτὸ ποὺ πραγματοποιοῦνταν μὲ τὴ σκιά τῶν Ἀποστόλων⁸. Πρόσεχε πῶς χρησιμοποίησαν τὰ ὄπλα τους ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ τους.

«Καὶ συζητοῦσε», λέγει, «ἐπὶ δύο χρόνια στή σχολὴ κάποιου ποὺ ὀνομαζόταν Τύραννος»⁹. Ἐκεῖ ὅπου ὑπῆρχαν πιστοὶ καὶ μάλιστα ὑπερβολικὰ πιστοὶ. "Ἐτσι καθόλου σπουδαῖο δὲν θεωροῦσαν τὸν Ἰησοῦ, διότι τοποθετοῦσαν κοντὰ σ' αὐτὸν καὶ τὸν Παῦλο, θεωρώντας αὐτὸν μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ σὰν κάτι τὸ μεγάλο. Εἶναι ἄξιο ἀπορίας ἐδῶ πῶς ὁ δαίμονας ἐκεῖνος δὲν συνέπραξε μαζί μὲ τὴν πλάνη τῶν ἐξορκιστῶν, ἀλλ' ἔλεγε αὐτούς, καὶ φανέρωσε τὴ σκηνοθεσία ἐκείνων. Ἐγὼ νομίζω ἐπειδὴ θύμωσε ὑπερ-

θείς, ὡσπερ ἄν, εἴ τις, περὶ τῶν ἐσχάτων κινδυνεύων, ὑπὸ τινος οἰκτροῦ καὶ ταλαιπώρου διελέγχοιτο, καὶ πάντα εἰς ἐκείνον ἀφείναι βούλεται τὸν θυμόν. Ἴνα γὰρ δὴ δόξη καταφρονεῖσθαι τὸ ὄνομα τοῦ Ἰη-
 5 σοῦ, πρότερον ὁμολογήσας, τοῦτο ἔλαβεν ἐξουσίαν. Ὅτι γὰρ οὐ τοῦ ὀνόματος ἦν ἀσθένεια, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων ἀπάτης τὸ πᾶν, ἐπὶ Παύλου διὰ τί μὴ ταῦτα γεγένηται;

«Καὶ ἐφαλλόμενος», φησὶν, «ὁ ἄνθρωπος ἐπ' αὐ-
 10 τούς». Ἴσως διέρρηξεν αὐτῶν τὰ ἱμάτια, καὶ προσήραξεν αὐτῶν τὰς κεφαλὰς· τοῦτο γὰρ ἐδήλωσε τῷ εἰπεῖν, «Ἐφαλλόμενος»· τουτέστι, ἔμετὰ ρύμης ἐπιπηδήσας, ὥστε ἱκανὸν ἦν τοῦτο ἐργάσασθαι. Τί ἐστιν «Ἀποστάς ἀπ' αὐτῶν ἀφώρισε τοὺς μαθητάς»;
 15 Ἐνέκοψεν αὐτῶν, φησί, τὴν κακολογίαν. Τοῦτο δὲ ποιεῖ καὶ ἀφίσταται, ἐπεὶ οὐκ ἠβούλετο ἐκκαῦσαι αὐτῶν τὸν φθόνον, οὐδὲ εἰς ἔριν ἐμβαλεῖν πλείονα. Τὸ δὲ «ἐπαρρησιάζετο» λέγει, δηλῶν ὅτι καὶ πρὸς κινδύνους ἦν παρατεταγμένος, καὶ φανερώτερον διελέ-
 20 γετο, οὐ συσκιαζὼν τὰ δόγματα. Ἐντεῦθεν μανθάνομεν μὴ ὁμόσε χωρεῖν τοῖς κακολογοῦσιν, ἀλλ' ἀφίστασθαι αὐτῶν. Οὐκ ἐκακολόγησε κακῶς ἀκούων καὶ αὐτός, ἀλλὰ μᾶλλον διελέγετο καθ' ἡμέραν καὶ ταύτη μάλιστα οἰκειούμενος τοὺς πολλούς, τῷ κακῶς καίτοι
 25 ἀκούσας μὴ ἀποπηδῆσαι μηδὲ χωρισθῆναι. Καὶ σκόπει· ἐπειδὴ ὁ τῶν ἔξω πειρασμὸς ἐπαύσατο, ἀπὸ τῶν δαιμόνων ἤρξατο.

Ὅρας πῶρῳσιν Ἰουδαϊκὴν; Τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ἰδόντες ἐνεργοῦντα, οὐ προσεῖχον. Τί τούτου μείζον
 30 ἄν γένοιτο; Τοῖς δὲ μᾶλλον εἰς τοῦναντίον περιέστη.

βολικά, ὅπως ἀκριβῶς, ἐὰν κάποιος, διατρέχοντας τὸν ἔσχατο κίνδυνο, ἐλεγχόταν πολὺ αὐστηρὰ ἀπὸ κάποιον ἐλεεινὸ καὶ ταλαίπωρο, καὶ ἤθελε νὰ χύσει ὅλο τὸ θυμὸ του σ' ἐκείνον. Γιὰ νὰ μὴ φανεῖ λοιπὸν ὅτι περιφρονεῖται τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, ἀφοῦ προηγουμένως τὸ ὁμολόγησε, ἔλαβε αὐτὸ σὰν ἐξουσία. Διότι τὸ ὅτι ἡ ἀδυναμία δὲν ὀφειλόταν στὸ ὄνομα, ἀλλὰ τὸ πᾶν ὀφειλόταν στὴν ἀπάτη ἐκείνων, στὴν περίπτωση τοῦ Παύλου γιατί δὲν ἔγιναν αὐτά;

«Καὶ ὄρμησε», λέγει, «ὁ ἄνθρωπος ἐναντίον αὐτῶν»¹⁹. Ἴσως ξέσχισε τὰ ἐνδύματα αὐτῶν καὶ τοὺς χτύπησε στὰ κεφάλια τους· διότι αὐτὸ δήλωσε μὲ τὸ νὰ πεῖ, «Ἐφαλλόμενος» δηλαδή, πήδηξε μὲ ὄρμῃ· ἦταν δηλαδή ἀρκετὸ τὸ νὰ διαπράξει αὐτό. Τί σημαίνει, «Ἀπροστάς ἀπ' αὐτῶν ἀφώρισε τοὺς μαθητάς»; Σταμάτησε, λέγει, τὴν κακολογία αὐτῶν. Τὸ κάμνει δὲ αὐτὸ καὶ ἀπομακρύνεται, ἐπειδὴ δὲν ἤθελε ν' ἀνάψει τὸ φθόνο αὐτῶν, οὔτε νὰ τοὺς ὀδηγήσει σὲ μεγαλύτερη φιλονεικία. Τὸ δὲ «μιλοῦσε μὲ θάρρος», τὸ λέγει γιὰ νὰ δείξει ὅτι καὶ γιὰ τοὺς κινδύνους ἦταν προετοιμασμένος, καὶ συζητοῦσε φανερότερα, χωρὶς νὰ συσκοιάζει τὰ δόγματα. Ἀπὸ ἐδῶ μαθαίνομε νὰ μὴ ἐρχόμαστε σὲ ἀντίθεση μὲ ἐκείνους ποὺ μᾶς κακολογοῦν, ἀλλὰ ν' ἀποτραβιέμαστε ἀπ' αὐτούς. Δὲν κακολόγησε ἐνῶ καὶ ὁ ἴδιος κακολογοῦνταν, ἀλλὰ περισσότερο συνομιλοῦσε καθημερινὰ μ' αὐτούς, καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ πολὺ περισσότερο προσέλκυε τοὺς πολλούς, μὲ τὸ ὅτι δηλαδή ἂν καὶ κακολογήθηκε οὔτε ἀπομακρύνθηκε ἀπ' αὐτούς οὔτε τοὺς ἀποχωρίσθηκε. Καὶ πρόσεχε· ἐπειδὴ σταμάτησε ὁ πειρασμὸς ἀπὸ τοὺς ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας, ἄρχισε ἀπὸ τοὺς δαίμονες.

Βλέπεις πώρωση ἰουδαϊκῆ; Ἄν καὶ εἶδαν τὰ ἐνδύματά του νὰ ἐπιτελοῦν θαύματα, ὅμως δὲν πρόσεχαν. Τί θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει μεγαλύτερο ἀπ' αὐτό; Γι' αὐ-

Εἴ τις Ἑλλήνων ἀπιστεῖ, τὴν σκιὰν ὄρων ταῦτα ἐρ-
 γαζομένην, πιστευέτω. Οὕτω τῷ ἐξ αὐτῶν ἀποστῆ-
 ναι οἱ μὲν κακολογοῦντες καὶ διαβάλλοντες τὸ δόγμα
 ἠττῶνται (τοῦτο γὰρ ἐκάλεσεν ὁδόν), αὐτὸς δὲ ἀφί-
 5 σταται, ὡς μήτε τοὺς μαθητὰς ἀναχωρῆσαι, μήτε ἐ-
 κείνους εἰς θυμὸν ἐγεῖραι, δεικνὺς πανταχοῦ διωθου-
 μένους τὴν σωτηρίαν. Καὶ λοιπὸν ἐνταῦθα οὐδὲ ἀπο-
 λογεῖται αὐτοῖς, ἅτε πανταχοῦ τῶν ἔθνῶν πιστευ-
 σάντων. Καὶ διαλέγεται, οὐχ ἀπλῶς τὸν τόπον ζητή-
 10 σας, ἀλλ' ἐνθα σχολὴ ἦν, ὡς ἐπιτηδειότερον διὰ τὸ
 ἐκεῖ συνάγεσθαι.

2. Βαβαί! πόση τῶν πιστευσάντων ἡ δύναμις,
 ὅτι καὶ ἑτέροις τοῦ τὰ αὐτὰ ποιεῖν γίνεται! πόση δὲ
 πώρωσις τῶν καὶ μετὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς δυνάμεως
 15 ἔτι μενόντων τῇ ἀπιστία! Ὡσπερ οὖν Σίμων ἐμπο-
 ρίας ἕνεκεν ἐζητεῖ τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν, οὕτω
 καὶ οὗτοι τοῦ αὐτοῦ τούτου ἕνεκεν τοῦτο ἐποιοῦν.
 Πόση πώρωσις! Καὶ τί δήποτε ὁ Παῦλος οὐκ ἐπιτι-
 μᾷ; Ὅτι ἔδοξεν ἂν βασκανίας εἶναι τὸ πρᾶγμα διὰ
 20 τοῦτο οἰκονομεῖται οὕτω. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ
 γέγονεν ἀλλὰ τότε μὲν οὐ κωλύεται (ἀρχὴ γὰρ τῶν
 πραγμάτων ἦν), ἐπεὶ καὶ Ἰούδας κλέπτων οὐκ ἐ-
 κωλύετο, Ἀνανίας δὲ καὶ Σάπφειρα καὶ ἀνηρέθη-
 σαν. Καὶ πολλοὶ Ἰουδαῖοι μὲν καὶ ἀνθιστάμενοι οὐ-
 25 δὲν ἔπασχον, Ἐλύμας δὲ ἐτυφλώθη. «Οὐ γὰρ ἦλθον»,
 φησὶν, «ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κό-
 σμος».

Ὅρα μιανίαν! Ἰουδαῖοι μένοντες ἔτι, ἀπὸ τοῦ
 ὀνόματος χρηματίζουσιν ἠθέλον ὥστε πάντα πρὸς δό-

11. Πράξ. 8, 9 - 24

13. Πράξ. 13, 8

12. Πράξ. 5, 1 - 11

14. Ἰω. 3, 17 καὶ 12, 47

τούς ὅμως μᾶλλον εἶχε ἀντίθετο ἀποτέλεσμα. Ἐάν κάποιος ἀπό τούς Ἑλληνας ἀπιστεῖ, βλέποντας τή σκιά νά ἐπιτελεῖ αὐτά τὰ θαύματα, ὡς πιστεύει. Ἔτσι, μέ τὸ ν' ἀπομακρυνθεῖ ἀπ' αὐτούς ἐκεῖνοι μὲν πού κακολογοῦσαν καὶ κατηγοροῦσαν τὸ δόγμα, νικιένται (διότι αὐτὸ ὀνόμασε ὁδὸ), ὁ ἴδιος δὲ ἀπομακρύνεται, ὥστε οὔτε οἱ μαθητὲς ν' ἀναχωρήσουν, οὔτε ὁ θυμὸς ἐκείνων ν' ἀνάψει, δείχνοντας παντοῦ ὅτι αὐτοὶ ἀποκρούουν τή σωτηρία. Καὶ ἐδῶ λοιπὸν οὔτε κἂν ἀπολογεῖται σ' αὐτούς, ἐφόσον παντοῦ οἱ Ἐθνικοὶ πίστεψαν. Καὶ κάνει τίς συζητήσεις του σὲ τόπο πού δὲν τὸν ἀναζήτησε τυχαῖα, ἀλλ' ἐκεῖ πού ὑπῆρχε σχολή, σὰν πιὸ κατάλληλο, ἐφόσον ἐκεῖ γίνονταν συγκεντρώσεις.

2. Πῶ, πῶ! πόση εἶναι ἡ δύναμη ἐκείνων πού πίστεψαν, διότι γίνεται αἰτία καὶ σ' ἄλλους νά κάμνουν τὰ ἴδια! Πόση δὲ ἡ πώρωση ἐκείνων πού, καὶ μετὰ τὴν ἀπόδειξη τῆς δυνάμεως, ἐξακολουθοῦν ἀκόμα ν' ἀπιστοῦν! Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ὁ Σίμων ζητοῦσε νά λάβει τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος ἀποβλέποντας σὲ ὑλικὸ κέρδος¹¹, ἔτσι καὶ αὐτοὶ ἔκαμναν αὐτὸ γιὰ τὸν ἴδιο ἀκριβῶς λόγο. Πόση πώρωση! Καὶ γιατί τέλος πάντων ὁ Παῦλος δὲν τοὺς ἐπιτιμᾷ; Διότι θὰ μπορούσε νά θεωρηθεῖ τὸ πράγμα σὰν ἀποτέλεσμα φθόνου· γι' αὐτὸ ρυθμίζεται ἔτσι ἀπὸ τὴν πρόνοια τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ συνέβηκε καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Χριστοῦ· ἀλλὰ τότε μὲν δὲν ἐμποδίζεται (διότι ἦταν ἀρχὴ τῶν πραγμάτων), καθόσον καὶ ὁ Ἰούδας πού ἔκλεβε δὲν ἐμποδιζόταν, ὁ Ἀνανίας ὅμως καὶ ἡ Σάφειρα καὶ θανατώθηκαν ἀκόμα¹². Καὶ πολλοὶ Ἰουδαῖοι πού πρόβαλλαν ἀντίσταση δὲν πάθαιναν τίποτε, ὁ Ἐλύμας ὅμως τυφλώθηκε¹³. Διότι, λέγει, «Δὲν ἤρθα γιὰ νά κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλὰ γιὰ νά σωθεῖ ὁ κόσμος»¹⁴.

Πρόσεχε μιὰρῖα! Ἐνῶ ἐξακολουθοῦσαν νά παραμένουν Ἰουδαῖοι, ἤθελαν νά κερδίζουν χρήματα ἀπὸ τὸ ὁ-

ξαν ἐποιοῦν καὶ πορισμόν. Θεά πανταχοῦ οὐχ οὕτω
 τοὺς ἀνθρώπους ἐπιστρεφομένους ἀπὸ τῶν χρηστῶν,
 ὡς ἀπὸ τῶν φοβερῶν. Ἐπὶ Σαπφείρας φόβος ἐπέ-
 πεσεν ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ οὐκ ἐτόλμων κολλᾶ-
 5 σθαι αὐτοῖς, ἐνταῦθα σουδάρια καὶ σιμικίνθια ἐλάμβανον
 καὶ ἰῶντο, καὶ μετὰ τοῦτο τότε ἦλθον ἐξομολογούμενοι
 τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. Ἀπὸ τοῦ ἐφάλλεσθαι δείκνυται
 τῶν δαιμόνων ἡ δύναμις μεγάλη τις οὔσα, ὅταν
 πρὸς ἐπίστους ἔχη. Καὶ διὰ τί μὴ εἶπε, Ἐστὶν ὁ
 10 Ἰησοῦς τὸ πνεῦμα τὸ πονηρόν, ἀλλ' εἶπε μᾶλλον
 τὸ ἀνόνητα ρήματα; Ἐφοβεῖτο μὴ καὶ αὐτὸς δίκην
 δῶ· ἦδει γὰρ ὅτι τὸ συγχωρηθῆναι αὐτῷ ἐκείνους
 ἀμύνασθαι τοὺς καταπαίζοντας αὐτοῦ τοῦτο τὸ ὄνομα
 πεποίηκε. Διὰ τί δὲ καὶ οἱ ἄθλιοι μὴ εἶπον αὐτῷ, Πι-
 15 στεύομεν; Ἐδεδοίκεσαν Παῦλον καίτοι πόσῳ μᾶλλον
 λαμπρότεροι ἂν ἦσαν τοῦτο εἰπόντες, εἴ γε ὠκειώσαντο
 αὐτοῦ τὴν δεσποτείαν; Ἄλλως τε καὶ τὸ ἐν
 Φιλίπποις γενόμενον καὶ τούτους ἐσωφρόνισε.

Σὺ δέ μοι σκόπει τοῦ συγγραφέως ἐνταῦθα τὸ
 20 ἀνεπαχθές, καὶ πῶς ἱστορίαν μόνον γράφει, καὶ οὐ
 διαβάλλει. Τοῦτο τοὺς Ἀποστόλους ἐποίει θαυμαστούς.
 Ἄλλὰ τίνος ἦσαν υἱοί, τὸ ὄνομα λέγει καὶ τὸν ἀριθμόν,
 διδούς τοῖς τότε τεκμήριον ἀξιόπιστον ὧν ἔγραφε.
 Τίνος δὲ ἔνεκεν καὶ περιήρχοντο; Ἐμπορίας
 25 χάριν· οὐ γὰρ δὴ τὸν λόγον καταγγέλλοντες· πῶς γάρ;
 Καλῶς δὲ ἔτρεχον λοιπόν, κηρύττοντες δι' ὧν ἔπα-

15. Πράξ. 5, 13

16. Πράξ. 16, 16 ε.

νομα' έπομένως όλα τὰ έκαμναν για δόξα και άποκόμιση χρηματικοῦ κέρδους. Πρόσεχε παντοῦ ὅτι οἱ ἄνθρωποι δέν έπιστρέφουν τόσο πολὺ έξ αίτίας τῶν καλῶν πού βλέπουν, ὅσο έξ αίτίας τῶν φοβερῶν. Στὴν περίπτωση τῆς Σάπφειρας φόβος κυρίευσε τὴν Ἐκκλησία, και δέν τολμοῦσαν νὰ προσκολληθοῦν σ' αὐτούς¹⁵, έδῶ μανδήλια και περιζώματα έπαιρναν ἀπ' αὐτὸν και θεραπεύονταν, και ὅταν συνέβηκε αὐτὸ τότε πλέον ἤρθαν και ἄρχισαν νὰ έξομολογοῦνται τίς ἁμαρτίες τους. Ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι πήδηξαν μὲ ὄρμη ἐκεῖνοι πού εἶχαν τὰ πονηρὰ πνεύματα στοὺς έξορκιστὲς γίνεται φανερό ὅτι ἡ δύναμη τῶν δαιμόνων εἶναι μεγάλη, ὅταν ἀπευθύνεται πρὸς ἀπίστους. Καί γιατί δέν εἶπε τὸ πονηρὸ πνεῦμα, ἴποιός εἶναι ὁ Ἰησοῦς', ἀλλὰ προτίμησε νὰ πεί τὰ ἀνώφελα ἐκεῖνα λόγια; Φοβόταν μήπως και αὐτὸς τιμωρηθεῖ διότι γνώριζε ὅτι τὸ νὰ δοθεῖ ἡ δυνατότητα σ' αὐτὸν ν' ἀντιμετωπίσει ἐκείνους πού τὸν περιέπαιζαν, τὸ έκανε τὸ ὄνομα αὐτό. Γιατί δὲ και οἱ ἄθλιοι αὐτοὶ δέν εἶπαν σ' αὐτόν, Ἰπιστεύομε'; Φοβοῦνταν τὸν Παῦλο ἄν και βέβαια πόσο περισσότερο λαμπρότεροι θὰ μπορούσαν νὰ γίνουν λέγοντας αὐτό, ἐὰν φυσικὰ ἀποδέχονταν τὴν έξουσία αὐτοῦ; Ἐξ ἄλλου και ἐκεῖνο πού συνέβηκε στοὺς Φιλίππους¹⁶ και αὐτοὺς τοὺς σωφρόνισε.

Σὺ ὅμως σὲ παρακαλῶ πρόσεχε έδῶ τὴν εὐχάριστη διήγηση τοῦ συγγραφέα, και πῶς ἱστορία μόνο γράφει χωρὶς νὰ κατηγορεῖ. Αὐτὸ έκαμνε τοὺς Ἀποστόλους θαυμαστούς. Ἐξιστορώντας λοιπὸν τὸ γεγονός λέγει ποιοῦ υἱοῦ ἦταν οἱ έξορκιστὲς, τὸ ὄνομα αὐτοῦ και τὸν ἀριθμὸ τους, για νὰ δώσει τότε ἀξιόπιστη ἀπόδειξη γι' αὐτὰ πού έγραφε. Ἀλλὰ για ποιὸ λόγο γύριζαν έδῶ και ἐκεῖ; Μὲ σκοπὸ ν' ἀποκομίσουν χρήματα διότι ἀσφαλῶς δέν κήρυτταν τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ πῶς θὰ ἦταν δυνατό κάτι τέτοιο; Πολὺ σωστὰ δὲ έτρεχαν έδῶ και ἐκεῖ κηρύττοντας μὲ ἐ-

σχον. "Ὅθεν, τοῦτο δηλῶν, «καὶ ἐγένετο», φησί, «γνωστὸν πᾶσιν Ἰουδαίοις τε καὶ Ἑλλῆσι, τοῖς κατοικοῦσι τὴν Ἔφεσον». Τοῦτο οὐχὶ καὶ τοὺς σκληρυνομένους ἐπιστρέψαι ᾤφειλεν; εἶπέ μοι. Ἄλλ' οὐκ 5 ἐπέστρεψε. Καὶ μὴ θαυμάσης· τὴν γὰρ κακίαν οὐδὲν πείθει.

Φέρε δὲ καὶ αὐτὸ τὸ τῶν ἐξορκτιστῶν ἴδωμεν ὅσης ἐστὶ κακίας. Τίνας δὲ ἔνεκεν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τοῦτο μὴ γέγονεν, ἑτέρου καιροῦ, καὶ οὐ τοῦ παρόντος 10 ζητῆσαι· πλὴν ὅτι καλῶς τοῦτο ἐνταῦθα γέγονε καὶ χρησίμως. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ χλευάζοντας αὐτοὺς τοῦτο ποιεῖν· ὅθεν τιμωροῦνται, ὥστε καὶ ἀπὸ τούτου μηδένα τολμᾶν μηδὲ ὡς ἔτυχε τὸ ὄνομα ὀνομάζειν λοιπόν. Τοῦτο πολλοὺς τῶν πιστευσάντων εἰς ἐξομολόγησιν ἤγαγε· τοῦτο καὶ φόβον αὐτοῖς ἐνέβαλε, 15 καὶ τοῦ πάντα εἰδέναί τὸν Θεὸν μέγιστον τοῦτο τεκμήριον γέγονε. Πρὶν ἢ ὑπὸ τῶν δαιμόνων ἐλεγχθῆναι, ἑαυτῶν κατηγοροῦν, φοβούμενοι μὴ τὰ αὐτὰ πάθωσιν. Εἰκότως ὅταν γὰρ οἱ βοηθοῦντες δαίμονες κατήγοροι 20 αὐτῶν ὧσι καὶ οὐ σύμμαχοι, ποία λοιπὸν ἢ ἐλπὶς, ἢ διὰ τῶν ἔργων ἐξομολόγησις;

"Ὅρα δὲ οἷα μετὰ μικρὸν γίνεται κακία, τοιούτων σημείων γενομένων. Τοιαύτη γὰρ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ταχέως ἐπιλανθάνεται ὧν εὐεργετεῖται. Ἡ οὐ 25 μέμνησθε ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς γενομένων τὸ αὐτὸ τοῦτο γέγονεν; Εἶπε γὰρ μοι, οὐ πέρυσιν ἐτίναξεν ὁ Θεὸς τὴν πόλιν πᾶσαν; Τί δαί; οὐχὶ πάντες ἐπὶ τὸ φῶτισμα ἔδραμον; οὐχὶ πόρνοι καὶ μαλακοὶ καὶ διεφθαρμένοι, οἰκήματα ἀφέντες, καὶ τοὺς τόπους

κείνα πού ἔπασχαν. Γι' αὐτό, θέλοντας νά δηλώσει αὐτό, λέγει «Ὅτι αὐτό ἔγινε γνωστό σ' ὅλους τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς Ἕλληνας πού κατοικοῦσαν στήν Ἔφεσο»¹⁷. Αὐτό, πές μου, δέν ἔπρεπε νά ὀδηγήσει στήν ἐπιστροφή καὶ ἐκείνους πού δημιουργοῦσαν δυσκολίες στοῦ κήρυγμα; Ἄλλὰ δέν τοὺς ἔκανε νά ἐπιστρέψουν. Καὶ μὴ ἀπορήσεις· διότι τὴν κακία τίποτε δέν τὴν πείθει.

Ἐμπρός λοιπὸν νά ἐξετάσουμε καὶ νά δοῦμε ἀπὸ πόση κακία ἦταν γεμάτο αὐτό πού συνέβηκε μὲ τοὺς ἔξορκιστές. Γιὰ ποῖο λόγο δὲ αὐτό δέν συνέβηκε στήν περίπτωση τοῦ Χριστοῦ, εἶναι θέμα πού πρέπει νά ἐξετασθεῖ σὲ ἄλλη εὐκαιρία καὶ ὄχι τώρα, ἀλλ' ὅμως αὐτό πολὺ καλὰ συνέβηκε ἐδῶ καὶ ἦταν πολὺ χρήσιμο. Ἐγὼ ἔχω τὴν ἐντύπωση ὅτι αὐτοὶ τὸ κάνουν αὐτό χλευάζοντας, καὶ γι' αὐτὸ τιμωροῦνται, ὥστε ἐξ αἰτίας αὐτοῦ κανένας πλέον νά μὴ τολμᾷ νά ἐπικαλεῖται στὰ καλὰ καθούμενα τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ. Αὐτὸ ὀδήγησε πολλοὺς ἀπὸ ἐκείνους πού πίστεψαν στήν ἐξομολόγηση· αὐτὸ τοὺς γέμισε καὶ ἀπὸ φόβο, καὶ ἔγινε αὐτὸ μέγιστη ἀπόδειξη τοῦ ὅτι ὁ Θεὸς γνωρίζει τὰ πάντα. Προτοῦ ἐλεγχθοῦν ἀπὸ τοὺς δαίμονες, κατηγοροῦσαν τὸν ἑαυτὸ τους, φοβούμενοι μήπως πάθουν τὰ ἴδια. Πολὺ σωστά· διότι, ὅταν οἱ δαίμονες πού τοὺς βοήθοῦσαν γίνονται κατήγοροι αὐτῶν καὶ ὄχι σύμμαχοι, ποιά πλέον ἄλλη ἐλπίδα ὑπάρχει, παρὰ ἡ ἐξομολόγηση μὲ τὰ ἔργα;

Πρόσεχε δὲ ποιά κακὰ προξενοῦνται μετὰ ἀπὸ λίγο, ἂν καὶ ἔγιναν τέτοια θαύματα. Διότι τέτοια εἶναι ἡ ἀνθρώπινη φύση, ἀμέσως λησμονεῖ τίς εὐεργεσίες πού δέχεται. Ἦ δέν θυμᾶσθε ὅτι τὸ ἴδιο συνέβηκε καὶ μὲ τὰ ὅσα συνέβηκαν σ' ἐμᾶς; Διότι πές μου, δέν συγκλόνησε πέρυσι ὁ Θεὸς ὀλόκληρη τὴν πόλη; Τί συνέβηκε λοιπὸν; δέν ἔτρεξαν ὅλοι στοῦ βάπτισμα; δέν ἄλλαξαν καὶ δέν ἔγιναν εὐλαβεῖς οἱ πόρνοι καὶ οἱ μαλθακοὶ καὶ οἱ διεφθαρμένοι, ἐγκα-

ἐν οἷς διέτριβον, μετετέθησαν, καὶ γεγόνασιν εὐλαβεῖς; Ἐπειδὴ δὲ τρεῖς ἡμέραι παρήλθον, πάλιν ἐπὶ τὴν οἰκείαν ἐπανῆλθον κακίαν. Πόθεν δὲ τοῦτο γίνεται; Ἀπὸ τῆς πολλῆς νωθείας. Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ, τῶν πραγμάτων παρελθόντων, ὅπου γε, τῶν εἰκόνων διηνεκῶς μενουσῶν, τὸ αὐτὸ γίνεται; Τὰ ἐν Σοδόμοις, εἶπέ μοι, οὐχὶ διηνεκῆ τυγχάνει; Τί οὖν; οἱ προσοικοῦντες ἀπὸ τούτων γεγόνασι βελτίους; Οὐδαμῶς. Τί δαὶ ὁ τοῦ Νῶε υἱός; οὐχὶ τοιοῦτος ἦν; οὐχὶ ἐν ὄψεσι βλέπων ἐρημίαν τοσαύτην κακὸς ἦν;

Μὴ δὴ θαυμάζωμεν πῶς οὐκ ἐπίστευσαν, τούτων γενομένων, ὅπου γε αὐτὴ ἡ πίστις πολλάκις εἰς τοῦναντίον αὐτοῖς περιτρέπεται, εἰς κακίαν οἶον ὥς, ὅταν δαιμονῶντα λέγωσι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Ἡ οὐχ ὁρᾶτε καὶ νῦν ταῦτα γινόμενα, καὶ ὀφιώδεις ἀνθρώπους ὄντας πολλούς, ἀπίστους τε καὶ ἀγνώμονας, οἱ καὶ κατὰ τὰς ἔχεις, ὅταν ἀπολαύσωσιν εὐεργεσίας, καὶ θαλφθῶσιν ὑπὸ τινων, τότε λυποῦσι τοὺς εὐεργέτας; Ταῦτα ἡμῖν εἴρηται, ἵνα μὴ τις θαυμάζη πῶς, τοιούτων σημείων γενομένων, οὐ πάντες ἐπέστρεψαν.

3. Ἴδου γὰρ ἐπὶ τῶν καιρῶν τῶν ἡμετέρων τὰ κατὰ τὸν μακάριον Βαβύλαν γέγονε, τὰ κατὰ τὰ Ἱεροσόλυμα, τὰ κατὰ τὴν καθαίρεσιν τῶν ἱερῶν, καὶ οὐ πάντες ἐπέστρεψαν. Τί δεῖ τὰ παλαιὰ λέγειν; Πέρουσι εἶπον ὑμῖν οἶον γέγονε, καὶ οὐδεὶς προσέσχεν, ἀλλὰ πάλιν κατὰ μικρὸν ὑπερρῦησαν καὶ κατέπεσον. Ἔστηκε διηνεκῶς ὁ οὐρανὸς βοῶν ὅτι δεσπότην ἔχει, καὶ τεχνίτου τινός ἐστι τόδε τὸ πᾶν (τὸν κόσμον λέγω) καὶ λέγουσὶ τινες ὅτι οὐχί. Τὰ κατὰ Θεόδωρον ἐκεῖνον γεγενημένα πέρουσι τίνα οὐκ ἐξέ-

γαλείποντας τὰ σπίτια τους καὶ τοὺς τόπους στοὺς ὁποίους ζοῦσαν; Μόλις ὅμως πέρασαν τρεῖς ἡμέρες, ἐπέστρεψαν πάλι. Ἐπὶ τί δὲ γίνεται αὐτό; Ἐπὶ τὴν πολλὴ ἀδιαφορία. Καὶ τί τὸ ἀξιοθαύμαστο ἐάν γίνεται τὸ ἴδιο ἀφοῦ περᾶσουν τὰ γεγονότα, τὴ στιγμὴ βέβαια ποὺ γίνεται τὸ ἴδιο καὶ ἐνῶ οἱ εἰκόνες παραμένουν συνέχεια; Πές μου, τὰ ὅσα συνέβηκαν στὰ Σόδομα δὲν παραμένουν συνέχεια οἱ εἰκόνες τους; Τί λοιπόν; αὐτοὶ ποὺ κατοικοῦν κοντὰ σ' αὐτὰ ἔγιναν καλύτεροι ἐξ αἰτίας αὐτῶν; Καθόλου. Τί δὲ συνέβηκε μὲ τὸν υἱὸ τοῦ Νῶε; δὲν ἦταν τέτοιος; δὲν ἦταν κακὸς ἂν καὶ ἔβλεπε μὲ τὰ μάτια του τόση μεγάλη ἐρήμωση;

Ἄς μὴ θαυμάζομε λοιπὸν πῶς δὲν πίστεψαν, ἐνῶ ἔγιναν αὐτὰ, τὴ στιγμὴ βέβαια ποὺ ἢ ἴδια ἢ πίστη πολλές φορές ὀδηγεῖ αὐτοὺς στὸ ἀντίθετο, στὴν κακία, ὅπως δηλαδὴ ὅταν ὀνομάζουν τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ δαιμονισμένο. Ἡ δὲν βλέπετε ὅτι καὶ τώρα συμβαίνουν αὐτὰ, καὶ ὅτι πολλοὶ ἄνθρωποι μοιάζουν μὲ τὰ φίδια, ποὺ εἶναι ἄπιστοι καὶ ἀχάριστοι, καὶ οἱ ὅποιοι, ὅπως καὶ οἱ ἔχιδνες, ὅταν εὐεργετηθοῦν καὶ ζεσταθοῦν ἀπὸ κάποιους, τότε βλάπτουν τοὺς εὐεργέτες; Αὐτὰ λέχθησαν σ' ἐμᾶς, γιὰ νὰ μὴ ἀπορεῖ κάποιος πῶς, ἂν καὶ ἔγιναν τέτοια θαύματα, δὲν ἐπέστρεψαν ὅλοι στὴν εὐθεία ὁδὸ.

3. Νὰ λοιπὸν καὶ στὶς ἡμέρες μας ἔγιναν ὅλα ἐκεῖνα τὰ σχετικὰ μὲ τὸν μακάριο Βαβύλα, τὰ σχετικὰ μὲ τὰ Ἱεροσόλυμα, τὰ σχετικὰ μὲ τὴν κατεδάφιση τῶν ναῶν, καὶ δὲν ἐπέστρεψαν ὅλοι στὴν πίστη. Γιατὶ πρέπει νὰ σᾶς λέγω τὰ παλιά; Πέρυσι σᾶς εἶπα ἐκεῖνο ποὺ συνέβηκε καὶ κανένας δὲν ἔδωσε σημασία, ἀλλὰ καὶ πάλι σιγὰ· σιγὰ ἀπομακρύνθηκαν καὶ κατέπεσαν. Στέκεται ὁ οὐρανὸς αἰώνια καὶ φωνάζει δυνατὰ ὅτι ἔχει κύριο καὶ ὅτι τὸ πᾶν αὐτὸ εἶναι ἔργο κάποιου τεχνίτη (ἐννοῶ τὸν κόσμον), καὶ λένε μερικοὶ ὅτι δὲν εἶναι. Τὰ ὅσα συνέβηκαν πέρυσι σχετικὰ

πληξε; Καὶ ὁμως οὐδὲν πλέον γέγονεν, ἀλλὰ, πρὸς καιρὸν γενόμενοι εὐλαβεῖς, πάλιν ἐπανῆλθον, ὅθεν γεγόνασιν εὐλαβεῖς. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν Ἑβραίων τότε συνέβη, διὸ καὶ ἔλεγεν ὁ Προφήτης· «Ὅταν ἀ-
5 πέκτεινεν αὐτούς, τότε ἐξεζήτουν αὐτόν, καὶ ἐπέ-
στρεφον, καὶ ὤρθριζον πρὸς τὸν Θεόν».

Καὶ τί δεῖ λέγειν τὰ καθολικά; πόσοι νόσοις περιέπεσον; πόσοι ἐπηγγείλαντο ἀναστάντες πολλὴν τὴν μεταβολὴν ἐργάσασθαι, καὶ πάλιν οἱ αὐτοὶ γεγόνα-
10 σι; Τοῦτο μάλιστα δείκνυσιν ἡμῖν τὴν προαίρεσιν, καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἡμετέρας φύσεως, ἢ ἀθρόα μεταβολή. Εἰ γὰρ φυσικὰ ἦν τὰ κακά, οὐδ' ἂν αὕτη γέγονε τῶν γὰρ κατὰ φύσιν καὶ ἀνάγκην οὐ δυνά-
μεθα μεθίστασθαι. Καὶ μὴν μεθιστάμεθα, φησὶν. Οὐ
15 βλέπομεν γὰρ τινὰς φύσει μὲν ἔχοντας βλέπειν, ὑπὸ τοῦ φόβου δὲ τυφλουμένους; Ἐπειδὴ καὶ τοῦτο φύσεώς ἐστι συστέλλεσθαι, ὅταν φύσις ἑτέρα προσέλθῃ ὥστε κατὰ φύσιν ἡμῖν ἐστι τὸ πεφοβημένοις μὴ βλέπειν, κατὰ φύσιν δὲ καὶ τό, μείζονος παραγενομένου
20 φόβου, τὸν ἕτερον ὑπεξίστασθαι.

Τί οὖν, ἂν καὶ ἡ σωφροσύνη, φησί, κατὰ μὲν φύσιν ἦ, ὁ δὲ φόβος κρατήσας ταύτην ἐκβάλῃ; Τί οὖν, ἂν δείξω τινὰς μηδὲ τότε σωφρονιζομένους, ἀλλὰ καὶ ἐν τούτοις τοῖς φόβοις ὄντας ἰταμούς; οὐ φυσικὸν
25 τοῦτό ἐστιν. Εἶπω τὰ παλαιὰ; ἀλλὰ τὰ νέα; Πόσοι δὴ ἐν αὐτοῖς ἐκείνοις τοῖς φόβοις ἐναπέμειναν γελῶντες, χλευάζοντες, καὶ οὐδὲν ἔπαθον τοιοῦτον; Εἰπέ μοι, ὁ Φαραὼ οὐκ εὐθέως μεθίστατο, καὶ ἐπὶ τὴν

μὲ τὸν Θεόδωρο ἐκεῖνο ποιὸν δὲν ἐξέπληξαν; Καὶ ὅμως τίποτε ἐπὶ πλέον δὲν προέκυψε, ἀλλὰ, ἀφοῦ πρὸς στιγμή ἔγιναν εὐλαβεῖς, πάλι ἐπέστρεψαν ἐκεῖ ἀπὸ ὅπου ἔγιναν εὐλαβεῖς. Αὐτὸ συνέβηκε τότε καὶ μὲ τοὺς Ἑβραίους, γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε ὁ προφήτης: «Ὅταν τοὺς παρέδιδε στὸ θάνατο, τότε ἀναζητοῦσαν αὐτόν, ἐπέστρεψαν κοντὰ του καὶ κατέφευγαν στὸ Θεό, ἀπὸ τὰ βαθιὰ χαράματα»¹⁸.

Καὶ γιατί πρέπει ν' ἀναφέρω τὰ γενικὰ συμβάντα; πόσοι περιέπεσαν σὲ ἀσθένειες; πόσοι ὑποσχέθηκαν ὅτι, ἂν θεραπευθοῦν, θὰ ἀλλάξουν πάρα πολὺ τὸν τρόπο ζωῆς τους, καὶ πάλι ὅμως ἔγιναν οἱ ἴδιοι; Αὐτὸ πρὸ πάντων μᾶς δείχνει τὴν προαίρεση καὶ τὴν ἐλευθερία τῆς φύσεώς μας, ἢ συνεχῆς μεταβολή. Διότι, ἂν τὰ κακὰ ἦταν φυσικά, δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ αὐτὴ νὰ συμβεῖ καθόσον ἀπὸ τὰ φυσικά καὶ ἀναγκαῖα δὲν μπορούμε ν' ἀπαλλαγοῦμε. Καὶ ὅμως, λέγει, ἀπαλασσόμαστε. Δὲν βλέπομε δηλαδὴ μερικοὺς ποὺ ἐκ φύσεως μὲν μπορούν νὰ βλέπουν, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου τοὺς ὅτι εἶναι τυφλοί; Ἐπειδὴ καὶ αὐτὸ εἶναι γνῶρισμα τῆς φύσεως, τὸ νὰ συστέλλεται δηλαδὴ ὅταν πλησιάσει ἄλλη φύση ἐπομένως εἶναι φυσικὸ γνῶρισμα τὸ νὰ μὴ βλέπομε ὅταν ἔχομε φοβηθεῖ, φυσικὸ δὲ εἶναι καὶ ὅταν προξενηθεῖ κάποιος μεγαλύτερος φόβος, νὰ φυγαδεύει τὸν ἄλλο.

Τί λοιπόν, ἂν, λέγει, καὶ ἡ σωφροσύνη ὑπάρχει μὲν ἐκ φύσεως, ὅμως, ἀφοῦ ἐπικρατήσῃ ὁ φόβος, ἀπομακρύνει αὐτήν; Τί λοιπόν, ἂν δείξω ὅτι μερικοὶ οὔτε τότε σωφρονίζονται, ἀλλὰ καί, ἐνῶ εἶναι κυριευμένοι ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς φόβους, ἐξακολουθοῦν νὰ συμπεριφέρονται μὲ ἀδιαντροπιά; αὐτὸ δὲν εἶναι φυσικὸ γνῶρισμα. Ν' ἀναφέρω τὰ παλιά; ἢ μήπως τὰ νέα; Πόσοι δηλαδὴ θρισκόμενοι μέσα στοὺς ἴδιους ἐκείνους τοὺς φόβους ἐξακολούθησαν τὸν ἐμπαιγμὸ καὶ τὸ χλευασμὸ, καὶ δὲν ἔπαθαν τίποτε τὸ παρόμοιο; Πές μου, ὁ Φαραὼ δὲν ἄλλαζε ἀμέσως στάση

προτέραν κακίαν ἀνέτρεχεν; Ἐνταῦθα δέ, ἐπὶ τῶν
 τὰ δαιμόνια ἐχόντων, καίτοι οὐκ ἀγνοούντων αὐτῶν,
 προσετίθεσαν ἀπλῶς οἱ λέγοντες· «Τὸν Ἰησοῦν ὁρ-
 κίζομεν ὑμᾶς, ὃν Παῦλος κηρύσσει»· δι' ὧν γὰρ ἀ-
 5 πολογοῦνται, δείκνυται ὅτι ἴσασι. Τὸν Ἰησοῦν δὲ λέ-
 γουσιν ἐκεῖνοι ἀπλῶς, δέον εἰπεῖν ἄτον τῆς οἰκουμέ-
 νης Σωτῆρα, τὸν ἀναστάντα· ἀλλ' οὐκ ἤθελον ὁμο-
 λογήσαι τὴν δόξαν αὐτοῦ. Διὸ καὶ ἐλέγχει αὐτοὺς ὁ
 δαίμων, ἐπισηδήσας αὐτοῖς, καὶ εἰπὼν· «Τὸν Ἰη-
 10 σοῦν γινώσκω, καὶ τὸν Παῦλον ἐπίσταμαι». Ὡσεὶ
 ἔλεγεν· Ἔμεῖς οὐ πιστεύετε, ἀλλ' ἀποκεχρημένοι τῷ
 ὀνόματι ταῦτά φατε· οὐκοῦν ἔρημος ὁ ναός, εὐκατα-
 γώνιστον τὸ σκεῦος· ὥστε οὐκ ἔστὲ κήρυκες, ἀλλ' ἐ-
 μοί, φησὶν, ἐστί'. Πολὺς ὁ θυμὸς τοῦ δαίμονος. Ἡ-
 15 δύναντο ταῦτα αὐτοὺς ἐργάσασθαι οἱ Ἀπόστολοι, ἀλλ'
 οὐκ ἐποίουν τέως· οἱ γὰρ τῶν ἐργαζομένων αὐτοὺς
 ταῦτα κρατοῦντες, πολλῶ μᾶλλον αὐτῶν.

Ὅρα πῶς δείκνυται αὐτῶν ἡ ἐπιείκεια, ὅτι οἱ
 μὲν ἐλαυνόμενοι τοιαῦτα ποιοῦσιν, οἱ δὲ θεραπευόμε-
 20 νοι δαίμονες τᾶναντία. «Τὸν Ἰησοῦν», φησί, «γινώ-
 σκω». Οὐκοῦν αἰσχύνθητε οἱ ἀγνοοῦντες ὑμεῖς. «Καὶ
 τὸν Παῦλον ἐπίσταμαι». Καλῶς καὶ τοῦτο ἡδεῖ γὰρ
 Θεοῦ ὄντα κήρυκα. Εἶτα ἐφάλλεται ἐπ' αὐτούς, καὶ
 διαρρήγνυσι τὰ ἱμάτια. Δι' ὧν ἐποίει αὐτοῖς, τοῦτο
 25 μονονουχὶ λέγων· Ἄμην νομίσητε ὅτι, καταφρονῶν ἐ-
 κείνων, ταῦτα ποιῶ'. Πολὺς ὁ φόβος τοῦ δαίμονος.
 Καὶ διὰ τί χωρὶς τῶν ρημάτων τούτων οὐ διέρρηξεν

19. Πράξ. 19, 13

20. Πράξ. 19, 15

καὶ ἐπέστρεφε καὶ πάλι πίσω στὴν προηγούμενη κακία του; Ἐδῶ πάλι, στὴν περίπτωση αὐτῶν ποὺ εἶχαν τὰ δαιμόνια, ἃν καὶ δὲν τὸν ἀγνοοῦσαν αὐτοί, πρόσθεταν ἀπλῶς καὶ ἔλεγαν· «Σᾶς ἐξορκίζομε σὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, τὸν ὁποῖο κηρύττει ὁ Παῦλος»¹⁹· μὲ αὐτὰ δηλαδὴ ποὺ ἀπολογοῦνται, γίνεται φανερὸ ὅτι τὸν γνωρίζουν. Ἀναφέρουν ἀπλῶς ἐκεῖνοι τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ ποῦν τὸν Σωτῆρα τῆς οἰκουμένης, ἐκεῖνον ποὺ ἀναστήθηκε· ἀλλ' ὅμως δὲν ἤθελαν νὰ ὁμολογήσουν τὴ δόξα αὐτοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ ἐλέγχει αὐτοὺς ὁ δαίμονας, πηδώντας μὲ ὀρμὴ ἐπάνω τους καὶ λέγοντας· «Τὸν Ἰησοῦ τὸν γνωρίζω, καὶ τὸν Παῦλο τὸν γνωρίζω πολὺ καλά»²⁰. Εἶναι σὰν νὰ ἔλεγε· Ἐσεῖς δὲν πιστεύετε, ἀλλὰ τὰ λέτε αὐτὰ χρησιμοποιοῦντας πρὸς ὄφελός σας τὸ ὄνομά του· ἔρημος λοιπὸν εἶναι ὁ ναός, καὶ εὐκολονίκητο τὸ σκεῦος· ἄρα λοιπὸν δὲν εἶστε κήρυκες, λέγει, ἀλλὰ δικοί μου. Μεγάλος ὁ θυμὸς τοῦ δαίμονα. Μποροῦσαν οἱ Ἀπόστολοι νὰ τὰ κάνουν αὐτὰ σ' αὐτοὺς, ἀλλὰ δὲν τὸ ἔκαμναν στὴν ἀρχή· διότι ἐὰν τὰ ἔκαμναν σ' αὐτοὺς αὐτὰ ἐκεῖνοι ποὺ ἐξουσίαζαν αὐτοὺς, πολὺ περισσότερο ἀπ' αὐτοὺς μποροῦσαν αὐτοί.

Πρόσεχε πῶς φανερώνεται ἡ ἐπιείκεια αὐτῶν, διότι ἐκεῖνοι μὲν ποὺ καταδιώκονται κάμνουν αὐτὰ τὰ καταπληκτικά, ἐνῶ οἱ δαίμονες ποὺ δέχονται τὴν ὑπηρεσία αὐτῶν κάμνουν τὰ ἀντίθετα. «Τὸν Ἰησοῦ», λέγει, «τὸν γνωρίζω». Ντραπεῖτε λοιπὸν σεῖς ποὺ δὲν τὸν γνωρίζετε. «Καὶ τὸν Παῦλο τὸν γνωρίζω πολὺ καλά». Πολὺ σωστὰ λέγεται καὶ αὐτό· διότι γνώριζε ὅτι ἦταν κήρυκας τοῦ Θεοῦ. Ἐπειτα πηδᾶ μὲ ὀρμὴ ἐπάνω σ' αὐτοὺς καὶ ξεσχίζει τὰ ροῦχα τους. Μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἔκαμνε σ' αὐτοὺς εἶναι σὰν νὰ ἔλεγε αὐτὸ· Ἐμὴ νομίσετε ὅτι αὐτὰ τὰ κάμνω περιφρονώντας ἐκεῖνους. Μεγάλος ὁ φόβος τοῦ δαίμονα. Καὶ γιατί δὲν ξέσχισε τὰ ροῦχα αὐτῶν χωρὶς νὰ πεῖ τὰ

αὐτῶν τὰ ἱμάτια; (οὕτω γὰρ ἂν καὶ τὸν θυμὸν ἐπλήρωσε, καὶ τὴν πλάνην ἔστησεν). Ἐφοβεῖτο, ὅπερ ἔφην, τὴν ἀπρόσιτον δύναμιν, καὶ οὐκ ἂν τοσοῦτον ἰσχυσεν, εἰ μὴ τοῦτο εἶπεν.

5 Ὅρα δὲ πανταχοῦ τοὺς δαίμονας εὐγνωμονεστέρους τῶν Ἰουδαίων, καὶ οὐ τολμῶντας ἀντειπεῖν, οὐδὲ κατηγορῆσαι τῶν Ἀποστόλων, οὐδὲ τοῦ Χριστοῦ. Ἐκεῖ λέγουσιν, «Οἶδαμέν σε τίς εἶ», καὶ «Τί ἦλθες ὧδε πρὸ καιροῦ βασανίσει ἡμᾶς;», καὶ πάλιν, «Οἶδά
10 σε τίς εἶ, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ», ἐνταῦθα δέ· «Οὗτοι οἱ ἄνθρωποι δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου εἰσὶ», καὶ πάλιν· «Τὸν μὲν Ἰησοῦν γινώσκω, καὶ τὸν Παῦλον ἐπίσταμαι»· πᾶν γὰρ ἐδεδοίκεσαν καὶ ἔτρεμον τοὺς ἁγίους ἐκείνους.

15 Τάχα τις ὑμῶν ἀκούων ποθεῖ ἐπὶ ταύτης γενέσθαι τῆς ἐξουσίας, ὥστε μὴ δύνασθαι δαίμονας ἀντιβλέπειν αὐτῶ, καὶ μακαρίζει τοὺς ἁγίους ἐκείνους διὰ τοῦτο, ὅτι τοσαύτην εἶχον ἰσχύν. Ἄλλ' ἀκουέτω τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «Μὴ χαίρετε, ὅτι τὰ δαιμόνια
20 ὑμῖν ὑποτάσσεται»· (ἐπειδὴ ἡδεῖ πάντας ἀθρώπους μάλιστα τούτω χαίροντας διὰ κενοδοξίαν)· εἰ γὰρ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν ζητεῖς καὶ τὸ κοινῇ συμφέρον, ἑτέρα μείζων ἐστὶν ὁδός. Οὐκ ἔστιν οὕτω μέγα δαίμονος ἀπαλλάξαι, ὡς ἁμαρτίας ἐξελέσθαι. Δαίμων οὐ κω-
25 λύνει βασιλείας οὐρανῶν ἐπιτυχεῖν, ἀλλὰ καὶ συμπράττει, ἄκων μὲν, συμπράττει δέ, σωφρονέστερον τὸν ἔχοντα ποιῶν, ἁμαρτία δὲ ἐκβάλλει.

4. Ἄλλ' ἴσως ἔρει τις Ἐμὴ γένοιτό μοι τοιούτου τυχεῖν σωφρονισμοῦ'. Οὐδὲ ἐγὼ βούλομαι, ἀλλ' ἔ-

21. Μάρκ. 1, 24
23. Μάρκ. 1, 24
25. Λουκᾶ 10, 20

22. Ματθ. 8, 29
24. Πράξ. 16, 17

λόγια αὐτά; (διότι ἔτσι καὶ τὸ θυμὸ του θὰ μπορούσε νὰ ικανοποιήσει καὶ τὴν πλάνη θὰ σταματοῦσε). Φοβόταν, ὅπως προανέφερα, τὴν ἀκατάληπτη δύναμη, καὶ δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἐπιτύχει τόσα, ἐὰν δὲν τὸ ἔλεγε αὐτό.

Πρόσεχε ὅμως ὅτι οἱ δαίμονες εἶναι παντοῦ πιὸ εὐγνώμονες ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, καὶ δὲν τολμοῦν νὰ προβάλουν ἀντίρρηση, οὔτε νὰ κατηγορήσουν τοὺς Ἀποστόλους, οὔτε τὸν Χριστό. Ἐκεῖ λένε, «Γνωρίζομε ποιὸς εἶσαι»²¹, καὶ «Γιατί ἦρθες ἐδῶ πρὶν ἀπὸ τὴν ὥρα νὰ μᾶς βασανίσεις;»²², καὶ πάλι, «Γνωρίζω ποιὸς εἶσαι, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ»²³, ἐδῶ δέ· «Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι εἶναι δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου»²⁴, καὶ πάλι· «Τὸν μὲν Ἰησοῦ τὸν γνωρίζω, καὶ τὸν Παῦλο τὸν γνωρίζω»· διότι φοβοῦνταν πάρα πολὺ καὶ ἔτρεμαν τοὺς ἀγίους ἐκείνους.

Ἴσως ἀκούοντας κάποιος ἀπὸ σᾶς αὐτὰ νὰ ποθεῖ ν' ἀποκτήσει αὐτὴν τὴν ἐξουσία, ὥστε νὰ μὴ μπορούν οἱ δαίμονες νὰ ρίξουν ἐπάνω του τὸ βλέμμα τους, καὶ μακαρίζει τοὺς ἀγίους ἐκείνους γι' αὐτό, διότι εἶχαν τόση μεγάλη δύναμη. Ἄλλ' ἄς ἀκούει τὸν Χριστὸ πού λέγει· «Μὴ χαίρεσθε γιὰ τὸ ὅτι ὑποτάσσονται τὰ δαιμόνια σὲ σᾶς»²⁵ (ἐπειδὴ γνώριζε ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι γι' αὐτὸ πρὸ πάντων χαίρονται, παρασυρόμενοι ἀπὸ ματαιοδοξία)· διότι, ἂν ζητᾶς αὐτὸ πού εἶναι ἀρεστὸ στὸ Θεὸ καὶ εἶναι συμφέρον ὅλων μας, ὑπάρχει ἄλλη μεγαλύτερη ὁδός. Δὲν εἶναι τόσο μεγάλο πρᾶγμα τὸ ν' ἀπαλλάξεις κάποιον ἀπὸ δαίμονα, ὅσο τὸ νὰ τὸν λυτρώσεις ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Ὁ δαίμονας δὲν ἐμποδίζει νὰ ἐπιτύχομε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ καὶ μᾶς βοηθεῖ, χωρὶς μὲν νὰ τὸ θέλει, μᾶς βοηθεῖ ὅμως, κάμνοντας πιὸ σῶφρονα ἐκείνον πού τὸν ἔχει, ἐνῶ ἡ ἁμαρτία μᾶς ἐξορίζει ἀπ' αὐτήν.

4. Ἄλλ' ἴσως πεῖ κάποιος· Ἐἴθε νὰ μὴ συμβεῖ νὰ τύχω ἓναν τέτοιο σωφρονισμό. Οὔτε ἐγὼ τὸ θέλω, ἀλλ'

τέρου, ἀπὸ τοῦ πόθου τοῦ Χριστοῦ πάντα ποιεῖν. Εἰδέ,
 ὃ μὴ γένοιτο! συμβαίη καὶ ὑπὲρ τούτου παρακαλεῖν.
 Εἰ τοίνυν οὗτος μὲν οὐκ ἐκβάλλει, ἐκείνη δὲ ἐκβάλ-
 λει, τὸ ἐκείνης ἀπαλλάξαι μείζονος εὐεργεσίας. Οὐ-
 5 κοῦν ταύτης σπουδάζωμεν ἀπαλλάττειν τοὺς πλησί-
 ον καὶ πρὸ τῶν πλησίον ἡμᾶς αὐτούς. Ἴδωμεν μὴ
 δαίμονα ἔχωμεν· ἐξετάσωμεν ἑαυτοὺς ἀκριβῶς. Δαι-
 μονος χαλεπώτερον ἁμαρτία· ἐκεῖνος μὲν γὰρ ταπει-
 νοὺς ποιεῖ. Ἡ οὐχ ὁρᾶτε τοὺς δαιμονῶντας, ὅταν
 10 ἀνενέγκωσιν ἀπὸ τῆς νόσου, πῶς εἰσι κατηφεῖς; πῶς
 σκυθρωποί; πῶς αἰσχύνῃς τὰ πρόσωπα αὐτῶν γέ-
 μει; πῶς οὐδὲ ἀντιβλέψαι τολμῶσιν;

“Ορα τὴν ἀτοπίαν· ἐκεῖνοι μὲν ὑπὲρ ὧν πάσχου-
 σιν αἰσχύνονται, ἡμεῖς δὲ ὑπὲρ ὧν πράττομεν οὐκ
 15 αἰσχυρόμεθα· ἐκεῖνοι ἀδικούμενοι αἰδοῦνται, ἡμεῖς
 ἀδικοῦντες οὐκ αἰδούμεθα· καίτοι τὰ ἐκείνων οὐκ αἰ-
 σχύνῃς ἄξια, ἀλλ’ ἐλέου, καὶ φιλανθρωπίας, καὶ συγ-
 γνώμης, καὶ πολλοῦ τοῦ θαύματος, καὶ μυρίων τῶν
 ἐπαίνων, ὅταν καὶ τοιούτῳ προσπαλαίοντες δαίμονι
 20 πάντα εὐχαρίστως φέρωσι· τὰ δὲ ἡμέτερα γέλωτος
 ὄντως, αἰσχύνῃς, κατηγορίας, κολάσεως, τιμωρίας,
 τῶν ἐσχάτων κακῶν καὶ γεέννης, ἀλλ’ οὐδεμιᾶς ἄ-
 ξια συγγνώμης.

Ὅρας ὅτι χαλεπώτερον δαίμονος ἁμαρτία; Καὶ
 25 ἐκεῖνοι μὲν ἐξ ὧν πάσχουσι κακῶς κερδαίνουσι κέρ-
 дос διπλοῦν, ἐν μὲν τὸ σωφρονίζεσθαι καὶ φιλοσο-
 φώτεροι εἶναι, δεύτερον δὲ τὸ τὴν κόλασιν ἐνταῦθα
 τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων δόντες καθαροὶ πρὸς τὸν

ὅλα τὰ κάμνω γιὰ ἄλλο λόγο, ἐξ αἰτίας τοῦ πόθου μου γιὰ τὸν Χριστό. Θὰ μπορούσε βέβαια νὰ συμβεῖ, πράγμα ποῦ εὔχομαι νὰ μὴ γίνει, καὶ γι' αὐτὸ νὰ παρακαλῶ. Ἐὰν λοιπὸν ὁ μὲν δαίμονας δὲν μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ τῆ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἐνῶ ἡ ἁμαρτία μᾶς ἐξορίζει ἀπ' αὐτήν, τὸ ν' ἀπαλλαχθεῖ κάποιος ἀπ' ἐκείνην ἀποτελεῖ μεγαλύτερη εὐεργεσία. Λοιπὸν ἀπὸ αὐτὴν ἄς φροντίζομε ν' ἀπαλλάσσομε τοὺς συνανθρώπους μας καὶ πρὶν ἀπὸ τοὺς συνανθρώπους μας τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ μας. Ἄς προσέξομε νὰ μὴ ἔχομε δαίμονα· ἄς ἐξετάσομε τὸν ἑαυτὸ μας μὲ προσοχή. Φοβερότερη ἀπὸ τὸν δαίμονα εἶναι ἡ ἁμαρτία· διότι ἐκεῖνος μᾶς κάνει ταπεινοῦς. Ἡ δὲν βλέπετε τοὺς δαιμονισμένους, ὅταν ἀπαλλαχθοῦν ἀπὸ τὴν ἀσθένειά τους, πῶς εἶναι λυπημένοι; πῶς εἶναι σκυθρωποί; πῶς τὰ πρόσωπά τους εἶναι γεμάτα ἀπὸ ντροπή; πῶς δὲν τολμοῦν οὔτε νὰ σηκώσουν τὸ βλέμμα τους καὶ νὰ δοῦν;

Πρόσεχε τὸ παράλογο· ἐκεῖνοι μὲν ντρέπονται γιὰ ἐκεῖνα ποῦ παθαίνουν, ἐμεῖς ὅμως δὲν ντρεπόμαστε γι' αὐτὰ ποῦ κάνομε· ἐκεῖνοι ἐνῶ ἀδικοῦνται ντρέπονται, ἐμεῖς ἂν καὶ ἀδικοῦμε δὲν ντρεπόμαστε, ἂν καὶ βέβαια τὰ ὅσα κάνουν ἐκεῖνοι δὲν εἶναι ἄξια ντροπῆς, ἀλλ' εὐσπλαχνίας, καὶ φιλανθρωπίας καὶ συγγνώμης καὶ πολλοῦ θαυμασμοῦ, καὶ μυρίων ἐπαίνων, ὅταν, ἂν καὶ ἀγωνίζονται ἐναντίον τέτοιου δαίμονος, ὅλα τὰ ὑπομένουν μὲ εὐχαρίστηση· τὰ ὅσα ὅμως κάνομε ἐμεῖς ἂν καὶ εἶναι πραγματικὰ ἄξια γιὰ γέλια, ἄξια ντροπῆς, κατηγορίας, κολάσεως, τιμωρίας, καὶ τῶν πιὸ χειρότερων κακῶν καὶ τῆς γέεννας τοῦ πυρός, ὅμως δὲν εἶναι ἄξια καμίας συγγνώμης.

Βλέπεις ὅτι ἡ ἁμαρτία εἶναι φοβερότερη ἀπὸ τὸν δαίμονα; Καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἀπὸ τὰ κακὰ ποῦ παθαίνουν ἀποκομίζουν κέρδος διπλό, ἓνα μὲν τὸ ὅτι σωφρονίζονται καὶ γίνονται πιὸ εὐσεβεῖς, δεύτερο δὲ τὸ ὅτι, τιμωρούμενοι ἐδῶ γιὰ τὰ ἁμαρτήματά τους, θὰ μεταβοῦν πρὸς τὸν

Δεσπότην ἀπελθεῖν (καὶ γὰρ ὑπὲρ τούτου διελέχθη-
 μεν πολλάκις, καὶ ἐδείξαμεν ὅτι τοὺς ἐνταῦθα κολα-
 ζομένους, ἂν εὐγνωμόνως φέρωσι, πολλὰ τῶν ἁμαρ-
 τημάτων ἀποτίθεσθαι εἰκός)· ἀπὸ δὲ τῶν ἁμαρτημά-
 5 των διπλᾶ τὰ δεινά, ἔν μὲν ὅτι προσκρούομεν, ἕτερον
 δὲ ὅτι χεῖρους γινόμεθα. Προσέχετε ὡς λέγω. Οὐ τοῦ-
 το μόνον ἀδικούμεθα ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, ὅτι ἁμαρτά-
 νομεν, ἀλλὰ καὶ ἕτερον, ὅτι ἕξιν δέχεται ἡ ψυχὴ, οἴ-
 ον ὡς ἐπὶ σώματος· σαφέστερον γὰρ ἔσται ἐπὶ ὑπο-
 10 δείγματος λεγόμενον. Καθάπερ γὰρ ὁ πυρέξας οὐ
 τοῦτο μόνον ἠδίκηται, ὅτι νοσεῖ, ἀλλ' ὅτι μετὰ τὴν
 νόσον ἀσθενέστερος γίνεται λοιπόν, καὶ εἰς ὑγίαν
 ἐπανέλθη ἀπὸ νόσου μακροῦς, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῆς
 ἁμαρτίας, καὶ ὑγιαίνωμεν, ἔτι πολλῆς δεόμεθα τῆς
 15 ἰσχύος.

Ἴδε γὰρ μοι ὑβρίσαντά τινα, καὶ μὴ τιμωρηθέν-
 τα· οὐ διὰ τοῦτο μόνον δακρύειν, ὅτι οὐ τῆς ὑβρεως
 δίκην δίδωσιν, ἀλλὰ καὶ δι' ἕτερον πενθεῖν ἄξιον.
 Ποῖον δὴ τοῦτο; Ὅτι ἀναισχυντοτέρα γέγονε λοιπόν
 20 ἡ ψυχὴ. Ἐκάστου γὰρ τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ τῆς
 ἁμαρτίας ἐργασθείσης καὶ παυσαμένης, ἐναποτίθεται
 τις ἡμῶν ἰὸς τῆ ψυχῆ. Οὐκ ἀκούεις λεγόντων τινῶν,
 ὅταν ἐκ νόσου ὑγιάνωσιν, ὅτι ὄυκ ἔτι τολμῶ ὕδωρ πι-
 εῖν; καίτοι γε ὑγιάνεν· ἀλλ' ἡ νόσος καὶ τοῦτο ἠδί-
 25 κησε. Κακῆνοι μὲν κακῶς πάσχοντες εὐχαριστοῦ-
 σιν, ἡμεῖς δὲ εὖ πράττοντες βλασφημοῦμεν τὸν Θε-
 ὄν, καὶ ἀποδυσπετοῦμεν· πλείονας γὰρ εὖροις ἂν ἐν
 ὑγείᾳ καὶ πλούτῳ τοῦτο ποιοῦντας, ἢ ἐν πενίᾳ καὶ

Κύριο καθαροί (καθόσον πολλές φορές μιλήσαμε γι' αυτό, καὶ δείξαμε ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ τιμωροῦνται ἐδῶ, ἂν μὲ εὐγνωμοσύνη ὑπομείνουν τὴν τιμωρία, φυσικὸ εἶναι ν' ἀπαλλάσσονται ἀπὸ πολλὰ ἀμαρτήματα τους)· ἀπὸ τὰ ἀμαρτήματα ὅμως διπλὰ εἶναι τὰ κακὰ, ἓνα μὲν τὸ ὅτι συγκρουόμαστε μὲ τὸν Κύριο, τὸ ἄλλο δὲ τὸ ὅτι γινόμαστε χειρότεροι. Προσέχετε αὐτὸ ποὺ λέγω. Δέν εἶναι μόνο αὐτὸ ποὺ ἀδικούμαστε ἀπὸ τὴν ἀμαρτία, τὸ ὅτι ἀμαρτάνομε, ἀλλὰ καὶ ἄλλο, ὅτι δηλαδὴ ἀποκτᾶ συνήθεια ἡ ψυχὴ, ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ συμβαίνει καὶ στὸ σῶμα· διότι θὰ γίνει αὐτὸ ποὺ λέγω πιὸ κατανοητὸ ἀναφέροντας ἓνα παράδειγμα. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἐκεῖνος ποὺ ὑπόφερε ἀπὸ πυρετὸ δέν ὑπέστη μόνο αὐτὴ τὴ βλάβη, τὸ ὅτι δηλαδὴ εἶναι ἀσθενής, ἀλλὰ ὅτι μαζὶ μὲ τὴν ἀσθένεια γίνεται στὸ ἐξῆς ἀσθενέστερος, καὶ ἂν ἀκόμα ἐπανακτήσει τὴν ὑγεία του μετὰ ἀπὸ μακροχρόνια ἀσθένεια, ἔτσι λοιπὸν καὶ στὴν περίπτωση τῆς ἀμαρτίας, καὶ ἂν ἀκόμα εἴμαστε ὑγιεῖς, ἔχομε ἀκόμα ἀνάγκη ἀπὸ πολλὴ δύναμη.

Πρόσεξε λοιπὸν σὲ παρακαλῶ κάποιον ποὺ ἔβρισε καὶ δέν τιμωρήθηκε· δέν εἶναι μόνο ἄξιο νὰ θρηνοῦμε γι' αὐτό, διότι δέν τιμωρεῖται γιὰ τὴν ὕβρη του, ἀλλὰ νὰ πενθοῦμε καὶ γιὰ κάτι ἄλλο. Ποιὸ βέβαια εἶναι αὐτό; Τὸ ὅτι ἡ ψυχὴ του γίνεται πλέον πιὸ ἀδιάντροπη. Διότι ἀπὸ τὸ καθένα ἀπὸ τὰ ἀμαρτήματα μας, καὶ ἀφοῦ πραγματοποιηθεῖ ἡ ἀμαρτία καὶ τελειώσει, ἐναποτίθεται μέσα στὴν ψυχὴ μας κάποιο δηλητήριον. Δέν ἀκοῦς μερικοὺς ποὺ λένε, ὅταν ἐπανακτήσουν μετὰ ἀπὸ ἀσθένεια τὴν ὑγεία τους, ὅτι 'Δέν τολμῶ πλέον νὰ πιῶ νερό'; ἂν καὶ βέβαια ἐπανεῦρε τὴν ὑγεία του· ἀλλ' ἡ ἀσθένεια ἔκανε καὶ αὐτὸ τὸ κακό. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν, ἐνῶ κακοπαθοῦν, εὐχαριστοῦν, ἐμεῖς δέ, ἐνῶ εὐεργετούμαστε, βλασφημοῦμε τὸ Θεὸ καὶ τὸν ἐγκαταλείπομε· διότι περισσότερους θὰ μπορούσες νὰ βρεῖς ὑγιεῖς καὶ πλουσίους νὰ τὸ κάνουν αὐτό, παρὰ φτωχοὺς

ἄρρωστία· ἐφέστηκε γὰρ ὁ δαίμων ὡς δῆμιος ὄντως
 σφοδρὸς ἀπειλῶν πολλά, καθάπερ τις παιδαγωγὸς
 τὸν ἱμάντα ἀνατείνων, καὶ οὐδαμόθεν ἀναχυθῆναι ἀ-
 φριεῖς. Εἰ δέ τινες μὴδ' οὕτω νήφοιεν, ἀλλ' οὖν ἐ-
 5 κείνοι διδόασι δίκη. Οὐ μικρὸν δὲ καὶ τοῦτο· καθά-
 περ γὰρ οἱ μωροί, καθάπερ οἱ μαινόμενοι, καθάπερ
 οἱ παῖδες οὐκ ἀπαιτοῦνται εὐθύνας, οὕτως οὐδὲ οὗ-
 τοι τῶν γὰρ οὐκ ἐν γνώσει πραττομένων οὐδεὶς οὗ-
 τως ὤμός, ὥστε ἀπαιτῆσαι δίκη ποτέ. "Αρα πολλῶ
 10 τῶν δαιμονῶντων χειρόν διακείμεθα οἱ ἁμαρτάνοντες.
 'Αλλ' ὅτι οὐκ ἀφρίζομεν, οὐδὲ διαστρέφομεν τὰς κό-
 ρας, οὐδὲ τὰς χεῖρας; Εἴθε ἐν τῷ σώματι τοῦτο ἐ-
 πράττομεν, καὶ μὴ ἐν τῇ ψυχῇ!

Βούλει σοι δείξω ψυχὴν ἀφρίζουσαν ἀκάθαρτον,
 15 καὶ διαστροφὴν ὀμμάτων διανοίας; 'Εννόησον τοὺς
 ὀργιζομένους καὶ μεθύοντας ὑπὸ τοῦ θυμοῦ πόσου ἀ-
 φροῦ οὐκ ἀκαθαρότερα ἐκβάλλουσι ρήματα; "Οντως
 ὥσπερ δυσώδη σίελον ἀποβλύζουσι. Καὶ καθά-
 περ ἐκεῖνοι οὐδένα ἴσασι τῶν παρόντων, οὕτως
 20 οὐδὲ οὗτοι σκοτισθείσης γὰρ αὐτοῖς τῆς διανοί-
 ας, καὶ διαστραφέντων τῶν ὀφθαλμῶν, οὐ φίλον, οὐκ
 ἐχθρόν, οὐκ αἰδέσιμον, οὐκ εὐκαταφρόνητον, ἀλλὰ
 πάντας ἀπλῶς ὀρῶσιν. Οὐχ ὀρᾶς αὐτοὺς καὶ τρέμον-
 τας καθάπερ ἐκείνους; 'Αλλ' οὐ πίπτουσι χαμαί;
 25 'Αλλὰ ἡ ψυχὴ αὐτῶν χαμαὶ κεῖται, καὶ πίπτει σπαί-
 ρουσα· εἰ γὰρ ὀρθὴ εἰστήκει, οὐκ ἂν ἔπαθεν ἐκεῖνα,
 ἅπερ ἔπαθεν. "Ἡ οὐ δοκεῖ σοι καταβεβλημένης εἶναι
 ψυχῆς, καὶ τὴν οἰκείαν νῆψιν ἀπολωλεκυίας, καὶ ἃ
 ποιοῦσι καὶ λέγουσι μεθύοντες τῷ θυμῷ;

καὶ ἀσθενεῖς· διότι εἶναι τοποθετημένος μπροστά μας ὁ δαίμονας πραγματικὰ σὰν φοβερός δήμιος, ἐξαπολύοντας ἐναντίον μας πολλές ἀπειλές, τεντώνοντας σὰν κάποιος παιδαγωγός τὸ μαστίγιον, καὶ δὲν μᾶς ἀφήνει ἀπὸ πουθενὰ νὰ ξεφύγομε. Ἐὰν δὲ μερικοὶ οὔτε ἔτσι γίνονται προσεκτικοί, ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνοι τιμωροῦν. Δὲν εἶναι δὲ μικρὸ καὶ αὐτό· διότι ὅπως ἀκριβῶς ἀπὸ τοὺς μωρούς, ὅπως ἀκριβῶς ἀπὸ τοὺς μανιακοὺς, ὅπως ἀκριβῶς ἀπὸ τὰ παιδιά δὲν ἀπαιτοῦνται εὐθύνες, ἔτσι οὔτε ἀπὸ αὐτοὺς καθόσον κανένας δὲν θὰ ἦταν τόσο σκληρός, ὥστε νὰ ζητήσῃ ποτὲ τιμωρία γιὰ ἐκεῖνα ποὺ πράττονται ἀπὸ ἄγνοια. Ἐπομένως ἐκεῖνοι ποὺ ἀμαρτάνομε βρισκόμαστε σὲ πολὺ πιὸ χειρότερη κατάστασις ἀπὸ τοὺς δαιμονισμένους. Ἀλλὰ δὲν συμβαίνει ν' ἀφρίζομε, οὔτε νὰ συστρέφομε τίς κόρες τῶν ματιῶν, οὔτε τὰ χέρια; Μακάρι νὰ τὸ κάμναμε αὐτὸ στὸ σῶμα, καὶ ὄχι στὴν ψυχὴ!

Θέλεις νὰ σοῦ δείξω ψυχὴ ἀκάθαρτη ποὺ ἀφρίζει, καὶ διεστραμμένα μάτια τῆς διάνοιας; Σκέψου τοὺς ὀργισμένους καὶ μεθυσμένους ἀπὸ τὸ θυμὸ ἀπὸ πόσο ἀφρό δὲν ἐκστομίζουν ἀκαθαρτότερα λόγια; Πραγματικὰ εἶναι σὰν νὰ ξεχύνεται ἀπὸ τὸ στόμα τους σάλιο βρωμερό. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι δὲν γνωρίζουν κανένα ἀπὸ τοὺς παρόντες, ἔτσι οὔτε αὐτοί· διότι, ἀφοῦ σκοτισθεῖ ἡ διάνοιά τους καὶ διαστραφοῦν οἱ ὀφθαλμοὶ τους δὲν διακρίνουν οὔτε φίλο, οὔτε ἐχθρό, οὔτε κάποιον ἀξιοσέβαστο ἢ εὐκαταφρόνητο, ἀλλ' ὅλους τοὺς βλέπουν ἔτσι ἀπλά. Δὲν βλέπεις αὐτοὺς ποὺ τρέμουν νὰ εἶναι ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι; Ὅμως δὲν πέφτουν κάτω; Ἀλλ' ἡ ψυχὴ τους βρίσκεται κάτω καὶ πέφτει σπαρταρώντας· διότι, ἐὰν στεκόταν ὀρθία, δὲν θὰ πάθαινε ἐκεῖνα ποὺ ἔπαθε. Ἡ νομίζεις ὅτι δὲν εἶναι δείγματα ψυχῆς καταπεσμένης καὶ ποὺ ἔχει χάσει τὴν ὅλη διαύγειά της ἐκεῖνα ποὺ κάμνουν καὶ λέγουν μεθυσμένοι ἀπὸ τὸ θυμὸ τους;

Ἔστι τι καὶ ἕτερον μανίας εἶδος τούτου χαλεπώτερον. Ποῖον δὴ τοῦτο; Ὅταν μὴδὲ ἀφείναι τὴν ὀργὴν ἀνέχωνται, ἀλλὰ τρέφωσι παρ' ἑαυτοῖς οἰκειακόν, καθάπερ τινὰ δῆμιον, τὴν μνησικακίαν· αὐτοὺς
 5 γὰρ πρώτους ἀπόλλυσι τὸ μνησικακεῖν ἐντεῦθεν ἤδη, ἵνα τὰ μέλλοντα παρῶ. Πόσῃν γὰρ οἶει βάσανον εἶναι ἀνθρώπῳ πεπληγμένῳ τὴν ψυχὴν, καθ' ἑκάστην ἡμέραν σκοποῦντι ὅπως ἀμύνηται τὸν ἐχθρόν; Πρώτερον ἑαυτὸν κολάζει ὁ τοιοῦτος, καὶ τιμωρεῖται
 10 οἰδαίνων, πρὸς ἑαυτὸν μαχόμενος, ἐμπυριζόμενος· ἀνάγκη γὰρ διὰ παντὸς καίεσθαι παρὰ σοὶ τὸ πῦρ· καὶ τὸν πυρετὸν ἐπὶ τοσοῦτον ἐκτείνων, οὐκ ἀφίης παρακμάσαι, καὶ νομίζεις ἐκείνῳ διδόναι τι κακόν, αὐτὸς δὲ σεαυτὸν τήκεις, διὰ παντὸς τὴν φλόγα ἀκμάζουσιν φέρων, καὶ διαναπαύσασθαι τὴν ψυχὴν οὐκ
 15 ἐῶν, ἀλλ' ἐκθηριούμενος αἰεὶ, καὶ ἐν ταραχῇ καὶ ἐν χειμῶνι τὸν λογισμὸν ἔχων.

5. Τί ταύτης χαλεπώτερον τῆς μανίας διὰ παντὸς λυπεῖσθαι, καὶ οἰδεῖν, καὶ φλεγμαίνειν; Τοιαῦται
 20 γὰρ αἱ τῶν μνησικακῶν ψυχαί· ἔνθα ἂν ἴδωσιν ὄν θούλονται ἀμύνασθαι, εὐθέως ἐπλήγησαν ἂν φωνῆς ἀκούσωσι, κατέπεσον, τρέμουσιν ἂν ἐπὶ κλίνης ὦσι, μυρίας ἑαυτοῖς ὑπογράφουσι τιμωρίας, ἀναρτῶντες, βασανίζοντες ἐκεῖνον τὸν ἐχθρόν· πρὸς δὲ τούτοις ἂν
 25 καὶ εὐδοκιμοῦντα ἴδωσι, βαβαὶ τῆς τιμωρίας! Ἄφες αὐτῷ τὸ ἁμάρτημα, καὶ ἀπάλλαξον σαυτὸν τῆς βασάνου.

Τί μένεις διὰ παντὸς κολαζόμενος, ἵνα ἐκεῖνον ἅπαξ κολάσης καὶ τιμωρήσῃ; τί κατασκευάζεις ἐκτι-

Ἐπάρχει καὶ κάποιο ἄλλο εἶδος μανίας φοβερότερο ἀπὸ αὐτό. Ποιὸ βέβαια εἶναι αὐτό; "Ὅταν δὲν ἀνέχονται οὔτε τὴν ὀργή τους νὰ σταματήσουν, ἀλλὰ τρέφουν μέσα τους τὴ μνησικακία σὰν κάποιον φίλον, σὰν ἀκριβῶς κάποιον δῆμιον· διότι αὐτοὺς πρῶτους καταστρέφει ἀπὸ ἐδῶ ἀκόμα ἢ μνημικακία, γιὰ νὰ παραλείψω τὰ μελλοντικά. Διότι πόσον βάσανο νομίζεις ὅτι εἶναι σ' ἓναν ἄνθρωπον μὲ καταπληγωμένη ψυχὴ, ποὺ καθημερινὰ φροντίζει πῶς ν' ἀμυνθεῖ στὸν ἐχθρό; Πρῶτα-πρῶτα ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς τιμωρεῖ τὸν ἑαυτὸ του, καὶ τιμωρεῖται φουσκώντας μέσα του, πολεμώντας τὸν ἑαυτὸ του καὶ καταφλεγόμενος μέσα του· διότι ἀναγκαστικὰ καίει μέσα σου συνέχειά ἢ φλόγα· καὶ παρατείνοντας τόσο πολὺ τὸν πυρετό, δὲν τὸν ἀφήνεις νὰ ἐλαττωθεῖ, καὶ νομίζεις ὅτι κάμνεις κάποιον κακὸ σ' ἐκεῖνον, ἐνῶ ὁ ἴδιος λειώνει τὸν ἑαυτὸ σου, φέροντας μέσα σου γιὰ πάντα τὴ φλόγα σὲ μεγάλη δράση, καὶ μὴ ἀφήνοντας τὴν ψυχὴ σου ν' ἀναπαυθεῖ, ἀλλὰ πάντοτε συμπεριφέρεσαι σὰν θηρίον, διατηρώντας τὸ λογισμό σου ταραγμένο καὶ ἀναστατωμένο.

5. Τί ὑπάρχει χειρότερο ἀπὸ αὐτὴ τὴ μανία κατὰ τὴν ὁποία συνέχεια στενοχωρεῖσαι, φουσκώνεις μέσα σου καὶ καταφλογίζεσαι; Διότι τέτοιες εἶναι οἱ ψυχὲς ἐκεῖνων ποὺ εἶναι μνησικακοὶ· ὅπου συμβεῖ νὰ δοῦν ἐκεῖνον ποὺ θέλουν νὰ τὸν βλάψουν, ἀμέσως κυριεύονται ἀπὸ τὸ πάθος τους· ἂν ἀκούσουν τὴ φωνὴ του, χάνουν τὴν ἡρεμία τους, τρέμουν· ἂν βρίσκονται στὸ κρεβάτι σκέφτονται ἀμέτρητες τιμωρίες, κρεμώντας καὶ βασανίζοντας τὸν ἐχθρό τους ἐκεῖνον· κοντὰ σ' αὐτὰ δὲ ἂν τὸν δοῦν καὶ νὰ εὐημερεῖ, πῶ, πῶ ποῖα θὰ εἶναι τότε ἡ τιμωρία του! Συγχώρησέ του τὸ ἀμάρτημα καὶ ἀπάλλαξε τὸν ἑαυτὸ σου ἀπὸ τὸ βάσανο.

Γιατί ἐξακολουθεῖς νὰ τιμωρεῖς τὸν ἑαυτὸ σου, μὲ σκοπὸ νὰ βλάψεις καὶ νὰ τιμωρήσεις ἐκεῖνον μιὰ φορὰ;

κὸν σαυτῶ νόσημα; τί βουλόμενον ἀπαλλαγῆναί σου
τὸν θυμὸν κατέχεις; Μηδὲ μέχρῃς ἐσπέρας μενέτω,
φησὶν ὁ Παῦλος· καθάπερ γὰρ τηκεδῶν τις καὶ σῆς,
οὔτω τὴν ρίζαν τῆς ἡμετέρας διατρῶγει διανοίας.
5 Τί θηρίον ἐναποκλείεις εἰς τὰ σπλάγχνα τὰ σά; Βέλ-
τιον ὄφιν ἢ ἔχιν ἐγκεῖσθαι τῇ καρδίᾳ, ἢ θυμὸν καὶ
μνησικακίαν· ἐκεῖνα μὲν γὰρ εὐθέως ἂν ἡμᾶς ἀπήλ-
λαξεν, οὗτος δὲ μένει διὰ παντός, τοὺς ὀδόντας ἐμπη-
γνύς, τὸν ἰὸν ἐντιθείς, τοὺς χαλεποὺς ἐπιστρατεύων
10 λογισμοῦς.

Ἄλλὰ ταῦτα ποιῶ, φησὶν, ἵνα μὴ καταγελάσῃ,
ἵνα μὴ καταφρονήσῃ. Ἄθλιε ἄνθρωπε καὶ ταλαίπω-
ρε, οὐ βούλει καταγελασθῆναι παρὰ τοῦ συνδούλου,
ἀλλὰ μισηθῆναι παρὰ τοῦ σοῦ Δεσπότη; οὐ βούλει
15 καταφρονηθῆναι παρὰ τοῦ ὁμοδούλου, ἀλλὰ καταφρο-
νεῖς τοῦ Δεσπότη; καταφρονηθῆναι παρ' αὐτοῦ οὐκ
ἀνέχῃ, τὸν δὲ Θεὸν ἀγανακτεῖν οὐκ οἶει, ὅτι αὐτοῦ
καταγελάς, ὅτι αὐτοῦ καταφρονεῖς, οὐ βουλόμενος
αὐτῶ πείθεσθαι; Ὅτι δὲ οὐδὲ καταγελάσεταιί σου δῆ-
20 λον ἐκεῖθεν. Ἄν μὲν οὖν ἐπεξέλθῃς, πολὺς ὁ γέλως,
πολλὴ ἢ καταφρόνησις (μικροψυχίας γὰρ τὸ πρᾶ-
γμα), ἂν δὲ ἀφῆς, πολὺ τὸ θαῦμα· μεγαλοψυχίας γὰρ
τοῦτο.

Ἄλλ' ἐκεῖνος οὐκ οἶδε, φησὶν. Ἴστω ὁ Θεός,
25 ἵνα μείζονα ἔχῃς τὸν μισθόν. «Δανείζετε» γάρ, φησί,
«παρ' ὧν οὐκ ἐλπίζετε ἀπολαβεῖν». Οὔτω καὶ εὐερ-
γετῶμεν τοὺς μηδὲ αἰσθανομένους ὅτι εὐεργετοῦν-
ται, ἵνα μὴ ἀντιδιδόντες ἡμῖν τὸν ἔπαινον, ἢ ὅ,τι δῆ-
ποτε, ἐλαττώσωσιν ἡμῖν τὸν μισθόν· ὅταν γὰρ μηδὲν

26. Ἐφ. 4, 26

27. Πρβλ. Λουκᾶ 6, 34

28. Λουκᾶ 14, 14

γιατί δημιουργεῖς στὸν ἑαυτὸ σου ἀσθένεια ποὺ καταντᾶ συνήθεια; γιατί κρατᾶς τὸ θυμὸ σου, ἐνῶ ἐκεῖνος θέλει νὰ φύγει ἀπὸ σένα; Οὔτε μέχρι τὴν ἑσπέρα νὰ μὴ διαρκεῖ ὁ θυμὸς, λέγει ὁ Παῦλος²⁶. διότι σὰν ἀκριβῶς κάποια σαπίλα καὶ σκουριά, ἔτσι κατατρῶγει τὴ ρίζα τῆς διάνοιάς μας. Γιατί κλείνεις μέσα στὰ σπλάγχνα σου θηρίο; Εἶναι προτιμότερο νὰ ὑπάρχει μέσα στὴν καρδιά σου φίδι ἢ ἔχιδνα, παρὰ ὁ θυμὸς καὶ ἡ μνησικακία· διότι ἐκεῖνα ἀμέσως θὰ μᾶς ἀπάλλασσαν ἀπὸ τὸν πόνο, ἐνῶ ὁ θυμὸς μένει γιὰ πάντα, ἔχοντας καρφωμένα τὰ δόντια του, χύνοντας τὸ δηλητήριον, ἐπιστρατεύοντας τοὺς φοβεροὺς λογισμοὺς.

Ἄλλ' αὐτά, λέγει, τὰ κάμνω γιὰ νὰ μὴ χλευάσει, γιὰ νὰ μὴ περιφρονῆσει. Ἄνθρωπε ἄθλιε καὶ ταλαίπωρε, δὲν θέλεις νὰ χλευασθεῖς ἀπὸ τὸν σύνδουλό σου, ἀλλὰ θέλεις νὰ μισηθεῖς ἀπὸ τὸν Κύριό σου; δὲν θέλεις νὰ περιφρονηθεῖς ἀπὸ τὸν ὁμόδουλό σου, ἀλλὰ περιφρονεῖς τὸν Κύριό σου; δὲν ἀνέχεσαι νὰ περιφρονηθεῖς ἀπ' αὐτόν, καὶ νομίζεις ὅτι δὲν ἀγανακτεῖς τὸ Θεό, διότι ἐμπαίζεις αὐτόν, διότι περιφρονεῖς αὐτόν, μὴ θέλοντας νὰ ὑπακούεις σ' αὐτόν; Τὸ ὅτι δὲ δὲν θὰ σὲ χλευάσει γίνεται φανερό ἀπὸ αὐτό. Ἄν μὲν λοιπὸν τὸν τιμωρήσεις, θὰ εἶναι μέγας ὁ χλευασμὸς σου, μεγάλη ἡ περιφρόνηση (διότι τὸ πρᾶγμα αὐτὸ εἶναι δεῖγμα μικροψυχίας), ἂν ὅμως τὸν συγχωρήσεις, θὰ εἶναι μέγας ὁ θαυμασμός· διότι αὐτὸ εἶναι δεῖγμα μεγαλοψυχίας.

Ἄλλ' ἐκεῖνος, λέγει, δὲν τὸ γνωρίζει. Ἄς τὸ γνωρίζει ὁ Θεὸς γιὰ νὰ ἔχεις μεγαλύτερο τὸν μισθό. Διότι, λέγει, «Δανεῖζετε σ' ἐκείνους ἀπὸ τοὺς ὁποίους δὲν ἐλπίζετε νὰ λάβετε»²⁷. Ἔτσι ἄς εὐεργετοῦμε καὶ ἐκείνους ποὺ δὲν αἰσθάνονται ὅτι εὐεργετοῦνται, ὥστε νὰ μὴ συμβεῖ, ἀνταποδίδοντάς μας τὸν ἔπαινον, ἢ ὅ,τιδήποτε ἄλλο, νὰ μᾶς ἐλαττώσουν τὸ μισθό²⁸. διότι ἐὰν δὲν λάβομε τίποτε

παρὰ ἀνθρώπων λάβωμεν, τότε μείζονα παρὰ τοῦ Θεοῦ
 ληψόμεθα. Τί δὲ καταγελαστότερον, τί δὲ ψυχρό-
 τερον ψυχῆς ὀργιζομένης διὰ παντός, καὶ βουλομέ-
 νης ἐπεξελθεῖν; Γυναικώδης αὕτη ἢ προαίρεσις καὶ
 5 παιδική· καθάπερ γὰρ ἐκείνη καὶ πρὸς τὰ ἄψυχα ὀρ-
 γίζεται, καὶ μὴ πλήξη τὸ ἔδαφος, οὐκ ἀφήσει τὴν
 ὀργήν, οὕτω δὴ καὶ οὗτοι τοὺς λυπήσαντας ἀμύνα-
 σθαι βούλονται. Ἄρα καὶ αὐτοὶ γέλωτος ἄξιοι· τὸ
 γὰρ ὑπὸ θυμοῦ κρατεῖσθαι, παιδικῆς διανοίας· τὸ δὲ
 10 κρατεῖν, ἀνδρειότητος. Ἄρα οὐχ ἡμεῖς καταγελώ-
 μεθα, ὅταν φιλοσοφῶμεν, ἀλλ' ἐκεῖνοι. Οὐκ ἔστι τοῦ-
 το εὐκαταφρονήτων ἀνθρώπων, τὸ μὴ ἠττᾶσθαι πά-
 θει, εὐκαταφρονήτων δὲ ἔστι τὸ οὕτω τρέμειν τὸν
 ἔξωθεν γέλωτα, ὡς διὰ τοῦτον αἰρεῖσθαι καὶ πάθει
 15 ὑποπίπτειν οἰκείῳ, καὶ Θεῷ προσκρούειν, καὶ ἑαυ-
 τὸν ἀμύνασθαι. Ταῦτα ὄντως γέλωτος ἄξια.

Οὐκοῦν ταῦτα φεύγωμεν· λεγέτω ὅτι, μυρία ἡ-
 μᾶς ἐργασάμενος κακά, οὐδὲν αὐτὸς ἔπαθε· λεγέτω
 ὅτι καὶ πάλιν ἡμῖν εἰ ἐπικωμάσειεν, οὐδὲν πείσεται.
 20 Οὐκ ἂν ἐτέρως ἡμῶν ἐκήρυξε τὴν ἀρετήν, οὐκ
 ἂν ἄλλα ἐζήτησε ρήματα, εἰ ἐπαινέσαι ἡμᾶς ἐβούλε-
 το, ἀλλ' ἢ ταῦτα, ἃ δοκεῖ κακίζων λέγειν. Εἴθε πάν-
 τες περὶ ἐμοῦ ταῦτα ἔλεγον, ὅτι ἄψυχρος ἄνθρωπος,
 καὶ ταλαίπωρός ἐστι πάντες εἰς αὐτὸν ὑβρίζουσιν,
 25 αὐτὸς δὲ φέρει πάντες ἐνάλλονται, αὐτὸς δὲ οὐκ ἀ-
 μύνεται!'. Εἴθε προσετίθεσαν ὅτι ἄψυχρος, εἰάν θέλη,
 δύναται, ἵνα μοι ἔπαινος ἦν ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ ἐξ
 ἀνθρώπων! Λεγέτω ὅτι παρὰ ψυχρότητα οὐκ ἀμυ-
 νόμεθα. Οὐδὲν ἡμᾶς βλάπτει τοῦτο, ὅταν ὁ Θεὸς εἰ-

ἀπό τοὺς ἀνθρώπους, τότε θὰ λάβομε μεγαλύτερες ἀμοιβές ἀπὸ τὸ Θεό. Τί ὑπάρχει πιὸ καταγέλαστο, τί ὑπάρχει πιὸ ἐλεεινὸ ἀπὸ ψυχὴ πού ὀργίζεται συνέχεια καὶ θέλει νὰ ἐκδικηθεῖ; Αὐτὴ ἢ ἐπιθυμία εἶναι γυναικώδης καὶ παιδική· διότι ὅπως ἐκείνη ὀργίζεται καὶ πρὸς τὰ ἄψυχα, καὶ ἂν δὲν χτυπήσει τὸ ἔδαφος, δὲν ἀφήνει τὴν ὀργή της, ἔτσι λοιπὸν καὶ αὐτοὶ θέλουν νὰ ἐκδικηθοῦν ἐκείνους πού τοὺς λύπησαν. Ἐπομένως αὐτοὶ εἶναι ἄξιοι γιὰ γέλια· διότι τὸ νὰ ἐξουσιάζεται κανεὶς ἀπὸ τὸ θυμό, εἶναι δεῖγμα παιδικῆς σκέψεως, ἐνῶ τὸ νὰ ἐξουσιάζει τὸ θυμό, εἶναι δεῖγμα ἀνδρειότητος. "Ἄρα δὲν χλευαζόμεστε ἐμεῖς, ὅταν δείχνομε ἐγκράτεια καὶ εὐσέβεια, ἀλλ' ἐκείνοι. Δὲν εἶναι αὐτὸ αἰτία γιὰ τὴν περιφρόνηση ἀνθρώπων, τὸ νὰ μὴ νικιένται ἀπὸ τὸ πάθος, ἀλλ' αἰτία γιὰ περιφρόνηση εἶναι τὸ νὰ τρέμει κανεὶς τόσο πολὺ τὸν χλευασμὸ ἐκ μέρους τῶν ἄλλων, ὥστε ἐξ αἰτίας αὐτοῦ νὰ προτιμᾶ καὶ νὰ ὑποπίπτει θεληματικὰ σὲ κάποιο πάθος, καὶ νὰ ἔρχεται σὲ σύγκρουση μὲ τὸ Θεὸ καὶ τὸν ἑαυτό του νὰ βλάπτει. Αὐτὰ πραγματικὰ εἶναι ἄξια γιὰ γέλια.

"Ἄς τὰ ἀποφεύγομε λοιπὸν αὐτά. "Ἄς λέγει αὐτός, ὅτι ἐνῶ μᾶς προξένησε ἀμέτρητα κακά, αὐτός δὲν ἔπαθε τίποτε· ἄς λέγει ὅτι καὶ πάλι ἂν μᾶς γελοιοποιήσει, δὲν θὰ πάθει τίποτε. Δὲν θὰ μπορούσε μὲ ἄλλο τρόπο νὰ διακηρύξει τὴν ἀρετὴ μας, δὲν θὰ μπορούσε, ἂν ἤθελε νὰ μᾶς ἐπαινέσει, νὰ ψάξει καὶ νὰ βρεῖ ἄλλα λόγια, παρὰ αὐτά, μὲ τὰ ὁποῖα νομίζει ὅτι μᾶς κακολογεῖ. Μακάρι ὅλοι νὰ ἔλεγαν αὐτὰ γιὰ μένα, ὅτι δηλαδὴ 'εἶναι ἐλεεινὸς ἄνθρωπος καὶ ταλαίπωρος' ὅλοι τὸν βρίζουν, αὐτός ὅμως τὰ ὑπομένει· ὅλοι ὀρμοῦν ἐπάνω του, αὐτός ὅμως δὲν ἀμύνεται! Μακάρι νὰ πρόσθεταν ὅτι 'οὔτε, ἂν θελήσει, μπορεῖ', γιὰ νὰ μοῦ δινόταν ὁ ἔπαινος ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ ὄχι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους! "Ἄς λέγει ὅτι ἐξ αἰτίας τῆς ἀθλιότητάς μας δὲν ἀμυνόμεστε. Σὲ τίποτε δὲν μᾶς βλάπτει

δῆ, ἀλλ' ἐν μείζονι καθίστησιν ἡμῶν τὸν θησαυρὸν φυλακῆ. Εἰ μέλλοιμεν πρὸς ἐκείνους ὄραν, πάντων ἀποπεσοῦμεθα. Μὴ τί λέγουσιν, ἀλλὰ τί ἡμῖν πρέπει, ἴδωμεν.

5 Οἱ δὲ 'μὴ γάρ μου καταγελάσῃ' φασί, καὶ κавχῶνται τινες. "ὦ τῆς ἀνοίας! Οὐδεὶς με ἀδικήσας κατεγέλασέ μου, φησί· τουτέστιν, 'ἐπεξῆλθον'. Καὶ μὴν τούτῳ καταγελαῖσθαι ὀφείλεις, ὅτι ἐπεξῆλθες. Πόθεν ταῦτα τὰ ρήματα ἐπεισηλθεν, αἰσχύνῃ καὶ ὀ-
10 λεθρος ὄντα, καὶ ἀνατροπῇ τῆς ζωῆς τῆς ἡμετέρας καὶ τῆς πολιτείας; ἄρα οὐκ ἀπὸ τοῦ ἀπεναντίας τῷ Θεῷ φθέγγεσθαι; "Ὁ γὰρ ποιεῖ Θεοῦ ἴσον, τὸ μὴ ἀμύνασθαι, τοῦτο γέλωτα νομίζεις. Οὐ διὰ ταῦτα γελαῖσθαι ἐσμεν ἄξιοι καὶ παρ' ἡμῶν αὐτῶν, καὶ παρ'
15 'Ελλήνων, οὕτως ἀντιφθεγγόμενοι τῷ Θεῷ;

Βούλομαί τι διηγῆσασθαι γινόμενον ἐπὶ τῶν παλαιῶν, οὐ περὶ ὀργῆς, ἀλλὰ περὶ χρημάτων. Ἦν τι-
νι χωρίον, θησαυρὸν ἔχον ἐγκεκρυμμένον, οὐκ εἰδό-
τος τοῦ δεσπότη· τοῦτο ἐκεῖνος τὸ χωρίον ἀπέδοτο.
20 Ὁ πριᾶμενος, διασκάπτων ὥστε φυτεῦσαι καὶ ἐπι-
μελήσασθαι, εὔρε τὸν θησαυρὸν ἐναποκείμενον. Μα-
θῶν δ' ἀποδόμενος τοῦτο, ἐλθὼν ἐβιάζετο τὸν ἡγορα-
κότα ἀπολαβεῖν τὸν θησαυρὸν· χωρίον γὰρ ἔλεγε πε-
πρακέναι, οὐ θησαυρὸν. Πάλιν ἐκεῖνος διωθεῖτο αὐ-
25 τόν, λέγων τὸ χωρίον ἡγορακέναι μετὰ τοῦ θησαυροῦ,
καὶ οὐδένα λόγον ποιεῖν ὑπὲρ τούτου. Εἰς ἀμφισβή-
τησιν κατέστησαν ἀμφοτέροι, ὁ μὲν λαβεῖν βουλόμε-
νος, ὁ δὲ φιλονεικῶν μὴ δοῦναι. Καὶ ἐπιτυχόντες ἀν-
θρώπου τινός, διελέγοντο· εἶτα ἡρώτων αὐτόν, τίνι

αυτό, ὅταν ὁ Θεὸς γνωρίζει, ἀλλὰ καθιστᾶ περισσότερο ἀσφαλὴ τὸ θησαυρὸ μας. Ἐὰν πρόκειται νὰ δίνουμε σημασία στὰ ὅσα λένε ἐκεῖνοι ὅλα θὰ τὰ στερηθοῦμε. Ἄς προσέχομε ὄχι τί λένε, ἀλλὰ τί πρέπει σ' ἐμᾶς.

Ἄλλοι πάλι λένε, ἵνα νὰ μὴ μὲ χλευάσει, καὶ μερικοὶ καυχιένται. Πῶ, πῶ μέγεθος ἀνοησίας! Κανέννας, λέγει, ποὺ μὲ ἀδίκησε, δὲν μὲ καταγέλασε· δηλαδὴ ἔκδικήθηκα'. Καὶ ὅμως γι' αὐτὸ εἶσαι ἄξιος χλευασμοῦ, διότι τὸν ἐκδικήθηκες. Ἀπὸ ποῦ αὐτὰ τὰ λόγια, ποὺ εἶναι ὅλο ντροπὴ καὶ καταστροφὴ, καὶ ἀνατρέπουν τὴ ζωὴ μας καὶ τὴν πολιτεία μας, μπῆκαν μέσα στὴ ζωὴ μας; Ἄραγε δὲν ἔγινε αὐτὸ ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι μιλάμε ἀντίθετα μὲ τὰ ὅσα λέγει ὁ Θεός; Διότι, ἐκεῖνο ποὺ ἐξισώνει μὲ τὸ Θεό, τὸ νὰ μὴ ἐκδικούμαστε δηλαδὴ, αὐτὸ τὸ νομίζεις ἄξιο γιὰ γέλια. Δὲν εἴμαστε ἐξ αἰτίας αὐτῶν ἄξιοι γιὰ γέλια καὶ ἀπὸ μᾶς τοὺς ἴδιους καὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, ἀντιμιλώντας κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο πρὸς τὸ Θεό;

Θέλω νὰ διηγηθῶ κάτι ποὺ συνέβηκε στὶς ἡμέρες τῶν παλαιῶν γενεῶν, ὄχι γιὰ ὀργή, ἀλλὰ γιὰ χρήματα. Ὑπῆρχε σὲ κάποιον ἓνα χωράφι, ποὺ εἶχε θησαυρὸ κρυμμένο, χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζει ὁ ἰδιοκτῆτης του· αὐτὸ τὸ χωράφι ἐκεῖνος τὸ πούλησε. Αὐτὸς ποὺ τὸ ἀγόρασε, σκάβοντάς το γιὰ νὰ φυτέψει καὶ νὰ τὸ φροντίσει, βρῆκε τὸν κρυμμένο θησαυρὸ. Ὄταν τὸ ἔμαθε ἐκεῖνος ποὺ τοῦ τὸ πούλησε, ἀφοῦ ἦρθε, ἐξεβίαζε ἐκεῖνον ποὺ τὸ ἀγόρασε γιὰ νὰ πάρει τὸ θησαυρὸ· διότι ἔλεγε σοῦ πούλησα τὸ χωράφι, ὄχι τὸ θησαυρὸ. Πάλι ἐκεῖνος ἀπέκρουε αὐτόν, λέγοντας ὅτι τὸ χωράφι τὸ ἀγόρασε μαζί μὲ τὸ θησαυρὸ, καὶ δὲν πρέπει νὰ κάμνεις κανένα λόγο γι' αὐτόν. Κατάντησαν καὶ οἱ δύο σὲ ἀντιλογία, ὁ μὲν ἓνας θέλοντας νὰ πάρει τὸν θησαυρὸ, ὁ δὲ ἄλλος φιλονεικοῦσε νὰ μὴ τὸν δώσει. Συνάντησαν τότε τυχαῖα κάποιον ἄνθρωπο καὶ συζητοῦσαν τὸ θέμα· ἔπειτα ρώτησαν αὐτόν, σὲ ποιὸν πρέπει ν' ἀπο-

δει προσγενέσθαι τὸν θησαυρόν. Ὁ δὲ οὐκ ἀπεφή-
 νατο, ἔφη δὲ καταλῦσαι αὐτῶν τὴν ἀμφισβήτησιν·
 αὐτὸς γὰρ ἔσεσθαι κύριος. Καὶ λαβὼν τὸν θησαυρόν,
 ἐκόντων παραχωρησάντων ἐκείνων, μυρία ὕστερον
 5 ὑπέστη κακά, καὶ ἔργῳ ἐμάνθανεν ὅτι εἰκότως, ἐκεῖ-
 νοι τούτου ἀπέστησαν.

Τοῦτο καὶ περὶ τῆς ὀργῆς δεῖ γενέσθαι, καὶ ἡ-
 μᾶς φιλονεικεῖν μὴ ἀμύνασθαι, καὶ τοὺς λελυπηκό-
 τας φιλονεικεῖν δοῦναι δίκην. Ἀλλὰ τάχα ταῦτα καὶ
 10 γέλωσ τις εἶναι δοκεῖ· ὅταν γὰρ ἐπὶ πλεόν ἢ μανία
 κατάσχη, οἱ σωφρονοῦντες γελῶνται, καὶ ἐν πολλοῖς
 μαινομένοις ὁ μὴ μαινόμενος δοκεῖ μαίνεσθαι. Διὸ πα-
 ρακαλῶ ἀνενεγκεῖν, καὶ ἡμῶν αὐτῶν γενέσθαι, ἵνα
 15 δυνηθῶμεν, τοῦ ὀλεθρίου τούτου πάθους καθαρεύον-
 τες, τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἀξιοθῆναι χάριτι
 καὶ οἰκτιρμοῖς τοῦ Μονογενοῦς αὐτοῦ Παιδός, μεθ'
 οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος,
 τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
 Ἀμήν.

δοθεῖ ὁ θησαυρός. Αὐτὸς ὅμως δὲν ἔλεγε τὴ γνώμη του, ἀλλ' εἶπε ὅτι θὰ τερματίσει τὴν ἀντιλογία τους· διότι θὰ γίνεῖ αὐτὸς κύριος αὐτοῦ. Καὶ ἀφοῦ πῆρε τὸ θησαυρό, ποῦ τοῦ τὸν παραχώρησαν ἐκεῖνοι μὲ τὴ θέλησή τους, ἔπαθε στὴ συνέχεια ἀμέτρητα κακά, καὶ μάθαινε ἔμπρακτα, ὅτι πολὺ σωστὰ ἐκεῖνοι ἐγκατέλειψαν αὐτόν.

Αὐτὸ πρέπει νὰ γίνεῖ καὶ στὴν περίπτωση τῆς ὀργῆς, καὶ ἐμεῖς ν' ἀγωνιζόμαστε νὰ μὴ ἐκδικηθοῦμε, καὶ ἐκεῖνοι ποῦ προξένησαν τὴ λύπη νὰ προσπαθοῦν ν' ἀποκαταστήσουν τὸ δίκιο. Ἄλλ' ἴσως αὐτὰ νὰ θεωροῦνται ἄξια γιὰ γέλια· διότι ὅταν ἡ μανία αὐξηθεῖ περισσότερο, τότε χλευάζονται οἱ σώφρονες ἄνθρωποι, καὶ ἀνάμεσα σὲ πολλοὺς μανιακοὺς ὁ μὴ μανιακὸς φαίνεται ὅτι εἶναι μανιακός. Γι' αὐτὸ παρακαλῶ νὰ συνέθομε καὶ νὰ γίνομε κύριοι τοῦ ἑαυτοῦ μας, γιὰ νὰ μπορέσομε, διατηρώντας καθαρὸ τὸν ἑαυτό μας ἀπὸ τὸ ὀλέθριο αὐτὸ πάθος, ν' ἀξιωθοῦμε τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ φιλανθρωπία καὶ τὴν εὐσπλαχνία τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ αὐτοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Μ Β '

(Πράξ. 19, 21 - 41)

- «Ὡς δὲ ἐπληρώθη ταῦτα, ἔθετο ὁ Παῦλος ἐν τῷ Πνεύματι, διελθὼν τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἀχαΐαν, πορεύεσθαι εἰς Ἱερουσαλήμ, εἰπὼν ὅτι μετὰ τὸ γενέσθαι με ἐκεῖ δεῖ με καὶ Ρώμην ἰδεῖν. Ἀποστείλας δὲ εἰς τὴν Μακεδονίαν δύο τῶν διακονούντων αὐτῷ, Τιμόθεον καὶ Ἔραστον, αὐτὸς ἀπέσχε χρόνον εἰς Ἀσίαν. Ἐγένετο δὲ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ταραχος οὐκ ὀλίγος περὶ τῆς ὁδοῦ».
- 10 1. Ἰκανῶς ἐνδιατρίψας τῇ πόλει, βούλεται μεταστῆναι πάλιν διὸ καὶ πέμπει τὸν Τιμόθεον καὶ τὸν Ἔραστον εἰς Μακεδονίαν, αὐτὸς δὲ μένει εἰς Ἐφεσον. Πῶς δέ, ἐξ ἀρχῆς ἐλόμενος εἰς Συρίαν ἀπελθεῖν, πάλιν εἰς Μακεδονίαν ὑποστρέφει; Δεικνύς ὅτι πάντα οὐκ οἰκεία δυνάμει ἔπραττεν. Ἦδη προφητεύει, λέγων· «Δεῖ με καὶ Ρώμην ἰδεῖν». Τοῦτο δὲ εἶπεν, ἴσως παραμυθούμενος αὐτούς, ὡς οὐκ ἀπομένων, ἀλλ' ὡς πάλιν ἐγγυτέρω γινόμενος αὐτῶν, καὶ διανιστῶν τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν τῇ προφητεία.
- 20 Ἐντεῦθεν μοι δοκεῖ γράφειν Κορινθίοις ἀπὸ Ἐφέσου, καὶ λέγειν ὅτι «Οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν ὑπὲρ τῆς θλίψεως τῆς γενομένης ἡμῖν ἐν τῇ Ἀσίᾳ». Ἐπειδὴ γὰρ ἐπηγγέλλετο εἰς Κόρινθον ἀπελθεῖν, ἀπολογεῖται,

1. Πράξ. 19, 21 - 23

2. Β' Κορ. 1, 8

Ο Μ Ι Λ Ι Α Μ Β

(Πράξ. 19, 21 - 41)

«Μετὰ ἀπὸ τὰ γεγονότα αὐτὰ ὁ Παῦλος ἀποφάσισε νὰ περάσει ἀπὸ τῆ Μακεδονία καὶ τὴν Ἀχαΐα καὶ νὰ μεταβεῖ στὰ Ἱεροσόλυμα, λέγοντας, μετὰ τῆ μετάβασή μου ἐκεῖ πρέπει νὰ δῶ καὶ τὴ Ρώμη. Καὶ ἀφοῦ ἔστειλε στὴ Μακεδονία δύο ἀπὸ τοὺς βοηθοὺς του, τὸν Τιμόθεο καὶ τὸν Ἔραστο, αὐτὸς ἔμεινε λίγο ἀκόμα χρόνο στὴν Ἀσία. Κατὰ τὸν καιρὸ δὲ ἐκεῖνο συνέβηκε μεγάλη ταραχὴ σχετικὰ μὲ τὴ διδασκαλία»¹.

1. Ἄφοῦ ἔμεινε ἀρκετὸ χρόνο στὴν πόλη, θέλει πάλι νὰ φύγει· γι' αὐτὸ καὶ στέλνει τὸν Τιμόθεο καὶ τὸν Ἔραστο στὴ Μακεδονία, ἐνῶ αὐτὸς μένει στὴν Ἔφεσο. Πῶς δέ, ἐνῶ στὴν ἀρχὴ προτίμησε νὰ φύγει γιὰ τὴ Συρία, πάλι ἐπιστρέφει στὴ Μακεδονία; Γιὰ νὰ δείξει ὅτι ὅλα δὲν τὰ ἔκαμνε μὲ τὴ δική του δύναμη. Ἦδη προφητεύει, λέγοντας· «Πρέπει νὰ δῶ καὶ τὴ Ρώμη». Αὐτὸ τὸ εἶπε, ἴσως γιὰ νὰ παρηγορήσει αὐτούς, ὅτι δηλαδὴ δὲν θὰ παραμείνει πολὺ ἐκεῖ, ἀλλὰ πάλι θὰ ἐπιστρέψει κοντὰ τους, καὶ διεγείροντας μὲ τὴν προφητεία τὶς ψυχὰς τῶν μαθητῶν. Μοῦ φαίνεται ὅτι ἀπὸ ἐδῶ ἀπὸ τὴν Ἔφεσο γράφει τὴν ἐπιστολὴ του πρὸς τοὺς Κορινθίους καὶ λέγει «Δὲν θέλομε ν' ἀγνοεῖτε τὴ θλίψη ποὺ μᾶς βρῆκε στὴν Ἀσία»². Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὑποσχόταν ὅτι θὰ μεταβεῖ στὴν Κόρινθο,

ἄτε βραδύνας, καὶ λέγει τὸν πειρασμὸν λοιπὸν, τὰ κατὰ Δημήτριον διηγούμενος· τοῦτον γὰρ αἰνίττεται, τάραχον οὐκ ὀλίγον εἰπὼν περὶ τῆς ὁδοῦ γεγενῆσθαι. Πάλιν κίνδυνος, πάλιν τάραχος. Ὅρας τὴν εὐδοκί-
5 μῆσιν; Ἐγένετο σημεῖα διπλᾶ, οἱ δὲ ἀντέλεγον. Οὕτω διὰ πάντων ὑφαίνεται τὰ πράγματα.

«Δημήτριος γὰρ τις ὀνόματι, ἀργυροκόπος, ποιῶν ναοὺς ἀργυροῦς Ἀρτέμιδος, παρείχετο τοῖς τεχνίταις ἐργασίαν οὐκ ὀλίγην οὓς καὶ συναθροίσας,
10 καὶ ἐπισυναγαγὼν τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα ἐργάτας, εἶπεν· Ἄνδρες, ἐπίστασθε ὅτι ἐκ ταύτης τῆς ἐργασίας ἢ εὐπορία ἡμῶν ἐστὶ καὶ θεωρεῖτε καὶ ἀκούετε ὅτι οὐ μόνον Ἐφέσου, ἀλλὰ καὶ σχεδὸν πάσης τῆς Ἀσίας ὁ Παῦλος οὗτος πείσας μετέστησεν ὄχλον ἱ-
15 κανὸν, λέγων ὅτι οὐκ εἰσὶ θεοὶ οἱ διὰ χειρῶν ἀνθρώπων γινόμενοι. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο κινδυνεύει ἡμῖν τὸ μέρος εἰς ἀπελεγμὸν ἔλθειν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς μεγάλης θεᾶς ἱερὸν Ἀρτέμιδος εἰς οὐδὲν λογισθῆναι, μέλλειν δὲ καὶ καθαιρεῖσθαι τὴν μεγαλειότητα αὐτῆς,
20 ἣν ὅλη ἢ Ἀσία καὶ ἡ οἰκουμένη σέβεται».

«Ποιῶν», φησί, «ναοὺς ἀργυροῦς Ἀρτέμιδος». Καὶ πῶς ἐνὶ ναοὺς ἀργυροῦς γενέσθαι; Ἴσως ὡς κιβώρια μικρά· πολλὴ γὰρ ταύτης ἦν ἡ τιμὴ ἐν Ἐφέσῳ, ὅπου καὶ τὸ ἱερὸν αὐτῶν ἐμπρησθὲν οὕτως ἐ-
25 λύπησεν αὐτούς, ὡς τὸν ἐμπρήσαντα κελεύειν μηδὲ ὀνόματι λέγεσθαι. Ὅρα πανταχοῦ τὴν εἰδωλολατρίαν ἀπὸ χρημάτων γινομένην· κακεῖνοι διὰ χρήματα, καὶ οὗτος διὰ χρήματα, οὐχ ὡς τῆς εὐσεβείας κινδυνευούσης αὐτοῖς, ἀλλ' ὡς τοῦ πορισμοῦ τὴν ὑπό-
30 θεσιν οὐκ ἔχοντος. Καὶ σκόπει κακίαν ἀνδρός. Εὐ-

3. Πρόξ. 19, 24 - 27

4. Πρόξ. 19, 24

ἀπολογεῖται γιὰ τὸ ὅτι ἄργησε, καὶ λέγει καὶ στῆ συνέ-
χεια τῆ δοκιμασίᾳ πού τοὺς βρῆκε, περιγράφοντας τὰ
σχετικὰ μὲ τὸν Δημήτριον· διότι αὐτὸν ὑπαινίσσεται, λέ-
γοντας ὅτι συνέβηκε μεγάλη ταραχὴ σχετικὰ μὲ τῆ διδα-
σκαλία. Πάλι κίνδυνος, πάλι ταραχὴ, βλέπεις τὴν εὐδοκί-
μηση; "Ἐγίναν θαύματα διπλά, ἀλλ' ἐκεῖνοι πρόβαλλαν ἀν-
τιρρήσεις. "Ἔτσι μὲ ὅλα ὑφαίνονται τὰ πράγματα.

Κάποιος ὀνομαζόμενος Δημήτριος ἀργυροποιός, πού
κατασκεύαζε ναοὺς ἀργυροῦς τῆς Ἄρτέμιδας, ἔδινε στοὺς
τεχνίτες πολλὴ ἐργασία. Ἄφοῦ συγκέντρωσε αὐτοὺς καὶ
τοὺς ἐργάτες πού ἐργάζονταν κοντὰ στοὺς τεχνίτες, εἶπε·
"Ἄνδρες, γνωρίζετε πολὺ καλὰ ὅτι ἀπὸ τὴν ἐργασία αὐ-
τῆ ἐξαρτᾶται ἡ εὐημερία μας, ἀλλὰ βλέπετε καὶ ἀκοῦτε
ὅτι ὁ Παῦλος αὐτὸς ἔπεισε καὶ μετέστρεψε ἄρκετὸ κό-
σμο ὄχι μόνο τῆς Ἐφέσου, ἀλλὰ καὶ σχεδὸν ὅλης τῆς
Ἀσίας, λέγοντας ὅτι δὲν εἶναι θεοὶ αὐτοὶ πού κατασκευά-
ζονται μὲ χέρια ἀνθρώπινα. Δὲν κινδυνεύει δὲ μόνο τὸ
ἐπάγγελμά μας αὐτὸ νὰ δυσφημισθεῖ, ἀλλὰ καὶ νὰ περι-
φρονηθεῖ ὁ ναὸς τῆς μεγάλης θεᾶς Ἄρτέμιδας, καὶ νὰ
χαθεῖ ἡ μεγαλοπρέπεια αὐτῆς, πού λατρεύεται σ' ὅλη τὴν
Ἀσία καὶ τὴν οἰκουμένην»³.

«Πού κατασκεύαζε», λέγει, «ναοὺς ἀργυροῦς τῆς Ἄρ-
τέμιδας»⁴. Καὶ πῶς εἶναι δυνατό νὰ κατασκευασθοῦν να-
οί; "Ἴσως νὰ τοὺς κατασκεύαζε σὰν μικρὰ κιβώτια· διότι
τιμοῦσαν αὐτὴν στὴν Ἐφεσο πάρα πολὺ, ὥστε ὅταν κάη-
κε ὁ ναὸς αὐτῶν τόσο πολὺ λύπησε αὐτοὺς, ὥστε ἔδω-
σαν διατάγῃ οὔτε κἂν ν' ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ ἐμπρη-
στῆ. Πρόσεχε παντοῦ τὴν εἰδωλολατρία πού ἔχει σὰν κί-
νητρο τὰ χρήματα· καὶ ἐκεῖνοι γιὰ τὰ χρήματα καὶ αὐτὸς
γιὰ τὰ χρήματα, καὶ ὄχι ἐπειδὴ κινδύνευε ἡ εὐσέβεια αὐ-
τῶν, ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὸς δὲν εἶχε τὸ μέσο ἀποκτήσεως χρη-
μάτων. Καὶ πρόσεχε κακία ἀνθρώπου. Πλούσιος ἦταν αὐ-

πορος ἦν αὐτός, καὶ αὐτῷ μὲν οὐ τοσαύτη ἔμελλε βλάβη γενέσθαι ἐκ τούτου, ἐκείνοις δὲ ἦν πολλή, ἅτε πένησιν οὖσι, καὶ ἀπὸ τῆς καθ' ἡμέραν ἐργασίας τρεφομένοις. Καὶ ὁμῶς οὗτοι μὲν οὐδὲν λέγουσιν, 5 αὐτὸς δὲ κοινωνοὺς δὲ ὄντας αὐτοὺς τῆς τέχνης, κοινωνοὺς λαμβάνει καὶ τοῦ θορύβου.

Εἶτα καὶ τὸν κίνδυνον ἠϋξησεν, ἐπαγαγὼν ὅτι «κινδυνεύει ἡμῖν τοῦτο τὸ μέρος εἰς ἀπελεγμὸν ἐλθεῖν»· τοῦτο γὰρ σχεδὸν διὰ τούτου δηλοῖ, ὅτι ἀπὸ 10 τῆς τέχνης ταύτης κινδυνεύομεν εἰς λιμὸν ἐμπεισεῖν. Καίτοι τὰ εἰρημένα ἱκανὰ εἰς εὐσέβειαν αὐτοὺς ἀγαγεῖν, ἀλλὰ, ταλαίπωροί τινες ὄντες καὶ ψυχροί, ἐπισυνίστανται μᾶλλον, καὶ οὐκ ἐννοοῦσιν ὅτι, 'εἰ ὁ ἄνθρωπος οὗτος τοσαῦτα ἰσχύει, ὡς μεταστῆσαι πάν- 15 τας, καὶ κινδυνεύει τὰ τῶν θεῶν, ἡλίκος ὁ τούτου Θεός!', καὶ ὅτι, 'πολλῶ μᾶλλον ἐκεῖνα ἡμῖν δώσει, ὑπὲρ ὧν φοβούμεθα'. Ἦδη προκατέλαβεν αὐτῶν τὰς ψυχάς, λέγων ὅτι «οὐκ εἰσὶ θεοὶ οἱ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων γινόμενοι». Ὅρα ὑπὲρ τίνος ἀγανακτοῦσιν 20 Ἕλληνες· ἐπειδὴ εἶπεν ὅτι «οἱ ὑπὸ ἀνθρώπων γινόμενοι οὐκ εἰσὶ θεοί». Πανταχοῦ εἰς τέχνην ὤθει τὸν λόγον.

Εἶτα τὸ μάλιστα αὐτοὺς λυπήσαν ὕστερον τίθησι, λέγων· «Οὐ μόνον δὲ τοῦτο τὸ μέρος κινδυνεύει»· του- 25 τέστι, 'τῶν μὲν ἄλλων οὐδεὶς λόγος, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸ τῆς μεγάλης θεᾶς ἱερὸν Ἀρτέμιδος κινδυνεύει καθαιρεῖσθαι'. Εἶτα, ἵνα μὴ δόξη χρηματισμοῦ ἐνεκεν λέγειν ταῦτα, ὅρα τί προστίθησιν· «Ἦν ἡ οἰκουμένη σέβεται». Ὅρα πῶς ἔδειξε μείζω τὴν τοῦ Παύλου 30 δύναμιν, πάντας ἀθλίους καὶ ταλαιπώρους αὐτοὺς

5. Πράξ. 19, 27

6. Πράξ. 19, 26

τός καὶ σ' αὐτὸν μὲν δὲν ἐπρόκειτο νὰ συμβεῖ ἀπ' αὐτὸ τόση μεγάλη βλάβη, σ' ἐκείνους ὅμως ἦταν μεγάλη ἢ βλάβη, ἐπειδὴ ἦταν φτωχοὶ καὶ τρέφονταν ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ἐργασία τους. Καὶ ὅμως αὐτοὶ δὲν λένε τίποτε, ἀλλ' αὐτός τοὺς εἶχε συνεργάτες στὴν τέχνη του, τοὺς παίρνει συνεργάτες καὶ στὴν ταραχή.

"Ἐπειτα αὔξησε καὶ τὸν κίνδυνο, προσθέτοντας ὅτι «κινδυνεύει τὸ μέρος αὐτὸ νὰ περιφρονηθεῖ»⁵ αὐτὸ δηλαδή σχεδὸν δηλώνει μὲ αὐτό, ὅτι κινδυνεύομε ἀπὸ τὴν τέχνη αὐτὴ νὰ περιέλθομε σὲ πείνα. "Ἄν καὶ βέβαια τὰ ὅσα λέχθησαν ἦταν ἱκανὰ νὰ τοὺς ὀδηγήσουν σὲ εὐσέβεια, ἀλλά, ἐπειδὴ ἦταν ταλαίπωροι καὶ ἐλεεινοί, προτιμοῦν νὰ ἐξεγερθοῦν, καὶ δὲν σκέφτονται ὅτι, 'ἐὰν ὁ ἄνθρωπος αὐτός κατορθώνει τόσα πολλά, ὥστε νὰ μεταστρέψει ὅλους, καὶ κινδυνεύουν τὰ τῶν θεῶν, πόσο μέγας εἶναι ὁ Θεὸς αὐτοῦ!' καὶ ὅτι, 'πολὺ περισσότερο θὰ μᾶς δώσει ἐκεῖνα γιὰ τὰ ὁποῖα φοβόμαστε'. "Ἦδη προσέγκυσε καὶ πῆρε μὲ τὸ μέρος του τίς ψυχές αὐτῶν, λέγοντας ὅτι «Δὲν εἶναι θεοὶ ἐκεῖνοι ποὺ κατασκευάζονται μὲ χέρια ἀνθρώπινα»⁶. Πρόσεχε γιὰ ποῖο πράγμα ἀγανακτοῦν οἱ Ἕλληνες· ἐπειδὴ εἶπε ὅτι «Δὲν εἶναι θεοὶ ἐκεῖνοι ποὺ κατασκευάζονται ἀπὸ χέρια ἀνθρώπινα». Παντοῦ ὀδηγεῖ τὸ λόγο πρὸς τὴν τέχνη.

"Ἐπειτα ἐκεῖνο ποὺ πρὸ πάντων τοὺς λύπησε τὸ ἀναφέρει στὴ συνέχεια, λέγοντας· «Δὲν κινδυνεύει τὸ μέρος αὐτό»· δηλαδή, 'Γιὰ μὲν τὰ ἄλλα κανένας λόγος δὲν γίνεται, ἀλλὰ μόνο ὅτι κινδυνεύει νὰ περιφρονηθεῖ ὁ ναὸς τῆς μεγάλης θεᾶς Ἀρτέμιδας'. Στὴ συνέχεια, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι τὰ λέγει αὐτὰ ἀποβλέποντας στὴν ἀπόκτηση χρημάτων, πρόσεχε τί προσθέτει· «Τὴν ὁποῖα λατρεύει ἡ οἰκουμένη». Βλέπεις πῶς ἔδειξε μεγαλύτερη τὴ δύναμη τοῦ Παύλου, παρουσιάζοντας ὅλους αὐτοὺς ἀθλίους καὶ ταλαίπωρους, ἐφόσον βέβαια μπορεῖ καὶ ἐπιτελεῖ τό-

ἀποφαίνων, εἶ γε ἄνθρωπος ἐλαυνόμενος καὶ σκηνοποιὸς τοσαῦτα δύναται;

“Ὅρα παρ’ ἐχθρῶν τὰς μαρτυρίας τοῖς Ἀποστόλοις γινομένας. Ἐκεῖ μὲν ἔλεγον, «Ἴδὸν πεπληρω-
5 κατε τὴν Ἱερουσαλήμ τῆς διδαχῆς ὑμῶν», ἐνταῦθα ὅτι «μέλλει καθαιρεῖσθαι τῆς Ἀρτέμιδος ἡ μεγαλειότης»· τότε «οἱ τὴν οἰκουμένην ἀναστατώσαντες», ἤκουον ὅτι «οὗτοι καὶ ἐνθάδε πάρεισι», νῦν ὅτι «κινδυνεύει ἡμῖν τοῦτο τὸ μέρος εἰς ἀπελεγμὸν ἐλθεῖν». Οὕ-
10 τω καὶ Ἰουδαῖοι ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἔλεγον· «Ὁρᾶτε ὅτι ὁ κόσμος ὀπίσω αὐτοῦ ὑπάγει, καὶ ἐλεύσονται οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ἀροῦσιν ἡμῶν τὴν πόλιν».

«Ἀκούσαντες δὲ ταῦτα ἐπλήσθησαν θυμοῦ». Πότε ὁ θυμὸς γέγονεν; “Ὅτε περὶ τῆς Ἀρτέμιδος ἤκου-
15 σαν, ὅτε περὶ τοῦ πορισμοῦ· τοιαῦτα γὰρ τὰ τῶν ἀγοραίων ἦθη, ἀπὸ τοῦ τυχόντος συναρπάζεσθαι καὶ ἐκκαίεσθαι. Διὰ ταῦτα μετ’ ἐξετάσεως δεῖ ποιεῖν πάντα. “Ὅρα δὲ πῶς καὶ ἦσαν εὐκαταφρόνητοι, ὡς πᾶσι προκειῖσθαι.

20 «Ἀκούσαντες δέ, καὶ γενόμενοι πλήρεις θυμοῦ», φησὶν, «ἔκραζον, λέγοντες· Ἐμεγάλη ἡ Ἀρτεμις Ἐφεσίων! Καὶ ἐπλήσθη ἡ πόλις ὅλη τῆς συγχύσεως ὥρμησάν τε ὁμοθυμαδὸν εἰς τὸ θέατρον. Συναρπάσαντες δὲ Γάιον καὶ Ἀρίσταρχον Μακεδόνας, συνεκ-
25 δήμους Παύλου, εἴλκυσαν αὐτούς». Ἀπλῶς πάλιν ἐπίασιν ὡς ἐπὶ Ἰάσονος Ἰουδαῖοι, καὶ πανταχοῦ αὐτοῖς πρόκεινται· οὕτως οὐδὲν εἶχον κόμπου γέμον, οὐδὲ δόξης.

7. Πράξ. 5, 28
9. Πράξ. 17, 6
11. Πράξ. 19, 28

8. Πράξ. 19, 27
10. Ἰω. 12, 19 καὶ 11, 48
12. Πράξ. 19, 28· 29

σα μεγάλα πράγματα ἕνας ἄνθρωπος πού διώκεται καί εἶναι σκηνοποιός;

Πρόσεχε τίς μαρτυρίες πού δίνονται γιά τοὺς Ἀποστόλους ἐκ μέρους τῶν ἐχθρῶν. Ἐκεῖ μὲν ἔλεγαν, «Νὰ σεῖς γεμίσατε τὴν Ἱερουσαλήμ ἀπὸ τὴ διδασκαλία σας»⁷, ἐδῶ ὅτι «Πρόκειται νὰ χαθεῖ ἡ μεγαλειότητα τῆς Ἀρτέμιδας»⁸ τότε «Αὐτοὶ πού ἀναστάτωσαν τὴν οἰκουμένη», ἄκουαν ὅτι «Αὐτοὶ βρίσκονται ἐδῶ»⁹, τώρα ὅτι «Κινδυνεύει τὸ μέρος αὐτὸ νὰ περιφρονηθεῖ». Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἔλεγαν γιά τὸν Χριστό· «Βλέπετε ὅτι ὁ κόσμος πηγαίνει πίσω ἀπ' αὐτοὺς καὶ θὰ ἔρθουν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ θὰ μᾶς πάρουν τὴν πόλη»¹⁰.

«Ὅταν τὰ ἄκουσαν αὐτὰ κυριεύθηκαν ἀπὸ θυμὸ»¹¹. Πότε δημιουργήθηκε ὁ θυμὸς τους; Ὅταν ἄκουσαν γιά τὴν Ἀρτέμιδα, ὅταν ἄκουσαν γιά τὸ θέμα ἀποκτήσεως χρημάτων· διότι τέτοια εἶναι ἡ συμπεριφορὰ τῶν ἀνθρώπων τῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ τὰ τυχαῖα συναρπάζονται καὶ ἐξάπτονται. Γι' αὐτὸ πρέπει ὅλα νὰ τὰ κάμνομε μετὰ ἀπὸ ἐξέταση. Πρόσεχε δὲ πῶς ἦταν ἄξιοι περιφρονήσεως, ἐνεργώντας κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο μπροστά σ' ὅλους.

«Ὅταν τὰ ἄκουσαν αὐτὰ», λέγει, «κυριεύθηκαν ἀπὸ θυμὸ καὶ κραύγαζαν, λέγοντας· Ἐἶναι μεγάλη ἡ Ἀρτέμιδα τῶν Ἐφεσίων! Καὶ δημιουργήθηκε μεγάλη ταραχὴ σ' ὅλη τὴν πόλη· ὄρμησαν τότε ὅλοι μαζί στὸ θέατρο, καὶ ἀφοῦ ἄρπαξαν τὸν Γάϊο καὶ τὸν Ἀρίσταρχο, πού ἦταν Μακεδόνες καὶ συνοδοιπόροι τοῦ Παύλου, τοὺς ἔσυραν μαζί τους»¹². Πάλι χωρὶς σοβαρὸ λόγο ἐπιτίθενται ἐναντίον τους ὅπως οἱ Ἰουδαῖοι στὴν περίπτωση τοῦ Ἰάσονα, καὶ παντοῦ εἶναι ἐκτεθειμένοι σ' αὐτούς· ἔτσι τίποτε δὲν ἔκαμναν ἀπὸ κομπασμό, οὔτε γιά ν' ἀποκτήσουν δόξα.

2. «Τοῦ δὲ Παύλου βουλομένου εἰσελθεῖν εἰς τὸν δῆμον, οὐκ εἶων αὐτὸν οἱ μαθηταί. Τινὲς δὲ τῶν Ἀσιαρχῶν, ὄντες αὐτῷ φίλοι, πέμπαντες πρὸς αὐτόν, παρεκάλουν μὴ δοῦναι ἑαυτὸν εἰς τὸ θέατρον». Πα-
5 ρακαλοῦσιν, ὅτι ἄτακτος ἦσαν δῆμος, ἀλογίστῳ ῥύμη πάντα τολμῶντες. Καὶ ὁ Παῦλος πείθεται· οὐ γὰρ ἦν κενόδοξος, οὐδὲ φιλότιμος.

«Ἄλλοι μὲν οὖν ἄλλο τι ἔκραζον· ἦν γὰρ ἡ ἐκκλησία συγκεχυμένη» (τοιοῦτον γὰρ τὸ πλῆθος ἀ-
10 πλῶς ἐπεται, καθάπερ πῦρ εἰς ὕλην ἐμπεσόν), «καὶ οἱ πλείους οὐκ ἤδειςαν τίνος ἔνεκεν συνεληλύθεισαν. Ἐκ δὲ τοῦ ὄχλου προεβίβασαν Ἀλέξανδρον, προβαλόντων αὐτὸν τῶν Ἰουδαίων». Προεβάλοντο Ἰουδαῖοι οἰκονομικῶς, ἵνα μηδὲν ἔχωσιν ὕστερον ἀντιλέ-
15 γειν. Οὗτος καὶ προβάλλεται, καὶ φθέγγεται, καὶ τί, ἄκουε.

«Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, κατασείσας τῇ χειρὶ, ἤθελεν ἀπολογεῖσθαι τῷ δήμῳ. Ἐπιγνόντων δὲ ὅτι Ἰουδαῖός ἐστι, φωνὴ ἐγένετο μία ἐκ πάντων, ὡς ἐπὶ
20 ὥρας δύο κραζόντων Μεγάλη ἡ Ἀρτεμις Ἐφεσίων». Παιδικὴ ὄντως ἡ διάνοια· καθάπερ φοβούμενοι μὴ σβεσθῇ τὸ σέβας αὐτῶν, συνεχῶς ἐβόων. Δύο ἔτη ἐκάθισεν ἐκεῖ, καὶ ὄρα πόσοι ἔτι Ἕλληνες ἦσαν.

«Καταστείλας δὲ ὁ γραμματεὺς τὸν ὄχλον, φησὶν·
25 Ἄνδρες Ἐφέσιοι, τίς γὰρ ἐστὶν ἄνθρωπος, ὃς οὐ γινώσκει τὴν Ἐφεσίων πόλιν νεωκόρον οὖσαν τῆς μεγάλης θεᾶς Ἀρτέμιδος καὶ τοῦ Διοπετοῦς;». Τούτῳ πρῶτῳ τὸν θυμὸν ἔσβεσε. «Καὶ τοῦ Διοπετοῦς».

13. Πράξ. 19, 30 - 31

14. Πράξ. 19, 32 - 33

15. Πράξ. 19, 33 - 34

16. Πράξ. 19, 35

2. «Ὁ Παῦλος ἤθελε νὰ προσέλθει στή συνέλευση, ἀλλὰ δέν τὸν ἄφησαν οἱ μαθητές. Μερικοὶ ὅμως ἀπὸ τοὺς Ἀσιάρχες, ποὺ ἦταν φίλοι του, ἔστειλαν ἀνθρώπους πρὸς αὐτὸν καὶ τὸν παρακαλοῦσαν νὰ μὴ θελήσει νὰ παρουσιασθεῖ στὸ θέατρο»¹³. Τὸν παρακαλοῦσαν, διότι ἦταν ἀπείθαρχος ὁ λαός, καὶ ὅλα τὰ ἔκαμναν μὲ ἀσυλλόγιστη ὀρμή. Καὶ ὁ Παῦλος πείθεται· διότι δέν ἦταν ματαιόδοξος οὔτε καὶ φιλόδοξος.

«Στὸ θέατρο λοιπὸν ἄλλοι μὲν ἔλεγαν αὐτὰ καὶ ἄλλοι ἄλλα, διότι ἡ συνέλευση τοῦ λαοῦ εἶχε περιέλθει σὲ σύγχυση (διότι τέτοιο εἶναι τὸ πλῆθος· ἀκολουθεῖ τυχαῖα, ὅπως ἀκριβῶς ἡ φωτιά ὅταν πέσει σὲ καύσιμη ὕλη), καὶ οἱ περισσότεροι δέν γινώριζαν γιὰ ποῖο λόγο εἶχαν συγκεντρωθεῖ. Μερικοὶ δὲ μέσα ἀπὸ τὸ πλῆθος ἔσπρωξαν κάποιον Ἀλέξανδρο, τὸν ὁποῖο παρουσίασαν οἱ Ἰουδαῖοι»¹⁴. Τὸν παρουσίασαν οἱ Ἰουδαῖοι σκόπιμα, γιὰ νὰ μὴ μποροῦν ἀργότερα νὰ προβάλουν καμιὰ ἀντίρρηση. Αὐτὸς καὶ παρουσιάζεται καὶ ὁμιλεῖ καὶ τί λέγει, ἄκουε.

«Ὁ Ἀλέξανδρος ἀφοῦ ἔκανε νεῦμα μὲ τὸ χέρι του, ἤθελε ν' ἀπολογηθεῖ πρὸς τὸ λαό. Ὅταν ὅμως κατάλαβαν ὅτι εἶναι Ἰουδαῖος ἔβγαλαν ὅλοι μαζί μιὰ φωνή καὶ ἐπὶ δύο ὥρες κραύγαζαν καὶ ἔλεγαν· Εἶναι μεγάλη ἡ Ἀρτέμιδα τῶν Ἐφεσίων»¹⁵. Πράγματι εἶναι παιδικὴ ἡ σκέψη· κραύγαζαν συνέχεια σὰν νὰ φοβοῦνταν μήπως σβῆσει αὐτὸ ποὺ λάτρευαν. Δυὸ χρόνια κάθισε ἐκεῖ καὶ πρόσεχε πόσοι ἀκόμα Ἕλληνες ὑπῆρχαν.

«Τότε ὁ γραμματέας, ἀφοῦ καθυσύχασε τὸ πλῆθος, εἶπε· Ἄνδρες Ἐφέσιοι, ποῖος ἄνθρωπος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ δέν γνωρίζει ὅτι ἡ πόλη τῶν Ἐφεσίων εἶναι ἀφιερωμένη στή μεγάλη θεὰ Ἀρτέμιδα καὶ τοῦ ἀγάλματος ποὺ ρίχθηκε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ἀπὸ τὸν Δία;»¹⁶. Μὲ αὐτὸ πρῶτα ἔσβησε τὸ θυμὸ αὐτῶν· «Καὶ τοῦ Διοπετοῦς». Αὐτὸ τὸ

Τοῦτο λέγει, ὡς οὐκ ὄντος δήλου τοῦ πράγματος. Ἰε-
 ρὸν δὲ ἕτερον οὕτω ἐκαλεῖτο Διοπετές ἦτοι τὸ εἶδω-
 λον τοίνυν τῆς Ἀρτέμιδος Διοπετές ἔλεγον, ὡς ἐκ
 τοῦ Διὸς τὸ ὄστρακον ἐκεῖνο πεπτωκός, καὶ οὐχ ὕ-
 5 πὸ ἀνθρώπου γενόμενον ἢ ἕτερον ἄγαλμα παρ' αὐ-
 τοῖς οὕτως ἐλέγετο.

«Ἀναντιρρήτων οὖν ὄντων τούτων, δέον ἐστὶν
 ὑμᾶς κατεσταλμένους ὑπάρχειν, καὶ μηδὲν προπετές
 πράσσειν· ἠγάγετε γὰρ τοὺς ἄνδρας τούτους, οὔτε
 10 ἱεροσύλους, οὔτε βλασφημοῦντας τὴν θεὰν ὑμῶν».
 Ἄρα τὸ πᾶν ψεῦδος· τοῦτα δὲ πρὸς τὸν δῆμον, ὡς-
 τε κακείνους ἐπιεικεστέρους γενέσθαι, φησὶν.

«Εἰ μὲν οὖν Δημήτριος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ τεχνῖται
 ἔχουσι πρὸς τινα λόγον, ἀγοραῖοι ἄγονται, καὶ ἀνθύ-
 15 πατοὶ εἰσιν· ἐγκαλείωσαν ἀλλήλοις. Εἰ δὲ τι περὶ
 ἑτέρων ἐπιζητεῖτε, ἐν τῇ ἐννόμῳ ἐκκλησίᾳ ἐπιλυθή-
 σεται καὶ γὰρ κινδυνεύομεν ἐγκαλεῖσθαι στάσεως πε-
 ρὶ τῆς σήμερον, μηδενὸς αἰτίου ὑπάρχοντος, περὶ οὗ
 οὐ δυνησόμεθα ἀποδοῦναι λόγον τῆς συστροφῆς ταύ-
 20 τῆς. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἀπέλυσε τὴν ἐκκλησίαν». Ἐν-
 νομον ἐκκλησίαν φησί, διότι τρεῖς ἐκκλησίαι ἐγένον-
 το κατὰ νόμον καθ' ἕκαστον μῆνα· αὕτη δὲ ἦν παρά-
 νομος. Εἶτα καὶ ἐφόβησεν αὐτούς, εἰπὼν, «Κινδυνεύ-
 ομεν ἐγκαλεῖσθαι στάσεως». Ἄλλ' ἴδωμεν ἄνωθεν τὰ
 25 εἰρημένα.

«Ὡς δὲ ἐπληρώθη ταῦτα», φησὶν, «ἔθετο ὁ Παῦ-
 λος ἐν τῷ Πνεύματι, διελθὼν τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἀ-
 χαΐαν, πορεύεσθαι εἰς Ἱεροσόλυμα». Οὐκ ἔτι ἀνθρω-
 πίνως ἐνταῦθα ποιεῖ, ἀλλὰ Πνεύματι, ᾧ καὶ προεί-
 30 λετο διελθεῖν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ «ἔθετο», καὶ τοιαύ-
 τῃν ὁ λόγος ἔννοιαν ἔχει. Τίνος δὲ ἔνεκεν ἀποστέλ-

17. Πράξ. 19, 36 - 37

18. Πράξ. 19, 38 - 41

19. Πράξ. 19, 21

λέγει, ἐπειδὴ δὲν ἦταν φανερό τὸ πρᾶγμα. Ὑπῆρχε ἄλλο ἱερό πού ὀνομαζόταν ἔτσι Διοπετές· ἢ ὀνόμαζαν Διοπετές τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀρτέμιδας, διότι τάχα τὸ πύλινο ἐκεῖνο κατασκευάσθη ἀπὸ τὸν Δία καὶ δὲν κατασκευάσθη ἀπὸ ἄνθρωπο· ἢ κάποιο ἄλλο ἄγαλμα αὐτῶν ὀνομαζόταν ἔτσι.

«Ἀφοῦ λοιπὸν αὐτὰ εἶναι ἀναντίρρητα, πρέπει νὰ μένετε ἡσυχοὶ καὶ νὰ μὴ κάνετε τίποτε τὸ ἀπερίσκεπτο. Ὅδηγήσατε ἐδῶ αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους πού οὔτε ἱερόσουλοι εἶναι, οὔτε βλασφημοῦν τῇ θεᾷ σας»¹⁷. Ἐπομένως ὅλα ἦταν ψέματα· αὐτὰ δὲ τὰ λέγει πρὸς τὸ λαό, ὥστε καὶ ἐκεῖνοι νὰ γίνουν πιό ἐπιεικεῖς.

«Ἐὰν λοιπὸν ὁ Δημήτριος καὶ οἱ συντεχνίτες τοῦ ἔχουν κάποια κατηγορία ἐναντίον κάποιου, ὑπάρχουν ἡμέρες δικάσιμες καὶ ὑπάρχουν καὶ ἀνθύπατοί· ἄς μηνύσουν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο. Ἐὰν ὁμως ζητᾶτε κάτι ἄλλο αὐτὸ θὰ λυθεῖ στὴ νόμιμη συνέλευση· καθόσον κινδυνεύομε νὰ κατηγορηθοῦμε γιὰ στάση γιὰ τὰ σημερινὰ ἐπεισόδια, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει καμιὰ αἰτία, καὶ ἔτσι δὲν θὰ μπορέσομε νὰ δικαιολογήσομε τὴν ταραχὴ αὐτή, Καί, ἀφοῦ εἶπε αὐτὰ, διέλυσε τὴ συνέλευση»¹⁸. Ὅμιλεῖ γιὰ νόμιμη συνέλευση, διότι κάθε μῆνα γίνονταν τρεῖς νόμιμες συνελεύσεις, ἐνῶ αὐτὴ ἦταν παράνομη. Ἐπειτα καὶ φόβησε αὐτοὺς, λέγοντας, «Κινδυνεύομε νὰ κατηγορηθοῦμε γιὰ στάση». Ἀλλὰ ἄς ἐξετάσομε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ.

«Μετὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ γεγονότα», λέγει, «ὁ Παῦλος ἀποφάσισε, ἐνισχυόμενος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, νὰ περάσει ἀπὸ τὴ Μακεδονία καὶ τὴν Ἀχαΐα καὶ νὰ μεταβεῖ στὰ Ἱεροσόλυμα»¹⁹. Δὲν ἐνεργεῖ ἐδῶ πλέον κατ' ἀνθρώπινο τρόπο, ἀλλὰ μὲ τὸ Πνεῦμα, τὸ ὁποῖο καὶ ἔκρινε ἀναγκαῖο νὰ μεταβεῖ ἐκεῖ. Διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ «ἔθετο», καὶ αὐτὴν τὴν ἔννοια ἔχει ὁ λόγος. Γιὰ ποιὸ λόγο ὁμως στέλνει τὸν

λει Τιμόθεον καὶ Ἔραστον, οὐ λέγει ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ περὶ τούτου εἰπεῖν τὸ «ἐν Πνεύματι». «Διὸ μηκέτι στέγοντες, εὐδοκήσαμεν καταλειφθῆναι ἐν Ἀθήναις μόνοι». Καὶ ὄρα δύο τῶν διακονούντων αὐτῷ ἀπέστειλε, τὴν τε παρουσίαν ἀπαγγεῖλαι καὶ προθυμοτέρους ποιῆσαι. Μάλιστα πάντων τῇ Ἀσίᾳ ἐνδιατρίβει. Εἰκότως ἐκεῖ γὰρ ἦν ἡ πολλὴ φατρία τῶν φιλοσόφων. Καὶ ἐλθὼν, πάλιν αὐτοῖς διελέγετο· καὶ γὰρ πολλὴ ἦν ἐκεῖ ἡ δεισιδαιμονία.

10 «Δημήτριος γὰρ τις», φησὶν, «ἀργυροκόπος, συναθροίσας τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα ἐργάτας, εἶπεν· Ἄνδρες, ἐπίστασθε καὶ θεωρεῖτε καὶ ἀκούετε· οὕτω κατάδηλον ἦν τὸ γινόμενον. «Ὅτι οὗτος», φησὶν, «ὁ Παῦλος πείσας μετέστησεν ἱκανὸν ὄχλον». Ὡστε οὐ
15 βιαίως, εἰ ἔπεισεν· οὕτω δεῖ πείθειν πόλιν. Εἶτα ἐπάγει, ὅπερ αὐτῶν καθήπτετο, ὅτι «οὐκ εἰσὶ θεοὶ οἱ διὰ χειρῶν γινόμενοι». Τί ἐστι τοῦτο; Ἀνατρέπει, φησὶ, τὴν τέχνην τὴν ἡμετέραν. Καὶ ἵνα μὴ ἐννοήσωσι, καὶ εἴπωσιν ὅτι μόνος ἄνθρωπος τοιαῦτα ἰσχύει,
20 καί, εἰ τοσοῦτον ἰσχύει, αὐτῷ δεῖ πείθεσθαι, ἐπήγαγεν· «Ἦν ὅλη ἡ Ἀσία καὶ ἡ οἰκουμένη σέβεται». Τὴν φωνὴν αὐτῶν ὦντο ἐπιτειχίζειν τῷ Πνεύματι τῷ θείῳ, ὄντες παῖδες Ἑλληνες. Ἐκ ταύτης τῆς ἐργασίας, φησὶν, ἡ εὐπορία ἡμῶν ἐστι. Καὶ εἰ ἀπὸ ταύ-
25 τῆς τῆς ἐργασίας εὐπορία ὑμῖν περιγίνεται, πῶς ἔπεισεν ἄνθρωπος εὐτελής; πῶς τοσαύτης ἐκράτησε συνηθείας; τί ποιῶν, ἢ τί λέγων; Οὐκ ἔστι Παύλου, οὐκ ἔστιν ἀνδρός. Καὶ τοῦτο ἀρκεῖ, τὸ εἰπεῖν ὅτι «οὐκ

20. Α' Θεσ. 3, 1
22. Πράξ. 19, 26

21. Πράξ. 19, 24 - 26
23. Πράξ. 19, 27

Τιμόθεο καὶ τὸν Ἐραστο, δὲν τὸ λέγει· ἐγὼ νομίζω ὅτι καὶ γι' αὐτὸ λέγει τὸ «ἐν Πνεύματι». «Γι' αὐτό, ὅταν δὲν μπορέσαμε ν' ἀντέξομε πλέον, ἀποφασίσαμε νὰ μείνομε μόνοι στὴν Ἀθήνα»²⁰. Καὶ πρόσεχε· δύο ἔστειλε ἀπὸ ἐκείνους πού τὸν βοηθοῦσαν, καὶ γιὰ ν' ἀναγγεῖλει τὸν ἐρχομό του ἐκεῖ καὶ γιὰ νὰ τοὺς κάνει πιὸ πρόθυμους. Περισσότερο ἀπὸ παντοῦ διαμένει στὴν Ἀσία. Καὶ πολὺ σωστά· διότι ἐκεῖ ὑπῆρχε ἡ μεγάλη φατρία τῶν φιλοσόφων. Καὶ ἀφοῦ ἦρθε, πάλι μ' αὐτοὺς συζητοῦσε· καθόσον ἦταν μεγάλη ἐκεῖ ἡ δεισιδαιμονία.

«Διότι», λέγει, «κάποιος ὀνομαζόμενος Δημήτριος, κατεργαστῆς τοῦ ἀργύρου, ἀφοῦ συγκέντρωσε ἐκείνους πού ἀσχολοῦνταν μὲ τὴν τέχνη αὐτή, εἶπε· Ἄνδρες, γνωρίζετε καὶ βλέπετε καὶ ἀκοῦτε»²¹· τόσο φανερό ἦταν αὐτὸ πού γινόταν. «Ὅτι αὐτὸς ὁ Παῦλος», λέγει, «ἔπεισε καὶ μετέστρεψε ἄρκετὸ πλῆθος». Ἐπομένως δὲν τὸ ἔκανε μὲ τὴ βία, ἐὰν τοὺς ἔπεισε· ἔτσι πρέπει νὰ πείθει κάποιος τὴν πόλη. Ἐπειτα προσθέτει ἐκεῖνο πού ἔθιγε αὐτούς, ὅτι «Δὲν εἶναι θεοὶ ἐκεῖνοι πού κατασκευάζονται μὲ χέρια ἀνθρώπινα»²². Τί σημαίνει αὐτό; Ἀνατρέπει, λέγει, τὴν τέχνη μας. Καὶ γιὰ νὰ μὴ σκεφθοῦν καὶ ποῦν ὅτι, ἐνῶ εἶναι ἓνας μόνο ἄνθρωπος, κατορθώνει τέτοια σπουδαῖα πράγματα, καί, ἐὰν ἔχει τόση μεγάλη δύναμη, πρέπει σ' αὐτὸν νὰ πιστεύουν, πρόσθεσε· «Τὴν ὁποία λατρεύει ὅλη ἡ οἰκουμένη»²³. Νόμιζαν ὅτι περιτειχίζουσαν τὴ φωνὴ αὐτῶν μὲ τὸ θεῖο Πνεῦμα, ἀφοῦ ἦταν παιδιὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐργασία, λέγει, προέρχεται ἡ εὐημερία μας. Καὶ ἐὰν ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐργασία προέρχεται ἡ εὐημερία σας, πῶς σὰς ἔπεισε ἓνας ἄνθρωπος εὐτελής; πῶς ὑπερίσχυσε μιᾶς τόσο μεγάλης συνήθειας; τί κάμνοντας, ἢ τί λέγοντας; Δὲν εἶναι αὐτὸ ἔργο τοῦ Παύλου, δὲν εἶναι ἔργο ἀνθρώπου. Καὶ εἶναι αὐτὸ ἄρκετό, τὸ νὰ πει δηλαδὴ

εἰσὶ θεοί». Εἰ μὲν οὖν οὕτως εὐφώρατον τὸ τῆς εὐσεβείας, πάλαι καταγνωσθῆναι ἔδει, εἰ δὲ ἰσχυρόν, οὐχ οὕτως ἀναιρεθῆναι ταχέως.

«Οὐ μόνον δέ», φησί, «τοῦτο κινδυνεύει ἡμῖν τὸ
5 μέρος». Ὡς δὴ τί ποτε μείζον λέγων, τοῦτο ἐπήγαγεν.

«Ἀκούσαντες δέ, καὶ γενόμενοι πλήρεις θυμοῦ, ἔκραζον Μεγάλη ἢ Ἄρτεμις Ἐφεσίων». κατὰ πόλιν γὰρ αὐτοῖς ἦσαν θεοί. Καὶ οὕτω διέκειντο, ὡς διὰ τῆς φωνῆς ἀνακτώμενοι τὸ σέβας αὐτῆς, καὶ τὰ γε-
10 νόμενα ἀναλύοντες.

3. Ὅρα ἄτακτον πλῆθος. «Τοῦ δὲ Παύλου», φησί, βουλομένου εἰσελθεῖν εἰς τὸν δῆμον, οὐκ εἶων αὐτὸν οἱ μαθηταί». Ὁ μὲν οὖν Παῦλος ἐβούλετο εἰσελθεῖν δημηγορῆσαι (τοὺς γὰρ διωγμοὺς ἐλάμβανεν εἰς
15 διδασκαλίαν), ἀλλ' οἱ μαθηταὶ οὐκ εἶων αὐτόν. Σκόπει, πόση περὶ αὐτὸν προνοία κέχρηται πανταχοῦ. Καὶ ἐξ ἀρχῆς, αὐτὸν ἐξήγαγον, ὥστε μὴ περὶ τὰ καιρία λαβεῖν τὴν πληγὴν· καίτοι γε ἤκουσαν ὅτι δεῖ καὶ Ρώμην ἰδεῖν, ὅμως κωλύουσιν. Οἰκονομικῶς δὲ προ-
20 αγορεύει, ἵνα μὴ τῷ γενομένῳ θορυβηθῶσιν. Οὕτως οὐδὲ πάσχειν τι αὐτὸν ἐβούλοντο.

«Καὶ τῶν Ἀσιαρχῶν δέ τινες παρεκάλουν αὐτόν», φησί, «μὴ εἰσελθεῖν εἰς τὸ θέατρον». Εἰδότες αὐτοῦ τὴν προθυμίαν, παρεκάλουν οὕτω πάντες αὐ-
25 τὸν ἐφίλουν οἱ πιστοί. Καὶ τίνος ἔνεκεν, φησὶν, ὁ Ἀλέξανδρος ἐβούλετο ἀπολογεῖσθαι; μὴ γὰρ αὐτὸς ἐνεκλήθη; Ὡστε καιρὸν εὔρειν, καὶ τὸ πᾶν καταστρέψαι καὶ ἔκκαῦσαι τοῦ δήμου τὸν θυμόν. Εἶδες θυμόν

ὅτι «Δέν εἶναι θεοί». Ἐάν λοιπόν μπορούσε τόσο εὐκόλα ν' ἀποκαλυφθεῖ ἡ ἀδυναμία τῆς ἀσέβειας, ἔπρεπε πρὶν ἀπὸ πολὺ χρόνον νὰ καταδικασθεῖ, ἐάν δὲ εἶχε μεγάλη ἰσχύ, δέν ἔπρεπε νὰ καταλυθεῖ τόσο σύντομα.

«Δέν κινδυνεύει», λέγει, «μόνο αὐτὸ τὸ μέρος μας»²³. Πρόσθεσε δηλαδὴ αὐτὸ σάν νὰ ἀναφερόταν σὲ κάτι τὸ πολὺ σπουδαῖο.

«Ὅταν τὰ ἄκουσαν αὐτὰ καὶ ἀφοῦ κυριεύθηκαν ἀπὸ πολὺ θυμὸν κραύγαζαν καὶ ἔλεγαν· Εἶναι μεγάλη ἡ Ἄρτέμιδα τῶν Ἐφεσίων»²⁴· διότι σὲ κάθε πόλιν αὐτῶν ὑπῆρχαν θεοί. Καὶ ἔτσι συμπεριφέρονταν, σάν κατὰ κάποιον τρόπο μὲ τὰ λόγια αὐτὰ ποὺ ἔλεγαν νὰ ξαναποκτοῦσαν τὸ σεβασμὸ αὐτῆς καὶ ἀπαλλάσσονταν ἀπὸ τὰ ὅσα συνέβηκαν.

3. Πρόσεχε πλῆθος ἄτακτο. «Ὁ Παῦλος», λέγει, «ἤθελε νὰ εἰσέλθει στὴ συνέλευση, ἀλλὰ δέν τὸν ἄφησαν οἱ μαθητές»²⁵. Ὁ μὲν Παῦλος λοιπόν ἤθελε νὰ εἰσέλθει στὴ συνέλευση καὶ νὰ μιλήσει (διότι ἀπὸ τοὺς διωγμοὺς ἔπαιρνε ἀφορμὴ γιὰ διδασκαλία), ἀλλ' οἱ μαθητές δέν τὸν ἄφηναν. Πρόσεχε πόση φροντίδα δείχνουν παντοῦ γι' αὐτόν. Καὶ ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ τὸν ἔβγαλαν ἔξω, γιὰ νὰ μὴ δεχθεῖ κάποιον θανάσιμον χτύπημα· ἂν καὶ βέβαια ἄκουσαν ὅτι πρέπει νὰ δεῖ καὶ τὴ Ρώμην, ἀλλ' ὅμως τὸν ἐμποδίζουν. Κατ' οἰκονομίαν δὲ προλέγει τὴν ἐπίσκεψήν του στὴ Ρώμην, γιὰ νὰ μὴ ἀνησυχῆσουν μὲ αὐτὸ ποὺ ἐγίνε. Τόσο πολὺ ἤθελαν νὰ μὴ πάθει αὐτὸς κάποιον κακόν.

«Μερικοὶ δὲ ἀπὸ τοὺς Ἀσιάρχες τὸν παρακαλοῦσαν, λέγει, «νὰ μὴ εἰσέλθει στὸ θέατρο»²⁶. Τὸν παρακαλοῦσαν ἐπειδὴ γνώριζαν τὴν προθυμίαν αὐτοῦ· τόσο πολὺ τὸν ἀγαποῦσαν ὅλοι οἱ πιστοί. Καὶ γιὰ ποῖόν λόγον, λέγει, ὁ Ἀλέξανδρος ἤθελε ν' ἀπολογηθεῖ; μήπως αὐτὸς κατηγορήθηκε; Μὲ σκοπὸν νὰ βρεῖ εὐκαιρίαν γιὰ νὰ καταστρέψει τὸ πᾶν καὶ νὰ ἐξάψει τὸ θυμὸν τοῦ λαοῦ. Εἶδες θυμὸν ἄτακτο;

ἄτακτον; Καλῶς καὶ ἐπιτιμητικῶς ὁ γραμματεὺς, «τίς ἐστι», φησὶν, «ὃς οὐ γινώσκει τὴν Ἐφεσίων πόλιν;». Οὕτως εἰπὼν περὶ οὗ ἐφοβοῦντο ὥσει ἔλεγεν· Ὁὐ θεραπεύετε αὐτήν;». Καὶ οὐκ εἶπε, Ἔτις γὰρ ἐστιν, ὃς οὐ γινώσκει τὴν Ἀρτεμιν;», ἀλλὰ «τὴν πόλιν» τὴν ἡμετέραν, θεραπεύων αὐτούς.

«Ἀναντιρρήτων οὖν τούτων ὄντων, δέον ἐστὶν ὑμᾶς κατεσταλμένους ὑπάρχειν». Ταῦτα δῆθεν ἐγκαλεῖ, μονονουχὶ λέγων· Ἔτι τοίνυν ζητεῖτε, ὡς ἀδῆλων ὄντων; φανερόν ὡς ἡ ὕβρις εἰς τὴν θεὸν διαβαίνει'. Πρόσχημα τὴν εὐσέβειαν ἐβούλοντο ποιεῖν τοῦ χρηματισμοῦ. Εἶτα ἡρέμα καθάπτεται αὐτῶν, δεικνὺς ὅτι ἀλογίστως συνῆλθον.

«Καὶ μηδέν», φησί, «προπετεὺς πράττειν». Δεικνὺς ὅτι προπετῶς ἔπραξαν, τοῦτο εἶπεν.

«Εἰ μὲν οὖν Δημήτριος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἔχουσι πρὸς τινα λόγον, ἀνθύπατοί εἰσι». Καὶ τοῦτο λέγει, ἐγκαλῶν καὶ δεικνὺς ὅτι οὐκ ἔδει ἰδιωτικῶν ἐγκλημάτων ἔνεκεν κοινὴν ἐκκλησίαν ποιεῖσθαι.

«Καὶ γὰρ κινδυνεύομεν», φησὶν, «ἐγκαλεῖσθαι». Τούτῳ σφόδρα αὐτοὺς διηπόρησεν.

«Οὐδενὸς αἰτίου», φησὶν, «ὑπάρχοντος, περὶ οὗ δυνησόμεθα λόγον δοῦναι τῆς συστροφῆς ταύτης». Ὅρα πῶς οἱ ἄπιστοι φρονίμως ἀπολογοῦνται, πῶς συνετῶς. Οὕτως ἔσβεσε τὸν θυμὸν ὥσπερ γὰρ ραδίως ἐξάπτεται, οὕτω καὶ ραδίως σβέννυται.

«Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἀπέλυσε τὴν ἐκκλησίαν», φησὶν. Ὅρᾳς τὸν Θεὸν συγχωροῦντα τοὺς πειρασμούς, καὶ διεγείροντα, καὶ ἀφυπνίζοντα τοὺς μαθητὰς τούτοις, καὶ σφοδροτέρους ἐργαζόμενον; Μὴ δὲ καταπί-

27. Πράξ. 19, 35

29. Πράξ. 19, 38

31. Πράξ. 19, 41

28. Πράξ. 19, 36

30. Πράξ. 19, 40

Πολύ σωστά και με τρόπο ἐπιτιμητικό ὁ γραμματέας λέγει, «Ποιὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ δὲν γνωρίζει τὴν πόλη τῶν Ἑφεσίων;»²⁷. Μίλησε ἔτσι γιὰ ἐκεῖνο ποὺ φοβοῦνταν· σὰν νὰ ἔλεγε δηλαδὴ Ἐὐδοκίῳ· Ἐὐδοκίῳ· Καὶ δὲν εἶπε, Ἐὐδοκίῳ· Ποιὸς λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνος ποὺ δὲν γνωρίζει τὴν Ἄρτεμιδα; ἄλλὰ «τὴν πόλη» τὴ δική μας, κολακεύοντας αὐτοῦς.

«Ἐπειδὴ λοιπὸν αὐτὰ εἶναι ἀναντίρρητα, πρέπει νὰ ἡσυχάζετε»²⁸. Μὲ αὐτὰ πράγματι τοὺς κατηγορεῖ, καὶ εἶναι σὰν νὰ λέγει· Τί λοιπὸν ζητᾶτε, σὰν αὐτὸ νὰ μὴ εἶναι φανερό; εἶναι φανερό ὅτι ἡ προσβολὴ γίνεται πρὸς τὴ θεά· Ἦθελαν νὰ παρουσιάσουν τὴν εὐσέβεια σὰν πρόσχημα γιὰ τὴν ἀπόκτηση χρημάτων. Στὴ συνέχεια τοὺς ψέγει μὲ ἤρεμο τρόπο, δείχνοντας ὅτι τελείως ἀπερίσκεπτα συγκεντρώθηκαν.

«Καὶ νὰ μὴ κάμνετε», λέγει, «ἀπερίσκεπτα πράγματα»²⁸. Αὐτὸ τὸ εἶπε γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἐνεργούσαν ἀπερίσκεπτα.

«Ἐὰν λοιπὸν ὁ Δημήτριος καὶ οἱ συντεχνίτες τοῦ ἔχουν κατηγορία ἐναντίον κάποιου, ὑπάρχουν ἀνθύπατοι»²⁹. Καὶ αὐτὸ τὸ λέγει κατηγορώντας τοὺς καὶ δείχνοντας ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ γίνῃ γενικὴ συνέλευσις μὲ ἀφορμὴ ἰδιωτικῆς κατηγορίας.

«Διότι κινδυνεύομε», λέγει, «νὰ κατηγορηθοῦμε»³⁰. Μὲ αὐτὸ δημιούργησε σ' αὐτοῦς πάρα πολὺ μεγάλη ἀπορία.

«Ἐπειδὴ», λέγει, «δὲν ὑπάρχει καμιὰ αἰτία, μὲ τὴν ὁποία νὰ μπορέσομε νὰ δικαιολογήσομε τὴν ταραχὴ αὐτὴ»³⁰. Πρόσεχε πῶς οἱ ἄπιστοι ἀπολογοῦνται φρόνιμα, πῶς ἀπολογοῦνται μὲ σύνεση· Ἐὐδοκίῳ ἔσθησε τὸ θυμὸν τοῦς διότι, ὅπως ἀκριβῶς εὐκόλα ἐξάπτεται, ἔτσι καὶ εὐκόλα σβῆνει.

«Καὶ Ἐπειδὴ εἶπε αὐτὰ διέλυσε», λέγει, «τὴ συνέλευσις»³¹. Βλέπεις τὸ Θεὸ ποὺ ἐπιτρέπει τοὺς πειρασμούς, καὶ διεγείρει καὶ ἀφυπνίζει μὲ αὐτοῦς τοὺς μαθητὰς καὶ τοὺς κάμνει νὰ εἶναι περισσότερο δραστήριοι; Ἄς μὴ λοιπὸν

πτωμεν τοῖς πειρασμοῖς· αὐτὸς γὰρ ποιήσει καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ δύνασθαι ὑπενεγκεῖν. Οὐδὲν οὕτω φίλους ποιεῖ καὶ συγκροτεῖ, ὡς θλίψις· οὐδὲν οὕτω συνδεῖ καὶ ἐπισφίγγει τῶν πιστῶν τὰς ψυχὰς· οὐδὲν ἤ-
 5 μὴν τοῖς διδασκάλοις οὕτω ἐπιτήδειον πρὸς τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα ἀκούεσθαι. Ἐν μὲν γὰρ ἀνέσει τυγχάνων ἀκροατῆς, χαῦνός τε ἐστὶ καὶ ράθυμος, καὶ ἐνοχλεῖσθαι δοκεῖ παρὰ τοῦ λέγοντος, ἐν δὲ θλίψει καὶ στενοχωρία εἰς πολλὴν ἐπιθυμίαν ἀκροᾶσεως
 10 ἐμπίπτει· στενοχωρούμενος γὰρ τὴν ψυχὴν, πανταχόθεν ζητεῖ παραμυθίαν τῆς θλίψεως εὐρεῖν· οὐ μικρὰν δὲ φέρει λόγος παραμυθίαν.

Τί οὖν, φησὶν, οἱ Ἰουδαῖοι; πῶς θλιβόμενοι ἀπὸ τῆς ὀλιγοψυχίας οὐκ ἤκουον; Ὅτι Ἰουδαῖοι ἦσαν,
 15 οἱ αἰεὶ ἀσθενεῖς καὶ ταλαίπωροι ἄλλως τε καὶ ὅτι καὶ ἐκεῖ πολλὴ ἡ θλίψις ἦν, ἡμῖν δὲ περὶ συμμέτρου ὁ λόγος. Ὅρα γὰρ προσεδόκησαν ἀπαλλάττεσθαι τῶν κατεχόντων αὐτοὺς κακῶν ἐκεῖνοι, καὶ μυρίοις περιέπεσον μᾶλλον δεινοῖς· τοῦτο δὲ οὐχ ὡς ἔτυχεν
 20 ἀπορεῖ ψυχὴν. Αἱ θλίψεις ἀποσχίζουσιν ἡμᾶς τῆς συμπαθείας τῆς πρὸς τὸν παρόντα κόσμον· εὐθέως γοῦν τὸν θάνατον αἰτοῦμεν, καὶ οὐκ ἐσμὲν φιλοσώματοι, ὅπερ μέγιστον φιλοσοφίας μέρος ἐστὶ, μὴ κηχηνέναι μηδὲ προσδεδέσθαι τῇ παρούσῃ ζωῇ. Ἡ θλι-
 25 βομένη ψυχὴ οὐ βούλεται περὶ πολλὰ εἶναι, ἀλλ' ἀναπαύσεώς τινος μόνον καὶ ἡσυχίας ἐρᾷ· ἀγαπητὸν αὐτῇ τῶν παρόντων ἀπαλλαγῆναι, κἂν μηδὲν ἕτερον ἦ.

Καθάπερ σῶμα πεπονηκὸς καὶ ταλαιπωρηθὲν οὐκ

χάνομε τὸ θάρρος μας ὅταν ἀντιμετωπίζομε πειρασμούς· διότι αὐτὸς θὰ βοηθήσει νὰ ὑπομείνομε αὐτοὺς μέχρι τὸν τερματισμὸ τους. Τίποτε δὲν κάμνει τόσο πολὺ φίλους καὶ συνενώνει αὐτοὺς, ὅσο ἡ θλίψη· τίποτε δὲν συνδέει καὶ συσφίγγει τόσο πολὺ τίς ψυχές τῶν πιστῶν, τίποτε γιὰ ἐμᾶς τοὺς δασκάλους δὲν εἶναι τόσο κατάλληλο γιὰ ν' ἀκούονται τὰ λεγόμενα ἀπὸ ἐμᾶς, ὅσο ἡ θλίψη. Διότι ὁ ἀκροατὴς ποὺ ζεῖ μὲ ἄνεση, εἶναι νωθρὸς καὶ ἀδιάφορος καὶ νομίζει ὅτι ἐνοχλεῖται ἀπὸ τὸν ὁμιλητὴ, ὅταν ὅμως βρίσκεται μέσα σὲ θλίψη καὶ στενοχώρια καταλαμβάνεται ἀπὸ μεγάλη ἐπιθυμία γιὰ ἀκρόαση· διότι, ἐπειδὴ στενοχωρεῖται ἡ ψυχὴ του, ἀπὸ παντοῦ ζητᾷ νὰ βρεῖ παρηγοριὰ γιὰ τὴ θλίψη του, δὲν εἶναι δὲ μικρὴ ἡ παρηγοριὰ ποὺ παρέχει ὁ λόγος.

Τί λοιπόν, λέγει, μπορούμε νὰ ποῦμε γιὰ τοὺς Ἰουδαίους; πῶς, ἐνῶ ἀντιμετώπιζαν θλίψεις, ἀπὸ ὀλιγοψυχία δὲν ἄκουαν; Διότι ἦταν Ἰουδαῖοι, ποὺ ἦταν πάντοτε πνευματικὰ ἀσθενεῖς καὶ ταλαίπωροι· ἐξ ἄλλου δὲ καὶ διότι καὶ ἐκεῖ ἦταν μεγάλη ἡ θλίψη, ἐνῶ ὁ δικός μας λόγος ἀναφέρεται γιὰ τὴν μὲ μέτρο θλίψη. Διότι πρόσεχε· ἔλπισαν ἐκεῖνοι ὅτι θ' ἀπαλλαχθοῦν ἀπὸ τὰ κακὰ ποὺ τοὺς κατεῖχαν, καὶ κατὰ μεγαλύτερο βαθμὸ περιέπεσαν σὲ ἄπειρα κακὰ· αὐτὸ δὲν δημιουργεῖ τυχαία ἀμφιβολία στὴν ψυχὴ. Οἱ θλίψεις μᾶς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν παρόντα κόσμον· ἀμέσως δηλαδὴ ζητοῦμε τὸ θάνατον, καὶ δὲν εἴμαστε φιλοσώματοι, πράγμα ποὺ ἀποτελεῖ πάρα πολὺ μεγάλο μέρος τῆς εὐσέβειας, τὸ νὰ μὴ προσηλώνεται δηλαδὴ οὔτε νὰ προσδένεται μὲ τὴν παρούσα ζωὴ. Ἡ θλιβόμενη ψυχὴ δὲν θέλει ν' ἀσχολεῖται μὲ πολλὰ πράγματα, ἀλλὰ τῆς ἀρέσει μόνον ἡ ἀνάπαυση καὶ ἡσυχία· ἐπιθυμεῖ ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὰ παρόντα ἐὰν δὲν ὑπάρχει τίποτε ἄλλο.

“Ὅπως ἀκριβῶς σῶμα ποὺ ἔχει πονέσει καὶ ταλαιπω-

ἐρᾶν βούλεται, οὐ γαστρίζεσθαι, ἀλλ' ἀναπαύεσθαι,
 καὶ ἡσυχῇ κείσθαι, οὕτω καὶ ψυχῇ, μυρίοις ταριχευ-
 θεῖσα κακοῖς, πρὸς ἀνάπαυσιν καὶ ἡσυχίαν ἐπιείγεται
 εἶναι. Ἡ ἐν ἀνέσει οὔσα ἐπτόηται, τεθορύβηται, με-
 5 τέωρός ἐστιν, αὕτη δέ, οὐδὲν κεχηγνὸς ἔχουσα οὐδὲ
 διαρρέον, ὅλη συνέσφιγκται καὶ μένει ἀμετεώριστος·
 καὶ ἡ μὲν ἀνδρειοτέρα, ἡ δὲ παιδικωτέρα ἐστί· καὶ ἡ
 μὲν βαρυτέρα, ἡ δὲ κουφοτέρα. Καὶ καθάπερ ἐν πολ-
 λῷ ὕδατι ἐμπεσόν τι κοῦφον σαλεύεται, οὕτω καὶ εἰς
 10 πολλὴν χαρὰν ἐμπεσοῦσα ψυχῇ. Καὶ τὰ μέγιστα δὲ
 ἡμῖν ἁμαρτήματα ἀπὸ πολλῆς ἡδονῆς γεγεννημένα ἴ-
 δοι τις ἄν. Καί, εἰ βούλεσθε, οἰκίας ὑπογράφωμεν
 δύο, τὴν μὲν γαμουῦντων, τὴν δὲ πενθοῦντων, εἰσέλ-
 θωμεν τῷ λόγῳ πρὸς ἑκατέρους, ἴδωμεν τίς τίνος
 15 βελτίων· εὐρεθήσεται γὰρ ἡ τοῦ πενθοῦντος φιλο-
 σοφίας γέμουσα, ἡ δὲ τοῦ γαμουῦντος ἀσχομησύνης.

Ὅρα γάρ· αἰσχρὰ ἐκεῖ ρήματα, γέλως ἄτακτος,
 βήματα ἀτακτότερα, στολὴ καὶ βάδισις ἀσχημοσύνης
 γέμουσα, σχήματα πολλῆς ἀνοίας καὶ μωρίας· καὶ ὁ-
 20 λως οὐδὲν ἕτερον, ἢ πάντα γέλως καὶ κατάγελως τὰ
 ἐκεῖ. Οὐχ ὁ γάμος, λέγω, μὴ γένοιτο! ἀλλὰ τὰ περὶ
 τὸν γάμον. Ἐκβακχεύεται τότε ἡ φύσις, ἄλογα ἀντὶ
 ἀνθρώπων οἱ παρόντες γίνονται, οἱ μὲν ὡς ἵπποι χρε-
 μετίζουσιν, οἱ δὲ ὡς ὄνοι λακτίζουσι· πολλὴ ἢ διά-
 25 χυσις, πολλὴ ἢ διάλυσις, οὐδὲν σπουδαῖον, οὐδὲν

ρηθεῖ δὲν θέλει ν' ἀγαπᾶ, οὔτε νὰ τρώγει, ἀλλὰ ν' ἀναπαύεται καὶ νὰ ἡσυχάζει, ἔτσι καὶ ἡ ψυχὴ ἐκείνη ποὺ ὑπόφερε ἀπὸ ἀμέτρητα κακά, ἐπιθυμεῖ ὑπερβολικὰ νὰ βρεῖ ἀνάπαυση καὶ ἡσυχία. Ἐκείνη ποὺ ζεῖ μὲ ἄνεση, κυριεύεται ἀπὸ φόβο, ἀνησυχεῖ, καὶ ταλαντεύεται, ἐνῶ ἡ ψυχὴ ποὺ ζεῖ μέσα στὶς θλίψεις, ἐπειδὴ δὲν εἶναι προσηλωμένη σὲ τίποτε, οὔτε ἔχει τὰ πράγματα τῆς ζωῆς ποὺ φεύγουν καὶ χάνονται, γίνεται στερεώτερη, καὶ καθίσταται ἀμετακίνητη· καὶ αὕτῃ μὲν γίνεται ἀνδρειότερη, ἐνῶ ἐκείνη περισσότερο παιδαριώτης· ἡ μία γίνεται περισσότερο ἀσάλευτη, ἡ ἄλλη δὲ περισσότερο εὐκολοκίνητη. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάτι τὸ ἀνάλαφρο πέσει μέσα σὲ πολὺ νερὸ ταλαντεύεται, ἔτσι συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ψυχὴ ποὺ βρίσκεται μέσα σὲ μεγάλη χαρὰ. Καὶ τὰ πιὸ μεγαλύτερα ἁμαρτήματα θὰ μπορούσε νὰ διαπιστώσει κάποιος ὅτι ἔχουν συμβεῖ ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ ζοῦσαν μέσα στὶς μεγάλες ἀπολαύσεις. Καί, ἂν θέλετε, ἄς περιγράψομε δύο οἰκίαις, μία ποὺ κάμνει γάμο, ἡ ἄλλη ποὺ πενθεῖ, καὶ ἄς μποῦμε μὲ τὸ λόγο στὴν κάθε μία ἀπ' αὐτές, γιὰ νὰ δοῦμε ποιὸς εἶναι καλύτερος ἀπὸ τὸν ἄλλο· θὰ βρεθεῖ λοιπὸν ἡ οἰκία ἐκείνου ποὺ πενθεῖ γεμάτη ἀπὸ εὐσέβεια, ἐνῶ ἐκείνου ποὺ κάμνει γάμο γεμάτη ἀπὸ ἀπρέπεια.

Πρόσεχε δηλαδὴ· ἐκεῖ ἀκούονται λόγια αἰσχρά, ἐπικρατοῦν γέλια ἄκοσμα, τὰ βήματα εἶναι πολὺ πιὸ ἄκοσμα, ἡ στολὴ καὶ τὸ βάδισμα εἶναι γεμάτα ἀπὸ ἀδιαντροπιά, ἡ ἐμφάνιση ὅλων εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἀνοησία καὶ μωρία, καὶ γενικὰ τίποτε ἄλλο δὲν ἐπικρατεῖ ἐκεῖ, παρὰ γέλια καὶ χλευασμοί. Δὲν λέγω ὅτι ὁ γάμος εἶναι τέτοιος, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη! ἀλλὰ τὰ ὅσα συμβαίνουν στὸ γάμο. Χάνει τότε ἡ ἀνθρώπινη φύση τὴ ντροπὴ, οἱ παραβρισκόμενοι γίνονται ἄλογα ζῶα παρὰ ἄνθρωποι, ἄλλοι μὲν χλιμιντρίζουν σὰν τὰ ἄλογα, ἄλλοι δὲ κλωτσοῦν σὰν τὰ γαῖδούρια· εἶναι μεγάλη ἡ ἀποχαύνωση ποὺ ἐπικρατεῖ, μεγάλη καὶ ἡ παράλυση, τίποτε τὸ σπουδαῖο δὲν συμβαίνει, οὔ-

γένναϊον· πολλή ἐκεῖ τοῦ διαβόλου ἡ πομπή, κύμβα-
λα, αὐλοὶ καὶ ἄσματα, πορνείας γέμοντα καὶ μοιχείας.

Ἄλλ' οὐκ ἐκεῖ, ἔνθα τὸ πένθος, ἀλλὰ πάντα εὐ-
τακτα· πολλή γὰρ ἡ σιγή, πολλή ἡ ἡσυχία, πολλή ἡ
5 καταστολή, οὐδὲν ἄτακτον, οὐδὲν ἄρρυθμον· εἴ τις
τι καὶ ἐφθέγγετο, πάντα φιλοσοφίας γέμοντα ρήμα-
τα ἐφθέγγετο· καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν, ὅτι παρ' ἐκεῖ-
νον τὸν καιρὸν οὐκ ἄνδρες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἰκειοὶ
καὶ γυναῖκες φιλοσοφοῦσι· τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ πέν-
10 θους φύσις. Καὶ δοκοῦσι μὲν παρακαλεῖν τὸν πεν-
θοῦντα, μυρία δὲ φθέγγονται δόγματα, φιλοσοφίας
μεστά· εὐχαὶ εὐθέως ὥστε μέχρι τούτου στήναι, καὶ
ἱκανοὶ οἱ τὸν πεπονηκότα παραμυθούμενοι, καὶ ἀπα-
ριθμήσεις τῶν τοιαῦτα πενθούντων μυρίαί. Τί γὰρ ἐ-
15 στιν ἄνθρωπος; Τῆς φύσεως ἐξέτασις τῆς ἡμετέρας.

4. Τί τοίνυν ἐστὶν ἄνθρωπος; Τοῦ βίου καὶ τῆς
εὐτελείας αὐτοῦ κατηγορία, ἀνάμνησις τῶν ἐν τῷ
μέλλοντι πραγμάτων, τῆς κρίσεως. Ἐκαστος οἰκαδε
ἀναχωρεῖ, ἀπὸ μὲν γάμου λυπούμενος, ὅτι δὴ αὐτὸς
20 μὴ ἐν εὐπραγίᾳ ἐστίν, ἀπὸ δὲ πένθους ἀνειμένος, ὅτι
δὴ μὴ τοιαῦτα ἔπαθε, καὶ τὴν φλεγμονὴν σβέσας ἄ-
πασαν ἀπῆλθεν. Ἄλλὰ τί; θέλεις τὰ δεσμοτήρια καὶ
τὰ θέατρα ἀντεξετάσωμεν; Ὁ μὲν γὰρ θλίψεως, ὁ
δὲ ἡδονῆς τόπος. Φέρε οὖν ἴδωμεν τὰ ἐξ ἑκατέρων
25 συμβαίνοντα. Ἐκεῖ φιλοσοφία πολλή· ἔνθα γὰρ ἀθυ-
μία, καὶ φιλοσοφία πάντως. Ὁ πρὸ τούτου πλου-
τῶν, ὁ μεγάλα φουσῶν καὶ τοῦ τυχόντος ἀνέξεται,

τε τὸ εὐγενικό· μεγάλη εἶναι ἡ πομπώδης ἐπίδειξις τοῦ διαβόλου, κύμβολα, αὐλοὶ καὶ τραγούδια, γεμάτα ἀπὸ πορνεία καὶ μοιχεία.

Ὅμως δὲν συμβαίνουν αὐτὰ ἐκεῖ πού ὑπάρχει τὸ πένθος, ἀλλ' ὅλα εἶναι κόσμια· διότι εἶναι μεγάλη ἡ σιωπὴ πού ἐπικρατεῖ, μεγάλη ἡ ἡσυχία, μεγάλη ἡ σεμνότητα, τίποτε τὸ ἄκοσμο δὲν συμβαίνει, τίποτε τὸ ἀπρεπές· καὶ ἂν κάποιος θὰ ἔλεγε κάτι, ὅλα τὰ λόγια πού θὰ ἔλεγε θὰ ἦταν γεμάτα ἀπὸ μεγάλη φιλοσοφικότητα· καὶ ἄξιθαυμασμοῦ βέβαια εἶναι ὅτι στὴν περίπτωση ἐκείνη δὲν δείχνουν φιλοσοφικότητα μόνο οἱ ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ γυναῖκες· διότι τέτοια εἶναι ἡ φύσις τοῦ πένθους. Καὶ φαίνονται μὲν ὅτι παρηγοροῦν ἐκείνον πού πενθεῖ, διατυπώνουν ὅμως πολλές σκέψεις γεμάτες ἀπὸ φιλοσοφικότητα· δίνονται ἀμέσως εὐχὲς νὰ σταματήσει μέχρις ἐδῶ τὸ κακό, καὶ εἶναι ἀρκετοὶ ἐκείνοι πού παρηγοροῦν ἐκείνον πού ὑποφέρει, καὶ εἶναι ἀμέτρητες οἱ περιπτώσεις παρόμοιων πενθῶν. Διότι τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος; Ἀπόδειξις τῆς φύσεώς μας.

4. Τί λοιπὸν εἶναι ὁ ἄνθρωπος; Ἀπόδειξις τῆς ζωῆς καὶ τῆς εὐτέλειάς του, ἀνάμνησις τῶν πραγμάτων τοῦ μέλλοντος, τῆς μέλλουσας κρίσεως. Ὁ καθένας ἀναχωρεῖ γιὰ τὸ σπίτι του ἀπὸ μὲν τὸ γάμο λυπημένος, διότι δῆθεν αὐτὸς δὲν εὐημερεῖ, ἀπὸ τὸ πένθος δὲ ἤρεμος καὶ ἀφοσιωμένος πρὸς τὸ Θεό, διότι δὲν ἔπαθε παρόμοια κακά, καὶ ἀφοῦ ἔσβησε τὸν πόνο καὶ τὴν ταραχὴν, ἀναχώρησε ἀπὸ ἐκεῖ. Ἀλλὰ τί; θέλεις νὰ ἐξετάσομε τίς φυλακὲς καὶ θέατρα; Διότι ὁ μὲν ἓνας εἶναι τόπος θλίψεως, ὁ δὲ ἄλλος ἡδονῆς. Ἐμπρὸς λοιπὸν ἅς δοῦμε τὰ ὅσα συμβαίνουν στὸ καθένα ἀπὸ τὰ δύο. Στὶς φυλακὲς ὑπάρχει πολλὴ ψυχικὴ ἀταραξία· διότι ὅπου ὑπάρχει λύπη ὅπωςδῆποτε ὑπάρχει καὶ ἀταραξία τῆς ψυχῆς. Ἐκεῖνος πού, πρὶν μπεῖ στὴ φυλακῆν, εἶναι πλούσιος καὶ ὑπερηφανεύεται ὑπερβολικά,

διαλεγομένου πρὸς αὐτόν, τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀθυ-
 μίας καθάπερ τινὸς πυρὸς σφοδροτέρου ἐπιπεσόντος
 αὐτοῦ τῇ ψυχῇ, καὶ μαλάττοντος τὸ σκληρόν· τότε
 ταπεινὸς γίνεται, τότε σκυθρωπός, τότε τῆς μεταβο-
 5 λῆς αἰσθάνεται τῆς βιωτικῆς, τότε καρτερεῖ πρὸς
 πάντα. Ἐν δὲ θεάτρῳ πάντα τὰ ἐναντία, γέλως, αἰ-
 σχρότης, πομπὴ διαβολικὴ, διάχυσις, ἀνάλωμα χρό-
 νου, καὶ δαπάνη ἡμερῶν περιττῆ, ἐπιθυμίας ἀτόπου
 κατασκευή, μοιχείας μελέτη, πορνείας γυμνάσιον, ἀ-
 10 κολασίας διδασκαλεῖον, προτροπὴ αἰσχροτήτος, γέ-
 λωτος ὑπόθεσις, ἀσχημοσύνης παραδείγματα. Ἄλλ' οὐ
 τὸ δεσμωτήριον τοιοῦτον, ἀλλ' ἐκεῖ ταπεινοφροσύνη,
 παράκλησις, φιλοσοφίας προτροπή, ὑπεροψία τῶν
 βιωτικῶν· πάντα πεπάτηται καὶ καταπεφρόνηται, καὶ
 15 καθάπερ παιδίῳ παιδαγωγὸς ὁ φόβος ἐφέστηκε, πρὸς
 πάντα τὰ δέοντα ρυθμίζων αὐτόν.

Ἄλλὰ, εἰ βούλει, πάλιν ἐτέρως ἐξετάσωμεν τοὺς
 αὐτοὺς τόπους. Ἐβουλόμην συντυχεῖν ἀνθρώπῳ, ἀ-
 πὸ θεάτρου κατιόντι, καὶ ἄλλῳ ἀπὸ δεσμωτηρίου ἐ-
 20 ξιόντι, καὶ εἶδες ἂν τοῦ μὲν τὴν ψυχὴν ἐπτοημένην,
 τεθορυβημένην, δεδεμένην ὄντως, τοῦ δὲ ἀνειμένην,
 λελυμένην, ἐπτερωμένην· ὁ μὲν γὰρ ἀπὸ τοῦ θεάτρου
 ἀναχωρεῖ, ταῖς ὄψεσι τῶν ἐκεῖ γυναικῶν προσδεθείς,
 παντὸς σιδήρου χαλεπώτερα φέρων δεσμά, τοὺς τό-
 25 πους τοὺς ἐκεῖ, τὰ ρήματα, τὰ σχήματα, ὁ δὲ ἀπὸ δε-
 σμωτηρίου, πάντων ἀνεθείς, οὐκ ἔτι ἠγήσεται πά-
 σχειν τι δεινόν, τοῖς τῶν ἐτέρων τὰ αὐτοῦ παραβάλ-
 λων· ὅτι οὐ δέδεται, χάριν εἴσεται λοιπόν, καταφρο-
 νήσει τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, πολλοὺς πλου-
 30 τοῦντας ὄρων ἐν συμφοραῖς, πολλὰ καὶ μεγάλα δυνα-

θὰ ἀνεχθεῖ ἐκεῖ καὶ τὸν τυχόντα, καὶ θὰ συνομιλήσει μὲ αὐτόν, ἐπειδὴ ὁ φόβος καὶ ἡ λύπη ἔχουν στὴν ψυχὴ σὰν ἀκριβῶς κάποια φοβερὴ φωτιὰ καὶ μαλακώνουν τὴ σκληρότητά του· τότε γίνεται ταπεινός, τότε θλιμμένος, τότε αἰσθάνεται τὴ μεταβολὴ τῆς ζωῆς, τότε ἀντιμετωπίζει μὲ καρτερίᾳ τὰ πάντα. Στὸ θέατρο ὅμως συμβαίνουν ὅλα τὰ ἀντίθετα, γέλια, αἰσχροτήτα, διαβολικὴ ἐπίδειξη, ἀποχαύωση, σπατάλη τοῦ χρόνου, περιττὴ δαπάνη ἡμερῶν, ὑποκίνηση καὶ ἰκανοποίηση παράλογης ἐπιθυμίας, δημιουργία συνήθειας γιὰ μοιχεῖα, ἄσκηση πορνείας, διδασκαλεῖο ἀκολασίας, προτροπὴ γιὰ αἰσχροτήτα, ἀφορμὴ γιὰ χλευασμό, παραδείγματα ἀδιαντροπιᾶς. Ὅμως δὲν εἶναι τέτοια ἡ φυλακὴ, ἀλλ' ἐκεῖ ὑπάρχει ταπεινοφροσύνη, παρηγοριά, προτροπὴ γιὰ εὐσέβεια, περιφρόνηση τῶν βιωτικῶν· ὅλα ἔχουν ποδοπατηθεῖ καὶ περιφρονηθεῖ, καὶ ἔχει τοποθετηθεῖ ὁ φόβος ὅπως ἀκριβῶς ὁ παιδαγωγός γιὰ τὸ παιδί, κατευθύνοντας αὐτόν πρὸς ὅλα ἐκεῖνα ποὺ πρέπει.

Ἄλλὰ, ἐὰν θέλεις, ἄς ἐξετάσομε πάλι τοὺς τόπους αὐτοὺς καὶ μὲ ἄλλο τρόπο. Θὰ ἤθελα νὰ συναντήσεις ἄνθρωπο ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ τὸ θέατρο, καὶ ἄλλον ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὴ φυλακὴ, καὶ θὰ ἔβλεπες τοῦ μὲν πρώτου τὴν ψυχὴ ταραγμένη, θορυβημένη, πραγματικὰ δεμένη, τοῦ ἄλλου δὲ νὰ εἶναι ἀτάραχη, ἐλεύθερη καὶ ἀναπτερωμένη· διότι ὁ μὲν πρῶτος ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὸ θέατρο δεμένος μὲ τίς μορφές τῶν ἐκεῖ γυναικῶν, φέροντας δεσμὰ φοβερότερα ἀπὸ ὁποιαδήποτε σίδερα, τοὺς ἐκεῖ δηλαδὴ τόπους, τὰ λόγια, τίς μορφές, ἐνῶ ἐκεῖνος ποὺ ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴ φυλακὴ, ἀφοῦ ἐλευθερώθηκε ἀπὸ ὅλα, δὲν θὰ σκεφθεῖ πλέον ὅτι πάσχει κάποιο κακό, ἀντιπαραβάλλοντας τὰ δικά του μὲ τὰ τῶν ἄλλων· ἐπειδὴ εἶναι ἐλεύθερος, θὰ εὐγνωμονεῖ στὸ ἐξῆς, θὰ περιφρονήσει τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, βλέποντας πολλοὺς πλουσίους νὰ βρίσκονται μέσα σὲ συμφορές, νὰ βρίσκονται ἐκεῖ φυλακισμένοι ἂν καὶ

μένους καὶ δεδεμένους ἐκεῖ· κἂν ἀδίκως τι πάθῃ, καὶ πρὸς τοῦτο καρτερήσῃ (καὶ γὰρ καὶ τούτου πολλὰ ἐκεῖ τὰ ὑποδείγματα)· εἰς ἔννοιαν ἐλεύσεται τῆς μελλούσης κρίσεως, καὶ φρίξει, τοὺς τόπους ἐνταῦθα
 5 ὁρῶν· καθάπερ γὰρ ἐνταῦθα, ἐν δεσμοτηρίῳ συγκλεισμένος, ἐπιεικῆς πρὸς πάντας ἐστίν, οὕτω κἀκεῖνοι πρὸ τῆς κρίσεως, πρὸ τῆς μελλούσης ἡμέρας, πρὸς γυναῖκα, πρὸς παιδιά, πρὸς τοὺς οἰκέτας ἔσονται ἐπιεικέστεροι.

10 Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ θεάτρου οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἀηδέστερον ὄψεται τὴν γυναῖκα, καὶ δυσχερῆς πρὸς τοὺς οἰκίους ἔσται, παροξυνθήσεται πρὸς τὰ παιδιά, ἐκθροιωθήσεται πρὸς πάντας. Μεγᾶλα κακὰ τὰ θεάτρα παρασκευάζει ταῖς πόλεσι, μεγᾶλα, καὶ οὐδὲ τοῦτο
 15 ἴσμεν ὅτι μεγᾶλα! Εἰ δὲ οὐκ ἀπεκάμετε, ἐξετάσωμεν καὶ τοὺς τοῦ γέλωτος τόπους, τὰ συμπόσια λέγω, ἔνθα παράσιτοι καὶ κόλακες καὶ πολλὴ ἢ τρυφή, καὶ τόπους ἐτέρους, ἔνθα χωλοὶ καὶ ἀνάπηροι. Πάλιν ἐκεῖ μὲν μέθη καὶ τρυφή καὶ διάχυσις, ἐνταῦ-
 20 θα δὲ τοῦναντίον.

“Ορα καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος, ὅταν φλεγμαίνῃ, ὅταν εὐπαθῇ, ταχίστην ἔχει πρὸς νόσον μετάπτωσιν, ὅταν δὲ κατεσταλμένον ᾖ, οὐχ οὕτως. “Ἰνα δὲ σαφέστερον ὑμῖν ὃ λέγω ποιήσω, ἔστω σῶμα, ἔχον πολὺ αἷμα καὶ
 25 σάρκας πολλὰς καὶ σφριγῶν, τοῦτο καὶ ἀπὸ τῆς τυχούσης τροφῆς πυρετὸν δυνήσεται τεκεῖν, ἂν ἀπλῶς ἀργήσῃ· ἔστω δὲ ἕτερον, λιμῶ μᾶλλον παλαιὸν καὶ

κατόρθωσαν πολλά και μεγάλα πράγματα· και ἂν ἀκόμα πάθει κάτι ἄδικα, και γι' αὐτὸ θὰ δείξει ὑπομονή (καθόσον και αὐτοῦ τοῦ πράγματος εἶναι ἐκεῖ πολλά τὰ παραδείγματα)· θὰ σκεφθεῖ τὴ μέλλουσα κρίση και θὰ φρίξει, βλέποντας ἐδῶ τοὺς τόπους· διότι ὅπως ἀκριβῶς ἐδῶ, κλεισμένος μέσα στὴ φυλακή, εἶναι πρὸς ὄλους γεμάτος καλωσύνη, ἔτσι και ἐκεῖνοι βρισκόμενοι μπροστὰ στὴν κρίση, μπροστὰ στὴ μέλλουσα ἡμέρα, θὰ γίνουν περισσότερο ἐπιεικεῖς πρὸς τὴ γυναῖκα τους, πρὸς τὰ παιδιὰ τους, πρὸς τοὺς δούλους τους.

Ὅμως δὲν βγαίνει ἐκεῖνος ἀπὸ τὸ θέατρο κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, ἀλλὰ θὰ δεῖ τὴ γυναῖκα του μέ περισσότερη ἀποστροφή, θὰ γίνεи πιὸ δύσκολος πρὸς τοὺς δικούς του, θὰ ὀργισθεῖ πρὸς τὰ παιδιὰ του, και θὰ εἶναι ἐξαγριωμένος πρὸς ὄλους. Μεγάλα κακὰ προκαλοῦν τὰ θέατρα στὶς πόλεις, μεγάλα, και οὔτε αὐτὸ γνωρίζομε, ὅτι εἶναι μεγάλα! Ἐάν δὲ δὲν κουρασθήκατε, ἄς ἐξετάσομε και τοὺς τόπους τοῦ γέλιου, ἐννοῶ τὰ συμπόσια, ὅπου ὑπάρχουν οἱ ἄνθρωποι ποὺ ζοῦν σὰν παράσιτα, οἱ κόλακες και μεγάλη ἢ τρυφηλὴ ζωὴ, και ἄλλους τόπους, ὅπου ὑπάρχουν χωλοὶ και ἀνάπηροι. Πάλι ἐκεῖ μὲν ὑπάρχει μέθη και ἀπόλαυση ὑλικῶν ἀγαθῶν και ἀποχαύνωση, ἐνῶ ἐδῶ τὸ ἀντίθετο.

Πρόσεχε και στὴν περίπτωση τοῦ σώματος, ὅταν ὑποφέρει ἀπὸ φλεγμονή, ὅταν ἐπιδίδεται στὶς ἀπολαύσεις, εὐκολα προσβάλλεται ἀπὸ ἀσθένεια, ὅταν ὅμως συγκρατεῖται, δὲν συμβαίνει αὐτὸ τόσο εὐκολα. Γιὰ νὰ σὰς κάνω σαφέστερο αὐτὸ ποὺ λέγω, ἄς ὑποθέσομε ὅτι ὑπάρχει ἓνα σῶμα ποὺ ἔχει πολὺ αἷμα και πολλές σάρκες καθὼς και πολὺ σφρίγος· αὐτὸ και ἀπὸ ὁποιαδήποτε τροφή εἶναι δυνατὸ νὰ δημιουργήσει πυρετό, ἂν ἀπλῶς δὲν ἐργασθεῖ· ἔστω ὅμως ὅτι ὑπάρχει ἓνα ἄλλο, ποὺ βρίσκεται σὲ μεγάλο ἀγῶνα ἐναντίον τῆς πείνας και τῆς θλίψεως, αὐτὸ

θλίψει, τοῦτο δυσάλωτον καὶ δυσκαταγώνιστον πρὸς ἀρρωστίαν. Αἷμα κἂν ὑγιές ἢ ἐν ἡμῖν, τῷ πλήθει πολ-
λάκις νόσον ἔτεκεν· ἂν δὲ ὀλίγον ἢ, κἂν μὴ ὑγιές, εὐ-
κόλως κατεργασθῆναι δύναται.

5 Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ ψυχῆς, ἣ μὲν ἐν ἀνέσει καὶ τρο-
φῇ ὀξύρροπους ἔχει πρὸς ἁμαρτίαν τὰς ὁρμάς καὶ
γὰρ ἀπονοίας ἐγγύς ἢ τοιαύτη ἔστηκε, καὶ ἡδονῆς,
καὶ κενοδοξίας, καὶ φθόνου, καὶ ἐπιβουλῶν, καὶ συ-
κοφαντιῶν· ἀλλ' οὐχ ἢ ἐν θλίψει καὶ αὐταρκείᾳ, ἀλ-
10 λὰ πάντων τούτων ἀπήλλακται. Ἴδου ἡλίκη πόλις
ἡμῖν ἐστὶν ἢ μεγάλη αὕτη. Πόθεν οὖν τίκτεται τὰ
κακά; οὐκ ἀπὸ τῶν πλουτούντων; οὐκ ἀπὸ τῶν χαι-
ρόντων; Τίνες εἰς δικαστήρια ἔλκουσι; τίνες οὐσίας
διασπαθῶσιν; οἱ ταλαίπωροι καὶ ἀπερριμμένοι, ἢ οἱ
15 μεγάλα φουσῶντες καὶ χαίροντες; Οὐκ ἐστὶν ἀπὸ ψυ-
χῆς τεθλιμμένης γενέσθαι τι κακόν. Οἶδεν αὐτῆς τὸ
κέρδος ὁ Παῦλος, διὰ τοῦτό φησιν· «Ἡ θλίψις ὑπο-
μονὴν κατεργάζεται, ἣ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἣ δὲ δο-
κιμὴ ἐλπίδα, ἣ δὲ ἐλπίς οὐ καταισχύνει».

20 Μὴ δὴ καταπίπτωμεν ἐν ταῖς θλίψεσιν, ἀλλ' ἐν
ἅπασιν εὐχαριστῶμεν, ἵνα τι κερδάνωμεν μέγα, ἵνα
εὐδοκιμήσωμεν παρὰ τῷ Θεῷ, τῷ τὰς θλίψεις συγ-
χωροῦντι. Μέγα θλίψις ἀγαθόν, καὶ τοῦτο ἀπὸ τῶν
παιδῶν τῶν ἡμετέρων μανθάνομεν· χωρὶς γὰρ θλίψε-
25 ως οὐδὲν ἂν μάθοι χρήσιμον. Ἡμεῖς δὲ μᾶλλον αὐ-
τῶν δεόμεθα θλίψεων· εἰ γὰρ ἐκεῖνα, τῶν παθῶν ἡ-

είναι δυσκολονίκητο καὶ δυσκολοκατάβλητο ἀπὸ τὴν ἀρρώστια. Καὶ ἂν ἀκόμα τὸ αἷμα μας εἶναι ὑγιές, πολλές φορές ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης ποσότητος προξενεῖ ἀσθένεια· ἂν ὅμως εἶναι λίγο, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν εἶναι ὑγιές, μπορεῖ εὐκόλα νὰ ἐκτελέσει τὸ ἔργο του.

Τὸ ἴδιο συμβαίνει λοιπὸν καὶ μὲ τὴν ψυχὴ· ἐκείνη μὲν ποῦ ζεῖ μὲ ἀνέσεις καὶ κάνει ἀπολαυστικὴ ζωὴ, εὐκόλα οἱ ὀρμές της κλίνουν πρὸς τὴν ἀμαρτία· καθόσον ἢ παρόμοια ψυχὴ βρίσκεται κοντὰ στὸν παραλογισμό, καὶ κατευθύνεται ἀπὸ τὴν ἡδονή, τὴ ματαιοδοξία, τὸ φθόνο, τὶς ἐπιβουλές καὶ τὶς συκοφαντίες· ὅμως δὲν συμβαίνει τὰ ἴδιο μὲ ἐκείνη ποῦ ζεῖ μέσα στὴ θλίψη καὶ τὴν αὐτάρκεια, ἀλλ' εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ ὅλα αὐτά. Κοίταξε ποιά εἶναι ἡ πόλις μας αὐτὴ ἢ μεγάλη. Ἐκείνη ποῦ προέρχονται τὰ κακά; Δὲν προέρχονται ἀπὸ τοὺς πλούσιους; δὲν προέρχονται ἀπὸ ἐκείνους ποῦ ἀπολαμβάνουν ἐκεῖνα ποῦ ἐπιθυμοῦν; Ποιοὶ σύρουν στὸ δικαστήρια; ποιοὶ κατασπαταλοῦν περιουσίες; οἱ ταλαίπωροι καὶ περιφρονημένοι, ἢ ἐκεῖνοι ποῦ ὑπερηφανεύονται ἀφάνταστα καὶ εὐφραίνονται μὲ τὰ ὑλικά ἀγαθὰ; Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ συμβεῖ κάποιο κακὸ ἀπὸ ψυχὴ καταθλιμμένη. Γνώριζε ὁ Παῦλος τὸ κέρδος αὐτῆς, γι' αὐτὸ λέγει· «Ἡ θλίψη δημιουργεῖ ὑπομονή, ἢ ὑπομονὴ δοκιμασμένο χαρακτήρα, ὁ δοκιμασμένος χαρακτήρας ἐλπίδα, ἢ δὲ ἐλπίδα δὲν δείχνει περιφρόνηση»²².

Ἄς μὴ χάνομε λοιπὸν τὸ θάρρος μας ὅταν βρισκόμαστε μέσα στὶς θλίψεις, ἀλλὰ σ' ὅλες τὶς περιπτώσεις ἄς εὐχαριστοῦμε τὸ Θεό, γιὰ ν' ἀποκομίζομε κάποιο κέρδος, γιὰ νὰ σημειώσομε πνευματικὴ προκοπὴ κοντὰ στὸ Θεό, ποῦ ἐπιτρέπει τὶς θλίψεις. Εἶναι μεγάλο ἀγαθὸ ἢ θλίψη, καὶ αὐτὸ τὸ διαπιστώνομε ἀπὸ τὰ παιδιά μας· διότι χωρὶς θλίψη δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μάθουν τίποτε τὸ χρήσιμο. Ἄλλ' ἐμεῖς χρειαζόμαστε τὶς θλίψεις περισσότερο ἀπ' αὐτά· διότι, ἐὰν ἐκεῖνα διαπράττουν σφάλματα, ἐνῶ ἡρεμοῦν

ρεμούντων αὐτοῖς, σφάλλει, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς, καὶ
 μάλιστα τοσοῦτοις συνεχόμενοι. Ἄλλ' ἡμᾶς μᾶλλον
 παιδαγωγοὺς ἔχειν ἐχρῆν (παρὰ μὲν γὰρ τῶν παι-
 δων τὰ ἁμαρτήματα οὐκ ἂν μεγάλα γένοιτο, παρὰ δὲ
 5 ἡμῶν σφόδρα μεγάλα), παιδαγωγὸς δὲ ἡμῶν ἡ θλι-
 ψις.

Μήτε οὖν ἐπισπώμεθα αὐτήν, καὶ παροῦσαν γεν-
 ναίως φέρωμεν, ἀεὶ μυρίων οὔσαν ἀγαθῶν αἰτίαν,
 ἵνα καὶ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ ροπῆς ἀπολαύσωμεν, καὶ
 10 τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἐν
 Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ
 ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ νῦν καὶ
 ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

τὰ πάθη σ' αὐτά, πολὺ περισσότερο ἔμεϊς, καὶ μάλιστα τὴ στιγμὴ πού ἐνοχλούμαστε ἀπὸ τόσα πάθη. Ἔπρεπε ἔμεϊς πολὺ περισσότερο νὰ ἔχομε παιδαγωγούς (διότι ἀπὸ μὲν τὰ παιδιὰ δὲν θὰ ἦταν δυνατὸ νὰ διαπραχθοῦν μεγάλα ἁμαρτήματα, ἀπὸ ἑμᾶς ὅμως πᾶρα πολὺ μεγάλα), παιδαγωγός μας δὲ εἶναι ἡ θλίψη.

Οὔτε λοιπὸν νὰ προκαλοῦμε αὐτήν, καὶ ὅταν εἶναι παρούσα νὰ τὴν ὑποφέρομε γενναῖα, διότι πάντοτε εἶναι αἰτία ἀμέτρητων ἀγαθῶν, ὥστε καὶ τὴν ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ βοήθεια ν' ἀπολαύσομε, καὶ τὰ ἀγαθὰ πού ἐπιφυλάσσονται γιὰ ἐκείνους πού ἀγαποῦν αὐτόν, ἐξ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου μας, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰῶνων. Ἄμην.

Ο Μ Ι Λ Ι Α Μ Γ'

(Πράξ. 20, 1 - 17)

«Μετὰ δὲ τὸ παύσασθαι τὸν θόρυβον προσκαλεσάμενος ὁ Παῦλος τοὺς μαθητάς, καὶ ἀσπασάμενος ἐξῆλθε πορευθῆναι εἰς τὴν Μακεδονίαν».

5 1. Ἐδει πολλῆς παρακλήσεως ἀπὸ τῆς ταραχῆς ἐκείνης. Τοῦτο δὴ καὶ ποιεῖ, καί, ἵνα παρακαλέσῃ τοὺς μαθητάς, ἔρχεται εἰς Μακεδονίαν, εἶτα εἰς τὴν Ἑλλάδα. Καὶ ὅτι σφόδρα αὐτοὺς παρεκάλεσεν, ἄκουε.

10 «Διελθὼν δὲ τὰ μέρη ἐκεῖνα, καὶ παρακαλέσας αὐτοὺς λόγῳ πολλῷ, ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ποιήσας τε μῆνας τρεῖς, γενομένης αὐτῷ ἐπιβουλῆς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, μέλλοντι ἀνάγεσθαι εἰς τὴν Συρίαν, ἐγένετο γνώμη τοῦ ὑποστρέφειν διὰ Μακεδονίας.

15 Συνείπετο δὲ αὐτῷ ἄχρι τῆς Ἀσίας Σώπατρος Βεροιαῖος, Θεσσαλονικέων δὲ Ἀρίσταρχος καὶ Σεκοῦνδος καὶ Γάιος Δερβαῖος καὶ Τιμόθεος, Ἀσιανοὶ δὲ Τυχικὸς καὶ Τρόφιμος. Οὗτοι προελθόντες ἔμενον ἡμᾶς ἐν Τρωάδι». Πάλιν διώκεται ὑπὸ Ἰουδαίων,
20 καὶ ἔρχεται εἰς Μακεδονίαν. Πῶς δὲ τὸν Τιμόθεον Θεσσαλονικέα φησὶν; Οὐ τοῦτο λέγει, ἀλλὰ, ἔλαβον, φησὶν, οὗτοι εἰς τὴν Τρωάδα, προοδοποιούντες αὐτῷ'.

«Ἡμεῖς δὲ ἐξεπλεύσαμεν μετὰ τὰς ἡμέρας τῶν
25 Ἀζύμων ἀπὸ Φιλίππων, καὶ ἦλθομεν πρὸς αὐτοὺς

Ο Μ Ι Λ Ι Α Μ Γ'

(Πράξ. 20, 1 - 17)

«Όταν σταμάτησε ό θόρυβος ό Παῦλος κάλεσε τούς μαθητές, τούς άποχαιρέτησε και ἔφυγε για νά μεταβεί στη Μακεδονία»¹.

1. Χρειαζόταν πολλή παρηγοριά έξ αίτίας τῆς ταραχῆς ἐκείνης. Αυτό λοιπόν και κάμνει, και, για νά παρηγορήσει τούς μαθητές, ἔρχεται στη Μακεδονία, και στη συνέχεια στην Ἑλλάδα. Και τὸ ὅτι τούς παρηγόρησε πάρα πολύ, ἄκουε.

Ἄφοῦ πέρασε ἀπό τὰ μέρη ἐκεῖνα και στήριξε τούς πιστούς μέ πολλές ὁμιλίες του, ἦρθε στην Ἑλλάδα. Και ἀφοῦ ἔμεινε ἐκεῖ τρεῖς μῆνες, ἐνῶ ἐπρόκειτο νά πλεύσει στη Συρία, ἔγινε συνωμοσία ἐναντίον του ἀπό τούς Ἰουδαίους, και γι' αὐτὸ ἀποφάσισε νά ἐπιστρέψει μέσω τῆς Μακεδονίας, τὸν συνόδευαν δέ μέχρι τὴν Ἀσία ὁ Σώπατρος ἀπό τὴ Βέροια, ἀπό τούς Θεσσαλονικεῖς ὁ Ἀρίσταρχος και ὁ Σεκουῦνδος, ὁ Γάϊος ἀπό τὴ Δέρβη, ὁ Τιμόθεος, και οἱ Ἀσιάτες Τυχικὸς και Τρόφιμος. Αὐτοὶ ἔφυγαν ἐνωρίτερα και μᾶς περίμεναν στην Τρωάδα»². Πάλι διώχνεται ἀπό τούς Ἰουδαίους και ἔρχεται στη Μακεδονία. Πῶς δέ ὀνομάζει τὸν Τιμόθεο Θεσσαλονικέα; Δὲν λέγει αὐτὸ, ἀλλά, Ἔφθασαν, λέγει, αὐτοὶ πιὸ μπροστὰ στην Τρωάδα, προετοιμάζοντάς του τὴν ὁδὸ'.

«Ἐμεῖς δέ ἀναχωρήσαμε μέ πλοῖο ἀπό τούς Φιλίππους μετά τίς ἡμέρες τῆς ἐορτῆς τῶν Ἀζύμων, και ἤρ-

εἰς τὴν Τρωάδα ἄχρις ἡμερῶν πέντε, οὗ διετρίψα-
 μεν ἡμέρας ἑπτὰ»· καὶ γὰρ τὰς ἑορτὰς ἐμοὶ δοκεῖ
 σπουδάζειν αὐτὸν ποιεῖν ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσιν.
 Ἐκ τῶν Φιλίππων ἐκπλεῖ, ἔνθα τὰ κατὰ τὸ δεσμωτή-
 5 ριον ἐγένετο. Τρίτον δὲ τοῦτο εἰς Μακεδονίαν ἐπα-
 νῆλθε, καὶ πολλὰ μαρτυρεῖ τοῖς Φιλιππησίοις, διὸ καὶ
 ἐνδιατρίβει ἐκεῖ.

«Ἐν δὲ τῇ μιᾷ τῶν Σαββάτων, συνηγμένων τῶν
 μαθητῶν κλάσαι ἄρτον, ὁ Παῦλος διελέγετο αὐτοῖς,
 10 μέλλων ἐξιέναι παρέτεινέ τε τὸν λόγον μέχρι μεσο-
 νυκτίου». Ὅρα πῶς πάντα πάρεργα ἦν τοῦ κηρύ-
 γματος. Πεντηκοστῇ τότε ἦν, καὶ Κυριακῇ ἦν, ὁ δὲ
 καὶ μέχρι μεσονυκτίου τὴν διδασκαλίαν ἐκτείνει· οὗ-
 τω τῆς τῶν μαθητῶν σωτηρίας ἐφίετο, ὅτι οὐδὲ τὴν
 15 νύκτα ἐσίγα, ἀλλὰ τότε μᾶλλον διελέγετο, ἅτε ἡσυ-
 χίας οὔσης. Ὅρα πῶς καὶ πολλὰ διελεγέτο καὶ παρ'
 αὐτὸν τοῦ δείπνου τὸν καιρὸν. Ἄλλὰ συνετάραξε τὴν
 ἑορτὴν ὁ διάβολος, οὗ μὴν ἴσχυσε, βαπτίσας τὸν ἄ-
 κροατὴν ὑπνω κατενεγκῶν. Καὶ ὅπως συμβαίνει, ἤρ-
 20 μῆνευσεν ἐπαγαγῶν.

«Ἦσαν δὲ λαμπάδες ἱκαναὶ ἐν τῷ ὑπερώῳ, οὗ
 ἤμεν συνηγμένοι. Καθήμενος δὲ τις νεανίας, ὀνόμα-
 τι Εὐτυχος, ἐπὶ τῆς θυρίδος, καταφερόμενος ὑπνω
 βαθεῖ, διαλεγόμενου τοῦ Παύλου ἐπὶ πλεῖον, κατε-
 25 νεχθεὶς ὑπὸ τοῦ ὑπνου, ἔπεσεν ἀπὸ τοῦ τριστέγου
 κάτω, καὶ ἤρθη νεκρός. Καταβὰς δὲ ὁ Παῦλος ἐπέ-
 πεσεν ἐπ' αὐτῷ, καὶ συμπεριλαβὼν αὐτόν, εἶπε· Μὴ
 θορυβεῖσθε· ἡ γὰρ ψυχὴ αὐτοῦ ἐν αὐτῷ ἐστίν. Ἄ-
 ναβὰς δὲ, καὶ κλάσας ἄρτον καὶ γευσάμενος, ἐφ' ἰ-

3. Πράξ. 20, 6

4. Πράξ. 20, 7

θαμε καὶ συναντήσαμε αὐτοὺς στὴν Τρωάδα μέσα σὲ πέντε ἡμέρες, καὶ μείναμε ἐκεῖ ἑπτὰ ἡμέρες»². διότι ἔχω τὴ γνώμη ὅτι φρόντιζε τίς ἑορτές νὰ τίς ἑορτάζει στίς μεγάλες πόλεις. Ἄναχωρεῖ μὲ πλοῖο ἀπὸ τοὺς Φιλίππους, ὅπου συνέβηκαν τὰ σχετικά μὲ τὴν ἐκεῖ φυλακὴ. Αὐτὴ εἶναι ἡ τρίτη φορὰ πού ἦρθε στὴ Μακεδονία, καὶ παρέχει πολλές διαβεβαιώσεις στοὺς Φιλιππησίους, γι' αὐτὸ καὶ μένει ἐκεῖ.

«Κατὰ τὴν πρώτη δὲ ἡμέρα τῆς ἐβδομάδας καὶ ἐνῶ οἱ μαθητὲς ἦταν συγκεντρωμένοι γιὰ τὴν κλάση τοῦ ἄρτου, ὁ Παῦλος τοὺς μιλοῦσε, διότι ἐπρόκειτο ν' ἀναχωρήσει, παρέτεινε δὲ τὴν ὁμιλία μέχρι τὰ μεσάνυχτα»⁴. Πρόσεχε πῶς ὅλα ἦταν γι' αὐτὸν δευτερεύουσας σημασίας μπροστὰ στὸ κήρυγμα. Πεντακοστὴ ἦταν τότε, καὶ μάλιστα Κυριακὴ, αὐτὸς ὅμως παρατείνει τὴ διδασκαλία μέχρι τὰ μεσάνυχτα· τόσο πολὺ ποθοῦσε τὴ σωτηρία τῶν μαθητῶν, ὥστε οὔτε τὴ νύχτα σταματοῦσε τὴν ὁμιλία, ἀλλὰ τότε πολὺ περισσότερο μιλοῦσε, ἐπειδὴ ὑπάρχει ἡσυχία. Πρόσεχε πῶς καὶ πολλές ὁμιλίαι ἔκαμνε καὶ κατὰ τὴν ὥρα ἀκόμη τοῦ δείπνου. Ἄλλὰ συντάρραξε ὁ διάβολος τὴν ἑορτὴ, βυθίζοντας τὸν ἀκροατὴ στὸν ὕπνο καὶ ρίχνοντάς τον κάτω, χωρὶς ὅμως νὰ κατορθώσει ἐκεῖνο πού ἠθελε. Καὶ πῶς συνέβηκε τὸ γεγονός τὸ ἐρμήνευσε προσθέτοντας τὰ ἑξῆς.

«Ὑπῆρχαν ἀρκετὲς λαμπάδες στὸ ὑπερῶο, ὅπου εἴμασταν συγκεντρωμένοι. Κάποιος δὲ νέος, πού ὀνομαζόταν Εὐτυχός, καὶ καθόταν στὸ παράθυρο, κυριεύθηκε ἀπὸ βαθειὰ νύστα, ἐπειδὴ ὁ Παῦλος παρέτεινε τὴν ὁμιλία του, καὶ βυθίσθηκε σὲ βαθὺ ὕπνο, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ πέσει κάτω ἀπὸ τὸν τρίτο ὄροφο, τὸν σήκωσαν δὲ νεκρό. Ἄφοῦ ὅμως κατέβηκε ὁ Παῦλος, ἔσκυψε ἐπάνω του καί, ἀφοῦ τὸν ἀγκάλιασε, εἶπε· Μὴν ἀνησυχεῖτε· διότι ἡ ψυχὴ του βρίσκεται μέσα του. Κατόπιν ἀνέβηκε ἐπάνω, ἔκανε τὴν

κανόν τε ὁμιλήσας ἄχρις αὐγῆς, οὕτως ἐξῆλθεν. Ἡ-
γαγον δὲ τὸν παῖδα ζῶντα, καὶ παρεκλήθησαν οὐ με-
τρίως».

Θέα δέ μοι τὸ θέατρον ὅπως ἦν συγκεκροτημένον
5 («συνηγμένων γὰρ τῶν μαθητῶν», φησί), καὶ τὸ ση-
μεῖον οἶον («ἐπὶ θυρίδος» γάρ, φησὶν, «ἐκάθητο», καὶ
ἄνωρὶ τῶν νυκτῶν). τοσοῦτος ἦν ὁ πόθος τῆς ἀκροά-
σεως. Αἰσχυρθῶμεν ἡμεῖς, μηδὲ ἐν ἡμέρᾳ τοῦτο ποι-
οῦντες. Ἀλλὰ Παῦλος διελέγετο, φησί, τότε. Τί λέ-
10 νεις; Καὶ νῦν Παῦλος διαλέγεται, μᾶλλον δὲ οὐδὲ
τότε Παῦλος οὐδὲ νῦν, ἀλλ' ὁ Χριστός, καὶ οὐδεὶς
ἀκούει. Οὐχὶ θυρίς ἐστὶ νῦν, οὐ πείνα, οὐχ ὕπνος
ἐνοχλεῖ, καὶ ὅμως οὐκ ἀκούομεν οὐ στενοχωρία τό-
που, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν. Καὶ τὸ δὴ θαυ-
15 μαστόν, ὅτι, καίτοι νεανίας ἐκεῖνος ὢν, οὐκ ἦν ρά-
θυμος, καί, ὕπνω καταφερόμενος, οὐκ ἀπέστη, οὐδὲ
ἔδεισε τὸν κίνδυνον μὴ κατενεχθῆ. Εἰ δὲ καὶ νυστά-
ξας κατέπεσε, μὴ θαυμάσης οὐ γὰρ ἀπὸ ραθυμίας
ἐνύσταξεν, ἀλλ' ἀπὸ ἀνάγκης φύσεως. Σὺ δέ μοι
20 θέα ὅτι οὕτως ἔξεον τῇ προθυμίᾳ, ὅτι καὶ ἐν τριστέ-
γῳ ἦσαν οὐπω γὰρ ἦν ἡ ἐκκλησία.

«Μὴ θορυβεῖσθε», φησὶν «ἡ γὰρ ψυχὴ αὐτοῦ ἐν
αὐτῷ ἐστίν». Οὐκ εἶπεν, Ἐγερῶ γὰρ
αὐτόν, ἀλλὰ τί; «Μὴ θορυβεῖσθε». Ὅρα τὸν ἄτυφον
25 καὶ παρακλητικόν.

«Ἀναβὰς καὶ κλάσας», φησὶν, «ἄρτον καὶ γευ-
σάμενος». Τοῦτο διέκοψε τὸν λόγον, οὐ μὴν ἔβλα-
ψεν. Ὅρᾳς τοῦ δειπνοῦ τὸ ἀπέριττον; «Καὶ γευσά-
μενος», φησὶν, «ἐφ' ἱκανόν τε ὁμιλήσας ἄχρις αὐ-
30 γῆς, οὕτως ἐξῆλθεν». Ὅρᾳς πῶς διενυκτέρευον;

5. Πράξ. 20, 8 - 12

6. Πράξ. 20, 10

7. Πράξ. 20, 11

κλάση τοῦ ἄρτου, ἔφαγε, καί, ἀφοῦ μίλησε γιά ἀρκετό χρόνο καί μέχρι τήν αὐγή, ἀναχώρησε. Πῆραν δέ τὸ νέο ζωντανὸ καί παρηγορήθηκαν πάρα πολὺ»⁵.

Πρόσεχε ὅμως σὲ παρακαλῶ πῶς ἦταν συναθροισμένοι οἱ ἀκροατές (διότι, λέγει, «Ἦταν συγκεντρωμένοι οἱ μαθητές»), καί ποιὸ ἦταν τὸ μέρος (διότι, λέγει, «Καθόταν στὸ παράθυρο», καί σὲ πολὺ προχωρημένη ὥρα τῆς νύχτας) τόσο μεγάλος ἦταν ὁ πόνθος τους γιά τήν ἀκρόαση τοῦ θείου λόγου. Ἦς νιώσομε ντροπὴ ἐμεῖς ποὺ δέν τὸ κάνομε αὐτὸ οὔτε καί τήν ἡμέρα. Ἄλλά, λέγει, τότε μιλοῦσε ὁ Παῦλος. Τί λές; Καί τώρα ὁ Παῦλος ὁμιλεῖ, ἢ καλύτερα οὔτε τότε μιλοῦσε ὁ Παῦλος οὔτε καί τώρα, ἀλλ' ὁ Χριστός, καί κανένας δέν ἀκούει. Δέν καθόμαστε τώρα σὲ παράθυρο, οὔτε πείνα ὑπάρχει, οὔτε ὕπνος ἐνοχλεῖ, καί ὅμως δέν ἀκοῦμε· δέν ὑπάρχει στενότητα χώρου, οὔτε τίποτε ἄλλο παρόμοιο. Καί τὸ ἀξιοθαύμαστο βέβαια εἶναι, ὅτι, ἂν καί ἐκεῖνος ἦταν νέος, δέν ἦταν ἀδιάφορος, καί, ἂν καί κυριεύθηκε ἀπὸ ὕπνο, δέν ἔφυγε, οὔτε φοβήθηκε τὸν κίνδυνο μήπως πέσει κάτω. Ἐὰν δέ νύσταξε καί ἔπεσε, μὴ ἀπορεῖς· διότι δέν νύσταξε ἀπὸ ἀδιαφορία, ἀλλὰ ἀπὸ φυσικὴ ἀνάγκη. Σὺ ὅμως σὲ παρακαλῶ πρόσεχε ὅτι τόσο θερμὴ ἦταν ἡ προθυμία τους, ἀφοῦ ἦταν συγκεντρωμένοι στὸν τρίτο ὄροφο· διότι δέν ὑπῆρχε ἀκόμα ἡ ἐκκλησία.

«Μὴν ἀνησυχεῖτε», λέγει· «διότι ἡ ψυχὴ του βρίσκεται μέσα του»⁶. Δέν εἶπε, Ἦ ἀναστηθεῖ, διότι θὰ τὸν κάνω καλὰ ἐγώ, ἀλλὰ τί; «Μὴν ἀνησυχεῖτε». Πρόσεχε τὴν ἔλλειψη ὑπερηφάνειας καί τὴν παρηγοριὰ ποὺ δίνει.

«Ἀφοῦ ἀνέβηκε ἐπάνω, ἔκανε», λέγει, «τὴν κλάση τοῦ ἄρτου καί ἔφαγε»⁷. Αὐτὸ διέκοψε τὸ λόγο, ἀλλ' ὅμως δέν ἔβλαψε. Βλέπεις τοῦ δείπνου τὴν ἀπλότητα; «Καί ἀφοῦ ἔφαγε», λέγει, «καί τοὺς μίλησε γιά πολλὴ ὥρα καί μέχρι τὴν αὐγή, ἀναχώρησε μετὰ»⁷. Βλέπεις πῶς διανυ-

Τοιαῦται αἱ τράπεζαι ἦσαν, ὡς νήφοντας πάλιν ἀπέναι τοὺς ἀκροατάς, καὶ πρὸς ἀκρόασιν εἶναι ἐπιτηδείους. Τί κυνῶν διαφέρομεν ἡμεῖς; Ὁρᾶτε πόσον τὸ διάφορον;

5 «Ἦγαγον δὲ τὸν παῖδα ζῶντα, καὶ παρεκλήθησαν οὐ μετρίως». Σφόδρα παρακαλοῦνται, ὅτι τε ζῶντα ἀπέλαβον, ὅτι τε σημεῖον γέγονεν.

«Ἡμεῖς δέ, προσελθόντες ἐπὶ τὸ πλοῖον, ἀνήχθημεν εἰς τὴν Ἴασσον, ἐκεῖθεν μέλλοντες ἀναλαμβάνειν
10 τὸν Παῦλον· οὕτω γὰρ ἦν διατεταγμένος, μέλλων αὐτὸς πεζεύειν. Ὡς δὲ συνέβαλεν ἡμῖν εἰς τὴν Ἴασσον, ἀναλαβόντες αὐτὸν ἦλθομεν εἰς Μυτιλήνην». Πολλαχοῦ τῶν μαθητῶν ὁ Παῦλος χωρίζεται· ἰδοὺ γὰρ πάλιν αὐτὸς μὲν πεζεύει, ἐκεῖνοι δὲ τῷ πλοίῳ ἀνάγονται,
15 τὸ μὲν κουφότερον ἐκείνοις ἐπιτρέπων, τὸ δὲ ἐπιπονώτερον αὐτὸς αἰρούμενος. Ἐπέζηεν, ἅμα καὶ πολλὰ οἰκονομῶν, ἅμα καὶ παιδεύων μηδὲ αὐτοὺς χωρίζεσθαι αὐτοῦ.

«Κἀκεῖθεν ἀποπλεύσαντες τῇ ἐπαύριον, κατην-
20 τήσαμεν ἀντικρὺ Χίου· τῇ δὲ ἑτέρα παρελάβομεν εἰς Σάμον, καὶ μείναντες ἐν Τρωγυλίῳ, τῇ ἐχομένη ἦλθομεν εἰς Μίλητον». Ὁρα πῶς, ἐπειγομένου τοῦ Παύλου, ἀνάγονται, καὶ οὐ χρονοτριβοῦσιν, ἀλλὰ παρέρχονται τὰς νήσους.

25 «Ἐκρινε γὰρ ὁ Παῦλος παραπλευσαι τὴν Ἐφεσον, ὅπως μὴ γένηται αὐτῷ χρονοτριβῆσαι ἐν τῇ Ἀσίᾳ· ἔσπευδε γάρ, εἰ δυνατὸν ἦν αὐτῷ, τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς γενέσθαι εἰς Ἱεροσόλυμα». Τίς ἦ ἐπειξίς αὕτη; Οὐ διὰ τὴν ἑορτήν, ἀλλὰ διὰ τὸ πληθ-
30 θος. Ἄμα καὶ τούτῳ Ἰουδαίους ἐπήγετο, ὡς δὴ τι-

8. Πράξ. 20, 12

10. Πράξ. 20, 15 - 16

9. Πράξ. 20, 13 - 14

11. Πράξ. 20, 16

κτέρευσαν; Τέτοια ἦταν τὰ φαγητὰ τῶν τραπεζῶν, ὥστε νὰ ἀναχωροῦν πάλι οἱ ἀκροατές ἔχοντας τὴν πνευματικὴ τους διαύγεια καὶ νὰ εἶναι κατάλληλοι ν' ἀκούσουν τὸ θεῖο λόγο. Τί διαφέρομε ἐμεῖς ἀπὸ τὰ σκυλιά; Βλέπετε πόση εἶναι ἡ διαφορά;

«Πῆραν δὲ τὸν νέο ζωντανὸ καὶ παρηγορήθηκαν πολὺ»⁸. Παρηγοροῦνται πάρα πολὺ, καὶ διότι τὸν πῆραν ζωντανό, καὶ διότι συνέβηκε τὸ θαῦμα.

«Ἐμεῖς δὲ πήγαμε στὸ πλοῖο καὶ ἀποπλεύσαμε στὴν Ἄσσο, ἀπὸ ὅπου ἐπρόκειτο νὰ παραλάβομε τὸν Παῦλο· ἔτσι εἶχε συνεννοηθεῖ, διότι αὐτὸς θὰ πήγαινε πεζός. Ὄταν μᾶς συνάντησε στὴν Ἄσσο, τὸν πήραμε στὸ πλοῖο καὶ μεταθήκαμε στὴ Μιτυλήνη»⁹. Σὲ πολλές περιπτώσεις ὁ Παῦλος ἀποχωρίζεται ἀπὸ τοὺς μαθητές· νὰ λοιπὸν πάλι αὐτὸς μὲν πηγαίνει πεζός, ἐνῶ ἐκεῖνοι ἀναχωροῦν μετὰ τὸ πλοῖο, καὶ τὸ μὲν ἐλαφρότερο τὸ παραχωρεῖ σ' ἐκείνους, ἐνῶ ὁ ἴδιος προτιμᾷ τὸ πιὸ κοπιαστικό. Πήγαινε πεζός, καὶ ρυθμίζοντας συγχρόνως πολλὰ, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος διδάσκοντας αὐτοὺς νὰ μὴ ἀποχωρίζονται ἀπ' αὐτόν.

«Ἀπὸ ἐκεῖ ἀποπλεύσαμε τὴν ἐπόμενη ἡμέρα καὶ φθάσαμε ἀντίκρου στὴ Χίο· τὴν ἄλλη ἡμέρα πλησιάσαμε τὴ Σάμο, καὶ μείναμε στὸ Τρωγύλιο, τὴν δὲ ἐπόμενη ἡμέρα ἤρθαμε στὴ Μίλητο»¹⁰. Πρόσεχε πῶς ἀποπλέουν, ἐπειδὴ βιάζεται ὁ Παῦλος, καὶ δὲν χρονοτριβοῦν, ἀλλὰ προσπερνοῦν τὰ νησιά.

«Διότι ὁ Παῦλος εἶχε ἀποφασίσει νὰ προσπεράσομε τὴν Ἐφεσο, ὥστε νὰ μὴ χρονοτριβήσομε στὴν Ἀσία· διότι βιαζόταν, γιὰ νὰ βρῖσκεται, ἐὰν τοῦ ἦταν δυνατό, τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς στὰ Ἱεροσόλυμα»¹¹. Ποιὸ σκοπὸ εἶχε αὐτὴ ἡ βιασύνη; Δὲν βιαζόταν γιὰ τὴν ἐορτὴ, ἀλλὰ γιὰ τὸ πλῆθος. Ἀφ' ἐνός μὲν ἔπειθε μὲ αὐτὸ τοὺς Ἰουδαίους, διότι φαινόταν ὅτι τιμᾷ τις ἐορτές, ἀφ' ἐτέρου

μῶν τὰς ἐορτάς, καί, τοὺς ἐχθροὺς ἐλεῖν βουλόμενος, ἅμα ἔσπευδε τὸν λόγον καθεῖναι. "Ορα γοῦν οἶον γέγονε κέρδος, πάντων παρόντων ἄλλως δέ, ἵνα μὴ διὰ τοῦτο ἀμεληθῇ τὰ κατὰ τὴν Ἔφεσον, ὠκονόμησε ἐ-
5 τέρως. Ἄλλ' ἴδωμεν ἄνωθεν τὰ εἰρημένα.

2. «Καὶ ἀσπασάμενος», φησί, «τοὺς μαθητάς, ἐξ-
ἦλθε πορευθῆναι εἰς Μακεδονίαν, καί, παρακαλέσας
αὐτοὺς λόγῳ πολλῷ, ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα». Καὶ
τούτῳ πάλιν ἀνεκτήσατο, ἱκανὴν διδούς παραμυθίαν.
10 "Ορα πανταχοῦ διὰ λόγων τὸ πᾶν κατορθοῦντα, οὐ
διὰ σημείων.

«Μέλλοντα δέ», φησὶν, «ἀνάγεσθαι εἰς τὴν Συρί-
αν». Συνεχῶς ἡμῖν αὐτὸν δείκνυσιν ἐπειγόμενον εἰς
τὴν Συρίαν. Τὸ δὲ αἴτιον ἡ Ἐκκλησία ἦν καὶ τὰ Ἰε-
15 ροσόλυμα· οὕτως εἶχε πόθον καὶ τὰ ἐκεῖ κατορθοῦν.
Καὶ τοι οὐ μεγάλη ἡ Τρωάς ἐστι, τί οὖν ἡμερῶν ἀ-
ριθμὸν ἑπτὰ ἐν αὐτῇ ποιοῦσι; Μεγάλη ἴσως ἦν κατὰ
τοὺς πιστούς. Καὶ ἡμέρας δὲ διατρίψας ἑπτὰ, τῇ ἐ-
πιούσῃ τὴν νύκτα ἀνάλωσεν εἰς τὴν διδασκαλίαν· οὐ-
20 τω δυσαποσπάστως καὶ αὐτὸς αὐτῶν εἶχε, καὶ αὐ-
τοὶ αὐτοῦ.

«Συνηγμένων δέ», φησί, «τῶν μαθητῶν κλάσαι
ἄρτον». Πρὸς αὐτὸν τὸν καιρὸν, ᾧ ἐνεδείκνυτο πει-
νήν (καὶ οὐκ ἦν ἄκαιρον), ἀρχὴν δὲ λόγος λαβὼν πα-
25 ρετάθη ὥστε οὐ προηγουμένως εἰς διδασκαλίαν κα-
θήκειν, ἀλλὰ συνῆλθον μὲν κλάσαι ἄρτον, ἐμπεσόν-
τος δὲ λόγου, παρέτεινε τὴν διδασκαλίαν. "Ορα πῶς
καὶ τῇ τραπέζῃ τοῦ Παύλου πάντες ἐκοινώνουν. Ἐ-
μοὶ δοκεῖ καὶ παρὰ τὴν τράπεζαν αὐτὸν καθήμενον
30 διαλέγεσθαι, παιδεύοντα ἡμᾶς πάντα τὰ λοιπὰ πά-

12. Πράξ. 20, 1 - 2

13. Πράξ. 20, 3

14. Πράξ. 20, 7

βιαζόταν νὰ κηρύξει τὸ λόγο, θέλοντας νὰ κερδίσει τοὺς ἐχθρούς. Πρόσεχε λοιπὸν ποιὸ κέρδος προέκυψε, ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἦταν ὅλοι παρόντες· ἄλλωστε δέ, γιὰ νὰ μὴ παραμεληθοῦν τὰ προβλήματα τῆς Ἐφέσου, τακτοποίησε τὸ πράγμα κατ' ἄλλο τρόπο. Ἀλλὰ ἄς ἐξετάσομε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ.

2. «Ἄφοῦ», λέγει, «ἀποχαιρέτησε τοὺς μαθητές, ἔφυγε γιὰ νὰ μεταβεῖ στὴ Μακεδονία, καὶ ἀφοῦ στήριξε τοὺς πιστοὺς μὲ πολλὰς ὁμιλίαις, ἦρθε στὴν Ἑλλάδα»¹². Καὶ μ' αὐτὸ πάλι τοὺς ἐνίσχυσε, παρέχοντας σ' αὐτοὺς μεγάλη παρηγοριά. Πρόσεχε παντοῦ πού ὅλα τὰ κατορθώνει μὲ τοὺς λόγους του καὶ ὄχι μὲ θαύματα.

«Ἐνῶ ἐπρόκειτο», λέγει, «νὰ πλεύσει στὴ Συρία»¹³. Συνέχεια μᾶς παρουσιάζει αὐτὸν νὰ ἐπιθυμεῖ καὶ νὰ βιάζεται νὰ μεταβεῖ στὴ Συρία. Ἡ δὲ αἰτία ἦταν ἡ Ἐκκλησία καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα· τόσο πολὺ ποθοῦσε νὰ σημειώσουν προκοπὴ καὶ τὰ ἐκεῖ πράγματα. "Ἄν καὶ βέβαια ἡ Τρωάδα δὲν ἦταν μεγάλη, γιὰτὶ λοιπὸν ἔμειναν σ' αὐτὴν ἑπτὰ ἡμέρες; "Ἴσως ἦταν μεγάλη σὲ ἀριθμὸ πιστῶν. Καὶ ἐνῶ ἔμεινε ἐκεῖ ἑπτὰ ἡμέρες, τὴν ἐπόμενη ἡμέρα τὴν πέρασε στὴ διδασκαλία· τόσο στενὰ συνδεδεμένος ἦταν αὐτὸς μὲ ἐκείνους καὶ ἐκεῖνοι μὲ αὐτόν.

«Ἐνῶ δὲ ἦταν συγκεντρωμένοι», λέγει, «οἱ μαθητές γιὰ τὴν κλάση τοῦ ἄρτου»¹⁴. Κατὰ τὴν ὥρα ἐκείνη πού φυσικὸ ἦταν νὰ πεινοῦν (καὶ δὲν ἦταν ἀκατάλληλη στιγμή), ἀφοῦ ἄρχισε ἡ ὁμιλία, παρατάθηκε· ἐπομένως δὲν ἦρθαν ἐκεῖ μὲ σκοπὸ ἀπὸ προηγουμένως γιὰ διδασκαλία, ἀλλὰ συγκεντρώθηκαν μὲν γιὰ τὴν κλάση τοῦ ἄρτου, ἐπειδὴ ὅμως συνέπεσε νὰ παρεμβληθεῖ ἡ ὁμιλία, παρέτεινε τὴ διδασκαλία. Πρόσεχε πῶς ὅλοι συμμετεῖχαν στὴν τράπεζα τοῦ Παύλου. Ἐχω τὴ γνώμη ὅτι αὐτὸς διδάσκει καὶ ἐνῶ κάθεται δίπλα στὴν τράπεζα τοῦ φαγητοῦ, διδάσκοντάς μας ὅλα τὰ ὑπόλοιπα νὰ τὰ θεωροῦμε δευτερεύοντα.

ρεργα ἡγεῖσθαι. Ὑποτυπώσατέ μοι τὸν οἶκον ἐκεῖνον, ἔνθα λαμπάδες ἦσαν, ἔνθα ὄχλος, ἔνθα Παῦλος, μέσος ὢν, διελέγετο, ἔνθα καὶ τὰς θυρίδας πολλοὶ κατελάμβανον καὶ τῆς σάλπιγγος ἀκοῦσαι ἐκείνης, 5 καὶ τὸ πρόσωπον τὸ χάριεν θεάσασθαι, τί εἰκὸς εἶναι τοὺς διδασκομένους, καὶ πόσῃν καρποῦσθαι τὴν ἡδονήν;

Τίνος δὲ ἔνεκεν ἐν νυκτὶ διελέγετο; Ἐπειδὴ ἔμελλεν ἐξιέναι, καὶ οὐκ ἔτι ὄραν αὐτοὺς λοιπόν· ἀλλὰ τοῦτο μὲν αὐτοῖς οὐ λέγει, ἅτε ἀσθενεστέροις οὔσι, τοῖς δὲ ἄλλοις ἔλεγεν. Ἄμα δὲ αὐτοὺς καὶ τὸ γενόμενον σημεῖον διὰ παντὸς ἐποίει μεμνηῖσθαι τῆς ἐσπέρας ἐκείνης. Πολλὴ ἡ ἡδονὴ τῶν ἀκροατῶν, ὅτι καὶ ἐγκοπεῖσα ἐπετάθη μᾶλλον, ὥστε ὑπὲρ τοῦ δι- 15 δασκάλου ἡ πτώσις γέγονεν· ἄλλως τε καὶ πᾶσιν ἔμελλεν ἐκεῖνος ἐπιτιμᾶν τοῖς ραθύμοις, ὁ διὰ τοῦτο ἀποθανῶν, ἵνα Παῦλον ἀκούσῃ. Καὶ τίνος ἔνεκεν, φησί, καταλέγει ἕκαστα, καὶ ποῦ ἦλθον, καὶ ποῦ ἀπῆλθον, καὶ ποῦ μὲν ἐνδιέτριβε, τίνα δὲ παρέπλεε μέ- 20 ρη; Ἴνα δείξῃ τέως σχολαιότερον αὐτὸν πλέοντα, καὶ τοῦτο ἀνθρωπίνως, καὶ παραπλέοντα.

«Ἐκρινε γάρ παραπλεῦσαι τὴν Ἐφεσον, ἵνα μὴ γένηται αὐτῷ, φησί, χρονοτριβῆσαι ἐν τῇ Ἀσίᾳ». Καλῶς οὐ γὰρ ἠδύνατο, γενόμενος ἐκεῖ, παραπλεῦ- 25 σαι, ἐπειδὴ οὐκ ἐβούλετο λυπηῖσθαι τοὺς μένειν ἀξιούοντας αὐτόν. Ἡ τοίνυν τοῦτό ἐστιν εἰπεῖν, καὶ ὅτι ἐσπούδαζεν. «Ἐσπευδε γάρ», φησὶν, «εἰ δυνατὸν ἦν αὐτῷ, τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ποιῆσαι ἐν Ἱεροσολύμοις». Ὡστε καὶ διὰ τοῦτο μένειν οὐκ ἦν δυ- 30 νατόν. Ὅρα καὶ ἀνθρωπίνως αὐτὸν κινούμενον, καὶ

15. Πρόξ. 20, 16

16. Πρόξ. 20, 16

Ζωγραφείστε μου τὴν οἰκία ἐκείνη, μέσα στὴν ὁποία ὑπῆρχαν λαμπάδες, πλῆθος πολὺ, ὁ Παῦλος νὰ εἶναι στὴ μέση καὶ νὰ διδάσκει, πολλοὶ νὰ ἔχουν ἀνεβεῖ καὶ στὰ παράθυρα γιὰ ν' ἀκούσουν τὴ σάλπιγγα ἐκείνη καὶ νὰ δοῦν τὸ πρόσωπο ἐκεῖνο τὸ γεμάτο ἀπὸ χάρη· τί πιὸ φυσικὸ ἦταν νὰ ὑπάρχουν ἐκεῖ οἱ διδασκόμενοι, καὶ πόση θὰ ἦταν ἡ εὐχαρίστηση ποὺ ἀπολάμβαναν;

Γιὰ ποιὸ λόγο μιλοῦσε τὴ νύχτα; Ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ φύγει καὶ δὲν θὰ τοὺς ἔβλεπε πλέον στὸ ἐξῆς· ἀλλ' αὐτὸ μὲν δὲν τὸ λέγει σ' αὐτούς, ἐπειδὴ ἦταν πνευματικὰ πιὸ ἀσθενεῖς, τὸ ἔλεγε ὅμως στοὺς ἄλλους. Συγχρόνως δὲ καὶ τὸ θαῦμα ποὺ ἔγινε ἔκαμνε αὐτούς νὰ θυμοῦνται γιὰ πάντα τὴν ἑσπέρα ἐκείνη. Μεγάλῃ ἦταν ἡ εὐχαρίστηση τῶν ἀκροατῶν, ἡ ὁποία, ἂν καὶ διακόπηκε, αὐξήθηκε ἀκόμα πιὸ πολὺ, ἐπομένως ἡ πτώση εὐνόησε τὸ δάσκαλο· ἄλλωστε ἐκεῖνος ἐπρόκειτο νὰ ἐπιτιμᾷ ὅλους τοὺς ἀδιάφορους, ὁ ὁποῖος γι' αὐτὸ πέθανε, γιὰ ν' ἀκούσει δηλαδὴ τὸν Παῦλο. Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο, λέγει, ἀναφέρει ὅλα, καὶ ποῦ δηλαδὴ ἦρθαν, καὶ ποῦ ἀναχώρησαν, καὶ ποῦ μὲν διέμενε, ποῖα δὲ μέρη παρέπλεε; Γιὰ νὰ δείξει κατ' ἀρχὴν ὅτι αὐτὸς ἔπλεε μὲ μεγάλη ἀργοπορία, καὶ αὐτὸ ὀφειλόταν στὸν ἀνθρώπινο παράγοντα, γι' αὐτὸ καὶ προσπερνοῦσε ὀρισμένα μέρη.

«Διότι ἀποφάσισε νὰ προσπεράσει τὴν Ἔφεσο γιὰ νὰ μὴ χρονοτριβῆσει», λέγει, «στὴν Ἀσία»¹⁵. Πολὺ καλὰ· διότι δὲν μπορούσε, ἐρχόμενος ἐκεῖ, νὰ ἀποπλεύσει, ἐπειδὴ δὲν ἤθελε νὰ λυπήσει ἐκείνους ποὺ ἐπιθυμοῦσαν ὑπερβολικὰ νὰ μείνει αὐτὸς ἐκεῖ. Ἡ λοιπὸν αὐτὸ μπορούμε νὰ ποῦμε, καὶ ἀκόμα ὅτι βιαζόταν νὰ φθάσει. «Διότι», λέγει, «βιαζόταν νὰ βρῆσθεταί στὰ Ἱεροσόλυμα, ἐὰν τοῦ ἦταν δυνατό, τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς»¹⁶. Ὡστε καὶ γι' αὐτὸ δὲν ἦταν δυνατό νὰ μένει. Πρόσεχε αὐτὸν ποὺ κινεῖται καὶ ἀπὸ ἀνθρώπινα κίνητρα, καὶ ἐπιθυμεῖ καὶ θιά-

ἐπιθυμοῦντα καὶ σπεύδοντα καὶ οὐκ ἐπιτυγχάνοντα
πολλάκις. Διὰ τοῦτο δὲ ταῦτα γίνεται, ἵνα μὴ νομί-
σωμεν ὅτι ὑπὲρ φύσιν ἦν τὴν ἀνθρωπίνην· οἱ γὰρ
ἄγιοι καὶ μεγάλοι ἄνδρες ἐκεῖνοι τῆς μὲν φύσεως τῆς
5 αὐτῆς ἡμῖν ἐκοινώνουν, τῆς δὲ προαιρέσεως οὐκέτι,
διὸ καὶ πολλὴν ἐπεσπῶντο τὴν χάριν.

“Ὅρα γοῦν πόσα καὶ ἀφ’ ἑαυτῶν οἰκονομοῦσι.
Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγεν· «Ἴνα μὴ δῶμεν προσκοπὴν
τοῖς βουλομένοις»· καὶ πάλιν· «Ἴνα μὴ μωμηθῆ ἢ δια-
10 κονία ἡμῶν». Ἴδου καὶ βίος ἄληπτος, καὶ πολλὴ ἡ
συγκατάβασις. Τοῦτο οἰκονομία λέγεται, τὸ εἰς ἀ-
κρότητα εἶναι καὶ ὕψους ἀρετῆς, καὶ ταπεινοφροσύ-
νης συγκαταβάσεως. Καὶ ἄκουε πῶς ὁ ὑπερβαίνων
τὰ παραγγέλματα τοῦ Χριστοῦ, οὗτος πάλιν πάντων
15 ταπεινότερος ἦν. «Πᾶσι πάντα γέγονα», φησὶν, «ἵνα
πάντας κερδήσω». Ὁ αὐτὸς καὶ εἰς κινδύνους ἑαυ-
τὸν ἐνέβαλε, καθὼς ἐτέρωθί φησιν· «Ἐν ὑπομονῇ
πολλῇ, ἐν θλίψεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν στενοχωρίαις, ἐν
πληγαῖς, ἐν φυλακαῖς». Καὶ πολὺς ἦν αὐτοῦ ὁ πό-
20 θος, ὁ περὶ τὸν Χριστόν. “Ἄν γὰρ τοῦτο μὴ ἦ, πάντα
περιττά, καὶ τὰ τῆς οἰκονομίας καὶ τοῦ ἀλήπτου βί-
ου καὶ τοῦ παρακεκινδυνευμένου. «Τίς ἀσθενεῖ», φη-
σί, «καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐ-
γὼ πυροῦμαι;».

25 3. Ταῦτα, παρακαλῶ, καὶ ἡμεῖς μιμώμεθα τὰ ρή-
ματα, καὶ εἰς κινδύνους ρίπτωμεν ἑαυτοὺς διὰ τοὺς
ἀδελφοὺς τοὺς ἡμετέρους. Κἂν πῦρ ἦ, κἂν σίδηρος,
ρῖπον σαυτὸν, ἀγαπητέ, ἵνα σοῦ τὸ μέλος ἐξέλῃς ρῖ-
πον, μὴ φοβηθῆς. Μαθητῆς εἰ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ διὰ
30 τοὺς ἀδελφοὺς τὴν ψυχὴν θέντος· συμμαθητῆς Παύ-

17. Β' Κορ. 6, 3

19. Β' Κορ. 6, 4 - 5

18. Α' Κορ. 9, 22

20. Β' Κορ. 11, 29

Ζεται και πολλές φορές δέν τὸ κατορθώνει. Γι' αὐτὸ γίνονται αὐτά, γιὰ νὰ μὴ νομίσομε ὅτι ἦταν πάνω ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη φύση· διότι οἱ ἅγιοι καὶ μεγάλοι ἐκεῖνοι ἄνδρες εἶχαν μὲν τὴν ἴδια φύση μὲ ἐμᾶς, ὄχι ὅμως καὶ τὴν ἴδια προαίρεση, γι' αὐτὸ καὶ ἀπολάμβαναν σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ.

Πρόσεχε λοιπὸν πόσα καὶ ἀπὸ μόνοι τους ρυθμίζουν. Γι' αὐτὸ καὶ ἔλεγε· «Γιὰ νὰ μὴ δώσομε καμιὰ ἀφορμὴ προσκόμματος σ' ἐκείνους ποὺ θέλουν»¹⁷· καὶ πάλι· «Γιὰ νὰ μὴ δυσφημισθεῖ τὸ ἔργο ποὺ ἐπιτελοῦμε»¹⁷. Νὰ καὶ τρόπος ζωῆς ἄμεμπτος, καὶ μεγάλη συγκατάβαση. Αὐτὸ ὀνομάζεται οἰκονομία, τὸ νὰ βρίσκεται κανεὶς στὸ ἀκρότατο σημεῖο καὶ ὕψος τῆς ἀρετῆς καὶ νὰ κατεβαίνει στὸ τελευταῖο σημεῖο τῆς ταπεινοφροσύνης. Καὶ ἄκου πῶς ἐκεῖνος ποὺ ξεπερνοῦσε τὰ παραγγέλματα τοῦ Χριστοῦ, αὐτὸς πάλι ἦταν ὁ πιὸ ταπεινὸς ἀπὸ ὅλους. «Σ' ὅλους ἔγινα τὰ πάντα γιὰ νὰ κερδίσω ὅλους»¹⁸. Ὁ ἴδιος καὶ σὲ κινδύνους ἔρριξε τὸν ἑαυτό του, καθὼς σὲ ἄλλο σημεῖο λέγει· «Δείχνοντας μεγάλη ὑπομονὴ στὶς θλίψεις, τὶς ἀνάγκες, στὶς στενοχώριες, στὶς μαστιγώσεις, στὶς φυλακίσεις»¹⁹. Καὶ ἦταν μεγάλος ὁ πόθος του γιὰ τὸν Χριστό. Διότι ἂν δέν ὑπάρχει αὐτό, ὅλα εἶναι περιττὰ καὶ τὰ τῆς οἰκονομίας, καὶ τοῦ ἐνάρετου τρόπου ζωῆς καὶ τοῦ ριψοκινδυνεύματος. «Ποιὸς ἀσθενεῖ», λέγει, «καὶ δέν ἀσθενῶ ἐγώ; ποιὸς σκανδαλίζεται καὶ ἐγὼ δέν κατακαίομαι ἀπὸ τὴ θλίψη;»²⁰.

3. Αὐτὰ τὰ λόγια, παρακαλῶ, ἄς μιμούμαστε καὶ ἐμεῖς, καὶ ἄς ριψοκινδυνεύομε γιὰ χάρη τῶν ἀδελφῶν μας. Καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι φωτιά, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι σίδηρος, ρίψου, ἀγαπητέ, γιὰ νὰ σώσεις τὸ μέλος σου· ρίψου, μὴ φοβηθεῖς. Μαθητῆς εἶσαι τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος θυσίασε τὴν ψυχὴ του γιὰ τοὺς ἀδελφούς· συμμαθητῆς εἶσαι τοῦ Παύ-

λου, τοῦ μυρία ἐλομένου παθεῖν δεινὰ διὰ τοὺς ἐ-
 χθρούς, διὰ τοὺς πολεμοῦντας αὐτῶ· ἐμπλήσθητι ζή-
 λου, μίμησαι τὸν Μωσέα. Εἶδεν ἀδικούμενον καὶ ἤ-
 μυνε, κατεφρόνησε τρυφῆς βασιλικῆς, καὶ γέγονε
 5 διὰ τοὺς καταπονουμένους φυγᾶς, πλανήτης, ἔρη-
 μος συγγενῶν καὶ οἰκίας· ἐν ἀλλοτρίᾳ διετέλεσε το-
 σοῦτον χρόνον, καὶ οὐκ ἐμέμπατο ἑαυτῶ, οὐδὲ εἶπε·
 'Τί τοῦτο; βασιλείας κατεφρόνησα, τιμῆς τοσαύτης
 καὶ δόξης· εἰλόμην ἀμῦναι τοῖς ἀδικουμένοις, καὶ πε-
 10 ρεῖδεν ὁ Θεός, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐπανήγαγέ με ἐπὶ
 τὴν προτέραν τιμὴν, ἀλλὰ καὶ τεσσαράκοντα ἔτη ἐν
 ἀλλοτρίᾳ διάγω. Καλῶς γε· οὐ γὰρ τοὺς μισθοὺς ἀπέ-
 λαβον'. 'Ἄλλ' οὐδὲν τούτων εἶπεν, οὐδὲ ἐνενόησεν.

Οὕτω καὶ σύ· κἂν κακόν τι πάθης ἀγαθοποιῶν,
 15 κἂν ἐπὶ πολὺν χρόνον, μὴ σκανδαλίζου, μηδὲ θορυ-
 βοῦ· πάντως ἀποδώσει σοι τὴν ἀμοιβὴν ὁ Θεός. "Ο-
 σω ἂν χρονίζῃ ἢ ἀντίδοσις, τοσοῦτω οἱ τόκοι ἐπιτεί-
 νονται. Οὐκοῦν ἔχωμεν ψυχὴν συμπαθητικὴν, ἔχω-
 μεν διάνοιαν εἰδυῖαν συναλγεῖν· μηδὲν ἔστω παρ' ἡ-
 20 μῖν ὤμόν, μηδὲν ἀπάνθρωπον. Κἂν μηδὲν δυνηθῆς
 εἰσενεγκεῖν, δάκρυσον, στέναξον, ἄλγησον ἐπὶ τοῖς
 γινομένοις· οὐδὲ ταῦτά σοι ἔσται εἰκῆ. Εἰ τοῖς ὑπὸ
 τοῦ Θεοῦ κολαζομένοις δικαίως συναλγεῖν χρή, πολ-
 λῶ μᾶλλον τοῖς ὑπὸ ἀνθρώπων ἀδίκως πάσχουσιν.
 25 «Οὐκ ἐξῆλθον», φησὶν, «Αἶνὰν κόψασθαι οἶκον ἐχό-
 μενον αὐτῆς· λήφονται ὀδύνην ἀνθ' ὧν ὠκοδόμησαν
 εἰς καταγέλωτα». Τοῦτο ἐγκαλεῖ ὁ Ἰεζεκιήλ, ὅτι οὐ
 συνήλγησαν.

Τί λέγεις, ὦ προφήτα; ὁ Θεός κολάζει, καὶ γὰρ
 30 συναλγήσω τοῖς κολαζομένοις; Ναί· τοῦτο γὰρ αὐ-

λου, πού προτίμησε νὰ πάθει κακὰ γιὰ τοὺς ἐχθρούς, γιὰ ἐκείνους πού πολεμοῦσαν αὐτόν· γέμισε ἀπὸ ζῆλο, μιμήσου τὸν Μωυσῆ. Εἶδε ἀδικούμενο καὶ τὸν ὑπερασπίσθηκε, περιφρόνησε τὴ βασιλικὴ ἀπολαυστικὴ ζωὴ, καὶ ἔγινε γιὰ χάρη τῶν καταπονεμένων φυγᾶς, περιπλανώμενος, καὶ στερήθηκε τοὺς συγγενεῖς καὶ τὸ σπίτι του· πέρασε τόσο χρόνο ζώντας σὲ ξένη χώρα, καὶ οὔτε μέμφθηκε τὸν ἑαυτό του, οὔτε εἶπε· Ἰατί γίνεται αὐτό; περιφρόνησα τὴ βασιλεία, τόση τιμὴ καὶ δόξα· προτίμησα νὰ βοηθήσω τοὺς ἀδικουμένους, καὶ μὲ παρέβλεψε ὁ Θεός, καὶ ὄχι μόνο δὲν μὲ ἐπανεφερε στὴν προηγούμενη τιμὴ, ἀλλὰ καὶ σαράντα χρόνια ζῶ σὲ ξένη χώρα. Πολὺ καλὰ λοιπόν· διότι δὲν ἀπόλαυσα τοὺς μισθοὺς· Ὅμως τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶπε, οὔτε σκέφθηκε.

Ἔτσι καὶ σὺ καὶ ἂν ἀκόμα πάθεις κάποιο κακὸ ἐνῶ κάνεις τὸ καλὸ, καὶ ἂν ἀκόμα γιὰ πολὺ χρόνο, μὴ σκανδαλίζεσαι, οὔτε ν' ἀνησυχεῖς· ὅπωςδήποτε θὰ σοῦ ἀποδώσει ὁ Θεός τὴν ἀμοιβή. Ὅσο περισσότερο καθυστερεῖ ἡ ἀπόδοση, τόσο περισσότερο αὐξάνονται οἱ τόκοι. Λοιπόν ἄς ἔχομε ψυχὴ συμπαθητικὴ, ἄς ἔχομε νοῦ πού νὰ γνωρίζει νὰ συμπάσχει· ἄς μὴ ὑπάρχει τίποτε τὸ σκληρὸ σ' ἐμᾶς, τίποτε τὸ ἀπάνθρωπο. Καὶ ἂν ἀκόμα τίποτε δὲν μπορέσεις νὰ προσφέρεις, δάκρυσε, στέναξε, πόνεσε γι' αὐτὰ πού γίνονται· οὔτε αὐτὰ θὰ σοῦ εἶναι ἄχρηστα. Ἐὰν πρέπει νὰ πονᾶμε μαζί μὲ ἐκείνους πού τιμωροῦνται δίκαια ἀπὸ τὸ Θεό, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ γίνεται αὐτὸ πρὸς ἐκείνους πού ὑφίστανται ἄδικα κακὰ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. «Δὲν πῆγαν», λέγει, «νὰ θρηνήσουν τὴν Αἰνάν πού εἶχε καταστραφεῖ· θὰ πονέσουν ὑπεροβολικὰ γιὰ τὰ ὅσα προξένησαν μὲ σκοπὸ νὰ γελάσουν»²¹. Αὐτὸ κατηγορεῖ ὁ Ἰεζεκιήλ, διότι δὲν πόνεσαν μαζί τους.

Τί λές, προφήτη μου; Ὁ Θεός τιμωρεῖ, καὶ ἐγὼ θὰ πονέσω μαζί μὲ ἐκείνους πού τιμωροῦνται; Ναί· καθόσον

τὸς ὁ κολάζων βούλεται· οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ἤδεται κολάζων, ἀλλὰ μάλιστα καὶ ἀλγεῖ. Ἐπεὶ οὖν οὐδὲ αὐτὸς εὐφραίνεται ὁ κολάζων, μὴ τοίνυν μηδὲ σὺ εὐφραίνου. Ἀλλά, εἰ δικαίως, φησί, κολάζονται, οὐ δεῖ
 5 ἀλγεῖν. Καὶ μὴν διὰ τοῦτο δεῖ ἀλγεῖν, ὅτι ἄξιοι κολάσεως ἐφάνησαν. Εἰπέ δὴ μοι, ὅταν ἴδῃς τὸν υἱὸν τὸν σὸν καιόμενον ἢ τεμνόμενον, μὴ οὐκ ἀλγεῖς; Εὐδηλον ὅτι καὶ οὐ λέγεις πρὸς σεαυτὸν ἄτι τοῦτο; Πρὸς ὑγίειαν ἢ τομὴ βλέπει, ὑπὲρ ἀπαλλαγῆς ἐστιν
 10 ἢ καῦσις· ἀλλ' ὅμως, ὅταν ἀκούσης ὀλολύζοντος, οὐ φέροντος τὰς ὀδύνας, ἀλγεῖς, καὶ οὐχ ἱκανὴ ἢ τῆς ὑγείας ἐλπίς ἀφελεῖν τὴν σύγχυσιν τῆς φύσεως.

Οὕτω καὶ ἐπὶ τούτων, κἂν εἰς ὑγίειαν κολάζωνται, ὅμως ἀδελφικὴν ἐπιδεικνύωμεν ἡμεῖς προαίρε-
 15 σιν ἐπ' αὐτοὺς καὶ πατρικὴν διάθεσιν. Τομαὶ καὶ καύσεις εἰσὶν αἱ τιμωρίαι τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ὀφείλομεν κλαίειν, ὅτι ἐνόσησαν, ὅτι τοιαύτης ἐδεήθησαν ἰατρείας. Ἐάν τις ἐπὶ στεφάνοις ταῦτα πάσχη, τότε μὴ ἀλγει, οἷον ὡς Παῦλος, ὡς Πέτρος· ὅταν δὲ ἐπὶ
 20 τιμωρία τίνη δίκην, τότε δάκρυσον, τότε στέναξον. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ προφηταὶ· διὸ καὶ τις αὐτῶν ἔλεγεν· «Οἶμοι, Κύριε, ἐξαλείψεις σὺ τὸ κατάλοιπον τοῦ Ἰσραὴλ;».

Ἄνδροφόνους ὀρῶμεν, μιαρὸς ἄνδρας, κολαζο-
 25 μένους πολλάκις, καὶ δακνόμεθα καὶ ἀλγοῦμεν. Μὴ ὑπὲρ τὸ μέτρον φιλόσοφοι ὤμεν· ἐλεήμονες γενώμεθα, ἵνα ἐλεηθῶμεν· οὐδὲν ἴσον τούτου τοῦ καλοῦ· οὐδὲν οὕτω τὸν ἀνθρώπινον ἡμῖν ὑποδείκνυσι χαρακτῆ-

αὐτὸ θέλει ἐκεῖνος ποὺ τιμωρεῖ· διότι οὔτε αὐτὸς εὐχαριστεῖται νὰ τιμωρεῖ, ἀλλὰ καὶ πονᾶ πάρα πολύ. Ἐφοῦ λοιπὸν οὔτε αὐτὸς ποὺ τιμωρεῖ εὐχαριστεῖται, ὅρα οὔτε σὺ νὰ εὐχαριστεῖσαι. Ἀλλὰ, λέγει, ἐὰν δίκαια τιμωροῦνται, δὲν πρέπει νὰ πονᾶμε μαζί τους. Καὶ ὅμως γι' αὐτὸ πρέπει νὰ συμπονᾶμε, διότι φάνηκαν ἄξιοι γιὰ τιμωρία. Πές μου λοιπὸν, ὅταν δεῖς τὸ δικό σου τὸ παιδί νὰ τοῦ γίνεται καυτηριασμὸς ἢ ἐγχείριση, δὲν πονᾶς; Εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι πονᾶς· καὶ δὲν λές μέσα σου· Ἐπί τὴν ὑγεία του ἀποβλέπει ἡ ἐγχείριση, γιὰ ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν ἀσθένειά του γίνεται ὁ καυτηριασμὸς· ἀλλ' ὅμως, ὅταν ἀκούσεις νὰ βγάζει κραυγὰς πόνου, νὰ μὴ ὑποφέρει τοὺς πόνους, πονᾶς, καὶ δὲν εἶναι ἰκανὴ ἢ ἐλπίδα γιὰ τὴν ὑγεία του νὰ ἀφαιρέσει τὴν ταραχὴ τῆς φύσεώς σου.

Ἔτσι καὶ στὴν περίπτωσιν αὐτῶν, καὶ ἂν ἀκόμα τιμωροῦνται μὲ σκοπὸν τὴν ὑγεία τους, ὅμως ἄς δείχνομε ἐμεῖς πρὸς αὐτοὺς ἀδελφικὴν προαίρεσιν καὶ πατρικὴν διάθεσιν. Ἐγχειρίσεις καὶ καυτηριασμοὶ εἶναι οἱ τιμωρίαι τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ γι' αὐτὸ ὀφείλομε νὰ κλαίμε, διότι ἀσθένησαν, διότι χρειάσθησαν τέτοια θεραπεία. Ἐὰν κάποιος ὑφίσταται παρόμοια παθήματα γιὰ νὰ λάβει στεφάνια, τότε μὴ πονᾶς, ὅπως γιὰ παράδειγμα ὁ Παῦλος, ὅπως ὁ Πέτρος, ὅταν ὅμως πληρώνει ποινὴν τιμωρίας, τότε δάκρυσεν, τότε στέναξεν. Τέτοιοι ἦσαν οἱ προφῆται· γι' αὐτὸ καὶ κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς ἔλεγε· «Ἀλλοίμονο, Κύριε, ἐξαφανίζεις σὺ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραήλ;»²².

Βλέπομε ἀνθρώπους φονιάδες, ἀνθρώπους μιαιμούς, νὰ τιμωροῦνται πολλὰς φορές, καὶ πληγωνόμεσθε καὶ πονᾶμε πολύ. Ἄς μὴ εἴμαστε περισσότερο ἀπὸ ὅσο πρέπει φιλόσοφοι· ἄς γινόμαστε ἐλεήμονες, γιὰ νὰ ἐλεηθούμε· τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ ἐξισωθεῖ μ' αὐτὸ τὸ καλὸ· τίποτε δὲν φανερῶνει τόσο πολὺ τὸν ἀνθρώπινόν μας χαρακτή-

ρα ὡς τὸ ἐλεεῖν, ὡς τὸ φιλάνθρωπον εἶναι. Διὰ τοῦ-
το καὶ οἱ νόμοι τοῖς δημίους τὸ πᾶν ἐπιτρέπουσι, τὸν
δικαστὴν μέχρι τῆς ἀποφάσεως ἀναγκάσαντες τιμω-
ρεῖσθαι, εἰς δὲ τὸ ἔργον ἐκείνους ἐξήγαγον. Οὕτω,
5 καὶ δικαίως γένηται, οὐχὶ ψυχῆς φιλοσόφου τὸ κο-
λάζειν, ἀλλὰ τινος ἐτέρου δεῖται τοῦτο· ἐπεὶ καὶ ὁ Θε-
ὸς οὐ δι' ἑαυτοῦ κολάζει, ἀλλὰ διὰ τῶν ἀγγέλων.

Δήμιοι οὖν εἰσιν οἱ ἄγγελοι; Μὴ γένοιτο! οὐ τοῦ-
τό φημι, ἀλλὰ τιμωρητικαὶ δυνάμεις εἰσίν. “Οτε τὰ
10 Σόδομα κατεστρέφετο, δι' ἐκείνων ἅπαντα ἐγένετο·
ὅτε τὰ κατ' Αἴγυπτον, δι' ἐκείνων· «'Αποστολὴν
γάρ», φησί, «δι' ἀγγέλων πονηρῶν». “Οτε μέντοι σῶ-
σαι χρῆ, δι' ἑαυτοῦ τοῦτο ποιεῖ· οὕτω τὸν Υἱὸν ἔπεμ-
ψεν ἐπὶ σωτηρία τοῦ γένους. Καὶ πάλιν· «Τότε», φη-
15 σίν, «ἔρῳ τοῖς ἀγγέλοις· Συλλέξατε τοὺς ποιοῦντας
τὴν ἄνομίαν, καὶ βάλετε εἰς τὴν κάμινον». Περὶ δὲ
τῶν δικαίων οὐχ οὕτως, ἀλλ' «ὁ δεχόμενος ὑμᾶς, ἐ-
μὲ δέχεται»· καὶ πάλιν· «Δήσατε αὐτοῦ χεῖρας καὶ
πόδας, καὶ βάλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον».
20 “Ορα ἐκεῖ τοὺς δούλους διακονουμένους, ὅταν δὲ
εὐεργετεῖν δέῃ, αὐτὸν εὐεργετοῦντα, αὐτὸν καλοῦντα·
«Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου κληρονομή-
σατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν». “Οταν δια-
λέγεσθαι δέῃ τῷ Ἀβραάμ, αὐτὸς παραγίνεται· ὅταν
25 εἰς Σόδομα ἀπελθεῖν, τοὺς δούλους πέμπει, καθάπερ
τις δικαστῆς ἀνιστὰς τοὺς μέλλοντας κολάζειν. Καὶ
πάλιν· «Ἐὐ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ, ἐπὶ ὀλίγα ἡς πι-

23. Ψαλμ. 77, 49
25. Ματθ. 1, 40
27. Ματθ. 25, 34
29. Ματθ. 25, 21

24. Ματθ. 13, 41
26. Ματθ. 22, 13
28. Γεν. 19, 1.

ρα, ὅσο τὸ νὰ εἶμαστε εὐσπλαχνικοί, ὅσο τὸ νὰ εἶμαστε φιλόανθρωποι. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ νόμοι τὸ πᾶν ἀναθέτουν στοὺς δημίους, ὑποχρεώνοντας τὸ δικαστὴ νὰ φθάσει ἢ τιμωρία του μέχρι τὴν ἐκδοσὴ ἀποφάσεως, τὴν δὲ πραγματοποιοῖσθαι τῆς ἀποφάσεως τὴν ἀνέθεσαν σ' ἐκείνους. Ἔτσι, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι δίκαια ἢ τιμωρία, δὲν εἶναι ἢ τιμωρία δειγμὰ ἐνάρετης ψυχῆς, ἀλλ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα χρειάζεται κάποιον ἄλλο· καθόσον καὶ ὁ Θεὸς δὲν τιμωρεῖ αὐτὸς ὁ ἴδιος, ἀλλὰ μὲ τοὺς ἀγγέλους.

Δήμιοι λοιπὸν εἶναι οἱ ἄγγελοι; Μακριὰ μιά τέτοια σκέψη! δὲν λέγω αὐτό, ἀλλ' ὅτι εἶναι τιμωρητικὲς δυνάμεις. Ὅταν καταστρέφονταν τὰ Σόδομα, μὲ ἐκείνους ὅλα ἔγιναν· ὅταν συνέβηκαν τὰ σχετικὰ μὲ τὴν Αἴγυπτο, μὲ ἐκείνους ἔγιναν· «Τὰ ὅποια τὰ ἔστειλε μὲ ἀγγέλους τιμωροὺς καὶ ἐξολοθρευτὰς»²³. Ὅταν ὅμως χρειάζεται νὰ σώσει, αὐτὸ τὸ κάμνει μόνος του· ἔτσι ἔστειλε τὸν Υἱὸ του γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Καὶ πάλι «Τότε», λέγει, «θὰ πῶ στοὺς ἀγγέλους· Συγκεντρώστε ἐκείνους ποὺ πράττουν τὴν ἀνομία καὶ ρίξτε τοὺς στὸ καμίνι»²⁴. Γιὰ τοὺς δικαίους ὅμως δὲν λέγει τὰ ἴδια, ἀλλ' «Ἐκεῖνος ποὺ δέχεται σᾶς, δέχεται ἐμένα»²⁵ καὶ πάλι «Δέστε τὰ χέρια του καὶ τὰ πόδια του καὶ ρίξτε τον στὸ σκοτάδι τῆς κολάσεως»²⁶.

Πρόσεχε ἐκεῖ στὴν περίπτωσιν τῆς τιμωρίας τοὺς δούλους ποὺ τὸν ὑπηρετοῦν, ἐνῶ ὅταν χρειάζεται νὰ εὐεργετῆ, ὁ ἴδιος εὐεργετῆ, ὁ ἴδιος προσκαλεῖ αὐτοὺς ποὺ εὐεργετῆ «Ἐλᾶτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατέρα μου καὶ κληρονομήστε τὴ βασιλεία ποὺ ἔχει ἐτοιμασθεῖ γιὰ σᾶς»²⁷. Ὅταν πρέπει νὰ συνομιλήσει μὲ τὸν Ἀβραάμ, αὐτὸς παρουσιάζεται ὅταν πρέπει νὰ μεταβεῖ στὰ Σόδομα, στέλνει τοὺς δούλους²⁸, σὰν ἀκριβῶς κάποιος δικαστὴς ποὺ διατάσσει ἐκείνους ποὺ πρόκειται νὰ ἐπιβάλουν τὴν τιμωρία. Καὶ πάλι «Μπράβο σου, δοῦλε καλὲ μου καὶ πιστέ, στὰ λί-

στός, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω». Καὶ τοῦτον μὲν αὐτὸς εὐλογεῖ, ἐκεῖνον δὲ τὸν πονηρὸν οὐκ αὐτός, ἀλλὰ δοῦλοι δεσμεύουσι.

Ταῦτα εἰδότες, μὴ χαίρωμεν ἐπὶ τοὺς κολαζομέ-
 5 νους, ἀλλὰ καὶ ἀλγῶμεν· τούτους πενθῶμεν, τούτους
 δακρῶμεν, ἵνα καὶ τούτου μισθὸν λάβωμεν. Νῦν
 δὲ πολλοὶ καὶ ἐπὶ τοῖς κακῶς πάσχουσιν ἀδίκως χαί-
 ρουσιν. Ἄλλὰ μὴ ἡμεῖς οὕτω ποιῶμεν, ἀλλὰ πᾶσαν
 συμπάθειαν ἐπιδεικνύμεθα, ἵνα καὶ αὐτοὶ τῆς παρὰ
 15 τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἀξιοθῶμεν χάριτι καὶ φι-
 λανθρωπία τοῦ Μονογενοῦς αὐτοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πα-
 τρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν
 καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

γα φάνηκες πιστός, γι' αυτό θά σέ ἐγκαταστήσω σέ πολλά»²⁹. Καί αὐτόν μὲν ὁ ἴδιος τὸν εὐλογεῖ, ἐνῶ ἐκείνον τὸν πονηρό, ὄχι ὁ ἴδιος, ἀλλὰ δοῦλοι τὸν δένουν.

Γνωρίζοντας αὐτά, ἄς μὴ χαιρόμαστε ὅταν ἄλλοι τιμωροῦνται, ἀλλὰ καὶ νὰ λυπόμαστε ἄς πενθοῦμε γι' αὐτούς, ἄς δακρῦζομε γι' αὐτούς, γιὰ νὰ λάβομε καὶ γι' αὐτὸ ἀμοιβή. Τώρα ὅμως πολλοὶ χαίρονται καὶ γιὰ ἐκείνους ὑφίστανται κακὰ ἄδικα. Ὅμως ἄς μὴ κάμνομε καὶ ἐμεῖς τὸ ἴδιο, ἀλλ' ἄς δείχνομε κάθε συμπάθεια πρὸς αὐτούς, γιὰ ν' ἀξιωθοῦμε καὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ν' ἀπολαύσομε τὴ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ του, μαζί μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμή, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΔ'

(Πρόξ. 20, 17 - 31)

«'Από δὲ τῆς Μιλήτου πέμψας εἰς Ἔφεσον, μετεκαλέσατο τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας. Ὡς δὲ παρεγένοντο πρὸς αὐτόν, εἶπεν αὐτοῖς· Ὑμεῖς ἐπίστασθε ἀπὸ πρώτης ἡμέρας, 5 ἧς ἐπέβην εἰς τὴν Ἀσίαν, ὡς μεθ' ὑμῶν πάντα τὸν χρόνον ἐγενόμην, δουλεύων τῷ Κυρίῳ μεθ' ὑμῶν μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης καὶ πολλῶν δακρύων καὶ πειρασμῶν, τῶν συμβάντων μοι ἐν ταῖς ἐπιβουλαῖς τῶν Ἰουδαίων, ὡς 10 οὐδὲν ὑπεστειλᾶμην τῶν συμφερόντων τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν, καὶ διδάξαι ὑμᾶς δημοσίᾳ καὶ κατ' οἴκους, διαμαρτυρόμενος Ἰουδαίοις τε καὶ Ἑλλησι τὴν εἰς Θεὸν μετάνοιαν, καὶ πίστιν τὴν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν 15 Χριστόν».

1. Ὅρα αὐτὸν καὶ ἐπειγόμενον παραπλεῦσαι, καὶ μὴ παρορῶντα, ἀλλὰ τὸ πᾶν οἰκονομοῦντα. Τοὺς ἄρχοντας μεταπεμπάμενος, ἐπ' αὐτῶν τὰ εἰρημένα διέξεισι. Καὶ ἄξιον θαυμάσαι πῶς εἰς ἀνάγκην ἐμπεσῶν 20 τοῦ μεγάλα τινὰ περὶ ἑαυτοῦ εἰπεῖν, πειρᾶται μετριάξειν. Καθάπερ γὰρ ὁ Σαμουήλ, μέλλων παραδιδόναι τῷ Σαοὺλ τὴν ἀρχήν, ἐπ' αὐτῶν λέγει «Μὴ τι παρ'

Ο Μ Ι Λ Ι Α Μ Δ´

(Πράξ. 20, 17 - 31)

«Από τή Μίλητο ἔστειλε ἀνθρώπους καί κάλεσε τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας. Ὅταν δὲ ἦρθαν πρὸς αὐτὸν τοὺς εἶπε· Γνωρίζετε σεῖς πῶς ἔζησα μαζί σας ἀπὸ τὴν πρώτη ἡμέρα ποὺ πάτησα στὴν Ἀσία καὶ ὅλον τὸν ἐπόμενο χρόνο, ὑπηρετώντας τὸν Κύριο μαζί μὲ σᾶς μὲ ὅλη μου τὴν ταπεινοφροσύνη καὶ μὲ πολλὰ δάκρυα καὶ δοκιμασίες ποὺ μοῦ συνέβηκαν ἐξ αἰτίας τῶν ἐπιβουλῶν τῶν Ἰουδαίων, καὶ ὅτι δὲν παρέλειψα νὰ σᾶς πῶ τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἦταν πρὸς τὸ συμφέρον σας, καὶ νὰ σᾶς διδάξω δημόσια καὶ στὰ σπίτια σας, κηρύττοντας μὲ θάρρος καὶ στοὺς Ἰουδαίους καὶ στοὺς Ἕλληνες τὴ μετάνοια στὸ Θεὸ καὶ στὴν πίστη στὸν Κύριό μας τὸν Ἰησοῦ Χριστό»¹.

1. Πρόσεχε αὐτὸν ποὺ καὶ διάζεται νὰ προσπεράσει αὐτοὺς καὶ δὲν τοὺς παραβλέπει, ἀλλὰ τακτοποιεῖ ὅλα ὅπως πρέπει. Ἀφοῦ ἔστειλε ἀνθρώπους καὶ προσκάλεσε τοὺς προϊσταμένους τῆς ἐκκλησίας, ἀπευθύνει πρὸς αὐτοὺς τὰ ὅσα ἔχουν λεχθεῖ. Καὶ εἶναι ἄξιο θαυμασμοῦ πῶς, ἐνῶ χρειάσθηκε νὰ πεῖ μερικὰ σπουδαῖα πράγματα γιὰ τὸν ἑαυτό του, προσπαθεῖ νὰ φανεῖ μετριόφρονας. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Σαμουήλ, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ παραδώσει τὴν ἐξουσία στὸν Σαούλ, λέγει πρὸς αὐτοὺς· «Μήπως ἔ-

ὑμῶν εἴληφα; ὑμεῖς μάρτυρες καὶ ὁ Θεός»· καὶ ὁ Δαυ-
 ἰδ ἀπιστηθεὶς λέγει· «Ἐν τῷ ποιμνίῳ ἤμην ποιμαίνων
 τὰ πρόβατα τοῦ πατρός μου· καὶ ὅτε ἦλθεν ἄρκτος,
 ταῖς χερσὶν αὐτὴν ἀπесόβουν»· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Παῦ-
 5 λος πρὸς Κορινθίους φησὶν· «Ἄμφων γέγονα· ὑμεῖς
 με ἠναγκάσατε». Καὶ ὁ Θεὸς δὲ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖ, οὐχ
 ἀπλῶς περὶ ἑαυτοῦ λέγων, ἀλλὰ, ὅταν ἀπιστῆται, καὶ
 τὰς εὐεργεσίας προφέρει.

“Ορα γοῦν καὶ ἐνταῦθα τί ποιεῖ· πρῶτον αὐτῶν
 10 τὴν μαρτυρίαν παράγει, ἵνα μὴ νομίσης κόμπον εἶναι
 τὰ ρήματα, καὶ τοὺς ἀκροατὰς αὐτοῦ μάρτυρας κα-
 λεῖ τῶν λεγομένων, ὡς οὐκ ἂν ψευδάμενος ἐπ’ αὐ-
 τῶν. Αὕτη διδασκάλου ἀρετὴ, ὅταν τῶν οἰκείων κα-
 τορθωμάτων μάρτυρας ἔχη τοὺς μαθητευομένους.
 15 Καὶ τὸ θαυμαστόν, ὅτι οὐ μίαν ἡμέραν οὐδὲ δευτέ-
 ραν τοῦτο ποιῶν διετέλεσεν, ἀλλὰ πλήθος ἐτῶν· «ὑ-
 μεῖς γάρ», φησὶν, «ἐπίστασθε, πῶς μεθ’ ὑμῶν πάν-
 τα τὸν χρόνον ἐγενόμην». Βούλεται τοίνυν αὐτοῦ πα-
 ρακαλέσαι, ὥστε γενναίως φέρειν ἅπαντα, καὶ τὸν
 20 αὐτοῦ χωρισμὸν καὶ τοὺς πειρασμοὺς τοὺς μέλλον-
 τας συμβαίνειν, καθάπερ οὖν καὶ ἐπὶ Μωϋσέως καὶ
 Ἰησοῦ γέγονε.

Καὶ ὅρα τί ἐπήγαγεν, εἰπὼν· «Πῶς μεθ’ ὑμῶν ἐ-
 γενόμην πάντα τὸν χρόνον, δουλεύων τῷ Κυρίῳ με-
 25 τὰ πάσης ταπεινοφροσύνης». “Ορα τί μάλιστα ἄρ-
 χουσι πρέπει· «Μισοῦντας», φησὶν, «ὑπερηφανίαν»·
 ὁ μάλιστα ἄρχουσιν ἀρμόζει διὰ τὸ ἀνάγκην εἶναι πρὸς
 ἀπόνοιαν αὐτοῦς αἵρεσθαι. Τοῦτο ἢ ὑπόθεσις τῶν ἀ-
 γαθῶν, ὥσπερ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε· «Μακάριοι
 30 οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι». Οὐχ ἀπλῶς δὲ «ταπεινοφρο-

2. A' Βασ. 12, 3· 5

4. B' Κορ. 12, 11

6. Πρόξ. 20, 18· 19

3. A' Βασ. 17, 34· 35

5. Πρόξ. 20, 18

7. Ματθ. 5, 3

χω λάβει τίποτε ἀπό σᾶς; σεῖς εἶστε μάρτυρες καὶ ὁ Θεός»². καὶ ὁ Δαυὶδ ποῦ δὲν ἔγινε πιστευτός λέγει· «Βρισκόμουν στὸ ποίμνιό μου βόσκοντας τὰ πρόβατα τοῦ πατέρα μου ὅταν ἤρθε ἡ ἀρκούδα τὴν ὁποία ἀπομάκρυνα μὲ τὰ χέρια μου»³. καὶ ὁ ἴδιος δὲ ὁ Παῦλος λέγει πρὸς τοὺς Κορινθίους· «Ἔγινα ἀνόητος· σεῖς μὲ ἀναγκάσατε»⁴. Καὶ ὁ Θεὸς τὸ ἴδιο κάνει· δὲν ὀμιλεῖ χωρὶς λόγο γιὰ τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ, ὅταν ὑπάρχουν ἀμφιβολίες, τότε ἀναφέρει καὶ τίς εὐεργεσίες του.

Πρόσεχε λοιπὸν καὶ ἐδῶ τί κάμνει· Παρουσιάζει τὴ μαρτυρία αὐτῶν, γιὰ νὰ μὴ νομίσεις σὰν καύχηση τὰ λόγια, καὶ γιὰ τὰ ὅσα λέγει καλεῖ μάρτυρες τοὺς ἴδιους τοὺς ἀκροατές, διότι δὲν θὰ ἔλεγε ψέματα μπροστὰ τους. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀρετὴ τοῦ δασκάλου, ὅταν ἔχει μάρτυρες τῶν κατορθωμάτων του τοὺς μαθητές. Καὶ τὸ ἀξιοθαύμαστο εἶναι, ὅτι δὲν συνέχισε νὰ τὸ κάμνει αὐτὸ οὔτε μία ἡμέρα, οὔτε δύο, ἀλλὰ πλῆθος ἐτῶν· διότι, λέγει, «Σεῖς γνωρίζετε πολὺ καλὰ πῶς ἔζησα μαζί σας ὅλο τὸ χρόνο»⁵. Θέλει λοιπὸν νὰ παρηγορήσει αὐτούς, ὥστε νὰ τὰ ὑπομένουν ὅλα γενναῖα, καὶ τὸν χωρισμὸ αὐτοῦ καὶ τίς δοκιμασίες ποῦ πρόκειται νὰ συμβοῦν, ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ συνέβηκε καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Μωυσῆ καὶ τοῦ Ἰησοῦ.

Καὶ πρόσεχε τί πρόσθεσε, λέγοντας· «Πῶς ἔζησα μαζί σας ὅλο τὸ χρόνο, ὑπηρετώντας τὸν Κύριο, μὲ κάθε ταπεινοφροσύνη»⁶. Πρόσεχε τί κατ' ἐξοχὴν ταιριάζει στοὺς προΐσταμένους· «Νὰ μισοῦν», λέγει, «τὴν ὑπερηφάνεια»· πράγμα ποῦ κατ' ἐξοχὴν ταιριάζει στοὺς προΐσταμένους, ἐπειδὴ εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ὑψώνονται πάνω ἀπὸ τὴν παράφρονη αὐτὴ ἐνέργεια. Αὐτὸ εἶναι ἡ ρίζα τῶν ἀγαθῶν, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε· «Μακάριοι εἶναι οἱ ταπεινόφρονες»⁷. Δὲν εἶπε ἀπλῶς «μὲ ταπεινοφρο-

σύνης» εἶπεν, ἀλλὰ «μετὰ πάσης»· πολλὰ γὰρ εἶδη τῆς ταπεινοφροσύνης, καὶ ἔστι ταπεινοφροσύνην ἰδεῖν ἐν λόγῳ, ἐν ἔργῳ, πρὸς ἄρχοντας, πρὸς ἀρχομένους.

5 Βούλεσθε ὑμῖν τρόπους εἶπω ταπεινοφροσύνης; Εἰσὶ τινες, οἳ πρὸς μὲν τοὺς ταπεινοὺς ταπεινοὶ τυγχάνοντες ὡσι, πρὸς δὲ τοὺς ὑψηλοὺς ὑψηλοὶ τοῦτο δὲ οὐ ταπεινοφροσύνης. Εἰσὶ δὲ πάλιν ἕτεροι οὐ τοιοῦτοι, ἀλλ' ἐφ' ἑκατέρων τῶν προσώπων εἰς και-
 10 ρὸν καὶ τὸ ταπεινὸν τηροῦντες, καὶ τὸ ὑψηλόν· ὃ καὶ μάλιστα ἔστι ταπεινοφροσύνης. Μέλλων τοίνυν διδάσκειν αὐτοὺς τὰ τοιαῦτα, ἵνα μὴ δόξη ἀπονοεῖσθαι, προκαταβάλλει θεμέλιον, τὴν ὑποψίαν ἀναιρῶν· εἰ γὰρ μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης γέγονα, φησὶν,
 15 οὐκ ἐξ ἀπονοίας λέγω ἢ λέγω.

Εἶτα τὸ ἡμέρον «Μεθ' ὑμῶν», φησὶν, «ἐγενόμην, δουλεύων τῷ Κυρίῳ», κοινωνοὺς τοῦ κατορθώματος δεικνύων αὐτούς. Οὕτω πανταχοῦ ἡ κοινωνία καλόν. Κοινὰ ποιεῖται τοίνυν τὰ κατορθώματα, καὶ οὐδὲν
 20 αὐτοῦ τίθησιν ἐξαιρετον. Τί γάρ; φησί· κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀπονοηθῆναι εἶχε; Καὶ μὴν πολλοὶ εἰσιν, οἳ ἀπονοοῦνται κατ' αὐτοῦ· οὗτος δὲ οὐδὲ κατὰ τῶν μαθητῶν ἑαυτοῦ ἀπενοήθη. Τοῦτο κατόρθωμα διδασκάλου, ἀπὸ τῶν οἰκείων κατορθωμάτων τοὺς μαθητὰς
 25 ρυθμίζειν.

Εἶτα τὴν ἀνδρείαν φησὶν, ἣν καὶ αὐτὴν ὑποτέμνεται. «Μετὰ πολλῶν δακρύων καὶ πειρασμῶν, τῶν συμβάντων μοι ἐν ταῖς ἐπιβουλαῖς τῶν Ἰουδαίων». Ὅρας ὅτι ἀλγεῖ τοῖς γινομένοις; Ἐνταῦθα δὲ αὐτοῦ

σύνη», ἀλλὰ «μὲ κάθε ταπεινοφροσύνη»· διότι ὑπάρχουν πολλὰ εἶδη τῆς ταπεινοφροσύνης, καὶ εἶναι δυνατό νὰ δεῖς ταπεινοφροσύνη στὸ λόγο, στὰ ἔργα, πρὸς τοὺς προΐσταμένους, πρὸς τοὺς ὑφισταμένους.

Θέλετε νὰ σᾶς ἀναφέρω τρόπους ταπεινοφροσύνης; Ὑπάρχουν μερικοί, οἱ ὁποῖοι πρὸς μὲν τοὺς ταπεινοὺς παρουσιάζονται ὅτι εἶναι ταπεινοί, πρὸς δὲ τοὺς ὑπερήφανους ὑπερήφανοι· αὐτὸ δὲν εἶναι γνώρισμα ταπεινοφροσύνης. Ὑπάρχουν δὲ πάλι ἄλλοι ποὺ δὲν εἶναι τέτοιοι, ἀλλὰ καὶ πρὸς τίς δυὸ κατηγορίες τῶν ἀνθρώπων στὴν κατάλληλη περίσταση ἐκδηλώνουν καὶ τὴν ταπεινοφροσύνη καὶ τὴν ὑψηλοφροσύνη, πράγμα ποῦ κατ' ἐξοχὴ εἶναι δείγμα ταπεινοφροσύνης. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπρόκειτο νὰ τοὺς διδάξει ὅλα αὐτά, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι εἶναι ἀνόητος, θέτει ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ θεμέλιο, ἀπομακρύνοντας τὴν ὑποψία· διότι, ἐὰν συμπεριφέρθηκα, λέγει, μὲ κάθε ταπεινοφροσύνη, δὲν τὰ λέγω, αὐτὰ ποὺ λέγω, ἀπὸ παραφροσύνη.

Ἐπειτα ἀναφέρει τὸ ἥπιο τοῦ χαρακτήρα του. «Ἐζησα», λέγει, «μαζί σας, ὑπηρετώντας τὸν Κύριο», παρουσιάζοντας αὐτοὺς συμμετόχους στὰ κατορθώματά του. Τόσο μεγάλο καλὸ εἶναι παντοῦ ἢ συμμετοχὴ. Παρουσιάζει λοιπὸν κοινὰ τὰ κατορθώματα, καὶ δὲν ἀναφέρει τίποτε τὸ ἐξαιρετο γιὰ τὸν ἑαυτό του. Τί λοιπὸν; λέγει· φέρθηκε πρὸς τὸ Θεὸ μὲ παραλογισμό; Καὶ βέβαια ὑπάρχουν πολλοὶ ποὺ παραφέρονται πρὸς αὐτόν, αὐτὸς ὅμως δὲν παραφέρθηκε οὔτε καὶ πρὸς τοὺς μαθητές του. Αὐτὸ ἀποτελεῖ ἐπιτυχία δασκάλου, τὸ νὰ καθοδηγεῖ τοὺς μαθητές του ἀπὸ τὰ δικά του κατορθώματα.

Ἐπειτα ἀναφέρει τὴν ἀνδρεία τὴν ὁποία καὶ μειώνει. «Μὲ πολλὰ δάκρυα καὶ δοκιμασίες, ποὺ μοῦ συνέβηκαν ἐξ αἰτίας τῶν συκοφαντιῶν τῶν Ἰουδαίων»⁸. Βλέπεις ὅτι πονᾷ ὑπερβολικὰ γιὰ τὰ ὅσα γίνονται; Ἐδῶ φαίνεται

καὶ τὸ συμπαθὲς δοκεῖ δηλοῦν· ἔπασχε γὰρ ὑπὲρ τῶν ἀπολλυμένων, ὑπὲρ αὐτῶν τῶν ποιούντων· ἐπεὶ ὑπὲρ τῶν εἰς αὐτὸν καὶ ἔχαιρεν· ἐκείνου γὰρ ἦν τοῦ χοροῦ τοῦ χαίροντος ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ νόματος αὐτοῦ ἀτιμασθῆναι. Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ λέγει· «Νῦν χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου ὑπὲρ ὑμῶν»· καὶ πάλιν· «Τὸ γὰρ παραντίκα ἔλαφρον τῆς θλίψεως καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται ἡμῖν». Ἄλλα ταῦτα λέγει, μετριάζων.

10 Ἐνταῦθα δὲ δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ἀνδρείαν, καὶ οὐ τοσοῦτον τὴν ἀνδρείαν, ὅσον τὴν ὑπομονήν· ὡσεὶ ἔλεγεν· Ἐπασχον ἐγὼ κακῶς, ἀλλὰ μεθ' ὑμῶν· καὶ τὸ δεινὸν ὅτι ὑπὸ Ἰουδαίων'. Θεά μοι ἐνταῦθα χαρακτηῖρα διδασκαλίας· καὶ τὴν ἀγάπην τίθησι καὶ τὴν

15 ἀνδρείαν.

«Ὡς οὐδὲν ὑπεστειλᾶμην», φησί. Τὸ ἄφθονον διὰ τούτων ὁμοῦ, καὶ τὸ ἄοκνον. «Καὶ τῶν συμφερόντων». Καλῶς οὕτως εἶπεν· ἦν γὰρ ἂ οὐκ ἔδει μαθεῖν. Ὡσπερ δὲ τὸ τινὰ ἀποκρύπτεσθαι, φθόνου, οὕτω τὰ πάντα λέγειν, ἀνοίας. Διὰ τοῦτο προσέθηκε, «Τῶν συμφερόντων», δηλῶν ὅτι ὄχι εἶπον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐδίδαξα· οὐχ ὡς αὐτὸ τοῦτο ἀφοσιούμενος', φησίν. Ὅτι δὲ τοῦτο δηλοῖ, ἄκουε τὸ ἐξῆς· ἐπήγαγε γάρ· «Δημοσίᾳ καὶ κατ' οἴκους», τὴν μακρὰν ταλαιπωρίαν καὶ τὴν πολλὴν σπουδὴν καὶ τὴν καρτερίαν ἐπιδεικνύμενος.

«Διαμαρτυρόμενος Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησιν». Οὐχὶ πρὸς ὑμᾶς, φησί, μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς Ἕλληνας. Ἐνταῦθα ἡ παρρησία· καὶ ὅτι, κἂν μηδὲν ὠφελῶμεν, λέγειν δεῖ· τὸ γὰρ «διαμαρτύρασθαι» τοῦτό

30

9. Πράξ. 5, 41
11. Β' Κορ. 4, 17
13. Πράξ. 20, 21

10. Κολοσ. 1, 24
12. Πράξ. 19, 20

ὅτι δείχνει καὶ τὴ συμπάθειά του· διότι ἔπασχε γιὰ χάρη ἐκείνων πού εἶχαν χαθεῖ, γιὰ χάρη ἐκείνων πού τοῦ προξενούσαν αὐτά· καθόσον γιὰ ἐκεῖνα πού ἔπασχε γιὰ τὸν ἑαυτό του χαιρόταν· διότι ἀνῆκε στοῦ χορὸ ἐκεῖνο πού χαιρόνταν γιὰ τὸ ὅτι ἀξιώθηκαν ν' ἀτιμασθοῦν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ⁹. Καὶ πάλι ἀλλοῦ λέγει· «Τώρα χαίρομαι γιὰ τὰ ὅσα ὑποφέρω πρὸς χάρη σας»¹⁰· καὶ πάλι· «Διότι ἡ στιγμιαία ἐλαφρὴ θλίψη μας προετοιμάζει σ' ἐμᾶς ὑπερβολικὰ πολὺ μεγάλο αἰώνιο βάρος δόξας»¹¹. Ἀλλ' αὐτὰ τὰ λέγει ἀπὸ μετριοφροσύνη. Ἐδῶ δὲ δείχνει τὴν ἀνδρεία του, καὶ ὄχι τόσο τὴν ἀνδρεία, ὅσο τὴν ὑπομονή· εἶναι σὰν νὰ ἔλεγε· Ἐκακοπαθοῦσα ἐγώ, ἀλλὰ μαζὶ μὲ σᾶς· καὶ τὸ φοβερὸ εἶναι, ὅτι αὐτὰ τὰ κακοπαθήματα προέρχονταν ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους. Πρόσεχε σὲ παρακαλῶ ἐδῶ χαρακτήρα διδασκαλίας· καὶ τὴν ἀγάπη δείχνει καὶ τὴν ἀνδρεία.

«Ὅτι τίποτε δὲν παρέλειψα», λέγει. Δείχνει μὲ αὐτὰ τὴν ἔλλειψη φθόνου καὶ συγχρόνως καὶ τὸ ἀκούραστο. «Καὶ ὅλα ὅσα εἶχαν σκοπὸ τὸ συμφέρον σας»¹². Πολὺ σωστά τὸ εἶπε αὐτό· διότι ὑπῆρχαν καὶ ἄλλα πού δὲν ἔπρεπε νὰ τὰ μάθουν. Ὅπως ἀκριβῶς τὸ νὰ κρύβει κανεὶς ὀρισμένα εἶναι δεῖγμα φθόνου, ἔτσι καὶ τὸ νὰ τὰ λέγει ὅλα, εἶναι δεῖγμα ἀνοησίας. Γι' αὐτὸ καὶ πρόσθεσε, «Ποὺ εἶχαν σὰν σκοπὸ τὸ συμφέρον σας», γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἔδεν εἶπα μόνο, ἀλλὰ καὶ δίδαξα· ὄχι τάχα ὅτι ἤμουν ἀφοσιωμένος σ' αὐτό, λέγει. Τὸ ὅτι δὲ αὐτὸ δείχνει, ἄκου τὴ συνέχεια· διότι πρόσθεσε· «Δημόσια καὶ στὰ σπίτια σας», δείχνοντας τὴ μακροχρόνια ταλαιπωρία καὶ τὴ μεγάλη φροντίδα καὶ ὑπομονή του.

«Κηρύσσοντας μὲ θάρρος καὶ στοὺς Ἰουδαίους καὶ στοὺς Ἕλληνας»¹³. Ὅχι, λέγει, μόνο πρὸς ἐσᾶς, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ἐδῶ γίνεται φανερό τὸ θάρρος του· καὶ ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν ὠφελοῦμε καθόλου, πρέπει

ἔστιν, ὅταν πρὸς τοὺς μὴ προσέχοντας λέγωμεν: τὸ γὰρ «διαμαρτύρασθαι», ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τοῦτό ἐστι. «Διαμαρτύρομαι», φησὶν ὁ Μωϋσῆς, «τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν»· καὶ νῦν αὐτός· «Διαμαρτυρόμενος Ἰουδαίοις τε καὶ Ἑλλησι τὴν εἰς τὸν Θεὸν μετάνοιαν».

2. Τί διαμαρτύρη; Ὡστε βίου ἐπιμεληθῆναι ὥστε μετανοῆσαι καὶ προσελθεῖν τῷ Θεῷ. Οὐδὲ γὰρ Ἰουδαῖοι ἤδεσαν αὐτὸν διὰ τε τὸν Υἱὸν ἀγνοεῖν, διὰ τε τὰ ἔργα καὶ πίστιν μὴ ἔχειν τὴν εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν. Τίνος οὖν ἔνεκεν ταῦτα λέγεις; τίνος ἔνεκεν ταῦτα ὑπομιμνήσκεις; τί γέγονε; μή τι ἔχεις ἐγκαλεῖν; Πρῶτερον κατασείσας αὐτῶν τὴν διάνοιαν, τότε ἐπάγει· «Καὶ νῦν ἰδοὺ ἐγὼ δεδεμένος τῷ Πνεύματι πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλήμ, τὰ ἐν αὐτῇ συναντήσοντά μοι μὴ εἰδώς· πλὴν ὅτι τὸ Πνεῦμα μοι τὸ ἅγιον κατὰ πόλιν διαμαρτύρεται, λέγον ὅτι δεσμά με καὶ θλίψεις μένουσιν. Ἄλλ' οὐδενὸς λόγον ποιῶμαι οὐδὲ ἔχω τὴν ψυχὴν τιμίαν ἑμαυτῷ, ὡς τελειῶσαι τὸν δρόμον μου μετὰ χαρᾶς, καὶ τὴν διακονίαν, ἣν ἔλαβον παρὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, διαμαρτύρασθαι τὸ Εὐαγγέλιον τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ». Διὰ τί ταῦτα λέγεις; Παρασκευάζων αὐτοὺς αἰεὶ ἐτοιμοὺς εἶναι πρὸς κινδύνους καὶ δήλους καὶ ἀδήλους, καὶ πάντα τῷ Πνεύματι πείθεσθαι. Δείκνυσι δὲ ὅτι ἐπὶ μεγάλοις ἀπάγεται.

«Πλὴν ὅτι τὸ Πνεῦμά μοι», φησί, «τὸ ἅγιον κατὰ πόλιν διαμαρτύρεται, λέγον». Ἴνα δείξῃ ὅτι ἐκῶν ἀπέρχεται, καὶ ἵνα μὴ δεσμὸν ἢ ἀνάγκην νομίσης, τὸ «κατὰ πόλιν» εἶπεν.

30 Εἶτα ἐπάγει ὅτι «Οὐκ ἔχω τιμίαν τὴν ἑμαυτοῦ

14. Διαμαρτύρομαι· ἐδῶ σημαίνει ἐπικαλοῦμαι μάρτυρες

15. Πράξ. 20, 22 - 24

16. Πράξ. 20, 23

νά ὀμιλοῦμε· διότι τὸ «διαμαρτύρομαι» αὐτὸ σημαίνει, ὅταν ὀμιλοῦμε πρὸς ἐκείνους ποὺ δὲν προσέχουν· τὸ «διαμαρτύρομαι» δηλαδὴ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αὐτὴ τὴν ἔννοια ἔχει. «Διαμαρτύρομαι», λέγει ὁ Μωυσῆς, «πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴ γῆ»¹⁴ καὶ τώρα αὐτός· «Κηρύσσοντας μὲ ἐπιμονὴ καὶ θάρρος καὶ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους καὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνες τὴ μετάνοια πρὸς τὸ Θεό».

2. Τί κηρύττετε μὲ θάρρος; Γιὰ νὰ φροντίσουν γιὰ τὸν τρόπο ζωῆς τους, γιὰ νὰ μετανοήσουν καὶ νὰ ἐπιστρέψουν κοντὰ στοῦ Θεοῦ. Διότι οὔτε οἱ Ἰουδαῖοι γνώρισαν αὐτόν, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἀναγνωρίζουν τὸν Υἱό, καὶ ἐξ αἰτίας τῶν πράξεών τους, καὶ ἐπειδὴ δὲν πιστεύουν στὸν Κύριο Ἰησοῦ. Γιὰ ποῖο λοιπὸν λόγο τὰ λές αὐτά; γιὰ ποῖο λόγο ὑπενθυμίζεις αὐτά; τί συνέβηκε; μήπως ἔχεις κάποια κατηγορία; Ἄφου πρῶτα συντάραξε τὴ σκέψη τους, τότε προσθέτει· «Καὶ νὰ τώρα ἐγὼ πηγαίνω στὴν Ἱερουσαλήμ δεμένος μὲ τὸ Πνεῦμα, μὴ γνωρίζοντας τί θὰ μοῦ συμβεῖ ἐκεῖ, παρὰ μόνο τὸ ὅτι τὸ ἅγιο Πνεῦμα σὲ κάθε πόλη βεβαιώνει ὅτι μὲ περιμένουν φυλακίσεις καὶ θλίψεις. Ἄλλὰ δὲν λογαριάζω τίποτε, οὔτε θεωρῶ πολύτιμη τὴ ζωὴ μου, ἀρκεῖ μόνο νὰ τελειώσω τὸ δρόμο μου μὲ χαρὰ, καὶ τὴν ὑπηρεσίαν ποὺ ἔλαβα ἀπὸ τὸν Κύριο Ἰησοῦ, νὰ κηρύξω τὸ Εὐαγγέλιο τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ»¹⁵. Γιατί τὰ λέγει αὐτά; Προετοιμάζοντας αὐτοὺς νὰ εἶναι πάντοτε ἔτοιμοι πρὸς τοὺς κινδύνους, τοὺς φανεροὺς καὶ μὴ φανεροὺς, καὶ ὡς πρὸς ὅλα νὰ ὑπακούουν στοῦ Πνεῦμα. Δείχνει ὅτι κατευθύνεται πρὸς μεγάλα πράγματα.

«Παρὰ μόνο», λέγει, «ὅτι τὸ ἅγιο Πνεῦμα σὲ κάθε πόλη μὲ βεβαιώνει καὶ μοῦ λέγει»¹⁶. Γιὰ νὰ δείξει ὅτι ἀναχωρεῖ μὲ τὴ θέλησή του, καὶ γιὰ νὰ μὴ νομίσεις ὅτι ὑπάρχει κάποιος δεσμὸς ἢ ἀνάγκη εἶπε τὸ «σὲ κάθε πόλη».

Ἔπειτα προσθέτει ὅτι «Δὲν θεωρῶ πολύτιμη τὴ ζωὴ

ψυχὴν, ὡς τελειῶσαι τὸν δρόμον μου μετὰ χαρᾶς,
 καὶ τὴν διακονίαν, ἣν ἔλαβον παρὰ τοῦ Κυρίου Ἰη-
 σοῦ». Ὁρᾷς ὅτι οὐκ ἀποδυρομένου ἦν τὰ ρήματα, ἀλ-
 λὰ μετριάζοντος καὶ παιδεύοντος ἐκείνους, καὶ συμ-
 5 πάσχοντος τοῖς γινομένοις; Οὐκ εἶπεν ὅτι ἄλγῶμεν,
 ἀνάγκη δὲ φέρειν, ἀλλ' οὐδέ, Ἑγοῦμαι. Τοῦτο πάλιν
 λέγει, οὐκ ἐπαίρων ἑαυτόν, ἀλλ' ἐκείνους διδά-
 σκων διὰ μὲν τῶν προτέρων τὴν ταπεινοφροσύνην,
 διὰ δὲ τούτων τὴν ἀνδρείαν, τὴν παρρησίαν ὡσεὶ
 10 ἔλεγεν· Ὁὐ φιλῶ αὐτὴν πρὸ ταύτης· προτιμότερον
 ἡγοῦμαι τὸ τελέσαι τὸν δρόμον, τὸ «διαμαρτύρασθαι».
 Καὶ οὐκ εἶπε, Ἐηρῶσαι, διδάξαι, ἀλλὰ τί; «Δια-
 μαρτύρασθαι τὸ Εὐαγγέλιον τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ».
 Μέλλει τι φορτικώτερον λέγειν, ὅτι «Καθαρὸς ἐγὼ
 15 ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων»· διὰ τοῦτο προκατασκευάζει,
 καὶ δείκνυσιν ὅτι οὐδὲν ἐλλείπεται.

Ἐπεὶ οὖν ἔμελλεν αὐτοῖς ἐπιτιθέσθαι τὸ βάρος
 ἅπαν καὶ τὸ φορτίον, πρότερον κατεμάλαξεν αὐτῶν
 τὴν διάνοιαν, λέγων, «Καὶ νῦν ἰδοὺ ἐγὼ οἶδα ὅτι οὐκ
 20 ἔτι ὄψεσθε τὸ πρόσωπόν μου». Εἶτα τότε ἐπήγαγε τὸ
 «καθαρὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων». Διπλῆ ἡ
 λύπη, τό τε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ οὐκ ἔτι ὄψεσθαι,
 καὶ τὸ αὐτοὺς πάντα· «Οὐκ ἔτι» γάρ, φησὶν, «ὄψε-
 σθε τὸ πρόσωπόν μου ὑμεῖς πάντες, ἐν οἷς διῆλθον
 25 κηρύσσων τὴν βασιλείαν». Ὡστε εἰκότως διαμαρτύ-
 ρομαι ὑμῖν (ἄτε μηκέτι παραγινόμενος), «ὅτι καθα-
 ρὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων οὐ γὰρ ὑπεστει-
 λάμην τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν πᾶσαν τὴν βουλήν τοῦ
 Θεοῦ». Ὁρᾷς πῶς φοβεῖ, καὶ πεπονημένας αὐτῶν
 10 τὰς ψυχὰς καὶ τεθλιμμένας ἐπιτρίβει; Καλῶς, ὅτι

7. Πράξ. 20, 24

9. Πράξ. 20, 25

11. Πράξ. 20, 25

18. Πράξ. 20, 26

20. Πράξ. 20, 26

22. Πράξ. 20, 27

μου, ἀρκεῖ μόνο νὰ τελειώσω τὸ δρόμο μου μὲ χαρά, καὶ τὴν ὑπηρεσία ποὺ ἔλαβα ἀπὸ τὸν Κύριο Ἰησοῦ»¹⁷. Βλέπεις ὅτι τὰ λόγια αὐτὰ δὲν ἦταν λόγια ἀνθρώπου ποὺ θρηνεῖ, ἀλλὰ ποὺ δείχνει μετριοφροσύνη, καὶ διδάσκει ἐκείνους, καὶ ποὺ ὑποφέρει μαζί τους γιὰ τὰ ὅσα γίνονται; Δὲν εἶπε ἄς πονᾶμε, πρέπει ὅμως νὰ τὰ ὑποφέρομε, ἀλλὰ οὔτε ἄν τὰ ὑπολογίζω. Αὐτὸ πάλι τὸ λέγει, ὄχι γιὰ νὰ ὑπερηφανευθεῖ, ἀλλὰ διδάσκοντας σ' ἐκείνους μὲ τὰ μὲν προηγούμενα τὴν ταπεινοφροσύνη, μ' αὐτὰ δὲ τὴν ἀνδρεία, τὸ θάρρος· εἶναι σὰν νὰ ἔλεγε· Ἐν ἀγαπῶ τὴ ζωὴ μου περισσότερο ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία ποὺ ἔλαβα· προτιμότερο θεωρῶ τὸ νὰ τελειώσω τὸ δρόμο μου, τὸ νὰ ὁμολογήσω μὲ θάρρος τὸ εὐαγγέλιον. Καὶ δὲν εἶπε, Ἐν κηρύξω, νὰ διδάξω αὐτό, ἀλλὰ τί λέγει; «τὸ νὰ διακηρύξω μὲ θάρρος τὸ εὐαγγέλιον τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ», πρόκειται νὰ πεῖ κάτι τὸ πιὸ δυσάρεστο, ὅτι δηλαδὴ «Ἐγὼ εἶμαι ἀθῶος ἀπὸ τὸ αἷμα ὄλων σας»¹⁸. γι' αὐτὸ προετοιμάζει αὐτὸ μὲ τὰ προηγούμενα, καὶ δείχνει ὅτι τίποτε δὲν ὑπολείπεται.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπρόκειτο ν' ἀναθέσει ἐπάνω σ' αὐτοὺς ὅλο τὸ βάρος καὶ τὸ φορτίο, προηγουμένως μαλάκωσε τὴ σκέψη τους, λέγοντας, «Καὶ τώρα νὰ ἐγὼ γνωρίζω ὅτι δὲν θὰ δεῖτε πλέον τὸ πρόσωπό μου»¹⁹, καὶ τότε πρόσθεσε τὸ «Ἐγὼ εἶμαι ἀθῶος ἀπὸ τὸ αἷμα ὄλων σας»²⁰. Εἶναι διπλὴ ἡ λύπη, καὶ τὸ πρόσωπο αὐτοῦ δὲν θὰ δοῦν πλέον, καὶ ὅτι αὐτὸ θὰ συμβεῖ σ' ὅλους αὐτούς· διότι, λέγει, «Δὲν θὰ δεῖτε πλέον τὸ πρόσωπό μου ὅλοι σεῖς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πέρασα καὶ κήρυξα τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ»²¹. Ὡστε πολὺ σωστὰ βεβαιώνω σὲ σᾶς (ἐπειδὴ πλέον δὲν θὰ ξανάρθω κοντά σας), «ὅτι εἶμαι καθαρὸς ἀπὸ τὸ αἷμα ὄλων· διότι δὲν παρέλειψα νὰ σᾶς κηρύξω ὁλόκληρο τὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ»²². Βλέπεις πῶς φοβίζει αὐτούς, καὶ ἐνθαρρύνει τὶς πονεμένες καὶ θλιμμένες ψυχὰς αὐτῶν;

ἀναγκαῖον ἦν· «Οὐ γὰρ ὑπεστειλάμην τοῦ μὴ ἀναγ-
γεῖλαι ὑμῖν», φησί, «πᾶσαν τὴν βουλήν τοῦ Θεοῦ».
Ἄρα ὁ μὴ λέγων ὑπεύθυνός ἐστι τοῦ αἵματος του-
τέστι, τῆς σφαγῆς. Οὐδὲν τούτου φοβερώτερον. Δεί-
5 κνυσιν ὅτι κἀκεῖνοι, ἂν μὴ ποιῶσιν, ὑπεύθυνοί εἰσι
τοῦ αἵματος. Καὶ δοκεῖ μὲν ἀπολογεῖσθαι, ἐκείνους
δὲ φοβεῖ.

«Προσέχετε οὖν ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ,
ἐν ᾧ ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔθετο ἐπισκόπους ποι-
10 μαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἣν περιποιήσατο
διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος». Ὁρᾶς; δύο προσέταξεν. Οὕ-
τε οὖν τὸ ἕτερος κατορθοῦν μόνον ἔχει τὸ κέρδος
(«Φοβοῦμαι», γάρ, φησί, «μὴ πως, ἄλλοις κηρύξας,
αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι»), οὔτε τὸ ἑαυτοῦ μόνον ἐ-
15 πιμελεῖσθαι· ὁ γὰρ τοιοῦτος φίλαυτος καὶ τὸ ἑαυτοῦ
ζητεῖ μόνον, καὶ τοῦ τὸ τάλαντον καταχώσαντος ἴσος
ἐστί. Ταῦτα λέγει, οὐκ ἐπειδὴ προτιμότερα ἢ ἡμετέ-
ρα σωτηρία τοῦ ποιμνίου, ἀλλ' ἐπειδὴ, ὅταν ἑαυτοῖς
προσέχωμεν, τότε καὶ τὸ ποιμνιον κερδαίνει.

20 «Ἐν ᾧ ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔθετο ἐπισκό-
πους ποιμαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ». Ὅρα
πόσαι ἀνάγκαι. Παρὰ τοῦ Πνεύματος τὴν χειροτο-
νίαν ἔχετε, φησί· τοῦτο γὰρ ἐστί τὸ «ἔθετο»· μία αὐ-
τη ἀνάγκη. Εἶτα «ποιμαίνειν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ
25 Θεοῦ»· ἰδοὺ καὶ δευτέρα. Καὶ τρίτη· «Ἦν», φησίν,
«ὅτι περιποιήσατο διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος». Πολὺν δεί-
κνυσι δι' ὧν εἶπε τίμιον τὸ πρᾶγμα, καὶ ὅτι οὐχ ὑπὲρ
μικρῶν ὁ κίνδυνος, εἴ γε ὁ Δεσπότης ὑπὲρ τῆς Ἐκ-
κλησίας οὐδὲ τοῦ αἵματος ἐφείσατο τοῦ ἑαυτοῦ, ἡ-

23. Πράξ. 20, 28

24. Α' Κορ. 9, 27

25. Πράξ. 20, 28

Πολύ καλά, διότι ἦταν ἀναγκαῖο· «Διότι δὲν παρέλεια», λέγει, «νὰ σὰς κηρύξω ὀλόκληρο τὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ». Ἐπομένως ἐκεῖνος ποὺ δὲν κηρύττει εἶναι ὑπεύθυνος τοῦ αἵματος· δηλαδή, τῆς σφαγῆς. Τίποτε πιὸ φοβερὸ δὲν ὑπάρχει ἀπὸ αὐτό. Δείχνει ὅτι καὶ ἐκεῖνοι, ἂν δὲν κάμνουν αὐτό, εἶναι ὑπεύθυνοι τοῦ αἵματος. Καὶ φαίνεται μὲν ὅτι ἀπολογεῖται, ὅμως φοβίζει ἐκείνους.

«Προσέχετε λοιπὸν τὸν ἑαυτὸ σας καὶ ὀλόκληρο τὸ ποῖμνιο, στὸ ὁποῖο τὸ ἅγιο Πνεῦμα σὰς τοποθέτησε ἐπισκόπους γιὰ νὰ ποιμαίνετε τὴν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποία ἀπέκτησε μὲ τὸ δικό του αἷμα»²³. Βλέπεις; δύο ἐντολὲς ἔδωσε. Οὔτε δηλαδή παρέχει κάποια ὠφέλεια τὸ νὰ ὀδηγεῖ κανεὶς σὲ πνευματικὴ προκοπὴ μόνο ἄλλους (διότι, λέγει, «φοβᾶμαι μήπως, ἐνῶ κήρυξα σ' ἄλλους, βρεθῶ ἐγὼ ὁ ἴδιος ὅτι ἀπέτυχα»²⁴), οὔτε τὸ νὰ φροντίζει μόνο γιὰ τὸν ἑαυτὸ του· διότι ὁ παρόμοιος ἄνθρωπος ἀγαπᾶ τὸν ἑαυτὸ του καὶ φροντίζει μόνο γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, καὶ εἶναι ὅμοιος μὲ ἐκεῖνον ποὺ παράχωσε τὸ τάλαντο μέσα στὴ γῆ. Αὐτὰ τὰ λέγει ὄχι ἐπειδὴ ἡ δική μας σωτηρία εἶναι προτιμότερη ἀπὸ τὴ σωτηρία τοῦ ποιμνίου, ἀλλ' ἐπειδὴ, ὅταν προσέχομε τὸν ἑαυτὸ μας, ὠφελεῖται καὶ τὸ ποῖμνιο.

«Στὸ ὁποῖο τὸ ἅγιο Πνεῦμα τοποθέτησε ἐσὰς ἐπισκόπους γιὰ νὰ ποιμαίνετε τὴν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ»²⁵. Πρόσεχε πόσες εἶναι οἱ ὑποχρεώσεις. Ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, λέγει, ἔχετε λάβει τὴ χειροτονία· διότι αὐτὸ σημαίνει τὸ «ἔθετο»· αὐτὴ εἶναι ἡ μία ὑποχρέωση. Ἐπειτα «Γιὰ νὰ ποιμαίνετε τὴν ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ»· νὰ καὶ ἡ δεύτερη. Καὶ ἡ τρίτη· «Τὴν ὁποία», λέγει, «ἀπέκτησε μὲ τὸ δικό του αἷμα». Δείχνει μὲ αὐτὰ ποὺ εἶπε ὅτι εἶναι πολύτιμο τὸ πράγμα, καὶ ὅτι ὁ κίνδυνος δὲν εἶναι γιὰ μικρὰ πράγματα, ἐφόσον βέβαια ὁ Κύριος δὲν λυπήθηκε γιὰ χάρη τῆς Ἐκκλησίας οὔτε καὶ τὸ δικό του αἷμα, ἐνῶ ἐμεῖς περιφρονοῦ-

μεῖς δὲ τῆς τῶν ἀδελφῶν σωτηρίας καταφρονοῦμεν. Καὶ ἐκεῖνος μὲν, ἵνα ἐχθροὺς καταλλάξῃ, καὶ τὸ αἷμα ἐξέχεε, σὺ δὲ οὐδὲ φίλους γενομένους ἰσχύεις κατασχεῖν.

5 «Ἐγὼ γὰρ οἶδα τοῦτο, ὅτι εἰσελεύσονται μετὰ τὴν ἄφιξίν μου λύκοι βαρεῖς εἰς ὑμᾶς, μὴ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου». Πάλιν ἄλλοθεν αὐτοὺς ἐπιστρέφει ἀπὸ τῶν ἐσομένων ὥσπερ, ὅταν ἀλλαχοῦ λέγῃ· «Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα». «Ὅτι εἰσελεύσονται», φησί, «μετὰ τὴν ἄφιξίν μου λύκοι βαρεῖς εἰς ὑμᾶς». Διπλοῦν τὸ κακόν, ὅτι τε αὐτὸς οὐ πάρεστι, καὶ ὅτι ἕτεροι ἐπιθήσονται. Τί οὖν ἀπέρχῃ, εἰ τοῦτο προοῖδας; Τὸ Πνεῦμα με ἔλκει, φησί.

10

3. Καὶ ὄρα, οὐχ ἀπλῶς εἶπε, «Λύκοι», ἀλλὰ προσέθηκε, «Βαρεῖς», τὸ σφοδρὸν αὐτῶν καὶ ἰταμὸν αἰνιττόμενος· καὶ τὸ χαλεπώτερον, ὅτι αὐτοὺς τούτους ἐξ αὐτῶν ἀναστήσεσθαι λέγει· ὃ καὶ σφόδρα ἐστὶ βαρὺ, ὅταν καὶ ἐμφύλιος ὁ πόλεμος ᾖ. Καὶ καλῶς εἶπε, «Προσέχετε», δεικνὺς περισπούδαστον σφόδρα τὸ πρᾶγμα (Ἐκκλησία γάρ ἐστι), καὶ ὅτι μέγας ὁ κίνδυνος (αἷματι γὰρ αὐτὴν ἐλυτρώσατο), καὶ ὅτι πολὺς ὁ πόλεμος καὶ διπλοῦς. Ταῦτα τοίνυν ἐδήλωσεν, εἰπὼν· «Καὶ ἐξ ὑμῶν αὐτῶν ἀναστήσονται ἄνδρες, λαλοῦντες διεστραμμένα, τοῦ ἀποσπᾶν τοὺς μαθητὰς ὀπίσω αὐτῶν».

20

25

Εἶτα, ἐπειδὴ σφόδρα αὐτοὺς ἐφόβησε τῷ εἰπεῖν, «Λύκους βαρεῖς», καὶ ἐξ αὐτῶν ἀναστήναι τοὺς τὰ διεστραμμένα λαλοῦντας, ὥσπερ ὑπὸ τινος διαπορηθεῖς, πῶς οὖν; εἰπόντος· Ἐκαὶ τίς ἔσται φυλακή;',

26. Πράξ. 20, 29

27. Ἐφ. 6, 12

28. Πράξ. 20, 30

με τή σωτηρία τῶν ἀδελφῶν μας. Καί ἐκεῖνος μέν, γιά νά συμφιλιώσῃ ἐχθρούς, καί τὸ αἷμα του ἔχυσε, σὺ δὲ δὲν μπορεῖς νά τοὺς διατηρήσῃς τέτοιους καί ἐνῶ ἔγιναν φίλοι.

«Διότι γνωρίζω πολὺ καλὰ αὐτό, ὅτι δηλαδή μετὰ τὴν ἀναχώρησή μου θὰ εἰσέλθουν ἀνάμεσά σας λύκοι φοβεροί, χωρὶς καμιὰ λύπη γιά τὸ ποῖμνιο»²⁶. Πάλι ἀπὸ ἄλλη αἰτία κάνει αὐτοὺς νά αὐξήσουν τὴν προσοχή τους ἀπὸ ἐκεῖνα πού πρόκειται νά συμβοῦν· ὅπως ἀκριβῶς ὅταν λέγει ἀλλοῦ· «Δὲν εἶναι ἡ πάλη μας πρὸς αἷμα καί σάρκα»²⁷. «Διότι θὰ εἰσχωρήσουν», λέγει, «μετὰ τὴν ἀναχώρησή μου ἀνάμεσά σας λύκοι φοβεροί». Διπλὸ τὸ κακό, καί ὅτι αὐτὸς δὲν θὰ βρίσκεται ἐκεῖ, καί ὅτι ἄλλοι θὰ κάνουν τὴν ἐπίθεσή τους. Γιατί λοιπὸν ἀναχωρεῖς, ἐφόσον γνωρίζεις αὐτὸ ἀπὸ πρῖν; Τὸ Πνεῦμα μέ σύρει, λέγει.

3. Καί πρόσεχε, δὲν εἶπε ἀπλῶς, «Λύκοι», ἀλλὰ πρόσθεσε «φοβεροί», ὑπονοώντας τὴν ἀγριότητα αὐτῶν καί τὴν θρασύτητα· καί τὸ πιὸ φοβερὸ εἶναι, ὅτι λέγει πῶς ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἴδιους θὰ ξεπηδήσουν αὐτοί, πράγμα πού εἶναι καί πάρα πολὺ φοβερό, ὅταν ὁ πόλεμος εἶναι καί ἐμφύλιος. Καί πολὺ καλὰ εἶπε, «Προσέχετε», γιά νά δείξει ὅτι τὸ πράγμα εἶναι πάρα πολὺ σοβαρὸ (διότι ἡ Ἐκκλησία εἶναι), καί ὅτι εἶναι μεγάλος ὁ κίνδυνος (διότι μέ τὸ αἷμα του ὁ Κύριος τὴ λύτρωσε), καί ὅτι εἶναι μεγάλος ὁ πόλεμος καί διπλός. Αὐτὰ λοιπὸν τὰ δήλωσε, λέγοντας· «Καί ἀπὸ σᾶς τοὺς ἴδιους θὰ ἐγερθοῦν ἄνδρες, πού θὰ διαστρέψουν τὴν ἀλήθεια, γιά νά παρασύρουν τοὺς μαθητὲς πίσω τους»²⁸.

Ἔπειτα, ἐπειδὴ τοὺς φόβισε πάρα πολὺ μέ τὸ νά πεῖ, «Λύκοι φοβεροί», καί ὅτι ἀπὸ αὐτοὺς θὰ ἐμφανισθοῦν ἐκεῖνοι πού θὰ κηρύττουν διεστραμμένα τὴν ἀλήθεια, σὰν ἀκριβῶς ἀπὸ κάποιον νά ἐρωτήθηκε καί νά τοῦ εἶπε, Ἰπῶς λοιπὸν; καί ποιά θὰ εἶναι ἡ προφύλαξή μας; , προσθέτει

ἐπάγει, λέγων· «Γρηγορεῖτε, μνημονεύοντες ὅτι τρι-
 ετίαν νύκτα καὶ ἡμέραν οὐκ ἐπαυσάμην μετὰ δακρύ-
 ων νουθετῶν ἓνα ἕκαστον». Ὅρα πόσαι ὑπερβολαί·
 «μετὰ δακρύων», καὶ «νύκτα καὶ ἡμέραν» καὶ «ἓνα
 5 ἕκαστον»· οὐ γάρ, εἰ πολλοὺς εἶδε, τότε ἐφείδετο, ἀλλ'
 ἦδει καὶ ὑπὲρ μιᾶς ψυχῆς πάντα ποιεῖν. Οὕτω γοῦν
 αὐτοὺς καὶ συνεκρότησεν. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν·
 Ἔρκει τὰ παρ' ἐμοῦ· τριετίαν ἔμεινα, ἱκανῶς ἐστε-
 ρεώθησαν, ἱκανῶς ἐρριζώθησαν'.

10 «Μετὰ δακρύων», φησίν. Ὅρας ὅτι τὰ δάκρυα
 διὰ τοῦτο; Ταῦτα ποιῶμεν καὶ ἡμεῖς. Οὐκ ἄλγει ὁ
 κακός· ἄλγησον σύ, ἴσως ἄλγήσει καὶ κεῖνος. Καθά-
 περ, ὅταν ἴδῃ ὁ κάμνων τὸν ἰατρὸν λαμβάνοντα σιτί-
 ου, καὶ αὐτὸς προτρέπεται, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα ἔ-
 15 σται· ἂν ἴδῃ σε ὀδυρόμενον, μαλαχθήσεται, χρηστός
 ἀνὴρ καὶ πρᾶος γενήσεται.

«Οὐκ εἰδώς», φησί, «τὰ συναντήσοντά μοι». Τί
 οὖν; διὰ τοῦτο ἀπέρχῃ; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα
 γινώσκω ὅτι δεσμὰ καὶ θλίψεις με μένουσιν. Ὅτι
 20 μὲν οὖν πειρασμοὶ ἐκδέχονται με οἶδα, ὅποιοι δὲ οὐκ
 οἶδα· ὅπερ ἦν χαλεπώτερον. Μὴ τοίνυν νομίσητέ με
 ἀποδυρόμενον ταῦτα λέγειν· οὐκ ἔχω τιμίαν τὴν ἐ-
 μαυτοῦ ψυχὴν. Ἴνα ἀναστήσῃ αὐτῶν τὴν διάνοιαν,
 ταῦτά φησι, καὶ πείσῃ μὴ μόνον μὴ φεύγειν, ἀλλὰ
 25 καὶ γενναίως φέρειν. Διὰ τοῦτο δρόμον καὶ διακο-
 νίαν τὸ πρᾶγμα καλεῖ τὸ μὲν, δεικνὺς τὸ λαμπρὸν ἀ-
 πὸ τοῦ δρόμου, τὸ δέ, τὸ ὀφειλόμενον ἀπὸ τῆς δια-
 κονίας. Διάκονός εἰμι, φησίν· οὐδὲν πλέον ἔχω.

Παραμυθησάμενος δὲ αὐτούς, ἵνα μὴ ἀλγῶσιν,
 30 ἐφ' οἷς πάσχει κακῶς, καὶ εἰπὼν ὅτι μετὰ χαρᾶς

καὶ λέγει· «Νὰ εἶστε ἄγρυπνοι, ἐνθυμούμενοι ὅτι ἐπὶ τρία χρόνια νύχτα καὶ ἡμέρα δὲν σταμάτησα μὲ δάκρυα νὰ συμβουλευῶ τὸν καθένα σας ξεχωριστά»²⁹. Πρόσεχε πόσες ὑπερβολές· «μὲ δάκρυα», «νύχτα καὶ ἡμέρα», καὶ «τὸν καθένα χωριστά»· ὄχι βέβαια ὅτι τότε, ἂν ἔβλεπε πολλούς, τοὺς ἀπέφευγε, ἀλλὰ γνώριζε καὶ γιὰ μιὰ ψυχὴ νὰ κάμνει τὰ πάντα. Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο δηλαδὴ τοὺς σφυρηλάτησε. Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· Ἔϊναι ἀρκετὰ αὐτὰ ποὺ ἔγιναν ἀπὸ μένα· τρία χρόνια ἔμεινα, πολὺ καλὰ στερεώθηκαν στὴν πίστη, πολὺ καλὰ ριζώθηκαν'.

«Μὲ δάκρυα», λέγει. Βλέπεις ὅτι γι' αὐτὸ ἔχυνε τὰ δάκρυα; Αὐτὰ ἄς κάνομε καὶ ἐμεῖς. Δὲν πονᾷ ὁ κακός· πόνεσε σύ, ἴσως πονέσει καὶ ἐκεῖνος. Ὅπως ἀκριβῶς, ὅταν ὁ ἀσθενὴς δεῖ τὸ γιατρὸ νὰ τρώει φαγητό, παρακινεῖται καὶ αὐτὸς νὰ φάγει, ἔτσι λοιπὸν θὰ συμβεῖ καὶ ἐδῶ· ἐὰν δεῖ ἐσένα νὰ θρηνεῖς, θὰ μαλακώσει, θὰ γίνεαι καλὸς ἄνθρωπος καὶ πράος.

«Μὴ γνωρίζοντας», λέγει, «τί θὰ μοῦ συμβεῖ». Τί λοιπὸν; γι' αὐτὸ φεύγεις; Καθόλου, ἀλλὰ καὶ πάρα πολὺ καλὰ γνωρίζω ὅτι μὲ περιμένουν φυλακισμοὶ καὶ θλίψεις. Τὸ ὅτι λοιπὸν μὲ περιμένουν δοκιμασίαις τὸ γνωρίζω, ποιῆς δοκιμασίαις ὅμως δὲν τὸ γνωρίζω, πράγμα ποὺ ἦταν φοβερότερο. Μὴ λοιπὸν νομίσετε ὅτι τὰ λέγω αὐτὰ θρηνώντας· δὲν θεωρῶ πολὺτιμη τὴ ζωὴ μου. Γιὰ νὰ ἐνθαρρύνει τὴ σκέψη τους τὰ λέγει αὐτά, καὶ νὰ τοὺς πείσει ὄχι μόνον νὰ μὴ ἀποφεύγουν τίς θλίψεις, ἀλλὰ καὶ νὰ τίς ὑποφέρουν γενναῖα. Γι' αὐτὸ ὀνομάζει τὸ πράγμα «δρόμο» καὶ «διακονία»· γιὰ νὰ δείξει, ἀπὸ μὲν τὸ δρόμο τὴ λαμπρότητα τοῦ πράγματος, ἀπὸ δὲ τὴ διακονία τὴν ὑποχρέωση ποὺ ἔχει. Διάκονος, λέγει, εἶμαι· τίποτε παραπάνω δὲν ἔχω.

Ἄφοῦ τοὺς παρηγόρησε, γιὰ νὰ μὴ στενοχωριένται γιὰ τὰ κακοπαθήματα ποὺ ὑφίσταται, καὶ ἀφοῦ εἶπε, ὅτι

ταῦτα ὑπομένει, καὶ τὸν καρπὸν δείξας, τότε τὸ λυ-
πηρὸν ἐπάγει. Τοῦτο δὲ ποιεῖ, ἵνα μὴ καταχῶση αὐ-
τῶν τὴν διάνοιαν. Ποῖον δὲ τοῦτό ἐστι; Τὸ «Καὶ ἐξ
ὑμῶν αὐτῶν ἀναστήσονται ἄνδρες, λαλοῦντες διε-
5 στραμμένα». Τί οὖν, εἶποι τις ἄν, τοσοῦτον σαυτὸν
ἠγῆ, καί, ἂν ἀπέλθης, ἀποθνήσκομεν; Οὐ τοῦτο λέ-
γω, φησὶν, ὅτι ἢ μὴ ἀπουσία τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ τί;
“Ὅτι ἐπαναστήσονται τινες ὑμῖν. Οὐκ εἶπε, ‘Διὰ τὴν
ἄφιξίν μου’, ἀλλὰ «μετὰ τὴν ἄφιξίν μου»· τουτέστι,
10 ‘τὴν ἀποδημίαν’, καίτοι καὶ ἤδη γέγονε τοῦτο· εἰ δὲ
γέγονε, πολλῶ μᾶλλον μετὰ ταῦτα γενήσεται.

Εἶτα καὶ ἡ αἰτία· «Τοῦ ἀποσπᾶν τοὺς μαθητὰς ὀ-
πίσω αὐτῶν». “Ὡστε δι’ οὐδὲν ἕτερον αἰ αἰρέσεις,
ἢ διὰ τοῦτο.

15 Εἶτα καὶ παραμυθία· «Ἦν περιεποιήσατο», φησί,
«διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος». Εἰ δὲ τῷ ἰδίῳ αἵματι περιε-
ποιήσατο, προστήσεται πάντως.

«Νύκτα», φησί, «καὶ ἡμέραν οὐκ ἐπαυσάμην με-
τὰ δακρύων νουθετῶν». Ταῦτα πρὸς ἡμᾶς εἰκότως
20 ἂν λέγοιτο· καὶ δοκεῖ μὲν εἶναι ἰδικῶς πρὸς τοὺς δι-
δασκάλους ὁ λόγος, ἔστι δὲ κοινὸς καὶ πρὸς τοὺς μα-
θητὰς. Τί γάρ, ἂν ἐγὼ μὲν λέγω καὶ παρακαλῶ καὶ
δακρῶ νύκτα καὶ ἡμέραν, ὁ δὲ μαθητῆς μὴ πείθη-
ται; “Ἰνα γὰρ μὴ νομίση τις τοῦτο ἀρκεῖν εἰς ἀπο-
25 λογίαν, τὸ εἶναι μαθητὴν καὶ μὴ ὑπείκειν, διὰ τοῦτο,
«διαμαρτύρομαι» εἰπὼν, ἐπήγαγεν· «Οὐ γὰρ ὑπεστει-
λάμην τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν». “Ἄρα τοῦτο διδα-
σκάλου μόνον, ἀναγγεῖλαι, κηρῦξαι, διδάξαι, μὴ ὑ-

30. Πράξ. 20, 30

32. Πράξ. 20, 31

34. Πράξ. 20, 27

31. Πράξ. 20, 28

33. Πράξ. 20, 26

αὐτὰ τὰ ὑπομένει μὲ χαρὰ, καὶ ἔδειξε τὸν καρπὸ ἀπ' αὐτὰ, τότε προσθέτει καὶ τὸ λυπηρό. Αὐτὸ δὲ τὸ κάνει, γιὰ νὰ μὴ βυθίσει στὴ θλίψη τὴ σκέψη αὐτῶν. Ποιὸ δὲ εἶναι αὐτὸ ποὺ λέγει; Τὸ «Καὶ μέσα ἀπὸ σᾶς τοὺς ἴδιους θὰ ἐμφανισθοῦν ἄνθρωποι, ποὺ θὰ διαστρέψουν τὴν ἀλήθεια»³⁰. Τί λοιπόν, θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κάποιος, τόσο σπουδαῖο θεωρεῖς τὸν ἑαυτὸ σου, καί, ἂν φύγεις, ἐμεῖς πεθαίνομε; Δὲν ἐννοῶ αὐτό, λέγει, ὅτι αὐτὸ τὸ κάμνει ἡ δική μου ἀπουσία, ἀλλὰ τί; Ὅτι θὰ ξεσηκωθοῦν μερικοὶ ἐναντίον σας. Δὲν εἶπε, 'ἔξ αἰτίας τῆς ἀφίξεώς μου', ἀλλὰ «μετὰ τὴν ἄφιξή μου», δηλαδή, τὴν ἀναχώρησή μου, ἂν καὶ βέβαια αὐτὸ εἶχε γίνει σχεδόν· ἐὰν δὲ εἶχε γίνει, πολὺ περισσότερο θὰ συμβεῖ στὴ συνέχεια.

Ἐπειτα λέγεται καὶ ἡ αἰτία τῆς ἐξεγέρσεως· «Γιὰ νὰ παρασύρουν τοὺς μαθητές»³⁰. Ὅστε γιὰ τίποτε ἄλλο δὲν δημιουργοῦνταν οἱ αἱρέσεις, παρὰ γι' αὐτό.

Ἐπειτα ἀκολουθεῖ καὶ ἡ παρηγοριά· «Τὴν ὁποία ἀπέκτησε», λέγει, «μὲ τὸ δικό του αἷμα»³². Ἐὰν δὲ τὴν ἀπέκτησε μὲ τὸ δικό του αἷμα, ὅπωςδήποτε θὰ τὴν προστατεύσει.

«Νύχτα καὶ ἡμέρα», λέγει, «δὲν ἔπαυσα νὰ σᾶς συμβουλευῶ μὲ δάκρυα»³². Αὐτὰ πολὺ σωστὰ θὰ μπορούσαν νὰ λεχθοῦν πρὸς ἐμᾶς· καὶ φαίνεται μὲν ὅτι τὰ λόγια αὐτὰ λέγονται εἰδικὰ γιὰ τοὺς δασκάλους, ταιριάζουν ὅμως καὶ γιὰ τοὺς μαθητές. Διότι ποιὸ τὸ ὄφελος, ἐὰν ἐγὼ μὲν διδάσκω καὶ παρακαλῶ καὶ δακρῦζω νύχτα καὶ ἡμέρα, ὁ δὲ μαθητὴς δὲν ὑπακούει; Γιὰ νὰ μὴ νομίσει λοιπόν κάποιος ὅτι αὐτὸ εἶναι ἄρκετὸ γιὰ ἀπολογία, τὸ νὰ εἶναι δηλαδή μαθητὴς καὶ νὰ μὴ ὑπακούει, γι' αὐτό, ἀφοῦ εἶπε, «Σᾶς διαβεβαιώνω»³³, πρόσθεσε· «Διότι δὲν παρέλειψα νὰ σᾶς ἀποκαλύψω ὁλόκληρο τὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ»³⁴. Ἄρα αὐτὸ μόνο εἶναι τὸ γνῶρισμα τοῦ δασκάλου, τὸ νὰ ἐξαγ-

ποστείλασθαι, νύκτα καὶ ἡμέραν παρακαλεῖν· ὅταν δέ, τούτων γινομένων, μηδὲν πλέον γένηται, ἵστε τὸ λειπόμενον.

Εἶτα καὶ ἑτέρα ἀπολογία, ὅτι «καθαρὸς ἐγὼ ἀπὸ
5 τοῦ αἵματος πάντων». Μὴ δὴ νομίσητε πρὸς ἡμᾶς ταῦτα λέγεσθαι μόνον· καὶ γὰρ καὶ πρὸς ὑμᾶς ὁ λόγος οὗτός ἐστιν, ὥστε προσέχειν τοῖς λεγομένοις, ὥστε μὴ ἀποπηδᾶν τῆς ἀκροᾶσεως. Τί ποιήσω; Ἴδου καθ' ἑκάστην ἡμέραν διαρρήγνυμαι, βοῶν, Ἐπόστη-
10 τε τῶν θεάτρων', καὶ πολλοὶ γελῶσιν ἡμᾶς ἀπόστητε τοῦ ὀμνύειν, τοῦ πλεονεκτεῖν· μυρία παραινοῦμεν, καὶ οὐδεὶς ὁ ἀκούων.

Ἄλλ' ἐν νυκτὶ οὐ διαλέγομαι; Ἐβουλόμην καὶ ἐν νυκτὶ τοῦτο ποιεῖν, καὶ ἐν ταῖς τραπέζαις ταῖς
15 ὑμετέραις, εἴ γε ἐνήν καὶ εἰς μυρία σχισθέντα παραγίνεσθαι ὑμῖν καὶ διαλέγεσθαι· ἀλλὰ, εἰ τῆς ἑβδομάδος ἅπαξ καλοῦμεν ὑμᾶς, καὶ ὀκνεῖτε, καὶ οἱ μὲν οὐδὲ παραγίνεσθε, οἱ δὲ παραγινομένοι, οὐδὲν πλέον κερδάναντες, ἅπιτε, τί οὐκ ἂν ἐποιήσατε, εἰ συνεχῶς
20 τοῦτο ἐπράττομεν; Τί ποιήσομεν; Πολλοὶ οἶδ' ὅτι καὶ διασύρουσιν ἡμᾶς διὰ τὸ περὶ τῶν αὐτῶν αἰεὶ διαλέγεσθαι οὕτω γεγόναμεν προσκορεῖς. Αἴτιοι δὲ τούτου οὐχ ἡμεῖς, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ ἀκούοντες· ὁ μὲν γὰρ κατορθῶν αἰεὶ χαίρει τὰ αὐτὰ ἀκούων, ὥσπερ ἐγκω-
25 μίων αὐτοῦ λεγομένων, ὁ δὲ μὴ βουλόμενος κατορθοῦν καὶ ἐνοχλεῖσθαι δοκεῖ, κἂν δεύτερον ἀκούσῃ μόνον, πολλάκις δοκεῖ ἀκούειν. «Καθαρὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων», φησί.

4. Τοῦτο Παύλῳ μὲν ἤρμοττεν εἰπεῖν, ἡμεῖς δὲ
30 οὐ τολμῶμεν τοῦτο εἰπεῖν, μυρία συνειδότες ἑαυτοῖς.

γείλει, τὸ νὰ κηρύξει, τὸ νὰ διδάξει, νὰ μὴ παραλείψει τίποτε, νύχτα καὶ ἡμέρα νὰ παρακαλεῖ ὅταν δέ, ἀφοῦ γίνουιν αὐτά, δὲν προκύψει κανένα ἐπὶ πλέον ὄφελος, νὰ ἔχει ὑπ' ὄψη ἐκεῖνο ποῦ ὑπολείπεται.

Ἐπειτα ἀναφέρει καὶ ἄλλη ἀπολογία, ὅτι «Ἐγὼ εἶμαι καθαρὸς ἀπὸ τὸ αἷμα ὄλων»³⁵. Μὴ λοιπὸν νομίσετε ὅτι αὐτὸ λέγεται μόνο πρὸς ἐμᾶς, καθόσον ὁ λόγος αὐτὸς ταιριάζει καὶ σὲ σᾶς, ὥστε νὰ προσέχετε τὰ λεγόμενα, ὥστε νὰ μὴ φεύγετε ἀπὸ τὸ κήρυγμα. Τί νὰ κάνω; Νά, καθημερινὰ σκάζω νὰ φωνάζω, Ἐπομακρυνθεῖτε ἀπὸ τὰ θέατρα, καὶ πολλοὶ μὲ χλευάζουν· ἀποφύγετε τὸν ὄρκον, τὴν πλεονεξία· ἀμέτρητες συμβουλές δίνω καὶ κανένας δὲν ἀκούει.

Ἀλλὰ δὲν ὁμιλῶ τῇ νύχτῃ; Θὰ ἤθελα καὶ τῇ νύχτῃ νὰ τὸ κάμνω αὐτό, καὶ στίς ὥρες τοῦ φαγητοῦ σας, καί, ἐὰν ἦταν βέβαια δυνατό, ἀφοῦ γινόμεναι ἀμέτρητα κομμάτια, νὰ ἐρχόμεναι κοντὰ σας καὶ νὰ σᾶς μιλοῦσα· ἀλλ' ἐὰν μιὰ φορὰ τὴν ἐβδομάδα σᾶς καλοῦμε καὶ δείχνετε ὀκνηρία, καὶ ἄλλοι μὲν δὲν ἔρχεσθε καθόλου, ἄλλοι δέ, ἐρχόμενοι, ἀναχωρεῖτε χωρὶς κανένα ἐπὶ πλέον κέρδος, τί δὲν θὰ κάμνατε, ἐὰν συνέχεια τὸ κάμναμε αὐτό; Τί νὰ κάνω; Γνωρίζω ὅτι πολλοὶ καὶ μὲ κακολογεῖτε, λόγῳ τοῦ ὅτι πάντοτε σᾶς ὁμιλῶ γιὰ τὰ ἴδια· τόσο πολὺ θαρατὸς ἔχω γίνεαι. Αἴτιος δὲ αὐτοῦ δὲ εἶμαι ἐγὼ, ἀλλ' αὐτοὶ ποῦ μὲ ἀκοῦν· διότι, ἐκεῖνος μὲν ποῦ προκόβει πνευματικὰ χαίρεται πάντοτε ν' ἀκούει τὰ ἴδια, σὰν νὰ λέγονται ἐγκώμα γι' αὐτόν, ἐνῶ ἐκεῖνος ποῦ δὲν θέλει νὰ προκόβει νομίζει καὶ ὅτι ἐνοχλεῖται, καὶ ἂν γιὰ δευτέρη μόνο φορὰ ἀκούσει κάτι, νομίζει ὅτι πολλὰς φορὰς τὸ ἄκουσε. «Ἐγὼ εἶμαι καθαρὸς ἀπὸ τὸ αἷμα ὄλων», λέγει.

4. Αὐτὸ μὲν ταίριαζε στὸν Παῦλον νὰ τὸ πει, ἐνῶ ἐγὼ δὲν τολμῶ νὰ τὸ πῶ αὐτό, συναισθανόμενος τὰ ἄπειρα ἄ-

Διό περ ἐκείνω, τῷ διὰ παντός ἀγρυπνοῦντι καὶ ἐ-
 φεστῶτι, τῷ πάντα ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν μαθη-
 τευομένων ὑπομένοντι, ἤρμοττε λέγειν· ἡμεῖς δὲ τὸ
 Μωσέως ἐροῦμεν, ὅτι «ὠργίσθη μοι Κύριος δι' ὑ-
 5 μᾶς, ὅτι εἰς πολλὰ ἁμαρτήματα προάγετε καὶ ἡμᾶς»·
 ὅταν γὰρ ἀθυμῶμεν, ὁρῶντες ὑμᾶς οὐ προκόποντας,
 οὐ τὸ πλεόν ἡμῖν τῆς ἰσχύος καταπίπτει; Τί γάρ, εἰ-
 πέ μοι, γέγονεν; Ἴδου τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ καὶ ἡμεῖς
 λοιπὸν τριετίαν ἔχομεν, νύκτα μὲν καὶ ἡμέραν οὐ
 10 παρακαλοῦντες, διὰ τριῶν δὲ πολλάκις ἡμερῶν ἢ δι'
 ἑπτὰ τοῦτο ποιοῦντες. Τί γέγονε πλεόν; Ἐγκαλοῦ-
 μεν, ἐπιτιμῶμεν, δακρῦομεν, ὀδυνώμεθα, εἰ καὶ μὴ
 φανερῶς, ἀλλὰ κατὰ καρδίαν. Ἐκεῖνα δὲ πολὺ τού-
 των τὰ δάκρυα κουφότερα ταῦτα μὲν γὰρ φέρει τινὰ
 15 τοῖς ἀθυμοῦσι παραμυθίαν, ἐκεῖνα δὲ αὐτὴν ἐπιτείνει
 καὶ συσφίγγει. Οὕτω καὶ ὅταν ἐν ἀθυμίᾳ τις ᾗ, καὶ
 μὴ δύνηται ἐξενεγκεῖν τὴν ἀλγηδόνα, ὥστε μὴ δόξαι
 κενόδοξος εἶναι, μείζονα ἄρα πάσχει, ἢ ἂν ταύτην ἐξ-
 ἠνεγκεν. Εἰ μὴ μέ τις ἔκρινε φιλοτιμίας περιττῆς,
 20 εἶδες ἂν καθ' ἑκάστην ἡμέραν πηγὰς δακρῶν ἀφι-
 έντα ταύτας δέ μοι σύνοιδεν ὁ οἰκίσκος καὶ ἡ ἐρημία.

Πιστεύσατε γάρ μοι, τῆς μὲν ἐμαυτοῦ σωτηρίας
 ἀπέγνω, τὰ δὲ ὑμέτερα θρηνῶν, οὐδὲ σχολὴν ἔχω
 τὰ ἐμαυτοῦ κακὰ πενθεῖν· οὕτω μοι πάντα ὑμεῖς ἐ-
 25 στε. Καὶν αἰσθῶμαι ἐπιδιδόντας ὑμᾶς, οὐκ αἰσθάνο-
 μαι τῶν ἐμαυτοῦ κακῶν ὑπὸ τῆς ἡδονῆς· καὶν ἴδω μὴ
 ἐπιδιδόντας, ὑπὸ τῆς ἀθυμίας πάλιν παραπέμπομαι
 τὰ ἐμά, φαιδρὸς μὲν ὢν ἐπὶ τοῖς ἡμετέροις ἀγαθοῖς,

μαρτήματά μου. Γι' αυτό ταίριαζε αυτό νὰ τὸ λέγει ἐκεῖνος, ποὺ ἐπαγρυπνοῦσε καὶ φρόντιζε γιὰ τὸν καθένα, ἐκεῖνος ποὺ ὅλα τὰ ὑπέμενε γιὰ τὴ σωτηρία τῶν μαθητῶν· ἐγὼ ὅμως θὰ πῶ ἐκεῖνο ποὺ εἶπε ὁ Μωϋσῆς, ὅτι «Ὁργίσθηκε ὁ Κύριος ἐναντίον μου ἐξ αἰτίας σας, διότι πολλὰ ἁμαρτήματα προξενεῖτε καὶ σ' ἐμᾶς»³⁶· διότι, ὅταν κυριεύομε ἀπὸ λύπη, βλέποντάς σας νὰ μὴ προκόβετε, δὲν καταρρέει τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς δυνάμεώς μου; Διότι πές μου, τί ἔγινε; Νά, μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ καὶ ἐγὼ ἔχω πιά τριετία, ποὺ δὲν παρακαλῶ βέβαια νύχτα καὶ ἡμέρα, ἀλλὰ τὸ κάνω αὐτὸ πολλές φορές τρεῖς ἡμέρες καὶ ὄχι ἐφτά. Τί ἐπὶ πλέον συνέβηκε; κατηγορῶ, ἐπιτιμῶ, δακρῦζω, ὑποφέρω, ἂν καὶ ὄχι φανερά, ἀλλὰ μέσα στὴν καρδιά μου. Ἐκεῖνα τὰ δάκρυα ὅμως εἶναι πολὺ πιὸ ἐλαφριά ἀπ' αὐτά· διότι αὐτὰ μὲν δίνουν κάποια παρηγοριὰ σ' ἐκείνους ποὺ λυποῦνται, ἐνῶ ἐκεῖνα αὐξάνουν αὐτὴν καὶ τὴν συσφίγγουν. Ἔτσι καὶ ὅταν κάποιος εἶναι στενοχωρημένος, καὶ δὲν μπορεῖ νὰ φανερώσει τὸν ὑπερβολικὸ πόνον του, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὅτι εἶναι ματαιόδοξος, πολὺ περισσότερο ὑποφέρει τότε, παρὰ ἂν φανέρωνε αὐτόν. Ἐὰν κάποιος δὲν μὲ κατέκρινε γιὰ περιττὴ φιλοδοξία, θὰ μπορούσες νὰ δεῖς καθημερινὰ νὰ χύνω πηγές ἀπὸ δάκρυα· ἀλλ' αὐτές τις πηγές τῶν δακρύων μου τίς γνωρίζει τὸ σπιτάκι μου καὶ ἡ ἐρημιὰ.

Πράγματι πιστέψτε με, γιὰ μὲν τὴ δικὴ μου σωτηρία ἔχασα κάθε ἐλπίδα, θρηνώντας ὅμως τὰ δικά σας, δὲν μοῦ μένει εὐκαιρία νὰ πενθῶ γιὰ τὰ δικά μου ἁμαρτήματα· τόσο πολὺ εἶστε σεῖς τὸ πᾶν γιὰ μένα. Καὶ ἂν ἀντιληφθῶ νὰ προκόβετε σεῖς στὴν ἀρετὴ, δὲν αἰσθάνομαι, ἐξ αἰτίας τῆς μεγάλης χαρᾶς, τὰ δικά μου ἁμαρτήματα· ἂν πάλι δῶ νὰ μὴ προκόβετε, τότε πάλι, λόγῳ τῆς μεγάλης μου λύπης, παραβλέπω τὰ δικά μου, καὶ νιώθω μὲν μεγάλη χαρὰ γιὰ

κἂν μυρία ἔχω δεινά, σκυθρωπὸς δὲ ἐπὶ τοῖς ὑμετέ-
 ροις λυπηροῖς, κἂν μυρία μοι κατορθώματα ἦ· τίς
 γὰρ ἐλπίς διδασκάλω, τοῦ ποιμνίου διεφθαρμένου;
 ποία ζωή, ποία προσδοκία; μετὰ ποίας στήσεται παρ-
 5 ρησίας πρὸς τὸν Θεόν; τί ἔρεϊ; Θῶμεν γὰρ ὅτι οὐδὲ
 ἐγκαλεῖται, οὐδὲ δίδωσι δίκην, ἀλλ' ἔστι καθαρὸς
 ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων· καὶ οὕτως ἀνίατα πείσεται·
 ἐπεὶ καὶ πατέρες ὑπὲρ παιδῶν οὐ μέλλοντες ἐγκαλεῖ-
 σθαι, ὅμως ἀλγοῦσι καὶ δάκνονται.

10 Καὶ οὐδὲν αὐτοὺς τοῦτο, φησὶν, ὠφελεῖ, οὐδὲ
 προΐσταται, ὅτι «αὐτοὶ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν
 ἡμῶν»; Ἄλλ' ἀγρυπνοῦσιν ὡς λόγον ἀποδώσοντες·
 καὶ δοκεῖ μὲν τισι τοῦτο εἶναι φοβερόν, ἐμοὶ δὲ οὐδεὶς
 τούτου λόγος μετὰ τὴν ὑμετέραν ἀπώλειαν· ἂν τε γὰρ
 15 δῶ λόγον, ἂν τε μὴ δῶ, οὐδὲν μοι τὸ ὄφελος. Γένοι-
 το σωθῆναι ὑμᾶς, καὶ δοῦναι λόγον ἐμὲ δι' ὑμᾶς! ὑ-
 μᾶς σωθῆναι, καὶ ἐμὲ ἐγκαλεῖσθαι ὡς μὴ πληρώσαν-
 τα τὰ παρ' ἑμαυτοῦ! οὐ γὰρ τοῦ δι' ἐμοῦ σωθῆναι ὑ-
 μᾶς φροντίζω, ἀλλὰ τοῦ σωθῆναι μόνον δι' ὅτουδήπο-
 20 τε. Οὐκ ἴστε τὴν τυραννίδα τῶν ὠδίνων τῶν πνευ-
 ματικῶν, πῶς μυριάκις ἔλοιτο ἂν κατακοπῆναι ὁ τοῦ-
 τον τὸν τόκον ὠδίνων, ἢ τῶν τεχθέντων ἕνα ἀπολλύ-
 μενον ἰδεῖν καὶ διεφθαρμένον; Πόθεν ὑμᾶς πείσομεν;
 ἐτέρωθεν μὲν οὐδαμόθεν, ἀπὸ δὲ τῶν γινομένων τὰ
 5 καθ' ὑμᾶς πάντα ἀπολυσόμεθα.

Δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς λέγειν ὅτι οὐδὲν ὑπεστειλά-
 μεθα· ἀλλ' ὅμως ἀλγοῦμεν· καὶ ὅτι ἀλγοῦμεν δῆλον ἔξ

τὰ δικά σας ἀγαθὰ, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι ἀμέτρητα τὰ κακὰ ποῦ μέ πιέζουν, κυριεύομαι δὲ ἀπὸ ὑπερβολικῆ λύπη γιὰ τὰ δικά σας λυπηρά, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι ἀμέτρητα τὰ κατορθώματά μου· διότι ποιά ἐλπίδα ὑπάρχει γιὰ τὸ δάσκαλο, ὅταν τὸ ποίμνιο εἶναι διεφθαρμένο; ποιά Ζωή; ποιά προσδοκία; μέ ποιὸ θάρρος θὰ σταθεῖ μπροστὰ στὸ Θεό; τί θὰ πεῖ; Διότι ἄς ὑποθέσομε ὅτι δὲν κατηγορεῖται, οὔτε τιμωρεῖται, ἀλλ' εἶναι καθαρὸς ἀπὸ τὸ αἷμα ὄλων· καὶ ἔτσι θὰ ὑποστεῖ ἀθεράπευτα κακὰ· καθόσον καὶ οἱ πατέρες ποῦ δὲν συμβαίνει νὰ κατηγορηθοῦν γιὰ τὰ παιδιά τους, ὅμως πονοῦν καὶ καταπληγώνονται.

Καὶ σέ τίποτε αὐτό, λέγει, δὲν τοὺς ὠφελεῖ, οὔτε τοὺς προφυλάσσει, τὸ ὅτι δηλαδὴ «αὐτοὶ ἀγρυπνοῦν γιὰ τίς ψυχές μας»³⁷; Ἄλλ' ἀγρυπνοῦν διότι θὰ δώσουν λόγο· καὶ φαίνεται μέν αὐτὸ σέ μερικοὺς ὅτι εἶναι φοβερό, ἐμένα ὅμως δὲν μέ ἐνδιαφέρει καθόλου αὐτὸ μετὰ τῆ δική σας ἀπώλεια· διότι καὶ ἂν δώσω λόγο, καὶ ἂν δὲν δώσω δὲν ἔχω νὰ ὠφεληθῶ σέ τίποτε. Μακάρι νὰ συμβεῖ νὰ σωθεῖτε σεῖς καὶ νὰ δώσω ἐγὼ λόγο γιὰ σᾶς! νὰ σωθεῖτε σεῖς, καὶ ἐγὼ νὰ κατηγορηθῶ ὅτι δὲν ἔκανα ἐκεῖνο ποῦ ἐξαρτόταν ἀπὸ μένα! διότι δὲν φροντίζω γιὰ νὰ σωθεῖτε σεῖς μέ τῆ δική μου προσπάθεια, ἀλλὰ τὸ νὰ σωθεῖτε μόνο μέσω ὁποιοῦδήποτε. Δὲν γνωρίζετε τὴν τυραννικὴ ἐξουσία τῶν πνευματικῶν πόνων, πῶς ἄπειρες φορές θὰ προτιμοῦσε νὰ κατακομματιασθεῖ ἐκεῖνος ποῦ ὑποφέρει ἀπὸ αὐτὸν τὸν ὑπερβολικὸ πόνου τοῦ τοκετοῦ, παρὰ νὰ δεῖ ἓνα ἀπὸ ἐκείνους ποῦ γεννήθηκαν νὰ χάνεται καὶ νὰ καταστρέφεται; Ἀπὸ ποῦ νὰ σᾶς πείσομε; ἀπὸ πουθενὰ μέν ἄλλοῦ, ἀλλὰ ἀπὸ αὐτὰ ποῦ συμβαίνουν θὰ δώσομε λύση σ' ὅλα τὰ σχετικὰ μέ σᾶς.

Μπορῶ καὶ ἐγὼ νὰ λέγω ὅτι δὲν παρέλειψα τίποτε· ἀλλ' ὅμως πονῶ ἀφάνταστα· καὶ τὸ ὅτι πονῶ γίνεται φα-

ὧν μυρία κατασκευάζομεν καὶ μηχανώμεθα. Καίτοι γε ἐνῆν πρὸς ὑμᾶς αὐτοὺς εἶπεῖν· Ἔγω τὸ ἔμαυτοῦ πεποίηκα, ἐγὼ καθαρὸς εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος· ἀλλ' οὐκ ἄρκει τοῦτο εἰς παραμυθίαν. Εἴ γε
 5 ἐνῆν τὴν καρδίαν ἡμῶν ἀναρρηῆσαι καὶ ἐπιδείξαι, εἴδετε ἂν μετὰ πολλῆς ἔνδον ὄντας τῆς εὐρυχωρίας πάντας ὑμᾶς, καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας καὶ ἄνδρας· τοιαύτη γὰρ ἡ τῆς ἀγάπης δύναμις, τοῦ οὐρανοῦ εὐρυχωροτέραν ποιεῖ τὴν ψυχὴν. «Χωρήσατε ἡμᾶς»,
 10 ἔλεγεν ὁ Παῦλος, «οὐδένα ἠδικήσαμεν, οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν».

Τοῦτο λέγομεν νῦν καὶ ἡμεῖς· «Χωρήσατε ἡμᾶς». Πᾶσαν τὴν Κόρινθον εἶχεν ἐκεῖνος ἐν τῇ καρδίᾳ ἑαυτοῦ, καὶ ἔλεγε· «Πλατύνθητε καὶ ὑμεῖς· οὐ στενοχωρεῖσθε». Ἄλλ' αὐτὸς οὐκ ἂν ἔχοιμι τοῦτο λέγειν·
 15 εὐ γὰρ οἶδα ὅτι καὶ ὑμεῖς ἡμᾶς ἀγαπᾶτε καὶ χωρεῖτε. Ἄλλὰ τί τὸ κέρδος ἢ τῆς ἐμῆς ἀγάπης ἢ τῆς ὑμῶν, ὅταν τὸ κατὰ Θεὸν ἡμῖν μὴ προχωρῇ; Μείζονος ἀθυμίας ὑπόθεσις, πλείονος λύμης ἀφορμή. Οὐδὲν ἔχω
 20 ἐγκαλεῖν ὑμῖν· «μαρτυρῶ γὰρ ὑμῖν ὅτι, εἰ δυνατόν, τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐξορύξαντες ἂν ἐδώκατέ μοι». Ἰμειρόμεθα οὐ μόνον τὸ Εὐαγγέλιον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς δοῦναι ὑμῖν. Φιλούμεθα καὶ φιλοῦμεν, ἀλλ' οὐ τοῦτό ἐστι τὸ ζητούμενον.

25 Φιλήσωμεν οὖν τὸν Χριστὸν πρῶτον· πρώτη γὰρ ἐντολή· «Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεὸν σου· δευτέρα δὲ ὁμοία αὐτῆς· Καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν». Τὴν δευτέραν ἔχομεν, τῆς πρώτης ἡμῖν δεῖ· τῆς πρώ-

18. Β' Κορ. 7, 2 καὶ 6, 12

19. Β' Κορ. 6, 12 - 13

10. Γαλ. 4, 15

11. Ματθ. 22, 37 - 39 καὶ Μάρκ. 12, 30 - 31

νερό από τὸ ὅτι ἀμέτρητα μέσα ἐπινοῶ καὶ μηχανεύομαι. Ἐάν καὶ βέβαια θὰ μπορούσα νὰ πῶ πρὸς σᾶς: Ἐνδιαφέρει; ἐγὼ ἔκανα ὅ,τι ἐξαρτόταν ἀπὸ μένα, ἐγὼ εἶμαι καθαρὸς ἀπὸ τὸ αἷμα σας· ὅμως δὲν εἶναι ἀρκετὸ αὐτὸ γιὰ παρηγοριά. Ἐάν δηλαδὴ ἦταν δυνατὸ νὰ σχίσω τὴν καρδιά μου καὶ νὰ σᾶς τὴ δείξω, θὰ μπορούσατε νὰ δεῖτε ὅτι ὑπάρχετε ὅλοι σας μέσα σ' αὐτὴν μὲ μεγάλη εὐρυχωρία, καὶ γυναῖκες καὶ παιδιὰ καὶ ἄνδρες· διότι τέτοια εἶναι ἡ δύναμη τῆς ἀγάπης· κάμνει τὴν ψυχὴ πιὸ εὐρύχωρη ἀπὸ τὸν οὐρανὸ. «Κάνετε χῶρο στὴν καρδιά σας γιὰ ἐμᾶς», ἔλεγε ὁ Παῦλος, «κανένα δὲν ἀδικήσαμε, δὲν ὑπάρχει ἔλλειψη χώρου γιὰ σᾶς μέσα στὴν καρδιά μας»³⁸.

Αὐτὸ λέγω τώρα καὶ ἐγὼ· «Κάνετε χῶρο στὴν καρδιά σας γιὰ μένα». Ὁλη τὴν Κόρινθο εἶχε ἐκεῖνος μέσα στὴν καρδιά του καὶ ἔλεγε· «Πλατύνετε καὶ σεῖς τὴν καρδιά σας, δὲν ὑπάρχει ἔλλειψη χώρου μέσα στὴν εὐρυχωρία τῆς καρδιάς μας»³⁹. Ἄλλ' ἐγὼ δὲ θὰ μπορούσα νὰ τὸ πῶ αὐτό· διότι γνωρίζω πολὺ καλὰ ὅτι καὶ σεῖς μὲ ἀγαπᾶτε καὶ ἔχετε χῶρο στὴν καρδιά σας γιὰ μένα. Ἄλλὰ ποιὸ τὸ κέρδος ἢ ἀπὸ τὴ δική μου ἀγάπη ἢ ἀπὸ τὴ δική σας, ὅταν ἡ εὐδοκίμησή μας σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ δὲν προχωρεῖ; Αὐτὸ γίνεται αἰτία μεγαλύτερης λύπης, ἀφορμὴ περισσότερης καταστροφῆς. Δὲν μπορῶ νὰ σᾶς κατηγορήσω γιὰ τίποτε· «Διότι ἐγὼ δίνω τὴ διαβεβαίωση γιὰ σᾶς, ὅτι, ἐάν ἦταν δυνατὸ καὶ τὰ μάτια σας θὰ βγάζατε καὶ θὰ μοῦ τὰ δίνατε»⁴⁰. Ἐπιθυμῶ ὑπερβολικὰ ὄχι μόνο τὸ Εὐαγγέλιο νὰ σᾶς δώσω, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴ μου. Ἀγαπιέμαι καὶ ἀγαπῶ, ἀλλὰ δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ ζητούμενο.

Ἄς ἀγαπήσουμε λοιπὸν πρῶτα τὸν Χριστό· διότι ἡ πρώτη ἐντολὴ εἶναι· «Ν' ἀγαπήσεις τὸν Κύριο τὸ Θεό σου· δεύτερη δὲ ὅμοια αὐτῆς εἶναι· καὶ τὸν πλησίον σου ὅπως τὸν ἑαυτό σου»⁴¹. Τὴ δεύτερη τὴν ἔχομε κατορθώσει,

της δεῖ μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερβολῆς καὶ ἐμοὶ καὶ ὑ-
 μῖν. Ἐχομεν αὐτήν, ἀλλ' οὐχ ὡς χρεή. Φιλήσωμεν
 αὐτὸν (ἴστε πόσος ἀπόκειται μισθὸς τοῖς φιλήσασι
 τὸν Χριστόν). φιλήσωμεν αὐτὸν θερμότητι ψυχῆς,
 5 ἵνα, τῆς παρ' αὐτοῦ εὐνοίας ἀπολαύοντες, διαφύγω-
 μεν τὸν κλύδωνα τοῦ παρόντος βίου, καὶ τῶν ἐπηγ-
 γελμένων ἀγαθῶν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἐπιτυχεῖν
 καταξιωθῶμεν χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Μονογε-
 νοῦς αὐτοῦ Παιδός, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ
 10 Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς
 τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

χρειάζεται να ἐπιτύχομε τὴν πρώτη· χρειαζόμαστε τὴν πρώτη σὲ ὑπερβολικὸ βαθμὸ καὶ ἐγὼ καὶ ἐσεῖς ἔχομε αὐτή, ἀλλ' ὄχι ὅπως πρέπει. "Ἄς ἀγαπήσομε αὐτὸν (γνωρίζετε πόση ἀμοιβὴ ἐπιφυλάσσεται γιὰ ἐκείνους ποὺ ἀγάπησαν τὸν Χριστό)· ἄς ἀγαπήσομε αὐτὸν μὲ ὅλη τὴ φλόγα τῆς ψυχῆς μας, ὥστε, ἀφοῦ ἀπολαύσομε τὴν εὖνοια αὐτοῦ, νὰ ἀποφύγομε τὸ κλυδωνισμὸ τῆς παρούσας ζωῆς καὶ ν' ἀξιωθοῦμε νὰ ἐπιτύχομε τὰ ἀγαθὰ ποὺ ἔχει ὑποσχεθεῖ σ' ἐκείνους ποὺ ἀγαποῦν αὐτὸν μὲ τὴ χάρη καὶ φιλανθρωπία τοῦ Μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖο στὸν Πατέρα συγχρόνως καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμη καὶ ἡ τιμὴ, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ*

1. Εύρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

	Γένεσις		6	11-12	124
			16	19	176
9	20-27	124	32	15	124
19	1	588			
40	8	196			
48	16	438			
49	7	174			
	Ἐξοδοῦ				
23	2	398			
	8	176			
32	6	124			
	33	312			
	Λευιτικὸν				
19	15	266			
	Ἀριθμοὶ				
12	14	312			
	Δευτερονόμιον				
3	26	614			
4	26	600			
			6	3-5	594
			15	35	312
			17	34-35	594
				Ἐσθῆρ	
			6	1έ.	432
				Ψαλμοὶ	
			4	5	174
				8	216
			6	7	98
			9	25	462
			13	1	462
				3	498
			15	10	156. 162
			43	23	84
			49	13	418
				16	204
			61	1	176
			62	7	100

* Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν γιὰ μὲν τὰ χωρία τῆς Ἁγίας Γραφῆς κατὰ σειράν στο κεφάλαιο, τὸ στίχο καὶ τὴ σελίδα, γιὰ δὲ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα στὴ σελίδα που βρίσκονται.

77	33	176		Ἰωνᾶς	
	34	512			
	49	588	4	11	398
81	6	260			
118	62	98		Μαλαχίας	
139	12	174			
145	6	214	2	7	260
			3	1	260
	Ἰὼβ				
2	10	438		Ἡσαΐας	
			49	6	186
Παροιμίαι	Σολομώντος		55	3	156. 162
11	25	174		Ἰερεμίας	
13	8	64			
	34	176	5	22-24	216
15	1	228			
16	5	176		Ἰεζεκιήλ	
22	1	490			
23	29-30	118	9	8	586
	Σοφία			Δαυιήλ	
	Σειράχ				
1	22	174	2	30	196
6	5	490	4	24	64
10	9	174			
	13	176		Ματθαῖος	
15	9	342			
16	1	30	1	40	588
	3	30. 100	2	16-18	84. 106
22	22	488	3	1	74
				11	18
	Ἀμώς		5	3	594
				7	72
9	11-12	268		22	174
			6	24	174
	Μιχαίας		7	11	376
				21	172
1	11	584	8	29	520

10	11	540
	14	190
	54	192
	40	588
13	41	588
14	1-12	84
18	16	266
	18	372
	20	98. 398
19	12	262
	21	64
21	33-42	152
22	13	588
	30	262
	37-39	618
23	33	260
25	21	590
	34	588

Ἰωάννης

3	17	508
4	48	484
8	44	464
11	48	544
12	6	64
	19	544
	47	508
14	10	114
	12	504
16	33	52
17	21	286
18	22	464
	31	456
	36	114
19	12	340
20	29	484

Μάρκος

1	24	520
8	33	464
10	39	82
12	1-2	152
	30-31	618

Πράξις

1	5	18
	15	474
	24	250
2	29	162
	41	490
3	12	196
	13	160
4	5-22	188
5	1-11	286.508
	13	510
	15	510
	20	92
	34-39	84
	40	44
	41	598
6	1ξ.	286
7	2ξ.	152
	58-60	44
8	9-24	508

Λουκάς

1	20	220
2		126
4	23	232. 400
6	34	530
7	47	202
10	20	520
11	5ξ.	372
14	14	530
16	19	70
18	3ξ.	372
20	9-19	152

	9-25	286		7	86
	14	54		8	80
	19	342		8-10	80
	24	132		9	88
9	1-2	48		10	88. 94
	27	314		10-11	80
	43	340		11	90
10		286		12	90
	4	372		12-14	84
	6	340		14	90
	20	318		14-15	82
	34-35	294		15	92
	44-48	484		15-17	82
	47	18		16-17	92
	48	20		17	92. 94
11	15	18		18-19	106. 108. 112
	16	18		20	112
	17	18		20-24	108
	18	20		21	112
	19	44. 58		22	114
	20	58		23	112
	20-21	46		25	110
	22	46	13	2	116
	23	51		2-3	110
	23-25	48		4	112
	25	314		4-5	132. 136
	26	48		5	132. 136
	28	50		6	136
	28-30	286		6-8	132
	29	52.58		8	508
12	1	82		8-10	280
	1-3	74		9-11	132
	2	82		10	138
	3	82		11	138
	3	82		11-12	134
	4	76. 84		13	140
	5	78. 86		13-14	134
	6	86		14	140
	6-7	78		15	136. 142
				16	170

17-19	164	8-10	192
18	152	11	200
19	152	11-13	194
20	152	12	200
21-22	154	14-15	194. 214
23-24	160	15	224. 226
23-25	154	16	216
24	164	20-22	220
25	160	23	220. 226
26	158	24-25	222
26-28	154	26	222
27	158	27-28	224
28-29	158	28	244
29-36	156	2-4	246
30-31	160	5-7	246
31	162. 164	7	250
32	160	8	248. 250
34	162	9	248. 250
35	162	10-11	248
36	162	13-14	274
37-39	156	13-15	266
38	184	15-36	298. 306. 312
39	164	16	274
40-41	156. 166	17	276
42	184	18	268
43	196	19-21	268
43-45	186	20	278
46	44. 110. 186.	21	278
	188. 196. 380	22	270. 314
47	186. 198	22-23	280
48	188. 198	23-24	270
49	188	24	282
50	188. 198	25	282
51	190	25-26	270
52	190. 198	26	282
14	190	26-29	272
1	190. 198	27	282
2	190. 200	28	282. 284
3	192	30	284
5-7	200	30-31	272
6			

EYPETHPIA

	32		284		38-34		358
	32-33		272		34		364
	33		284		35		360
	35		312		36		366
	37-40		300		36-40		360
	39		414		39		366
	40	304.	306	17	1-3		380
	41	306.	314		2-3		384
16	1		306		2-4		382
	1-3		308		3		388
	3	308.	316		4	382.	386
	4-7		310		5		388
	5	308.	316		5-7		382
	8-9		310		6	388.	544
	9		318		7		388
	10		316		7-9		382
	10-12		312		9		392
	13-14		332		10-11		384
	14		340		11		388.392
	15		334		12	386.	390
	16 1 .		510		12-14		384
	16-17	332.	336		13		390
	17	336.	342. 520		14	390.	394
	18-21		336		15	384.	390
	20		342		16		414
	20-22		344		16-17		406
	21	338.	344		17	406.	414
	22-23		338		18	408.	414. 416.
	23		340			444.	
	24	340.	344		19-20	408.	410.
	25		94		19-21		416
	26-28		356		20		426
	26		358		21-23		410
	27		364		22-23		416
	27-28		358		23		410
	28		362		24	410. 412.	416.
	29		362			418. 420.	
	29-30		358		24-25		410
	31		364		25	418.	420
	31-32		358		25-26		412
	32		364				

EYPETHPIA

629

	26	420		3	478.	482
	26-27	422		4		478
	26-28	412		6	478	482
	27	422		8		500
	28	422		9		504
	29	412. 426		9-10		502
	30	428		11-12		502
	30-31	412		13	502.	518
	31	428		14-18		504
	32	450		15		518
	32-33	442		16		506
	33	450		17		512
	34	442		21		548
18	1-3	442. 450	19	21-23		538
	4-5	444		24		540
	4-6	452		24-26		550
	5	452		24-27		540
	6	452		26	542.	550
	6-8	446		27	542. 544.	550
	7	452		28	544.	552
	8-10	446		28-29		544
	9	454		30		552
	10	454		30-31		546
	11-13	448		31		636
	12	454		32-33		546
	14-17	448		33-34		546
	17	456. 470		35	546.	554
	18	470. 478		36	552.	554
	19-23	472		36-37		548
	22	470		38		554
	22-23	480		38-41		548
	24	472. 480		40		554
	25-26	474		41		554
	26	480	20	1		570
	27	482		1-2		578
	27-28	474. 476		2-5		570
	28	480		3		578
19	1-2	478		6		372
	1-8	474. 476		7	572.	578
	2	482		8-12		574

	10	574		Κορινθίους Α'		
	11	574				
	12	576	1	14	452	
	13-14	576		23	394	
	15-16	576	2	14	450.516	
	16	578. 580	7	19	252	
	17-21	592	9	14	390	
	18	594		22	582	
	18-19	596		27	604	
	21	598	13	13	486	
	22-24	600	16	12	480	
	23	600		17	392	
	24	602				
	25	602		Κορινθίους Β'		
	26	602. 610. 612				
	27	602. 610	1	8	638	
	28	604. 610	1	11	398	
	29	606. 622	2	11	338	
	30	606. 610	2	16	196	
	31	608	3	5	196	
21	10	50	4	17	598	
	17-31	44	5	10	430	
23	12-35	44	6	3	582	
27	24	312		4-5	582	
				12	618	
				12-13	618	
			7	2	618	
				12	444	
5	3	336		29	582	
8	3	380	12	9-10	344	
	28	44		11	594	
	29	198				
10	1	380		Γαλάτας		
11	13	388				
13	14	124	1	1	110	
14	9	428		16	226	
	10	430	2	7	284	
5	4	176		8	386	
	20	140		9	284. 386	

	9-10	52
	10	64
4	15	618
	17	28
6	17	452

Ἐφ ε σ ί ο υ ς

2	8	202
	15	252
4	26	530
	29	240
6	12	126. 606

Φ ι λ ι π π η σ ί ο υ ς

1	30	220
3	17	624

Κ ο λ ο σ σ α ε ί ς

1	24	598
2	23	402

Θ ε σ σ α λ ο ν ι κ ε ί ς Α'

2	16	54. 392
3	1	550

Θ ε σ σ α λ ο ν ι κ ε ί ς Β'

3	9	624
	13	314

Τ ι μ ό θ ε ο ν Α'

5	5	372
	6	124
6	10	176
	13	200

Τ ι μ ό θ ε ο ν Β'

1	4-5	314
3	12	26
	15	316

Ἐ β ρ α ί ο υ ς

10	24	396
13	17	616

Α' Π τ ρ ο υ

4	8	488
5	8	262

2. Εύρετήριο ονομάτων και πραγμάτων

Α

Ἄβραάμ 154. 158. 248. 340. 588

Ἄγαθος 50.

ἀγανάκτησις 414.

ἀγάπη 396, 398, 486, 488, 492.

598. 618.

ἀγνωμοσύνη 152. 158.

ἀγρυπνία 100. 360.

ἀδελφοκτονία 124.

Ἄζυμα 74. 76. 82. 570. 634.

ἀηδία 116. 122.

Ἄθηνᾶ 410.
 Ἀθῆναι 406. 414. 442. 450. 456.
 550.
 Ἀθηναῖοι 408. 410. 416. 418.
 428. 442.
 ἄθυμια 204. 206. 562. 614. 618.
 Αἴγυπτος 134. 150. 152. 158.
 440. 588.
 αἷμα 126. 268. 272. 278. 410.
 418. 420. 564. 566. 602.
 610. 618.
 αἵρεσις 294.
 αἰσχύνη 144. 456. 522. 534.
 ἀκροβυστία 250.
 Ἀκύλας 442. 450. 460. 474. 478.
 480. 482.
 ἀλαζονεία 202. 258. 260.
 Ἀλεξάνδρεια 472.
 Ἀλέξανδρος 546. 552.
 ἀλήθεια 286. 288. 376. 426.
 ἀμάρτημα, -τα 20. 24. 100. 102.
 104. 144. 154. 164. 242.
 374. 376. 432. 484. 488.
 522. 524. 528. 558. 568.
 614.
 ἁμαρτία 156. 166. 176. 286. 374.
 10. 520. 522. 524. 566.
 ἁμαρτωλός, -οὶ 342. 376. 432.
 ἀμερμινία 58. 122.
 ἀμνησικακία 376.
 Ἀμφίπολις 380.
 Ἀνανίας 50. 286. 508.
 ἰνάστασις 160. 368. 408. 628.
 480.
 ἰνάστασις νεκρῶν 450.
 ἰνδρεία 76. 84. 598. 602.
 ἰνελευθερία 122.
 Ἀντιόχεια 44. 46. 48. 50. 54.
 58. 60. 110. 116. 130. 134.
 140. 218. 220. 222. 226.

254. 270. 284. 298. 302.
 306. 386. 460. 472. 480.
 Ἀντιοχεύς, -εῖς 58.
 ἀπανθρωπία 202.
 ἀπάτη 136.
 ἀπόγνωσις 24.
 Ἀπόλλων 342.
 Ἀπολλῶς 472. 474. 476. 480.
 484.
 ἀπόνοια 566. 596.
 ἀπώλεια 204. 252.
 Ἄρατος 412.
 ἀργία 152.
 Ἄρειος 294. 408.
 Ἄρειος πάγος 416.
 ἀρετή 68. 70. 148. 180. 200.
 202. 250. 296. 330. 400.
 484.
 Ἀρίσταρχος 544. 570.
 ἁρμονία 38.
 Ἄρτεμις 540. 542. 544. 546.
 548. 552. 554.
 ἀσέλγεια 360.
 Ἀσία 310. 472. 500. 502. 538.
 540. 550. 570. 580. 592.
 570.
 Ἄσσοι 576. 634.
 ἀσχημοσύνη 188. 238. 240. 350.
 558.
 ἀταξία 38.
 Ἀττάλεια 222.
 αὐθάδεια 96.
 αὐτάρκεια 216.
 Ἀχαΐα 448. 454. 474. 476. 480.
 538.

B

Βαβύλας 514.
 Βαβυλῶν 268.

βάπτισμα 18. 20. 82. 154. 472.
 474. 476. 478. 482. 489.
 βάπτισμα μετανοίας 484.
 Βάρ 'Ιησοῦς 132.
 Βαρνάβας 46. 48. 50. 52. 54.
 56. 58. 60. 110. 116. 132.
 150. 184. 186. 188. 194.
 200. 214. 220. 246. 270.
 272. 282. 284. 298. 300.
 302. 304. 306. 312. 314.
 318.
 βασκανία 28. 62. 350. 400. 508.
 Βενιαμίν 152.
 Βέροια 384.
 Βιθυνία 310.
 Βλάστος 108. 112.

Γ

Γάιος 452. 544. 570.
 Γαλάται 280.
 Γαλατία 310.
 γαλήνη 28.
 Γαλιλαία 156. 158.
 Γαλλίων 448. 454. 456.
 Γαμαλιήλ 82.
 γέεννα 522.
 γέλως 38.
 Γιεζής 176.

Δ

δαμόνιον, -α 220. 416. 444.
 464. 504. 518.
 δαίμων, -ες 26. 338. 342. 344.
 364. 416. 420. 424. 464.
 510. 512. 520. 522.
 Δάμαρις 442.
 Δανιήλ 196.
 Δαυίδ 98. 152. 154. 156. 162.

268. 274. 594.
 δειλία 306.
 δεισιδαιμονία 550.
 Δέρβη 192. 200. 220. 222. 306.
 Δημήτριος 540. 548. 550. 554.
 διάβολος 132. 136. 214. 218.
 262. 348. 402. 404. 494.
 560.
 διαφθορά
 δικαιοσύνη 132. 136. 294. 412.
 Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης 442.
 Διοπετής 546. 648.
 διωγμός 26. 28. 30. 44. 198. 220
 δόλος 136. 402.
 δυσείδεια 146.
 δυσπραγία 168. 228.
 δυσωδία 126.
 δωρεά 18.

Ε

Ἑβραῖος 516.
 εἰδωλόθυτον, -α 272.
 εἰδωλολατρία 540.
 εἶδωλον 278. 416.
 εἰρήνη 30. 112. 192. 228. 272.
 286. 400.
 Ἑκκλημοσία 34. 38. 46. 74. 78.
 82. 96. 110. 166. 168. 170.
 174. 204. 210. 246. 266.
 270. 274. 282. 294. 308.
 310. 396. 460. 472. 478.
 486. 578. 604. 606. 640.
 644. 650.
 ἐλεημοσίη 52. 60. 62. 64. 66.
 148. 176. 202. 314. 372.
 648.
 ἐλευθερία 122. 516.
 Ἑλλάς 390. 570. 578. 570.
 Ἕλλην, -ες 30. 46. 50. 58. 190.
 212. 290. 292. 294. 308.

316. 366. 380. 382. 386.
 388. 390. 406. 424. 430.
 444. 448. 450. 502. 504.
 508. 512. 546. 550. 592.
 598. 600.

Ελληνιστής, -αὶ 46. 58.

εὐαὶς 24. 56. 324. 364. 434. 486.
 566.

εὐρύμας 132. 508.

εὐμοιολόγησις 100. 512.

εὐβουλή, -αὶ 62. 566. 592.

εὐδειξις 258.

εὐείκεια 176. 196. 230. 254.
 268. 344. 400. 458.

εὐθυμία 102. 124. 182. 184. 206

εὐκούριοι 408. 414. 416.

εὐκούρος 418.

εὐραστός 538. 550.

εὐρημῆς 200.

εὐγένεια 464.

εὐνωμοσίγη 440.

εὐργεσία 164. 432. 522. 594.

εὐάθεια 168. 196.

εὐλογία 40. 62.

εὐίκτη 314.

εὐραγία 168.

εὐβεια 194. 540. 542. 552. 554

εὐαξία 38 208.

εὐυχος 572.

εὐροσύνη 216.

εὐή 36.

εὐέσιοι 546. 552. 554.

εὐεσος 470. 472. 476. 478.

480. 482. 504. 512. 538.

540. 576. 578. 580. 592.

εὐα 488.

εὐκρασία 350.

Z

ζαῖος 64.

Ζεὺς (Διὸς) 194. 200. 424 548

ζῆλος 28. 34. 184. 188. 446.

ζημία 124.

ζωή αἰώνιος 186. 188. 198. 484

H

ἡδονή 28. 96. 122. 124. 142.

324. 346. 352. 356. 408.

558. 560. 566. 580.

Ἡλίας 30. 262. 300. 372.

Ἡρώδης 74. 78. 82. 84. 86.

90. 106. 108. 110. 112. 114

Ἡσαῦ 122. 124.

Θ

θάνατος 76. 78. 96. 108. 154.

158. 160. 194. 166. 226.

360. 388.

Θέκλα 70.

θέλημα 172.

Θεὸς ἄγνωστος 408. 410.

θεότης 418.

Θεσσαλονίκη 380. 384. 388. 392

θηριωδία 322.

θλίψις 44. 52. 74. 90. 94. 96.

220. 226. 346. 348. 356.

488. 538. 556. 560. 566. 568

600. 608.

Θυάτεια 332.

θυμὸς 28. 76. 144. 174. 180. 182

200. 210. 326. 340. 344. 378

390. 456. 460. 462. 518. 520

526. 530. 532. 544.

I

Ἰακώβ 438.

Ἰάκωβος 74. 76. 82. 84. 92.

94. 106. 114. 266. 274.
 Ἰάσων 382 388. 392. 544.
 Ἰεζεκιήλ 584.
 Ἰερεμίας 216.
 Ἱεροσόλυμα - Ἱερουσαλήμ 10.
 12. 46. 50. 54. 56. 110. 140.
 154. 156. 160. 222. 246. 416
 252. 254. 266. 268. 282. 310
 418. 450. 472. 514. 538. 544
 548. 576. 578. 580. 600.
 Ἰεσσαὶ 152.
 Ἰησοῦς (Ναυῆ) 32. 224.
 Ἰκόνιον 190. 218. 220. 222. 308
 314. 392.
 Ἰνδός, -οὶ 180.
 Ἰόπη 12. 16.
 Ἰορδάνης 440.
 Ἰουδαία 12. 60. 106. 108. 114.
 244. 308.
 Ἰουδαῖος, -οὶ 8. 10. 44. 46. 50
 56. 58. 74. 76. 80. 84. 90
 130. 132. 136. 150. 158. 184
 188. 190 192. 198. 200. 218
 308. 314. 316. 332. 336. 338
 244. 250. 254. 278. 292. 296
 308. 314. 316. 332. 336. 338
 380. 382. 384. 386. 388. 406
 414. 418. 440. 442. 444. 448
 450. 454. 464. 472. 474. 476
 480. 484. 500. 502. 504. 508
 512. 520. 544. 646. 556. 570
 576. 592. 596. 598. 600.
 Ἰουαῖσμός 402.
 Ἰούδας 176. 270 272. 282. 508.
 Ἰοῦστος 446. 452.
 Ἰσραήλ 124. 150. 154. 160. 380
 586.
 Ἰσραηλίτης, -αι 150.
 Ἰταλία 442.

ἰταμότης 186.
 Ἰωάννης (Βαπτιστής) 18. 74.
 76. 82. 84. 194. 342. 474.
 476. 478. 482. 484.
 Ἰωάννης (Εὐαγγελιστής) 54.
 150. 154. 158. 160. 262. 274
 310.
 Ἰωάννης (Μάρκος) 80. 90. 110.
 130. 134. 140. 300.
 Ἰώσηπος 112. 114.
 Ἰωσήφ 196. 318.

Κ

καθοσίωσις 338. 388.
 Καῖσαρ 312. 340. 382. 388.
 Καισάρεια 106. 108. 114. 472.
 476. 478. 628. 636. 638.
 κακία 70. 108. 240. 242. 398. 400
 512. 540.
 κακολογία 506.
 κακουργία 200
 κάκωσις 30.
 καρδιογνώστης 250.
 καρτερία 122.
 κατάνυξις 96.
 καταφρόνησις 124. 530.
 καχεξία 122.
 κενοδοξία 28. 98. 132. 142. 176.
 370. 520. 566.
 Κεχροεῖ 450. 460.
 Κιλικία 270. 280. 306.
 κίνδυνος 140. 340. 368. 382. 432
 452. 494. 582.
 Κίς 152.
 Κλαύδιος Καῖσαρ 50. 442. 444.
 κολακεία 100. 134. 146.
 κόλασις 122. 428. 522. 586.
 Κορίνθιοι 454. 538. 594.
 Κόρινθος 442. 474. 478. 480. 618

Κορνήλιος 14. 44. 56. 286. 316.
 318. 372. 474. 484.
 κοσμιότης 120.
 κρίσις μέλλουσα 68.
 Κρίσπος 446. 452.
 Κύπριος, -οι 46. 50. 54. 58.
 Κύπρος 44. 58. 112. 130. 134.
 300.
 Κυρηναῖος, -οι 46. 50. 54. 58.
 110.
 Λάζαρος 70.
 αιμαργία 124
 ατρεία 418.
 ησθής, -αῖ 62.
 μὸς 50. 52. 56. 58. 60. 286.
 322.
 γισμὸς 228. 400.
 ουκᾶς 266.
 ούκιος ὁ Κυρηναῖος 110.
 υδία 332. 360. 366.
 υκαονία 192. 200.
 ὄστρα 192. 200. 220. 222. 306
 308. 314.
 οῖς 314.

M

γεία 132. 134.
 καριότης 408.
 κεδονία 310. 312. 316. 318.
 390. 444. 538. 548. 570. 578
 570.
 κροθυμία 232. 458.
 ακία 122.
 μωνᾶς 174.
 ναῖν 110.
 ἰα 76. 232. 234. 536.
 ηχαῖος 294.
 ρδοχαῖος 432.
 ἰα (μητέρα Μάρκου) 80. 90

Μαρκίων 294.
 Μᾶρκος 80. 110. 300. 304.
 Ματθαῖος 74.
 μεγαλοψυχία 530.
 μέθη 360.
 μετάληψις 484.
 μετάνοια 20. 154. 176. 600.
 μαρία 76. 528.
 μικροψυχία 230. 530.
 Μίλητος 576. 592.
 Μυτιλήνη 576.
 μνησικακία 378. 494. 526. 530.
 μοιχεία 560.
 Μυσία 310.
 Μωϋσῆς 32. 156. 164. 244. 246.
 268. 278. 280. 300. 312. 584
 594. 600. 614.
 Ναβουχοδονόσορ 62.
 Νεάπολις 312.
 Νέρων 444. 478.
 νηστεία 116. 148. 222
 νῆψις 122 526
 Νίγερ 110
 Νινευίτης, -αι 398.
 Νῶε 124. 514.

O

ὀδύνη 434. 584. 586.
 οίκανσιμία 96. 110. 164. 278. 582
 ὀλιγοψυχία 556.
 ὀμόνοια 314. 398.
 ὄνειδισμὸς 344. 488.
 ὄργη 54. 174. 254. 362. 378.
 414. 494. 528. 534. 536.

Π

πάθος, -η 28. 30. 144. 148. 436.
 Παλαιστίνη 130. 246.

Παμφυλία 134. 222. 300.
 Πᾶν 410.
 παραμυθία 232. 614.
 παροξυσμός 396.
 παρηγοσία 162. 188. 190. 192. 196
 200. 222. 376. 400. 484. 602
 Πάσχα 170.
 Παῦλος 44. 46. 48. 50. 52. 54.
 56. 58. 60. 64. 70. 94. 110.
 132. 136. 140. 150. 160. 184
 186. 188. 192. 194. 196. 200
 218. 220. 226. 228. 230. 244
 246. 248. 250. 252. 254. 266
 270. 272. 274. 280. 282. 284
 298. 300. 302. 304. 306. 308
 310. 312. 314. 318. 324. 332
 334. 336. 338. 340. 356. 359
 360. 362. 368. 372. 380. 382
 384. 390. 392. 396. 402. 406
 408. 410. 414. 416. 424. 438
 442. 444. 446. 448. 454. 470
 474. 476. 478. 480. 482. 502
 504. 506. 510. 518. 520. 530
 538. 540. 542. 544. 546. 550
 552. 570. 572. 574. 576. 578
 580. 582. 586. 594. 612.
 Πάφος 130.
 πειρασμός 28. 226. 244. 286. 340
 342. 406. 506. 540. 594.
 Πεντηκοστή 576. 580.
 Πέργη 134. 140. 222.
 περιτομή 244. 248. 250. 252. 284
 308. 386.
 περιφάνεια 430.
 Πέρσαι 400.
 Πέτρος 8. 10. 12. 14. 16. 20.
 22. 54. 74. 76. 78. 80. 82
 84. 86. 88. 94. 106. 108. 112
 136. 150. 160. 162. 194. 246
 252. 254. 266. 274. 276. 286

318. 340. 362. 368. 392. 464
 586.
 Πιλάτος 154. 158. 200. 456.
 Πισιδία 134. 222.
 πίστις 20. 200. 220. 248. 252
 254. 292. 310. 314. 366. 392
 412. 484. 486. 512. 592.
 πλάνη 230. 504. 520.
 πλάνη ἑλληνική 410.
 Πλάτων 370. 418.
 Πλάτωνες 370.
 πλεονεξία 176.
 πλοῦτος 176
 πνικτόν, -ά 278.
 πολυσαρκία 348.
 πορνεία 268. 272. 278. 560.
 πραότης 230. 376. 462.
 Πρίσκυλλα 442. 470. 474. 478.
 480.
 προαίρεσις 194. 262. 324. 376
 516. 532. 586.
 προθυμία 184. 218. 334. 376. 574
 πρόνοια 124. 424.
 προπέτεια 270.
 προσευχή 78. 86. 372.
 προσήλυτος, -οι 150. 414.
 προφητεία 166. 186.
 πρωτοτόκια 124.
 Πύθων 334.
 πύρωσις 416. 506. 508.

Ρ

ραθυμία 28. 40. 122. 172. 574.
 Ρόδη 80.
 Ρωμαῖοι 248. 336. 338. 360. 364
 414. 477. 544.
 Ρώμη 54. 442. 444. 478. 538
 552.

Σ

Σαλαμίς 130. 136.

Σαμάρεια 54. 226. 246.
 Σαμαρείτης 12. 44. 132. 244.
 Σαμοθράκη 312.
 Σάμος 576.
 Σαμουήλ 152. 592.
 Σαούλ 152. 312.
 Σάπφειρα 508. 510.
 σάρκωσις 164.
 σάρξ 126. 164. 226. 564.
 Σατανᾶς 464.
 Σαῦλος 48. 110. 116. 132.
 Σεκουῦνδος 570.
 Σελεύκεια 112. 130. 136.
 Σέργιος 132.
 Σιδώνιοι 108.
 Σίλας 270. 272. 282. 304. 306
 336. 338. 356. 358. 362. 382
 384. 390.
 Σίμων ὁ μάγος 132. 286. 342
 508.
 Σιρᾶχ 488.
 Σκευᾶς 502
 Σόδομα 514. 588.
 τενοχωρία 556.
 Στέφανος 44. 76. 78. 00. 152
 160.
 Ἰταῖκοι φιλόσοφοι 408. 414. 416
 υγγνώμη 234. 326. 494.
 Ἰγκατάβασις 284. 336. 582.
 Ἰκοφαντία 62. 566.
 Ἰμεῶν 266. 274.
 Ἰμεῶν (Νίγερ) 110).
 Ἰμπορᾶ 150. 152. 562.
 Ἰντέλεια 96.
 Ἰρία 270. 280. 306. 450. 460
 478. 538. 570. 578.
 Ἰκράτης 70.
 Ἰπατρος 570.
 Ἰσθῆνης 448. 452. 456. 460.

Ἰωτηρία 24. 38. 52. 142. 161
 172. 186. 198. 336. 342. 360
 374. 508. 606.
 Ἰωφροσύνη 120. 176.

Τ

ταπεινοφροσύνη 202. 562. 582
 592. 594. 596.
 Ταρσός 46. 48. 56.
 Τιμόθεος 308. 314. 384. 390. 444
 538. 550. 570.
 τιμωρία 108. 134. 452. 522. 528
 586.
 Τρόφιμος 570.
 Τρωάς 312. 570. 572. 578.
 τροφή 28. 30. 116. 118. 124. 126
 128. 346. 348.
 Τρωγύλιον 576.
 τύραννος 500. 502. 504.
 Τύριοι 108.
 τύφος 28. 408.

Υ

ὕβρις 198. 234. 238. 456. 458
 466. 468. 524. 554.
 ὕιοθεσία 484.
 ὕπεροψία 400. 562.
 ὕπομονή 346. 566.
 ὕπόνοια 426.

Φ

Φαραὼ 174. 518.
 φαρισαῖος, -οι 246. 252.
 φειδωλία 142.
 φθόνος 566. 598.
 φιλανθρωπία 42. 72. 104. 128
 148. 152. 182. 212. 234. 242

296. 330. 354. 358. 378. 404
 468. 522. 590. 620.
 φιλαργυρία 344. 624.
 φιλαρχία 132. 142. 252.
 Φιλιππήσιοι 572.
 Φίλιπποι 312. 390. 510. 570. 572
 Φίλιππος 316.
 Φίλιππος εὐαγγελιστῆς 628.
 φιλονεικία 434.
 φιλοσοφία 168. 208. 210. 324.
 328. 408. 410. 412. 460. 556
 560. 562.
 φιλοστοργία 86.
 φιλοτιμία 212. 216. 230. 258.
 614.
 φιλοχρηματία 538.
 φλυαρία 40.
 φόβος 28. 144. 518. 562.
 Φοινίκη 44. 130. 246.
 φόνος 272.
 φρίκη 38.
 Φρυγία 310. 470. 480.

φυσίωσις 394.
 φώτισμα 24.

X

Χαναάν 152.
 χάρισμα 414.
 χαινότης 122.
 Χίος 576.
 χρηστότης 376. 400.
 χριστιανισμός 50.
 χριστιανός, -οὶ 48. 288. 290. 292
 460.

Ψ

ψευδοπροφήτης, -αι 484.
 ψεῦδος 548.

Ω

ὠμότης 202.